ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

TEBRİZ ÂŞIKLIK GELENEĞİ VE ÂŞIK EDEBİYATI

Nabi KOBOTARİAN

I.CİLT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2008

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Bu çalışma jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Erman ARTUN
(Danışman)

Üye: Yrd. Doç Dr. Refiye OKUŞLUK ŞENESEN

Üye: Yrd. Doç. Dr. Bülent ARI

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.
…./……/2008

Prof. Dr. Nihat KÜÇÜKSAVAŞ
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖZET

TEBRİZ ÂŞIKLIK GELENEĞİ VE ÂŞIK EDEBİYATI

Nabi KOBOTARİAN

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Erman ARTUN

Haziran 2008, 383 sayfa + 380 Ek

Tezimizin içeriğini "Tebriz âşıklık geleneği ve âşık edebiyatı" oluşturmaktadır. İran'da yaşayan Türkler arasında yoğun bir âşık edebiyatı ve âşıklık geleneği görülmektedir. Bölgede yaşayan büyük Türk nüfusu geniş bir sözlü edebiyata sahiptir. Tezimizin giriş bölümünde İran'da yaşayan Türkler hakkında genel bir bilgi verdikten sonra İran sınırları içerisinde bulunan Azerbaycan bölgesiyle ilgili coğrafi ve tarihi bilgiler vermeyi uygun gördük. Bölge tarihi ve bölge kültürü yönünden genel bilgiler verilmiştir.

Tezimizde Türkiye ve Azerbaycan'da yayımlanan âşıklar konulu yazılı kaynakların yanı sıra Tebriz'den derlenen sözel kaynaklardan yararlandık. Anadolu ve Orta Asya coğrafyasını birleştiren Azerbaycan bölgesinde yoğun Türk kültürü yaşanmaktadır. Âşıklık geleneği konusunda araştırma yapan uzmanların ifade ettiği gibi âşıklık geleneği iki sahada aynıdır. Anadolu sahasında gördüğümüz usta-çırak ilişkisi, saz çalma, destan söyleme, Tebriz ve Azerbaycan yöresindeki âşıkların arasında da daha güçlü ve yaygın olduğu konusunda örnekler verildi. Şikâri Destanı örneğini vererek, destan söyleme geleneğinin bölgede önemli olduğunu vurgulamaya çalıştık. Bu bölümde bölge âşıklarının musiki aletleri çeşitliliğini üzerinde durulmuştur. Bölgenin kültürel durumu ve âşıklarının toplumdaki işlevleri hakkında bilgi vermeye çalıştık.

Üçüncü bölümde Azerbaycan âşık şiirinde görülen bazı biçimlerin ve türlerin örneklerini ortaya koyduk. Dördüncü bölümde Tebriz âşıklarının üslûp ve dil özellikleri üzerinde durduk. Dil ve üslûp özellikleri incelenmesinde sözel kaynaklardan yararlandık. Daha sonraki bölümlerde Tebriz'de yaşayan âşıklardan ve âşıkların şiirlerinden örnekler verdik. Çalışmamızın son bölümünde Azerbaycan ve Tebriz'in en uzun âşık destanı olarak bilinen Şikâri Destanı'nı TDK'nin önerdiği ortak Türk alfabesiyle yazıya çevirdik. Türkiye Türkçesine aktardıktan sonra destandaki motifleri, kişileri ve yer adları konusunda bilgi verildi.

Anahtar Sözcükler: Tebriz, Âşıklık Geleneği, Âşık Edebiyatı, Şikâri Destanı.

ABSTRACT

"TEBRİZ ASHIG TRADITION AND ASHIG LITERATURE"

Nabi KOBOTARİAN

Master Thesis, Department of Turkish Language and Literature

Supervisor: Prof. Dr. Erman ARTUN

June 2008, Page 383+380Addition

This study is about Tabriz ashig tradition and ashig literature. We saw frequent ashig tradition and literature between Iran's Turks. In this region live Turk's people, that they have great oral traditions. We have introduced Iran's Turks in introduction. Then we give knowledge about culture and history Iran's Azerbaijan region.

In this work we useded Ashig's books that printied in Azerbaijan and Turkey. Also we use Ashig oral tradition in Tebriz. Azerbaijan region is between Anatolia and Middel Asia. So this area has roots Turk's culture. Turkey and Azerbaijan Ashig tradition is same. Thus we saw very similarity between two aria. Telling story by Azerbaijan's ashigs is beter and more powerfull then Turkey's ashigs. For exampel "Shikari's Epic" is the longest Ashig tradition stores that telling by Tebriz's Ashigs.

Also we give informatin about Ashig instrument such as Saz, Kaval and Balaban. We give sample about Tebriz's Ashig poem in third part. We intruduce "Shikari Epic" such as oral literature. In fact, it's the langest ashig's stories. We study ashig's poem form and kind in other part. we give about a few Tebrizi ashiges and their poem in other part.

And last we translate Shikari's Epic to shared Turkish alphabet. After translated to Turkish, we give information about motif, personal pronoun and place pronoun.

Key Words: Tebriz, Ashig Tradition, Ashig Literature, Shikari's Epic.

ÖN SÖZ

Azerbaycan ve İran; Asya ve Avrupa kıtalarının geçit yolu üzerinde bulunan ve önemli bir konuma sahip olan bölgelerdir. Bu bölgeler tarih boyu çeşitli medeniyetlerin beşiği olmuştur. Türk kültürü açısından baktığımızda, Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya geçişini sağlayan bölge, aynı zamanda tarih boyunca Anadolu Türklerinin kültürel destekleyicisi olmuştur. Tarihî ve kültürel yönden Azerbaycan ve Anadolu, birçok ortak değere sahip olup aynı kültürden beslenen bölgelerdir.

İran Azerbaycan'ı bazı Türkologların dikkatini çekmiştir. XVII. yy'da Alman gezgini Adam Olearus bölgede incelemede bulunduktan sonra, Dede Korkut Kitabı'nın üç önemli kahramanı olan Dede Korkut, Kazan Han ve Burla Hatun'un mezarlarının Azerbaycan'da olduğunu tespit etmiştir. Dede Korkut'un mezarı Azerbaycan'ın Derbend kentinde, Burla Hatun'un mezarı Urmiye Kalesi'nde ve Kazan Han'ın mezarı Tebriz'deki Acıçay ırmağının kenarında bulunmaktadır. Rus bilim adamı Aleksandır Hodezko'nun Köroğlu destanlarını ilk kez bu bölgeden toplayıp 1804 yılında Farsça ve Türkçe olarak yayımlaması, Minorsky'nin Halaç Türklerini bilim dünyasına tanıtması, Gerhard Dorefer'in İran'daki Halaç Türkleriyle ilgili yayımları bölgede yoğun Türk kültürünün yaşandığının göstergesidir.

Sözlü halk edebiyatı milletlerin kültür varlığının önemli bölümünü oluşturmaktadır. İran'daki büyük Türk topluluğunun yazılı edebiyattan çok sözlü edebiyata sahip olmaları, geniş bir halk edebiyatı ürünlerini doğurmuştur. Âşıklar, şiirleriyle, destanlarıyla sözlü edebiyatın önde gelen temsilcileridir. Çalışmamızda bölgede yaşayan zengin sözlü edebiyatın örneklerinden olan "Şikari Destanını" tanıtmaya çalıştık.

Bu çalışmada bana yol gösteren, tecrübelerine ve değerli bilgilerine başvurduğum danışman Hocam Prof. Dr. Erman ARTUN'a sonsuz teşekkürlerimi bildiririm. Ayrıca Şikari Destanının çevrisinde bana yardımcı olan öğretmen arkadaşım Burak TOLU'ya teşekkürlerimi bildiririm

Proje No: FEF2006YL54

Nabi KOBOTARİAN
ADANA- 2008

İÇİNDEKİLER

ÖZET ……. iii
ABSTRACT …….. iv
ÖN SÖZ …….. v
KISALTMALAR ……...…….. xii
0. GİRİŞ ……. 1
0.1. Konu ……... 1
0.2. Amaç ……..... 1
0.3. Kapsam ve Sınırlar ……..... 2
0.4. Yöntem ……... 2
0.5. Araştırma Alanı İle İlgili Genel Bilgiler …… 3
0.5.1. İran Türkleri Hakkında Genel Bilgiler…….. 3
0.5.1.1. Azerbaycan Türkleri …… 7
0.5.1.2. Türkmen Türkleri ……...…… 10
0.5.1.3. Kaşkay Türkleri ……...….. 11
0.5.1.4. Afşar Türkleri …….……..... 13
0.5.1.5. Halaç Türkleri ……..... 14
0.5.1.6. Kaçar Türkleri…….……. 15
0.5.1.7. Karapapak Türkleri …….…..... 16
0.5.1.8. Ebi Verdi Türkleri ……... 17
0.6. Azerbaycan ve Tebriz'e Ait Genel Bilgiler ……... 18
0.6.1. Azerbaycan Coğrafyası …… 18
0.6.2. Tebriz'in Coğrafyası ……..... 19
0.6.3. Tebriz'in Tarihi ……..... 20
0.6.4. Tebriz'in Ekonomik ve Kültürel Durumu …….. 21
0.6.5. Osmanlı - Safevi Mücadelesinde Tebriz …….. 23
0.6.6. Bölgenin Kültürel Durumu …….. 24
0.6.7. Azerbaycan Bölgesinin Türk Kültüründe Önemi …… 26

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜNÜMÜZDE TEBRİZ ÂŞIKLIK GELENEĞİ

1.1. Âşıklık Geleneğine Genel Bir Bakış ……..……... 28

1.1. Bahşi - Ozan 31
1.2. Ozan – Âşık 34
1.2. İran'da Âşık Edebiyatı ve Âşık Muhiti 38
1.2.1. Türkmen Bölgesi Âşık Muhiti (Horasan sahası) 40
1.2.2. Kaşkay Bölgesi Âşık Muhiti 41
1.2.3. Azerbaycan ve Tebriz Bölgesi Âşık Muhiti 42
1. 3. İran Azerbaycan'ı ve Tebriz Âşıklık Geleneği 48
1.3.1. Âşık Sözcüğü 49
1.3.2. Âşıklık Geleneği ve Âşığın Yetişmesi 50
1.3.2.1. Bade İçme ve Rüya Motifi 52
1.3.2.2. Usta Çırak İlişkisi 55
1.3.2.3. Mahlas Alma (Tapşırma) 56
1.3.2.4. Saz Çalma 60
1.3.2.5. Destan Söyleme 62
1.3.2.5.1. Tebriz'de Destancı Âşıklar 63
1.3.2.6. Atışma (Deyişme) 65
1.3.2.6.1. Âşık Hüseyn ile Âşık Çoban'ın Deyişmesi..... 66
1.4. Azerbaycan ve Tebriz Âşıklarının Hikâye Anlatma Geleneği..... 67
1.4.1. Azerbaycan Âşıklarının Hikaye Anlatma 67
1.4.2. Tebriz Âşıklarının Hikaye Anlatma 70
1.4.2.1. Şahsenem ve Garib Destanından 70
1.4.2.2. Şikari Destanından 73
1.4.2.3. Köroğlu Destanından 74
1.5. Tebriz de Faaliyet Gösteren Âşıklar Grubu 79
1.6. Aşıkların Müzik Aletleri 80
1.7. Azerbaycan ve Tebriz Âşıklarının Musiki Aletleri 82
1.7.1. Saz 83
1.7.1.1.Sazın Kılıfı 84
1.7.1.2. Sazın Kulağı 85
1.7.2. Balaban (Ney) 85
1.7.3. Def (Kaval)..... 86
1.8. Tebriz Âşıklarının Saz Havaları 86
1.9. Azerbaycan ve Tebriz Âşıklarının Kılık Kıyafetleri..... 88
1.10. Seslendikleri Kitle ve Âşıklıklarını Sürdükleri Ortamlar 88

1.11. Sosyal Değişim ve Gelişimin Azerbaycan Âşıklık Geleneğine Etkisi …… 90

1. 12. Âşıkların Türk Kültüründe Yeri …… 91

1.13. Âşıkların Tarihe Kaynaklık Etmeleri …….. 96

1.14. Kültür Taşıyıcı Olarak Âşıklar ……..... 98

1. 15. Azerbaycan Âşıklarının Etkiledikleri Alanlar ……..… 100

İKİNCİ BÖLÜM

TEBRİZ ÂŞIKLIK GELENEĞİNDE BİÇİM ve TÜR

2.1. Azerbaycan Âşık Şiirinin Türleri ……..……. 103

2.1.1. Bayatı …….……. 103

2.1.2. Deyişme …….....……..... 104

2.1.3. Divani ……..…… 108

2.1.4. Varsağı …….…..... 109

2.1.5. Geraylı ……..... 124

2.1.6. Gıfılband …….……..... 112

2.1.7. Goşma ……..… 114

2.1.8. Herbe Zorba ……..…... 130

2.1.9. Mühammes ……..… 118

2.1.10. Müseddes ……..……. 119

2.1.11. Tecnis ……..….. 121

2.1.12. Ustatname ……..…… 124

2.1.13. Vucutname …….....……..... 126

2.1.14. Yaşname …….....……..... 128

2.1.15. Dudakdeymez …….....……..... 129

2.1.16. Heyderi ……..…… 130

2.1.17. Duvaggapma ……..……..... 130

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEBRİZ ÂŞIKLIK GELENEĞİNDE ÜSLÛP

3.1. Âşıkların Üslubu ……..….. 132

3.1.1. Tebriz Âşıklarında Fars Dilinin Etkisi …….....……..... 133

3.1.2. Tebriz Âşıklarının Şiirlerinde Arapça Terkipler ……...…….. 136
3.1.3. Tebriz Âşıkların Şiirlerinde Arkaik Sözcükler ……..... 137
3.2. Kelime Kadrosu …… 140
3.2.1. Şikari Destanında Kelime Kadrosu …… 141
3.2.1.1. Kişi Adları ……...…..... 141
3.2.1.2. Yar Adları ……..…….. 142
3.2.1.3. Hayvan Adları ……...……. 142
3.3. Anlatım Kalıpları …….....…….....143
3.3.1. Ata sözler ……...….144
3.3.2. Deyimler ……. 145
3.3.3. Alkış ve Kargış …….....…… 146
3.4. Âşıkların Şiirinde Yerel Sözcükler ……...147
3.4.1. Tebriz Aşıklarının Şiirlerinde Yerel Sözcükler …..……..……. 148

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GÜNÜMÜZDE TEBRİZLİ ÂŞIKLAR ve ESERLERİNDEN ÖRNEKLER

4.1. Günümüzde Tebriz'de Yaşayan Âşıklar ..…...…..…… 149
4. 1. Âşık Hesen İSKENDERİ ……...……... 149
4. 2. Âşık Yedullah EYVEZPUR ……...…….. 150
4. 3. Âşık Muhtar KURBANPUR …….....…….. 151
4. 4. Âşık Sıdkali BABAİYAN …….……... 152
4. 5. Âşık Hüseyin HADİM …….....……... 153
4.6. Âşık Rahman KARA MELİK …….……...153
4.7. Âşık Resul KURBANİ ……...…..…….. 154
4.8. Âşık Mehemmed MEHEMMEDİ ……..……..…. 155
4.9. Âşık Salman MEHEMMEDPUR …….....……...… 156
4.10. Âşık Cengiz MEHDİPUR …….....……..…. 156
4.11. Âşık Ali KARADAĞLI ……...……..….. 157
4.12. Âşık Hüseyin SAYİ …….....…….... 158
4.13. Âşık Cebrayil HALİLİ …….…… 159
4.2. Günümüz Tebriz Aşıkları Eserlerinden Şikâri Destanı ..……..…… 161
4.2.1. Şikari Destanının Tanıtımı …… 161
4.2.1.1. Şikari Destanın İncelenmesi ……..... 164

4.2.1.2. Şikari Destanında Tespit Edilen Motifler .....……..... 170
4.2.1.3. Şikari Destanında Kişiler ……...… 172
4.2.1.4. Şikari Destanında Yer Adları ……..…….. 179
4.2.2. Şikari Destanının Türkiye Türkçesine Çevirisi. ……..…… 181
SONUÇ ……... 352
KAYNAKÇA ……..…… 353
ÖZGEÇMİŞ ……..…… 379

EK
ŞİKARİ DESTANININ ORTAK TÜRK ALFABESİYLE YAZIYA ÇEVİRİSİ
FOTOĞRAFLAR

KISATMALAR

a.g.b : adı geçen bildiri

a.g.e : adı geçen eser

a.g.m : adı geçen makale

a.y : aynı yer

A.z : Azerbaycan Türkçesi

b.k.z : bakınız

C. : cilt

Çev. : çeviren

KKTC: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti.

Nu. : Numara.

S. : sayı

s. : sayfa

s.s :sayfa araları

TDK : Türk Dil Kurumu

TTK : Türk Tarih Kurumu

y.y : yüzyıl

YKY. Yapı Kredi Yayınları.

vd. : ve diğer

0. GİRİŞ

0.1. Konu

Tezimizin konusunu "Tebriz Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı" oluşturmaktadır.

Ozan-baksı geleneğinin devamı niteliğinde olan Âşıklık geleneği eski tarihi işlevlerini kaybetse de günümüzde Türk topluluklarında canlılığını sürdürmektedirler. Bu gün de eskisi gibi Azerbaycan'da âşıklara büyük saygı duyulmaktadır. Azerbaycan bölgesi Türk kültürünü en yoğun yaşayan bölgelerinden biri olarak bu geleneğin sahada yaşadığını görmekteyiz. Bu günde bu bölgenin âşıkları Türk kültürünün güçlü simgelerinden olan âşıklık geleneğinin verdiği inanç ve hevesle kendi özverileriyle bu kutsal geleneği sürdürmektedirler.

Azerbaycan sahası Türk folklor ve geleneğinin en yaygın ve yoğun yaşayan bölgelerindendir. Bu nedenle âşıklık geleneğinin Azerbaycan'da önemli bir yeri vardır. Azerbaycan'da âşıklar çeşitli şenliklilerde, toylarda ve kutlamalarda bu geleneği yürütmektedirler. Özellikler "Âşıklar Kahvehaneleri", bu geleneğin sürdürülmesinde önemli bir işlev görmektedirler.

İslamiyet öncesinden beri yaşayan bu gelenek eski inanç ve kültürleri içinde yoğurarak günümüze kadar süregelmiştir. Kam- Şamandan esintiler alan Dede Korkut geleneğini günümüze taşıyan âşıklar bu gün de halkın arasında büyük saygı görmekteler. Bu gelenek İslamiyet ile birlikte Türkler arasında zayıflasa da köklü kültür öğelerinden olduğu için günümüze kadar gelip ulaşmıştır.

0.2. Amaç

Âşık edebiyatı Anadolu'da olduğu gibi Azerbaycan'da da 16. yüzyılın başlarından itibaren nefesini güçlü bir şekilde hissettirmeye başlamıştır. 15. yüzyılın sonlarında yaşayan Âşık Kurbani Azerbaycan'da âşık şiirinin ilk temsilcisi kabul edilmiştir.

Eski zamanda ozanların başlattıkları bu uğurlu sanat yolu Kurbani, Miskin Abdal, Kul Mahmud, Âşık Cunun, Karacaoğlan, Sarı Âşık, Âşık Elesger, Âşık Şenlik gibi nice ustaların oluşturdukları nağıllar (masallar), destanlar, hikâyeler, koşmalar meydana getirdikleri yeni şiir şekilleri ile zenginleşerek süregelmiştir.

Bu çalışmamızın amacı, İran'ın Azerbaycan bölgesinde yaygın olarak yaşayan âşıklık geleneğinin ortaya koyulmasıdır. Bölgede bulunan âşık muhitleri, âşıkların kullandıkları musiki aletleri, saz havaları, üslup, şiirlerindeki biçim ve âşıkların destanları, sözlü gelenekten yararlanarak ele alınacaktır. Tebriz âşıklık geleneğinin en uzun destanı olan "Şikâri Destanı" ilk defa ortaya koyulmuştur.

0.3. Kapsam ve Sınırlar

İnceleme sahası İran sınırları içerisindeki Azerbaycan eyaleti ve merkezi Tebriz olmuştur. Güney Azerbaycan adlanan bu bölge eskiden beri Azerbaycan Türklerinin yaşadığı bölge olmuştur. Kültürel yönden baktığımızda Anadolu ile birçok ortak değerlere sahip olduğunu görmekteyiz. Anadolu'nun uzantısı olarak adlandırılan bu bölge aynı zamanda Anadolu ve Orta Asya'nın birleştirdiği köprü görevinde olmuştur. Türklerin Anadolu'ya yegâne geçit yolu olan bu bölge aynı zamanda Anadolu'nun Türkleşmesinde büyük rolü olmuştur. Bölge âşıklarının Kafkasya ve Anadolu sahasına kaynaklık etmeleri önemli bir husustur.

0.4. Yöntem

"Azerbaycan ve Türkiye sahasında âşıklık geleneği aynıdır" tespitinden yola çıkarak, Türkiye sahasında gördüğümüz âşık geleneğiyle ilgili tespitlerin aynısı Azerbaycan bölgesinde de görülmektedir. Çalışmamızda Azerbaycan ve Türkiye de âşıklık geleneği ile ilgili yayımlanan kitapların yanı sıra bölgenin sözlü kaynaktan yararlammıştır.

Yazılı kaynaklardan elde edilen bilgiler, âşıkların gelenekle ilgili kaya alınmış kasetler ve CD'ler, sözlü kaynaklar, âşıklarla yapılan görüşmelerlerde alınan bilgilere tezimizde yer verilmiştir.

Bu bölgede yaşayan âşıklarla görüşmemizde bölge âşıklık geleneğiyle ilgili bilgi toplamaya çalıştık. Tebriz âşıklarından olan âşık Yedullah'ın söylediği "Şikari Destanı"nı yazıya aktarıp ve tanıtmaya çalıştık.

0.5. Araştırma Alanı İle İlgili Genel Bilgiler

0.5.1. İran Türkleri Hakkında Genel Bilgiler

İran Türkleri üzerine bu güne dek ciddi bir araştırma yapılmamıştır. Türk bilim adamı Fuat Köprülü "Edebiyat Araştırmaları II" adlı kitabında İran'da Türk varlığı hakkında önemli bilgiler vermiştir (Köprülü, 1989: 17–37). Faruk Sümer ise "Oğuzlar" adlı eserinde İran ve Anadolu Türkleri arasında ilişkileri, göçleri ve bölgede Türk nüfusu konusunda önemli bilgilere rastlamaktayız (Sümer, 1965: 132). W. Barthold, İran'ın tarihî coğrafyasına dair kitabında dağınık olsa da bilgiler verilmiştir (Köprülü, 1989: 33). Bu kitabın Farsça tercümesi Tahran'da 1928'de yayımlanmıştır. İran etnografyası hakkında da N. De Khanikoff 1866 yılında Paris'te basılmış eserinde bilgi vermiştir. Ahmet Caferoğlu 1932-1940 yılları arasında yayınlanan "Azerbaycan Yurt Bilgisi" dergisinde (1932, 97-104) ve Türk kültürü dergisindeki (1966: 125-133), yazılarında İran Türkleri hakkında değerli bilgiler vermiştir. Ayrıca Türkler Ansiklopedisinde Christian Bulut, Cemal Hesenli, Enver Uzun, Muhittin Çelik ve Brenda Shafer, İran Türkleri hakkında bilgi verilmişler.

V. Minorski'nin İran'da yaşayan Halaç Türklerinin keşfinden sonra Alman bilim adamı Dorefer, bizat bölgede incelemelerde bulunmuş ve bu konuda önemli derlemeler yapmıştır Halaç Türkçesi üzerinde çalışmaları olmuştur. Dorefer'in öğrencisi Sultan Tulu Almanya'nın Mains Üniversitesi desteğiyle İran'daki ağızlar hakkında çalışma yapmakta ve bu bağlamda "Türkçenin İran'daki Evrimi" adlı bilgi şöleni düzenlenmiştir. Tulu Horasan Türkleri ağızları üzerinde çalışmalar yapmıştır.

İran'ın büyük bölümü eski zamanlardan beri Türk yurdu olmuştur. Türkistan ve Anadolu coğrafyasını birleştiren bu önemli bölge, göçler sırasında Türklerin Türkistan'dan Anadolu'ya geçiş yolunu sağlamıştır. Rafael'in belirttiği gibi, Anadolu'nun Türkleşmesinden önce İran Türkleşmesi tamamlanmış ve bu durum Anadolu'nun Türkleşmesine önemli katkılarda bulunmuştur (Rafael, 1997: 312). İbni Haldun Tarih-i İbni Haldun eserinde "İran Türklerin yurdudur, ancak Fars bilginleri bunu inkâr ediyorlar." ifadesini kullanmıştır. İran Türklüğü gerek halk edebiyatı

ürünleri gerekse inanç yönünden Anadolu'ya bir kaynak olmuştur. Horasan erenlerinin Anadolu'nun Türkleşmesinde ve Müslümanlaştırılmasında büyük etkisi olmuştur. Muharrem Ergin'in tabiriyle Horasan erenleri Anadolu'nun damarlarına ilim ve irfan kanını pompalamak görevini yapmıştır (Ergin, 2005: 41).

Bazı tarihçiler İran'ın tamamının milattan 4400 yıl öncesinden Türk yurdu olduğunu ortaya koymaktadırlar. Ünlü tarihçi Mahmut Taki Zehtabi "İran Türklerinin Eski Tarihi" adlı eserinde şu bilgilere yer vermiştir: "Bugün tarih gösterir ki, Hint-Avrupa dilli Parsların on kabilesi ilk defa milattan 900 yıl evvel Doğu tarafından İran bölgesine gelmiş ve İlâm şehzadelerinin hâkimiyeti altında olmuş çağdaş Fars ve Kirman eyaletlerinde, İlâm Hükümeti'nin icazetiyle, yurt salıp, yaşamışlar. Onlardan takriben 3500 yıl evvel Türkler İran arazilerinde medeniyetler ve hükümetler yaratmışlar" (Zehtabi, 2000: 1).

İran nüfusunun % 43'ü kırsal yerleşim yerlerinde yaşamaktadır. % 10'u hâlâ göçebe hayatı sürer (Rafael, 1997: 11). Bu göçebe insanların tamamına yakını Türklerdir (Kafkasyalı, 2002: 20).

İran'da Türkler, Selçuklular, Gazneliler, Kara Koyunlular, Ak Koyunlular, Safeviler ve Kaçarlar gibi büyük Türk devletleri kurmuşlar. Selçuklu İmparatorluğundan önce bu bölgede Türk varlığı görülse de, Selçuklu İmparatorluğu ile birlikte Türk topluluklarının Horasan, Kirman, Fars, Irak ve Azerbaycan bölgesinde yoğunlaştığını görüyoruz. Ordu ve saray dilinin Türkçe olması dönemin Farsça edebî dilini etkilemiş ve birçok Türkçe sözcük Farsçaya geçmiştir. Bu dönemde Selçuklu sarayında Fars edebiyatı gelişmiş ve Şehname gibi önemli eserler ortaya çıkmıştır.

XIV – XV. yüzyılda İran'da Oğuz boylarından olan Kara Koyunlular ve Ak Koyunlular güçlü devletler kurdular. Kara Koyunlular Baranlu ve Ak Koyunlular Bayındır boyundandırlar. Avşarlar, Salurlar, gibi diğer büyük Oğuz boyları da bu dönemde etkilerini kaybetmemişlerdi. Olearis XVII. asırda İran'ın çeşitli bölgelerinde Türk varlığını tespit etmiştir. Onun tespitine göre; "Halhal'da Kaçarlar, Marağa'da Hülagü ulusundan Turgaylar, Erdebil'de Kıpçaklar ve Oyratlar, Hoy'da Ivalılar, Hemedan kenti ve civarında Kara Koyunlulardan olan Baharlu boyu bulunmaktadır" (Köprülü, 1989: 24).

Moğol istilasıyla birlikte, bölgeye Türk-Moğol göçleri başlamıştır. Bu dönem Tebriz, Marağa ve Sultaniye gibi Türk kentleri gelişimini sürdürmüşlerdir. Moğol İlhanlılar 1230 yılında Tebriz'i kendilerine başkent seçmişlerdir. Bu dönemde bilim ve sanata yüksek değer verilmiş, önemli bilim merkezleri kurmuşlardır.

İlhanlılardan sonra Celayirliler ve Timurlular döneminde, Moğol unsuru tamamıyla Türkleşmiş ve Türk nüfusu artmıştır. Bu dönemde Anadolu ve Suriye'den de bu bölgeye Türk göçleri olmuştur (Köprülü, 1989: 27).

İran, X. asrın son çeyreğinden XX. asrın ilk çeyreğine kadar yaklaşık 950 yıl Türk hâkimiyetinde ya da Türk hanedanı idaresinde bulunan ve orada iskân olunan Türklerin ülkesidir. Dolayısıyla Türklerin ve Türk kültürünün en yoğun olduğu ülkelerin başında İran gelmektedir (Özkan, 2003: 77).

İran'da Türk varlığı ve Türk edebiyatı konusunda Mehmet Fuat Köprülü "Edebiyat Araştırmaları II" eserinde ayrıntılı ve önemli bilgiler vermiştir (Köprülü, 1989: 53). İran'da Türk nüfusu ve Türkçe konuşan halklar konusunda birçok seyyahın ifadesine rastlayabiliriz. Fransız Seyyah "Chardin" ifadesine yer vermiştir.[1] Ona göre Safeviler döneminde İran ordu dilinin Türkçe idi ve İran'ın Güney ve Batı sınırlarından başlayarak birçok yerde, Farsçadan daha çok Türkçe konuşulduğunu tespit edilmiştir (Köprülü, 1989: 17). XVII. asrın ilk yarısında seyyah "Olearius", Derband'de Dede Korkut hikâyelerini duyduğundan, A. Chodzko da İran sarayında Köroğlu hikâyesinin okunduğundan bahsetmektedir (Köprülü, 1989: 30). Bu ifadelerden, İran'da Türklerin bir azınlık değil, büyük ve etkili bir kitleye sahip olduğunu anlayabiliriz.

Orta Asya ve Kafkaslarda Moğol istilası bölgede nüfus yapımında değişiklere neden olmuştur. Bu dönem Anadolu'ya yapılan göçlerin büyük kısmı Türkistan'dan İran yolu ile olmuştur. Faruk Sümer bu dönemde İran'dan aydınlar, tacirler ve sanatkârlardan oluşan büyük bir kitlenin geldiği kanısındadır. Horasan Erenleri, Anadolu ve Türkistan erenlerinin sofiliğinde büyük etkisi olmuştur (Artun, 2002: 36).

Moğolların İran istilası, bölgede Türk varlığı güçlenmesine neden olmuştur. Bu dönemde İran'da Moğolca ve Türkçe konuşuluyordu. Türk çoğunluğu içerisinde bulunan Moğollar gittikçe Türkleşmişlerdir (Sümer, 1980: 155). İlk Moğol hanları Hülagü, Akaba ve hatta Argun'un Türkçe bildikleri şüpheli olsa da, (Sümer, 1980: 156), Tebriz'i başkent seçen Gazan Han Türkçeyi öğrenmiştir. Moğol askerleri ve

---

[1]. Fuat Köprülü konuyla ilgili şu bilgileri eklemiştir: "Fransız seyyahı Chardin, Sefevi İran'ında Türkçenin saray ve ordu dili olduğunu ve İran'ın büyük bir bölümünde garp ve cenup hudutlarından başlayarak, eski Parslar memleketlerinin daha ötelerine kadar, Farsçadan daha çok Türkçe konuşulduğunu muşâhede etmiştir. Gaznelilerden başlayarak, XX. asırda Kaçarların sukutuna kadar, hemen umumiyetle Türk sülaleleri tarafından idare edilen İran'da ve cenubi Kafkasya'da Türkçenin böyle bir ehemmiyet kazanması pek tabii idi. Hükümdarların, büyük askeri ricalın ve ordunun ana dili olan, memleketin birçok yerinde, büyük şehirlerde, kasabalarda, köylerde ve göçebeler arasında söylenen Türkçe, büyük ve kuvvetli bir ilim ve edebiyat dili olan, mektep, medreselerde ve devlet dairelerinde hâkimiyetini daima muhafaza eden Farsçanın nüfuzuna rağmen, ehemmiyetini asla kaybetmedi ve yalnız konuşma dili olarak değil, yüksek bir edebiyat dili olarak da, Farsçanın yanında ikinci mevkii aldı.

komutanların arasında bulunan Türkler ve Moğolların İslamiyeti kabul etmelerinin Moğolların Türkleşmesinde önemli rolü olmuştur.

XVI. y.y da kurulan Safevi devletinin kuruluşundan başlayarak, son zamana kadar İran'ın etnik yapısında büyük değişiklik olmamıştır (Köprülü, 1989: 30). XVI. asırda bir İran tarihçisinin "Azerbaycan'ı bütün İran'ın özeti ve askerî kuvvetinin kaynağı" ifadesinin kullanması, (Köprülü, 1989: 26) İran'da Türk varlığının önemini göstermektedir.

Türklerin göçleri yalnız İran'dan Anadolu'ya olmamış, zamanında Anadolu'dan da İran'a göçler olmuştur. Faruk Sümer'in ifade ettiği gibi Anadolu oymaklarının kollarını İran da görebiliriz. Bugün Kuzey Azerbaycan'da ve İran Azerbaycan'ı ile diğer eyaletlerinde yaşayan Türklerin büyük kısmını Anadolu'dan gelmiş köylü ve göçebe oymaklar teşkil etmiştir (Sümer, 1980: 156).

900 yıl İran'a hâkim olan Türkler günümüzde de çoğunluğu teşkil etmektedirler. Tarih ve nüfus itibariyle İran aslında bir Türk ülkesidir. 32 milyondan fazla Türk İran'da yaşamaktadır. Türkler İran nüfusunun %50'sinden fazlasını oluşturmaktadırlar. Ancak özellikle Şah döneminde Fars dili ve kültürü etkisi altında kalmışlardır. (Güler, Akgül, Şimşek, 2001: 518).

İran'da yaşayan Türkler yalnız Azeri Türkleri değildir. İran'ın yer yer her tarafına yayılan, Avşarlar, Bahtiyariler, Halaçlar, Eşgan Türkleri, Kaçarlar, Karakalpaklar, Türkmenler, Özbekler, Şahsevenler, Kayarlar, Kaşkaylar (Resulzade, 1995: 149), göçebe veya yerleşik şekilde İran'ın çeşitli kentlerinde yaşamaktadırlar.

1925 yılında yönetimi Kaçar Türklerinden devralan Pehlevî ailesi, 1979'daki İran İslam Devrimi ile yerini bu günkü yönetime bırakmıştır.

İran'ın her tarafına yayılan Türkler daha sonra üç bölgede yoğunlaşmıştır:

- Kuzey Batı Türkleri (Azerbaycan Türkleri.).
- Kuzey Doğu Türkleri (Horasan Türkleri).
- Güney ve Merkez Türkleri (Kaşkay, Hamse ve İsfahan Türkleri) (Sarrafi, 2002: 641).

1. Kuzey Batı Türklerini Avşar, Bayat, Begdili, Bayındır, Kıpçak, Halaç, Tekeli, Şamlı, Usanlı, İspirili, Karagözlü, Buçarlı, Ak Koyunlu, Kara Koyunlu, Rumlu, Ustaclu, boyları oluşturmaktadır. Bu boylardan Kıpçak ve Halaçlar hariç diğerleri Oğuz boylarındandır.

2. Kuzey Doğu Türklerinin çoğunu Türkmenler oluşturmaktadır. Ayrıca Geraylı, Temirtaş, Çağatay, Celayir, Karşıkuzey, Avşar ve Bayat boyları da bu bölgede yaşamaktadır.

3. Güney ve Orta İran Türklerinde Kaşkaylar, Hamseler, Huzistan Türkleri, Kirman Türkleri ve İsfahan Türkleri yaşamaktadırlar.

0.5.1.1. Azerbaycan Türkleri

İran'da çoğunluğu teşkil eden Türklerin başında Azerbaycan Türkleri gelmiştir. Azerbaycan Türkleri Doğu, Batı ve Merkez Azerbaycan eyaletlerinde yaşamaktadırlar. Güney Azerbaycan olarak adlandırılan bu bölge II. Dünya savaşında bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu dönemde Türkçe resmi dil olarak okullarda okutuldu, ilk üniversite Tebriz'de kuruldu, kadınlara oy hakkı verildi ve ağaların toprakları köylüler arasında paylaştırıldı. Fakat İngiliz, Rus ve İran etkileri sebebiyle bu girişimlerden sonuç alınamamıştır (Özkan, 2003: 76). 1945 yılında kurulan Güney Azerbaycan millî hükümet 1946 yılında yıkılmıştır.

Azerbaycan Türkleri İran Tarihinde önemli yerleri vardır. İran kültürü Azeri Türklerinden olan Safeviler himayesinde gelişti. Şah İsmail'in bizzat kendisi Hatayî ya da Şah Hatayi mahlasıyla Azeri Türkçesinde pek çok şiirler yazdı. Şah İsmail Hataylı Türkçe şairlerindendir ve Osmanlı padişahına Türkçe mektup yazmasına rağmen Osmanlı padişahı Farsça cevaplandırıyordu.

Şah İsmail Hatâyi ister Azerbaycan isterse İran tarihinde büyük rol oynamıştır. Erdebil'de Safevi devletini kuran ve Tebriz'i başkent seçen Şah İsmail Şii mezhebini İran'da resmileştirdi. Türkçe şiirler yazan Şah İsmail aynı zamanda Azerbaycan Türkçesinin gelişmesinde önemli payı olmuştur. Başkent Tebriz Safeviler devrinde Osmanlı İmparatorluğu sınırlarından uzak tutulması için, önce Kazvin daha sonra İsfahan'a taşınmıştır. Başkentin taşınmasıyla birlikte sanatkârlar, tacirler ve bilim adamlarının İsfahan'a göç etmesi Tebriz'i olumsuz yönde etkilemiştir.

1828 yılında İran-Rusya antlaşmasıyla İran'da Azerbaycan bölgesinin ikiye ayrılması, kuzey kısmının Rusya topraklarına eklenmesi ve güney kısmı İran sınırları içerisinde kalması bir milletin kaderini ikiye ayırmıştır.

Günümüzde İran Azerbaycan'ı Türkleri İran'ın kuzeybatı bölgesinde Tebriz, Urmiye, Erdebil, Zencan, Gazvin, Marağa, Hoy, Maku, Sulduz, Goşaçay, Miyane,

Astara, Culfa, Merend, Halhal, Sovukbulak, Hemeden, Bicar, Gurve, Tikantepe ve diğer kentlerde yaşamaktadırlar.

Azerbaycan Türk edebiyatından Örnekler:

Nâme, geder olsan yârın kuyine,
Derdi-dilim o cânâna degilen.
Bülbülüyem gönçe gülünden ayrı,
Bağrım dönüb gızıl gana, degilen.

Gurban olum kirpiyine gaşına,
Sel oluben karşı akan yaşına,
Pervaneler kimi dolan başına,
Ateş tutub yana-yana, degilen.

Din - imanım düz ilgara bağlıdır,
Hesret canım bir cüt nara bağladır,
Mürg-i ruhim zülfi-yara bağladır,
Çok çekmesin zülfe şana, degilen!

Gılmış hüsnün şövgü derdimi efzun,
Ayrılık geminde gözyaşım Ceyhun,
Ağlım başdan getmiş, olmuşam Mecnun,
Bu Vâgif'e sen divana degilen.

"Vâgif" (Divan-ı Vâgif)

Zerre-yi mehrinde daim, ey cemali afitab,
Ebr yüzünden götürgil, tutmagil menden hicâb.

Dur dedim yârin köyünden, ey regib-i rū siyâh,
Haste bülbül var iken, neyler gülüstanda gurab?

Ey gözü nergiz, yüzü gültek, boyu serv-i revan,
Ta ki, senden ayrı düşdüm hesteyem, halım herâb.

Cennet-i veslinden ey canım, meni dūr eyleme,
Men ferâgın ateşinden çekmişem derd ü ezâb.

Bu Hatâyi heggine dayim tutubdur çoh ümid.
Agibet rehm eyle ana saet-i yovm-ül'hesâb.

Şah İsmail Hatâyi (Hatâyi Külliyatı).

Tebrizli Âşık Hüseyin Cavan'ın Âşık Elesger hakkında söylediği şiir:

Ne geder dünya var, beşeriyyet var,
Güneş kimi galasıdır, Elesger.
Âşık var, sevgi var, saf mehebbet var,
Mehebbetin bâdesidir Elesger.

Söz mehengi, serrafların ustadı,
Kızıl sehifede hekk olub adı,
Könüller sevinci, ağızlar dadı,
Anaların laylasıdır Elesger.

Sözüyle gelbleri edib çırağan,
Eşkin bimarına olubdur loğman.
Kiçik sinesinde böyük bir ümman,
Behrlerin dalğasıdır Elesger.

Semendimi her terefe çapmışam
Gövherin me'denin bunda tapmışam.
Söz mülkünde bürcü-gala yapmışam,
Sözlerimin galasıdır Elesger.

Tükenmez hezneli, hatem sehâlı,
Kelmesi yagutdan, dürden bahâlı,
Bu Cavan Hüseynin cahi celâlı,
Gözlerinin şö`lesidir Elesger.

Âşık Hüseyin Cavan

Dilberâ, derdime derman senden özge kimse yoh,
Hem dahi könlümde derman, senden özge kimse yoh.

Hicr evinde men kiminle hemdem oldum, ey senem,
Könlümün şehrinde mehman, senden özge kimse yoh.

Hızr tek zülmetde galdım, bir meded gıl tanrıçün,
Teşne üçün abi-heyvân senden özge kimse yoh.

Her ne kim, hökm eylesen, eyle mene ey şehriyâr,
Könlümün tehtinde sultân senden özge kimse yoh.

Bu Hatâyi hestenin vergil müradın, ya ilâh
Kim, mene lütf ile ehsân senden özge kimse yoh.

Şah İsmail Hatâyi (Hatâyi Külliyatı).

Dilber, ne deyim, sen kimi cânân ele düşmez,
Zülfün kimi heç zülf-i perişân ele düşmez.
Lelin kimi bir lel-i bedehşân ele düşmez,
Bir yerde bele hâkimi-Lokmân ele düşmez,
Biçarelerin derdine derman ele düşmez.

Bir eyle nezer leşkeri-müjgân elemine,
Gör nece keçib hökmü onun ruyi-zemine.
Tebriz, Şeki, Gence vü Kâbil şeherine,
İran ile Turan, Heleb ü Mekke Medine,
Bunlarda bele sencileyin can ele düşmez.

Men aşig idim, şövgi onun var idi mende,

Öz aşiginin gerdenini saldı kemende,
Kişmir, Heta, Misr, Buhârâ vu Hütende,
Musul şeheri, Çin ile Maçin ü Yemende,
Gerçi gezeler Rum, Erebistân, ele düşmez.

El-kısse ki yüz kafer ola, yüz de Müselmân,
Tövret ile incil, zebur, ayeti-kuran,
Tiflis, İrevan, Şam ü Cebel, Cümle Trabzan,
Derbend, Kuba, Bakı, Şamahyile Sifahân,
Yüz seyr oluna küll-i Dağıstân, ele düşmez.

Ne mazi, müzare'de nevâ-hân-ı hoş-elhân,
Ne Meğrib ü Meşrik'de ecayib bele insân,
"Fihinne ve min heys ü hüve leyse kamakân,"[2]
Bilse gedirin Vâgif'in, eyler ona ehsân,
Ez ruz-i ezel men kimi etşan ele düşmez.

"Vâgif" (Divan-ı Vâgif)

0.5.1.2. Türkmen Türkleri

Azerbaycan Türklerinden sonra en büyük Türk nüfusuna sahip olan Türkmen Türkleridir. İran'ın Kuzey Doğusunda yoğunlaşan Türkmenlerin din ve bilim adamlarıyla da Türk kültüründe ve Anadolu'nun Türkleşmesinde büyük etkisi olmuştur. (Rafeal, 1997: 312). Dil bakımından İran Türkmen ağzı, Doğu Oğuz Türkçesinin devamı olup, Türkmen Türkçesinden çok, Batı Türkçesinin devamı olan Türkiye ve Azerbaycan Türkçesine yakındır (Dorefer, 1987: 241).

Türkmenistan sınırları yanında yaşayan İran Türkmenleri, adet ve geleneklerini korumuşlardır. İran Türkmenleri hakkında Prof Dr. Sultan Tulu önemli araştırmalarda bulunmuştur. Güney Azerbaycan Türkleri ve İran Türkmenleri her zaman bir dayanışma içerisinde bulunmuşlardır. Güney Azerbaycan'da Azerbaycan Türklerinin çıkardığı "İnkilap Yolunda" adlı bir dergi, 1981–1988 arasında Türkmenler için "Galam Ucu" adıyla 2 sayısı yayımlanan bir özel ek çıkarmıştır. Bu sayıda İran Türkmenleri hakkında tanıtıcı bilgiler verilmiştir. (Tulu, 1988: 80).

Sıpah bolup, ata çıkan her erden,
Aklı kenden kesenbaşı gerekdir.
Bir Müslüman gaçsa iki kepirden,
Kellesine sansar daşı gerekdir.

Mert oldur ki, bolsa kenli rehimli,
Gövresi gin gerek, özi pehimli.
Gin yerde garga dey bolsun vehimli,

---

[2]. فی هن و من حیث هو لیس کماکان

Yerinde hüneri, işi gerekdir.

Gaplan kimin arlap girse meydana,
Tilki kimin bazı berse her yana,
Duranda gaya dek durup merdana,
Alar yerden at salışı gerekdir.

Yiğidin hıyalı bolsa serinde,
Çıkar bir gün, çöküp galmaz garında,
Hile hem bir batırlıkdır yerinde,
Oni başarmağa kişi gerekdir.

At gerek gaçarga, kovsa yeterge,
Yovni gorkuzarga, tirik tutağa,
Meydanda sangısız her iş bitirge,
Yigirmi, otuzlı yaşı gerekdir.

Bürgüt guş dey ganat kakıp gülde,
Muhannesler geçer candan, oğuldan,
Gurt dek girip, yovni koy dek dağıdan,
Er yiğidin mert yoldaşı gerekdir.

"Magtumgulı" goç yiğitler çapılıp,
Gök damardan gırmız ganlar sepilip,
At salanda donuz kimin topulup,
Ayı kimin asılışı gerekdir.
"Mahtumkulu" (Mahtumkulu Dinanı)

0.5.1.3. Kaşkay Türkleri

Kaşkay adının Kaşgar şehri ve Özbekistan'daki Kaşka Derya ile bağlantılı olduğu görüşleri var. Ahmet Caferoğlu'na göre Kaşkaylar soy olarak Oğuz Türklerinden gelen Kaşkay Türkleri, Hülagü Han zamanında Kaşgar'dan İran'a gelip yerleşmişlerdir.[3] Ancak Minorsky, Kşkayların esas kütlesinin Moğol devrinden önce Selçuklular zamanında İran'ın orta kesimlerine yerleşmiş olduğunu yazıyor (Minorsky, 1950: 103). İranlı tarihçi Said Nefisi, Kaşkayların Şah İsmail veya Şah Abbas tarafından İran'ın güney illerine göçürüldüğünü, 1607- 1618 yılları arasındaki Osmanlı-İran savaş esnasında Kaşkayların ve Kaçarların Osmanlılarla olan yakınlığı olduğunu (Sünni oldukları için) bu yüzden Azerbaycan'dan uzaklaştırıldığını yazmıştır (Nefisi, 1965: 178). Balayan'a göre Kaşkay adının Azerbaycan'da bulunan "Gaşga Dağ" adı ile bağlantısı var (Balayan, akt. Çelik 2005: 658).

[3] . Caferoğlu, Ahmet, "Türk Kavimleri", adlı eserinde bu konuda ayrıntılı bilgi vermiştir. Ayrıca Türk Kültürü dergisi 50. sayısında "İran Türkleri" makalesinde konuyla ilgili ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

İran Türklüğünde Merkez Türklerden olan Kaşkaylar, Gomse, Burçin, Ramhormoz, Behbehan ve diğer kentlerde yaşamaktadırlar (Caferoğlu, 1966: 126). Kaşkay Türkleri İran tarihinde Rıza Şah aleyhine ayaklanmaları ve Tahran'a çıkarma yapmaları ile bilinmektedirler. Ne yazık ki Rıza Şah onları önce silahsızlandırmış, daha sonra katliamlarına başlamıştır. Son zamanlara kadar yarı göçebe hayatı süren Kaşkaylar, birbirlerine olan bağlılıkları, plânlı ve teşkilatlı hareketleri ile tanınmışlardır. İkinci Dünya Savaşı esnasında cereyan eden ve Kaşkaylar ile İran hükümetini karşı karşıya getiren önemli bazı hadiseler, Türk hükümetinin araya girmesi ile yatıştırılmıştır.[4] Fakat Kaşkayların bu hareketleri İran hükümetleri tarafından hoş görülmemiş ve onların başka bölgelere sürgüne gitmelerine sebep olmuştur. Bu arada, son İran-Irak savaşında, yaşadıkları Basra Körfezi kıyıları harp sahasına yakın olduğu için, Kaşkaylar büyük zayiat görmüşlerdir.

Kaşkayların dilleri Oğuz grubu ve Azerbaycan Türkçesine yakındır. Mezun Kaşkayi'nin oğluna verdiği öğütler ünlüdür:

Gel ey ciğer gûşem, bağım semeri,
Gocalmış atadan, eşit söz oğlum.
Doğru verim heyr ve serin haberin,
Ol ezelden Allah'ıye düz oğlum.

Tehsil ve hâsıl et ilm-i yagini
Nemazı, tâeti, imanı, dini.
Sürfesiz geçirme, akşamı, günü,
Gece, gündüz, okuginan, yaz oglum.

Kâmil olub, kâmillere enis ol,
Bâ-edib, bâ-kemâl, gelbi temiz ol.
Fehm u kemâl, tehsiline heris ol,
Mal yığmağa heris ol sen, az oğlum.

Dünya malı hamısı külfet kederdir.
Malı neyler, o ki sâhib hünerdir?
Zeri neder 'ârif kim vücûdi zerdir,
Sen vücudun kimyâya, döz oğlum.

Gedr bilen adamı, veli-ne'met et,
Tâ cânın var, hilaf etme, hizmet et.
Nemek yedin, nemekdâne hörmet et,

[4] . Bu olayların biri Metin Ören'in "İran Türklüğü" adlı eserinde bulunmaktadır: "1950 yılında Kaşkay Türklerinin bölgesinde acil iniş yapan müttefik uçağının pilotu Kaşkaylara sığınınca Kaşkaylar onu İran'a iade etmek istemiyorlar. İran hükümeti bölgeye asker yürütür. Kaşkayların pilotu yalnız büyük hakan (Türkiye Cumhurbaşkanı'na) verecekleri söyleyince dönemin Türkiye büyükelçisi Ankara ile temasa geçip büyük facianı önlemiş olur. Ancak bu olaydan sonra Şah İran Türklerini yok etme politikasını Kaşkay Türklerinden başlamıştır.

Kılma öz te'rifin, etme nâz oğlum.

Dehlivi bil, hercin eyle sezavar,
Tutiye kend versin, kerekse merdar.
Huba hub ol, güle gül, kara kar,
Her gözele salmaginan, göz oğlum.

Şeytanın meskeni, hub cemaldadır,
İşvede, gemzede, keddi galdadır.
"Me'zun" bu sözlerde başı galdadır,
Olma atan kimi, hevesbaz oğlum.
"Mezun Kaşkayi"

0.5.1.4. Avşar Türkleri

Kaşgarlı Mahmut, 24 Oğuz boyu içinde Avşarı da sayarken "işlerini çabuk yapan" anlamına geldiğini belirtir. Reşideddin'e göre Avşar, "ava hevesli" anlamına gelmektedir. Ayrıca "Avşar" kelimesi kuş ile avlanan anlamında kullanılmıştır.

Avşar Türklerinin İran'ın tarihinde Nadir Şah Avşar vesilesiyle ile önemli bir yeri vardır**.** XII. yüzyılda İran'ın Huzistan eyaletinde Avşarların yaşadığı bilinmektedir. Safevi devleti döneminde de Suriye Avşarlarından İran'a göç etmiştir. Faruk Sümer'in tespitine göre İran'daki büyük Avşar topluluğu, Anadolu'dan ve Halep'ten göç eden Avşarlar oluşturmuştur (Sümer, 1965: 286).

16. yüzyılın başlarında Anadolu'dan yine İran'a göçerek Urmiye'den Herat'a kadar olan geniş bir bölgede yerleşmişlerdir. Şah İsmail bu Avşarları özellikle Horasan sınırını korumakla görevlendirmiştir. Daha sonra, 1736'da Nadir Şah bu Avşar boyları ile Avşarlar hanedanını kurmuştur.

Nadir Şah Avşar (1736–1747) Avşarların Kırklu oymağından idi. Türklüğe önem veren Nadir Şah, Osmanlı hükümdarı I. Mahmut'a gönderdiği mektupta Türk olduğunu vurgulayıp, aynı kökten geldiklerini söylese de Osmanlı devlet adamlarından istediği yanıtı alamamıştır.

Avşarların büyük çoğunluğu göçebe bir hayat tarzını sürdürmekte, belli bir bölümü ise tarım ve hayvancılıkla geçinmektedir. İran'ın geniş sınırları içerisinde dağınık ve düzensiz bir hâlde yayılmış olduklarından kavim havasını oluşturamamışlardır. Avşarların bir bölümü Selçuklular ile birlikte Anadolu'ya gelmiştir. İran Avşarları, günümüzde, Urmiye gölünün kuzey batısında Hemedan, Kirmanşah, Nişabur, Kirman'ın güneyinde dağınık halde yaşamaktadırlar.

Faruk Sümer Oğuzlar adlı eserinde İran Avşarlarının boylarını şöyle sıralamıştır:

1. Mansur Beğ (Kuh-Gilûye) Avşarları, 2. İmamlı Avarları, 3. Alplu, 4. Usalu, 5. Eberlu (Sümer: 1965).

Özünnen kiçiyi işe buyurma,
Sözün yere düşer, heç migdar olmaz,
Her ne ki kâr görsen, öz elinle gör,
İnsan öz işinde cefakâr olmaz.

Özünnen böyügün sahla yolunu,
Düşen yerde soruş erz-i hâlını,
Amanat amanat gonşu malını,
Gonşu yoh isteyen, özü var olmaz.

Soruşun Kul Abbas, hâlın necedi?
Gündüzleyin ay garanlıg gecedi,
Serv agacı her agacdan ucadı,
Esli gıtdı, budagında bâr olmaz. (Âşık Kul Abbas)

0.5.1.5. Halaç Türkleri

En eski Türk boylarından olan Halaç Türkleri bu gün İran'ın Tahran, Kum, Erak kentleri çevresinde yaşamaktadır. Bu Türkler 20. yüzyılın başlarında Minorski'nin Halaç Türklerinden yaptığı derlemelerle bilim dünyasına tanıtılmıştır (Özkan, 2003: 83). Minorski'nin çalışmalarının bir kısmı Türkiye'de Türk Dili ve Edebiyatı dergisinde yayımlanmıştır (Minorsky, 1950). Daha sonra Alman Türkolog Dorefer bu bölgede araştırmalarda bulunmuş ve Halaç Türkçesi ile ilgili birçok malzeme toplamıştır Dorefer'in bu çalışmalarını 1969'da tanıtmıştır.[5] Halaç Türklerinin yaşadığı yerler Kum, Tefriş, Erak çevresidir. Silifça'nın etrafında bulunan 50 – 60 köyde Halaçlar bulunmaktadırlar.

Fars eyaletinde yaşayan ve Salgurlu hanedanını oluşturan Türkmen ve Halaçlar, Salgurlu Devleti ortadan kalktıktan sonra da varlıklarını sürdürmüşlerdir. Halaç Türkçesinin Eski Türkçe ile bağlantıları bulunmaktadır. Birçok arkaik Türkçe sözcükler bu ağızda hâlâ kullanılmaktadır.

Felek mene bi hoğ vurdu,
Vurdu belime belime,
Gulağomu aldu golum,
Tilde kelime kelime.

[5] . Profesör Gerhard Dourfer 1968–69 ve 1973 yıllarında İran'daki Halac ve Horasan Türklerinin dillerini araştırmak için İran'da bulunmuş. Bu gezilerde önemli malzemeler toplamıştır. 2001 yılına kadar Almanya üniversitelerinde Güney Azerbaycan, Halac ve Horasan Türkleri hakkında seminerler vermiştir. İran Türkleri hakkında önemli bir görüşleri bulunmaktaydı.

Küz yaşımu revan etdim,
Heqledim men feğan etdim
Derdim düstqa beyan etdim
Küldü haluma haluma.

Yürekime yara vurdu,
Düstloğu üzgesanadu ,
Üzleaqladurin havul ç,
Mene bigana bigâne.

Hogmağlarda bilim aldom,
Belim golluğğa vayudom,
Yurdu duşmenlerde aldom,
Kadrin bilmede bilmed.

Bilim hayur neber etdim,
Dostlugumu eyan etdim,
Didelerim ganlug etdim,
Kürmez yolumu yolumu.

Derd elinde kündü canom,
Yaralarda ağdo gamom,
Haydom kale perişanom,
Heleç eline eline.

0.5.1.6. Kaçar Türkleri

İran tarihinde son Türk hükümdarı olan Kaçarlar 1925'e kadar İran'da hüküm sürmüşlerdir. Bu sülaleden sonra yabancı güçler vasıtasıyla İran yönetiminden Türkler çıkarılmışlardır.

1794'ten 1920-1925'e kadar İran'da hüküm süren Kaçarlar, İran tarihinde çok etkili olmuştur. Zeki Velidi Togan, Kaçarlar'ın Azerbaycan'daki en eski Türk uruğu (boyu) olduğunu söylemekte ve Ağaç-Eriler adlı bir Türk boyuyla alakalı olduklarını belirtmektedir. (Togan,1981: 44). Faruk Sümer, Kaçarların Anadolu'da Yozgat bölgesinde yaşayan Boz-Ok Türklerinden oldukları ve Ak Koyunlu devrinde İran'a göç ettikleri kanısındadır (Sümer 1965: 156). İran'ın merkez bölgesinde bulunan Ağacari (Ağaç-eri) kenti bu düşünceyi desteklemektedir.

Men seni gönderdim salam duayla,
Erz-i halım yara dedin, ne dedi?
Ömrüm gara keçdi yene ah u vayla,
Çeken intizara dedin, ne dedi?

Özü el çekmedi, zövg ü sefadan,

Men de kurtulmadım cövr ü cefadan,
Bes ne üçün döndü ehd ü vefadan,
Sen o bî-vefaya dedin, ne dedi?

Mehemmed'em, derde çara bilmese,
Ağlar iken, didem yaşın silmese,
Men de öllem, yardan derman gelmese,
Bes, derdime çara dedin, ne dedi.

0.5.1.7. Karapapak Türkleri

Karapapaklar, İran'ın kuzeybatısında Azerbaycan Türkleri içinde yaşamaktadırlar. Siyah astragan kalpak giydikleri için Karapapak olarak adlandırılmışlardır. Sulduz kentinde ve çevresinde hâlâ göçebe hayatı yaşamaktadırlar. Bugün Türkiye'nin Kars ili ve ilçelerine bağlı 140 köyde, Ağrı ve Sivas civarında da Karapapaklar yaşamaktadırlar.

Gel atanın sözlerine gulag as,
Yetir esrlere sen digget, oğul,
Unutma ki, biz gonağıg dünyada,
Ömrümüzden gedir her saat, oğul.

Kiymetli vahtların getmesin boşa,
Kamil senetkar ol, hemişe yaşa,
Namusla ömrünü vergilen başa,
El sene beslesin mehebbet, oğul.

Sen ya bir âlim ol, ya bir senetkar,
Öyün senetinle eyle iftihar,
Yazıb-yaratdığın galsın yadigâr,
Yaşadar insanı, iş, senet oğul.

Halgın sevsin seni öz oğlu kimi,
Öz üreyi kimi, öz ağlı kimi,
İgid Babek kimi, Köroğlu kimi,
Olsun üreyinde metanet, oğul.

Dağılmasın fikrin, çaşmasın huşun
Bir işi başlasan ezelden düşün,
Mezemmet etmesin seni tay-tuşun,
Olma dost yanında hecalet, oğul.

Aşıg Hüseyn deyer, gelecek sabah,
Sabahın nebzini tut, ol bir cerrah,
Bilmeze yol göster, olgilen hemrah,
Sahla bu sözümü emanet, oğul.

0.5.1.8. Ebi Verdi Türkleri

Ebi Verdi sözü, hem kişi hem de yer adı olarak İran'da kullanılmaktadır. Nevâyi'nin "Nesâyimü'l Mahabbe" adlı eserinde de bu ad geçmektedir (Özkan, 2003: 86). Ebi Verd bölgesi Şiraz kentinin yakınlarında bulunmaktadır. Osman Nedim Tuna 1987 yılında Türk Dil Kurumunun yayınladığı "Ebi Verdi, İran'da bir Türk diyalekti" makalesinde Ebi Verdi lehçesinin özelliklerini incelemiştir (Tuna, 1987: 246). Şiraz ve çevresinde yaşayan Türkler, Fars edebiyatında da etki bırakmışlardır. Hafız'ın şiirlerinde Türk-i Şiraz adının geçtiğini görüyoruz.

Bu Türk topluluklarından, başka İran'da Baharlu, Eynallulu, Şahsevenler, Karadağlılar, Kıpçaklar, Bayatlar (Resulzade, 1993), Kengerli, Karaçorlu, Boçagçiler ve Karayiler[6] gibi Türk toplulukları İran'ın çeşitli kentlerine yayılmış şekilde yaşamaktadırlar (Caferoğlu 1966: 55). Halk edebiyatında Bayatı, Geraylı, Varsak gibi nazım türlerinin İran'da Türk topluluğu adları arasında yer alması, bu nazım türlerinin kökünün İran'da olduğunun belirtisi sayılabilir.

Safevi döneminde İtalyan gezgini Pietro Della Vale, 18 Aralık 1617 yılında İsfahan'dan yazdığı bir mektupta o dönem Türk hâkimiyeti ve Türk dilinin konusunda önemli bilgiler vermektedir. "İran'da genellikle Persçe yerine Türkçe konuşulmaktadır. Özellikle de bu dil sarayda ve yöneticiler arasında yaygındır. Türkçeyle anlaşmanın nedeni İranlıların bu dile daha fazla değer verdiklerini göstermez. Bu daha ziyade ordunun tümünün Türk kökenli Kızılbaşlardan oluşmasından ileri gelmektedir. Çeşitli kavimlerden oluşan şahın kulları da bu dilde konuşmakta ve Persçe bilmemektedirler. Bu nedenle sadece emirler orduyla ilgili konumunda değil, aynı zamanda Şah da onlarla sıkı irtibatta olduğu için kendi isteklerini anlatması bakımından Türkçe konuşmaktadır…" (Babek: 1981: 24).

Sonuç olarak bu gün İran'ın çeşitli bölgelerinde göçebe Türk varlığını yanı sıra Kuzey Batı, Kuzey Doğu ve Merkez de bulunan birçok yerleşik Türk kentleri bulunmaktadır. İran'ın Kuzey batısında bunan Azerbaycan bölgesinde, Tebriz, Urmiye, Erdebil, Sulduz (Neğede), Koşaçay (Miyandab) Eher, Erdebil gibi büyük kentlerin yanı sıra birçok kent ve kasaba bulunmaktadır.

18. yüzyıldan beri İran'a egemen olan Türk Kaçar hanedanının otoritesi zayıflayınca seçimle gelen hükümetler iktidarın fiili sahibi konumuna yükseldi.

---

[6] . Caferoğlu, Ahmet Türk Kültür Dergisinde " İran Türkleri" adlı makalede konuyla ilgili ayrıntılı bilgi vermiştir.

Ülkedeki tek tek disiplinli askeri birlik olan Kazak alayının komutanı Rıza Han 21 Şubat 1921'de Savunma Bakanı oldu ve bu hükümetler içinde güç odağı haline geldi. Rıza Han 1923'te bir darbeyle başbakan oldu ve fiili iktidarı tümüyle ele geçirdi. (Akdevelioğlu: 2001: 206). Böylelikle İran'da Türklerin 900 yıllık hâkimiyetine son verildi.

900 yıl İran'a hâkim olan Türkler günümüzde de çoğunluğu teşkil etmektedirler. Tarih ve nüfus itibariyle İran aslında bir Türk ülkesidir. Fars azınlığının Türk çoğunluluğuna tahakkümü İran'da yaşanmaktadır. 32 milyondan fazla Türk İran'da yaşamaktadır. Türkler İran nüfusunun %50'sinden fazlasını oluşturmaktadırlar. Ancak özellikle Şah döneminde Fars dili ve kültürü etkisi altında kalmışlardır. (Akgül: 2001: 518). XVI asırda bir İran tarihçisinin "Azerbaycan'ı bütün İran'ın özeti ve askeri kuvvetinin kaynağı" ifadesinin kullanması, (Köprülü,1989: 26) İran'da Türk varlığının önemini göstermektedir.

0.6. Azerbaycan ve Tebriz'e Ait Genel Bilgiler

0.6.1. Azerbaycan Coğrafyası

Azerbaycan coğrafyasının adını ilk olarak Kaşgarlı Mahmut'un Divan-ı Luğat'it-Türk eserinde dünyayı yuvarlak çizdiği haritada geçtiğini görüyoruz. Daha sonraki dönemlerde Kâtip Çelebi Azerbaycan coğrafyasını tanımlamıştır.

Kâtip Çelebi (1609–1658) "Cihannüma" adlı eserinin 38. bölümünde Azerbaycan'a ayırmıştır. Kâtip Çelebinin bu eseri 17. yüzyılda Osmanlı bilginlerinin Azerbaycan'ı nasıl gördüğünü ve anladığını göstermesi bakımından önemlidir. Kâtip Çelebi çeşitli kaynaklardan yararlanarak ve kendi gözlemleriyle Azerbaycan hakkında önemli bilgiler vermektedir. Erdoğru, 2002: 124). Kâtip Çelebi Azerbaycan coğrafisini şöyle tanımlar: "Batıda Ermeniye (Van) ve Diyarbakır, güneyde Irak-ı Acem ve Şehrizur, Kuzeyde Deylem, Tabaristan, Mazenderan beldeleri ve kuzeyde Şirvan ve Hazar denizi (Bahr-i Hazar) ile çevrili sahaya Azerbaycan denilmektedir" (Dağlı, 2002: 193).

Azerbaycan coğrafyası Rusya ve İran arasında yapılan 1829 Türkmençay anlaşmasıyla ikiye ayrılmıştır. Büyük bölümü İran sınırları içerisinde kalmış ve Kuzey bölgeleri Rusya Federasyonuna eklenmiştir. İran'ın Kuzey Batı bölgesinde bulunan

Güney Azerbaycan bölgesi, daha sonra Batı Azerbaycan, Doğu Azerbaycan, Erdebil, Zencan ve Hemedan illerine ayrılmıştır.

Azerbaycan, jeolojik yapı itibariyle genelde dağlık ve volkanik bir bölgedir. Tebriz'in güneyi ile Serab'ın batısında yer alan Sahand; Erdebil'in batısında bulunan ve bütün mevsimlerde yüksek kısımları karla örtülü bulunan Sebelan – Savalan ve Karacadağ, güneydeki önemli dağ silsilelerini oluştururlar. Böylece Güney Azerbaycan bir yaylak görünümü arz eder. Kuzeyde ise Karabağ dağları, Aras'ın sol kenarındaki Karadağ ve sayısız insan toplumlarını barındıran Kafkas silsilesinin bu sahaya düşen bir sıra yüksek dağları yer alır. Kür ve Aras arasındaki bu bölge, aynı zamanda ova ve delta steplerini de ihtiva ettiğinden, bir kışlak mahalli olmuştur. Aras ve kollarıyla, Kızıl-Ören, Acı Çay ve Kür gibi önemli nehir ve akarsular, ülkenin hayat damarlarını oluştururlar. Hazar denizi ve Urmiye gölü ise Azerbaycan için ayrıca değer taşır (İpek, 2007: 20).

0.6.2. Tebriz'in Coğrafyası

Tebriz kenti Azerbaycan eyaletinin merkezi olarak İran'ın Kuzey batı bölgesinde bulunmaktadır. Bu kent tarih boyunca Türklerin önemli kültürel kentlerinden biri olmuştur. Sehend dağının Kuzeyinde Hazar denizi ve Urmiye gölünün tam arasında bulunan Tebriz, deniz seviyesinden 1748 metre yükseklikte bulunmaktadır.

İslam Ansiklopedisinde Tebriz maddesinde şu bilgiler verilmiştir: İran Azerbaycan'ı eyaleti merkezidir. Coğrafi mevkisi hakkında şöyle yazıyor: Şehir Urmiye gölünün şimal-i şarki kıyısında, Savalan dağının cenub-i garbisinde ve Karaca Dağın (Karadağ'ın) cenubunda bulunmaktadır. Acı Çay'ı teşkil eden birçok su kolları ile sulanmaktadır.

Kâtip Çelebi Cihannüma" adlı eserinde Azerbaycan coğrafyasını ve kentlerini tanıtarak Tebriz kentini diğer kentlerden daha çok yer vermiştir. Onun tanımına göre şehir uzun bir sahranın sonunda, Sahand isimli dağın batı eteklerinde, düze yakın yerde, cennet bahçeleri (Bağçe-yi Aden) gibi bahçeler içinde yerleşmektedir. Kâtip Çelebi bu eserinde Azerbaycan âlimleri, Azerbaycan kentleri ve kasabaları, oralarda bulunan nehir, göller ve yollar, farklı bölgelerde yetişen meşhur ürünler hakkında bilgi vermiştir.

Tebriz'deki birçok tarihi eser, şehirde yaşanan depremlerle yıkılmış ve kaybolmuştur. Safeviler döneminden sonra gelen İlhanlılar, Kaçarlar döneminde gene

başşehir olarak kalmıştır. Bu dönemlerde Osmanlı ve Rus ordularının sık sık akınlarına uğramıştır.

0.6.3. Tebriz'in Tarihi

Tebriz'in tarihsel geçmişi konusunda tartışmalı fikirler vardır. Bazı tarihçiler M.Ö sine kadar giden bir geçmişten bahseder (Zehtabi, 2002). Arkeolojik kazılara göre ise Tebriz'in 5 bin yıllık bir geçmişi olduğu ortaya çıkarılmıştır.

Tebriz kenti Ak Koyunlu, Kara Koyunlu ve El Denizli'ler hanedanı zamanında İran'ın başkent olmuştur. Şemseddin El Deniz 1146 yılında Selçuklu imparatorluğu döneminde Tebriz'de El Deniz devletini kurdu. Nahcivan, Gence gibi büyük yerleri kapsayan bu devlet daha sonra Harezmşah devletine karıştı. Zeki Velid Togan'ın belirttiği gibi Kara Koyunlu ve Ak Koyunlu Azerbaycan'daki hâkimiyeti devri bu ülkenin en parlak ve Türk nüfusunun en çok bulunduğu devirdir (Togan, 1981: 38). 1230 da Moğol İlhanlıları, Kara Koyunlu ve Ak koyunlu ve en sonunda 1500 yılında Safevilerin başkenti olmuştur. Tebriz'de minyatür okulu 14. y.y başında İlhanlılar tarafından kurulmuş ve 16. yüzyıl ortalarına değin devam etmiştir. İbn-i Battûte ve Hamdullah Kazvini Tebriz ve çevresinde Türk varlığından bahsetmişlerdir(Köprülü, 1989: 24).

İslam Ansiklopedisinde Güney Azerbaycan Türkleri tarihi hakkında şu bilgilere yer vermiştir: "Cenubi Azerbaycan'ın Türk şiveleri tetkik edilecek olursa, bu tesirin ne kadar geniş olduğu da görülebilir. Fakat Kafkas ve İran Azerbaycan'ındaki Türkçenin, esas itibarıyla, Türkmence olması, Selçuklulardan önceki Ağaçeri ve Borçalı gibi, Hazar zümresine mensup Türklerin de bu "Türkmen" muhitinde erimiş olmaları, Azerbaycan'ın Türkleşmesi tarihinde kaydedilmesi icap eden bir vakadır. İlhanlılar devrinin devamı olan Timuriler devrinde Azerbaycan'a garptan bazı Türkmen aşiretleri getirilmek suretiyle, Oğuz unsurları biraz daha artmıştır. Şamlı, Musullu ve Rumlu kabilelerin Timur tarafından getirildiği rivayet edilir. İlk Moğollar devrinde Şam ve Halep taraflarından nakledilmiş olan Kaçarlarda, Timur ve Kara Koyunlular devrinde Azerbaycan'a getirilmişlerdir. Şahruh zamanında Gence ve Barda'a civarında Yar Ahmed Karaman isminde birinin bazı hareketleri zikredildiğine göre Karamanlıların bir kısmı o zaman Azerbaycan'a gelmiş bulunuyordu." (İslam Ansiklopedisi,1979: 107).

Tebriz daha sonra Kara Koyunlu ve Ak Koyunluların başkenti olmuştur. 1514'te Çaldıran savaşından sonra Yavuz Selim ve 1548'te Sultan Süleyman Tebriz'i Osmanlı topraklarına katılmıştır. Safeviler başkent Tebriz'i Osmanlı topraklarından uzak tutması için önce başkenti Tebriz'den Kazvin'e daha sonra İsfahan'a göçürmüşler. Bu göçmelerle birlikte sanatkârlar ve bilim adamları da bu kentlere götürülmüştür. Böylelikle Osmanlı-Safeviler savaşında Tebriz kenti olumsuz etkilenmiştir. Tebriz tarihte her zaman önemli kentlerden olmuştur.

Son 100 yılda Tebriz'in İran tarihinde önemli rolü olmuştur. 1906 yılındaki Anayasal hareketlenmede siyasi hareketin merkezi durumunda olmuştur. 1950 yılındaki petrolün millileştirilmesi hareketlerinde ve 1978 yılından itibaren yaşanan İslam Devrimi sırasında da Tebriz hep önemli bir merkez olmuştur.

0.6.4. Tebriz'in Ekonomik ve Kültürel Durumu

Tebriz, Doğu Azerbaycan eyaletinin merkezidir. Türkiye sınırına uzaklığı 320 km.dir. Nüfusu 3 milyon sınırına gelmiştir. Gelişme ve modernleşme yönünde şehir yeniden yapılandırılmaya başlanmış. Şehrin her yerinde inşaatlar yükselmekte buda gözden kaçmıyor.

Tebriz kenti ipek yolu üzerinde bulunduğu için gerek kültürel alışveriş gerekse dünya ekonomisi bakımından önemli bir kent olmuştur. Azerbaycan bölgesi değerli ve zengin topraklara sahiptir. Bu nedenle bölgede stratejik ürünlerin yetişmesi (örneğin, buğday, arpa, pamuk, patates, pancar) burayı her bakımdan önemli kılmıştır.

Bu kentin Türkiye ve Azerbaycan Cumhuriyeti sınırlarına yakın olduğu için de önemli konumu vardır. Eski zamanlardan beri geçit bir kent olarak, Orta Asya-Anadolu yolu üzerinde olduğu için İran'ın ticari ve siyasi başkenti görevini de yapmıştır. Bu gün bile dünyanın en büyük kapalı çarşısı bu şehirde bulunmaktadır.

Tebriz'in bulunduğu coğrafya nedeniyle İran'ın batı kapısı olarak görülür. Bu yüzden yüzden Tebriz, İran'ın ilk modern hayata geçen şehri olarak tanınmıştır. İran'da İlk matbaa Tebriz'de 1811 tarihinde kurulmuştur. Ayrıca 1888'de Tebriz'de ilk modern okul Hasan Rüştiye tarafından yapılmıştır. Böyle yeniliklerin İran'da ilk defa Tebriz kentinde görülmesi bu kenti ilkler kenti olarak tarihte tanınmıştır.

Tebriz bir bilim ve kültür merkezi olarak Orta doğunun önemli kentlerinden olmuştur. Evliya Çelebi bu kentte 47 medresesi ve 400 mektebin bulunduğunu belirterek buranın bir kültür merkezi olduğunu belirtmiştir (Caferoğlu, 1967: 1112).

Cavat Heyet, Fuzuli Divaninin ilk taş basma eseri 1828 de Tebriz'de olduğunu bildirerek, bu eserin üç kere ardı ardına baskısını bu bölgede Türk edebiyatına değer verdiğini bildirmektedir (Heyet, 1997: 8).

Halkın geçim kaynağı başlıca tarım, halıcılık, hayvancılık ve ticaret olmuştur. Olumlu hava şartları ve toprakları ile İran'ın birinci tahıl üreten illeri arasında yerini almıştır. Tebriz kentinde hala eski yöntemlerle halı dokuma işleri yapılmaktadır. Evlerde iş yerlerinde halı tezgâhları kurulmuş ve halkın büyük çoğunluğu bu işle uğraşmaktadır. Tebriz halısı dünya çapında ün salmış bir üründür. Caferoğlu bu halıların 19.yüzyıla İstanbul üzerinden tüm dünya kentlerine sevk edildiğini belirtmiştir (Caferoğlu, 1967: 1112).

Anabritannica ansiklopedisinde Tebriz halısı konusunda şu bilgilere rastlamaktayız: "Tebriz halısı "Gördes" düğünüyle yapılmaktadır. Desenleri çeşitlidir, eğrisel çizgili madalyonlarının yanında İran'ın başka yörelerine özgü klasik desenlerin taklitleri de vardır. Kullanılan yün İran'ın diğer yerlerindeki yünlerden daha serttir. Düğünler parmaklarla değil kancalı bir bıçakla atıldığı için daha hızlı düğünler atılabilir."

Tebriz kenti Kara Koyunlu, Ak Koyunlu ve Safevi devletlerinin başkenti olmuştur. Bu devirlerde yapılan eserler Tebriz kentinin süsü olmuştur. Bu dönemler Türk kültürünün en ihtişamlı çağları Tebriz'de yaşanmıştır. Moğol İlhanlıları da bu kenti kendilerine başkent seçmişler, bu dönemde önemli yapıtlar yapılmıştır. Tarihi eserlerin çoğu yıkıcı depremlerde yok olsa da bu gün Erk Kalesi dimdik ayakta durmaktadır.

Bu kentin bir diğer özelliği bir bilim ve sanat kenti olarak birçok şair, aydın ve yazar yetiştirmiş olmasıdır. Kentte Şairler için özel mezarlık bulunmaktadır. "Makberet'üş-şüarâ" veya "Şairler Mezarlığı" adlanan yerde bine yakın şair defnedilmiştir. Son dönem İran'ın en büyük şairi Şehriyar'ın ve diğer şairlerin mezarı bu yerde bulunmaktadır.

Tebriz şehiri âşıkların şiirlerine de konu olmuştur:

Kervan geder Tebriz'e
Yolu düşübdür düze,
Dünen dedim gelmedin,
Bu gün barı gel bize.

Tebriz üstü Marağa,
Zülfün gelmez darağa,
Ahtarıram yari men,

Gezib, sorağ sorağa.

0.6.5. Osmanlı - Safevi Mücadelesinde Tebriz

Tebriz kenti Ak Koyunlu, Kara Koyunlu ve Safeviler döneminde İran'ın başkenti olmuştur. Tebriz kentinin Osmanlı sınırları yakınlarında bulunması bu kente stratejik bir konum vermiştir. Osmanlı-Safevi savaşlarında birkaç kez tarafların elinde değişmiş ve savaştan en çok etkilenen bölge olmuştur.

1501'de Tebriz'i başkent yapan Şah İsmail'ın kurduğu Safevi devletiyle Osmanlı devleti arasında sürekli çatışmanın nedenlerinden biri de İstanbul'un Sünni İslam'ı ve Tebriz'in de Alevi İslâmi temsil etmesiydi. Osmanlılar yerleşik bir ekonomik örgütlenmeye sahipken Safeviler yarı-göçebe ekonomik örgütlenme içerisindeydiler. Oysa Osmanlı hanedanı İstanbul'u aldıktan sonra yarı-göçebe üretim sistemini ortadan kaldırarak tümüyle yerleşik bir yapıya geçmeye çalışıyorlardı (Akdevelioğlu: 2001: 206).

Osmanlı-Safevi arasında çekişmeler her iki tarafı olumsuz etkilemiştir. Bu savaşlarda dönemin başkenti olan Tebriz kentini en çok etkilenen bölgelerden olmuştur. 1514'te Çaldıran savaşından sonra Yavuz Selim ve 1548'te Sultan Süleyman Tebriz'i Osmanlı topraklarına katmıştır. Sultan Süleyman İstanbul'a döndüğü zaman kentten birçok sanatkâr ve bilim adamını kendisiyle İstanbul'a götürmüştür.

Osmanlı- Safevi savaşlarını incelediğimizde bu savaşların Şii-Sünni savaşı olduğunu görüyoruz. Akdevelioğlu "Türk Dış Politikası" adlı eserinde bu konuda şu bilgilere yer vermiştir: "Osmanlı- Safevi mücadelesinde görülen Sünnilik-Alevilik çatışmasının yerleşik göçebelik çatışmasıyla örtüşmesi bir rastlantı değildi. Sünnilik yerleşik üretim biçiminin hiyerarşik ihtiyaçlarına cevap verirken, Alevilik yarı-göçebe üretim biçiminin daha yalın ihtiyaçlarına cevap veriyordu. Şiilik de Sünnilik gibi yerleşik üretim biçimine hitap eden bir inanç sistemiydi" (Akdevelioğlu, 2001: 206).

Safevi hanedanı, başkent Tebriz'i Osmanlı İmparatorluğu sınırlarından uzak tutmak için önce başkenti Tebriz'den Kazvin'e daha sonra İsfahan'a göçürmüştür. Bu göçmelerle birlikte sanatkârlar ve bilim adamları da bu kentlere götürülmüştür. Osmanlı- Safevi savaşlarında birkaç kez Osmanlı eline geçmiştir. Şehrin sanatkârları ve bilim adamları İstanbul'a götürülmeleri ve daha sonra Safevilerin başkenti İsfahan'a götürmeleri kentin içini ve beynini boşaltmıştır. Böylelikle Osmanlı-Sefevi savaşları Azerbaycan Türklerini direk etkilemiştir.

Faruk Sümer Oğuzlar adlı eserinde İran'da Türkçenin saray dili olduğunu hatırlatarak başkent Tebriz'in İsfahan'a geçmesiyle Türkçenin olumsuz etkilenmeyeceği kanısındadır (Sümer, 1965: 132), ancak Türkçenin, Türk olmayan bölgede gelişmesi ve yayılması zorlaşabileceği kaçınılmazdır.

Bölgenin âşıkları Tebriz kentini şiirlerinde yaşatmaktadırlar. Tebriz Âşıklarından Âşık Cebreyil, Âşık Adalet ile görüştüğünde bu şiiri doğaçlama söylemiştir:

Boranlı tufanlı kış fesilinde,
Sandım ki baharmış, yazmış Adalet.
Ellere Vâgıf'ın gözeli kimi,
İşveymiş, gamzeymiş, nazmış Adalet.

Âşıklar inanıb, inanıb yegin,
Aşk dergâhıdır, Adalet kapın,
Tebriz özü boyda hicran kitabın,
Senin hasretinde yazmış Adalet.

Biz evezden sen öpersen Kepez'i,
Devran yaman yakıb yandırıb bizi,
Azadlığa hesret galan Tebriz'i,
Hicran derdi yaman üzmüş Adalet.

"Cebreyil" âleme bunu söyle ki,
Tebriz Bakı'ya hasret, Tebriz'e Bakı.
Visal hasretiyle bu iki sevgi,
Bunca ayrılığa dözmüş Adalet.

0.6.6. Bölgenin Kültürel Durumu

Bölgede keşfedilen tarihi ve kültürel antika eşyalar bölgenin zengin bir geçmişe sahip olduğunun kanıtlamaktadır. Tahran'da eski İran uygarlığı müzesinde ve Lovor Müzesinin İlam Tarihi bölümünde iki binyıllık küçük saz çalan heykellere rastlıyoruz. Bu küçük heykeller ayakta ve göğüslerinde saz bizim bugünkü âşıkları andırmaktadırlar. Prof. Dr. Mehemmed Tağı Zehtabi "İran Türklerinin Eski Tarihi" eserinde elinde saz olan bu heykelin resmini vermiştir (Zehtabi, 2000: 345).

Azerbaycan bölgesi Türk kültürünün en canlı yaşayan bölgelerindendir. Güney Azerbaycan bölgesi zengin bir halk edebiyatına sahiptir. Araştırmacı yazar Serrafi bildirdiği gibi Azerbaycan âşık şiiri yaratıcılarından önemli simalarının çoğu son 500 yılda Güney Azerbaycan'dan çıkmıştır: Şah İsmail Safevi ile çağdaş olan

Azerbaycan'ın ilk tanınmış aşığı Âşık Kurbani, Âşık Abbas Tufarganlı, Hasta Kasım Tikmedaşlı, bu bölgeden çıkmıştır. Savali Telim Han ve Türkmenistan'ın en büyük şairi Mahdum Kulu Frengi İran Türkmenlerindendir (Serrafi, 2002: 645). Prof. Dr. A. İnan'a göre Doğu Anadolu'daki Ahlât harabelerinde Dede Korkut'un kabir veya makamı bulunmaktadır (Ögel, 1991: 8). Dede Korkutun bir diğer makamı da eskiden Azerbaycan toprakları sayılan bugün Rusya federasyonu sınırları içerisinde kalan "Derbent" dedir.

Pertev Naili Boratava Azerbaycan'da yetişip oradan başka yerlere gittiği söylenen ozanlardan Tufaeganli Abbas, Dede Kasım, Emrah ve Kurbani başköşeyi tutarlar. Kurbani'nin deyişleri yaşamını süslemiş ve öyküsü böylece doğmuştur (Birdoğan, 1973: 6676). Âşık Abbas Tufarganlı Tebrizin yakınlarında bulunan Tufargan kasabasından olmuş, Abbas ile Gülgez destanı aşığın Tebriz'e gelmesi ve orada Gülgez Hanım'a âşık olmasıyla başlamıştır (Âşık Cebreyil).

Bu gün İran'da Türk kültürü araştırmaları birkaç yabancı gruplar tarafından yapılmaktadır. Yerli araştırmacılar ise bireysel kültürel çalışmalar yürütmektedirler. Ali Kemali, Ali Tebrizli Dr. Hüseyin Feyzullahi, Heyder Bayat, Prof. Dr. Cavat Heyet, Hüseyin Güneyli, Ali Berazende Türk ve birçok araştırmacı İran da Türk kültürü hakkında değerli çalışmalar yapmışlar. Âşıklar bu kültür çevresinde çok önem taşımaktadırlar. Behruz Himmeti'nin yaptığı büyük bir âşık heykeli bir ara Tebriz şehrinin girişinde şehre giren misafirleri selamlardı. İslam devriminden sonra Tebriz müzesinin bir köşesine bırakıldı.

Yusuf Yıldız "Azerbaycan Saz Şairleri" adlı makalesinde bölgenin ünlü âşıklarını sıralayarak şu bilgilere yer vermiştir: "İran Azerbaycan'ı ve Tebriz'in en güçlü âşıkları: Âşık Geşem, Eziz Şehnazi, Hüseyin Namver, Âşık Hüseyin Tebrizi, Âşık Hasan Gaffarı, Âşık Adalet, Âşık Yedullah, Âşık Hasan ve Âşık Hatem'dir. Bu âşıkların eserlerinde buram buarm hasretlik, dostluk ve özlem kokmaktadır. Hepsinin yüreği köyrek (yanık), marazı gözündedir. Bulunduğu bölgenin ağzı ile çalıp, çağırırlar. Kimisi Azeri kimisi Terekeme-Karapapak âşığıdır. Yanlarında balabancılar vardı. Sazları dokuz telli olup, dil düdüğü (ney) ile beraber on bir kökte (akort) çalarlar. Bu âşıkların hepsinin "sözü özünden" irticalen-doğmaca söyledikleri de unutulmamalıdır." (Yıldız, 1981: 181).

İran'da ilk Âşıkları konu alan kitap 1967'de Hüseyin Mehemed Zade Sıddık yayımlamıştır. Ayrıca Mehemed Ali Ferzane ve Semed Behrengi halk edebiyatı

konusunda araştırmalar ve derlemeler yapmışlar. 1964'te İran'ın büyük halkbilimcisi Mehemed Ali Ferzane "Bayatılar" adlı kitabını yayımlamıştır. Ayrıca Tahran'da Ahmed Şamlu sorumluluğunda yayınlanan "Huşe" dergisinde Azerbaycan âşık edebiyatı üzerine makaleler çıkarmıştır (Mehemmedzade, 1967: 13).

İran'ın başkenti olan Tahran'da yaşayan Azerbaycan Türkleri âşık sanatına önem vermektedirler. Tahran'da da âşıkların izlerine raslamak mümkündür. Bu kentin Lâlezar caddesinde Azerbaycan adlı kahvehanede Arif Gasimi yönetiminde âşıklar ve Türk müziğiyle uğraşan şahıslar bir yere toplanırlar. Buraya toplanan âşıkların önde gelenleri Âşık Cavadi, Âşık Sulduz, Âşık İmran gibi âşıkları adlandırabiliriz. Özellikle Save Türkleri düğünlerine buradan âşık götürmektedirler.

0.6.7. Azerbaycan Bölgesinin Türk Kültüründe Önemi

Azerbaycan bölgesi Asıya ve Avrupa kıtalarının geçit yolu üzerinde olduğu için önemli bir konumu vardır. Bu bölge tarih boyu çeşitli medeniyetler beşiği olmuştur. Türk kültürü açısından baktığımızda Türklerin Anadolu'ya geçit yolu olmuştur. Aynı zamanda tarih boyunca Anadolu Türklerinin kültürel destekleyicisi de olmuştur. Muharrem Ergin'in tabiriyle Horasan erenleri Anadolu'nun damarlarına ilim ve irfan kanını pompalamak görevini yapmıştır.

Fars ve Arap kültürünün tesirinden halkını korumak ve onların edebiyat ve musikilerine karsı kendi edebiyat ve musikilerini geliştirme gayreti içerisinde olan Türk han ve hükümdarları ozan/âşık geleneğini devamlı korumuşlar ve halk edebiyatı geleneğine çok önem vermişlerdir. Bununla da destan döneminden halk hikâyelerine geçişte köprü vazifesi gören Dede Korkut Hikâyeleri'nden halk hikâyelerine geçilmiştir. Kurbanî, Abbas ve Gülgez, Âsık Garip, Köroğlu hikâyeleri ardı ardına halk arasında dolaşmaya başlamıştır (Kafkasyalı, 2002: 22).

Dede Kokut hikâyelerinin bazısı bu bölgede geçtiği bilinmektedir. Meherrem Kasımlı bölgedeki yer adlarından yola çıkarak konuyla ilgili araştırmalar yürütmüş ve bölgenin kültürel zenginliği üzerinde durmuştur (Kasımlı 2007). Tebriz civarında bulunan Elince Dağı ve Urmiye'de bulunan Burla Hatun'un mezarı Dede Korkut hikâyelerine görülmektedir.

İran'da bulunan bazı yer isimlerinin "Kurkut", "Gerger" ve "Baba Gerger Türbesi" gibi özel yer adlarının Korkut baba ile ilgili olduğu ortaya koyulmuştur. Bölge âşıkları Dede Korkut hakkında şu bilgileri aktarmışlar: "Korkut Dede, peygamber (a.s)

ziyaret ettikten sonra İslam dinini Oğuz Türkleri arasında yaymak için dönüşte bu yerlerden geçmiş ve bu yerlere kendi ismini vermiştir. İran'ın Azerbaycan, Kirmanşâh, Huzistân ve Irak'ta bulunan "Baba Kurkur", "Baba Gorgur" gibi yer adları bu yerlerin âşıkların anlattıkları yerlerle uyuştuğu bilinmiştir. Kurkur ve Gurgur, Korkut sözcüğünün Arapça ve Farsça şekilleridir ('Ayine Teleb, 2001: 21).

Alman seyyahı Adam Olearus bölgede incelemede bulunduktan sonra,[7] Dede Korkut Kitabı'nın üç önemli kahramanlar; Dede Korkut, Kazan Han ve Burla Hatun'un mezarlarının Azerbaycan'da olduğunun tespit etmiştir. Olearus 1638 yılında bu gün Rusya'nın Dağıstan bölgesi haritasında bulunan ve o dönem Azerbaycan toprağı sayılan Derbend kentinde bulunduğu sıralarda şöyle yazıyor: " Azerbaycan halkı Dede Korkut destanlarındaki konu olan Oğuz boyunun savaşların, Salur Kazanın kahramanlıkların ve eşi Burla Hatunun kahramanlıklarını bizzat bana anlatıyorlardı." Kitabın başka bölümlerinde bu bilgilere yer verilmiştir: Dede Korkut'un mezarı Azerbaycan'ın Derbend kentinde, Burla Hatun mezarı Urmiye Kalesinde ve Kazan Han mezarı Azerbaycan'ın başkenti Tebriz'de Acı Çay ırmağının kenarında bulunmaktadır. Meşhur Osmanlı seyyahı Evliyâ Çelebi "Şehâdetnâme" adlı eserinde Dede Korkut mezarının Derbent'te olduğunu belirtmiştir (www. turkoloji.uzerine.com, 07.12.2006).

Meherrem Kasımlı da İran Azerbaycan'ına yaptığı bilimsel gezilerde Adam Olearus ve Evliya Çelebinin verdiği bilgilerle, Burla Hatun'un mezarını Urmiye kalesinde olduğunu doğrulamıştır. Muharrem Kasımlının dediği gibi Azerbaycan şifahi halk edebiyatının kolu Kuzey Azerbaycan'da olsa gövdesi İran Azerbaycan'ındadır.

Prof. Dr. A. İnan'a göre Doğu Anadolu'daki Ahlât harabelerinde Dede Korkutun kabir veya makamı bulunmaktadır (Ögel, 1991: 8). Dede Korkutun bir diğer makamı da eskiden Azerbaycan toprakları sayılan bugün Rusya federasyonu sınırları içerisinde kalan "Derbend" de bulunmaktadır.

Sahada araştırmada bulunan bir diğer bilim adamı Gerhard Dorefer, bölgede yoğun Türk kültürünün bulunduğunu vurgulamıştır. Minorsky'nin Halaç Türklerini bilim dünyasına tanıttıktan sonra bölgede incelemeler yapan Alman bilim adamı Dorefer Halaç Türkleri ile ilgili "İran'da Türklerimiz yok olmaktadır" ifadesini kullanmıştır.

---

[7] . Alman seyyahı "Adam Olearus" 1633 yılında Azerbaycan, Rusya ve İran'a yaptığı seyahatlerde görüşlerini "Moscovitische und Persanische Reiseberschreibung" adlı kitabında 1696 yılında Hamburg da yayımlatmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜNÜMÜZDE TEBRİZ ÂŞIKLIK GELENEĞİ

1.1. Âşıklık Geleneğine Genel Bir Bakış

İslamiyet öncesi Türk ozanları hakkında çok geniş bilgi olmasa da Divan u Lügat-it-Türk'te geçen Çuçu'nun dışında, Turfan kazılarında ele geçen Mani dönemi metinlerinde Aprinçur Tigin, Kül Tarkan, Singku sesli Tutung, Ki-ki, Pratyaya Şiri, Asıg Tutung, Çısuyu Tutung, Kalım Keyşi, gibi Türk ozanlarının isimleri yapılan araştırmalarla ortaya çıkmıştır (Arat, 1986: 22).

Kaşgarlı Mahmut'un on birinci yüzyılda yazıya geçirdiği bir sagu (ağıt) son derece önemlidir. Yedinci yüzyılda Türklerin İran ordularına karşı yaptıkları savaşta ölen Alp Er Tunga için söylenen bu ağıt belki de Türk halk şiirinin ilk örneğidir.

Alp Er Tunga öldü mü?
Kötü dünya kaldı mı?
Zaman öcün aldı mı?
Şimdi yürek yırtılur.

Felek fırsat gözetti,
Gizli tuzak uzattı,
Beylerbeyin şaşırttı,
Kaçsa nasıl kurtulur?

Uludu erler kurtça,
Bağırıp yırttılar yaka,
Çağırdılar ıslakla,
Yaştan gözler örtülür.

Beyler atların yordular,
Kaygudan zayıf düşdüler,
Sarardı betler benizleri,
Sanki zaferan dürttüler.

Zamane hep bozuldu,
Zayıf, tembel güçlendi,
Erdem yine azaldı,
Acun beyi yok olur.

Felek günü davrandırır,
İnsan gücünü söndürür,
Dünyayı erden boşaltır,
Ne kadar kaçsa er ölür.

Bilge bilgin yoksun oldu,
Acun atı azgın oldu,
Erdem eti çürük oldu,
Yere değip sürtülür.

Onun adeti böyle,
Gayrısı hep bahane,
Acun gelip ok atsa,
Dağlar başı kertilir.

Âşıklık geleneğinin temelini teşkil eden Ozan-Baksılar hakkında bilgiler M.S. 5. yüzyılın ilk yarısında olan Hun dönemine aittir. Ozanlar, göçebe Oğuz topluluklarında kopuz eşliğinde destan türkü okuyan yarı kutsal kişilerdir. Atilla'dan itibaren eski Türk ordularında hükümdarın yanı başında mutlaka Ozanların bulunduğu Latin kaynaklardan tespit edilmiştir (Köprülü, 1976: 82, Akt. Artun 2005: 112). Bu Ozanlar orduyla birlikte dolaşarak orduya ve askere kahramanlık şiirler söyleyerek moral kaynağı oluyorlar, ölen kahramanların ardından ağıtlar söylüyorlardı. Atilla'nın ölüm töreninde de Ozanlar ağıtlar düzmüştür. Jean Paul Rouk'a göre en eski ağıt Atilla'nın ölümü için söylenmiştir (Artun 2005: 112).

Meherrem Kasımlı "Ozan Âşık Sanatı" adlı eserinde, kam-bahşı-ozan-âşık çizgisinin tekâmülü ve tarihi gelişimleri konusunda ayrıntılı bilgiler vermiştir. Kam – Şaman kompleksi başlığı altındaki bölümde Dede Korkut hikâyelerindeki Kam Şaman hakkında şu bilgileri vermektedir: "Kitab-i Dede Korkut boylarından açıkça görülür ki, Oğuz elinin başçısı Bayındır Han Kam-Şaman neslindendir. Onun atası Kamğan-Kam-Kağandır (Kasımlı, 2003: 11). Eski Türklerde "Yug" (ölüm) törenlerinde "Sığır" (av) törenlerinde ve "Şölen (genel ziyafette) mutlaka şairlerin yer aldığı bilinmektedir (Köprülü, 1976: 11). Bu törenlerde yer alan Ozanlar her zaman kopuzlarıyla birlikte anılmıştır.

Âşıkların tarihi kökünü araştırdığımızda kökenleri Kam, Toyun, Baksı ve Ozanlara dayandığını görüyoruz. Bunlar eski Türk inancı Şamanizm'in elçileridirler (Babek, 1981: 13).

Türklerin eski inanç sistemi olan Şamanizm'i âşıklık geleneğinin bade içme ve rüya motifinde görebiliriz.

Ozanlar, Oğuzların en eski râhip-sâhir-şairleridirler. Tunguzlar aynı vazifeyi yapan adamlara Şaman, Altay Türkleri Kam, Kırgızlar Baksı derler. Sihirbazlık, rakkaslık, musikişinaslık, hekimlik gibi birçok vazifeleri kendilerinde toplayan bu adamların halk arasında büyük ehemmiyetleri vardı; fakat muhtelif zaman ve yerlerde bunlara verilen ehemmiyet, derecesi, kıyafetleri, musiki aletleri, yaptıkları işlerin şekli tabi değişiyordu; fakat semada mabutlara kurban takdim etmek, ölünün ruhunu yerin dibine göndermek, kötü cinler tarafından gelen fenalıkları önlemek, ölülerin hatıralarını yaşatmak gibi çeşitli vazifeler hep ona aitti ve bunlar için ayrı ayrı ayinleri vardı. Bunların bazıları hala Altay Türklerinde Kırgız'larda yaşamaktadır. Ozan bu ayinlerde coşkun bir hale gelerek bir takım şiirler koşar ve kopuzu ile bunları çalar. Beste ile birlikte sihirli bir tesiri haiz olan bu güfteler, Türk şiirinin en eski şeklidir. Çeşitli yerlerde İslam medeniyeti etkisi altında kaldıkları zamanlarda bile bu Ozanların sosyal mahiyetleri değişmedi. Hele iptidai ve milli dinin muhafaza edildiği yer ve zamanlarda onların sosyal nüfuzu çok büyüktü; fakat sonralar bu önem azalmıştı.

Bunlarla beraber ta Atilla'nın ordusundan başlayarak eski Türk hükümdarların yanı başında mutlaka ozanlar da bulunuyor, onların kopuzlarla çaldıkları kahramanlık şiirleri bütün bir kavim zevkini okşuyordu; Atilla'nın ordugâhında bu destanî şiirlerin dinleyenler üzerinde ne derin bir tesir yaptığını Latin kaynakları vasıtasıyla pekiyi biliyoruz. Onlar yalnız kahramanlık menkıbelerine ait şiirler, ölüler vasfında mersiyeler yazmakla kalmazlar, Oğuz Destanı'na ait eski manzumeler de terennüm ederlerdi. Bu ozanlar İslamiyet'in etkisinden sonra da ortadan kalkmadılar; sosyal iş bölümü neticesinde büyük merkezlerde şairlik, bakıcılık, afsunculuk, müneccimlik, hekimlik, birbirinden ayrıldı; hastaları hekimler tedavi ediyor, musiki aletlerini musikişinaslar çalıyor, şiir ve edebiyat ile uğraşmak medreselerde Arap ve Acem ilim ve edebiyatını öğrenmiş bilim adamlarına düşüyor, eski baksı-ozanların menkıbeleri mutasavvuflara isnat olunuyordu; fakat ozanlar yine birer Müslüman halk şairi olarak kalmışlardı. Biz 15. yüzyıla kadar Anadolu'da ozanlara rastlıyoruz; ondan sonra ozanların yerini âşıklar tutuyor (Köprülü, 1976: 55).

On altıncı yüzyılda Alevî ve Bektaşî tarikatlarına yapılan baskı, dini pratiklerin gizli yapılmasına neden oldu. İslâmî kültür etkisiyle Türk kültürü yeni yurt edindiği Anadolu coğrafyasında yeni bir kültürel kimlik kazanınca millî öze bağlı, epik şiirler yazan ozanın yerini İslâmî öze bağlı lirik şiirler yazan âşık aldı. İslâmiyet öncesi kültüre ait bazı pratiklerin İslâmî renge bürünerek tarikatlara taşındığını görüyoruz. En kuvvetli

etkiyi de Bektaşî edebiyatında hissediyoruz. Âşık tarzı Türk edebiyatı bir yönüyle İslâmiyet öncesi Türk şiirine diğer yönüyle Bektaşî şiirine dayanmaktadır. Anadolu'da oluşan yeni kültürel kimlik, halk şiirinde sanatçı tipini doğurmuştur. Epik şiir göçebe kültürünün Âşık şiiri de Anadolu yerleşik düzeninin ürünüdür. Epik şiir kaybolurken, lirik şiir ortaya çıkmıştır. Geleneğin süreklilik kazandığı yıllarda sanatçı adının âşık, hak âşığı, şair gibi adlarla ayrılması; Divan, tekke ve Âşık tarzı edebiyat sanatçılarının ortak kültür kaynağından beslenmelerine rağmen, farklı şiir çevrelerine mensup olmaları, farklı kitlelere seslenmeleri nedeniyle yollarının ayrıldığının önemli bir göstergesidir. Âşığın olağanüstü güçlerle donatılması, onu sanata hazırlayan dolu içme törenlerinin yapısı, bizi şaman kültürünün pratiklerine kadar götürür (Başgöz,1977:252).

Meherrem Kasımlı "Ozan-Âşık Seneti" eserinde âşık sanatının bölgede inkişafını iki kola ayrıldığını bildirmiştir. Birinci kol Safevi devleti himayesi altında, ikinci kol ise Osmanlı devletinin himayesi altında olmuştur. Her iki devletin medeni ve siyasi gelişmeleri âşık sanatını etkilemiştir. Azerbaycan âşık kolu tekke kolundan etkilenmiştir, ancak Anadolu âşıkları, âşıklaşmış ozanlar adlandırılmıştır (Kasımlı, 2003: 297-298).

Bu gün İran'da olan âşıklık geleneği Tebriz, Urmiye Zencan ve Erdebil gibi büyük kentlerde oluşan ve büyüyen şehir âşıklarından oluşmaktadır. Âşık seferlerine baktığımızda âşıkların Tebriz, Karadağ, Karabağ, Gence ve Derbent seferlerini görmekteyiz (Kasımlı, 2007).

1.1.2. Bahşi- Ozan

Radloff'un belirttiği gibi Bahşi veya Baksi sözcüğünün kökü bakmak filinden gelmektedir (Köprülü, 1989: 153). Şamanlık geleneğine bağlı olan baksılar esas olarak dini şiir söylerler. Baksıların şiirleri hasta tedavi sırasında söylendiği için bir nevi duadır. Âşık tarzı şiir geleneğinin Kazak Türkleri arasındaki en eski temsilcileri baksılar, cıravlardır. İlim adamları cıravlardan önce baksı tipinin şekillenip ortaya çıktığını belirtseler de baksıların esas fonksiyonu âşık tarzı şiirler icra etmek değildir. Onlar fonksiyon itibariyle hekim ve gelecekten haber veren falcı hekimlerdir. Baksılar eskiden doğum yaptırırken, bir hastalığı tedavi ederken, gelecekten haber verirken, insanların yıldıznamelerine bakarken veya Gök Tanrıya ve iyelerine kurban sunarken kamlar, şamanlar gibi kopuz eşliğinde dua ederlermiş. Gök Tanrıya kurban sunmasalar

bile günümüzde de bazı bölgelerde hastalık tedavisi seansları uygulamakta ve bu seans sırasında "sarın" çalıp söylemektedirler (Ergun, 2002: 2–5).

Bahşi sözcüğü eski Uygur metinlerinden başlayarak, eski ve yeni Türk lehçelerinde çeşitli söyleyişlerde görülmektedir (Köprülü, 1989: 145). Fuat Köprülü "Edebiyat Araştırmaları" adlı eserinde Bahşi konusunda ayrıntılı bilgi sunmaktadır (Köprülü, 1989: 145–156). Köprülü bu eserinde Bahşi sözcüğünün İran ve Orta Asya'daki çeşitli Türk topluluğunda kullanımını ve Hindistanda Babürlülere ait tüm kaynaklarda bahşi sözcüğünün "kâtip" anlamına geldiğini, bahşigeri sözcüğün de "kâtiplik anlamına geldiğini vurgulamaktadır. Ayrıca bu sözcüğün Azerbaycan ve Anadolu yöresinde saz şairlerinden farksız olduğunu da belirtmiştir (Köprülü, 1989: 152).

Radloff, Baksı konusuyla ilgili ayrıntılı araştırmalar yapmıştır: Radloff, Kırgız baksıların şöyle anlatmıştır: "Baksa, çok eski şamanların zamanımıza kadar gelen örneklerinden biridir. Hastalıklarda yardımcı olmak için çağrılırlardı. Baksaların şamanların davulu yerine, iki telli bir kemençeleri vardı. Kenarları zillerle ve ses veren maden parçaları ile süslenmiştir. Buna "Kobus" derler. Bir de asa taşırlardı. Değnek şeklindeki bu asanın da başında bir çıngırık ile maden parçaları vardı. Kopuzunu çalmağa başlar ve çevresindekileri, etkisi altında tutmak isterdi (Proben, III, s, 60. Akt. Ögel, 1991: 7).

Şamanlık geleneğine bağlı olan baksılar, esas olarak dini şiir söylerler. Baksıların şiirleri hasta tedavi sırasında söylendiği için bir nevi duadır. Baksılar fonksiyon itibariyle hekim ve gelecekten haber veren falcı kimselerdir. Baksılar doğum yaptırırken, bir hastalığı tedavi ederken, gelecekten haber verirken kamlar ve şamanlar gibi kopuz eşliğinde dua ederlermiş (Ergun, 2002: 21).

Bahaettin Ögel "Türk Kültür Tarihine Giriş" eserinin sekizinci cildinde saz ve kopuzu "tedavi eden, ruhları dinlendiren, iradelere güç etkisi veren, aynı zamanda toplulukta birlik yaratan, sosyal alet olarak" tanımlamıştır (Ögel, 1991: 5). Ayrıca eski Türklerde kopuz ruhları çağırma, kötü ruhları kovma, yardım dileme, haberleşme gibi işlevleri vardı. Türklerin yaygın inanışına göre sarı albastı sarışın bir kadın, keçi veya tilki donuna girer ve loğusaların ciğerini alırdı. Albastı'yı yakalayan baksı, eline kopuzu alarak şöyle söylerdi: "Ey albastı zalim! Koy ciğeri yerine! Zavallının ciğerini geri ver! Sözümü tutmazsan, bana saygı göstermezsen, gözlerini çıkarırım!(Ögel, 1991: 13).

İran ve orta Asya'daki tarih boyunca kullanılan bu sözcük, daha sonra kâtip ve kâtiplik anlamını kazanmıştır. Farklı dönemlerde orada bahşilik mesleğine giren bazı İran Türklerini "Tezkire-yi Nasir Abadî"den öğrenebiliriz (Destgerdi, Akt. Köprülü, 1989: 151).

Bahşi sözcüğü Farsça tarihi metinlerde de rastlayabiliriz. İran şairi Pur-i Bahâ'-i Câmi'nin Farsça- Türkçe- Moğolca mülemma bir kasidesinde de geçmektedir (Devlet-Şâh, Tezkira, Browne neşri, s. 182, Akt, Köprülü, 1989: 145).

Bahşi sözcüğü Kırgız ve Kazak Türkleri arasında "Bakşi", "Baksi" şeklinde hala devam etmekte ve adeta Şamanlık devrinin kalıntılarını ve hatıralarını yaşatan sihirbaz, üfürükçü, halk hekimine bu isim verilmektedir. Türklerin eski paganizm devrindeki kam, şaman'larından hemen hemen farksız olan bu baksılar, İslam Kültürünün çok sathi tesiri altında kalan ve Müslümanlık namı altında eski Şamanî akide ve ananelerini yakın zamanlara kadar Kırgız-Kazaklar da saklamaktaydılar (Köprülü, 1989: 154). Köprülü çeşitli araştırmacılardan[8] elde ettiği bilgiye dayanarak baksıların dua ile beraber kopuz çaldığını, ellerindeki asa ile raks ettiklerini ve kötü ruhları kaçırmak için kızgın demir yalamak gibi işler yaptığını belirttikten sora baksıların sathi bir Müslümanlık cilası altında eski paganizm kalıntılarını yaşatan büyücü ve efsuncular olduğunu bildirmiştir (Köprülü, 1989: 154).

Bu gün İran'da "Bahşi" sözcüğü yer adları ve kişi adları olarak karşımıza çıkmaktadır. "Bahşi", "Bahşeli", kişi adları yanı sıra "Bahşi dağı", ve "Bahşi kendi" yer adları olarak kullanılmaktadır. Bu adların bulunması "Baksı"nın İran'da izlerini sürdürmesi anlamına gelmektedir. Ayrıca I. Sultan Selim'in "Bahşi" mahlasını seçmesi de bu geleneğin Anadolu'daki izlerinden sayabiliriz (Kasımlı, 2003: 79). Bahşilerin İran bölgesinde görünmeleri bir zamanlar bölgenin Kıpçak Türklerinin etkisi altında olduğunu göstermektedir.

Bahşilerin izlerin bu gün Azerbaycan ve Tebriz'de görmekteyiz. Yarı kâhin yarı din adamı olan "Bakıcı" veya "Bahıcı" çeşitli görevler üstlenmişler. Olağan üstü güçlere sahip olduklarını söyleyen Bahıcılar, çeşitli dualar yazma, kayıp eşyaları bulma, gelecekten haber verme ve birçok işlerin üstesinden geldiklerini söylemektedirler.

Yarı din adamı ve yarı sahir olan Bahıcılar çeşitli dualarını hayvanların farklı kemikleri ile etkili olduğunu düşünmektedirler. Özellikle büyük baş hayvanların sırt kemikleri onlar için çok önemlidir. Bazı Bahıcılar halk arasında kutsallık kazanmak için

[8] . Levchine, Nironiyeff, Radloff, Kustanyeff, Alekteroff, Divayev, J. Castangne baksıların sosyal rolleri, kıyafetleri ve kullandıkları aletleri hakkında bilgi vermişler.

kendilerini peygamber soyundan geldiğini bildirmektedirler. Bu Bahıcılar dini inançlar gereğince çağlı aleti kullanmamaktadırlar.

İran'ın Horasan bölgesinde âşıklara Bahşi de söylenmektedir. Bu bölgenin ünlü bahşilerinden: Bahşi Hacı Kurban Süleymani, Bahşi Ali Rıza Süleymani (Kurban Süleymani'nin oğlu), Bahşi Muhammed Hüseyin Yegâne, Bahşi Oliya Kuli Yegâne, Bahşi Nazarlı Mahcubi, Bahşi Kulu Kurbani'yi söyleyebiliriz.

1.2. Ozan-Âşık

Ozan sözcüğü muhtelif Oğuz sahalarında eskiden beri yaşamış ve galiba Azeri sahasında, XIV. asırda ozanların kullandıkları kopuza da bu ismi verilmiş, böylece bir de ozancı kelimesi meydana çıkmıştır. (Köprülü, 1932: 140). Çeşitli kaynaklardan öğrendiğimize göre Atilla ordusunda ve sarayında da ozanlar vardır. 5. yüzyıldan 15. yüzyıl Selçuklularına kadar da muhtelif şekillerde ozanların saraylarda olduğunu bilmekteyiz. Saray ve ordudaki ozanların birinci vazifesi saraydaki toplantı ve şenliklere katılmaktır, ordudaki vazifesi ise askerlerin moralini düzeltmek, kahramanlık şiirleri söylemektir. Zaten bütün ski Türk devletlerinin saraylarında, ordusunda ozan-şairler ve musikişinaslar vardır (Sakaoğlu, 1986: 7).

Fuat Köprülü ozanla ilgili araştırmalarında kelimenin Selçuklu devletinden daha önce Oğuz boylarında kullanıldığını belirterek Anadolu ve Azerbaycan sahasında "ozan", Türkmen sahasında "baksı" olduğunu ve diğer Türk boylarının da bu sözcüğü Anadolu ve Azeri sahasından aldığını belirtmiştir (Köprülü, 1966: 142).

Bahaettin Ögel'in belirttiği gibi Ozan'ın Farsça karşılığı Hunyager olmuştur (Ögel, 1991: 410). Ozan 17. yüzyıl'da geveze ve bazen de yalan söyleyen bir kimsedir. Boş söyleyen geveze ilim adamları için de "âlim iken eyler adın ozan" deniyordu. Osmanlı bilginlerinin halk ozanlarına böyle bakmaları olağandır (Ögel, 1991: 411). Çoğunluğu yabancı kaynakların teşkil ettiği seyahatnamelerle tarih kitaplarından elde edebildiğimiz bilgilere göre Atilla'nın ordusunda ve sarayında ozanlar vardı. Beşinci yüzyıldan on beşinci yüzyıl Selçuklularına kadar ozanların saraylarda çalıp söylediklerini bilmekteyiz. Barış zamanlarında şenlik ve eğlencelere katılan bu sanatkârlar savaş zamanında da ordunun moralini yüksek tutmaya çalışmaktadır. (Efendiyev, 1981:175).

Efendiyev ozan hakkında yapılan çeşitli araştırmalardan çıkarılan sonuçları şöyle sıralamıştır:

1. "Ozan" sözcüğü, Oğuzların halk şairi, musikişinası anlamında çok eskiden beri kullanılmakta olan bir sözcüktür.
2. Bu sözcük çeşitli Oğuz sahalarında eskiden beri yaşamış ve belki Azeri sahasında on dördüncü yüzyılda ozanların kullandıkları kopuza da bu ad verilmiş böylece bir de "ozana" sözcüğü meydana çıkmıştır.
3. On Beşinci yüzyıldan sonra "ozan" sözcüğü yerini Azeri ve Anadolu sahalarında "âşık"a Türkmen sahasında da "baksı"ya bırakmıştır.
4. Anadolu ve Azerbaycan Oğuzları arasında bu eski anlamı unutulduktan sonra, ozan sözcüğü "çok söyleyen", "herze söyleyen" anlamlarında son zamanlara kadar, gerek edebi dilde, gerek halk dilinde devam edip gelmiştir.
5. Diğer Türk bölgelerinde bu sözcük kullanılmamıştır. Azerbaycan da âşıklara şu adlar verilmektedir: Varsag, dede, ağ saggal, ozan. Prof. Dr. M. Seyidov'a göre "Varsag" adı 6–7. yüzyıllarda kullanılmıştır; 8–14. yüzyıllarda ise "ozan" ön plana çıkmıştır (Efendiyev, 1981:175).

Âşık Elesker şiirinde aşığı şu şekilde tanıtmaktadır:

Âşık olub diyar-diyar gezenin,
Ezel başda pür-kamali gerekdi.
Oturub duranda edebin bile,
Me'rifet elminde dolu gerekdi.

Halka hegigetden metleb kandıra
Şeytanı öldüre, nefsin yandıra,
El içinde pak otura, pak dura.
Dalısınca hoş sedalı gerekdi.

Danışdığı sözün kiymetin bile,
Kelmesinden le'l ü gövher süzüle,
Mecazi danışa, mecazı güle,
Tamam sözü müemmalı gerekdi.

Arif ola, iyham ile söz kana,
Na-mehremden şerm eyleye, utana,
Saat kimi meyli hakka dolana,
Doğru gelbi, doğru yolu gerekdi.

Elesger, hakk sözün isbatın vere,
Emelin melekler yaza deftere,
Her yanı istese, bahanda göre,
Teriketde bu sevdalı gerekdi.

"Âşık Elesger"

Âşık Elesger'in şiirinde gösterilen âşık tipi bize Dede Korkut tipini anımsatmaktadır.

İslam kültürü etkisi altında ozan tipinin âşık tipine geçmesi bilinmektedir. Efendiyev Ozan-âşık ilişkisini şöyle tanımlamıştır: "Dün toplumun sözcüsü ozan iken bugün yerini âşık almıştır. Oğuzların en eski şairi olan ozanla, aslında birkaç işi birden yapabilen insanlardır. Onlar şairliklerinin yanında sihirbazlık musikişinaslık, rakkaslık, hekimlik ve benzeri işleri de üstlenirlerdi. Yüz yıllarca kopuzlarıyla sanatlarını icra eden ozanların, yaşadıkları dönemlerle takip eden dönemlerde büyük ilgi gördüğüne inandığımız şiirlerinden günümüze kadar gelebilenleri son derece azdır. Altay Türklerinin "Kam", Tunguzların "Şaman", Moğol ve Burgatların "Bo" ve "Bukuc", Yakutların "Oyun", Samoyetlerin "Tadıben", Fum- Ugurların "Tiotoeji" (bakıcı), Kırgızların ise "Bahşi", "Bahsi" adını verdikleri bu sanatkârın günümüzdeki temsilcileri de sayısı azalmıştır. (Efendiyev, 1981:175).

Memluk ordusunda Türk şair ve musikişinaslar hakkında Kuatremere önemli bilgiler vermiştir. "Ozan sözcüğünün Türk-Oğuz menşeinden geldiğini bilmeyerek bunu yabancı menşelerden gelme davul veya nakkare gibi bir musiki aletinin ismi addeden Fransız müsteşriki, bunu çalmakla mükellef olan musikişinasın Türkçe olarak eski hükümdarların tarihini, harp hikâyelerini, meşhur kahramanların menkıbelerini terennüm ettiğini ve yene onun yanında bir takım şairlerin de nöbetle ve telli sazlarla – ki bunun kopuz olduğu sarihtir- yine Türkçe şiirler inşa ettiklerini anlatıyor (Köprülü, 1932: 135).

Memlükiler'in askeri alaylarındaki bu ozanlarla Osmanlı ordularında gördüğümüz saz şairleri arasında bir mukayese yapacak olursak, Memlukilere Selçukilerden geçtiği şüphesiz olan bu eski Oğuz âdetinin Osmanlılarda da hemen aynen devam ettiği sarih surette anlaşılır (Köprülü, 1932: 136).

Tahir Olgun "Ozan" konulu bir şiirde ozanı böyle tanıtmaktadır:

"Ozan kelimesi bilgiç demekti,
Ozanı olmayan boy hiç demekti,
Doktordu, hekimdi, sahirdi ozan,

Çalgıcı, oyuncu, şairdi ozan,

Ozanda her türlü marifet vardı...”

Sadece şiir yazanlara ozan denilemez, çünkü ozanlar ellerindeki sazları ile kendi deyişleri, anında besteleyerek, çalıp söyleyen kişilerdi. Hatta ozanlar, Orta Asya’daki hayatımızda büyük etkinliği olan kişilerdir. Tahir Olgun üstadın dizeleştirdiği gibi, ozanlar; doktordu, kâhindi, sâhirdi, çalgıcıydı, oyuncuydu ve türlü marifet sahibi insanlardı. O kadar ki, ozanı olmayan boy adeta bir hiçti. (Nasrettinoğlu, 1981: 112).

Türk dilinin en büyük eserlerinin başında gelen Kitab-i Dede Korkut’ta bu ozanların dikkati çeken özelliklerini bulabilmekteyiz. Onlar, ellerinde kopuzları, dillerinde şiirleri çalıp söylemektedirler. Bir Kırgız atasözünde “Ozanı olmayan boy devlet kuramaz” şeklinde ifade bulunmaktadır. Bu atasözü Kırgız Türklerinin ozan’a verdikleri büyük önemi göstermektedir.

İranlı araştırmacı Rıza Niyâyiş’in Ozan sözcüğü konusunda şu bilgileri vermiştir. “Ozan sözcüğü kimilerine göre “Koşan” sözcüğünden türetilmiştir. Bu sözcük Deri dilinde de Gûsan şeklinde kullanılmaktadır. Ünlü Azerbaycan bilim adamı Ziya Bunyad’a göre âşık sanatı dört bin yıl geçmişe sahiptir ve ilk olarak göçmen Türkler arasında ortaya çıkmıştır. (Niyâyiş:1999: 22).

XVI. yüzyılda “geveze, söz ebesi, herze söyleyen” manalarında kullanılan ozan kelimesi, ozanların ortadan kalkmasıyla anlam kaymasına uğrayarak geveze, saçma sapan söz söyleyen, hatta çingene ve çalgılı çingene gibi küçültücü ve horlayıcı bir anlama bürünmüştür (Dizdaroğlu 1969: 193). Bu gün Azerbaycan’da boşuna konuşan adama boy söyleyen derler.

XVI. yüzyıldan itibaren göçebe ve köylü halk çevresinde varlıklarını sürdürmekte olan ve eski bir geleneğin son temsilcileri sayılan kopuz eşliğinde kahramanlık türküleri ve destan okuyan ozanlardan kendilerini ayırmak isteyen saz şairleri, âşık unvanını almışlar. 15. Yüzyıldan sonra “Ozan”ın yerini âşık Kopuzun yerini “Karadüzen, Bağlama, Çöğür, Tambura, Cura” almıştır (Köprülü, 1981: 186).

Paşa Efendiyev’in tespitine göre âşıklar halk arasında “saya, uğur, üstat, aksakal, dede, ışık, pirüstat, gırbaba, varsak, yanşak, elanası” gibi adlarla anılmışlardır Bu tespitten anlaşıldığı gibi âşıklar Azerbaycan halkının arasında çeşitli işlevler ve büyük saygıya sahiplerdi (Efendiyev, 1992: 230). Bu gün bile Azerbaycan da âşıklara büyük değer verilmektedir. Âşıklar kendilerini halkın dedesi olarak görüyorlar. Toplumun sözcüsü ve aynı zamanda Türk kültürünün temsilcileri olarak görev yapmaktadırlar.

Tebriz de halk arasında ozan hakkında bu şiirler dilden dile gezmektedir.

Gızım gızım gız ana,
Gızımı verrem ozana,
Ozan ahça gazana,
Gızım giye bezene.

Evimize ozan gelibdi,
Pereni bozan gelibdi,
Gündüz olan işleri,
Gece yazan gelibdi.

Bu şiirler hala Azerbaycan'ın birçok kentlerinde bilinmektedir.

Âşıkların başlıca özelliklerin aşağıdaki gibi sıralayabiliriz.

a. Genellikle okuma yazmaları yoktur,

b. Şiirlerini saz eşliğinde okurlar.

c. Şiirlerini irticalen (hazırlıksız olarak) söylerler,

d. Şiirlerini genellikle hece ölçüsüne bağlı kalarak söylerler,

1.2. İran'da Âşık Edebiyatı ve Âşık Muhitleri

İran'da büyük Türk nüfusunun yaşaması bölgede köklü bir âşık geleneğini doğurmuştur. İran'ın farklı bölgelerinde yaşayan Türkler kendilerine özgü âşık ortamları yaratmışlar. Türkmen Türkleri Horasan bölgesinde, Kaşkay Türkleri İran'ın merkezinde ve Azerbaycan Türkleri İran'ın Kuzey Batı bölgelerinde farklı âşık muhitleri ortaya koymuşlar.

İran'da hece vezniyle söylenen âşık tarzı şiir, Safeviler zamanında yaygınlaşmaya başladı. Şah İsmail divan şiiri yanı sıra hece vezniyle şiirler söylemiştir. Bu dönem hece vezniyle söyleyen şairlerin sarayda büyük saygı gördüklerini biliyoruz. Kurbanı bu dönemin âşıklarındandır.

Ali Kafkasyalı İran Türkleri âşık muhitleri adlı eserinde İran âşık muhitlerini yedi bölgede araştırmıştır: 1- Tebriz-Karadağ âşık muhiti. 2- Urmiye âşık muhiti. 3- Sulduz âşık muhiti. 4- Zencan âşık muhiti. 5- Kum-Save âşık muhiti. 6- Horasan-Türkmen Sahra âşık muhiti. 7- Kaşkay âşık muhiti (Kafkasyalı, 2006: 25).

Yoğun Türk nüfusunun yaşaması, bölgede Türk kültürünün geniş yayılmasına neden olmuştur. İran'ın birçok bölgesinde âşık sanatını görmek mümkündür. Türklerin

olduğu yerde saz ve sazın olduğu yerde Türklerin olduğu bilinmektedir. Ancak en yoğun üç bölgede bu gelenek ile karşılaşmaktayız: İran'da Azerbaycan Türkleri, Türkmen Türkleri ve Kaşkay Türklerinin kendilerine özgü âşık gelenekleri vardır. Bu sahalarda gelenek aynı olsa da farklılıklar görülmektedir. Örneğin Türkmen bölgesi alıkları yerde oturarak saz çalmaktadırlar, ancak Azerbaycan bölgesi âşıkları ayakta ve sazı sinesine basarak şiirlerini söylerler.

İran'da geçen zamanlar saz çalmak haram sayılsa da bu gün devlet radyo ve televizyonda âşıklar sanatlarını ortaya koymaktadırlar. Son dönemde Tebriz, Zencan, Tahran, Erdebil, Urmiye ve Sulduz gibi büyük kentlerde âşıklara daha çok önem vermeye başlanmıştır. Bunun nedeni Türk kültürüne önem vermek değil, Batı kültürünün gittikçe gelişmesi ve yayılmasını engellemek amacında olduğu bilinmiştir. Âşıklar geleneğin temsilcileri olarak devlet radyo ve televizyonlarda, çeşitli kutlamalarda, Milli ve dini bayramlarda röl almaya başladılar. Âşıklar ise şiirlerinde daha çok dini ve öğütleme konuları ele almışlar. Bu konular halk ve yönetim tarafından beğenilmektedir.

Büyük kentlerden daha çok küçük köy ve kasabalarda geleneğin sürdüğü görülmektedir. Sanayileşme ve kentleşme süreci âşıkları olumsuz etkilemektedir. Köy ve kasabalardan göç eden âşıklar büyük kentlerde âşıklık geleneğinin genişlenmesine ve güçlenmesine neden olmuştur. Tebriz âşıklarının birçoğu Karadağ bölgesinden göç eden ve Tebriz'de yerleşen âşıklardan oluşmuştur. Bu nedenle bu bölgede Karadağ âşıklarının daha yoğun olduğu görülmektedir.

Bir zamanlar âşıklar geri itilseler de son dönemlerde âşıkların ağırlama törenleri, âşıklar bayramı ve benzeri kutlamalar ile birlikte âşıkların toplumdaki değeri yükselmeye başlamıştır. Âşık sanatı artık yavaş yavaş toplumda yerine oturmaktadır. Âşıklar halk sanatçısı gibi değer kazanmaya başlamışlar. Tebriz'in ünlü âşıklarından olan Âşık Hesen İskenderi'nin yetmişinci yaş günü münasebetiyle büyük bir tören düzenlenmiş ve aşığın hayatı ve eserleri tanıtılmıştır. İran'da bir ilk olarak Zencan kentinde "Âşıklar Bayramı" düzenlenmiş ve çeşitli kentlerden âşıklar bir araya toplanmış sanatlarını ortaya koymuşlar.

1.2.1. Türkmen Bölgesi Âşık Muhiti (Horasan sahası)

Bu bölgenin en ünlü âşıklarından biri Âşık Süleymani olmuştur. Âşık Süleymani yıllar boyu âşıklık sanatına hizmet etmiş bir âşık olmuş. Ancak dini inançları istismar eden kimseler tarafından, saz çalmanın günah olduğu ve müzikle uğraşanların cehenneme gideceği sözleri aşığı derinden etkilemiştir. Yirmi sene boyunca sazını evin bir köşesine bırakan âşık son dönemlerde cehalet perdesin yırtarak tekrar sazını ele almış ve yıllar boyu âşıklık geleneğine özlemini gidermiştir.

Bölge âşıklarının saz aletleri dutar ve kemençedir. Vertkov bu bölgenin dutarların şöyle anlatmıştır: "Türkmen dutarları iki tellidir. Özbek ve Tacik dutarlarına çok benzerler. Uzunluğu 90 cm'dir. Ancak Türkmen dutarları Özbek dutarlarına göre braz daha küçüktür. İpek tel kullanılır (Ögel, 1987: 130). Bahaettin Ögel'in de bildirdiği gibi Türkmen folklor ve medeniyetini İran'ın Horasan, Türmensahra bölgesinde aramak gerekmektedir.

Mahtum Kulu, İran'da yaşayan Türkmen Türklerinin büyük şairi olmuştur. Hece ölçüsüyle yazılan şiirleri bölgenin âşıkları tarafından söylenmektedir:

Hızır kimin çöllerde,
Ikyas kimin köllerde,
Kovus kimin dağlarda,
Yagşı-yamanı görsem.

Yokarıda Hindistan'ı,
Arkada Türkistan'ı,
Övliyeler ummanını,
O Rumıstan'ı görsem.

Can deli cahan Şeyda,
Munda heç yokdur peyda,
Yedi dağ, yedi derya,
Deli dünyeni görsem.

Magtumgulı hoş bolsa,
Agsa didem, yaş bolsa,
İmanım yoldaş bolsa,
Barsam, Kabeni görsem.

Mahtumgulu

Gam dumanı basıp garip göñlümni
Göz yaşın saklamay geçip baradır.
Kimdir rahm eyleyen sorup hâlimni
Bozık göñlüm öyin yıkıp baradır.

Gerçi od yaksalar âşık yagından
Ölüm âsân erer dost firâgından
Hicrân meni kovdu sabır dagından
Firâk bogum bogum söküp baradır.

Evvelde devr-i devrânım bulaşdırdı.
Gam canım guruddı ot tutuşdırdı,
Aşk seni coşdırıp hadden aşırdı,
Yüregim içimden çıkıp baradır.

Ferâgat yatırdım nefsimni beslep
Turdı göñül yâr cemalin heveslep
Hakdan hâcet dilep murdın islep
Gözüm ol yollara bakıp baradır.

Mahtumgulı mecâlim yok söyleyin
Dostlara derdimni âyân eyleyin
Ey yaranlar aglamayın, neyleyin
Aşk meni yandırıp yakıp baradır.

Mahtumgulu

1.2.2. Kaşkay Bölgesi Âşık Edebiyatı ve Âşık Muhiti

İran'ın merkezinde bulunan Kaşkay Türklerinin en ünlü şairi Mezun Kaşkayi olmuştur. Şair İran'da yaşayan birçok şair gibi Farsça ve Türkçe şiirler söylemiştir. Mirza İbrahim, Farsça şiirlerinde "Mahzun", Türkçe şiirlerinde ise "Me'zun" mahlasını kullanmıştır.

Mirza İbrahimin Türkçe şiirnden bir örnek:

Vadi-yi mehnetde men oldum Mecnun,
Kime deyim bu divane derdimi?
Çerhin siteminden bağrım oldu hun,
Demek olmaz her na-dane derdimi.

Sir sözüm heylidir, sırdaş bulunsa,
Bir ehl-i derd, merhem yoldaş bulunsa,
Bir üregi yanan yoldaş bulunsa,
Yare diye, yane yane derdimi.

Bülbül ki ayrı düşer gülünden,
Daim nale çeker hicran elindem,
Bad-i seba zindaniler dilinden,
Beyan eyle gülüstane derdimi.

Perişanam egl-i möhkem yohumdur,
Hoş demim geçibdir hemdem yohumdur,
Men ki sır sözüme merhem yohumdur,

Goy bilmesin her bigâne derdimi.

Bülbül şevki gülüstandan tükenmez,
Eşgin şuru dimağımdan tükenmez,
"Me'zun" sözü demağından tükenmez,
Gerek yazan dasitane derdimi.

Kaşkay Türkleri arasında birçok âşık yaşamaktadır. Azerbaycan sahası âşık geleneği bu bölgede de görülmektedir. Köken itibariyle Azerbaycan Türklerinden olan Kaşkayların dili ve edebiyat yönünden Azerbaycan Türkleri arasında değerlendirilmektedirler.

İran'ın merkez Türklerinden olan Telim Han'ın şiirleri de halk arasında sözlü gelenek şeklinde günümüze gelip ulaşmıştır. Bölgenin âşıkları Telim Han'ın şiirlerini söylemektedirler.

1.2.3. Azerbaycan ve Tebriz Bölgesi Âşık Muhiti

A. Azerbaycan Bölgesi

Âşık tarzı şiirin kökü çok eskilere dayansa da onun Azerbaycan'daki ilk temsilcisi Kurbanidır. (Gerek Kurbanı, gerekse onun takipçileri olan Tufarganlı Abbas, Hasta Kasım), Âşık Valeh, Dellek Murad klasik şiire vakıftılar. Bunlar şiirlerinde dini kaidelerden ve çeşitli tarikatların görüşlerinin etkisi altında kalmışlar. Ancak dini düşünce bu âşıkların esas gayesi olmamıştır. Onlar atışma, koşma ve tecnisleri ile saz ve söz meclislerinin sevilen simaları olmuşlardı. (Sakaoğlu, 1986: 11). Şah İsmail (1487-1524) Türk dilini saray dili ve İran'ın resmi dil ilan ettikten sonra İran'da Türk dili yaygınlaşmaya başlamıştır. Hatayi mahlasıyla yazdığı Türkçe şiirler ile diğer şairlere ilham kaynağı olmuştur.

"XX. yüzyılda yaşadıkları bilinen ancak doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinmeyen Âşık Kerim Karagüneyli, Âşık Polat, Âşık İsfendiyar, Âşık Hayrullah ile Âşık Hüseyin Cavan (1929–1985) , Âşık Aziz Şehnazi (1929–1995), Âşık Hüseyin Namver (1922–2000), Âşık Ali Feyzullahi Vehid (1908–1995), Âşık Cebrail Daniş (1908–1986), Âşık Abdüleli Nuri (ölüm 2003) gibi üstatlar Dede Korkut geleneğini büyük bir ustalıkla günümüze getirmişler"(Kafkasyalı, 2005:145).

Azerbaycan bölgesinin şifahi halk edebiyatı yönden zengin olduğu bilinmektedir. Şifahi halk edebiyatının da öncü temsilcisi âşıklar olduğuna göre, yörede zengin bir âşık edebiyatı ürünleriyle karşılaşmaktayız**.** Âşık edebiyatı, Azerbaycan halk edebiyatının en zengin kolunu teşkil etmektedir. Bu gelenek eski olduğu kadar geniş bir sahaya da yayılmıştır.

Azerbaycan edebiyatının en zengin kolunu teşkil eden "Âşık edebiyatı" geleneğinin kökeninin çok geriye götürebildiğimiz gibi geniş bir sahaya yayıldığını da görürüz. Kaynağını ozanlık geleneğinden alan ve bu mirastan beslenen âşık, günümüzde de kopuzun devamı olan telli sazlarla sanatını ortaya koymuştur. Dün "ozan" olarak bizleri duygulandıran sanatkâr, buğun "âşık" olarak karşımıza çıkmaktadır (Kasımlı, 2003: 46). Kimi araştırmacılar İran'da Azerbaycan şifahi edebiyatı ve âşık edebiyatının Şah İsmail ile birlikte canlanmaya başladığını ifade etmişler (Babek: 1980: 25). İran'da Türkçeyi devlet dili ilan eden Şah İsmail kendi yazdığı şiirleri aruz vezni yanı sıra hece vezninde de olmuştur.

Azerbaycan yöresinde âşık tarzı şiirin ilk temsilcisi Kurbani olarak kabul edilir. O ve yakın takipçilerinden olan Tufarganlı Abbas, Hasta Kasım, Âşık Valeh ve Dellek Murad aynı zamanda klasik şiiri de biliyorlar. Bunlar; atışma, koşma ve tecnisleriyle meclislerde büyük ilgi görmüşlerdir.

Anadolu sahasında ilk örnekleri 16. yüzyılda görüldüğü gibi Azeri sahasında da aynı devrede canlanmaya başlamıştı. Âşık Kurbanı o devrenin sesini günümüze kadar ulaştırabilen başlıca simasıdır. Biz Anadolu ile birlikte bu geleneği en iyi şekilde yaşatan Azerbaycan bölgesine çok şeyler borçluyuz. Tıpkı Garip'te, Köroğlu'da, Kerem'de olduğu gibi Kurbanı'nın, Hasta Kasım'ın, Tufarganlı Abbas'ın hayatları etrafında teşekkül ettirilen hikâyeler, onların unutulmamasını sağladığı gibi Anadolu'ya bir bakıma takviye etmiş, geleneği çok geniş bölgede yaşatmaya başarmıştır (Sakaoğlu, 1985: 5).

Azerbaycan âşık şiirinin üç önemli kaynağından birincisi sözlü kaynaklardır; bunların temsilcisi büyük ölçüde günümüzde âşıklardır, ikinci kaynağı cönkler ve mecmualar gibi yazılı kaynaklar teşkil etmektedir. Sonuncu kaynak ise bu sahada "destan" diye adlandırılan ve büyük çoğunluğu âşıkların hayatları etrafında tasnif edilen halk hikâyeleridir. Bu destanların girişlerinde yer alan "Ustadname'ler ile son bölümü meydana getiren "Duvaggapma"lar da Azerbaycan âşık şiirinin önemli kaynaklarındandır (Veliyev, 1985: 145).

Veliyev yukarıdaki bilgilerden yola çıkarak bu sonuçları almıştır:

1. Âşıklar daha çok, "halk" yahut da "el" şairi olmuş, söyledikleri şiirler ise, âşık şiirinin bütün özelliklerini bünyesinde taşımıştır.
2. Âşıkların tesiri oldukça çok olmuştur; onların hayatları etrafında oluşan halk hikâyeleri bu fikrimizi daha güçlendirir.
3. On altıncı yüzyılda "Lele" ve "Bala", 17–18. yüzyıllarda "Sarı Âşık" ve "Azizi", mani türünde yazdıkları şiirleri ile şöhret kazanmışlardır. (Veliyev,1985:147–148).

İran Azerbaycan Türklerinin en büyük çağdaş şairlerinden Şehriyar, "Haydar Baba'ya Selam" manzumesin on bir heceli ve beşer mısralı şiir şeklinde ortaya koymuştur. Bu şiir Azerbaycan tabiatının güzelliklerini, halkın geleneklerini, şairin ana yurduna beslediği büyük sevgisini son derece canlı bir uslupla dile getirilir.

"Heyder Baba" ıldırımlarvşahanda,
Seller sular şaggıldayub, ahanda,
Kızlar ona sef bağlayub, bahanda,
Selam olsun şövketize elize,
Menim de bir adım gelsun diluze.

"Heyder Baba" keklklerin uçanda,
Köl dibinden dovşan galhıb, gaçanda,
Bahçaların çiçeklenib, açanda,
Bizden de bir mümkün olsa yâd ele,
Açıkmayan ürekleri şad ele.

"Heyder Baba" dünya yalan dünyadı,
Süleyman'nan Nuh'dan galan dünyadı,
Oğul doğan, derde salan dünyadı,
Her kimseye her ne verib alıbdı,
Eflatun'nan nir kuru ad galıbdı.

Âşık edebiyatı bireysel bir edebiyat olduğu kadar bir gelenek edebiyatıdır. Çağlar boyu halk şiirinin temsilcileri olan âşıklar son zamanlarda eski yaşam biçimini değişmesiyle azalmaya başladı. Sosyal yaşam değişince ona ait uzuvların değişmesi de doğaldır. Her edebî şekil, düşünce, belirli bir topluluğun belirli bir zamanda oluşturduğu üründür. Âşık şiirinin son yıllarda büyük kentlerin kenar mahallerinde, kasabalarda ve köylerde az da olsa seslenecek bir kitle bulabilmektedir. Köyden kente hızlı göç, şehre giden köylünün şehir kültürüyle tanışmasını sağlamıştır. Aynı zamanda iletişim araçları sayesinde aydın kültürü ile köy kültürü arasındaki açı hızla kapanmaktadır. Bu hızlı

değişimden âşık şiiri de etkilenmiştir. Âşıklar doğaçlama yerine yazarak şiir yazmaya başlamışlardır. Bu durum, geleneğin kendilerinde sunduğu hazır gereçlerden kurtulmalarına yol açmış ve kişisel yaratıyı yakalamalarını sağlamıştır. Bu hızlı değişme ile tapşırma geleneği de ortadan kalkmaya başlamıştır. Âşık şiirinin konularım geleneksel konuların yanı sıra, kent kültürünün öğeleri de girmeye başlamıştır. Bugün gelenekten geriye halk şiirinin şekil özellikleriyle şiir -müzik beraberliği kalıyor dense yanlış olmaz (Başgöz,1977:256).

Bu saha aynı zamanda Anadolu âşıklarına ilham kaynağı olmuştur. Hem Türkiye'de hem Azerbaycan'da tanınan ortak âşıklardan Garacaoğlan, Âşık Şenlik, Âşık Garip, Kerem Dede, Tahir Mirza, Yahya Bey Dilgem, Âşık Ali, Âşık Hüseyin Cavan, Han Çoban, Hasta Kasım, Âşık Alesger, Tufarganli Âşık Abbas… adlandırabiliriz (Alptekin, 1999: 31). Meherrem Kasımlı'nın dediği gibi birçok âşık destanını incelediğimizde, âşıkların bu bölgede yetiştikleri ve daha sonra diğer bölgelere gittikleri anlaşılmaktadır.

B. Tebriz Âşık Edebiyatı ve Âşık Muhiti

Ak Koyunlu, Kara Koyunlu, Safeviler döneminin başkenti olan Tebriz, bir zamanların kültür başkenti olarak da adlandırılmıştır. Safeviler döneminde âşık tarzı şiir söyleme geleneği Şah İsmail tarafından yaygınlaştığı bilinmektedir. Bu saha âşık edebiyatına büyük ustatlar yetiştirmiştir. Âşık Tufarganlı Abbas, Tebriz kentine bağlı bulunan Tufargan kasabasındandır. Tebriz bir kültür merkezi olarak şairler beşiği olmuştur. Şairleri Farsçe şiirlerin yanı sıra arı Türkçe şiir söylemekten geri kalmamışlar.

Tebriz âşıklık muhiti İran'da yaşayan aşklık geleneğinin en güçlü ve en canlı muhitlerinden biridir. Tebriz çevresindeki Türk kentlerinden aldığı göçlerle, Türk nüfusunun yaşadığı en büyük kentlerden biri olmuştur. Bir zamanlar başkenti olan Tebriz, her zaman bilim ve kültür merkezi olmuştur.

İran'da Azerbaycan şifahi edebiyatı ve âşık edebiyatı Şah İsmail ile birlikte canlanmaya başladı. İran'da Türkçeyi devlet dili ilan eden Şah İsmail kendi yazdığı şiirleri aruz vezni yanı sıra hece vezninde de olmuştur.

Tebriz'in 19.y.y ozanlarından Nebati, Üştübün kasabasındandır. "Mecnunşah" ya da "Hançobanı" tapşırmasıyla deyişleri vardır (Birdoğan: 1973: 6676). Nebati hem

divan edebiyatı ve hem aşık edebiyatına hakim olduğu söyleniyor. Nebati'nin iyi saz çaldığı ve döneminin ünlü âşıkları arasında olduğu da bilinmektedir (Kasımlı, 2007).

Ali Kafkasyalı "İran Türkleri Âşık Muhitleri" eserinde Erdebil, Eher ve Keleyber gibi büyük ve köklü âşık geleneğine sahip olan bölgeleri Tebriz âşıklık muhiti içerisinde göstermiştir. Bu eserde Tebriz âşıklık muhiti şöyle tanıtılmıştır: "Hazar Denizi, Aras Nehri ve Urmiye Gölü arasındaki Culfa, Merend, Muğan, Marağa, Goşaçay, Karaağaç, Miyana, Halhal, Erdebil, Germi, Keleyber ve Alemdar-Gerger (Hadişehir) adlı şehirlerin çevrelediği ve içinde Tebriz, Şebister, Heşteri (Azeran), Serab, Meşkinşehr, Eher gibi şehirlerin bulunduğu bölge Tebriz Âşık Muhitini oluşturmaktadır. İran Âşıklarının ilham kaynağı olan Aras nehri, bu muhitin kuzey sınırını çizer ve Savalan ve Sehend dağları bu bölgede bulunmaktadır." (Kafkasyalı, 2005:145). Bu geniş coğrafi alanında bulunan bölgede dil, üslup bakımından farklılıklar bulunduğunu söyleyebiliriz. Eher, Keleyber ve Erdebil bölgeleri kültür merkezinden uzak olduğu için daha öz ve arı bir Türkçeye sahiptirler. Bu bakımdan Eher, Erdebil ve Keleyber bölgelerini farklı bir âşıklık muhitinde değerlendirebiliriz.

Karadağ bölgesinden Tebriz'e göç eden âşıklar Tebriz âşıklık geleneğine önemli katkılarda bulunmuşlar. Ali Kafkasyalı "İran Türkleri Âşık Muhitleri" kitabında bu iki bölgeyi aynı bölge şeklinde ele alınmıştır. Bu eserde şu bilgilere yer vermiştir. "Tebriz Âşıklık Muhitini Karadağ-Tebriz Âşıklık Muhiti de adlandırabiliriz. Bu muhit geçmişte olduğu gibi bu gün de âşıkların çokluğu ve geleneğin canlı olarak yaşaması bakımdan Türk âşıklık geleneğinin önemli bir merkezi durumundadır." (Kafkasyalı, 2005:145).

Günümüzde bu bölgede beş yüzden fazla âşık faaliyet göstermektedirler. Tahran'a göçüp orada faaliyet gösteren onlarca aşığı eklersek bu sayı daha da artacak.

Tebriz âşıklarının çoğunun yazıp okuma bilmediklerini tesbit ettik. Yaşlı âşıkların yazıp okumaları olmasa da genç âşıklarda yazıp okuma oranı yüksektir. Farsça eğtim almayan âşıkların şiirin dil duru Türkçe olmakla birlikte, âşıklar Farsçe tamlamalar ve terkipler şiirlerinde kullanmaktadırlar. Cönk yazma geleneği yaygın değil ancak kimi âşıklar şiirlerini deftere yazmışlar.

Tebriz âşıklarıyla görüşmemizde onların dini şiirinin yanı sıra milli ve öğütleme konulu şiirler söylediklerini bildirmişler. Âşıkların şiirinde dini motiflerin de işlendiğini görmekteyiz. Özellikle Hz. Muhammed, İmam Ali, İmam Hesen ve İmam Hüseyin hayatını anlatan şiirler dini inançlar gereği çok işlenen konular arasında olmuştur.

Örnekler:

Ay ağâlar selli ‘elâ Mehemmed,
Erenler serveri geldi, ha geldi,
Düldülün sâhibi Gember ağası,
Cansıza can veren geldi ha geldi.
(4+4+3)
Ne gözel açıbdı beheştin güli,
Hesen, Hüseyn o cennetin bülbülü,
Daş yarıldı çıhdı Şahın Düldülü,
Aslanı yanında geldi ha geldi.

Kur’ânı ohullar âye üzünnen,
Gül töküler peygemberin sözünnen,
Abbas diyer düşdü heggin gözünnen,
Ali’yel-Murtezâ[9] geldi ha geldi.
Âşık Abbas Tufarganlı, (Şikari destanı, s. 58)

Ehkem’il-hâkiminsen ey kân-ı kerem,
Yetiş dâdime ey Subhân menim,
Üreyim bağlıyıb derdinen verem,
Yetiş harayıma lâ-mekân menim.

Kimim vardı kime gedim haraye,
Tebib ola merhem sala yaraye
Şâhlar şahı özün yetiş haraye,
Verginen murâdim Şâh Merdân menim.

Terifin eylesem gelmez şumâre,
Düşmanın elinde galdım âvâre,
Şikâriyem eyle çağırram haraye,
Yetişer hayıma ey subhân menim.
(Şikari Destanı, s.117)

Tebriz’de kimi âşıklar şiirlerini kitap haline getirip basmışlar, ancak birçoğu aşığın şiirleri sözlü edebiyatı şeklini korumaktadır. Son zamanda bireysel çalışmalar sonucunda âşıkların eserleri toplanmaya başlamıştır. Tebriz âşıklarından, Âşık Yedullah’ın söylediği Şikari Destanının kasetleri yoğun diske aktarıldıktan sonra yazıya geçirilmiştir. Ayrıca âşıkların deyişme, atışma ve destan ürünleri kaset ve yoğun disk şeklinde yayıldığını görmekteyiz. Bu ürünler araştırmacılar tarafından arşivlenmektedir.

Son dönemlerde âşıklar çeşitli imkânlardan yararlanarak kendilerini göstermeye başlamışlar. Tebriz radyo ve televizyon programlarına katılıp sanatlarını ortaya koymaktadırlar.

Şah İsmail Hatayi Tebriz kentinin ihtişamı hakkında söylediği tek bent şiiri:

---

[9] . Äli’yel-Murtäzâ: Haz. Ali.

Hem Husrev-i Tebriz taht-ı İran,
Mülkümde gerektir âb-ı Ceyhan.
Şirvan halayık kamu Tebriz'e taşınsın,
Mülk-i Acem sorar ki kıyamet kaçan kopar?

1.3. İran Azerbaycan'ı ve Tebriz Âşıklık Geleneği

Azerbaycan bölgesi birçok araştırmacıya göre Anadolunun bir uzantısı olarak sayılmış, kültürel ve sosyal gelişmeler konusunda paralellik görülmektedir. Âşık edebişyatı Anadolu sahasında olduğu gibi âşıkların beslediği bir edebiyat olarak kendi varlığını bu güne dek devamettirmiştir. Erman Artun'un Anadolu sahası âşık edebiyatı tesbitine göre "16. yüzyıl sonlarına doğru yazıldığını sandığımız örnekler, ilk örnekler olarak niteleyemeyeceğimiz kadar olgunlaşmış örneklerdir" (Artun, 1996: 15). Azerbaycan sahasında Âşık Kurbanı, Âşık Elesker, Âşık Abbas Tufarganlı, Dede Kasım gibi büyük âşıkları görmekteyiz. Bu âşıkların şiiri yalnız Azerbaycan değil Anadolu ve Kafkas âşıklarının ilham kaynağı olmuştur. Bu âşıkların çoğu, âşık şiirinin çeşitli şekillerini meydana getirdikleri yüzlerce lirik şiirlerin yanında halk hikâyelerinin de musannifleri olarak tanınmışlardı.

İran Azerbaycan'ı bölgesinde büyük bir Türk nüfusunun yaşaması, geniş bir sözlü kültür varlığını ortaya koymuştur. Masallar, ninniler, destanlar, atasözleri ve deyimler halkın arasında yaygın biçimde kullanılmaktadır. Bu bölgede Ali Kemeli, Ali Tebrizli, Cavat Heyet, Hüseyin Güneyli, Hüseyin Feyzullahi gibi büyük araştırmacılar önemli derlemeler ve araştırmalar yapsalar da bölgede kapsamlı bilimsel araştırmalar yapılmamıştır. Bu sahada tespit edilen dört bine yakın âşık, bölgede yoğun âşıklık geleneğinin yaşamasının göstergesidir.

Kafkasyalı, İran Türkleri âşık muhitinin önemini bu ifadelerle vurgulamaktadır; "Türk Dünyası'nın elimizde eseri bulunan en eski aşığı olan Dirili Âşık Kurbanı (1470?-1535?) ve onun devamcıları olan Âşık Abbas Tufarganlı (XVII. yy.)ile Tikmedaşlı Hasta Kasım (1684–1760) ve Meşkinli Muhammet (XVIII. yy.) bu bölgede (İran Azerbaycanın'da) yaşamış saz çalıp türkü söylemiş, hikâyeler, destanlar tasnif etmiş ve Türk âşıklık geleneğini en yüksek seviyeye çıkarmıştırlar. Bu âşıklara devam eden âşıklık geleneği zincirine XVIII. yüzyılda Âşık Nemet, Âşık Garib, Gergerli Âşık Mehemmed ve Âşık Tagi, XIX. yüzyılda Âşık Cefer ve Âşık Miskin Eset, XIX.

yüzyılın sonu ve XX. yüzyılın başında Âşık Necef Binisli ve XX. yy.da Âşık Geşem Ceferi (1901–1989), altın halkaları şeklinde eklenmiştir."(Kafkasyalı, 2005: 145).

"Azerbaycan ve Türkiye sahasında âşıklık geleneği aynıdır" (Kasımlı, 2007) tesbiti üzerine Türkiye sahasında gördüğümüz âşık geleneğiyle ilgili tespitlerin tamamı Azerbaycan bölgesinde de geçerli olmaktadır. Azerbaycan âşıklık geleneği konusunda önemli çalışmaları olan Meherrem Kasımlı bölgede yaptığı araştırmalar sonucu bu geleneğin kökünün İran Azerbaycanın'da olduğunu tesbit etmiştir (Kasımlı 2007).

1.3.1. Âşık Sözcüğü

Âşık sözcüğünün ışık, aşk kökünden geldiğini ifade eden araştırmacıların yanı sıra Türkçe aşılamak filinden türediği bildiren araştırmacılar da vardır. Mehmed Hüseyin Tahmasib konuyla ilgili bu bilgileri vermektedir: "Âşık kelimesi kökü Türkçede artık kullanılmayan "aşdır". Aşılamak hala kullanılmaktadır. Aşılamak veya aşulamk nağme anlamına da gelir. Özbeklerde aşula veya aşıla nağme, aşuleci ise nağmeci anlamında kullanılmaktadır (Tahmasib, 1972: 41).

Âşık sözcüğünün ilk kullanışı, bazı araştırmacılara göre 13. yüzyıl, bazılarına göre ise 15–17. yüzyıl arasındadır. 13. yüzyılın sonu ve 14. yüzyılın birinci yarısında yaşayan Yunus Emre'nin tesirinde kalarak şiir yazan Ali Âşık Paşa adında âşık kelimesi kullanan ilk şairdir. 15 ve 16. yüzyıllarda Ahmet Çelebi ve İbrahim gibi halk şiiri sahasında eser verenler adlarının yanında âşık kelimesi de kullanmışlardı.

"Âşık" sözcüğünü çeşitli açılardan ele almamız gerekecektir. Bu terim hem yukarıda sayılan terimlerle gösterdiği anlam yakınlığı sebebiyle, hem de bazı sanatkârlara mahsus olarak kullanılması sebebiyle dikkati çekmektedir. "Âşık" teriminin ilk kullanılışını on üçüncü yüzyıla kadar götüren araştırmacılar vardır. On beşinci ve on altıncı yüzyıllarda yaşayan bazı şairlerin adlarının önünde bu mahlasın da yer aldığı gözden kaçırılmamalıdır (Tahmasib, 1972: 42). Ayrıca "aşık" sözcüğü hayvanların dizlerinde olan kemik ve sazın akordunu ayarlayan küçük tahtalara verilen addır.

Emin Abid âşık sözcüğünün ilk kullanımını XI. ve XII. yüzyılda Ahmet Yesevi'nin aşağıdaki şiirinde görüldüğünü belirtmiştir (Abid, 1930: 17).

On sekgiz min âlemde,
Heyran Bolgan âşıklar,

Tapmag maşuk soragın,
Seyran bolgan âşıklar.

Her dem başı urgalup,
Gözü halka tırmulup,
Hu-hu tiyür çorgulup,
Giryan bolgan âşıklar.

Koyup yanıp kul bolgan,
Eşkde bülbül bolgan,
Kişi görse kul bolgan,
Merdan bolgan âşıklar.

Azerbaycan yöresinde yetişen âşıkların dede unvanıyla taltif edilenler Dede Korkut başta olmak üzere, Dede Kasım, Dede Kerem, Dede Elesger, Dede Yadigâr, Dede Şemşir gibi birkaç isimle sınırlıdır. Azerbaycan'da dede unvanı birçok çırak yetiştiren, ekol oluşturan, âşık şirine yeni biçin kazandıran, halk hikâyesi tasnif eden, dolayısıyla meslekte kendini her yönüyle ispat eden âşıklara verilir (Makas, 2000: 16). Dede unvanının dini inançlardan ziyade Dede Korkut geleneğinin devamcılarına verildiğini düşünüyoruz.

Bu sanatkârlar, kendi eserlerini söyleyip yaymalarının yanında Türk dünyasının çok sevilen destanlarını da nesilden nesil'e aktararak bizlere ulaştırmayı başarmışlardır. Onlar ayrıca Türk toplumunun önemli olan "sığır" ve "şölen"lere katılır, matem ayinlerini yönetirlerdi. (Efendiyev, 1981:175).

1.3.2. Âşıklık Geleneği ve Aşığın Yetişmesi

Azerbaycan ve Tebriz sahasının köklü bir âşık geleneğine sahip olduğu bilinmektedir. Birçok araştırmacıya göre bu saha âşık geleneğinin doğup geliştiği bölgedir (Kasımlı- Tahmasib). Kasımlı bölgede yaptığı incelemelerinden sonra birçok âşık destanının bu bölgede tesnif edildiğini ve âşıkların bu bölgeden Kafkasya ve Anadoluya hareket ettiğini belirtmiştir (Kasımlı 2003). Tebriz'de görüştüğümüz âşıklardan Âşık Cebreyil'in bildirdiğine göre Tebriz ve İran sahası âşıklık geleneğinin ortaya çıktığı yerlerdir (Âşık Cebreyil).

Âşık geleneğinde sazlı (telden), sazsız (dilden), doğaçlama yoluyla kalemle (yazarak) veya birkaç özelliği birden taşıyan geleneğe bağlı olarak şiir söyleyenlere âşık,

bu söyleme biçimlerine âşıklık- âşıklıma, âşıkları yönlendiren kurallar bütününe âşıklık geleneği adı verilir (Artun, 2000: 68).

Âşık mistik birlik arayan dervişle dans ve müzik eşliğinde İslamiyet öncesi inanç sistemleriyle beslenen destan kültürünün taşıyıcısı ozandan işlevsel olarak ayrılır. Âşıklar halkın sesini, duygu ve düşüncelerini duyurma işlevini üstlenirler (Başgöz, 1977: 252). Azerbaycan'da âşıklar hala Dede Korkut'ta anlatılan tiplerini korumaktadırlar. Âşıklar kendi görevlerini kendileri şöyle anlatmaktadırlar:

Hoş günlerde, toy bayramda,
Ohur sazın, çalar âşıg.
Sazınan meclise girer,
Bir hoşluğu salar âşıg.

Âşıg söyler şeriatdan,
Terikat ü marifetden,
Ayrı düşmez hekikatdan,
Doğru yolda kalar âşıg.

Âşıg merd oğlannan söyler,
Na-merdin bağrını teyler,
Hakkın sözün byan eyler,
Haktan ilham alar âşıg.

Âşıg merdlerinen gezer,
Ürekde gemleri ezer,
Honça-yi şadlığı bezer,
Hoş günü arzular âşıg.

Aşıkda olur muhabbet,
El içine salar vahdet,
Sözlerine eder dikkat,
El içinde galar âşıg.

Divan edebiyatı üst kültüre seslenmesine karşılık âşık tarzı edebiyat geniş halk kitlelerine seslenir. Her bölge ve yörenin kültür, dil ve beğenisiyle oluşan âşıkların şiir çevresinde az da olsa farklılıklarla âşıklık geleneği şekillenmiştir. Bireysel yaşantının toplumsal örnekleri olan anonim ürünler âşıklık geleneğini besler (Artun, 1996: 14). İran'da âşıklar Şah İsmail Hatayi ile birlikte sarayda bulunmuşlar. Dönemin ünlü âşıklarından Âşık Kurnbanı Şah İsmail'ın yanında bulunmuş ve ona şiirler söylemiştir. Şah İsmail'ın budönemde Türkçeni resmi dil ilan etmesi, âşıklara büyük saygı göstermesi Türk kültürünü İran'da güçlendirmiş ve canlandırmıştır.

Ozanlığın yanında zor işler halleden, obanın aksakalı, yaşlı kimselerine verilen "Dede" tipinin en önde gelen örneği "Dede Korkut"tur. Önceleri "âşık", daha sonra ise

“çok konuşan” anlamına gelen “yanşag” sözcüğü ise bugün Azerbaycan’ın bazı yer adlarında görmekteyiz. Kelbecer vilayetindeki “Yansag” köyü, âşıkların çokluğu ile dikkat çekmektedir (Efendiyev, 1981:175). Ozanlık sanatının piri olarak kabul edilen Dede Korkut’u hatırlatan Dede Kerem’i, on altıncı yüzyılın Dede Yadigâr’ını on sekizinci yüzyılın Dede Gasım’ı da Dede Korkut’un devamcılaru olmuşlar (Efendiyev, 1981:175).

Bu gün Anadolu sahasında gördüğümüz âşıklık geleneğindeki usta-çırak ilişkisinin zayıf olduğu Azerbaycan yöresinde de görülmektedir. Teknoloji ve iletişim araçlarının gelişmesi âşıklık geleneğini bir taraftan olumlu yönden etkilese de, genç âşıkların ustaların yanında bulunmaması, radyo ve telvizyon vasıtasıyla saz havaların öğrenmesi gelenekteki bulunan usta-çırak ilişkisini zayıflatmaktadır.

1.3.2.1. Bade İçme ve Rüya Motifi

Rüya motifi âşıklık geleneğinde sık karşılaştığımız bir motiftir. Bazı âşıklar maddi aşktan manevi aşka geçerken saz çalıp söylemeye başlarken ilahi araçlarla yani bir mürşidin, bir pirin, Hızır peygamberin rüyada görmesiyle âşık olup saz çalmaya başladıklarını söylerler (Köprülü, 1986:217). İlhan Başgöz rüyalar ve Şamanların sihri özellikleriyle bağlam kurmuştur (Başgöz,1952: 238).

Âşık geleneğinde rüya nedeniyle âşık olmak oldukça yaygındır. Bazı âşıklar gelenek gereği rüyasını anlatmamakta, bazısı rüyasını hatırlatmamakta, bazısı her gece rüyasında saz çaldığını söylemekte, bazısı pir elinden dolu içtiğini söylemektedir. Bazı âşıklar ise badeli âşıklığa inanmamaktadırlar. (Günay, 1992:110). İran’da dini inançların yoğun yaşadığı bölgelerden olan Tebriz’de âşıkların çoğu bade içmediklerini bildirmişler. Ancak

Mehmet Yardımcı âşıklık geleneğinde rüya motifinin aşamaların şöyle sıralamıştır:

a. Kutsal kişilerle kutsal sayılan bir yerde karşılaşma,

b. Pir elinden bade içme,

c. Sevgili veya sevgilinin resmi ile karşılaşma,

d. Aday'ın kutsal kişiler tarafından eğitilmesi, bilmesi gereken bütün bilgileri öğrenmesi,

e. Aday'a mahlâs ve dilinin çözülmesi için ruhsat verilmesi (Yardımcı, 2004).

Azerbaycan yöresinde rüya motifi farklı şekillerde de görülmektedir. Ahmet Caferoğlu âşık Abbas'ın âşık olmasını şöyle anlatmıştır: "Halk arasında rivayete göre Abbas daha genç iken bir gün sabahleyin bayılmış ve ağzından yeşil köpükler akmıştır. Köyün hekimleri ve ahalisi buna ilaç bulamamış. Nihayet bir ihtiyar karı Abbas'ı hasta görerek buna hak vergisi verildiğini söyler ve şifa bulması için bir cura (küçük saz) alınmasını tavsiye eyler. İhtiyar kadın oğlu vasıtasıyla derhal bir cura tedarik ettiriyor ve bu sazı Abbas'a gösterir göstermez o derhal baygınlıktan ayılıp onu çalmağa başlar. Abbas bu sazıyla, Tebriz'de yaşayan ve zengin bir aileye mensup olan Peri adlı bir kıza âşık olduğunu anlatır. Rivayete göre Abbas'ın "Ağası" (imamı) baygın iken ona iki parmağı arasından Periyi göstermiştir ve aynı zamanda Peri'ye de aynı tarikle Abbas'a gösterilmiştir." (Caferoğlu, 1932: 99).

Karl Rechl "Türk Boyları Destanları" adlı eserinde Tebriz âşıklarından olan Âşık Resul'un rüya motifini şu şekilde anlatmaktadır: "Tebrizli Âşık Resul, rüyasında küçük bir saz taşıyan bir figürün ona yaklaştığını söyler. Bu adam Resul'e saz çalıp çalamadığını sorar. Resul hemen adamın elinden sazı kapar ve çalmaya başlar. Resul uyandığında ilk defa denemesine rağmen gerçekten saz çalabildiğini görür" (Albright 1967; 221–222 – Akt. Rechl, 2002, 60).

Anadolu sahasında âşıkların bade içerek geleneğe ayak basması, Erdolusu ve Pir dolusu bade motifleri, Tebriz sahasında görülmemektedir. Bu bölgenin âşıkları inançlarına uygun olarak rüyalarında elma, ayva ve diğer yiyecklerin Mevla (Hz. Ali)nin elinden aldığını söylemektedirler (Âşık Yedullah, Âşık Ali Karadağı, Âşık Hesen, Âşık Cebrayil, Âşık Kurbanpur, Âşık Hadim).

Anadolu sahasında er dolusu içen âşıklar, rüyada âşık olmanın yanı sıra kahramanlık kimliği de kazanırlar. Artık çok zorlu savaşların, yiğitliklerin adayı sayılırlar. Bunlar halkın iyiliği uğruna baş kaldırırlar, sınırda devlet için dövüşler, sevdikleri için ölümü göze alırlar. Pir dolusu içen âşık uyku ile uyanık arasında bir düş görür. Düşünde bir pir gelip başında durur. Kimi anlatılanlara göre aşığa üç dolu aşk badesi sunar. Kimi anlatılanlara göre de pir ya saz verir, ya elma verir ya da bir söz

söyleyip yol gösterir (Günay, 1992: 14). Er dolusu bade içme bu gün Tebriz âşıklarında yaygn olmasa da âşıkların anlattığı destanlarda yaygın bir motif olark görmekteyiz. Şikari Destanında, Şikari hem âşık ve hem kahraman tipini canlandırmaktadır (Şikari Destanı).

Eşkin bâdesini içip hesteyem,
Şeydâ bülbül kimi bir gül üsteyem,
"Şikâriyem" mende kemer-besteyem,
Ağamın ellinnen bâde işmişem. (Şikari, s. 352)

"Şikâriyem" işdim elinnen bâde,
Ezelden gülmüyüb üzüm dünyade,
Ağlaram Simizâr düşübdü yade,
Bilirem sevgimin gözü yoldadı. (Şikari, s. 265)

Türklerin İslamiyet öncesi inanç sistemleri ve Ozan-Baksı geleneğindeki âşıklık uygulamaları ile badeli âşık geleneği arasında bir bağ kurabiliriz. Âşıkların bade içmesini destan anlatıcısı, kutsal kişiler olarak nitelenen Ozan-Baksılarla bade içerek kutsallaşan badeli âşıklar arasında bağ olduğunu düşünebiliriz (Yazıcı, 1992: 133).

Azerbaycan âşıkları arasında bade içerek âşık olma bir ayrıcalıktır. Bade içen âşıklar deyişmelerde badeli aşk olduklarını ve pirin elinden bade içtiklerini bir üstünlük olarak vurgularlar (Âşık İskenderi). Birçok âşık Hızır peygamberin elinden bade içtiğini söylese de Alevi âşıklarının çoğu Mevla Ali'nin elinden bade içtiğini söylerler (Âşık Yedullah).

Bazı âşıklar ise bade içmediklerini ve hak tarafından bu verginin onlara verdiklerini söylemişler. Şikari destanında, Şikari hem bade içmiş ve hem Hızır peygamber tarafından ona âşıklık ünvanını verdiğini bildirmektedir (Şikari Destanı).

Azerbaycan da bade içme motifinin değişik şekilleri görülmektedir. Hasta Kasım bade içme motifini şiirde bu şelilde anlatmıştır:

Hasta Kasım diyer dest-i rast oldum,
Şah elinden bade içip mest oldum.
Kırk yedi gün Şeyh Sefi de best oldum,
Onda beyan oldu dört kitap mene.

Burada Hasta Kasım dini inançlarını vurgulayarak bade içtiğini anımsatmıştır. Bilindiği gibi Şeyh Sefi, Şii inancının doğuş yeri Erdebilkentinde bulunmaktadır. Âşık burada kırk yedi gün kaldıktan sonra Mevlası elinden bede içtiğini söylemektedir (Âşık

Ali Karadağı). Bazı âşıklar rüyalarında elma, ekmek ve başka yiyecek aldığını da bildirmişler (Âşık Askeri).

Bade içme motifinin yanısıra "vergi" adlandırılan motif de karşımıza çıkmaktadır. Kimi âşıklar hak tarafından onlara vergi verildiklerini ve âşık olduklarını bildirmişler (Âşık Hesen İskenderi).

1.3.2.2. Usta Çırak İlişkisi

İran Azerbaycan'ında köklü bir âşıklık geleneğiyle karşılaşıyoruz. Genç âşıklar ustalarının yanında saz çalmayı öğreniyorlar. Bazı âşıkların birkaç üstattan ders aldığını da görmekteyiz. Âşık Ali Karadağlı Karadağ bölgesindeki âşıklardan yararlandıktan sonra Tebriz'e göç etmiş ve bu bölgenin âşıklarının yanında kendini geliştirmiştir. Tebriz âşıklarının birçoğu diğer Türk bölgelerde geldiği görülmektedir.

Usta çırak ilişkisinin zayıflamasına bakmayarak Tebriz âşıkları usta-çırak ilişkisini şöyle anlatmaktadırlar: Âşık adayı olan kişiler ilk başta bir usta aşığın yanında geleneği öğrenmesi gerekir. Âşık olmak isteyen kimsenin âşıklığa karşı hevesi, isteği ve yeteneği olması gerekir. Tebriz'e göçen âşıklar bir taraftan bu geleneğe renk katmış diğer taraftan geleneği güçlendirmiştir (Âşık Cebrayıl).

Âşıklar çıraklıktan başlayarak âşık oluncaya kadar belli bir eğitimden geçerler. Eski dönemlerde âşık olmak isteyen kişi, usta bir aşığın yanında gezerek âşıklığın inceliklerini öğrenirdi. Günümüzde bu olaya rastlanılmamaktadır. Ancak genç aşığın usta bir aşığın yanında bu sanatı öğrendiğini görebiliriz (Özdemir, 1986: 41). Âşıkların yetişmesi, hemen daima bir ustanın yanında yetişmekle gerçekleşebilmiştir. Pek çok âşık bu dönemde çektiklerini, ustası ile olan ilgisini daha sonraki dönemin şiirlerinde dile getirmiştir. (Efendiyev, 1981:175).

Çıraklıktan ustalığa yükselen her âşık bir yüksek okul bitirmiş gibidir. Âşığın ustalığa nasıl yükseldiği ve diğer hatıraları aşığın şiirlerinde bulunur. Bu hikâyeleri el yazmalarında, cönklerde, halk edebiyatı araştırıcılarının derledikleri metinlerde görmemiz imkân dâhilindedir.

Âşık sanatını öğrenmek isteyenin öğrenme yeteneği, bellek kuvveti, yaratıcılık ve hazır cevap olma, iyi ve etkili konuşma bilmesi ve şiir söyleme yeteneği bulunması gerekir. Bunun yanında iyi bir müzik kulağı belirleyici olan başlıca unsurlardandır. (Başgöz,1952: 238).

Uzun süre usta aşığın yanında öğrenim gören genç âşık yavaş-yavaş ustasının şiirleri okumaya başlar. Bu dönemde parmakları saza, dili söze alışmış olan genç âşık bir taraftan öğrenmiş olduğu geleneksel ezgilere yenilerini katar, usta malı adlandırılan şiirleri öğrenmeye çalışır, diğer taraftan geleneksel nazım biçimlerini kafiye örgülerini, ölçü, teme ve motifleri ve bunların şiirde işlevini ve diğer söz kalıplarını ayrıt etmeğe başlamıştır. (Özdemir, 1986: 41). Bu güm usta- çırak ilişkisi zayıflasa da seyrek olarak görmek mümkündür. Tebriz de saz çalma kurslarının bulunması geleneğin bu şekilde devam ettiğinin göstergesidir. Genç ve hevesli âşıklar özel kurslarda saz çalmayı öğrenmektedirler.

Usta çırak ilişkisi bazen olmayabilir. Âşık kendi çabaları ve gayretiyle saz çalmaya, şiir söylemeye başlar. Azerbaycan'ın ünlü âşıklarından Âşık Hüseyin Boz Alkanlı kendi ifadesine göre hiç usta çıraklık görmeden âşık olmuştur (Kuluyev 2005: 24).

Kırklar piri özü verib dersimi,
Şair cergesinde sene düşmüşem,
Arif meclisinde, 'âlim yanında,
Neçe neçe imtahane düşmüşem.

Bu gün artık âşıklık geleneğini usta aşığın yanında kalark öğrenen âşık adayına raslayamadık. Genç âşıklar saz çalmayı özel kurslardan öğrendikten sonra kendilerine âşıklığa başlamaktadırlar. Azerbaycan'da Teknoloji ilerlemesiyle birlikte yeni âşıklar radyo, televizyon gibi araçların yanı sıra âşıkların çıkardıkları kaset ve CD'leri dinleyerek, usta aşığın yanında olmadan da saz çalmaya ve şiir söylemeye başlamışlar.

1.3.2.3. Mahlas Alma (Tapşırma)

Mahlas, divan ve âşık edebiyatında sanatçıların eserlerinde kendi adı yerine kullandığı takma addır. Azerbaycan yöresinde mahlas yerine emanet etmek anlamına gelen "tapşırma" kullanılmaktadır. Eskiden ustaların çıraklara verdikleri tapşırmalar bu gün usta-çırak geleneğinin zayıflamasıyla âşıklar takma adlarını kendileri seçmektedirler. Tapşırma âşıklık geleneğinin vazgeçilmez öğelerindendir.

Âşık destanlarında kahraman genelde söylediği şiirin sonunda mahlasını veye adını kullanır. Şikari destanında kahramanların şiirlerinin sonunda adlarının kullandığını görmekteyiz:

"Şikâriyem" çok dolandım dünyanı,
Geriblik eyledi ömrümü fânı,
Deyiller adıma Süleyman Sânı,
Göyül istir veten sarı yerisin.
(Şikari, s. 366).

Bahar olcak süsän sünbül bitişi,
İki sultân bir biriynen tutuşi,
Vay haberin geder Firengistâne yetişi,
"Cehângir" deyir olarsan baht-i kare sen.
(Şikari, s. 282).

"Reyhâneni" koydun yana yana,
Bağrımın başın dönderdin kana,
Gâh tilisme düşdün gâh zindana,
Ne Cehângir ne Cehândâr gelmedi.
(Şikari, s.312).

Dedem nenem yâda düşüb ağlaram,
Felek elinnen sine dağlıyam,
"Cehândârâm" Şikâri'nin oğluyam,
O dediğin cavan ölmeyib sağdı.
(Şikari, s. 292)

Göy geyiben karaları bağlayam,
Sinem üstün çari çapraz dağlıyam,
"Cehânbehşem", Humâyûn Şâh oğluyam,
Eger düşman olsaz hazirem cenge.
(Şikari, s. 307)

"Şemkûr" deyir Şikâri'ye nökerem,[10]
Ecel bâdesini doldurub içerem,
Ügâb[11] olup ganat çalıp uçaram,
Felek salıb gene belâye meni.
(Şikari, s. 322).

"Süleymân Sâni'ye" düşman gülmesin,
Menim sözüm sene ağır gelmesin,
İstirem meydanda kan tökülmesin,
Mennen ceng eliyak merd-i merdâna.
(Şikari, s. 374).

"Sünbülem" gözüm intizârdı,
Bu göylümü alan gem gubârıdı.
Nece deyim adı Şer Şikârıdı.
Geydiğim o cevânın karasıdır.
(Şikari, s. 375)

[10] . Nöker: Hizmetçi.
[11] . Ugab: Kartal.

Mahlas, şairlerin yazdıkları şiirlerde asıl adlarının yerine kullandıkları takma ada denir. Halk edebiyatında mahlas geleneğe bağlı uygulanan bir kuraldır. Âşıkların çoğunun asıl ismi unutulmuş, mahlasları isim olarak kullanılır olmuştur. Dadaloğlu'nun asıl adı Veli, Sümmani'nin Hüseyin, Gevheri'nin Mehmet olduğu bilinmiştir. Âşık geleneğe uygun olarak kullanacağı mahlası değişik yollarla alınır. Âşıklık geleneğinin zayıfladığı dönemde, genç âşıklar mahlaslarını kendileri aldıkları görülmektedir. Bu bağlamda Tebriz âşıklarında mahlas alma üç şekilde görülmektedir:

a) Mahlasını kendi seçerek alma

Bu âşıklar adını, soyadını mahlas olarak kullanır veya yaşayışına ve sanatına uygun olarak kendi seçtiği herhangi bir ismi mahlas olarak kullanır. Genelde usta âşık yanında bulunmayan genç âşıklar bu yoldan mahlaslarını seçerler.

Bazı âşıkların birkaç mahlas kullandığını tesbit edilmiştir. Tebriz âşıklarından Âşık Cebreyil, "Cebrayil" mahlasını kullanmaktadır, ancak bazı şiirlerinde hece ölçüsünü tuturmak için "Cebi" mahlasını da kullanmıştır (Âşık Cebrayıl).

b) Bir usta âşıktan, imam, pir ya da mürşitten alma

Azerbaycan âşıklık geleneğinde usta çırak ilişkisinde usta âşık çırağı sınava tabi tutar. Usta âşık, çırağının durumuna göre bir mahlası uygun görür. Mahlası ona verirken ona usta sillesi vurur.

Usta âşık çırağının yetiştiğini görünce ona "usta sillesi" adı verilen silleyi vurarak ona uygun olan mahlası söyler. Bu gelenekte Şamanizm belirtilerin görmekteyiz. Usta Şaman elindeki kırbaç veya değeneği genç Şamana vurarak ona Şamanlık gücünü verdiğinin inancındadır (Kasımlı, 2002).

Bazı âşıkların şiirlerinde mahlas kullanmadığı da görülmektedir.

Dinleyin, ağalar, te'rif eleyim.
Heç yaza çıhmasın kışı na-merdin.
Kör olsun gözleri, batsın oylağı,
Alagarğa olsun kuşu na-merdin.

Ovsunun içinde yeyer çöreyi,
Kapıdan çağırsan titrer üreyi,

Kurusun meyvesi, bağı teneyi,
Heç aşa deymesin dişi na-merdin.

İstemez yanında yarı, yoldaşı,
Heç gelmez evine gohum-gardaşı.
Nagah gelse salar talaşı,
Açılmaz gabağı, gaşı na-merdin.

Sanım kurban olsun merd oğlu merde,
Me'rifet dilinde, kamalı serde.
Nagah bir kulluğun düşse na-merde
Çal kabana döner başı na-merdin.

Akşam olur, molla verir azanı,
Heç kaynamaz otağında gazanı,
Kınarmısız bu sözleri yazanı?
Bundan beş-beterdi işi na-merdin.

Men adımı bildirmerem ellere,
Namerd düşsün sılay veten çöllere.
Kazandığım ne'met getsin yellere,
Kalmasın daş üste daşı na-merdin.

c) Rüyasında bade içerken alma

Kimi âşıklar rüyasında bade içerken onlara verilen adı mahlas olarak kullanırlar. Bazı âşıkları, şiirlerinde birden fazla mahlasa yer vermiştir. Gurbani'nin "Yetim Kurbani", "Dirili Kurbani", "Yazık Kurbani" mahlaslarının kullandığını biliyoruz.

Bu gün Tebriz âşıklarının bazıları bade içmeden âşık olduğunu bildirmekte olsalar da birçoğu Mevla (Hz. Ali) elinden bir elma, saz ve diğer eşya aldığını söylemektedirler(Âşık Yedullah, Âşık Ali Karadağı, Âşık Hesen, Âşık Cebrayil, Âşık Kurbanpur, Âşık Hadim).

Kimi âşıklar söylediği bayatılarda da kendi mahlaslarını kullanırlar. Âşık Veli'nin cinaslı bayatılarından örnekler:

Şam yanar a yağ ile,
Gel, gözüm, eyağile,
Geldi "Veli" başına,
Gelmeyen ay ağıla.

"Veliyem" kanad ile,
Üz tutdum kan adile,

Hayâlım geden yere.
Kuş getmez kanadile.

Veliyem, ay kazağlar,
Derd sızlar, ay göz ağlar,
Tülek terlan yurduna
Konmasın ay gaz, ağlar.

"Veliyem," sena dile,
Üz tutdum sen adile,
Dövran mene zülm etdi,
Gelmişem sana dile.

Âşık Veli

Neler gördüm, geşt eledim dünyanı;
Her bir işin gil ü galı varıymış.
Yahşı günün olurmuşsa yamanı,
Yaman günün yahşı halı varıymış.

Hakk söze gerekdi düz kıymet olsun,
Kiymeti vermeye me'rifet olsun,
İnsanda insanlık, sehavet olsun,
Neylerem ki, cah-celalı varıymış.

Çoh gezmişem, az görmüşem danende,
Demeliyem sözün yeri gelende,
İnsan üzün görmeyesen dönende,
Açılanda hoş camalı varıymış.

Ataş alıb çoh da yanma, Elesger,
Senetinden heç usanma, Elesger,
Öz-özüne gubarlanma, Elesger,
Dünyanın Urustam'ı Zal'ı varıymış.

Âşık Elesger

1.3.2.4. Saz Çalma

Âşıklar manzum ürünlerini genellikle saz eşliğinde sunarlar. Şiirlerin belirli bir ezgi ile dinleyiciye aktarma mecburiyeti, âşıkların saz çalmayı öğrenmelerini de orunlu kılmıştır. Âşıklık geleneği içinde ve halk arasında saza kutsallık atfedilmiştir. Saz çalabilen âşıklar, diğerlerinden daha çok itibar görmüşler (Düzgün, 2004: 193).

Saz çalmanın Türk kültüründe önemli bir yeri vardır. Moğolların İran'da hâkim olduğu devirde Zencan'ın Sultaniye kentinde Moğol hanı Olcaytu'nun oturduğu yerin yanına yıldırım düşer. Bunu, hanın çok günah işlediğini ve günahlardan arınması

gerektiği şeklinde yorumlarlar. Bu nedenle âşıklar saz çalarak közermiş bir ateşin üzerinden hanı geçirirler. Böylelikle han günahlarından arınmış olur (Feyzullahi 2002: 25).

Ögel'in belirttiği gibi eskiden Tedavi fal ve sihir duaları da, yaylı kopuzlar ile çalınıyordu. Yayları kutlu ağaçlardan yapılmıştır. Kılları ise, belirli bir yürük atın kıllarından tutam halinde çıkarılmış veya takılmıştır. Bu tutumların da eski Türk dini ile inanışında bazı yerleri vardır (Ögel, 1991: 269). Şamanizm inancının bir göstergesi olan bu geleneğe Türk destanlarında rastlamamız mümkündür. Köroğlu atını sakinleştirmesi için ona saz çalmaktadır. Şikari destanında da Şikari atını sakinleştirmek için ona saz çalmaktadır.

Şamanlık geleneğinde musikiyle beraber hastaya kamçı ile vurulmaktadır. Kamçı büyük ihtimalle ilk zamanlar kam'a mahsus olmuştur. Manas Destanında, Manasın yeni doğmuş oğlu olan Semeteyin, alnına kamçıyı dokundurması da ona olağan üstü gücü aktarmak istediğinden olmuştur. Böylelikle Manas ölmeden önce olağan üstü gücünü oğluna vermiştir. Azerbaycan da halk arasında "cinli kamçı" ibaresi de aynı motifin ürünü olmuştur (Kasımlı, 2003: 23).

Tebriz'de görüştüğümüz âşıkların hepsi saz çalmayi biliyor ve önemsiyor. Hatta birkaç aşığa "saz çalmayı biliyormusunuz?" sorusunu yönettiğimizde; "Saz çalmayı bilmeden âşık olur mu?" cevabını aldık. Âşıklar atışmalarında bir birinin sazını elinden almakla tehdit etmeleri de saz çalmanın önemli olduğunu göstermektedir (Âşık Yedullah, Âşık Ali Karadağı, Âşık Hesen, Âşık Cebrayil, Âşık Kurbanpur, Âşık Hadim).

Âşık olmak isteyen ilk saz çalmayi öğrenir. Âşık adayı saz çalmayı âşık yanında veya saz kurslarında öğrenir. Saz çalmak âşıklık geleneğinde çok önemlidir. Her aşığın kendine has bir sazı vardır. Atışma sırasında âşıklar bir birbirlerinin sazlarını ellerinden almakla tehditte bulunurlar (Âşık Cebreyil). Tebriz de bu gün birçok yerde saz çalma kursları olduğu için genç âşıklar saz çalmayı buradan öğrenmektedirler. Âşık Çengiz Mehdipur saz yapmakla yanı sıra Tebriz de meraklı kişilere saz çalmayı da öğretmektedir.

Âşıkalr atışmalarında bir birinin sazlarını almakla tehdit ederler. Yenilen âşık sazını teslim etmek zorundadır. Bazen âşıklar kendi aralarında yenilen aşığın belirli

miktarda para vermesini de kararlaştırırlar (Âşık Yedullah ve Âşık Şehnazı atışmasında olduğu gibi).

1.3.2.5. Destan Söyleme

Azerbaycan âşıklarında destan söyleme geleneği oldukça yaygındır. Düğünler ve çeşitli kutlamalara davet olunan âşıklar bildikleri destanları dinleyicilere sunarlar. Dinleyiciler aşığın bildiği destanlardan birini seçerler. Daha sonra âşık o destanı söylemeye başlar. Birkaç gün süren toylarda, âşıklar bildikleri destanı kendi yorumlarını ve şiirlerini ekleyerek uzatırlar (Âşık Cebreyil, Âşık Karadağlı).

Destan söyleme Azerbaycan âşıklık geleneği içinde önemli konumu vardır. Kırk gün kırk gece veya yedi gün yedi gece süren eski toylarda, âşıklar bu süreni destan söylemekle doldurmaları gerekiyordu. Destan arasında âşık farklı konulardan söz açsa da destan ardıcılığını kaybetmez. Bazen yanındaki balaban çalan da kısa destan anlatır. Ancak aşığın söylediği destan toyun asıl destanıdır ve destan bittiği zaman toy da bitmiş oluyor. Destanı erken bitiren âşık iyi âşık sayılmaz ve halıkn tepkisini bile alabilir (Âşık Ali).

Âşıklar destanlarda gördükleri, yaşadıkları ya da duydukları bir olayı bütün ayrıntılarıyla yansıtmazlar. Onlar olayla ilgili görüşlerini açığa vurup sıralarlar, savaş destanlarında gerçeğe bağlı kalma çabası gözlenir, gözlemlerini, duygulu heyecan dolu bir anlatımla dile getirirler. Savaş destanları bir tarihi olaydan kaynaklandıkları için gerçeklik payı vardır. Ancak destanlardan tarihi kaynak olarak yararlanırken dikkatli olmak gerekir. Diğer kaynaklarla da desteklenmedikçe destandan çıkarılacak bilgilerle tarihi olaylar hakkında kesin yargılara varmak yanıltıcı olabilir (Artun, 1996: 27).

Birçok âşık ustasından duyduğu destanları genişleterek anlatmaktadırlar. Âşık Yedullah, "Şikari" destanının bir kısmını ustası Âşık Hac Ali den öğrendiğini ve onu genişlettiğini söylemiştir (Şikari destanında anlatılmıştır).

Destan söyleme bir üstatlık belirgilerinden sayılmaktadır. Her âşık ne kadar destan bağlamışsa o kadar bilgili sayılmaktadır. Öyleki âşık atışmalarında üstünlük göstergesi olarak âşıklar bir birinden kaç tane destan bağladığını sorarlar.[12] Burada da destan söyleme geleneğinin önemli konumu olduğunu anlayabiliriz (Feyzullahi görüşmemizde anlatmıştır).

---

[12] . Destan bağlamak veya destan koşmak, ifadesi âşıkların detan ortaya koymakları demektir.

1.3.2.5.1. Tebriz'de Destancı Âşıklar

Destan anlatma geleneği çok yaygın olduğundan "Destancı Âşıklar" kavramı ortaya çıkmıştır. "Destancı âşık" çeşitli halk hikâyelerini bilen âşıklara söylenmektedir. Bu âşıklar diğer âşıklara göre daha bilgili ve saygın durumdalar, daha çok düğünler ve törenlere katılırlar ve diğer âşıklardan daha çok n kazanırlar. Tebriz'de önde gelen destancı âşıklar şunlardır: Âşık Hesen İskenderi, Âşık Yedullah Eyvezpur, Âşık Paşayi, Âşık Ali Asker Merendi, Âşık İlyas Yusifi, Âşık Mahmut Kurbanzade, Âşık Mustafa Abbaszade, Âşık İsmail Kanberi, Âşık Hazretkulu Hudadadi, Âşık Ferid Cehani, Âşık Eynullah Cehani, Âşık Hacı Muhammed Bağır, Âşık Ali Muğadem, Âşık Eşref Hüseyinpur, Âşık Cebreil, Âşık Mikayil, Âşık Hac Ali, Âşık Ali Selimi, Âşık Mahmut, Âşık Abdullah.

Destanlar genelde üstat-name adlandırılan manzum parçalar ile başlar. Âşık üstadı veya çok değer verdiği bir aşığın şiirini destandan önce okur. Bazı âşıklar iki ve bazı âşıklar üç üstat-name okudukları da görülmektedir. Âşıklar :"Üstatlar üstat-nameyi bir dememiş iki demiş biz de diyelim iki olsun, düşmanın gözü kör olsun" ifadesini kullanarak ikinci üstat-nameyi söylerler. Üç üstat-name söyleyen âşıklar ise: "Üstatlar üstat-nameyi iki değil üç demiş, biz de diyelim üç olsun, düşman ömrü puç olsun" ifadesini kullanırlar.

Şah İsmail Destanını âşık aşağıdaki üstatnameler ile başlar:

Üç yaşından beş yaşına varanda,
Yenice açılan güle benzersen.
Beş yaşından on yaşına varanda,
Arıdan saçılmış bala benzersen.

On dördünde sevda yener başına.
On beşinde yavan girer duşuna,
Çünki yetdin iyirmi dörd yaşına,
Boz, bulanık akan sele benzersen.

Otuzunda kehlik kimi sekersen,
İyidlik eyleyib kanlar tökersen,
Kırkında sen el haramdan çekersen,
Sonası ovlanmış göle benzersen,

Ellisinde elif keddin çekilir,
Altmışında ön dişlerin tökülür,

Yetmişinde keddin, belin bükülür;
Karvanı kesilmiş yola benzersen.

Sekseninde sinir yener dizine,
Doksanında kubar konar gözüne,
Koroğlu der: çünki yetdin yüzüne,
Usa dağ başında kola benzersen.

Ustadlar ustadnameni bir demezler, iki deyerler, biz de deyek iki olsun, dostların könlü tok olsun.

Hökümet-i Zöhhak, ol Rüstem-i Zal,
Ohun kara daşa çaldı da getdi.
Üzü kara iblis heyal eyledi.
Tanrı gezebini aldı da getdi.

Yetmiş iki dilden eyledi ezber,
Kuşlar dili ile apardı keber,
Söyle, hanı o Süleyman peyğember?
Elinden kamçını saldı da getdi.

Yunis çekdi o tanrının sebrini,
Gemiye koydular Nuhi-nebini,
Endi, geşd eyledi derya dibini,
Bir müddet balıkda kaldı da getdi.

Ay ile gün bir-birile ötüşüb,
Müşkül işi dua ile bitişib,
Erizün indi növbet sene yetişib,
Çoklar bu dünyaya geldi de getdi.

Ustadlar ustadnameni iki demeyib, üç deyerler, biz de deyek üç olsun, düşman ömrü puç olsun.

Ay ağalar, bir nigarın oduna
Deli könül yane-yane düşübdür.
Men ki, düşüb bu hal ile yanaram,
Ne semender, ne pervane düşübdür.

Açılıb cennet tek camalın gülü,
Öter çevresinde şeyda bülbülü.
Bu gülşenin yasemeni, sünbülü
Ne bir bağa, ne bostane düşübdür.

Lel-i lebi benzer gövher kanına,
Düzülüb gövher tek dür dehanına,
Siyeh teller a buhağın yanına,

Hırda hallar zenehdane düşübdür.

Könül dost kuyine etdikce güzer,
Kanlı gemzesinden etmezmi hezer?
Çıhdı gözüm birden eyledi nezer,
Gör nece kesilmez kane düşübdür.

Kaşı, gözü durub kanın almağa,
Zülf tökülmüş din, imanın almağa,
"Vidadi" hastenin canın almağa
Hat bir yana, hal bir yane düşübdür.

Eberhard destan söyleme geleneğinin Doğu Anadolu'da yaşadığını, Batı Anadolu'ya gittikçe bu geleneğin kaybolduğunu belirttikten sonra Doğu Anadolu'nun İran kültürünün ve Batı Anadolu'nun Bizans- Yunan kültürünün yerleşim yeri olarak bildirmiştir (Eberhard, Akt, Başgöz: 1998).

1.3.2.6. Atışma (Deyişme)

Tebriz âşıklık geleneğinin bir diğer önemli kolu "atışmalar" veya "deyişmeler" oluşturmaktadır. Meclislerde usta âşıklar diğerlerinden üstünlüklerini ispatlamak için atışmaya girerler. Atışmalarda âşıklar bir birlerinin bilgi seviyesini ölçmek amacıyla çeşitli konulardan sorular sorarlar(Âşık Hesen İskenderi).

Ustalık seviyesine yükselen âşıklar biri birinden üstünlüğü göstermek için atışma (deyişme) yoluna başvururlar. Atışma başlamadan önce âşıklar yenilen aşığın sazını elinden alacaklarını bildirip, bazen bir para miktarı da yenilen âşıktan alınacağını belirtirler. Âşıklar bu atışmalarda çeşitli konularda şiirler söylerler. Karşısındaki âşık aynı havada cevap vermesi gerekir. "Dodak Deymez", "Dil Terpenmez" bu karşılaşmalarda çok kullanılan şiir türleridir. Âşıkların bilgi seviyesi bu tür atışmalarda ortaya çıkar.

Atışmalarda âşıklar tüm hünerlerini ortaya koyarlar. Âşıkların söyledikleri her bölüm şiire "gatar" denilir. Atışmayı başlayan âşık bir gatar öne düşer. Gatarlar tecnis, cığalı tecnis, divani, dodakdeymez, dilterpenmez ve diğer şiir türlerinden olabilir. Âşık hangi türde şiir söylemişse karşısındaki âşık aynı türden söylemelidir (Âşık Ali Karadağlı).

1.3.2.6.1. Âşık Hüseyn ile Âşık Çoban'ın Deyişmesi

Âşıklar arasında ciddi atışmalar yaısıra halkı eğlendirmekiçin atışmalar da görülmektedir.

Atışmalardan Örnekler:

Âşık Hüseyn:

Menden salam olsun Âşık Çoban'a,
Gel ikimiz bu canandan danışag.
Hansı günde dünya ber-kerar oldu?
Yerden, göyden, asimandan danışag.

Âşık Çoban:

Menden salam olsun Âşık Hüseyn'e,
Gel ikimiz bu koyundan danışag,
Beşyüz goyun bir yatağa sığışar,
Şoraketden, biyabandan danışag.

Âşık Hüseyn:

Hakkın dergâhından ki kaçak oldu,
Kimi hündür oldu, kim alçak oldu?
Kemer bestelerde kim goçak oldu?
Rüstcm Zal'dan, Kahramandan danışag.

Âşık Çoban:

Menim pehlivanım goçdu, goyundu,
Kara goyun südü yahşı öyündü,
Aksağm dermanı dağdı, düyundu,
Sağaltmasa o getrandan danışag.

Âşık Hüseyn:

Kim idi dünyanı beş elli tutdü?
Kim kimi cennetden atıb kovlatdi?
Kim idi dinini, dindara satdı?
Merifetden gövher kandan danışag.

Âşık Çoban:

Çok bed olar ağ koyunun küresi,
Ovşar vermez ter gümrahın memesi,
Olmaz gaçak koyun çoban göresi.
Kzusunu almayandan danışag.

Âşık Hüseyn:

Âşık Hüseyn adı dile gelmedi,
Getdi gözel sonam göle gelmedi,
Çok çalışdım, Çoban ele gelmedi,
Dedim belke yol, erkandan danışag.

Âşık Çoban:

Ecel kuşu, geldi geçdi garşımdan,
Ab-i neysan, car oldu göz yaşımdan,
Çoban dedi, gel açıl sen başımdan,
Ne istersen verim, ondan danışag.

1.4. Azerbaycan ve Tebriz Âşıklarının Hikâye Anlatma Geleneği

1.4.1. Azerbaycan Âşıklarının Hikâye Anlatma Geleneği

Âşıkların anlattığı halk hikâyelere Azerbaycan da destan denilmektedir. Bunların hikâyelerden farkı nazın nesir bir arada olmaları ve manzum kısımlarının saz eşliğinde söylenmesidir. Yeni bazı hikâyelerin müellifleri bilinirken yüz yıldan daha eski olanların müellifleri belli değildir. Halk hikâyelerini, kahramanlık hikâyeleri aşk hikâyeleri ve belli âşıkların hayatlarını maceralarını anlatan hikâyeler oluşturur (Artun 2005: 69).

Köroğlu, Tufarganlı Abbas, Hasta Kasım, Emrah ile Hurilika, Âşık Garib ile Şah Senem ve Şikari İran Azerbaycan'ı âşık destanlarındandır. Bu destanların önemli bir özelliği destanların uzun olmalarıdır. Destanların anlatılması bir gecede bitmez, bazen bir destan anlatımı aylar sürer. Tebriz Âşıklık Muhitinde anlatılan "Şikari Destanı" 55 kasete aktarılmıştır. Bu destan aynı zamanda âşıklık geleneğinin en uzun manzum ve Mansur destanı çzelliğini de taşımaktadır.

Prof Dr. İlhan Başgöz "İran Azerbaycan'ında Hikâye Anlatma Geleneği" başlıklı makalesini Amerika Birleşik Devletleri, İndiana Üniversitesi'nde yayımlamıştır (Başgöz, 1970). Ayrıca "Âşıkların Hayatları Etrafında Teşekkül eden Hikâyeler", Türk Halk Hikâyelerinde Rüya Motifi ve Şamanlığa Giriş", "Hikâyeci Âşık ve Dinleyicileri", "Türk Halk Hikâyelerinin Yapısı", başlıklı İngilizce olarak yayınlanan araştırmaları halk hikâyelerini tahlil ve değerlendirmede olduğu kadar âşıklık geleneğinin tarihini ve tekâmülünü hem sosyal ve hem psikolojik yönleriyle açıklayan önemli ve değerli çalışmalardır.

Tüm Türk dünyası âşıklarında hikâye söyleme geleneğini görmekteyiz. Hikâye yarı göçer ve yerleşik düzenin insan tipini merkez alan kahramanlık ve duygusallık temalarının bir arada işlendiği anlatıdır. Masallar bireyin ön plana çıktığı bireyin isteği, hırsı, amacına ulaşması doğrultusunda seçtiği araç, aracın kullanımını aktarır. Kahramanlık destanları anlatım biraz daha genişletilirse epik tür, sıcak savaşın ve buna bağlı olarak gelişen kahramanlık, savaş sahneleri, silah kullanımı, savaş öncesi, sırası ve sonrası, savaşın sonuçları, paylaşılmayan kozun yeri, savaşlara neden olması zafer ve hayal gücünü zorlayan ve ulaşılması güç barışın tadına varmak, keyfini çıkarmak temaları etrafında oluşan sözlü edebiyat ürünleridir (Türkmen, 1998: 488, Akt. Artun 2005: 69).

Azerbaycan Âşıkları toylarda ve kahvehanelerde veçeşitli toplantılarda destanlarını anlatmaktadırlar. Aşığın bulunduğu toplantıya "Âşık meclisi" denilir. Âşıklar meclisi divaniyle başlar. Âşık İskenderi bu konuda şu bilgileri vermiştir:

"Âşıkların meclis ehline üç borcu var; Baş divani veya baş perde'de denilir (âşıkların sesi ısınması için). İkincisi tecnistir. Üçüncü borcu el havasıdır, buna rahmetlik Âşık Mikayıl Azaflı "Karaca" adı vermiştir (Karaca Çoban adından olabilir). Bu üç borcunu verdikten sonra âşık bildiği hikâyelerin adını söyler, mecliste oturanların seçimine göre hikâyeyi anlatmaya başlar. Âşık hikâyelerinin sonu mutlu biterse meclis muhammes havasıyla kapanır, sonu mutlu şekilde bitmeyen hikâyelerden sonra muhammes çalınmaz (muhammes havası uymaz), ancak Anadolu âşıklarında bu kurala uyulmaz, meclisin kapanışı koçaklamadır". (Âşık Ali Karadağlı).

Âşıkların destanları üç bölümdem oluşmaktadır:

- Ustadname
- Destanın asıl kısmı
- Duvaggapma.

Ustadnamede âşık beğendiği şiirlere yer vermektedir. Meclisin açılışı da sayıldığı için önemlidir. Bir başka yönden baktığımızda âşık sesini ve boğazını destan söylemeye hazırlar. Genelikle öğütleme konulu şiirler söyler. Üç farklı divanı şeklinde şiir den oluşabilir. Daha sonra âşık destanın asıl konusuna geçer. Duvaggapma bölümünde destanı mutlulukla bitirdikten sonra şenlik havasında bir hava çalır (Âşık Karadağlı, Âşık Cebreyil).

Âşıkların destana başlaması genelde divanı adı verdikleri üstatnama ile olur. Birdoğan'ın belirttiği gibi "Kerem ile Aslı" hikâyesi 3 üstadname ile başlıyor. Bunlar sırasıyla Hasta Kasım, Âşık Mehemmet ve Ululu Kerim tapşırmalarıyle verilmektedir.

Daha sonra da “Size hardan danişım, Gence şeherinden, Gence şeherinden kimden “Ziyad Handan”, cümleleriyle konuya giriliyor.

Âşık Tahir ve Zöhre destanının üstatnamelerini şöyle okumaktadır:

Birinci üstatname:

“Gelin size men erzimi eyleyim,
Ağil olan, bu dünyada var nedi?
Dünya bir bostandı, pozular geder,
Çiçek nedi, yemiş nedi, bar nedi?

Bu dünyada çoh-çoh şirin mal olur,
Tamahkârın halı müşkül hal olur,
Kol burulur, kulak batır, lal olur,
Gohum nedi, gardaş nedi, yar nedi?

“Dellek Murad”, bu yollarda sürünnem,
İndi gedişimdi, ne vaht görünnem?
Altım torpak, üstüm de daş, hörünnem,
İsti nedi, soyuk nedi, kar nedi?
(Dellek Murad)

Ustadlar ustadnameni bir demez, iki deyer, biz de deyek iki olsun, düşmenlerin gözü oyulsun.

Fürset elde iken yahşılık ele,
Hemişe elinde ihtiyar olmaz.
Gel güvenme dövletine, malına,
Mala, mülke, ömre etibar olmaz.

Dörd yanımız bağça ola, bağ ola,
Sinem üstü düyün ola, dağ ola,
Bir kiçik ki, böyüyüne ağ ola,
Düşer el gözünden, bahtiyar olmaz.

“Ululu Kerim”i ahtaran tapar,
Bir könülü tiken min Kabe yapar,
Sen çalış işini hakk ile apar,
Hakdan geyri kimse sene yar olmaz.
(Ululu Kerim)

Ustadlar ustadnameni iki demez üç deyer, biz de deyek üç olsun, düşmen ömrü puç olsun.

Ezel başdan senle sevda eledim,
Çoh da verdim sene nesihet, könül!
Ecel meydanından, can bazarından
Kurtarmak lazımdı salamat, könül!

Her meclisde sen hercayi söyleme!
Hançal alıb bağrım başın teyleme!
Daldalarda lafi-kezaf eyleme!
Sahla herze dilin amanat, könül!

Bir gün olar hayr-şerler seçiler,
Boya göre yahşı halet biçiler,
Bu dünyadan o dünyaya köçüler,
"Abbas" onda eler şikâyet, könül."

(Âşık Abbas)

1.4.2. Tebriz Âşıklarının Hikâye Anlatma Geleneği

Tebriz âşıklık geleneğinde, hikâye (destan) anlatma büyük öneme sahiptir. Âşıklar toylarda, kutlamalarda, kahvehanelerde hikâyelerini anlatırla. Tebriz, Urmiye, Zencan, Erdebil gibi büyük kentlerin yanı sıra köylerde, kasabalarda âşıklar kahvehaneleri bu geleneği sürdürmektedirler. Özelikle Tebriz'de bulunan kahvehaneler bu geleneğin öncüleri olarak bilinmektedirler. Âşık "Ayet Genberi" ve "Hüseyin Tirendaz" kahvehaneleri âşıkların toplandığı yerlerdir. Düğün, sünnet ve diğer törenlerde bu kahvehanelerden âşık davet edilir.

Halk hikâyeleri hakkında çalışma yapanlar, hikâyeleri genellikle söyleyeni bilinmeyen (anonim) halk edebiyatı ürünlerinden saymışlardı. Buradan hareketle bunların halk içinde doğup geliştiğini söylemek mümkündür. Otto Spies, halk hikâyelerini halk edebiyatının gerçek eserleri kabul etmiş, yazarları belli olmayan bu hikâyeleri saz şairlerinin aktardığını belirtmiştir. Kendilerini, maceralarını aktardıkları ozanların halefi sayan âşıklar, halk hikâyelerinin yaşayıp yayılmasında büyük rol oynamışlardır. Âşık hikâyelerin halk hikâyelerini yalnız nakletmekle kalmayıp birçok yeni motifi de maceralara eklemeleri halk hikâyelerinin değişmesine, varyantların oluşmasına bunun sonucu olarak da otantik özelliklerinin kaybolmamasına yol açmış, bu da halk hikâyelerinin kaynağı ve oluşumunun tespitini oldukça karmaşık bir hale getirmiştir (Türkmen, 1998: 488).

1.4.2.1. Şahsenem ve Garib Destanından

Tebriz bölgesinde âşıklar arasında destan anlatma geleneği çok yaygındır. Anadolu sahasında destan kavramı kahramanlık konulu şiirler içerse de Azerbaycan sahasında âşıkların anlattığı kahramanlık ve aşk konulu hikâyelere de destan

söylenmektedir. Destan anlatma geleneği âşıklar arasında "destancı âşıklar" kavramını ortaya çıkarmıştır. Destancı âşıklar çok destan bilen âşıktır. Genelde toylarda, sünnet törenlerinde bu âşıkları destan anlatmak için davet ederler.

Âşıklar destan anlatırken manzum ve mensur karışık anlatım biçimini kullanırlar. Âşık Garib ile Şah Senem destanında Garib Şahsenem den ayrılıp Rum'a gitmek istediği bölüm âşık böyle anlatılıyor:

"Şahsenem Gerib'i görende dedi:

- Gerib, indi hara getmek isteyirsen?

Gerib dedi:

- Rum'a getmek fikrindeyem.

Gerib bele deyende Şahsenem fikirleşdi ki, Gerib Rum'a getse, menden de gözelini tapacak. Ona göre alıb, görek ne dedi:

Başına döndüyüm, Gurban olduğum,
Amandı, Geribim, getme Ruma sen!
Gezdiyin yerlerde yâd eyle meni,
Amandı, Geribim, getme Rum'a sen!

Aldı Gerib:

Eyer mövlam mene kömek olarsa,
Ağlama, sevdiyim, yene gelerem!
Ecel şerbetini canım dadmasa,
Ağlama, sevdiyim, yene gelerem!

Aldı Şahsenem:

Lanet olsun o günlere, o deme,
Yazıg canım nece dözsün siteme,
Sen getsen bürünnem garaya, geme,
Amandı, Geribim, getme Rum'a sen!

Aldı Gerib:

Yazılmış alnıma eşgin ezeli,
Payız olar, bağlar töker hezeli,
Neyleyirem senden Geyri gözeli,
Ağlama, sevdiyim, yene gelerem!

Aldı Şahsenem:

Senem deyir: halım hayli yamandı,

Uca dağlar başı tozdu, dumandı.
Bu ayrılıg bize hayli zamandı,
Amandı, Geribim, getme Rum'a sen!

Aldı Gerib:

Resul idim, Gerib dedin adıma,
Mövlam yetsin kömeyime, dadıma,
Gurbet elde Senem düşer yâdıma,
Canım oda atıb, yene gelerem.

Söz tamama yetdi. Gerible Şahsenem yeniden görüşüb ayrıldılar. Gerib buradan birbaşa anasının yanına geldi. Anası gördü ki, oğlu geyinib, sefer libasındadı, heber aldı:

Oğul, hara gedirsen?

Gerib dedi:

Garib dedi: Ana, gulag as deyim:

Aldı Gerib:

Gurban olum sene, gül üzlü ana,
Gedirem gürbetde gezem bir zaman.
Bir sefer sövdası vardı başımda,
Gedirem gürbetde gezem bir zaman.

Aldı Gerib'in anası:

Ne sövdadı yene düşüb başına,
Ağlar goyma bizi, getme gürbete.
Bağrımı dönderdin tey gızıl Gana,
Ağlar goyma bizi, getme gürbete.

Aldı Gerib:

Canım ana, gel eyletme sen meni,
Eyleyirem hagga emanet seni,
Tapşırıram sene butam Senemi,
Gedirem gürbetde gezem bir zaman.

Aldı Gerib'in anası:

Men kömek isterem sene Huda'dan,
Ferec versin sene böyük yaradan.
Ölsem kim götürer meni aradan?
Ağlar goyma bizi, getme gurbete.

Aldı Gerib:

Geribem, demadem ağlayıram men,
Sinem eşg oduna dağlayıram men.

Senemsiz dünyanı neyleyirem men?
Gedirem gurbetde gezem bir zaman.

Aldı Gerib'in anası:

Gece-gündüz yollarında ağlaram,
Al geyerem, başa gara bağlaram,
Oğul deyib, men sinemi dağlaram,
Ağlar goyma bizi, getme gürbete.

Gerib anası, bacısı ile halallaşıb, gehvehanaya geldi. Aldı, görek Deli Mahmuda ne dedi:

Gürbet elde baş yasdığa gelende,
Gayet yaman olar işi Geribin.
Gelen olmaz, geden olmaz yanına,
Siyah torpağıyla daşı Geribin.

Yazık derler bu Gerib'in adına,

Doymag olmaz lezzetine, dadına,

Her saldıgca yaraların yâdına,

Durmaz asla çeşm-i yaşı Geribin.

1.4.2.2 Şikari Destanından

Şikari, Keyvan Sovdager'e başından geçenleri şöyle dedi:

Sana kurbân olum Keyvân Sovdâger,
Elimden gülümden aralıyam men.
Sana kömeh[13] olsun bir Perverdigâr,
Gohumdan[14] gardaşdan yaralıyam men.

Felek verib mene bol ahi zâri,
Artırıb derdimi dindirme[15] bâri,
Şâh-ı Dârə oğluyam adım Şikâri,
Atamın gelbinin gerâriyam men.

Keyvân Sovdager dedi: Ben senin adını sanını duymuştum, ancak yakından seni görememiştim, sen Şâh-ı Dârâ oğlu Şikâri'sin. Senin gafilede olman bize gurur vericidir. Şikâri başından geçen olayları anlatıp, Keyvân Sovdager ve diğer tacirlerle yola koyuldu…

---

[13] . Kömeh, kömek: Yardım.
[14] . Gohum: Akraba.
[15] . Dindirmek: Konuşturmak

Şikâri akşam abdest alıp, namazda Allaha bu sözlerle yalvarıp yakarır:

Ehkem'il-hâkiminsen ey kân-ı kerem,
Yetiş dâdime ey subhân menim,
Üreyim bağlıyıb derdinen verem,
Yetiş harayıma lâ-mekân menim.

Kimim vardı kime gedim haraye,
Tebīb ola merhem sala yaraye
Şâhlar şahı özün yetiş haraye,
Verginen murâdim Şâh-ı merdân menim.

Terifin eylesem gelmez şumâre,
Düşmanın elinde galdım âvâre,
Şikâriyem eyle çağırram haraye,
Yetişer hayıma ey subhân menim.

Bu esnada bayılır ve rüyasında Hızır peygamberi görür. Hızır peygamber Şikariye İsim-i Azamı ve Bâtıl-ı Sihri öğretir ve ona büyücülerden korunması için özel bir giysi verir. Ertesi gün giysini geym-i çârâyne'nin altından giyip meydana ayakbastı. İsm-i Azami ve Bâtıl-ı Sihri okuyup üfleyerek Tūfân-ı Câdu ve Serheng-i Şâmi'nn koşununa doğru gelip onları yok eder (Şikari Destanı).

1.4.2.3. Köroğlu Destanından

İran'ın Reşt kentinde Rus konsolosu olan "Aleksandır Hodezko" Azerbaycan'ı dolaşıp ilk kez Köroğlu destanını toplamıştır. Onun derlediği "Köroğlı Destanları" şimdi Paris müzesinde korunmaktadır. 1804 yılında Farsça ve Türkçesini basmıştır. "Hodezko" eserinin ön sözünde yazıyor: Köroğlu esas itibariyle Güney Azerbaycan'ın Salmas ve Hoy kentlerinde olmuştur. Buna kanıt olarak da Hoy'da (Kotur Deresinde) Köroğlu'nun yaptırdığı kalenin harabelerin gösterir. (Danişver, 2002: 230).

Köroğlu destanı sık söylenen destanlar arasındadır. Tebriz âşıkları yanı sıra Azerbaycan, Türkiye, Türkmenistan ve birçok ülkede söylenmektedir.

Köroğlu'nun Kır atını övmesi:

Uca dağ başında yel kimi eser,
Bu günümde mene ürek, Kır atım.
Bir aylık menzili bir günde keser,
Kehlen beslemişem gerek, Kır atım.

Yolların tozunu göğe kaldırar,
Muhanes üstini birden aldırar,

Meydânın içinde düşmen saldırır,
Olar yiyesine direk Kır atım.

Goç Köroğlu konar olsa yehere,
Yağı düşmanları salar gehere,
Ahūrda aparsın koymaz sehere
Dara düşsem menim kömek Kıratım.

Köroğlu'nun Çenlibel'i Nigar'a anlatması:

Çinginli dağların başı,
Nigâr, Çenlibel budur bu,
İyitlere açar savaşı,
Nigâr, Çenlibel budur bu.

Çekub bezirgân soyduğum,
Gafileler boş goyduğum,
Paşalar gözü oyduğum,
Nigâr, Çenlibel budur bu.

Hudkârlar bata bilmeyen,
Cümerdler duta bilmeyen,
Köşkine bata bilmeyen,
Nigâr, Çenlibel budur bu.

Ucalardan uca dağı,
Hergiz gele bilmez yağı,
Köroğlu'nun tek ovlağı,
Nigâr, Çenlibel budur bu.

Âşık Yedullah'ın anlattığı bir olay, âşıklık geleneğinde destan söyleme geleneğinin önemli olduğunu anlıyoruz; *"Geçmiş senelerde Zencan'ın Tarım köyünde düğün töreni yapılacaktı. Köylüler destancı âşıklardan birinin getirmesine karar verirler ve Âşık Yedullah'ı toya getirirler. Âşık tan destan söylemesini isterler. Âşık Yedullah "Behram Destanı"nı anlatmaya başlar. Üç gün üç gece düğün töreninde âşık destanını anlatmış. Üç günden sonra toy töreni biter ancak hikâye bitmez. Âşık köyü terk etmek istediğinde köylüler Hikâyenin sonuna getirmesini isterler. Âşık hikâyeyi yalnız düğünde söylediğini ve düğün haricinde hikâye söylemediğini bildirir. Bunu işiten köy halkı, "köyde zaten evlenme yaşına gelen iki genç ver onları evlendirelim." Demişler. Gene üç gün üç gece düğün baştan başladı. Yalnız bu düğünün sonunda da hikâye bitmemiş. Âşık Yedullah sazını beline atmış, yola koyulmuş. Köylüler yolunu kesip ve hikâyenin devamını anlatmasını istemişler. Âşık hikâyeyi yalnız düğünde*

söyleyeceğini tekrarlar. Bu defa köylüler onun yolunu keserek, bir sonraki düğüne kadar aşığın köyden çıkmasına izin vermeyeceklerini söylerler. Âşık Yedullah tatsız olay olmaması için hikâyesini anlatıp bitirmiştir" (Âşık Yedullah).

Daha eski zamanlarda bazı han ve ağaların düğünleri kırk gün kırk gece sürerdi. Bu süre içinde düğüne davet olan âşık davetlilerin gönlünü almak için uzun destanlar söylemek zorunda idiler. Bu destanlar kırk gün kırk gece sürmesi gerekirdi, yoksa davetliler aşığın iyi âşık olmadığına ve bir daha o aşığı düğüne davet etmezlerdi. Bu gün düğünler maddi sıkıntılar nedeniyle bu kadar uzun sürmemektedir.

Ayrıca Tebriz'in önde gelen âşıklarından Âşık Hesen İskenderi ile görüşmemizde âşıklık geleneği ve destan söyleme konusunda önemli bilgiler elde ettik. Aşığın anlattığına göre; *"Bir zamanlar Tebriz'de birkaç yerde âşıkların sürekli destan söyledikleri kahvehaneler varidi. Bu kahvehanelerde sabahtan akşama âşıklar hikâye anlatırlardı.*[16] *Bu kahvehanelerde düzenli ve programlanmış bir şekilde âşıklar hikâyelerini anlatmaktaydılar. Öyle ki her kahvehanede hangi saatte hangi hikâye hangi âşık tarafından anlatılacağı daha önceden belirleniyordu."* Bu sistem günümüzde sineme ve tiyatro programlarını anlatmaktadır. Bu konudan hikâye anlatma geleneğinin ne kadar köklü ve güçlü olduğunu anlayabiliriz.[17] Ayrıca Âşık Yedullah ile görüşmemizde şu bilgileri elde ettik: *"Âşıklar, toylarda, merasimlerde halkın istekleri hikâyeleri anlatırlar. Düğünlerde merasimi yöneten (aparıcı) sayılırlar. Düğünlerde halktan hangi hikâyeyi dinlemek istediklerini sorarlar. Çoğunluk isteyen hikâye anlatılırdı. Davetlilerin istekleri âşık tarafından yerine getirilmelidir. Âşık birçok hikâye bilmesi gerekir, yoksa halkın istediği hikâyeyi bilmezse, halk tarafından dayak bile yenebilir. Düğünler eski zamanlar üç gece gündüz sürdüğü için uzun hikâyeler anlatılırdı."*[18]

Tebrizli yazar ve bilim adamı Dr. Feyzullahı[19] ve âşıkların anlattığına göre âşıkların destan söyleme geleneği daha yaygın bir şekilde Tebriz'de görülmekteydi. Tüm düğünler ve kutlamalar âşıkların yönettiği törenlerde geçerdi. Âşıklar kahvehanelerinde sistematik biçimde destanlar anlatılırdı. Yani hangi aşığın hangi kahvehanede ne destanî söyleyeceği daha önceden belirlenmekteydi. Böylelikle insanlar sinema ve tiyatroya gider gibi kahvehanelerde âşık destanını dinlemeye giderlerdi (

---

[16] . Günün her saatinde hikâye anlatılan Tebriz kahvehanelerine İlhan Başgöz de makalesinde yer vermiştir.
[17] . Tebriz âşıkları ile görüşmede kayda alınmıştır.
[18] . Âşık Yedullah ile görüşmemizde kayda alınmıştır.
[19] . Dr. Hüseyin Feyzullahı Âşık edebiyatı konusunda birkaç makale ve kitap yayınlamıştır.

2007 görüşmemizde öğrenilmiştir). Tebriz'de bu gün de birkaç kahvehanede âşıklar destan söyleme geleneğini sürdürmektedirler. Bu kahvehaneler aynı zamanda âşıkların mekânı olarak bilinmektedir. Düğün, kutlama, sünnet ve her türlü kutlamalarda buradan âşıkları davet ederler.

Halk hikâyelerinin asıl anlatıldığı yerler kahvehaneler olmuştur. Eskiden âşık kahvehanelerinin sayısı daha çok idi. Siyasi ve sosyal nedenler bu kahvehanelerin kapanmasına neden olmuştur. Bu gün Tebriz'de yalnız birkaç kahvehanede hikâye anlatma geleneği devam ediyor. İlhan Başgöz Tebriz Âşıklarının kahvehanelerde sabahtan akşama kadar hikâye anlattığını bildirmiştir. Buradan bu geleneğin köklü olduğunu da anlayabiliriz. Hüseyin Feyzullahi'nin anlattığı gibi kahvehanelerde düzenli bir biçimde ve programlanmış bir şekilde çeşitli yerlerde anlatılıyordu.

Kahvehanelerde istenilen hikâyeler de anlatılıyordu. Kahveye gelenler bazen aşığa belirli para vererek ondan istedikleri hikâyeyi dinliyorlardı. Âşık bazen dinleyicileri tuzağa düşürür. Hikâyeye ara verdiği zaman dinleyicilerden nerde kaldığını sorar. Âşık ortaya atılıp, hikâyenin nereye geldiğini söyleyen şahısa sazını uzatarak: "Buyur sen bizden iyi biliyorsun" der. Âşık sazını onun önüne koyar ve bahşiş almadan hikâyeye devam etmez. (Âşık Cebrail). Bazı yerlerde âşık dinleyici taradfından verilen bahşiş karşılığında onun istediği destanı söyler.

Âşıklar düğün sahibi ile anlaştığında, düğünde toplanan paralar veya anlaştıkları ücret ile düğünlere gidiyorlar. Günümüzde düğünleri çoğu orkestra müzik ile olduğu için bu tür düğünler azalmıştır.[20]

Âşıklar destanlarının başlangıcında genelde kalıplaşmış ifadeler kullanırlar. "Size hardan haber verim?", "Size Kimden deyim?" gibi kalıplar en çok kullanılanlardır. Âşık İskenderi Âşık Garip ile Şah Senem destanını şöyle başlar:

"Size kimden ve haradan danışım, Tebriz vilayetinden. Tebriz vilayetinde Memmed sövdeger adında bir kişi vardı. Bunun bir Gızı, iki oğlu vardı. Böyük oğlunun adı Resul, kiçiyinin adı Heyder, Gızının adı da Nergiz Hanım idi." (Âşık İskenderi).

Destanın son bölümü "Duvaggapma" adlandırılır. Bu bölümde mutlu biten destanların sonunda duvaggapma adlanan hava çalınır. Genelde hareketli havalar kullanılır. Bu bölüme duvaggapma kurtarmak ifadesi kullanılmaktadır (Âşık Müslüm Askeri) .

Kurbani ve Peri destanının duvaggapma bölümü:

---

[20] . Âşık Yedullah ile görüşmede kayda alınmıştır.

“Kurbani sözünü tamam eledi. Toy başlandı, yeddi gün, yeddi gece, yediler, içdiler, çaldılar, oynadılar, hamısı da Kara Vezir’in hesabına. Sekkizinci gün kecaveler bezendi, Kurbani ile Peri Karadağa yola düşdüler. Karvan yola düşende bir âşık sazını döşüne basıb, Kurbaninin buradakı toyunu bu duvaggapma ile kurtardı:

Gaşı kamer, gümüş kemer,
Kurşayıb bele yaraşır.
Üzünde hal, dodağı bal,
Ham şeker dile yaraşır.

Bir beri bah, beyaz buhag
Darçına, hile yaraşır.
Derin kamal, güllü desmal,
Al gözel ele yaraşır.
Ay gabağa, gül yanağa,
Yanağı güle yaraşır.

Gözler ala, başa bela,
Çekilib gara gaşları.
Oğrun bakdı, evim yıkdı,
Etmedi çara gaşları.
Zülmü çok, insafı yok,
Aparır dara gaşları.
Şuh getdi, mecnun etdi,
Saldı diyara gaşları.
Ağıl zayıl, gıldı sayıl,
Düşmeye çöle-yaraşır.

Gaş oynatdı, işve satdı,

Mayıl oldum gül camala.
Bi-mürvet, verib ziynet,
Ter endama, hetti-hala.
İlğar verdi, kesde girdi,
Sonra düşdü kec heyala.
Sevdim yaman, çekdim aman,
Eceb düşdüm geylü gala.
Herze sözü, cadu gözü
Fitneye, bele yaraşır.

Kaman gurub, oğrun durub,
Mene işve-naz eyleyir.
Corab tokur, ceh-ceh okur,
Kumru tek avaz eyleyir.
Yanağı gül, saçı sünbül,
Zimistanı yaz eyleyir.
Derdim bilir, şirin gülür,
Pozğun kefim saz eyleyir.

Sevdim ezel, eceb gözel,
Mahala, ele yaraşır.

Kurban ona örtüb cuna,
Göresen haralıdı bu?
Fal açıb, ovçudan gaçıb,
Dağların maralıdı bu.
Yan-yan bahır, kirpik kalkır.
Kaşları garalıdı bu.
Dostun atıb, yasa batıb,
Hüseyn tek yaralıdı bu.
Ömrün üzür, eceb süzür,
Sonadı, göle yaraşır.

1.5. Tebriz'de Faaliyet Gösteren Âşıklar Grubu

Tebriz Âşıkları günümüzde toylara davet edilerek hayatlarını sürdürmektedirler, ancak son zamanlarda âşıkları davet eden toyların sayısı azalmıştır. Çoğu âşıklar halı dokuma, bina işlerinde çalışarak kendi ve ailesinin geçimini sağlamaktadır. Kısacası âşıklar hiçbir sosyal güvencesi olmadan hayatlarını ve geleneği sürdürmektedirler.

Tebriz âşıkları bireysel faaliyetleri yanı sıra çeşitli guruplar ve dernekler kurarak âşıklık geleneğini sürdürmektedirler.

Bu gün Tebriz'de bulunan ünlü âşıklar grupları şunlardır:

1. "Tebriz Âşıkları Grubu"; Âşık Hesen İskenderi sorumluluğunda,
2. "Mişov" Âşıklar Grubu"; Âşık Ahed Alişâhi sorumluluğunda,
3. "Deniz Âşıklar Grubu"; Âşık Ali Hanbabayi sorumluluğunda,
4. "Savâlan Âşıklar Grubu"; Âşık Behbud Nezeri Avşar sorumluluğunda,
5. "Hoş-Haber Âşıklar Grubu"; Âşık Ayaz Şucâ'i sorumluluğunda,
6. "Babek Âşıklar Grubu": Âşık Güldürlü Veli sorumluğunda.
7. "Veten Âşıklar Grubu"; Âşık Kudret Mirzâpur sorumluluğunda.

Âşık Ayet Kanberi Tebriz'de Âşıklar Kahvehanelerin birinin işletmeci görevini yürütmektedir. Âşıklar bu kahvehanede otururlarç Düğünü olan kimseler bu kahvehaneye gelerek anlaştıkları aşığı düğüne götürürler. Bu gün bu kahvehaneye gelen âşıklar şunlardır: Âşık Yedullah Eyvezpur, Âşık Paşayi, Âşık Ali Asker Merendi, Âşık İlyas Yusifi, Âşık Mahmut Kurbanzade, Âşık Mustafa Abbaszade, Âşık İsmail Kanberi, Âşık Hazretkulu Hudadadi, Âşık Ferid Cehani, Âşık Eynullah Cehani, Âşık Hacı Muhammed Bağır, Âşık Ali Muğadem, Âşık Eşref Hüseyinpur.

Azerbaycan âşıklık geleneğinde destan söyleme geleneği çok güçlü bir şekilde devam etmektedir. Öyle ki Destancı Âşıklar kavramı ortaya çıkmıştır.

Bu gün yaşamakta olan Tebriz'in ünlü âşıklarından: Âşık Hesen İskenderi, Âşık Yedullah Eyvezpur, Âşık Paşayi, Âşık Ali Asker Merendi, Âşık İlyas Yusifi, Âşık Mahmut Kurbanzade, Âşık Mustafa Abbaszade, Âşık İsmail Kanberi, Âşık Hazret Kulu Hudadadi, Âşık Ferid Cehani, Âşık Eynullah Cehani, Âşık Hacı Muhammed Bağır, Âşık Ali Muğadem, Âşık Eşref Hüseyinpur ve Âşık Cebreil'i adlandırabiliriz.

Geçen sene Tebriz'in ünlü Âşıklarından Hesen İskenderi'nin 60. yaş gününde büyük törenlerle kutlanmıştır. Ayrıca geçen aylarda "Birinci Zencan Âşıklar Bayramı" töreninde Azerbaycan'ın her tarafından âşıklar toplanarak kutlanmıştır. Bu tür törenler âşıklık sanatının yeniden canlanmasının göstergesi olabilir.

Âşıklar şiirlerinde toplumda olan görevlerini ve toplumdaki yerlerini şöyle anlatmaktadırlar:

Mecnun dözerdimi hicran gehrine
Üreyinde bir murâdı olmasa?
Ferhad çapardı mı Bisütun dağı?
Şirin kimi servinazı olmasa?

Hekiki aşıglar yolundan çaşmaz,
Gen günde görünüb, dar günde gaçmaz,
Laleler kızarmaz, göngeler açmaz,
Teze ilin gözel yazı olmasa.

Bülbül ceh-ceh vurar gül arasında,
Şane ferehlener tel arasında.
Aşıg sevilermi el arasında
Şirin lehce, hoş avazı olmasa?

Âşıg ayrılarmı öz senetinden,
Elin söhbetinden, elin medhinden?
Halgın küdretinden, el âdetinden
Kim danışar, halgı razı olmasa?

Ganadsız şahinler dağlar aşar mı?
İnsan da vetensiz, elsiz yaşar mı?
Cavan Hüseyn meclislerde coşar mı?
Sinesinde telli sazı olmasa?

Âşık Hüseyn Cavan

1.6. Âşıkların Müzik Aletleri

Tarihin bir devrinde ozan, bir devrinde halk şairi, saz şairi, âşık gibi isimlerle anılan bu geleneğin temsilcilerinin değişmez bir musiki aletleri vardır: saz. Yine

âşıkların cemiyet içinde değişmez bir görevi vardır: o da halkın sözcüsü olmasıdır (Sakaoğlu, 1986: 5).

Kopuz ve saz Türk geleneklerinin en başta gelen sembollerinden biridir. Bu gelenek bu gün yine saz ile duygu, sevgi ve saygısını sürdürüyor. Kopuz ile saz arasında aslında büyük bir ayrılık yoktur. En eski Türk kopuzları ile Anadolu'daki sazlar şekil ve biçim bakımdan da ayrı değiller (Ögel, 1991: 4). Eski kopuzlar geyik boynuzundan, hayvan tırnağından ve özel ağaçlardan yapıldığını biliyoruz (Ögel, 1991: 2). En eski bir Türk özünü taşıyan geyik boynuzlu bir kopuzu Vertkov yayınlamıştır (Atlas, 709, resim 1-1, Akt. Ögel, 1991:3). Buna yöre halkı Komis, yani Kopuz diyorlardı. Teknesine göre sapı kısa olan bu kopuz, bir usta yapısıydı.

Bahaettin Ögel "Türk Kültür Tarihine Giriş" eserinin sekizinci cildinde saz ve kopuzu "tedavi eden, ruhları dinlendiren, iradelere güç etkisi veren, aynı zamanda toplulukta birlik yaratan, sosyal alet olarak" tanımlamıştır (Ögel, 1991: 5). Ayrıca eski Türklerde kopuz ruhları çağırma, kötü ruhları kovma, yardım dileme, haberleşme gibi işlevleri vardı. Türklerin yaygın inanışına göre sarı albastı sarışın bir kadın, keçi veya tilki donuna girer ve loğusaların ciğerini alırdı. Albastı'yı yakalayan baksı, eline kopuzu alarak şöyle söylerdi: "Ey albastı zalim! Koy ciğeri yerine! Zavallının ciğerini geri ver! Sözümü tutmazsan, bana saygı göstermezsen, gözlerini çıkarırım!(Ögel, 1991: 13).

Gelenek içinde saz dışında başka bir çalgı ile icra yapan âşık yoktur. Başka bir ifade ile âşıklık geleneğinin yegâne çalgısı bağlama ve bağlamanın türleridir. Âşık çalgısı, gelenek içinde saz olarak adlandırılmaktadır. Bu genel isimlendirme de, çalgı genel anlamıyla değil âşık çalgı karşılığında kullanılmıştır (Özarslan, 2001: 167). Anadolu sahasında âşıkların çalgı aletleri saz olsa da Azerbaycan ve özellikle İran Azerbaycan'ı yöresinde âşıklar üçlü (saz, def ve kaval) alet kullandıklarını görüyoruz. Azerbaycan yöresinde bağlama yerine saz sözcüğü kullanılmaktadır.

Türk kültürünün izlerin taşıyan sazda, Türk geleneği, atlı ve göçebe hayat tarzının izlerini açıkça görmekteyiz. Bahaettin Ögel Türk Kültürüne Giriş eserinde bu konuda ayrıntılı bilgiler vermiştir: "Sazın telleri at kılı ve koyun bağırsağından yapılıyordu. Türkiye dışındaki Türkler dutar ve tamburalarının tellerini bağırsaktan yapan kimseler pek çoktur. Kurt bağırsağından yapılmış kopuz telinden yalnızca eski Anadolu'da yazılmış bir kitap söz etmektedir. Belki de bu söz sembolik olarak söylenmiştir: "Kurt bağırsağından kiriş düzüp, kopuza taksalar da, çalsalar, kalan kopuz kılları kırıla". XV. yüzyılda söylenmiş ve yazılmış bu sözler yalnızca bir mecaz ve

benzetme olmasa gerekti. Bunun dayanağı, halk ve saz bilgileri olsa gerek (Ögel, 1991: 26).

Âşık edebiyatında, "tobşur" denilen Altay Türk sazları çok önemli bir rol oynarlar. Bu Türk kültür çevresinde sazsız bir âşık düşünülemez. Destanlar ile türküler bu sazların eşliğinde söylenir. Bu Türk kültür çevresindeki Türkler, kahramanlık ve alplık destanlarına "kay" derler. Aslında kay "mırıldanarak, boğuk, ıslıkla karışık bir ses" demektir. Bunun içinde bir masalı sesle ve makamla söylemek de vardır (Ögel, 1991: 65). Azerbaycan yöresinde de sazsız bir âşık düşünülemez. Her âşık mutlaka saz çalmayı biliyor. Kuzey Azerbaycanda bazen sazsız âşık görülse de İran Azerbaycan'ı bölgesinde ve Tebriz'de sazsız aşığa rastlayamadık.

1.7. Azerbaycan ve Tebriz Âşıklarının Müzik Aletleri

İran'da Azerbaycan bölgelerinin birçok yerinde âşıklar üçlü aleti bir yerde (saz, def ve balaban) kullanmaktadırlar. Kuzey Azerbaycan'da bazı bölgelerde görülüyor. Meherrem Kasımlı âşıkların üçlü alet çalma sebebini geleneğin tasavvuf tan etkilenmiş olduğunun göstergesi olarak bildirmiştir.[21] Gerçekten de bir zamanlar Tasavvuf merkezi olan Azerbaycan bölgelerinde en çok Erdebil ve Tebriz de bu üçlü aletleri görmekteyiz. Ancak Urmiye, Hoy ve Maku gibi yerlerde tekli alet (sazı) da görebiliriz.

Bahaettin Ögel "Türk Kültür Tarihine Giriş" eserinin dokuzuncu bölümünde saz çeşitlerinin adlarını ve özelliklerini "Türk Telli Sazlar Sözlüğü" başlığı altında ayrıntılı tanıttıktan sonra (Ögel, 1991: 70- 85) İran Türklerinde çöğür hakkında şu bilgileri vermiştir; "Çöğür İran Türklerinde de görülmektedir. Farmer'e göre şimdiki Türk çöğürü altı telli ve altı perdelidir. İran çöğür'ü ise, iri karınlı ve oldukça kısa saplıdır (Ögel, 1991: 75).

Azerbaycan âşıklarının sazı göğüslerinde ve ayakta çalmaları da dikkate değer bir diğer konudur. Saz bir kayış vasıtasıyla belden geçirilir ve aşığın göğsünde durur. Böylelikle âşık sazı tutmadan kendiyle taşıyabilir ve hareket edebilir. Bazen de sazı silah gibi arkalarında hamail şeklinde taşırlar. Bu hareketler söz söyleme esnasında aşığa ellerini kullanmaya, hitabet gücünü arttırmaya yardım eder.

Anadolu sahasında âşıkların yere oturarak saz çalmaları ve Azerbaycan âşıklarının ayakta ve yürüyerek saz çalmaları iki sahadaki yaşam anlayışının göstergesi şeklinde yorumlayabiliriz. Azerbaycan âşıklarının ayakta saz çalmaları bir nevi göçebe

[21] . Görüşmesinde kayda alınmıştır.

hayat yaşamını anımsatmaktadır. Hâlbuki Osmanlı döneminden başlayan yerleşik hayat tarzı bu saha âşıklarının, ayakta değil oturarak saz çalmayı tercih etmelerine neden olmuştur.

1.7.1. Saz

Anadolu içinde ve dışında devam eden âşıklık geleneğinde kullanılan sazların farklı ebatlarda ve akort düzenlerinde olduğu bilinmektedir. Alevi âşıklarda ve dedelerde, iki sırada toplam dört tel bulunan curalarda alt sıradaki tellerle üst sıradaki tellerden altta olanı aynı sese, en üsteki tek tel ise diğerlerine göre tam beşli aralık petse akort edilmektedir. Azerbaycanlı âşıklarının saz akortlarına verdiği isimlerde farklı akort sistemlerini göstermektedir. Mesela karaca akordu, dilgem akordu, urfani akordu ve ayak divanı akordu vb. Ayrıca Azerbaycan âşık sanatında sazın sapına bağlanan perdelere de çeşitli adlar verilir. Sarı tel, baş sarı tel, orta sarı tel ve ayak sarı tel havaları ise âşık sazlarına takılan tellerle ilgili ezgi çeşitlidir (Özarslan: 2001: 169).

Saz iki bölümden oluşmaktadır: Kâse ve sap. Kâse bölümü dut ağacından yapılıyor. Bunun nedeni dut ağacının eğilmeye yatkın olduğu bilinmektedir. Ancak dut ağacının sazın sesini güzelleştirme inancı da vardır (âşık İskenderi ve âşık Aslan). Mızrap eskiden kiraz ağacından yapılıyordu. Geyik boynuzundan da yapıldığı söylenmektedir (âşık Cebrail), ancak bu gün genelde plastikten yapılan mızraplar kullanılmaktadır.

Eski kopuzlar geyik boynuzundan, hayvan tırnağından ve özel ağaçlardan yapıldığını biliyoruz (Ögel, 1991: 2). En eski bir Türk özünü taşıyan geyik boynuzlu bir kopuzu Vertkov yayınlamıştır (Atlas, 709, resim 1–1, Akt. Ögel, 1991:3). Buna yöre halkı “Komis”, yani Kopuz diyorlardı. Teknesine göre sapı kısa olan bu kopuz, bir usta yapısıydı. Mütercim Asım Efendi Anadolu’da ki çobanların hayvan tırnağından yapılan kopuzları bildirmiştir (Ögel, 1991: 3). Sazın telleri at kılı ve koyun bağırsağından yapılıyordu.

Türkiye dışındaki Türkler dutar ve tamburalarının tellerini bağırsaktan yapan kimseler pek çoktur. Kurt bağırsağından yapılmış kopuz telinden yalnızca eski Anadolu’da yazılmış bir kitap söz etmektedir. Belki de bu söz sembolik olarak söylenmiştir: “Kurt bağırsağından kiriş düzüp, kopuza taksalar da, çalsalar, kalan kopuz kopuz kılları kırıla”. KV. yüzyılda söylenmiş ve yazılmış bu sözler yalnızca bir mecaz

ve benzetme olmasa gerekti. Bunun dayanağı, halk ve saz bilgileri olsa gerek (Ögel, 1991: 26). Bahaettin Ögel "Türk Kültür Tarihine Giriş" eserinin dokuzuncu bölümünde saz çeşitlerinin adlarını ve özelliklerini "Türk Telli Sazlar Sözlüğü" başlığı altında detaylı bilgilerle vermiştir (Ögel, 1991: 70- 85). Güney Anadolu'daki yörük kemençelerinin telleri de, güz aylarında, genç atların kuyruklarından seçilerek hazırlandığına aynı eserde belirtilmiştir.

Âşık şiirinde saz:

Usta, meni gözlerine fedâ gıl,
Senden saz isterem, amma saz ola.
Dindirende imran dille danışa,
Şeyda bülbüller tek hos avaz ola.

Yamanı yamana, yahşını merde,
Terifini edim her düşen yerde,
Dolaşmaya simler, vurmaya perde,
Gözeller tek onda işve, naz ola.

Heste Gasım, sözüm söylerem ayan,
Ele car eylerem, beyân be bayân.
Kiymetin soruşsan, tamam on tümen,
Ne ondan çok ola, ne de az ola.

"Hasta Gasım"

Azerbaycan'da âşıklık geleneği içinde çoğu aşığın saz çalabildiğini tespit ettik. Düğün ve diğer kutlama meclislerinde ağır havalar yalnız saz ile çalınır. Oyun ve diğer hareketli havalarda sazın yanı sıra def ve zurna eşliği çalındığı görülmektedir.

1.7.1.1. Sazın Kılıfı

Sazın kılıfına Azerbaycan'da "Sazın Köyneği" denilir. Bu kılıf âşıkların belindeki saz fiziki darbelerden koruduğu için onu her zaman kılıfında taşırlar. Bazı yörelerde âşık bahşiş almadan sazı kılıfından çıkartmaz. Azerbaycan yöresinde "sazı köyneğinden çıkar" deyimi, "asıl konuya gel" anlamını taşımaktadır. Ayrıca "saz olmak", "uygun olmak, (Altaylı: 2005: 461), iyi olmak anlamına gelmektedir. İnsanlar arasında "keyfin sazdı?" Keyfin yerinde mi" anlamına gelen soruya da rastlayabiliriz. "Sazın kırmak" deyimi de bir şeye itiraz etmek anlamına gelmektedir.

Âşıklar sazın kılıfına "Köynek" veya "Sazın Köyneği" denilir. Genelde âşık meclislerinde âşıklar sazlarını köynekten çıkarmak için başlık ve bahşiş alırlar. Bazı âşıklar altın veya yüksek paralar aldıktan sonra sazlarını köyneğinden çıkarırlar (Âşık Cebrail).

1.7.1.2. Sazın Kulağı (aşığ)

Sazın telleri sayısına göre kulağı vardır. Azerbaycan'da bu kulaklara "aşıg" deniliyor. Sazın tellerini perdelere uygun olması için saz çalan tarafından köklenmesi gerekmektedir. Âşıkların bir şeye kızdıkları zaman sazlarının kulağın burarlar (Âşık Askeri).

Azerbaycan atasözlerinde ve deyimlerinde "saz" sözcüğü bir kaç ifadede kullanılmıştır. "Sazını sındırmak" deyimi bir şeye itirazını göstermek anlamında halk arasında kullanılmaktadır. Ayrıca "sazı köyneğinden çıkart" deyimi açık konuşmak, "saz olmak" uygun ve iyi olmak anlamına gelmektedir (Altaylı, 2005: 461). Sazını kırmak bir şeye itiraz etmek anlamında kullanılmaktadır. Radloff'un belirttiği gibi bu anlayış, Anadolu, Kırım ve Azerbaycan'da yaygındır.

Ögel kopuzun tanıtımını şu şekilde vermiştir: kopuz İç ve Kuzey Asya Türklerinde, bir kemençedir. Zaman zaman parmakla çalınan bir saz da olabilir. Güney Anadolu'daki yörük kemençeleri ile eğit denen kabak kemençeler de kopuzun batıdaki serpintileri olmalıdır. Ancak tarihin en derinliklerinden gelen, bizi bu derin ve bizi bu derin sihir ile biraz ürperten, bir az da korkutan, kopuzun en eski tipleri, Kazak kopuzları idiler. Kırgız, Kuzey Asya ve hatta Kuzey Afganistan'daki kopuz tipleri bu eski ve köklü kültür merkezine bağlı olmalıdır. (Ögel, 1991: 253). Bahaettin Ögel kopuzu bu tanımla tanıttıktan sonra Radloff ve Vertkov'un eserlerinde adı geçen kopuzları ve diğer kaynaklarda adı geçen kopuzları tanıtmıştır. Ayrıca bu eserde kopuz çeşitleri ve hayvan tırnağından kopuzlarhakkında bilgi verilmiştir. [22]

1.7.2. Balaban

Azerbaycan geleneksel musikisinde, çok yaygın nefesli müzik aletidir. Yaranma tarihi ise çok eskilere dayanır. "Dede Korkut" destanında da Balaban ismine rastlamak mümkündür. Etkileyici sesi sayesinde komşu halkların (Gürcistan, Dağıstan ve Ermenistan) müziğinde de geniş çapta kullanılmaya başlanmıştır. Balaban hakkında

[22] Asım Efendi, Farsça "pây-i sütür" sözünü yorumlarken şöyle diyor: "...Çobanlara mahsustur. Bir nevi kötü sesli bir çögürdür. Hayvan ayağının tırnağını oyup, içlerini boşaltıp, kuruttuktan sonra üzerine tahta edip ve at kılı geçirip çalarlar" (Bürhan, s. 27 akt. Ögel, 1991: 254). İçi boşaltılmış tırnağın tahta ile mi kapatılıyordu? Yoksa deri veya başka bir madde ile mi tahta ediliyordu? Yaygın geleneklere göre, bir deri ile kaplanmış olmalıydı.

Azerbaycan'da birçok yazarlar, araştırmacılar, besteci ve müzisyenler, makaleler yazmıştır. [23]

Balaban sözcüğü "Bala" yavru ve "Ban" banlamak ve ötmek anlamına gelmektedir. Küçük ve yavru ses anlamına gelen bu sözcük âşık sazına hazin bir ses eklemektedir. Azerbaycan'ın birçok yerinde özellikle Tebriz'de saz eşliğinde balaban çalınmaktadır.

Balabanın müzik olanakları geniş ve çok yönlüdür. Bu müzik aletinde tüm makamlar, halk musikileri (türkü), rakslar, sözsüz müzikler tüm ayrıntılarıyla ifa ediliyor. Balabanın uzunluğu: 280–370 mm. kadar, kamışı ise 90–100 mm olup, genişliyi yassılanarak iki kat kamış (Dil) formunda oluyor. Kamışın ortasında sıkaç (herek) olur ki, bu da onu hareket ettirerek Balabanın ses tonunu ayarlamaya yardımcı oluyor. Balabanın ön tarafında 8–9, arkasında ise 1 delik var. Profesyonel bir balaban Erik ağacından yapılıyor. Ses düzümü küçük oktavın "La" sesinden, ikinci oktavın "Do" sesine kadardır (Samedov, 1999). Balabanın diğer bazı nefesli aletlerden farkı, üzerinde hiç bir metalın olmamasıdır (Şuşinski 1970: 125).

1.7.3. Def (Kaval)

Üzerinde deri (esasen balık derisi) çekilen dairevi kasnaktan (çapı: 340-450) ibarettir. Özel ses efekti oluşturmak için kasnağın iç tarafına metal halkalar asılır. Genellikle kasnağın yüzü sedefle bezenir. Kaval parmaklar deriye vurularak çalınır. Solo ve eşlik çalgı aleti olarak kullanılır. Anadolu, Kafkaslar ve Orta Asya halkları arasında yaygındır (Kafkasyalı, 2006: 37).

1.8. Tebriz Âşıklarının Saz Havaları

Âşık havaları âşıkların sazlarıyla çaldıkları havalardır. "Saz havası", "ezgi", "hava", "makam" gibi isimlerle anılmaktadır. Azerbaycan'da genellikle "makam" sözcüğünün yerine "âşık havaları", "saz havaları" ve "âşık hacamatı" gibi adlar

---

17 Balaban hakkında Azerbaycan'da çıkan kitaplar: 1. "Musiki lügatı" (E. Bedelbeyli) Bakü "Elm matbaası" 1969, 2. "Azerbaycan halk çalgı aletleri orkestrası için orkestralaştırma" (Süleyman Aleskerov, S. Abdullayeva) Azerbaycan Neft ve Kimya Enstitüsü matbaası.1977. 3. "Azerbaycan Halk musikisinin esasları" (Üzeyir Hacıbeyov) Bakü, Azerbaycan Devlet Matbaası.1962. 4. "Azerbaycan Halk Müsikiçileri" (F. Şuşinskiy) Azerbaycan Devlet Matbaası.1970.

verilmekte olup musiki folklorunun esas sahalarından biri olarak değerlendirilmektedir (Gasımlı 2003: 22).

Fahrettin Kırzıoğlu saz makamlarını üç bölüme ayırmıştır:

1. Ayrılık ve ölümle ilgili şiirlerin okunup çalındığı ağır ve uzun havalar.
2. Öğüt, övme ve hicivle ilgili şiirlerin ele alındığı orta havalar.
3. Neşe, sevinç ve oyun havalarının okunup çalındığı yüngül (hafif) havalar.

Fahrettin Kırzıoğlu 216 saz havasını adını vermektedir (Kırzıoğlu:1964, 200–203).

Zeynelabidin Makas Azerbaycan'ın üstat âşıklarının icat ettiği 79 saz makamının adlarını kaydetmiştir (Makas;1982, 22–28).

Mürsel Hekimov, "Âşık Şiirinin Növleri" adlı eserinde Azerbaycan havaları hususunda teferruatlı bilgiler vermektedir. Hekimov bu eserinde 193 âşık havasının adını, bunların bilinen başka adlarını, bu saz havalarıyla hangi şiir türlerinin ve şekillerinin okunduğunu, sazın hangi kök ve perdesinde çalındığını ve hangi âşıklar tarafından icat edildiğini belirtmiştir (Hekimov: 1987,58).

Azerbaycan'da âşık havaları konusunda en fazla inceleme yapan araştırmacılardan biri de Seddik Paşayev'dir. Paşayev Azerbaycan âşık musikisinde acı, gam ve kederi ifade eden 33 hava, neşe ve sevinci ifade eden 44 hava, kahramanlıkla ilgili olarak da 23 âşık havasının bulunduğunu ifade etmektedir (Paşayev: 1985, 9).

Sendik Paşayev Azerbaycan havalarını yedi ana başlık altında toplamıştır: "Geraylı havaları", "Goşma havaları", "Tecnis havaları", "Bayatı havaları", "Halk Mahnısı havaları", "Divani Havaları", "Muhammes Havaları".

Âşık Yedullah Şikari destanında birçok âşık havasının kullandığını belirtmiştir. Yanık Kerem, Karadağ Ağabeyi, Karadağ Şikestesi, Şah Hatayi, Köroğlu Kaytarması, Zari Kerem, Yanık Kerem, Ceyrani Kerem gibi havalar bu destanda kullanılmıştır (Aşık Yedullah).

Âşık havaları Âşık Cunun tarafından nezme çekilmiştir:

Âşık götür telli sazı "Baş Divani" de gelsin,
Marifete yollar açan bir irfâni de gelsin.
"Baş Sarıtel"[24] sızıldasın, yardan metleb alanda,

[24] . Âşık havalarındandır.

Gam yükünü daşıyanda, “Nehcivâni”[25] de gelsin.

“Gurbeti”de[26] sızıldasın, garib canın ağlasın,
“Dü-beyti”ni dile getir, yaraları bağlasın.
“Dilgami”de[27] yara yalvar, goy sineni dağlasın,
Sel saranı aparanda, “Han Çobanı”[28] de gelsin.

“Cunun” kaldır “Cengi”[29] sesin, meydan oku düşmene,
“Tabl-i Ceng-i Köroğlu”[30] çal, ürek olsun goy sene.
“Mirsi”[31] böyük bir döyüşden haber verir vetene,
El- obanın dar gününde “Gehremani”[32] de gelsin.

İlgar İmamverdiyev “Güney Azerbaycan Âşık Sazlarının Perde Düzeni” adlı makalesinde Güney bölgesinde Zencan ve Hoy âşıklarının sazlarının perdeleri[33] hakkında bilgi vermiştir. (İmamverdiyev, 2006: 74).

1.9. Azerbaycan Âşıklarının Kılık Kıyafetleri

Azerbaycan ve Tebriz âşıklarının özel giysileri vardır. Genelde toy ve başka törenlerde âşık giysisiyle ortaya çıkarlar. Bu gün maddi zorluklar nedeniyle pek çok aşığın kıyafeti bulunmasa da Kuzey Azerbaycan âşıklarının hemen hemen hepsi kıyafetleri ile sanatlarını sergilerler. Uzun ve özel çizmeleri, kemerleri ve şapkaları bize bir savaşçı kıyafetini anımsatmaktadır.

Eskiden Azerbaycan’da bütün toylar âşıklar tarafından yapılıyordu. Bu gün bu gelenek zayıflasa da hala âşıkları toylarda görmemiz mümkündür. Âşıklar köy ve kasabalarda toyların vazgeçilmezlerinden sayılmaktadırlar. Teknolojinin geliştiği büyük kentlerde toylarda elektronik enstrümantaller yaygındır.

1.10. Seslendikleri Kitle ve Âşıklıklarını Sürdürdükleri Ortamlar

Tebriz Âşıkları hem köy ve hem şehire halkına hitap etmektedirler. Âşıkların çoğu Tebriz’e göç eden köylü kesimden oluşsa da Tebriz’in yerli halkının âşıklara ilgisi

[25] . Âşık havalarındandır.
[26] . Âşık havalarındandır.
[27] . Âşık havalarındandır.
[28] . Âşık havalarındandır.
[29] . Âşık havalarındandır.
[30] . Âşık havalarındandır.
[31] . Âşık havalarındandır.
[32] . Âşık havalarındandır.
[33] . Perde; “Bazı telli musiki aletlerinde kol kısmında olan bölümlerden her biri” olarak tanıtılmaktadır.

az değildir. Âşıkların hitap ettiği kitlenin başında köylüler ve şehire göç eden köylüler gelmektedir. Yüksek eğtim almış kesimlerin bu sanata ilgisiz olduğu da görülmektedir. Bazen dini inançlar bu sanatı olumsuz yönde etkilemektedir. Müzüğin haram ve sazın şeytan aleti olduğunu söyleyen kesimler de vardır.

Şehir kültürüne açık yerlerde klasik edebiyatın âşık edebiyatı üzerinde etkisi olmuştur. Bu hem dilde hem şiir imajlarında hem biçimde kendini gösterir. Âşık edebiyatı bir bileşim, bir sentezdir. Âşık mistik birlik arayan dervişle dans ve müzik eşliğinde şaman kültürünü sürdüren ozandan işlevsel olarak ayrılır. Onlar din dışı şiirler söyleyen eski ozan-baskı tipinin görevlerinden arınmışlardır. Bazen yalnızca halkı eğlendirme halkın sesini şiirlerinde duyurma işlevini üstlenirler (Başgöz,1977:254).

Hüseyin Sıddık 1967 de Tahran'da Farsça yayınladığı "Âşıklar" adlı eserinde dönemin âşık edebiyatı hakkında bu bilgilere yer vermektedir: "Bu gün Azerbaycan düğünlerinde âşıksız köylere çok az rastlamaktayız. Âşık bulunmayan uzak köylerde bile uzun yollar aşılır ve köye âşık getirilerek, aşığın hikmetli sözüyle ve telli sazıyla meclis yürütülür" (Sıddık:1967: 4). Aynı kaynakta Şah Hatâyi zamanında âşık edebiyatının parlak dönemi başladığını belirterek, Şâh İsmail Hatâyi ve Kara Koyunluların Azerbaycan'da hükümeti zamanında ilk âşık divânı olarak Âşık Kurbâni'nin eseri ortaya koyulmuştur (Sıddık:1967: 24).

Azerbaycan da Âşıklar düğünler ve sünnet törenlerinden başka kahvehanelerde de kendilerini ifa ettiklerini belirttik. Bundan başka âşıklar gramofon sayfası, plak ve kasetler ve son dönemlerde CD ler ile âşıklık geleneğini sürdürmüşler. Âşıklar ister Türkülerin, ister destanların kaset ve plaklarda yayınlamışlar. Özellikle kasetlerde yayınlanan Türküler, destanlar, deyişmeler (atışmalar) halk tarafından beğeniyle dinlenmiştir. Böylelikle âşıklar aynı zamanda ekonomik gelir sağlayarak geleneğin sürdürmesinde katkıda bulunmuşlar. Âşık Yedullah tarafından söylenen "Şikari Destanı" 1969 yılında kaset şeklinde yayınlanmıştır. 55 kasetten oluşan bu destan, 2 sene süresinde bitmiştir. Tezimizin bir bölümünü bu destana ayırdık. Bu destanın kasetleri toplanıp CD şekline dönüştürülmüştür.

Azerbaycan âşıkları yalnız kahvehanelerde faaliyetlerin yürütmemektedirler. İster büyük kentlerde ve ister köy kasabalarda âşıklar toylarda, sünnet ve diğer kutlamalarda yönetici olarak katılırlar. Özellikle köy ve kasabalarda toyların tamamı âşıklarla yapılar. Köylerde düğünlerin yöneticisi olan âşıklar uzun destanlar anlatarak toylarda görev yapmaktadırlar (Âşık Yedullah).

Âşıkların şiirlerini diğer müzük sanatıyla uğraşanların eserlerinde görmek mümkündür. Sanatçılar âşıkların şiirlerinden yararlanarak ekndi repertuvarlarını genişltmişler. Âşık Elesgerin bu şiiri mahnılar arasında yerini almış:

Cilvelenib ne garşımda durubsan.
Anam sene kurban, ay sarı köynek.
Meleksen, çıhıbsan cennet bağından,
Heç kim olmaz sene tay, sarı köynek.

Doymak olmur işvesinden, nazından,
Fere keklik kimi hoş avazından,
Yel vurdu, ürbendi atdı üzünden,
Ele bildim doğdu ay, sarı köynek.

Gözelsen, te'rifin düşüb mahala,
Zer kemer yaraşır kameti-dala,
Leb gönçe, diş inci, yanağın lala.
Çekilib kaşların yay, sarı köynek.

Gerdene yaraşır gızıl hamayıl,
Görenin ağlını eyleyir zayıl,
Hesretin çekenler olubdu sayıl,
Yığır kapılardan pay, sarı köynek.

Tuti dilli, serv boylu salâtın.
Yokdu merhemeti bu seltenetin.
Gönder gelsin Elesgerin heletin,
Eyleme emeyin zay, sarı köynek.

"Âşık Elesger"

1.11. Sosyal Değişim ve Gelişimin Azerbaycan Âşıklık Geleneğine Etkisi

Sanayileşme ve şehir hayatı âşıklık sanatını etkilemiştir. Halk kırsal bölgeden şehirlere iş aramak için, fabrikada çalışmak, çocuk okutmak için göç etmişler. Şehirler genişlemiş, fabrikaların yapılmış. Köy hayatından şehir hayatına geçmek âşıklık geleneğin olumsuz etkilemiştir.

Azerbaycan âşıkları çağın değişimine göre hareket etmeyi başarmışlar. Bu bağlamda Âşıklar kasetler ve yoğun disketler çıkararak kendilerini ortaya koymaktadırlar. Âşık destanları bu gün de kaset ve yoğun disketlerde yayılmaktadır. Şikari destanı eskiden 55 kasette yayılmış ve halkın arasında çok tutulmuştur. Bu destan daha sonra yoğun diske aktarılmıştır. Âşıkların bir diğer faaliyetlerinden, deyişme ya atışma şeklinde çıkarılan kasetler olmuştur. Bu tür kasetler aynı zamanda âşıkların üstünlüğü ispatlamak meydanı olmuştur. Âşık Yedullah ve Âşık Aziz Şehnazi

deyişmesi bunlardan bir örnektir. 12 kasette yayınlanan bu atışma Tebriz'de beğeniyle dinlenen kasetler olmuştur. Bu tür atışmalarda âşıklar çeşitli âşık şiir türlerini ortaya koymuşlar. Âşık Remezanî Kum kentinde 1987 de "Telim Han" kasetçiliğini kurmuş ve çıkardığı kasetleri buradan hala yaymaktadır.

Araştırmacı yazar Hüseyin Güneyli'nin hazırladığı Dede Korkut hikâyeleri âşıklar tarafından düğünlerde söylenmektedir. Ayrıca bu hikâyeleri Âşık Cebrail kasete almıştır.

Tebriz'in önde gelen âşıklarından "Âşık Ali Feyzullahi" (1908–1995) âşıklık geleneğinin ifasının yanı sıra Tebriz'de iki filmde oynamıştır. Bu filmlerin biri Dede Korkut filmi olmuş ve bu filmde Dede korkut rolünde oynamıştır. Bu film İran devlet televizyonu tarafından yurt dışa programları içinde Azerbaycan'a yayımlanmıştır. Bir diğer filmi Ekber Nikmerd yönetmenliğinde film festivallerinde ödüle layık görülmüştür (Feyzullahi, 2002: 12).

İran'da İslam devriminden sonra âşıkların faaliyetleri daraltılmıştır. İslam kültüründe aşığın yeri olmaması gerekçesiyle saz çalmak yasaklanmış, tüm âşıklar kahvehaneleri kapanmış ve düğünlerde âşıkların bulunması yasaklanmıştır. İran-Irak arasında süren sekiz sene savaş bu olumsuzlara eklenince âşıkların sosyal faaliyetleri tamamıyla durdurulmuştur. Bu dönemde âşıkların daha önce çıkardıkları kasetler halkın arasında beğeniyle dinlenmiş ve geleneğin canlı tutulmasını sağlamıştır. Daha sonra katı inançların yumuşaması âşıkları harekete geçirmiştir. Âşıklar düğünlerde bulunmuş, birkaç âşık kahvehaneleri yeniden aşılmış ve âşıklar müziklerini kaset ve CD'ye aktararak piyasaya sürmüşler.

1. 12. Âşıkların Türk Kültüründe Yeri

Âşıklık geleneği, kültür varlığının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Âşıklık çağlar süren deneyimlerden geçerek biçimlenmiş, kendine özgü icra töresi, geleneğe dayalı yapısı, âşık olmak ve âşıklığı sürdürmek için uyulması gereken kuralları olan bir gelenektir. Bu kültürel zenginlik âşık tarzı şiir geleneğine de yansır. Bu geleneğin ürünleri toplumun yaşama biçimini olaylar ve durumlar karşısındaki tavrına, çevresine dünyayı algılayışına ışık tutar. Tarihsel gelişim sürecinde Türk insanının sanat beğenisinin, kimliğinin belirlenmesinde önemli rol oynar. Âşıklık geleneği toplum yaşamında kaynaşmayı, birlikteliği sağlar. Âşıklık geleneğinin halkın ortak

düşüncelerini dile getirmesi yönüyle Türk kültürünün korunmasında yaşatılmasında önemli işlevi vardır (Artun, 2006 turkoloji.cu.edu.tr 03.02.2006).

Teknoloji araçlarının fazla gelişmediği topluluklarda âşıkların daha belirgin bir etkileri olur. Radyo televizyon, gazete ve benzeri kitle haberleşme araçları olmadığı zaman âşıklar köylerden köylere giderek haberleri aktarırlar. Şehirlerde ise kahvehanede anlatılan destanlar kasetlere aktarılıp ve halk arasında büyük rağbetle dinlenilmekteydi (Feyzullahi ile görüşmede kaydedilmiştir).

Âşıklar şiirlerinde insanlara öğüt vererek onları kötü işlerden uzak durmaya davet ederler. Âşık şiirleri toplumun aynasıdır. Âşıklar toplum insanlarını şiirlerine konu edip onlara yergi ve övgü yağdırırlar.

Tebriz âşıklarından Tufarganlı Abbas farklı insanları şöyle sıralamıştır:

Ay ağalar gelin size söyleyim:
Ala garga suh terlanı beyenmez.
Oğullar atanı, gızlar ananı,
Gelinler de gaynananı beyenmez.

Adam var, dagları gezir serseri,
Adam var, geyiner püsteynen deri,
Adam var, ma'rifetden yokdu heberi,
Adam var, sultanı, hanı beyenmez.

Adam var, dolanar sehranı, düzü,
Adam var, döşür, gülü, nergizi,
Adam var, geymeye tapammaz bezi,
Adam var, al geyer, şalı beyenmez.

Adam var çok işler eyler irada,
Adam var ki, yetebilmez murada,
Adam var ki, çörek tapmaz dünyada,
Adam var, yağ yeyer, balı beyenmez.

Adam var ki, adamların nahşıdı,
Adam var ki, anlamazdı, nâşıdı,
Adam var ki, heyvan ondan yahşıdı,
Dindirersen, heç insanı beyenmez.

Adam var, destine veresen güller,
Adam var, gözüne çekesen miller,
"Tufarganlı Abbas", başına küller,
Ne güne galmısan, garı beyenmez.

"Âşık Tufarganlı Abbas"

Âşıklık geleneği Türk dünyasında tüm ihtişamıyla devam eden geleneklerimizdendir. Azerbaycan sahası Türk folklorunun en yaygın ve yoğun olan bölgesidir. Bu nedenle bu geleneğin Azerbaycan'da önemli bir yeri vardır.

Âşık edebiyatı Anadolu'da olduğu gibi Azerbaycan'da da 16. yüz yılın başlarından nefesini güçlü bir şekilde hissettirmeğe başlamıştır. 15. yüzyılın sonlarında yaşayan Âşık Kurbani Azerbaycan da Âşık şiirinin ilk temsilcisi kabul edilmiştir.

Sanat ürünleri toplumun yapısıyla iç içedir. Her toplumun kendine özgü acıları, sevinçleri, umutları, özlemleri, iç dünyası vardır. Bunlar sanat ürünlerinde dile getirilir. Âşıkların şiirleri yaşadıkları toplumun ortak dünya görüşüne ve değerler sistemine göre şekillenir. Âşıklar halkın duygularını dile getirerek, geniş kitlelere yayarlar (Artun,1996: 296).

Âşıklar öğütleme türündeki şiirlerde insanları iyilik ve erdemliğe çağırarak onları kötü işlerden uzak durmalarını isterler. Âşık şiirlerinde ilahi aşktan çok insan aşkı konu edilmiştir.

Dedim: könül, içme eşgin camını,
İçsen, dünya sene dar olacakdı,
Ya dost olma, ya zehmetden incime,
Dost yolunda boran, gar olacakdı.

Aldanma dövlete, uyma dünyaya,
Halaldan kesb eyle özüne maya,
Zina-kar, haramhor yetişmez baya,
Dosta hain bakan kör olacakdı.

Sergerdan kalmışam men bu hesaba,
Felek kurğusuna ehsen, merheba,
Növreste gözeller tapmasın hava,
Gönçenin hem-demi har olacaddı.

Hesabdarlar geler çeker hesabı,
Günahkarlar nece getirer tabı,
Mizan sirat, sual, gebir ezabı,
Bu işler gabagda var, olacakdı.

Elesger, bilirsen kudretim sirrin,
Zülmete işık var, acıya-şirin.
Zikr eyle dilinde merdlerin pirin
Korkma, dar gününde yâr olacakdı.

"Âşık Elesger"

Halk edebiyatımızın hususiyetlerinden biri de zengin ve devamlı oluşudur. Başka milletlerde böyle zengin ve günümüze kadar devam eden halk edebiyatları yoktur. Onların halk şairleri bizimkiler ayarında zengin ve kuvvetli değildir. Mesela Fransızların "Truver" ve "Trubadur"ları Türk halk şairleri yanında bir hayli sönüktür (Timurtaş, 1999: 26). İran'da yaşayan diğer milletlerin de sözlü edebiyatlarının aşık edebiyatının yanında sönük olduğunu anlayabiliriz. Fars edebiyatının güçlü yazılı edebiyata sahip olmasına rağmen sözlü edebiyat ürünlerinin güçlü olmadığı bilinmektedir.

Âşık edebiyatının temel özelliklerinden en önemlisi sözlü oluşudur. Bu yönüyle anonim Türk edebiyatı geleneğin birçok özelliğini taşır. Sözlü geleneğin kural ve ilkelerine âşık da bağlıdır. Âşıklık geleneğinde söz hece ile tartılır, dörtlük içinde anlamsal bir bütünlüğe kavuşur, dize başı ve sonu kafiyelerle ritim kazanır (Artun, 2004: 56). Hece vezni ile şiir yazma geleneğine, halk edebiyatı nazım türlerine ve halk müziğinin gelişimsine büyük önem gösterilmiştir. Çeşitli Türk boylarının adını taşıyan, Bayati, Gerayli, Avşari, Varsağı, nazım ve musiki şekilleri öyle bir sağlam temele oturtulmuştur ki, günümüze kadar gelebilmişlerdir (Kafkasyalı, 2002: 22).

İranlı araştırmacı Rıza Niyâyiş'in belirttiğine göre ozan sözcüğü "Koşan" sözcüğünden türetilmiştir. Bu sözcük Deri dilinde de Gûsan şeklinde kullanılmaktadır. Ünlü Azerbaycan bilim adamı Ziya Bunyad'a göre âşık sanatı dört bin yıl geçmişe sahiptir ve ilk olarak göçmen Türkler arasında ortaya çıkmıştır (Niyâyiş, 1999).

Âşık, hem döneminde hem de sonraki dönemlerde sesini geniş kitlelere duyurmuş bir sanatçıdır. Her edebiyat akımı gibi, âşık şiiri de kendi döneminin zihinsel atmosferinin bir sonucu olarak oluşmuştur. Âşık yaşadığı kültürel ortamla iç içedir, âşık şiiri toplumun ihtiyacına bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Âşık destanları Türk milli edebiyat geleneğinin en eski şiir formlarından biridir. Ozan-baksı geleneğinden âşıklık geleneğine ve âşık şiirine intikal etmiştir (Çobanoğlu 2000:333). Âşıklar, toplumsal konuları en çok destanlarda işlemişlerdir. Günlük hayatın küçük olaylarından büyük sosyal hareketlere kadar destanlar her türden olayı içine alır (Artun: 1996: 127).

Âşık edebiyatının mimarları halk sanatkârları âşıklardır. Âşıklar halka en yakın insanlardır. Âşıklar halkın dili halkın sözüdürler. Onları iyiliğe yönetirken kötülükten uzak durmalarını ister. Âşık Elesger diyor:

Âşık olup terk-i veten olanın
Ezel başdan pür kemeli gerektir

Oturub durmakda edebin bile
Merifet emelinde dolu gerektir.

Halka hakiketden metleb kandıra
Şeytani öldüre nefsi yandıra
El içinde pak otura pak dura
Dalısınca hoş sedası gerektir.

Âşık Ekber ise âşıkların toplumdaki yerini bu şekilde anlatmktadır.

Âşık olub oba oba gezenin,
Gelbi meclislerde şâd olsun gerek
Kâmil ustalardan alsın dersini,
Söhbetinde şirin dad olsun gerek.

İnsan olan yağlı dile bahmasın,
Çalışsın sözünde gelet[34] çıhmasın,
Gız gelin görende gözü ahmasın,
Adı elde temiz ad olsun gerek.

Üreyim açılar toyda nişan da,
Beyinen geline mâhnı goşanda,
Ekber eşge gelib sazla coşanda,
Üreyinde sönmez od olsun gerek.

(Şikari, s. 70)

Ozan-baksı geleneğinin devamı niteliğinde olan Âşıklık geleneği eski tarihi işlevlerini kaybetse de günümüzde Türk topluluklarında canlılığını sürdürmektedirler. Bu gün de eskisi gibi Azerbaycan'da âşıklara büyük saygı duyulmaktadır. Bu gün İran'da âşıklar kendi çabaları ve gayretleriyle varlıklarını korumakta ve geleneği türütmrktrdirler. Hiçbir sosyal güvenceleri ve maddi destekleri olmayan âşıklar, halkın desteği ve âşıklık geleneğinin verdiği inanç ve hevesle bu kutsal geleneği sürdürmektedirler. Azerbaycan'da "Âşıklar Kahvehaneleri", bu geleneğin sürdürülmesinde önemli bir işlev görmektedirler.

Âşık sanatının özelliklerini Kara Namazov şöyle sıralayabiliriz.

1. Kendinden önceki söz ve musiki servetini hafızasına kazıp, korumak.
2. Söz koşmak ve ona musiki bestelemek.
3. Hikâye ve destan tasnif edip bunları saz eşliğinde ifa etmek.
4. Çalınan havaların ahengine uygun hareket etmek (oynamak).

[34] . Gäelet: Yanlış.

5. Âşık sanatının devamı için bir anane olarak bildiklerini öğrencisine öğretmek.

Kırım'da derlenmiş masallarda "sazın kırdı üç parçaya, koydu torbasına" gibi deyişler geçmiştir(Ögel, 1991: 112). Azerbaycan'da da "sazın kırmak" ifadesi bir şeye itiraz etmek anlamına gelmektedir (Âşık Karadağlı).

Evlya Çelebi'nin Seyahatnamesinde "Sazendegân-ı Şeştariyan" adı geçmektedir. Ona göre bu saz İran'da Ali Han Tebrizi'nin yapımıdır. Çartâ gibi perdeli bir sazdır. Amma altı teli olduğundan "Şeştâr" dediler (Ögel, 1991: 83).

Ögel İran'da çalınan Şeşhane hakkında şu bilgileri vermiştir: "Şeşhane: Altı evli, yani altı telli demektir. Bu da İran Türklerinden gelen bir çalgıdır. Evliya Çelebi bunun için şöyle diyordu: "Bu dahi tel sazıdır. Ud gibi burgu yerleri eğridir. Kolu uddan uzunca bir sazdır. Gövdesinde balık kursağı çekilmiştir. Amma perdeleri yoktur. Altı kıllı olduğundan "Şeşhane" derler. Müşkil sazdır. Amma cümle makamları icra olunur." Görülüyor ki halk arasında yaygın bir saz değildir. Türk altı telli sazlardan ayrı görülüyor. Ancak Farmer'in kaynaklarına göre bu sazlar Türkistan ve İran'da çok sevilmişler" (Ögel, 1991: 83).

1.13. Âşıkların Tarihe Kaynaklık Etmeleri

Âşık edebiyatında destanlar tarihsel yönleri bulunan ürünlerdir. Fuat Köprülü destanların tarihi ve kültürel yapımızın araştırılmasında önemini vurgulayarak destanları siyasi tarih çalışmaları açısından belge kabul eder (Köprülü1981:192). Erman Artun "Âşıkların sosyal tarihe kaynak etmeleri başlıklı yazısında bu konuda bilgiler vermiştir (Artun, 2005: 216).

Bazen âşıkların şiirlerinden yola çıkarak büyük şahsiyetler hakkında bilgi elde edebiliriz. Eski Türklerin, Hun, Köktürk ve Uygurların efsane ve destanlarının (Alp Er Tonga, Oğuz Kağan, Bozkurt, Türeyiş, Göç vs.) yayıp bize kadar ulaşmasında ozanların büyük rolü olmuştur. Yine ozanlar halkın dünya görüşünün temsilcileri olmuşlardı. Bunların dışında ozanlar muhtelif merasimlerin icrasında bilhassa sığır, av (sığır, öküz avı, oğuzların esas esas merasimlerinden olmuş ve bu ilk devirlerde ziyafet şekline geçmiştir), şölen, kurban, yuğ ve matem ayinlerine katılmışlar ve yönetmişlerdi. (Sakaoğlu, 1986: 7).

Destanlar umumiyetle tarihi hadiseler, savaşlar kahramanlıklar için söylenmiştir. Destanlar topluluk hayatı ile ilgili konuları da ele alırlar. Halk arasında adet ve gelenekleri aksettiren, züğürt, cimri, dalkavuk gibi tipler ve gülünç karakterleri ortaya koyan; zelzele gibi tabiat afetlerini ve hastalıkları hikâye eden, eşkıyalardan bahseden, cemiyet içindeki çeşitli meslek ve zümrelerin esnafların dikkat çekici tarafını işleyen destanlar bulunmaktadır. Destanlar tarih ve sosyoloji incelemeleri için son derece mühim eserlerdir (Timurtaş, 1999: 28). Azerbaycanın tarihi kahramanlarından olan Nebi'ye Âşıklar bu şiir ile ebedileştirmişler:

Nebi'nin gözleri aladı ala,
Goç Nebi olubdu düsmene bela,
Nebi'nin mesgeni uca bir gala,
Goy sene desinler ay Gaçag Nebi,
Hecer'i özünden ay Gaçag Nebi.

Dağların başları dumandı duman,
Nebi'den çekirler zâlımlar aman,
Goç Kôroglu kimi Nebi gehreman,
Goy sene desinler ay Gaçag Nebi,
Hecer'i özünden ay Gaçag Nebi.

Nebi'nin gaşları garadı gara,
Düsmen üreyine vurubdu yara,
Beyleri, hanları getirib zâra,
Goy sene desinler ay Gaçag Nebi,
Hecer'i özünden ay Gaçag Nebi.

Gün çıkıbdı gün ortanın yerine,
Hecer Hanım galhıb atın beline,
Eşrefi, mirvarı düzüb teline,
Goy sene desinler ay Gaçag Nebi,
Hecer'i özünden ay Gaçag Nebi.

Ozan gibi âşık da, halk sözcüsü olmuştur. Azerbaycan halkı arasında mühim bir yeri olan ozanlar, Oğuzların eski şairidir. Ozanlar şairlik yanında sihirbazlık, rakkaslık, musikişinaslık hekimlik ve buna benzer işler de üzerlerine almışlardı. Ozanlar en eski devirlerden bu yana kopuzları eşliğinde çalıp söylemişler ve bize birçok miras bırakarak dünyadan göçmüşlerdi. Ancak bu gün bu mirasın çok az kısmı elimizdedir. Bu eski şairlere Altay Türkleri Kam, Tunguzlar Şaman, Moğol ve Buryetler Bo veya Bukue, Yakutlar Oyun, Samiyoitler Tadıben, Fin-Uğurlar Tiotoejoe (bakıcı), Kırgızlar ise Bahsi, Bahşi adını vermişlerdi.

Âşıkların söyledikleri destanlarda, dönemin siyasi ve kültürel yönden ipuçları bulmamız mümkündür. Âşık Abbas Tufarganlı'nın şiirlerinde Şâh Abbas'la veziri Allahverdi hakkında bilgi verilmiştir.

Ağa Beycan her ne desem bilisen,
Kesme ağzımdaki şiirin dili sen,
Gazap-nâksan Şâh Abas'ın gulusan,
Endir yere kecâvani men görüm.

Vezir Allahverdi Han'a geldikte, bu zat hakikaten şiirde gösterildiği veçhile Şâh Abbas'ın zamanında yaşamış ve saray naziri olmuştur.

Bu Abbasdı Vezir Allahverdi Han,
Men dedim metlebimi sen yahşı gan,
Alışıb tutuşup eresette yan,
Endir yere kecâveni men görüm. (Caferoğlu, 1932: 98).

1.14. Kültür Taşıyıcı Olarak Âşıklar

Teknolojinin ve özellikle televizyon ve radyonun, basının fazla gelişmediği dönemde Âşıklık geleneğinde âşıklar bir haber taşıyıcısı gibi köyden köye gezip duydukları haberleri anlatır ve kış gecelerinde kahvehanelerde veya bazen belli evlerde halkla bir araya gelip duydukları veya kendilerine ait hikâyeler anlatmaktaydılar. Gagavuzlarda da kış gecelerine iyi anlatıcı sayılan ve genellikle erkek olan kişi evlere çağırılır ve akşamları dernek kurulup masallar, hikâyeler anlatılırdı. Bu şahsın ismi genellikle "masalcı", "türkücü" adını taşımaktaydı.

Bir toplulukta eskiden olmalarından ötürü saygın tutulup, kuşaktan kuşağa iletilen kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar olarak ifade edilen âşıklık geleneği diğer kültür değerlerinde olduğu gibi, belirli bir işlevi yerine getirmek, bir ihtiyacı karşılamak üzere geleneksel kültürün yarattığı kültür değeridir. Halk şiirinde âşıkların şiirlerini dörtlük düzenine göre söylemesi gelenektendir. Yine dörtlük düzeninde hece ölçüsünü ve bu ölçünün yedili, sekizli, on birli olanlarını kullanmaları geleneğin belirgin örneklerindendir (Artun, 2005: 33).

Eski zamanda ozanların başlattıkları bu uğurlu sanat yolu Kurbani, Miskin Abdal, Kul Mahmud, Âşık Cunun, Karacaoğlan, Sarı Âşık, Âşık Alesger, Âşık Şenlik,

gibi nice ustaların oluşturdukları nağıllar (masallar), destanlar, hikâyeler, koşmalar ve meydana getirdikleri yeni şiir şekilleri ile zenginleşerek süregelmiştir.

Eski ozanların yerlerini âşıklara bırakmalarından sonra kahramanlık konuların yanı sıra aşk konuları anlatılmaya başlanır. Destandaki dışa dönük mücadele halk hikâyelerinde topluma yöneliş, zenginlik-fakirlik padişahlık kulluk gibi sosyal farklaşma ve problemler bu hikâyelerde yer almaya başlamıştır. Ayrıca destanlardaki manzum yapı giderek mensur hale gelmiş, bunun sonucu olarak destan ve masal unsurlarının yerine yavaş yavaş gerçeğe daha yakın yeni konular almıştır. Böylece halk hikâyeleri destanla roman arasında geçişi sağlayan bir tür olmuştur. Halk hikâyelerinde içerik olarak önceleri sadece kahramanlık konular işlenirken giderek kahramanlık ve aşk daha sonra sadece aşk konuları işlenmiş, son dönemde ise realist halk hikâyelerine doğru bir gelişme görülmüştür (Türkmen, 1998: 488).

Âşıklar sözlü geleneği nesilden nesile aktararak, Türk dilinin sürekliliğini sağlamışlar ve bir tür kültür taşıyıcılı görevini üslenmişler. Âşıkların kullandıkları arı Türkçe, dili diri tutmuş ve gelişmesine ortam yaratmıştır.

Kaynağı ozanlık geleneğinden alan bu mirastan beslenen Âşık günümüzde de büyük bir heyecanla süslediği hayatımızın güzelliklerini kopuz dünyasının yadigârı, telli sazın dili ile terennüm eden bir sanatkâr olarak faaliyet göstermektedir. Bu faaliyet çerçevesinin ozanla birleştirdiği âşık, şüphe yok ki kendi geçmişini yine selefi olan ozana borçludur (Sakaoğlu, 1986: 5).

Gerek “Orta asır”da gerek 19- 20. yüzyılda olsun Güney Azerbaycan’da faaliyet gösteren halk şairlerinin, âşıkların, saz şairlerinin eserleri Azerbaycan âşıklık ananesinin esasını oluşturur. Gittikçe zenginleşerek gelişen bu anane Azerbaycan halk şiirinin zengin bir kolun teşkil etmektedir (Kasımlı, 2002: 48).

Azerbaycan’ın âşık geleneğinde özel yeri olan Kurbanı, Tufarganlı Abbas, Hasta Kasım Azerbaycan şifahi edebiyatında da önemli yerleri vardır. Hatta bazı yörelerde bu ürünler âşıklık geleneğinin yapı taşlarından olmuş ve bu hikâyeleri bilmeyen âşık olamazmış (Âşık İskenderi).

Fars ve Arap kültürünün tesirinden halkını korumak ve onların edebiyat ve musikilerine karşı kendi edebiyat ve musikilerini geliştirme gayreti içerisinde olan Türk han ve hükümdarları ozan\âşık geleneğini devamlı korumuşlar ve halk edebiyatı geleneğine çok önem vermişlerdir. Bununla da destan döneminden halk hikâyelerine

geçilmiştir. Kurbâni, Abbas ve Gülgez, Âşık Garip, Köroğlu hikâyeleri ardı ardına halk arasında dolaşmaya başlamıştır (Kafkasyalı, 2002: 22).

Tebriz Âşıkları günümüzde toylar ve çeşitli kutlamalara davet edilerek geçimlerini sağlamaktadırlar. Toylarda âşıklar yönetici rolünü üslenerek toyun akışını düzenlerler. Ancak son zamanlarda bu toyların sayısı azalmıştır. Çoğu âşıklar halı dokuma, bina işlerinde çalışarak kendi ve ailesinin geçimini sağlamaktadırlar. Kısacası âşıklar hiçbir sosyal güvencesi olmadan hayatlarını ve geleneği sürdürmektedirler.

Âşık Ekber düğünlerde âşıkların işlevini şöyle anlatmaktadır:

Üreyim açılar toyda nişan da,
Beyinen geline mâhnı goşanda,
Ekber eşge gelib sazla coşanda,
Üreyinde sönmez od olsun gerek.

Düğünlerde gelinin beli kaynı tarafından bağlanması âşıkların şiirinde yerini almıştır. Tebriz âşıklarından Âşık Yedullah, Şikari destanının duvaggapma bölümünde belirttiği gibi:

Ay âşık terifle bizim gelini,
Kaynına deyin bağlasın belini,
El oba desin bey toyun mubarek,
Bey sevindirsin obasını elini.

Burada Türk geleneğinin bir parçası âşıklar tarafından şiir şekline dönüşmüştür.

Türk dünyasının elimizde eserleri bulunan en büyük âşık\şairlerinden birisi olan ve Çaldıran Savaşı sonunda Yavuz Selim tarafından, bazı ilim ve sanat adamlarıyla birlikte, Türkiye'ye getirilen, sonunda yurduna geri dönen Kurbâni de Türk Dünyası'nın kültürel bereketi bol bu muhitinin insanıdır (Kafkasyalı, 2002: 23).

1.15. Azerbaycan Âşıklarının Etkiledikleri Alanlar

Azerbaycan âşıkları çok geniş bir alanı etkilemişlerdir. Bunların etkilerini yakın doğu ülkeleri ile Anadolu da görmek mümkündür. Bazen de Anadolu âşıklarının Azerbaycan âşıklarını etkilediğini görüyoruz. 17. yüzyıl Anadolu âşıklarının en güçlü olan Karacaoğlan Azerbaycan da çok sevilmiş, hatta şiirlerinin şekilleri değişerek yeni varyantı ortaya çıkmıştır. Anadolu'yu gezen Azerbaycanlı âşıklardan Gurbanı, Tufarganlı Abbas, Hasta Kasım, Âşık Elesger gibi ustalar, buralarda karşılaşma imkânı da bulmuşlar, hatta onların şiirleri 20. yüzyılda dergilerde ve kitap halinde yayımlanma imkânını elde etmişler. (Efendiyev, 1981:175). Bunlardan Kurbanı, Tufarganlı Abbas,

Hasta Kasım, Âşık Ali, Âşık Elesger gibi âşıklar Türkiye'yi gezmişler, bazıları Anadolu'daki âşıklarla karşılaşma imkânını da elde etmişlerdir. Böylece onların şiirleri günümüze gelip yetişmiştir. Bu âşıklar aynı zamanda gittikleri yerlere Türk kültürünü götürmüşler.

Birçok araştırmacı ve yazara göre Güney Azerbaycan bölgesi âşıklık geleneğinin kaynak bölgesi olmuştur. Büyük âşık destanlarının başlangıç noktasının bu bölge olduğunu ve kahramanlarının bu bölgeden Kafkasya'ya ve Anadolu'ya hareket etmeleri bu konuyu ispatlamaktadır (Kasımlı). Bölgede bulunan zengin halk edebiyatı ürünleri de Muharrem Kasımlının bu sözünü onaylamaktadır.

Azerbaycan'da âşıklık geleneğinin gücünü ve yaygınlığını diğer milletler ve kültürlere etkisinden de anlayabiliriz. Aynı yüzyılda yaşayan Ermeni, Gürcü ve Dağıstan âşıklarının yetişmesinde Azerbaycan Âşık edebiyatının büyük tesiri vardır. Azeri Türkçesiyle şiir söyleyen Ermeni âşıklarının sayısı 400 kadardır. (Sakaoğlu, 1986: 11).

Âşık edebiyatının diğer uluslarda aynı adla görülmesi bu geleneğin köklü olduğunu ispat etmektedir. Arşak Çobanyan 1906 da basılan "Ermeni Âşıkları" adlı küçük bir kitap çıkmıştır. Ermeni Aşuğları konusunda Fuat Köprülü Edebiyat Araştırmaları I de ayrıntılı bilgi vermiştir (Köprülü, 1989: 34). Bu gün Urmiye de yaşayan birkaç Ermeni âşıklar Türkçe şiirler okuyarak geleneğe katkıda bulunmaktadırlar.[35]

Hem Türkiye'de hem Azerbaycan'da tanınan ortak âşıklardan Karacaoğlan, Âşık Şenlik, Âşık Garip, Kerem Dede, Tahir Mirza, Yahya Bey Dilgem, Âşık Ali, Âşık Hüseyin Cavan, Han Çoban, Hasta Kasım, Âşık Alesger, Tufarganlı Âşık Abbas… adlandırabiliriz (Alptekin, 1999: 31).

Âşıklar arasında etkileşim tek taraflı olmayıp iki taraflı olmuştur. Azerbaycan âşıklarının Anadolu âşıkları etkilediği gibi, Anadolu âşıkları da Azerbaycan âşıklarını etkilemiştir. Tebriz âşıklarından Âşık Cebreyil ile görüşmemizde televizyon vasıtasıyla Anadolu âşıklarını izlediklerini bildirmiştir (Âşık Cebreyil)

Anadolu ve Azerbaycan ozanlık/âşıklık geleneğinin en büyük temsilcisi olarak Dede Korkut kabul edilir. Onun konuşmaları adeta şiir diliyledir. Dedem Korkut, Türk toplumunda çocuklara ad vermenin, zor işlerin halletmenin yanında kopuz çalıp şiir de söylemektedir.

---

[35] . Ali Kafkasyalı UrmiyedeErmeni âşıklardan Âşık Ohannes ve Âşık Antranik'i tanıtmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

TEBRİZ ÂŞIKLIK GELENEĞİNDE BİÇİM ve TÜR

Âşık edebiyatı ürünlerinin, tür ve şekil bakımdan bir takım özellikleri vardır. Araştırmacıların bu konuda çeşitli düşünceler ileri sürdüğü bilinmektedir. Bazı araştırmacılar tür ve şeklin farklı kavramlar olduğunu, bazıları da bu terimlerin aynı anlama geldiğini ve ezgileriyle, okunuşlarıyla birbirinden ayrıldığını ileri sürerler (Artun, 2005: 116).

Enver Aras "Azerbaycan ve Anadolu Âşık Şiirinde Tür ve Şekil Meselesi" adlı eserinde şu bilgilere yer vermiştir: "Günümüzde araştırmacılar tür'ün içe, şekil'in de dışa ait öğelerin taşıdığında birleşmektedirler. Anadolu sahasında şekil kelimesi biçim, form; tür de enva ve nev anlamında yaygın olarak kullanılmaktadır. Fakat Azerbaycan sahasında bazı araştırmacılar şekil ve nev kelimesi karşılığında numune, biçim, tip, yapı, növ ve çeşit gibi farklı anlama gelebilecek kelimeleri de kullanmaktadırlar (Aras, 2001: 3).

Şiirde ahenk ölçüsü olan vezin, çok eski çağlardan beri şiirin temeli sayılmıştır. Hece ölçüsü, Türkçenin yapısına uygundur. Hece vezni hecelerin sayısına göre kurulmuş bir vezindir. Nazımla söylenen bütün halk ürünlerinde eldeki en eski örneklerden bugünkü halk şiirine kadar hep bu vezin kullanılmıştır. Halk edebiyatının ister İslamiyet öncesi gerekse İslamiyet sonrası ürünlerinde nazım birimi dörtlüktür. Düşünceler dörder dizelik kümeler halinde anlatılır. Kelimelerin bütün heceleri hemen hemen aynı değerde söylenir. Hece vezninde ard arda gelen dizeler arasında hecelerin yalnız sayı bakımından denkliği aranır. Dizelerin belli bölüm ayrılmasına "durak" adı verilir. Duraklar hece ölçüsüne uyum sağlar. Dizede tek düzeliği önler. Dizenin duraklara ayrılması kalıbın özelliğini verir. Dizelerin duraklamasında hece bölünmez, durak yapılabilmesi için kelimenin bitmesi gerekmektedir (Artun, 2004: 83).

Türk dilinin asıl ölçüsü hece ölçüsüdür. Yabancı kültürlerin etki etmediği ilk devre şiirlerinde hep bu ölçü kullanılmıştır. Türklerin İslam uygarlığını kabul

etmesinden sonra aydın kesim Arap ve Fars kültürlerinin etkisinde kalmış, böylelikle yeni uygarlığın birçok öğesiyle birlikte aruz ölçüsünün hece ölçüsü üzerine etkisi görülmüştür. Şairler aruzu aynı zamanda hece ölçüsü etkisi uyandıracak tarzda kullanmışlardır. Zaman içinde aynı şairler hece ölçüsünü bırakırlar, tümüyle aruza yönelirler. Diğer yandan âşıklar hece ölçüsünü kendi geleneklerinde sürdürmüşlerdir (Mutluay, 1979: 89).

Azerbaycan âşık şiirinde Anadolu sahasına karşın daha çeşitli bir türlerle karşılaşmaktayız. Zeynelabidin Makas "Çağdaş Azerbaycan Âşık Şiiri Biçimleri Anadolu âşık Şiirinde Bulunmayan Biçimler " adlı kitabında Azerbaycan bölgesinin âşık şiir hakkında ayrıntılı bilgi vererek, Azerbaycan âşıklarının kullandığı şiir biçimleri hakkında bilgi vermiştir (Makas, 2000: 23).

2.1. Azerbaycan Âşık Şiirinin Türleri

2.1.1. Bayatı

Dört mısradan kurulu olup birinci, ikinci ve dördüncü mısralar kendi aralarında kafiyelidir (aaxa). Az da olsa koşmaların ilk dörtlüğünü (abab, xaxa) ve mesnevi (aabb) gibi kafiyelenleri de vardır. Genellikle yedi heceli mısralarla kurulur. Azerbaycan sahsında bu tür şiirleriyle şöhret kazanan âşıklardan biri de Sarı Âşıktır. (Veliyev,1985:147–148). Bayatı şiir türü olarak adını Bayat elinden almıştır. Bayatlar Selçuklular dönemi İran, Anadolu ve Güney Kafkasya bölgesine yerleşik hayata geçmişler. Moğol istilasıyla birlikte büyük bir çoğunluğu Anadolu'ya göç etmiştir. Bayatlar, Tahran, Horasan, Gence, Bedre, Karabağ ve Makü'de yoğun nüfusa sahipler.

Bayatılar âşık edebiyatında diğer türlerden form ve şekil özelliklerine göre farklıdır. Dört mısralı ve yedi hecelidir. 1, 2, 4. mısralar kendi aralarında kafiyeli, 3. mısra ise serbesttir. Burada 1. ve 2. mısralar, 3, 4. mısralarda verilen poetik fikri kuvvetlendirmek için zemin hazırlar (Oğuz, 2001: 79).

Örnekler:

Elinde fener geder,
Baktıkça yanar geder,
Bir dost bi-vefa çıksa
Dostundan kenar geder.

Yok Eziz'in balabanı,
Yasda çal balabanı,
Hamının balası geldi,
Bes menim balam hanı?
(Şikari, s. 355)

Bu dağda maralım var,
Ok deyib yaralım var.
Ne gece yuhum geler,
Ne gece gararım var.
(Şikari, s. 273, 391)

Men aşıg balam ağlar,
Arı şan bala bağlar,
Bir ata yara alsa,
Yarasın bala bağlar.
(Şikari, s. 354)

Erzurum'a, hay Erzurum'a
Bu yollar geder Erz-i Rum'a,
Devesi ölmüş Erebem,
Dözerem her zülüma.
(Şikari, s. 327, 384).

O güneyler, o kuzeyler,
O guzeyler, o gün eyler,
Hesret hesretin görende,
Bayramın o gün eyler.
(Şikari, s. 30, 13, 82, 404),

Men âşık derde Kerem,
Dertliyem derd ekerem.
Goşaram gem cütünü,
Özüme derd ekerem.
(Şikari, s.207)

Azizim yara bağlar,
Yar gözün yara bağlar,
Âşık yüz söz söylese,
Ahirin yara bağlar.

Bu dağınan, bu dağınan
El gezer bu dağınan,
Sene yahşı demezler,
Men ölsem bu dağınan.
(Şikari, s. 294)

2.1.2. Deyişme

İki aşığın karşı karşıya gelip şiir söylemeleridir. Örneklerini hem yazılı ve hem sözlü edebiyatta görmekteyiz. Klasik divan şiirinde daha çok "dedim- dedi"li şiirler olarak görünen atışmanın ilk örnekleri Divan ü Lügat-it Türk'te görebiliriz. Atışma son derece dikkat isteyen, bilgi gerektiren bir daldır. Âşıkların birinin öbürünü davet etmesiyle başlar; davet edilen aşığın cevabıyla devam eder. Daha sonrada her iki aşığın bütün maharetlerini gösterecekleri üçüncü bölüm gelir. Burada açılan ayağa, konu ve şekle uygunluk göstermeyen âşık kaybetmiş olur. Bazen kaybeden aşığın sazı alınır. (Veliyev,1985:147–148).

Örnek: Âşık Mikail Azaflı ve Âşık Hüseyin Arif deyişmesi:

Hüseyin Arif:

Âşık dostum, bu dünyada,
Biri gülmez, biri güler.
Var yokunu, yar yoldaşa,
Biri bölmez, biri böler.

Mikayil Azaflı:

Şâir kardaş, yahşıları,
Nadan bilmez, anan[36] biler.
Varı, yoku, Hayri, şerri,[37]
Danan[38] bilmez, anan biler.

Hüseyin Arif:

Elden ele konak gedek,
Can söyleyek can eşidek,
İnsanlara hörmet edek,
Biri bilmez biri biler.

Mikayil Azaflı:

Gezdim Kafkaz mahalını,
Gördüm goca,[39] cahalını,[40]
Elif derdi, melanını,
Yaman bilmez yanan biler.

Hüseyin Arif:

Hüseyin doğmadır sene,
Sanattan söz düştü yene,
Çoktur döyen[41] sinesine,

---

[36] . Anan: Anlayan.
[37] . Şerr: Kötülük.
[38] . Danmak: İnkâr etmek.
[39] . Goca: Yaşıl.
[40] . Cahal: Cahil.

Biri öymez, biri öyer.[42]

Mikayil Azaflı:

Azaflı'nın hürmetini,
Esil biler kıymetini.
Söz sanatın kıymetini,
Nadan bilmen, duyan biler.

Deyişme Tebriz ve Azerbaycan âşıklarında daha yaygın görülmektedir. Âşıkların deyişmeleri kahvehanelerde veya başka herhangi bir yerde olabilir. Âşıklar biri birinden üstünlüğünü göstermek amacıyla deyişme yaparlar. Genelde iki âşık arasında görüyoruz. Âşıklar deyişmeye başlamadan önce, bağlanan aşığın sazını elinden alacaklarını, elden sürgün edecekleri gibi tehditlerde bulunurlar (Âşık Aziz).

Tebriz de âşık deyişmeleri kaset ve CD şekline dönüştürülmüş ve halk arasında beğeniyle dinlenmektedir. Âşıklar doğaçlama şiirleriyle karşısındaki aşığı bağlamaya çalışırlar. Tecnis, cığalı tecnis, cığalı dudakdeğmez tecnis gibi zor şiirler söylerler. Son zamanda Tebriz âşıklarından Âşık Sirus "Cığalı dudakdeymez noktasız tecnis" gibi şiir türü söylemiştir (Âşık Sirus).

Tebriz Âşıklarından Aşk Yedullah Eyvezpur ve Âşık Aziz Şehnazi'nin deyişmesi çok ünlüdür. Bu deyişme 12 kaset şeklinde yayınlanmış bir bölümü: (Cığalı dudakdeymez tecnis türünde)

Âşık Aziz Şehnazi:

Hekk eyledi heçden cehanı halk,
Yarananda cehan ne aye geşti?
Âşık diyer ne aye?
Ne seyyare ne ay'e?
Çağır Şahlar Şahını,
Tez yetişsin haraye.
Ezelde ne yazdı erş-i alaye?
Ah çekdi, ne dedi? Ne aye geşti?

Âşık Yedullah:

Ezelde halg edende halık insanı,
Geldi hak-i zare ne aye geşti?
Aşık diyer ne zari?

---

[41] . Döymek: Vurmak.
[42] . Öymek: Övmek.

Ne heç ağla ne zari,
Halgın işine digget et,
Digget et sen nezari.
Yetdi nare heg zamanda nezari,
Kahr ile ne dedi? Ne aye geşti?

Âşık Şehnazı:

Ne tehri attılar nare Halili?
Deginen aşikâre nedir delili?
Âşık diyer aşikâr,
Seyyad gezer ha şikâr,
Hagigete secde gıl,
Ya gizli, ya aşikâr.
Hag nari eyledi cennet aşikâr,
Erşden ses geldi, ne aye geşdi?

Âşık Yedullah:

Celeglen Halili nare atdılar,
Şeytan dedi kesdi nare atdılar.
Âşık diyer ne çare?
Dertlilere ne çare?
Ele gelse reyaset,
Çare eyler ne çare.
Hasisler sehanı kenare atdılar,
Ne delil eşitdi? Ne aye geşti?

Âşık Aziz Şehnazı:

"Aziz" diyer aşı gezer sınanı,
Hansı kes eyledi seyr-i Sinanı?
Âşık diyer sinanı,
Yar yar ile sınanı,
Hey, Yey, Dal, Rey çağır,
Çek eğyarı sınanı.
Galhız ayağa göylü sınanı,
Heg Şahlar Şahına ne aye geşdi?

Âşık Yedullah:

"Yedullah" gezende eller içinde,
Haraylar ağasın diller içinde,
Âşık diyer haraylar,
Yar yarınan haraylar,
Darda galan iyitler,
Şahlar Şahın haraylar.
Kışın çilesinde yazık kanare,
Hicran çeken şeyda ne aye geşdi?

2.1.3. Divani

"Divan" söyleme geleneği, Türk halk şiirlerinin Divan şiiri tarzında söylemelerinden kaynaklandığı için bu şiirlere "divani" biçiminde de anılmaktadır. "Divan" ya da "Divani"ler üzerine edebiyat ve musiki araştırmacıları tarafından çeşitli görüşler belirtilmiş, bilgiler aktarılmıştır (Yakıcı, 2002: 685). Pirsultanlı divan şiir türünün Hatayi'nin âşıkları saraya davet etmesiyle yarandığını bildirmiştir (Pirsultanlı 2002: 128). Bir başka görüşe göre divanı tür şiirin Şah İsmail Hatayi'nin yanında bulunan Kurbanı tarafından ortaya çıktığı bildirilmiştir.

Doğu Anadolu ve Azerbaycan sahalarında sıkça kullanılan bir nazım şekli olup 15 heceli mısralarla kurulur. Durakları (8+7) veya (4+4+4+3) şeklinde olabilir. Mısra sayıları dörtlükten az veya fazla olan örnekler de vardır. Dört mısralık hanelerle kurulanlarda kafiye düzeni, ilkinde birinci, ikinci ve üçüncü mısraların, diğerlerinde ise ilk üç mısraının kafiyeli olması şeklindedir (aaka, bbba, ccca). Muhammes gibi destanî konuların tasvirinde, sevginin ifade edilmesinde, sosyal konuların ele alınmasında başvurulan bir şekil olmakla birlikte muhammesler kadar işlenmemiştir. Bazen yedi bende kadar ulaştığı görülür. Hece sayısının ve durak sistemindeki özellikleri klasik divan şiirinin (Failatün Failatün Failatün Failün) kalıbını hatırlatmaktadır. (Veliyev,1985:147–148).

İlk divani Kurbâni'nin, Hatâyi'nin ölümü için söylediği "Ola" redifli divani mersiyesi ve "Güzel" redifli divani üstadnâmesidir. Divaniler: "Gıfılbend Divâni", "Cigali Divani", "Divani Mersiye", "Divani Fehriyye (Öğüdleme-Ustadnâme)", "Divanı Muhammes Bayan-ı Hal Tarihi Manzume", " Divani Muhammes Elif-lâm" gibi adlara bağlı şekillerle anılırlar (Oğuz, 2001: 84).

Örnek:

Oyan daha, yatan seyyad, bil ki şikâr elden geder,
Bel bağlama na-necibe, namus u âr elden geder.
Budur insan kervanları, gece gündüz göç eyleyir,
Bu dünya bele dünyadı, her ne var elden geder.
Bir daha yaratmayacak bil ki yaradan bizi,
Kaza kahri eyleyecek yer ile yeksan bizi,
Gah endirir, gah kaldırır vakt bizi, devran bizi,
Hükümdarlar öyünmesin, ihtiyar elden geder.

Gel gel "Azaflı Mikayil" na-necibe söz deme,
Yahşı-yaman ne bilecek, kanmayanı bizleme,
Bu dünyada çek keyfini, o dünyayı gözleme,
Felek çalar çengalini, devlet ü var elden geder.

Âşık Mikayil Azaflı

Moc[43] verib heggin keremi deryâ-yı 'Ummâne bah,
Altında dünya salınıb, titreyir her yane bah,
İlâhi bir kuş yaratıb rûzisi hegden yeter,
Dimdiğinde[44] den alıb, den yiyen dendâne[45] bah.

Bir gün olar görersen cehân-ı zülmet olar görmag olmaz göz gözi,
Şems û gamer bürüyübdi seng[46] û sehrâni[47] düzi,
Gör ne gözel helg eyleyib ayı günü ulduzi,[48]
Yetti yerdi yetti[49] göydi, yetti de 'erş-i zemin,
Dolanır çerh-i mu'allâ o âsimâne bah.

Âb û âteş, hâk û bâddân yarandı Âdem ata,
Uydu Şeytânın sözüne den yedi etdi hatâ,
Buyurdu mennen vesidi, siz buyurun ümmete,
Atdılar cennetden kenâre o beden-i üryâne bah.

Yazıg "Kûl Ebâzer" bah hudâ'nın işine,
Ağlayuben ümmân edib göz vurub göz yaşine,
Hâbil[50] öldürdü Kâbili[51] kasd edib gardaşine,
Olarda beş gün bu fâni dünyade o melûn şeytâne bah.

(Kul Ebuzer, Şikari Destanından, s. 36).

---

[43] . Moc: Dalğa
[44] . Dimdiğində: Gagasında
[45] . Dəndân: Dış
[46] . Səng: Taş.
[47] . Səhr: Çöl.
[48] . Ulduz: Yıldızı.
[49] . Yeddi sözcüğü "yetti" biçiminde de söyleniyor.
[50] . Habil, Kâbil olayına işare etmektedir.
[51] . Kâbil: Kardeşi tarafından öldürülen.

2.1.4. Varsağı

Âşık edebiyatında Güney Anadolu'da "Varsak" boyu halkınca özel bir ezgi ile söylenen koşmalardır. Bir bakıma koşmanın Varsak'lara özgü ezgi ile söylenen biçimidir. Varsağılarda yiğitçe bir hava vardır. Talihten şikâyet, tabiata meydan okuma, yiğitçe deyişler varsağının başlıca konularıdır (Artun, 2004: 68).

Geyibden delil göründün,
Dedim hoş geldin hoş geldin!
Bizi sevip sevindirdin,
Dedim hoş geldin hoş geldin!

İki can idik birleştik,
Mehebbet kapısın aşdık,
Şükür didare erişdik,
Dedim hoş geldin hoş geldin!

Üstümüze yol uğratdın,
Göher aldın, göher satdın,
Erliğini isbat etdin,
Dedim hoş geldin hoş geldin!

Bir ağacda güller biter,
Dalında bülbüller öter,
Şahıma ber-güzar geder,
Dedim hoş geldin hoş geldin!

Böyle "Şâh Hatâyim" böyle,
Pirim destur versin söyle,
Şaha menden niyaz eyle,
Dedim hoş geldin hoş geldin!
Hatâyi

Gel könül incime bizden,
Kalsın könül, yol kalmasın.
Evvel aher yol kadimdir,
Kalsın könül, yol kalmasın.

Erenler bize busudur,
Yalan söyleyen asidir,
Bu gerçekler nefesidir,
Kalsın könül, yol kalmasın.

Bağçada açılan güldür,
Menayi söyleyen dildir,
Pes, ezelden kadim yoldur,
Kalsın könül, yol kalmasın.

Başındadır altın tacı,
Budur erenler meracı,
Keskindir yolun kılşıcı,
Kalsın könül, yol kalmasın.

Ey divane, ey divane,
Âşık olan kıyar cana,
"Hatâyi" der tacı hana,
Kalsın könül, yol kalmasın. (Hatâyi)

2.1.5. Geraylı

Sekizli hece vezniyle söylenen, yapı itibariyle Anadolu sahasındaki semaileri hatırlatan bir şekildir. Birinci dörtlüğünde birinci, ikinci ve dördüncü mısraları kafiyeli olup üçüncü mısraı serbesttir (aaka). Bazen çift sayılı mısraların kafiyeli, diğerlerinin serbest olunduğu da görülür (kaka). Diğer dörtlüklerde ise ilk üç mısra kafiyeli olup sonuncu mısralar yukarıya bağlıdır (bbba, ccca). Durak sistemi (4+4) veya (5+3) dür. Dörtlük sayısı 3–5 arasında değişir. "sallama geraylı", "nagrat geraylı" ve "geraylı rubai" gibi çeşitleri vardır. Bazı yerlerde "Sekizli" diye de adlandırılır. (Veliyev,1985:147–148).

Geraylı, Greyli, Kurayi türü halk arasında Gileyli veya Gireyli biçiminde söylenmektedir. Azerbaycan 'âşık edebiyatında Gerayli Türkiye âşık edebiyatında Semai ve Varsağıya tekabül etmektedir. Geraylı Azerbaycan Âşık edebiyatının en eski ve en yaygın türlerindendir. Faruk Sümer bu tür şiirin Türk oymaklarından olan Gereylilerden olduğunu bildirerek Gereylilerin Çağatay oymaklarından biri olarak tanıtmıştır (Sümer 1999: 157).

Geraylı ve Bayatı gibi âşık şiir türleri adlarını eski göçebe Türklerden aldığı bilinmektedir. Bu gün İran'ın İsfahan, Fars ve Kirman eyaletlerinde bulunan Geraylıların, Safeviler zamanında Horasandan göç ettikleri bilinmektedir. Ayrıca Gülistan eyaletinin Ramiyan kentinde Geri veya Geraylar yaşamaktadırlar.

Türk kültürünün etkisiyle, Geraylı sözcüğü Fars musikisine de geçmiştir ve bir makam bu adla bulunmaktadır. Ancak bu sözcüğün yanlışlıkla Farsçada "Giryey-i Leyli" (Leyla'nın Ağlaması) alındığı geldiği söyleyenler vardır (www.elobamkaşkayi: 20.12.2006).

Geraylılar bentlerimdeki mısra sayılarına ve bunların kafiyelenmiş biçimlerine göre "Cigalı Geraylı", "Sallama Geraylı", "Mürvetli Geraylı", "Elif-lam Geraylı",

“Gaytarma Geraylı”, “Tecnis Geraylı”, “Negeretli Gerayli”, “Gerayli Dildeymez”, “Gerayli Rübâi” gibi alt dallara ayrılmıştır (Oğuz, 2001: 80).

Örnekler:
Yahşı dostun acı sözü,
Derd ehline kar etmaz mi?
Od vurub yandırdı bizi,
Gen dünyanı dar etmez mi?

Bülbül idim gül içinde
Ganan arif dil içinde
Bele mektub el içinde,
Ohuyanı har etmez mi?

Şan-şan olar göz yarası,
Heç soyur mu köz yarası?
Sağalar mı söz yarası?
Şemşir ah u zar etmez mi?

Âşık Şemşir.

Goca gartal ne geziesen,
Dağlar koynunda koynunda,
Bala gördüm anasının,
Ağlar koynunda koynunda.

Niye gelbin garalıbdır,
Gül üstünü har alıbdı,
Şamamalar saralıbdır,
Dağlar koynunda koynunda.

Bir hekim yara bağlayır
Sinemi çapraz dağlayır,
Bağban gördüm, gan ağlayır,
Bağlar koynunda koynunda.

“Azaflı” yaz dile gelmez,
Uçdu bülbül güle gelmez,
Geçen geçdi ele gelmez,
Çağlar koynunda koynunda.

Âşık Mikayıl Azaflı

2.1.6. Gıfılbend

Azerbaycan âşık şiirinde “muamma”ya verilen addır. Hazırlanması ve cevaplandırılması için bilgi ve maharete ihtiyaç vardır. Gıfılbendi ortaya atan aşığın olduğu kadar ona cevap verecek olanın dini, tasavvufi ve felsefi bilgilere donanımlaş olması gerekmektedir. Soru ile cevabın benzer hususları ele alınması gerekir. Daha çok

11 heceyle söylenir kafiye düzeni de geraylıda olduğu gibidir (abab (kaka), cccb, çççb). Karşısındakine gıfılbend açan âşık, sözüne “O ne?”, “O nedir ki?”, “O kimdir ki?” gibi soru ifadelerle başlar. Divani şeklinde açılan gıfılbandler de vardır. (Veliyev,1985:147–148).

Bu gibi şiirlerden maksat rakibi güç duruma düşürmektir. Âşık karşılaşmalarında bu gibi şiirlerde sorulan özel ad veya nesneyi bulamayan âşık yenik sayılır.

Muammalardan örnekler:
Bugünleri bir hikmete tuş oldum,
Adı sanı her âlemde deyilir.
Şeriyet etini haram buyurup,
Helal olan sümükleri yenilir.

Müdam ayağından kesilmez abı,
Abını kesende heç olmaz tabı,
Çok aziz yaradıp kerem sahabı,
Tokmağınan tepesine döyerler.

Elesger arz eyler arifler kana,
Üç ayda dörd ayda o gelir cana,
Letifdi horeyi karışır kana,
Dermanı var cesedinde yayılır. (Cevap: pirinç)

O ne kuşdu, ilde çeker bir giye?
Giyesinde yüz min nâ-hak gan olu?

Ne galadı, dörd yüz kırk dörd bürcü var?
Onda üç yüz altmıs altı kan olu?

O kimdi ki, hamı zaddan ucadı?
O kimdi ki, istekleri bicadı?

O kimdi ki, ondördünde gocadı?
Otuza yetende nov-cavan olu?

Ne anadı, yeyer balasın özü?
Ne eli var, ne ayagı, ne gözü?

O kimdi ki, iki başı, dörd üzü?
Üç, beş, yeddi nedi nümayan olu?

Ne cansızdı, dindirceyin veri ses?
Onda yokdu et, gan, sümük, heç nefes.

Meşkinli Mehemmed'nen her kim etse behs,
Bir müemma deyer sergerdan olu.

Âşık deyişmelerinde de bu tür şiirlerin bolca kullanıldığı tespit edilmiştir. Tebriz âşıklarından Âşık Yedullah ve Âşık Şehnazı deyişmelerinde kullanılan gıfılbend örneği:

Âşık Yedullah:

Mağrurluk eyleyip ustadam deme,
Ne ağaçtı çiçek açmaz barı olar?
O nedir ki gadir Allah göremmez?
Görmüyen canınnan tez bezâr olar?

Âşık Şehnazi'nin cevabı:

Ustadam diyenler mağrur olmasın,
O encirdi, çiçek açmaz bar verer.
O yuhudu, gadir Allah göremmez,
Kim yatmasa canınnan tez bezâr olar.

2.1.7. Goşma

Anadolu ve Azerbaycan âşık şiirinin en çok örneği olan ve sevilen nazım şeklidir. En az üç dörtlükten meydana gelen koşmaların ondan fazla dörtlüğe kadar varanları da görülür. Daha önce ilk dörtlüğünde tek ve çift sayılı mısralar kendi aralarında kafiyeli iken (abab), sonraları sadece çift sayılı mısraları kafiye olarak kalmıştır (kaka). Tabii bu durum genel olmayıp çoğunlukça benimsenmiştir. Diğer dörtlükleri ise, geraylıda olduğu gibi kafiyeleşmiştir (cccb, çççb). Anadolu sahasında olduğu gibi Azerbaycan'da da koşmalar(goşma) 11 heceli olup 6+5 veya 4+4+3 şeklinde duraklı olurlar. Aşk ve sevgilinin ön plana geldiği konular arasında tabiat güzellikleri de ihmal edilmemiştir. Koşmanın pek çok çeşidi vardır: "Goşa yarpag goşma", "Tekrar misralı goşma", "Dodakdeymez goşma", "Goşma müstezad/ oyaglı goşma", "Yedekli goşma", v.b. Koşmaların Anadolu sahasında da pek çok çeşidi olduğu unutulmamalıdır. (Veliyev,1985:147–148).

Azerbaycan sahasında 3, 4, 5, 6 heceliler "Tesnif", 7 heceliler "Bayatı", 16 heceliler "Muhammes" olarak adlandırılmakta ve diğer şekillerin bunlardan çıktığı benimsenmektedir. Bu cümleden olarak heceli bütün şiirler koşma demekte ve Türkiye sahasındaki "Destan", "Koçaklama", "Güzelleme", "Taşlama", "Türkmani" gibi şiir türlerinin mevcudiyeti Hekimov tarafından sorgulanmaktadır (Oğuz, 2001: 80).

Örnekler:

Kırklar piri, özün yetis dâdıma,
Bir de meni yetir yâr ayagına.
Üzün görüm, könül alsın teselli,
Kına tek yakılım el ayagına.

Semada ulduzlar, sana gelibdi,
Yüz ilin hastasi cana gelibdi,
Ay hezerat, bir zamana gelibdi,
Yoksul üzün sürtür mal ayagına.

Abbas bu sözleri deyer özünden,
Doymamışam yârın o gül üzünden,
Ağlamagdan bir perinin gözünden,
Düsübdü Gülgez'in kâl ayagına.

Abbas Tufarganlı

Könül dostum, vefasızın andına,
Birde şirin dillerine inanma.
Yüz fitneli, yüz bir dilli gözelin,
Yüz el değen ellerine inanma.

Asil tapıp mehebetle heyat kur,
Hile gerden, fitne kardan uzak dur,
Ameli şer gelbi murdar, üzü nur
Fendgirlerin fitnelerine inanma,

Bu "Azaflı" neler gördü ne çekdi,
Sinesinde vefa adlı gül ekdi,
Min gözelin belki biri çiçekdi,
Tez tez açan güllerine inanma.

Âşık Mikayıl Azaflı

Ay nazenin, hatırına deymesin,
Gerdenden ayrılıb kara zülflerin.
Ala gözlerine mayil olmuşam,
Günahkaram, çekir dara zülflerin.

Gözel, sen de muradına çatmadın,
Benna olub, sınık könül yapmadın,
Terlan idin, öz tayını tapmadın,
Getdi, kısmet oldu sara zülflerin.

Elesger de eşge düşüb okuyur,
Müjganların sinem üste tokuyur,
Endamından gızıl güller kokuyur,
Koyma dağılmağa, dara zülflerin.

Âşık Elesger

Meğrurluk eyleyib, ustadam deme,
Vakt olar, bir yerde dara düşersen,
Baş tülek deyilsen, çolpa balasan,
Sergerdan kalarsan tora düşersen.

Alçakda dayan ki, çıhasan başa,
Tülküsen, aslanla girme savaşa,
Gel yapışma gücün çatmayan daşa,
Götürebilmezsen, zora düşersen.

Bize satmagınan işve-nazını,
Zimistana döndererem yazını,
Soyaram libasın, allam sazını,
Yal-guyruğu yolug, yola düşersen.

Sahla dilin, özün üçün yağıdı,
Âşık Elesgerin odlu çağıdı,
Çalar kaynağına, seni dağıdı,
Göyden yere para-para düşersen.

Âşık Elesger

2.1.8. Herbe- Zorba

En az üç dörtlükten meydana gelen, kafiye yapısı ve diğer özellikleriyle koşmaya benzeyen bu şiirlerin başlıca özelliği, âşıkların kendilerini övmeleri, kahramanlıklarını dile getirmeleridir. Söyleyeceği sözü fazla olan âşıklar, bir destan kadar şiiri uzatır ve bazen 15 dörtlüğe kadar varabilir. Bazı harbe-zorlar beşer mısralık bencilerle yazılırlar. Bunların kafiye düzeni ise muhammesinkinin aynıdır. Daha çok deyişme yapacak olan kendilerini rakipleri karşısında övmek için kullandıkları bir şekildir. (Veliyev,1985:147–148).

Atışmalarında âşıklar karşısındaki aşığı baskı altında tutmak için bu kendini öven ve rakibi yeren şiirler söylerler (Âşık Müslüm Askeri).

Örnek:

Her kim menem deyir dursun ayağa,
Okusun “Eşhedin” gelsin meydana,
Dersimi almışam kâmil ustadan,
Söz coşup sinemde dönüp ummana.

Karşımda dayanmaz deryada neheng,
Meşelerde aslan, dağlarda peleng,
Her kim bu meydanda menle etse ceng,

Yakin bilsin doyup o şirin vana.

"Cavanmerd" sıhılıp Şah-ı Merdan'a,
Nuhun tufanı tek gelip tuğyana,
Her kim menem deyir gelsin meydana,
Bu sâ'at meydanda boyansın kana.

Âşık Baba Ali Cavanmerd

Muhammes herbe-zorba türü şiirin örneği:

Şairem, söz deyerem, mennen uzak dur, geri dur,
Ağzımdan od tökülür, naram, ataşam, geri dur,
Bez, gedek müşterisi, alam, gumaşam, geri dur,
İstesen terpedesen, terpenmez daşam, geri dur,
Terpensem ev yıkaram, bir ağır sengem, sene ne?

Get, atlasın yahşısdan, yaşılından da al, getir,
Men, özüm alıb satanam, mene sen tirme şal getir,
Serrafam tez şeçerem, göher ile le'l getir,
Girmişem meydanına, meydanıma kel getir,
Deryalar boylamışam, men bir nehengem, sene ne?

Dünyaya tek gelmişem, dal İbn-i Dal kimi,
Aleme adım düşüb ol Rüstem-i Zal kimi,
Sözden kale yapmışam, Kal'e-yi Selsal kimi,
Eridib saf etmişem, kumriye misal kimi,
Ohumuşam min bir dili, çok da Firengem, sene ne?

Şemkirli Âşık Söyün'em men burada yer eyledim,
Urmu, Salmas, Marağa, İsfehan'ı zar eyledim,
Gezdim Çeçen, Çerkez'i, ne korkdum, ne 'ar eyledim,
Demir kapı, Derbend, Kuba, Gürcüstan'ı har eyledim,
Tülküsen geride dur, şir ü pelengem, sene ne?

Âşık Şemkirli

Herbe-zorba şiir türünü âşıklar deyişme sırasında çok kullanmaktadırlar. Âşıklar karşısındaki aşığa psikolojik baskı yapmak için bu tür şiirleri kullanırlar. Âşık Yedullah ve Âşık Aziz Şehnazı atışmasından bir harbe-zorba örneği:

Âşık Yedullah:

Dolmuşam baharda bulutlar kimi,
Her yeten meydana gele koymaram,
Bol bulanlık akan coşkun selem men,
Uçan kuş ganat çala koymaram.

Âşık Aziz Şehnazi:

Aşkın semendin sürüp gelmişem,
Her gelen meydanı ala koymaram,
Tökerem gözünnen ganlı yaşını,

Üzün ölenecen güle koymaram.

Âşık Yedullah:

Bilmerem şair nedi şuare nedi,
Çoşkun deryalar tek tab' sinemdedi,
Yüz on dört sureden aye mendedi,
Sözlerim çok bu şehd-i lal'e goymaram.

Âşık Aziz Şehnazi:

Menem ilim içinde derya-yi Umman,
Ezberimdi beşkitab-i asiman,
Meydanımda tab getiremez her nadan,
Elinde sazını çala goymaram.

Âşık Yedullah:

Yedullah pirinden alıbdı dersi,
Fikrim seyr eyler arş inen kürşi,
Okumuşam Arab, Türkünen Farsi,
Her kim gelse bu meydane goymaram.

Âşık Aziz Şehnazi:

Ezelden düşmene menem bir piçak,
Hanı menim kimi gendi goçak?
El ulusundan salaram gaçag,
Olarsan ferari, ele goymaram.

2.1.9. Muhammes

Âşık edebiyatına klasik edebiyattan geçen bu şeklin her bendi beşer mısradan meydana gelmektedir. Hece vezni ile yazılanların yanında aruz vezni ile yazılanlar da vardır. 16 hece ile yazılanları ortadan bölünmek suretiyle onar mısralık bentler şeklini alır. Birinci bendin bütün mısraları kendi aralarında kafiyelidir (aaaa); diğer bentlerin ilk dört mısraları kendi aralarında kafiyeli olup, beşinci mısraları yukarıya bağlıdır (bbbba, cccca). Muhammeslerin hece vezni ile yazılanlarında bazı değişiklikler görülür; bunların başında ortaya konulan yeni şekiller gelmektedir. Ayrıca, bu şeklin, goşma ve geraylıya göre daha epik konulu şiirlere daha uygun olduğu görülür. "Cıgalı Muhammes", "Dudakdeymez Cıgalı Mühemmes" gibi çeşitleri vardır. Ayrıca Azerbaycan halk hikâyelerinin sonu da "duvaggapma" adı verilen bir muhammesle biter. (Veliyev,1985:147–148).

Bu tür şiirlerde Âşık Valeh, Ağ Âşık, Âşık Ali, Hüseyin Şemkirli, Âşık Musa, Varhiyanlı Âşık Mehemmed, Âşık Alesker, Molla Cuma, Bozalganlı Hüseyin,

Ağdabanlı Âşık Gurban, Âşık Penah Seyferli, Âşık Esed, Âşık Mirze, Şair Veli, Âşık Hüseyn Cavan, Mayıl, Âşık Koca, Âşık Necef Elimerdanli, Âşık Hüseyn ve başkalarının şiirlerinde önemli yer tutmaktadır. (Oğuz, 2001: 84).

Âşık Cunun'dan muhammes örneği:

Üstünüze kölge[52] salan, bulutlardır karlı dağlar,
Sinenizde ekin biter, bol mahsullü barlı dağlar.
Eteğiniz bağça[53] barlı, alma heyva,[54] narlı dağlar.
Kayanızdan kartal inmez, keklik, cöyür, sarlı dağlar.
Varlığınız tükenmezdir, ihtişamli, varli dağlar.

Kökü yerde, başı göyde, [55] her görene kudret verir,
Kara kölge, dize çökmez, iğitlere cüret verir,
Boz bulağı,[56] şelalesi cemaline ziynet verir.
Başdan başa sal kayadır, ülkemize şöhret verir,
Asırların yâdigâri, adlı itibarlı dağlar.

Sinenizde cığır yollar, herden gelir kervan geçer,
Gül çiçekli yamacızdan, çisgin galhır, duman geçer,
Eşge gelir Âşık "Cunun", neşeli bir zaman geçer,
Bulag üsten maral ötdü,[57] ele bildim canan geçer,
İlhâm alır sizden eller, koç iğitli erli dağlar.

Âşık Cunun.

Bilmenem menden neçün ol sevgili canan küsüb,
Üzüme bahmaz dahi, bir gözleri mestan küsüb,
Ağladır kanlar mene, rühsaresi hendan küsüb,
Kara günlerde koyub meni, meh-i taban küsüb,
Könlümün şehrin seraser eyleyib viran, küsüb.

Bağrımı vermiş keser kirpiklerin elmasına,
Ağlamagdan gözlerim dönmüş iki kan tasına,
Gece-gündüz düşmüşem derdi gemin deryasına,
Rehm kılmaz, ah kim, öz aşigi-şeydasına,
Derdi öldürdü meni, bir eylemez derman, küsüb.

Hatâyi

---

[52] . Kölge: Gölge.
[53] . Bağça: Bahçe.
[54] . Heyva: Ayva.
[55] . Göy: Gök.
[56] . Bulak: Çeşme.
[57] . Ötmek: Geçmek.

2.1.10. Müseddes

Altışer mısralı bentlerden meydana gelir. İlk bendin bütün mısraları kendi aralarında kafiyelidir (aaaaaa). Diğer bentlerin ise ilk beş mısraları kendi aralarında kafiyeli olup, sonuncu mısralar yukarı bağlıdır (bbbbba, ccccca). Farklı kafiye düzenine sahip olanları da vardır. “Cigalı zencirli müseddes” , “Muhammes divani müseddes” gibi çeşitleri vardır. (Veliyev,1985:147–148).

Örnek:

Yaradan be-kudret gök ile yeri,
Melaik hem Âdem, div ilen peri,
Erenler güzini cehan serveri,
Nebiler içinde odur mehteri,
Ali’dir, Ali’dir, Ali’dir, Ali,
علی العظیم و شریف الولی

Hemişe Huda ile hem-dem olan,
Sirinde Muhemmed’le merhem olan,
Zuhur-i sifatında Âdem olan,
Hem evvel, hem ahirde hatem olan,
Ali’dir, Ali’dir, Ali’dir, Ali,
علی العظیم و شریف الاولی

Vilayet sırrını zuhur eyleyen,
Bu âlem zunubun gefur eyleyen,
Peyemberler içinde umur eyleyen,
Cehanı zuhurunda nur eyleyen,
Ali’dir, Ali’dir, Ali’dir, Ali,
علی العظیم و شریف الولی

Var iken ilah ile sirri be-hem,
Getiren vucuda ez edem,
Anunlen şerif oldu beytü’l-herem,
Mekânı vilayet, mekân-i kerem,
Ali’dir, Ali’dir, Ali’dir, Ali,
علی العظیم و شریف الولی

Adı min sifatı hezaran hezar,
Döner hökmi birlen bu leyl ü Nehar,
Ki ismi Ali’dir özi kirdigar,
Dutubdur sözünden yer ü gök karar,
Ali’dir, Ali’dir, Ali’dir, Ali,
علی العظیم و شریف الولی

Kemine Hatayi’ni kul eyleyen,
Cemi‘-i muradın husul eyleyen,
Dilinde sifatın nuzul eyleyen,

Hesudı zelumen cehul eyleyen,
Ali'dir, Ali'dir, Ali'dir, Ali,
علی العظیم و شریف الولی

"Hatayi"

2.1.11. Tecnis

Azerbaycan âşık edebiyatında en çok müracaat edilen şiir formasıdır. Tecniste kafiye cinaslı sözlerden oluşur. Koşma şekline çok yakın olduğu için koşmadan ayrıldığı fikri ileri sürülmüştür. Azerbaycan sahasında çeşitliliği bilinmektedir: "Gara Tecnis", "Ayaglı Tecnis", "Tecnis Müstezad", "Cığalı Tecnis", "Nefesçekme Tecnis", "Dodagdeymez Tecnis", "Dilterpenmez Tecnis", "Zincirleme Tecnis", "Cıgalı Nefesçekme Tecnis", "Tecnis Şaki", "Nögtesiz Tecnis", "Öyüdleme Cıgalı Tecnis", Tecnis Evvel-aher", "Herf Üstünden Tecnis" gibi çeşitler var. (Paşayev, 1986: 13).

Daha çok "goşma" şeklinde dörtlüklerle, bazen farklı sayıdaki mısralarla kurulan bentlerle meydana gelen tecnis, Anadolu sahasının aksine koşmanın bir çeşidi olmayıp başlı başına bir şekil olarak kabul edilmektedir. Temelinde cinaslı söyleyişlerle kafiye meydana getirme düşüncesi yatar. Bunda da başarılı olabilmek için, dilin inceliklerini bilmek, zengin bir kelime hazinesine sahip olmak gerekir. Azerbaycan yazılı ve sözlü şiirinde örneklerini sıkça görebileceğimiz tecnis, Özbek ve Türkmenler arasında pek yaygın değildir. (Veliyev,1985:147–148).

Lirik tarzın bu türünde şiir koşmak, âşıktan söz sanatında sınırsız bir yetkinlik, beceri ister. Başlangıçta tecnis, koşmanın içinde yer alırken günümüzde ulaştığı derece bakarak onu yeni bir tür olarak kabul etmek gerekli hale gelmiştir (Oğuz, 2001: 82).

Âşıkların Tecnis şiir türlerinden örnekler:

Gözel boylu, gözel huylu, gözel yar,
Ne gözelsen, geyinibsen alı sen.
Gözel gözün herden gıya bahanda,
Gözel canı gözel tenden alısan.

Gözel kamet, gözel gerden, gözel üz,
Gözel olmaz sen tek, olsa gözel yüz,
Gözel canı munca yeter, gözel, üz,
Gözel deyil, etme, gözel, alı sen.

Gözel durub, gözel gezib, gözel bah,
Gözel kelbem, sal boynuma gözel bağ,

Gözel seyrü keşt eyleyib gözel bağ,

Gözel, der budagdan gözel alı sen.
Gözel sagi, gözel tutub, gözel kes,
Gözel doğra kebab bağrım, gözel kes,
Gözel canan, gözel adam, gözel kes,

Bir gözel kimsenin gözel alısen.
Gözel gapındadır, gözel hey derin,
Gözel sev demişem gözel hey, derin,
Gözel, "Vâgif" gulun, gözel Heyderin,
Gözel, yetiş dade, gözel Alı sen.

"Vâgıf"

Âşık götür dogguz telli sazını,
Ya divanı yâda tecnis çal ha çal,
Düşmen üçün seç gılıcın sazını,
Esirgeme kellesinden çal ha çal.

Yahşı aşpez tanır yahşı düyünü,
Gamlı âşık gelbin neden döyünür,
Ele bağla açılmasın düyünü,
Bir ilmek yoh üçün möhkem çal ha çal.

Ne vahtacan felek mene ağ çalar,
Faydasızdır zer gızıla ağçalar,
"Cavan Hüseyn" kara hattın ağ çalar,
Diyeler ki, goca âşık çal ha çal.

Âşık Hüseyin Cavan.

Bi-mürüvet yar meni candan eyledi,
Tutubdu destinde ay ağ almasın,
Yarın bağçasının seyrine vardım,
Heç görmedim yarın ağ almasın.

Bayram ayı demek olmaz her aya,
Tabib gerek derman ede her aya,
Şahlar şahı özün yetiş haraya,
Düşmen üstümüze ayağ almasın.

Âşık Ali diyer yara bağlıya,
Yahşı tabib gerek yara bağlıya,
Yar ki meylin gayrı yara bağlara,
Hefteye varmasın, aya kalmasın.

Âşık Ali

Seher tezden ezm-i gülşen eyledim,
Gem meni çulgadı, ay hayıf hayıf.
Âşık deyer: Ay hayıf!
Kimler oldu ay, hayıf!
Seniynen men sevişdim,
Ayrı düşdüm, ay hayıf.

Bağban oldum, bağ besledim, çifayda,
Dermedim gülünü, ay hayıf hayıf!
Serrafın destinde ne dane gördüm,
Murgun dehanında ne dane gördüm.
Asık, ne dane gördüm,
Halın ne dane gördüm,
Tülek terlan tuş oldu,
Ahır nadana gördüm.

Gövheri verdiler nadana gördüm,
Bilmedi kiymetin, ay hayıf hayıf.
Okudum dersimi, çıhdım Yasin'e,
İyid olan ihlâs baglar yasına.
Asık deyer: Yasina,
Namerd boynu ya sına,
Nanecibe söz deme,
Ya inciye, ya sına!
"Gasım" eller, eller geler yasına,
Eşidenler deyer: Ay hayıf hayıf.

Âşık Hasta Gasım

(Cıgalı tecnis)

Bir gözelsen, şövkün düsüb cahana,
Yokdur senin kimi gözel göz ala.
Men asigem cahana,
Canım gurban cahana,
Hakk'ın eziz bendesi,
Hos gelmisen cahana!
Yaradan yaradıb salmış cahana,
Yohdu senin kimi gözel, göz ala.

Bağbansan bağa bak, bak isini gör,
Bağ besle, bağ becer, bağ isini gör,
Asık, bak, isini gör,
Bağa bak işini gör,
Ne yatdın kâmil ovçu,
Maralın bakışını gör.
Hele sen terlanın bakışını gör,
İsteyir canımı gözel göz ala.

"Abbas" deyer: Men gurbanam sene yâr,
Uzun boylu, tuti dilli sene, yâr.
Men âşigem sene yâr,

Sened verdim sene yâr,
Gerib aşik, gürbet el,
Canım aldın sen, a yâr.
Dolandım dünyanı neçe sene yâr,
Görmedim sen kimi gözel, göz ala.

Âşık Abbas Tufarganlı

(Cıgalı Tecnis)

Hekiket behrinde gevvasam deyen,
Gevvas isen, gir deryaya üzhaüz.
Âşık deyer: Üzhaüz,
Sonam, gölde üzhaüz.
Garı düşmen dost olmaz,
Yalvararsan üzhayüz.
Bir merd ile ilgarını vur basa,
Nâmerd ile kes ülfeti üz ha üz.

Parçalandı gemim ganlı derinde,
Gerg oldu ümmana, kaldı derinde,
Âşık deyer: Derinde,
Dayazında, derinde,
Sidki, kelbi düz olan
Hergiz kalmaz derinde.
Kismet olsa o Mövla'nın derinde,
Üz döseyek, secde gılag üz ha üz.

"Hasta Gasım" cânanına can deye,
Can danışa, can eşide, can deye.
Âşık deyer: Can deye,
Vefalıya can deye,
Görmedim hercayılar
Cânanına can deye.
Yok vefalım, can deyene can deye,
Bi-vefasan, çek elini üz ha üz

Âşık Hasta Gasım

2.1.12 Ustadname

Halk hikâyeleri anlatan âşıklar hikâyenin daha etkili olması için destanın (hikâyenin) başında bir kaç bent etkileyici sözler söylemişlerdi ve böyle şiir söyleme geleneği zaman içinde bir gelenek haline gelmiştir. Halk hikâyesini anlatan âşıklar şiirlerin usta âşıklara mahsus olduğunu vurgulamak için bu şiirlere "Ustâdnâme" demişler. Böylece ustadnâme kendi kendine bir terim haline gelmiştir (Haciyev, 2002: 375).

Azerbaycan folklor terminolojisinde ustadnâme'ye şöyle açıklamalar verilmiştir: Âşıklar içtimai muhitte, cemiyette baş veren hadiselerin muhtasar tahlilini verir, umumileştirmeler aparır, muayyen ahlaki neticelere gelir ve bunun esasında nasihat, meslehet ruhlu şiirler yaradırlar. Öğüt, nasihat aksakal maslahatlı âşık yaradıcılığında çok geniş yer tutar. Ustadânme veya nasihatname adlandırılan bu tür şiirler âşık sanatının zirvesi sayılabilir. (Namazov, 1984: 110–111).

Âşık Yedulah Şikari Destanını Mucrim Kerim'den söylediği ustadnâme ile başlar:

Dostum deyir sene selâm verenin,
Nice baştan kemâl u 'âri gerek,
Anlı açık ola yüreği temiz,
Doğru sözüyle itibarî gerek.

Gamımda ağlaya toyumda güle,
Özü öz kadrini kıymetin bile,
Hâlımı soruşup kadrimi bile,
Doğru sözüyle düz ılgarı gerek.

Öyle allanmaya pula devlete,
Hile ile sokulmaya gayrete,
Dostunu salmaya heç hacâlete,[58]
Namus u gayreti 'arî gerek.

(6+5)

Bâr ilahim zat-ı pâkın 'eşkine,
Heş merdi nâ-merde eyleme muhtaç.
Kamuya rezzâgsan cümle-yi 'âlem,
Yüz tutupdu sana hem gani hem aç.

Kelâm-i fâzılsan otuz cüz-i Kur'ân,
Seni ber-hak bilen heç görmez yaman.
Çün dedin yarandı zemin u asuman,
Küll-i şey her ne var emrine revâç.

İns ü cinn ü melek temâm ne ki var,
Okurlar methini leyl u ven-n'ehâr.
Olupdu dilimde zikir u hem güftâr,
"İn-nelezin-e âmenu ve zil min hat."[59]

Ehedsen samedsen ey kayyum u kadir,
'Âdilsen hekimsen semi' u besir.
İnsâni yarattın dört şeyden beşir,
Zahir oldu onda org u ruh u nâz.

---

[58] . Hacalet: Utanmak.
[59] . ان الذين آمنو و ذيل من خط Kur'ân ayetlerindendir.

“Mucrim Kerim” sana tutubdur yüzün,
Ne ki üzün her ne ki varsa sözün.
‘Âlem dergâhına tutubdur yüzün,
Hem ‘âdil hem fâzil hem bi-ihtiyâç.
(4+4+3)

Bir şekil veya tür kabul etmekten daha çok, konusu açısından değerlendirebileceğimiz ustadnâmeler, usta âşıkların dünya görüşlerini olaylar karşısındaki tavırlarını, insanlara verdikleri nasihatleri, ele alan şiirlerdir. “Ustâd sözü”, “ustâd nasihati” demek olan bu şiirlerde dünyanı geçiciliği, kötülüklere gerek olmadığı, her şeyin iyilik ve güzellikle halledilmesi gerektiğini düşünceleri işlenir. Şekil olarak geraylı ve goşmalar gibidir. Azerbaycan âşıkları destana başlamadan ustadnâmelerin okurlar. Bu geleneği Dede Korkut kitabının başında görebiliriz. Halk hikâyelerinin başında görülen bu bölümler daha sonraları ustadnâme adıyla anılmaya başlanmıştır. Ustadnâmelerde her türlü konu ele alınır ve işlenir. Bu açıdan bütün türlere yakınlığı vardır. Atasözü değeri taşıyabilecek olan nice mısra, bu özel söylenişleri sebebiyle nesilden nesile nakledilip gelmiştir. (Veliyev,1985:147–148).

Adam oğlu yol erkânı tanı bil,
Yol erkân bilenin yeri dar olmaz,
Sirrini söyleme gamu âleme,
Bivefa dilberden sene yar olmaz
Dellek Murad

Bir şiir türü olan ustadnamenin yapı bakımdan değişik çeşitleri mevcuttur. Marife Haciyev ustadnâme çeşitlerini şöyle sıralamıştır:

1. Koşma ve çeşitlerinden (cinaslı koşma, ayaklı koşma, cığılı koşma vs.) kurulan ustadnameler,

2. Geraylılardan (semailerden) ve çeşitlerinden (cığılı geraylı, geraylı rübai, geraylı dildönmez vs.) kurulan ustadnameler,

3. Divanilerden kurulan ustadnameler,

4. Manilerden kurulan üstadnameler,

5. Heyderi, cehannâme, muhammes üzerinde kurulan üstadnameler ve s. (Haciyev, 2002: 379).

2.1.13. Vucudnâme

Anadolu'da "Yaş Destanı" veya "Yaşname" olarak bilinen şiirlere Azerbaycan'da bu ad verilir. Âşıklar kendileriyle ilgili bilgileri bu tür şiirler vasıtasıyla bize ulaştırırlar. Vucudnâmelerde âşıkların ana ve babasını, dünyaya gelişini, çocukluk yıllarını, gençliğini, sıkıntı ve sevinçlerini bulabiliriz. Bu şiirlerin yardımıyla, aşığın yaşadığı dönemi de tanıyabiliriz. Her âşık vucudnâme yazmamıştır. Köroğlu'nun Kır atı için söylediği vucudnâme, bir atın hayatını anlatılması gibidir. (Veliyev,1985:147–148).

Âşık Vidadı gurbette kendi halini böyle anlatıyor:

Heste düşdüm, gelen yohdur üstüme,
Gerib öldüm, bikes öldüm, yad öldüm,
Heber olsun yaranıma, dostuma,
Gerib öldüm, bikes öldüm, yad öldüm.
Ey sevdiyim, senden geyri kimim var,
Gel üstüme, aman öldüm, dad öldüm.

Hırdacalar yığıldılar yanıma,
Fikr eledim odlar düşdü canıma,
Başdan bele yazılıbdır şanıma,
Gerib öldüm, bikes öldüm, yad öldüm.
Ey sevdiyim, senden geyri kimim var,
Gel üstüme, aman öldüm, dad öldüm.

Derdim çohdur, birin doğru sanan yok,
Meger bunda gem herfini ganan yok?
Bir ah çekib Sigerinden yanan yok,
Gerib öldüm, bikes öldüm, yad öldüm.
Ey sevdiyim, senden geyri kimim var,
Gel üstüme, aman öldüm, dad öldüm.

Ağla, didem, kanlı yaşın sel olsun,
Söylemeye gizli derdin dil olsun.
Kimim vardır gohum-gardaş, el olsun,
Gerib öldüm, bikes öldüm, yad öldüm,
Ey sevdiyim, senden geyri kimim var,
Gel üstüme, aman öldüm, dad öldüm.

"Vidadiyem", tebib derdim bağlamaz,
Sinem başın düyünlemez, dağlamaz,
Yad yığılar, serin bakar, ağlamaz.
Gerib öldüm, bikes öldüm, yad öldüm,
Ey sevdiyim, senden geyri kimim var,
Gel üstüme, aman öldüm, dad öldüm.

Âşık Vidadi

Abbas Tufarganlı, Köroğlu, Âşık Valeh, Melikanli Kurbani, ve başkalarının vucudnâmeleri meşhurdur. Vucudnâme bütün âşık şiir şeklerinde olabilir. Vucudnâme diğer şiir şekillerine göre sayıca daha çok bende sahiptir. Kafiye kuruluşu 1. bentte birinci-üçüncü mısralar serbest, ikinci-dördüncü mısralar hem kafiye olur. Kalan bentlerde de birinci-ikin-üçüncü mısralar birbiriyle, dördüncü mısra, birinci bendin ikinci-dördüncü mısraları ile hem kafiyedir (Oğuz, 2001: 83).

Otuzunda keklik kimin sekersen,
İyidlik eyleyib ganlar tökersen
Gırhında sen el haramdan çekersen,
Sonası ovlanmış göle benzersen.

2.1.14. Yazışma

Azerbaycan sahasında manzum mektuplar bu ad ile anılır. Âşıklar; duygu ve düşüncelerini dörtlüklerle dile getirirken "goşma" şeklini tercih ederler. Bu tür şiirlere verilecek cevaplar da aynı şekilde şiirler şeklinde olacaktır. Bu şiirleri bir şekil ve tür olarak kabul etmekten çok yenilik veya farklı söyleme olarak kabul edebiliriz. Örnekleri pek fazla değildir. Azerbaycan âşık edebiyatındaki en güzel yazışmalar Âşık Peri ve Mehemmed Bey Âşık'ın imzalarını taşır (Veliyev, 1985:148).

Neler gördüm, geşt eledim dünyanı;
Her bir işin kilü-kalı varıymış.
Yahşı günün olurmuşsa yamanı,
Yaman günün yahşı halı varıymış.

Hakk söze gerekdi düz kıymet olsun,
Kiymeti vermeye me'rifet olsun,
İnsanda insanlık, sehavet olsun,
Neylerem ki, cah-celalı varıymış.

Çoh gezmişem, az görmüşem danende,
Demeliyem sözün yeri gelende,
İnsan üzün görmeyesen dönende,
Açılanda hoş camalı varıymış.

Ataş alıb çoh da yanma, Elesger,
Senetinden heç usanma, Elesger,
Öz-özüne gubarlanma, Elesger,
Dünyanın Urustam-Zalı varıymış.

Âşık Elesger

2.1.15. Dudakdeğmez

Azerbaycan âşıklarının bir başka türü de dudakdeğmezdir. Bu tür şiirler âşık şiirinin en zor örneklerindendir. Âşıklar şiirlerinde b, p, m, f, gibi dudak ünsüzlerin kullanmaması kuralıyla şiir söylerler. Bazen atışmalarda âşıklar bu tür şiirleri sunarlar, karşısındaki âşık aynı biçimde şiir söylemesi gerekir. Atışmalarda bazen âşıkların dudaklarına iğne yapıştırılır. Kendi içinde çeşitleri bulunmaktadır. (Veliyev,1985:147–148).

Bazen âşıklar iki tür şiir biçimini birleştirip yeni bir tür yaratırlar. Aşağıda dudakdeğmez cığalı tecnis örneği verilmiştir:

Aylar iller degigeler içinde,
Yazı çiçek gışı kar olar geçer.
Âşık gar alar geçer,
Ağalar garalar geçer,
Yer titreten dağ atan,
Ecel garalar geçer.
Aylar iller degigeler içinde,
Yazı çiçek gışı kar olar geçer.

Herden herden sala yada talehin,
Çetin derdi sata yada talehin.
Âşık yâda talehin,
Kahrın yâda talehin,
Çetin darda yetişsin,
Salsın yada talehin
Ya çerh-i gerdişin yada talehin,
Yandırır çırağın garalar geçer.

“Azaflı” şikari atanda yahşi,
Anadan yahşıdır, atadan yahşi,
Âşık atanda yahşi,
Seyyad atanda yahşi,
Eğri Eğriyi sesler,
Deyir atadan yahşi,
Kaza kehelere atanda yahşi,
Kananların kanı karalar geçer.

Âşık Mikayık Azaflı

2.1.16. Heyderi

Âşık edebiyatında işlenen cinas ciğılı şiir türlerinden biri de heyderidir. Heyderi hem klasik hem de çağdaş âşık edebiyatında çok az işlenen lirik bir türdür. Âşık edebiyatının diğer türlerinde olduğu gibi bunda da beşeri sevgi, vatan aşkı gibi en önemli arzu ve istekler ön planda tutulur. Heyderinin birinci bendi altı mısra ve bir bayatıdan ibaret olur. Birinci mısra serbest, ikinci-beşinci bir, üçüncü-altıncı mısralar birbiriyle kafiyelendirilir. Heyderinin sonraki bentlerinde ise her bir bent beş mısra ve bir bayatıdan meydana gelir:

İbtida elifden dersim alanda,
Gösterdiler mene ne gara yahşi.
Ohudum dersimi her aye garez,
Yok âşık her ayine,
Halların heraye ne?
Âşık söyün ne dedi,
Dost yetdi herayine.
Görse canım beyenmez her ayine,
Seyredip geyibsen ne gara yahşı,
Nalesi yetişsin haraya gezer.

2.1.18. Duvaggapma

Âşıkların destan söyleme geleneğinde destanı bitirdiklerinde söyledikleri şiir türüdür. Bu şiirler destanın akışına göre belirlenir. Destanı hoş ve neşeli bitirmek için söylendiğine göre hareketli ve neşeli müzikler kullanılır. Destandaki iki sevgilinin düğünü duvaggapma türü şiirlerle sona erer (Âşık Müslüm Askeri).

Duvaggapma kurtarmak" terimi âşıkların destan sonunda duvaggapma söylemesi anlamına gelmektedir (Âşık Cebreyil).

Şikari destanında duvaggamadan önce âşık dua kısmını söyler. Dinleyenlere Allah'tan can sağlığı ve uzun ömür diler. Daha sonra Cemceme Cadu'nun düğününde söylenen sözler oluşturmaktadır.

Şikari Destanının duvaggapma bölümü:

Dağdan düze yenmişem,
Al elvân geyinmişerm,
El bey tayfa arası,
Oğlanı beyenmişem.

(Nakarat)
Ay âşık terifle bizim gelini,

Kaynına deyin bağlasın belini,
El oba desin bey toyun mubarek,
Bey sevindirsin obasını elini.

Bu dere derin dere,
Sularu serin dere,
Yardan cavab alınca,
Yalvarmışam min kere

Başlayıb toy akşamı,
Gelin yandırın şemi,
Geline bezek verin,
Gelir oğlan adamı.

(Nakarat)
Ay âşık terifle bizim gelini,
Kaynına deyin bağlasın belini,
El oba desin bey toyun mubarek,
Bey sevindirsin obasını elini.

(Şikâri Destanı)

ÜÇÜNCÜ BÖÜM

TEBRİZ ÂŞIKLIK GELENEĞİNDE ÜSLUP

3.1. Âşıkların Üslubu

Âşıklar; tabiatı, insanı ve olayları, konuşma dilinin rahatlığı içinde, özgün imgelerle anlamlandırırlar (Artun,1995: 62). Osmanlı kültür dairesi içinde yerleşik hayat biçimi etkisinde kalan Anadolu âşıkları şiirlerinde divan edebiyatı etkisi görülmektedir. Hatta Anadolu sahası âşıkların oturarak saz çalmaları, yerleşik hayat tkisinden olmuştur. Buna karşın Azerbaycan âşıklarının ayakta saz çalmaları göçebe hayat etkisinden olmuştur. Azerbaycan sahası âşıkları, Şah İsmail'ın İran'da Türkçeyi resmi dil ilan etmesiyle birlikte sarayda görülmeye başladılar. Bu bir taraftan âşıkların itibar görmesini sağlamış, diğer taraftan âşıkların şiirlerinde divan edebiyatı etkisini güçlenmiştir. Divanı şiir biçiminin Âşık Kurbani tarafından bu dönemde ortaya çıktığı belirtilmiştir.

Âşık şiirinin biçimini âşık geleneği belirler. Biçim kırıp yeni biçimlere varmak, özü değiştirmekten zordur. Her milletin dil yapısına uygun şiir ölçüsü oluşmuştur. Hece ölçüsü Türk diline en uygun ölçüdür. Âşıklar çağlar boyu hece ölçüsünü en güzel şekliyle kullanarak ahenk ve anlam yönünden gelişmesini sağlamışlar (Artun, 2007: 3). Azerbaycan ve Tebriz âşıkları da genelde şiirlerini hece ölçüsünde söylemişlerdir.

Azerbaycan ve Tebriz âşıkları şiirlerini "barmak ölçüsüyle" (hece vezniyle) söylerler. Daha çok 7, 8, 11, 15, 16 heceli şiirler söylemektedirler (Âşık Müslüm Askeri).

Tebriz âşıklarından, Âşık Yedullah'ın "Şikari Destanı" şiirlerinden örnekler:

Sekiz Heceli: (4+4)

Menim adım Şâh-ı Dâra,
Felek salıb ah-ı zâra,
Çıkmışdı şirim şikâra,
Dağlar nece oldu Şikari?
(Şikari, s. 10).

Esir olduk bunan bele,
Yardan düşdük kenâre biz.

Didâr galdı kıyâmete,
Göremmerik dübâre biz
(Şikari s. 239).

Ne yaymısan hâb içinde,
Getirmişem heber sene.
Bülbülül ayrılıb gülünnen,
Getirmişem heber sene.
(Şikari, s.248)

On bir heceli (4+4+3)

İskenderden vardı mende nişâne,
Bu yer gerek gannan döne ümmâne,
Çok iltimâs etdim men o Sübhâne,
Felek hesret koydu o yâre meni.
(Şikari, s.242)

Kâdir Allah budur sennen dileyim,
Özün düzelt bu işleri düzelden.
Sâkit ola belke menim üreyim,
Özün düzelt bu işleri düzelden.
(Şikari, s. 250)

On bir hece (6+5)

Dolanım başıva gül üzlü ata,
Dolandı zemânem zimistân[60] oldu,
Çok ağladım gözüm yaşım sedrime,
Karışdı deryâye sel Ümmân oldu.
(Şikari, s. 7)

Hökm eyleme üstüme gele cellâd,
Men cavanam, ata öldürme meni.
Şirin yolun gözlür dâyim Ferhâd,
Men cavanan ata öldürme meni.
(Şikari, s. 245).

3.1.1. Tebriz Âşıklarında Fars Dilinin Etkisi

Bölge Âşıkları dil ve üslup yönünden Fars dilinden çok etkilenmiştir. Bazı âşıkların Farsça tamlamalar çok sık görülmektedir. Bazen âşıklar atışmalarında Farsça ve Arapça sözcükler kullanarak daha bilgili olduklarını ima etmeye çalışırlar.

İster şiirlelerde ister konuşmalarında Tebriz âşıkları Farsça kalıplar kullanmaktadırlar. Şikari Destanında Âşık Yedullah Farsça kullanılan kalıpların bazısı:

[60] . Zimistan: Kış.

pervâz eliyib: Uçtu (Şikari, s. 10)

Gözellikde Yusif-i sâni, dilâverlikde Rüstem-ı destân … (Şikari, s. 35).

Sözü tūl vermiyek: Sözü uzatmayalın. (Şikari, s. 5).

Ne der kabileyi âdem ne der beheşt-i Hudâ, doğmuyub rüzgârın anası bele bir oğlan (Şikari, s.55)

Emir û ümerâ vezir û vüzerâ (Şikari, s.10).

Heyli Hub: Çok güzel (Şikari, s. 21, 25, 71, 101, 111, 254, 267, 368, 383).

Ceşn tutmak: Kutlama (s. 106, 107, 116, 122, 131, 186, 264, 291,302, 329).

Kôvl vermek: Söz vermek (63, 130, 133, 162, 167, 193, 333).

Hey be merkeb zed.[61] Revân şod be meydân.[62] (173, 272)

Beş penc tän "Âl-e Abâ: Hz. Huhammed'in sulalesinden beş kişi[63]: (5, 74)

Nâ-rahand olmak: rahatsız olmak, üzülmek (13).

Çadır nesb elemag: Çadır kurmak (5).

Asib vurmag: Yaralamak (7).

Cehenneme vasil eledi: Öldürdü (Şikari, s. 239).

Asūde olmak. Rahat olmak: (Şikari, s. 44).

Furseti fōvt eylemek: Kaçırmak (30).

Reftar eylemag: Davranmak (31).

Mū be mū: Teker teker (49).

Rū-be-rū: Yüz yüze (66).

Bâng vurmak: Seslenmek (67).

Bi-hūş-dârū: Bayıltıcı ilaç (71).

Esnâyi râh da: Yolda giderken (71).

Hurre-yi hâbâ büländ olmak: Uykudan horlama sesine kalkmak (74).

Bi-icâze: İzinsiz (82).

Ate-yi mehribân: Mihriban ata (99).

---

[61] . Hey be merkeb zed: (Farsça) Merkebini heyledi.
[62]. Revan şod be medyân: (Farsça) Meydana gitti.
[63] . Hz. Muhammed, İmâm Ali, İmâm Hasan, İmâm Hüseyin ve Hz. Fatime.

Bâlâ-yi ser: Yukarı başda (100).

Zeng-i bâzgeşt: Geri dönüş zili (104).

Peşvâz elemek: Karşılamak. (114)

Ez- gazâ-yi rebbâni: Rast gälmek, Allah tarafından rast gelmek (119).

Nâ-şinas: Kimliği belirsiz. (142).

Sözü deyib, gözünün yaşın baharın bulutu kimi ruhsârine revân eliyib. (155).

Gedem nehâd eledi goydu meydâne…(s. 378).

Ferâr eledi, goydu gaşdı.(s.385).

Firsendi fovt eylemez, Agil meger nâ-dân ola.(s. 114).

Tebriz Âşıklarının çoğu Fars dilinde eğitim almasalar da Fars dilini dinleyerek öğrenmişler. Fars dilini kulaktan öğrenen yaşlı âşıklar kendini yüksek kültürlü biri göstermek, hâkim kültürü Fars kültürüne hitabetmek için bazen eserlerinde Frsça şiirlere yer vermişler. Şikari destanında Âşık Yedullah Farsça şiirler de söylemiştir:

ز صولت پلنگ و ز هیبت که آن که یزدان پرستان همان رهروان

“Zi sovlet peleng û zi heybet çinân,

Ke yezdân-perestân hemân reh revân.” (159), (173)

Görünüşü kaplan gibi, heykeli iriydi. Bütün Pehlivanlar ona hayranidi ve onu taklit ederlerdi.

گرفتند هر دو دوال کمر به کشتی گرفتند نهادند سر

“Be küşti giriftend nehadend do ser,

Girifend her do devâl-i kemer.” (360, 111)

Birbiriyle baş başa vererek güreşmeye başladılar, birbirinin kemerlerin tuttular.

سیاهی لشکر نیاید به کار یکی مرد جنگی به از صد هزار

“Siyâhi leşker neyâyed be kâr,

Yeki merd-i ceng-cui beh ez sed hezâr.” (154)

Savaş için çok asker bir işe yaramaz, bir gerçek savaşçı yüz bin askere bedeldir.

علمداران علم بالا کشیدند دلیران اسب بر صحرا کشیدند

“Elem-dârân elem balâ keşidend,

Diliirân esb ber sehrâ keşidend.” (88)

Bayrak taşıyanlar bayrakların kaldırdılar, Yiğitler atların meydana sürdüler.

از دامن دشت اوج رنگ

گرد برخواست طوطیا رنگ
ازپرتو ان چنین غباری
رخساره نمود پهلوانی

Ez dâmen-i deşt ovc oreng
Gerd berhâst tutya reng
Ez pertov an çinin gubâri,
Ruhsâre numude nândâri. (157), (228)

Çölden bir toz toprak göründü, o toz toprağın içinden bir kahraman göründü.

هم اکنون به خاک اندرم سرت بسوزم دل مهربان مادرت

"Hem eknun be hâk enderm seret,
Besuzem dil-i möhrüban mâderet." (359)

Şimdi başını yere sürerim ve ananın yüreğine ateş düşürürüm.

بزد هی به مرکب روان شد به جنگ ز روی دریا به رو شد نهنگ

"Bezed hey be merkeb revân şod be ceng,
Ze rûye deryâ be rû şod neheng." (272)

Merkebini heyleyip savaşa gidi, neheng derya dibinden su yüzüne çıktı.

آشنا داند صدای آشنا
آری آری جان فدای آشنا

"Aşina daned seda-yi aşina,
Ari arî-arî can feda-yi aşina." (65, 359)

Tanıdık tanıdığın sesinden anlar, evet tanıdığa canım kurban.

3.1.2. Tebriz Âşıklarının Şiirlerinde Arapça Terkipler

Âşık Yedullah Farsçanın yanı sıra Arapça terkipler ve Arapça Türkçe mülemma şiirler de destanda kullanmaktadır.

Mülemma şiir örneği:

İns ü cinn ü melek temâm ne ki var
Ohurlar medhini leyl û ven-n'ehâr
Olubdu dilimde zikr u hem güftâr

"ان الذین آمنو و ذیل من هات"[64]

(Şikari, s.2).

Ne mazi, müzare'de nevâ-hân-ı hoş-elhân,
Ne Meğrib ü Meşrik'de ecayib bele insân,
"فی هن و من حیث هو لیس کماکان"[65]
Bilse gedirin Vâgif'in, eyler ona ehsân,
Ez ruz-i ezel men kimi etşan ele düşmez.
Vâgif

Yaradanın sene olsun dâd-res,
Bu gün sennen eyleyirem behs,
İstesen sen olasan İslam perest,
Diyesen "لااله الاالله" ol müselmân.
(Şikari, s.110)

الی ما شاالله İlâ mâşâllah: Sonuna kadar: (Şikari, s.49)

العارف من الاشاره "El 'ârifu min'el-işâre": Araça cümle: Arif işareden anlar. (Şikari, s.133)

3.1.3. Tebriz Âşıkların Şiirlerinde Arkaik Sözcükler

Âşıklar Türk dilini nesilden nesile aktarmakta Türk kültürünün önemli bölümünün taşıyıcı görevini yapmaktadırlar. Tebriz âşıklarının dilinde saf Türkçeyi bulmak mümkündür. Şikari destanı 35 yıl önce kayda alınsa da o dönem kullanımda olan ancak bugün Azerbaycan Türkçesinde kullanım alanının daraldığı bazı sözcüklere rastlamaktayız. Bunların bazı örneklerini verelim:

Gıvrag (Kıvrak): Hızlı (27, 97, 304, 331).

Garavul-Yasavul: Bekçi, gözetmen (159, 160, 218, 224, 234, 359, 409).

Dadaş (Kardeş): (Şikari: 4, 5, 6, 94, 126, 127, 130, 131, 140, 170, 171, 188, 199, 296, 305, 357, 383, 384, 385, 390, 391, 411).

Beli! Yolun **yöndemin** nişan verib… (Şikari, s. 193)

Deveni çömçeynen suvarmahla, deveye **ganık vermez** ki su.

Oturag etmek: Bir yerde gecelemek, kalmak (Şikari, s.22, 37)

---

[64]. Kur'ân ayelerindendir.
[65]. فی هن و من حیث هو لیس کماکان Fihinne ve min heys ü hüve leyse kamakân

Atları kulaklaştırmak: At yarışı yapmak (Şikari, s.12)

Bu gün kullanılmayan ve seki Anadolu Türkçesinde de görülen –Uban eki Şikari destanında bazı yerlerinde kullanılmaktadır:

Dolandırıp peymanemi doldurram,
Saralduben gül rengivi soldurram,
Oğulsuz koyaram özüm öldürrem,
Söyle görüm menim atam kimdi?
(Şikari, s.136).

"Câmâsib" deyir **şâd oluben** gülmürem,
Bu gemli göylümün pasın silmerem,
Çok telâş eylirem yerin bilmirem,
Yegin bil ki, Reyhâne selâmetdi.
(Şikari, s.326)

Dolu dolu peymâneler doldurram,
Saraltuben gül rengini soldurram,
Yegin bil ki durram seni öldürrem,
Gel meni batırma na-hak kana.
(Şikari, s.34).

Gurban olum kirpiyine gaşına,
Sel **oluben** karşı akan yaşına,
Pervaneler kimi dolan başına,
Ateş tutub yana-yana, degilen.
(Vâgif) Divan-ı Vagıf)

O peyamber **çıhıben** memberde durdi
Çekiben Zülfikâri kâferi girdi,
Göyün melehleri sef çekib durdi,

O sırât köprüsün kim geçer indi?

(Hasta Gasım, Şikâri destanından, s. 35)

Yazıg "Kûl Ebâzer" bah hudâ'nın işine,
Ağlayuben ümmân edib göz vurub göz yaşine,
Hâbil[66] öldürdü Kâbeli kasd edib gardaşine,
Olarda beş gün bu fâni dünyade o melûn şeytâne bah.

(Kul Ebuzer, Şikari Destanından, s. 36).

Salanuben yene vurdu,
Gaşlarınan kaman vurdu,
Mujgânın sineme vurdu,
Gamzesi câna yeridi.

[66] . Habil, Kâbil olayına işare etmektedir.

(Âşık Alesker, Şikari Destanından, s. 81).

Dolanuban peymânesin doldurmaz,
Saraluban gül rengini soldurmaz,
Ayrı adam onun dilini bülmez,
İndi o cevâne yazıram kağaz.
(Şikari, s. 90).

Dolandırıp peymânesin doldurram,
Saralduben o hun-hâri soldurram,
Men Müsälmanam o kâfäri öldürram,
Ölmemişem bele tutmusan yası.
(Şikari, s.113)

Dolduruban peymanasın doldurram,
Saraldunan bu ifriti soldurram,
"Simizaram" gücümü sene bildirram,
Aman câvân öldür bu câdugeri.
(Şikari, s. 121).

Yapmak filli Azerbaycan Türkçesinde çörek yapmak şeklinde görünmektedir. Destanda derman yapmak şeklinde de bulunmaktadır:

Goy sürüdän bir tek guzu gapım men,
Sınıh göyüllere **derman yapım** men,
Ferhad olum, gayaları çapım men,
Gelib geden goy desin Ferhad mene.

Kılmak filli bu gün namaz kılmak şeklinde kullanısa da Şikari Destanında "çare kılmak" şekli de görülmektedir:

Mâh-ı Zemin dur eyağe **gıl çâre**,
İndi o cevâne yazıram kağaz,[67]
Goy gelsin eylesin pâre pâre,
İndi o cevâne yazıram kağaz.
(Şikari, s. 89)

Gedr bilen adamı, veli-ne'met et,
Tâ cânın var, hilaf etme, hizmet et.
Nemek yedin, nemekdâne hörmet et,
Gılma öz te'rifin, etme nâz oğlum.
(Mezun Kaşkayi)

[67] . Kağaz: Burada mektub.

Eski Türkçede kullanılan “Bud” veya “Budun” âşıkların dilinden eşitmemiz mümkündür. Âşıklar nakarat olarak “ölürem ay budun” ifadesini kullanmaktadırlar (Şikari).

Âşıkların şiirleri toplumun yaşama biçimini, sosyo-kültürel olaylar ve durumları ele almaktadır. Âşık kendi şiirini veya başkaları’nın şiirlerini sazıyla okur. Bu deyişler özellikle usta âşıklarının elinde âşık şiirine çok şeyler kazandırmıştır. Usta âşıklar geleneğin sunduklarına özgün duygu ve duyuşlarını katmışlar. Acemi âşıklar kolay ayaklar seçerek, kalıplaşmış imgeleri sıralayarak tekrara düşmüşlerdi (Boratav, 1968: 350).

3.2. Kelime Kadrosu

Sürekli halkın arasında olan âşıklar, kullandıkları sözcükleri halkın dilinden alırlar. Azerbaycan âşıkları bu yönden dilin doğal gelişimine yardım etmektedirler. Fars ve Arap kültürü içerisinde olan âşıklar bu dillerden etkilenseler de sözcükleri Türkçe ye uygun bir biçimde söylemeye çalışırlar. Birçok âşık şiirlerinin arasında Farsça şiirler de kullanmışlar. Şikâri destanında âşık sekiz beyit Farsça şiir tespit edilmiştir. Birçok aşık Farsça şiirler ezberleyerek daha bilgili olduklarını ima etmek istemektedirler.

Divan edebiyatı şairleri gibi Türkçe yazıp yaratan Azerbaycan klasik şairleri de aruz vezninde şiir söyledikleri için Arapça-Farsça sözcük kullanmak zorunda idiler. Bu da Fars dilini daha da etin konum kazandırıyordu. Ayrıca Fars dili yüksek kültür dili algılanarak bazı âşıklar Farsça sözcük ve tamlamaları kullanmasında özenti göstermişler. Buna rağmen bazı âşıkların kullandıkları temiz Türkçe, dilin gelişimini ve canlılığını korumaktadır.

Âşıkların kendilerine özgü bir dil dünyası olan söyleyicidir. Erman Artun’un belirttiği gibi âşıkların anlatım dilinde etkili olan nitelikleri şöyle sıralayabiliriz: 1. Yerel sözcükler, 2. Yerel deyimler, 3. Yeni yaratımlara yöneliş, 4. İkilemeler, 5. Pekiştirmeler, 6. İmgesel kelime öbekleri, 7. Atasözleri ve deyimler (Artun, 2005: 151–152).

3.2.1. Şikari Destanında Kelime Kadrosu

3.2.1.1. Kişi Adları

Tebriz âşıklarından Âşık Yedullah Şikari Destanında geniş bir kişi kadrosu kullanmıştır. Destanda 140 kişinin adın tesbit ettik. Kişi adlarına baktığımızda çoğu adların Farsça veya Arapça tamlamalardan oluştuğunu görüyoruz.

Şikari Destanında kişi adları: Şâh-ı Dârâ (Melik Şâh-ı Rûmi), Erçe, Şikâri, Cehangir, Cehandar, Keyvân Sovdager, Menzer Şâh-ı Yemeni, Pöhrüz Pehlivan, Hurşid Banū, Kays-i Remmah-ı Arab, Efser Banū, Hocand Vezir, Behmen Vezir, Behram-ı Zincir Har, Şirzâd-ı Tig-zen, Kahraman, Simzâr, Hurşid Bânû, Hurşid Bânû, Mâh-ı Zemin, Hoceste Bânû, Perizâd, Seyyâh, Pehlivan, Firûz Ayyar, Ferheng Ayyar, Şeberbg AyyârArablar Padişahı, Serheng-i Şâmi, Kartâs-i Filsevâr, Kûh-peyker-i Şâmi, Esger-i Şâmi, Keyvân Dilâver, Şeb-rû Ayyâ, Oreng, Koreng, Râyiz-i Şâmi, Kâmil Vezir, Kerbâş, Nâzik Beden, Nâzik, Endâm, Tûfân-ı Câdû, Zühhâk Pâdişah, Sâbit, Vezir-i Azem, Muhtâr, Şâh-ı Şücâ, Gonça Leb, Hüşşâm-ı Şâmi, Lel-i Şâmi, Keyvân Pehlevân, Zelzele Zengi, Müsrük ve Müzrüb, Serefrâz Şâh, Encüm Peri, Reyhâne Peri, Simin Peri, Emir-i Cezire Firûz, Sarik Ayyar, Nene Câdû, Şehbâz, Humâyûn Şâh, Şehnâz, Kamer Rûh, Ember Dây, Çâlâk, Elâve Şâh, Zerdân, Câmâsib Hekim, Emir-i Cezire, Firûz, Pirâne Peri, Gullar Padişahı, Ergevân Şâh, Şebâheng Ayyar, Vesvâs, Câdû, Reyhâne Câdû, Kubâd, İskender-i Râstin, İskender-i Sâni, Demdeme Câdû, Hemheme Câdû, Pir-i Vakif, Künnâs Câdû, Rûhâni, Şahâb, Almâs, Zefrân Câdû, Üzzâr, Fitne Câdû, Hehime Câdû, İfrit-i Büzürg, Şemkur Ayyar, Zeh-i Acem, Bedehşan Peri, Hezârdestan, Hekim-i Kaf, Almâs-ı Gülzâd, Asif ibni Balhiyân, Mâh-ı Can, Portakâl-ı Firengi, Efser Bânû, Hezâr Destan, Efsâne Câdû, Ester-i Gülreng, Eflâk Dev, Cemceme Câdû, İrec, Turec, Alburz, Rizvân, Şir-efken, Nur'ül-eyn, Ugâr, Belgiyâ, Erçeng, Herçeng, Dilgeme, Râh-dâr, Feruhzâd-ı Arab, Cemceme Câdû, Nûr-bahş, Portakâl-ı Firengi, Huşeng, Peşeng, İsfendiyâr Han, Tâlib-i Mağribi, Kullâb-ı Ahen-Hâr (Şikari Destanı).

Üslubu dilden ayrı düşünemeyiz. Dil göstergelerden ve bunların kullanışlarını belirleyen kurallar bütününden oluşur. Herhangi bir dil öğesinin veya bir kavramın aşığın şiirine kazandırdığı anlamı değerlendirebilmek için şiirin tamamı, yani varlık nedeni gereklidir. Şiiri oluşturan dil malzemesinin şiir içinde yüklendiği işlevler kazandığı değer ve dinleyende bıraktığı etki önemlidir. Şiir, dilin kurallarının verdiği

olanaklar ölçüsünde sistem özelliği kazanır. Şiirde dilin kazandığı değerler kendi aralarında da bir ilişkiler ağı kurarlar. Şiirde kelimelerin yan anlamları, yüklendiği duygu ve değerler, okuyucuda uyandırdığı izlenimler, hatırlattığı, düşündürdüğü özellikler onun düz anlatımının dışındadır (Artun, 2007: 3).

Bir aşığın yaradılışı, kültür yapısı, şiir söylediği andaki ruhsal durumu, söyleme nedeni, seslendiği kitleyle ilişkisi ve dilin sunduğu olanaklar arasında yaptığı seçim üslubunu belirtir. Her şiirin bir içeriği birde şekli vardır. Şekil ve içeriğe ait öğelerin bir terkip halinde birleşmesi sonucunda şiir ortaya çıkar. Konu ile içerik aynı şeyler değildir. Aynı konuda birçok eser yazılabilir, ama bunların içeriği birbirinden farklıdır. İçerik incelenirken kendisini ifade eden söz varlığı, şekle ait özellikler birlikte ele alınmalıdır. Her şiirde bir söz varlığı vardır. Bu söz varlığı yazılma nedeni olan iletişim işlerini yerine getirir. Üslup aşığın şiire yansımasıdır (Artun 2005: 145).

3.2.1.2. Yer Adları

Şikari destanında tesbit ettiğimiz yer adların sayısı otuzdur. Yer adlarına baktığımızda hayali yer adların yanısıra Şam, Kabil ve Hindistan gişbiyer adların da görüyoruz. Destan olaylarının geçtiği yer Anadolu bölgesi olduğunu anlayabiliriz.

Destanda geçen ve tesbit ettiğimiz yer adları şunlardır: Rûm Diyarı, Dârâ Vilayeti, Yemen, Gülbağ, Şâm, Seheng Abâd, Hilâliye Kenti, Gülbâr Vilayeti, Kâf Dağı, Firengistan, Meşe-yi Mehleke, Gülistân-ı Erem, Serendib, Serendib Deryası, Hedd-ı sedd-ı divzâd ve perizâd, Bâğ-ı Süleymâni, Kâh-ı Süleymâni, Zengibâr, Kavâsib, Kâbil, Tılsım-ı Reyhân, İskenderiye, Tılsım-ı Yâdigâr-i İskender, Gülzâr, Hemişe Bahar, Kasr-ı Bilkays, Küh-i Ahebrubâ, Heft Kule-yi Kaf, Hedd-i Sedd-i Lal, Yeddi Derbend, Cezire-yi Hindistan, Derbend-i Ejdahar.

3.2.1.3. Hayvan Adları

Şikari destanında çeşitli hayvan adları bulunmaktadır. Ejderha, Simurg, Div gibi hayali hayvanların yanı sıra, at, deve, Şahin ve çeşitli kuşların adını görmekteyiz.

Şikari Destanında hayvan adları: Ejdeha Har, Kuh-Peyker (at), Murg-i Humâyûn, Şâh-ı Murgân, Tâvûs, (kuş), Ekvân Dev, Mancalûs Dev, Şütür-ser Dev, Şâh-ı Gûlân (dev).

Bir aşığın üslup özelliğini belirlemek için aşığın biyografisi, bağlı bulunduğu âşıklık geleneği, içinde bulunduğu şiir çevresi, yaşadığı ortamı bilmemiz gerekir. Tebriz'de yaşlı âşıklarının çoğu Farsça eğitim almadığını ve şiirlerinde Farsça tamlama kullanmadığını görüyoruz. Ancak Âşık Yedullah gibi bazı âşıklar şiirlerine renk katmak için Farsşa eğtim almadıklarına rağmen Farsça terkibler ve sözcükler kullanmışlar.

Umay Günay âşık tarzı şiirleri iki şekilde ele almıştır:

1. Serbest deyişler
2. Sistemli deyişler.

Serbest deyişlerde âşıkların irtical gücünü kullanmadan geniş bir zaman içinde oluştuğunu ve sistemli deyişlerin dinleyici kitle önünde herhangi bir hazırlığa dayalı olmadan söylediklerini belirtmiştir (Günay: 1986: 29–30). Bu tanıtıma göre atışma, deyişme, gibi irticalen söylenen şiirler sistemli deyişler olarak tanımlanmaktadır.

Günümüzde Tebriz âşıklık geleneğinde sistemli deyişleri görmekteyiz. Âşıkların deyişmeleri kaset ve cd şeklinde bulunmaktadır. Âşık Yedullah ve âşık Şehnazı'nın 22 kasetten oluşan deyişmeleri Tebriz'de 1989 yılında yayınlanmıştır.

Aşığın şiirlerindeki konular kendi aralarında ana ve alt başlıklara ayrılmalıdır. Bir aşığın üslubu üzerinde çalışma yaparken hayal ve mecaz dünyası, semboller, yeni imgeler, çarpıcı söyleyiş özellikleri, kelime çeşitliliği, çağrışım tutkusu, yalın ve dokunaklı söyleyişi, hayal ve duygu dünyasını kurarken anlam ve söz sanatlarını kullanması, şiirlerinde aşığın kimliğini tapşırma dışında belirleyen biçim ve görünüşler, ayak, kafiye ve rediflerde kurduğu ses kuruluşu, yinelemelerde ses, konu ve dil birliği, ayak, kafiye ve rediflerde dış ahenk, kelime seçiminde iç ahenk sağlanıp sağlanmadığı, dil- anlam birlikteliğinin nasıl sağlandığı sorularının cevapları aranmalıdır (Artun: 2005: 149).

3.3. Anlatım Kalıpları

Tebriz âşıklar Türkçe de bulunan anlatım kalıplarını (atasözü, deyimler, alkış-kargış) kullanarak ifadelerine zenginlik katmışlar.

Aşığın anlatım biçimi, sözcük seçimi, söz dizimi ve anlatım yollarıyla ortaya çıkar. Aşığın düşünce dünyası, aldığı eğitim, içinde bulunduğu sanat ve kültürel ortam, aşığın dilini ve anlatım biçimini belirler. Ayrıca âşıklar işledikleri konulara göre anlatım biçimi belirlerler. Kahramanlık şiirlerinde epik-lirik, güzellemelerinde lirik anlatım kullanırlar (Artun 2005: 145).

3.3.1. Atasözleri

Âşıklar halkla iç içe oldukları için onların kederlerinin, sevinçlerinin aktarıcısı olmuşlar. Âşık şiiri halk arasında mayalanmış, yaşadığı toplumun kültür dokusunun en önemli belirleyici öğelerindendir. Azerbaycan âşıklarının çoğu Farsça eğitim almadıkları için Farsça sözcükler az olmuştur, ancak Fars diline özenen birçok aşığın şiirlerinde Farsça sözcük çok kullanılmıştır.

Âşıklar din, ahlak, hukuk, eğitim, gelenek ve doğa olaylarını dile getirirken kısa ve anlamlı anlatım yolu olan atasözlerinden yararlanırlar. Âşıklar anlatımı renklendiren kısa kalıp sözler olan alkış ve kargışları kullanırlar. (Artun 2005: 145). Azerbaycan bölgesi şifahi edebiyat yönünden zengin olduğu için, bölgenin âşıklarında da atasözlerinin bol kullandığını görmekteyiz.

Tebriz Âşıklarının kullandığı bazı atasözleri:

Bir palaza bürün elilen sürün.

Garun olsan Ahir kabirdir yerin,

Cehd eyle dünyada incitme birin,

Olsa da boynunda dar nişanesi

Âşık Cevanmerd

Tek elin neyi var? İki elin sesi var. (Âşık Şehnazı)

Aşığın dili yügrek olur. (Âşık İskenderi)

Dedi göz neden korkar; Gördüyünnen. (Şikari, s. 80)

Dadaşım; hegg inceler ammâ Allah terefinnen üzülmez. (Şikari, s.130)

Dadaşım; aslanın erkek dişisi olmaz. (Şikari, s.209)

Sınanmamış atın dalı gabağına geşmeginen. (Şikari, s.157)

Atalar deyib: Kişi kızı olmayasan, kişi arvadı olasan. (Şikari, s. 199)

Ağac bar verdikçe başını eğer.

Meğer sende yohdur bar nişânesi?

İnsanı ucaldar el arasında,

Abrı, geyret, namus, ‘âr nişânesi.

Âşık Karadağı

Sen saydığıvı say goy yana gör feleh ne sayır? : Sen geleceği öyle düşün, bak gör felek nasıl görür. (Şikari, s. 108).

İnsan dilleşe dilleşe, heyvan iyleşe iyleşe geder bir birin tapar. (Şikari, s. 320)

Kişinin dünyada kişiden nemenesi artıg olar: Ehtiyâtı. (Şikari)

Oğul adamın öz belinnen, söz adamın öz dillinnen, iş adamın öz elinnen. (s. 359).

Dadaşım, o işi ki dilinen aşar, zor ile aşmaz, pul açanı da gılınc aşmaz. (s. 200).

3.3.2. Deyimler

Deyim bir kavramı belirtmek için bulunmuş özel bir anlatım kalıbıdır. Âşıklar şiirlerinde günlük konuşma dilinde sık kullanılan deyimlerden yararlanırlar. Âşıklar deyimleri kullanarak bir anlatım zenginliğini sağlarlar. Aynı zamanda bağlı bulunduğu kültürün sözlü geleneğin bir yönünü de tanıtırlar (Artun: 2005: 152). Tebriz âşıkları da Azerbaycan Türkçesi deyimlerin yanı sıra Tebriz'e özgü deyimleri kullanmaktadırlar. (Örneğin Şikari destanında "yola düşdü, revane-yi rah oldu" deyimi Farsça ve Türkçe iki eş anlamda deyim olsa da âşık tarafından sıkça kullanılan deyimdir).

Tebriz âşıklarının kulalndıkları deyimlerden örnekler:

Kişi namusu üstünde ölüme geder. (Şikari, s. 225).

Gara gorhu gelmek: Korkutmak (Şikari, s. 34).

Garışganın sayı var ammâ goşunun sayı yohdı: Karınca kadar sayısız asker var (Şikari, s. 86).

Can tapşırmag: Ölmek.(Şikari, s. 135).

Bilirem ne kuşun yumurtasıdı: Nasıl olduğunu bilirim. (Şikari, s. 145).

Ot otun su suyun alsın. (Şikari, s.223, 232, 343).

Er girdi bunun üreyine; (ilham geldi).

Geceni yordular:(Gece bitmek üzere).

Günin yorğun çağı: (Güneşin battığı an).

İlan vuran adam yatıp bu yatmayıb. (Şikari, s.30, 245, 286)

Suya döndüler: (Baka durdular) (Şikari, s.333)

At minenindi, don giyenin. (s. 45).

Er de bir olar gör da. (s. 53)

İyit meydanda dilin bağlar elin açar.(s. 47)

Atalar diyibler insânın Allâh işin düzeldende düşmenin öz eliynen düzelder.

Deveni çömçeynen suvarmahla, deveye ganık vermez ki su (Şikari).

Dedin sözüvü sahla sazıvı. (s. 33)

Ağıllı çayı bulunca bir onda görersen deli vurdu geşdi o yana. (s. 217).

İnsanın üş dedesi olar. Bir öz dedesidi, bir geyin atasıdı, biride ustâdi. (s.219).

Göz dolandırır. (s.17, 24, 72, 229, 405, 230).

Asta gaçana göy imâm genim olsun. (s. 272).

Getmeli gonağın getmesi galmasından yahşıdı. (s. 312).

Ok kemânnan çıhıbdı. (s. 239).

Bizimki galıb gurdunan giyâmete (s.239).

Üz çevirdi (Yüzünü ona çevirdi): (s.310, 315).

Üz dolandırdı(Yüzünü ona çevirdi, dedi): (s. 311, 313, 315, 317, 319, 320, 324).

3.3.3. Alkış ve Kargış

Alkış ve kargış konuşmayı süsleyen, duyguları belirten, anlatımı güçlendiren dil öğeleridir. Alkış kişinin iyiliğini ve kargış kişinin kötülüğünü isteyen söz kalıplarıdır (Artun, 2005: 152). Tebriz âşıkları Türkçe sözcüklerin yanı sıra Farsça ve Arapça alkış ve kargış anlamı taşıyan sözcüklerden de yararlanmışlar. “Maşallah”, “aferin”, “barek Allah” gibi alkış sözcükleri çok kullanılmaktadır.

Örnekler:

Dilin kurusun. (Âşık Karadağlı).

İyid arkan yerle bir olsun. (Âşık Müslüm Askeri).

Evin yıkılmasın. (Şikari, s.74,159, 160, 169, 271, 287, 404, 74)

Başıva dolannam. (83)

Gadanı alam. (86)

Ey Serheng-i Şâmi tahtin tabût olsun. (238)

Yeherin gan ile dolsun. (238)

Asta gaçana göy imâm genim olsun.

Tebriz Âşıkları divan edebiyatı kalıplarında da şiirler söylemektedirler.

Örnek:

"Mehebbet bir belâ şeydir giriftâr olmayan bilmez.
Zimistan çekmeyen bülbül baharın gedrini bilmez."
(Şikari, s. 284).

Fâilâtūn / Fâilâtūn / Fâilâtūn / Fâilūn

Yâ reb bu hansı hûridi bâzariden geçer?
O eşve û gemze û nâz bu dil-i zâri den geçer.
Götürüb külâhın eline nüsret ile gelir,
O nâz ile gelse eğer ömrüm yarıdan geçer.
(Şikari, s. 286)
Feilâtūn / Feilâtūn / Feilâtūn / Feilūn

Mesnevi örneği:

Çekib sef iki leşker-i nâmdâr,
Olub merkebe o şâh-zâde sevâr.

Gedem goydu meydane o nâmdâr,
Edibdir mübâriz teleb şeh-sevâr.

Dedi vardı bir kimse âyâ gele?
Men ile ede kâr-zâri bele?
Feûlün/Feûlûn/Feûlûn/ Feûl

4.4. Âşıkların Şiirinde Yerel Sözcükler

Âşık şiiri halk diline yakın olduğu için anlaşılır bir yönü vardır ancak âşık edebiyatını geleneğini bilmeden âşık şiirini irdelemek mümkün değildir.

Âşıklar anlatmak istediklerini halkın anlayabileceği bir dilde verirler. Âşıklar duygularını hemen dile getirirler. Doğaçlama söyleyişte sözcük seçmek için zaman dardır. Bu durumda âşıklar tekrarlardan, hazır kalıplardan yardım alırlar (Artun 2005: 145). Âşık şiirinde kime sesleniyor? Dış dünya bakışı nasıl? Bunları şiirine aktarırken gelenek ne ölçüde etkili? Tespitlerdeki dikkati ve ayrıntılara eğilişi nasıl? Anlatımlardaki dil aşığın dil özellikleri mi yoksa bir başka aşığın üslubunu taklit mi ediyor? Sözcük seçiminde geleneğin payı nedir? Dillin hangi fonksiyonlarını kullanır? Bakış açısı nedir? Bu soruların cevapları bulunduğunda aşığın üslubu, onu diğer âşıklardan ayıran dili, kullanışı anlatım özellikleri ortaya çıkacak. (Artun 2005: 145).

3.4.1. Tebriz âşıklarının Şiirlerinde Yerel Sözcükler

Âşık Yedullah:

Hercâyinin muhennesin nâ-kasın,
Doğru sözün düz ilgârin görmedim,
Çok çehdin dünyâde gedâler tekin,
Nâmısın geyretin 'arın görmedim.

Merd oğula emek versen itirmez,
Nâ-merd âdâm dosluk başa yetirmez.
Gabak tağı terk şemâme yetirmez,
Söyüd ağacında alma heyva nar olmaz.

Deli göyül âteşlere talanma,
İnnen bele dünya sene dar olmaz,
Bir mert gazansa yüz nâ-mert doyuyar,
Yüz nâ-mert gazansa merde bir nahâr[68] olmaz.
(Şikari, s.67).

Âşık Yedullah Tebriz âşıklarındandır. Tebriz merkez kent olduğu için âşıkları daha çok Farsça kalıplar kullanmışlar. Âşık Yedullah da merkez âşıklarından olup ve şiirlerinde bolca Farsça ve Arapça tamlamalar kullanmıştır.

Âşık Yedullah'ın yukarıda verdiğimiz şiirinde merd, nâ-merd, hercayi, gedâ, nahar gibi Farsça ve Arapça sözcükler görülmektedir. Ayrıca Tebriz şivesine özgü olan "innen bele" (bundan sonra anlamında) ifadesi Tebriz ve Karadağ ağzında kullanılan sözcüktür.

Zer 'âlemde dadaş, müşkil-güşâdi, her metleb istesen onnan revâdı. (Şikari, s. 94).

Burada Âşık Yedullah, Tebriz de kullanılan Farsça sözcükler kullandığını görmekteyiz.

Her aşığın üslubu, bağlı olduğu kültürün dil özelliklerine göre şekillenir. Âşıklar, bazen bazı kelimelerin halk ağzında bozulmuş şekillerini kullanırlar. Onlar yeni söyleyişler yaratarak çevresindeki insanların konuşma biçimine ait bazı özellikleri şiir diline taşırlar (Artun, 2005: 153). Tebriz âşıklarının büyük bir çoğunluğunu Karadağ âşıklarından oluşmaktadır. Bu yüzden Karadağ bölgesi yerel anlatım dilini Tebriz âşıklarında görmekteyiz. Bölgede araştırmada bulunan Ali Kafkasyalı Tebriz ve Karadağ âşıklarını aynı çatı altında gruplandırsa da Karadağ ve Tebriz âşıklarının dil ve üslup yönden ayrıt etmek mümkündür.

---

[68] . Nahâr: Öğle yemeği.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GÜNÜMÜZDE TEBRİZLİ ÂŞIKLAR ve ESERLERİNDEN ÖRNEKLER

4.1. Âşık Hesen İSKENDERİ

I. Hayatı:

Tebriz'in en ünlü âşıklarından olan Âşık Hesen İskenderi, 1947 yılında Karadağ Bölgesinin Kalla köyünde dünyaya geldi. İlkokulu köyde bitirdikten sonra bölgedeki birçok Âşık yanında bulunmuş ve bu sanatı öğrenmiştir. Daha sonra Âşık İsa Deşni, Âşık Hac Ali İbadiyan, Âşık Hac Muhammed Bağır, Âşık Aziz Şehnazi, Âşık Ali Bahşi gibi büyük ustalarında bulunarak âşıklık konusunda eşi bulunmaz bir ustalığa ulaşmıştır. 1971 yılında Tebriz radyo ve Televizyon sanatçısı olarak işe başlamıştır. Üstat Ali Selimi ile birlikte Azerbaycan kültürünü yaymıştır. Âşık Hesen İskenderi birçok ödül almıştır. Tek saz yarışmalarında birinci olmuş ve 21 madalya almıştır.

Âşık Hesen İskenderi yalnız İran'da değil birçok Avrupa ülkesinde Âşıklık sanatını temsil etmiştir. Fransa, Belçika, Hollanda, Almanya, Japonya, Avusturya, Çin, İsveç, Macaristan, Hollanda İtalya, Danimarka, İngiltere, Azerbaycan, Nahcivan ve Türkiye de âşıklık sanatını temsilciliğini yapmıştır.

Âşık Hesen İskenderi aynı zamanda "Gözel Kopuz" adlı bir şirketin sorumlusu olmuş, bu şirkette 16 genç aşığın kasetinin yapım ve dağıtım işlerini yapmıştır.
Ayrıca "Âşıklık Ocağı" adlı derneğinde genç âşıklar yetiştirmektedir.

Hesen deyir yaşa elim,
Bal kimidir ana dilim,
Simler üste âşık elim
Telli sazı çala gerek.

Sazınla gezirsen diyar be diyar,
Derin kemallısan, marifetin var.
Tükenmez edebin, coşgun bir pınar,
Hak sesin dünyaya sal Âşık Hesen.

Telli sazım müjde verir ellere,
Geçti zimistanım nevbahar gelir.
Al yaşıl geyinen gözel çöllere,
Benövşe açılır taze bar gelir.

Gülzara dönür bizim bu eller,
Okuyur bülbüller, açılır güller,
Güneşin zövgunnan açılır diller,
Âlemi bürüyen lalezar gelir.

Geldi bahar fesli könülçekme gem,
Âşık Hesen deyir şad olsun âlem,
Azerbaycan âşıkları destecem,
Meclis yaraşığı saz u tar gelir.

Semed Behrengi'ye
Çal aşıg sazıvi, azadlıg gelir,
Semed Behrengi'nin yolu bizimdir.
Ohuyur bülbüller, neğmeler güller,
Vetenin bağçası, gülü bizimdir.

Kendlere yol döyüb yatmayıb Semed,
Halgını unudub, atmayıb Semed,
Özünü zalime satmayıb Semed,
Güneş tek görünen nuru bizimdir,
Müellim Semed'in yolu bizimdir.

Tökdüler Araz'a o pak kanını,
Caladılar dolu gelemdanını,
Kırabilmediler pak imanını,
Azadlık söyleyen dili bizimdir,
Müellim Semed'in yolu bizimdir.

II. Usta çırak ilişkisi:

Âşık Hesen İskenderi Âşık İsa Deşni, Âşık Hac Ali İbadiyan, Âşık Hac Muhammed Bağır, Âşık Aziz Şehnazi, Âşık Ali Bahşi gibi âşıkların yanında bulunmuş ve onlardan âşıklık geleneğini öğrenmiştir.

III. Mahlas:

Âşık "Hesen" mahlasını kullanmıştır.

4.2. Âşık Yedullah EYVEZPUR

1938 de Tebriz yakınlıklarında bulunan "Ilhıçı"da doğmuştur. Âşıklık sanatını Âşık Hüseyin Namver, Âşık Mehemmed Bağır, Âşık Kulu Terkedari ve Âşık Şehnazı gibi ustalardan almıştır.

Destancı aşklarından olan Âşık Yedullah birçok âşık destanını kaset şeklinde yaymıştır. Şikari destanı, Emir Erselan destan-ı Rumı destanları onun tarafından yayınlanmıştır.

“Şikari Destanı Âşıklık geleneğinin en uzun manzum ve mensur destanı olarak 1971 de 55 kasette yayınlamıştır. Âşık destanı üstadı Âşık Ali den öğrenmiş ve kasete aktarmıştır.

Âşık Yedullah keskin hafızası ile âşıklar arasında ün kazanmıştır. Destancı âşıklar arasında yer almasında da bu hususun önemli rolü vardır. Âşık Aziz Şehnazı gibi büyük âşık ile 22 kaset deyişmesi (atışması) bulunmaktadır.

Derd ü gemin erbabıyam,
Derdler menden ırak olmaz.
Günde yüz min hayal eyler,
Menim könlüm bir şad olmaz.

Göye çekse baş tayalar,
Felek onu tez payalar,
Her külüng çapmaz kayalar,
Her iyidden Ferhad olmaz.

Derviş olan bakmaz pusta,
Uslu olan olar usta,
Güvenme bivefa dosta,
Bivefadan imdad olmaz.

II. Usta Çırak İlişkisi:

Âşık Hüseyin Namver, Âşık Mehemmed Bağır, Âşık Kulu Terkedari ve Âşık Şehnazı’nin yanında bulunmuştur.

III. Mahlas:

Âşık “Yedullah” mahlasını kullanmıştır

4.3. Âşık Muhtar KURBANPUR

Karadağ bölgesinde bulunan Eher kenti yakınlarında anadan olmuş, âşıklık sanatını üstadı Âşık Düreli Ezganlı yanında öğrenmiştir. Beş sene boyunca üstadı yanında bu sanatın tün inceliklerin öğrendikten sonra Tebriz ve Eher kentlerinde toylarda ve toplantılarda saz ve söz üstadı olmuştur. Daha sonra birçok çırak yetiştirmeye başlamıştır. Âşık aynı zamanda Tebriz, Tahran ve Urmiye kentlerinde Radyo ve televizyon sanatçısı olarak görev yapmıştır. Özellikle Karadağ bölgesinde ün kazanmış âşıklardandır.

Âşık Kurbanpur Karadağ ve Tebriz âşıkları arasında bir köprü oluşturduğu yönden önemli âşıklardan sayılmaktadır.

Yaz açılıb gül olar,
Bulak kaynar göl olar,
Tahılımız bol olar,
Durnalar kayıdanda.

Akan Araz çağlayar,
Yaramızı bağlayar,
Düşmân gelbin dağlayar,
Durnalar gayıdanda.

II. Usta Çırak İlişkisi:

Ustası Âşık Düreli Ezganlı yanında bulunmuş ve ondan aşıklık sanatını öğrenmiştir.

III. Mahlas:

Âşık "Muhtar" mahlasını kullanmıştır.

4.4. Âşık Sıdkali BABAİAN

1944 yılında Karadağ bölgesinin Hızır kentinde anadan olmuş, âşıklık sanatını diğer ustaların yanında bulunarak ve diğer ustaların kasetini dinleyerek öğrenmiştir. Bölgenin düğünlerinde bulunarak ün kazanmıştır. Farsça eğitim almamıştır, bunun için şiirlerinde duru Türkçe kullanmaktadır. Şiirlerinde vatan ve aşk teması işlenmiştir.

Bağlanan gollarım, dartıb açaram,
Yurdum diye sene doğru gaçaram,
Oğlum desen kanadlanıb uçaram,
Çiçeklenib, bütün bezerem veten.

Ondaki ellerim çatmadı sene,
Üregim kanını katmadı sene,
O zaman ki dilim yatmadı sene,
Dilimi kökünden üzerem veten.

II. Usta Çırak İlişkisi:

Kendi çabalarıyla saz çalmayı öğrenmiştir.

III. Mahlas:

Âşık "Sıdkali" mahlasını kullanmıştır.

4.5. Âşık Hüseyin HADİM

1948 yılında Tebriz yakınlarında bulunan Anahatun köyünde anadan olmuştur. İlk ve ortaokul Farsça eğitim almıştır. Bu yüzden şiirlerinde Farsçanın etkisini görmekteyiz. Âşık Zeynal ve AşıK Muhammed yanında âşıklığı öğrenmiştir. Ayrıca diğer âşıklar ve şairlerin şiir kitabından yararlanarak duygu ve düşünce dünyasını geliştirmiştir. Beş sene boyunca devlet dairelerinde ve resmi yerlerde bu sanatı sergilemiştir.

Kalem dolan bu ellerde hakikatden yaz şiir,
Dünya âlem mühtacıdır, muhabbetden yaz şiir.
Sen susunda karanlıklar tutur yeri semanı,
Al güneşe köprü vuran, tarikatdan yaz şiir.

Sen insanın silahısan, çirkinlikler üstüne,
Sen beşerin inkilabı, cehaletin kastine,
Sen şairin yoldaşısan her alanda destine,
İnsan üçün arzu olan saadetden yaz şiir.

Sen kılıçsan, defter kalkan, şiir döyüş cengidir,
Kızıl cöher kalbimizden, akan kanın rengidir.
İnsanoğlun darda koyma, nurla zülmet cengidir,
"Hadim" deyir bu meydanda, cesaretden yaz şiir.

II. Usta Çırak İlişkisi:

Âşık Zeynal ve Âşık Muhammed yanında âşıklığı öğrenmiştir.

III. Mahlas:

Âşık "Hüseyin" mahlasını kullanmıştır.

4.6. Âşık Rahman KARA MELİK

1950 yılında Tebriz'in Karamelik bölgesinde anadan olmuş, Âşık Mikayil Ağa Baba'nın yanında âşıklık sanatını öğrenmiş ve geliştirmiştir. Hayatı boyunca bu sanatın temsilciliğini yapmış Tebriz'in ünlü âşıkları arasında yer almıştır. Birçok genç âşık yetiştirmiştir. Bu sanatı gelecek nesillere aktarılması gerektiğinin düşüncesini bu sözlerle ifade etmektedir:

Menim de elimden bu gelir ancak,
Seni geçmişinle eyleyim tanış,
Baş uca yaşamak istersen eğer,
Bak gör babaların nece yaşamış?
Gönül ahtar öyle bir yar,
İşareden söz anlasın,

Pis gününde hemdem olsun,
Çörek bilsin duz anlasın.

Ürek açan sözü olsun,
Temiz nefsi, gözü olsun,
Sedaketden izi olsun,
Nağme bilsin saz anlasın.

II. Usta Çırak İlişkisi:

Ustası Âşık Mikayil Ağa Baba'nın yanında bulunmuş ve ondan âşıklık sanatını öğrenmiştir.

III. Mahlas:

Âşık "Rahman" mahlasını kullanmıştır

4.7. Âşık Resul KURBANİ

1953 yılında Karadağ bölgesinde Abbas Abad köyünde anadan olmuştur. Âşık sanatını üstatları Âşık Hayrullah ve Âşık Kerem Hazreti yanında öğrenmiş ve üstatlık derecesine ulaşmıştır. Âşık Aziz Şehnazi'nin yanında bulunmuş ve tecrübelerin artırmıştır. İran da birçok büyük kentte sanatını göstermiştir. Ayrıca Âşık Resul Kurbani dünya seviyesinde tanınan âşıklardandır. O Fransa, İngiltere, Çin, Macaristan, Almanya Azerbaycan Cumhuriyetinde ve Türkiye de programlara katılmış ve bu sanatı ifa etmiştir.

Âşık Resul Kurbanı bu gün Tebriz'de yaşamaktadır. O âşıklık sanatında bir ekol oluşturmuştur.

Şen tabiat gözel olur,
Ölkemize yaz gelende,
Cavan koca zevke gelir,
Ortalığa saz gelende.

Yasemenler pıçıldaşır,
Karanfiller aşır daşır,
Paslı könül cavanlaşır,
Gamze, işve naz gelene.

Kaynayır coşur akır bulag,
"Resul" sesine ver gulag,
Gem evine gırgın salah,
Güle ürek, gaz gelende.

II. Usta Çırak İlişkisi:

Üstatları Âşık Hayrullah ve Âşık Kerem Hazreti yanında öğrenmiştir.

III. Mahlas:

Âşık "Resul" mahlasını kullanmıştır.

4.8. Âşık Mehemmed MEHEMMEDİ

1963 yılında Karabulak köyünde anadan olmuş, ilkokulunu aynı yerde tamladıktan sonra ailesiyle birlikte Tebriz'e göç etmişler. Askerliğini bitirdikten sonra Kadir Puribad ile birlikte düğünlerde olmuş ve âşıklığı onun yanında öğrenmiştir. Âşık Karadağ ve Tebriz sanatçıları arasında köprü oluşturan âşıklarımızdan olmuş, şiirlerinde her iki yörenin dil özelliğini yansıtmaktadır.

Ustat âşıklardan yadiğar Gaşem[69],
Sen eli atmadın, el atmaz seni,
Doğma diyarına iftihar Gaşem,
Ey veten bülbülü, gül atmaz seni.

Azizinem yaradı,
Yar hesreti yaradı,
Üreyimden gan akar,
Çekilende yar adı.

Dedim bülbül ahin nedendi?
Dedi sinem üste goyub yare gül.
Azizi yare gül,
Armağan ver yare gül.
Lezzeti var o günün,
Yalvarasan yare, gül.

II. Usta Çırak İlişkisi:

Düğünlerde bulunarak âşıklık sanatını öğrenmiştir.

III. Mahlas:

Âşık "Memmed" mahlasını kullanmıştır.

4.9. Âşık Salman MEHEMMEDPUR

1947 yılında Karadağ bölgesinin Verzigan ilçesinde anadan olmuş, ilkokul eğitimini Farsça aldıktan sonra âşıklık sanatını öğrenmek için çeşitli âşıkların yanda bulunmuştur. Tebriz'e göç ettikten sonra üstat Ali Selimi'nin anında bulunmuş ve

[69] . Aşık Gaşem Azerbaycanın ünlü aşıklarındandır.

ondan dersler almıştır. Daha sonra Âşık Hesen İskenderi ve Resul Kurbanı gibi âşıkların yanında sanatını geliştirmiş ve öğrenci yetiştirmeğe başlamıştır. Bir ara devlet sanatçısı olarak Tebriz radyo ve televizyonunda programlara katılmış. Âşık Selman aynı zamanda Azerbaycan, Türkiye, Kırgızistan ve Özbekistan'a davet edilerek uluslar arası sanatçı kimliğine sahip olan âşıklarımızdandır. Birçok yarışma ve programa katılmış ve ödüller kazanmıştır.

Yaşayabilmirem men senden ayrı,
Gül nece yaşasın çemenden ayrı,
Sen menim heyatım, kalbim, canımsan,
Sen menim ulduzlu asimanımsan.

Sen menim dilimde şirin sözümsen,
Sen menim gecemsen, hem gündüzümsen,
Nece yaşayım men senden ayrı?
Gül nece yaşasın çemenden ayrı?

II. Usta Çırak İlişkisi:

Çeşitli âşıklardan âşıklık sanatını öğrenmiştir.

III. Mahlas:

Âşık "Muhtar" mahlasını kullanmıştır.

4.10. Âşık Cengiz MEHDİPUR

1961 yılında Keleyber bölgesinde Şeyh Hesenli köyünde anadan olmuş ve eğitimini Farsça olarak tamamlamıştır. Amcası Âşık Aynullah Mehdipur'un yanında çıraklık yapmış ve saz çalmayı öğrenmiştir. Daha sonra Âşık Hesen Esedi yanında bu sanatın inceliklerini öğrenmiş. Tebriz de Âşık İsa İsmail zade yanında da çıraklık yapmıştır.

Âşık Cengiz okuryazar âşıklardan olmuş ve bu konuda çeşitli kitaplar yaymıştır. Saz çalmayı bu kitaplarla öğretmiştir. "Metode Amuzişi Mektebi Kopuz" ve "Âşık Havaları" kitaplarını yayınlamıştır.

Âşık Cengiz Tebriz'de saz çalmayı öğretmek için "Roşen Tebriz" adlı özel bir kurum açmıştır. Bu kurum sürekli olarak saz çalmayı öğrenmek isteyen şahıslara saz çalma öğretmektedir. Âşık Cengiz ayrıca Tebriz'de "Dalga" adlı bir saz grubunun kurucusu ve sorumluluğunu yürütmektedir. Âşık yalnız İran kentlerinde değil, dünyanın çeşitli ülkelerinde tek saz çalmasıyla ün kazanmıştır. Âşık bu saz çalmasıyla birçok yarışma ve gösteride birincilik ödülünü almıştır. Âşık Cengiz Kanada, İspanya, Fransa,

İngiltere, Çin, Macaristan, Almanya Azerbaycan Cumhuriyetinde, Türkiye ve diğer ülkelere davetli olarak bulunmuş ve sanatını başarıyla sergilemiştir.

Âşık Cengiz İran'da yapılan Türkçe "Saray" filminin müzik yapımını üslenmiştir. Aşık yeni neslimiz

Dalga grubunda Âşık Ferruh Mehdipur,

Dünya bir meşedir, insan oduncu,
Çokları odun satıp, köz alıp geder.
Ne satan yorulur, ne alan doyur,
Ahırda beş arşın bez alıp geder.

Âşık olub dolaşmıram
Elde veten diye-diye
Telli sazla yanaşmıram
Telde veten diye-diye

Koy deyim ki ana veten
Olacakdı haray salan
Al kanımızdan açılan
Gül de veten diye-diye

Men el derdin öteceyim
Canı kurban vereceyim
Ölsem bele öleceyim
Dilde veten diye-diye

II. Usta Çırak İlişkisi:

Amcası Âşık Aynullah Mehdipur'un yanında çıraklık yapmış ve saz çalmayı öğrenmiştir.

III. Bade: Âşık Bade içtiğini söylemiştir.

IV. Mahlas: Âşık "Çengiz" mahlasını kullanmıştır.

4.11. Âşık Ali KARADAĞLI

Ali KARADAĞLI 1950 yılında Bostan Abad kentinde anadan olmuş, ilkokul altıncı sınıfa kadar Farsça eğitim aldıktan sonra halı dokuma işine başlamıştır. İş esnasında âşıkların kasetlerin dinlemiş ve âşıklık sanatına meyil göstermiştir. Daha sonra Âşık Hüseyin Azeri, Âşık Rehim Eyvezpur gibi büyük âşıkların yanında çıraklık yapmış ve üstatlık seviyesine ulaşmıştır. Âşık Ali birçok uluslar arası yarışma ve programlara katılmış ve katılım belgesi, takdir almıştır.

Yar yanında günahkaram,
Doğru sözüm yalan oldu.

Yeriş etdi kem leşkeri,
Könlüm şehri talan oldu.

Bak bu kaşa, bak bu göze,
Yandı bağrım, döndü köze,
Keçen sözü çekme üze,
Keçen keçdi, olan oldu.

Âşık Alı sene kurban,
Gel eyle derdime derman,
Uçdu getdi tülek terlan,
Sarda keklik alan oldu.

II. Usta Çırak İlişkisi:

Âşık Hüseyin Azeri, Âşık Rehim Eyvezpur yanında bulunmuş ve onlardan âşıklık sanatını öğrenmiştir.

III. Mahlas: Âşık "Ali" mahlasını kullanmıştır.

4.12. Âşık Hüseyin SAYİ

1965 yılında Tebriz'in yakınlarında bulunan Nehend köyünde anadan olmuştur. Âşık Hacı İbadiyan ve Âşık Aziz Şehnazi gibi büyük âşıkların yanında bulunmuş ve âşıklık sanatı öğrenmiştir. Daha sonra düğün ve törenlerde saz çalıp okuyarak kendini geliştirmiştir. Âşık Hüseyin âşıklık sanatıyla ilgili on yedi cilt kitap basmıştır.

Kendi açtığı müzik marketinde şıkların kasetlerin ve kitapların satmaktadır. Âşık Hüseyin aynı zamanda mağazasın yanında bulunan âşık kahvehanesinde âşıklık sanatının gösterisini de yapmaktadır.

İçimde bir böyük veten hesreti,
Aye mi dönecek ile? Bilmirem.
Men öz vetenimde esirem-esir,
Esir nece düşdüm bile-bilmirem.

Talanıb dağılıb bak çokum azım,
Ne kışım bellidir nedeki yazım,
Men ki ötenmirem bu sınık sazım,
Beme mi çekilib zile? Bilmirem.
Ellerim didergin özüm dostakda,
Oğlum didergin, kızım dostakda,
El üçün ağlayan gözüm dostakda,
O ağlar gözümü sile bilmirem.

Bir cennet kimidir dünen bu veten,
Bu gün rezil olmuş neden bu veten?

Yanıb, yanıb küle dönen bu veten,
Tufana sovrulub, yele bilmirem.

Er oğullar, katın kızlar veteni,
Özbek'lerin, Kırğız'ların veteni,
Babek'lerin, Oğuzların veteni,
Elile mi kalıb şile? Bilmirem.

II. Usta Çırak İlişkisi:

Âşık Hacı İbadiyan ve Âşık Aziz Şehnazi'nin yanında bulunmuş ve onlardan âşıklık geleneğini öğrenmiştir.

III. Mahlas: Âşık "Sayi" mahlasını kullanmıştır.

4.13. Âşık Cebrayil HALİLİ

Şiirlerinde Cebi ve Cebrayil mahlasını kullanan âşık, Karadağın Üzümdül bölgesinde Seyferli köyünde anadan olmuştur. Sekiz yaşında Tebriz'e göçmüş ve orada yerleşmişle.

Atası Kuzey Azerbaycan'ın Şirvan bölgesinden Güney Azerbaycan'a göçmüştür. Ortaokulu Farsça bitirdikten sonra on altı yaşında saz çalmaya başlamıştır. Behlul Karger adlı ustasının yanında âşıklık geleneğini öğrenmiştir. Kuzey Azerbaycan âşıklarının film ve kasetlerin tekip ederek kendini geliştirmiş ve ustalık derecesine ulaşmıştır. Ayrıca Âşık Hesen İskenderi, Âşık Abdülali Nuri gibi büyük âşıklardan etkilenmiştir.

Kuzey Azerbaycan âşıklarından olan âşık Adalet Nesibov Tebriz'de bulunduğu zaman ona bu şiiri söylemiştir:

Men svegini analardan,
Analardan, öğrenmişem.
Men ilhamı obalardan,
Obalardan öğrenmişem.

Dersim aldım ucalardan,
Seçdim ağı karalardan,
Düz ilkarı Sara'lardan,
Sara'lardan öğrenmişem.

Men keyreti atalardan,
Ölen vakta babalardan,
Dönmezliği kayalardan,
Kayalardan öğrenmişem.

İçim dolmuş kadalardan,
Sorsan meni haralardan,
Elde olan yaralardan,
Yaralardan öğrenmişem.

* * *

Sorsan neler? Yar geceli,
Heyalımdan ötüb keçer.
Öten şirin katireli,
Keyalımdan ötüb keçer.

Öten aylar, öten iller,
Dinlediyim şirin diller,
Ala gözler, kara teller,
Keyalımdan ötüb keçer.

Gâh görüşen anlarımız,
Gâh gülüşen anlarımız,
Bir ötüşen anlarımız,
Keyalımdan ötüb keçer.

Ayrılık baş veren zaman,
Könlümüze köçdü duman,
Gözyaşların sildiğim an,
Keyalımdan ötüb keçer.

* * *

Könlümün sevgisi vetendir yalnız,
Elin seaadetin her an isterem.
Kızın semalarda parlayan ulduz,
Oğlun güneşe konak isterem.

Başımız başlara karışmak üçün,
Dünya kervanı ile yarışmak üçün,
Ata ocağımız alışmak üçün,
Canımı odunda yanan isterem.

“Cebi” hak yol geden, şerrden kayıdan,
Zülmetde uykudan, kalkı ayıdan,
Veteni korumak üçün oğul böyüden,
Ele bir mehriban canan isterem.

* * *

Ezel mehebbet göz ile sene bakılır dünya,
Sonunda arzılar tamam, daşa çakılır dünya,
Heyat boyu insanları uyutmak üçün, darıtmak üçün,
Ezab adlı deyirmana suyun akılır dünya.

Gahdan dolur, gâh boşalır, gâh uçur, gâh kurulur,
Fırtınalar koparır gâh, hey lillenir durulur,

Gahdan sakit bir umman tek, lebelenir burulur,
Gahdan şaddi, gâh perişan, yaman sıkılır dünya.

Birce neferin elinde milyonlar feryad edir
Asır, kesir, veran koyur, gâh tikir abad edir
Analar, oğlu vay deyib, aman edir dad edir
Şerr işlir ocubatından, yanıb yakılır dünya.

Bu gün daha talan-tarac size gelmesin çetin,
Çalın daşa çıkın başa, her ne var atın tutun,
Pozulmuş insan eklakı, ters düşmüş işler bütün,
Adam oğlunun elinde şişe takılır dünya.

Ay "Cebreil" esirlerdir, susuzdur çemen- çayır,
Gül çiçekler saralıbdır, tam tikandır çol-bayır,
Min illerdir bu zülmetden sabaha çıkanmayır,
Ele vurublar başından, durur yıkılır dünya.

II. Usta Çırak İlişkisi:

Ustası Âşık Düreli Ezganlı yanında bulunmuş ve ondan âşıklık sanatını öğrenmiştir.

III. Mahlas: Âşık iki tane mahlas kullanmaktadır: "Cebi" ve "Cebrayıl". Nedenini sorduğumuzda hece ölçüsünü şiirlerinde tutturması için bazen Cebi ve bazen Cebrail mahlasını kullandığını açıklamıştır.

Âşık Cebreil Dede Korkut hikâyelerinden "Deli Dümrül" hikâyesini kasette aktarmıştır.

4.2. GÜNÜMÜZ TEBRİZ ÂŞIKLARI ESERLERİNDEN ŞİKÂRİ DESTANI

4.2.1. Şikâri Destanının Tanıtımı[70]

Bu bölümde İran Türkleri Âşıklık geleneğinden "Şikari Destanı"nı sunmak istiyoruz. Âşıkların sineden sineye söyledikleri ve 1971 yılında 55 kasete aktarılmış olan bu destan aynı zamanda âşıklık geleneğinin manzum ve mensur karışık en uzun destanı özelliğini de taşımaktadır. Destan 450 sayfada yazıya aktarılmıştır. Destan, Şikâri ve oğulları Cehângir, Cehandâr ve Cehanbahş'ın Müslümanlığı yaymaları, kötü güçlerle savaşmalarını anlatmaktadır. Şikâri, karşılaştığı pehlivanları İslâm'a davet eder. Karşısındaki pehlivan ya kelmey-i şehâdet getirip Müslüman olur veya öldürülür. Bazen de pehlivanlar yenildikten sonra Müslümanlığı kabul ederler. Yemen diyarının padişahını İslâm'a davet eder ve şehirde bütün kiliseleri cami'ye çevirir, İslâm bayrağını her tarafta astırır.

---

[70] . Şikari Destanının tanıtımı 29.11.2007 tarihinde Ankara Gazi Üniversitesinde bildiri olarak sunulmuştur.

55 saatte söylenen destan bir üstat-nâme 225 koşma ve 65 bayatıdan oluşmaktadır. Destanda Yanık Kerem, Karadağ Şikestesi, Köroğlu Kaytarması, Zarı Keremi, Ceyranı Keremi gibi âşık havaları kullanılmıştır.

Âşık Yedullah destan anlatma geleneğinde olduğu gibi destanı, Mücrim Kerim'den bir Üstada-nâme ile başlar:

Dostum deyir sene selâm verenin
Neçe başdan kemâl u 'âri gerek
Anlı açık ola üreyi temiz,
Doğru sözüyle itibari gerek

Gemimde ağlaya toyumda güle,
Özü öz kadrini kıymetin bile,
Hâlımı soruşup kadrimi bile,
Doğru sözüyle düz ilgarı gerek.

Öyle allanmaya pula devlete,
Hile ile sokulmaya gayrete,
Dostunu salmaya heş hacalete,
Nâmus u gayreti, 'âri gerek.
(6+5)

Âşık üstadname'den sonra destanı anlatmaya başlar: Eski zamanlar Rum diyarında Şâh-ı Dârâ adlı bir padişah varidi. Onun Erçe ve Şikâri adlı iki oğlu varidi. Şâh-ı Dârâ küçük oğlu Şikâri'yi kendinden sonra şah ilan eder. Erçe bunu kabullenemez ve Şikâri'yi bir gezide kuyuya atar. Şikâri'yi, Keyvan Sovdager adlı bir tacir kuyudan kurtarır. Şikâri iyileştikten sonra, âşık kılığında Keyvan Sovdager ile birlikte saraya döner. Kendini tanıtmadan, dünya makamını büyük kardeşi Erçe'ye bırakır ve Keyvan Sovdâger ile yola koyulur. Yemen diyarının padişahı Menzer Şah-ı Yemeni onu satın alır. Şikâri burada kendini Huda-perest adıyla tanıtır. Hocand Vezir'in kızı Pernaz Hanım ona aşık olur ve onunla evlenir. Şikâri'nin Pernaz Hanım'dan olan oğlu Cehângir, daha sonra babasını tılsımdan çıkmaya yardım eder. Şikâri Menzer Şâh-ı Yemeni'yi Müslümanlığa davet eder. Menzer Şah-ı Yemeni kelime-yi şehadet getirir ve Müslüman olur halkına da toplu şekilde Müslüman olmayı emreder ve ülkenin her tarafında İslam bayrağı asılır, kiliseler camiye dönüştürülür.

Şâm hükümdarı Serheng-i Şâmi, Menzer Şah-ı Yemeni'nin kızı Simizâr'ı isteyince aralarında anlaşmazlık çıkar. Şikari, Serheng-i Şami'nin pehlivanı Kuh-peyker'i öldürür. Böylelikle Simzâr'ın gönlünde taht kurar ve onunla evlenir. Şikari, yarı dev yarı adam şeklinde olan Serheng-i Şami ile savaşa girer. Serheng-i Şami sihir gücüyle Simizâr'ı kaçırıp bir kuyuda hapseder. Şikâri onu kurtarmak için ot yandırmaz,

su boğmaz, kılıç kesmez, Ergevan Şah pehlivanı yener. Hurşid Banu, nikaplı bir savaşçı şeklinde ona yardım eder. Şikari ile güreş yapar ve ona yenilince, onu yenen kişi ile evleneceğini söyler. Şikâri'nin Hurşid Banu'dan, Cehandâr adlı oğlu olur. Cehândâr büyüdükten sonra babası Şikâri'yi hapisten çıkmasına yardım eder. Serheng-i Şami, Şikari'ye Müslümanlığı kabul ettiğini söyler ve yanına çağırır, şarabına ilaç koyup onu yakalar. On sekiz yıl hapiste kalan Şikâri'yi oğulları Cehangir, Cehândar ve Cehanbehş kurtarmaya gelirler.

Destan, Cehangir, Cehandâr ve Cehanbahş'in yolları üzerinde uğradıkları yerlerin halkını Müslüman yapma serüveniyle devam eder. Cehangir yolda Hilaliye kentinde Zühhak Padişahı, Müslümanlığa davet eder ve her tarafta İslam bayrağını asar. Gülbâr vilayetine vardığında, Kaf Dağ'ında yaşayan ve Gülbâr vilayeti'nin hakimi, Şâh-ı Şucâ'nın kızı Gonça Leb'e aşık olan, ve her ay ülkenin pehlivanların öldüren Ekvan Dev'i yener. Gonça Leb ona aşık olur ve onunla evlenir. Cehangir, Gonça Leb ile birlikte Şikâri'yi kurtarmak için yola devam ederler.

Diğer taraftan Cehandâr, anası Hurşid Banu'dan babası'nın Şikâri olduğunu öğrenince onu Serheng-i Şâmi'nin elinden kurtarmak için yola konulur. Cehândar da uğradığı yerlerde İslam bayrağını diker.

Şikâri, Serheng-i Şami'nin kızı Nazik-beden, Keyvan Sovdager ve onun yardımına gelen Cehangir'in çabalarıyla hapishaneden kurtulur. Daha sonra Gülistan-i Eremi Müslümanlaştırması için askerlerini bir araya toplar. Serefraz Şah'ın yardımına gelen Şah-ı Gulan ile savaştığında Şâh-ı Gulan onu sihir gücüyle Tılsım-ı Heyhat'te atar.

Tavûs, Şemkur Eyyar ve Cehângir'in Şikâri'yi Tılsım-ı Heyhat'ten kurtarmak için kartal şekline dönerler, Şütür-ser Dev'in yardımla Şâh-ı Gulan'ı öldürüp ve Şikâri'yi tılsımdan çıkarırlar. Serefraz Şah, İfrit-i Büzürg'ü yardıma çağırsa da, Şikâri tılsımdan kurtulup kartal şeklinde savaş meydanına iner ve İfrit-i Büzürg'ü öldürür. Cehângir ve Cehanbahş yardımıyla Gülistân-ı Erem'i ele geçirirler. İslam bayrağını orada da dikerler. Gülistân-i Eremi'in saltanatını Keyvan Pehlivan'a bırakıp, ülkesi Dara vilayetine dönerler. Kendini tanıtmadan kardeşi Erçe'ye mektup yazıp yıllar önce yaptığını ona hatırlatır. Savaş meydanında onu yense de öldürmez ve affeder.

Fireng padişahları Gülistan-i Erem'in Şikâri'nin elinde olduğunu öğrenip olağanüstü güçler ile Gülistan-ı Erem'e saldırırlar. Ancak Şikari ve yandaşlarına Hızır Peygamber batil-i sihri öğretmiştir. Böylelikle bu girişimler sonuçsuz kalır. Bu savaşlarda Cehândâr, Zerdân'; Şirzâd-ı Tıg-zen'de Elâve Şâh'ı öldürür.

Şâhruh Şah'ın kızı Nur'ul-eyn'in Ekvân Dev'in anası tarafından kaçırılması ve Şikari'nin onu kurtarması için Ugar ile savaşa gitmesi destanın diğer olaylarındandır. Bu savaşta Şikâri tılsıma düşer ve Heft Kule-yi Kaf'e götürülür. Böylelikle, Cehângir, Cehânbahş ve Cehândâr'ın Şikari'yi kurtarma çabaları ve onu tılsımdan çıkarma maceraları başlar.

Destanın son bölümlerinde Şikâri Hindistan'a asker yürütür. Hindistan Padişahı Şikari'nin adını duyduğunda savaşmadan Müslümanlığı kabul eder ve halkı da onunla beraber Müslüman olur.

4.2.1.1. Şikâri Destanın İncelenmesi

Destanın genel konusu Şikâri'nin Müslümanlığı yaymasıdır. Şikari (destan tabiriyle) Hızır peygamberin kemer-bestesidi. Hızır peygamber kendi eliyle pehlivanlık kemerini onun beline bağlamıştır. Karşılaştığı zorluklarda abdest alıp, iki rekat namaz kılar. Hızır peygamber rüyasına gelip ona yardımcı olur. Şikari'ye sihirleri yenmek için "Batıl-ı Sihr"i öğretir

Şikari destanını incelediğimizde eski Türk inançları ve atalar kültünü birçok yerde görebiliriz.

Şah-ı Dârâ, Şikâri'yi ararken dağlardan taşlardan Şikari'yi bu sözlerle sorar:

Cemâli varıydı mâh-ı münevver,
Çiyninde eğlenmişdi şems'inen kemer,
Çekdiğim zehmetler getdiler heder,
Sındı Şâhın perr u bâli haray.
(6+5)

Menim adım Şâh-ı Dâre,
Felek salıb ah-ı zâre,
Çıhmışdı şirim şikâre,
Dağlar nece oldu Şikari.
(4+4)

Burada dağ kültünün âşıklık geleneği vasıtasıyla günümüze gelip yetiştiği örneklerden birini görebiliriz.

Şikâri kuyudan kurtulduktan sonra âşık kılıfında saraya döner. Şikari'den bir şeyler okumasını isteler. Sazı alıp böyle söyler.

Namerdin üzü gülmesin,
Gizli sözüm aşikâr deyil.
Sırrımı heş kes bilmesin,
Gizli sözüm aşikâr deyil.

Ne lâzimdi özümü öyem,

Sırrımı namerde diyem,
Şer oğluyam şer-beçeyem,
Kim âşık bilmir bilmesin.

Burada âşık kılıfında dönme motifini görüyoruz. Alpamış Destanında olduğu gibi kahraman âşık kılıfına girip yurduna geri döner.

Şikâri babasının mezarı başında şöyle dedi:

Dolanım başıva gül üzlü ata,
Ata can ne yatmısan mezârıda.
Özün getdin vallah râhet oldun,
Haberin yohdi meni zârıdan.

Eğer desem sözüm çohdu,
Düşmân sözü mene ohdu,
Bu yerin vefâı yohdu,
Ay dede can niye yatmısan?

Geçen günü yohlamadım,
Düşman bağrım ohlamadım,
Sene ‘ezâ sahlamadım,
Bilirem incimisen Şikâriden.

Şikâri babasının mezarını ziyaret ettikten sonra onun ruhuna ikramda bulunur, onun ruhundan yardım talep eder. Burada atalar kültünün bir örneğini görebiliriz. Şikari Keyvan Sovdager kafilesiyle Yemen’e gittiğinde kendini Huda-perest olarak tanıtır. Menzer Şah-ı Yemeni onu tanıyıp tutukladığında bunları der:

Hökm eyledin kollarımı bağlattın,
Kaldı vetnen sarı elim ne deyim,
Sinem üstü çalar sazı dağlattın,
Yadlarınan ne danışm ne deyim.

Men Mecnunu bu hâlide görmedim
Çok ağladım gözüm yaşın silmedin,
Tifiliken de şâd oluben gülmedim,
Bağlı kaldı menim kolum ne deyim.

Şikâri oldum işi hara yetirdim,
Gâfil oldum bir nâ-merde tutuldum,
Kul adına bu şehride satıldım,
Yolum düşdu bu berbâde ne deyim?

Hocand Vezir’ın kızı Pernaz Hanım Şikâri’ye aşık olur, Pernaz Hanım Şikari’ye der:

Ne yatmisan hâb-ı kende[71]?
Hâb-ı ken[d]den ayıl oğlan.
İki gözüm cemâline,
Oldum sene mâyil oğlan.

Hoş gelmisen menim gülüm,
Hem gülümsen hem bülbülüm,
Ruhset verginen terini silim,
Kol boynuva salım oğlan.

Başın üste vardı bir saz,
Kış göylümü eyledin yaz,
Vezir kızıyam adım Pernâz,
Oldum sene mâyil oğlan.

Şikari, Menzer Şah-ı Yemeni'nin pehlivanı Pöhrüz pehlivan ile karşılaştığında der:

Canım Pohruz indi nedir merâmın?
Alıram canıvı men Hudâ-peret.
Keserem başıvı tökülsün kanın,
Alaram canıvı men Huâ- perest.

Ger kanım töküle zemin u hâke,
Kebul olar hek yolunda dergâhe,
Eger gedesen heft eflâke,[72]
Keserem başıvı men Huâ- perest.

Şikâriyem kılış vurram adıva,
Kiyametin gününde düşer yadıva,
Çağırgınan tarı yetsin daduva
Alaram canıvı men Huâ- perest.

Şikâri Pöhrüz Pehlivanı savaşta yener, onu İslam dinine davet eder kabul etmeyince onu öldürür.

Şikâri yaralandığı zaman sevgilisi Simzâr bunları söyler:

Geden yohdu bu cevânın eline,
Nâme yazam 'erzi hâli biline,
Bülbülidi hesret kaldı gülüne,
Kan ağlasın Şâh-ı Dârâ bu gece.

Duman gelsin bu dağları bürüsün,
Didem yaşı Ceyhun olsun yerisin,
Bu cevânı vuran kolun kurusun,

---

[71] . Kend: Şeker.
[72] . Heft eflak: Yedi gök.

Rast geleydin Zülfikâr'e bu gece.

Şikâri'nin atının adı Merkeb-i Ejdahârdır. Şikâri onunla konuşur bazen de sazıyla ona söz söyler. Şikari ona söylediği sözlerde onu dünyalarla değişmeyeceğini söyler:

Dostlarda refıkde görmedim vefâ,
Dünyaya vermerem Ejdâhâr seni
Birde minsem dünyada sürrem sefâ,
Dünyaya vermerem Ejdâhâr seni.

Bu gemli günümde yoldaşsan mene,
Her den[73] söhbet edirem sırdaşsan mene,
Merkeb demek olmaz, kardaşsan mene,
Dünyaya vermerem Ejdâhâr seni.

Destan da kadın alp tipiyle birkaç yerde karşılaşıyoruz. Hurşid Banu, Şikari ile güreş yapıp ona yenilince, onu yenen adam ile evleneceğini söyler. Daha sonra savaş meydanında ona yardım eder. Cehândâr'ın anası Hurşid Bânû oğlunun pehlivan olup olmadığını denemek için yüzüne nikap takarak onunla savaşır.

Şikari zor durumda kaldığında abdest alıp, iki rekât namaz kılar ve Allah'a yakarır:

Ehkem'il-hâkiminsen ey kân-ı kerem,
Yetiş dâdime ey subhân menim,
Üreyim bağlıyıb derdinen verem,
Yetiş harayıma lâ-mekân menim.

Kimim vardı kime gedim haraye,
Tebib ola merhem sala yaraye
Şâhlar şahı özün yetiş haraye,
Verginen murâdim Şâh-ı merdân menim.

Terifin eylesem gelmez şumâre,
Düşmanın elinde kaldım âvâre,
Şikâriyem eyle çağırram haraye,
Yetiş hayıma ey subhân menim.

Bazen Hızır rüyasına gelip ona "İsm-i Azem"i ve "Bâtil-i Sihr"i ona öğretir. Şikâri Tufân-ı Câdu ile savaşta "Bâtil-i Sihr" ile büyüleri etkisizleştirip onları yener.

Şikâri, Menzer Şâh-ı Yemeni'nin yanında büyük saygı kazandıktan sonra onu bu sözlerle Müslümanlığa davet eder:

Vacibdi mene senin hörmetin,
Yeri göyü helk eyleyib bir subhân,
Serrâfam men özüm billem kimetin,

---

[73] . Her den: Arasıra.

Deginen kelmeni[74] gel ol Müselmân.

Destigir olarsan ey bi-çâre sen,
Kiyâmetde yanmıyasan nâre sen,
İmân getir o sâhib-i Zülfikâr'e sen,
Deginen kelmeni gel ol müselmân.

Şikâri'nin büyük oğlu Cehângir anası Pernaz Hanımdan, babasının kim olduğunu bu sözlerle sorar:

Başına döndüğüm gül üzlü ana,
Söyle görüm menim atam kimdi?
Südüvü emmişem men kana kana,
Söyle görüm menim atam kimdi?

Anası Cehangir'e cevap vermekten kaçınınca Cehângir kendini öldüreceğiyle onu tehdit eder:

Dolandırıb peymânemi doldurram,
Saraldıban gül rengivi soldurram,
Oğulsuz galarsan özümü öldürrem,
Söyle görüm menim atam kimdi?

Cehangir'in anası Şikâri'nin verdiği kol bağını onun koluna bağlayıp yolcu eder. Yolu üzerinde Hiliye kentinde Zehhak Padişahı ve halkını Müslüman yapar.

Cehangir dedesi Hocand Vezirden at istediğinde:

Sene kurban olum gül üzlü baba,
Verginen getirsin yahşı at mene,
Gece gündüz zikr eylersen kitâbe,
Verginen getirsin yahşı at mene.

Koy sürüden bir tek kuzu kapım men,
Sınıh göyüllere derman yapım men,
Ferhad olum, kayaları çapım men,
Gelib geden koy desin ferhad mene.

Cehânigrem, alam güylün, bitirim,
Üreyinnen gem kubârin götürüm,
Dedem Şikâri'ni gedim getirim,
Ver getirsinler yahşı at mene.

Cehangir, daha sonra Gülbar diyarında Ekvan devi öldürüp, padişahın kızı Gonça Leb'i alır. Gülbar vilayetinin padişahı Şâh-ı Şücâ ondan kim olduğunu ve ne için geldiğini sorar. Cehângir cevabında sazı alıp der:

Felek meni elden ayrı salıbdı,

---

[74] . Kelme-yi şehâdet.

Dört bir yanım gem leşkeri alıbdı,
Dedem intizârdı, gözü yolda kalıbdı,
Derdim gizlindi salammaram aşkare.

Rum vilâyetinin şehriyârıdı,
Harda olsa mezlum tereftarıdı,
Cehângirem dedem şer Şikâridi,
Hesretem ezelden men o ruhsâre.

Hızır Peygamber, Serheng-i Şâmi'nin pehlivanlarından olan Keyvan pehlivanın rüyasına girip onu Müslüman yapıp, Şikâri'nin yardımına gönderir. Keyvan pehlivan Şikâri'ye der:

Sene kurbân olum ay şer Şikâri,
Yuhuda görmüşem şahlar şahını.
Sen mene veresen bu iftihâri,
Yuhuda görmüşem şahlar şahını.

Gelmişem dostunan düşmen tanıyam,
Serheng-i Şâmi'nin pehlevânıyam,
Taze Müselmanam sine dağlıyam,
Yuhuda görmüşem şahlar şahını.

Görmüşem rüyada Şâh-ı Merdânı,
Mehşerde kuracak özü divânı,
Gafletden oyatdı[75] o kerem kânı,
Yuhuda görmüşem şahlar şahını.

Destanda olağan üstü güçler, devler, periler görülmektedir. Şikâri Gülistân-i Erem'i fethettikten sonra Demdeme Cadu Onu sihir gücüyle Tılısm-i Minâ'ye bağlar. Şikari'nin oğulları Cehângir, Cehândâr ve Cehânbahş onu kurtarmak için tılsımları aşıp büyük tehlikelerle karşılaşırlar. Şikâri'yi kurtarıp tekrar Gülistân-ı Erem'de mutlu bir hayata başlarlar.

"Şikâriyem çoh dolandım dünyanı,
Geriblik eyledi ömrümü fânı,
Deyiller adıma Süleyman Sânı,
Göyül istir veten sarı yerisin"

diyerek, Şikâri ülkesi Dara vilayetine dönüp kardeşi Erçe'yi savaşta yener ve tekrar Rum diyarında tahta oturur.

---

[75] . Oyatmaq: Uyandırmak

Âşık destanı anlatırken yeri geldiğinde dinleyicilere öğütlerde bulunur. Halkı iyi işlere, cömertliğe, mertliğe çağırır ve kötü amellerden uzak durmalarını ister:

Oturanda otur durgunan,
Zâtı sütü dürüst merdinen,
Gen dolanıb gen gezginen,
Hemmeşe nâ-merdinen.

Destanda kahramanın psikolojik durumuna bağlı şiirlerden sonra Bayatı (Mani) söylendiğini de görüyoruz.

Men âşık, Erz-i Ruma,
Bu yollar geder Erzurum'a,
Devesi ölmüş Arabım,
Dözerem her zuluma.

Şikâri destanının önemli özelliği uzun olmasıdır. Radyo ve televizyon gibi teknoloji araçlarının yaygınlaşmadığı zaman bu destan kaset şeklinde yayılmış, o dönemde çok ilgi görmüştür. Bu gün bile bu destanın kaset serisi az bulunmaktadır. Kasetler CD ve daha sonra DVD şekline dönüştürülmüştür.

4.2.1.2. Şikari Destanında Tespit Edilen Motifler

Destanda aşağıdaki motifleri görebiliriz:

1. **Yardımcı At Motifi:** Şikâri'nin Ejdeha har atı, Cehângir'in Kürre adlı atı her zaman onlara yardım etmektedir. Şikâri atı Ejdeha har ile konuşur ve onu kardeş hitap etmektedir. Bir kaç yerinden yaralanan Cehângir kan kaybederek bir çeşmenin başında atından yere düşür. At Cehângir'i suda boğulmaması için sudan çıkarır.
2. **Yardımcı İhtiyar Motifi:** Cehândâr'ın İskender Tılsımın kırmak için sihirli bağa gidip Pir-i Vakıf adlı bir yaşlıdan yardım almaktadır.

3. Devler, periler ile mucadile Motifi: Şikâri'nin yedi dev ile savaşması, Ekvan Dev ve Periler şahının mücadelesi.

Şikâri Tılsım-i Heyhât'e Simizâr'i kurtarmak için gittiğinde yedinci tılsımda yedi dev ile karşılaşır. Altı devi öldürür, biri Müslüman olur ve kulağına bir at nalı takarak Şikâri'nin kulu olur.

4. **Olağan üstü İnsanlar Motifi:**
   - Serefraz Şah yarı insan, yarı dev şeklindedir.
   - Envcüm Peri bir günde yer küresini gezebilen bir peridir.
   - Elâve Şah ve oğlu Zerdân Kaf dağında yaşayan devlerdirler.
   - Ergevan Şah: Ot yandırmaz, kılıç kesmez, su boğmazdır. Sihir bilir.

5. **Rüya Motifi:** Serheng-i Şâmi'nin pehlivanı rüyasında Hızır Peygamber ve Hz. Muhammedi görür. Ona behişt ve cehennem arasında bir seçim yapmasını isterler. Behişte gitmek için Müslüman olup, Şikari'ye yardım etmesini isterler.
6. **Kadın Alp Motifi:**
   - Hurşid Banu yedi erkek kardeşiyle aynı anda güreşip ve onları bir birinin üstüne yığır. Şikâri ile güreş yapır, yenildikten sonra onunla evlenir.
   - Keyvan Sovdagerin eşi, Cehangir'i hapisten kurtarmak için eşi ve oğlanları ile birlikte geyinip kuşanıp yola koyulurlar. (Aslanın erkek dişisi olmaz.) Onları şehirden çıkarmak için at hazırlar. (s.210).
   - Cehândâr'ın anası Hurşid Bânû yüzüne nikap takarak oğlunun pehlivan olup olmadığını onunla güreş yaparak dener.
7. **Baba Oğul Mucadelesi**: Cehandâr, yüzünde nikap Şikâri ile karşılaşır.
   Ejderha Motifi: Pir-i Vakıf'ın öğrettiği gibi, Cehândâr, Tavûs Tılsımında kuyunun dibindeki çeşmede bir ejderhayı bekledi. Kendini ejderhan ağzının içine atması gerekir.
8. **Kutsal Ağaç Motifi:** (Tek, büyük, yaprakları şifalı, uzun, başında kutsal kuşun yuvası, ucuna yetişmek için yedi gece gündüz uçmak gerekir).
   Cezire-yi Minâde Dreht-ı Ecûze adlı ağaçta dünyada bulunan bütün neyvelerden o ağaçta var. Ağacın üzerinde Murg-i Humâyûn yaşamaktadır.
9. **Hayvana Dönüşme:** Serheng-i Şami'nin habercisi Encüm Peri güverçin şekline dönüşüp, haberleri getirir.
   - Reyhâne, Cehangir'i İskender Tılsımına götürmesi için onu kartal şekline dönüştürür.
   - Şikâri'yi Tılsım-ı Minâ'den kurtarmak için Cehângir kartal şekline dönüşür.
10. **Müslümanlaştırma Motifi**: Şikâri ve oğulları Cehangir, Cehandar ve Cehanbehş İslam dinini yaymakta ve başka dinde olanları Müslümanlığa davet ederler.
11. **Sihir Tılsım Motifi:** Şikari'nin düşmanları sihir ve efsundan yararlansalar da Şikâri Batil-i Sihri Hızır Peygamberden öğrenmiş ve onları sihirlerin etkisiz eder.
12. **Kırk Motifi**: Şiâkri'nin kırk pehlivaı var. Şikâri kırk taşa dönmüş pehlivanı tılsımdan kurtarır.

Azerbaycan yöresinde Âşıklık geleneği hala canlı bir şekilde yaşamaktadır. Bu destan İran Azerbaycan'ında yaşayan Türklerinin Âşıklarının köklü destan söyleme geleneğine sahip olduklarının göstergesidir.

13. Kahramanın Âşık Kılıfında Vatana Dönmesi: Alpamış destanında olduğu gibi Şikari destanında da bu motif işlenmiştir. Şikari kardeşitarafından kuyuya atıldıktan sonra Keyvan Sovdager'in yardımıyla iyileşir ve eline saz alarak âşık kılıkında vatanına dönür.

4.2.1.3. Şikari Destanında Kişiler

Şikari destanında geniş bir kişi kadrosunu görmekteyiz. Destan da yüz kırk kişi tesbit edilmiştir.

1. **Şâh-ı Dârâ (Melik Şâh-ı Rûmi):** Rûm diyarı'nın padişahı. Şikâri ve Erçe'nin babası.
2. **Erçe:** Şâh-ı Dârâ'nın büyük oğlu, asıl adı Ahmet, ancak Erçe lakabıyla tanınmıştır. Onun yerine küçük kardeşi Şikâri saltanat tahtında oturunca onu kuyuya atar.
3. **Şikâri:** (Şâh-ı Dârâ oğlu Şikâri, Şâhzâde), babası onu kendinden sonra saltanata oturmasına emreder. Kardeşi onu kuyuya atsa da bir tacir onu çıkarıp, aşık kılıfında saraya döner. Kendisini aşık tanıtır. Erçe onu tanısa da o kendini tanıtmaz. Saltanatı kardeşine bırakıp Keyvân Sovdâger ile gider. Günde yedi tuluk şarap içerdi, şemşirinin adı Elmas-nigâr, atının adı Ejdehâhar idi. Düşman ülkesinde kendini Hudâ-perest, Derviş-beste tanıtır. Hak tarafından ona pehlivanlık kemeri bağlanmıştır. Müslümanlığı yaymak, hakkı savunmak, kâfirlere karşı koymak onun göreviydi.
4. **Keyvân sovdâger:** Diğer adı Sâheh-sovdâger, bir diğer adı Hace Gani ve Hace Eşref adıyla da tanınmaktadır. Şikâri'yi kuyudan kurtaran tacir. Şikari'nin oğlu Cehangir'i de Serheng-i Şâmi'nin elinden kurtarır. Daha sonra Şikâri'yi Serheng-i Şâmi elinden kurtarır. Şikâr'yi iki kere kurtardığı için Şikâri onu Şâm'ın vezirliğine koyar.
5. **Ahmed:** (Ahmed Kişi): Keyvân sovdâger'in kafilesinde olan şahıs. Gönüllü olarak Şikâri'yi kurtarmak için kuyuya iner.
6. **Menzer Şâh-ı Yemeni:** Yemen padişahı. Şikâri Yemen'de bulunduğu sırada onu ve askerlerin Müslümanlaştırır. Yemen şehrine İslam Bayrağı takarlar. Daha sonra Menzer Şâh-ı Yemeni, Şikari'ye Gülistân-i Erem'i fethetmek için yardım eder.

7. **Hocand Vezir:** (Hacand Vezir) Menzer şâh-ı Rûmi'nin vezirlerinden biri. Şikâri'ye zor günlerde destek olur. Şikâri onun kızı Pernâz Hanım ile evlenir. Cehangir adlı çocuğu olur. Cehângir daha sonra babası Şikâri'yi bulmak için yola konulur.
8. **Behmen Vezir:** Menzr Şâh-ı Yemeni'nin ikinci veziri.
9. **Simzâr:** Menzer Şâh-ı Yemeni'nin kızı. Şikâri'ye aşıktır. Onunla aynı oda da olduğu zaman Simzâr'ın emmioğlusu olan Kahraman eliyle yaralanır. Cehânbahş onun oğludur, Şikâri'yi bulmak için tılsımları kırar.
10. **Kahraman:** Simzâr'ın emmioğlusu. Dağlarda yaşayan birisidir. Simizâr'i Şikâri'yle aynı yatakta görünce Şikâri'nin başına bir kılıç indirir.
11. **Şirzâd-ı Tig-zen:** Erçenin oğlu, emmisi Şikâri ile karşı karşıya gelirler. Şikâri onu tanıdığı için ona bir şey yapmaz. Şirzâd hızlı kılıç vurduğu için Tig-zen lakabıyla meşhur olmuştur.
12. **Pöhrüz Pehlivan:** Menzer Şâh-ı Yemeni'nin pehlivanı, Şikâri onu Müslüman olmaya davet eder, ancak kabul etmeyince onun eliyle öldürülür.
13. **Hurşid Bânû:** Araplar Pâdişahı'nın kızı. Yedi Arap kardeşin bacıları. Pehlivan kardeşlerinin hepsiyle aynı anda güreştiğinde onları bir birinin üzerine yığardı. Şikâri ile güreş yapar. Ona yenilince onu yenen erkek ile evleneceğini söyler ve Şikâri ile evlenir. Şikâri'den Cehândâr adlı oğlu olur. Cehândâr babası Şikâri ve kardeşi Cehângir'i bulmak için babasından Küre adlı atı alıp anasının verdiği bazubent ile Şikâri'yi aramaya gider.
14. **Cehângir:** Şikâri'nin Hocand Vezir'in kızı Pernâz Hanım dan olan oğlu. Anasından babasının kim olduğunu öğrenince ondan kalan bazubenti alıp Şikâri'yi kurtarmaya gider.
15. **Mâh-ı Zemin:** Simzâr'ın dadısı.
16. **Hoceste Bânû:** Simzâr'ın dadısı.
17. **Perizâd:** Simzâr'ın kenizi. Tufân-ı Câdu yanlışlıkla onu Simzâr'ın yerine kaçırır.
18. **Kays-i Remmah-ı Arap:** Kafir komutanlarından, günde bir deve şişe çekip şarap ile yerdi. Şikâri ile karşılaştığında ona yenilir. On iki bin askeriyle birlikte Müslüman olur. Daha sonralar Şikâri'ye yardım edenlerden olur.
19. **Efser Bânû:** Behmen Vezir'in kızı. Yedikardeşlerden olan Yûsif Arap ona âşıktır. Şikâri pehlivanlarıyla birlikte onu kaçırır.
20. **Seyyâh Pehlivan:** Şikâri'nin pehlivanlarındandır.
21. **Şebrü Ayyar:** Serheng-i Şâmi'nin pehlivanlarından. Rüyasında Hızır peygamber onu Müslüman eder ve Şikâri'yi kurtarmak için Keyvân sovdâger'in yardımına gider.

22. **Firûz Ayyar:** Şikâri'nin pehlivanlarındandır.

23. **Şeberbg Ayyâr:** Şikâri'nin pehlivanlarındandır.

24. **Ferheng Ayyar:** Şikâri'nin pehlivanlarındandır. Bezenerek Nâzik Endâm'ın yerine Musruk'un yanına gider.

25. **Arablar Padişahı:** Yedi evladı ile birlikte hüküm sürmektedirler. Şikâri, onun kızı Hurşid Bânû ile evlenir.

26. **Serheng-i Şâmi:** Şâm'ın hakimi. Simzâr, Mâh-ı Zemin ve Hoceste Bânû'yu tutup saltanat tahtının altında bulunan bir zindanda hapseder.

27. **Kartâs-i Filsevâr:** Serheng-i Şâmi'nin pehlivanlarından. Şikâri onun kulağını kesip Serheng-i Şâmi'ye gönderir.

28. **Kûh-peyker-i Şâmi:** Serheng-i Şâmi'nin pehlivanlarından. Serheng-i Şâmi ona Şikâri'yi yakaladığı taktirde kızı Nâzik-beden ile evlendireceği sözünü vermiştir. Savaş meydanında Şikâri'nin karşısında yenilir ve öldürülür.

29. **Behmen-i Zincir-hâb:** (Behmen-i Zincir-ser): Serheng-i Şâmi'nin pehlivanlarından. Savaş meydanında Şikâri'nin karşısında yenilir ve öldürülür.

30. **Esger-i Şâmi:** Serheng-i Şâmi'nin pehlivanlarından. Savaş meydanında Şikâri'nin karşısında yenilir ve öldürülür.

31. **Keyvân Dilâver:** Serheng-i Şâmi'nin Seheng-âbâd da olan pehlivanlarındandır. Rüyasında Hızır peygamberi görür. Müslüman olup ve Şikâri'nin askerlerine katılır.

32. **Şeb-rû Ayyâr:** Serheng-i Şâmi'nin pehlivanlarından. Rüyasında Hızır Peygamberi görür. Rüyasında Müslüman olur Hızır Peygamber Şikâri'yi kurtarmak için onu görevlendirir.

33. **Oreng:** Serheng-i Şâmi'nin pehlivanlarından. Şikâri'nin karşısında yenilir.

34. **Koreng:** Serheng-i Şâmi'nin pehlivanlarından. Şikâri'nin karşısında yenilir.

35. **Râyiz-i Şâmi:** Serheng-i Şâmi'nin pehlivanlarından.

36. **Kâmil Vezir:** Serheng-i Şâmi'nin veziri. Serheng-i Şâmi'ye Şikâri'nin sevgilisi Simzâr'ı bırakma tavsiyesinde bulunur.

37. **Kerbâş:** Serheng-i Şâmi'nin pehlivanlarından. Savaş meydanında Şirzâd-ı Tig-zen eliyle öldürülür.

38. **Nâzik Beden:** Serheng-i Şâmi'nin kızı. Simzâr ve diğer tutuklulara yardım eder. Şikâri'nin yiğitliğini duyunca ona aşık olur.

39. **Nâzik Endâm:** Nâzik Bedenin anası.

40. **Tûfân-ı Câdû:** Büyük bir cadûgerdi. Altmış bin câdûger onun emri altındadır.

41. **Zühhâk Pâdişah:** Hilaliye şehrinin padişahı.

42. **Zühhâk Pâdişah'ın oğlu (?):** Geceler Hilaliye kentinde halkın ırzına girer. Sâbit eliyle ölürülür.

43. **Sâbit:** İranlıdır. Zühhâk Padişahın oğlu karısına tecavüz etmek isteyince onu öldürmüştür. Bunun için Hilâliye kentinden kaçıp ve yolda Cehângir ilekarşilaşır.

44. **Vezir-i Azem:** Zühhâk Pâdişah'ın veziri. Müslüman dır. Reml atıp sihir bilerdi.

45. **Muhtâr:** Cehângir Gülbâr kentine girdiğinde onu evine misafir eder.

46. **Şâh-ı Şücâ':** Gülbâr şehrinin padişahı. Cehângir onu ve şehri Ekvân Devden kurtarır ve hepsi Müslüman olur.

47. **Gonça Leb:** Şâh-ı Şücâ'nın kızı. Ekvan Dev ona aşık olmuş her Cuma gelip onu isterdi. Kentin pehlivanları ona karşı geldiğinde onları öldürürdü.

48. **Ekvân Dev:** Kâf Dağında yaşayan bir dev. Her Cuma Gonça Lebi almk için Gülbâr kentine gelirdi.

49. **Hüşşâm-ı Şâmi:** Serheng-i Şâmi'nin yeğeni ve pehlivanlarındandır. Şikâri Serheng-âbâd'ı fethettiği sırada savaşta başını kesip Seheng-i Şâmi'ye gönderirler.

50. **Lel-i Şâmi:** Serheng-i Şâmi'nin pehlivanlarından. Savaşta başı bedeninden ayrı Serheng-i Şâm'ye gönderilir.

51. **Keyvân Pehlevân:** Serheng-i Şâmi'nin pehlivanlarından. Rüyasında Hızır Peygamberi görüp Müslüman olur. Şikâri'nin yanında yer alır.

52. **Zelzele Zengi:** Erçe'nin pehlivanlarından.

53. **Müsrük ve Müzrüb:** Firengistan padişahlarından.

54. **Serefrâz Şâh:** Gülistân-ı Erem Padişahı, Hazret-i Süleyman'ın elçisiydi. Yarısı adam, yarısı devdir.

55. **Encüm Peri:** Serefrâz Şâh'ın habercisi. Yirmi dört saat içinde yer küresini gezen birisi.

56. **Reyhâne Peri:** Serefrâz Padişah'ın kızı. Devler padişahı oğluna istemiştir, ancak babası buna karşı gelince devler ve periler arasında savaş çıkmıştır. Babası Serefraz Şah bunu devlerden korumak için tılsım olmuş bir cezirede saklamıştır. Ayda bir kere tılsım ceziresine gelip kızını görürdü.

57. **Simin Peri:** Reyhâne Peri'nin hizmetçisi.

58. **Emir-i Cezire Firûz:** Hemişe Bahâr'da hüküm süren padişah.

59. **Sarik Ayyar:** Firen Padişahı Müsrük ve Müzrüb'un buyrukçusu idi.

60. **Şütür-ser Dev:** Serefraz Şah'ın yedi tılsımının yedinci tılsımının yedinci devi. Başı deveye benzediği için bu adı koymuşlar. Şikâri yedinci tılsımda bununla karşılaşır. Onu

yener ancak öldürmez ve serbest bırakır. Bu yüzden kulağına bir at nalı takıp Şikâri'ye kul olur. Bu dev daha sonra Şikâri'nin "Tılısm-ı Heyhât"ten çıkmasına yardımcı olur.

61. **Nene Câdû:** Serefrâz Şâh Şikâri'yi öldürmek için onu görevlendirir. Ayran satan yaşlı kadın kılıfına girer ve Şikâri'nin yolunda durar.

62. **Kamer Rûh:** Humâyûn Şâh'ın kızı. Şikâri'ye aşık olup onunla evlenir.

63. **Humâyûn Şâh:** Serendib Pâdişahı.

64. **Şehnâz:** Humâyûn Şâh'ın oğlu, Kamer Rûh'un kardeşi.

65. **Şehbâz:** Humâyûn Şâh'ın oğlu, Kamer Rûh'un kardeşi.

66. **Cehânbahş:** Şikâri'nin Kâmer Rûh'tan olan evladı. Şikâri'yi bulmak için çeşitli tehlikelerle karşılaşır.

67. **Ember Dâye:** Kamer Rûh'un dadısı. Firûz Ayyar ile evlenir ve Çâlâk adlı bir çocuğu olur.

68. **Çâlâk:** Ember Dâye'nin Firûz Ayyâr'dan olan oğlu. Cehânbahş'ın pehlivanlarından olur.

69. **Elâve Şâh:** Serefraz Şah'ın kardeşi, devlerin padişahı. Serefrâz Şâh perilerin padişahıdır.

70. **Zerdân:** Elâve Şâh'ın oğludur. Serefraz Şâh'ın kızını seviyor. Kaf Dağında yaşamaktadır.

71. **Câmâsib Hekim:** Serefraz Şah'ın hem veziri ve hem tabibi görevini yapmaktadır.

72. **Mancalûs Dev:** Devler Padişahı Elâve Şah'ın habercisi.

73. **Emir-i Cezire Firûz:** Periler Ceziresinde bulunan Hemişe Bahar vilayetinin padişahı.

74. **Pirâne Peri:** Hemişe Bahar'da Reyhâne Peri'nin arkadaşı.

75. **Gullar Padişahı:** Şikari ile karşılaştığında şikari'ye yenilir. Ancak Şikâri onu takip edince Kavasib adlı bir kaleye girer ve orda Şikâri'yi tılsıma bağlar.

76. **Ergevân Şâh:** Firengistan'da bir padişah. Rûyin ten, ot yandırmaz, su boğmaz, kılıç kesmez özelliğe sahiptir.

77. **Şebâheng Ayyar:** Ergavân Şah'ın pehlivanlarından.

78. **Vesvâs Câdû:** Meydanda Cehângir ile karşılaştığında yenileceğini anlayınca bir ahu şekline dönüşüp oradan uzaklaşır. Daha sonra güzel bir kız şekline dönüşüp, Cehângir'den onunla birlikte olmasını ister.

79. **Reyhâne Câdû:** Vesvâs Câdû'nun kızı. Reyhân Câdû adlı bir kalede hapsedilmiştir. Cehândâr ile kardeş olup, onu kaleden çıkarmak için Vesvâs Câdûger'i nasıl öldüreceğini Cehândâr'a öğretir.

80. İsfendiyâr han:

81. **Kubâd:** İsfendiyâr Han'ın oğlu. İskender-i Rastin'in kızını istemektedir. Kızı ona vermeyince savaş başlamıştır.

82. **İskender-i Râstin:** Kabil Padişahı.

83. **İskender-i Sâni:** İskender-i Râstin'in oğludur.

84. **Demdeme Câdû:** Reyhâne Câdû'nun halası. Reyhâne Câdû İskender Tılsımı'nın kapısın öğrenmek için onun yanına gider.

85. **Hemheme Câdû:** Demdeme Câdû'nun bacısıdır. Demdeme Câdû İskender Tılsımı'nın kapısın öğrenmek için onun yanına gider.

86. **Pir-i Vakif:** İskender Tılsımında Altın Bağda büyük bir ağacın altında oturan yaşlı bir adam. İskender Tılsımı'nın Levhası onun elinde.

87. **Şâh-ı Murgân:** Künnâs Câdû eliyle yavrularıyla birlikte bir kafeste hapis olunan bir kuş. İskender Tılsımı'nın Levhasının sandığını yalnız o açabilir.

88. **Künnâs Câdû:** Açık gözüyle uyuyan devin anası. İskender Tılsımının Levhası'nın sandığının açarı onun elindedir.

89. **Tâvûs:** (Meleke-yi Sâhiran), Tâvûs adlı tılsımda, yetmiş iki farklı hayvan şeklinde Cehângir'in savaşına geliyor. En son yaşlı bir kurt şeklinde geldiğinde Cehângir onu yakalar. Tâvûs şekline dönüşür ve Müslüman olur. Çeşitli yerlerde Cehângir ve Şikâri'ye yardım eder.

90. **Rûhâni:** Rûhâni Tılsım'ında bulunmaktadır. Crhândâr'e mağlup olunca Müslüman olur.

91. **Şahâb:** Şahâb Tılsım'ında bulunmaktadır. Cehândâr onu yakalayıp, mağlup edince Müslüman olmayı kabul eder.

92. **Almâs:** Almâs Tılsımında Cehândâr'ı öldürmek istediğinde Murg-ı Dövlet onu öldürür.

93. **Zefrân Câdû:** Cehânbahş'ı kaçıran sahir. Daha sonra Müslüman olup Cehânbahş, Cehândâr, Cehângir ve Şikâri'ye yardım edenlerden olur.

94. **Üzzâr:** Gülistân-ı Erem düşmek durumunda olduğunda Serefrâz Şâh'ın yardımına gelip ve Gülistân-ı Erem'in düşmesini önlüyor.

95. **Fitne Câdû:** Gülistân-ı Erem'de Serefraz Şâh'ın yardımına gelen câdûger.

96. **Hehime Câdû:** Kaf Dağında yaşayan cadûger. Fitne Câdû'nun anası.

97. **İfrit-i Büzürg:** Serefraz Şâh Gülistân-ı Erem'i savunmak için ondan yardım istemiştir.

98. **Şemkur Ayyar:** Cehângir'in adamlarından. Adını ve kıyafetini değişerek Hakikat-i Firengi ve Fitne Câdû'dan haber elde eder.

99. **Şâh-ı Gûlân:** Şütür-ser Devi görevlendiren Dev. Şikâri ile karşılaşır. Şikâri onu öldürmek için Tılısm-ı Heyhât'de bir ağaca bağlar.

100. **Zeh-i Acem:** Her kancasıyla iki fili tutabilen büyük bir kuş.

101. **Bedehşan Peri:** Reyhâne Peri'nin anası, Serefraz Şâh'ın eşi.

102. Sehmân Dev: Kırvan Dev'in oğlu. Senûber'ın kardeşi. Sehvân Dev Hemheme Câdû'ya âşıktır.

103. **Hezârdestan:** Zerdân'ın emmisi.

104. **Hekim-i Kaf:** Şebâheng Ayyar Şikâri'nin oğlanların Senûber Câdû'nun elinden kurtarmak için Hekim-i Kaf şekline dönişür.

105. **Almâs-ı Gülzâd:** Senûber Câdû'nun Zelzele Zengi'den olan oğlu.

106. **Mâh-ı Can:** Encüm Peri'nin bacısı. Şirzâd-ı Tigzen ile evlenyor.

107. **Asif ibni Balhiyân:** Câmâsib Hekim'in babası.

108. **Portakâl-ı Firengi:** Firengistan'da Ergavân Şâh'ın kızı Efser Bânû'ya aşıktır. Ancak babası Müslüman olduğu için onların evlenmesine karşıdır.

109. **Efser Bânû:** Ergavân Şah'ın kızı. Şebâheng onu Cehânbahş için kaçırır. Mecliste Cehânbahş'ın önünden geçerken dizleri titrer ve elin Cehânbahş'ın omzuna koyar ve onunla evlenmeye razı olur.

110. **Murg-i Humâyûn:** Cezire-yi Minâ'de Dıreht-ı Acûze'nin üstünde yaşayan bir kuş.

111. **Hezâr-dest:** Tılısm-ı Minâ'de bulunan kuyunun dibinde yaşayan bin eli ve ayağı olan bir hayvan.

112. **Hezâr Destan:** Devler Padişahı. Şikâri'yi Demdeme Câdû eliyle Tılısm-ı Minâ'ye salmıştır. Cehângir onu belinin ortasından vurarak öldürür ve tılısımdan çıkarlar.

113. **Efsâne Câdû:** Tılısm-ı Minâ'de bulunan bağın içindeki sarayda yaşayan kız. Ona Dilkeş'de derler. Helme Câdû'nun kızı.

114. **Ester-i Gülreng:** Ergavân Şâh'ın atı. Daha sonra damadı olan Cehânbahş'e verir.

115. **Eflâk Dev:** Heft Kule-yi Kaf'ta yaşayan dev. Encüm Peri Simizâr'ı kaçırdığında onun yanına götürür.

116. Sindûrûs: Serefrâz Şâh'ın oğlu. Şikâri Serefraz Şâh'ı öldürdüğünde ondan öç almak için savaşa gider.

117. **Cemceme Câdû:** Cehânbahş'ı Eflâk Dev'in yanına götüren yaşlı kadın.

118. **İrec:** Cehândâr'ın oğlu.

119. **Turec:** Cehângir'in oğlu.
120. **Alburz:** Senûber'in oğlu.
121. **Rizvân:** Simizâr'ın oğlu.
122. **Şir-efken:** Erçe'nin oğlu.
123. **Nur'ül-eyn:** Şâhruh Şahın kızı. Ugâr ona aşıktır ve onu kaçırır.
124. **Ugâr:** Yedikardeşler. Her birinin yüz bin askeri var.
125. **Belgiyâ:** Câmâsib Hekimin oğlu, Gülistân-ı Erem'de Şâhruh Şah'ın vezirdir. Nur-ül'eyni Ugarın elinden kurtarmak için yardım eder.
126. **Erçeng:** Ugâr'ın kardeşlerinden.
127. **Herçeng:** Ugâr'ın kardeşlerinden.
128. Elgeme: Ugâr'ın kardeşlerinden.
129. **Dilgeme:** Ugâr'ın kardeşlerinden.
130. **Râh-dâr:** Ugâr'ın kardeşlerinden.
131. **Feruhzâd-ı Arab:** Kays-ı Remmah-ı Areb'in kardeşi.
132. Khkahaye Meşher Çeşm: Ugâr'ın eski arkadaşlarından. Ugâr onu yardıma çağırır.
133. **Cemceme Câdû:** Sultân-ı Sâherân lakabı verilmiştir.
134. **Nûr-bahş:** Ugâr'ın kardeşlerinden. Ugâr Şâhruh'un kızı Nur'ül-eyni onun yanına kaçırmıştır.
135. **Portakâl-ı Firengi:** Efser Banû'nun nişanlısı.
136. **Huşeng:** Serheng-i Şâmi'nin oğlu.
137. **Peşeng:** Serheng-i Şâmi'nin oğlu.
138. **Kullâb-ı Ahen-hâr:** Şikâri'yi tılsımdan kurtarmasına yardım eden adam.
139. **Tâlib-i Mağribi:** Şikaiye yardım eden adam.
140. **İsfendiyâr Han:** Kabil'de hüküm süren padişah.

4.2.1.4. Şikari Destanında Yer Adları

Destanda geçen yer adlar şunlardır:

1. **Rûm Diyarı veya Dârâ Vilayeti:** Şâh-ı Dârâ'nın ülkesi.
2. **Yemen:** Menzer Şâh-ı Yemeni'nin ülkesi.
3. **Gülbağ:** Şikâri'nin bağının adı.
4. **Şâm:** Serheng-i Şâmi'nin ülkesinin başkenti.
5. **Seheng Abâd:** Serheng-i Şâmi'nin önemli kenti.
6. **Hilâliye veya Hilaliye Kenti:** Zühhâk Padişah'ın kenti

7. **Gülbâr Vilayeti:** Şâh-ı Şücâ'nın hüküm sürdüğü yer. Cehângir onu ve şehrin tümünü Müslümanlaştırır.
8. **Kâf Dağı:** Devlerin yaşadığı dağ.
9. **Firengistan:** Ergevân Şâh'ın hüküm sürdüğü yer.
10. **Meşe-yi Mehleke:** Tılsım olmuş bir yer. Kimse oraya giremez. Reyhân Peri devlerin elinden orada saklanmaktadır.
11. **Gülistân-ı Erem:** Serefraz Şâh'ın hüküm sürdüğü yer. Daha sonra Şikâri orayı fethedip Müslümanlaştırır.
12. **Serendib:** Gülistân-ı Ereme giden yolda bir yer. Hazret-i Ademin kademgahı (Kademgâh-ı Adem Sefil'ullah) ziyaret yeri orada bulunmaktadır. Şikâri burada rüyasında Gülistân-ı Erem'in fethetmesini görür.
13. **Serendib Deryası:** Serendib ülkesine gtmek için bu denizden geçilmesi gerek.
14. **Hedd-ı sedd-ı divzâd ve perizâd:** Devler ve perilerin ülkelerinin sınırı.
15. **Bâğ-ı Süleymâni:** Gülistân-ı Erem'de Serefraz Şâh'ın bağı.
16. **Kâh-ı Süleymâni:** Bağ-ı Süleymani'de bulunan saray.
17. **Hemişe Bahar:** Emir-i Cezire Firûz'un hüküm sürdüğü cezirenin adı.
18. **Kavâsib:** Devler Padişahı'nın Şikari'yi tılısma bağladı yer.
19. **Kâbil:** İsfendiyâr Han'ın hüküm sürdüğü yer. (Amül-Bâbül de söylenmiştir.)
20. **Tılsım-ı Reyhân:** Vesvâs Câdû'nun emriyle Cehângir'i bu kalede hapsederler.
21. **İskenderiyye:** Cehândâr'ın Tılsım-ı Reyhân'dan döndüğünde geçtiği yer. İsfendiyâr Han ile İskender-i Râstin'in savaştığı yer.
22. **Tılsım-ı Yâdigâr-i İskender:** İskender-i Sâni ve on iki bin askerinin taşa döndüğü yer. Cehândâr onları kurtarmak için Reyhâne'den yardım ister.
23. **Gülzâr:** Serefraz Şâh'ın başkenti. Çar-bağ-ı Süleymâni: Gülistân-ı Erem'de bir bağın adı.
24. **Zengibâr:** Zelzele Zengi'nin hüküm sürdüğü yer.
25. **Kasr-ı Bilkays:** Çar-bağ-ı Süleymâni de bulunan sarayın adı.

Küh-i Ahebrubâ: Demdeme Câdû Şikâri'yi Tılsım-ı Minâye götürdüğünden oradan geçer. Oradan geçen kuşlar bile üzerinde demir olsa dağa yapışırlar.

26. **Heft Kule-yi Kaf:** Kaf dağında bir yer. Devler'in yaşadığı bir mekân.
27. **Hedd-i Sedd-i Lal:**
28. **Yeddi Derbend:** Yedi tılsımdan biri.
29. **Derbend-i Ejdahar:** Tılsım yerlerinden.
30. **Cezire-yi Hindistan:** Zeferân Cadû'nun Cehanbehşi götürdüğü tılsım yer.

4.2.2. Şikari Destanının Türkiye Türkçesine Çevirisi

ŞİKARİ DESTANI

Söyleyen: Âşık Yedullah.

Âşık Yedullah Tebriz'in ünlü âşıklarındandır. Aşığın kendi ifadesine göre Şikâri destanını üstadı Âşık Hac Ali Ispenavlı'dan, oda üstadı Âşık Asker Gümüşkemer ve oda üstadı Âşık Semed Çakırcı'dan öğrenmiştir. Destanın genel konusu Şikâri'nin kahramanlıklarının yanı sıra Müslümanlığın Rum diyarında yayılması olmuştur. Bu destan yaklaşık otuz yıl önce Tebriz'de "Ayva" kasetçilik tarafından elli beş bölüm olarak kayda alınmıştır.

Âşık kendini, balabancıyı[76] ve kavalcıyı[77] tanıtmaktan sonra destana Mücrim Kerim'den bir peşrev (üstat name) okuyarak başlamaktadır.

Dostum deyir sene selâm verenin,
Nice baştan kemâl u 'âri gerek,
Anlı açık ola yüreği temiz,
Doğru sözüyle itibarî gerek.

Gamımda ağlaya toyumda güle,
Özü öz kadrini kıymetin bile,
Hâlımı soruşup kadrimi bile,
Doğru sözüyle düz ılgarı gerek.

Öyle allanmaya pula devlete,
Hile ile sokulmaya gayrete,
Dostunu salmaya heç hacâlete,[78]
Namus u gayreti 'arî gerek.

* * *

Bar ilahim zat-ı pâkın 'eşkine,
Heş merdi nâ-merde eyleme muhtaç.
Kamuya rezzâksan cümle-yi 'âlem,
Yüz tutupdu sana hem gani hem aç.

Kelâm-i fâzılsan otuz cüz-i Kur'ân,
Seni ber-hak bilen heç görmez yaman.
Çün dedin yarandı zemin u asuman,
Küll-i şey her ne var emrine revâç.

İns ü cinn ü melek temâm ne ki var,
Okurlar methini leyl u ven-n'ehâr.
Olupdu dilimde zikir u hem güftâr,

---

[76] . Balabancı: Zurna çalan.
[77] . Kavalcı: Def çalan.
[78] . Hacalet: Utanmak.

"İn-nelezin-e âmenu ve zil min hat."[79]

Ehedsen samedsen ey kayyum ū kadir,
'Âdilsen hekimsen semi' ū besir.

İnsâni yarattın dört şeyden beşir,
Zahir oldu onda org u rūh ū nâz.

"Mucrim Kerim" sana tutubdur yüzün,
Ne ki üzün her ne ki varsa sözün.
'Âlem dergâhına tutubdur yüzün,
Hem 'âdil hem fâzil hem bi-ihtiyâç.

Eski zamanlarda Rūm diyarında Şah-ı Dâra adlı bir padişah varidi. Padişahın iki oğlu ve bir kızı varidi. Büyük oğlunun adı Ahmet ve küçük oğlunun adı Muhammed idi. Büyük oğlunun lakabı "Erçe" ve küçük oğlunun lakabı "Şikâri" idi. Bacılarının adı ise "Sünbüle Hanım" idi.

Şah-ı Dara çok yaşlanmış idi. Bir günün sarısıca ömrü kalmıştı.[80] Bir gün vezirlerini ve emirlerini bir araya toplar ve onlardan, oğlanlarının birinin padişahlık tacını giymesi için seçilmesini ister. Herkes başını öne eğer, bir şey söylemez. Padişahın büyük oğlu Erçe olsa da herkes Şikâri'nin adaletli ve ulussever birisi olduğu için padişah olmasını ister. Vezirler ve emirler seçimi padişaha bırakırlar. Şah-ı Dâra, Şikâri'nin elinden tutup, tahta oturttu. Herkes bu seçimden sevindi, ancak Erçe ile Şikâri arasında adavet (çekişme) başladı.

Bir zaman geçtikten sonra Erçe Şikâri'ye beraber ava gitmeyi önerdi. Şikâri, Şah-ı Dâra'dan izin almak için yanına gider. Şah-ı Dâra razı olmasa da Şikâri'nin ısrarı üzerine gitmesine izin verir, ancak dikkatli olmasını ister. Her ikisi koşun (asker) ve pehlivanları ile birlikte yola koyulurlar. Av yerine varıldığında Erçe ile Şikâri, atlarını kulaklandırırlar (yarıştırırlar). Bir az koşundan[81] ayrıldıktan sonra Erçe susadığını söyler. Yakınlarda bir kuyunun bulunduğunu söyleyen Erçe, Şikâri'yi kuyunun başına getirir. Beline kendir bağlayarak su içmek için kuyuya inen Erçe suyun çok tatlı olduğunu ve onunda içmesini ister. Şikari kardeşi Erçe'nin sözüyle kendiri beline bağlayıp kuyuya iner. Su içtikten sonra kardeşine, kendisini kuyudan çıkarmasını ister. Erçe, ipi kuyunun yarısına kadar çeker ve oradan bırakmak ister, ancak kendi kendine düşünür: Belki buradan bırakırsam sağ kalır. Bunun için kuyunun başına çıkana dek onu

---

[79] . ان الذين آمنو و ذيل من خط Kur'ân ayetlerindendir.
[80] . Az ömrü kalmıştı.
[81] . Koşun: Asker

çeker, Şikâri kuyudan çıkmak istediğinde Erçe kılıcını çeker. Şikâri sorar: Kardeşim kılıcını niye çektin? Erçe der: Sana büyük kardeşin yerinde oturmanın cezasının ne olduğunu göstermek istiyorum.

Şikâri, saltanatı ona vereceğini söylese de, ne kadar yalvarsa da Erçe'nin kılıcının inmesini önleyemez. Kılıç, Şikâri'yi sıyırır ancak kendiri koparır. Şikâri kuyuya düşer. Erçe Şikâri'nin ölmesinden emin olmak için yakında ne kadar taş kessek varsa kuyuya atar. Pehlivanların yanına döndüğünde ağlayıp dizine vurarak Şikâri'yi aslanların parçaladığını söyler.

Öte yandan Sünbüle Hanım şehirde gezerken kara sancakların dikildiğini görür. Neden kara sancakların dikildiğini bir yaşlı adama sorar. Yaşlı adam Sünbüle Hanım'ı tanımıyordu, ona Şikâri'yi aslanların parçaladığı haberini söyledi. Sünbüle Hanım bunu duyunca dünya gözüne karardı ve yere yığıldı. Çevredeki insanlar yaşlı adamı danlayarak[82] dediler: Sen Sünbüle Hanım'a kardeşinin vay haberin[83] vermişsin. Sünbüle Hanım kendine geldiğinde yüzünü yırtıp saçını yolup yere döktü. Babası Şâh-ı Dârâ'ya haberi şu sözlerle verir:

Dolanım başına gül üzlü ata,
Dolandı zamanem zimistân oldu,
Çok ağladım gözüm yaşım sedirime,
Karıştı deryaya, sel 'ummân oldu.

Gecem gece geçer gündüzüm kâre,
Ne deyim bu sınık gönlümle men be-çâre,
Dur hâzır eyle menim için bir kâre,
İşitenden bağrım biryân olupdu.

Bir bağ ektim heş yemedim barını,
Çeker Sünbül onun ah-ı zârını,
Diyipler dağıdıp şer Şikârını,
El kınası kızıl kana dönüpdü.

Şah-ı Dârâ hasta yatağında oğlu Erçe'yi yanına çağırıp, neler olduğunu sorar. Erçe bir cezirede[84] önlerine aslanlar çıktığını ve Şikâriyi parçaladığını söyler. Buna inanmayan Şah-ı Dârâ kendisi Şikari'yi bulmak için yola çıkar. Destur verdi kalıskasını[85] hazırladılar. Hasta ve yatalak haliyle çöllerde oğlu Şikâriyi aramaya başlar, ancak Şikâri'den hiç bir iz bulamaz. Şah-ı Dârâ'nın gözü bir kuşa takılır. Kaleskesini durdurup oğlu Şikâri'nin haberini kuştan şu sözlerle sorar:

---

[82] . Danlamak: Kınamak.
[83] . Vay haber: Kara haber.
[84] . Ada.
[85] . Kaleske: Eski zamanlarda büyük adamların kullandıkları atlı araba.

Geldim dolanam başına,
Mene bir haber ver bâri[86],
Nenem kurban selvi boylum,
Niye derdin men almadım,

Çok ağladım gözüm yaşı,
Sadrım üste oldu câri,
Nenem kurban selvi boylum,
Niye derdin men almadım.

Şâh-ı Dârâ Şikari'nin özelliklerini şu sözlerle kuşa anlatır:

Cemâli varıydı mâh-ı münevver,
Çiyninde[87] eğlenmişti şems ilen kamer,
Çektiğim zahmetler gittiler heder,
Sındı Şâhın perr u bâli[88] haray.

Şah-ı Dârâ gördü kuştan bir haber alamayacak yüzünü çevirdi dağlara sözünün mahlasını bu diller ile söyler:

Menim adım Şah-ı Dâre,
Felek salıp ah-ı zâre,
Çıkmıştı şirim[89] şikâre,
Dağlar nice oldu Şikâri?

Şâh-ı Dârâ aramaktan sonuç alamayınca saraya döner ve kırk gün yas tutar; ancak Şikâri'nin gamı bir yandan, hastalığı bir yandan onu elden ayaktan düşürür ve sonunda dünyasını değiştirir. Erçe rahatlıkla saltanat tahtında oturur.

Keyvân Sovdager adlı bir tacir kırk tüccar ile birlikte Şikâri'nin düştüğü kuyunun başına gelir. Kafile kuyudan su çektiğinde suyun renginin kırmızı olduğu görülür. Keyvân Sovdager, Ahmet adlı bir kişiyi ne olduğunu görmesi için kuyunun dibine gönderir. Ahmet kuyunun dibinde Şikâri'yi görür. Onun heybeti ve cemaline şaşırıp kalır. İpi Şikâri'nin beline bağlar kafilede olan erkeklerin yardımıyla onu kuyudan çıkarırlar. Keyvân Sovdager kafilede olan tabipten onu muayene etmesini ister. Tabip bir aynayı Şikâri'nin ağzına tutar ve aynanın buğulanmasıyla onun ölmediğini anlar, ancak tedavisi için kırk gün burada beklemek gerektiğini söyler. Keyvân Sovdager ne pahasına olursa olsun bu genci kurtaracağına karar vermişti. Kırk gün kırk gece kervan burada oturak eder[90] ve bu zaman içerisinde Şikâri hayata döner.

---

[86]. Aşığın dediğine göre Bari bir tür kuş ismidir.
[87] . Çiğin: Omuz.
[88] . Perr u bali: Kolu kanatı.
[89] . Şir: Aslan.
[90] . Oturak etmek: Kalmak.

Keyvân Sovdager, yanında yirmi gündür kalan Şikâri'ye kendisini kimin kuyuya attığını sorsa da Şikâri bir şey söylemez. Keyvân Sovdager Şikâri'ye şarap sofrası hazırlayıp, tekrar olayları öğrenmeye çalışır. Sonunda Şikâri bu sözlerle kendi başından geçenleri anlatır:

Sana kurbân olum Keyvân Sovdâger,
Elimden gülümden aralıyam men.
Sana kömeh[91] olsun bir Perverdigâr,
Kohumdan[92] kardaşdan yaralıyam men.

Evvelde şem yanar so[n]ra pervâne,
Hicr-i mihnetin den gelmişem câne,
Çok isterdi meni yâd-i bigâne,
Atamın kalbinin karârıyam men.

Mem âşıh[93] geşme[94] mennen,
Çay sennen çeşme mennen,
Bahma yâdlar sözüne,
Cavanam keşme mennen.

Felek verib mene bol ahi zâri,
Artırıb derdimi dindirme[95] bâri,
Şâh-ı Dâre oğluyam adım Şikâri,
Atamın kelbinin kerâriyam men.

Men âşık o güneyler,
O kuzeyler o güneyler,
İki hesret birbirin görende,
Ele bayramın o gün eyler.

Şikâri adını söyledikten sonra Keyvân Sovdager şöyle dedi: Ben senin adını sanını duymuştum, ancak yakından seni görememiştim. Sen Şâh-ı Dârâ'nın oğlu Şikâri'sin. Senin kafilede olman bize gurur vericidir. Şikâri başından geçen olayları anlatıp, Keyvân Sovdager ve diğer tacirlerle yola koyuldu. Kafile şehre yaklaştığında Şikari'nin gözü Güllü Bağ'a ilişti. Bu bağ daha önce Şikâri'nin bağı idi. Bir zaman bu bağda gül güle selam verirdi, sular Gülâb-ı Hızır gibi akardı. Şikâri oradan ayrıldıktan sonra gül bahçesi bir küllüğe[96] döndü. Şikâri bu manzarayı görünce duygulandı sazı eline alıp şu sözleri söyledi:

Bu dünyada herkim gülse,

---

[91] . Kömeh, kömek: Yardım.
[92] . Qohum: Akraba.
[93]. Âşıq sözcüğü arasıra âşıx biçiminde söylenmektedir.
[94]. Geşme: Geçme
[95] . Dindirmek: Konuşturmak
[96] . Küllük: Çöplük.

Onun yekīn ‘âri olmaz,
Bir bağın bağbanı ölse,
O bağın heş bari olmaz.

Bu görüken Güllü bağdı,
Düşmanım ölmeyib sağdı,
Menim gönlüm uca dağdı,
Yel esende kari olmaz.

Düşmenim göründü göze,
Köhne derdim oldu teze,
Koysam düşmâni sağ gede,
Şikâri şikâri olmaz.

Şikâri, Keyvân Sovdager’in kafilesiyle birlikte şehirdeki kervansarayda konakladı. Keyvân Sovdager her zamanki gibi tacirlerle birlikte Erçe’ye hediye götürdü. Erçe, Şikâri’ye benzer birinin tacirler ile birlikte şehre geldiğinin haberini alır. Bu yüzden Erçe, Keyvân Sovdager ile birlikte, tüm tacirleri bir ziyafete davet eder. Erçe tacirlerin içinde Şikâri’yi göremeyince Keyvân Sovdager’den başka tacirinin olup olmadığını sorar. Keyvân Sovdager de kafilede bir âşık olduğunu ve kayda değer biri olmadığını bunun için getirmediğini söyler. Erçe bu söze ikna olmaz ve onu getirmesini emreder. Şikâri’yi saraya getirirler. Perdedâr[97] perdeyi açıp içeri girdiğinde Erçe kardeşi Şikâri’yi tanır. Erçe ondan adını sorduğunda o, âşık olduğunu söyledi. Erçe ne kadar gerçek adını öğrenmek istese de o, âşık olduğunu ve bu adla tanındığını söyledi. Erçe şöyle dedi: Madem âşıksın oku bize bir şeyler. Şikâri sazını alarak şöyle söyledi:

Nâmerdin üzü gülmesin,
Gizli sözüm âşikâr deyil.
Sırrımı heş kes bilmesin,
Gizli sözüm âşikâr deyil.

Ne lâzimdi özümü öyem,
Sırrımı nâmerde diyem,
Şer oğluyam şer-beçeyem,
Kim aşıh bilmir bilmesin

Nâr kimi soydun meni,
Saraltın soldurdun meni,
Ne kölgende sahladın,
Ne bir güne koydun meni.

Bu söz Erçe’yi çıldırttı. Hemen cellâdı çağırdı. Keyvân Sovdager araya girerek Şikari’yi kurtarır; ancak Şikâri, sözünün mahlasını şu sözlerle söylesin:

---

[97]. Perdeci

Mecliste tanısın hamı,
Şahlar şahı veribdi câmı,
Şah da versin Şikâri veren en'âmi,
Ömr-i dölet mâlı üzülmesin heç.

Men âşık güle nâz,
Bülbül eyler güle nâz,
Zemâne bele getse,
Ağlıyan çoh gülen az.

Erçe neden Şikâri'nin adını kullandığını sorduğunda Şikâri şöyle dedi: Önceleri burada Şikâri adlı bir Şâhzâde vardı, o bana bahşiş verirdi, şimdi sizin bahşiş vermenizi istiyorum. Erçe Şikâri'ye bahşiş verse de Keyvân Sovdager bahşişi geri iade eder ve onun aşığına hakaret edildiğini ileri sürer. Erçe onlardan hemen şehri terk etmelerini ister. Keyvân Sovdager kafilenin yükünü yükletip o gece şehirden ayrılır. Şehirden ayrılırken Şikâri mezarlıkta yüksek bir bina görür. Babasının mezarı olduğunu anlar, yürüyüp babasının mezarı başında şöyle söyler:

Dolanım başıva gül üzlü ata,
Ata can ne yatmısan mezârıda.
Özün getdin vallah râhet oldun,
Heberin yohdi meni zârıdan.

Men âşık güle nâz,
Bülbül eyler güle nâz,
Zemâne bele getse,
Ağlıyan çoh gülen az.

Bekçiler Şâh-ı Dârâ'nın oğlunun öldüğünü biliyorlardı. Şikari'yi mezarın başında babasına hitap ederken görünce çok şaşırdılar. Şikâri bir taraftan gözyaşı döküp bir taraftan sazıyla okuyor:

Eğer desem sözüm çohdu,
Düşmân sözü mene ohdu,
Bu yerin vefâı yohdu,
Ay dede can niye yatmısan?

Dağlara kar düşübdü,
Gör ne havâ düşübdü,
Kebrivi yâdlar kazıb,
Ehlıetinden düşübdü.

Şikari sözünün mahlasını şu sözlerle söylesin:

Geçen günü yohlaradım,
Düşman bağrım ohlamadım,
Sene 'ezâ sahlamadım,

Bilirem incimisen Şikâridan.

Hoy çimeni hoyçi meni,
Merendin hoy çimeni.
Melerem dalısıcan tapam,
Ya vurar ovçu meni.

Keyvân Sovdager'in kafilesi Yemen şehrine doğru hareket etti. Şikâri, Keyvan Sovdager'e dönerek şöyle dedi: Yemen padişahının adı Menzer Şâh-ı Yemeni'dir ve Müslüman değil, bizim eski düşmanlarımızdandır. Eğer beni tanırsa öldürür. Bunun için bundan sonra beni Hudâperest[98] olarak tanıtın.

Gelip şehre ulaştılar. Haber Menzer Şâh-ı Yemeni'ye yetişti. Keyvân Sovdager de tacirleriyle şehre gelmiş. Her zamanki gibi Şah'a hediye götürdüğünde Menzer Şâh-ı Yemeni Şikâri'yi görüp onu almak istedi. Keyvân Sovdager karşı çıksa da Menzer Şâh-ı Yemeni Şikâri'nin ağırlığı kadar altın vererek onu aldı. Ona pahalı elbiseler giydirip, kılıç kuşağını bağlattı. Onu kendi sarayının pehlivanları arasına koydu.

Menzer Şâh-ı Yemeni'nin iki veziri vardı. Behmen Vezir ve Hacand-ı vezir. Hacand-ı vezir batinde Müslüman idi, ancak bunu belli etmezdi. Şikâri'nin saraya gelmesi Behmen Vezir tarafından hoş karşılanmadı. Özellikle bunun Şikâriy'e benzemesi, kuşkulanmasına neden oldu. Bir gün Şikâri'nin resmini bulup, karşılaştırdığında bu kuşkusu iyice arttı. Konuyu Menzer Şâh-ı Yemeni'ye anlattı. Menzer Şâh-ı Yemeni ilk başta inanmasa da resmi gördükten sonra Hudâperest (Şikâri)i yanına çağırdı. Şikâriye resmi gösterdi. "Bu sen misin?"diye sordu. Şikâri inkâr etse de Menzer Şâh-ı Yemeni destur verdi. Şikâri'yi kıs kıvrak yakaladılar. Şikâri'nin kollarını arkadan bağladılar. Menzer Şâh-ı Yemeni onun Şikâri olup olmadığını bir daha sordu. Buna karşı Şikâri şu sözleri söyledi:

Hökm eyledin kollarımı bağlattın,
Kaldı veten sarı elim ne deyim,
Sinem üstü sazı çalar dağlattın,
Yadlarınan ne danışım ne deyim?

Men 'aşık bu dağınan,
El gezer bu dağınan,
Sene yahşı diyeller?
Men ölsem bu dağınan.

Menzer Şâh-ı Yemeni dedi: Eğer sen Şâh-ı Dârâ oğlu Şikâri'ysen, senle bir işim olmayacak. Şikâri şöyle dedi:

---

[98]. Dindar

Men Mecnunu bu hâlide görmedim
Çoh ağladım gözüm yaşın silmedin,
Tifil iken de şâd oluben gülmedim,
Bağlı kaldı menim kolum ne deyim?

Men ‘âşık ebir eyle,
Gözlerim ebir eyler.
Yanasan menim üreyim
Nece bu derde sebir eyler.

Hocand Vezir Şikari’ye yardım etmek istese de ne yapacağını bilmez, ancak sözleriyle Şikâri’ye olan baskıları azaltır. Şikâri sözlerinin mahlasını şöyle söylesin:

Şikâri oldum işi hara yetirdim,
Kâfil oldum bir nâ-merde tutuldum,
Kul adına bu şehride satıldım,
Yolum düşdu bu derbâde ne deyim?

Yol kesenler ay yol keserler,
Korhmaram yol kesenler.
Gel bir kol boyun olah,
Belke ayrıldım sennen.

Hacand-ı Vezir Şikâri’ye destek çıkarak, Menzer Şâh-ı Yemeni’ye yalnız bir benzeme yüzünden suçsuz bir insanı mağdur etmemesi gerektiğini söyledi. Behmen Vezir buna karşı gelse de sonunda Hacand-ı vezir Menzer Şâh-ı Yemeni’ye şöyle dedi: Sen bana üç gün zaman ver, ben bu üç gün içinde bunun Şikâri olup olmadığını size bildiririm. Daha sonra Şikâri’nin kolların açtırdı ve kendi evine götürdü.

Hacand-ı Vezir’in Pernâz adında güzel bir kızı vardı. Pernâz, Şikâri’yi görür görmez ona vurulur. Hacand-ı vezir Şikâri’yle birlikte geceyi yorarlar.[99] Eşi Şikâri’ye konuk odasında bir yatak hazırlar ve Şikâri orada yatmaya gider. Pernâz Hanım gecenin oğlan vaktinde[100] bezenmiş, süslenmiş bir şekilde Şikâri’nin odasına gider. Pernaz Hanım odaya girdiğinde Şikâri uyuyordu, onu uyandırmak için siyah zülüflerden bir deste tel ayırıp, bastı memelerinin üstüne. Görelim Şikâri’yi hangi sözlerle uyandırır?

Ne yatmisan hâb-ı kende[101]?
Hâb-ı ken[d]den ayıl oğlan.
İki gözüm cemâline,
Oldum sene mâyil oğlan.

Hoş gelmisen menim gülüm,
Hem gülümsen hem bülbülüm,

---

[99] . Geceyi yormak: Geceyi yarısına kadar uyumamak.
[100]. Genenin oğlan vakti: Gece yarısını geçtiği zaman.
[101] . Gend: Şeker.

Ruhset verginen terini silim,
Kol boynuva salım oğlan.

Başın üste vardı bir saz,
Kış göylümü eyledin yaz,
Vezir kızıyam adım Pernâz,
Oldum sene mâyil oğlan.

Pernaz Hanım Şikâri'yle konuşa dursun, size Hacand-ı Vezir'in eşinden haber vereyim: Hacand-ı Vezir'in eşi bu seslere uyandı. Hacand-ı Vezir'i uykudan kaldırdı ve şöyle dedi: Bak nasıl misafir getirdin ki kızımıza göz koymuş. Hacand-ı Vezir şöyle dedi: Hanım misafir hakkında böyle düşünme. Benim getirdiğim misafir asil bir ailedendir. Ayrıca kızımız konuk odasında. O kızımızın odasında değil. Hacand-ı Vezir ve eşi kapıdan sesleri dinliyor, ancak odaya geçmiyorlardı.

Şikâri, Pernâz Hanım'a yüz vermeyince Pernâz Hanım Şikâri'ye yalvarmaya başlar:

Hoş gelmisen gözüm üste yerin var,
Çoh zehmet çehmisen bu hânumâne.
Bir kuş gelib bir butağa[102] çıha,
Butağ olan onu vermez terlane[103].

Men 'âşık sini sini,
Doldur ver sinisini,
Öz yarımı verseler,
Neylerem özgesini?

Şikâri Pernaz Hanım'a dedi: "Nazenin, dedin sözünü, sakla sazını." Benim de sana sözlerim var dinle:

Koy get gözel meni rūsvâ eyleme,
'Ağlımı vermerem hergiz nâdâne,
El götürgünen mennen ey mâh-ı likâ,
Seni kesem[104] vererem kâdir-i subhâne.

Merd oğlana emek versen itirmez
Nâmerd adam dosluğ başa yetirmez,
Gabah tağı ter şemame yetirmez,
Söyüd ağacında alma heyva nâr olmaz.

Şikâri ne kadar yalvarsa da Pernâz ondan el çekmez. Bu arada Hocand Vezir ve eşi kapıdan bunları dinliyorlar.

Pernâz Hanım Şikârinin sözlerine bu cevap verdi:

Derin derin deryâlere dalmasan,

---

[102]. Butağ: Budak.
[103]. Terlan: Bir tür yırtıcı kuş.
[104]. Gesem: And.

‘Eşk âteşi şirin cana salmasan,
İlgar[105] verib men gözeli almasan,
Erzimi eylerem sultâna hana.

Şikâri dedi:
Dolu dolu peymâneler doldurram,
Saraltuben gül rengini soldurram,
Yekīn bil ki durram seni öldürrem,
Gel meni batırma na-hah kana.

Pernâz Hanım dedi:
Pernâzam men buraye gelende,
Eziz Allah metlebleri verende,
Kiyâmet gününde tutam elinnen,
Şikâyet eylerem Şâh-ı Merdâne.

Pernâz hanım bu sözlerle Şikâri’den kıyamette ondan el götürmeyeceğini söyler.

Şikâri, Pernâz’ın cevabına görelim ne dedi?
Şikâri diyer indi bildim merâmın,
Yar’dan ötrü gelmir senin aramın,[106]
Seher olsun açım hekkin kelâmın,[107]
Meşveret eyleyim men’de Kur’âne.

Şikâri bu sözlerle onunla evlenmenin hayırlı olup olmayacağını Kur’andan istihâre eyledikten sonra belli olacağını söyledi.

Hacand-ı Vezir ve eşi olayları böyle görünce ve Şikârinin böyle asil davranışını görünce kızlarının Şikâri’yle evlenmesine razı olurlar. Şikâri üç gün Hacand-ı Vezir’in evinde kalır. Bu üç günde oğlu Cehângirin nütfesi Pernâz Hanımın rahmine düştü. Şikâri’nin üç günlük zamanı dolunca, Hacand-ı Vezir onu kolundan tutup, söz verdiği gibi Menzer Şâh-ı Yemeni’nin yanına getirdi. Behmen Vezir dedi: Kurbân, bunun Şikâri olup olmadığını anlamak için bir yol daha var. Söylentilere göre Şikâri ne kadar şarab içse de sarhoş olmazmış. Menzer Şâh-ı Yemeni destur verdi. Mey meclisi kuruldu. Şikârî kadehlerle sarhoş olmayınca gizlice şarabın tuluğunu başına dikti. Bir tuluk şarap içen Şikâri yavaş yavaş ser hoş olmaya başladı, alıp sazını şöyle dedi:

İşmişem şerâbi mestem,
Saymara Rüstemi hanı,
Eger çekem eyri kılıncı,
Dağıdaram bu cehâni.

Rüstem tekin kılış tovlaram,[108]

---

[105] . Ilgar: Söz vermek.
[106] . Aramın: Ârâmın, sakinliğin.
[107] . Hakkın kelâmı: Kur’ân.
[108] . Oynatarım.

Leşkerivin tibbin ovlaram,
Ne keder dilâverin olsa doğraram,
Tehtinnen salaram paşanı hâni.

Şikâri bu sözleri şarabın etkisiyle söyledi. Hocand Vezir de onu kurtarmak için Menzer Şâh-ı Yemeni'ye şöyle dedi: Kurban, bu Şikâri olsaydı iki kadeh şarap ile sarhoş olur muydu? Bu adam iki kadeh şarap ile kendini Rüstem sanıyor.
Şikâri sözünün mahlesin görelim nice söyledi?

Men hara Şikâri hara,
Üreyime vurdun yara,
Lehnet[109] gele büt-i büzürgevâra,
Söverem[110] men Şâh-ı Merdânı.

Şikâri pehlivanları güreşirken gördü. Menzer Şâh-ı Yemeni'den güreş yapmak için izin istedi. Ancak ona türlü elbise getirdikleri halde vücuduna olmadı. Hangi kılıcı getirseler hepsini eğip kırdı. Sonunda Menzer Şâh-ı Yemeni'nin kızı Simizâr'da "Geym-i Süleymâni" adlı elbise ve Tig-ı Süleymânı" adlı bir kılıcın olduğunu söylediler. Bir mektup yazarak onları getirttirir. Şikâri'ye en iyi atlarını getirse de Şikâri'nin vücut ağırlığına dayanamayan atların belleri kırılır. Behmen Vezir Şikâriden kurtulmak için onu Merkeb-i Süleymâni veya Merkeb-ı Ejdâhâr adlı vahşi bir atın yanına göndermek istedi. Bu yüzden şöyle dedi: Bizim bir Merkeb-i Süleymâni adlı bir atımız var. Onu sana veriyoruz ancak bu at şehir dışında yüksek duvarlarla çevrilmiş bir yerdedir. Seni oraya götürecek kişiyle gidersin; onu görürsün. Ancak Şikâri vahşi ata boyun eğdirince binip şehire doğru geldi. Yolu Simizâr'ın evinin önünden geçtiğinde Simizâr balkonda oturuyordu. Simizâr Şikâri'yi gördü ancak Şikâri, Simizâr'dan habersizdi. Boyun bağını kıran Simizâr inci tanelerden birini Şikâriye attı. Şikâri dönüp baktığında Simizâr'ın güzelliğine hayran kaldı:

Selam ey serv-i kâmetin tūbâden gözel,
Çekilmiş gaşların bedr-i bedrâden gözel,
Senin o hīcâz leblerin içib mehmūri sâğerden,
Geyinmiş siyânın hüsn-i züleyhâden gözel.

Şikâri kılıcını saz yerine çevirdi sinesine. görek ne dedi:

Bir beri bah gözleri çağ
Hansı bağçanın gülüsen?
O bağa bağban men ollam,[111]
Hansı bülbülün gülüsen?

---

[109] . l'anet.
[110] . Severim.
[111] . Olaram

Minâ kemer ince[112] belin,
Cebinivi basıb telin,
Mene nişân ver bir elin
Sen kimin şirin dilisen?

Tanıyan yohdı burāda,
Sırrımı demerem yāda,
Menem Şikâri şah zâda,
Sen mene bahıb gülüsen?

Şikâri bunları dedikten sonra yoluna devam etti. Behmen Vezir, uzaktan Şikari'nin geldiğini gördü. Hemen Menzer Şâh-ı Yemeni'nin yanına gidip ona şöyle dedi: Kurban size demedim mi bu Şikâri'dir? Merkebi ram eyleyip, üstünde geliyor. Bunun üzerine Menzer Şâh-ı Yemeni, Şikâri'nin işini bitirmek için en güçlü pehlivanını görevlendirdi. Pohruz Pehlivan, Şikâri'ye şöyle dedi: Sen kimden izin aldın da bizim meydana ayakbastın? Eğer benim rikabımı öpersen, seni kendime kul ederim. Görelim Şikâri Pöhrüz Pehlivan'ın bu meydan okumasına nasıl cevap vermiş:

Canım Pohruz indi nedir merâmın?
Alıram canıvı men Hudâ-peret.
Keserem başıvı tökülsün kanın,
Alaram canıvı men Huâ- perest.

Ger kanım töküle zemin ū hâke,
Kebūl olar heh yolunda dergâhe,
Eger gedesen heft eflâke,[113]
Keserem başıvı men Huâ- perest.

Şikâriyem kılış vurram adıva,
Kiyametin gününde düşer yadıva,
Çağırgınan tarı yetsin daduva
Alaram canıvı men Huâ- perest.

Şikâri'nin sözü bittince savaşa başladılar. Şikâri Pöhrüz Pehliva'nın kemerinden tutup havaya kaldırdı. Müslüman olacağı takdirde onu öldürmeyeceğini söylese de Pöhrüz Pehlivan İslamiyeti kabul etmedi. Şikâri onu Menzer Şâh-ı Yemeni'nin önünde yere vurdu. Menzer Şâh-ı Yemeni askerlere saldırı emrini verdi. Şikâri tek başına kendini asker deryasında buldu. Sağdan geleni sağdan, soldan geleni soldan vurdu. Savaş esnâsında bir fil-sevar Serheng-i Şâmi'den Menzer Şâh-ı Yemeni'ye mektup getirdi. Serheng-i Şâmi mektupta Menzer Şâh-ı Yemeni'nin kızı Simizâr'ı istemiştir. Aksi takdirde zorla alacağını yazmıştır. Bundan haberdar olan Şikâri, fil-sevarın

[112] . İnce.
[113] . Yedi gök.

kulaklarını ve burnunu kılıçla sıyırıp verdi eline. Fil-sevar ülkesine dönmekte olsun, Şikâri kılıcını kılıfına koyup, Hacand-ı Vezir'in evine gitti.

Size söyleyeyim Simizâr'dan. Simizâr odasında bir oyana bir bu yana gider gelir. Dadısı Mâh-ı Zemīn şöyle dedi: Kızım sana ne oldu da böyle sabrın tükendi? Simizâr: Dadı bir derde düşmüşüm dermanı yoktur. Dadı: derdini bana söyle. Simizâr: Bir kağıt kalem al derdimi sana söyleyeyim:

Cânım dâye gözüm dâye,
Men ölürem aman dâye,
Rehmin gelsin gözyaşıma,
Yekīn öllem inan dâye.

Derdim dermânı burda,
Eşkim oynayır serde,
Meni salıptı min derde,
Ebruları kemân dâye.

Üreyimde bah yareye,
Rehmin gelsin men zâriye,
Bu nâmeni Şikâriye,
Yetir sâhib-i zâmân dâye.

Simizâr dadıya bir mektup yazdırıp, Şikâri'ye gönderdi. Dadı, Hacand-ı Vezir'in evine gidip, Pernâz Hanımla görüşüp, Şikâri'ye bir mektup getirdiğini söyledi. Şikâri mektubu okuyup, Simizâr'ın izniyle Pernâz Hanım'ın yanına gitmeye hazırlandı. Şikâri, Mâh-ı Zemīn dadıyla saraya vardılar. Pernâz Hanım sevincinden boyun bağını açıp dadıya verdi. Daha sonra Şikâri'ye bir bardak şarap sundu. Şikâri şöyle dedi: Şarabı elinden almadan sana diyeceklerim var. Sazını alarak bakalım Pernâz Hanıma ne dedi?

Seni gördüm hūş oynadı serimden,
Çeşm-i mestin mene olubdu yagı,
O tirme[114] arahçın[115] kec et kaş üsten,
Zülfun enib hūb basıbdı halı.

Ger Yūsifsen söyle adını bilim,
Züleyhasan götür nikâbin görüm,
Yâ leylasan, ya mecnunsan ya Şīrinsen,
Hekki var Ferhâdın çapırmış dağı.

Zehr versen nâzenīn Şikâriye olar nūş,
Leyli Mecnıunnan yekīn olar tuş,
İçmerem câm-ı mey men ollam medhūş,
Lebinen bir būse ver mene sâki.

[114] . Bir çeşit kumaş.

Simizâr ve Şikâri o gece yiyip, içtiler. Hoş vakit geçirdiler. Gece zaman epey geçtikten sonra Simizâr'ın otağına giderler. Simizâr'ın Kahraman adlı bir amca oğlu vardı. Kahraman, çölde dağda yaşarmış. O gece Simizâr'ı görmek için geldiğinde Şikâri'yi, Simizâr ile aynı yatakta görür. Kılıcıyla Şikari'nin başına bir darbe indirir ve kaçar. Şikâri'nin bağırmasıyla uyanan Simizâr, Şikâri'yi kanlar içinde bulur. Simizâr'ın bağırıp çağırmasıyla Mâh-ı Zemîn dadı ve diğer kızlar da otağa gelirler. Simizâr ağlaya ağlaya dadıya şöyle dedi?

Mâh-ı Zemîn du[r] kıl başım çâresin,
'Eceb oldum beht-i kāre bu gece,
Kōkeb-i esed'de būrc-i kemer'de,
Eceb ahdım şeb-i târe bu gece.

Geden yohdu bu cevânın eline,
Nâme yazam 'erzi hâli biline,
Bülbülidi hesret kaldı gülüne,
Kan ağlasın Şâh-ı Dârâ bu gece.

Duman gelsin bu dağları bürüsün,
Didem yaşı Ceyhūn olsun yerisin,
Bu cevânı vuran senin kolun kurusun,
Rast geleydin Zülfigâre bu gece.

O gece başı kanayan Şikâri'nin kanını durdurmak için ne yaptılarsa fayda vermedi. Kız Şikâri'nin başını memeleri arasına bassa da gene kanı durduramadılar.

Şikâri'nin kanaması durmayınca onun öldüğünü düşünen Mâh-ı Zemîn dadı şöyle dedi: Bu cesedi kimse görmeden buradan kaldırmalıyız, yoksa Menzer Şâh-ı Yemeni duyarsa bizi de öldürür. Simizâr onu gömmeye karşı çıkar. Yardım edebilecek biri onu bulur ümidiyle Şikâri, bir perdeye sarılarak, bağın duvarının yanına koyulur. Kazadan Firūz Eyyâr, arkadaşlarına yemek bulmak için giderken yolu o bağa düşer. Bağın duvarının yanındaki perdenin içine baktığında Şikâri'yi görür. Onu mağaraya diğer arkadaşlarının yanına götürmeye karar verir. Mağarada arkadaşların tavsiyesiyle onun yarasını iyileştirmek için bir hekim getirmeye karar verilir. Firūz Eyyâr hekim getirmek için şehre gider, ancak hekim gece olduğu için gelemeyeceğini söyler. Bunun üzerine Firūz Eyyâr hekime şöyle dedi:

Ümit bilip seni deyip gelmişem,
Canım dohdür çoh derindi yarası,
Ağlayuben gözüm yaşım silmişem,
Bilmirem ölendi ya var çarâsi?

Yohdu bakın sultânıdan hanınan,
Dersin vardı Eflâtūn loğmânıdan,

Tez getmesen çıhar can dodağınnan,
Onda gerek ona tutah yâsīn.

Firūz diyer zehmetivi çekerem,
Ağlaram gözümnen kan yaş tökerem,
Başınnan eyağe teh kızıl tökerem,
Gözü yolda ağlar galıb anası.

Firūz Eyyâr sonunda hekimi gelmeye razı eder. Hekim Şikâri'nin ağzına ayna tutar. Yaşadığından emin olduktan sonra yarasına dikiş atıp, merhem sürer. Şikâri bir zaman sonra kendine gelir. Çevresine bakar ve bir nara atar. Nara attıkça başındaki dikişler kopar ve tekrar bayılır. Hekim diker Şikâri ayılıp bağırır dikişler tekrar kopar. Bu durum altı kez tekrarlanır. En sonunda Hekim Pehlivanlara der: Bir daha bağırır dikişleri koparsa, artık başı dikiş tutmaz ve kan kaybından ölür. Bu defa Şikâri'nin ağzını kapatırlar ve bağırmasına engel olurlar. Şikâri bir süre sonra kendine gelir. Pehlivanlar ona kim olduğunu ve kim tarafından yaralandığını sorarlar Şikâri şöyle cevap verir:

Dâd eylerem bu felegin elinnen,
Feleh gör ne çekir ketâre meni,
Neçe defe imtahânnan çıhmışam,
İmtahân eyleyir dübâre meni.

Nâ-me[r]t felek vermedi mene bi[r] firset,
Bu beş günnüh[116] ömrü vurmasın minnet,
Bu yâreni vurup mene bi nâ-met,
Korhuram öldüre bu yâre meni.

Felek verib mene bol âh-ı zâri,
Heber al ama derdimi dindirme bâri,
Şâh-ı Dâre oğluyam adım Şikâri,
Feleh salıb elden kenâre meni.

Bu pehlivanlar Şikâri'nin sarayında ve çevresinde bulunanlardı. Onlar Şikâri'nin ölüm haberini duyduktan sonra bir mağarada hayatlarını sürdürürdüler. Şikâri orada dinlenmekte, hekim de her gün onun yarasına bakmaktadır. Pelengi-pūş Pehlivan, Seyyâh- ı Pehlevân, Şikâri'nin atını bulmak için yola koyulurlar. En sonunda bir yerde bir atın olduğunu gördüler. At kimseyi kendine yaklaştırmıyordu. Bunu gören pehlivanlar Şikâri'ye haber verirler. Şikâri atını almak için kendisi gider. Atın yanına vardığında at Şikâri'yi tanıdığı için ona yaklaşır. Şikâri atı Merkeb-ı Ejdâhâr görünce bu sözleri ona söyler:

---

[116] . Günlük.

Dostlarda refıhda görmedim vefâ,
Dünyaya vermerem Ejdâhâr seni
Birde minsem dünyada sürrem sefâ,
Dünyaya vermerem Ejdâhâr seni.

Men cevânın yohdu burda anası,
Başımda vardı nâ-merdin yarası,
Ger ölseydim kimler tutardı yası,
Dünyaya vermerem Ejdâhâr seni.

Bu kemli günümde yoldaşsan mene,
Her den[117] söhbet edirem sırdaşsan mene,
Merkeb demek olmaz, kardaşsan mene,
Dünyaya vermerem Ejdâhâr seni.

Şikâri merkebine binip, pehlivanlarla birlikte mağaraya döndü. Bir gün mağarada otururlarken, Araplar Padişahının oğulları Yūsif Ereb ve yedi kardeşi geldiler. Bu yedi kardeş, pehlivanların tacirlerden aldıkları eşyaları şehre götürüp, satıyorlardı. Yūsif Ereb bunların en büyüğü idi. Şikâriye dedi: Senden emir almamız için üç şartım var. Birincisi bizi güreşte yenmen gerekiyor. İkincisi Behmen Vezir'in kızı Efser Bânū'yu bana almalısın.

Şikâri bilek güreşinde onu yendikten sonra, şöyle dedi: Ben gidip Behmen Vezir'in kızı Efser Bânū'yu getiririm, ancak onun sende gönlü yoksa getirdiğim gibi de götürürüm. Şikâri Firūz Eyyâr ile birlikte Efser Bânū'yu getirirler.

Yūsif Ereb'in üçüncü şartı bacısı Horşīd-ı Bânū' ile evlenmektir. Horşīd-ı Bânū öyle güçlüydü ki yedi kardeşle aynı anda güreşirdi ve yedisini de yenerdi. Onu yenecek adamla evlenecekti, ama bu güne dek kimse onu yenememişti. Yūsif Ereb ve yedi kardeşler Şikâri'yle birlikte Araplar Padişahının yanına gitmek istediler. Yolda Yūsif Ereb ve kardeşleri Şikâriden geri kalınca, Şikâri peçeli bir şahısla karşılaştı. Peçeli şahıs Şikâriyi savaşa davet etti. Kılıç süngü, kalkandan sonuç alamayınca güreş tutmaya karar verdiler. Üç gün üç gece güreşseler de gene kimse üstün gelemedi. Sonunda kim diğerini yerden kaldırabilirse savaşın galibi olacağına karar verdiler. Peçeli Şikâri'yi yerden kaldıramayınca sıra Şikâri'ye geldi. Şikâri peçelinin kemerinden tutup kaldırdığında kemer kopar ve Şikâri'nin elinde kalır. Peçeli yenildiğini kabul eder ve peçesini yüzünden kaldırır. Kendisinin Araplar Padişahının kızı Horşīd-ı Bânū olduğunu söyler ve şöyle der: Beni bugüne dek hiçbir pehlivan yenememişti. Ancak beni savaş meydanında yenecek olan kişi bana eş olmaya lâyıktır.

---

[117] . Her den: Arasıra.

Üç günden beri bacılarını arayan Yūsif Ereb ve kardeşleri onu Şikâri'nin yanında bulurlar. Şikâri onu Araplar Padişahından istemeye karar verir. Araplar Padişahı, kızı Horşīd-ı Bânū'nun Şikâriyle evlenmesine razı olur. Şikâri bir kaç gün orada kaldıktan sonra Araplar Padişahından elli bin asker alıp, tekrar mağaraya döndü.
Bir gün Keys-i Remmâh- Ereb adlı bir pehlivan on iki bin askerle mağaranın yanına gelir. Şikâri'yle görüşüp, tacirlerinin soyulduğunu anlatır. Şikâri Keys-i Remmâh- Ereb ile savaşta berabere kalır ancak güreşte onu yenince Keys-i Remmâh- Ereb askerleriyle birlikte müslüman olup, Şikâri'nin askerlerine katılırlar. Şâm şehrinin şahı Serheng-i Şâmi' Yemen'e asker sevk edince Şikâri, Menzer Şâh-ı Yemeni'nin askerlerine yardım için meydana girer.

Bir gün Şikâri, başına hançerle kimin vurduğunu öğrenebilmek için Simizâr'ın yanına Yemen şehrine gitmeye karar verir. Simizâr'ın bağının kenarında Simizâr'ın ağladığını duyar. Dadısı Mâh-ı Zemīn ve diğer kızlara şöyle diyordu:

Başına döndüğüm yığılan kızlar,
Yâde düşüb o cananım ağlaram,
Sümüğüm içinde iliğim sızlar,
Yâde düşüb o cananım ağlaram.

Felek mene yahcı[118] sitem yetirdi,
Sedrim üste ermeğânlar bitirdi,
Kimler defn eyledi kimler götürdü,
Yâde düşüb o cananım ağlaram.

Bu sözleri gizlice duyan Şikâri başına vurulan darbenin Simizâr tarafından olmadığının kanısına vardı. Simizâr'n yanına uğramadan döndü. Kendi kendine dedi: Gidip bir de Hacand-ı Vezir'in kızı Pernazdan bir haber alayım. Pernazın bağına vardığında onu ağlar şekilde şu sözleri söylerken buldu:

Sübhün zemâninde zülfüm eldedi,
Yâ menim sevgimi yâ sebir Allâh,
Bir yalgız cevândı gurbet eldedi
Yâ menim sevgimi yâ sebir Allâh.

Belâ geldi dö[r]t bir yanım bürüdi,
Üreyimdi kem kervânı yeridi,
İntizâr çehmhten cânım eridi,
Yâ menim sevgimi yâ sebir Allâh.

Bülbül kimin heç olmadı pervâzım,
Uçubdu gölümnen ördeyim kazım,
Pernâzam ezelden gülmedi üzüm,

[118]. Yahşı.

Yâ menim sevgimi yâ sebir Allâh.

Şikâri, Pernâz hanımın da vefalı olduğunu ve kendisinin onun tarafından yaralanmadığını anlayınca mağaraya dönüp, yarın yapılacak savaşa hazırlandı.
Ertesi güm Serheng-i Şâmi'nin askerleri Menzer Şâh-ı Yemeni'nin askerleriyle karşı karşıya geldi. Serheng-i Şâmi'nin Kūh-peyker adlı pehlivanı meydana girip, meydanına pehlivan istedi. Menzer Şâh-ı Yemeni tarafından giden pehlivanları öldürünce onun meydanına gidecek pehlivan kalmadı. Kūh-peyker bunu görünce Menzer Şâh-ı Yemeni'ye şöyle dedi: Eğer pehlivanların teker teker meydana gelmekten korkuyorlarsa, beş beş gelsinler. Kūh-peyker'in bu sözüne Menzer Şâh-ı Yemeni çok üzüldü, yüzünü çevirdi. Hacand-ı Vezire şöyle dedi: Ey Vezir, Serheng-i Şâmi ile savaşalım diyordun, şimdi meydana gidecek pehlivanımız yok. Hacand-ı Vezir (Şikâri'ye güvenerek) şöyle dedi: Kurban kıble-yi 'âlem sağ olsun, meydanın sahibi var gelecek.

Kūh-peyker meydanı boş görünce Menzer Şâh-ı Yemeni'ye şöyle dedi: Eğer kızın Simizâr'ı benimle Serheng-i Şâmi'ye gönderirsen, belki seni bağışlar. Bu zaman içerisinde Şikâri, giyinip kuşanmış bir vaziyette Menzer Şâh-ı Yemeni'nin askerlerinin arkasında bekliyordu. Bunu duyan Şikâri yüzüne peçe çekip meydana girdi. Kūh-peyker Şikâri'nin boyunu posunu görünce ona Serheng-i Şâmi'nin yanında hizmet etmeyi teklif etti.

Kūh-peyker Şikâri'ye sordu: Sen kimsin? Neden yüzündeki peçeyi kaldırmıyorsun? Şikâri cevabında vererek şöyle dedi: Ben senin ölüm meleğinim. Dinle sana kim olduğumu söyleyim:

Bu cengiden bura bōyüh meydandı,
Bütün deryâlerin nehengiyem men,
Söylediğin yâre bu cân kūrbândı,
Bugün deryâlerin nehengiyem men.

Sene ki demirem meydânnan kaç,
Pehlevansan çek kılıncın meydân aç,
Büt-perestisen boynunda var hâc,
Bütün deryâlerin nehengiyem men.

Dolandırıp peymâneni doldurram,
Düşmeni ağlatıp dostu güldürrem,
Bugün bu meydânda seni öldürrem,
Bütün deryâlerin nehengiyem men.

Bu sözler Kūh-peyker'in hoşuna gitmedi. Kılıç, kalkan, amūtlar konuşmaya başladı. Şikâri savaşın sonunda Kūh-peyker'i neyzenin ucuna takıp, Serheng-i Şâmi'nin önünde yere vurdu. Serheng-i Şâmi diğer pehlivanını meydana gönderdi. Onun sonu da Kūh-peyker'in sonu gibi oldu. Şikâri meydana gelen bütün pehlivanları öldürdü. Meydana gidecek pehlivan kalmayınca Serheng-i Şâmi kendisi gitmeye hazırlandı. Eşger-i Şâmi adlı bir pehlivan Serheng-i Şâmi'nin kızı Nâzik-beden'e âşık idi. Nâzik-beden'i ona verdiği takdirde Şikâri'yi ölü veya diri ona getireceğini söyledi. Serheng-i Şâmi'de ona söz verdi ve onu Şikâri'nin meydanına gönderdi.

Eşger-i Şâmi Şikâri'nin meydanına ayak basar. Şikâri'nin heybetinden etkilenerek onu öldürmek istemediğini ve kendisini hediye olarak Serheng-i Şâmi'ye götüreceğini söyledi. Şikâri de şöyle cevap verdi: Pehlivan meydanda dilini bağlar kolunu açar. Şikâri, Eşger-i Şâmi savaşı uzun sürmedi. Şikâri onun başına alıp yere vurunca Serheng-i Şâmi askerlerine hucūm emri verdi.

Serheng-i Şâmi'nin askerleri Şikari'nin üstüne hucūm ettiler. Şikâri sağdan geleni sağdan vurur, soldan geleni soldan. Şikâri'nin pehlivanları Şikâri'nin zor durumda olduğunu görürler. Ona yardım için gitmek isterler, ancak Firūz Eyyâr şöyle der: Şikâri'nin giderken şöyle söylemiş: Kimsenin bana yardım etmek için gelmeye hakkı yoktur. Ve yardıma gelecek adamı kendim öldüreceğim. Ancak bir peçeli, askerlerin arasına dalıp Şikâri'ye yardım etti. Şikâri mağaraya döndüğünde Firūz Eyyâr'a sordu: Ben giderken kimsenin meydana girmemesini sizden istemedim mi? Firūz Eyyâr ve diğer pehlivanlar meydana ayak basmadıklarını ve peçeli şahsın kim olduğunu bilmediklerini söylediler. Bunun üzerine Şikâri Firūz Eyyâr'ı nikaplı şahsı bulup getirmesini istedi.

Firūz Eyyâr arayıp araştırdıktan sonra nikaplı şahsın Horşīd-ı Bânū olduğunu öğrendi. Şikâri'nin yanına gelip, peçeli şahsın kim olduğunu bildiğini ve ona zarar vermeyeceği takdirde adını ona vereceğini söyledi. Şikâri, çok sevdiği Şirzâd-ı Tīgzen'in canına ant içti. Bunun üzerine Firūz Eyyâr, Şikâri'ye şöyle dedi:

Sene kūrbân şer Şikâri,
Getirmişem heber sene,
Bed-beht[119] eyleme Sīmizârı,
Getirmişem heber sene.

Üreyimde sözüm çohdu,
Düşmân sözü mene ohdu,
And işmisen heter yohdu,

[119] . Yazık.

Getirmişem heber sene.

Yol gözler intizârındı,
Kem gününde kem-hârindi
Kömeh gelen öz yarındı,
Getirmişem heber sene.

Şikâri bunu duyunca Horşīd-ı Bânū'nun yanına gitti. Geceyi beraber geçirdiler. Şikâri Horşīd-ı Bânū'dan artık savaş gelmeyeceğine söz aldı. Menzer Şâh-ı Yemeni'nin askerleri Serheng-i Şâmi'nin askerleriyle dört gün çarpıştılar. Şikâri peçe yüzünde kendini ele vermeden her gün Menzer Şâh-ı Yemeni askerleriyle omuz omuza savaşıyordu. Serheng-i Şâmi durumu böyle görünce Menzer Şâh-ı Yemeni'ye bir eman-nâme yazarak ondan on gün zaman istedi. Bu arada Menzer Şâh-ı Yemeni, her gün ona yardım eden pehlivanı yakından tanımak istedi. Hacand-ı Vezir ve Behmen Vezir ile birlikte Şikâri'nin olduğu mağaraya geldiler. Şikâri (Menzer Şâh-ı Yemeni onu Hudâ-perest olarak tanıyordu) onu ağırladı. Menzer Şâh-ı Yemeni şöyle dedi: Pehlivân benim sarayımda ne eksik vardı ki sen burada kalıyorsun?

Şikâri şöyle dedi: Sen burada benim misafirimsin, sana saygısızlık etmek istemem, ancak ben namert adamın ekmeğini yemek istemem. Menzer Şâh-ı Yemeni şöyle dedi: Benden ne namertlik görmüşsün? Şikâri şöyle dedi: Benim başıma kılıcı sen vurmadın mı? Beni uykuda sen öldürmek istemedin mi? Menzer Şâh-ı Yemeni ant içti ki ben böyle bir şey yapmadım. Bunun üzerine Şikâri bu sözlerle Menzer Şâh-ı Yemeni'yi Müslümanlığa davet etti:

Vacibdi mene senin hörmetin,
Yeri göyü helk eyleyib bir subhân,
Serrâfam men özüm billem kīmetin,
Deginen kelmeni[120] gel ol müselmân.

Ele bildim mennen aranı kırdın,
Kafilden başıma yâre sen vurdın,
Nâ-me[r]t felek didergin[121] salıb yurdum,
Gezirem dağda çöllerde pinhân.

Destigīr olarsan ey bī-çâre sen,
Kiyâmetde yanmıyasan nâre sen,
İmân getir o sâhib-i Zülfikâre sen,
Deginen kelmeni gel ol müselmân.

---

[120] . Kelme-yi şehâdet.
[121] . Perişan.

Şikâri'nin bu sözleri Menzer Şâh-ı Yemeni'nin yüreğini değiştirdi. Kelime-yi şahâdet getirip Müslüman oldu. Yanındaki Vezirler ve askerler de İslam dinini kabûl edip Müslüman oldular. Menzer Şâh-ı Yemeni'nin davetiyle Şikâri Yemen şehrine geldi. Yemen şehrinde her tarafa İslam bayrağı dikildi. Kiliseler yıkılıp yerine camiler yapıldı. Menzer Şâh-ı Yemeni'nin emriyle şehrin halkı İslâm dinini benimseyip Müslüman oldular.

Şikâri'nin saraya geliş haberi Mâh-ı Zemîn dadıya da ulaştı.. Kulaklarına inanamayan dadı gelip kendi gözleriyle her şeyi gördü. Haberi Simizâr'e yetiştirdi. Simizâr dadıdan Şikari'yi takip etmesini istedi. Dadı, Şikâri'nin Hacand-ı Vezir'in evine gittiğini görünce Simizâr'e haber verdi. Simizâr bir mektup yazıp onu Şikâri'ye ulaştırılmasını Şu sözlerle söyledi:

Mâh-ı Zemîn dur eyağe kıl çâre,
İndi o cevâne yazıram kağaz,[122]
Koy gelsin eylesin pâre pâre,
İndi o cevâne yazıram kağaz.

Dolanuban peymânesin doldurmaz,
Saraluban gül rengini soldurmaz,
Ayrı adam onun dilini bülmez,
İndi o cevâne yazıram kağaz.

Sîmizâr eşkiden olubdu merîz,[123]
Sen mene hânim ol men sene keniz,[124]
Hemmeşe hâtirin tutaram ezîz,
İskenderden kalıp yazıram kağaz.

Mâh-ı Zemîn, Simizâr'ın mektubunu alarak Hocand Vezir'in evine doğru gitti. Mektubu Şikâri'nin eline verdi. Şikâri, Mâh-ı Zemîn dadının hatırını çok isterdi. Onu ağırlayıp mektuba bir cevap yazdı. Ve onu Simizâr'e ulaştırmasını istedi. Görelim Şikâri, Mâh-ı Zemîn dadıya ne söyledi:

Mâh-ı Zemîn sen 'ezîz mehmânımsan,
Menim dilimcen o yâre diyersen,
Men ohudum nazlı yarın nâmesin
Menim dilimcen o yâre diyersen,

El vermerem bi-befanın[125] destine,[126]
Ne girmişdin men câvânın kesdine,
Yâre eger gelse bu yâremin üstüne,

---

[122] . Mektub.
[123] . Merîz: Hasta.
[124]. Keniz: Hizmetçi
[125] . Bi-vefa.
[126] . Dest: El.

Öldürer dübâre bu yâre diyersen.

Din yolunda gereh başımnan geçem,
Öz heletimi özüm boyuma biçem,
Tiyan[127] olam doyunca şerâb içem
Gelib edem pâre pâre diyersen.

Mâh-ı Zemīn dadı mektubu Simizâr'e getirdi. Mektubu okuyup Şikâri'yle arasında yanlış anlaşılma olduğunu fark etti. Mâh-ı Zemīn dadıya şöyle dedi: Şikâri'ye anlatacak şeylerim var. Kağıt kalem getir tekrar mektup yazmam gerekiyor. Bakalım ne yazmış mektubunda:

Yengiden yazıram sene nâme,
Nâdânivam görmüşem bir nâdân işi.
Güzet eyle[128] bu tehsīri sen mene,
Nâdânivam görmüşem bir nâdân işi.

Şâne olub aslanmadım telive,
Şedde[129] olub sermeşmedim belive
Râzı olma özge bülbül konk gülüve,
Nâdânivam görmüşem bir nâdân işi.

Yar yarına nâme yazsa ohunı,
Yar sīnesi derer yarın ohunı
Sīnemde ki nişâne var ohunı,
Sīmizârin görüb nâdân işi.

Mektup Şikâri'ye ulaştırılır. Şikâri mektubun son kısmında yazılan "Sinemdeki nişâne var" cümlesini okuduğunda sanki kılıcın Simizâr'ın sinesine de değmiş olduğunu hisetti. Bunun için ona sordu: Mâh-ı Zemīn, yoksa kılıç Simizâr'ın da mı sinesini yaralamış? Mâh-ı Zemīn bundan haberi olmadığını, yalnız mektup getirdiğini söyledi.

Şikâri, Simizâr'ın durumunu merak edip, Mâh-ı Zemīn'e hemen geleceğini söyleyerek Simizâr'ın yanına gitti. Simizâr, o geceki olaydan haberi olmadığını söyledi. Onunla beraber aynı yatakta uyuduğunu ve bir anda onun sesiyle uyandığını anlattı. O gece, kanlı kanlı başını sinesine bastığını ve hala kanın izini temizleyemediğini, mektubun sonundaki sözü de bu yüzden yazdığını anlattı. Şikâri Simizâr'dan onun hakkında yanıldığı için özür diledi. Bunlar geceyi bağda geçirmekte olsun, size Behmen Vezir'den bahsedeyim. Behmen Vezir Kahramanı bulup Şikâri'yi öldürdüğü takdirde kızını ona vereceğini söyledi. Kahraman gelip Şikâri'yi bağda Simizâr ile birlikte bulur. Şikâri'yi uykuda öldürmek istese de bu defa Şikâri onu yakalar ve öldürür. Behmen

[127] . Tiyan: Büyük kazan.
[128] . Güzet elemek: Af etmek.
[129] .

Vezir bu işten sonuç alamayınca Menzer Şâh-ı Yemeni'nin yanına gidip Şikâri'nin, kızı Simizâr'ın yanında olduğunu söyler. Menzer Şâh-ı Yemeni, kızının odasına gittiğinde Mâh-ı Zemīn dadının uyanklığıyla bu harbe de sonuç vermez. Menzer Şâh-ı Yemeni, Behmen Vezir'i böyle bir yanılgıya düştüğü için tutuklar.

Şikâri, geceyi Simizâr'ın yanında geçirir. Ertesi sabah savaş elbiselerini giyerken Simizâr ağlamaya başlar ve onun savaşa gitmemesini ister. Şikâri şu sözlerle ona cevap verir:

Ağlayıb sızlayıb efgân eyleme,
Gedirem unutma du'âdan meni,
Bağrımın başını al kan eyleme,
Gedirem unutma du'âdan meni.

Eger gedem bu yolda ölüme,
Hesret elin dahı çatmaz elime,
Özge bülbül koyma kona gülüme,
Gedirem unutma du'âdan meni.

Şikâriyem düçâr oldum belâye,
Kimse yohdu indi gele herye
Sende menim kimi sığın hudâye
Belke Allâh sova belâden meni.

Şikâri, savaş giysisini giyip, meydana ayak basar. Serheng-i Şâmi'nin Behrâm-ı Zencīr-hâb, Behrâm-ı Zencīr-ser gibi büyük pehlivanlarını öldürür. Sonunda Serheng-i Şâmi, Kâmil Vezir'den bir çare bulmasını ister. Kâmil Vezir'in önerisiyle Erçe'ye bir mektup yazarak zor durumda olduğunu anlatıp, oğlu Şirzâd-ı Tīgzen'i ona yardım etmesi için göndermesini istedi. Erçe, Şikari'yi kuyuya attığında beş yaşında Şirzâd adlı bir oğlu vardı. Şikari, yeğeni Şirzâd'ı çok severdi. Şirzâd büyüdüğünde kılıç kullanmada öyle maharetlenmişti ki ona Şirzâd-ı Tīgzen lakabını vermişlerdi.

Mektup Erçe'ye yetişti. Erçe, oğlu Şirzâd-ı Tīgzen'i dört yüz bin askerle Serheng-i Şâmi'ye yardım gönderdi. Bu haber (yeğeni Şirzâd-ı Tīgzen'in Serheng-i Şâmi askerlerine kavuşması) Şikâri'yi çok üzdü. Firūz Eyyâr durumu öğrenince Keys-i Remmâh- Ereb, bir kaç pehlivanı yanına alıp, Şirzâd-ı Tīgzen'i yakalayıp yanındaki hazineyle beraber getirmek için yola çıkar.

Firūz Eyyâr ve Keys-i Remmâh- Ereb'in Şirzâd-ı Tīgzen'i yakalamak için yola koyuldukları haberi Serheng-i Şâmi'ye yetişir. Serheng-i Şâmi elli bin askeri Firūz Eyyâr ve Keys-i Remmâh- Ereb'i öldürmek için görevlendirir.

Serheng-i Şâmi'nin elli bin askeri Firūz Eyyâr ve Keys-i Remmâh- Ereb'i öldürmek için görevlendirme haberi Şikâri'ye ulaşır. Şikâri on bin askerini Serheng-i

Şâmi'nin elli bin askerine karşı gönderir. Serheng-i Şâmi de bu haberi duyunca kalan askerlerini alıp, kendisi de ata binerek yola koyulur. Şikâri bu haberi duyunca yanında kalan on askerini alıp Serheng-i Şâmi'nin askerlerine karşı hareket eder. Bunlar yolda ilerleyedursun, haberi ilk başta giden Firūz Eyyâr ve Keys-i Remmâh- Ereb'den bildireyim: Firūz Eyyâr ve pehlivanları Şirzâd-ı Tīgzen'in askerlerini izleyip gece sessizce Şirzâd-ı Tīgzen'i bayıltıp, hazineyi deveye yükleyip yola çıkarlar. Yolda Serheng-i Şâmi'nin gönderdiği askerlere rastlarlar.

Yolda Serheng-i Şâmi'nin askerleriyle karşılaşırlar. Serheng-i Şâmi askerleri Şikari'nin askerlerinden hazine ve sandığı geri almayı başarırlar ancak yolun devamında Şikâri on asker ile tekrar bunların karşısına çıkar. Şikâri'yi görür görmez hazineyi bırakıp kaçarlar. Hazine ve Şirzâd-ı Tīgzen sandık içinde bir kaç kez el değişse de sonunda Şikâri'nin eline geçer. Şikari, Serheng-i Şâmi askerlerini mağlup ettikten sonra çadırına döner ve sandığın içinden Şirzâdı çıkarır. Şikâri tanınmamak için yüzüne bir peçe takar.

Şikâri, Şirzâd'ın kollarını çözer. Ona şarap ikram eder ve onunla bahse girer. Güreşte eğer Şikâri'yi yenerse istediğini yapacak ancak yenilirse ömür boyu Şkâri'ye kul olacak. Şarap içme esnasında Şikari [Şirzâd-ı Tīgzen'in amcası] ondan bilgiler alır. Onun dedesinin Melik Şâh-ı Rūmi olduğunu ve Melik Şâh- Rūmi'nin Büyük İskender'in oğlu olduğunu hatırlatarak, kâfirlerin yardımına gelmesinin nedenini sorar. Şirzâd-ı Tīgzen, babası Erçe'nin isteği üzerine Serheng-i Şâmi'ye yardıma geldiğini söyler. Daha sonra kendini tanıtmadan Şikâri hakkında bir şeyler sorar. Şirzâd-ı Tīgzen Şikâri hakkında bir şey söylememesini istedi. Böyle olunca Şikâri Şirzâd-ı Tīgzen'e şunu sordu:

Cânım Şirzâd indi mehmnsan mene,
Ger hekimsen merhem eyle yaraye,
Söyle görüm nâm-ı nengi[130] varidi?
Adın niye getirmisen araye?

Şikâri bunu deyince Şirzâd'ın cevabı şöyle oldu:

Sene kurbân olum men ey nikâbdâr,
O bir zemân getmiş idi şikâre,
Adın desem men olaram divâna,
Onu şer eleyibdi pâre pâre.

[130]. Nâm-ı neng: Kötü ad.

Sohbet esnasında Şikari dayanamaz ve gözyaşı peçesinin altından damlayınca Şirzâd durumu fark eder ve Şikâri kendini tanıtmaya mecbur olur. Şikâri başından geçen olayları Şirzâd'a anlatır. Şirzâd Şikâri'nin Erçe tarafından kuyuya atıldığını duyunca Erçe'yi öldürmeye kalkışır, ancak Şikâri tarafından durdurulur.

Şikâri koşununun sıralarında yer alan Şirzâd, ertesi gün savaşında Serheng-i Şâmi'nin pehlivanlarından olan Kerbaşı öldürür.

Şikâri, Şirzâd'a neden amcasının adını söylemediğini şöyle sorar:

Söyle görüm 'âciz idi yaki cengiydi?
Hindiydi, Rūmiydi yâ ki Firengiydi?
Meger pis adı vardı nâm-ı nengiydi?
Söyle görüm harda geldi belâye?

Şirzâd cevabını şöyle verdi:

Segīridim çekerdim intizâri,
Bu yerde hecâlet eyleme bâri.
Adım Şirzâd hân emim Şikâri,
Diyeller şer edibdi pâre pâre.

Sohbet esnasında Şikari dayanamaz ve gözyaşı peçesinin altından damlayınca Şirzâd durumu fark eder ve sorar:

Başıva dolanım senin nikâb-dâr,
Görürem meclisivin menzeri var,
Ezelden biliriem bir mest cevânam,
Korhuram danışam bugün olam hâr.

Şikâri şöyle dedi: Sen benim misafirimsin, kimse sana bir şey söyleyemez. Gözünün yaşın tutamasa da bildirmeye çalışıyordu. Şirzâd-ı Tīgzen'ın dedi:

Ahar çayları bu sözün bulandırdı,
Şerâbın meni tutdu, hâlim dolandırdı,
Hekk Allâhtan ilhâm oldu, meni kandırdı
Elebil senin sesivin emime benzeri var.

Şikâri bu sözlere bir cevap veremedi. Şirzâd-ı Tīgzen bu sözlerle tekrar Şikâri'den peçesini kaldırmasını ve kendini tanıtmasını istedi:

Şirzâd deyir kebūl eyle sözümi,
Kim ağlar koyub senin gözüvi?
Çek nikâbivi görüm senin üzüvi,
Elebil Şikârisen, han emime bezzerin var.

Şikâri nikabını kaldırıp kendini tanıtır. Şikâri başından geçen olayları Şirzâd'a anlattı. Şirzâd Şikârinin Erçe tarafından kuyuya atıldığını, makam ve saltanat için babası

Erçe tarafından öldürülmek istediğini yeğeni Şirzâd-ı Tīgzen'e anlattı. Bunları duyunca Şirzâd babası Erçeyi öldürmeye kalkışır, ancak Şikâri tarafından durdurulur.

Şikâri koşununun sıralarında yer alan Şirzâd ertesi gün savaşında Serheng-i Şâmi'nin pehlivanlarından olan Kerbaşı öldürür. Şikâri, Şirzâd-ı Tīgzen ve Keys-i Remmâh- Arep birleşince Serheng-i Şâmi'nin koşununu tedirgin ederler. Buna göre Serheng-i Şâmi yeniden Erçeye mektup yazarak Şirzâd'ın Şikâri askerlerinin yanında olduğunun haberini verir.

Erçe bu defa Zelzele Zengi'ye mektup yazıp dört bin adam eti yiyen pehlivanından yardım istedi. Şikâri, Keys-i Remmâh- Ereb'i Zelzele Zengi'nin karşısına çıkmakla görevlendirir. Keys-i Remmâh- Ereb her gün bir deve kesip, yermiş. Şirzâd-ı Tīgzen, Keys-i Remmâh- Ereb'e erkek aslan eti yedireceğine söz verip, onu savaşa gönderir. Üç gün savaştan sonra Keys-i Remmâh- Arap beş Âl-ı Abâyı dile getirerek Zelzele Zengi'yi yere düşürüp, kollarını bağlar. Zelzele Zengi kendisini yenen adamın kulu olacağını bildirerek Müslüman olur ve diğer pehlivanları serbest bırakır.
Serheng-i Şâmi bu defa Kâmil Vezir'in tavsiyesiyle Hun-hâr-ı Şâmi'nin yanına gedip ve durumu ona anlatır. Hun-hâr-ı Şâmi'nin vücudu tılsımlı (rūyin-ten) olup ve hiç bir şey ona tesir etmez, zarar veremezdi. Hun-hâr-ı Şâmi, Serheng-i Şâmi'yi padişahlığa tayin etmiştir. Buna karşılık Serheng-i Şâmi tüm savaşları kendisinin yapacağını ve onu rahatsız etmeyeceğine dair söz vermişti. Kâmil Vezir ve Serheng-i Şâmi, beraber Hun-hâr-ı Şâmi'nin yanına gittiler. Hun-hâr-ı Şâmi yi savaşa değil Şikâri'nin savaşmasını yakından görmesi için onu ikna ederler.

Firūz Eyyâr bu haberi Şikâri'ye bildirir ve çadırları toplayıp gitmeyi tavsiye eder. Şikâri'nin pehlivanları da Hun-hâr-ı Şâmi'nin geldiğini duyunca çadırlarını yıkmaya başladılar. Firūz Eyyâr Şikâri'ye niçin gitmeleri gerektiğini şöyle söyler:

Sene deyim ay şer Şikâri,
Day bu yerde kalmak olmaz,
Elden alallar[131] Sīmizârı,
Kol bynuna salmak olmaz.

Men söz dedim gelme keyze,[132]
Dost dost ile yeter feyze,
Ne oh batar ne de neyze,
Day bu yerde kalmak olmaz.

Ver içah ayrılık câmı,
Firūz deyir söz temâmin,

[131] . Alallar: Alarlar.
[132] . Geyz: Gazap.

Gelibdi Hun-hâr-ı Şâmi,
Day bu yerde kalmağ olmaz.

Firūz Eyyâr, Hun-hâr-ı Şâmi'nin tılsımlı(rūyin ten) olduğunu, ateşin yakmadığını, suyun boğmadığını, ok ve neyzenin ona etkisi olmadığını söyleyince pehlivanlar çadırları yıkmaya ve oradan ayrılmaya başlarlar.

Şikâri pehlivanlar arasında bu tedirginliği görünce pehlivanlarına şöyle der: Ben kendim Hun-hâr-ı Şâmi'nin karşısına çıkacağım. Eğer ben onu öldürürsem, siz benim delilerim ve ben sizin başçınız kalacağım. Eğer o beni öldürürse siz tekrar putperest olup onun egemenliğine girebilirsiniz.

Ertesi gün savaş meydanına giren Hun-hâr-ı Şâmi, Şikâri'nin savaş tarzını görmek için Şikâri'nin karşısına bir pehlivan gönderir. Şikâri pehlivanı kaldırıp Serheng-i Şâmi'nin askerlerinin önüne atar. Daha sonra Hun-hâr-ı Şâmi askerlerine Şikâri'nin üzerine saldırı emrini verse de Şikâri askerleri geri püskürtür. Böyle olunca savaşın devamı ertesi güne kalır. Akşam olduğunda Hun-hâr-ı Şâmi, Serheng-i Şâmi'ye Şikâri'yi öldüreceğini ve Sīmizâr'ı ona alacağının sözünü verir. Serheng-i Şâmi, Sīmizâr'ın gönlünü kırmamak için Şikâri'nin canlı tutulmasını ister.

Hun-hâr-ı Şâmi, Şikâri'yle karşı karşıya geldiğinde ondan ayağını öpmesini ve gidip Serheng-i Şâmi'den özür dilemesini ister ve ona makam mevki va'd eder. Şikâri'de buna karşın onu şu sözlerle İslam'a davet eder:

Dayan deyim sene cengi dilâver,
Merdânelih ister bu gün bu meydân.
Başın üste gezer Şemsinen kemer,
Merdânelih ister bu gün bu meydân.

Hemmeşe men hidmetinde duraram,
Her ne desen men boynumu buraram,
Düşmenivi at döşünde yoraram,
Yeri göyü helk eyleyip bir subhân.

Yaradanın sene olsun dâd-res,
Bu gün sennen eyleyirem behs,
İstesen sen olasan İslam perest,
Diyesen "lâ ilâhe ille'llâh" olasan müselmân.

Hun-hâr-ı Şâmi Şikâri'nin Müslüman olma çağrısına çok kızdı, el atıp neyzesini çıkarıp, Şikâri'ye doğru atar. Şikari'nin atı Merkeb-ı Ejdâhâr, eğilerek neyzeyi redde vermeyi başarsada ağzından yaralanır. Şikâri'nin attığı neyze Hun-hâr-ı Şâmi'nin zirehin yırtsa da bedenine değdiğinde neyzenin ucu eğilir.

Daha sonra Hun-hâr-ı Şâmi, demir börkünü götürüp Şikâri'den kılıçla başına vurmasını ister. Şikâri bu işin namertlik olduğunu söylese de Hun-hâr-ı Şâmi vurmasını ister. Şikâri'nin kılıç ve amudası Hun-hâr-ı Şâmi'nin başında kırılır. Şikâri üç kılıç üç amuda onun başına indirir, ancak Hun-hâr-ı Şâmi'ye hiç bir şey olmaz. Kılıç kalkan fayda vermeyince güreşmeye başlarlar.

Hun-hâr-ı Şâmi ile Şikâri'nin savaşı dört gün dört gece sürer. Öyle ki geceleri meşale ışığında güreşlerine devam ederler. Dördüncü günün sonunda Hun-hâr-ı Şâmi güreşi sonlandırmak için Şikâri'ye bir öneride bulunur: Kemerlerimizden yapışalım. Kim kimi yerden kaldırabilirse yere yatırıp başını kessin. Şikâri bunu kabul eder ve yarın sabah buluşmaya karar verirler.

Şikâri meydandan ayrıldıktan sonra Sīmizâr'ın evine gider ve varır varmaz yorgunluktan bayılır. Ertesi sabah Sīmizâr'ın gözyaşının yüzüne damlamasıyla uyanır. Simizâr Şikâri'ye görelim ne demiş:

Ne yatmısan hâb içinde,
Oyan ay bi-heber seyyâd,
Bâ-hem gedeh olah pinhân,
Menem Şirin sen ol Ferhâd.

Duman gelib dağdan aşmaz,
Yar üreyin daşdı pişmez,
Dünya gelse gücü düşmez,
Gel biz gedah olah pinhân.

Destin[133] ver bu destime,
Bülbül konar gül üstüne,
Meni koy merkeb üstüne,
Gel biz gedah olah pünhân.

Şikâri Simizâr'ın kaçma teklifini kabul etmedi. Abdest alır. Namaz kılıp Allah'a yakarır. Sīmizâr, Şikâri'ye Hun-hâr-ı Şâmi'nin rūyin-ten olduğunu söyler. Kılıç kesmez, ateş yakmaz su boğmaz birisini yenmeyi mümkün olamayacağını söyler. Beraber uzaklara kaçıp canını kurtarmak için Şikâri'ye yalvarır. Şikâri, Simizâr'ın cevabına şöyle der:

Sene kurbân olum gül üzlü gözel,
Men cevânın yohdu burda anası,
Menim cânım sene olsun kurbân,
Ölmemişem bele tutmusan yası.

Dolandırıp peymânesn doldurram,

[133] . Dest: el.

Saralduben o hun-hâri soldurram,
Men Müselmanam o kâferi öldürrem,
Ölmemişem bele tutmusan yası.

Bir terlanam mem uçuram yuvadan,
Heh yolunda gel unutma du'adan,
Mene kömeh istesen o hudâden,
Tâze Müselmanın kebūl olar du'âsı.

Ancak Şikâri Hun-hâr-ı Şâmi ile savaşmaya kararlı. Sabah her ikisi meydanda karşı karşıya durdular.

Çekib sef iki leşker-i nâmdâr,
Olub merkebe şâh-ı zâde sevâr,
Kedem koydu meydâne ol nâm-dâr,
Edibdir mubâriz teleb şeh-suvâr,
Dedi vardı bir kimse âyâ gele?
Men ile ede kârizârı bele?

Anlaşmaya göre kim kimi yerden kaldırsa, yere yatırıp başını kesecektir. Hun-hâr-ı Şâmi önce onun kaldırmasını istedi, ancak Şikâri önceliği ona verdi. Hun-hâr-ı Şâmi Şikâri'nin kemerin tutup var gücüyle kaldırmaya çalıştı. Kaldıramayınca Şikari'e sordu: Büyü mü yaptın yoksa seni yere mi diktiler? İkinci ve üçüncü tutmasında da kaldıramaz ve aşırı zorlamaktan Hun-hâr-ı Şâmi'nin burnundan kan gelmeye başlar. Şikâri Hızır kemer-bestesiydi (Hızır tarafından ona pehlivanlık kemeri bağlanmıştır) bunun için Hun-hâr-ı Şâmi onu yerden kaldıramadı. Kaldırma sırası Şikâriye gelince der: "Üç kere kaldırma hakkım var birin Allaha birin peygambere bağışladım, bir kere kaldıracağım." Sonra meydanı dolanıp, dua eder. Şikâri Hun-hâr-ı Şâmi'yi kemerinden tutup önce dizine, sonra döşüne daha sonra başına kaldırıp, kafasını meydanın ortasında olan taşa vurur ve hemen hançeri çıkarır. Bunu gören Serheng-i Şâmi saldırı desturunu verir. Şikâri, Hun-hâr-ı Şâmi'nin başını bedeninden ayırır. Şikâri Keys-i Remmâh-Ereb, Yūsif Ereb, Zelzele Zengi, Şirzâd-ı Tīg-zen ve diğer pehlivanlarının yardımıyla Serheng-i Şâmi'nin koşununu geri püskürtür.

Serheng-i Şâmi, veziri Kâmil Vezir'den ne yapmaları gerektiğini sorar. Kâmil Vezir'in tavsiyesi üzerine on gün daha zaman alıp, bu defa Tūfân-ı Câdu'dan yardım isterler. Beraber onun yanına geldiğinde Hun-hâr-ı Şâmi onun sevgilisi olduğunu anlarlar. Serheng-i Şâmi onun Şikâri'nin karşısında yenik düştüğünü ve öldüğünü söyler. Tūfân-ı Câdu üç gün yas tuttuktan sonra altmış bin büyücüsü ile savaşa gelir. Savaşın ilk gününde Tūfân-ı Câdu büyücülerinden birini Şikâri'nin meydanına gönderir.

Büyücü Şikâri'nin dilâverliği ve cemali karşısında Şikâriye baka kalır ve büyüyü unutur.

Büyücü daha ağzını açamadan Şikâri başını bedeninden ayırır. Tūfân-ı Câdu tarafından gönderilen diğer büyücüler de aynı şekilde öldürülür. Bunu gören Tūfân-ı Câdu koşuna saldırı emrini verir. Altmış bin büyücü Şikâri'nin koşunu ile çarpışırlar. Tūfân-ı Câdu yükseklikten bir büyü okuyup üfürür ve Şikâri'nin koşunundan elli bin kişi öldürülür.

Bu yenilgiden sonra Şikâri akşam abdest alıp, namazda Allah'a bu sözlerle yalvarıp yakarır:

Ehkem'il-hâkiminsen ey kân-ı kerem,
Yetiş dâdime ey subhân menim,
Üreyim bağlıyıb derdinen verem,
Yetiş harayıma lâ-mekân menim.

Kimim vardı kime gedim haraye,
Tebīb ola merhem sala yaraye
Şâhlar şahı özün yetiş haraye,
Verginen murâdim Şâh-ı merdân menim.

Terifin eylesem gelmez şumâre,
Düşmanın elinde kaldım âvâre,
Şikâriyem eyle çağırram haraye,
Yetişer hayıma ey subhân menim.

Bu esnada bayılır ve rüyasında Hızır peygamberi görür. Hızır peygamber Şikariye İsim-i Azamı ve Bâtıl-ı Sihri öğretir ve ona büyücülerden korunması için özel bir giysi verir. Ertesi gün giysiyi geym-i çârâyne'nin altından giyip meydana ayakbasar. İsm-i Azami ve Bâtıl-ı Sihri okuyup üfleyerek Tūfân-ı Câdu ve Serheng-i Şâmi'nin koşununa doğru gelip onları yok eder.

Tūfân-ı Câdu durumu böyle görünce büyük büyücülerini, Serheng-i Şâmi ve Kâmil Vezir'i büyü gücüyle kurtarır ve bir adaya götürür.

Adada Serheng-i Şâmi, Tūfân-ı Câdu'ya Sīmizâr'a âşık olduğunu ve onun için Şikâri'yle savaştığını anlatır. Bunu duyan Tūfân-ı Câdu Sīmizarı getirmek için onun evine gider, ancak Şikâri ve Sīmizâr İsm-i Azam ve Bâtil-i Sehri bildikleri için onun gözüne görünmezler, Tūfân-ı Câdu yanlışlıkla Sīmizâr'ın kenizi, Perīzâdı getirir. Ertesi akşam gene denese de gene başka birisini görür ve onu getirir. Ancak bir gün Şikâri hamama gittiğinde Tūfân-ı Câdu Sīmizâr'ı bayıltıp perdeye sarar ve beline alır. Kapıdan çıkmak istediğinde Şikâri'yle karşı karşıya gelir. Şikâri Tūfân-ı Câdu'yu yakalar, ancak Tūfân-ı Câdu Şikâri'yi belindeki şeleğe ant içtirir ki onu öldürmeyecektir. Sikâri de ant

içer ancak şeleği açtığında Sīmizârı görür. Tūfân-ı Câdu'yu ağaca bağlar. Sīmizar'ın ağzına benefşe damlatır ve nūş-dâru'nu burnuna tutarak baygınlıktan kurtarır. Sīmizâr kendine geldiğinde Şikâri'den Tūfân-ı Câdu'yu öldürmesini şu sözlerle ister:

Sene kurbân olum ay şer Şikâri,
Aman câvân ha öldür bu câdugeri,
Herâb eyler temâm bu rūzigâri,
Aman câvân öldür bu câdugeri.

Bu gelmişdi bu gün bura şikâra,
Men gesseydin sen olardın bī-çâra,
Ne revâdı bülbül yalvara hâra,
Aman câvân öldür bu câdugeri.

Dolduruban peymanasın doldurram,
Saraldunan bu ifriti soldurram,
Sīmizaram gücümü sene bildirrem,
Aman câvân ha öldür bu câdugeri.

Şikâri ant içtiği için onu öldüremeyeceğini söyler. Çünkü Şikâri, Tūfân-ı Câdu'nun belindeki şeleye onu öldürmeyeceğine dair and içmişti ki, şelenin içinden Simizâr çıkmıştır. Durum böyle olunca Simizâr dedi: Sen ant içtiğin için öldüremezsen ben ki ant içmemişim. Sīmizâr el eyleyip Şikâri'nin kılıcına Tūfân-ı Câdu'yu bağlandığı ağaçla birlikte ikiye böler. Tūfân-ı Câdu'nun ölmesi şiddetli yel ve depremler yaratır, bunun üzerine Tūfân-ı Câdu'nun halifeleri harekete geçerler. Köpek şekline giren büyücülerin biri bağa girer ve Şikâri onu öldürür. Diğer büyücüler de Şikâri'nin pehlivanları eliyle öldürülür. Serheng-i Şâmi bu yoldan da sonuç alamayınca Kamil Vezirine döner ve ondan tedbir ister. Kâmil Vezir bu işin asker gücüyle değil harbe ile çözülebileceğini ortaya koyar. Serheng-i Şâmi'den Şikâri'ye bir mektup yazmasını, İslam dininin kabul edeceğini ve Müslüman olacağını belirtir. Şikâri mektuba olumlu cevap verince koşunuyla beraber Şikari'nin yanına gelip, boynundaki putları çıkarıp ve Müslümanlığı kabul ettiğini gösterir. Bir kaç gün orda kaldıktan sonra sarayına dönüp, Şikâri ve pehlivanlarını ağırlamak için okuntu gönderir. Şikari'nin pehlivanları okuntuya şüpheyle baksalar da Şikâri gitmeye karar verir. Bu yüzden pehlivanları darılıp ondan ayrılırlar. Firūz Eyyâr Şikâri'nin gitmesine karşı çıkıp bu sözlerle gitmemesini ister:

Korhuram leşker dağıla başınnan,
Her dağın başında yurd salmak olmaz,
Kerg olluh[134] deryaye biz göz yaşınnan,

[134] . Qerg olmax: Suda boğulmak.

Befâlı[135] dostu olanın üreyinde derd olmaz.

Piyâlevi meyinen doldurallar,
Heyva kimi rengivi soldurallar
Pis derdinen seni öldüreller
Nâmerd insan gelib vefâdâr olmaz.

Firūz deyir gel söz eşid Şikâri,
Götür üreyimnen bu kem kubâri,
Elinnen alallar o Sīmizâri,
Bir yara vurallar heş vaht sağalmaz.

Şikâri Firūz Eyyâr'ın sözlerine önem vermez ve gideceğini söyler. Keys-i Remmâh- Ereb, Zelzele Zengi, Yūsif Ereb yedi kardeşiyle Şikâri'nin gitmesine itiraz ederek onu terk ederler.

Menzer Şâh-ı Yemeni Şikâri'den önce yola düşer. Şikâri Sīmizâr'la vedalaşmak için evine gider. Sīmizâr Şikâri'nin gitmesine engel olmaz ancak Sīmizâr'ın dadısı Mâh-ı Zemīn Şikari'nin gitmesini istemez. Mâh-ı Zemīn Şikâri'ye şöyle der:

Pervâne tek, koy dolanım başıva,
Yohdur heberin bu kezânın işinnen,
Rehmin gelsin gözden ahan yaşıma,
Dünyalar kerg olar bu gözyaşımdan.

Eger gessen seni orda tutallar,
Kollarıvı dar gerdende çatallar,
Hena yerine kanıvı ele yahallar,
Yohdur heberin bu kezânın işinnen,

Mâh-ı Zemīn bilir sensen şer Şikâri,
Heş kes bilmez felek sayan şumâri
Bir gün olar alallar elinnen Sīmizâri,
Yohdur heberin bu kezânın işinnen.

Şikâri, Mâh-ı Zemīn'in sözüne de aldırmaz ve atına atlayıp, Serheng-i Şâmi'nin sarayına doğru yola düşer. Menzer Şâh-ı Yemeni ve Şirzâd-ı Tīgzen ondan önce saraya varırlar. Serheng-i Şâmi bunları büyük törenlerle karşılar onlara kurbanlar keserek ağırlar. Ancak üç günden sonra Serheng-i Şâmi bunların yemeklerine ve şaraplarına ilaç dökerek bunları bayıltıp ve tutuklar. Ancak Menzer Şâh-ı Yemeni, Şikâri'nin atı Merkeb-ı Ejdâhâr'a binerek kaçmayı başarır. Şikâri, Şirzâd ve elli bin koşunu o gece bayıltılarak tutuklandılar.

Şirzâd-ı Tīgzen ilacın etkisiyle görelim emmisi Şikâri'ye ne dedi:

---

[135] . Befâlı: Vefalı.

Canım kurban olsun han emi,
Kerib yerde kezâ işin işledi,
Allah heç vermesin yamanı,
Kerib yerde kezâ işin işledi.

Merd iyidler hırhasına bürünür,
Gözellerin zülfü dalısıcan sürünür,
Dünya gözüme çoh karanlıh görünür,
Kerib yerde kezâ işin işledi.

Bir neçe erzim var eyleyim sene,
Şirzâdam keflenmah irâdı mene,
Yâre hesret kaldıh hem vetene
Kerib yerde kezâ işin işledi.

Miskin Elesger demiştir:

Oturanda otur durgunan,
Zâtı sütü dürüst merdinen,
Gen dolanıb gen gezginen,
Hemmeşe nâ-merdinen.

Serheng-i Şâmi, Sīmizâr'ı getirmek için askerlerini gönderir. Sīmizâr, Mâh-ı Zemīn dadısının öğüdü üzerine Serheng-i Şâmi'ye, Şikâr'nin sevgilisi değil kardeşi olduğunu söyler. Böylelikle Şikâri'nin öldürülmesine engel olur. Sīmizâr, Serheng-i Şâmi'yi kendine yaklaştırmaz. Tehditte bulunur: "Bana yaklaştığın an kendimi yüzüğümün kaşığında bulunan zehir ile öldüreceğim"der. Simizâr'ın dadısı Mâh-ı Zemīn, Serheng-i Şâmi'nin yanında bu konuyu dolaylı yolla Şikari'ye şu sözlerle anlatır:

Başına dolanım gül üzlü cevân,
Bilirem derdivin yohdu dermanı,
Yazıh canım koy sene olsun kurbân,
Dedim ki keyitmez bunun fermanı.

Çaresiz dertlerin olmaz devası,
Koymusan başıva göherden tacı,
Bu ona kardaşdı Simizâr bacı,
Verirsen ketline bunun fermanı.

İyidlikde vardı bunda nişâne
Terifin eylesem, gelmez destâne,
Nâmeni gereh yazaydın bu cevâne,
Öldürürsen indi sen bu cevânı?

Mâh-ı Zemīn dadı bu sözlerle Serheng-i Şâmi'yi, Şikâri'nin Simzâr'ın kardeşi olduğuna ikna eder. Bu yüzden Serheng-i Şâmi, Şikâri'yi öldürmekten vazgeçer.

Serheng-i Şâmi, Şikâri, Şirzâd-ı Tīgzeni ve elli bin tutukluyu Şam kentine götürür. Şikâri ve Şirzâd-ı Tīgzen kolları bağlı ve gerilmiş bir şekilde her biri bir arabada götürülür. Serheng-i Şâmi, kızı Nâzik-beden'e bir mektup yazarak onları karşılamasını ve şehir halkının Şikâri ve Şirzâd-ı Tīgzen'e zarar vermemesi konusunda emirler verir. Nâzik beden'de şehirde car çektirir ve tutuklulara zarar verilmeyeceğini duydurur Serheng-i Şâmi, Simizâr'ın gönlünü almak için Nâzik-beden'den yardım ister. Bir taraftan da Nâzik-beden gönlünü Şikâri'ye kaptırmıştır. Simizâr ve diğer kadınlar hareme yerleştirildikten sonra Nâzik-beden hizmetçi kılığında Simizar'a yaklaşır. Simizâr'ın Şikâri'nin sevgilisi olduğunu öğrenir. Nâzik-beden Şikâri'ye vurulduğunu Simizâr'a bildirir. Onun hayatını kurtarmak istiyorsa Şikâri'yi, onunla paylaşması koşuluyla kurtarabileceğini şu sözlerle bildirir:

Pervâne tek koy dolanım başıva,
Bir gün senin olsun bir gün menim,
Artık değer ver o göz yaşıva,
Bir gün senin olsun bir gün menim.

Koymaram kalasan burda âvâre,
Bağrımın başına düşübdü yâre,
Menim elimdedi her derde çâre,
Bir gün senin olsun bir gün menim.

Loğman menem eylerem derde çâre,
Nâzih beden derdi gelmez hesâbe,
Desen gel eyliyeh iki pâre,
Biri senin olsun biri menim.

Nâzik-beden Simizâr ile Şikâri konusunda anlaştılar. Bu yüzden bir plan kurarak sarayın tabibini çağırdı ve ona şöyle dedi: Simizar'ın hastalanması için ilaç vereceksin. Ertesi gün seni yanına götürdüğümüzde öldürücü bir hastalığa yakalandığını ve hiçbir erkeğin ona yaklaşamayacağını, aksi taktirde onun da bu hastalığa yakalanacağını söyleyeceksin. Bunu kabul etmeyen tabip, Nâzik-beden'in tehditleri üzerine onun isteğine boyun eğir. İlacı Simizâr'a içirir. Ertesi güm Nâzik-beden koşarak Serheng-i Şâmi'nin yanına gelip ve Simizârın korkunç bir hastalığa yakalandığını söyler. Tabibi çağırırlar. Tabip Simizar'ı gördükten sonra bulaşıcı bir hastalığa yakalandığını ve hiçbir erkeğin ona yaklaşmaması gerektiğini söyler. Bu hastalığın yalnız erkeklere bulaştığını ve kadınlara bu hastalığın bulaşmayacağını söyleyen tabip, tedavi süresinin kırk yıla kadar uzayabileceğini [Nâzik-beden'in öğrettiği gibi] belirtir. Serheng-i Şâmi hiç bir şeyden habersiz, tabibe ,gereken her şeyin yapılmasını emreder. Böylelikle Simizâr ve Mâh-ı Zemīn on sekiz yıl Serheng-i Şâmi'nin sarayında kalırlar.

Bu on sekiz yıl içinde kimseyle görüştürülmezler. Nâzik-beden ve Simizâr'ın gizli anlaşmasıyla Şikâri ve Şirzâd hapishanede çok zorluk çekmeden on sekiz yıl boyunca kalırlar.

Diğer taraftan Şikâri'nin, Hacand-ı Vezir'in kızı Pernâz Hanım'dan Cehângir adında bir erkek çocuğu olur. Cehângir on sekiz yaşına bastığında kimse onu güreşte yenemez olur. Bir gün bir davulcunun oğluyla güreş yaparken onu öyle yere vurur ki canı orda çıkar. Davulcu kızarak buna babası belirsiz çocuk dedi. Bu yüzden annesinin yanına giderek babasının kim olduğunu annesine şu sözlerle sorar:

Başına döndüğüm gül üzlü ana,
Söyle görüm menim atam kimdi?
Südüvü emmişem men kana kana,
Söyle görüm menim atam kimdi?

Dolandırıb peymânemi doldurram,
Saraldıban gül rengivi soldurram,
Oğulsuz galarsan özümü öldürrem,
Söyle görüm menim atam kimdi?

Cehângirem senin üçün bir buta,
Korhuram ki seni bu nâlem tuta,
Mende dede deyim sende ki ata,
Düz de görüm menim atam kimdi?

Anası Pernâz Hanım ona, babasının Hacand-ı Vezir olduğunu ne kadar söylese de Cehângir inanmaz. Pernâz Hanım dayanamaz ve gerçekleri Cehângir'e şu sözlerle anlatır:

Başıva dolanım gül üzlü bala,
Ezelden bu dünya virân olubdu,
Herkimse ki içib eşkin câmını,
Ölünce gözleri giryan galıbdı.

Baban İskenderdi sene nişâna,
Eşker[136] minib, şūriş salıb cihâna,
On yetti ildi deden düşüb zindâna,
Bilmirem zindedi ya ki ölüpdi.

Pernâz diyer dayim eylerem efgân,
Sen menim bağrımı kan eyledin kan,
Pünhan beslemişem sen teh cavan,
Şikâriden sen tek cevan kalıbdı.

136 . Eşker: ?

Pernâz Hanım Cehângir'e babasının Şikâri, Hacand-ı Vezir'inde büyükbabası olduğunu aynı zamanda Şikâri'nin Serheng-i Şâmi ile yaptığı savaşları ve nasıl tutuklanıp zindanda tutulduğunu anlatır. Cehângir olayları öğrendikten sonra büyük babası Hacand-ı Vezir'den bir at ister.

Görelim Cehangir babasından nasıl at istedi?

Sene kurban olum gül üzlü baba,
Verginen getirsin yahşı at mene,
Gece gündüz zikr eylersen kitâbe,
Verginen getirsin yahşı at mene.

Koy sürüden bir tek kuzu kapım men,
Sınıh göyüllere derman yapım men,
Ferhad olum, kayaları çapım men,
Gelib geden koy desin ferhad mene.

Cehânigrem, alam güylün, bitirim,
Üreyinnen kem kubârin götürüm,
Dedem Şikârini gedim getirim,
Ver getirsinler yahşı at mene.

Büyükbabası onun için Kürre adlı özel bir atı derya kenarında beslese de yaşı küçük olduğu için ona bu konudan bahsetmez ve kendisinin bir at bulmasını ister. Hocand Vezir şehirde bu konuyu Cehangir'e bildirmemesi için herkese tembih etse de günlerden bir gün Cehângir şehirde gezerken iki sarhoş adamdan konuyu öğrenir. Cehângir görelim onlara ne söyledi?

Gelin size söyleyim hâceler,
İstirem babam tek minem bir semende[137] men,
Çâresiz derd ola eyleye derman,
İstirem babam tek minem bir semende men.

Felek meni koy elden ayrı salsın,
Kem leşkeri gelib, döremi alsın,
Ne insaftı dedem gözü yolda kalsın,
İstirem babam tek minem bir semende men.

Cehângir söylesin size sözlerin,
Nergis-i şehlâye benzer gözleri,
İntizâr kalıbdı anam gözleri,
İstirem babam tek minem bir semende men.

Sarhoşlar Kürre'den ona bahsederler. Cehângir iyi bir at bulmak için yola çıktığını ve onu Kürre'nin yanına götürmelerini ister. Sarhoşlar biraz gettikten sonra

[137] . Semend: At.

yanlış yaptıklarının farkına varırlar, ancak Cehângir onlara biraz daha şarap içirir. Tekrar yola koyulurlar. Hacand-ı Vezir'in beslediği özel at Şikâri'nin atı olan Merkeb-ı Ejdâhâr'ın bir deniz hayvanıyla döllenmesi sonunda dünyaya gelmişti. Ve deniz kenarında özel bir şekilde yetiştirilmektedir. Bu at Hacand-ı Vezir'den başkasını kendine yaklaştırmazdı. Tanımadığı birisi yaklaştığında şeyhe çekip anasına haber verir anası da yabancıyı yerdi. Sarhoşlar biraz gittikten sonra bir tepeyi göstererek Kürre'nin o tepenin ardında deniz kıyısında olduğunu bildirirler ve orada beklerler. Cehângir denize doğru gittiğinde Kürre ona doğru gelir, ancak tanımadığı için şeyhe çekip anasını çağırır. Cehangir Kürre'nin anasını öldürür. Kürre ona saldırdığında Cehângir Allah'a yalvarır ve onun sevgisinin Kürre'nin kalbine düşmesini diler. Cehângir'in bu isteği Allah tarafından kabul edilir. Cehângir sazı eline alıp görelim Kürre'ye ne diyecek? Ben söyleyim dostlar şad olsun düşmanın ömrü az olsun:

Sen mene kardaş ol kurbet ellerde
Görürem sensen deryâlerin nehengi,
Dedem gözü kalıbdı yollarda,
Men sen ile eylemirem ki cengi.

Kılış vırram ıldırım kimi çaharam,
Düşmanın bağrını yandırıb yahar
Dedem intizârdı yollara bahar,
Can sene kurbandı deryânın nehengi.

Gızıl desem kızıl gülden arısan,
Cemi nehehlerin sen ummanısa,
Cehângir Şikârini, sen ejdâ-harın yadigarısan,
Can sene kurbandı deryânın nehengi.

Cehângir bu sözleri söyledikten sonra Kürre'ye binip eve gider. Evde atın önüne ne koysa yemez. Dedesi eve geldiğinde Kürreyi Cehangir'in yanında görürünce her şeyi anlar. Cehangir'e der: Oğlum bu at bu biçim yemek yemez. Özel bir yöntemle beslenir. Sonra gidip bir kovayı şarapla doldurup atın önüne koydu. At şarabı bitirdikten sonra yemeğini yemeğe başladı. Cehângir bu sözlerle dedesinden izin aldı:

Hem menim dedemsen hem atam,
İcâze ver çıhım bir rübâb üste,
Dolanım dünyanı dedemi tapım,
İcâze ver çıhım bir rübâb üste.

Kedem koyub, dos[t] bağına girrem men,
El uzadıb gonça gülün derrem men,
Ne kede kâfer olsa temâmını kırram men,
İcâze ver çıhım bir rübâb üste.

Cehangirem men ağlaram ölünce,
Ölüm yeydi bu dünyada kalınca,
Gerehdi ki gedem ataım dalınca,
İcâze ver çıhım bir rübâb üste,

Hacand-ı Vezir, Cehangir'in ısrarını görünce Şâm kentinde bulunan bütün Müslümanların temsilcilerini evine davet ederek Şâm kentini ele geçirmek için bir plan hazırladılar. Plana göre on bin Müslüman savaşçı savaşa hazırlandı. Şehrin giriş ve çıkışları ele alınacaktı. Cehângir, Râyiz-i Şâmi'nin sarayına çağrılma amacıyla, belinde kılıç şehirde gezmeğe başladı. Bunu gören askerler ona şöyle dedi: Şâm'da kılıç bağlama yasağından haberin yok mu? Cehângir şöyle cevap verdi: Ben bundan sonra kılıçla gezeceğim. Kimse bana karışamaz. Haber Râyiz-i Şâmi'ye yetişti. Râyiz-i Şâmi onu srayına çağırdı. Cehangir atıyla beraber sarayın önüne kadar gitti. Atını sarayın önünde bıraktı. Ve ona kimsenin saraya çıkmasına izin vermemesini söyledi.

Râyiz-i Şâmi Hacand-ı Vezir'i yanına çağırıp ve Cehangiri ona şikayet eledi. Hocand Vezir Râyiz-i Şâmi'ye böyle cevap verdi:

Sene erz eliyim Râyiz-i Şâmi,
Menim gücüm düşmür o cevâne,
Ahir sözlerimin budur temâmi,
Menim gücüm düşmür o cevâne.

Gönderginen kolu bağlı getirsinler,
Menim bu sınıh göylümü bitirsinler,
Ya öldürsünler ya yerine yetirsinler,
Ya emr eyle salsınlar onu zindâne.

Hacand-ı Vezirem eylerem efgân,
Derd elinnen bağrım olup bütün gan,
Tenge getiribdi meni o cevân,
Menim gücüm düşmr o cevâne.

Râyiz-i Şâmi bir kaç kişiyi Cehangir'i getirmek için görevlendirdi. Askerler Cehangir'in kapısını çalıp onu götürmeye geldiklerini söylerler. Anası oğlunu şu sözlerle uğurlar:

Bir terlansan uçurduram yuvadan,
Get men seni unutmaram duadan,
Sene kömeh olsun yeri göyü yaratan,
Get men seni unutmaram duadan

Arı desem gızıl gülden arısan,
Yengi bağçaların no-baharısan,
Özün bilisen ki kimin yadigârısan,
Get men seni unutmaram duadan.

Oğul dalısıcan kebul olar ana duasi,
Allah eyler her işlerin çarasın,
Heç oğul goymuyubdu ağlar anasın,
Get men seni unutmaram duadan.

Cehangir askerlerle saraya doğru yola düştü. Kürre'yi sarayın önünde bıraktı ve kulağına kimsenin dışarı çıkmasına izin verme diye fısıldadı.. Sarayın içinde emirler, serdarlar vardı. Cehangir içeri girdiğinde oturanları şöyle selamladı: Benim selamım o şahsa olsun ki Allah'ı bir bilir. Râyiz-i Şâmi onu küçük düşürmek için pehlivanlardan istedi ki ona yer vermesinler. Cehangir durumu böyle görünce Zelzele Şâmi adlı bir pehlivandan yerini ona vermesini istedi. Karşı çıkınca yumruğu ile onu öldürdü ve yüzünü Râyiz-i Şâmi'ye çevirerek şöyle dedi: Senin ki yerin yoktu beni ne için çağırdın? Râyizi Şâmi ondan neden kılıç bağladığını sorduğunda Cehângir şöyle cevap verdi:

Sene kim icâze verib oturasan İslâm tehtinde,
Ona göre men bu şemşiri bağlamışam.
Geceler ağlaram gün[d]üzler güllem,
Sinem üste çarı çapraz dağlamışam.

Feleh seni kurbet ele salıbdı,
Dört dörevi kem leşkeri alıbdı,
Bu teht Menzer Şâh-ı Yemeni'den kalıbdı,
Onun çün men bu şemşiri bağlamışam.

Kedem koyub dos[t] bğına girmemişem,
Deste tutmamışam gül dermemişem,
Cehângirem hele dedemi görmemişem,
Ona göre men bu şemşiri bağlamışam.

Cehangir bunu söylediğinde Râyiz-i Şâmi sordu: Senin baban kimdi ki görmemişsin? Dedi Benim babam Melik Şâh-ı Rumi'nin oğlu Şikâri'dir. Râyiz-i Şâmi bunu duyunca elini kılıcına atsa da Cehangir ona fırsat vermedi ve onu ikiye ayırdı. Cehangir orda olan pehlivanları öldürdü. Behmen Vezir durumu böyle görünce kaçmak istedi, ancak o da Cehângir'ın kılıcından kurtulamadı. Şehrin girişleri kapalı olduğu için kimse şehirden çıkamadı. Müslümanlar tüm kafirleri öldürür ve şehri ele geçirirler.
Cehangir, dedesi Hacand-ı Vezir'i saltanat tahtına oturtup babası Şikâri'yi kurtarmak için yola düşer. Anası ve Cehângir şu sözlerle vedalaşırlar:

Başıva dolanım gül üzlü ana,
Ölenecen sene kul bendiyem men,
Südüvü emmişem men kana kana,
Atam cemâlin görmağa bir bendiyem men.

Anası böyle cevap verdi:

Başıva dolanım senin men oğul,
Onyeddi ildi deden düşüb zindana,
Yeditmişem sene kend[138] ile noğul,[139]
Denen ki anamın bağrı dönübdü kana.

Cehangir anasının sözlerine şu cevabı verdi:

Senin bu sınıh göylüvi bitirrem,
Gedib men özümü o Şâme yetirrem,
Yâ ölerem yâ dedemi getirrem,
Ne bile ki onun ferzendiyem men?

Cehangir anasına sorar: Ana, Şikari nereden bilecek benim onun oğlu olduğumu? Anası şu sözlerle ona cevap verdi:

Get seni men tapşırıram sübhâne,
Ayrılıhdı, bağrımı dönderme kane,
Atan veribdi mene bir nişâne,
Verirem gedirsen onu sene men.

Cehangir anasından babasının nişanesini şöyle sordu:

Cehângiri sayma ana her yana,
Az kalır Mecnun teh ola divâna,
Atam sene ne veribdi nişâna,
Onu indi senden almalıyam men.

Anası, Cehângir'e babasının nişanesini açıkladı:

Feleh veribdi mene neçe fendi,
Salıbdı boynuma ayrılızh kemendi,
Pernâzâm veribdi bir bazu-bendi,[140]
Onu indiyecen sahlamışam men.

Cehângir, babasının verdiği kol bağını koluna bağlayıp, yola koyuldu. Günlerce yollarda at sürdü. Derelerden sel gibi, tepelerden yel gibi geçti gitti. Gün ortasında bir yerde abdest alıp, namaz kıldı ve Allah'a şu sözlerle yakardı:

Gerib yerde men ayrıldım anamnan,
Üz çeviirib gedim Allah hayana,
Bir balık tek ayrılmışam deryâdan,
Üz çeviirib gedim Allah hayana.

---

138 . Qend: Şeker.
139 . Noğul: Şekerden yapılmış bir tür Azerbaycan tatlısı.
140 . Bâzu-bend: Kol bağı.

Feleh verib mene kemin bolunu,
Men yazığın soruşan yoh halını
Görseden yoh hekiketin yolunu,
Üz çeviirib gedim Allah hayana.

Kimse yanmaz Cehângirin ahine,
Şikâyetim vardır Şahlar şâhine,
Sâ'ilem gelmişem heh dergâhine,
Üz çevirib gedim Allah hayana.

Uzun bir yolculuktan sonra epey ileride bir şehir gördü. Şehir ile ilgili bilgi alabilmek için şehirden birinin çıkmasını bekler. Bu arada yabani hayvanlardan avlayarak karnını doyurdu. Bir müddet sonra bir atlının hızla ona doğru geldiğini görünce ondan bilgi almak istedi, ancak atlı durmadan bunun önünden hızla geçip gitti. Cehângir atına işaret eder ve at yolunu keser. Cehangir adamdan neden kaçtığını sorunca oda bu cevabı verir:

Sene kurban olum gül üzlü cevân,
Nâ-merdin gözünün piçağıyam men,
Yazıh canım koy olsun sene kurban,
Kâtilem bu vilâyet kaçağıyam men.

Dolandırıb peymâne doldurmuşam,
Anasın mâteminde ağlar goymuşam,
Ay dilâver men bir şahzâde öldürmüşem,
Kâtilem bu vilâyet kaçağıyam men.

Şahzâde öldürdüğünü söyleyince Cehangir hemen onu yere yatırıp, hançeri boğazına dayadı. Adam dedi: Dur anlatayım sonra beni öldür. Ve şöyle der:

Öldürsen de cevân özün tut yasimi,
Ay cevan gel kebul ele iltimasimi,
Alırdı elimnen öz nâmusimi,
Onunçün bu vilâyet kaçağıyam men

Cehangir, namus için öldürdüğünü duyunca oğlanı bıraktı. Oğlana dedi: Söyle bakalım kimsin? Kimlerdensin? Oğlan kendini şu sözlerle tanıtır:

Sâbit dyer men uzah mekanlıyam,
Ceng gününde gözlerimnen kanlıyam,
Heber alsan mekânım İranlıyam,
Geyret kânının kaçağıyam men.

Oğlan adının Sabit olduğunu, İranlı olduğunu ve Hilâliye kentinde bir kervansaray sahibi olduğunu söyler. Cehângir, Sâbit'in İranlı olduğunu duyduğunda ona daha da şevketli davranarak onu yemeğe davet eder. Biraz sonra Zühhâk padişahın orduları yetişir. Cehangir onlara aldırmadan yemeğine devam eder. Kumandan, Sâbit'i

ondan istediğinde şöyle der: Aranızda okuma yazma bilen var mı? Varsa Zühhâk'e bir mektup yazdırayım?

Bâkım[141] yohdu, min bele ola leşker,
Bu gelibdi mene penâhendedi,
Durub boynuza salaram hencer,
Bu gelibdi mene penâhendedi.

Ona sığınan adama (Sâbit'e) yüz çevirerek:

Deme ki men göreni sen görmesen,
Men can vermeyince sen can vermesen,
Sâbit men ölmeyince sen cân vermesen,
Bu gelibdi mene penâhendedi.

Cehangir sözünün mahlesin kumandana şöyle söyledi:

Cehângirem gederem her diyâre,
Ger desem derdimi gelmez hesâbe,
Öldürrem seni eylerem pâre pâre,
Bu gelibdi mene penâhendedi.

Bu söz kumandanı kızdırdı. Elini attı kılıcına. Cehangir ona fırsat vermedi ve onu öldürdü. Daha sonra askerlere saldırıp onları da öldürdü. Ancak bir kaç yaralı asker canlarını kurtarmayı başardılar ve Hilâliye şehrine kaçtılar. Cehangir, Sâbit'i de yanına alıp kente geldi. Sabitin evini talan olmuş şekilde görünce pazara gidip onun evine eşyalar aldı.

Diğer taraftan yaralı askerler Zühhâk Padişah'a haber getirdiler ki Sâbit yolda bir pehlivana sığındı, kumandanımız onu istediğinde vermeyince savaş çıktı ve herkesi öldürdü. Zühhâh Padişah'ın Vezir-i Azem adlı bir veziri vardı. Batinde Müslüman olsa da bunu kimseye bildirmezdi. Vezir-i Azem, Zühhâk Padişah'ı sakinleştirerek şöyle dedi: "O pehlivan bizim Lât u Menat tanrılarımızın yarattığı bir pehlivandı. Onu tanrılar, katili yakalamak için yarattı. Ona üç gün zaman verelim. Eğer katili getiremezse o zaman onu yakalarız." Zühhâk bu sözü kabul etti; ancak uzaktan onların takibe alınmasını istedi. Cehângir'in üç günü dolunca kağıt kalem istedi ve Zehhâk Pâdişâh'a şöyle yazdı:

Mennen selâm olsun edâlet şâhım,
Fermân ver cem' olsun ehl-i hilâle,
Gelim eyle olsa sâbit günahım,
Bu bârede düşme özge hiyâle.

---

141 . Bâk: Korku.

Müselmanın olar nâmus keyreti
Çeker o sebebden çohlu zilleti,
Koy menim boynuma böyüh minneti,
İçeh bir senin ile neçe piyâle

Cehângir, mektubunun sonuna şunu da ekledi ki haber versin yarın herkes dâr'il-imârenin önünde toplansın, ben katili getireceğim:

Cehângirem uzun sözün temâmı,
Seninle içeydim mehebbet câmı,
Allâh helk eliyib feğfūr câmı,
Heber olsun bu gün ehl-i Hilâle.

Cehangir, mektubu birinin aracılığıyla saraya ulaştırdı. Zehhâk Pâdişâh içeriğinden bilgilendikten sonra destur verdi carcılar şehirde car saldılar yarın herkes meydanda toplansın. Yarın sabah meydan sulandı süpürüldü halk meydanı doldurdu.
Bu taraftan Cehângir, Sâbit'e şöyle dedi: Dostluğumuz yerinde ancak ben verdiğim sözü tutmam gerek. Sâbit'in kollarını bağladı meydana getirdi. Zehhâk Pâdişâh'ın önünde eğildi ve şöyle dedi: Söz verdiğim gibi katili getirdim. Ancak bir isteğim var, benim sözlerimi dinlemenizi istiyorum:

Erzim budur eylerem gözel şâha,
Şâhlarda gerehdir 'edâlet ola,
İnşallah batmaram heş veht günâha,
Şâhlarda gerehdir 'edâlet ola.

Zehhâk Pâdişâh şöyle dedi: Ben adaletli bir şahım. Kime zülm eyledim haberim yok? Cehângir şu cevabı verdi:

Demirem ki mende vardı reşâdet,
Müselmânam eyliyerem ibâdet,
Bir isâfdı, sehâvetdi, edâlet,
Şâhlarda gerehdir 'edâlet ola.

Zehhâk Pâdişâh şöyle dedi: Ben kimseye zulüm eylemedim. Varsa söylesinler. Cehângir şöyle dedi: Sen zulüm elememişsin ancak oğlun zülüm etmiş:

Mehfiyâne şehride gezmemisen,
Mezlumların ehvâlın sormamısan,
Oğlun zülm eyleyib sen bülmemisen,
Şâhlarda gerehdir 'edâlet ola.

Cehângir, Zehhâk Pâdişâh'a oğlunun yaptıklarını söyledi ve meydandaki halk onun sözlerini onayladı. Sonra Sâbit'in kollarını açtırdı ve böyle namuslu olduğu için kendine oğul olarak aldı. Daha sonra Cehângir onu İslâm dinine davet etti. Zehhâk Pâdişâh ve yanındakiler müslüman olup, şehir halkı kiliselerin yerine mescit yapmaya

başladılar. Böylelikle Hilâliye şehrinin halkı da müslüman oldular. Cehângir bir kaç gün kaldıktan sonra gitmek istedi, Zehhâk Pâdişâh şöyle dedi: Padişahlık tacını sen koy buralardan gitme. Çok ısrar etse de Cehangir gitmesi gerektiğini, Zehhâk Pâdişâh'a şu sözleri anlattı:

Burda koyabilmerem başıma tâcı,
Gereh gedem burda kala bülmerem,
Şirin ağzımı gel eyleme acı
Gereh gedem burda kala bülmerem

..... ,
Feleh meni gurbet ele salıbdı,
Atamın çün gözü yolda kalıbdı,
Gereh gedem burda kala bülmerem.

Bu sözleri Zehhâk Pâdişâh duyunca şöyle dedi: Oğlum senin baban nerdedir? Sen söyle ben getirttiririm. Ancak Cehangir şu cevabı verdi:

Cehângirem derdim gelmez hesâbe,
Baş almışam gedirem bir diyâre,
Derdim gizlidir salammaram aşkâre,
Gereh gedem burda kala bülmerem.

Zehhâk Pâdişâh dedi: Oğlum sen derdini niye gizli tutuyorsun? Senin atan kimdir? Ben ülkemin tüm imkânlarını seferber ederim. Sen söyle atanın adını. Ben onu getireyim. Cehangir Zehhâk Pâdişâh'ın ısrarını görünce şu sözlere kendini ve babasını tanıttı:

Cehângirem dünya olubdu yâgi,
Bir meclis isterem dolana sâgi,
Dedem Şikâridi olub kem dustagi,[142]
Gereh gedem burda kala bülmerem.

Zehhâk Pâdişâh, Şikâri adını duyduğunda Cehângir'e: "Ben senin babanı iyi bilirim. Şâm'da Serheng-i Şâmi'nin zindanındadır. Baban dünyada kardeşler koymadı ki kardeşsiz kalsın. Analar koymadı ki oğulsuz kalsın. Senin babanın düşmanı çoktu." dedi. Zehhâk Pâdişâh bir idde koşun ile biraz Cehângir'i yolcu ettikten sonra yolu ona gösterdi. Yolunun üzerinde Gülbâr şehrinin güzelliklerini, Serheng-âbad şehrinin Serheng-i Şâmi için çok önemli olduğunu vurguladı. Cehangir bir kaç gün yol gittikten sonra uzaktan Gülbâr şehrini gördü. Şehrin güzelliğine hayran kalan Cehangir şehri şöyle tarif etti:

Şükr eylerem birliğive Hudâ ya,

[142] . Dustag: Mahbes.

Bura ne mekândı? Misl-i behiştdi,
Kâdir Allâh özün yetiş feryâda,
Bura ne mekândı? Misl-i behiştdi.

Hemmeşe yoldaşam kemiyle âha
Korhuram danışam batam günaha,
Bağlaram ümüdümü kâdir Allaha,
Bura ne mekândı? Misl-i behiştdi.

Cehângirem bu gün peymânem dola,
Korhuram sarala gül rengim sola,
Anam tapşırıb Allâha salıbdı yola,
Bura ne mekândı? Misl-i behiştdi.

Cehangir şehre girdiğinde Muhtâr adlı bir Müslüman adamla tanışır. Cehangir Muhtarla konuşmaya başlar:

Sene kurban olum ay geçen oğlan,
İsterem konakın olam bu gece,
Demirem varındı kes mene kurban,
İsterem konakın olam bu gece.

Muhtâr cevabında der:

Sene kurban olum men gelen oğlan,
Seni sahlaram men gözüm üste,
Men özüm olaram sene e kurbân,
Seni sahlaram men gözüm üste.

Cehangir der:

Gem libâsi geyib ‘eyş etmerem,
Ferâmūş[143] etmesem heç zad yemerem,
Gizlin derdim var bir kese demerem,
İsterem konakın olam bu gece.

Muhtâr der:

Pervâne tek gül dövründe dolannam,
Dolanıp başıva kurbanın ollam,
Derdin nedi? De men şerik ollam,
Seni sahlaram seni men gözüm üste.

Cehangir der:

Gulâm ollam sene vallah ölünce,
Dözesen bu derdi meni bilince,
Sen yeri men de gelerem dalınca,
İsterem konakın olam bu gece.

Muhtar mahlasın böyle der:

---

[143] . Ferâmūş: Unutmak.

Dehân açıb, neçe kelme söylerem,
Oğlanlığım sene sâbit eylerem,
Muhtâr öz adımdı sene söylerem,
Seni sahlaram men gözüm üste.

Muhtâr, Cehangirle berâber eve gelir. Muhtârın eşi Cehangir'in soylu birisi olduğunu anlar. Onu kem gözlerden korumak için üzerlik yakar. Cehangir bir kaç gün orada kalır. Bir gün Cehângir Muhtâra şöyle dedi: Ben kaç günden beri senin evindeyim. Hiç kim olduğumu sormuyorsun. Muhtâr şöyle dedi: "Bunu sorarsam sanki seni kovmak gibi olur. Sen ne kadar istersen kalabilirsin; ancak ne için geldiğini bana söyle. Ben geçen gece rüyamda bir şeyler gördüm:

Yatmış idim yuhu gördüm rüyâde,
Bülmürem ki ne murâde gelmisen?
Men üzürdüm bir karanlıh deryâde
Deryâden ayrılıb âbe gelmisen.

Menim ile sen duz çöreh yiyesen,
Gizlin sözün olsa aşkar diyesen,
Min diliyle danışasan gülesen,
Görmüşdüm ki sen rüyâda gelmisen.

Gel incitme sen Muhtâri dilinnen,
İyit olan ayrılmaz öz elinnen,
İskender elinnensen, ya Rüstem elinnen,
Tayın[144] yohdu bu dünyade gelmisen.

Gülbar diyarında Şâh-ı Şıcâ'nin bir Müslüman veziri vardı. Muhtâr onun yanında çalışıp ailesine ekmek getirirdi. Muhtâr Cehangirle kan kardeşi olmak istedi. Bunun için Veziri getirdi ve vezir onları kan kardeşi yaptı. Vezir remmal olduğu için yakın gelecekte İskender sülalesinden bir kişinin o şehirde İslâm bayrağını dikeceğini biliyordu; ancak bu kişinin Cehângir olduğunu bilmiyordu. Cehângir ve Muhtâr kardeşliklerini kutlamak için şarap içerken Cehangir davul sesi duydu. Kardeşine ne olduğunu sorunca Muhtâr şöyle dedi: "Kardeşim bu şehrin padişahının "Gonça Leb" adlı güzel bir kızı var. Ekvân Dev bu kıza aşık. Ayda bir kez bu kızı istemeğe gelir. Padişah, kızını başka aşığı olmadığında ancak bu deve vereceğini söylemiş. Her ay kızın âşıkları bu devle savaşmak zorundaydılar; ancak kimsenin gücü bu deve yetmiyordu. Her ay geldiğinde, şehrin pehlivanların öldürüp gidiyordu. Sonunda şehirde onun karşısına çıkacak kimse kalmadı.

Cehangir şu sözleriyle Muhtar'dan kendisini devin yanına götürmesini istedi:

---

[144] . Tay: Eş

Başıva dolandığım istekli kardaş,
Dur bir apar temâşâye sen meni.
Sene kurbân olsun bu göz ilen kaş,
Dur bir apar temâşâye sen meni.

Ürek sözlerimi getirme dile,
Mecnun kimi üz koymuşam bu çöle,
Konak eylemisen meni bir güne,
Dur bir apar temâşâye sen meni.

Cehângirem sene kurbândı serim,
İsterem bağınnan neçe gül derim,
Eger çoh gözeldi koy bir men görüm,
Dur bir apar temâşâye sen meni.

Cehangir'in ısrarını gören Muhtâr onu meydana götürür. Ekvân Dev meydanda pehlivanları teker teker parçalayıp kanlarını içiyordu. Cehângir atı Kürre'nin kulağına fısıldadı: Beni götür Şâh-ı Şucâ'nın yanına. At meydanını dolduran halkın arasından şahın oturduğu özel yere ulaştı. Şâhın önünde baş eğerek, meydana gitmek için şöyle icâze aldı:

Şâhın hidmetine verirem selâm,
İcâze ver gedim bir meydâne men.
Danışmıyah bir neçe kelâm,
İcâze ver gedim bir meydâne men.

Bülbül tek ohuram men hoş avazi,
Konağam özünnen gel eyle râzi,
Hilâs eyle kemnen o Gonçe kızı,
İcâze ver gedim bir meydâne men.

Cehângirem men eylerem efgâni
Üreyimde bir sırrım var pünhâni,
Nâ-ümid eyleme sen men cevâni,
İcâze ver gedim bir meydâne men.

Cehangir, şaha: "İzin versen de gideceğim vermesen de." dedi. Atına atlayıp, meydana doğru gitti. Meydana giderken Gonca Leb onu gördü, onun dikkatini çekmek için elindeki çiçekleri ona attı. Cehangir, Gonca Leb'e sordu: "Niye benim başıma çiçek atıyorsun?" Gonca Leb dedi senin ölmeni istemiyorum. Cehangir şu sözlerle ona cevap verdi:

Sene kurbân olum hūri şemâyil,
İstemedim niye verdin gül mene.
Gördüm cemâlivi men oldum mâyil,
İstemedim niye verdin gül mene?

Rüstem teki eger girem meydâne,
Dönderrem meydanı knnan ümmâne,
Sen diyen söz yaraşmaz men cevâne,
İstemedim niye verdin gül mene?

Ürekden şâd edip seni güldürrem,
Hünerimi bu meydânda bildirrem,
Cehângirem bu ifriti öldürrem,
Bele fermân verir o dodah gül mene?

Her câyini özüm özüme dost eyledim,
Özüm öz canıma çoh kesd eyledim.
Sövütten..... peyvest eylerim,
Almasın heyvasın narın görmedim. (Yedekleme)

Cehângir sözlerini bitirip, devin meydanına ayakbastı. Dev onu gördüğünde onun cemaline hayran kaldı. Ona şöyle dedi: "Benim rikabimden öpersen seni öldürmem ve seni Kaf Dağı'na götürürüm. Bana saki olursun. (kendi hizmetime alırım.) Cehangir dedi:

Bizim aramızda merdânelik var sizi bilmirem,
Bu meydânda tutah sen ile cengi,
Bu şehre gelüben şâd olup gülmürem,
Neçe hiyâlların geçir sinemnen.

Şâd eyleyip, bu milleti güldürrem,
Kudretimi bu gün sene bildirrem,
Seni pis derdinen burda öldürrem,
Kaçıb kurtarmasan elimnen.

Cehângirem hesret kalmışam ele,
Mecnūn tek baş koyub düşmüşem çöle,
Hâzirem senle verem el ele,
Bu meydânda tutanan küştü mennen.

Bu sözleri işiten Ekvân Dev, Cehangir'in üzerine saldırdı. Kılıç, kalkan, amuda, kement hepsini kullandılar ama bir sonuç alamayınca güreşmeye karar verdiler. Meyden toz duman içnde kaldı. Şikâri'nin eski arkadaşı Firūz Eyyâr meydandaydı. Cehângir'e devlerin zayıf noktasının boynuzu olduğunu söyleyince, Cehangir devin boynuzundan tutup, Ekvân Dev'i acizleştirdi. Pençeleriyle devin ciğerini yerinden söküp, daha sonra başını kesti. Meydandaki toz duman dağıldıktan sonra Cehangir bir elinde kılıcı bir elinde Ekvân Dev'in başı meydanda zafer turu attı. Gülbâr kentinin halkı devden kurtuldukları için çok sevinmişlerdi. Tacirler ve vezirler Cehangir'in başına altınlar yağdırdılar. Cehângir, Ekvân devin başın getirip Şâh-ı Şucâ'nın ayağının önüne attı. Şâh-ı Şucâ' Cehângirin ayağından öpmek istese de Cehângir buna izin vermedi. Daha

sonra onu sarayına davet etti. Cehângir şöyle dedi: “Ben bu şehirde Muhtâr adlı bir şahsın misafiriyim. Önce gidip ondan izin almam gerekir.” Cehangir kan kardeşi Muhtâr’ın evine gitti. Şâh-ı Şucâ’nın vezirlerinden biri Şah’a, kendisinin gidip Cehângir’i getirebileceğini önerdi. Şâh-ı Şucâ’ asker ve vezirleriyle birlikte gidip Cehângir’i davet ettiler; ancak Cehângir kan kardeşiyle birlikte gideceğini söyledi.
Diğer taratan Şâh-ı Şucâ’nın kızı Gonca Leb, olayları annesine anlattıktan sonra annesinden Muhtar’ın hanımını getirmelerini istedi

Başına döndüğüm mehribân ana,
Dur biz gedek o hanımın dalınca,
Cehângir ceng etdi merd-i merdâna,
Keniz olam o Muhtâre ölünce.

Kulağ versen deyim neçe kelâmi,
Onun hidmetine verek selâmi
Doyuncan bir içek mehebbet câmın,
Keniz olam o cânâne ölünce.

Gonça Lebem deyim hoş avâzınan,
Göylün alah onun şirin sözünen,
Getireh ana kırh ince kızınan,
Keniz olam o cânâne ölünce.

Gonca Leb, anası ve kırk ince kız Muhtâr’ın evine doğru yola koyulurlar. Muhtâr’ın hanımı elinden geldiği kadar bunları ağırladı. Daha sonra hep beraber celal u azametle Harem-hâneye gittiler. Şâh-ı Şucâ da sarayında Cehangir ve Muhtâr’ı ağırlamakla meşgūl olsun dasitani işitin Gonca Leb’den. Gonca Leb dadısına yüz dolandırdı: “Bu böyle olur mu? Benim babam söz vermişti kim devi öldürürse kızımı ona vereceğim. Şimdi oğlan orda yiyip, içip gülmekte, bense bura da bu haldeyim”. Gonca Leb dadısının önerisiyle babasına bir mektup yazıp verdiği sözünü hatırlattı. Şâh-ı Şucâ’ mektubu okuyup, cevabında sözünün üstünde olduğunu bildirerek, Cehangir’in yorgun olduğu için Harem-hânenin barçasında dinlenmeğe gittiğini yazdı.
Gonca Leb bunu haber alınca dadısından onu Harem-hânenim bahçesine götürmesini şu sözlerle istedi:

Başıva dolanım gül üzlü dâye,
Dur eyağe yetir o yâre meni.
‘Ömrüm geder indi bâd-ı fenây,
Dur eyağe yetir o yâre meni.

Pervâne tek yâr başına dolannam,
Dolanıp başına kadasın allam,
Görmesem eşkiden divâne ollam,

Dur eyağe yetir o yâre meni.

Gonçe Leb ümidin kime bağlıdı?
Yâr elinnen kere bağrım dağlıdı,
Gedek soruşum görüm kimin oğludu?
Dur apar tez yetir o yâre meni.

Dadı ne kadar Gonca Leb'in bu işten vazgeçmesini istese de başaramadı. Gonca Leb boynundaki boyun bağını açıp ona verdi ve bunun karşılığında onu oğlanın yanına götürmesini istedi:

Zer 'âlemde müşgül-güşâdı,
Her ne istesen onnan revâdı,
Zer kılkr 'âlemde her derde devâ,
Zer olmasa 'âlemde sultân gedâdı.[145]

Sonunda dadı onu götürmeye razı oldu. Beraber Harem-hâne'nin bağında Cehângir'in uyuduğu otağa geldiler. Onlar otağa girdiğinde Cehangir üzerine malafa uyumuşdu. Kız ne kadar o yana bu yana geçse de oğlanı uyandıramadı. Kız siyah zülfünden bir deste tar ayırıp basıp memelerinin üstüne bele desin:

Yaradıb seni yaradan,
Bele serv-i kâmet olmaz,
Allah sahlasın belâ'dan,
Sanki bir kiyâmet olmaz.

Âşık olub eşke dolsam,
Saralıb heyva tek solsam,
Sen ilen kol boyun olsam,
Göresen kiyâmet olmaz.

Mūsâ tek gedir Sīnâ'ye,
Ohuyur ..... Sinâye,
Konça Lebinen ver sinaye
Korhma ki kiyâmet kopmaz.

Cehângir gözlerin açıp kızın güzelliğine hayran olup cevabında bele desin:

Çekilip ol serv-i kâmetin serv-i Tūbâdan gözel,
Çatılmış kaşların bedr-i bedrâdan gözel,
Senin o ..... leblerin içib mehmūr-i sağerden,
Geyinmiş siyabın küşn-i Züleyhâ'dan gözel.

Cehangir dedi: Senin buraya gelmene ve söylediğin sözlere bir kaç sözüm var kulak as onları deyim. Cehangir sazı bağrına basıp böyle cevap verdi:

Pervâne tek koy dolnım başıva,

---

145 . Gedâ: Dilenci.

Hoş gelmisen nazlı yar gözüm üste.
Kurban olum senin kelem kaşıva,
Hoş gelmisen nazlı yar gözüm üste.

Vefalısan yar bağına girerem,
El uzadıb gonça gülün dererem,
Senin yolunda ölmeye gederem,
Hoş gelmisen nazlı yar gözüm üste.

Cehângirin derdin niye çohatdın?
Ne bilib burdayam ahtarıp taptın?
Eşkin kemenin boynuma çatdın,
Ölünce sahlaram yar gözüm üste.

Cehangirin bu sorusu üzerine Gonca Leb dedi: Ben atama bir name yazdım ve onun verdiği sözü ona hatırlattım. Ben seni devin savaşına gittiğinde sevdim, bunun için onunla savaşa gitmeni ve onun elinde ölmeni istemiyordum. Bunun için çiçekleri sana attım, ancak sen devi öldürdün. Babam Şâh-ı Şucâ' beni devi öldüren adama vereceğine söz vermişti, eğer sen beni layık görürsen, ben seninle evlenmek istiyorum. Daha sonra kolların oğlanın boynuna salıp öpüştüler. Bunlar burada olsunlar, dasitani vezir ū vüzera'dan deyim. Şâhın yanında olan vezirler Cehângir ile konuşmak istediler. Şâh Muhtâr'ı görevlendirdi ki onu şahın sarayına davet elesin. Muhtâr gelip Cehangiri saraya götürdü. Şâh-ı Şucâ' ve vezirleri Cehângirle peymane kaldırıp, muhabbet camını içmek istediler, ancak Cehangir oların Müslüman olması şartıyla onlarla şarap içeceğini söyledi. Şâh-ı Şucâ' ve bütün vezirleri keleme-yi şahadet getirip Müslüman oldular. Gülbâr halkı hepsi Müslüman oldu. İslam'ın bayrağı her tarafta dalgalandı, kiliseler yıkılıp, yerine mescitler yapıldı.

Daha sonra Şâh-ı Şucâ' verdiği sözü tutarak kızla Cehângir'in nişanını yapmak istedi. Nişanda cehângir babasının adını söylemek istemedi. Şâh-ı Şucâ'nın ısrarı üzerine böyle dedi:

Sene kurnân olum kıble-yi devrân,
Derdim gizlindi salammaram aşkare.
Cevân canım koy olsun kurban,
Gemim çohdu getiremmerem izhâre.

Felek meni elden ayrı salıbdı,
Dört bir yanım gem leşkeri alıbdı,
Dedem intizârdı, gözü yolda kalıbdı,
Derdim gizlindi salammaram aşkare.

Şâh-ı Şucâ' dedi: Senin baban kimdi? Niye senin yolunu gözler? Bana söyle onu getirim. Cehângir şahın ısrarı üzerine babasını böyle tanıttı:

Rūm vilâyetinin şehriyârıdı,
Harda olsa mezlum tereftarıdı,
Cehângirem dedem şer Şikâridi,
Hesretem ezelden men o ruhsâre.

Şâh-ı Şucâ' Şikâri'nin adını duyunca bayıldı. Kendine geldiğinde Şikâriye dedi: Oğlum senin babanı iyi bilirim, Serheng-i Şâmi'nin on yeddi bin pehlivanının öldüren, atmış bin câdū-geri yok den ve rūyin-ten Hun-hâr-ı Şâmi'yi öldüren Şikâri'yi iyi bilirim. Serheng-i Şâmi bizi burada tikme olarak koymuş, eğer Müslüman olduğumuzu bilerse Gülbâr vilayetin yeryüzünden siler.

Şâh-ı Şucâ' Cehângir'den sordu: Oğlum sen hansı yoldan geldin? Cehângir dedi: Ben Zehhâk Pâdişâh şehri olan Hilâliye kentinden geldim, o vilâyetin halkını ve padişahını Müslüman ettim. Şâh-ı Şucâ' dedi: Oğlum benim dört yüz bin askerim var, Zehhâk Pâdişâh'a bir nâme yazıp, onun da askerlerini alırız ve bu koşun ile Şikâri'yi Serheng-i Şâmi'nin zindanından kurtarırız. Bu öneriyi Cehângir kabul etmedi, dedi: Eğer Serheng-i Şâmi bilse askerlerle birlikte Şikâriyi kurtarmaya geliyoruz, onu öldürebilir. Ben tek başıma dilenci veya tacir kılıfında gitmem gerekir.

Gonca Leb Cehângirin gitmek istediğini duyunca babasına bir name yazıp, babasından izin istedi ki Cehângirle berâber gitsin. Şâh-ı Şucâ' nameyi alıp içeriğini bildikten sonra Cehangirin bu konuda düşüncesini sordu. Cehangir sazı ve sözüyle karısı olan Gonca Lebi götürmek istediğini böyle anlattı:

Çıhammaram cananımın sözünnen,
Dünyâda yarla gezmek hoş olar.
Nâz ilen öperem ala gözünnen,
Dünyâda yar ile gezmek hoş olar.

Gerekdir ki gedem kala bülmerem,
Cânanımı ayrı sala bilmerem,
Peymâne tek dahı dolabilmerem,
Dünyâda yar ile gezmek hoş olar.

Yadınnan çıhatma meni ölünce,
Cehângir çoh kaır sence bilince,
Gedirem atamın indi dalıncan,
Dünyâda yar ile gezmek hoş olar.

Muhtâr'ın istegi üzere Cehângir onu da götürüp, yola koyuldular. Muhtâr, Cehângir ve Gonça Leb'i Şâh-ı Şucâ' ve askerleri bir kadar yolcu ettikten sonra ayrıldılar. Bir kaç gün yol gittikten sonra Muhtâr yolda bir kaplanın saldırısına uğrar.

Kaplanı öldüren Cehângir Muhtârın başına gelenlerden üzüldüğünü ve kendini sorumlu olduğunu bu sözlerle anlatır:

Elvân elvân kan tökülür serinnen,
Sen ölünce kadaş kaş men öleydim.
Kimse yohdu heber bile halınnan
Sen ölünce kadaş kaş men öleydim.

Anan yohdu kese başın üstünü,
Bacın yohdu vere sene destini,
Ağlar koyma men benâvâ dostunu,
Sen ölünce kadaş kaş men öleydim.

Cehângiri gel eyleme beçâre
Tebīb yodu merhem sala yaraye,
İkimizi koyalar bir mezâre,
Sen ölünce kadaş kaş men öleydim.

Bu arada Gonca Leb atını heyleyip, oraya yakın bir kasabadan hekim getirmeye gitti. Hekim olayı öğrenince eşyalarını alıp, Gonca Leb ile birlikte Muhtârın yanına vardılar. Hekim Muhtârın yarasına dikiş atıp merhem koyduktan sonra iyileşmesi için onu evine götürür. Cehângir ve Gonca Leb'de bir kaç gün onun yanında kalırlar. Cehângir sazını alıp hekime bu dillerle orada kalamayacağını ve gitmesi gerektiğini söyler:

Ayrılığa heş kimse dözebilmez,
Gereh gedem burda kalabülmerem.
Derd ū gemi heş münşi[146] yazabülmez,
Gereh gedem burda kalabülmerem.

Kezâ işi meni salıb çöllere,
Didem yaşı ahıb dönüb sellere,
Atam intizardı bahar yollara,
Gereh gedem burda kalabülmerem.

Cehângirem erzim yetdi temâme,
Yar koynunda besleyibdi şemâme,[147]
Erse teng olubdu gedirem Şâme,
Gereh gedem burda kalabülmerem.

Cehângir Muhtâr'ı hekime emanet etti ve tüm masrafların karşılayarak hekimden ona iyi bakmasını, ve iyileştikten sonra onların ardından gelmesini istedi. Daha sonra Şam olunu hekimden sordu. Hekim sonraki şehri Serheng-âbâd olduğunu ve ondan sonra Şam'a varacağını söyledi. Cehângir ve Gonca Leb beraber yola koyuldular. Az

146 . Münşi: Katib.
147 . Şamama: ?

gittiler üz gittiler Serheng-âbâd kentinin yakınlığında bir kervansaraya vardılar. Cehangir kervansa sahibinden kervansarayı bir geceliğine tamamıyla kiraladı.

Bunlar kervansaray'da yiyip içmekte olsunlar size haber verim kimden? Serheng-i Şâmi'den. Serheng-i Şâmi sarayında emirleri vezirleriyle birlikte mey meclisinde eğlenceye meşgul idiler. Kâmil Vezir dedi: Böyle bir şey olur mu hiç, on sekiz yıldan beri bir kız getrmişsiniz hiç ona el sürmeden Harem hane'de tutuyorsunuz, bence kızınız Nâzik-beden size yalan söylemektedir. Simizâr Şikârinin sevgilisidir, kardeşi değildir. Bu sözün üzerine Serheng-i Şâmi sarhoş bir biçimde Harem haneye girdi. Kızı Nâzik beden onu karşılasa da Serheng-i Şâmi Sīmizâr için geldiğini söyledi. Bunu duyan Sīmizâr odasında yüzüğünün kaşında bulunan zehri hazırlayıp içmek istedi. Nâzik-beden babası Serheng-i Şâmi'den on gün zaman istedi ve on günden sonra Sīmizâr'ı evlenmeye hazırlayacağına söz verdi.

Serheng-i Şâmi zaman geçirmek için askerleriyle birlikte şehir dışına çıkar. Pehlivanlarının birinin atı vahşileşip, Cehângir ve Gonça Leb'in kaldığı kervansaraya doğru gider. Cehângir ve Gonça Leb gölde yıkanırken atı takip eden pehlivan onları görür. Gonça Leb'i Serheng-i Şâmi'ye götürürse attan düşme ve atını kaybetme utancından kurtulacağını düşününce, Cehângir'den kızı istedi. Cehângir suyun içinde olduğu için pehlivana dedi:

Ey dilâver üzün dönder o yana,
Şikâr almak olmaz terlan[148] elinnen.
Bâis olmagınan bu çay kana boyana,
Şikâr almak olmaz terlân elinnen.

Men sennen eyliyem bir iltiması,
Elebil ölmüşem tutan yoh yası,
Sudan çıhah giyah libâsı,
Geçerem yolunda başınan candan.

Cehângir sözlerin diyer merdâna,
Senin bu sözlerin meni getirdi cana
Canın geder kanın olar efsana,
Şikâr almak olmaz aslan elinnen.

Cehângir pehlivanın tavırların görünce sudan çıkıp boynunu katlayıp büktü ve öylesi Serheng-i Şâmi'nin yanına gönderdi. Serheng-i Şâmi pehlivandan olayları işitince Kâmil Vezir'i Cehângirin yanına gönderip onu getirmesini istedi. Kâmil Vezir

148 . Terlan: Bir tür kuş.

Cehângirle görüşüp saygıyla onu padişahın huzuruna davet eledi. Cehangir daveti kabul edip, geleceğini söyledi.

Kâmil Vezir döndükten sonra Cehângir Gonça Leb'i atı Kürriye emanet edip ve Serheng-i Şâmi'nin yanına geldi. Serheng-i Şâmi'nin bakti uzaktan bir pehlivan gelir, otağına çağırip oturttu. Oğlum de görüm benim pehlivanımı niye öldürdün? Diye sordu. Cehangir soğuk kanlılıkla cevap verdi: O benim namusuma göz koymuştu. Serheng-i Şâmi Kâmil Vezir'den bu pehlivanın nasıl biri olduğunu kendi konuştukları dille sordu. Kâmil Vezir padişahın cevabında bu sözleri dedi:

Sene bir söz deyim men bu cevânnan,
Kılış çehse yıhar dağınan daşı.
Geşmek olmaz şirin cannan,
Kılış çehse yıhar dağınan daşı.

Menim söz heç olmaz efsâne,
Bu cevânı görennen bağrım dönüb kane,
O şehsi ki salmısan zindana,
Ya oğludu yada onun kardaşı.

Kâmil diyer Cehângir canınan geçer,
Düşmen ilen dostun bağçağın seçer.
Kellevi kâse eyler onda mey içer,
Ya oğludu yada onun kardaşı.

Serheng-i Şâmi vezirin bu sözlerin önemsemedi. Gonça Leb'i elde etmek için bir planı varidi. Cehângire dedi: Oğul men seni sevdim, benim oğlum ve benden sonra yerimde oturanın yok seni bu ülkenin veli ahdi ve benden sonra padişah olmanı istiyorum, ancak yanında getirdiğin kızı on gün benim yanımda bırakasın, ben onunla eğlenmek istiyorum. Cehângir padişahın bu sözüne onu öldürmek istedi, ancak babasını kurtarmaya geldiğini hatırlayınca bu işin yanlış olduğunu anladı. Bu yüzden aklına bir fikir geldi. Serheng-i Şâmi'ye tamam deyip, vezirler defterdarlar senetleri imzaladılar, padişah da altına damgasını bastı. Hacelerden ikisini görevlendirdi ki kızı getirsinler, ancak Châng irin atı Kürre birini öldürüp, diğerini kaçırttı. Cehângir Serheng-i Şâmi dedi: Kimse onu getiremez. Ben kendim gitmem gerek. Cehângir Gonça Leb'e olayı bu dillerle anlattı.

Sene kurban olum ay gözel bânū,
Cehângirin sene işi düşübdü.
Yolunda koyaram başınan canı,
Cehângirin sene işi düşübdü.

Yar yara vurmaz heş vede hile,
Yar yarın gerek göz yaşın sile.

Olursan dedeme burda vesile,
Cehângirin sene işi düşübdü.

Cehângirem sene sır sözüm deyim,
Verdiğim vededen men nece dönüm?
İstirem veliehd libâsın geyim,
Kezâ vurub işim bele düşübdü.

Gonça Leb onun yolnda her türlü özveriye hazır olduğunu söyledi, ve gerekirse bu yolda canını vermeğe hazır olduğunu bildirdi. Cehângir onun on gün Serheng-i Şâmi'nin Haremhanesinde kaldığı sürede babası Şikâri hakknda bilgi toplamasını istedi. Cehangir Serheng-i Şâmi'nin yanına gitti. Serheng-i Şâmi Cehângir'den kim olduğunu ve nasıl bura geldiğini sordu. Cehângirde sazıyla sözüyle bir tacir oğlu olduğunu, denizde gemilerinin battığını ve babası Hoca Sait deryada öldüğünü bu dillerle anlattı:

Gel sene söyleyim edâlet şahım,
Menim atam gerk olubdu deryâde,
Kaldım men de tehte pâre üstünde,
Penâh getirmişem indi buraye.

Atamın bedenin balıhlar utdu,
Nâmert feleh meni gözünnen atdı.
İzzetim elimnen on ile getdi,
Rehm edesen indi men bi-nevâye.

Göy üstünnen karalar bağlıyam,
Öz derdimi özüm diyem ağlıyam,
Cehângirem, Hâce Seid oğluyam,
Tâcir idi gerk olubdu deryâye.

Diğer taraftan şehirde her yanda ilan edildi ki Cehângir Serheng-i Şâmi tarafından kendine veli ehd edilmiştir. Bir taraftanda Gonça Leb Serheng-i Şâmi'nin Haremhanesine geldi. Haremhane'de Şikârinin sevgilisi Simizâr, Simizâr'ın dadları Mâh-ı Zemīn ve Pernaz Hanım, Serheng-i Şâmi'nin müslüman olmuş kızı Nâzik-beden onu karşiladıklar. Gonça Leb onlara Şikâri oğlu Cehângirin karısı olduğunu söylese de inanmadılar. Şikârinin Hacand-ı vezir'in kızından bir oğlu olduğunu bilmiyorlardı. Gonça Leb bu duruma dahada üzüldü göz yaşı tökerek bu sözleri dedi:

Size kurbân olum yığılan kızlar,
Üreyimde söz var bu diyâre gelmişem.
Gece gündüz kovr[149] eyler yaramsızlar,
Üreyimde söz var bu diyâre gelmişem.

149 . ?

Şeydâ bülbül mâyil olar bir güle,
Göyül bağlamışam bir irin dile,
Râzı olmayın elimi verem ayrı ele,
Metlebim var bu diyâre gelmişem.

Evvel eziz idim indi zelilem,
Çâresiz dertlere vallah delilem,
Şer Şikâriye erşed gelinem,
Bir kenizem Simizâr'e gelmişem.

Heyet bağçasında açan bir gülem,
Cehângire istekli sevgiliyem,
Şâh-ı Şucâ' kızıyam Gonça Lebem,
Metlebim var bu diyâre gelmişem.

Bunlar Haremhanede olsunlar, size haber verim kimden? Cehangirden. Cehângir gündüz yatır geceler Serheng-i Şâmi'nin zindanların gezir. Serheng-i Şâmi'nin on tane zindanı varidi ki elli bin tutulu esiri o zindanlara bölüştürmüştü. Şikâri ve Şirzâd-ı Tīgzen'i de aynı yerde tutuklamıştı. Her gece bir zindana gidip, dikkatle onlara bakardı. Dokuzuncu gece dokuzuncu zindanda bir pehlivan ondan sordu: Gözlerin kimi arar bizim atramızda? Cehângir onun cevabında böyle der:

Size deyim zindâniler,
Gece gündüz yatammıram.
Yuhu gelmir gözlerime,
Gece gündüz yatammıram.

Diyebülmerem sözümü,
Ağlar koyubdu gözümü,
Görebülmürem üzünü,
Ahtardığımı tapammıram.

Cehângirem eylerem feryâd,
Dağlar koynun çaptı Ferhâd.
Serzeniş eyler kohum yad,
Ahtardığımı tapammıram.

Cehângir zindanları bir bir gezdi ve en son en büyük zindana sıra geldi. Gece oraya gittiğinde gördü bu önceki zindan farklıdır. Bu zindanın korukçuları diğer zindanların on katıdır. Yanındaki adamdan sordu: Bu zindanda kaç kişi kalıyor? Dediler bu zindan iki kişiye aittir. Biri Şikâri ve diğeri yeğeni Şirzâd-ı Tīgzen. Cehangir zindanın kapısına vardığında kendini veli ehd olduğunu söyleyerek teftiş için geldiğini bildirdi. Ancak kapıcı zindanın kapısını açmadı. "Bu zindane Serheng-i Şâmi bile teftiş için giremez" dediler. Cehangir zindanın reisiyle konuşmak istediğini bildirdi. Reis-i zindan geldi ve Cehângire boşuna zamanını harcamaması tavsiyesinde bulundu, çünkü

bu zindane girmek için elli beş devletten izin alman gerekmektedir. Cehangir isteğinde ısrarcı olunca Reis-i zindanin emriyle askerler bunu halkaladılar. Cehangir bunu görünce şöyle dedi:

Gel sene söyleyim reis-i zindân,
Gerekdir gedem bu zindâne men.
Menim canım bu yold ola kurbân,
Gerekdir gedem bu zindâne men.

Deyin görüm ne durmusuz âmâde,
Şâhlar şahı özü yetişsin imdâde,
Berâberem bu leşkere davade,
Gerekdir gedem bu zindâne men.

Dolu dolu peymâneni doldurram,
Öz gücümü sene bildirrem,
Pis derdinen bil kiseni öldürrem,
Bu şehri dönderem kannan ümmâne.

Bu sözleri biter bitmez Reis-i zindan Cehângirin tutuklaması emrini verdi. Cehangir kılıcını çekip ilk önce Reis-i zindanı öldürdü, daha sonra askerlere saldırdı. Kendini zindanın kapısına yetirse de kapıyı açamadı. Serheng-i Şâmi haberleri duyunca tüm askerlerini zindana sevk etti. Cehangir savaş sırasında yaralanır ve atına binerek şehir dışına kaçmak zorunda kalır. Bir kaç yerinden yaralanan Cehângir kan kaybederek bir çeşmenin başında atından yere düşür. At Cehângiri suda boğulmaması için sudan çıkarır.

Diğer taraftan Serheng-i Şâmi Şikâri ve Şirzâd-ı Tīgzen'i öldürmek dara çekmek için meydana getirir. Serheng-i Şâmi'nin kızı Nâzik-beden hekime bir tabak altın göndererek onların idam edilmesini bir gün geciktirilmesini istedi. Hekim Şikâri ve Şirzâd-ı Tīgzen'i muayene ederek onların on sekiz yıldan beri taze hava solumadıkları için kanlarında bozukluk olduğunu ve bunun için bir gün açık havada kalmaları gerektiğini söyledi.

Keyvân sovdager bu şehirde yaşarmış, kazadan o gün şehre girmişti. Develerin kervansaraya verib kendisi de evine doğru yola koyuldu. Evde eşi ve oğlanlarını üzgün görünce eşinden neler olduğunu sordu. Keyvân sovdager'in eşi bu dillerle iki tutuklunun dar ağacında idam beklediğini anlattı:

Sövdâger nigerân gel kalma bizden,
Yahcı geldin bu diyâre deyiller,
Sene erz eliyim söz düşün sözden,
Derdim gelmez heç şümâre deyiller.

Her sözü her insâne demek olmaz,
Yekin bilsen heş teâm yemek olmaz.
Bu işe çâre eylemek olmaz,
İki cevânı çekiller dâre deyiller.

Aslında ne Keyvân sovdager ve nede eşi bunların kim olduğunu bilmiyordular, ancak onların Müslüman olduklarını duymuşlar ve onlara yardım etmek istiyordular. Şikâri ne Şirzâd-ı Tīgzen on sekiz yıl banyosuz ve tıraşsız olunca tanınmaz bir hale gelmişler. Kadının bu sözleri Keyvân sovdager'i de cesaretlendirdi:

Kılıncı ver men belime bağlıyım,
Gedim bir meydânı dolanım gelim.
Yolu yohdu men senile ağlıyım,
Gedim bir meydânı dolanım gelim.

Yahşılığı yamanlığı bu dünyada koyaram,
El salıp düşmenin üreyini oyaram,
Başı canı men bu yolda koyaram,
Gedim doğrusun yalanın görüm gelim.

Heş kes geşmeyib dünyada namūs arından,
Ağlıyıb sızlama ah ū zarınan,
Menim kimi sen geş bu oğlanlarından
Bilim bu işin doğru yalanım gelim.

Keyvân sovdager, oğlanlarıyla, Şikâri ve Şirzâd-ı Tīgzen'in yanında duran pehlivanlara yemeklerine bayıltıcı ilaç koyarak onları bayıltıp ve öldürürler. Keyvân sovdager'in eşi de altı atı yeherleyip, şehirin çıkış kapısında oları bekliyordu. Keyvân sovdager oğlanlarıyla Şikâriyi dar ağacından açtılar, ancak bunu kaldırmağa gücleri yetmedi. Bunlar burda uğraşmakta olsun, size haber verim Şeb-rū Eyyâr'dan. Şeb-rū Eyyâr, Serheng-i Şâmi'nin en yakın adamlarındandır. O gece Hızır Peygambaeri rüyasında görür. Hızır Peygamber bunu Müslüman ettikten sonra, İsm-i Azemi ona öğredip, Keyvân sovdager'e yardım etmesini ister.

Şeb-rū Eyyâr zaman kaybetmeden Keyvân sovdager ve oğlanlarınınn yardımına koşar. Şikâri ve Şirzâd-ı Tīgzen'i bir birine bağlayıp, İsm-i Azemi söyleyip yola koyulurlar. Şehir kapısında Keyvân sovdager'ın eşi atlarla onları bekliyordu. Şeb-rū Eyyâr Keyvân sovdager ve oğlanları, baygın Şikâriyi ve Şirzâd-ı Tīgzen'i bir dağın mağarasına götürürler.

Sabahın açılmasıyla haber Serheng-i Şâmi'ye yetişir. Sâhib-i kitap yazıyor: Serheng-i Şâmi yedi kez haberi duymaktan bayılı. Tüm askerlerini savaşa hazırlıyor.

Haber en kısa zamanda Harem haneye de ulaşır. Harem hanede Nâzik-beden sevincek gelince kızlar ne olduğunu sararlar. Nâzik-beden bakalım ne cevap verecek?

Ürek sırrım hem derd mūnislerm,
Bize bir de dedem el tapabilmez.
Bu gün size bir şad heber söyleyim,
Bize bir de dedem el tapabilmez.

Kelbim çiçek açıp gözel bir bağdı,
Düşman üreyinde böyük bir dağdı,
Şikâri ölmeyib helede sağdı,
Bize bir de dedem el tapabilmez.

Cehângire Allâh bir nezer salıb,
Gelib Şikârını dardan aparıb,
Nâzik-beden gemli könlü şad olub,
Bize bir de dedem el tapabilmez.

Herkes Şikâri ve Şirzâd-ı Tīgzen'i Cehangir kurtardığını sanıyordu.

Size kimden söyleyim: Cehandâr'dan. Cehândâr, Şikârinin Araplar Padişahının kızı Horşīd-ı Bânū'dan olan oğludur. Cehândâr meşeden kaplan tutup onlarla oynardı. Bir gün anası Horşīd-ı Bânū onu gülümseyerek izliyordu, daha sonra ağlamaya başladı. Bunu böyle gören Cehândâr anasından sordu? Ana can neden önce gülümsüyordun sonra ağladın? Dedi oğlum sen bana babanı ve dedeni hatırlattın. Cehândâr dedi: Meğer benim babam ve dedem kimleridi? Cehandârın isteği üzerine Horşīd-ı Bânū onun babası ve dedesinin kim olduğunu ve nerde olduğunu böyle dedi:

Sene kurban olum gül üzlü oğul,
Atan bağlayıbdı bereni bendi,
Neçe ildi gedib düşüb girdâbe,
Vurublar boynuna kezâ kemendi.

Beled olmamısan hele heyhâte,
Deden İskenderdi getdi zülmâte,
Hesret kalıb o da Ab-ı heyâte,
Vurublar boynuna kezâ kemendi.

Horşīd-ı Bânū'nu yahşı tanısan,
Bebir oynatmahdan baş açammısan,
Cehândarsan Şikârinin oğlusan,
Serheng-i Şâmi'nın olubdu bendi.

Horşīd-ı Bânū oğlu Cehândâr'a Şikârinin oğlu olduğunu, Şikâri'de Melik Şâh-ı Rūmi Şâh-ı Dârâ olduğunu söyler. Daha sonra Serheng-i Şâmi' ile yaptığı savaşlarda hile ile tutuklanıp ve on sekiz yıldan beri onun hapishanesinde tutuklu olduğunu söyler. Onu kurtarmak için büyük kardeşi Cehangir (Şikâri'nin Hacand-ı vezir'in kızı Pernâz

Hanım'dan olan oğlu) Şam kentine gittiğini söylese'de o da babasını kurtarmaya gitmek istediğini bildirdi. Horşīd-ı Bânū bu şart ile ona izin vereceğini söyledi ki pehlivanlığın sabit elemek için cezirede bulunan nikabli adamı yakalayıp onun yanına getirsin. Cehândâr ertesi gün nikanli adamı yakalamak için cezireye gitti, ancak nikablı adam onu atından düşürdü. Yenilgiyle anasının yanına gelen Cehândâr ertesi günde nikablı şahsı tutmak için gitti. Nikablı şahıs tekrar bunu attan düşürdü. Bu defa yeniliğisinin verdiği utançtan eve gitmedi, bir yerde oturup ağladı. O kadar ağladı ki bayıldı. Rüyasına Haz. Ali gelip onun beline bir kemer bağladı ve onu kimse yenemeyeceğini söyledi. Rüyadan ayılan Cehândâr belinde bir kemer gördü. Anasının yanına gidip olayları ona anlattı. Ertesi gün nikablı şehsı attan düşürdü, ancak nikâbın kaldırdığında anası Horşīd-ı Bânū ile karşılaştı. Horşīd-ı Bânū dedi: Oğlum şimdi sabit eledin ki pehlivân olmuşsun. Cehândâr babası Şikâri'yi kurtarmak için kendine asker toplamaya başladı.

Size dasitani kimden söyleyim? Şikâriden. Şikâri ve Şirzâd-ı Tīgzen'i mağaraya götürüp, yiyecek, içecek getirdiler. Üzerini değiştirdiler, on sekiz yıldan sonra yıkayıp tıraş yaptırdılar. Şikâri yavaş yavaş kendine geldi. Keyvân sovdager, oğulları ve Şeb-rū Eyyâr başı ucunda durmuşdular. Şikâri onların kim olduğunu ve neden yardım ettiklerini sordu. Keyvân sovdager kendini Sâleh sovdâger ve oğullarını ve Eyyârı tanıttırdı, ve onların Müslüman oldukları için dar ağacından kurtardıklarını söyledi. Keyvân sovdager Şikriden kim olduğunu ve nereli olduklarını sorduğunda Şikâri bu sözlerle kendini tanıtt:

Sene kurban olum men ey pirmert,
Ne yerim bellidi ne de mekânım.
Görüm heş merdi yıhmasın heş nâ-mert,
Ne yerim bellidi ne de mekânım.

Sene diyemmerem haralıyam mem,
Bir felek zede yaralyam men,
Gemim çohdu, başı belâlıyam men,
Ne yerim bellidi ne de mekânım.

Bir siyâh tellinin men maralıyam,
Heber alsan Rūm'un Şehriyarıyam,
Melik şâh-ı Rūm oğlu şer Şikârıyam,
Düşmân elinde kalıb Simzâr tek cananım.

Bu sözleri duyan Keyvân sovdager bayıldı. Kendine geldiğnde Şikâriye dedi: Oğlum ben elli beş devlet arasında tacirlik yaparım. Bir yerde beni Keyvân sovdager, bir yerde Sâleh sovdâger, bir başka yerde Hâce Eşref, diğer yerde de beni Hâce Gani

olarak tanırlar. Ben seni kuyudan kurtarıp ve kul olarak Menzer Şâh-ı Yemeni'ye satan, Keyvân sovdagerim. Şikâri onun elinden ayağından öptü ve onu ikinci kez kurtardığı için teşekkür etti. Keyvân sovdager Şikâriden sordu: Pehlivan şimdi ne yapmak istiyorsun? Şikâri bunun cevabında alıp sazını dedi:

Sene kurbân olum atam sōvdâger,
Ne başımda tacım ne leşkerim,
Sene kurbân menim canım her ne var,
Ne başımda tacım ne leşkerim.

Men râziyam başa gelen kezâye,
Ölsem Simizâr eyleşsin ezaye,
Koşunum yohdu düzem nizâme,
Ne başımda tacım ne leşkerim.

Şikâritam felek girib kesdime,
Derdim gelir bu derdlerin üstüne,
Bir de çıham Ejdâhâ-hâr üstüne,
Ne başımda tacım ne leşkerim.

Keyvân sovdager Şikâriye umut vererek kendi servetini onun yolunda koyacağını söyler. Şeb-rū Eyyâr da yakındaki yerli halkı asker olarak Şikârinin hizmetine alır.

Şikâri yeğeni Şirzâd-ı Tīgzen'in tavsiyesiyle Serheng-i Şâmi'ye bir mektup yazıp, savaşmak istemediğini bildirip ve Simizâr'ı geri vermesini istedi. Şikâri mektubunda yazdı:

Mennen selâm olsun Serheng-i Şâm'e
Gönder gelsin menim Simizâr'ımı.
Bir de bâis olma gel nâ-hak kane,
Gönder gelsin menim Simizâr'ımı.

Merd oğlanı görüm âciz kalmasın,
Nâ-merd olan görüm başa varmasın,
Aramızda bir de ceng olmasın,
Gönder gelsin menim Simizâr'ımı.

Şikâriyem eslâ gülmedi üzüm,
İstemirem nâ-hek yere kan töküm.
Verginen nâmūsimi koyum gedim,
Göylüm çoh istiyir Simizârimi.

Şikâri mektubunu yerli halkların birinden Serheng-i Şâmi'ye ulaştırır. Serheng-i Şâmi'nin ceziri Kâmil Vezir bu mektuba olumlu cevap vermesini istese de Serheng-i Şâmi Simizâr'ı geri vermeyeceğini bildirdi ve mektubun cevabında savaş yazdı.

Bu taraftan Serheng-i Şâmi kalesi sayılan Serheng-âbâdı korumak için yeğeni Hüşşâm-ı Şâmi, Keyvân Pehlevânı ve l'al-i Şâmini görevlendirdi. Bu pehlivanlar Serheng-âbâde yetiştiğinde bunları karşılamak için davullar çalındı. Davulun sesi Şikârinin koşunu duyduğunda tedirgin oldular. Şikâri askerlerin arında bu tedirginliği görüp sazı aldı eline görek ne dedi:

Kâdir Allah bu dur sennen dileyim,
Şâhlar şahı özün yetiş haraya.
Çârem nedir bularınan neyleyim?
Tebib ola merhem sala yaraya.

Mecnūn tek kalmışam leylam çölünde,
Gece gündüz virdim budur dilimde,
Her derde çâre var Allâh elinde,
Şâhlar şahı özün yetiş haraya.

Ürekden yaralı sine dağlıyam,
Öz derdimi özüm deyim ağlıyam,
Şikâriyem Şâh-ı zâde oğluyam,
Kâdir Allâh özün yetiş haraya.

Dâsitani kimden söyleyim? Serheng-i Şâmi'nin Pehlivanı Keyvân Dilâver'den. Keyvân Dilâver rüyasında Hızır peygambari görür. Hızır Peygamber behişt ve cehennemi ona gösterir. Serheng-i Şâmi tarafında kalırsa cehennem ve Müslüman olup Şikâriye yardım ederse behişte gideceğini söyler. Keyvân Dilâver kelme-yi şahadet getirip, Müslüman olur. Gece kimse fark etmeden Şikârinin askerlerine kavuşur. Şikârinin askerleri Şikârinin haberi olmadan gece karanlığından yararlanarak Serheng-âbâde girip orayı garet ederle. Sabah Şikâri uykudan uyandığında çadırında tanımadığı birini görür. Keyvân Pehlivan yeni Müslüman olduğunu, Hızır peygamberi rüyasında gördüğünü ve ona yardım etmesini istediğini böyle anlattı:

Sene kurbân olum ay şer Şikâri,
Yuhuda görmüşem şahlar şahını.
Sen mene veresen bu iftihâri,
Yuhuda görmüşem şahlar şahını.

Gelmişem dostunan düşmen tanıyam,
Serheng-i Şâmi'nin pehlevânıyam,
Taze Müselmanam sine dağlıyam,
Yuhuda görmüşem şahlar şahını.

Görmüşem rüyada Şâh-ı Merdânı,
Mehşerde kuracah özü divânı,

Gafletden oyatdı[150] o kerem kânı,
Yuhuda görmüşem şahlar şahını.

Şikâri Keyvân Dilâverin sözüne ne sadakatına inanır. Keyvân Dilâver Şikâriye Serheng-âbâd'ın çok önemli olduğunu belirterek hemen Serheng-âbâd'ı fethetmesi yönünde ona öneri verir. Serheng-âbâde vardıklarında şehrin Şikârinin askerleri tarafından fethedildiğini ve askerler tarafından garet edildiğini görürler. Savaş sırasında Serheng-i Şâmi'ni baş pehlivâni ve yeğeni Hüşşâm-ı Şâmi, ve Lel-i Şâmi öldürülür. Şikâri destur verdi onların başların bedeninden ayırıp, bir mektupla Serheng-i Şâmi'ye gönderdi. Şikâr mektubunda bunları yazdı:

Serheng-i Şâmi'ye yazıram nâme,
İstemirem aramızda ceng ola.
Ermeğandı gönderirem o Şâme,
İstemirem aramızda ceng ola.

Nâmerdin ferine bir yol uymuşam,
On sekkiz il zindanında kalmışam,
İndi de Serheng-âbâdı almışam,
İstemirem aramızda ceng ola.

Vermişidim sene ihtiyârımı,
Dağıtdın vezirim, hem vüzârımı,
Şikâriyem gönder Simizâr'ımı,
İstemirem aramızda ceng ola.

Hüşşâm-ı Şâmi ile Lel-i Şâmi pehlivanların kafaları bir mektupla birlikte Serheng-i Şâmi'nin yanına gönderilir. Serheng-i Şâmi Serheng-âbâdın Şikâri askerleri eliyle feth olduğunu bilmiyordu. Keyvân Dilâverin Şikâri askerlerine doğru gittiğini öğrenmişti. Keyvân Dilâverin Şikâri ve askerlerine diz çöktürüp ve ona hediye gönderdiğini sandı. Ancak Şikârinin askeri mektubu verip, pehlivanların kafaların yere koyduğunda olayları anladı. Şikârinin askeri Serheng-âbâdın feth olunmasını ve pehlivanların öldürülmesini Serheng-i Şâmi'ye nice söyledi:

Gel sene söyleyim Serheng-i Şâmi,
Bele hiyâl etme çölde kalmışık.
İçmişik biz hekiketin camını,
Erenler pirinnen bir pay almışık.

Allalın birliğin yekin bilmişik,
Hek yolunda neçe kurban cermişik.
Hüşşâmı desen biz öldürmüşük,
Geçen gece Serheng-âbâdı almışık.

---

150 . Oyatmaq: Uyandırmak

Hiyâl etme sen dalı kalmışık,
Toprağıva böyük zehme salmışık,
Dünen gece Serheng-âbâdı almışık,
Bu gece de nezer Şâme salmışık.

Serheng-i Şâmi bu sözlerden sonra askerin tutuklama emrini verir. Asker büyük bir başarıyla ordan kaçmayı başarır.

Serheng-i Şâmi Şikâriye bir mektup yazıp, on gün ondan zaman istedi. Bu böyle kalsın, dastani size Şikâriden söyleyim: Şikâri bir gece Simizâr'ı rüyasında görür. Simizâr'ın aşkının odu bunun canına düşdü. Simizâr'i görmek için gizlice Şâm'a gitmeye karar verir. Şâm şehrinin duvarına kement atıp, şehrin hisarından aşağa indi. Şikâri Şâma girse de Şehri bilmediği için nereye gideceğine şaşırdı. Allahe yüz tutup bu sözleri dedi:

Şükür eylerem birliğive dübâre,
Koyma kalam men âvâre bu gece.
Geribem kurbetde kaldım âvâre,
Koyma kalam men âvâre bu gece.

Ohudum Enveri yettim Yâsine,
Gemi tek gerk oldum gem deryâsine,
Sürsem bu sinemi yâr sinesine,
Yetir meni Simizâr'e bu gece.

Şikâriyem geribem bu diyârda,
Yârın hesreti var cism ile canda,
.... kalıb kaferistânda,
Yetir meni Simizâr'e bu gece.

Bu esnada şehirde gezinirken yüksek bir duvar gördü. Harem hane duvarı olduğunu umarak kemendini duvarın başına attı. Duvarın ardında büyük bir bağ varidi, Şikâri bağın içindeki saraya doğru gitti. Harem hane muhafızlar tarafından çevrilse de Şikâri bir yolunu bulup, Haremhaneye girdi. Haremhanede kızların konuşmasını duydu. Kızların arsında gözü Simizâr'e değdiğinde bayılıp düşdü. Kızlar başına toplandı. Simizâr Şâh-ı Dârâ oğlu Şikâriyi tanıdı. Simizâr Serheng-i Şâmi'nın kızı Nâzik-beden'i gösterdi ve onun yardımıyla orada kimse dokunmadan yaşadıklarını söyledi. Ancak Simizâr Şikâriyi Nâzik-beden'le paylaşacaklrına söz verdiğini unutmadı. Şikâri bir kolun Simizâr'ın boynuna, bir kolun Nâzik-beden'ın boynuna saldı. Mâh-ı Zemīn ve Perizâd da orada idiler. Şikâri kenarda ağlayan bir kızı görünce onun kim olduğunu sordu. Nâzik-beden onun Gülbâr vilayetinin şahı Şâh-ı Şucâ'nın kızı olduğunu ve senin

Cehânir adlı oğlunun eşi olduğunu iddia ettiğini söyledi. Şikâri on sekiz yıl hapiste kalınca bunu unutmuşdu. Şikâri onun yanına geldi ve dedi:

Şikâriyem day çıhmışam zindândan,
Sarı siyâh telli balam ağlama.
Geçerem yolunda baş ile cannan,
Sarı siyâh telli balam ağlama.

Kulah ver sene var bir neçe sözüm,
Sürme mest eyleyibdi ala gözün,
Sen menim gelinimsen ya ki kızım,
Sarı siyâh telli balam ağlama.

Şikâriyem ahır gözden gem yaşım,
Belâden kurtarmır belâlı başım,
Cehângir oğlumda ya da kardaşım,
Sarı siyâh telli balam ağlama.

Şikâri bu sözlerle onu avuttu ve gelip onuda ordan kurtaracağına söz verdi ve ordan ayrıldı.

Gece İslam koşununa dönd. Sabah geç uyanınca Şeb-rū Eyyâr Şikâri'den dün gece nereye gittiğini sordu. Şikâri ilk başta bir yere gitmediğini söylese de daha sonra olayları ona anlattı. Şikâri bundan sonra gece tek başına dışarı çıkmayacağına söz verdi. Başka taraftan Serheng-i Şâmi aldığı on gün zanam içinde elli beş devletten yardım toplayarak Şikâri'nin savaşına hazırlandı.

Bir gün Serheng-i Şâmı askerleri tarafından savaş davulu vuruldu. Şikâri askerlerini savaşa hazır olmasını emr etti. Şirzâd-ı Tīgzen emisinin yanına gelip ve ilk başta meydana gitmek istediğini bildirdi. Şikâri buna izin vermeyice Şirzâd-ı Tīgzen amcası Şikâriye bu sözlerle onun savaşa gitmesine izin vermesini istedi.

Başıva dolanım senin han emi,
Ver tebli döysünler menim adıma.
Allah vermesin sene kusseynen gemi,
Ver tebli döysünler menim adıma.

Tebib isterem merhem sala yaraya,
Şâhlar şahı özün yetiş haraya,
Sığınmışam mende bu gün hudâya,
Ver tebli döysünler menim adıma.

Atadan babadan gerek merkeb oynadam,
Sene can ciğerem ne inki yara,
Tig-zen diyeller mene Şirzâdam,
Ver tebli döysünler menim adıma.

Şikâri Şirzâd-ı Tīgzen'in ısrarını görünce onun meydana çıkmasına izin verdi. Serheng-i Şâmi tüm askerlerine hucum emri verdi. Şikâri tarafından da Keyvân sovdager oğullarıyla, Keyvân Pehlivan ve Şeb-rū Eyyâr ve askerler düşmana saldırdılar. Savaş akşama kadar sürdü. Akşam her iki taraf askerlerini geri çekti ve savaşın devamı ertesi güne kaldı. Ertesi gün savan esnâsında uzaktan bir duman görüldü. Şikâri Şeb-rū Eyyâr onların kim olduğunu haberin getirmek için görevlendirdi. Şeb-rū Eyyâr askerlere yakınlaştığında Menzer Şâh-ı Yemeni ve Firūz Eyyâr'ı on iki bin askerle beraber geldiğini gördü. Menzer Şâh-ı Yemeni Firūz Eyyâr ve on bir eyyâr on iki bin askerle ile birlikte geldiler. Şikâri geri dönüş davulun vurdurdu ve onları karşılamaya gittiler. Şikârinin askerlerinin gücüne güc kattılar. Şikâri Firūz Eyyâr, Menzer Şâh-ı Yemeni ve diğer pehlivanlarıyla görüşüp hasret giderdiler. Şikâri Menzer Şâh-ı Yemeni'den atı Merkeb-ı Ejdâhâr'ı sordu. Menzer Şâh-ı Yemeni Merkeb-ı Ejdâhâr'ın vasitesiyle canını kurtardığını ve Serheng-i Şâmi'nin askerlerinden kaçtığını anlatıp, onu Merkeb-ı Ejdâhâr'ın yanına götürdü. Şikâri Merkeb-ı Ejdâhâr'ın okşuyüp öptü. Ertesi gün Serheng-i Şâmi'ye bir mektup göndererek Simizâr ona geri vermesini istedi. Şikâri mektubunda böyle yazdı:

Allah verdi elime ihtiyârimi,
Gene çıhıram Ejdâhâr üstüne,
Menim sennen ayrı sözüm yohdu,
Elim çatsa nazlı yârin destine.

Ağlaram gözümnen kan yaş tökerem,
Mezlumlar üstünde zehmet çekerem,
Toprağıvı deryâlere tökerem,
Gene çıhıram Ejdahahâr üstüne.

Ayrılık hesteti day besdi mene,
Müselmânam bu iftihâr besdi mene,
Dededen babadan .... mene,
Gene çıhıram Ejdahahâr üstüne.

Mektıbun ayağın imzalayıp, Serheng-i Şâmi'ye gönderdi. Serheng-i Şâmi mektubu okuyup Merkeb-ı Ejdâhâr'ın tekrar Şikâride olduğundan haberi oldu. Mektubun cenvabını savaş yazdı. Gene iki tarafın askerleri savaş meydanında buluştular. Bir kaç gün savaştan sonra Kâmil Vezir Serheng-i Şâmi'ye Serheng-âbâdı tekrar ele geçirmek için planlar hazırladı. Buna göre Serheng-i Şâmi askerlerinin çok olmasından yararlanıp savaşa daha çok asker gönderip böylelikle Şikâriyi zor durumda koymayı başardı.

Bunlar burda savaşta olsunlar size kimden haber vereyim? Cehângir'den. Cehângir'in yaraları sağalıp, Muhtârla birlikte yola konulmuştular. Az gittiler çok gittiler, Cehângir uzaktan bir toz duman gördü. Muhtâr'ı haber getirmeğe gönderdi. Gülbâr vilayeti'nin şahı Şâh-ı Şucâ' ve Hilâl padişahı Zühhâk Padişah, her biri dört yüz bin askeri ile geldiğini öğrendi. Cehângir geldiğinde bu kentleri Müslüman yapmıştır. Bunlar Cehangir'in zor durumda olduğunu öğrenince ona yardım etmeğe gelmişlerdi. Cehângir kayın atası Şâh-ı Şücâ' ile görüşüp öpüştükten sonra babası Şikâri'yi kurtarmaya gittiğini söyledi. Şâh-ı Şücâ' ve Zühhâk Padişah'ın askerleriyle toplam sekiz yüz bin askerle yola devam ettiler.

Az gidip, uz gittiler, bir ovada gök bulutlarının yere idiğini gördüler. Yakına gittiklerinde bulutların sanaş meydanın yükselen toz duman olduğunu anladılar. Menzer Şâh-ı Yemeni, Zühhâk Padişah ve Cehângir büyük bir savaşın olduğunu görüp, askerlerini yakın bir yerde getirdiler. O taraftan Şikâri ve askerleri uzaktan büyük bir asker yığınağının geldiğini görünce savaş kuralına uyarak geri çekilme davulunu vurdular. Ancak Serheng-i Şâmi askerlerini geri çekmedi ve savaş devam etti. Cehângir daha fazla dayanamadı cesur pehlivanlarını alıp bu sözlerle savaş meydanına gireceğini Şâh-ı Şucâ'ya bildirdi:

Gel sene söyleyim ey Şâh-ı Şücâ,
Elebil ki bu gün kiyâmet olub,
Ne gündüz bellidi ne de gece,
Yohsa kiyâmetden elâmet olub.

Lokmân ister vere bir dermân mene,
Bu ses ne sedâdı yetişir mene,
İsterem icâze ver fermân mene,
Bilmirem ne gündü kiyâmet olub.

Cehângir'de geldi, koy düşmen bilsin,
Ecel heletini eynimne geysin,
Kimde hüner vardı meydâne gelsin,
Elebil görürem kiyâmet olub.

Sözlerin bitirdikten sonra pehlivanlarıyla birlikte savaşa girdiler. İslam askerleri yardıma gelenleri görünce daha da cesaretli savaştılar ve Serheng-i Şâmi'nin askerlerini geri püskürttüler. Şikâri savaş esnasında Cehângir'in cesaretine hayran kalı. Savaş meydanından ayrılıp, abdest alıp namaz kıldı. Allahtan İslam ordusuna yardım etmesini diledi. İbadeti bitikten sonra Keyvân sovdager yanına çagırıp, o pehlivanın kim olduğunu öğrenmesini bu sözlerle istedi:

Dolanım başıva dedem Sōvdâger,
O cevanan getir bir heber mene.
Sene kömek olsun o perverdigâr,
Tez getir sen onnan mene bir heber.

Malım cânım Keyvân sene kurbandı,
Ferâmerzidi yâ da Teymūr- şâh Kemandı,
Özü mennen artık o pehlevândı,
Get getir sen onnan bir heber.

Şikâri'nin üreyini gerdisen,
Şâd olub ürekten daimen gülesen,
Gedisen selâmet görüm gelesen,
Tez getir sen onnan mene bir heber.

Bu sözden sonra Keyvân sovdager Şikârinin gösterdiği pehlivanın kim olduğunu bilmek için savaş meydanına girdi. Keyvân sovdager Cehangirin savaş tarzından etkilendi. O na yaklaşmayı denese de daha fazla duramadı. Cehângir düşman askerlerini son baharda ağaçların yaprakları yerde dökülürcesine yere döküyordu. Bu manzarayı gören Keyvân sovdager Şikârinin yanına geri döndü. Şikâri Keyvân sovdager'den sordu: De görüm o pehlivandan bir haber getirdin mi? Keyvân sovdager sazını alıp gördüklerini Şikâriye böyle anlattı:

Sene kurbân olum men ey dilâver,
Koşundu ki katılıb .... üstüne,
İndice koşunu târ ū mâr eyler,
Kol kışdı ki tökür temâm daş üste.

Berk kimi kılış vurub geçiri,
Düşmanlar elinnen aman çekiri,
Koşunun bağrını yarur sökürü,
Bedendi ki tökülür baş üstüne.

Belâdan kurtardı belâlı başım,
Tökme gözlerinnen kanlı yaşım,
Yâ oğlundu senin ya kardaşın,
Bedendi ki tökülür baş üstüne.

Savaş meydanında Cehângir Serheng-i Şâmi'nin olduğu yeri amaçlayarak askerleri yara yara ona doğru gitti. Serheng-i Şâmi dört filin üzerinde bir teht-ı revan kurmuş ordan savaşı izliyordu. Cehângir taht-ı revânın bir tarafın çökertmeyi başardı. Büyük bayrak yere düştü. Cehângir Serheng-i Şâmi'nin kemerini tutup havaya kaldırsa da Serheng-i Şâmi kemerin kesip, onun elinden kurtulur. Serheng-i Şâmi geri dönüş davulunu çaldırdı. Serheng-i Şâmi'nin askerleri geri çekilince Şikârinin askerleri'de geri çekildi. Cehangir kendi çadırına gitti ve Şikâriyi çadırına çağırdı. Yemek araya

geldiğinde Şikâri dedi: Benim askerlerim açken ben burda bir şey yemem. Cehangir Şikâri'nin askerlerine de yemek gönderdi. Yemekten sonra Cehângir Şikâriden sordu: Sen bu kadar az askerle neden Serheng-i Şâmi'nin karşına çıktın? Savaşın nedeni nedir? Şikâri dedi: Ben başımdan geçenleri anlatırsan bitmez önce sen söyle. Cehangir bu sözlerle başından geçen olayları ve kim olduğunu tanıttı:

Soruşma halımı sen ey dilâver,
Vardı üreyimde nisgilim menim.
Kara bağrım şan şan olub eriye,
Vardı üreyimde nisgilim menim.

Derdim çohdu salammaram âşkâra,
Vardı üreyimde bir neçe yâra,
Nece desen men olmuşam biçâra,
Vardı üreyimde nisgilim menim.

Felek meni elden ayrı salıbdı,
Dört dövremi gem leşkeri alıbdı,
Anam beçara gözü yolda kalıbdı,
Vardı üreyimde nisgilim menim.

İzzet ū şövketi gedib hârıdı,
Her bir yerde mezlūm perestârıdı,
Adım Cehângirdi, dedem Şer Şikâri,
Vardı üreyimde nisgilim menim.

Şikâri bu sözleri eşidende daha fazla dayanamaz bayılıp yere düşür. Bunu baygınlıktan çıkarttılar. Cehangir sordu: Ne oldu sana bayıldın? Dedi sen demedin mi Şer Şikârinin oğluyam? İşte bu sözün beni bayılttı. Şikâri sordu: Söylediğini nasıl ispstlarsın? Cehângir anasının koluna bağladığı bazu bendi gösterdi ve dedi: Ben Yemen şehri'nde Hacand-ı vezir'ın kızı Pernâz'ın oğluyam. Babam Serheng-i Şâmi'nin tutuklusu olduğu için onu hiç görmedim. Bu bazu bent Şikârinin anama verdiği galargıdı. Şikâri bazu bendi görünce kendini tanıttı. Bunlar kol boyun oldular her ikisi de bayıldı.

Size kimden söyleyim? Serheng-i Şâmi'den. Serheng-i Şâmi askerlerini tekrar toplayıp, Şikâriye bir mektup yazıp ve on gün daha zamanistedi. Bu arada Firengistan ve Rūm'a mektup yazıp onlardan yardım istedi.

Şikâri oğlu Cehângirle Simizârı ve ordaki kızları görmek için geceleyin Şama gitmeye karar verdiler. Yola koyulup, yolda atlarını geri gönderdiler ve yaya devam ettiler. Şâm kentinin hesarını kement atarak aştılar, anvak her tarafta bekçi ve keravul gördüler. Şikâri durumu böyle görünce oğluna dedi:

Başıva dolanım gül üzlü oğul,
Bir iltifât iste hudâden bize.
Anan yedirdibdi kendinen noğul,
Bir iltifât iste hudâden bize.

Senilen üz koyub geldim buraya,
Tebîb ola merhem sala yaraya,
Belke başım karışmıya gūgâya,
Necât vere Allah gūgâden bize.

Hara getsem sen gel menim dalımca,
Anan hesret kalıb indi dalınca,
Şikâri de sene bahsın doyunca,
Bir iltifât iste hudâden bize.

Yola koyuldular, şehrin meydanında Serheng-i Şâmi'nin sakerlerine yakalandılar. Cehangir kılıcını çekmek istedi, ancak Şikâri izin vermedi. Şikâri askerlere yalvarıp yakardı ve onları bir hileyle su ambarına çekti. Serheng-i Şâmi'nin askerleri kırk pehlivana haber saldıla. Pehlivanlar teker teker su ambarına girdiler. Şikâri Cehângiri pehlivanların elindeki maşaleleri söndürmekle görevlendirdi. Pehlivanlar maşalelerinin havasızlıktan söndüğünü düşünerek teker teker ambara girdiler. Şikâri Cehangirle birlikte pehlivanların hepsini öldürdü. Daha sonra yollarına devam edip, haremhanenin bağına girdiler. Haremhane sarayının kapısın bulup içeri girmek istediler. Kapıdan kızların konuşmalarını duydular. Gonça Leb kızlara dedi:

Size kurbân olum eyleşen kızlar,
Yığışın döreme barı bu gece.
Bir yaram var dâyim kan verer sızlar,
Yığışın döreme barı bu gece.

Zelil olub eceb düşdüm ayağa,
Bülbül kimi sığınmışam budağa,
Merhemet eliye gele otağa,
Dest-hoş deyib yârı görem bu gece.

Sözlerimi yetirdim day temâme,
Sâki haramdı mey tökme câme,
Gonça Leb'in ömrü yetdi temâme,
Yığışın dövreme barı bu gece.

Gonça Leb'in bu sözlerin duyan Şikâri daha fazla dayanamadı, kapıyı açıp içeri girdi. Simizâr Mâh-ı Zemīn dadı, Gonça Leb, Nâzik-beden Şikâriyi görmekten sevindiler. Şikâri Gonça Leb'e Cehângir'in de geldiğini söyledi ve Cehângir içeri girdi. İki sevgili kol boyun oldular. Şikâri'de Nâzik-beden ve Simizâr'ı yanına alıp, yediler, içtiler hoş vakit geçirdile. Şikâri ve Cehangir bir kaç gün gizli şekilde orda kaldılar.

Ancak bir gün sarayın aşçısı tarafından ihbar edildiler. Cehangir sarayın kadın aşçısının onunla beraber olma teklifini redd edince onların Haremhanede olma haberini Serheng-i Şâmi'ye ulaştırmıştı. Serheng-i Şâmi'nin dört bin pehlivanını Haremhane bağını halkaladılar. Cehangir neler olup bittiğnden habersiz babası Şikârinin yanına geldi. Şikâri durumu oğluna bu sözlerle bildirdi:

Heberin yoh bu heberden ay bala,
Alıb dövremizi çohlu pehlevân.
Sen ile ikimiz verek dal dala,
Alıb dövremizi çohlu pehlevân.

Nâ-mert kimseynen teâm yeme sen,
Meğrūr olub heç vaht menem deme sen.
Mezlumlar kelbine heç vaht deyme sen,
Alıb dövremizi çohlu pehlevân.

Şikâriyem eceb düşdüm belâya,
Tebīb ola merhem sala yaraya,
Şâhlar şahın çağır gelsin haraya,
Alıb dövremizi çohlu pehlevân.

Şikâri sözlerin bitirdikten sonra kızlardan helâlık alıp, Cehângirle berâber dışarı çıktılar. Kement atıp bağın duvarından aşıp ve Serheng-i Şâmi'nin pehlivanlarıyla karşı karşıya geldiler. Omuz omuza pehlivanlarla savaşa başladılar. Sağdan geleni sağdan, soldan geleni soldan vurdular. Savaşa savaşa şehirden çıkmayı başardılar. Haberciler Menzer Şâh-ı Yemeni'ye haber verdiler. Menzer Şâh-ı Yemeni Şikâri ve Cehângirin atların onlara gönderdi. Kendisi de askerleri hazırlayıp, yardım için yola koyuldu.

Serheng-i Şâmi Şikâri ve Cehângirin Şehirden çıkmaların görünce askerlerini meydana sevk etti. İslam ve küfr askerleri gene savaşa başladı.

Bunlar burda savaşta olsunlar, size haber verim kimden? Simzâr ve Nâzik-beden den. Nâzik-beden kızlara dedi: Babam Serheng-i Şâmi savaş biter bitmez buraya gelecek, benim Müslüman olduğumu anlamış, beni öldürür ve sizleri ele geçirir. En iyisi biz burdan kaçalım belki kendimizi İslam askerlerine (Şikâri'nin askerlrine) yetiririz ve canımızı kurtarırız. Simizâr, Nâzik-beden, Gonça Leb, Mâh-ı Zemīn ve Perizâd dadı gece karanlığında gizlice yola koyuldular. Gece karanlığında yollarını kaybadip, Meşe-yi Mehlekeye girdiler. Kızlar uzaktan bir ışık görünce Şikârinin askerleri olması umuduna oraya doğru gittiler. Simizâr Mâh-ı Zemīn ve Perizâdı ışığının kaynağına doğru gönderdi. Yakınlaştığında ışıkların periler evinden olduğunu anlarlar. Durumu Nâzik-beden'e söyleyince Nâzik-beden saçını başını yolmaya başladi ve dedi:

Esir olduh bunan bele,

Yardan düşdük kenâre biz.
Didâr kaldı kiyâmete,
Göremmerıh dübârebiz.

Perizâd deyil bes kimdi?
Bu cezire tilisimdi,
Necât yohdu day ölümdü,
Yardan düşdük kenâre biz.

Nâzik-beden'ni sözünü,
Sürme mest edib gözünü,
Göremmerem yar üzünü,
Hasret kaldıh canane biz.

Bu yer tılısım olmuş bir ceziredir. Serefrâz Şâh kızı Reyhân Peri'yi Devler Pâdişahından korumak için perizâdlarla bu cezirede bırakmış ve cezire tılısım olduğu için kimse oraya giremiyor. Reyhân Peri bunları getirmek için perileri görevlendirdi. Reyhân Peri perilerle yaşadığı için bunları gördüğünde çok sevindi. Onları ağırlayıp orda kalmalarını istedi. Reyhân Peri her ilmden bilen birisiydi. Periler her haberi anında ona yetirirdiler. Simizâr ve Nâzik-beden Serheng-i Şâmi'nin haremhanesinden kaçtıklarını söyleyip kendilerini tanıtmak istediğnde Reyhâne Peri onları tanıdığını ve olaylardan haberi olduğunu söyledi. Nâzik-beden yalvarıp yakardı ve onları bırakmasını bu sözlerle anlattı:

Her elme beletsen periler şâhı,
Tanırsan Allahı yetir o yâre bizi.
On sekkiz il düşmen elinde çehmişem âhı
Seversen Allahı yetir o yâre bizi.

Koyma hecâlet çekek bizi şeh-zâde,
Mezemmet yohdu Şirin ile Ferhâde
Gözellikte yohdu tayın dünyâde,
Tanırsan Allahı yetir o yâre bizi.

Üreyimin bu hekiki sözüdü
İntizâr kalan bu kızların gözüdü,
Adım Simizâr Yemen şahının kızıdı,
Tanırsan Allahı yetir o yâre bizi.

Reyhâne Peri onların üç gün orda kalmalarını istedi. Reyhân Peri bunları en iyi şekilde ağırladı. O taraftan Şikâri Serheng-i Şâmi'ye bir mektub yazarak kızlara zarar vermemesini istedi. Serheng-i Şâmi kızların Haremhâneden kaçtığını ve Meşe-yi Mehleke'de Tilism-i Heyhâte girdiklerini mektubun cevabında bildirdip ve kendi gidip ordan alabilirse almasını söyledi.

Şikâri mektubu alıp, olayları öğrenince hanceri alıp kendini öldürmek istedi. Etrafındaki pehlivanlar onu sakinleştirseler de Şikâri onlara böyle dedi:

Canım leşker el götürün siz mennen,
Felek hesret koydu o yâre meni.
Tâze tâze kurtulurdum govgâden,
Felek hesret koydu o yâre meni.

Yaman vehte eceb düşdüm hünerden,
Gileyliyem zemâneden felekten,
Kızların beşi de gedibdi elden,
Felek hesret koydu o yâre meni.

İskenderden vardı mende nişâne,
Bu yer gerek kannan döne ümmâne,
Çoh iltimâs ettim men o sübhâne,
Felek hesret koydu o yâre meni.

Bunlar burda olsunlar size haber verim Şikârinin ikinci oğlu Cehândâr'dan. Cehândâr dayıları Yūsif Ereb ve yedi kardeş ile beraber Şikâriye yardım için yola konulurlar. Savaş meydanına yakın bir yerde çadır kurdular. Serheng-i Şâmi bunların kim olduklarını bilmek için haberci yolladı. Haberci İslâm bayrağını çadırın başında dikili görünce geri döndü. O taraftan Şikâri elçi gönderdi. Cehândâr kendini elçiye tanıtmadan

Şikâri ve oğluyla birebir güreşmek istediği bildirdi. Ancak Şikâri Cehângiri savaşa göndermedi ve kendi gitti. Cehândâr sabahtan akşama kadar Şikâri ile güreşti. Ertesi gün Cehângir meydana ayak bastı. İki kardeş üç gün gece gündüz güreş yapsalar da kimsenin beli yere değmedi. Şikâri bu pehlivanın kim olduğunu bilmek için Firūz Eyyâr'ı gece karanlığında onların çadırlarından haber getrmeğe gönderdi. Firūz Eyyâr o pehlivanın Şikârinin Araplar Padişahının kızı Horşīd-ı Bânū'dan olan Cehândâr olduğunu Şikâriye bildirdi. Şikâri oğlu Cehângir ile birlikte diğer oğlu Cehândâr ile kol boyun oldular. Cehândâr anası Horşīd-ı Bânū'dan onların pehlivan olduğunu öğrenmiş ve onlara pehlivan olduğunu ıspatlamak için onlarla güreştiğini söyledi. Şikâri onların hakisi büyük kardeş olmasını belirlemek için bir çınar ağacını gösterdi ve dedi: Kim bu cınar ağacını kökünden çıkarabilse o büyük kardeş olacak. Çınar ağacını Cehângir kökünden çıkardı ve büyük kardeş olduğunu ıspatladı.

Diğer taraftan Gülistân-ı Erem padişâhı Serefrâz Şâh kızı Reyhân Peri'yi görmek için Meşe-yi Mehleke'ye gelir. Reyhân Peri Simizâr ne diğer kızları bir tarafta gizler. Serefrâz Şâh yarı dev yarı insan olduğu için insan kokusunu anlar ve omları bulur. Kızı Reyhân Peri Simizar gili gizlediği için babası Serefrâz Şâh tarafından gazebe

uğrar. Reyhân Peri babasının onu öldürmesini istediğini görünce bu sözlerle babasına yalvarır:

Hökm eyleme üstüme gele cellâd,
Men cavanan ata öldürme meni.
Şirin yolun gözlür dâyim Ferhâd,
Men cavanan ata öldürme meni.

Bilirsen niye bu cannan geşmişem?
Doldurub ecel câmını işmişem?
Bular konahdılar mehmân etmişem,
Peşimân olarsan öldürme meni.

Kızın Reyhâniye meşe benderdi,
Senin nâmerdliğin halim dönderdi,
Buların sâhibi evlâd-ı İskenderdi,
Peşimân olarsan öldürme meni.

Reyhân Peri babası Serefrâz Şâh'a onların Şikârinin eşi olduğunu ve İskender evladından olduğunu anlatsa da Serefrâz Şâh onların tılısım olduğu yere nasıl girdiklerini ve ne için orda olduklarını sordu. Daha sonra Simizâr'dan ıan şerâb koymasını istedi. Simizâr onun isteğini geri çevirerek onun eşi Şikâri olduğunu ve ona sahip olması için Şikâriyi yenmesi gerektiğin söyledi. Serefrâz Şâh Şikâriyi savaşa çağırmak için Simizar'dan bir mektup yazmasını istedi. Kalem kağıt getirdikten somra Simizâr bu özleri Şikâriye yazdı:

Sene kurbân olum Şer Şikâri,
Nâmzedin düşüb düşmen eline.
İstiyiller incitsinler Simizâr,
Simizârın düşüb düşmen eline.

Düşmen isteyir gire menim kesdime,
El vermerem nâmerdlerin destine,
Ecel köyneyin geyib eynine,
Simizârın düşüb düşmen eline.

Simizâr yolunu gözler ölüncen,
Ölüm yeydi yardan ayrı kalıncan,
Cehângiri hemrâh ele yanıncan,
Simizârın düşüb düşmen eline.

Serefrâz Şâh mektubu imzalayıp mühür vurup, Encüm Periye verdi. Encüm Perin bir günün içinde yer küresin dolanıp gelebilirdi. Mektubu ona verip Şânda Şikâriye yetirmesini istedi.

Serheng-i Şâmi Müzrūk, Müşrüb padişahın eyyarlarından olan Sârik Eyyâra Şikâri ve Cehângirin kafalarını getirmek için on tabak altın verdi. Sârik Eyyâr Şikârinin askerlerinin kaldığı yere girdi ve Şikârinin çadırın aramaya başladı. Diğer taraftan Encüm Peri bir güverçin şeklinde uçup Şikârinin askerleri üzerinden uçmaya başladı. Havada Sârik Eyyâri askerlerin içinde gezdiğini görünce onu takip etmeye başladı. Şikârinin çadırını bulup içerri girdi ve bayıltıcı ilacı Şikârinin burnuna tuttu. Encüm Peri Şikâriyi görür görmez ona âşık olur. Sârik Eyyâr Şikârinin başın kesmek istediğinde bir sihr okuyup hancer elinden düştü. Daha sorra bir kartal şekline girip Sârik Eyyâr'ı kancasına takıp havalandı. Encüm Peri Serendib Deryâsına yakın bir yerde Sârik Eyyâr yere koydu. Daha sonra saçının teliyle onu ağaca bağladı. Encüm Peri Şikârinin yanına döndü. İlacın etkisinde baygın olan Şikâriyi bu sözlerle uyandırdı:

Ne yaymısan hâb içinde,
Getirmişem heber sene.
Bülbülül ayrılıb gülnnen,
Getirmişem heber sene.

Sebâ deyer tel örpeni,
Bahanda göz hīreleni,
Ürekten sevirem seni,
Getirmişem heber sene.

Sözlerm yetdi temâme,
Koynumda var cüt şemâme,
Encüm getiribbi nâme,
Getirmişem heber sene.

Şikâri uyandıktan sonra Encüm Peri Simizâr'ın mektubu ona verdi ve onların Meşe-yi Mehleke, Tilism-i Heyhâte düştüklerini ve Serefrâz Şâh'ın elinde tutuklu olduklarını anlattı. Şikâri Şâh-ı Şücâ'yı ilk başta Meşe-yi Mehleke gönderdi daha sonra Menzer Şâh-ı Yemeni, Keyvân sovdager, Şirzâd-ı Tīgzen, Cehangir ve Cehandarı çağırıp onlara olup bitenleri haber verdip gitmesini bildirdi. Ancak gitmesini düşman bilmesin diye uyarıp, Firūz Eyyâr ile birlikte yola koyuldular.

Serefrâz Şâh Şikâriye yedi tilisime bağlamştı ve kendi kendine böyle hesaplamıştı ki Şikâri her tılısımla on yıl uğraşırsa yetmiş yıldan sonra buraya gelebilecekti. Şikâri birinci tılısımda kurtlar ve canavarlarla karşılaştı. Encüm Peri kuş şeklinde sıhırları bozmakla yardım eder ve Şikâri birinci tılısımdan geçer. İkinci tılısım'da aslan, üçüncü tılısımda kaplan, dördüncü tılısımda leopar, beşinci tılısımda acayip heyvanlarla savaştı ve Encüm Peri'nin yardımıyla altıncı tılısma geldi. Altıncı tılısım'da geldi yetirdi kanlı bir denize. Encüm Peri bir kuş şeklinde Şikârinin başı üstünde uçarak der: Ben bu

denizin tılsımını bilmiyorum, sen kendin bunu aşmak zorundasın. Şikâri abdest alıp, anlını yere koydu ve bu dillerle Allaha yakardı:

Kâdir Allah budur sennen dileyim,
Özün düzelt bu işleri düzelden.
Sâkit ola belke menim üreyim,
Özün düzelt bu işleri düzelden.

Bir bağbanan elim üzülüb bağdan,
Ne yazdan gül derdim ne de bahardan,
Nece el götürüm men Simizâr'dan,
Özün düzelt bu işleri düzelten.

Kâdir Allâh özün eyle çâranı,
Kim sağaldar sevgi vuran yaranı?
Şikâriyem gedim gezim haranı?
Özün düzelt bu işleri düzelden.

Şikâri bu sözlerden sonra bayılır ve rüyasında Hızır Peygamberi görür. Hızır Peygamber Bâtıl-ı Sıhrı ona hatırlatıp, bir elbise giydirdi, beline kemer bağladı ve gözden kayb oldu. Şikâri kendine geldiğinde elbise geyinmiş ve kemer belinde kanlı denize doğru yürüdü. Bâtıl-ı Sıhrı pkuyup kanlı deniz kurudu, öyle ki Şikâri atıyla ordan geçmek istediğinde atının yürüymesiyle yerden toz kalkıyordu.

Şikâri biraz gittikten sonra susadı. Serefrâz Şâh'ın yedinci tılsımı Nene Câdūyu yaşlı kadın şeklinde Şikârinin yolu üzerine koymuştu. Şikâri yolda ayran satan yaşlı bir kadın görür. Şikâri yaşlı kadından bir tas ayran ister, ancak Firūz Eyyâr Şikârinin ayranın içmesine engel olur. Firūz Eyyâr ayranın yaşlı kadın kendisi içmesini istediğnde ayran tası kadının elinden yere düştü. Şikâri bunun tılısım olduğunu anladı ve Firūz Eyyâr Nene Câdū'yu öldürdü. Nene Câdū'nun ölmesiyle yedi dev mağaradan Şikâri ve Firūz Eyyâr'ın üzerine geldiler. Şikâri Firūz Eyyâr'ın yardımıyla devlerin altısını öldürdü. Yedinci devin başın kesmek istediğinde dev Şikâriye bu sözlerle yalvarıp yakardı:

Beni-âdemden men özüm eşidmişem,
İyid gerek bastığını kesmeye.
Serefrâz dan ötür candan geçmişem,
İyid gerek bastığını kesmeye.

Evvel sözüm budur sene ey cevân,
Nece geşdin deryânı tutmuşdu kan?
Diyerem kelmeni ollam Müselmân,
İyid gerek bastığını kesmeye.

..... ilen nân ū nemek yiyeller,
..... libâsı hırka-pūşi giyeller,
Menim adıma Şütür-ser'de diyeller,

İyid gerek bastığını kesmeye.

Bu devin başı deve başına benzediği için ona Şütür-ser Dev denilirdi. Şikâri neden onları öldürmek istediğini sorduğunda Şütür-ser Dev dedi: Biz Serefrâz Şâh'ın yedinci tılısmıydık. Sen burda geçerken seni öldürmekle görevliydik. Şikâri Şütür-ser Dev'ın Müslüman olma şartıyla öldürmeyeceğini söyledi. Şütür-ser Dev'de Müslüman oldu ve Şikâri'ye kul olmağını göstermek için kulağına bir nal taktı ve dedi: Ne zaman bir isteğin olursa bana bildir. Şikâri onu serbest bıraktı ve Meşe-yi Mehleke'ye ayakbastı.

Dieğr tarftan Encüm Peri Serefrâz Şâh'n yanına gelip, Şikâri'nin Meşe-yi Mehleke'yi geçtiğini ve oraya doğru geldiğinin haberin verdi. Serefrâz Şâh buna inanmasa da Şikârinin atının şeyhasının sesini duyduğunda haberin gerçek olduğunu anlar. Hemen bir sihir yapıp çadır gözlerden kayboldu. Serefrâz Şâh kızları Reyhân Peri'ye emanet edip, kendisi Şikâriyi karşıladı. Reyhâne Peri Şikâriyi görür görmez aşık olur. Reyhân Peri bir bacadan oları izlemektedir. Şikâri Serefrâz Şâh ile oturup biraz konuştuktan sora Serefrâz Şâh kızların birinin karşılığında kendi kızı Reyhâne Peri'yi ona verdi. Şikâri Reyhâne Peri'nin nişanı kesildi. Serefrâz Şâh bir sihir yapıp kızları oraya getirdi. Daha sonra Simizâr'ın kolundan tutup onu istediğini bildirdi. Bu zaman Şikâri bu sözlerle onun kendi eşi olduğunu ve on sekiz yıldan beri ondanm ayrı kaldığını anlatt:

Gel sene söyleyim periler şahı,
O menim üregim bu cismime candı.
On sekkiz il gkalıb düşmen elinde,
O menim canımda rūh ū revândı.

Serefrâz Şâh Simizâr'ın kolunu bırakıp, Nâzik-beden'in kolunu tuttu. Şikâri dedi:

Seni numâyende eyledi Süleymân,
Meğrib'den Meşrike eyledi fermân,
O kız mennen ötür olub Müselmân,
O din-i İslâm'a perçem vurandı.

Serefrâz Şâh bundan da sonuç alamayınca bu defa yapışdı Gonça Leb'in elinden. Şikâri Gonça Leb'in oğlu Cehângir'in eşi ve kendi gelini olduğunu bu dillerile anlattı:

Yengi yengi bağçaların barıdı,
Almasıdı, heyvasıdı, narıdı.
Şikâri diyer o Cehângir yârıdı,
O erşeddi özü böyük aslandı.

Serefrâz Şâh b defa kenizlerden birini istedi. Şikâri dedi: Kenizler benim fermanımda değiller, onlar Simizâr'ın kenizleridi. Bu anda Simizâr dedi: Ben kenizlerimden ayrılamam ve hiç birini verememem. Serefrâz Şâh durumu böyle görünce dedi: O zaman ben de kızımı sana verememem. Şikâri dedi: Reyhâne benim nişanlım ve benim eşim sayılır. Bu anda ortalık karıştı, Şikâri şemşirine el edende Serefrâz Şâh bir sihir okuyup, herşeyi gözlerden kaybetti. Şikâri bir an çevresine baktığında Firūz Eyyâr'dan başkasını görmedi. Şâh-ı Şücâ' ye Simin Peri bir dana peri peş-keş elemişti.o da göverçin olup uşdu getdi. Şikâri ona vesiyetini tekrarlayıp, bir birinden ayrıldılar. Şikâri ve Firūz Eyyâr Gülistân-ı Ereme gitmek için Serendib adlı bir yerden geçmeleri gerekirdi. Burada Hazret-i Âdemin ayak yerini ziyaret edip yollarına devam edeceklerdi. Üç gün üç gece yol gittikten sonra bir yerde gecelediler. Gece yarısı Şikâri bir sızıltı sesiyle yuandı. Bu ses Sârik Eyyâr'ın inilti sesiydi ki Encüm Peri onu saçının teliyle ağaca bağlamıştı. Şikâri teli kırmak istedi ancak kıramadı. Kılıcıyla kesmek stediğinde Firūz Eyyâr önledi. Firūz Eyyâr onun kim olduğunu ve ne için orada bağlandığını sordu. Sârik Eyyâr Serheng-i Şâmi tarafından Şikâri ve oğlu Cehangiri öldürmekle görevli olduğunu ve Encüm Peri tarafından saçının bir teli vasıtasıyla tılısımlı oraya bağlandiğını söyleyince Şikâri kılıcıyla onu ağaçla birlikte ikiye ayırdı.
Şikâri ve Firūz Eyyâr yollarının devamında Serendib Deryasına vardılar. Bir gemiye binip denizi geçmeye karar verdiler. Tacirleri taşıyan bir gemi onları da götürdü. Deniz de üç gün yolculuk yaptıktan sonra bir balina gemini çevirmeye çalıştı. Şikâri yüzünü Allaha sarı tutup bu dillerie yakardı:

Keştimiz gerk olur deryâde,
Nūhe necât veren yetiş hayaye.
Sen özün rehm ele biz Müselmâne,
Nūhe necât veren yetiş hayaye.

Felek mene sitem etdi doyunca,
Ölüm yeydi bu dünyâde kalınca,
Men gedirem nazlı yarın dalınca,
Nūhe necât veren yetiş hayaye.

Hamı feryâd çekir edir el-emân,
Şikâri derdine gel eyle dermân.
Şieler ağası o Şâh-ı Merdân,
Nūhe necât veren yetiş hayaye.

Şikâri okunu kemane koyup ve balinayı beyninden vurarak öldürdü. Tacirler onun yanına geldiler ve her biri bir tas altın Şikâriye verdiler. Şikâri kabul etmese de Firūz Eyyâr altınları aldı. Gemi karaya bastığında Şikâri ve Firūz Eyyâr karada yollarına

devam ettiler. Serendib'e yakın bir bağ varidi. Bu bağ Humâyūn Şâh'ın idi. Humâyūn Şâh'ın Kemer Rūh adlı bir kızı var idi. Şikâri ve Firūz Eyyâr bağı gördüklerinde orda gecelemek istediler. Bağın kapısını çalıp, bağbana dediler: Biz Allah misafiriyiz, bu gece'yi burda kalmak isterdik. Bağban dedi: Allah'a da misafirine de kurban olurum, ancak ben burda işçiyim. Bu akşam Şahın kızı bura gelecek bunun için sizi alamam.

Şikâri ve Firūz Eyyâr bağın duvarının yanında yattılar. Firūz Eyyâr gecenin bir yarısında muzik sesiyle ayılır. Muziğin bağdan geldiğini duyar ve elbiselerini değişip bir dilençi şeklinde bağın duvarından aşar. Bağın içinde Humâyūn Şâh'ın kızı Kemer Rūh dadısı Ember Dâye ve kızlarla okuyup oynayırdılar. Firūz Eyyâr yanındaki neyi çıkarıp çalmaya başlar. Kemer Rūh neyin sesini duyup, bağda başka birisinin olduğunu anlar ve kimin izinsiz bağa girdiğini Ember Dâye'den sorar. Ember Dâye sesin geldiği yönde Firūz Eyyâr'ı havuzun başında ney çalarak görür. Onu Kemer Rūh'un yanına gelmesini istese de Firūz Kemer Rūh oraya gelmesini ister. Bunu hanımına yetirende hanım sinirlenip neden gelmediğini sorar. Ember Dâye Firūz'un ayağının kırıldığını ve hareket edemediği için gelmediğini anlatır. En sonunda Ember Dâye onu beline alıp ve hanımın yanına götürür. Kemer Rūh kim olduğunu sorar. Firūz kendini ney çalan olarak tanıtır ve bir tılısm kuşun kancasından düştüğünü söyler. Firūz Eyyâr'ın ney çalmasından etkilenen kızlar çalmasını istediler. Firūz Eyyâr dedi: Benim bir oğlum var o da kuşun kancasından düştü, eger onu getirirseniz çalarım. Kemer Rūh bir kaç kişini bağın çevresini aramakla görevlendirdi. Şikâriyi bağa getirdiler. Şikâri Firūz Eyyâr orda görünce her şeyi anlar. Kemer Rūh Şikâri'yi görür görmez aşık olur. Şikâriyi ourduktan sonra sorar: Siz kimsiniz ve nerye gidiyorsunuz? Şikâri bu sözlerle kim olduğunu ve nereye gideceklerini söyler:

Güzeşt eyle meni sen ey şah-zâde,
Bilmirem ki ne mekâna gedirem?
Seni gördüm sevgim[151] düşdü yadıma,
Bilmirem ki ne mekâna gedirem?

Ay gözel çoh olar deryâda mâhı,
Cemâlıvı gören heş çekmez ahı,
Götürüb aparıb Periler Şâhı,
Bilmirem ki ne mekâna gedirem?

Şikâri'nin yoh kimseden herâsi,
Geyibdir eynine ceng libâsi,
İndi mennen ötür tutubdu yâsi
Bilmirem ki ne mekâna gedirem?

---

151 . Sevgilim.

Kemer Rūh Şikâri'den sordu? Kim senin sengilin kimdi ve şimdi nerde? Şikâri cevap verdi: Periler Pâdişahı Serefrâz Şâh beş güzeli sihirle elimden alıp, iki eşim bir gelinim ve onların iki dadısın. Ben onları arıyorum. Kemer Rūh'da kendini tanıtıp der: Ben Humâyūn Şâh'ın kızı Kemer Rūh'um. Sen benimle aynı sofrada oturdun ve benimle yemek yedin, dünyada bütün güzeller senin sevgilin olsa bile bende seni seviyorum. Beni de alman gerek. O taraftan Firūz Eyyâr kalktı: Durun bakalım, neler oluyor burda?

Firūz Eyyâr Ember Dâye'yi ney çalması ve oynamasıyla hayrete düşürür ve onunla evlenmeyi kabul eder. Bunlar bu söhbetlerde bir anda bağın kapısı çalınır. Bağban kapıyı açtığında Kemer Rūh'un erkek kardeşleri Şehnâz ve Şehbâzı görür. Kemer Rūh telaşa kapılı ve der: Kardeşlerim birer pehlivan, seni burda görürlese öldürürler. Şikâri onu sakinleştirdi ve dedi: Telaşlanmaya gerek yok kardeşlerinle ben konuşurum. Şehnâz ve Şehbâz içeri girip Şikâriyi görünce kılıçlarını sıyırdılar. Şikâri her ikisinin kolundan tutup o kadar sıktı ki kılıçları ellerinden yere düşdü. Daha sonra onların kemerinden tutup yere oturttu ve dedi: Şimdi söyleyin bakım ne diyorsunuz? Şehnâz ve Şehbâz kardeşleri dediler: Senin bu bağda bizim bacımızın yanında ne işin var? Senin burda olman yanlış. Şikâri oların cevabını sazıyla sözüyle böyle söyledi:

Merd oğlana hilâf u şer yaraşmaz,
Varıdı başında bir göherden tacı,
Her bağa bağçıya ... . yaraşmaz,
Bu şirin ağzımım etmeyin acı.

Şikârçıyam nâmerd toru kurmaram,
Mezlumların heç vaht boynun burmaram,
Na-kesle nân u nemek yemerem,
Bu şirin ağzımım etmeyin acı.

Şehnâz ve Şehbâz bu sözleri duyduktan sora dediler: Sen ki özünü merd tanıtırsın, senin adın nedir? Kimlerdensin? Şikâri cevabında dedi:

İskender babamnan vardı nişâne,
Bac alıbdı perçem vurub Ummâne,
Gerek heyânet olmasın İslâme,
Şikâri düşmene vermiyib bacı.

Şehnâz dedi: Eğer sen İskender evladındansın, burda ne işin var? Şikâri dedi: Periler şahı Serefrâz Şâh beş güzeli sihriyle benim elimden aldı. Ben onları bulmak için Serendibe gidiyorum. Şehnâz ve Şehbâz bacıları Kemer Rūh'u ancak şehirde babalarının yanına gelip ve ondan isteme şartıyla kabul ettiler... Şehnâz ve Şehbâz

bacıları Kemer Rūh' ile birlikte babaları Humâyūn Şâh'ın yanına gittiler. Şikâr ve Firūz Eyyâr'da daha sonra Humâyūn Şâh'ın sarayına doğru hareket ettiler. Şehnâz ve Şehbâz babaları Humâyūn Şâh'a İskender evladından olan Şâh-ı Dârâ oğlu Şikârinin Kemer Rūh'u istemek için yanına geleceklerini söylediler. Humâyūn Şâh bu haberden sevinip büyük bir asker kitlesiyle onu karşılamasının fermanını verdi. Şikâri ve Firūz Eyyâr'ı askerler ihtişamla karşıladılar. Bu durum Şikâriyi duygulandırdı ve Firūz Eyyâr'a dedi:

Şükr eylerem birliyive ey Hudâ,
Bu busâtı Süleymâne vermedin.
Senin celâlive deyim merhebâ,
Bu busâtı Süleymâne vermedin.

Leylâ hesretinnen Mecnūn saraldı,
Züleyhâ meylini Yūsife saldı,
Ferhâd külüng ilen başını yardı,
Bu busâtı heç insâne vermedin.

Babam İskender tek bağladım bendi,
Her yana gedende mindi semendi,
Felek Şikâriye verdi fırsendi,
Bu celâlı heç insâne vermedin.

Şikâri ve Firūz Eyyâr büyük bir karşılamayla şehire girdiler. Humâyūn Şâh onları Dârül-İmâre'de ağırladı. Daha sonra Şikâri kedem-gâh-ı Hazret-i Âdemi ziyaret etmek için oraya gitti. Kedem-gâh-ı Hazret-ı Adem'iziyâret edip orada uydu. Rürasında Şikâriye Gülistân-ı Erem'in kırk yıllık padişahlığının vad ettiler.

Humâyūn Şâh Şikârinin pehlivanlığın görmek istedi. Bunun için ona dedi: Oğlum bizim denizde çok iyi atlar var bunların birini tutabilirsen yolda senin işne yarar. Bundan sonra yolda sen devier ve perilerle karşılaşacaksın. Şikâri kendini denize atıp ve bir at yakaladı. Bu atın adı Ügâb-ı Devzâd idi. Şikâri Merkeb-ı Ejdâhâr'ı burda burakır ve yoluna Ügâb-ı Devzâd ile devam eder. Şikârinin düğününü Kemer Rūh ile ve Firūz Eyyâr'ın düğünü Ember Dâye ile yapılır. Bir zaman kaldıktan sonra Şikâri ordan ayrılmak için hazırlanır. Vedalaşırken eşi Kemer Rūh'a bu sözleri der:

Başına döndüğüm Kemer Rūh yarım,
Kulah ver sen indi neçe kelâme.
Oğlanlarım eger gelip soruşsa,
Diyersen ki gelmişdi bu mekâne.

Zamane dolanıb bir zaman olsa,
Felek aramıza ayrılık salsa,
Allah verse senden bir oğlum olsa,
Bu bazū-bendi verersen nişâna.

Şikâri eşi Kemer Rūh'a bir bâzu-bend verip, eğer oğlumuz olursa bunu koluna bağlasın der. Kemer Rūh'da oğlu olurdsa adını ne koymasını sorunca Şikâri der:

Şikâri deryâda eyler şikâr,
Mennen bu sözleri sahla yâdigâr,
Cehângir Cehândâr, Cahânbehş olar,
İndi getmeliyem men Gülistâne.

Şikâri bu sözlerleri söyledikten sonra dedi: Eğer oğlumuz olursa adı Cehânbehş olsun ve bu kol bağını koluna takıp gelsin beni bulsun. Eğer kız olursa bu kol bağı onun cehizi olsun. Firūz Eyyâr da eşine bir tilkikuyruğu verdi ve dedi: Bu tilkikuyruğunu oğlumuzun olduğu yerde asarsan ona hiçbir zarar gelmez.

Şikâri ve Firūz Eyyâr eşlerinden ayrılıp, yola koyuldular. Az gittiler çok gittiler Hedd-ı Sedd-ı Perizâd ve Divzâde ulaştılar. Bura devler ve perilerin sınırıydı. Devler ülkesinin padişahı Elâve Şâh idi. Elâve Şâh Serefrâz Şâhın kerdeşiydi. Elâve Şâh devlerin ve Serefrâz Şâh perilerin padişahıydı. Elâve Şâh'ın Zerdân adlı bir oğlu var idi. Elâve Şâh Serefrâz Şâh'ın kızı Reyhâne Peri'yi oğlu Zerdân'a istese de Serefrâz Şâh bunu kabul etmeyip ve defalarca aralarında savaşlar olmuş. Elâve Şâh binlerce dev. Kâf dağından toplayıp Serefrâz Şâhın ülkesi Gülistân-ı Erem'e defalarca akın etse de başarılı olamamış ve her defasında Kâf dağına geri çekilmek mecburiyetinde kalmışt. Serefrâz Şâh ise kızı Reyhâne Peri'yi devlerden korumak için Meşe-yi Mehleke'de tutmaktadır. Bu yer periler tarafından tılısım olduğu için kimse oraya ayak basamaz. Simizâr ve diğer güzeller ise yollarını şaşıp oraya girmişler ve Serefrâz Şâh tarafından kaçırılmışlar.

Şikâri ve Firūz Eyyâr fark etmeden devler ülkesine girmişler. Devler padişahı Elâve Şâh Şikâri ve Firūz Eyyâr'ın kokularını fark etti. Beni-âdem kokusunu alan Elâve Şâh iki dev gönderdi ki onları yanına getirsinler. Şikâri gil bir yerde çadır kurup, av avlayıp, onun derisini soyup etini oda tutup yemekle meşgulidiler. Bir anda Şikâri'nin atı Ügâb-ı Devzâd kişnemeye başladı. Firūz Eyyâr bir ağac üstüne çıktığında uzaktan iki devin onlara doğru geldiğini gördü. Devler Şikâri gilin çadırına varıp, Şikâriye seslendiler: Devler Padişahı Elâve Şâh sizin kokunuzu alıp sizi yanına davet etti. Şikâri çadırdan çıktığında onları devler şahı Elâve Şâh misafiri olmalarını istediğini söylediler. Şikâri gil çadırı söküp devlerle Elâve Şâh'ın sarayına doğru yola koyuldular. Elâve Şâh onları saygıyla karşıladı. (Elâve Şâh beni-âdemleri çok severdi ve onları ağırlamaktan haz duyardı.) Onları yiyip içirttikten sonra onların şerefine yığva yığıp, çalgıcılarını getirtti. Çalgıcılar çalmaya başladığında dağlar titremeye başladı. Firūz Eyyâr Şikâri

seslerden az kalsın kulakları patlayacaktı. Firūz Eyyâr Elâve Şâh' üz dolandırdı: İzin verirseniz biraz da ben ney çalıyım. Şikâri devlerle içki içmeye Firūz Eyyâr'da ney çalmaya meşgul oldular. Şikârinin yüreği derde geldi sazını alıp böyle söyledi:

Mey verdiler işdim oldum mestâne,
Bilmirem ki nâzlı yarım hardadı?
Ölsem de halaldı minnet yoh canana,
Bilmirem ki o cananım hardadı?

Elâve Şâh bunu duyduğunda dedi: Oğlum sana ne oldu? Yoksa sen âşık mısın? Şikâri dedi: Yüreğim yaralıdı, dinle beni:

Ölenecen yar yolunda ağlaram,
Sinem üstün çarlı çapraz dağlaram,
Üregimi hekikete bağlaram,
Bilmirem ki nazlı yarım hardadı?

O güneyler,
O guzeyler, o gün eyler,
Hesret hesretin görende,
Bayramın o gün eyler.

Dedi oğlum sen sevgilinin nerde olduğunu bilmiyormusun? Şikâri dedi biliyorum:

Şikâriyem işdim elinnen bâde,
Ezelden gülmüyüb üzüm dünyade,
Ağlaram Simizâr düşübdü yade,
Bilmirem sevgimin gözü yoldadı.

Birde men,
Doldur içim birde men,
Ömr azaldı gün geşdi,
Cavan olmam birde men.

Şikâri dedi: Benim sevgilimi Serefrâz Şâh sihir gücüyle elimden alıp Gülistân-ı Erem'e götürüp. Elâve Şâh dedi: Serefrâz Şâh'dan bende az çekmemişim. Benim kardeşim olsa da onunla savaşmaktayız. Kızı Reyhâne Peri'yi oğlum Zerdan istiyor ancak vermiyor. Onu Meşe-yi Mehleke adlı bir sihirli yerde bırakmış biz bu tılısmı açamıyoruz ve ora bizim gözümüze görünmüyor. Bu anda Şikâri düşünceye daldı, çünkü Reyhâne Peri artık onun eşi olmuştu. Elâve Şâh onu dalgın görünce sordu: Oğlum çok düşünceli görünüyorsun, ne düşünüyorsun? Şikâri sazın alıp bu diller ile Reyhâne Peri'yi gördüğünü söyledi:

Sene deyim devler şahı,
Reyhâneni men görmüşem.
Her zemân çekerem âhı,
Reyhâneni men görmüşem.

Devler bunu duyunca çoh şaşırdılar. Sen nasıl Reyhâne Peri'yi görebildin? Şikâri dedi:

Şaşmasın devler hiyâlı,
Arı bağlar şanda balı,
Aya benzer gül cemâlı,
Reyhâneni men görmüşem.

Devler Şahı Elâve Şâh sordu: Reyhâne Peri'yi sen nerede gördün? Şikâri cevap verdi:

Şikâriyam mende sevdim,
Soruşdum derdivi bildim,
Tilism-i Heyhâtta gördüm,
Reyhâneni men görmüşem.

Şikâri Reyhâne Peri'yi Meşe-yi Mehleke, Tilism-i Heyhât'ta gördüğünü soyledi. Devler bu işe şaşırıp kaldılar. Elâve Şâh dedi: Biz bütün tılısımları biliriz yalnız Tilism-i Heyhât'ı bilmediğimiz için Meşe-yi Mehleke'ye gidemiyoruz. O zaman beraber gidip sen Simizâr'ı Tilism-i Heyhât'tan alırsın, bende Zerdân'a sevdiği kız Reyhâne Peri'i alırım.

Elâve Şâh Şikârinin Tilism-i Heyhâte sihrini bildiği için çok sevindi. Destur verdi devler davuları çaldılar. Daha sonra yüz bin savaşçı dev toplayıp, Gülistân-ı Erem'e hücum etmek için hazırlıklığa başladılar. Yüz bin devin hazırlıkları bitikten sonra Elâve Şâh bir sihir okuyup, Şikâri, Firūz Eyyâr ve yüz bin dev havalanarak Gülistân-ı Erem'e doğru gittiler.

Gülistân-ı Erem'de Serefrâz Şâh'ın Câmâsib Hekim adlı bir veziri varidi. Câmâsib Hekim hem vezirdi hem sarayın hekimiydi ve hem reml bilirdi. Bir gün Serefrâz Şâh dedi: Bir reml at bakalım geleceğimiz nasıl olacak. Câmâsib Hekim remlleri atıp baktıktan sonra dedi: Şâhâ, remler Şikârinin sevgilisinin bırakılmasını ve onunla düşmanlık etmemenizi aksi takdirde kötü şeyler olabileceğinin haberin veriyor. Serefrâz Şâh vezirin bu sözüne kızar. Câmâsib Hekim remlde gördüğü şeyleri söylese de Serefrâz Şâh ona der: Başka birisi bu sözleri söyleseydi öldürürdüm, ancak seni bildiğim için suçunu affettim. Serefrâz Şâh vezirinin sözün dinlemedi.

Başka taraftan Elâve Şâh yüz bin dev ile birlikte Gülistân-ı Erem'e yakın bir yerde yere kondular. Askerler çadırları diktiler. Elâve Şâh Serefrâz Şâh'a son uyarısını vermek için ona bir nektup yazarak kan dökülmeden onunla anlaşmak istediğini bildirdi. Mektubu habercisi Mancalus Dev'den göndermek istedi. Şikâri'de Mancalus Dev ile Gülistân-ı Erem'e gitti. Şikâri Mancalus Dev ile birlikte periler şehrine kadem koydular. Bâğ-ı Süleymâni'nin kapısını çalıp içeri girdiler. Periler onlara yoldan

geldikleri için yemek ve içecek verdiler. Daha sonra Mancalus Dev Şikariyi bir ağacın dibinde koyup mektubu vermek için içeri girdi. Şikâri bağın güzelliğine hayran kaldı, orda gezerken Encüm Peri'yi gördü. Şikâri Encüm Peri'ye onun ve oğlunun canını kurtardığı için teşekkür etti ve ondan ne isterse yerine getireceğini söyledi. Encüm Peri Şikâriye dedi: Ben seni istiyorum ve böylece aşkını bildirdi Şikâri ve Encüm Peri Bâğ-ı Süleymâni'de sevişip birleştiler.

Encüm Peri daha sonra Şikâriyi kızların olduğu yere götürür. Encüm Peri Şikâriyi dışarıda koyup kendisi kızlardan muştuluk[152] almak için bu sözlerle Şikârinin orda olma haberini söyler:

Heberiz yoh bu heberden,
Bir şâd heber verim size.
Sövgi sevib sevenlerden,
Bir şâd heber verim size.

Müselmânı Allah yıhmaz,
Gözüm nâ-mehreme bahmaz,
Nece dedin gelib çıhmaz,
Bir şâd heber verim size.

Siz deyin Encüm Peri'den
Geçibdi ömrüm yarıdan,
Dârâ oğlu Şikâridan,
Getirmişem heber size.

Şikâri içeri girip ve onlarla görüştü. Reyhâne Peri, Simizâr, Nâzik-beden, Gonça Leb, Mâh-ı Zemīn ve Perizâd hepisi orada idiler. Serefrâz Şâh kızları Reyhâne Peri'ye emanet etmişti. Aynen Serheng-i Şâmi'nin kızları Nâzik-beden'e emânet ettiği gibi. Reyhâne Peri'de Nâzik-beden'in yaptığı gibi kızları babasından koruyordu. Şikâri orda biraz kaldıktan sonra Reyhâne Peri Şikâriyle baş başa kalmak istedi. Perilere destur verdi hep beraber Kâh-ı Süleymâniye[153] götürsünler. Periler iki aylık yolu iki saatiçinde kat edip onları Kâh-ı Süleymânide yere koyarlar. Burada duvarlar altın'dan ve her taraf bezenmişti cevahirden. Yerlere ipek halılar serilmişti. Reyhâne Peri kızların şaraplarına bayıltıcı ilaç koyarak onları uyutur ve Şikâriyle sevişmeye başlar. Üç gün üç gece burda kalırlar.

Başka taraftan Mancalus Dev mektubu Serefrâz Şâh'a teslim eder. Serefrâz Şâh mektubun cevabında Benim sana verecek kızım yok yazar ve orduyu savaşa hazırlar.

---

152 . Muştuluk: Bir hoş haberi bildiren kişiye verilen en'âm.

153

Mancalus Dev şikâriyi bıraktığı yerde bulamaz. Elâve Şâh'ın yanına döner ve Şikârinin bağda kaybolduğunu söyler.

Elâve Şâh Serefrâz Şâh'dan olumsuz yanıt alınca askerlerine saldırı emrin verir. Devler ve periler arasında korkunç bir savaş başlar. Diğer taraftan Elâve Şâh'ın oğlu Zerdân babasının savaş meydanında olduğunu duyunca iki yüz devle savaş meydanına ayak basar. Savaşın birinci gününde geri dönüş şeypuru çalınanda her iki taraf yerlerine dönerler. Zerdân babası Elâve Şâh'a yüz çevirip der: Ata can ben kendim gidip amcamla konuşmak istiyorum, bu iş ancak konuşmakla hall olabilir. Elâve Şâh oğlunu bu işden vaz geçmesini istese de Zerdân tek başına Serefrâz Şâh'ın sarayına gider. Konuşma esnasında Serefrâz Şâh kızı Reyhâne Peri'yi ona vermek istemediğini tekrarlayınca Zerdân kılıcı Satur ile Serefrâz Şâh'ı yaralamaya başarır. Zerdân savaşa savaşa saraydan çıksa da dışarıda askerler tarafından yakalanır. Serefrâz Şâh onu öldürmek ister, ancak Câmâsib Hekim şahı bu kararından vazgeçirip, onu Çâh-ı Süleymânilerin birinde Şikâri olan yerin yakınlığında habseder. Kuyunun başına da bin asker korukçu koyar.

Serefrâz Şâh'ın veziri Câmâsib Hekim önerisiyle Zerdânın savaşda öldüğü haber her tarafa yayıldı. Elâve Şâh bu haberi duyunca oğluna üç gün yas tuttu ve Serefrâz Şâh'dan intikam alacağına and içti.

Diğer taraftan Şikâri Reyhâne Peri'nin yanında üç gün kaldıktan sonra Çâh-ı Süleymâni den ayrılmak ister, ancak Reyhâne Peri ona der: Bura giren bir daha çıkamaz. Sonsuza dek burda kalacaksın. Şikâri ona karşı çıkarak savaşta ona ihtiyacı olduklarını ve gitmesi gerektiğini söyler. Bunu gören Reyhâne Peri kızları eziyet etmeğe başlar. Şikâri bu sözleri dedi:

Ağlatma sen bu kırh ince kızları,
Gerek gedem burda kalabilmerem.
Üreyimde kalsın yarın sözleri,
Gerek gedem burda kalabilmerem.

Reyhâne Peri dedi: Sen burdan çıkamazsın, kıyamete kadar burada kalacaksın. Şikâri gördü Reyhâne Peri yumuşak dilden anlamıyor ifadesin sertleştirdi:

Dolandırıb peymâneni doldurram,
Oğlanlığımı burda sene bildirrem,
Eger hūri-yi kılman olsan öldürrem,
Gerek gedem burda kalabilmerem.

Reyhâne Peri dedi senin benim yanımda o kadar gücün yok. Şikâri devam etti:

İstemirem gözünnen yaş tökesen,
Şikârinin zehmetini çekesen,
Yâ gerek dözesen ya mennen el çekesen,
Gerek gedem burda kalabilmerem.

Şikari çok der Reyhâne Peri az eşider, Reyhâne Peri çok der Şikâri az eşider. Sonunda Şikâri el atar kılıcına. Bu anda Reyhâne Peri hizmetçisi Simin Periye emir verir onu Kuyudan çıkarsın. Şikâri kuyudan çıktığında etrafına baktı her taraf çöl. Şikâri yola koyuldu bir müddetten sonra uzakta bir dev topluluğu gördü. Bu devler Serefrâz Şâh'ın Zerdân'ın habsettiği yerde korukçu olarak koyduğu bin dev idi. Şikâri onların gözüne görünmemesi için gizlense de Devler Şikârinin kokusunu aldılar. Şikâri kılıcını sıyırıp onlarla savaştı. Dokuz yüz doksan dokuz devi öldürür. Son devi ayağının altına alıp ondan sorar: Siz kimsiniz ve burda ne işiniz var? Dev Serefrâz Şâh'ın emrinde kuyuda olan Zerdana korukçu olduğunu söyler. Onun savaş tarzından etkilenen dev Şikâri'den sorar: Sen kimsin? Ben daha önce hiç böyle savaşan birisini görmemiştim. Eğer beni öldürmezsen ömür boyu sana kul olurum. Şikâri kendini Şâh-ı Dârâ oğlu Şikâri olarak tanıtır ve devi serbest bırakır. Daha sonra kuyunun üstündeki olan değirmen taşını bir tarafa atıp, kuyuya bir kendir salladı. Zerdân tut kendiri dedi. Zerdan dedi eğer kollarım çarmıhta gerilmeseydi bende o Kaf dağıda önümde olsaydı kaldırırdım. Şikâri kendiri bir tarafa bağlayıp, kendisi kuyuya iner. Zerdan'ın kolların açıp kim olduğunu sorunca Reyhâne Peri isteyen Elâve Şâhın oğlu olduğunu anlar. Şikâri kendini tanıtsa da Reyhâne Peri'nin onun eşi olduğunu söylemez. Daha sonra Zerdânın sıhır gücüyle kuyudan çıkarlar. Zerdân Şikâriye der: Burdan Gülistân-ı Erem'e kadar iki aylık yol var, seni belime alıp sihirle uçacağız. Zerdân Şikâriyi beline alıp iki aylık yolu iki saate kat eder. Gülistân-ı Erem'in yakınlığında yere konarlar. Onlar vardığında Elâve Şâh Zerdânın üçüncü yas günündeydi. Oğlunun geri geldiğini duyan Elâve Şâh çok sevindi. Destur verdi şenlik davulu çalındı. Cephenin diğer tarafında Serefrâz Şâh savaş davulunu şalmasına emr etti. Serefrâz Şâh Câmâsib Hekim'den karşı taraftan gelen şenlik davulunun ne anlama geldiğini sordu, ancak Câmâsib Hekim'in Zerdânın kuyudan kurtulduğunu bilmediği için buna bir anlam veremedi. Zerdân Serefrâz Şâh'n askerleri tarafından tutulduğunu ve bir kuyuda hapsedildiğini ve daha sonra Şikârinin yardımıyla kuyudan çıktığını babasına anlattı. Babası Elâve Şâh Şikâriden teşekkür etti ve bundan sonrasını onlara bırakmasını istese de Şikâri bunu kabul etmedi ve dedi: Benim namusum onların elinde ban durup uzaktan bakamam. Şikâri savaş davulunu onun için çalınmasını bu sözlerle istedi:

Elâve Şâh sene kelâm söyleyim,
Tebl döydür sabah meydân menimdi.
Hünerimi gerek beyân eyliyim,
Tebl döydür sabah meydân menimdi.

Nâmusuma göre geldim bu diyâre,
Mecnun tek çöllerde kaldım âvâre,
Yâ ölem yâ bu derde edem çâre,
Tebl döydür sabah meydân menimdi.

Şikâriyem adım bilmiyen bilsin,
Nâmert felek koymur üzüm gülsün,
Her kim gelir meydânıma koy gelsin,
Tebl döydür sabah meydân menimdi.

Ertesi sabah Şikâri'nin atı Ügâb-ı Devzâd'ı yeherlediler. Şikâri savaş geymini geyip meydana girdi. Serefrâz Şâh Şikâriyi neydanda görünce Câmâsib Hekim'den sordu. At üzerinde meydanın ortasına gelen kimdir? Sanki bir insandır. Onun karşısına bir savaşçı gönderdi. Savaşçı Şikâriden sordu: Senin adın nedir? Şikâri dedi: Benim adım mızrabımda yazılıdır.

Perizâd bu sözden hoşlanmadı ve mızrağın Şikâriye taraf fırlattı. Şikâri mızrağı havada yakalayıp ve Perizâz'a attı. Neyze perizâd'ın yüreğine sancılıp, onu yere düşürdü. Bir başka perizâd meydana girdi. O da Şikârinin önünde dayanamadı ve yere serildi. Serefrâz Şâh olayları böyle görünce koşuna saldırı emrini verdi. Şikâri Serefrâz Şâh'ın askerlerin perişan etti. Koşun Gülistân-ı Erem'e geri çekilmek zorunda kaldı.
Serefrâz Şâh durumu böyle görünce Câmâsib Hekim'e dedi: Benim koşunumu perişan eden bu pehlivan kimdir? Câmâsib Hekim cevap verdi. Şikâriden başka kim olabilir ki? Serefrâz Şâh'a dedi:

Seni nümâyende edip Süleymân,
Her ne desem gel incime mennen.
Kebūl et sözümü olma perişân,
Korhuram şâhlığın gede elden.

Bu dağda maralım var,
Oh deyib yaralım var.
Ne gece yuhum geler,
Ne gece kararım var.

Câmâsib Hekim remlde Şikârinin Hızır tarafından kahramanlık kemeri verildiğini biliyordubunun için Serefrâz Şâh'a Şikâri ile savaşmamasını ve taavsiye etmişti.

Gel sülh edek daha ceng kurtarsın,
Revâ deyil gül üstünü hâr alsın,

Şikâriye ver yarını aparsın
Korhuram şâhlığın gede elden.

Men âşık kazan ağlar,
Ot yanar kazan ağlar,
Gurbet yerde ölenin
kebrini kazan ağlar.

Serefrâz Şâh bu sözlerden hoşlanmadı. Câmâsib Hekim sözünün mahlasını bu dillerle dedi:

Câmâsib Hekim'in olma kesdinde,
Elin olmaz Simizâr'ın destinde,
Kızın Reyhâne gede üstünde,
Korhuram şâhlığın gede elden.

Men âşık kan eyler,
Divân eyler kan eyler,
Dost meni bu halda görse,
Yâ öler ya kanıma kan eyler.

Câmâsib Hekim'in sözleri Serefrâz Şâh'a eseri olmadı. Simizâri Şikâriye teslim etmeyeceğinden vaz geçmedi. Daha sonra Reyhâne Peri ve kızları görmek için gitse de onları bulamadı. Serefrâz Şâh Câmâsib Hekim'den onların bulmasını istedi. Câmâsib Hekim reml atıp onların Çâh-ı Süleynâni'de olduklarını anladı. Serefrâz Şâh sehr okuyup iki saatte oraya vardı. Kızı Reyhâne Peri babasının gelmesiyle tedirgin oldu. Babası sordu: Kızım burda ne işiniz var? Reyhâne Peri cevaap verdi: Kızları gezdirmeğe getirdim. Serefrâz Şâh Reyhâne'nin yanakların solgun görünce durumdan şüphelenip ve kimin ona el sürdüğünü sordu. Reyhâne Peri kimsenin oraya gelme cesareti olmadığını söylese de Serefrâz Şâh Şikârinin orda olduğunu anlar ve Reyhâne'yi öldürmekle tehdit eder. Reyhâne Peri babasına der: Beni öldürmeden bir kaç sözü var onları demem gerek:

Başıva dolanım mihribân ata,
Sen özün vermisen o pehlevâne meni.
Mennen sora şahlığın geder bada,
Sen özün vermisen o pehlevâne meni.

Reyhâne Peri bu sözlerle Şikâri'nin onun eşi olduğunu ve kendi eliyle ona verdiğini söyler.

Gezeb hâletinde meni dindirme,
Şikeste kelbimi sen de sındırma,
Eşk bâzarıdı meni öldürme,
Sen özün vermisen o pehlevâne meni.

Reyhâne Peri dedi eğer beni öldürmeye kararlıysan beni denize atın.

Kesem verrem o rūh-ı Süleymâne,
İltimâs eyleyir kızın Reyhâne,
Gel öldürme ver atsınlar ümmâne,
Acel garg eylesin o ümmânde meni.

Serefrâz Şâh destur verdi onu bir sandığın içine koyup, denize bıraktılar. Kızları da saçlarından birbirine bağlayıp bir kafeste kendi oturduğu tahtın altında olan bir ambara habsetti.

Size kimden söyleyim? Emir-i Cezire Firūz'dan. Emir-i Cezire Firūz Hemişe Bahar adlı ülkenin padişahiidi. Kendisi insan olsa da perilere hükm ederdi. Gülistân-ı Erem'de Serefrâz Şâh Şikârinin eşin tuttuğunu duyunca Şikâriye yardım etmek için yola koyulur. Denizin üzerinde sandığı görünce perilere sandığı getirmesine emr eder. Periler sandığı getirip içine baktığında hayatında gördüğü en güzel kızı görür. Emir-i Cezire perilere padişahı olmasına rağmen o güne dek evlenmemişti. Sandıkta olan kızı görür görmez onunla evlenmeğe karar verir. Kızı bayınlıktan çıkartıktan sonra kendini tanıtıp ve Şikârinin yardımına gittiğini söyler ve hemen ona evlenme teklifinde bulunur. Kız durumu böyle bilince ağlamaya başlar. Emir-i Cezire onun ağlamasının nedenini sorunca bu cevabı verir:

Söyleyim zebân halım incime mennen,
Harda merd olsa onun kurbâniyam.
Periler şahısan ey beni-âdem,
Eşkide bir cevânın giriftârıyam.
Yâr kana,
Yar sözün yâr kana,
Lâçın vurmuş sonayam,
Sıhılmışam yâr kana.

Emir-i Cezire kendi kendine dedi: Olmaya o bir cavan benim? Allahım ne oleydi âşık olduğu cavan ben olsaydım? Belki beni rüyada görmüşsün? Kız sözünü devam etti:

Bi vefâ insana dost dememişem,
Hele bu dünyâda gün görmemişem,
Seni röyada men görmemişem.
Dediğin cavânın men cananıyam.
O yan dağlar,
Kanlara boyan dağlar.
Bu yan zülmethânadı,
Necedi o yan dağlar?

Emir-i Cezire bunu eşidince onun Şikâri'nin sevgilisi olduğunu anladı. Ondan kim olduğunu ve niye denize atıldığını sorar. Reyhâne Peri cevabın bu sözlerle verdi:

Bir ohudum felek koydu kemâne,

Dedem gerk etmişdi meni deryâde,
Serefrâz Şâh kızıyam adım Reyhâne.
Heman Şikârinin men dildârıyam.
Kan eyler divân eyler,
Dost meni bu halda görse,
Ya öler ya kanıma kan eyler.

Emir-i Cezire bunu öğrenince Reyhâne Peri'den özür diledi ve dedi:

Pervâne tek koy dolanım başıva,
Ey gözel bilmedim bağışla meni.
Kurbân olum gözden gelen yaşıva,
Ey gözel bilmedim bağışla meni.

Eşk elinnen gece gündüz hesteyem,
Allah terefinden kemer besteyem,
Şikârinin men istekli dostuyam,
Ey gözel bilmedim bağışla meni.

Her işlere Allah eyler elâcı,
Şirin ağzım oldu zehirden acı,
Men sene kardaşam sen mene bacı,
Ey gözel bilmedim bağışla meni.

Sözlerin bitirdikten sonra Hemişe Bahar'a döndüler. Hemişe Bahar'da Pirâne Peri bnları karşılar. Pirâne Peri Reyhâne Peri ile sütkardeş idiler. Bunlar Hemişe Bahar'da kalmakta olsun size Şikâriden haber verim.

Şikâri kızlar aramak için dışarıya çıkmıştı. Bir yerde çadır kurup, otrak eyledi. Kazadan o yerler Kullar Padişahının yeriymiş. Kullar padişahı Şikâriyi görünce onu yemek istedi. Ancak Şikâri kılıcını sıyırıp onunla savaşmaya başladı. Kullar Padişahı gördü Şikâri'ye batamayavcak kaçmaya başladı. Kullar Padişahı Şikâri'ye onun ardında gelmemesini söylese de Şikâri onu kovaldı. Sonunda Kevâsib adlı bir kaleye yetiştiler. Kullar padişahı kaleye girdi. Şikâri onu yakalamak için kaleye girse de tılısma düştüğünü fark etti. Kullar Padişâhi dedi: Ben sana gelmemeni söyledim ancak sen beni dinlemedin. Şimdi yeddi yıl tılısımda kalmalısın. Tılısmı oğlun Cehangirin adına bağladım, o gelmezse kıyamete kadar burda kalmalısın. Şikâri burda tılısımda kalmakta olsun size Reyhâne Peri'den haber verim. Reyhâne Peri bilir biri olduğu için bu olaydan haberdar oldu. Bu olayı Emir-i Cezire ve Pirâne Peri'ye dedi.

Diğer taraftan Üzzâr Pehlivân Serefrâz Şâh'a yardım etmek için yola koyuldu. Savaş başladı. Tüm devler öldürüldü, yalnız Elâve Şâh ve Zerdân ve Şikârin Firūz Eyyâr'ı kaldı. Bu üç kişi kendilerini kurtarıp Kaf dağında gizlendiler.

Şâm'da Cehângir, Cehândâr ve Şirzâd-ı Tīgzen savaşta idiler. Cehângir Cehândar'a dedi: kardeşim Serheng-i Şâmi ölmeyene dek bu savaş biten değil, yarın savaş meydanından sonuç almayana kadar dönmeyeceğiz. Cehâgir Serheng-i Şâmi'yi öldürmeyi boynuna aldı. Cehândâr ise Müsrūk'ü öldürmekle görevlendirildi. Şirzâd-ı Tīgzen ise Müzrk'ü öldüreceğine söz verdi. Bu haber casuslar vasıtasıyla Serheng-i Şâmi'ye yetirildi. Serheng-i Şâmi kendinin öldüğünden sonra Müsrūk'un yerine oturmaısını istedi. Müsrūk ise onun ölümünden sonra Müzrūk'dan onun görevini yapmasını istedi. Müzrūk da onun ölümünden sonra seçilecek pehlivanlardan birinin komutayı ele alınmasını istedi.

Ertesi gün savaş başladı. Cehâgir Serheng-i Şâmi'nin etrafındaki askerleri öldürerek onun bindiği file yaklaşmayı başardı. Serheng-i Şâmi'yi filin üzerinde kecaveden indirip ve öldürdü. Cehândâr ise nceden planlandığı gibi kendini Müzrūk'a yetirdi. Onu başına alıp yere vurmak istedi ancak Müzrūk Cehândâr'dan onu öldürmemesi karşılığında Müslümân olacağını söyledi. Cehândâr bunu eşidince onu öldürmekten vaz geçer.

Müsrūk durumu böyle görünce askerlerin komutasını ele alıp askerleri Şâm kalesine geri çekip, kalelin kapıların bağlar. Daha sonra Serheng-i Şâmi'nin yerinde oturup, eşi Nâzik Endâm'ı ona getirmesini emr eder. Nâzik Endâm Serheng-i Şâmi'nin eşi ve Nâzik Bedenin anası idi. Bu haberi ona verldiğinde çok üzüldü. Yanındaki hizmetçilerden birinin tavsiyesiyle Cehângir'e bir mektup yazıp ondan yardım diledi. Nâzik Endâm mektubunu böyle yazdı:

Yazıram baheber sen ol halımnan,
Gel meni al bu nâ-merdin elinnen.
Deyirem kelmeni ollam Müselmân,
Gel meni al bu nâ-merdin elinnen.

Bilirem ki öz dininde doğrusan,
Anannan ayrılıb sine dağlısan,
Şikârinin bir vefâlı oğlusan,
Gel meni al bu nâ-merdin elinnen.

Nâzik Endâm el götürüb duâye,
Felek meni eceb saldı belâye,
Cehângir sözümü koy sen icrâye,
Gel meni al bu nâ-merdin elinnen.

Sözlerin bitirdikten sonra özel bir habercisine mektubu verdi ve onu İslâm koşununda Cehângir'e yetirmesini istedi. Mektup Cehângirin eline yetişti. Cehângir diğer silah arkadaşlarıyla Nâzik Endâm'ı kurtarmaya karar verdiler. Bunun için bir plan

hazırlayarak Ferheng Eyyâr'ı öz içlerinden seçerek onu kadın şekline salıp Nâzik Endâm'a haber planı bildirip ve onun yerine Musrūk'un yanına göndermek istediklerini bildirdiler. Nâzik Endâm plandan haberdar olup Musrūk'e haber gönderdi ki bu akşam falan saatte yanına geleceğim. Şebreng Eyyâr'ınan Nesim Eyyâr buna yenge muşata oldu. Diger taraftan Cehângir, Cahândâr Kadın şeklinde geyinip ve yola koyuldular. Ferheng Eyyâr gelin kılıfında otağa girdi. Müsrūk buna yaklaşmak istediğinde olayı anlayıp ancak Cehângir ve Cehândâr otağa girip Müsrūk'u yakaladılar. Cehângir onu öldürmek istedi ancak o Müslümân olup ve canını kurtardı. Cehângir komutayı ele alıp şehirin kapılarını İslâm koşunu'na açtı. Şikâri ve Şirzâd-ı Tīgzen ve onlarla birlikte tutuklnan ve hapiste olanları hapishaneden çıkardı.

Bu haber Firengistanda Ergevân Şâh'a yetişir. Ergevân Şâh'ın bedeni kılıç kesmez ot yandırmaz ve su boğmaz idi. Ayrıva sihir de bilirdi. Ergevân Şâh Müsrūk ve Müzrūk'un Serheng-i Şâmi'ye yardım için gittiğin biliyordu. Serheng-i Şâmi'nin askerlerinin yenilmesi ve kendisinin Cehângir eliyle ölmesi haberi onu çok kızdırdı. Müsrūk ve Müzrūk'un da Müslüman olması ve İslâm koşununa girmesine dayanamayıp, yüz bin askerle Şam'e doğru harekete geçti. Ergevân Şâh'ın askerleri Şam kentine yakın bir yerde çadır vurdular. Cehângir'ın çevresindeki pehlivanlar bu haberi dyduklarında dizlerine vurdular ki daha biz bir şey yapamayacağız. Cehângir onlardan sebebei sorunca onlar Ergevân Şâh'ın bedeninin kılıç kesmez, su boğmaz ve ot yandırmaz olduğunu söylediler. Cehângir onlara sakinleştirdi. Ergevân Şâh Cehângir'e bir mektup yazarak Müsrūk ve Müzrūk'u ona teslim etmesini istedi. Cehângir mektubun cevabınıda böyle yazdı:

Abes yere gelmisen bu diyâre,
Korhuram düşesen burda tora sen,
Vırram keynağıma eylerem pâre,
Bilmirem düşmüsen sen ne hiyâle.
Men âşık kazan ağlar,
Ot yanar kazan ağlar,
Bir iyit kurbetde ölse,
Kebrini kazan ağlar.

Yetişti bizede yazdığın fermân,
Yara vursam olmaz derdive dermân,
Necât kapsıdı gel ol Müselmân,
Ürekten kâil ol bir hudâye sen.
Mezelendi,
Mey içer mezelendi,
Vefâlı dosları gördüm,
Üreyim tezelendi.

Bahar olcah süsen sünbül bitişi,
İki sultân bir biriynen tutuşi,
Vay heberin geder Firengistâne yetişi
Cehângir deyir olarsan beht-i kare sen.

Ergevân Şâh mektubun cevabını alınca harekete geçti. Cehângir Şam kentinin kapıların bağlıyıp, şehri savunma haletine geçti. Ergevân Şâh destur verdi mancanıkları hazırladılar ve şehre taş yağdırmaya başladılar. Şehirdeki kadın ve çocuklar tedirgin olunca Cehângir Cehândar ve yeğenleri Şirzâd-ı Tīgzen Ergevân Şâh ile yüzleşmek için şehirden çıkmaya karar verirler. Şehirin kapısı açılıp Şirzâd-ı Tīgzen Ergevân Şâh'ın askerlerine saldırdı. Birçok asker öldürüp kendini Ergevân Şâh'a yetirdi. Ergevân Şâh'a bir neçe kılıç vursa da ona bir etki bırakmadı. Ergevân Şâh'ın bir kılıcı varidi Belârik adında. Bu kılıç Efrâsiyabın kılıcıydı. Ergevân Şâh Belârik'i indirdiğinde Şirzâd-ı Tīgzen'i yaralar. Pehlivanlar Şirzâd-ı Tīgzen'i meydandan çıkarırlar. Cehândâr meydana girdi. Ergevân Şâh onu da yaraladı. Cehândâr meydanı Cehângir'e verdi. Ergevân Şâh Cehâniri de yaraladı. Ferheng Eyyâr durumu böyle görünce dedi: Ergevân Şâh yanlız gözlerinden yenile bilir. Bunun için süpengine bir ahang koyup, Ergevân Şâh'ın anlından vurdu. Ahang açılıp Ergevân Şâh'ın gözlerin yaktı.

Ertesi sabah Cehândâr yarasın bağlıyıp meydana ayak koydu. Akşama dek savaşıp kşam orduya döndüğünde bir nikabli süvariyle karşılaştı. Süvari bunu savaşa davet etti. Gece sabaha dek bunlar birbiriyle döyüşdüler. Sabah gün ağardığında sanaşçı bir ahuya şekline girdi. Cehândâr onu tutmak istediğinde ahu bir bağa kaçtı. Cehândâr ahu'nun peşinde bağa girdi ancak her tarafa baktı ahu'yu bulamadı. Bağdan çıkmak istedi bu defa kapıyı bulamadı. Bir ağaa çıkıp duvardan aşmak istedi ancak ne kadar ağaca çıksa da duvar o kadar yükseldi. Bu zamanda kulağına müzik sesi geldi. Ağaçtan inin sesin kaynağına taraf gitti. Sesler bir imaretin içinden geliyordu. Yaklaştığında yedi kız gördü. Biri ortada diğerleri çevresinde çalıp oynayırdılar. Ortada oturan kız Cehândâr'ı yanlarına çağırdı.

Bu kız Vasvâs Câdūger idi ki onunla dün gece savaşıyordu ve daha sonra ahu şeklinde onu peşinden bağa çekmeyi başarmıştı. Vasvâs Câdūger yaşlı olsa da sihirle kendini on dört yaşında bir kız şekline çevirmiş idi. Kızlar onun önüne şerap koydular. Vasvâs Câdūger ona o kadar muhabet eledi ki Cehândâr ona âşık oldu. Vasvâs Câdūger ondan sordu: De görüm sen burada ne işin var? Cehândâr bir şikâr yüzünden oraya geldiğini böyle dedi:

Gel sene söyleyim ey nazlı dilber,
Menim bir şikârim gelib bu bağa.
Bülbül gülden ötrü çoh efgân eyler,
Menim bir şikârim gelib bu bağa.

Canım kurbân ola merdin yolunda,
Leşkerim kalıbdı düşmân elinde,
Kova kova bu Şâmatın çölünde,
Menim bir şikârim gelib bu bağa.

Vasvâs Câdūger dedi: Senin adın Cehândâr degil mi? Senin şikârın bu bağdadı. Daha sonra yakasındaki düğmeleri çekip kopardı ve dedi: Senin şikârın bunlardır, sen doğru gelmişsin. Senin şikârın benim. Cehagir onun adının bilmesine şaşırıp sordu:

Dediğim sözleri indi kanısan,
O geçen günleri bir bir sanısan.
Cehândârm meni hardan tanısan?
Vrginen şikârım gelib bu bağa.

Vasvâs Câdūger Cehândârı yoldan çıkarmayı başardı. Ona o kadar muhabet eledi ki savaşı, kardeşin, babasın bile unuttu.

Mhebbet bir belâ şeydir giriftâr olmayan bilmez.
Zimistan çekmeyen bülbül baharın kedrini bilmez.

Gecenn bir yarısına kadar yiyip içtiler hoş vakit geçirdiler. Gece yarıdan geçmişti kenizleri odadan çıkardılar ve baş başa kaldılar. Kız Cehândârı yatağına götürüdü ve soyunup ikisi de yatağa girdiler. Yatakla kol boyun olduklarında kızın ağzının kokusu Cehândârı rahatsız etti. Cehândâr sırtını ona çevirdi ancak kız ona dedi: Neden yüzünü benden çeviriyorsun? Cehândâr kızın cevabında dedi:

Demirem çirkinsen eybin var gözel,
Babam vesiyeti yâdıma düşdü.
Şirin şirin söhbetin var ay gözel
Babam vesiyeti yâdıma düşdü.

Kız dedi: Babanın vesiyeti ne idi? Cehândâr dedi:

Nâ belet yerlerde gedib kalmayın,
Gördüğüz emelden peşmân olmayın,
Ağzınnan iy gelen kızı almayın,
Babam vesiyeti yâdıma düşdü.

Cehândâram müntezirdi kardaşım,
Ne sövdaya düşüb belâlı başım.
Mene tene vurar yarım yoldaşım,
Babam vesiyeti yâdıma düşdü.

Kız Cehândâr'ın ilgisizliğini görünce aşkının ateşi dada da alevlendi, ancak Cehândâr onu kabul etmedi. Cehândâr kızın ısrarından kurtulamadı, sonunda kızın

yüzüne bir sille vurdu. Kız dunu görünce gazeblendi. Hizmetnde olan altı kızı dev şekline soktu ve Cehândâr'ın yakalamasını emr etti. Cehândâr kılıcın çekti ancak Vasvâs Câdūger bir sihir üfledi ve kılıç Cehândârın elinden yere düşdü. Altı dev bunu yakalayıp Vasvâs Câdūger'ın emriyle onu Tilism-i Reyhâne götürdüler. Tilism-i Reyhân bir kale şeklinde idi. Cehândâr gözün açtığında kendini bir kalede bulu. Yakınındaki ağazın üzerinde binlerce kuş varidi. Cehândâr ağacın kölgesine gitmek istediğinde kuşla bunun üzerine hucum ettiler ve onu yemek istediler. Cehândâr geri oturdu kuşlar da geri çekildiler.

Cehândâr kendi durumunu bu sözlerle dile getirdi:

Her yerden çarem kesildi,
Aceb düştüb kokaye.
Cevân keddim tez büküldü,
Penâh gettim hudâye men.

Sınıh göylüm kim bitirsin?
Aparıb Şâme yetirsin,
Üreyimin derdin bilsin,
Aceb düşdüm belâye men.

Ayrı düşdüm men elimden,
Bülbül tek gonça gülümnen
Cehândâram derd elinden,
Sığınmışam hudâye men.

Sözleri biter bitmez gözü bir kıza sataşır. Cehândâr ömründe öyle bir güzel kız görmemişti.

Yâ reb bu hansı hūridi bâzariden geçer?
O eşve ū kemze ū nâz bu dil-i zâri den geçer.
Götürüb külâhın eline nüsret ile gelir,
O nâz ile gelse eger ömrüm yarıdan geçer.

Cehândâr hayranlıkla kıza bakar. Kız gelip ona yaklaştığında selam verir ve onun kim olduğunu ve neden ora geldiğini sorar. Cehândâr başından geçen olayları böyle anlatır: Biz Şâm'da Serheng-i Şâmi ile savaşıyorduk, savaştn döndüğümde birisi beni meydana davet eledi. Sabaha dek onunla savaştım. Sabah güneş çıkınca bir ahu'ye döndü ve kaçtı. Onun takibinde bir bağa girdim. Altı kız bir kızın çevresinde oturup mahnı okurdular. Beni de davet ettiler. Ortada oturan kız bana evlilik teklif etti. Ağzı kokuduğu için teklifini kabul etmedim. Beni buraya getirdi. Kız dedi: Şâm'dan dediğin bağa kadar üç aylık yol var sihirle yol kısaltılmış. Bağdan buraya kadar da üç ay daha yol var, toplam altı aylık Şâm'dan uzaklşmışsın. Benim adım Reyhânedir. Savaştığın dam da ahu şekline dönüp sonra bağda on dört yaşında bir kız şeklinde senin gözüne

görünen ve seni buraya sürgün eden benim anam Vasvâs Câdûger dir. Buranın adı da Tilism-i Reyhân dir. Seni burada tilisme bağlayıp artık burdan çıkamazsın.
Cehândâr kıza dedi:

Sahlasan bu gece sene mehmânan,
Hekiketi gel biz koyah meydana.
Ölene cen yanında kalanam,
Hekiketi gel biz koyah meydana.

Gel mennen ikimiz olah biz sırdaş,
Ahıtma gözümden çohlu kanlı yaş,
Sen mene bacı ol men kardaş,
Hekiketi gel biz koyah meydana.

Cehândâr bu sözlerle ondan istedi ki onunla bacı kardaş olsun.

Nâmerd felek mene verib ah ü zâr,
Dost düşmân içinde etme meni hâr.
Şikâri oğluyam adım Cehândâr,
Hekiketi gel biz koyah meydana.

Cehândâr kızın Müslüman olacağı takdirde onunla bacı kardaş olacağını söyledi. Kız Cehândârın bu teklifini kabul etti. Serçe parmakların bir birine verip bacı kardaş oldular. Bacı kardaş olduktan sonra Cehândâr ordan nasıl kurtulabileceğini sordu. Kız cevap verdi: Burdan çıkmak çok zordur, senin bu tılsımdan çıkman için Vasvâs Câdûger'in ölmesi gerek yoksa sen kıyamete kadar burda kalacaksın. Cehândâr dedi: Vasvâs Câdûger'i nasıl öldürebiliriz?

Reyhân Câdû bunu beline alıp bir sihir okudu havalandılar. Bir dağın eteğinde yere indiler. Kız dedi: Bu dağda bir çeşme var. O çeşmenin yanındaki havuzda üçü kırmızı biri siyah dört balık var. Siyah balığın karnında bir şişe var. Vasvâs Câdûger'in canı o şişenin içindedir. Şişeyi Vasvâs Câdûger'in iki kaşının arasına koyabilsek Vasvâs Câdûger'in canı çıkar. Eger o balığı avlayıp getirebildin Vasvâs Câdûger'i öldürüp seni bu tılısımdan kurtarırız, eğer balığı avlayamadın kıyamete kadar burda kalmalısın. Kız Cehândâr'a balığın çok ayık bir hayvan olduğunu hatırlattı.

Cehândâr onun söylediği çeşmeyi bulup, yanındaki havuz'da kızın söylediği dört balığı gördü. Okunu kemanına koydu ve tüm dikkatiyle siyah balığı hedef aldı. Cehândâr balığı avlayıp ve kızın yanına getirdi. Kız balığın karnını yarıp ve şişeyi çıkardı. Daha sonra Cehândârı beline alıp bir sihir okuyup, kaleye döndüler. Reyhân Câdû Cehândâr'ı bir otağa bırakıp, Vasvâs Câdûger'i çağırmak için bir levheyi odun

üzerine tuttu. Vasvâs Câdûger hemen orda hazir oldu. Ağlaya ağlaya görek nenesi Vasvâs Câdûger'e ne dedi:

Sene kurbân olum gül üzlü ana,
Bir cavanın eşki ağladır meni.
Üreyimin başın dönderdi kana,
Bir cavanın eşki ağladır meni.

Vasvâs Câdûger dedi: Bu cevan kimdir? Niye seni böyle perişan eylemiş? Reyhâne Câdûger dedi:

Ne kedr yalvardım kol boynuma salmadı,
Dindiriben gemli göylüm almadı,
İzhâr eyledim meni al almadı,
O cavanın eşki ağladır meni.

Dedi kızım niye almadı? Dedi çünkü sevgilisi varimiş. Vasvâs Câdûger sordu: Sevgilisi kimimiş? Adı nedir? Reyhân Câdûger cavap verdi:

Şikeste bülbülem gonça gülüm var,
Dünya da gem gusse böyle zülüm var.
Reyhâneyem dedi ki sevgilim var,
O cavanın eşki ağladır meni.

Reyhane Câdû Cehândâr'ın adını söyledi ve Cehândâr'ın onu sevdiğini, onu terslediği için pişman olduğunu ve onunla beraber olmak istediğini söyledi. Böylelikle Vasvâs Câdûger'i öldürmek için Cehândârın yanına götürdü. Reyhâne Câdû Vasvâs Câdûger'i öldürme yolunun balığın karnından çıkan şişenin onun iki kaşının arasında koymak olduğunu ona söylemiştir ancak bunu yapmak için onunla sevişme haline girmek olduğunu da ona söyledi ve Cehândâr onunla sevişme esnasında bu ii yapabileceğini anlamıştı. Bunun için onunla bir araya geldiğinde ona yaptıklarından pişman olduğunu söyledi. Vasvâs Câdûger gene kendini ondört yaşında kız şekline salmış ve onun yanına girdi. Cehângir dedi: Bizim adetlerimizde gelin ve damadın bir resmi vardır, onu yerine getirmek gerekir. Vasvâs Câdûger dedi: O nedir? Cehângir dedi:

Sen erûssan men de dâmad,
Bu işlerin hesabı var.
Sen Şirinsen men'de Ferhâd,
Ürekde eşkin dağı var.
Eşkin oduna yanarsan,
Ürekten ilhâm alarsan,
Bu gece erûs olarsan,
Arûsluğun hesabı var.

Cehândârı getirdin dile,
Senile verir el ele,
Bedenimi oğ dincele,
Arūsluğun hesabı var.

Cehândâr dedi bizim resmimize göre gelin damat evlilik gecesinde bir birinin bedenini ovması gerekir. Vasvâs Câdūger bunu kabul eyledi ve Cehârın bdenin ovdu. Cehândâr onun bedenini ovmak istediğinde ondan gözünün yummasını istedi. Bu zamanda şişeni onun iki kaşı arasına koyup ve öldürdü.
[kasetin bu bölümünde kopukluk var.]

[Reyhâne Câdu destūr verdi devlere bunu Şâm kentine götürsünler.] Yolıarının üzerinde İskender-i Rastin ve İsfendiyâr Han'ın askerlerini İskenderiye de karşı karşıya geldiklerini gören Cehândâr onu orada indirmelerini istedi. Devler ilk başta buna karşı geldilerse Cehândârın ısrarı üzerine onu orda bıraktılar. Cehândâr kendini İsfendiyâr Han'ın askerlerine yetirdi ve onlardan savaşın nedenini sordu. İsfendiyâr Han dedi: Ben Kâbil'in padişahıyam, oğlum Kubâd İskender-i Rastin'in kızını istiyor ancak İskener-i Râstin bu evliliğe karşıdır. Bunun için savaş meydannda bu işin çözülmesine karar verdik. Ben güçlü olsam kızı alacağım.

Cehândâr bunu eşidince savaşı önlemek için araya girdi. İsfendiyâr Han'a dedi: Savaş gerekmez kız isterse ben onu size getiririm, sen ordunu geri çek:

Sene vardı menim bir neçe sözüm,
Götür leşkerin get kalma bu yerde.
Yoh desen sen ilen ceng edem özüm,
Götür leşkerin get kalma bu yerde.

Bir nehengem deryâleri yararam,
Rüstem tek özümü cenge vuraram,
Ne keder dilâver varsa kıraram,
Götür leşkerin get kalma bu yerde.

Cahândârâm sözümü aşkar diyerem,
Ahtarıb taparam seni görerem,
Kızın göylü olsa özüm vererem,
Götür leşkerin get kalma bu yerde.

İsfendiyâr Han Cehândârın sözüyle ordusunu geri çekti.

Bu taraftan Cehândâr İskender-i Râst'ın ordusuna doğru yola düştü. Cehândâr orduya yaklaştığında herkes onun heybetine baka kalmıştı. Onu İskender-i Râst'ın yanına götürdüler. Cehândâr savaşın nedenini bir defa da onun ağzından işitti. İskender-i Rast oğlu İskender-i Sâninin oniki min askerle dedesi İskender'in tılısmına gittiğini ve

ondan bir haber olmadığını, Oğlu İskender-i Sâni gelmeyene kadar kızına düğün yapmak istemediğini bu sözlerle anlattı:

Bu ayrılığa daha men döze bilmerem
İndi gördüm senin kimi cevânı.
Kudretim yoh meydan gezebilmerem,
İndi gördüm senin kimi cevânı.

Burda deyil gemli gönlüm dindirsin,
Hünerimi nâ-mertlere bildirsin,
Gedib babasının tilismini sındırsın.
Elimde deyil o İskender-i Sâni.

Şâhe verib gonça gülün butası,
El uzadıb dameninen tutası,
İskender-i Sâni oğlumdu men atası,
Düşüb tilisme İskender-i Sâni.

Cehândâr durumu anladıktan sonra İsfendiyâr Han'ın yanına döndü. İsfendiyâr Han'a İskender-i Rast'ın neden kızını vermediğini açıkladı. Daha sonra ona söz verdi ki kendisi İskender-i Sani'yi bulmak için yola koyulack ve kendi İsfendiyâr Han'ın kızını isteyip onlara getireceğine söz verdi.

Akşam yemekten sonra oradan buradan söz açıldığında İsfendiyâr Han dedi: Biz İskender evlatlarındanız. Diyâr-ı Rūm'da bizim saltanatımız varidi, ancak onlardan birini aslanlar öldürdü diğeri ise Serheng-i Şâmi'ye tabe oldu ve püt'e tapamaya başladı. Cehândâr bu sözleri duyanda onun Şikâri ve Erçe'den bahs ettiğini anladı. Babasını hatırlayıp ağlamaya başladı. İsfendiyâr Han onun ağlamasının nedenini sorunca dedi:

Neçe kelâm eşid menim dillimnen,
O dediğin cavan ölmüyüb sağdı.
Felek ayrı salıb onu elinnen,
O dediğin cavan ölmüyüb sağdı.

Dolandım dünyayı dağları daşı,
Üreyimde vardı onun sırdaşı,
Böyük zülm eliyibdi ona kardaşı,
O dediğin cavan ölmüyüb sağdı.

Dedem nenem yâda düşüb ağlaram,
Felek elinnen sine dağlıyam,
Cehândârâm Şikârinin oğluyam,
O dediğin cavan ölmeyib sağdı.

Cehândâr oalyların hepsini anlattıktan sonra İskender-i Sâni ve on iki bin askerin tılısımdan kurtarması için hazırlandı. Orada oturanlar hepsi bu işe karşı geldiler ve

dediler: Bu güne dek tılısma gedenlerin hiçbiri dönmemiş. İskender-i Sâni'nin anası da saçını başını yoldu ki oğlum gel sen bu işden vazgeç. Cehândâr'a dedi:

Nece el götürüm indi men sennen,
Dünya bir terefe sen'de bir yana.
Koymara gedesen incime mennen,
Dünya bir terefe sen'de bir yana.

Bir yaram var heç sağalmaz ölünce,
Ağlaram sızlaram dünya boyunca,
Getsen gözüm kalar senin dalınca,
Dünya bir terefe sen'de bir yana.

Felek sizi elden ayrı salıbdı,
Dört bir yanın gem leşkeri alıbdı,
Anan gözü intizarda kalıbdı,
Dünya bir terefe sen'de bir yana.

Ertesi gün Cehândâr tılsımı kırmak için yola koyuldu. İsfendiyâr Han ve askerleri onu yolcu ettiler. Bir dağın eteğine vardığında Cehândâr'a dediler: Dağın eteğindeki gördüğün çimenler ayak bastığında tılısım olacaksan. Cehândâr onlardan vedlaştı ve çimenlığa ayakbastı. Cehândârın karşısına büyük bir ağaç göründü. Ağaçların üzerinde binlerce kuş varidi. Cehândâr ağaca yaklaştığında kuşlar seslendiler: Ey deli kanlı yaklaşma yanarsın. Cehandâr ağacın tılısım kapısı olduğunu anladı. Cehândâr çaresiz kaldı aldı sazını eline:

Kâdir Allah sennen budur dileyim,
Darda koyma men kimi cevânı.
Nezer eyle sâkit olsun üreyim.
Darda koyma men kimi cevânı.

Süsen sünbül ter benovşe bitmesin,
Şeydâ bülbül gül üstünnen ötmesin,
İstirem babamın adı itmesin,
Derde koyma sen özün men cevânı.

Başıma koyyam gevherden tacı,
Bu şirin ağzımı eyleme acı
Cehândârın kesilibdi elâcı,
Darda koyma men kimi cevânı.

Bu dağda maralım var,
Oh deyib yaralım var,
Ne gece yuhum geler,
Ne günüz kararım var.

Cehândâr bir kaç defa ağaca yaklaşmayı denedi ama her defasında kuşlardan ses geldi ki ey delikanlı yaklaşma yanarsan, bize de yem olarsan. Cehândâr bir şey yapamayınca bacısı Reyhâne'nin sözünü hatırladı. Reyhâne saçından bir tel ona vermişti. Darda kaldığında saçı otun üzerine tuarsan ben hemen orda olurum demişti. Cehândâr ot yandırdı ve saçı onun üstüne tuttu. Reyhâne hemen hazırlandı ve dedi: Ne için beni çağırdın? Cehândâr olan bitenleri ona anlattı ve tılısmı kırmak istediğini söyledi. Reyhâne olayları işidenden sonra Cehândâr'dan bu işten vaz geçmesini istedi. Cehândâr direnince Reyhâne dedi:

Sene kurbân olum, istekli karaş,
Bu tilismin çetin olar elâcı.
Gel ahıtma sen didemnen kanlı yaş,
Bu tilismin çetin olar elâcı.

Hemişe çektiğim âh ü zârıdı,
Bu göylümü tutan gem gubârıdı.
İskenderden kalan yâdigarıdı
Bu tilismin çetin olar elâcı.

Reyhâneyem el götürrem duâye,
Eceb saldın sen özüvü belâye,
Çağır Şâh-ı Merdân yetsin harâye,
Bu tilismin çetin olar elâcı.

Reyhâne tılısmın yolunu bilmediğini ve bunu bilse yalnız teyzesi Demdeme Câdū'nun bileceğini söyledi ve Demdeme Câdū'yu görmek için yola koyuldu. Durumu Teyzesi Demdeme Câdūger'e anlattı. Demdeme Câdūger dedi: Ben de bu tılsımın yolunu bilmiyorum. Bunu bilse bilse büyük kardeşim Hemheme Câdūger bilir. Daha sonra tılısmın yolunu sormak için Hemheme Câdūgerin yanına gitti. Hemheme Câdūger dedi: Sen Tılısm-ı İskender'in yolunu niye soruyorsun? Orda on iki bin asker taşa dönmüş, yedi hazine ve kırk in suvarinin silahlaı orda, sen ne işin var onlarla? Demdeme olup bitenleri ona anlattı. Hemheme Câdūger Tılısm-ı İskenderin yolunu ordaki büyük ağacın altında olduğunu ancak bu ağacı kazma kürek kullanmadan kökünden çekip çıkartabileceğini söyledi. Demdeme Câdu Hemheme Câdū'dan öğrendiklerini aynen Reyhâniye söyledi. Reyhâne hemen kendini Cehândâr'a yetirib ve Tılısm-ı İskenderin yolu ordaki büyük ağaç olduğunu söyledi. Ancak ağacı kazma kürek kullanmadan söküp çıkarttığında Tılısm-ı İskenderin yolunu göreceğini söyledi.

Daha sonra Cehandâr iki rekat namaz kıldı, secdede ağlamaya başladı. Bayılıp rüyasında bir mürşüi gördü. Mürşid Cehândâr'ın eline bir kendir verdi ve bu tılısmı onun adına açılacağını ona söyledi. Cehândâr kendine geldiğinde eline verilen kendirle

büyük ağacı kökünden söktü. Ağaç kökünden söküldüğünde şiddetli bir tufan başladı. Cehândâr bir an kendini kanlı denizin kıyısında buldu. Deniz'de çeşitli vahşi hayvanlar buna doğru saldırdılar. Gökyüzünden de büyük bir kuş Cehândârı kancasına taktı ve havaya kaldırdı. Reyhâne Cehândâr'a kuşun kafasını kesmeyi söyledi. Cehândâr kuşun başını koltuğunun altına alıp ve kesti. Kuşun başı bedeninden kopunca yere düştü. Ayıldığında başını Reyhâne'nin dizlerinde buldu. Reyhâne onun Tılısm-ı İskendere girdiğini söyledi. Daha sonra yolu ona böyle trif eyledi:

Bu yolu doğru gidersen bir bağa yetişirsin. Bağın duvarları ve ağaçları altındandır. Bağın kenarında kırk handek kazılmış handeklerin her biri on sekiz arşın eni var. Bu handekleri onlara düşmeden atlaman gerekir. Bağa vardığında duvarının üstünde bir dev göreceksin. O dev bağın koruyucusudur. Elinde bir kürek var. Onu yalnız o kürekle öldürebilirsin. Onu öldürdükten sonra bağın içine girebilirsin. Yaşlı bir adam ağaçların birinin altında göreceksin. O adamın adı Pir-i Vakif'dir. Ondan İskender Tılısmının Levhasın isteyeceksin. İlk başta onda olmadığını söyleyecek ve seni sınayacak. Senden nasıl bura geldiğini soracak. Ağacı kökünden kendirle çıkardığını kanlı denizde büyük kuşun öldürdüğünü ve bağın korukcusu devi altın kürekle öldürdğünü ona söylersen o seni sınava alacak. Ancek unutma bağın korukçusu olan dev yalnız elinde olan altın kürek ile öldürebilirsin. Bu küreği Pir-i Vakif'a götürmen gerekir. Ben de bir kuş şklinde seni izleyeceğim.

Cehândâr bunları duyduktan sonra yola koyuldu. Reyhâne de bir kuşa dönüşüp, havalandı. Cehândâr uzaktan bağı gördü. Yaklaştığında handekler yolu üzerine çıktı. Cehândâr handekleri teker teker atladıktan sonra bağın duvarına yetişti. Duvarın üstünde bir dev oturmuştu. Dev onu görünce saldırdı. Cehândâr devin elindeki küreği alıp ve onu öldürür. Reyhâne'nin dediği gibi bağın içinde ağacın altında oturan yaşlı adamı buldu. Ona selam verip, İskender Tılısmının Levhasın almak için geldiğin isöyledi. Pir-i Vakif levhanın onda olmadığını söyledi. Cehândâr dedi:

Sene kurbân olum ey pirmerd,
Loh-i Tilismi sennen isteyirem.
.....
Loh-i Tilismi sennen isteyirem.

Pir-i Vakif cevabında dedi:

Başına döndüğüm gül üzlü cevân,
Gel el götürgünen sen bu sevdâ den.
Dolanım başıva men olum kurbân,
Gel el götürgünen sen bu sevdâ den.

Cehândâr dedi:

Hidmet eylerem yanında kallam,
Eşkin mehebbetin bu cane sallam,
Metlebim var dalısıcan dolannam,
Loh-i Tilismi sennen isteyirem.

Pir-i Vakif dedi: Senin gibi çoklu cavanlar bu levhayı istemişler ve elde etmeden ölmişler. Sen de canını seversen bu işten vaz geç:

Rehmin gelsin men kocanın halına,
Felek kesd eyleyib şirin canına
Korhuram ki düşesen daş donuna,
Gel el götürgünen sen bu sevdâ den.

Cehândâr kendini tanıtmak için dedi:

Her ne heber alsan düzgün söylerem,
Arif olsan sırrım beyân eylerem.
Cehândâram, evlâd-ı İskenderdenem,
Loh-i Tilismi sennen isteyirem.

Pir-i Vakif dedi:

Pir-i Vakif danışır bir canan inan,
Hele işin çohdu o sübhân ınan,
Men tanıyım seni ne nişanınan?
Gel el götürgünen sen bu sevdâden.

Pir-i Vakif Cehândardan nasıl ora geldiğini sordu? Cehândâr Reyhâne'nin öğrettiği gibi Tılısm-ı İskender'e nasıl gittiğini, ağacı nasıl kopardığını, kanlı denizde neler gördüğünü, bağa nasıl girdiğini ve devi nasıl öldürdüğünü anlattı.

Pir-i Vakif son kez olarak Cehândârdan sınava girmek istediğinden emin olup olmadığını sordu ve dedi: Bu güne dek çok delikanli bu yolda canın koydu eger sınavdan geçemezsen sende taşa döneceksen. Cehândâr sınava girmek istediğinden emin olduğunu söyledi.

Pir-i Vakif dedi: Oğleye yakın bu bağa bir kuş gelecek. Sana üç ok ve bir keman vereceğim. Birinci okun boşa giderse ayakların dizlerine kadar taşa dönecek, ikinci okuun boşa gitmesiyle sineye kadar taşa döneceksin, çüncü okun boşa giderse tamamıyla taşa dönüp burda kalacaksın. Yalnz kuşun gözü veya sinesinin ağından vurduğun takdirde kuş ölecektir.

Öğleye yakın büyük bir kuş göründü. Kuş ağaçta oturup, Pir-i Vakif'tan sordu: Bu gün için av varmı? Pir-i Vakif dedi: Ever var ve Cehândâr'a üç ok bir kemen verip dedi: Başlayabilirsin. Cehândâr birinci okun kemane koydu. Birinci ok kemandan

fırladığında kuş yerinden kıprıyıp ok boşa gitti. Bu zaman Cehândârın ayağı dize kadar taşa döndü. Cehândâr ayaklarına baktı ve dedi: Bundan sonra başmak almaya gerek kalmadı. İkinci oku kuş sıyırdığında Cehândâr sinesine kadar taşa döndü. Cehândâr üçüncü oku kemanine yerleştirdiğinde yüzünü Allahâ çevirip dedi:

Yeri köyü erşi yohdan helk eden,
Kezâ yayındırma menim ohumu.
Halıma kan ağlar her gelip geden,
Kezâ yayındırma menim ohumu.

Etibâr yoh bu dünyada beş güne,
Günâhkaram günâhımnan geşginen,
Dâmâd-ı peygamber Ali eşkine,
Kezâ yayındırma menim ohumu.

Cahandârâm meni eyme zamane,
Cavan üreyimi dönderme kane,
Gözü yaşlı kalıb bacım Reyhâne,
Kezâ yayındırma menim ohumu.

Cehândâr üçüncü ve son okunu attı ve kuşun sinesinin ağından vurdu. Kuş ağaçtan düştüğünde bir tufan koptu. Cehândâr bayılıp yere düşdü. On iki bin pehlivan taş donundan çıktılar. Pehlivanlar Pir-i Vakif'in yanına gelip, onları kim taş donundan kurtardıklarını sordu. Pir-i Vakif Cehândârı gösterdi. Pehlivanlar Cehandâr'ın elini öptüler. Cehândâr pehlivanların arasında bir delikanlıya dözü düşti. Ona kanı kaynayıp İskender-i Sâni olacağını tahmin etti ve sordu: Sen İskender-i Sâni değil misin? Delikanlı İskender-i Sani olduğunu söyleyince kol boyun ona sarıldı ve dedi: Ben seni kurtarmak için buraya geldin. Senin anan ve baban yolunu gözlemektedir.

Pir-i Vakif Cehândâr'a dedi: Bu kuşun karnında küçük bir sandık var, İskender Tılsımının Levhası o sandığın içindedir. Burdan çıkmanız için levha elinizde olması gerekir yoksa bu tılısımdan çıkamazsınız. Cehândâr kuşun karnını yarıp sandığı çıkardı. Sandığı açamayınca amūduyla ona vurdu. Pehlivanlar yorulana dek o sandığa amūda vurdular. Sonunda Pir-i Vakif dedi: Oğlum bu sandık tılısım olmuştur ve böyle bunu açamazsınız. Bunu açmak için İskender Tılsımının levhasının sandığının açarını Şâh-ı Murgân'dan almanız gerekir.

Şâh-ı Murgân ve yavruları Künâs Câdū tarafından yakalanıp ve bir kafeste tutulmaktadırlar. Onu bulmak için üç gün yol gideceksin. Üç günden sonra bir bağa varacaksın, bağın içinde yüksek bir imâret göreceksin. İmârete girdiğinde Şâh-ı Murgân ve yavruların ayry ayrı bir kafeste bulacaksın en büyük ve yere yakın asılı kafes Şâh-ı

Murgânın kafesidir, atlayıp onu kafesten çıkaracaksın. Onun yanına vardığında benim adımı verip selamımı söylemezsen seninle konuşmaz.

Cehândâr yola koyulduğunda pehlivanlar da onunla gelmek istediler. Pir-i Vakif dedi: Açarı almak için Cehândâr yalnız gitmesi gerekir. Cehândâr pehlivanlardan vedalaşıp, yola düştü. Pir-i Vakif'ın dediği gibi üç gün yol gittikten sonra bağı gördü. Bağda imaretin yerini bulup içeri girdi. Kuşları kafesinden asılı olarak gördü. Yere en yakın kafes Şâh-ı Murgân olduğunu biliyordu, ona yüz çevirip dedi:

Dolana dolana geldim yanıva,
Mennen selâm olsun ey Şâh-ı Murgân.
Rehmin gelsin gözden ahan yaşıma,
Mennen selâm olsun ey Şâh-ı Murgân.

Şâh-ı Murgân selamın almayınca Cehândâr dedi:

Yanaram halıva bele her zaman,
Görürem teng olub bu zindân,
Gelmişem canımı eyliyem kurbân,
Mennen selâm olsun ey Şâh-ı Murgân.

Cehândâr Pir-i Vakif'ın söylediği söz aklına geldi, bu defa Pir-i Vakif'ın adını vererek dedi:

Gamın kervanım boynuma götürdüm,
Cehândâram bu diyâre getirdim,
Pir-i Vakif'den sene selam getirdim,
Mennen selâm olsun ey Şâh-ı Murgân.

Şâh-ı Murgân Pir-i Vakif'ın adını duyduğunda Cehândâr'ın selamını aldı ve dedi: Benden ne istiyorsun? Cehângir İslender Tılısmının levhasının sandığının açarını almak için geldiğini söyledi. Şâh-ı Murgân onun kim olduğunu, ne için açarı istediğini sordu. Cehândâr başından geçen olayları on iki min pehlivanın kurtardığını ancak tılısmdan çıkmak için açarı bulması gerektiğini ve bunun için Pir-i Vakif ona gönderdiğini söyledi.

Şâh-ı Murgân dedi: Önce beni bu kafesten kurtarman gerekir. Cehândâr tüm gücünü toplayıp, kafesi tutmak için havaya atladı. Kafesi tutsa da kafesin zencirini kıramadı. Şâh-ı Murgân dedi: Kafesin zencirini kırarsan kan deryasında boğuluruz. Kafesi aralamaya çalış. Cehândâr aşağaya baktığında kendini kan deryası üzerinde buldu. Tüm gücüyle kafesin demirlerin Şâh-ı Murgânın çıkabileceği kadar eğdi. Ancak eli boşa gidince kafesten düştü. Şâh-ı Murgân hemen uçup ve onu göyde yakaladı. Cehândâr'ın kemerinden tuttu. Yakındaki bulağın havuzundaki balıklar gösterdi ve dedi: Kızıl balığı vurman gerekir. Cehândâr okunu kemanına koyup kızıl balığı vurdu.

Balığı götürüp bir dağın eteğine gittiler. Cehândâr Şâh-ı Murgân'ın sözüyle balığın karnını söktü ve onun içinden iki tane hanceri çıkardı. Şâh-ı Murgân dedi: Bu hancerlerin sapı kıymetli taştandır ve sana karanlıklarda ışık saçıp yol gösterecektir. Daha sonra bir kuyunu gösterip dedi: Benim sözlerimi iyi dinle. Ağzından duman çıkan bu kuyunun dibine ineceksen, kuyudaki sıcaklığı tahammül etmen gerekir. Kuyunun karanlığına indiğinde hancerlerin sapını ışık kaynağı olarak kullanabilirsin. Kuyunun sonunda bir bağa varacaksın. Bağda ilelediğinde bir imaret göreceksin, orda bir dev var. Devin gözü kapalı olursa uyumadığını ve her tarafı gördüğünü bil. Devin gözleri açık ve ağardığında demek ki dev uykudadır, ona yaklaşabilirsin. Bu iki hanceri devin iki gözüne sokman gerekir. Bu dev yalnız gözlerinden darbe alıp ölecek başka bir yerinden vurarsan o ölmez. Dev öldüğünde devin nenesi Künâd Câdū gelecek. Bu zaman ben kendim orda olacağım ve onunla savaşacağım.

Cehândâr Şâh-ı Murgânın dediği gibi kuyuya girip, kuyunun dibinde bağda imareti bulup, devi gördü. Devin gözleri kapalı olduğu için bir tarafta bekledi ve ona yaklaşmadı. Bir az geçtikten sonra devin gözleri ağardı ve horlamaya başladı. Cehândâr kendini ona yetirip hancerleri iki gözüne soktu. Dev ölünce nenesi Künâs Câdū görüldü. Başka taraftan Şâh-ı Murgân meydana girdi. Şâh-ı Murgân onu ve çocuklarını ömür boyu fafeste bıraktığı için ondan intikam alacağını söyledi. Şâh-ı Murgân Künâs Câdū ile sanaşta onun gözlerini çıkardı. Cehândâr böyle görünce onu arkadan yakaladı ve Şâh-ı Murgânın dediği gibi onu kendi saçıyla bağladı. Daha sonra İskender Tılısmının levhasının sandığının açarını istedi. Açar onun karnında bir şişede olduğunu öğrendiler ve onu öldürüp şişeyi karnından çıkardılar.

Cehândâr aşarı şişeden çıkarmak için çok uğraştı ancak başaramadı. Şâh-ı Murgân dedi: Bu şişe tılısım olduğu için kırılmaz onu Pir-i Vakif'ın yanına götürmemisz gerekir. Şâh-ı Murgân Cehândâr'ı pencesine alıp ve Pir-i Vakif'ın yanına götürdü. Pir-i Vakif açarı şişeden yalnız Gülistân-ı Erem'de Câmâsib Hekim çıkarabileceğini söyledi ve Şâh-ı Murgândan onu Câmâsib Hekim'e götürmesini istedi. Şâh-ı Murgân onun orda çok düşmanı olduğunu söyledi ve şişeyi başkasının götürmesini istedi.

Pir-i Vakif dedi:

Şah-ı Murgân gerek özün gedesen,
Bu koca vahtımda halımı katma.
Bu çaresiz derde çâre edersen,
Bu yanmış kelbimi kana boyatma

O güneyler, o kuzeyler,
O güneyler
Hesret hesretin görende,
Bayramın o gün eyler.

Her ne söz deyirem onu bilesen,
Şâd oluban bir ürekten gülesen,
Gülistân-ı Erem'e özün gedesen,
Câhândâr'ı ayrı kimsiye satma.
Men âşık oyan gül,
O yan bülbül o yan gül,
Bülbül fegân eylir,
Ne yatmısan oyan gül.

İstekli bacı olubdu Reyhâne,
Korhuram üreyi tez döne kane,
Pir-i Vakif yalvarır Şâh-ı Murgâne,
Gaflet yhusunda bu bele yatma.
Men âşık divan eyler,
Kan eyler divân eyler,
Yâr meni bu halda görse,
Yâ öler ya kanıma kan eyler.

Şâh-ı Murgân Pir-i Vakif'in sözüyle şişeyi tek başına Gülistân-ı Erem'de Câmâsib Hekim'in yanına götürdü. Olayları hepsini ona anlattı, İskender Tılısmının levhasının sandığının aşarı şeşede olduğunu ve şişenin sihrini kırmak için Pir- ona gönderdiğini ona söyledi. Câmâsib Hekim bir sihir okuyup şişe buhar oldu ve açar yerde kaldı.

Açarı Şâh-ı Murgân'e verip ve dedi: Benim selamımı Pir-i Vakif'e söylersin. Cehândâr'a bir mektup yazarak tılısımların onun adına yazıldığını ve o yalnız onun açabileceğini yazdı ancak bu yolda Pir-i Vakif ve Reyhâne'nin sözünün dinlemesini istedi. Şâh-ı Murgân açarı ve yazıyı alıp Pir-i Vakif'ın yanına kondu. Pir-i Vakif açarı alıp sandığı açıp içindeki küçük defteri Cehândâr'a verdi ve dedi: Bundan sonraki Tâvūs Tılsımı, Rūhâni Tılsımı, Şahâb Tılsım ve Almâs Tılsımı ve diğer tılısımların açarı bu defterdedir.

Cehândâr defteri götürüp Şâh-ı Murgân ile birlikte İskender Hazinesine yetişmek için Tâvūs Tılsımını açmak için yola koyulurlar. Bir kuyunun başında Şâh-ı Murgân ona der: Bu kuyunun dibinde bir çeşme var oraya bir ejdrha gelecek tumarı yere atarsın, ejderha onu almak için gelecek, ejderha onu ağzına almak istediğinde sen tumarı görürürsün böylelikle ejderha seni ağsına alır. Ejderha tılısım etkisiyle yok olacak sen kendini bir ovada bulacaksın, o ovada Tâvūs Tılsımı yetmiş iki şekilde sana yaklaşacak.

Önce bir deve şeklinde sana yaklaşacak. Kılıcını çekersen senden uzaklaşıp gider. Daha sonra farklı hayvanlar sana yaklaşacak onları da kılıcınla uzaklaştırırsın. En sonunda yaşlı bir kurt sana yaklaşacak onu canlı yakalaman gerekir. Kurdu Hazret-i Süleymân'ın ruhuna and içtirirsin, o da senden and içttirecek böylelikle onunla arkadaş olursuz ve o sana birçok yerde yardımcı olacak.

Cehândâr Şâh-ı Murgân kuşunun dediği gibi kemendi atıp yaşlı kutdu tutup ve onu Hazret-i Süleymânın ruhuna and içtirerek serbest bırakır. Kurt Tavûs şekline dönüşüp, Müslümân olur ve oda onu Hazret-i Süleymânın ruhuna ant verdirdi. Daha sonra Cehândâr ve Şâh-ı Murgân Tılısm-ı Rûhâniye gittiler. Aynı şekilde Tılısm-ı Rûhâniyi, Tılısm-ı Şahâbı, kırdılar. Son tılısım Tılısm-ı Almâsı kırıp İskender hazinesine yetişmek istediklerinde. Almâs bunları öldürmek istedi. Bu zaman Morg-ı Devlet gelip ve Alması öldürdü.

Almâs öldükten sonra Tılısm- Almâs da kendi kendine açılır. Cehândâr İskender hazinesine girer. Hazine yedi farklı hazine ve her biri bir renkten oluşan mucevherlerden oluşmuştu. Ayrıca on iki bin askerin silahları ve kırk bin suvarinin savaş eşyaları hazinenin bir bölümünü oluşturmuştur.

Cehândâr İskender hazinesi'de İskender kılıcını beline bağladı ve hazineyle birlikte İskenderiye'ye doğru yola koyuldu. İskender-i Râst tarafından karşılandı. Bir kaç gün dinlendikten sonra İsfendiyâr Han'a verdiği sözü hatırladı. Emisi kızın kecâveye koyup Kubâd Şâh'a söz verdiği gibi onun yanına Amul Bâbûle götürdü.

Orada Kubâd Şâh'ın ve emmsi kızının düğünü başladı. Düğün yedi gün yedi gece devam etti. Düğünün dördüncü gününde düğünlerde gelenek olarak yapılan güreşler başladı. Cehândâr pehlivanları böyle meydana çağırdı:

Şerâb içib mest olanlar eşitsin,
Bugün burda meydân menimdi.
Geyinsin silâhın merdâne gelsin,
Bugün burda meydân menimdi.

Allah heç oğlanı eylemesin hâr,
Feth ede meydanda ola aşikâr,
Çıhsınlar aşkare dalda duranlar,
Bugün burda meydân menimdi.

Deyirem sözümü koy hamı bilsin,
Yahşı yaman bu gün burda seçilsin,
Cehândâr'a berâber kimdi gelsin,
Bugün burda meydân menimdi.

Güreşten sonra at oynatmak ve at üstünde güreş başladı. Cehândâr Kubâd Şâh'ı meydana çağırdı. Birbirleriyle yarışıp güreştiler.

Kubâd Şâh gelinden söz aldı ki emmioğlusu Cehândâr Şam'a gittiğinde onu da Şâm kentine götürsün. Kubâd Şâh oradan da Gülistân-ı Erem'e gitmek istiyordu. Gelin ertesi gün el görme geleneğine gittiğinde Cehândâr'a Kubâd'ın isteğini iletti. Cehândâr böyle görünce gelinden sordu: Ne çabuk siz bir birinizden soyudunuz daha sonra geline dedi:

Gel sene söyleyim öz emim kızı,
Hansı bülbül tez ayrılar gülünnen?
Bele aşikâre demezler sözü,
Hansı bülbül tez ayrılar gülünnen?

Şeydâ bülbül güle intizâr olar,
Eger geflet etse üstün hâr alar,
Kubâdı aparsam sene zülm olar,
Meger bu söz çıhıb dâmâd dillinnen?

Cehândarın derdin yetirdin yüze,
Yandırdın kelbimi dönderdin köze,
Ürek nece fitvâ versin bu söze?
Hansı bülbül tez ayrılar gülünnen?

Cehândâr ilk başta inanmasa da Kubâd Şâh'ın kendisinden bu konunun doğru olup olmadığını sordu. Olayı kendi ağzından duyunca onu Şâm'a götürmeye razı oldu. Cehândâr, İsfendiyâr Han, İskender-i Râst, İskener-i Sâni ve onunların koşunu, ayrıca on iki bin taş donundan kurtulan koşun, İskender hazinelerin hep beraber Şâm'a taraf yollandılar. Cehândâr Şâm'dan ayrıldıktan sonra Ergevân Şâh ve İslâm koşunu savaşmaktaydılar. Ergevân Şâh'ın gözler artık görmeye başlamıştı. Cehângir ve Şirzâd-ı Tīgzen'in de yaraları sağalmıştı.

Cehândâr yaklaşık iki yüz bin askerle Şâm'a yaklaştığında savaş devam etmekteidi. Cehândâr iki yüz bin yeni askerle savaşa girdiğinde büyük bir zafer kazandılar. Cehândâr pehlivanlarıyla Ergevân Şâh'ın askerlerini bozguna uğrattılar. Cehândâr bir anda kendini Ergevân Şâh ile karşı karşıda buldu. Onu atının üstünden kaldırıp yere vurdu. Pehlivanlar hemen onun elini arkadan bağladılar.

Cehândâr Ergevân Şâh'ı yakaladıktan sonra Şâme girer ve Menzer Şâh-ı Yemeni tarafından karşılanır. Akşam Menzer Şâh-ı Yemeni sarayda Ergevân Şâh'ı önüne çağırır. Ergevân Şâh Menzer Şâh-ı Yemeni'nin sorularına yanıt vermez ve yalnız onu attan yıkan delikanlıyla konuşacağını söyler.

Cehândâr'ı Menzer Şâh-ı Yemeni'ye gösterdiler ve dediler: Seni attan düşüren bu genştir. Menzer Şâh-ı Yemeni dedi: Beni savaştan yenen adamın kulu olacağına ahd etmiştim. Şimdi ömür boyu senin kulluğunda olacağım. Cehândâr onuun Müslümân olacağı takdirde serbest bırakacağını söyledi. Menzer Şâh-ı Yemeni ve diğer askerleri hep beraber Müslümân oldular ve İslâm koşunu na katıldılar. Şahın yakınlarından biri kendinin ve Menzer Şâh-ı Yemeni'nin Müslümân olmasına karşı çıktı, ancak bu konuyu belli etmedi ve Müslümân olmuş gibi yaptı.

Bir gün Cehângir kardeşi Cehândâr'a dedi: Dadaş, atamız Şikâri bize Keyvân Dilâveri Şâm kentine padişah ve Keyvân sovdager'i ona vezir edeceğimiz konusunda bize söylediklerini hatırlıyormusun? Cehângir askerleri bir araya toplayıp Keyvân Dilâver'in şahlığını ve Keyvân sovdager'in vezirliğini böyle ilân etti:

Hamı kedem koysun bu gün meydana,
Leşker kabağında sultân yerisin,
İslâm perçemini vursun her yana,
Atamın verdiği fermân yerisin.

Size hekiketten açaram söhbet,
Din yolunda gerek eyliyem hidmet,
Atam eyliyibdi mene vesiyet,
Atamın verdiği fermân yrisin.

Cehângir sözün desin merdana,
Herkes muhalifti çıhsın meydana,
Şâmın hükümetin verim Keyvân'a,
Atamın verdiği fermân yerisin.

Böylelikle Cehângir ve Cehândâr, Keyvân dilâver'i Şâm kentine tikme koydular ve babaları Şikâri'yi Gülistân-ı Erem'den kurtarmak için askerleriyle birlikte yola koyuldular. On iki bin pehlivan, İsfendiyâr Han ve onun askrleri, Kubâd Şâh ve askerleri Cehângir ve Cehândâr ile birlikte yola koyuldular. Az gittiler çok gittiler Serendib Deryâsına yetiştiler.

Serendin Deryâsından geçmek için gemilere bindiler. Ancak gemici onları götürmeği kabul etmedi. Cehângir gemicilere onlar denizden geçirdikleri taktirde istedikleri kadar altın ve para vereceğini bu sözlerle dedi:

Seni geni eylerem dünya malınnan,
Geçirt bu deryâdan nahudâ bizi.
Heberin yoh bir geribin halından,
Geçirt bu deryâdan nahudâ bizi.

Evvelinden gönül gözümüz tohdu,
Ürekte nisgilim möhnetin çohdu,

Bizim bir kesinen işimiz yohdu,
Geçirt bu deryâdan nahudâ bizi.

Gemici onları ancak Serendibin padişahı Humâyūn Şâh'ın emri olursa geçireceğini söyledi. Cehângir Humâyūn Şâh' a bir mektup yazdı ve onların geçirmesine emir vermesini bu sözlerle istedi:

İki kardaş biz gedirik bu râhe,
Sennen üz dönderen batar günâhe,
Erzim yeten kimi edâlet şaha,
Emr eyle geçirtsin nâhudâ bizi.

Mektubu yazıp ancak altını imzalanad imza yerine isim vermeyerek iki kardaş yazıp Humâyūn Şâh'a gönderdi. Humâyūn Şâh sarayda Cehânbahş ile birlikte oturmuştu. Cehânbahş Şikâri ve Kemer Rūh'un evliliği sonucu dünyaye gelmişidi. Şikâri Gülistân-ı Erem'e gittiği zaman yolu Serndib diyarından geçip ve Kemer Rūh ile evlenmişti. Şikâri Kemer Rūh'dan ayrılırken oğlu olduğu taktirde adını Cehânbahş koymasını istemiştir. Cehânbahş dünyaya geldikten sonra Humâyūn Şâh'ı yanında büyüyüp onu kendine baba biliyordu. Cehânbahş on iki yaşına girmişti ancak anası Kemer Rūh onun babasının Şikâri olduğunu ona söylememişti.

Mektup Humâyūn Şâh'a yetiştiğinde Cehânbahş de yanındaydı. Humâyūn Şâh onların geçmeleri için ferman verdi. Onların kim olduğunu öğrenmek için Cehânbahş askerleriyle yola çıktı.

Cehângir ve Cehândâr'ın koşunu Cehânbahş ile karşı karşıya geldiğinde Cehânbahş ileri gidip onların kim olduklarını ve ne için geldiklerini bu sözlerle sordu:

Deyin görüm ne merâme gelmisiz?
Gelmişem nerm edem sizinnen pence.
Konak olsaz gözüm üste yeriz var.
Eger düşmen olsaz hazirem cenge.

Temâm pehlevanlar olsun âmâde,
Çağırım kömeyizi gelsin imdâde,
Tek tenhâ berâberem bu leşkere devâde,
Bâc vermerem temm Rūm ū Firenge.

Cehângir Cehândâr bir birlerine şaşkın şaşkın baktılar. On iki yaşında bir çocuğun onlarla öyle cesaretli konuşmasına şaşmıştılar. Cehângir dedi: Biz düşnan değiliz ve savaşmak için gelmemişiz, yolumuz burdan geçiyor. Ama sen kimsin? Kimin oğlusun? Cehânbahş dedi:

Göy geyiben karalar bağlayam,
Sinem üstün çari çapraz dağlıyam,

Cehânbehşem Humâyūn Şâh'ın oğluyam,
Eger düşman olsaz hazirem cenge.

Cehângir ve Cehândâr kendilerin tanıttıktan sonra babaları Şikâriyi kurtarmak için Gülistân-ı Erem'e gittiklerini, izin verirlerse orda bir kaç gün onların konağı olacaklarını söyleyince Cehânbahş onları saraylarına getirip ve onlara kulluk eledi.

Cehângir ve Cehândâr babalrının Kemer Rūh ile evlendiğini ve Cehânbahş adlı bir kardeşleri olduğunu bilmiyordular. Babaları Şikâriyi Gülistân-ı Erem'den Serefrâz Şâh'ın elinden kurtarmak için oraya gittiklerini Cehânbahş'e söylediler ancak Cehânbahş kendisi de Şikârinin oğlu olduğunu bilmiyordu.

Üç günden sonra Cehângir Cehândâr askerleriyle oradan ayrıldılar. Onlar ordan gittikten sonra Cehânbahş'in anası Kemer Rūh dedi: Oğlum hiç konakların kimler olduğunu bildin mi? Cehânbahş bilemeyince anası ağladı ve dedi:

Heberin yoh bu feleyin işinnen,
Gece gündüz olar çeker el emân,
Eğer inciseler senin dilinnen,
Olacahsan oğul sora peşimân.

Belâye salmısan belâlı başın,
Özge gelib olmaz senin sırdaşın,
Cehângir Cehândâr senin kardaşın,
Bu sevdadan olacahsan peşimân.

Anası Cehângir ve Cehândârın onun kardeşi olduğunu söyleyince Cehânbahş dedi: Nâsıl olur bu güne dek hiç görmediğim adamlar benim kardeşim olur? Bnim atam Humâyūn Şâh değil mi? Anası dedi:

Kemer Rūh di sen cevanın anası,
Lâzimdi o ola heyir duâsı,
Şikâridi sen cevânın atası,
Olar getdi sen kal perişân.

Anası olayların hepsini ona anlattı ve onun gerçek babası Humâyūn Şâh degil, Şikâri olduğunu söyledi.

Cehânbahş gerçekleri öğrenince dedesi Humâyūn Şâh'ın yanına gitti. Cehânbahş Humâyūn Şâh'dan kardeşlerinin ardından gitmesi için asker istedi.

Cehânbahş Humâyūn Şâh'dan aldığı askerlerle kardeşleri Cehângir ve Cehândâr'ı bulmak için yola koyuldu. Bir kaç gün yol gittikten sonra bir ovaya vardılar. Aniden bir duman gelip ve her taraf karardı. Cehânbahş ve askerleri tılısma girdiklerini anladılar. Kara bulut içinden bir el uzanıp Cehânbahş'in kemerinden tutup, onu havaya çekti. Askerler bağırıp çağırmaya başlayınca gökten bir ses duydular: Ben Zefrân Câdū

Cehânbahş'ı kendime kul olarak alıyorum. Askerler bu olaydan sonra Humâyūn Şâh'ın yanına döndüler ve olan herşeyi ona anlattılar. Humâyūn Şâh ve Kemer Rūh bu olaydan sonra yas tuttular ve Cehânbahş için ağladılar.

Başka taraftan Cehângir ile Cehândâr askerleriyle birlikte periler ve devler diyarının sınırına vardılar. Askerler orada çadırını kurdular. Ferheng Eyyâr çevreyi gezdikten sonra Cehângirin yanına gelip ve dedi: Çevremizdeki dağlar devlerle dolu. Cehângir dedi: Buradan sonra devler diyarına girmiş oluruz.

Bu bölgede devler padişahı Elâve Şâh, oğlu Zerdân ve Firūz Eyyâr bulunmaktaydı. Elâve Şâh diğer devlere mektup yazarak onları kardeşi Serefrâz Şâh'a karşı savaşa davet etmektedir. Elâve Şâh ve Serefrâz Şâh'ın savaş nedeni Serefrâz Şâh kızını Reyhâneyi Elâve Şâh'ın oğlu Zerdân'a vermemesi olmuştur. Serefrâz Şâh Şikârinin eşini ve kızları saltanat tahtının altında tutuğu için Cehângir ve Cehândâr onları kurtarmak isteyince Elâve Şâh ile ayni cephede yer almışlar.

Bu anda bir dev onlara doğru geldi. Elindeki mektubu Cehângir'e verdi ve dedi: Devler padişâhı Elâve Şâh sizi istemiş. Cehângir mektubu aldı ve cevabını kendisi getireceğini söyledi. Cehângir Elâve Şâh'ın yanına gittiğinde Cehândârı kendi yerinde komuta koyup dedi: Eger olumsuz bir şey olursa ve savaş olursa siz yardıma gelirsiz. Cehângir tek başına Elâve Şâh'ın yanına gitti. Elâve Şâh onu Şikâriye benzetti. Ona dedi:

Canım kurbân senin kimi cevâne,
Sende vardı bir cevânın nişânı.
Hoş gelmisen oğlan bizim mekâne,
Sende vardı bir cevânın nişânı.

Özüm öz işimde olmuşam nâşı,
Ahıtma didemnen bu kanlı yaşı,
Yâ oğlusan onun ya da kardaşı,
Sende vardı bir cevânın nişânı.

Dediğim oğlanın var etibâri,
Gece gündüz eylerem âh u zâri,
Evlâd-ı İskender adı Şikâri,
Sende vardı o cevânın nişânı.

Cehângir babası Şikârinin adını duyunca onu nerden tanıdığını sordu. Elâve Şâh dedi: Şikâri yedi yıldan beri tılısmdadır. Onu kurtarmak için Firūz Eyyâr ile birlikte asker topluyoruz. Cehângir Firūz Eyyâr görünce onu tanıdı. Lol boyun olup hasret giderdikten sonra Elâve Şâh destur verdidavulları çaldılar. O taraftan Cehândâr davulların sesini duyunca savaşın başladığını zannetti. Bu zaman Firūz Eyyâr kendini

askerlere yetirip ve onların düşman olmadığını tersine onların dostu olduğunu anlattı. İki tarafın askerleri bir birine karışıp sevinmeye başladılar.

Üç gün orda kaldıktan sonra Cehângir dedi: Gitmeli konağın getmedi yeydir. Gülistân-ı Erem'e gitmek için hazırlandılar. Elâve Şâh Cehângire dedi: Ben her taraftan asker gelmesi için mektup yazmışım, onları bekleyelim geldikten sonra hep heraber Gülistân-ı Erem'e gideriz. Cehângir Elâve Şâh'ın sözüne bu cevabı verdi:

Sene kurbân Elâve Şâh,
Bize söhbet herâmıdı,
Kömey olsun kâdir Allâh,
Bize eyş herâmıdı.

Kılıncım sovludu elde,
Dilâverler sağ ve soda,
Dedem gözü kalıb yolda,
Bize eyşi herâmıdı.

Dost düşmân vurur minnet,
Nâ-mert felek vermir fürset,
Cehângire olmur kismer,
Bize eyşi herâmıdı.

Cehângir bu sözlerle Şikârinin orda o durumda olunca bizim burada eğlenmemizin yanlış olduğunu söylemek istedi. Elâve Şâh bunu görünce daha fazla irar etmedi. Hep beraber atlanıp Gülistân-ı Erem'e doğru yola koyuldular.

Üç gün üç gece yol geldikten sonra Gülzâr kentine yetiştiler. Serefrâz Şâh Gülzâr kentini kendine başkent seçmişti.

Askerler Gülzâr kentinin yakınlarında oturak ettiler. Elâve Şâh kardeşi Serefrâz Şâh'a bir mektup yazarak kızı Reyhâneyi oğluna istedi. Şikârinin eşi ve kızları da serbest bırakmasını, aksi takdirde Şikârinin oğlanları Cehângir ve Cehândâr onları ne pahasına olursa olsun kurtaracaklarını hattırlattı. Serefrâz Şâh'ın veziri Câmâsib Hekim durumuböyle görünce tekrar Serefrâz Şâh'dan istedi ki tutukluları serbest bıraksın. Ancak Serefrâz Şâh mektubun cevabını savaş yazıp gönderdi.

Cehângir Serefrâz Şâh'a üç gün askerlerin toplaması için zaman tanıdı. Bir gece Cehangir geyinib kuşanıp kılıcını taktıktan sonra dışarı çıktı. Biraz yürükükten somra ardından biri geldiğini anladı. Elâve Şâh'ın oğlu Zerdân bunu takip ediyordu. Zerdân Cehângire tek başına yürümemesi knusunda uyarıda bulundu. Ancak Cehângir onu dinlemeyip, yoluna devam etti. Birçok yol gittikten sonra bir bağa yetiştiler. Zerdân ve Cehângir bağa girdiler. Uzaktan ağlayan bir kedının sesini duydular. Cehângir Zerdanın

orada beklemesini istedi. Cehângir sesin geldiği yere doğru yürüdü. Bir çadırın ışığı altında bir kadın sızlayarak diyordu:

Kâdir Allah budur sennen dileyim,
Ne Cehângir ne cehândâr gelmedi.
İntizar kalıb gözüm neyleyim?
Ne Cehângir ne cehândâr gelmedi.

Cehângir kendi ve kardeşi Cehândârın adını duyunca daha da meraklandı. Kadının sesini daha iyi duyması için kulağını beretti:

Kime deyim cevab versin sözüme,
Yeddi ildi yuhu geşmir gözüme,
Az kalıram kesd eyliyem özüme,
Ne Cehângir ne cehândâr gelmedi.

Reyhâneni koydun yana yana,
Bağrımın başının dönderdin kana,
Gâh tilisme düşdün gâh zindana,
Ne Cehângir ne cehândâr gelmedi.

Bu kadın Serefrâz Şâh'ın kızı Reyhâne Peri'idi. Serefrâz Şâh Reyhâne Peri'yi Şikârinin nikâhlısı olmuştu. Serefrâz Şâh Reyhâne Peri'yi orada terk etmişti.

Cehângir ileri yürüyüp ve kendini tanıttı. Reyhâne Peri onun Şikârinin olduğunu duyunca onu bağrına basdı ve ağladı ona olanların hepsini anlatt. Zerdân Cehangirin gecikmesini görünce çadıra yaklaştı. O anda Reyhâne Periyi gördü. Zerdân Reyhâne Perinin emmi oğlusu olup ona âşık idi ve senelerce onun hasretini çekmişti. Cehângire Reyhâne Peri'ye âşık olduğunu ve bunun için savaş başladığını anlattı. Cehângir durumu fark etti ve Zerdâna gerçekleri bildirmeden dedi: Savaş bittiği zaman sizin düğünüz yapılır.

Cehângir ve Zerdân Reyhâne Peri ile birlikte askerlerin yanına döndüler. Cehângir Reyhâne Peri'ye özel bir çadır kurdurdu ve ona özel karavul yasavul kondurdu.

Üç günden sonra savaş davulları çalındı. Kanlı savaşlardan sonra İslâm koşunu Gülistân-ı Erem'e girmek istediler, ancak bir anda hava karardı ve gökten Üzzâr pehlivan indi. Üzzâr pehlivan Gülistân-ı Erem'in düşmesini önledi. Cehângir geri dönüş davulun çaldırdı ve İslâm koşunu geri çekildi.

Ertesi gün Üzzâr Pehlivan meydana girip karşısına pehlivan istedi. Cehândâr meydana girdi. Kılıçlar çalındı, sonuç alamayınca bir birinin kemerinden tuttular. Üzzâr bir sihr okuyup göy'e kalktı. Cehândâr bunun yok olduğunu sandı ve düşman askerlerine saldırdı. Bir anda göyden bir el gelip ve onu atıyla birlikte havaya kaldırdı.

Üzzâr Cehândâr'e dedi: Benim meydanıma gelmekte büyük yanlış yaptın. Şimdi söyle bakalım seni denize mi atim yoksa dağa mı atim?

Cehândâr deseydi denize at onu dağa atacaktı, deseydi dağa at onu denize atacaktı. Cehângir dedi beni dağa at. Üzzâr onu denize atmak için götürdü.

Bu anda Reyhâne Câdu ve Tâvūs Câdu Cehândâr'a yardım etmek için geliyorlardı. Havada bir at ve bir insanoğlu görünce onları yakalıyıp yere indiler. Cehândâr gözün açtığında başını Reyhâne Câdu'nun dizinde buldu ona dedi:

Dâd eylerem bu feleyin elinnen,
Kerib yerde kezâ işin işledi.
Bülbülidim uzak düşdüm gülümnen,
Kerib yerde kezâ işin işledi.

Meydanda salmışdım böyük helhele,
Çetindi o bir de beriye gele,
Sizde gelin gedek menimle bele.
Kerib yerde kezâ işin işledi.

Merkebimi Cehândârı götürün,
Götürüben leşker-gâha yetirin,
Ya da gedin mene heber getirin,
Kerib yerde kezâ işin işledi.

Cehândâr Üzzâr ile savaştığını ve onuu sihir ile havaya kaldırıp ve denize atmak istediğini söyledi. Onlardan onu askerlerine yetirmelerini istedi.

Rerhâne Câdu ve Tâvūs Câdū Cehândarı ve merkebini götürüp göye kalktılar. Savaş meudanına vardıklarında İslâm koşunu nun Serefrâz Şâh askerlerine galip gelmelerini gördüler. Az daha Gülistân-ı Erem düşecekti ki bu anda Hemheme Câdū ve Demdeme Câdū Serefrâz Şâh'a yardıma geldiler. Hemheme Câdū ve Demdeme Câdū bir sihirle İslâm koşunu na ot yağdırmaya başladılar. Reyhâne Câdū ve Tâvūs Câdū'da boş oturmayıp bir sihir okudular. Onların tarafından gelen otları onlara geri çevirdiler. Serefrâz Şâh bu manzarayı gördüğünde çok şaşırdı. Çünkü karşı askerlerin sihir bilmediklerini biliyordu.

Sonuç alamayınca geri dönüş davulları her iki taraftan çalındı. Ertesi gün gene Üzzâr meydana girdi ve karşısına pehlivan istedi. Cehândâr gene meydana gitmek istedi ancak Cehângir bu işe karşı geldi ve dedi: Dün sen meydana gitmiştin, bu gün ise benim gitmem gerekir. Cehângir geyinip kuşandı meydana ayakbastı. Üzzâr onu gördüğünde boyuna posuna hayran kaldı ve dedi: Dün meydanıma senin gibi bir bahadır geldi ama ne yazık ki onu denizlere attım. Onu tanıyormuydun? Cehândâr dedi: Evet o benim kardeşimidi. Üzzâr dedi: O benim karşımda bir şey yapamadı, sen ne yapabilirsin?

Cehângir dedi meydanda pehlivan dilin bağlar elin açar. Meydan okumalardan sonra savaş başladı. Kılıç kalkan neyze amud işe yaramayınca bir birlerinin kemerlerini tuttular.

Üzzâr Cehângirin Cehândâr'dan daha güçlü olduğunu anlayınca onu da sihir ile ortadan kaldırmayı düşündü. Sihir okuyup göye kalktı, Cehângiri havaya kaldırmak istediğinde Cehângir atı Kürrenin altına girdi. Üzzâr yalkıaşıp onu ve atını kaldırmak istediğinde atının altından çıkıp kılıcıyla onu ikiye ayırdı. Üzzâr cehenneme vasil oldu. İslâm koşunu bunu görünce Serefrâz Şâh'ın askerlerine saldırdılar. Başka taraftan Zerdân askerlerin meşgul olduğunu görünce Reyhâne nin çadırına girdi. Reyhâne onu orda görünce Zerdanın niyetini anladı. Zerdân Reyhâneye dedi: Senelerdir senin hasretinden yanıyorum, ne olur dudağından bana bir öpücük versen? Reyhâne gördü unun elinden kolay kolay kurtaramayacak bir al eyledi. Zerdân'a dedi: Eğer Hz. Süleymanın ruhuna and içersen ki aramızda olan şeyleri Cehângir'e söylemezsen istediğini yaparım. Zerdân sevinerek and içti. Daha sonra Reyhâne soyunması için onun arkasını çevirmesini istedi. İşte bu zamanda Reyhâne bir kuşa dönüşüp uçtu gitti. Zerdân Reyhânenin hile yaptığını görünce Cehângirin korkusundan ortalardan kayp oldu.

Cehângir savaştan sonra Reyhânenin çadırına geldi. Onu orda bulamayınca Zerdânı yanına istedi. Zerdân da bulunmayınca Elâve Şâh'ın yanına gidip ve oğlunun nerde olduğunu sordu. Elâve Şâh destur verdi her tarafı arasınlar.

Elâve Şâh bütün devlere destur verdi Zerdânı bulup getirsinler. Bir çok yeri aradıktan sonra Zerdân'ı gizlendiği yerden bulup getirdiler. Cehângir Zerdân'ın kollarını arkadan bağlatıp herkesin huzuna çıkardı. Ondan Reyhâne'nin nerde olduğunu sordu. Zerdân neden onun kollarını bağladığını sorunca Cehângir dedi:

Günahın var kollarıvı bağlıram,
Söyle görüm Reyhâneni neynedin?
Üreyimi eşk oduynan dağlıram.
Söyle görüm Reyhâneni neynedin?
Men âşık dağda ne var?
El gezer dağda ne var?
Mecnun heyallı gönlüm,
Leylisiz dalda ne var?

Zerdân Hz. Süleymanın ruhuna and içti ki Reyhânenin yerini bilmiyor. Cehângir dedi:

Dal gerdende kollarıvı bağlaram,
Sinen üstü çar-i çapraz dağlaram,
Düz demesen rize rize doğraram,

Söyle görüm Reyhâneni neynedin?
Men âşık bu dağınan,
El gezer bu dağınan,
Sene yahşı demezler,
Men ölsem bu dağınan.

Zerdân ne hkadar and içse de Cehângir inanmdı. Dedi:

Cehângirem danış mennen merdâna,
Kılç çeksem gogâ sallam cehâna,
O gözeli harda saldın zindâna,
Söyle görüm Reyhâneni neynedin?
Men âşık hal mekânı,
Üzünde hal mekânı.
Alçaklan uca dağlar,
Görsensin yar mekânı.

Zerdân dedi: Ben Hz. Süleymanın ruhuna and içirem ki Reyhâne'nin nereye gittiinden haberim yok. Ancak gerçeği istersen siz savaştayken ben Reyhâne'nin otağına gittim. Onunla bereber olmak istediğimi söyledim ancak o bana al eyledi. Yüzümü çevirdiğimde bir kuş olup havalandı. Bana dedi ben gittim, eğer boynunun ardını görersen beni de görürsün. Daha sonra nereye gittiğinden haberim yok. Ben de senin gazebinin korkusundan bir yerde saklanmıştım. Biz devler yalan konuşmayız inanmazsan bizi düşmanlarımızdan sorabilirsin. Cehângir askerlerin birini düşman ordusuna gönderir, onlar da "Zerdân dev yalan söylemez" deyince, Zerdân'a inandı ve onu bıraktı.

O yan taraftan Serefrâz Şâh savaşta yenileceğini anlayınca İfrit-i Büzürg'e bir mektup yazıp, ondan yardım istedi. Ertesi gün savaş başladı. Cehângir'in askerleri Gülistân-ı Erem'e girmek üzereydiler. Bir anda İfrit-i Büzürg askerleriyle birlikte Serefrâz Şâh'ın yardımına geldiler. Cehângir savaş üstnlüklerini kaybettiklerini anladı. Serefrâz Şâh büyük törenle İfrit-i Büzürg'ü karşıladı. Bu yandan İslâm koşunu bunu görünce geriye dönüş davulunu çaldılar ve iki taraf yerlerine çekildi.

İfrit-i Büzürg'ün Serefrâz Şâhın yardımına gelmesi İslâm koşununda tedirginliğe neden oldu. Akşam bir araya toplandılar. Reyhâne dedi: Siz bu İfrit-i Büzürg ile baş edemezsiniz, bu hem yerde hemde göyde savaşabilir ve büyük sihirler gücüne sahiptir. İslâm koşunu on gün zaman istedi. Bu on günde Cehângir boş durmayıp Şikârinin haremlerini araştırmaya başlad. Şemkūr Eyyâr Cehângir tarafından bu görevi üslendi. Yola koyuldu. Bir dağın eteğinde bir imâret gördü. Yakına gittiğinde Fitne Cdū'yu orda gördü. Şemkūr Eyyâr Fitne Câdū'nun Serefrâz Şâh'ın yakınlarından olduğunu

biliyordu. Onu aldatıp bir şeyler öğrenmek için bir hile kurdu. Kendini Hekiket-i Firengi tanıtıp dedi: Beni Elâve Şâh ömür boyu sürgüne gönderip dedi:

Elâve Şâh edib meni destigir,
Gezem gerek çölleri ölünce.
Neçe illeridi edib meni destigir,
Gezem gerek çölleri ölünce.

Kimse yohdu men derdimi söylüyem,
Hencer alıb bu kere bağrım teyliyem.
Feleyin elinnen çoh gileyliyem.
Ölüm yeydi bu dünyada kalınca.

Atam anam adımı koyub Hekiket,
Dübâre eyliyib neçe nesihet,
Elimde kalmayıb servet u dövlet
Ölüm yeydi bu dünyada kalınca.

Daha sonra onu aldatmak için böyle dedi: Ben zengin bir adamidim. Anam bana böyle vasiyette bulundu ki sen Kâf Dağının başında Hekime Câdū'nun kızı Fitne Câdū ile seni beşik kertmesi nişanli yapmışım. Sen nu bulana kadar gün göremeyeceksin. Yalnız onunla evlendiğin zaman rahatlığa kavuşabilirsin. Fitne Câdū bunu duyduğunda gülmeye başladı ve dedi: Hekime Câdū'nun kızı Fitne Câdū benim. Senin beşk kertme nişanlin da benim.

Fitne Câdū bununla kol boyun olduktan sonra İslâm koşunu'nda kimlerin lduğunu sordu. Şemkūr Eyyâr orada Tâvūs ve Reyhâne'nin olduğunu söyleyince onlara yapılan sihirlerin neden geri geldiğini anladı. Şemkūr Eyyâr ondan Şikârinin haremlerinin nerde olduğu konusunda bilgisini yokladı. Haberi olmayınca onu Serefrâz Şâh'ın yanına haber toplamak için gönderdi. Fitne Câdū Serefrâz Şâh'ın yanına gidip ve onların yerin öğrendi. Hemen Şemkūr Eyyâr'ın yanına döndü ve onların Saltanat tahtının altında olan hapishane kafeslerin içinde tutulduklarını ona haber verdi. Şemkūr Eyyâr bunu öğrendikten sonra cebindeki şekerleri çıkarıp ve birine byıltıcı ilaç sürüp ona yedirdi. Fitne Câdū bayıldıktan sonra onu Cehângirin yanına götürdü.

Cehângir, Tâvūs ve Reyhâne Fitne Câdū'nun Şemkūr Eyyâr eliyle tutulmasına inanamadılar. Şemkūr Eyyâr Şikârinin haremlarinin yerini de öğrendiğini söyleyince Tâvūs ve Reyhâne onu alkışladılar. Fitne Câdū'yu Çâh-ı Süleynâni'de ağaca bağladılar.

Tâvūs ve Reyhâne haremlerin yerin öğrendikten sonra onları getirmeye gittiler. Bir sihir okuyup kartal şekline dönüşdüler ve hemen Bârgâh-i Süleymâniye kondular. Bekçileri ve askerleri bayıltıktan sonra Serefrâz Şâh'ın odasına girdiler. Serefrâz Şâh'ı da bayıltıp tahtının altındaki zindandan kızları kurtardılar ve onları Cehângirin yanına götürdüler.

Sevinip yığva yaptılar. Daha sonra İfrit-i Büzürg ile nasıl karşılaşacaklarını konuştular. Aldıkları on gün zaman dolunca on gün daha da zaman almaya karar verdiler. Cehângir İfrit-i Büzürg ile karşılaşmak için babası Şikâri'yi kurtarması gerektiğini bu sözlerle anlattı:

Size kurbân olum eyleşen canlar,
Gedirem dedemin men sorağına.
İfrit-i Büzürg gelibdi Gülzâr'a,
Neri ötüreller ner kabağına.

Yar yarınan eleşib diz duşaye,
Baş eymerik beylere biz paşaye,
Serefrâz Şâh duracah temâşaye,
Neri ötüreller ner kabağına.

Hek söz çıhdı Cehângirin dilinnen,
Bir bülbülem ayrılmışam gülümnen,
Ecel kemendini sallam belinen,
Neri ötüreller ner kabağına.

Tâvūs ve Şemkūr Eyyâr Cehângir ile birlikte Şikâriyi Tilism-i Heyhât'tan kurtarmak için bir sihir okuup kartal şekline dönüşüp havalandılar. Tâvūs yollarının üzerinde Şütür-ser Dev'in yanına uğrayıp ondan yardım almak istedi. Şütür-ser Dev Şâh-ı Gūlân'ın tikmesiydi. Şütür-ser Dev Şikârinin önüne çıkan yedi devden biriydi ki Şikâri onu öldürmedi ve serbest bıraktı. O da kulluğunu ispatlamak için Müslümân olup ve bir at nalın taktı kulağına ve bçöylelikle Şikârinin ömür boyu kulu oldu. Şütür-ser Dev Tâvusun geldiğine çok sevindi, onların ayaklarının önünde kurban kesti. Daha sonra konuşmaya başladılar. Söhbet esnasında Cehângir kendini tanıtıp ve babası Şikâriyi Tilism-i Heyhâttan çıkarmak için yolara düştüklerini söyledi. Şütür-ser Dev şikârinin adını duyunca dedi:

Gel sene söyleyim ala göz oğlan,
Onun vardı mende bir nişânesi.
Kebūl ettim dinin oldum Müselmân,
Onun vardı mende bir nişânesi.

Müselmânsan öz dilinde doğrusan,
Ürekten yaralı sine dağlısan,
İndi bildim Şikâri'nın oğlusan,
Onun vardı mende bir nişânesi.

Mehlekede rast gelmişdi o mene,
Kulak versen düzün söylerem sene,
Çoh yalvardım kulam oldum men ona,
Onun vardı mende bir nişânesi.

Şütür-ser Dev kendi hayatını Şikâriye borçlu olduğunu söyledi. Daha sonra kulağındaki at nalın gösterip dedi: Benim bu kulağımdaki halka Şikâriye olduğum kulluk halkasıdır. Şikâriden nişanem bu kölelik halkasıdır. Daha sonra Şikâriyle geçirdiği bütün maceraları anlattı. Cehângir Şütür-ser Dev'e dedi: Biz nasıl oraya gidebiliriz bize yardım edebilirmisin? Şütür-ser Dev dedi:

Gedim Tilism-i Heyhâte,
Getirem hoş heber size.
İskender tek o zülmâte
Getirem hoş heber size.

Peymâne tek mende dolam,
Saraluben gül kimin solam,
Gedirem bir heber bilem,
Getirem hoş heber size.

Şütür-serem ona kurbân,
Eyleşin siz eziz mehmân,
Yolunda verrem baş u cân,
Getirem hoş heber size.

Şütür-ser Dev Şikâri'yi kurtarmak için yardım edeceğine söz verdi. Daha sonra ndan haber getirmek için Gullar Padişâhı'ının yanına gitti. Gullar Padişâhının hal hatırın sorduktan sonra ona dedi: Duyduğuma göre sen bir insan yakalayıp tılısma atmışsın, ben hayatımda hiç insan görmedim, onu bana gösterebilirmisin? Gullar Padişâhı bir sihir okudu ve Şikâri gözlerinin önüne geldi. Gullar Padişâhı onu bir czirede tilismele bağlamıştı ve oradan çıkamıyordu. Şütür-ser Dev Şikârinin hayatta olduğunu ögrendikten sonra oradan ayrıldı ve Gullar Padişâhı'nı kendi ülkesine davet etti. Gullar Padişâhı üç gün den sonra bin dev ile geleceğini söyledi.

Şütür-ser Dev Şikârinin hayatta olduğunu ve bir cezirede tutulduğunu Cehângir, Reyhâne ve Tâvūs'a dedi. Üç günden sonra Gullar Padişâhı bin devle birlikte geldiler. Yedi gün orda kaldılar. Şütür-ser Dev onları en iyi şekilde ağırladı. Yedi gün sonra Şütür-ser Dev Şikâri'yi neden tutukladığını ve ne zamana dek onu tutacağını sordu. Gullar Padişâhı Şikâriyi tutma olayını böyle anlattı: Bir gün çölde Şikâriyle karşılaştım. Onu yemek istediğimde onun Şikâri olduğunu anladım. Böyle olunca kaçmaya karar verdim ama Şikâri bnim peşimi bırakmadı. Ne kadar ona yalvardımsa beni dinlemedi. Sonunda onu Tilism-i Heyhâte getirdim ve o tilismi kendi adıma bağladım. Artık ben yaşadığım müddet ordan çıkmaz. Eger oğlanları gelip beni öldürürlerse her damla kanımdan bin dev türüyecek ve onlarla savaşmak zorunda kalacaklar. Ancak eğer beni

diri diri kuylasalar kalede kuylasalar üç günden sonra canım çıkar ve ben öldükten sonra ancak bu tılısım kırılabilir.

Şütür-ser Dev bunları Cehângir, Tâvūs ve Şemkūr Eyyâr'a dediğinde Şemkūr Eyyâr bu işi üstelendi ve dedi siz beni o kaleye götürün:

Sene kurban olum Meleke-yi Sahirân,
Yetirin siz feket kelâye meni.
Dost yolunda kurban bu başınan can,
Yetirin siz feket kelâye meni.

Men âşık donu gözler,
Dağ başı donu gözler.
Sendeki naz ürek,
Mendeki dolu gözler.

Felek özü salıb meni bu güne,
Neçe dil beledem, neçe cür dona,
Ayrılıh az kalır üreyim yona,
Yetirin siz feket kelâye meni.

Nezer bağı,
Dost geler gezer bağı,
Dodağın gül gunçası,
Açılsa bezer bağı.

Şemkūr deyir Şikâriye nökerem,
Ecel bâdesini doldurub içerem,
Ükâb olup kanat çalıp uçaram,
Felek salıb gene belâye meni.

Aşığam geder kalmaz,
Ahar su geder kalmaz.
Vefalıya can kurban,
Bi-vefâ geder kalmaz.

Şemkūr Eyyâr dedi: Eğer beni Şütür-ser Dev şekline salarsanız ben Gullar Padişâhı'nı kalede kuyluyabilirim. Tâvūs onu Şütür-ser Dev şekline saldı ve hep beraber kartal şeklinde kaleye uçtular. Yolda acayip hayvanlar gördüler. Her budağı yarım ağaç uzunluğunda olan bir büyük ağacın üstünde büyük bir yuva gördüler. Cehângir bu yuvanın hansı kuşa ait olduğunu sorunca Tâvūs dedi: Bu yuva Zeh-i Azemin yuvasıdı. O anda büyük bir kuş güneşin önünü tuttu ve hava kardı. Zeh-i Azem her kancasına iki gil takmış ve yuvasına getiriyordu. Biraz daha gittiler on iki başlı ve her başında on iki göz olan bir hayvan gördüler. Bu hayvan dağ gibi tek ayağı varidi ve her atlamasında bin araş yol katediyordu. Dört gün yoldan sonra kaleye vardılar.

Şemkūr Eyyâr Şütür-ser Dev şeklinde Gullar Padişâhı nın yanına geldi. Ondan izin aldı ve Şikârinin yanına gitti. Şikâri'ye onu kurtarmak için geldiklerini söyleyince Şikâri haremlerin sordu veda sonra dedi: Rüyamda Hızır Peygamber burdan kurtaracağımı söylemişti.

Şemkūr Eyyâr Şikârinin yanından ayrılıp ve Gullar Padişâhı'nın yanına döndü. Onun yemeğine bayıltıcı ilaç sürüp ve ona yedirdi. Gullar Padişâhı bayılınca onu toprağa gömdü ve büyük bir kayanı onun üstüne koydu. Üç günden sonra bunun canı çıkınca büyük bir deprem ve tufan oldu. Tufan deprem yatıştıktan sonra Şikâri kalede zahir oldu. Bir anda bunların başına ot yağmaya başladı. Süsen Câdū ve Vasvâs Câdūger Şikarinin Tilism-i Heyhâten çıkmasını haber alınca onlara ot yağdırmaya başladılar. Tâvūs tilismle onları ot yağmurundan korudu. Susen Câdūger ve Vasvâs Câdūger onların elinde esir oldular. Bu defa devler onlara saldırdı. Şikâri Cehângir ve Şemkūr Eyyâr onları yendiler ve hep beraber İslâm koşunu'na döndüler. Yolda İslâm koşunu İfrit-i Büzürg'ün karşısında çaresiz kaldığını Şikâri'ye söylediler. Süsen Câdūger İfrit-i Büzürg'ün can şişesinin onun elinde olduğunu söyledi.

Şikâri ve arkadaşları ora yetiştiklerinde İfrit-i Büzürg meydanda tek başına at oynadırdı ve meydana çıkacak er istiyordu. Şikâri hemen meydana indi ve dedi:

Câdū İfrit bele tufân eyleme,
Gerek bayrak vuram bu meydâne men.
Nere çekip bele figân eyleme,
Gerek bayrak vuram bu meydâne men.

İskender babamdı getdi zülmâte,
Özünü yetirdi ab- heyâte,
Sennen kömey olmaz bu perizâde,
Gerek bayrak vuram bu meydâne men.

Şikâriyem men davadn doymaram,
Bu kisâsı yerde kala gymaram,
Kırram perizâdı temam doğraram,
Gerek bayrak vuram bu meydâne men.

İfrit-i Büzürg Şikâriyi karşısında görünce dedi: Sen de bir insansaın benim ile baş edemezsin. Senin kılıcın amudan bana işlemez. Benim bedenim kılıç kesmez ot yandırmaz su boğmazdı, İstersen bana vurabilrsi. Şikâri dedi: Bu iyitliğe sığmaz ben sana vurarsam namertlik olur. İfrit-i Büzürg askerlere karşı dedi: Ben Şikâriye izin veriyorum tüm gücüyle bana vursun. Şikâri kılıcını sıyırıp İfrit-i Büzürg'e indirdi, ancak kılıç geri döndü ve ona bir şey olmadı, amudasını ona indirdi gene bir şey olmadı. İfrit-i Büzürg atağa geçtiğinde Şikâri onun kemerin tuttu. Bir birinin kemerin tutup yerden

kaldırmaya çalıştılar. Bir birlerin yere vurmaya çalışsalar da hiç biri öbürüne üstün gelemedi. Şikâri onun buynuzundan tuttuğunda boynuzunun kırılgan olduğunu anladı. Onun boynuzunu kırmak istediğinde İfrit-i Büzürg yalvarmaya başladı ve dedi: Eğer benm boynumuzumu kırarsan onurum kırılmış olur ve ben kimsenin karşısına çıkamam. Eğer boynuzumu kırmazsan söz veririm meydanı sana bırakıp giderim. Şikâri onun sözünü yere salmadı onu bıraktı ve o da Serefrâz Şâh'ın yanına gidip dedi: Artık senin için savaşamam.

İslâm koşunu Şikârinin zaferiyle yeni moralle düşmana saldırdı. Perilere büyük bozgunluğa uğrattılar. Serefrâz Şâh bunu görünce askerlerin geriçekip ve eman istedi. Daha sonra veziri Câmâsib Hekim'den yardım istedi. Câmâsib Hekim her zaman İslâm koşunu ile karşı karşıya gelmemeyi önermişti. Ancak Serefrâz Şâh onu dinlememişti. Serefrâz Şâh'a dedi: Gec olmadan bu savaşa son vermek gerekir. Bunun için kendisi İslâm koşunu'na doğru Şikâriyle görüşmek için yola koyuldu. Şikâri ilk başta Serefrâz Şâh'dan gelecek hiç kimseyi kabul etmiyeceğini söyleyince Tâvūs dedi: Câmâsib Hekim Kaf dağında sözü geşçen bir kişidir. Onu Serefrâz Şâh tarafından değil kendisi tarafındankabul etmeliyiz. Şikâri buna razı oldu. Câmâsib Hekim'i içeri aldılar ve onu ağırladılar. Câmâsib Hekim dedi:

Serefrâz Şâh kalıb indi avare,
Kebūl eylesen gelmişem iltimâse.
Ger lâ desen get eyle pâre pâre,
Bir defe eyleşim men burda yâse.

Ey dilâver getir öpüm üzünnen,
İyidlik nişânı getmir üzünnen,
Şâhlar çıhmıyıblar menim sözümnen,
Kebūl eylesen gelmişem iltimâse.

Hoş gelmisen göz üste bu mekâne,
Başıvın kezâsı heş gelmez sane,
Câmâsibem be hâtir-i Reyhâne,
Kebūl eylesen gelmişem iltimâse.

Câmâsib Hekim Reyhâne Peri'ye hatır olsa da Serefrâz Şâh ile barışmasını önerdi. Şikâri Serefrâz Şâh ile barışmak için kızı Reyhâne Peri'yi Meşe-yi Mehleke den bulup ona vermesi şartını loydu. Câmâsib Hekim Şikârinin barışma şartını Serheng-i Şâmi'ye yetirdi. Serheng-i Şâmi ilk başta bunu kabul etmedi, ancak vezirinin ısrarı ilebuna boyun eğdi. Câmâsib Hekim Serheng-i Şâmi'ye dedi:

Sene kurbân olum kıble-yi devrân,
Bu govgâ salmağın ne elâmetdi?

Bâis olma tökülmesin nâ-hâk kân.
Tâc ü tehtin geder ne kiyâmetdi?

Ne söz çıhsa kebūl eyle bu dilden,
Bülbülde kaydadı ayrılmaz gülden,
Korhuram ki şahlığın gede elden,
Yekin bil ki Reyhâne selâmetdi.

Câmâsib deyir şâd oluben gülmürem,
Bu gemli göylümün pasın silmirem,
Çoh telâş eylirem yerin bilmirem,
Yekin bil ki Reyhâne selâmetdi.

Câmâsib Hekim'in önersiyle Serheng-i Şâmi ve Şikâri barışmak için bir araya geldiler. Şikâriye bir okuntu göndererek Bargâh-i Süleymâniye davet ettiler. Şikâri en iyi şekilde karşılandı. Serheng-i Şâmi'de kızı Reyhâne Peri'yi bulmak için on iki bin periyi görevlendirdi.

Size haber verim kimden? Reyhâne Peri'den. Reyhâne Peri denizden Emir-i Cezire tarafndan kurtulduktan sonra orada Pirâne Peri'nin yanında yaşamaktaydı. Bir gün Pirâne Peri Reyhâne Peri nin Şikâri için gizlice ağlanığını anladı. Onun yanına gidip ona teskinlik verdi ve ağlamasının nedenini sordu. Reyhâne Peri dedi:

Eyleş bacı deyim sene derdimi,
Gene yârın eşki ağladır meni.
Didergin salıbdı felek yurdumu,
Gene yârın eşki ağladır meni.
Dağlara kar düşübdü,
Gör ne hamar düşübdü,
Kebrimi yadlar kazıbdı,
Lehletim dar düşübdü.

Nâmert felek menim evim yıhıbdı,
Bağlayıb kelbimi möhkem sıhıbdı.
Bilirem Şikâri tilismden çıhıbdı,
Gene yârın eşki ağladır meni.
Bu dağda maralım var,
Oh deyib yaralım var,
Ne gece yuhum geler,
Ne günüz kerârım var.

Reyhâneyem gâm-hâr olar kim mene?
Korhuram edeler ser-zeniş mene,
Gönder getirsinletr bir heber mene,
Gene yârın eşki ağladır meni.
Erzuruma,
Bu yollar geder Erzuruma,
Devesi ölmüş erebem,
Dözerem her zülüma.

Pirâne Peri kızı böyle üzgün görünce perilerden birini Şikâriden bir haber getirmesi için görevlendirdi. Peri havalandı ve göyde Serefrâz Şâh'ın gönderdiği Encüm Peri ile karşılaştı. Bir birinden nereye gittiğini sorunca Encüm Peri dedi: Ben Reyhâne Peri'den haber almaya gelmişim, Şikâriden haberim var, sense Şikâriden haber almaya gidiyorsun benim ondan haberim var. Daha sonra bunlar beraber Reyhâne Peri'nin yanına giderler. Reyhâne Peri önce Şikâriden haber sorar. Encüm Peri Şikârinin tılısmdan çıktığını ve Serheng-i Şâmi ile savaştığını ve barışmak için Serheng-i Şâmi senin bulup senden özür dilemesini şartını koyduğunu söyledi. Reyhâne Peri babası tarafından sandıktea denize atıldığını anlatıp ve onun buraya gelip özür dilemesini söyledi. Daha sonra biri Şikâriye ve diğeri babası Serheng-i Şâmi'ye hitap iki name yazıp Encüm Peri'den onları ulaştırmasını istedi. Encüm Peri nameleri alıp sahiplerine ulaştırdı.

Şikâri Elâve Şâh'a Reyhâne Peri'nin bulunduğunun haberin gizli tutmsını istedi. Daha sonra ona bir mektup yazarak savaşın bittiği için orada kalmanın anlamı olmadığını ve askerleriyle gidebileceğini söyledi.

Serefrâz Şâh Reyhâne Peri'nin Hemişe Bahar'da olduğunu öğrenince eşi Bedehşân Peri ve bir neçe periyle birlikte Emir-i Cezire'nin yanına gittiler. Hemişe Bahar'ın şahı Emir-i Cezire onları karşıladı. Bedehşân Peri kızı Reyhâne Peri'yi bağrına basıb ağladı. Serefrâz Şâh kızı hakkında yaptıklarından pişman olduğunu bildirdi. Daha sonra onu alıp Gülzâr'a döndüler. Şikâriye bir mektp gönderip, Reyhâne'nin getirdiğini haber verdi. Şikâri gelip Reyhâne Peri'nin elini Şikâriye verdi. Şikâri kayın babasına saygınlığını göstermek için onun elinden öptü.

Şikâri'ye bârgâh-ı Süleymânide toy tutmak için hazırlıklar yapıldı. Şikâri her tarafa okuntular gönderdi. Serendib, Gülbâr vilayeti, Yemen ve Şam'a okuntular gönderildi. Serendib padişahı Humâyūn Şâh ve kızı Kemer Rūh ki Cehânbahş'in anaıydı da davetlilerin içindeydi. Şikâri onları karşıladı. Kemer Rūh kendini tutamayıp ğladı. Humâyūn Şâh Şikâriyi Serendibde olduğu zaman damatlığa kabul etmiş ve Kemer Rūh'la evlenmesine razı olmuştu. Şikâri ordan ayrıldıktan sonra Kemer Rūh'dan Cehânbahş adlı bir oğlu olduğunu bilmiyordu. Humâyūn Şâh olup bitenleri ona anlattı. Şikâri oğlunun nerde olduğunu sorunca anası Kemer Rūh ağlamaya başladı. Kemer Rūh Cehânbahş'in kardeşleri Cehângir ve Cehândar ardından onu tılısmdan kurtarmak için geldiğinde Zefrân Câdū tarafından kaçırıldığını ve şimdi ondan hiçbir haber olmadığını söyledi. Şikâri Tâvūs'u yanına çağırıp dedi:

Sen mene istekli bacı,

Düşdü bu göylüm teşvişe.
Şirin ağzım oldu acı,
Düşdü bu göylüm teşvişe.

Başımın çohdu belâsı,
Gözyaşı tökür anası,
Menden isteyir balasın,
Düşdü bu göylüm teşvişe.

Şikârinin rengi solub,
Cehânbahş'im harda kalıb,
Zeferân Câdū aparıb,
Düşdü bu göylüm teşvişe.

Şikâri Tâvūs'tan oğlu Cehânbahş'in Zefrân Câdū eliyle tutulduğunu söyledi ve onu bulması için yardım istedi. Tâvūs Reyhâne Peri'yi istedi ve ondan yardım istedi. Reyhâne Peri dedi: Zefrân Câdū Hindistan'dadır. Onun yerin ben bilirim ve hemen yola koyuldu. Hindistân'da Zefrân Câdū'nun kalesini buldu. Onun yanına gidip hoş beşten sonra dedi: İşittiğime göre sen bir insanoğlu yakalamışsın? Zefrân Câdū Cehânbahş'i gösterip ve dedi: Bu oğlanı beğenip getirmişim ancak benimle beraber olmak istemediği için onu ömür boyu habsetmişim. Reyhâne Peri onun için geldiğini ve onu götürmek istediğini söyledi. Zefrân câdū ilk başta razı olmasa da Reyhâne Peri'nin tehdidini görünce Cehânbahş'den vaz geçmek zorunda kaldı. Reyhâne Peri ona söyledi: İstersen Şikâri'den af dile o seni bağışlasın. Zefrân Câdū Şikâri'den özür dilemek için Reyhâne Peri ile birlikte Gülzâr'e geldiler. Kemer Rūh oğlu Cehânbahş'i görünce kol boyun olup ana bala ağlaştılar. Daha sonra ona babası Şikâriyle tanşturdı. Şikâri oğlu Cehânbahş'i ilk defa gördü. Onu bağrına basıp cesaretini övdü.

Size haber verim nreden? Şâm'dan. Şâm'da Ergevân Şâh'ın adamlarından Şebâheng Eyyâr ilk baştan Ergevân Şâh ve ordunun İslâm koşunu'na katılmasına tepki göstermese de bu işe razı olmak mecburiyetinde kalmıştı. Bir gün el altı Elâve Şâh'a bir mektup gönderdi ki sen orda oturmusun Şikâri Gülistân-ı Erem'de Reyhâne Peri'yi oğluyla evlendirir. Bu haber Elâve Şâh'a yetiştiğinde Zerdân hasta yatağındaydı. Bu haberi öğrenince kalkp Hezârdestân'ın yanına gitti. Durumu ona böyle anlattı ki: Emmi nice olur bir insanoğlu gelip benim âşık olduğum Reyhâne Peri'yi alır ve Gülistân-ı Erem'de toy elesin ve biz burda bakakalalım?

Hezârdestân olayı anladıktan sonra dedi: Gidelim Hemheme ve Demdeme'nin yanına. Olayları ona anlattılar. Hemheme ve Demdeme de konuyu Sehman Dev'e götürmeye karar verdi. Olup bitenleri ona anlattılar. Sehman Dev dedi: Sizaskerlerinizle

birlikte Gülistân-ı Erem'e doğru gide durun, ben kardeşim Senūber Câdū ya haber verim. Anca o bu işe çözüm bulur. Hezârdestân askerlerini hazırladı, Hemheme Câdū ve Demdeme Câdū on iki bin sihirbazla atlandılar Gülistân-ı Erem'e doğru hareket ettiler. Sehman Dev'de askerleriyle birlikte kardeşi Senūber Câdū'nun yanına geldi. Senūber Câdū askerleri görünce şaşırdı ve sordu: Bu askerlerle nereye savaş açıyorsun? Sehman Dev dedi:

Sene kurbân olum istekli bacı,
Gerek gedek Diyâr-i Gülzâr'a biz.
Koyaram başıva gövherden tâcı,
Gerek gedek Diyâr-i Gülzâr'a biz.

Görürsen dolanıb peymânem dolub,
Sâralıb gül rengim heyvâ tek solıb,
Deyiller orada kiyâmet olub,
Gerek gedek Diyâr-i Gülzâr'a biz.

Yeni yengi bağçaların barıdı,
Sehman Dev kimin tereftarıdı?
Evlâd-i İskender şer Şikâridi,
Gerek gedek Diyâr-i Gülzâr'a biz.

Senūber Câdū Şikârnin Gülistân-ı Erem'i ele geçirdiğini ve orda oğluna toyu elediğini öğrenince dedi: Ben remlde Şikârinin Gülistân-ı Erem de kırk yıl höküm süreceğini görmüştüm. Bunun için kardeşine Şikâriden uzak durmasını istedi. Ancak Sehman Dev bunu kabul etmedi. Senūber Câdū kardeşinin ısrarına dayanamayıp dört sihirbazıyla birlikte Gülistân-ı Erem'e doğru kanatlandılar, kardeşine Gülistân-ı Erem'de buluşacağını söyleyerek ondan ayrıldı. Sehman Dev de kendi askerleriyle hareket ettiler. Senūber Câdū Gülistân-ı Erem'e yakın bir dağın eteğinde yere kondular. Öbürü taraftan Şikârinin adamlarından olan Şebrū, Şebreng ve Ferheng şehir çevresinde gezmekteydiler. Senūber Câdū ve adamlarını görünce onlara yakınlaştılar. Senūber Câdū hemen onların tutulmasını istedi. Onları kıs kıvrak yakalayıp eli kolu bağlı Senūber Câdū'nun yanına getirdiler. Senūber Câdū onların Şikâri'nin adamlarından olduğunu öğrendi ve onları yemek istedi. Ot yakıp hazırlık yaptılar. Senūber Câdū kılıcını sıyırıp onların üzernie gitti. Şebreng, Ferheng ve Şebrū çaresiz kalınca ölü numarası yaptılar. Senūber Câdū gülerek dedi: Şikârinin adamları benim kılıcımın sıyırmasından korkudan öldüler böylelikle kendilerini ölmekten kurtardılar. Senūber Câdū dereye atılmasını istedi. Ferheng, Şebrū ve Şebreng kendilerini Şikâriye yetirip ve Senūber Câdū'nun oraya geldiğini ve onları yakalayıp bişireceğini ve kendilerini zor kurtardıklarını ona söylediler.

Şikâri Câmâsib Hekim'i yanına istedi ve Senūber Câdū hakkında ondan bilgi istedi. Câmâsib Hekim dedi:

Gel sene söyleyim şer Şikâri,
İhzâr eyle gelsin Reyhâne Peri.
Elinnen alallar o Simizâr'i,
İhzâr eyle gelsin Reyhâne Peri.

Menim sözümnen bir söz kanarsan,
Düz demesem ot tutarsan yanarsan,
Tâvūs dese bu söze inanarsan,
İhzâr eyle gelsin Reyhâne Peri.

Câmâsib Hekim sözlerin heş söze katmaz,
Eşk ehli geceni sübhecen yatmaz,
Senūber'e heş hesin gücü çatmaz,
İhzâr eyle gelsin Reyhâne Peri.

Câmâsib Hekim Senūber Câdū'ya kimsenin gücü yetmiyeceğini ve yalnız Reyhâne Peri onun karşısında dayanabileceğini söyledi. Şikâri destur verdi kurul toplandı. Başta Reyhâne Peri, Tâvūs, Zeferân Câdū ve diğer büyükler toplandı. Demdeme Câdū ve Hemheme Câdū Senūber Câdū ile onlara doğru geldiğini sylediler. Reyhâne Peri Demdeme ve Hemhemenin onun bir dudak kıpırdaması karşısında dayanamayacağını ancak Senūber Câdū çok gçlü olduğunu söyledi. Bu arada Cehângir Senūber Câdū'yu yakalamak için şehirden çıktı. Ancak Senūber Câdū onu yakalayıp kolların arkadan bağladı. Zelzele Zengi Cehângirin ardından gidince o da yakalandı. Onun ardından Cehândâr gidip yakalandı. Senūber Câdū Cehândâr, Cehângiri hediye olarak kardeşi Sehman Dev'e göndermek istedi. Onları adamlarının birine verip Sehman Dev'e teslim etmesini istedi.

Sehman Dev hediyeleri gördüğünde çok sevindi. Bunları kebap yapıp yemek istedi, ancak askerlerinin çok olduğu için ve onlara etlerden yetişmeyeceğini düşünerek bundan vaz geçti.

Senūber Câdū Zelzele Zengiyi kendi yanında tıtmuştu. Ona âşık olmuştu ancak Zelzele Zengi ona yüz vermediği için onu hapse atıp onu işkence ediyordu. Haberleri Şebrū- Eyyâr Şikâriye yetirdi. Şikâri bunları duyduğunda sanki Kaf Dağı başına çöktü. Şemkūr Eyyâr'ı yanına istedi. Ona dedi: Sen Kullar Padişahını diri diri yere gömmüş birisin, Fitne Câdū'yu diri diri yakalayıp getirdin ve hapste dara çektik, şimdi bu işi sana bırakıyorum. Şemkūr Eyyâr dedi: Bu işi yapsa yapsa Şebâheng Eyyâr görür.

Gidip Şebâheng Eyyâr'ı buldu. Şebâheng Eyyâr yetmiş iki şekile dönebilen birisiydi. Ergevân Şâh'ın eyyârlarından olmuş ancak Ergevân Şâh'ın Müslümanlığı

kabul ettiği için onu terk etmişti. Onu bulup Şikârinin yanına getirdi. Şikâri ondan Müslümân olup olmadığını sorduğunda eski dininde olduğunu söyledi. Şikâri bunu İslâm dinine davet eledi. Daha sonra ona yüz tabak altın verip oğlanlarını kurtarmasında yardım etmesini istedi. Şebâheng Eyyâr kelmey-i şehâdet deyip Müslümân oldu. Şikârinin oğlanlarını kurtarmasına söz verdi.

Daha sonra Şemkūr Eyyâr ve Ferheng Eyyâr'ı yanına alıp yola koyuldu. Yolda bir sihir okuyup Hekim-i Kâf suretine dönüştü. Yanındakiler de onun mülazimleri oldu. Gelip Senūber Câdū'nun çadırına yetişti. Kendini Hekim-i Kaf olarak tanıttı ve Erâyiş Câdū'nun yanından geldiğinde söyleyince Senūber Câdū onu ağırladı.

Senūber Câdū'dan Cehângir ve Cehândârı Erâyiş Câdū'nun yanına götürmek için geldiğini söyledi. Senūber Câdū kardeşi Sehman Dev'den onları geri alıp ona verdi. Hekim-i Kâf [Şebâheng Eyyâr] onları alıp Şikârinin yanına gönderdi.

Zelzele Zenginin hapisteki sızıltısını duyan Şebâheng Eyyâr onu görmek için Senūber Câdū'dan izin aldı. Onu hapishanede gördü ve onu kurtarmak için geldiğini ona söyledi. Şebâheng Eyyâr bir hile kurarak ona dedi:

Gel sene söyleyim meleke-yi Kâf,
Zelzele Zengi öler sehere kalmaz.
Men sene demerem kezafinen lâf.
Zelzele Zengi öler sehere kalmaz.
Mem âşık koydun meni,
Nar kimi soyun meni.
Ne kçlgende sahladın,
Ne güne koydun meni.

Mertlerde kaydadı basdığın kesmez,
Sebr ile iş görer heş vaht telesmez.
Aşik meşukesine yekin dağ basmaz.
Zelzele Zengi öler sehere kalmaz.
Kan eyler divan eyler,
Dos meni bu halde görse
Ya öler ya kanıma kan eyler.

Hekim-i Kaf diyer her dil ohuram,
Hele dayanmışam mezlūm bahıram,
İblisten hökmüm var sige ohuram,
Zelzele Zengi öler sehere kalmaz.
Oyan gül,
Oyan bülbül oyan gül.
Bülbül fegân eylir,
Ne yatmısan oyan gül.

Hekim-i Kâf bu sözlerle onları evlendirebileceğini söyledi. Senūber Câdū bu söze çok sevindi ve Zelzele Zengiyi onunla evlenmeye razı edebilirse ona istediği verceğini söyledi. Hekim-i Kâf hapishaneye gidip ve Zelzele Zengiy planını anlattı. Sonunda Zelzele Zengi ve Senūber Câdū'yuevlendirip el ele verdirir.

Bu yandan Şikâri askerlerini bir araya tıplayıp, savaşa hazırladı. Cehângir, Şirzâd-ı Tīgzen'i koşunlarıyla Elâve Şâh ve Zerdân askerlerine karşı görevlendirdi. Cehândâr ve askerleri Hezârdestân ile savaşa gittiler. Tâvūs, Reyhâne Peri ve Zeferân Câdū da Hemheme ve Demdeme Câdū karşısında görevlendirildiler.

Ertesi sabah akerler atlanıp koşun bir birinin önünde durdu. Cehândâr meydanına Zerdânı istedi. Elâve Şâh'ın koşunu yarılıp Zerdân meydana geldi. Cehândâr savaşı bırakmalarını istedi ve dedi: Biz sizin gibilerle çok karşılaştık, önümüzde diz çökerseniz sizi bağışlarım. Zerdân dedi: Senin baban Şikâri sözünü tutmadı ve biz Gülistân-ı Erem'i sizden temiliyeceğiz. O dedi bu az işitti, bu dedi o az işitti, sonunda eller kılıncı kavradı. Çok savaştan sonra Cehândâr Zerdanın başın bedeninden atırdı.

Diğer taraftan Şirzâd-ı Tīgzen Elâve Şâh'ı öldürür. Cehândâr da Hezârdestân'ın askerlerini darmadağın eder ve Hezârdestân canını alıp meydandan kaçar. Tâvūs, Reyhâne Peri ve Zeferân Câdū askerleriyle birlikte Hemheme ve Demdeme ve onun koşunları karşısında üstünlük sağlar. Hemheme ve Demdeme de savaştan kaçıp canlarını kurtarırlar.

Şikâri ve askerleri Sehman Dev'in askerleri ile karşılaşırlar. Haberciler haberi Senūber Câdū'ya yetirirler kieğer geç davransan kardeşin Şikârinin eliyle ölebilir. Senūber Câdū hemen özünü savaş meydanına yetirib, savaşa girdi. Senūber Câdū meydana girdiğinde İslâm koşunu bozguna uğradı. Savaşta Şikâri ile Senūber Câdū bir birini tanımadan karşı karşıya geldiler. Şikâri Senūber Câdū'nun başına öyle bir amudayla darbe indirdi ki dağa vursaydı dağ batardı ancak ona bir şey olmadı. Senūber Câdū Şikâriyi öldürmeden yakalamak istedi. Onu atın üzerinden kaldırıp yere vurdu, daha sonra onun elin kolun bağlayıp kendiyle apardı. İslâm koşunu bunu görünce daha çok bozguna uğradı. Geri dönüş dvulu çalındı askerler yerlerine döndü. Hekim-i Kâf gene devreye girdi. Senūber Câdū dan izin alıp yakaladığı insanı görmek istediğini söyledi. Senūber Câdū yakaladığı insanın Şikâri olduğunu bilmiyordu. Şikâri Hekim-i Kâf'ı yardımıyla oradan çıkmayı başardı.

Şikâri'nin dönmesiyle İslâm koşunu yeniden canlanır. Sevinç davulları çalındı. Öbürü taraftan Hemheme, Demdeme ve Hezârdestân bir araya toplanıp neler yapabileceklerini düşündüler. Hemheme Câdū İslâm koşunu nu yakından izlemek için

bir sihir okuyup, yılan şekline dönüştü. Sürüne sürüne İslâm koşunu'nun çadırlarına yaklaştı. Hemheme Câdū orda olanların hepsini tılısma saldı ve tılısmın aşarını sevgilisi Sehman Dev'e bağladı. Böylelikle Sehman Dev ölmeyene dek İslâm koşunu tılısımdan çıkamaz.

Bunu gören Câmâsib Hekim reml attı. Remlde İslâm koşunu nun tılısıma bağlandığını gördü. Serefrâz Şâh ve Şikâriye gördüklerini anlattı. Şemkūr Eyyâr, Ferheng ve Şebreng [Hekim-i Kâf şeklinde] Senūber Câdū'nun yanına giderler. Sehman Dev'i nasıl öldürebileceklerini araştırıp ve Ferheng'den bilgi gönderdi. Ferheng aldığı bilgileri Tâvuse böyle aktardı: Sehman Dev savaşa geldiğinde bir dev şekline dönüşmen gerekir. Deve derisinden yapılan bir tulum yapıp içine ecūze (yanıcı madde) doldurursun. Savaşta onu ateşliyip Sehman Dev'in üstüne atarsın. Sehman Dev ancak yanarak ölür. Tâvūs Ferhengin dediklerini yerine yetirir. Savaş meydanında Sehman Dev'i öldürür. Sehman Dev'in ölüm haberi Senūber Câdū'ya yetişdi. Hemen savaş meydanına gitti ve İslâm koşunu'nu bozguna uğrattı. Hekim-i Kâf bunu böyle görünce Zelzele Zengiyi kullanarak onun savaşmasına engel olur. Savaiş meydanından çıkar ve yerine dönür. Hekim-i Kâf onu Zelzele Zengiyle evlenmeye ve Şikâriyle barışmya ikna eder. Şikâriye haber gönderir ve onu Gülistân-ı Erem'e götrür.

Gülistân-ı Erem'de toyları yapıldı, Câmâsib Hekim reml atıp ve onların Elmâs-i Gülzâd adlı bir erkek çocukları olacağını söyledi. Şikâri Çâr bâg-i Süleymanide düğünler için farklı yerlere okuntular gönderdi. Hemişe Bahar'dan Emir-i Cezire ve Pirâne Peri, Şâm'dan Keyvân Pehlivan ve diğer yerlerden konaklar geldi. Şikâri sevgilileri Simizâr, Nâzik Beden, Reyhâne Perinin yanında, Cehângir sevgilisi Gonça Leb'in yanında. Cehândâr Pirâne Peri ile evlendi, Reyhâne Câdū da Emir-i Cezire ile evlendirildi. Şirzâd-ı Tīgzen'de Encüm Peri'nin kardeşi Mâh-cân ile evlendi. Herkes sevgilisinin yanında. Şebâheng Cehânbahş'i yalnız olduğunu görünce Şikâriye dedi:

Yakūb çoh isterdi oğlu Yūsifi,
Kardaşları saldı çah-i zindâna.
Eyş ū nūş eyleyib deyib gülüsen,
Menim rehmim gelir bir cavana.
Oyan dağlar,
Al kana boyan dağlar,
Bu yan zülmethanadı,
Necedi oyan dağlar?

Kılışdan keskin bilirem kōvlundu,
Cehângir Cehândâr senin oğlundu,
Câmâsib Serefrâz sağın solundu,
Menim rehmim gelir bir cevâva.

Şebâhengem mehebet var kanımda,
Fikri kalıb Cehânbahş'in yanında,
Her aşık öz meşūkesinin yanında,
Menim rehmim gelir bir cevana.

Sebaheng orda oturan Ergevân Şâh'dan kızı Efser-Bânu'yu Cehânbahş'e istedi. O da kızı razı olursa razı olduğunu bildirdi. Şebaheng hemen yola koyulup, Firengistan'dan Efser-Bânu'yu getirdi. Cehânbahş'in olduğu bir mecliste kızla içeri girdi. Şikâri ondan neler olduğunu ve bu kızın kim olduğunu sorduğunda böyle dedi:

Sene kurban Sâhib- Kırân,
Söz Şebâhengin sözüdü.
Bu mecliste açıb dövrân,
Söz Şebâhengin sözüdü.

Yadında var yazdın nâme,
Mey doldurdun bülür câme,
Gönderdin Firengistâne,
Söz Şebâhengin sözüdü.

Şebâhengem tez yetirdim,
Cehânbahş'e yâr ytirdim,
Sınıh gönlünü bitirdim,
Senin söz hemin sözdü.

Şebaheng onun yüzüne bir tülbent taktı ve dedi: Bu mecliste hankı cavandan hoşlanırsan elini onun omuzuna koy. Efser-Bânu Cehânbahş'in önünden geçerken dizleri titredi ve elin onun omuzuna koydu. Efser-Bânu'yu Cehânbahş'i evlendirdiler. Kırk gün kırk ngece toy oldu. Gülistân-ı Erem'de herkes mutlu bir şekilde yaşamaya devam ettiler.

Size kimden haber verim? Demdeme Câdu'dan. Demdeme Câdu, Hemheme Câdu ve Hezar-destan oturmuştular. Demdeme Câdu dedi: Ben bu derdi mezara götüremem,

Şikari Gülistân-ı Erem'de hüküm sürsün biz de burda. Kalkıp Gülistân-ı Erem'e geldi, Şikâriyi sarayda bulup gece karanlığında onu bayıltıp sihir gücüyle Küh-i Ahenrübâ'de Tılısm-ı Minâye saldı.

Sabah Şikariden haber olmayınca Câmâsib Hekim'e haber verdiler. Câmâsib Hekim reml atıp, kitaba bakıp ve onu Demdede Câdu gece kaçırıdığını ve Tılısm-ı Minâye attığını bu sözlerle dedi:

Meşveret eyledim hek kelâmine,
Menim sözlerimni bilenler biler.
Âlim tek söylerim arifler kana,
Menim sözlerimni bilenler biler.

Menim kitabımın yalanı yohdu,
Üreyimnen deyen peykâni ohdu.
Cezire-yi Minâ zehmeti çohdu,
Onun yollarını görenler biler.

Asiften kalıbdı bir emânetdi,
Yazılıb timârda bir elâmetdi,
Yekin bilin Şikâri selâmetdi,
Câmâsibin sözün bilenler biler.

Câmâsib Hekim babasından kalan kitaba bakıp, bir tumar'da yazıldığını ve bu tumarı okumak için üçgün zaman gerektiğini söyledi. Daha sonra üç gün bir kenara çekilip kitabı okumaya başladı. Üç günden sonra Şikariyi kurtarma yolunu böyle anlattı: Cezire-yi Minâ adlı bir yerde Direht-i Ecuze adlı bir ağacın başında Morg-ı Humayun adlı bir kuş yaşamaktadır. Şikariyi kurtarma yolunu onunun yuvasındaki tumarda yazılıdır. Câmâsib Hekim gereken bilgileri verdikten sonra Tavus, Cehangir ve Şebaheng' bir sihir okuyup onları kartal şekline havalandılar. Tavusun yol göstermesiyle bir kaç günün içinde Cezire-yi Minâ'ye vardılar. Orada adı verilen ağacın yanında yere oturdular. Murg-i Humâyun'e selam verdiler. Murg-i Humâyun bunların selamını alıp neden oraya geldiklerini sordu. Onlar da Câmâsib Hekim'in anlattığı gibi olayları ona anlattılar ve ondan yardım istediler. Murg-i Humâyun onları dinledikten sonra dedi: Eğer bu ağacın başındki yuvama çıkarsanız size tumarı vereceğim. Bunlar tekrar kartal şeklinde havalandılar, ancak ağaç sihirli olduğu için ağacın ucuna yetişmek çok zor idi. Bunlar havalandıkça ağaç uzuyordu. Yedi gece gündüz uçtuktan sonra ağacın ucundaki yuvaya yetiştiler. Murg-i Humâyun onlara bir levhe verdi ve dedi: Bu levhede yazanları bir bir uygularsanız Şikârinin olduğu yere ulaşabilirsiniz. Onlar levhya baktıklarında bir şey anlayamadılar. Levhayı yalnız Câmâsib Hekim okuyabilir dediler. Murg-i Humâyun sihirli ağacın yapraklarından onlara bir macun yaptı. İçtikten sonra bayıldılar. Kendilerine geldiklerinde Gülistân-ı Erem'de Câmâsib Hekim'in yanındaydılar. Levhayi Câmâsib Hekimn okuduktan sonra dedi:

Bir neçe söz vardı deyim evelde,
Meni saldız eceb böyük zehmete.
Bu işleri belke Allah düzelde
Meni saldız eceb böyük zehmete.

Feleyin elinnen çekirem ahi,
Nece sebr eyleyim bu zülme dahı?
Möhlet verin mene ohuyum lohi,
Meni saldız eceb böyük zehmete.

Üreklerden gem gubârin götürrem,
Gönüllerde metlebizi bittirrem,
Câmâsibem size heber getirrem,
Meni saldız eceb böyük zehmete.

Câmâsib Hekim levhanın yazdığı gibi bin büyük balık, bin dağ öküzünü bişirip, bin perizad ile Cezire-yi Minâ'ye yola koyuldular. Cezire-yi Minâ'de Direht-i Ecuzenin yanında yere indiler. Murg-i Humâyun'u görüp ve ondan bu yolda yardım istediler. Murg-i Humâyun yavrularının beslenmeye ihtiyacı olduğu için onlarla gelemeyeceğini söyledi, ancak onların ısrarı üzerine yavruların Serefrâz Şâh'a bu sözlerle emanet etti:

Seni nâyib eliyibdi Süleymân
Cân sizindi cân balam emanet.
Erzimi eyleyim sene doyunca,
Cân sizindi cân balam emanet.

Murg-i Humâyun bu yolun uzun bir yol olduğunu ve yedi denizden geçilmesi gerektiğini böyle söyledi:

Yeddi deryâ yeddi günde geçerem,
Yeddi tuluh âb-ı revân içerem.
Dost yolunda can u başdan geçerem,
Cân sizindi cân balam emanet.

Murg-i Humâyun bu yedi dümde yedi tuluk su ve yedi parça et kendileriyle götürmelerini istedi.

Ne keder ki ruh vardı bu canda,
Gözüm vardı o kâdir-i subhanda.
Şöhretim ucalar menim cehânda,
Morg-i Humâyuna yohdu minneti.

Murg-i Humâyun gereken sözleri dedi. Yedi denizden geçmeleri gerekirdi bunların biri de Deryâ-yi Ahenrübâ idi. Bunun için yanlarında hiç bir kılıç şemşir veya metal bir şey bulundurmamaları gerekirdi. Cehângir Murg-i Humâyun'un belinde havalandılar. Yedi denizlerin üzerinden geçmeleri gerekirdi. Cehangir Murg-i Humâyun et istediğinde et ve susadığında su verirdi. Her gün bir denizi geçtiler. Yedinci gün yedinci denizi geçerken Murg-i Humâyun denize düşme tehlikesiyle karşılaştı. Cehangir ve Şebaheng'den yanlarında metal bulunup bulunmadığını sordu. Şebaheng ynında bir kame varidi. Denize düşmemek için onu denize atmak zorunda kaldı.

Yedinci denizi geçtikten sonra bir dağın eteğinde bulak başında yere indiler. Murg-i Humâyun yolun devamını kendileri levhanın söylediği gibi gitmelerini söyledi ve onlardan ayrıldı. Cehangir ve Şebaheng yolda bir devle karşılaştılar. Den bunlara

saldırdığında Şebaheng onu öldürdü. Levhaya baktığında bu devin kardeşini de öldürmeleri gerektiğini yazıldığını gördüler. Devin kardeşi bir ağacı yere atıp dedi: Sen benim kardeşimi öldürdün, şimdi bu ağacı eline alabilme cesaretin olması gerek. Cehângir levhaya baktı ve ağaca dokundukları zaman tılısma düşeceklerini anladı. Ağacı levhanın yazdığı gibi eline almadı. Levhayla ağaca vurduğunda ağaç ikiye bölündü. O ağaç ile devi öldürdü.

Câmâsib Hekim karşılaştığı her tehlikede levhade onun nasıl aşacağının yazıldığını söylemişti. Yollarının devamında güzel bir kız karşılarına çıktı. Kızın bir elinde şarap bir elinde meyve onlara doğru geldi. Kız yakınlaştığında Cehangirin sevgilisi Gonça Leb'i karşılarında gördüler. Cehangir dona kaldı. Nasıl ne zaman ora geldiğini sordu. Kız dedi:

Cehangirim gel bir kol boyun olah,
Yârin menem bu şerbeti nuş eyle.
Sennen kabah getiribdiler konah,
Yârin menem bu şerbeti nuş eyle.

Bir gün gördüm meni câdu götürdü,
Getiriben bu mekâne yetirdi,
Seni gördü kaşdı, meni ötürdi,
Yârin menem bu şerbeti nuş eyle.

Cehangir ona inanmadı ondan emin olmak için onu nerde ve nasıl sevdüğini sordu. Kız dedi:

Ekvân Devi Gülbâr'da sen öldürdün,
Se reng perçem o diyare vurdurdun,
Gonça Leb'in peymânesin doldurdun,
Yârin menem bu şerbeti nuş eyle.

Cehangir levhaya baktığında bu kızın bir caduger olduğunu anladı. Ondan kurtulmak için şarabı alıp onun üzerine atması gerekirdi. Cehangir şarabı üzerine attığında kız alevlendi. Büyük bir fırtına oldu bunlar bayıldılar. Kendilerine geldiğinde bir yanar dağın eteğinde buldular. Levhaya baktılar. Alevleri söndürmek için levhayi yere atmaları gerekirdi. Levhayi yere atsınlar otlar söndü bunlar baygın yere düdüler. Gözlerin açtıklarında kendilerini deniz kıyısında buldular. Bir nekkare ağzız açmış onları bekliyordu. Levhaya bakıp kendilerin nekkarenin ağzına attılar ve bayıldılar. Kendilerine geldiklerinde bir çölde kuyunun ağzında idiler. Levhaya baktılar: Kuyunun dibinde Hezar-dest adlı bir hayvanı öldürmeleri gerekirdi. Bu hayvanın bin tane eli varidi. Cehangir levhaya baktığında bu hayvanın ancak elindeki Ateş-pare adlı kılıçla belinin ortasından vurmakla öleceğini bildi. Hezar-desti de böyle öldürdü. Bunu öldürüp

gene bayıldılar. Gözlerin açıp kendilerin bir bağda buldular. Bağın içindeki sarayda Efsâne Cadu adlı bir kız yaşıyordu. Ona Dilkeş diyerdiler. Kızın yanına geldiklerinde Efsâne Câdu Cehangir'e aşık olur onlardan kim olduğunu ve ne için orda olduklarını sordu.

Cehangir bu sözlerle cevabını verdi:

Metlebim var üreyimde,
Men bu diyâre gelmişem.
Şâh-ı Merdân kömeğimde,
Men bu diyâre gelmişem.

Nece sağaldım dağını,
Çekirem intizârını,
Aparmağa Şikârini,
Men bu diyâre gelmişem.

Cehângirdi menim adım,
Dağılmaz kurk u busatım.
Babam İskender nejadım,
Men bu diyâre gelmişem.

Efsâne Câdu (Dilkeş) onun Cehangir olduğunu öğrendüğinde Dedi: Yaşlı adamların dediğine göre bir gün İskender evladından olan Cehangir Murg-i Humâyun ile buralara geleceği ve onun yanında sihirli ağacın yaprakları olduğuü, ağacın yaprakları benim anamın derdine derman olacağı söylenmişti. Cehangir yanındaki sihirli ağacın yaprakların gösterip ve dedi: Beni Murg-i Humâyun buraya getirdi, Ynımda da sihirli ağacın tyaprakları bulunmaktadır. Onlar ağacın yaprakların suya salıp o suyu anasına içirdiler. Anası suyu içtikten sonra hapşurup ve başını kaldırdı. Bu kadın Hemle Câdu, Efsâne Câdu'nun anasıydı. Kaç seneden beri hasta yatağında idi.

Hemle Câdu'nun iyileşmesiyle sarayda eğlence başladı. Hemle Câdu iyice kendine geldiğinde Cehangir'e dedi:

Câmasibin emrinen gelmisen,
Kedem koydun bu diyâre mübârek.
Ahenrûbâ Dağın eyledin mekân,
Kedem koydun bu diyâre mübârek.

Yeddi deryâ vardı yeddi biyabân,
Sene kurbân ola bu başınan can.
Düşmen çıhsın üze olmasın pünhân,
Kedem koydun bu diyâre mübârek.

Koyaram başıva burada tâcı,
Mende vardı cem derdivin ilâcı.
Tâvûs mene hem anadı hem bacı,

Kedem koydun bu diyâre mübârek.

Cehangir, Tavus'un bulağ başında onları beklediğini söyledi. Hemle Câdu Cehangirden neden oraya geldiğini sordu. Cehangir babası Şikari'nin Tılısm-ı Minâ'den kurtarmak için oraya geldiğini söyledi. Hemle Câdu, Cehângir, Şebâheng ve Efsâne Câdu Şikâri'yi tılısım'dan kurtarmak için yola çıktılar. Küh-i Ahen-rübâ'ye vardılar. O dağın demir çekme özelliği olduğu için demir olan her şeyi kendine çekiyordu. Hemle Câdu dağa yapışan bir zinciri gösterip dedi: Bu zincir yalnız senin Ateş-pare kılıcınla kırılır. Cehângir belinden âteş-pâre'yi çekip zinciri kırdı.

Oradan ayrılıp yollarına devam ettiler. Büyük bir ağacın altına geldiler. Hemle Câdu Cehângir'e dedi: Bu ağacı kökünden çıkarmalısın. Cehângir belindeki kemendi atıp ağacı kökünden çıkardı. Orada bir kutu gördü. Kutunu açtıklarında içinde bir kafes gördüler. Kafesin içinde bir kuş varidi. Kuş'u kafesten çıkardıklarında yaşlı bir kadına dönüştü. Yaşlı kadın Cehângir'in elindeki levhayi almaya çalıştı. Cehangir levhaya baktığında bu kadının bir cadı olduğunu ve levhayi aldığı takdirde onlar da tılsım'a düşecğini öğrendi. Cehângir yaşlı cadı kadını öldürdü. Yaşlı kadın öldüğünde tılısım bozuldu. Tavus ve Humâyūn Şâh orada göründüler.

Efsâne kendini Şikâri'ye ulaşturdı ve ona dedi:

Sene kurbân şer Şikâri,
Müjde getirmişem sene,
Dolanmısan her diyârı,
Senin lütfün nedir mene?

Hidmetinde men kalınca,
Kulluk eylerem ölünce.
Cehângir gelib dalıncan,
İndi lütfün nedir mene?

Dilkeş sâdıhdır koluva,
Müştâk oldum cemâlıva,
Meni keniz et oğluva,
Lütf eyle bir en'âm mene.

Efsâne Câdu bu sözlerle Cehângir'i beğendiğini ve onunla evlenmek istediğini Şikâri'ye bildirdi. Şikâri de Cehângir'in beğendiği takdirde onu kendine gelin edeceğine söz verdi. Efsâne Câdu Cehangirin tılısmı kırdığını ve artık oradan çıkabileceğini söyledi. Cehângir Şikâri ile hasret giderdiler. Daha sonra hep beraber Gülistân-ı Erem'e doğru yollandılar.

Gülistân-ı Erem'de Bârgâh-i Süleymâni'de Şikâri için büyük bir tören yaptılar. Her tarafta eğlence ve kutlamalar başladı.

Diğer taraftan Demdeme Cadu Şikâri'nin tılısımdan çıktığını öğrendiğinde hemen İfrit-i Büzürg'ün yanına varıp olayları ona anlattı. İfrit-i Büzürg ilk başta Şikâri ile savaşmaktan yüz çevirdi. Ona dedi:

Gel sene söyleyim Demdeme Câdū,
Beni-âdem in heş günâhı yohdu.
Men yazığam gel adımı batırma,
Sâhib Kırândı onun herifi yohdu.

Buynuzum şikesti başım hestedi,
Amma ehtirâmın gözüm üstedi.
Şikâri dediğin kemer bestedi,
Yeddi kulle-yi Kâfde herifi yohdu.

İfrit-i Büzürg'em heş yohdu tayım,
Neçe il ömr elemişem bir be bir sayım.
Bu canımı kimin yolunda koyum?
O merd oğlandı onun herifi yohdu.

Ancak Hemmeme Câdu'nun ısrarı ile savaşmaya hazırlandı. Hemheme Câdu İfrit-i Büzürg'ün savaşmaya karar vermesine çok sevindi. Yedi yerden askerleri atlandırdı.

Bu haber Şikâri'ye yetişti. Şikâri de askerlerini yedi bölgeye gönderdi ve her bir bölgeye bir başçı koydu. Cehânbahş'i Şikâri başçı koymayınca babasına dedi: Benim diğerlerinden neyim eksik var? Şikâri ona da bir bölük verdi. Cehânbahş Şebaheng den hansı atı seçmesini sordu Şebaheng ona dedi:

Sene kurbân olum gül üzlü cevân,
Görseydim şah olmusan küll-i Firenge.
Menim canım senede olsun kurbân,
Sen sevâr olacahsan Ester-i Gülreng.

Ester-i Gülreng Cehânbahş'in kayın babası tarafından ona verilen atın adı idi. Cehânbahş Şebaheng den sordu: hansı kılıcı bağlayayım? Şebaheng dedi:

Göyde symak olmaz heç sitâreni,
Senūber belinde ol ketâreni,
Bağlasan beline o Âhen-pâreni,
Amâde olgunan bular tek cenge.

Men aşıkem yar kana,
Yâr sözünü yar kana
Laçın vurmuş sonayam,
Sıhılmışam yar kana

Cehânbahş Şebahenge dedi: Bana başka diyeceğin var mı? Şebaheng dedi:

Belariki alan kimi destine,
Baban kimi çıh bir ester üstüne,
Şebâheng deyir gir bu leşkerin kestine,
Şīr bebr kimi vurgunan pence.

Cehânbahş Ergevân Şâh'ın kılıcı Belareki beline bağlayıp, Ester-i Gülreng'e bimip savaşa katıldı.

Şikari İfrit-i Büzürg ile kendisi karşılaşmak için hazırlık yapıyordu. Senuber onun yanına gelip ve İfrit-i Büzürg'ün karşısına çıkmak istedi. Şikari ilk başta izin vermese de daha sonra onun ısrarına dayanamayıp onun savaşa gitmesine razı oldu. Senuber, İfrit-i Büzürg'ün meydanına çıktı. Onlar sihir gücüyle hem yerde ve hem gökte savaştılar. Ancak hiç biri üstün gelemeyince yorgunluktan her iki taraf savaş'a üç gün ara vermek kararı alıp, askerlerine döndüler.

Şikari, Senuber'i karşıladı. İfrit-i Büzürg üç gün savaşı bırakma anlaşmasını bozarak Senuberin askerlerine akın etti. Bin'e yakın askeri öldürüp yerine döndü. Senuber bu haberi duyunca o da anlaşmayı bozup karşı tarafa akın etti. Askerlerinin öcün almak için dört bin asker öldürdü.

Bu haber İfrit-i Büzürg'e yetirdiğinde savaş davullarını çaldırdı. Senuber gene İfrit-i Büzürg'ün karşısına çıktı. Yerde gökte savaş başladı, ancak murad alan olmadı. Ertesi gün Demdeme Cadu, Senuberi ve askerlerini tılsıma bağladı ve tılsımı Hemhemenin vucuduna bağladı. Bunu böyle gören Zeferân Câdu'da İfrit-i Büzürg ve askerlerini tılısma salıp, bir ağaca bağladı.

Senuber tılısmda olduğunu anladı. Bir mektup yazıp felahun ile tılısmdan dışarı attı. Mektupa Şikariye yazdı:

Mennen selâm olsun Sâhib Kırâne,
Hamı bilir Gülzâddı menim nejâdım.
Mensūr kimi salıblar meni dâre,
Koymasın tarihinden silinsin adım.

Belâden ayrılmır belâlı başım,
Ahır rühsârime kan tek gözyaşım,
Men senin bacıvam sen de kardaşım,
Koymasın tarihinden silinsin adım.

Senūberem men bu cannan geşmişem,
Ecel camın dolduruban işmişem,
Müselmânam bu sövdâye düşmüşem,
Şebâheng'e deyin alsın kısasım.

Mektubu Tavus görüp, Şikari'ye yetirdi. Şikâri mektubun mührünü açıp okudu. Mektupta Şebahengin adı geçtiği için Şikâri Şebâhengi yanına çağırdı ve onu bu işle görevlendirdi. Şebahenh ilk başta çekimser davransa da sonunda Senuber ve askerlerini tılsımdan kurtarmayi üslendi. Tılısmın kırılması için Hemheme ve Demdeme Cadu ölmesi gerekirdi. Şebaheng Şeytan kılıfına girip Çeşme-yi Nuşin'de Hemheme'nin yanına gitti.

Şeytan suretine gitren Şebaheng, onla bir şeyler öğretmek behanesiyle Demdemni getirmesini istedi. Hemheme, Demdemenin yanına gişttiğinde onu ağlar gördü. Ondan neden ağladığını sordu. Demdeme dedi:

Başına döndüğüm gül üzlü bacı,
Gerek ehvâlime özüm ağlıyam.
Şirin ağzım röyade oldu acı,
Ürekten yaralı sine dağlıyam.
Geder kalmaz,
Ahar su geder kalmaz.
Vefâlıya can kurbân,
Bi-vefâ geder kalmaz.

Senin gelmeyinnen men usanıram,
Dediğin sözleri bir bir kanıram.
Ateşinnen ot tutuban yanıram,
Gerek ehvâlime özüm ağlıyam.
Men âşık oyan dağlar,
Al kana boyan dağlar,
Bu yan zülmethânadı,
Necedi o yan dağlar?

Korhu düşüb Hemenenin canına,
İliğiynen sümüğünün kanına,
Gel meni aparma İblis yanına,
Gerek ehvâlime özüm ağlıyam.
Dolu gözler,
Dağ başın dolu gözler.
Sendeki naz u işve,
Mendeki dolu gözler.

Hemheme gece rüyasında yandığını görmüş ve bunun için ağlıyordu. Demdeme rüyalar yan vurar dedi ve onu kendiyle Sebâhengin yanına götürdü. Şebâheng önce bunları ayırdı. Daha sonra onları bayıltıp ve öldürdü. Bundan sonra tılısım kırılıp Senuber ve askerleri tılısımdan çıktılar.

Şikari Senuberi karşıladı ve hasret giderdiler. Câmâsib Hekim Şikariye dedi:

Size kurban olum eyleşen canlar,
Ağamın elinnen bâde işmişem.
Heber verecağam her bir dövrannnan,
Ağamın elinnen bâde işmişem.

Ovçu tek yataram ov beresinde,
Tutaram bağlaram tez vedesinde,
Düşmanı öldürrerm öz vedesinde,
Ağamın elinnen bâde işmişem.

Eşkin bâdesini içip hesteyem,
Şeydâ bülbül kimi bir gül üsteyem,
Şikâriyem mende kemer-besteyem,
Ağamın ellinnen bâde işmişem.

Bu olaylardan sonra Şikari Zeferân Câdu'dan İfrit-i Büzürg'ü tılısımdan bırakmasını istedi. Zererân Câdu tılsımı bir ağacın adına bağladığı için o ağacı kökünden çıkarması gerekirdi. Cehandar ile birlikte tılısımın bağladığı ağacın yanına. Cehândâr'e rüyasında verilen kendiri ağaca bağlayıp onu kökünden çıkardı. İfrit-i Büzürg tılısımdan çıktı. Onu kim tılısımdan çıkardığını sorunca, Şikari'nin emriyle Cehandar'ın çıkardığını söylediler. İfrit-i Büzürg ölene kadar Şikari'nin kulu olacağını söyledi.

Zeferân Şikari'nin tavsiyesiyle Keys-i Remmâh- Ereb ile evlendi. Tekrar Gülistân-ı Erem'de eğlence büsatı kuruldu. Şikari halkın mutluluğunu görünce sazı alıp şöyle dedi:

Şükr eylerem mende kâdir Allah'a,
Bu sövketi Süleymâne vermeyib.
Nâyib-i Süleymân Serefrâz Şâh'a,
Bu sövketi Süleymâne vermedi.
Men âşık kere keye,
Doludur kere keye.
Miskin kapıva gelib,
Daşlara deye deye.

Göy üzünde şekk'ül kemer bitişir,
İki sultan bir biriynen tutuşir,
Üreyime hehden ilhâm yetişir,
Bu sövketi Süleymâne vermedi.
Men âşık maralım var,
Bu dağda yaralım var.
Ne gece yuhum geler,
Ne günüz kerârım var.

Şikâriyem kurbet besdi day mene,
Hesret kalıb tamam kohum el mene,

Köyül istir bir de gede vetene,
Bu sövketi Süleymâne vermedi.
Dağlara kar düşübdü,
Gör ne hamayıl düşübdü,
Kebrimi yâdlar kazıb,
Lehletim dar düşübdü.

Şikari bu sözlerle vatanı Rum eline gitmek istediğini bildirdi. Bu sözleri Serefrâz Şâh işitti. Şikari'nin eşi Simizâr'i kaçırma aklına geldi.

Serefrâz Şâh Simizâr'ı kaçırmak için bir plan hazırladı. Encüm Peri'yi yanına çağırıp ve Simizâr'i kaçırması için ona emir verdi. Encüm Peri ilk başta karşı çıksa da Serefrâz Şâh'ı tahdidi ile karşılaştı. Encüm Peri Serefrâz Şâh'ın ısrarını görünce aldı sazını dedi:

Gel sene söyleyi Periler Şâhı,
Sen hesab algınan bu göz yaşımnan.
Dübâreden olmagınan mükessir,
Çıhartgınan bu sevdanı başınnan.
Men âşık balam ağlar,
Arı şan bala bağlar,
Bir ata yara alsa,
Yarasın bala bağlar.

Öldürgünen meni keniz yerine,
Hesret koyma bülbülü öz gülüne.
Korhuram ki dünya deye bir birine,
Çıhartgınan bu sevdanı başınnan.
Yoh Ezizin balabanı,
Yasda çal balabanı,
Hamının balası geldi,
Bes menim balam hanı?

Encüm Peri deyir meni öldürme,
Âlemleri gel özüve güldürme,
Rusvâ olarsan bu sirri bildirme,
Çıhartgınan bu sevdanı başınnan.
Men âşık kara közler,
Sürmeli kra közler.
Meni feley eymezdi,
Sen eydin kara gözler.

Encüm Peri bu öyütlerle de Serefrâz Şâh'ı niyetinden vazgeçiremedi. Sonunda onun isteğine boyun eğdi. Serefrâz Şâh'ın dediği gibi Simizâr'ı bayıltıp ve onu Heft Kulley-i Kaf'ta Eflâk Dev'in yanına götürdü. Onu ona emanet etti ve döndü.

Ertesi gün sabah Simizâr görünmeyince herkes onu merak etti. Odasında buluamadılar. Câmâsib Hekim'in yanına gittiler. Câmâsib Hekim reml attı kiytap açtı, Simizâr'ı Encüm Peri

Kaçırdığını anladı, ancak yalnız onun Heft Kulley-i Kaf'ta olduğunu söyledi. Zeferân Câdu, Reyhâne Peri ve Tavus onu geri getirmek için havalandılar. Yolda Encüm Peri ile karşılaştılar. Ondan kuşkulanıp ve sorguladılar. Ondan itiraf aldılar ve Şikari'nin yanına götürdüler. Şikâri'nin oğlu Cehandâr anası Serefrâz Şâh eliyle kaçırıldığını duydu. Kılıcını çekip ve onun başını gövdesinden ayırdı. Şikâri bu olayı duyunca onu serzeniş etti. Cehândâr dedi:

Başına dömdüğüm gül üzlü ata,
Nâ-mert gerek sâlim başa varmasın.
Ezelden salıbdı bizi kovkaya,
Öldürdüm ki dert bu canda kalmasın

Seni çoh isterem iki gözümnen,
Öldürmüşem men dönmerem sözümnen.
İcâze almışam burda özümnen,
Dedim kısas kiyâmete kalmasın.

Cahândar'i bu barede kınama,
Dert meni eyleyip deli divâna,
Hedden artık zülm eyleyip anama,
Aldım kısas kiyâmete kalmasın.

Cehândar'ın sözleri bitsin. Şikari onun bu işinden rahatsız olsa da bir şey söylemedi. Reyhne de babasının bu cezayi hak ettiğini söyleyerek Cehândar'aa destek verdi. Câmâsib Hekim'de bu olayın olacağını Asafettin Belhiyani'den duyduğunu ve Serefrâz Şâh'ın Cehândâr eliyle öleceğinin kitabda yazıldığını söyledi.

Bu olaydan sonra Senüber Şikarinin moralini düzeltmek için onu kendi diyarı Gülzâd'a davet ett. Cehânbahş, Tâvüs ve Şebâheng'de Simizâr'ı getirmek için yola koyuldular. Serefraz Şahın kızı Reyhâne Peri babasının ölmesine kayıtsız kalması.

Serefrâz Şâh'ın Heft Kulley-i Kaf'de Sindurüs adında bir oğlu varidi. Bu haber ona yetişsin, hemen intikam almak için askerlerini hazırlayıp yola düştü. Sindurüs Şikarinin Gülistân-ı Erem'de olmadığını fırsat sanarak Gülistân-ı Erem'e yaklaştı. Câmâsib Hekim herkesi şehire toplayarak şehir kapıların bağlatıp, halkın dışarıya çıkmasını engelledi. Şikari'ye bir mektupta olayları anlatıp, Encüm Peri vasıtasıyla ona ulaştırdı. Cehândâr şehirden çıkmama yasasını kendine ydiremeyip şehirden dışarı çıktı. Yolu üzerinde Sindurüs'a rastladı. Onun Şikarinin oğlu olduğunu anlayınca ona saldırdı. Sindurüs hem pehlivan ve hem caduger olduğu için Cehândâr buna üstünlük

sağlayamadı. Savaş esnasında Senūber onları gördü. Senuber Cehândâr'ı baygın gördü. Onu bir mağaraya götürdü ve kendisi Sindurūs'un karşısına çıktı. Bir kaç gün onunla savaştı, ancak Sindurūs'un karşısında üstünlük sağlayamadı. Gülistân-ı Erem'de sevgilisi onu beklediği için savaşı bir kaç gün ertelemesi için Sindurūs'a dedi:

Sindurūs gel sene desin Senūber,
Gelmeyeydin gerek sen buraye,
Bu yerde kim olar mene berâber,
Sennen menim cengim kalsın soraye.

Geşmişem elimde ihtiyarımnan,
Dost yolunda geşmişem bu canımnan.
Korhuram ki ayrı düşem yarımnan,
Sennen menim cengim kalsın soraye.

Müselmân olmuşam bir danadı İlâhi,
Men Senūberin yohdu günâhi,
Menim yarımdı Zengiler padişahi,
Sennen menim cengim kalsın soraye.

Sindurūs onun isteğin kabul etti ve geri çekildiler. Senuber Gülistân-ı Erem'e döndü. Şikari de oraya dönmüştü. Şikari oğlu Cehândâr'ı göremeyince onu sordu. Senuber onu Sindurūs ile savaşırken kurtardığını ve bir mağarada sakladığını söyledi. Cehândâr'ı mağaradan getirib iyileştirdiler.

Ertesi gün Şikari Sindurūs ile karşılaşmaya hazırlandığında Senuber onların savaşının yarı kaldığını söyledi. Şikari ne kadar onu savaşa göndermemekte kararlı olsa da Senuber o kdar savaşa gitmeye kararlı idi. Sonunda geyinip kuşandı ve meydana girdi. Senuber, Sindurūs savaşı bir kaç gün sürdü. Sindurūs sonunda yüzünü Şikari'ye doğru tuttu ve bağırarak neden savaşa gelmediğini ve bir kadını onun savaşına gönderdiğini haykırdı. Bu olay üzerine Şikari geyinip kuşandı meydane ayak bastı.

Çekib sef iki leşker-i nâmdâr,
Olub merkebe o şâh-zâde sevâr.

Kedem koydu meydane o nâmdâr,
Edibdir mübâriz teleb şeh-sevâr.

Dedi vardı bir kimse âyâ gele?
Men ile ede kâr-zâri bele?

Senuber Şikari'yi karşısında görünce ona meydan okumaya başladı. Şikari onun meydan okumasına bu cevabı verdi:

Gel bu keder lâf-ı kezzâb eyleme,
Bu meydanda hazir ol men ile cenge,

Bu yanmış kelbimi pare eyleme,
Gelmişem nerm edem sen ile pence.

Tutaram emūdun elden alaram,
İndi leşkerive talan salaram
Cesetivi al kanına boyaram,
Dilin olmaz day men dil-itenge.

Şikâri hesretdi kohum kardaşa,
Düşmanlar elinnen çekiller hâşâ,
Görürem ecelin yetibdi başa,
Gelmişem nerm edem sen ile pence.

Şikari, Sindurūs savaşı başladı. Şikari savaşta Allah'a yalvarıp yakardı. Ona Sindurūs'un karşısında güç vermesini istedi. Kılıç kalkan aletlerinden sonuç alamayınca bir birinin kemerin tuttular. Şikari onu atın üzerinden yere salıp, başının üstüne kaldırdı. Daha sonra meydanın ortasında yere yatırıp, dizin Sindurūs'un göğsüne çöktürdü. Hancerin çekip başın kesmek istedi. Sindurūs ondan zaman istedi. Şikari Sindurūs kolların arkasından bağladı ve hapse bıraktı. Sindurūs askerleri de böyle görünce savaşı bıraktılar. Sindurūs hapiste bir zaman kaldı. Gülistân-ı Erem'de halk kutlamalar yaptılar, her tarafta şenlik oldu.

Sindurūs bir müddet sonra Şikari'ye hapishaneden bir mektup yazdı. Mektupta onun babasının katilinden intikam almak için oraya geldiğini yazıp, babasının katili ile karşılaşmak istediğini bildirdi. Cehândâr bu mektubun içeriğinden haberdar olunca babasından onun meydanına çıkmak için izin istedi. Şikari kabul etti. Meydan sulandı süpürüldü. Sindurūs'u hapishaneden getirip kolların açtılar. Sindurūs Cehândâr'e dedi:

Gafilden bir sedâ yetdi gūşime,
İgit olan gerek eslin danmasın.
Atam ölüp, kül olubdu başıma,
İgit olan gerek eslin danmasın.

Nâ-mert yatar heç yuhudan oyanmaz,
Merd oğlanlar iki renge boyanmaz.
Şer kolunda helke zencir dayanmaz,
Bu arzular üreyimde kalmasın.

Sindurūs sözünü desin merdana,
İncimesin mennen bacım Reyhâna,
Dedemin ölümü pehş olubdu cihânda,
Bu kısâs da gerek yerde kalmasın.

Sindurūs'un sözü bitti, savaş başladı. Reyhâne Peri Sindurūs'un bacısı ve Serefrâz Şâh'ın kızı Şikari'nin yanında savaşı izliyordu. Sindurūs meydanın yanındaki

çınar ağacını kökünden söküp Cehândâr'a saldırdı. Cehândâr kılıcıyla çinar oğacını ikiye ayırdı. Sindurūs bilek gücüyle onu yenemeyince sihir gücüyle Cehândâr'ı yenmek istedi. Reyhâne Peri sihir okuyup ve Sindurūs'un sihrini etkisizleştirdi. Sonunda da Sindurūs Cehândâr eliyle öldürülür. Serefrâz Şâh'ın kızı Reyhâne Peri Cehândâr'a kardeşi Sindurūs ile karşılaştığında ona yardım ett. Gülistân-ı Erem'de sevinç ve kutlamalar yapıldı.

Bunlar burada kutlamalarda olsun size haber verim kimden? Cehânbahş'ten. Cehânbahş, Tâvūs, Şebâheng ve Zeferân, Simizâr'ı kurtarmak için Heft Kulley-i Kaf'ta Tılısm-ı Belgiyâ'ya gidiyordular. Ellerindeki tumar onlara yol gösterecekti. Tumarı açıp neler yaplaları gerektiğine baktılar. Tumarın yazdığı gibi İsm-i Ezem'i okudular. Karşılarında bir bağ göründü. Bağın içindeki saraya doğru gittiler. Gene tumar'a baktılar. Sarayda hasta yatağında bir kız var. Cehânbahş İsm-i Ezem'i yedi kez de onun kulağına söyledi. Daha sonra sarayın yanındaki ağacın altında bekledi. Kız kendine geldiğinde onu kim iyileştirdi diye bağırdı. Cehânbahş yanına gidip ve onunla konuştu. Kız'ın adı Efsâne idi. Onun Evlâd-i İskender olduğunu öğrenince ona anası Simizâr'e yetişmek için yardım edeceğine söz verir. Bir ormanda bir kaç ahu varidi. Tek boynuzlu olanı vurup onun karnındali açarı çıkartıp sihirli sandığı açtılar. Sandığın içindeki levhayı alıp yola koyuldular. Bundan sonra o levhanın yazdıklarını uygulamaları gerekirdi. Levhada bulundukları çeşmeye bir ejderhanın geleceği ve onun beline binmeleri gerektiği yazılmıştı. Ancak ejderha havalandığında gözlerin kapalı olması gerekmekte ve bir aslan naresi duyduklarında gözlerini açabilecekleri yazılmıştı. Aslan sesin duyduklarında kendilerini başka bir ülkedede buldular. Azgın bir devenin onların üzerine geldiğini gördüler. Cehânbahş devenin başından bir yumuruk vurdu. Onun kuyruğundan tutup sizi denize sürükleyecek.

Denize girdiklerinde yeraltı şekline döndü. Orada bir kız elinde bir piyale onları bekliyordu. Kitapta yazdığına göre kız suyu Cehânbahş'e uzattığında onu alıp üzerine atması gerekirdi. Böyle yaptı, kendilerini Efsâne'nin yanında buldular. Efsâne başarıyla olayları arda koydukları için onları kutladı. Ancak bundan sonra Kecvân Devi esir alıp ve onun dediklerini uygulamalıydılar. Dev onlara bir imareti gösterip orada bulunan iki aslanın arasından bir sandığın içinde yeşil bir şişeyi alıp aslanlardan sıhrın açarının yerin öğrenmelisin. Aslanlar yaşlı kadın şekline dönüşürler, onların canları elindeki yeşil şişededir. Yaşlı kadınlardan biri olan Cemceme Câdu sizi Eflâk Dev'in yanına götürecek. O sizi Simizâr'ın yanına götürecek.

Cehânbahş tumarda yazılanları teker teker uygulayıp Simizâr'ın yanına geldi. Cehânbahş anası Simizâr ile kol boyun oldular. Cehânbahş anası Simizâr götürmek istediğinde anası dedi:

Dedem meni edibdi behti kare,
İltimâsım budur aparma meni.
Gelmiyeydin gerek sen bu diyâre,
İltimâsım budur aparma meni.

Kulah ver men be-çâre sözüne,
Sürme mest eyleyib ala gözüne,
Az kalıram kesd eyliyem özüme,
İltimâsım budur aparma meni.

Simizâr derdini bir kes bilmesin,
Ağlaram didem yaşın silmesin,
Nâ-mertlerin görüm üzü gülmesin,
Serefrâz ölmese aparma meni.

Simizâr Serefrâz Şâh'ın ölmediği takdirde oraya dönmeyeceğini söyledi. Cehânbahş, Serefrâz'ın ölüm haberini verince beraber Gülistân-ı Erem'e döndüler. Orada büyük kutlamalar yapıldı.

Şikari bir müddet sonra Gülistân-ı Erem'e kendi yerine bir hâkim koyarak, Dârâ Vilayetine dönmek istedi. Menzer Şâh-ı Yemeni'ye haremlerini Yemen'e götürmesini istedi. Câmâsib Hekim böyle görünce Şikari'den neden orayı terk etmek istediğini sordu. Şikari, Câmâsib Hekim'e dedi:

Sene kurbân olum Câmâsib Hekim,
Göyül istir veten sarı yerisin.
Elimnen gülümnen nece el çekim?
Göyül istir veten sarı yerisin.
Men âşık oyan dağlar,
Al kana boryan dağlar,
Bu yan zülmethânadı,
Necedi o yan dağlar.

Heberin yoh bu şikeste dilimnen,
Yetmiş ildi ayrılmışam elimnen.
Bele kalmak yeydi mene ölümnen,
Göyül istir veten sarı yerisin.
Men âşık Erzurūma,
Bu yol geder Erzūrum'a,
Devesi ölmüş Erebem,
Dözerem her zuluma.

Şikâriyem çoh dolandım dünyanı,
Keriblik eyledi ömrümü fânı,

Deyiller adıma Süleyman Sânı,
Göyül istir veten sarı yerisin.
Kan eyler,
Divân eyler,
Dost meni bu halda görse,
Yâ öler ya kanıma kan eyler.

Şikari bundan sonra adını Süleymân Sâni koydu. Gülistân-ı Erem'de Cehândâr'ın ve Cehângir'in her birinin bir erkk çocuğu olur. Cehândâr'ın oğlunun adın İrec, Cehângir'in oğlunun adını Turec koyarlar. Senūber'in de ir oğlan çocuğu doğurur Albaz adında. Simizâr'ın çocuğuna da Rizva adını koyarlar.

Behmen Vezir'in kızı Efser Bânu'da Ferruh-srvar adlı bir erkek çocuğu doğurur. Şikari Dârâ Vilayetine hareket etmeden önce Şirzâd-ı Tīgzen'in Erçe'den intikam almasını önlemek için onu tutuklayıp kırk günlüğüne hapise atar. Şikari büyük bir asker topluluğu ile Dârâ Vilayetine doğru hareket eder. Erçe bu haberi duyar ve Ferzâne Vezir'i bir mektupla Şikarinin yanına gönderdi. Ferzâne Vezir Şikarinin sarayda öğretmeniydi. Şikari onu tanımamasın diye yüzüne bir nikap çekti. Şikari'de mektubun cevabını yazıp Cehânbahş'den gönderdi. Mektupta Şikari yazdı:

Mennen sene yazıram selâm olsun,
Büt-hâne eylemisen bu mekânı.
Pünhâni sözlerim âşikâr olsun,
İnsân olan sennnen sürmez dövrân.

Baban İskenderdi şöhret salıb cehâne,
Mağrib'den Meşrik'e bayrak vurub her yane,
Deyiller zülm eylemisen bir Müselmâne,
Senden edem gerek o mezlumun divânın.

Müselmânam hâlıyam bu günâhdan
İnsâna necât vardı doğru râhdan,
Memūrem men hökm olubdu Allâh'dan,
İntikâm alacah Süleymân Sâni.

Şikari, Cehânbahş'e mektubu götürdüğü zaman hiç kimsyle şavaşmayacağı hakkında uyardı ve onun yalnız mektubu götürüp cevabını almakla görevli olduğunu ona hatırlattı. Cehânbahş Ferheng Eyyâr altı yüz askerile Şikarinin mektubunu Erçe'ye götürdüler. Erçe Cehânbahş'i görür görmez ona kanı kaynadı. Erçe bu sözlerle Cehânbahş'e hoş geldin dedi:

Hoş gelmisen bura kedem be kedem,
Kedem koydum ey cevân buraye sen.
Mehebbetim çohaldı dem be bem,

Tebib sen merheh sal bu yaraya sen.

Kızıl gül tek yâr elinde desteyem,
Eller vurğunuyam bir hevesdeyem.
Ürek coşa gelir seni istirem,
Hoş gelmisen ey cavan buraya sen.

Men görürem öz dininde doğrusan,
Ot vurusan yaralarım korusan,
Erçe deyir söyle kimin oğlusan?
Hoş gelmisen ey cavan buraya sen.

Cehânbahş mektubu verdi. Şikari mektupta onun bir müselman'a zülm ettiğini ve onun intikamın almak için geldiğini yazmıştı. Mektubunun sonunda kardeşi Şikari'yi saltanat için kuyuya attığını ve bu işin hesabını vereceğini yazmıştı. Erçe mektubu okuduktan sonra gazeblendi. Dedi: Benim kardeşimle olan olaylardan size ne? Şikari'nin kanın almak size mi kaldı, ve onlara küfür etti. Cehânbahş bu sırada kendini tutamadı. Ayağa kalkıp kılıcına el eledi. Babası Süleymân Sâni hakkında öyle konuşmaya hakkı olmadığını ve eğer izni olsaydı onu tahtıyla beraber ikiye ayıracağını söyledi. Bu anda Erçe'nin oğlu Şir-efken de kılıcını çekti. Ferzâne Vezir ortamı sakinleştirmeye çalıştı. Cehânbahş'i bir tarafa ve Şir-efken'i de bir tarafa oturttu. Erçe mektubun cevabında savaş yazıp Cehânbahş'i yollandırdı. Cehânbahş saraydan ayrıldıktan sonra Şir-efkeb babasının musadesiyle on iki bin asker ile onları yolda öldürmek için Cehânbahş'in atdından yola koyuldu.

Ferheng Eyyar arkalarından büyük bir asker topluluğunun geldiğini gördü. Cehânbahş'e dedi:

Mehmūr göster merkebe versin rikâb,
Dalımızcan atlanıb leşker gelir.
Ceng etmeye üreyimde yohdu tâb,
Dalımızcan atlanıb leşker gelir.

Menim sözlerimi sen yere vurdun,
Mehebbet zencirin çekiben kırdın,
Getmedin sen denen niye durdun?
Dalımızcan atlanıb leşker gelir.

Sinem nişânadı bir hedeng olar,
Ferheng Eyyâr'a da dünyâ teng ola,
Getmesen burda böyük ceng olar,
Dalımızcan atlanıb leşker gelir.

Şikari, Cehânbahş'i savaşmama konusunda uyarmıştı, ancak Şir-efken babası Erçe hakkında Cehânbahş'in söylediklerini kendine yediremedi ve yolda onu yakalayıp

savaşa mecbur etti. Cehânbahş ve Şir-efken bir birlerine meydan okudular. Daha sonra savaş başladı. Kılıç kalkandan sonuç almayınca güreşe başladılar. Cehânbahş, Şir-efkeni başına alıp yere vurmak istedi. Ferhen Eyyar babasının sözünü hatırlattı ve onu öldürmekten vaz geçti. Onu bir kenara attı. Yoluna devam etmek istedi ancak Şir-efken'in askerleri ona saldırdılar. Üç yüz askeri öldürdü. Şir-efken'ın de kaburgalarındn ikisi kırılmıştı. Geri çekilme davulu çalındı ve jher kes kendi yerine gitti. Sünbüle Hanım Şir-efken'in yaralanmasını ağlayıp sızladı.

O taraftan Şikari Cehânbahş'ın savaşa girdiğini duyunca onu cezalandırmak istedi, ancak kendini korumak amacıyla savaştığını öğrenince bundan vaz geçti. Erçe büyük bir asker yığınağıyla Süleymân Sâni'nin ordusunun karşısına çıktı. Süleymân Sâni meydana çıkmak için hazırlandı, ancak Cehângir, Cehânbahş meydana gitmeleri için ısrar ettiler.

Cehândâr avlanmak için dışarı çıktığında Husrov-i Keledâr ile tanışır ve bir ara onun yanında kaldığı için savaşa gelememişti. Cehânbahş meydana çıkıyor.

Cehânbahş meydana çıkar. Şikari düşmanı Erçe'yi öldürmeyip, diri yakalaması için ona emir verdi. Cehânbahş ile Erçe'nin savaşı oğleye dek sürrer. Bir an gökte bir bulut görüldü. Bulut yere yaklaştığında bir el uzanıp, Cehânbahş'ın kemerinden tutup havaya çekti. Şikari kemanına ok koydu. Ancak bulutun içinden "oku attığın taktirde Cehânbahş'i önüne vereceğim" diye bir ses geldi. Şikari çok üzüldü. Ertesi gün Cehângir meydana ayakbastı. Gene bir bulut ve içinden uzanan bir el gelip Cehângir'i götürdü. Şikari gene okun kemane koyduğunda bulutun içinden bir ses geldi. "Ben Ekvân Dev'in anasıyım. Cehângir benim oğlumu Gülbâr Vilayetinde öldürdü, onun öcüne oğullarını köle olrak alıyorum."

Cehângir babası Şikari'yi kurtarmak için yolu Gülbâr Vilâyetine düştüğünde halkı Ekvân Dev'in elinden kurtarıp ve Gonça Leb'i almıştı. Ekvân Dev'ın anası oğlunun öcünü almak için Şikarinin iki oğlunu Heft Kulley-i Kaf'e götürdü.

Ertesi gün Erçe'nin meydanına Şikari kendisi geldi. Şikari, Erçe ile savaşa başlamadan önce ona dedi:

Şeypur çalah ses bürüsün her yanı,
Mennen ceng eliyah merd-i merdâna.
Sennen ceng eyliye Süleymân Sânı,
Mennen ceng eliyah merd-i merdâna.

Men ile bir yerde şerâb içesen,
Bu meydânda baş u candan geçesen,
Hicrânın defterin bu gün açasan,

Mennen ceng eliyah merd-i merdâna.

Süleymân Sâni'ye düşman gülmesin,
Menim sözüm sene ağır gelmesin,
İstirem meydanda kan tökülmesin,
Mennen ceng eliyah merd-i merdâna.

Şikari Erçe ile böyle anlaştılar: Kılıç ve savaş aletleri kullanmadan güreş yapalım, kim üstün gelirse askerlerini ve bütün mal devletini ele alsın. Erçe kabul etti ve güreşe başladılar. Sabahtan akşama güreşte üstün gelen olmadı. Sonunda Şikari, Erçe'nin belin yere vurdu. Onun kolların bağladı ve tüm askerleri kendine tabi kldı. Şikari saraya girdi ve eski günlerini hatırladı. Yüzünde nikap olduğu için bacısı Sünbüle onu tanımadı. Sünbüle baştan auyağa siyah geiyinmişti. Sünbüle Şikarinin ayaklarına kapandı. Kardeşi Erçe'yi öldürmemek için ona yalvardı. Şikari onun kim olduğunu ve neden kara geydiğini sorunca, Sünbüle dedi:

Gel sene söyleyim Süleymân Sânı,
Geydiğim bir cevânın karasıdır.
Üreyimnen kara kanlar ahıtma,
Geydiğim bir cevânın karasıdır.
Men aşıkam gelmedi,
Köçüm getdi gelmedi.
Felek mennen bed etdi,
Ağlar üzüm gülmedi.

Gelmişem kapıva mende çaraye,
Tebibsen getir merhem sal yaraye,
Getirebülmerem adın araye,
Geydiğim bir cevânın karasıdır.
Men aşıkam aşmadı,
Berk bağladı aşmadı.
Hezân oldu töküldü,
Konçe gülüm aşmadı.

Sünbülem gözüm intizârdı,
Bu göylümü alan gem gubârıdı.
Nece deyim adın Şer Şikârıdı.
Geydiğim o cevânın karasıdır.
Sinem üstün dağlaram,
Düğünerem dağlaram,
Kardaş kardaş diyerem,
Ölenecan ağlaram.

Şikari bunu işitip bayılıp yere düştü. Nikabı yüzünden düştüğünde Ferzâne Vezir onu tanıdı. Şikari kendine geldiğinde Sünbüle ile kol boyun oldu. Şirzâd-ı Tīgzen'i getirince Sünbüle Hanım daha çok sevindi. Sünbüle Erçe'yi af etmesini istedi. Şikari

Erçe'ye dedi: Ben ilk başta da sana söylemiştim eğer padişahlık istiyorsan saltanatı sana veririm. Daha sonra Erçe'nin kolundan tutup tahta oturttu. Dara Vilayetinin her tarafında kutlamalar yapıldı.

Diğer taraftan Cehândâr Hisrov-i Keledâr'ın yanında kalmaktaydı. Bir gün Hisrov-i Keledâr, Cehândâr'ı durgun görüp onun nedenini sodu. Cehândâr ona dedi:

Cânım Hirsrov Kel'e-dâr,
Gel olgunan kardaş mene.
Bu can senindi her ne var,
Bu çölde ol sırdaş mene.

Gezmeginen mennen helvet,
Darıhıram eyle söhbet.
Gel ikimiz içah şerbet,
Ürekten ol mene krdaş.

İskender'e var nejâdım,
Pozulmaz heş ilgarım,
Cehândârdı menim adım,
Gel olgunan kardaş mene.

Hisrov-i Keledâr her zaman onun yanında olacağına söz verdi. "Beni öz kardeşin gibi gör, benden canımı istesen bile sana veririm" dedi. Cehândâr babası Şikari'nin onu unutduğundan çok darıldı. Hisrov-i Keledâr'dan askerlerini istedi. Hisrov-i Keledâr on iki bin askerini ona verdi ve dedi: Beni de kendi yanına al. Daha sonra Dârâ Vilayetine doğru yollandılar. Dârâ Vilayetinin yakınlarında bir yere çadırlarını diktiler. Cehândâr Şikari'ye bu mazmunda bir mektup yazdı: "Benin neslim İskender'dendir. Dârâ Vilayetinin hâkimiyeti benim elimde olmalıdır. Eğer öz isteğinizle verrseniz canızı bağışlarım. Ancak savaş ile verirseniz yarın meydan da buluşalım". Mektubu Hisrov-i Keledâr ile birlikte saraya getirdi. Cehândâr'ın yüzünde nikap olduğu için kimse onu tanıyamadı. Kendi adın Hisrov-i Keledâr ve Hisrov-i Keledâr'ın adın Hiftân-i Bebr-puş olarak değişmişti. Cehândâr sarayda çevresine baktığında kardeşleri Cehânbahş ve Cehângiri görmedi. Onun bakışlarını fark eden Şikari ondan çevrede kimi aradığını sordu. Cehândâr dedi:

Ona göre meclisive bahıram,
Men gören cavanlar hanı görüm men?
Geyze gelib bir sel kimi ahıram,
Men gören cavanlar hanı görüm men?

Deyirem derdimi sene bir be bir,
Dolanmısan dünyanı sen yer be yer.
Bir Cehânbahş biri Cehângir.

O iki cavanlar hanı görüm men?

Şikari dedi: Neden yüzünü açmıyorsun? Yoksa sen kadın mısın? Cehândâr dedi:

Arvad danışanda biraz hellener,
Nikâb atdan gül cemâlı bellener.
Kişi sabah meydânda bellener,
Men gören vavanlar hanı görüm men?

Cehândâr, erkek kim olduğu yarın meydanda belli olur dedi ve çıktı.Ertesi gün şehrin dışında iki koşun sefe durdu. Şirzâd-ı Tīgzen Şikari'den meydana girmek için izin istedi. Cehândâr karşısında Şirzâd-ı Tīgzen'i gördü. Şirzâd-ı Tīgzen ona bir mızrak fırlattı. Cehândâr onu boşa verip onunla güreşe başladı. Cehândâr Şirzâd-ı Tīgzen'in belini yere vurmakta zorlanmadı. Onu yere yatırıp kolların bağladı ve askerlerine götürdü. Şikari bu olaydan çok üzüldü. Ertesi gün Keys-i Remmâh- Ereb'i meydana çıkarttı. Cehândâr Keys-i Remmâh- Ereb ile akşama kadar savaştı. Kılıç kalkanı bir yana bırakıp onunla güreşmeye başladı. Keys-i Remmâh- Ereb günde bir deve'yi şarap ile yiyen pehlevan idi. Cehândâr onun karşısında zorlandı. Sonunda kendini ona tanıtıp ve onun yere düşmesini istedi. Keys-i Remmâh- Ereb, Cehândâr'ı tanıdı ve neden böyle yaptığını sordu. Daha sonra yere düşüp yenilmiş gibi yaptı. Cehândâr onun da kolların bağlayıp askerlerine götürdü. Şikari Keys-i Remmâh- Ereb'in yenilmesine çok şaştı. Ertesi gün Erçe kendisi meydana çıktı. Cehândâr Erçe'yi de mağlub etti.

Şikâri ertesi gün kendi savaşa gitmeye kararını verdi Ferzâne Vezir buna karşı çıktı. Şikari dedi:

Dolanım başıva Ferrzâne Vezir,
Derd elinnen geldi tenge men,
Ver tebili vursunlar menim adıma,
Sabahları gedim özüm cenge men.

Feleyin elinnen gelmişem câne,
Şikâyet eylerem kâdir subhâne,
İsteyirem kedem koyam meydâne,
Sabahları özüm gedim cenge men.

Şâh-ı Merdân özü yeter dadıma,
Kâdir Allah yetişsin feryâdıma,
Şikâriyem beledsen bünyadime,
Sabahları özüm gedem cenge men.

Ertesi gün Şikari kendisi meydana ayakbastı. Şikari'nin Ukâb-ı Divser Cehândâr'ı tanıdı. Şeyha çekip ayakların yerden kaldırdı. Şikari atından inip Cehândâr ile karşı karşıya geldi. Birinci gün kimse üstün gelmedi. Savaş ikinci güne kaldı. İkinci

gün aynaen üçüncü güne kald. Üçüncü gün güreşte Cehândâr'ın nikabi yüzünden düütü. Şikari Cehândâr'ı görüncee neden böyle yaptığını sordu. Cehângir neden onu aramadığını ve bu yüzden ona darıldığını söyledi. Şikari kardeşleri Cehânbahş ve Cehângir'in Ekvân Dev'in anası tarafından kaçırıldığını ve onunla uğraştığını söyled. Şikari'nin askerleri Cehândâr'ı görmekten sevindiler. Sünbüle Hanım Şirzâd-ı Tīgzen ve Keys-i Remmâh- Ereb'i tekrar saraya getirdi. Sarayda kutlamalar yapıldı. Bu arada Gülistân-ı Erem'den Şâhruh Şah tarafından misafirleri geldi.

Misafirlerden biri Şâhruh Şah'ın veziri ve Câmâsib Hekim'in oğlu Belgiyâ ve iki kişide asker komutanlarından idi. Gülistân-ı Erem'de Şâhruh Şah'ın kızı Nur'ul-eyn, Ugâr kardeşleri tarafından kaçırılmıştı. Şâhruh Şah Şikari den onu kurtarmak için yardım istiyordu. Şikari elçileri gönderdikten sonra bir toplantı yaptı. Nur'ul-eyni nasıl kurtarabileceklerini konuştular.

Şikari Reyhane den yardım istedi. Reyhâne, Tavūs'tan sorun dedi. Tâvūs'u getirdiler, Zeferân ancak bu işi bilir dedi. Zeferân'ı getirdiler olayları olanları söylediler ve ondan yardım istediler. Zeferân bu işin imkansız olduğunu, Ugâr Kardeşlerinin yedi yerde yetmiş bin ordusu olduğun, ayrıca Ugârın kendisi câduger olup ve ona kimsenin gücü çatmayacağını bildirdi ve dedi:

Çaresiz sevdayı çıhart başınnan,
Ölünce dönmerem senin sözünnen,
Senin mehebbetin bizi öldürer,
İcâze ver öpüm ala gözünnnen.
Men âşık güller ayrısı,
Bülbül gülden güller ayrısı,
Bir saat ayrılığa dözmüyen canım,
Gene oldu iller ayrısı.

Yeddi kardaş derbendi var yolunda,
Yeddi yüz min leşker sağ u solunda,
Oğlanlarıvın gözü kalıb yolunda,
Bu sefer ser-hesâb ol özünnen.
O güneyler,
O kuzeyler, o gün eyler,
Hesret hesretin görende,
Bayramın o gün eyler.

Zaferân, Şikari'yi bu işden vaz geçmesdi. Şikari onları birinci bender'e götürmesini istedi. Zeferân, Şikariden bir az zaman almak ister ve der:

Zeferânam sennen isterem möhlet,
Bir sözüm var sene diyerem helvet.
Keys-i Remmâh- Erebinen bir için şerbet,
Men doymadım onun eşve nazınnan.

O yan dağlar,
Al kana boyan dağlar,
Bu yan zülmethânadı,
Necedi oyan dağlar?

Zaferân, Şikari'yi ikna edemedi. Şikari kendi oğlanların da kurtarmak için zaten Gülistân-ı Erem'e gitmesi gerektiğini söyledi. Daha sonra Şkari, üç kişiyi görevlendirdi ve gidecek yerlerinden bilgi toplamayı istedi. Tâvūs, Reyhâne ve Zeferân Ugâr kardeşlerinin olduğu yerlerin incelemeye gittiler. Döndüklerinde Zeferân dedi: Söylediğim gibi Ugâr kerdeşleri yedi bender'de dirler. Ugâr'ın yanına gitmek için bu benderleri geçmeniz gerekmektedir. Her benderde on bin koşun var. Şikari kendi savaşçılarından on iki bahadırı seçti. Keys-i Remmâh- Ereb, Cahândâr, Şebâheng Eyyâr, Ferheng Eyyâr, Ferruhzad, Ferruhbeht, Feruhdâd, Yūsif Ereb, Şirzâd-ı Tīgzen. Erçe onun seçilmediğini görünce Şikari'den onu da götürmesini istedi. Erçe, Şikari'ye dedi:

Bu ayrılıhlara döze bilmerem,
Koşa gedek mende gelim yanınca,
Günahkâram yere salma sözümü,
Yekin öllem sen keyidib gelince.
Kazan ağlar,
Ot yanar kazan ağlar.
Bir iyit gurbetde ölse,
Kebrini kazan ağlar.

İcâze ver koy yanında gelim men,
Dost bağınnan bir neçe gül derim men.
Ehd etmişem rikâbında ölüm men,
Hammı görsün men de gelim yanınca.
Bu dağda maralım var,
Oh deyib yaralım var.
Ne gece yuhum geler,
Ne günüz kerârım var.

Erçe geçmişte Şikari hakkında yaptığı hataları düzeltmek için onu da yanında götürüp ve onun yanında savaşmak istediğini söyledi:

Erçe deyir kimi çağırım haraye?
Şâhlar şahı merhem sala yaraya
Dost düşmân durallar temâşaye,
Kardaş deyip meni apar yanınca.

Erzurum'a, hay Erzurum'a,
Bu yollar geder Erzuruma.
Devesi ölmüş Erebem.
Dözerem her zülüma.

Şikari Erçe'nin yerine oğlu Şir-Efken'i koydu ve onu da kendisiyle götürdü. Şikari on iki kişiyle Hedd-i Sedd-i Lel'e gitmeye hazırlandılar. Zeferân bunları bir tahta üzerine bindirip, sihr ile havalandırdı. Hedd-i Sedd-i Lel'de birinci dernedin yanında bir yerde bunlar indiler. Şikari, Şebâheng Eyyâr ve Ferheng Eyyâr'ı çevreden bilgi toplamak için görevlendirdi. Şikari ve yanındakiler de dinlenmek için fırsat bulbular. Bu zamanda Râh-dâr'ın denlerinden bir grup onları farkedip onlara doğru geldiler. Onlar yakalamak istedi, ancak Şikari ve oğlu onların bir çoğunu öldürdü. Yedi dev bu savaştan canını kurtarıp kaçtı. Bu yedi dev yolda Şebâheng Eyyâr ve Ferheng Eyyâr ile karşılaşırlar ve onları yakalamayı başarırlar. Yedi dev Râh-dâr'n yanına döndüler ve olup bitenleri ona anlattılar. Râh-dâr onları bişirip yemek istedi, anvak Şebâheng Eyyâr'ın akıllılığı ile ölümden kurtulup, Şikarinin yanına döndüler. Râh-dâr ertesi gün Şikari ile karşı karşıya geldi. Şikari ilk başta konuşup kavgasız ordan geçmek istedi. Râh-dâr'a dedi:

Canım râh-dâr mennen olmasın işin,
Men gedirem oğlanlarımın dalınca.
Câdū gelib iki oğlum aparıb,
Men gedirem oğlanlarımın dalınca.

İskender babamdı vardı şöhreti,
Bürüyübdü dünyanı edâleti,
Yetişer mezlumların bize keyreti
Be-keyrete ölüm yeydi kalınca.

Bahar olsa süsen sünbül bitişer,
Şikâriye yahşı yaman ötüşer,
Müselmân tesibi Müselman'a yetişer,
Din yolunda kılış vurram ölünce.

Şikari, Râh-dâr'ı savaşta yener. Levheni yakıp, Reyhâne Peri'yi yanına çağırdı. Onları hemen Gülzâr Vilayetine götürmelerini istedi. Râh-dâr'ın ölüm haberi Ugâr'e yetişdi. Erçeng ile Herçeng kardeşlerini çağırıp ve Şikari'yi öldürmek için onlara talimat verdi. Şikari Gülzâr Vilayetine yetişir yetişmez bacısı Zeferan dan Senuber'e bir mektup gönderdi. Mektupta görelim ne yadzı:

Bad-i saba mennen selâm apar sen,
Kömeğime bacım Senūber gelsin.
Gene geldin bu gülzâre diyersen,
Kömeğime bacım Senūber gelsin.

Elinde ketâre gire meydana,
Yeddi Kaf bir yana o da bir yana,

Tarihe yazmışam adın merdana,
Kömeğime bacım Senūber gelsin.

Yanımca gelibdi edâlet şahım,
Kardaşı Erçedi öz kıble-gâhım,
Şikâriyem budur menim selâhım,
Bütün bu leşkere berâber gelisin.

Senuber mektubu alıp okudu. Oğlu Elmâs-i Gülzâd'ı yanına çağırıp ve Şikari'nin yardım istediğini ona da bildirdi.

Elmâs hemen beş bin kişi ile atlandı. Senuber, oğlu Elmas'ı yola salıp ve kendisi hemen geleceğini söyledi. Elmâs ve beş bin askerine bir sihir okudular. Ordu havalanıp Şikari'nin ordusunun önünde yere kondu. Elmas hemen Şikari'nin yanına gedip ve düşmanlarının kim olduğunu sordu. Şikari Elmasın tek başına savaşa gitmesine razı olmadı. Ancak Elmas ordusu ile birlikte şehirin dışına çıktılar.O taraftan Ugâr kardeşleri Erçeng ile Herçeng'i Gülzâr'e ve Elgeme ile Dilgeme'yi her birinin yüz bin askeri ile Gülistân-ı Erem'e gönderdi. Elgeme ile Dilgeme askerleriyle birlikte şehir dışında Elmas'ın koşunu ile karşıklaştı. Elmâs kanlı bir mucadelede onları öldürüp, askerlerini dağıtmayı başardı. Onların kafasını kesip Şikari'ye gönderdi. Erçeng ile Herçeng'in kafaları Şikari'ye yetişmeden bu haber Ugâr'e yetişdi. Ugâr koşunuyla harekete geçti. Diğer taraftan Senuber, askerleriyle birlikte Şikari'nin yanına yetiştiler. Şikari'i ona dedi:

Sene kurbân olumbacı Senūber,
Almas gedib menim halım dolandı.
Erş-i zemin kökmündedi serâser,
Müselmana kömek Şâh-ı Merdândı.

Süsen sünbül ter benovşe bitişe(r),
Sübhün deminde gül üstüne şeh düşe(r),
Şâhrūh müntezirdi kömek yetişe,
Senūberde bu yerde kehremândı.

Şikâriyem yekin bele söylerem,
Bu canımı dosta kurbân eylerem,
Bacım geder ya da özüm gederem,
Şirin canım Müselmân'a kurbandı.

Şikari Senuber ve askerlerini Gülistân-ı Erem'de Şâhruh Şah'ın askerlerine destek gönderdi. Senuber Gülistân-ı Erem'in yakınlarında Ugâr'ın gönderdiği Elgeme ile Dilgeme askerleriyle karşılaştı. Onlar da orda savaşta olsunlar size haber verim Ververe Câdu'dan.

Ververe Câdu, Şikari ve Ugâr'in karşılaştığı savaşta on iki bin cadugeri ile Şikari'nin askerlerine ot yağdırmaya başladı. Şikari bunu gördüğünde Reyhâne Peri'nin verdiği levhi yakıp onları ihzar eledi. Tâvūs, Zeferân ve Reyhâne Peri sihir ile yağan otları önlediler ve Şikari'nin askerlerini kurtardılar. Daha sonra bir sihr okuyup on iki bin ot yağdıran cadugeri yaktılar. Ververe Câdu böyle görünce Elması sihir okuyup aradan çıkardı. Şikari buna çok üzüldü. Senuber bunu gördü. Şikari'ye bir şarap piyalesi uzatıp, dedi:

Al elimnen bu şerâbı nūş eyle,
Oğlun gedib hidmetinde varam men.
De gül danış üreyimi hoş eyle,
Ölmemişem hidmetinde sağam men.
Ordubada ay Ordubâda,
Bu yollar geder Ordubâda,
Koşuna se-kerde gerek,
Vermesin ordu bâda.

Ceng meydânında men bir aslanam,
Nere çekem bu meydanda dolanam.
Oğlumunan özüm sene kurbânam,
Gece günüz hidmetinde varam.
Merd atası,
Doldur ver merde tası,
Nâ-mert gelib merd olmaz,
Olmasa merd atası.

Başıva koyaram gövherden tacı,
Gel şirin ağzıvı eyleme acı,
Sen mene krdaşsan men bacı,
Senūberm hidmetnde varam men.
Bu dağda maralım var,
Oh deyib yaralım var.
Ne gece yuhum geler,
Ne gündüz kerârım.

Dastani eşid Ververe Câdu'dan Ververe Câdu, Ugâr'in yanında oturmuşdu. Ugâr bütün bu uğursuzlukları Ververe Câdu'ya yüklüyordu. Bir anda gördüler Ekvân Dev'in anası geldi. Ona yer gösterdiler ve yukarı başta oturttular. Ververe Câdu, Şikari'nin oğlanları Cehângir ile Cehânbahş'in onun yanında tutuklu olduğunu biliyordu, bunun için onları Ugâr'e ithaf etmesini istedi. Ekvân Dev'in anası Cehângir'e aşık olduğu için onu vermedi ancak onun yerine İslâm koşunundan bir kişiyi yakalayıp onlara götümek istedi. Bu kişi de kazarak, Keys-i Remmâh- Ereb'in kardeşi Ferruhzâdidi. Ekvân Dev'in anası ondan da hoşlanıp kendi sarayına götürdü.

Ugâr, Kehkeheyi Mehşer Çeşm adlı bir arkadaşından yardım istedi. O da yüz bin askerle ona yardıma geldi. Ertesi gün savaşta Erçe Ugâr'in pehlivanların teker teker öldürünce sinirlenip, kendisi meydana ayak bastı. Akşama kadar savaştılar, sonunda Erçe onun boynuzundan tutup kolların zincirledi. Ververe Câdu altmış bin cadugeri İslâm koşunu üzerine ot yağdırmakla görevlendirdi, ancak Reyhâne Peri ve Tâvūs bir seh okudu otlr geri dönüp onları yaktı. Ververe Câdu daha sonra Ugâr'i hapisten kurtardı. Daha sonra da Şikari'yi sihir gücüyle kaçırıp, Almas'ın yanına getirdi.

Ertesi gün Cehândâr meydana girdi. Düşmanın tek tek değil hep beraber ona saldırdığını görünce dedi:

Hökm eyledim tebl-i cengi döyülsün,
Sel yerine meydanda kan yerisin,
Merd iyiddi her kes meydâne gelsin,
Versim merkebine dövrân yerisin.

Bu gün menem deryâlerin nehengi,
Meşelerin şeri bebri pelengi,
Nerem yıhar köhlü kayanı sengi,
Sel yerine meydanda kan yerisin.

Leşker durub her terefte âmâde,
Berâberem bu leşkere devâde,
Cehândâr ağaım görüb röyâde,
Kömeyime Şâh-ı Merdân yerisin.

Akşama kadar iki tarafın koşunları bir biriyle çarpışdı. Akşam geri dönüş davulu vuruldu, askerler kendi yerlerine döndüler. Akşam saraya toplandıklarında Şebâheng Eyyâr tutukluları kurtarmak için bir plan hazırladığını bildirip ve tavūs'un onu götürdüğü takdirde Cehângir inen Cehânbahş'i ve Ferruhzad'ı kurtarabileceğini ve Ekvân Dev'i nasıl öldüreceğini bilirim:

Kâdir Allâh budur sennen dileyim,
Bilen yohdu bu cavanlar hardadı?
Bilmirem derdim kime söyleyim?
Bilen yohdu kehremanlar hardadı?
Kan eyler,
Divân eyler, kan eyler.
Dost meni bu halda görse,
Ya öler ya kanıma kan eyler.

Yahşı olar terlân kuşun elâsı,
Şikâr üste ciddi geder balası,
Ferrūh'u aparıb Ekvân anası,
Bilen yohdu nov-cevânlar hardadı.
Meze kanlı,

Mey kanlı meze kanlı,
Korhuram düşem ölem,
Yurdumda geze kanlı.

Şebâhengem ikimiz başdan geçah,
Tâvūs ilen ecelin câmın içah,
Ükâb kimi kabnat bağlıyıb uçah,
Gedah görah bu cavanlar hardadı?

Şebâheng Eyyâr Tavus'tan istedi onu Ekvân Dev'in anasının kaldığı kaleye götürsün Tâvūs onu bir tılsım okuyub kuş şekline çevirdi ve Ekvân Dev'in kaldığı yere götürdü. Şebâheng Eyyâr bir rahip kılıfına bürünüp, kaleye girdi. Ekvân Dev'in anasının yanına gidip ve İblis tarafından geldiğini söyledi. Ekvân Dev'in anası ou ağırlayıp, neden geldiğini sordu. Şebâheng Eyyâr, İblis tarafından hapiste tutuğu gençleri görmek istediğini söyledi. Onun Ferruhzâd'a aşık olduğunu öğrenip, onların evlenmesi için yardımcı olacağını söyledi. Daha sonra Cehângir, Cehânbahş ve Ferruhzâd'ın tutuklu olduğu yere gitti. Kendini onlara tanıtıp ve onları kurtarmak için geldiğini söyledi. Ferruhzâd'ı kendiyle Ekvân Dev'in anası yanına getirip ve onları evlendirme behanesiyle ilaç verip bayılttı. Hemen onu diri diri kuyladılar ve tılısım açıldı. Cehângir Şebâheng Eyyâr'dan durumu sorduğunda görelim Şebâheng Eyyâr ne dedi:

Heber alma ehvâlimi Cehângir,
Dövremizi düşman alıb her yannan,
Neçe cavanlardan olub destigir,
O da yaman derd olubdu bir yannan.

Üreyimin derdin artırma bari,
Göylümü tutubdu gemin gubâri,
Tutulubdu Almas inan Şikâri,
Çâremiz kesilib gene her yannan.

Bülbül kimi hesret kaldım gülüme,
Şebâhengem kimse gelmez behsime,
Velvele Câdū salıbdı tilisme,
Düşmen el tapıbdı bize her yandan.

Tavūs bunları kuş şekline çevirdi, hep beraber İslâm koşunu'na taraf hareket ettiler.

Başka tarafta Ververe Câdu, Ugâr'e yüzünü çevirip dedi: Neden bu fırsatı değerlendirmiyelim. Şikari ve diğer pehlivanlar yokken bunların işin bitirelim. Ugâr ertesi gün askerlerine saldırı emrini verdi. Savaş davulları çalındı ve İslâm koşunu'na her taratan saldırdılar. Ugâr ve Ververe Câdu'nun askerleri üstün geldikleri anda bir

anda Şebâheng Eyyâr ve Cehângir inen Cehânbahş savaş meydanına indiler. Bunların gelmesiyle işler tersine döndü ve Ververe Câdu'nun askerleri geri çekilmek zorunda kaldılar. Ververe Câdu bu defa gece karanlığından yararlanarak İslam askerlerine yaklaşıp ve bir sihir okuyarak hepsini hayvan suretine çevirdi. Bu tılsım Senūber, Cehândâr, Şebâheng Eyyâr, Tâvūs, Reyhâne Peri, Zeferân, Erçe'ye etki etmemişti.

Bunlar durumu böyle görünce kurtuluş yolunu Şikari'yi kurtarmakta gördüler. Bunun için yola Heft Kulley-i Kaf'da Şikari ve Alması kurtarmaya gittiler. Yolda bir yaşlı kadın ile karşılaştılar. Karının elinde bir tılısımlı şeypur var idi. Onu çaldığında orda olan her kes bayılırdı. Reyhâne Peri bu kadının caduger olduğunu anladı. Şeypuru elinden alıp çaldığında her kes bayılıp yere düştü. Reyhâne Peri kadının kolların bağladı. Kendine geldiğinde onun gerçek yüzünü göstermesini istedi. Kadın aslında genç bir kız idi. Almas'ı Ververe Câdu götürdüğünde Almas'ı görüp ve ona aşık olmuştu. Bunların Alması kurtarmak için gideceklerini öğrenince sırrını onlara söyledi ve Almas'ı ona verecekleri takdirde onların Şikari'yi kurtarmakta yardım edeceğini bildirdi. Onlara dedi:

Siziylen biz ehd u peymân eylerem,
Belke men de bahça bâre yetişem.
Sizin elizdedi menim metlebim,
Râzı olmayın âh ū zâre yetişem.

Ölenecan size eylerem hidmet,
Bu gece siz ile bir içem şerbet.
Şikârini çıhardaram hel helbet,
Almas kimin men de yâre yetişem.

Cemcme düşdü gem deryâsine,
Gerek sinem sürtem yar sinesine,
Gelin gedem Almasın anasına,
Belke Almas kimi yâre yetişem.

Hep beraber yola koyuldular. Yedi derbendin birinci dernendine yetiştiler. Bu derbedden geçmek için yedi aşamadan geçmeleri gerekiyordu. Her aşamada bir dev ve her devin yüz bin askeri varidi. Birinci aşamada Kırvân Dev varidi. Kırvân Dev onların yolunu kesti. Bunların arasında büyük bir savaş başladı. Bier kaç gün savaştan sonra Kırvân Dev'i öldürüp, ikinci aşamaya geçtiler. Orada Kırvân Devin kardeşi onların karşısına çıktı. Ona Sultân-ı Sâhiran tarafından görevli olduklarını ve oradan geçmeleri gerektiğini söylediler. Dev Sultân-ı Sâhirân adını işidince onların yolundan çekildi. Altı derbendi de aynı böyle geçip gittiler. Derbentlerin sonunda Cemceme Câdu, Şebâheng Eyyâr, Zeferân, Tâvūs, Erçe, Sultân-ı Sâhirân hepsı orada onlar bekliyordular. Sırada,

derbentlerin sonunu bekleyeb Ejderha'nın karnında bulunan şah-möhreleri çıkartmak varidi. Şebâheng Eyyâr, Ejderha'nin karnından şah-möhreleriçıkarma görevini üslendi. Üç gün üç gece onun yuvasının önünde onu izledi. Ejderha her gün denizden balık avlayıp, bulaktan su içerdi. Şebâheng Eyyâr bulağın suyuna bayıltıci ilaç koydu ve onu öldürdü. Karnından şah-möhreleri çıkarıp getirdi.

Ververe Câdu'dan tılsımın levhasını getirmesini istediler. Ververe Câdu bunları yarı yolda bıraktı. Bunlar kaleye yakınlaştığında Erçe Allah'tan yardım istedi:

Bir nezer kıl bu keleni alım men,
Kâdir Allah koyma olum hecâlet.
Üz tutmuşam dergahıva gelmişem,
Kerem sâhibisen eyle edâlet.
Ordubada, ordu bada,
Bu yollar geder Ordubada,
Koşuna ser-kerde gerek,
Getmesin ordu bâde.

Men gelmişem kardaşımın dalınca,
Ölüm yeydi bu dünyada kalınca,
Göz tiktim yoluna iller boyunca,
Kâdir Allâh koyma olum hecâlet.

Erçe tehte eyleşemmez arınnan,
El götürmez vezir u vuzerâsınnan,
Hecâlet çekirem oğlanlarımnan,
Kâdir Allah özün eyle himâyet.
Men âşık Erzurum'a,
Bu yollar geder Erzuruma,
Devesi ölmüş Erebem,
Dözerem her zülüma.

Erçe uyudu. Rüyasında Hazret-i Süleymâni gördü. Hezret-i Süleyman olna bir keman, bir loh ve bir yüzük verdi. Karşıdaki dağın eteğinde bir bulak olduğunu, o bulakta üç balığın olduğunu ve bu balıkların karnında hancer, ok ve levha'nın olduğunu söyleyip gözünden kayboldu. Erçe kendine geldiğinde dağdaki bulağı bulup, balıkları avlayıp ve karnındakileri aldı. Bundan sonra bu levha onlara yol gösterecek, Yüzük ve oklar da karştıkları tehlikelere kulanacaklardı.

Şebâheng Eyyâr ve Erçe yola koyuldular. Yolarının üzerindeki bir kalenin üstündeki tavus kuşunu okların biriyle vurdu. Kuşun bedeninden çıkan kan her tarafa ot saçıyordu. Levhaya baktılar ve yüzüğü ota doğru tutular. Ot söndü. Büyük bir kapı açılıp fil üstünde bir dev onlara doğru geldi. Erçe Devi ve fili yanındaki hancer ile öldürdü. Bu defa her taraftan vahşi hayvanlar onların üzerine saldırdı. Levhaya bakıp,

yüzüğü vahşi hayvanlara gösterdiler. Bütün hayvanlar geri çekildi. Ancak iki aslan geri çekilmedi. Bu aslanlar yolun devamını onlara gösterdiler. Aslanlar bunları bir dağın eteğinde büyük bir bağa götürdüler. Bağda bir saray varidi. Saraya girip orada bir yaşlı kadını gördüler. Yaşlı kadın neden orada bulunduklarını sordu. Erçe de olayları ona anlatıp, kardeşi Şikari ve Alması kurtarmak için geldiklerini söyledi. Yaşlı kadın onlara dedi:

Hoş gelmisen bu mekâne Erçe,
Bunnan bele her fermânın mendedi.
Allah'dan almısan gene pay Erçe,
Heste üçün her dermânın mendedi.
Kan eyler divan eyler,
Divân eyler kan eyler,
Dost meni bu halde görse,
Ya öler ya kanıma kan eyler.

Bu dünyada yahşı yaman bilini,
Şeydâ bülbül ara tapar gülüni,
Sene verrem Şikârinin elini,
Almas kimi pehlevanın mendedi.
Bu dağda maralım var,
Oh deyib yaralım var,
Ne gece yuhum geler,
Ne günüz kararım var.

Dedi ne cur olub olar senin elindedi? Dedi kulağ as deyim:

Pir-zenem yalan yohdu dilimde,
Bülbül kimi ceh ceh vurram gülümde,
Tilismin sınmağı menim elimde,
Bir hekimem her dermanın mendedi
Dağlara kar düşübdü,
Gör ne hamar düşübdü,
Kebrimi yadlar kazın,
Lahletim dar düşübdü.

Yaşlı kadın onlara yardım etti. Bağdaki büyük ağacı gösterip ve dedi: Bu ağacın başında büyük bir kuşun yuvası var. O kuşun yuvasına çıkmanız gerekmektedir. Kuşun bcaklarından tutup sizi uzak bir yere götürecek. Sizi yere indirip öldürmek istediğinde ben sizin yanınızda olacağam. Erçe ve Şebâheng Eyyâr ağaca tırmanıp, kuşun yuvasına ulaştılar. Yaşlı kadının dediği gibi bacaklarından tutup, kuş ile birlikte havalandılar. Kuş onları uzak bir yerde indirdi. İstedi onları öldürsün, yaşlı kadın yetişti. Erçe hemen kuşun başın kesti. Bu anda her tarafı ot bürüdü. Levhaya baktılar ve kuşun başın otun içine attılar.

Kuşun başın otun içine attığında ot södü. Yollarına devam ettiler. Büyük bir ağacın yanına vardılar. Yaşlı kadın Erçe'den ağacı kökünden çıkarmasını istedi. Erçe ağacı kökünden çıkardı, oradan bir yol göründü. Yaşlı kadın dedi bu yolun sonunda bir kale var. Kaleye vardıklarında, kapısında büyük bir kilit gördüler. Levhayi kilite vurdular, kilit açıldı. Kalenin içerisine girdiler. Kullâb-ı Ahenhar, Cemceme Câdu, Reyhâne Peri, Tâvūs, Zeferan hepsi ordaydı. Bu anda tılısım sındı ve Şikari Almas orada göründüler. Kullâb-ı Ahenhar, Cemceme Câdu, Reyhâne Peri, Tâvūs, Zeferan birlikte İslâm koşunu'na doğru havalandılar.

Ververe Câdu bu haberi hemen Ugâr'e yetirdi. Ugâr, Şikari'nin tılısımdan çıkmasını duyunca onun yetişmemesinden önce İslâm koşunu yok etmek için saldırı emri verdi. Ferheng Eyyâr askerlerin durumunu ağır görünce Allah'a yakardı:

Şükr eylerem birliğive her zaman,
Nezer eyle bize bize kâdir ilâhi.
Sennen suvay yohdu bir kese gümanı,
Nezer eyle bize bize kâdir ilâhi.
O Güneyler o kuzeyler,
O kuzeyler o güneyle,
Hesret hesretin görende,
Bayramın o gün eyler.

Eceb yerde başım düşdü belâye,
Tebib yohdu merhem sala yaraye,
Nūh'e necât veren yetiş heyaye,
Nezer eyle bize bize kâdir ilâhi.
O yan dağlar,
Al kana boyn dağlar,
Bu yan zülmethanadı,
Necedi o yan dağlar?

Ferheng Eyyâr bu gün olub bi-çâre,
Gem üz verib her tereften bu zâre,
Düşmanın elinde bele kldıh avâre,
Nezer eyle bize bize kâdir ilâhi.
Mezelendi,
Mey içer mezelendi,
Vefâlı dosları gördüm,
Üreyim tezelendi.

Tam bu zamanda Şikari ve Almas yere indiler. Almas ve Şikari savaş meydanında İslâm koşunu'nun durumunu ağır görünce meydana girdiler. Savaş meydanında Almas ile Mehşer-çeşm karşı karşıya geldiler. Almas Mehşer-çeşm'in kılıcını elniden alıp ve onu kendi kılıcıyle ikiye ayırdı. Şikari de meydanda Ugâr'i öldürdü. Ugâr'in askerleri onun öldüğünü görüp meydandan kaçtılar. Kalanlar öldü,

kaçanlar canın kurtardı. Gülistân-ı Erem'in padişahı Şâh-ruh'un kızı Nur'ul-eyni kurtarıp ve ona geri verdiler.

Akşam Şikari sarayda kutlamlarda gözü Cehângir ile Cehânbahş'i aradı. Onları bulamayınca nerde olduklarını sordu. Şikari'ye Cehângir inen Cehânbahş ve Feruh-zâd'ın tılısımda olduğunu söylediler. Diğer taraftan Cemceme Câdu, Almas'ın sözünü erdiklerini Şikariye hatırlattı. Ancak önce tılısımdakiler kurtarmak için Ververe Câdu'yu ihzar eledi. Ververe Câdu onların tılısımdan kurtarmalarının imkânsız olduğunu söyledi. Ververe Câdu bu tılsımı Cemceme Câdu'nun canına bağlandığını ve onun ölmediği zamana dek onların tılısımdan kurtulamayacaklarını söyledi. Cemceme Câdu onların tılısımdan kurtarmak için ölmeye hazır olduğunu bildirdi. Ancak Şebâheng Eyyâr onun yalan söylediğini ve tılısmı kendi adına yazdığını bu sözlerle ifade etti:

Size kurban olum eyleşen canlar,
Menim bu bağrımın başı talandı,
Şikâyetim çohdu bele dövrânnan,
Bu levendin vallah sözü yalandı.

İnanmayın her ne dese sözüne,
Sürme mest eyleyib ala gözüne,
Tilismi bağlayıb yekin özüne,
Men bilirem vallah sözü yalkandı.

Şebâheng 'ârifdi sözü tez kanar,
Müminler her zaman ömrünü sanar,
Yağ vurram vucūdi ot tutar yanar,
Bu levendin vallah sözü yalandı.

Şebâheng Eyyâr'ın yanında bir yağ varidi. Onu Ververe Câdu'ya sürüp onu ateşledi. Bu öldükten sonra İslâm koşunu tılısımdan çıkıp önceki hallerine döndüler. Her tarafta kutlamalar yapıldı ve Almas ile Cemceme Câdu'nun düğününe hazırlık yapıldı. Her tarafa Almas ile Cemceme Câdu'nun düğün okuntuları gönderildi.

Size haber verim Firengistandan. Firengistanda Efser-Bânu'nun eski nişanlısı Portakal-ı Firengi askerlerini Şâm'a kadar getirdi. Şâm'da Şikarinin koyduğu Keyvân Dilaver'i öldürüp ve oranın halkının dinini çevirip kafer ettiler. Daha sonra askerleri ikiye ayırdılar. Huşeng inen Peşeng Yemen' e doğru ve Portakâl-i Firengi'de Dârâ Vilayetin'e (Rum Diyarın'a) doğru hareket ettiler. Huşeng ve Peşeng askerleriyle Yemen'in yanında yerleşdiler. Menzer Şâh-ı Yemeni'ye bir mektup gönderdiler. Teslim olmayı kabul etmedi ve ertesi gün savaş meydanında hazir oldular. Menzer Şâh-ı Yemeni'nin pehlivanı Numân Huşeng ile Peşeng'i yense de onlara yardım gelen

Zühhâk Padişahı askerleri yanında yenilgiye uğradılar. Cehândâr'ın anası Hurşid Bânu bunu görünce yüzüne nikap taktı ve savaşa girdi.

Tâlib-i Mağribi de Dârâ Vilayetinde (Rum'da) Şir-Efken ile savaşmaktadır. Size haber verim Gülistân-ı Erem'de olan Şikari den. Şikari gece rüyasında Yemen kentinin yandığını görür. Sabah bunu başkalarına bu sözlerle dedi:

Yatmışdım bir yuhu gördüm röyâde,
Nâzlı yarım düşdü hiyâle gene.
Mülk-i Yemen gene kalıb gogâye,
Nâzlı yarım düşdü hiyâle gene.

Tâvūs peri Reyhâneni götürsün,
Selâmımı nazlı yâre yetirsin,
Bi-hūş edib özü ilen getirsin,
Nâzli yarım versim piyâle gene.

Yâre deyin ölmeyibdi Şikâri,
Mennen ötrü yar çekir intizâri,
Durun gedin getirin Simizâri,
Şimizârım düşüb hiyâle gene.

Şikari, Tâvūs ve Reyhâniye Simizâr'ı Yemenden getirmek için görevlendirdi. Tâvūs ve Reyhâne Şikari'nin dediği gibi hemen sihir gücü ile Simizâr'ı uykuda Yemenden alıp, Gülistân-ı Erem'e getirdiler. Simizâr uykudan uyandığında nerde olduğunu anlayamadı. Kendini Şikari'nin yanında gördü. Şikari onun üzgün halini gördü ve neden üzüntülü olduğunu sordu. Simzâr bu sözlerle Serheng-i Şâmi'nin oğlanları Huşeng ve Peşeng'in Yemen'e saldırdığını ve İslâm koşunu nun iyi durumda olmadığını söyledi:

Her tereften leşker çekib gelibler,
Mülk-i Yemen kalıb leşker elinde.
İndi el tapıplar kisâs alıllar,
Mülk-i Yemen kalıb leşker elinde.

Bir madde şir geyib ceng libâsi,
Bir ele leşkerden yohdu harası,
Ehsân kızı Cahândâr'ın anası,
Düşmen aciz kalır onun elinde.

Adıvı koymusan Süleymân Sâni,
Gelen deyir o şer Şikari hanı?
Sene kurbân olsun Simizâr canı,
Mülk-i Yemen kalıb leşker elinde.

Simizâr Şikari'ye düşmanın Yemen ve Dâra şehrine saldırdığını, orada durumun ağır olduğunu ve Hurşid Bânu ve Menzer Şâh-ı Yemeni bile savaş meydanına girdiğini

bu sözlerle andırdı. Şikari ertesi gün askerlerini hazırlayıp ve savaş bölgelerine sev ettirdi. Cehândâr, Cehânbahş, Keys-i Remmâh- Ereb elli bin askerle Rum'a Şir-Efken'e yardım için gönderdi. Şirzâd-ı Tīgzen'i, Yūsif Ereb, Ferruhzâd, Ferruhbehş'i de elli bin ordu ile Şâm'a gönderdi. Cehândâr ve Almas ise elli bin askerle Yemen şehrinde Menzer Şâh-ı Yemeni'nin yardımına gittiler.

Şirzâd-ı Tīgzen ve askerleri Şâm'ı düşman elinden geri alıp, İslâm bayrağını tekrar oraya diktiler. Cehângir ve Almas elli bin askerle Yemen'e yetiştiklerinde İslâm koşunu yenilgiden kurtuldu. Cehândâr Huşeng ile Peşeng'i yakaladı. Onları İslâm dinine davet etti. Onlar Müslümân olmağı kabul etmediler ve öldürüldüler. Hep beraber Dârâ Vilayetine (Rum'a) döndüler.

Bu defa Şikari askerlerini Hindustan'a sürdü. Hindustan padişahına bir mektup yazıp ve onu Müslümanlığa davet etti. Hindustan Padişahî, Şikari'nin adını duyunca teslim oldu ve İslam bayrağı Hindustan'da da dalgalandı. Daha sonra Şikari ve Erçe, Rum Diyarına döndüler. Yaşlandıkları için ülkenin işlerinden çekilip ve ibadete meşgul oldular ve Şirzâd-ı Tīgzen'i padişahlığa seçtiler.

Allah her zaman sizi şad etsin, yamanlığı sizden uzak ve yahşılığı size versin. Allah Şikarinin yardımcısı oldu ve İslam dini için savaştı ve İslam düşmanlarına galip oldu. Allah sizin ne muradiniz varsa versin. Şikari'nin muradına yettiği gibi siz de muradinize yetişesiniz. Allah bütün gençlere toy nasip etsin.

Dağdan düze yenmişem,
Al elvân geyinmişerm,
El bey tayfa arası,
Oğlanı beyenmişem.

Ay âşık terifle bizim gelini,
Keynine deyin bağlasın belin,
El oba desin bey toyun mubarek,
Bey sevindirsin obasını elini.

Başlayıb toy ahşamı,
Gelin yandırın şemi,
Geline bezek verin,
Gelir oğlan adamı.

SONUÇ

Türk kültürünün önemli kolunu oluşturan âşıklar, Dede Korkut geleneğinin devamcısı olarak bugün de Türk yurtlarında bu geleneği sürdürmektedirler. Eski Türk yurdu olan Azerbaycan, Türk folkloru yönünden en zengin geleneğe sahip olan bölgelerdendir. Bu nedenle âşıklık geleneğine daha yoğun bir şekilde rastlayabiliriz. Buna örnek olarak Tebriz'de âşık kahvehanelerinin gündüz ve akşam işlemesi, toylarda âşıkların çağırılması ve âşıklara halk tarafından büyük saygı gösterilmesini sayabiliriz. Âşıkların destan söyleme geleneği de bu bölgede daha canlı görülmektedir. Bu destanlardan biri olan "Şikari Destanı" Âşık "Yedullah" tarafından 55 kaset şeklinde çıkarılmıştır.

Ozan- Baskı geleneği olan âşıklık geleneği Oğuz Türkleri arasında iki farklı kolda gelişmesini sürdürmüştür. Osmanlı sahası âşıklık geleneği ve İran-Azerbaycan sahası âşık geleneği. İki saha aynı kültür kaynaklarından beslenmiş ve çok benzerlik görülmektedir. Azerbaycan sahasında gelenekte gördüğümüz zenginlik Türkiye sahasında zayıfladığı görülmektedir. Azerbaycan sahasında görülen destan söyleme geleneği yalnız Erzurum, Kars illerinde canlılığını korumaktadır. Ayrıca Azerbaycan sahasında görülen yaygın âşık geleneği Türkiye'de birkaç ilde görülmektedir. Azerbaycan sahasında Şah İsmayıl ile birlikte geleneğin güçlendiğini ve âşıkların İran sarayında bulunduğunu görmekteyiz.

Âşık edebiyatı Anadolu'da olduğu gibi Azerbaycan'da da devamlılığını sürdürmüştür. İran'da yaşayan Türklerin engin bir şifahi halk edebiyatına sahip olmalarına rağmen bu bölgede ciddi bir kültürel çalışması yapılmamıştır. Ancak dil halkın duygularının sesi olarak kendi inkişafını seyretmiş bazen "Haydar Baba'ya Selam" gibi dünya çapında bir ürün vermiştir. İran'da yaşayan Türk nüfusunun büyüklüğü halk edebiyatı ürünlerinin çeşitliği ve zenginliğine neden olsa da bu sahada geniş ve derin çalışmalar yapılmamıştır. Bazı yapılan çalışmalar yeterli destek olmadığı için şahsi özverilerle yapılmıştır.

Bu çalışmamızda İran'da yaşayan Azerbaycan Türklerinin Âşıklık geleneğine ilgili genel bir bilgi vermeğe çalışılmıştır. Gelecekteki çalışmalarımızda bölgenin kültürel zenginliği üzerinde durarak konu daha ayrıntılı ele almayı düşünüyoruz.

KAYNAKÇA

ABBASOV, İsrafil (1983), *Azerbaycan Aşıqları ve El Şairleri*, I-V, C.5, Bakü.

ABBASİ, Kazim- MELİKZADE, Tohid Deylemegani, (2002), "'Âşık Kul Hartun" عاشق قول هارتون, وارليق , Varlık Dergisi, yıl:24, S.126, ss.22-27, Tahran.

ABDULLAYEV, Bülbül (1993), *Esirlerden Gelen Sesler*, Bakü: Yazıçı Yayınları.

_____ (1992), *Âşık Ali*, Bakü: Yazıçı Yayınları.

ABDULLAYEVA, Tarana, (2005), "Güney Azerbaycan'da hiciv ustası M. A. Möcüz Şebusteri ve Molla Nasrettin geleneği", Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı, İzmir: Kanıyalmaz Matbası.

ABDULLAYEVA, Sadet (2002), *Azərbaycan Xalq Çalqı Aletləri*, Bakü: Adiloğlu Neşriyat,

ABDULLAYEVA, Sadet - ALESKEROV, Süleyman (1977), *Azerbaycan Halk Çalgı Aletleri Orkestrası İçin Orkestralaştırma,* Bakü*:* Azerbaycan Neft ve Kimya Enstitüsü Matbaası.

ACAROĞLU, Türker (1972), *Türk Halk Bilgisi ve Halk Edebiyatı Üzerine Seçme Yayınlar*, Ankara.

ACHMED, Hanspeter Schmiede (2000), *Kitab-ı Dedem Korkut Destanlarının Dersden Nushası*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Yayın Numara:300, Fikir Eserleri Seris:20.

AHUNDOV, Ehliman (1967), *Azerbaycan Destanları I-V*, Bakü: Azerbaycan Elmler Akademiyası Neşriyatı.

_____ (1983), *Azerbaycan Âşıkları ve El Şairleri*, Bakü.

_____ (1964), *Telli Saz Ustaları*, Bakü.

AHUNDOV, Ehliman- FERZELİYEV, Tahmasib- ABBASOV, İsmail, (1983), *Azerbaycan Âşıkları ve El Şairleri I-II*, Bakü: Elm Neşriyatı.

_____ (1999), *Âşık Şemşir, Sarı Âşık Hakkında Bir Neçe Söz*, Çeviren: Seferi, Tebriz: Behruz Yayınları.

AĞAOĞLU, Elnur (2005), "Azerbaycan'ın demografik ve etnik yapısı", *Türkler*, Editörler: H.C. Güzel, K.Çiçek, S. Koca, C. 19, XIX, ss.217–228, Ankara.

AĞCAKÖYLÜ, Abdullah (1962), "Tebrizli Ali den seçme şiirler", *Türk Kültürü*, S.2, ss.29–32. Ankara.

AKAY, Aydın Sefa (2006), "Somut olmayan kültürel mirasın tarih araştırmalarında kaynak olma özelliği", *Milli Folklor*, Yıl:18, S.70, ss.38–58.

AKDEVELİOĞLU, Atay (2001), *Türk Dış Politikası*, C. I, İstanbul: İletişim Yayınları.

AKPINAR, Yavuz (1991), "Azeri edebiyatında Yunus Emre", *"Uluslar arası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri",* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları S.69, Kongre ve Sempozyum Bildirileri Dizisi:2, ss.285–299.

_____ (1997), *"Türkçülük ve Azerbaycancılık Kavramları Hakkında Bazı Düşünceler",* Kardaş Edebiyatı, S.39. ss.34-39.

_____ (1998), "Güney Azerbaycan'ın büyük kaybı Tebrizli Ali" , *Kardaş Edebiyatı*, S.42, ss.22–27, Erzurum.

_____ (1982), "Şehriyar, Türkün dili", *Kardaş Edebiyat,* S.3, ss.26–32, Erzurum.

_____ (1998), " Mehmet Emin Resulzade'nin arşivi ve el yazmaları", *Azerbaycan Birinci Uluslar arası Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Atatürk Yüksek Kurumu, Atatük Kültür Merkezi Yayınları:291.

AKSOY, Ömer Asım (1993), *Atasözler ve Deyimler Sözlüğü I - II*, İstanbul: İnkılap Kitabevi Yayın.

ALİZADE, Himmet (1935), *Âşıklar*, Bakü.

ALLAHYARİ, Ebu Talib (2001), منیم یایم , *Mənim Yayım*, Tebriz: Fecr Yayınları.

ALLAAMBERGENOV, Embergen (1997), "Traditional family holidays and ritual folklore of Karakalpak pepel", *Milli Folklor,* C.5, Yıl:9, S.35, ss.15-17.

ALKIN, Selçuk, (1998), "Azerbaycan coğrafyasının önemi", *Azerbaycan Birinci Uluslar arası Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Atatürk Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları:291.

ALPTEKİN, Ali Berat (2002), *Halk Hikâyeleri,* Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

_____ (1985), "Bir Azerbaycan halk hikâyesi: Van'lı göyçek" *Türk Folklor Araştırmalar*, c.2, S.30, ss.680-681.

_____ (1999), "Azerbaycan ve Türkiye'de tanınan ortak âşıklar", "*Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*", S.7, ss.33–42.

_____ (2000), "Bamsi Beyrek hikâyesinin motif yapısı", *Uluslararası Dedekorkut Bilgi Şöleni Bildirileri"* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları:209, Kongre ve Sempozyumlar dizisi:18, ss.35-48.

_____ (2002), "Türkiye, Azerbaycan ve Kazakistan âşık şiirinde atışma", *Uluslar Arası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri"*, Kültür Bakanlığı Yayınları:2955, Halk Kültürü Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları:335, Seminer- Kongre Bildirileri Dizisi:72, ss.57–64.

_____ (2006), *Kirmanşah Hikâyesi*, Ankara: Akçağ Yayınevi.

_____ (2006), *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Ankara: Akçağ Yayınevi.

ALTAYLI, Seyfettin (2005), *Azerbaycan Türkçesi Deyimler Sözlüğü*, Ankara: Prestij Matbassı.

ALKAN, Naim (1973), *Türk Halk Edebiyatı*, Ankara.

AMANOĞLU, Ebülfez (2008), *Azerbaycan Düğün Mahnıları*, Ankara: Kültür Ajans Yayınları:34.

AnaBritannica Ansiklopedisi, "İran", "Azerbaycan", "Batı Azerbaycan", "Tebriz", "Tebriz Halısı", ve "Tebriz Minyatür Okulu" maddeleri.

ANDREWS, Alford Peter (1985), "Tent furnishings and rugs the Shahsevan of Azerbaycan," *Türk Dünyası Araştırmaları*, S.36, İstanul.

ARAN, M. Sadık (1963), "Azerbaycan," *Türk Kültürü, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü*, Yıl.1 S.8, ss.34–39.

ARAS, Enver (1988), "Azerbaycan âşık havaları", *Milli Folklor Dergisi*, C.5, Yıl:10, S.40.

_____ (2001), "Anadolu ve Azerbaycan âşık şiirlerinde tür ve şekil meselesi", Kayseri: *I. Kayseri Kültür Sempozyumu Bildirisi.*

ARASLI, Hamid (1957), *Âşıklar*, Birleş Neşriyatı, Bakü: Birleş Neşriyatı.

_____ (1960), *Âşık Yaradıcılığı*, Bakü: Birleş Neşriyatı.

_____ (1962), *Kitabı Dede Qorqud*, Bakü: Birleş Neşriyatı.

ARAT, Reşit Rahmeti (1986), *Eski Türk Şiiri*, Ankara.

ARİF, M.- İBRAHİMOV, M. (1988), *Âşık Poziyasında Realizm*, Bakü: Gençlik Yayınları.

ARI, Bülent (1988), "Adana'da geçmişten günümüze âşıklık geleneği (Karacaoğlan-1966)", *Doktora Tezi*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ARISOY, M. Sunullah (1985), *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, İstanbul: Bilgi Yayınevi.

ARSLAN, Fesih (2005), "Güney Azerbaycan Türk edebiyatında jargonarafi", *XI. Uluslararası Edebiyat Şöleni (23-28 Ekim 2005) Bildirileri*, Lefkoşya K.K.T.C. Yakın Doğu Üniversitesi.

ARTUN, Erman (1995), *Ozandan Aşığa Halk Şiiri Geleneğinin Kültürel Kaynakları*, İçel Kültürü, İçel.

_____ (1996), "Günümüzde Adana Âşıklık Geleneği (1966–1996) ve Âşık Feymani", Adana: Adana Valililiği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Hakan Ofisi,

_____ (1997), "Günümüz Adana âşıklık geleneği ve âşık fasılları", *5. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri* Ankara.

_____ (1998), "Günümüzde yeniden yapılanma âşıklık geleneğinin sosyo-kültürel boyutu", *Emlek Yöresi ve Çevresi Halk Ozanları Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Kuloğlu Matbaacılık.

_____ (1999), "Âşık tarzı Türk halk edebiyatında üslup", *Edebiyat-Toplum Sempozyum Bildirileri*, Gaziantep.

_____ (1999), "Günümüz Adana âşıklık geleneğinde mizah", *Folklor-Edebiyat*, S.17. ss.29-38.

_____ (2000), "Günümüzde Adana âşıklık geleneği âşıklarından Kederi'nin Alevi-Bektaşi edebiyatındaki yeri", *1. Uluslar arası Hacı Bektaşi Veli Sempozyumu Bildirileri*, 27–29 Nisan 2000, Ankara.

_____ (2001), Âşık Geleneği ve Âşık Edebiyatı, Ankara: Akçağ Yayınları.

_____ (2002), "Âşıklık geleneği ve âşık edebiyatı terimleri üzerine bir deneme", *Uluslar Arası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri"*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 2955, Halk Kültürü Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları: 335, Seminer- Kongre Bildirileri Dizisi: 72, ss. 65–83,

_____ (2005), *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

_____ (2005), "Âşıklık geleneği ve âşık edebiyatı", *Türkler*, Editörler: H.C. Güzel, K.Çiçek, S. Koca, C. 19, XIX, ss.217–228, Ankara.

_____ (2006), “Alevi-Bektaşi edebiyatına genel bir bakış”, Çukurova Üniversitesi Türkoloji sitesi.

_____ (2006) “19. yüzyıl âşıklık geleneğinde âşık Erzurumlu Emrah’ın yeri”, Çukurova Üniversitesi Türkoloji sitesi.

_____ (2006), “ 19.Yüzyıl Osmanlı dönemi Ortadoğu’nun sosyal tarihine kaynak: Âşık Esrari’nin Vehhabi destanı”, Çukurova Üniversitesi Türkoloji sitesi.

_____ (2006), “Kıbrıslı âşık Kenzi’nin destanları”, Çukurova Üniversitesi Türkoloji sitesi.

_____ (2006), “Âşık tarzı Türk halk edebiyatında üslup”, Çukurova Üniversitesi Türkoloji sitesi.

_____ (2006), “Âşıkların destanlarının sosyal tarihe kaynaklık etmeleri”, Çukurova Üniversitesi Türkoloji sitesi.

_____ (2006), “Balkanlarda destan söyleme geleneği ve Prizrenli âşık Frtki’nin destanları”, Çukurova Üniversitesi Türkoloji sitesi.

_____ (2006), “Çukurova âşıklık geleneğinde Âşık Halil”, Çukurova Üniversitesi Türkoloji sitesi.

_____ (2006), “Çukurova kona-göçer Türkmenlerinin halk kültüründe eski Türk inançlarının izleri”, Çukurova Üniversitesi Türkoloji sitesi.

_____ (2006), “İletişim çağında âşıklık geleneğinin geleceği”, Çukurova Üniversitesi Türkoloji sitesi.

_____ (2006), “Ortak Türk-Nahcivan halk kültürünün geleceğe taşınması”, Çukurova Üniversitesi Türkoloji sitesi.

_____ (2006), “Osmaniye ve Çukurova’da Âşıklık Geleneği”, Çukurova Üniversitesi Türkoloji sitesi.

_____ (2006), “Tarih Boyunca Türk-Ermeni Kültür İlişkileri”. http//:turkoloji.cu.edu.tr

_____ (2006), “Türk Halk Kültüründe Mani Söyleme Geleneği, Manilerin İletişim Boyutu ve İşlevselliği”, Çukurova Üniversitesi Türkoloji sitesi.

_____ (2006), "Dadaloğlu Üzerine Bir Kaç Söz", Çukurova Üniversitesi Türkoloji sitesi.

ASLAN, Haver (1982), "Halk edebiyatının çağımız Azerbaycan şiirine etkileri", *II. Milletlerarası Türk Folkloru Kongresi Bildirileri,* C. II, Halk Edebiyatı, ss. 25–33, Ankara: Başbakanlık Basımevi,

ATILGAN, Halil (1998), "Âşık Dertli Kazım Hayatı- Şiirleri", İstanbul: Fersa Matbaaçılık,

AYŞETELEB, Semira (2001), *Ù ă Ƕ Ù ç ə ə ậ Ù Ķ ě ŭ. "Dede Korut Destanları ve onlarun Tarihi", Yüksek Lisans Tezi*, Yayınlanmamış bitirme tezi, Tahran: Allâme Tebâtebâyi Üniversitesi,

AYRUMİ, Cemal (1998), "Azerbaycan'ın diğer bölgelerinde âşık çevresi", *Azerbaycan Birinci Uluslar arası Sempozyumu Bildirileri,* Ankara: Atatürk Yüksek Kurumu, Atatük Kültür Merkezi Yayınları:291.

AZMUN, Yusuf (1965), "İran'da yaşayan Türkmenler hakkında küçük not," *Türk Kültürü, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü,* Yıl:3, S.28, ss.245–246.

AZERBAYCAN ELMLER AKADEMYASİ (1974), "**II** تاريخ آذربايجان", "Azerbaycan Tarihi II", Çeviren: N. FELSEFİ, Tebriz: Erk Yayınları.

АЗӘРБАЈЧАН ШИфАһИ ХАЛГ ӘДӘБЈЈАААТЫ (1970), Bakü: Maarif Neşriyatı.

АЗӘРБАЈЧАН АШЫГ ВӘ ШАИР ГАДИНЛАРЫ (1974), Bakü: Gençlik Neşriyatı.

BEHZADİ, Behzad (2002), ددم قورقود *Dədəm Qurqud*, Tahran: Nohostin Yayınları,

BABACAN, İsrafil, "İran Türkleri arasında yaygın bir inanç: Ehl-i Hak ve kutsal kitapları Bayrak Kuşçuoğlu'nun kelamları", Türkoloji sitesi.

BABAYEV, Elhan (1994), Çeviren; Süleyman ŞENEL, "Azerbaycan milli musiki aletleri", *Türk Dünyası Araştırmaları,* ss.201–207.

BABAZADE, Sadık (1932), "Azerbaycan sanat mektepleri", *"Azerbaycan Yurt Bilgisi"*, S. 4–5, İstanbul.

BABEK, Hüseyin (1981), "خواستگاه عاشقها قام و شامانها" (Farsça), "Âşıkların menşeyi Kam ve Şamanlar", *Dede Korkut Dergisi,* Yıl:1, S.5, ss.12–16, Tebriz.

BALBAY, Mustafa (2006), "İran Raporu", İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

Balayan, B. N (2005), Çeviren Çelik Muhittin, "Kaşkay Türkleri", *Türkler*, Editörler: H.C. Güzel, K. Çlik, S. Koca, C.20, s.658.

BAŞGÖZ, İlhan (1952), "Âşıkların hayatıyla ilgili halk hikâyeleri", *"Journal Of America, Folklor"*, 65, 1952, No:238.

_____ (1970), "İran Azerbaycan'ında hikâye anlatma geleneği*", "Journal Of America, Folklor"*, c.83, S.330, ss.391– 405.

_____ (1977), *"*Karacaoğlan mı, Pir Sultan mı halkın dilinden konuşuyor, halk mı onlann dilinden konuşuyor*?", Milliyet Sanat Dergisi*. S.216.

_____ (1998) "Wolfram Eberhard ve Güneydoğu âşık hikâyeleri," *Milli Folklor*, c.5, S.33, ss.9–18.

_____ (1967), "Drem motif in Turkish folk stories and Shamanistic inititation" *Asian Folklore*, C. 26-1, s. 1-8. Tokyo

_____ (1952), " Turkish Folk Stories About The Lives or Mintrels" Journal of American Folklore, C. 65 Ekim-Kasım No:258, s. 331-333.

BAYAT, Fuzuli (2006), *Köroğlu, Şamandan Âşık'a, Alp'ten Erene*, Ankara: Akçağ Yayınevi.

BAYAT, Seyid Heyder (2003), *" Hekim Telim han"*, *Göy Dergisi*, Yıl:1, S.2, ss.15–22 Kum- İran.

_____ (2004), *"Şahseven âşıklarından âşık Ramazani ile musahibe"*, *Göy Dergisi*, yıl:2, S.4, ss.23–26, Kum.

BARUTÇU,- ÖZÖNDER (2002), *"İran ve Türkler"*, KÖK Araştırmalar, c.IV, s.2.

BEHRENGİ, Semed (?), "قوشماجالار تاپماجالار فولکلور آذربایجان", *Koşmacalar-Tspmacalar ve Azerbaycan Folklorü Tahran*: Elburz Yayınları.

BEHRENGİ, Semed- DEHGANİ, Behruz (1974), "افسانه های آذربایجان", "*Efsanehaye Azerbaycan*, Tebriz.

BERELYANİ, Ali (1999), " نغمه های آذربایجانی با نوت های موسیقی",(Farsça), "Neğmehaye Azerbaycan ba Nothaye Musigi". Tebriz.

BERTOLD, Spuer (1957), "İran Moğolları", Çev. Köprülü, Cemal, TTK. yayınları, Seri IV, No:4.

BORATAV, Pertev Naili (1942), "Halk Edebiyatı Dersleri", Ankara.

_____ (1943), *İzahlı Halk Şiir Antolojisi*, Maarif Vekâleti Neşriyatı, Türk Edebiyatı Antolojileri 4, Ankara: Maarif Matbaası.

_____ (1946), *Halk Edebiyatı ve Halk Hikâyeleri,* Ankara.

_____ (1988), *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, Adam Ankara: Yayınları.

BOZORGEMİN, Ekber (2000), *"یازا عاشقم"*, *Yaza Aşığam*, Urmiye.

BLAGA, Rafeal (1997), *İran Halkları El Kitabı*, Ankara

BİRDOĞAN, Nejat (1973), "Azerbaycan destanları", *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, Yıl:24, C.14, S.287.

_____ (1972), "Azerbaycan destanları: Kerem ile Aslı", *Türk Folkloru ve Araştırmaları,* Yıl:23, C.14, S.271.

_____ (1973), "Kurbanı", *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl:24, S.287, C.14.

CAFEROĞLU, Ahmet (1932), "XVI. asır Azeri saz şairlerinden Tufarganlı Abbas", *"Azerbaycan Yurt Bilgisi"* Yıl.1, S.3, ss.97–104, İstanbul: Burhanettin Matbaası.

_____ (1940), *Azerbaycan*, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

_____ (1966), "İran Türkleri", *Türk Kültürü, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü,* Yıl:5, S.50, ss.125–133.

_____ (1967), "Azerbaycan Türkleri", *Türk Kültürü, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü,* Yıl:5, S.54, ss.412–420.

_____ (1976), "Güney Azerbaycan ve İran'daki Türkler", Türk Dünyası El Kitabi, Ankara.

_____ (1983), "İran Türkleri", *Türk Kavimleri, Türk Kültür Araştırma Enstitüsü* yayınları; 52, Seri III, S.13.

_____ (1988), *Türk Kavimleri*, İstanbul: Enderun Kitapevi.

_____ (2002), "Cihan Edebiyatında Türk Kobuzu", *Türkler*, Editörler: H.C. Güzel, K.Çiçek, S. Koca, C.4, ss.144-156.

CAFEROĞLU, Ahmet- AKPINAR, Yavuz, *Türk Dünyası El Kitabı I-IV*, Azerbaycan Türkleri Edebiyatı.

CAFEROV, Muharrem (1981), *Osman Sarıvelli ve Âşık Yaradıcılığı*, Bakü.

CAFERZADE, Azize (1974), *Azerbaycan Âşık ve Kadın Şairleri*, Bakü: Gençlik Yayınları.

CAVAN, Hüseyin (1950), *Aşığın Arzuları*, Bakü: Azerneşr Yayınları.

_____ (1956), *Sedefli Sazım*, Bakü: Azerneşr Yayınları.

_____ (1966), *Danış Sazım*, Bakü: Azerneşr Yayınları.

_____ (1973), *El Aşığı*, Bakü: Azerneşr Yayınları.

CEMİLOĞLU, Mustafa (1997), "Azerbaycan ve Anadolu'da halk hikâyelerinde kahramanların âşık olması ile ilgili motifler ve bunların yapısı", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S.3, ss.62–91.

CEFERLİ, Mehemmed (2000), *Azerbaycan Mehebbet Destanlarının Poetikası*, Bakü

Cenubi Azerbaycan Edebiyatı Antologiyası (1982), Redaktör Mirze İbrahimov, C.2, Bakü.

CHRİSTİANE, Bulut (2002), "Bayadistan (İran)daki Türk Kavimleri", Çeviren Çağlar Enelli, *Türkler*, Editörler: H.C. Güzel, K.Çiçek, S. Koca, C. 20, s.s 679-686.

ÇAY, Abdulhaluk (1992), *Türk Dünyası El Kitabı II, Ak Koyunlular*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara.

ÇELİK, Muhittin (2002), "Kaşkay Türkleri", Türkler, Editörler: H.C. Güzel, K.Çiçek, S. Koca, C.20.

ÇELEBİ, Evliya (2001), *Evliya Çelebi Seyahetnamesi IV*, (Hazırlayan Y. Dağlı, S. A. Kahraman), İstanbul: Y.K.Y. Yayınları.

ÇETİNKAYA, N. (2004), *Kızılbaş Türkler*, İstanbul: Kum Saati Yayınları.

ÇINAR, Ali Abbas- KAZIMOĞLU, Samir (1995), "Azerbaycan'da folklor faaliyetleri", *Milli Folklor*, Yıl:7, C.4, S.25, ss.34–39.

ÇINAR, Ali Abbas (1998), "Türk dünyasında âşıklık geleneğinin karşılaştırılması", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S.5, ss.59–66.

ÇELİK, Muhittin (1998), "İran'da Kaşkay Türkleri", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergis*, S.5, ss. 204–213.

ÇOBANOĞLU, Özkul (1999), "Elektronik kültür ortamında âşık tarzı şiir geleneği bölgemizde Çukurova âşıklar üzerine tespitler", *III. Çukurova Uluslar Arası Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirisi*, Adana: Adana Ofset.

_____ (2006), *Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*, Ankara: Akçağ Yayınevi.

_____ (2006), *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*, Ankara: Akçağ Yayınevi.

DAMİRLİ, Mehman A. (2005), "Azerbaycan halk cumhuriyeti 1918–1920", *Türkler*, Editörler: H.C. Güzel, K.Çiçek, S. Koca, C. 19, ss 423-434.

DANİŞVER, Babek (2002), "Azerbaycan halk edebiyatında tarihi hadiseler". *Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 2955. Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları: 335. Seminer-Kongre Bildirileri Dizisi: 72.

DİLÇİN, Cem (1983), *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: T.D.K. yayınları.

DERZİNEVESİ, Habip (2005), "Sümerler – Azerbaycan ve ozanlık geleneği", *"XI. Uluslar arası Edebiyat Şöleni Bildirileri"*, Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Basımevi, KKTC.

DORFER, Gerhard (1987), "İran Türkleri", *Türk Dili*, TDK yayınları, S.431, ss.242–251.

_____ (1982), "Orta İran'da derlenen Türkçe bir türkü", *II. Milletlerarası Türk Folkloru Kongresi Bildirileri* C.II, Halk Edebiyatı, ss.145–147, Ankara: Başbakanlık Basımevi.

_____ (1996), "İran'daki Türk dili ve lehçeleri ile bunların hayatta kalma şansı", *III. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı*, ss.303–310, Ankara.

_____ (1969), "İran'daki Türk dilleri", *TDAY- Belleten*, Ankara.

EFENDİYEV, Osman (1983), *Âşık Poeziyasının Estetik Problemleri*, Bakü: Azerneşr Yayınları.

EFENDİYEV, Paşa (1981), *Azerbaycan Şifahi Halg Edebiyatı*, Bakü: Maarif Neşriyatı.

ELÇİN, Şükrü (1968), "Türk Dilinde Destan Kelimesi ve Mefhumu", *Türk Kültürü, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü*, S.63.

_____ (1988), *Halk Edebiyatı Araştırmaları I-II*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınevi.

EMENOVA, Aynur (2005), "Tebriz hanlığı", *Türkler*, Editörler: H.C. Güzel, K.Çiçek, S. Koca, C.7, ss.113-117.

ERCİLESUN, Ahmet Bican (1993), *İran'da Sekiz Gün, Türk Dünyası Üzerine İncelemeler*, Ankara.

ERDOĞRU, M. Akif (2002), "Kâtip Çelebi'nin Cihannümasında Azerbaycan", *"Azerbaycan Birinci Uluslararası Sempozyumu Bildirileri"*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

ERGİN, Muharrem (1965), "Haydar Baba şiirinin yankıları," *Türk Kültürü, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü,* Yıl:3, S.31, ss.279–280.

_____ (2005), "Üniversiteler İçin Türk Dili", İstanbul: Bayrak Basımevi.

ERGUN, Metin (2002), *Kopuz Sarını Kazak Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Akın ve Cıravlar*, Ankara: Kültür Bakanlığı: 2860, Türk Dünyası:76.

ERGUN, Sadettin Nuzhat, (1927), *Halk Şairleri I*, İstanbul.

EKİCİ, Metin (1995), "Dede Korkut hikayeleri tesiri ile teşekkül eden halk hikayeleri", Ankara.

_____ (2000), "Dede Korkut kitabı'nda kadın tipleri", *Uluslararası Dedekorkut Bilgi Şöleni Bildirileri"* Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları:209, Kongre ve Sempozyumlar dizisi:18, ss.123-138.

EREN, Hasan (1942), *Türk Saz Şairleri Hakkında Araştırmalar*, Ankara: TTK Basımevi.

ERENDİL, Muzaffer (1976), *Tarihte Türk-İran İlişkileri*, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Genel Kurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, Ankara: Genel Kurmay Basımevi.

FASİHİ, Arsalan (2005), "Güney Azerbaycan Türk edebiyatında jargonarafi", *XI. Uluslararası Edebiyat Şöleni* (23-28 Ekim 2005) Bildirileri, Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa K.K.T.C

FINDIKOĞLU, Fahri (1927), *Erzurum Şairleri*, İstanbul.

FELLAH, Rıza (1998), "Ozanlar", *Azerbaycan Birinci Uluslar arası Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Atatürk Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları: 291.

FERZANE, Muhammed Ali (1978), "Mebaniye Destur Zebane Azerbaycani", (Farsça), Tebriz.

_____ (1979), “ كتاب دده قورقود ”, *Kitabe Dede Korkut*, Tahran: Ferzane Yayınları.

_____ (1984), “ بایاتیلار”, Tahran: Ferzane Yayınları.

FERZULLAHZADE, Beşir (2002), بیزه نه بایرام*Bizə Nə Bayram* Tahran: Endişe Nov Yayınevi.

FEYZULLAHİ, Hüseyin (1990), *Elli Âşık, Elli Nağme*, Tebriz: Mehran Yayınevi.

_____ (1990), “ *Bayatılar*, Tebriz: Telaş Yayınları,

_____ (1990) “Azerbaycan Muasir Âşıkları”, Yaran Yayınevi, Tebriz.

_____ (2002), *Âşık Mikayıl Azaflının Kamil Divanı*, Tebriz: Derviş Yayınları.

GASIMLI, Meherrem, (1993), *El Düzgüleri, Elat Söylemleri*, Bakü: Azerbaycan Devlet Neşriyatı.

_____ (1996), “АШЫГ SƏНƏТИ”, Bakü: Ozan Neşriyatı.

_____ (2004), “Dastanlar”, Azerbaycan Edebiyat Tarihi, Bakü: Elm Yayınları.

_____ (2004), “Historical- semantıcs of ashıg art”, *Folklore And Ethnograph*, Bakü.

_____ (2006), “Azərbaycan aşıqları’nın repertuarı”, *Folklor və Etnoqrafiya*, Bakü.

_____ (2007), “Göyçə aşıq mühiti”, *Folklor və Etnoqrafiya*, Bakü.

_____ (2007), *Ozan- Aşıq Sənəti*”, Azerbaycan Milli Elmer Akademiyası, Nizami Adına Edebiyat Enstitüsü, Bakü: Uğur Matbaası.

_____ (?), *Azerbaycan Edebiyatı Tarihi*.

GOLDEN, Peter B. (2002), *Türk Halkları Tarihine Giriş*, Ankara.

GÜNAY, Umay (1988), Âşık Tarzı Edebiyat Hakkında Düşünceler, Ankara.

_____ (1992), *Türkiye’de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Güler Ali, Akgül, Suat, Şimşek Atilla (2001), *Türklük Bilgisi*, Ankara: Tamga Yayınları.

GÖKDAĞ, A. Bilgehan (2006), *Salmas Ağzı Güney Azerbaycan Türkçesi Üzerine Bir İnceleme*, Çorum: Karam Yayınları.

GÖLPINARLI, Abdulbaki (1992), *Alevi Bektaşi Nefesleri*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

GÖRKEM, İsmail (2006), *Çukurovalı Âşık Mustafa Köse ve Hikâye Repertuarı*, Ankara: Akçağ Yayınevi.

GÜLDİKEN, Kadir (1998), "İran'da yaşayan 33 milyon Türkü düşününüz", *Azerbaycan*, S.322, ss.47–48.

GÜZEL, Abdurrahman- TORUN, Ali (2006), *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Akçağ Yayınevi.

GROLIER, İnternational American, (1993), "Azerbaycan", C.II, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi.

HAUSSİG, Hans Wilhelm (1996), *"İran hudutl bölgelerinde İndocermen ve Altaylı göçebe kavimler"*, Çeviren: ÖZBİLEN, Bengi Eşref, *Türk Dünyası Araştırmalar*, S.103. ss.107–118.

HACIBEYOV, Üzeyir (1962), *Azerbaycan Halk Musikisinin Esasları*, Bakü.

HACİYEVA, Maarife (2002), "Üstadname ve Türk halk şiirinde karşılığı", *Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 2955. Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları: 335. Seminer-Kongre Bildirileri Dizisi: 72. ss.375–382,

_____ (1997), "Âşık Ali'nin edebi mirası", *Milli Folklor*, Yıl:9, C.5, S.35, ss.23–27.

_____ (2004), *Türk Âşıkları*, Elm Neşriyatı, Bakü.

HAZRİ, Nebi (1982), *"Dede Gorgut destanlarıyla elagedar Azerbaycan'da araştırmalar", II. Milletlerarası Türk Folkloru Kongresi Bildirileri*, C.II, Halk Edebiyatı, ss.241–247, Ankara: Başbakanlık Basımevi.

HEKİMOV, Mürsel (1982), "Azerbaycan Klasik Âşık Yaradıcılığı", Bakü: Adpu Yayınları,

_____ (1983), *Azerbaycan Âşık Edebiyatı*, Bakü: Yazıçı Yayınları.

_____ (1987), *Âşık Şirinin Növleri*, Bakü: Yazıçı Yayınları.

HEYET, Cevat (1979), "تاریخچه تورکی آذری ", "Tarihçeye Torki-ye Azeri", (Farsça), Tahran: Varlık Yayınları.

_____ (1979), *Azerbaycan Edebiyat Tarihine Bir Bakış I*, Tahran.

_____ (1985), "20inci asırda Güney Azerbaycan edebiyatı", *Türk Kültürü*, Türk Kültürü Araştırmalar Enstitüsü, Yıl:22, S.272, ss489–499.

_____ (1990), "ایران و زبان قومی",(Farsça) *"İran ve zebane govmi", Varlık*, S.78. ss.21–31, Tahran.

_____ (1996), *Türklerin Tarihinde Renklerin Yeri- Nevruz ve Renkler*, (Haz S. Tural, E.Kılıç, Ankara.

_____ (2002), "Sungur Türkleri", *Türkler*, Editörler: H.C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca, C.20, ss.675–678, Ankara.

_____ (1985), "20. asırda Güney Azerbaycan edebiyatı", *V. Milletlerarası Türkoloji Kongresi*, İstanbul.

_____ (1998), "İran'da Türk kültürünün durumu", Varlık, S.133, ss.11–20. Tahran.

HINZ, Walther- BIYIKOĞLU, Tevfik, (1948), "Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd", Ankara: TTK Yayınları, IV. Seri, Numara:5.

HİMMETCU, Perviz (1999), قوشلار اویناییر , "Kuşlar Oynayır", Tebriz: Şanlı Yayınevi.

Horasan Erenleri (2006), İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları, İhlâs Gazetecilik,

İBRAYEV, Şakir (2000), "Şaman Korkut", *Uluslararası Dedekorkut Bilgi Şöleni Bildirileri"* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları:209, Kongre ve Sempozyumlar dizisi: 18, ss.215-219.

İMAMVERDİYEV, İlqar, (2006), "*Güney Azerbaycan Aşıq Sazlarının Pərdə Düzümü",* "Folklor və Etnoqrafiya", Azerbaycan Aşıqları'nın Repertuarı", Bakü.

İSLAM ANSKLOPEDİSİ (1979), "Azerbaycan" ve "Tebriz" maddeleri, c. II, VI. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

KAFKASLI, Halide Kuliyeva (1991), "Yunus Emre ve Azerbaycan şair ve âşıkları", *"Uluslar arası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri",* Atatürk Kültür Merkezi

Yayınları S. 69, ss. 277-284, Kongre ve Sempozyum Bildirileri Dizisi: 2, Ankara.

KAFKASYALI, Ali (1996), *Mikayıl Azaflı Hayatı, Sanatı, Eserleri*, Eser Ofset, Erzurum.

_____ (1998), "Çağdaş Azerbaycan Kadın Sanatkârları", Güvebmat Yayınları.

_____ (2002), *İran Türk Edebiyatı Antolojisi I-VI*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi yayınları: 920, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları:122, Araştırma Serisi:47

_____ (2005), "İran Türkleri âşık muhitleri", *"Milli Folklor"* Dergisi uluslar arası Halkbilim Dergisi", C. 9, Yıl 17, S. 68, ss. 120–125.

_____ (2006), *İran Türkleri Âşık Muhitleri*, "Erzurum: Eser Ofset" Yayınları.

_____ (2007), *İran Türk Âşıkları ve Milli Kimlik*, Erzurum: Eser Ofset.

_____ (2007), "Urmiye âlim, şair Dede Kâtip ve İran Türk âşıklık geleneğinde yeri", *Uluslar arası Türklük Bilgisi Sempozyumu*. Erzurum.

KARACA, Ahmet (2002), "Azerbaycan'da bağımsızlık hareketleri", *Azerbaycan Birinci Uluslar arası Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

KARTARI, Hasan (1977), *Doğu Anadolu'da Âşık Edebiyatının Esasları*, Ankara: Demet Yayınları.

KALAFAT, Yaşar (1998), "Anadolu ve İran'da karşılaştırmalı Türk halk inançları", *"Azerbaycan Birinci Uluslar arası Sempozyumu Bildirileri"*, Ankara: Atatürk Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları:291.

_____ (1997), " Vatan-İran-Turan hattı ve Caferi Türklerinde halk inançları", "*Türk Dünyası Araştırmaları*", S.108, ss.41–68.

_____ (2002), "Karşılaştırmalı Güney Azerbaycan Türk halk inançları", *2023*, S.14, ss.64–69.

_____ (2005), *İran Türklüğü, Jeokültürel Boyut*, İstanbul: Yeditepe Yayınları,

_____ (2005), "Anadolu ve İran da karşılaştırmalı Türk halk inançları", Ç.Ü. Türkoloji araştırmalar internet sitesi.

KAYA, Doğan (1999), *Anonim Halk Şiiri*, Ankara: Akçağ Yayınları:249, Kaynak Eserler:77.

_____ (2000), *Âşık Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

KAZIMOV, Gazanfer (2003), *ıÛ ˝ÛxÛ; Á Û Û*, Âşık Kurbani'nin Hayatına Bir Bakış Çeviren: Ahmedi, Nasir, Tahran: Vefa Yayınevi.

KERİMOVA, Zekiye Abbaselikızı (2002), Muasır Âşık Şiirinin Dil-Üslup Hususiyetler, Bakü: Un-ti Neşriyatı,.

KEMALİ, Ali – ZEHTABİ, Mehemmed Taki, (2002), "تلیم خان حیاتی و یارادیجیلیغی", Telim Han, Hayatı ve Yaradıcılığı, Dr. Zehtabi Eserlerinin Tahran: Neşr Evi.

KIRZIOĞLU, M. Fahrettin (1964), "Kars ilinde halk saz ve oyun havalarının adları", *"Türk Kültürü"*, C.22.

KOBOTARİAN, Nabi (2008), " Âşık Yedullah ve Şikari destanı", Tahran: "وارلیق", *Varlık.*

KOCATÜRK, Vasfi Mahir (1963), *Saz Şairleri Antolojisi Başlangıçtan Bugüne Kadar*, Ankara.

KOCATÜRK, Saadet (1986), "Türk-İran ve Yugoslav destanlarında kadın", *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri"* C.II Halk Edebiyatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları:78, Seminer Kongre Bildirileri Dizisi:21, ss.183–201.

KOLCU, Ali İhsan (2004), "Türk Dünyası Edebiyatı", Ankara: Devran Matbaacılık, Salkımsöğüt Yayınları, Türk Dünyası Dizisi:1.

KONUR, Himmet (2005), "Ak Koyunlular", *Türkler*, Editörler: H.C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca, C.7, ss 535-539.

KÖKTÜRK, Şahin (2005), "Türk âşıkları", *Milli Folklor*, Yıl:17, C.9, S.85, ss.162–163.

KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat, (1932) "Dede Korkut kitabına ait notlar III." *"Azerbaycan Yurt Bilgisi"* Yıl:1. S.3, ss.133–140, İstanbul: Burhanettin Matbaası.

_____ (1940), "XVIII. Asır Saz Şairleri", İstanbul.

_____ (1976), *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

_____ (1967), "Azerbaycan medeniyet tarihi nasıl yazılabilir?", *"Türk Kültürü"*, Türk Kültür Araştırma Enstitüsü, Yıl:5, S.56.

_____ (1989), "Edebiyat Araştırmaları I, II", İstanbul: Ötüken Yayınevi.

_____ (2005), *Türkiye Tarihi, Anadolu İstilasına Kadar Türkler*, Ankara: Akçağ yayınları:742, Kaynak eserler:205.

_____ (2006), *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınevi.

KÖSEMENLİZADE, Mehmet Ragıp (1932), "Azerbaycan'ın son musiki hareketleri" *Azerbaycan Yurt Bilgisi*, Yıl:1, S.2, ss92–96, İstanbul: Burhanettin Matbaası.

_____ (1932), *"Azerbaycan musikisi I ve II"*, *Azerbaycan Yurt Bilgisi*, Yıl:1, S.10, İstanbul: Burhanettin Matbaası.

KUBADİYANİ, Nasir Husrov (2003), "Sefername", Tahran: Kaknus Yayınevi.

KULİYEV, Asker (2002) *Türk Dünyası Edebiyatı I-II*, Ankara: Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı.

KULİYEV, Fehreddin (2005), *"Âşık Hüseyn Boz Alqanlı"*, وارلیق *Varlık Dergisi*, yıl:24, S.126, Tahran.

LÜTFİ, Semih, (1933), *Halk Edebiyatı, Şiir ve Dil Örnekleri*, İstanbul.

LOURİS, Ligeti (1998), *Bilinmeyen İç Asya*, Macarcadan çeviren: Sadrettin Karatay, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, TDK Yayınları:527,

MACİT, Muhsin (2002), "Kara Koyunlu ve Ak Koyunlu Türkmenlerinin edebi faaliyetleri", *Türkler*, Editörler: H.C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca, C.7, ss.696-702.

Makas, Zeynelabidin (1982), "Azerbaycan âşık havaları", *Kardaş Edebiyatlar*, Erzurum.

_____ (2000), *Çağdaş Azerbaycan Âşık Biçimleri, Anadolu Âşık Şiirinde Bulunmayan Biçimler*, İstanbul: Bayrak Matbaası.

MEDEDİ, Eynullh, (1998), "İran tarihinde Azerbaycan ve Azerbaycanlılar", *Azerbaycan Birinci Uluslar arası Sempozyumu Bildirileri*, Atatürk Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları:291.

MEHEMMEDZADE, Hüseyin Sıddık (1969), عاشقلر, *Âşıklar*, Tahran: Azer Kitap Yayınları.

_____ (1979), "سایالار",(Farsça), Tebriz: Sadi Yayınevi.

Meydan Larusse Büyük lügat ve Ansiklopedi, Azerbaycan, Tebriz, Âşık maddeleri.

MOHAMMED HANİ, Hüseyin (1999), "Dede Korkut Kitabı", Tahran.

_____ (2002), *Dede Korkut Kitabında Sözler-Adlar*, Tahran.

MÜMTAZ, Salman (1927), *Azerbaycan Edebiyatı- El Şairleri*, Bakü.

MUHAMMED SANİ, İsmail (2001), دورنالار قایداندا *Durnalar Qayıdanda*, Tebriz.

_____ (2001), اسکی کونول بیر آرزو, *Eski Könül, Bir Arzu*, Tebriz.

NAMAZOV, Kara (1980), *Aşığın Sazı ve Sözü*, Bakü.

_____ (1984), *Azerbaycan Aşıg Seneti*, Bakü: Yazıçı Neşriyatı.

_____ (2004), *Aşıqlar*, Bakü.

NASRETTİNOĞLU, İrfan (1981), "Halk ozanlarında vatan sevgisi", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi"*, Yıl:2, C.2, S.12.

NEBİYEV, Bekir (2000), *Halk Maneviyatının Gözgüsü*", Bakü.

NEFİSİ, Said, (1965), *Ù ǔ ə ə ǔ ǔÁ Ù Á ÙĶǔIJ Ùɦ*(Farsça) ,*Tarih-i İctimai ve Siyasiye İran Der Devrane Muaser*", C.I, Tahran.

NİYAYİŞ, Rıza (1999), "ازقوشان تا اوزان" "Koşandan Ozana", Tahran.

NEMETPUR, Kiyâs(2002), *ĝ Ù, Aşk Şiirleri*, Tahran: Endişe-yi Nov, Yayınevi.

NESİBZADE, Nesib (1997), *İran'da Azerbaycan Meselesi*, Bakü.

OCAK, Ahmet Yaşar (1996), *Babailer İsyanı*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

OĞUZ, Burhan (1980), *Türkiye Halkının Kültürü I - II*, İstanbul: İstanbul Matbaası.

OĞUZ, M. Öcal (1992), "Azerbaycanlı âşık Hüseyin Şemkirli", "*Milli Folklor"*, S.13, ss.17–21.

_____ (1993), "Azerbaycan âşıklık geleneği ve Dirili Kurbanı", *Milli Folklor*, S.20, ss.35–39.

_____ (1996), "Azerbaycan ve Türkiye sahasında aşık edebiyatı XVII. yüzyılı", *V. Uluslar arası Folklor Kongresi*, Halk Edebiyatı Bildirileri, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınevi.

_____ (1997), "Azerbaycan ve Türkiye sahalarında âşık edebiyatı XVIII. Yüzyılı", *Milli Folklor,* Yıl:9, C.5, S.35, ss.2–8.

_____ (1994), "Azerbaycan âşık edebiyatında tür ve şekil", *Milli Folklor*, C.3, Yıl:6, S.21, ss.25–31.

_____ (1998), "Azerbaycan ve Türkiye sahasında âşık edebiyatının XIX. Yüzyılı", Pertev Naili Boratav'a Armağan, Ayrı Basım, Kültür Bakanlığı Ankara: HAGEM Yayınları,

_____ (2001), *Halk Şiirinde Tür Şekil ve Makam*, Ankara: Akçağ Yayınları: 359, Kaynak Eserler:102.

_____ (2007), *2006 Yılında Çorum'da Yaşayan Âşık Sanatı*, Ankara: Çorum Belediye Yayınları.

ONK, Nizamettin (1971), "Aras boyu ozanlarımızdan", *Türk Kültürü*, Türk Kültürü Araştırmalar Enstitüsü, Yıl:24, S.299, ss.164–172.

_____ (1989), "Mehmmed Hüseyin Şehriyar", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Yıl:10, S.59, ss.135–141.

ORHUNLU, Cengiz (1967), "Kaşkaylar," *Türk Kültürü,* Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Yıl:5, S.54, ss.421–426.

OZANOĞLU, İhsan (1940), "Âşık Edebiyatı", Kastamonu: Kastamonu Halkevi Yayınları, S.7.

ÖGEL, Bahaeddin, (1978), *Türk Kültür Tarihine Giriş I-IX*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

_____ (2002), *Türk Mitolojisi* C. II, Ankara.

ÖREN, Mehmet Metin, *İran Türkleri Hürriyet Hareketleri*, Yayına Hazırlayan, Seçuk Alkan, Mars Matbaası, tarihsiz.

ÖZARSLAN, Metin (2006), *Erzurum Âşıklık Geleneği*, İstanbul: Akçağ Yayınları.

ÖZGÜDENLİ, O (2006), *Ortaçağ Türk-İran Tarihi Araştırmaları*, İstanbul: Kaktüs Yayınları.

ÖZDER, M. Adil (1965), *Doğu İllerimizde Âşık Karşılaşması*, Bursa: Emek Basımevi.

ÖZKAN, Nevzat (2003), "Türk Dilinin Yurtları", Ankara: Akçağ Yayınları.

ÖZTÜRK, Ali Osman (1994), "Azerbaycan halk Türküleri", *Milli Folklor*, Yıl:6, C.3, S.24, ss.57–58.

ÖZTÜRK, Necdet - SATAN, Ali (2007), "Türk Dünyasının Problemleri ve Çözüm Önerileri, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık: 241, Araştırma- İnceleme Dizisi:199.

PAŞAYEV, Sendik (1981), *"Azerbaycan Halg Yaranıcılığının İnkişafı"*. Bakü.

_____ (1989), "*Azerbaycan Folkloru ve Âşık Yaradıcılığı*", Baku.

_____ (2002), "*Ozan- Aşıq Yaradıcılığına Dair Araştırmalar*", Bakü: Pirsultan Neşriyatı.

PAYEGUZAR, Nesir (2004), *"Ballı Bayatılar"*, Tebriz: Furug-ı Azadi Yayınları.

_____ (2004), *İpek Hayallar*, Tebriz: Furug-ı Azadi Yayınları.

RIZVAN, Nazım (1996), Aktaran: GEDİKLİ, Yusuf, "20. asır evvellerinde Güney Azerbaycan dramsında Türkçülük meseleleri*", Türk Dünyası Araştırmaları*, S.104, ss.85–92.

RAYMAN, Hayrettin (1998), *Avdançlu Âşık Efkari*, Erzincan.

RAYMAN, Hayrettin (2005), "Azerbaycan Kartalı Koca Azaplı'nın Poetikası", Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı, İzmir: Kanıyalmaz Matbaası.

RAYMOND, Furon, (1943), *İran*, İstanbul: Hilmi Kitabevi.

RASONYİ, Laszlo (1993), *Tarihte Türklük*, Ankara.

RECHEL, Karl (2002), "Türk Boylarının Destanları", Çeviren Metin Ekici, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksel Kurumu, Ankara: TDK Yayınları:85.

REHNEMUN, Şehram (1998), "Azerbaycan coğrafyasının önemi", *Azerbaycan Birinci Uluslar arası Sempozyumu Bildirileri,* Atatürk Yüksek Kurumu, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları:291.

REFİK, Ahmet (1930), "Anadolu'da Türk Aşiretleri", İstanbul: İstanbul Devlet Matbaası.

RESULZADE, Mehmed Emin (1993), *İran Türkleri*, Hazırlayan: Yavuz Akpınar, İrfan Murat, İstanbul.

ROUX, Jean-Paul (2007), "Türklerin Tarihi Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl", Çevirenler: Aykut Kazancıoğlu, Lale Arslan-Özcan, Yabancı Yayınevi: 291, İnceleme Dizisi: 50, İstanbul.

_____ (2006), "Orta Asya", Çev. Arslan, Lale, İstanbul: Kabakçı Yayınevi:171, İnceleme dizisi:31.

RÜSTEMHANLI, Sabir (2004), *Hatayi Yurdu*, İstanbul: Hasret Matbaası.

RÜSTEMZADE, R. (1988), *Âşık Revayetleri*, Bakü: Gençlik Neşriyatı.

Sâ'i, Hüseyin (2001), *ürək sözləri* *Ürek Sözleri*, Tebriz: Fahri Azer Yayınları.

_____ (2002), *Tufarqanlı Abbas* Âşık *Destanları, Tufarganlı Abbas*, Tebriz: Zer Kalem Yayınevi.

_____ (2002), *Yusif və Züleyxa* *Âşık Destanları: Yusif ve Zuleyha*, Tebriz: Zer Kalem Yayınevi.

_____ (2003), *Kaçak Nebi* Kaçak Nebi, Tebriz: Zer Kalem Yayınevi.

_____ (2004), "عاشق دستانلاری امیر ارصلان رومی", Zer Kalem Yayınevi, Tebriz.

SAKAOĞLU, Saim (1989), "Türk saz şiiri", *"Türk Dili"*, Türk Şiiri Özel Sayısı-III-Halk Şiiri, C. 57, ss. 445–450.

SAKAOĞLU, Saim, ALPTEKİN, Ali Berat, ŞİMŞEK, Esma (1986), *Azerbaycan Âşıkları ve Halk Şairleri I-II*, İstanbul: Halk Kültürü Yayınları:10, Âşık Edebiyatı Dizisi:2.

SAKAOĞLU, Saim- ALPTEKİN, Ali Berat- ŞİMŞEK Esma (2000), *"Azerbaycan Âşıkları ve Halk Şairleri Antolojisi, C.II*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

SAN'AN, M. Sadık (1932), "Azerbaycan saz şairleri", *"Azerbaycan Yurt Bilgisi"*, Yıl:1, S.2, ss55–59, İstanbul: Burhanettin Matbaası.

SARAR, Mehmet (1999), *Türk-İran İlişkileri*, "Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

SAVAŞ, Saim (2002), "Osmanlı-Sefevi mücadelesinin toplumsal sorunları", *Türkler*, Editörler: H.C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca, C.2, ss.675–678.

SCHMİDE, H. Achmed (1969), "Büyük Azeri şairi Molla Penah Vakıf'ın dili", *Türk Kültürü*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Yıl:7, S.79, ss.494–498.

_____ (2000), *Kitab-ı Dedem Korkut Destanlarının Dersden Nüshası*, Türkiye diyanet vakfı yayınları:300, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı yayını.

SERRAFİ, Ali Rıza (2004), "Çağdaş İran'da inançlar ve Şiilerin inanç merkezi Meşhed", *"Uluslar arası Türk Dünyası İnanç Merkezleri Kongre Bildirileri"*, 23-27 Eylül 2002, Ankara: Türksev Yayınları,

_____ (2000), "İran Türklerinin dili ve Türk folklorunun araştırılmasındaki sorunlar", *"Uluslar Arası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri"*, İçel.

_____ (2002), "İran Türklerinin etnografyası ve Türk folklorunun araştırılmasındaki sorunlar", *Uluslar Arası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri"*, Kültür Bakanlığı Yayınları: 2955, Halk Kültürü Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları:335, Seminer- Kongre Bildirileri Dizisi:72, ss.641–650.

SEVENGİL, Refik Ahmet (1964), *Eski Şiirimizin Ustaları*, İstanbul.

SEYİDOV, Mirali (1978), *Azerbaycan Mifik Tefekkürünün Kaynakları*, Bakü.

_____ (1976), *Azerbaycan ve Ermeni Edebiyatı Elaqeleri*, Bakü.

SÜMER, Faruk (1965), *Oğuzlar*, Ana Yayınları, 3. baskı. Ankara.

_____ (1972), "İran'da yaşayan Türk oymaklar I", *Türk Kültürü, Türk Kültürü Araştırmalar Enstitüsü*, Yıl:10, S.120, ss.1238–1241.

_____ (1972), "İran'da yaşayan Türk oymakları II Kaşkaylar", *Türk Kültürü, Türk Kültürü Araştırmalar Enstitüsü*, Yıl:11, S.122, ss102–103.

_____ (1999), *Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, 2.Baskı, Ankara: TTK Yayınları, S.128.

SÖNMEZ, Işık (2005), "Profesör Gerahrd Dourfer hakkında" *Varlık* Dergisi, yıl:24, S.126, Tahran.

SERDARİNİYA, Semed (2002), تبریز شهر اولینها "Tebriz Şehr-i Evvelinha," (Farsça) Tebriz: Azerbaycan Senet ve Kültür yayını.

SHAFFER Brenda (2006), "مرزها و برادری هویت آذربایجانی", "Merzha ve Berâderi, Hoviyete Azerbaycani", Farsçaya Çeviren: Yaşar Sadakiyani Azer, Tahran: Ulus Yayınevi.

_____ (2001), "İran'da Azerbaycanlı ortak kimliğin oluşumu", (Çeciren: Yalçın Sarıkaya), *Azerbaycan*, S. 339.

_____ (2002), “Borders and Brethren: Iran and the Challenge of Azerbaijani Identity” (Cambridge, Mass, MIT Press, 2002).

SPULER, Bertold (1957), “İran Moğolları”, Çev. Köprülü, Cemal. Ankara: TTK. Yayınları.

SÜSLÜ, Azmi, (1998), “Milli mücadele dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında Türk-İran ilişkileri”, *Azerbaycan Birinci Uluslar arası Sempozyumu Bildirileri,* Atatürk Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları:291.

ŞAH MUHAMMEDİ, Veli (2003), قارتال قاياناغى *Qartal Qaynağı*, Tahran.

ŞAHİN, Salih (1983), *Ozanlık Gelenekleri ve Doğulu Saz Şairleri,* Ankara: Yorum Matbaası.

ŞİRZAD, Atmaca (2005), “Kalsik Tebriz minyatürleri”, *Türkler*, Editörler: H.C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca, C.8, ss.192- 199.

TAN, Nâil (2006), *Âşık Kemali Baba,* Ankara,

_____ (2007), “Derlemeler Makaleler 1–6”, Ankara: BRC Basım.

TEHMASİB, Mehemmed Hüseyin (1972), *Azerbaycan Halg Destanları*, Bakü.

_____ (1976), *Azerbaycan Dilinde Yazıp yaradan Ermeni Âşıklar,* Bakü: Elm Neşriyatı.

_____ (1977), *Azerbaycan Folkloru*, Bakü: Elm Neşriyatı.

_____ (2000), “Köroğlu”, (Arap Alfabesine Çeviren: Mehemmed Kerimi), Tahran: Endişeye Nov Yayınevi.

TEZCAN, Semih- BOESCHOTEN, Hendrik (2000), *Dede Korkut Oğuznameleri,* İstanbul: YKY:144, Kazım Taşkent Klasik Yapıtlar Dizisi:39.

TİMURTAŞ, Faruk (1999), *Tarih İçinde Türk Edebiyatı,* İstanbul: Boğaziçi yayınları.

TOGAN, Zeki Velidi (1932), “Azerbaycan tarihi coğrafyası”, *Azerbaycan Yurt Bilgisi*, C.1, S.1–2–3, İstanbul.

_____ “Ummi Türk Tarihine Giriş”, İstanbul: Enderun Kitabevi.

_____ (1981), *Bugünkü Türk İli ve Türkistan ve Yakın Tarihi,* İstanbul: Enderun Kitapevi.

TOZLU, Selahettin (2005), "Trabzon- Erzurum- Tebriz yolu", "*Türkler,* Editörler: H.C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca, C.14, ss.481-489.

TULU, Sultan (2005), *Bocnurd'dan Folklor Derlemeleri,* Ankara.

_____ (2005), *Horasandan Masallar ve Halk Hikâyeleri,* Ankara.

_____ (2006), "Gerhard Doerfer- Wolfram Hesch. Türkische folklore texte aus Chorasan, Turcologica 38, Harrassowitz verlag, Winesbaden", *"Çukurova Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi, Journal of art and sciences",* S.5,

TUNA, Osman Nedim (1984), "Ebi Verdi İran'da bir Türk diyalekti", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleteni,* TDK Yayını, ss.245–246.

TURGUT, Osman (1995), "Adana'da âşıklık geleneği ve yaşayan âşıklar", Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.

"Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatı Antolojisi" C.5, Azerbaycan Türk Edebiyatı, (1997), Kültür Bakanlığı Yayınları \ 1891, Türk Dünyası Edebiyatı Dizisi \ 32.

UZUN, Envar (2002), "İran Avşarları", *Türkler,* Editörler: H.C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca, C.20, s.652–657.

VELİYEV, Vagif (1984), "Azerbaycan Folkloru", Bakü.

VAHABZADE, Bahtiyar (1982), "İki Zirve: Yunus, Emre, Âşık Veysel", Bakü: Yazıçı Yayınları.

V. Minorsky (1950), "Halaç Türk diyalekti", *Türk Dil ve Edebiyatı Dergisi,* C.IV, S.1-2. İstanbul.

VEZİFE, Sediyâr (2002), قوشمالار , *Koşmalar,* Tahran: Nohostin Yayınevi.

YAKICI, Ali (2002), "Âşık edebiyatında divan söyleme geleneği ve Tuluat divan". *"Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri",* Kültür Bakanlığı Yayınları:2955. Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları:335. Seminer-Kongre Bildirileri Dizisi:72..

YAMAN, Ertuğrul (1998), *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı,* Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, Yayın Nu:255, Sanat Edebiyat Eserleri:8.

YALGIN, Ali Rıza (1993), *Cenup'ta Türkmen Oymakları I,* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

YARDIMCI, Mehmet (1998), *Başlangıçtan Günümüze Halk Şiiri, Âşık Şiiri, Tekke Şiiri,* Ankara: Ürün Yayınları.

YEŞİLBURSA, Behçet Kemal (1988), "Kaşkaylar", *Türk Kültürü,* Türk Kültürü Araştırmalar Enstitüsü, Yıl:24, S.299, ss.164–172.

YILDIZ, Yusuf (1981), "Azerbaycan saz şairleri", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi"*, Yıl:2, C.2, S.10.

YUVALI, Abdülkadir, (1998), "Altın Ordu- İlhanlılar mücadelesi sırasında Tebriz şehri", *Azerbaycan Birinci Uluslar arası Sempozyumu Bildirileri*, Atatürk Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları:291.

ZEHTABİ, Mehemmed Taki (2002), *İslam'a Kadar İran Türklerinin Dil ve Edebiyatı*, Tebriz: Ahter Yayınevi.

_____ (2003), *İran Türklerinin Eski Tarihi I-II*, Tebriz: Ahter yayınevi.

ZELYURT, Rıza (2007), *Yabancı Kaynaklara Göre Türk Kimliği*, Ankara: Fark Yayınları, Araştırma İnceleme Serisi:13, Genel Yayın Nu:23.

İNTRENET KAYNAK SİTELERİ

http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF8C37C091247A04E64607E66A6C64180A erişim tarihi: (27.06.2007)

http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFB0ED0AA5232E402F7E588974FB372C6B erişim tarihi: (27.06.2007)

http://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/erman_artun_osmaniye_cukurova_asiklik_gelenegi.pdf erişim tarihi: (07.04.2007)

http://www.hbektas.gazi.edu.tr/dergi/31_35_yazilar/sayi_33/14babacan.htm erişim tarihi: (27.02.2008)

http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/doerfer.pdf erişim tarihi: (27.09.2007)

http://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/1.php erişim tarihi: (27.02.2007)

http://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/3.php erişim tarihi: (27.02.2007)

http://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/7.php erişim tarihi: (27.02.2007)

http://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/11.php erişim tarihi: (27.02.2007)

http://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/39.php erişim tarihi: (27.02.2007)

http://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/erman_artun_asik_kederi.pdf erişim tarihi: (21.12.2007)

http://www.turkfolkloru.com/index.php?option=com_content&task=view&id=73&Itemid=2 erişim tarihi: (7.12.2007)

http://www.turkfolkloru.com/index.php?option=com_content&task=view&id=6&Itemid=2 erişim tarihi: (27.02.2008)

http://www.geocities.com/turkologlar/ erişim tarihi: (07.12.2006)

http://turkologlar.net erişim tarihi: (20.02.2007)

http://www.tde.etu.edu.tr/ erişim tarihi: (07.12.2006)

http://turkoloji.uzerine.com/ erişim tarihi: (07.12.2006)

http://www.yesevi.edu.tr/index.php?action=bilig_article_index erişim tarihi: (13.12.2006)

http://www.turan.org/2007/default.php erişim tarihi: (12.01.2007)

http://www.turkiye.net/sota/sota.html erişim tarihi: (12.01.2007)

http://www.turkdirlik.com/Bilgimece/Turkoloji/Turkoloji0000.htm erişim tarihi: (27.02.2008)

http://tr.wikipedia.org/wiki/Turanc%C4%B1l%C4%B1k erişim tarihi: (27.02.2008)

http://jas.cankaya.edu.tr/jas5/12-sultan.pdf erişim tarihi: (27.02.2007)

http://web.uni-frankfurt.de/fb09/turkologie/publications.html erişim tarihi: (27.02.2007)

http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20DILI/sertkaya.pdf erişim tarihi: (21.06.2007)

http://www.ksef.gazi.edu.tr/dergi/pdf/Cilt11-No1-2003Mart/eakman.pdf erişim tarihi: (23.02.2007)

http://www.folkloredebiyat.org/ erişim tarihi: (20.02.2008)

http://turkoloji-iran.blogspot.com/2007/12/blog-post_622.html erişim tarihi: (27.02.2007)

http://dbase.irandoc.ac.ir/00049/00049761.htm erişim tarihi: (27.02.2008)

http://xelec-turk.blogspot.com/ erişim tarihi: (27.06.2007)

http://tr.wikipedia.org/wiki/Tebriz erişim tarihi: (27.02.2008)

www. millifolklor.com erişim tarihi: (22.01.2008)

http://www.kitablar.com

http://www. kitablar.org

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Ad, Soyadı: Nabi KOBOTARİAN
Doğum Yeri ve Doğum Tarihi: Tebriz- 1973
Medeni hali: Bekar
Uyruğu: İran
Tel: 0538 225 19 22

EĞİTİM DURUMU

2005- 2008 Yüksek Lisans: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı, Anabilimdalı.

2000- 2004 Lisans: Çukurova Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

1991-1995 Lise: Tebriz- Dehhada Lisesi

Yabancı Dil: Farsça- Arapça- İngilizce

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

TEBRİZ ÂŞIKLIK GELENEĞİ VE ÂŞIK EDEBİYATI

Nabi KOBOTARİAN

II.CİLT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2008

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Bu çalışma jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Erman ARTUN
(Danışman)

Üye: Yrd. Doç Dr. Refiye OKUŞLUK ŞENESEN

Üye: Yrd. Doç. Dr. Bülent ARI

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.
…./……/2008

Prof. Dr. Nihat KÜÇÜKSAVAŞ
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

“Şikâri Dästânı”[1]

[Söyläyän: ‘Âşıq Yädullah[2]]

Bändä ‘âşıq Yädullah, äziz dûslara ve eşidänlärä sälâm ‘ärz eliyiräm. Hämkârlarim ‘ibârät ola ağa-ye Rähim Dil-nocevâni balabanda[3] şirkät eliyir ve gavalda[4] ‘ibârät ola ağa-ye Xidmät Yâri bände-ye häqir ile işliyirler. Evväldä bir dana “Döğmä Kärämi” oxuyuram onnan sora[5] bi[r] dana “Peşrov”[6] ‘ärz eliyäm[7] äziz eşidenlerin sağlığına.[8] Onnan so[n]ra “Dâstan-i Şikari” den başlayacağam, seriyle[9] axirä kimi,[10] ävväl, dovvûm, sevvûm, çahârum ila maşallah.[11]

[Birinci üstadname:]

Dostum, deyir sänä sälâm veränin
Neçä başdan kämâl û ‘âri gäräk
Anlı açıq ola üreyi[12] tämiz,
Doğru sözüyle e’tibari gäräk

Gämimde ağlaya toyumda gülä,
Özü öz gädrini qimätin bülä, [bilä]
Hâlımı soruşub qädrimi bülä,
Doğru sözüyle düz ilgari[13] gäräk.

Öyle allanmaya pula dövlätä,
Hilä ilä soxulmaya geyrätä,
Dostunu salmaya heş xäcâlätä,[14]
Nâmûs û geyräti ‘âri gäräk.
(6+5)

[İkinci ustatname:]

Bâr-ilahim[15] zât-ı pâkin[16] ‘eşqinä,
Heş märdi nâ-märde eylämä mohtac.
Qamuyä räzzâqsän cümlä-yi ‘âläm,
Üz tutubdu sänä häm gäni häm ac.

Kälâm-i fâzilsän otuz cüz-i Qur‘ân,
Säni bär-häq bilän heç görmäz yaman

---

[1] . Azerbaycan yöresinde âşıkların söyledikleri hikâyelere destan söylenmektedir.
[2] . ‘Âşık Yedullah” Tebriz’in ünlü âşıklarındandır. ‘Âşık “Şikâri Destanı”nı 1969 yılında söylemiştir. Bu destan “Ayva” kasetçiliği tarafından 55 kasette yaymıştır.
[3] . Balaban: Zurna.
[4] . Zurna:Ney.
[5] . Onan sora: Ondan sonra.
[6] . Peşerv: Ustadnâme.
[7] . Ärz elämaq: Okumak, söylemek.
[8] . Âşıklar söyledikleri sazlı sözlü nazım kısımlarından önce onları dinleyicilerin sağlığına ithaf ederler.
[9] . Seriyle: sırayla.
[10] . Axirä kimi: Sonuna kadar.
[11] . İlâ mâşllah: Sonuna kadar.
[12] . Üräk: Yürek.
[13] . İlgar: Vade.
[14] . Xecâlät: Utanmak
[15] . Bâr ilâhım: Ey Tanrım.
[16] . Pâk: Temiz.

Çün dedin yarandı zemin û âsimân
Küll-i şey här nä var ämrive rävân

İns ü cinn ü mäläk temâm nä ki var
Oxurlar mädhini leyl û vän-n'ehâr
Olubdu dilimdä zikr u häm güftâr
"İn-näläzin-ä âmänû vä zil min hat"[17]

Ähädsän[18] sämädsän[19] ey gäyum û qädir
'Âdilsän häkimsän sämi' û bäsir
İnsâni yaratdın dört şeyden bäşir
Zâhir oldu onda org û rûh û nâz

"Mucrim Kärim" sänä tutubdur üzün
Nä ki üzün här ne ki varsa sözün
'Âläm därgâhiva tutubdur üzün
Häm 'âdil häm fâzil hem bi-ehtiyâc.

(4+4+3)

Sözler Mucrim Kerim'indi.[20]

Dünyâyä çox şâir ü şu'ärâ gälibdi gedib, ämmâ här käs öz 'ağlının ändâzäsicän m'ärifätinä göre täqâzâ-yi zämânäyä[21] baxıb beş kälme söz nizâme çekib dünyadan köçüb[22] gedib. Allah t'âlâ dünyadan ölüb gedän üstâdlärä vä 'ülämâlärä[23] rähmät eylesin. Äyläşän ağaları o şaxsilär ki qulaq asırlar[24] oları da Allah t'âlâ pây-dâr vä sälâmät eyläsin. Allah t'âlâ sizä hämişe şâdlıq versin yamanlıq vermäsin.

Zämân-ı qädimde näql olub, 'arz eliyim 'äziz eşidänlärin hamısının sağlığına. Diyällär diyâr-ı Rum'da bir pâdişahi varidi, be-nâm-ı Şâh-ı Dârä. Mının[25] iki dana oğlu varidi, bir dana qızı. Oğlanların böyüyün[26] adı "Ähmäd" idi çiçiğin adı "Muhammäd" idi, ämmâ läqäbdä böyüyün adına "Ärçä" diyerdiler çiçiğin[27] adına "Şikâri" diyärdilär. "Şâh-ı zâdä oğlu Şikâri". Bacılarının adı "Sünbülä Xanım" idi. Şâh-ı Dârä'nin sin û sâli[28] geşmişdi bir günün sarısıca ömrü qalırdı.[29] Üz qoymuşdı 'uqbâyä täräf. Ämir û ümärâ väzir û vüzerâ hamısın yığdı

---

[17]. ان الذين آمنو و ذيل من حاج Kuran ayetlerindendir.
Kur'ân ayelerindendir.
[18] . Ähäd: Allahın adlarından. Yalnız.
[19] . Sämäd: Allahın adlarından. Gani.
[20] . Mücrim Kerim 19. yüzyılın ünlü aşıklarındandır.
[21] . Teqâzâye- zemânä: Zamanın şartlarına göre.
[22] . Köçmek: Göçmek.
[23] . Ülemâ: Alimler.
[24] . Qulaq asmaq: Dinkemek.
[25] . Mının: Bunun.
[26] . Böyüh: Büyük.
[27] . Çiçih: Küçük.
[28] . Sin ü sâl: Yaşı başı.
[29] . bir günün sarısıca ömrü qalırdı: Ömrünün güneşi batnaktaydı.

därbâra davet eledi. Hamısı gelibler, çay qähvä qälyân[30] û şirini yeyiblär içiblär, dövrädän[31] ämir û ümerâ väzir û vüzerâ üz dolandırdılar: Qurbân qıble-yi ‘âläm sağolsun, buyurasız göräk bizi nä üçün bura dävät eliyibsiz? Älbättä bir mätläb bir merâm vardı da. Şâh-ı Dâre üz dolandırdı:[32] “Çün sizi bura yığmaxda mänim iki dana oğlum var, özümünde sin û sâlim geçıbdi, üz qoymuşam ‘uqbâyä täräf , istiräm göräm siz hansisin intixâb[33] eläsäz oğlanlarımın birin öz yerimdä cânişin[34] qärâr veräm.” Hamı[35] här täräfdä başın salıb aşağıya. Şahın böyüh oğlu Ärçä’ydi, çiçih oğlu Şikâriydi. Hamının ‘älâqäsi[36] varidi Şikâri pâdişâh olsun, ämmâ böyüh oğlan Ärçä’ydi. Eliyäbülmädilär bir söz desinlär. Şâh-ı Dâre ikinminci märhälä izhâr eylädi, genä cävâb olmadı. Üçümüncü märhäldä dövrädän üz dolandırdılar: Qurbân qıble-yi ‘âläm sağolsun, sän bizim pâdişâhımızsan, böyüyümüzsän, sän här hansın öz yerindä cânişin qärâr versän, bizä çox xoşdi. Şâh-Dâre bu kälmäni eşidändä üz dolandırdı: Bäs indi ki vâgüzâr eliyirsiz mänä, düzdü böyüh oğlum Ärçä’di, pâdişahlıx ona yetişär, väli[37] sizdä bilisiz män özümdä biliräm, Ärçä bir az xäbisdi, väli Şikâri räiyyät-pärvär, ‘ädâlät-pärvär[38] millät-nävâz bir şäxs idi. İstiräm onu öz yerimdä cânişin qärâr veräm. Dövrädän hamı çäpıh tutublar hurrâ çähdilär. Häm pâdişâhın öz dediği oldu, hämi millätin. Şâh-ı Dâre sältänätdän durub. Yapışıb Şikâri’nin däst-i bändindän,[39] gätirib täxt-ı sältenätdä äyläşdirdi. Tâc-ı şâhânäni qoydu başına. Şähridä här yanda çirağân[40] oldi, här täräfi bäzädilär. E‘lâm elädilär[41] här yana, Şâh-ı Dâre oğlu Şikâri dädäsinin yerindä cânişin oldu. Ämmâ buradan bu iki qardaşın arasına ’ädâvät[42] düşdi. “Ärçä” bunu üräyindä buxl elädi. Ki ey dil-i gafil dädänin böyüh oğlu män olam pâdişahlık mänä yetişä, ämmâ Şikâri neyliyä gälä otura mänim yerimdä mänim yerimi işgâl eliyä. Bu kälmäni üräyinde saxlayıb buxl elädi. Ämmâ, de bir gün iki gün, beş gün, bir ay bir müddät üstündän geşdi. Şikâri täht-i sältänätdä hökümrânlığa mäşğuldi. “Ärçä” gälib dayandı bärâbärindä [dedi]: Bärâdär cân äğär icâzä versän, verim tädâruk-i şikâr görsünlär, här ikimiz çıxax şikârä. Şikâri üz dolandırdı: Dadaş män gäräk gedäm dädämä mäslähät eliyäm, ondan sonra sänä cevab veräm. Dedi: Mâne’i yoxdi.[43] Şikâri durub gäldi dädäsinin huzurinä. Şâh-ı

---

[30] . Qälyan: Nargile.
[31] . Dövrädän: Çevreden.
[32] . üz dolandırdı: Yüzünü çevirip ve dedi, yüz çevirdi, dedi.
[33] . İntixâb: Seçmek.
[34] . Cânişin: Şahın yerine ondan sonra oturan kimse.
[35] . Hamı: Herkes.
[36] . Älâqä: İstek.
[37] . Väli: Ancak
[38] . Ädâlät-pärvär: Adil.
[39] . Däst-bändinnän: Elinden.
[40] . Çırâgân: Bezemek amacıyla yakılan ışıklar.
[41] . E‘lâm elemaq: Bildirmek.
[42] . ‘Ädavät: düşmanlık.
[43] . Mâne‘i yoxdu: Sorun değil.

Dâre märiz idi, räxt-i hâbidä yatmışdi. Gälib dayandı atasının bärâbärindä sälâm ‘ärz eliyib, atası bunun sälâmını alıb, üz dolandırdı oğul bala färmâyişin nämänädi? Üz dolandırdı: Ata cân qärdäşim Ärçä mändän icâze-yi şikâr[44] istiyıb. Gäldim sizä mäslähät eliyäm, görüm icâzä verisiz biz gedah şikârä yâ yox. Şâh-ı Dâre üz dolandırdı, dedi: Oğlum, äğär mänä vâgûzâr eläsän, män sälâh bilmiräm ki sän gedäsän şikârä. Buna görä ki “Ärçä” xäbisdi aparar çöldä sänin başıva bir qäzâ vû qädär gätirär. Ämmâ Şikâri üz dolandırdı: Dädä can äğär getmäsäk dä [Ärçä] diyär sän çiçih qärdäş sältänätdä oturdun daha mäni hesâba qoymusan. Dädäsi gördi ki bu da häq söz diyir. Bäs neylädi, [dedi]: Oğul get väli ehtiyâti äldän vermäginän.“Kişinin dünyada kişidän nämänäsi artıg olar: “Ehtiyâtı.” Şikâri verdi tädârük-i şikâr[45] gördülär. Ärçä’nin ve Şikâri’nin här birinin qırx dana gulâmı[46] vardı. Här biri bir pählävân idi. Tädârük-i şikâr görüblär gecäni yatıblar sabah olsun, härkäs öz märkäbinä[47] sävâr olub.[48] Xurd û xuräh[49] här nämänä götürmälidilär götürüblär, getdilär. Bu çämänzârlıxda[50] o şikâr-gâhda,[51] o çämän-i bâ-säfâdä xulâsä birin intixâb eliyiblär. Gün ortanın zämâniydi, hamı şikâr-gâhda düşdülär. Çadırları näsb elädilär.[52] Nämänä ki özläri üçün yemäkdän içmäkdän yeyiblär içiblär sirâb[53] oldular.

Ämmâ eşid dâstâni kimdän; Ärçä’dän. Ärçä üz dolandırdı: Bärâdär äğär icâzä versän, coxdandı heş biz ikimiz at dolandırmamışıx, ikimizdä minäh atlarımızi gäzäk. Gözün nä qädär işläsä çämän-i bâ-säfâdı. Bir äsb-dävânlıx[54] eliyäh. Şikâri dedi: Dadaş[55] yol gälmşih, özümüzdä märkäbimizdä xäste vû xämir[56] yorgunux, icâzä ver biraz yatak istirâhätlik eyliyäk. Väli Ärçä qäbûl elämädi. Tûl vermiyeh söhbätä,[57] durublar här ikisi märkäblärinin yähärin qoyublar, üzängilärin bärkidiblär. Yetti yerdä üzängilärin bärkidiblär, yetti yerdä täng märkäblärin bärkidiblär şähbâz kimi. B‘ädän atları qulaxlaşdırıblar, bir mäxmûr göstäriblär. Atlar götürüldülär, yığılanda gälbir kimi, açılanda gatı yaydan eläbil ox qurtulub. Bir qädri gedändän sonra Şikâri gördü ki Ärç qaldı dalı. Niyä özü ber-qäsd märkäbin cilovun yıqıb.

---

[44] . Şikâr: Avlanmak.
[45] . Tedârük-i şikâr: Avlanma hazırlığı.
[46] . Gulâm: Köle.
[47] . Märkäb: Binik, at.
[48] . Sävâr olmaq: binmek.
[49] . Xurd u xuräk: Yiyecek ve içecek.
[50] . Çemenzârlıx: Yeşil oda, Yeşil yer.
[51] . Şikâr-gâh: Av yeri
[52] . Çadır nesb elemaq: çadır dikmek.
[53] . Sirâb: doymak.
[54] . Äsb-devanlıq: At koşturmak.
[55] . Dadaş: Kardeş.
[56] . Xästä vü xämir: Yorgun argın.
[57] . Tūl vermeyek söhbete: Sözü uzatmayalım.

Şikâri dönüb dalı[58] baxanda gördü Ärçä älin goyub üräyinin başına. Bärâdär can bäs niyä elä eliyirsän? Dedi: Dadaş susuzlux mänä äl verib az qalsın susuzluxtan ciğarlarım çıxsın susuzlıxtan. [Şikâri] Dedi: Axı mänim suyum yoxdu, burada çeşmä yox, bulax yoz, quyu yox. Män suyu hardan tapım verim sänä? [Ärçä] dedi: Män bu yaxınlıxta bir quyu yeri biliräm. Gäl bir dolanax quyunu tapax tâ ordan bir qädri su äle gätiräk, içäh sirâb olax. Xulâsä gäliblär o quyunu tapıblar. Quyunun başında böyüh bir daş varidi. Ärçä yetirdi bu daşı nä qäder täkân verdi, daşı däbärdä bilmedi ämmâ Şikâri märkäbindän düşüb dedi: Qardaş icâzä versän mändä bir gücümü vurum. "Pänc tän Âl-e Äbâ'nı[59] dilindä câri eliyib, necä ki ällärin o yüz bu yüzdän yetirib daşa qudrätin vuranda, götürüb daşı attı guyunun känârinä. Qädim pählävânların qılınc qälxan neyze vu şeşpär 'ämud û kämend här bir şeyläri olardı. Kämändläri gätiriblär bağlayıblar bir birinä, bağladı Ärçänin belinä, sallayıb quyunun täkinä. Ärçä suyu içib sirâb oldu. Şikâri çıxardı qoydu bunu quyunun känârinä. [Ärçä] bir âhi nähadından ötürdi. Şikâri üz dolandırdı: Qärdäş bäs âh niyä çäkirsän? Ärçä dedi: Dadaş quyunun belä işmäli suyu var ki, çox ârzû eyledim ki sän dä bu quyunun täkindä olaydın, o sudan içeydin. (Harda, istir Şikâri'yä näqşä çehsin). Şikâri dedi dadaş män susuz däğiläm. Dedi biliräm susuzsan, amma ağ üräksän, qorxaxsan, qorxusan quyunun täkinä düşmağa. Bunun xulâsä dabanların çähdi. [Şikâri] Dedi: Bağla tänäfi[60] belimä män özüm üz yuxumu görmüşäm. [Ärçä] Bağlayıb tänfi Şikârinin belinä sallayıp quyunun täkinä. Şikâri suyu işdi. Ämmâ şeytan Ärçä'nin üräyinä girdi ki çıxartmayım heş kalsın quyunun tärkindä. Ämmâ dedi bälki ölmädi, gäl çäk quyunun yarısına yetişändä tänäfi vur quyunun väsätindän gedsin. Çähdi quyunun yarısına yetişändä genä şeytan bunun üräyinde vahimä[61] elädi ki bälkä buradan da getdi ölmädi. Xulâsä[62] çähdi quyunun axirinä yetişändä äl eliyib qäbze-yi şämşirä. Şikâri gördi bu dayandı. Bir belä altdan baxanda gördü bir äli tänäftädi bir äli qäbze-yi şämşirdädi, istiyir şämşiri çıxartsın qilafindän. Üz dolandırdı: Dadaş nä iş görüsän? [Ärçä] Dedi: Xäta-kâr[63] istiräm sänä bir täxt-i sältänät veräm, oturasan o täxt-i sältänätdä şâhlıx eliyäsän o zamânä kimi ki İsrâfil sûrun vura. Xäta-kâr sän demisän männän böyüh qärdäşim vardı, bu täxt-i sältänät mänimki däğil, män niyä özgänin yerin işgal elämişm? Şikâri dedi: Äziz can, dadaş can, äğär ondan ötür, räyâsät-i dünyâdan ötür istisän mäni öldüräsän, gä (gäl) bu sevdâdan el çehginän. Män özüm öz däst-i xättiminän imzâ verräm ki pâdişah sänsän, män

---

[58] . Dalı: Arka.
[59] . Pänc tän "Âl-e Äbâ: Hz. Huhammedin sulalesinden beş kişi: Hz. Muhammed, İmâm Ali, İmâm Hasan, İmâm Hüseyin ve Hz. Fatime.
[60] . Tänäf: İp.
[61] . Vâhime: Korku.
[62] . Xulâsä: Neyse,
[63] . Xätâ-kâr: Suçlu.

qärdäş sähliyäm, sänä qulâm-e hälqä-beqûşäm ölänä kimi. Väli qäbûl elämädi. Qäbûl elämädi. Nä qädr Şikâri diyännän sonra bunun beyninä batmadı bu sözlär. Şämşiri qilâfindän ayırdı, qozadı hävâyä neceyki yendirsin Şikâri kämär-bästä idi dilâväridi, pählävânidi, värzidäydi, istirdi başıynan bädäninä bir däfä ayrılıq salsın, ämmâ Şikâri başın käc elädi. Şikâri'yä âsib[64] yetişmädi şämşirdän. Şemşir qurtulub däyib tänäfdnä xirâr-ı şur kimi bölüb şikâri quyunun başından täkä[65] kimi getdi.

Ustâd belä nizâmä çäkib: Ärçä dolandı çöldä ne qädär daştan kässähdän varidi, getdi, o quyuya düşändän sonra älâvä saldı quyunun tärkinä ki gedsin şikâriyä bärk âsib yetirsin. Ämmâ pärvärdigâr-ı mut'âl adamı saxlıyanda saxlar. "Hökm olmasa sultânidän, çıxmaz xätâ cällâdidän." Şikâri quyunun täkindä olsun, Ärçä neynädi: munun märkebiä atına neçä yerdän yara yetirdi. Öz atında mnib, Şikâri'nin atın alıb yedäğinä gäldi. Yetirdi bu qulâmilärä. Här birinin 'ärz eledim qırx dana qulâmi varidi, här biri bir pählävânidi, bular hamısı bunu dövrälädilär. Bäs bizim ağamız necä oldu Şikâri? Ärçä düşdü märkäbindän tapdadı[66] dizlärinä, başına, gözünä başladı ağlamağı ki geddih bi dana cäzir'yä iki dana şer[67] çıxdı bizim bärâbärimizä, män qeyiddim qaşdım. Nä qädr bâng vurdum[68] haray[69] vurdum ki bärâdär[70] atıvı vır [vur] aradan çıx, bu şerlär çox yırtıcıdılar, säni dä öldürällär mäni dä, qäbûl elämädi getdi şerläri tutsunlar [tutsun], şerrär[71] çäkib bunu aradan cırdılar,[72] här biri bir şäqqäsin götürdi. Neyledilär bunlar hamısı durub çadırların täneflärin, mıxların çäkiblär, yığışdırdılar, durdular gäldilär şährä. Bu xäbär yetişdi kimä şähridä Sünbülü'yä. Gördü Sünbülä Xanım här yerä qärä pärçäm vurublar. Bir näfärdän su'âl eylädi: Ay dadaş mägär nolubdi? Dedi: Mändä bülmüräm. Sünbülä Xanim bir qoca kişidän soruşdu: Ämi[73] can mägär şähirdä nolub qoşun läşkär pişvâzä gedir? [Qoca] Dedi: Mägär bülmüsän? (Bu qocada bülmür ki bu Şâh-ı Dâre'nın Sünbülä qızıdı). [Sünbülä Xanım] Dedi: Xeyir. Dedi: Qızım deyirlär Şâh-ı Dâre oğlu Şikâr'ini şer dağıdıb. Bu kälmä qocanın ağzından çıxsın, qızın 'anân-ı ixtiyâr älindän getdi. Hämân yerdä yıxıldı bi-ixtiyar üräyi xärâb oldı, bi-hûş[74] oldı. Yığışdılar[75] o yandan bu yandan qızı hâlä gättilär. Buna noldı kim nä dedi? Qoca dedi Vallah männän bir

---

[64] . Asib: Yara.
[65] . Täk: dip.
[66] . Tapdamaq: Vurmak
[67] . Şer: Aslan
[68] . Bang vurmaq: Seslenmek.
[69] . Haray: bağırnak
[70] . Berâder: Kardeş.
[71] . Şerrer: Şerler.
[72] . Cırmaq: Yırtmak.
[73] . Ämi: Amca.
[74] . Bi-hūş: Bayılmak
[75] . Yığışmaq. Toplanmak.

söz su‘âl elädi Şikârinin baräsindä mände bu cur dedim, bi-ixtiyâr yıxıldı. Tanıyanlardan varidi, üz dolandırdılar bu qocuya: Kişi sän säqqäl ağartmısan, dünya görmüsän, mägär tanımısan bu kimdi? Bu Şâh-ı Dâre’nın qızıdı. Sän qärdäşinin vay xäberin buna vermisän. Qızı hâlä gätiriblär xulâsä, qoca dedi män nä bülüm axı, män tanımırdım ki. Qızı hâlä gätiriblär qız durub ayağa, saç baş pärişân gälib kesdi atasının başın üstün, o pärişân olmuş zülflärdän bir tar ayırdı. Götürüb bu dillärinän göräk dädäsinä nä deyir, bändä ’ärz eliyim bütün eşidän dusların hamısının sağlığına:

Dolanım başıva gül üzlü ata,
Dolandı zämänäm zimistân[76] oldu,
Çox ağladım gözüm yaşım sädrime,
Qarışdı däryâyä sel ‘ummân oldu.
(6+5)

Şâh-ı Dâre belä ehsâs elädi ki, qız bunun märiz olub räxt-ı xâb’dä olduğ üçün ağlıyır, vähşätlıh eliyir, çün bir yandan qocalıx bir yandan märizlik, bädänin enerjisi älindän getmişdi, qulaxlar da ağır eşidirdi, sözü därk eliyäbilmädi. Durdu qıza täsliyet vermeğä,[dedi]: qızım bäs niyä bu qädär vähşilih eliyisän. Sänin Şikâri kimi Ärçä kimi qärdäşin var, äğär mänä görä ağlasan, adam märiz dä olar saf da olar. Allah t‘âlâ inşallah lütf elär mändä iki günä üç günä toxtaram. Qız gördü xeyir, dädä sözü därk[77] eliyä bülmädi.[Dedi]: Ata can eläbil mültefit olmadın[78] män nä ’ärz elädim.[79] Qulaq as sözümün o bürü kälmesinä, aldı dubaräsin belä desin:

Gecäm gecä gçär, gündüzüm qârä,
Nä deyim bu sınıx[80] gönlümä män beçârä?
Dur hâzir eylä mänim üçün bir qârä,
Eşidännen bağrım biryân olubdı.
(6+5)

Şâh-ı Dâre genä mültäfit olmadı, sözü därk eliyäbülmädi. Ämir û ümärâ väzir û vüzärâ[81] dövräsin’dä hazir eyliyib. Qız çox vähşetlih eliyir. Şikâri’ni dünyâlärcä istärdi. Şikâri[82] [dädesi] buna teskinlik verdi. [dedi]: Qızım sänin Şikâri kimi Ärçä kimi qärdäşin var, inşâllah Allah t‘âlâ lütf elär mändä toxtaram, adam märiz[83] dä olar saf da olar. Qız gördü xeyir, dädä mültäfit olmadı genä, Dedi dädä can eläbil sözümä genä mültefit olmadın. Qulağ as sözümün

---

[76] . Zimistan: Kış.
[77] . Därk: Anlamak.
[78] . Multefit olmaq: anlamak.
[79] . Nezer eledim: Baktım.
[80] . Sınıx: Kırık.
[81] . Ämir û ümärâ väzir û vüzärâ: Emirler ve vezirler.
[82] . Aşık burad Şâh-ı Dârâ yerine yanlışlıkla Şikari söylemiştir.
[83] . Märiz: Hasta, rahatsız

obürü käläsinä. Götürüb bu dilläriän sözünün täxällülsünü yetirsin ’ärz eliyim eşidänlärin sağlığına:

Bir bağ ehdim[84] heş yemädim barını,
Çäkär Sünbül onun ah-ı zarını,
Deyiblär dağıdıb şer Şikârini,
Äl hänâsı qızıl qanä dönübdü.
(6+5)
Män ‘âşıq mey qanlı,
Mäzä qanlı mey qanlı,
Qorxuram düşäm öläm,
Räqibim gäzä qanlı.
(Bayatı)

Bu kälmäni Şâh-ı Dâre därk elädi,[85] [dedi]: Necä Şikârı’nı şer dağıdabilär.Üz dolandırdı: Girin mänim qoltuqlarıma. Ämir û ümärâ väzir û vüzärâ dövräsindä durmuşdular, giriblär Şâh-ı Dâre’nin qoltuqlarına, durub oturdu. Qädim padişahların çalıskası[86] olardı, indidi kimi hävâ-peyma,[87] helikoptel, ya sävâri şäxsi maşın[88] xeyir tapılmazdı. İstiyib çalıskasın gätirdilär. Oturub çalıskasında dövräsindä bir neçä näfär ämir û ’märâ’den väzir û vüzärâ’dän [sordular] Qurbân hara gedisän? [Şah-ı Dâre] çağırıb Ärçän’i berâbärinä dedi: Oğul de görüm Şikârini hansı cäzirädä şer dağıdıbdı? Ämmâ Ärçä müşäxäsât-ı kâmil demädi. Harayı desin? Hansı cäziräni desin? Şikârını şer dağıtmıyıb ki. Dedi män adın tanımıram cäziränin, elä bir cäzireydi, şikâr-gahidi gettih, iki dana şer çıxdı qabağımıza Şikâri’ni çehdilär dağıttılar. Ämmâ Şah-ı Dâre destûr verdi çalıskanı sürdülär. Dövräsindä bir neçä näfär ämir û ’märâ väzir û vüzärâ çıxıblar, de bu şikar-gahda[89] o şikar-gahda bu çämän-zârlıxda o çämän-zârlıxda, xeyir Şikâridän bir âsâri älä gätiräbülmädilär. Ämir û ’märâ väzir û vüzärâ üz dolandırdılar: Qurbân tapabilmärih qoy gä [gäl] çıxax gedäh. Dedi mähâl ämridi. Här yeri vurdular bir birinä, dolandılar, âxir säräncâmindä gäldilär yetirdilär bir dağın dâmänäsinä. Daşdan keleh qurmuşdular o daşın üstündä bir quş oturmuşdu. Dästur verdi çalıskanı saxladılar. [Dedilär]: Qurban nä iş görüsen? Dedi Allahın o zäban-beste quşunnan soruşacağam, görüm mänim oğlum Şikârini görüb ya yox. Dedilär qurbân axı quşda dil yoxdu ki sänä cävab versin. Mähâl-ı ämridi,[90] soruşacağam. Götürüb bu dillärinän quşdan su’âl eliyib, göräk âyâ quşda dil var bunun cävabini versin ya yox. ‘Ärz eliyim ‘äziz eşidenlärin hamısının sağlığına:

---

[84] . Ehdim: Ekdim
[85] . Därk elädi: Anladı.
[86] . Çalıska: At arabası.
[87] . Hävâ-peyma: Uçak.
[88] . Maşın: Araba.
[89] . Şikâr-gâh: Av alanı.
[90] . Mähâl-ı ämridi: İmkânsızdır.

Gäldim dolanam başıva,
Mänä bir xäbär ver bâri[91],
nänäm qurban sälvi boylum,
Niyä därdin män almadım,
(4+4)
Çox ağlama gözüm yaşi,
Säbrim üstä oldu câri,
Nänäm qurban sälvi boylum,
Niyä därdin män almadım.
(4+4)

Quşdan cäcab olmadı. Üz dolandırdılar: Qurban quşda dil yoxdi ki säne cävâbı verä män sänin oğlun Şikâri'ni gördüm yâ görmädim. Qäbûl elämädi genä gäräh soruşam. Ämmâ götürüb öbürü kälmäsin bu dillärnän desin. Oxuyuram onu'da "Ceyrani Kärämi'nän" 'äziz eşidänlärin hamısının sağlığına:

Cämâli varıydı mâh-ı münävvär,
Çiynindä eğlenmişdi şäms'inän qämär,
Çähdiğim zähmätlär getdilär hädär,
Sındı Şâhın pärr û bâli haray.
(6+5)
Män 'âşıq bu dağınan,
El gäzär bu dağınan,
Deyir yar häsrätiynän,
Öläräm bu dağınan.
(Bayatı)

Kälmä ağzınnan tämâm olsun, ämmâ quş yerindän häräkät elädi, pärvâz eliyib[92] getdi hävânın üzünä. Üz dolandırdılar ämir û 'märâ väzir û vüzärâ: Qurban quşda pärvâz elädi, getdi hävânın üzünä goy gäl çıxax gedäk. Dedi nä. Sözümün täxällüsünü dağlardan soruşacağam. Götürüb öbür kälmäsin bu dillerinän dağlardan soruşsun mändä 'ärz eliyim 'äziz eşidänlärin hamısının sağlığına:

Mänim adım Şâh-ı Dârä,
fäläh salıb ah-ı zârä,
Çıxmışdı şirim şikârä,
Dağlar necä oldu Şikari.
(4+4)
Erzyrum'a hay Erzurum'a,
Bu yollar gedär Erzurum'a,
Däväsi ölmüş 'Äräbäm,
Dözäräm här zuluma.
(Bayatı)

Dağda dil yoxdi ki buna cävâb versin ki âyâ Şikâri buradan geşdi yâ geşmädi. Dağdan daşdan da cävâb almayıb, mälûl,[93] müşgil, be-kef[94] geyidib Şâh-ı Dâre ämir û ümärâ väzir û vüzärâ

[91]. Aşığın dediğine göre Bari bir tür kuş ismidir.
[92] . Pärvâz elädi: Uçtu.

yığışıblar dövräsindä gäldi Dar-il'İmâriyä.[95] 'Äzâ-darlıx[96] eliyiblär, bir gün iki gün beş gün bir müddät üstündän geşdi. Bir yandan qocalıx bir yandan märizlıh, bir yandan Şikâr'inin därdi Şah-ı Dârä dünyadän köçüb. Ärçä neylädi: Ärçä verdi onu däfn û käfn elädilär, iki dana 'âlim gätirib birin qoyub [atasının] baş täräfiä birin qoydu ayax täräfinä qur'ân oxuması üçün. Ärçä ärxayınlığä çıxdı, Şikâri'ni saldı quyuya ärxeyindi[97] ki munun min dana canı olsa biri qeyidib gälmäz. Dädä dä bu yandan vefât elädi getdi. Ärxeyin âsûdä[98] gäldi otdu [oturdu] täxt-ı sältänätdä, hökm-rânlığa[99] mäşgul oldu. Räyâsät-ı dünyâ vä särvät-i dünya qardaşınan qardaşın arasında bu cur ayrılıx salar. Räyasät vä pul[100] elä şirindi insana. Mänim 'äziz eşidänlerdän täqâzam budu ki xâhişim budu ki mäbâdâ sizdä Ärçä kim olasız. İnsanın dünyada qärdäşdän artıx nämänäsi var? Heş zadı. Ärçä hökm-ranlığa mäşgûl olsun, ämmâ eşid dâstâni kimdän "Keyvân Sovdagär"'dän."Keyvân Sovdagär" qırx dana sevdâ-gär'inän,[101] nökär iğid qäflä û qafil tâcir mâlı getirirlär. Buların güzârı düşdü hämûn quyunun başına. "Keyvân Sovdagär" dästur verdi, qafilänin yükün ändirdilär, hämun guyunun başında sâkin oldular, ki o quyunun suyundan istifadä eläsinlär, bir qädri istirâhätlık eläsinlär, yesinlär işsinlär, dursunlar yola düşsünlär, getsinlär. O zaman buların yanında tuluğdan sätildän nä varidi salladılar quyunun täkinä su çıxatsınlar, suyun rängi qırmızı gäldi. "Keyvân Sovdagär" üz dolandırdı: Neçä märhälä mänim bu quyunun başına güzârım düşüb. Bu quyunun Âb-ı Kövsär kimi gülâb kimi suyu vardı, bu quyuda nä işgâl tovlid eliyib ki, indi bu suyun rängi dönüb olub qırmızı. "Keyvân Sovdagär" bir qädri fikr eledi ondan sora e'lâm elädi: Här kim gedib bu quyudan bir xäbär gätirsä o zamânın pulu iki yüz tümän pâdâşı var än'âmı var. Qädimin iki yüz tümäni indinin iki yüz min tümänindän qabaxıdı. Bir qoca kişi varidi Ähmäd adında yeriyib yaxına. Dünyanın äm û qäminnän doymuşdı, riyâzätinnän doymuşdı. Dedi qurban bälkä xuda-yı nâ-kärdä män bu quyudan sälâmät gälmädim, män hâziräm gedäm. Onda o iki yüz tümän kimä yetişer? "Keyvân Sovdagär" üz dolandırdı: Eğer sälâmät çıxdın bu iki yüz tümän sänin pâdâşındı, xeyir selâmät çıxmadın sänin ehl û äyâl û xânävâdävä[102] yetişär bu iki yüz tümän, be-hesâb sänin qanındı. Qoca Ähmäd öz özünä fikr elädi dedi: Eğer sälâmät çıxdım şansım gätirib, çıxmasam da özüm ki bir gün görmämişäm dünyâdän

---

[93] . Mälûl: Boynu bükük
[94] . Be-kef: Halsiz,
[95] . Dar-il'imâre: Saray.
[96] . Äzâ-darlıx: Yas saklamak.
[97] . Ärxeyin: İnanmak.
[98] . Âsûdä: Rahat.
[99] . Hökm-ranlıx: Padişahlık.
[100] . Pul: Para.
[101] . Sevdâgär: Tacir.
[102] . Xânivâdä: Aile.

uşaxlarım bu pulunan özünü bir täräfä çıxadar. İnsan dünyadä nä qädär riyâzät çäkir hamısı ehl-eyâl,[103] evlâd riyâzätidi.[104] İnsan gecä günüz çalışdığı özünü bu yana o yana vurur, tâ âzûqä tähiyyä eläsin ehl-eyali üçün uşaxları üçün. Bäli "Keyvân Sovdagär" destur verdi tänäf bağladılar qoca Ähmäd kişinin belinä salladılar quyunun täkinä, gedib yetirdi quyunun täkinä. Zämân o zämânidi dövrä dövre-yi Häzrät-i Yûsif zämânäsiydi. Här yana xäbär düşmüşdi car düşmüşdü ki deyirlär Häzrät-i Yusifi qardaşları salmıp quyuya. Şikâri o qädr gözälidi ki bu Ähmäd kişi belä ehsâs elädi ki bu doğurdan Häzrät-i Yûsifdi. Neynädi, neçä märhälä Şikâri'nin üzünä baxıb sälävât çövürdi.[105] Gördü bir cävândi ki;

"Zi sovlät päläng û zi heybät çinân,
Ke yäzdân-pärestân hämân räh rävân." [106]

Gözälliktä Yûsif-i sâni,[107] dilâvärlihdä Rüstäm-i destân, nä där qäbile-i âdäm, nä där beheşt-i xudâ doğmayıb anası rûzgârdä[108] belä cävân. Tänäfi öz belindän açıb bağladı Şikarinin belinä. Tänäfi däbärdib ki Şikâri'ni çehsinlär quyunun tärkindän qoysunlar eşiğä. Ämmâ o âdamiyki bınun tänäfi bağlamışdı salmışdı quyunun tärkinä gücü düşmedi. Üz dolandırdı: Ay uşax[109] gälin yaxına görä k mänim gücüm çatmır[110] bunu çäkäm guyudan çıxardam, de bir näfär iki näfär üş näfär, xulâse beş altı näfär yığışıblar Şikârini çähdilär qoydular quyunun känarinä. Gördülär bu bir cävânidi ki pärvärdigâr mut'âlin käräm däryâsı cûşä gälänä xälq eliyib. Çäkib qoydular känarä "Keyvân Sovdagär"in diyällär bir täbibi varidi yanında. Çün bir günä iki günä çıxmırlar vacibdi yanında bir täbib olsun da. Birdän üç ay beş ay altı ay bir il säfärinä gedillär, çöldä biyâbânda biri märiz oldu, buna vâcibdi bir doxtur ola täbâbättih eliyä. ["Keyvân Sovdagär"] Üz dolandırdı: Täbib yeri yaxına gör bu cävânın näfäsi var yâ yox. Rävayetdi diyällär täbib bir dana ayna gätirib tutdu bu cävânın ağzının bärâberindä gördü här iki üç deyqädän bir näfäs gedir qeyidir ayna tärrädi. Näfäs ki däyir ayniya, ayna tärrir. Dedi qurban bu cävânın näfäsi var. Tanımılar da kimdi.[Täbib dedi] Eğer buna bir nev'i täbâbätlih eläsäm bu ayılar veli eğer bir [başka] nev'i täbâbätlih eläsäm bundan min danada olsa ayılmaz. ["Keyvân Sovdagär" dedi]: o nämänädi? [Täbib] üz dolandırdı: Egär qırx gün qırx gecä bu guyunun başında sâkin olax, män muna täbâbätih eliyäm, ümidim häqqä var ki bu cävân elä gälä, ämmâ äğär yol gedä-gedä buna täbâbätih eläsäm min dana can olsa biri

---

[103] . Ehl-eyal: Aile.
[104] . Riyâzet: Zorluk.
[105] . Sälävât çövürmek: Salavat getirmek.
[106] . ز صولت پلنگ و ز هیبت که آن که یزدان پرستان همان رهران
Görünüşü kaplan gibi, heykeli öyle iridi. bütün Pehlivanlar ona hayranidi ve onu taklit ederlerdi.
[107] . Yūsif-i Sâni: İkinci Yusuf.
[108] . Rüzgâr: Zamane
[109] . Uşax: Adam, şahıs.
[110] . Güc çatmak: Güc yetişmek.

qutulmaz. Allaha and veririk öz izzät û cälâlinä harda märt kişi varsa onun işinä näcât versin. “Keyvân Sovdagär” o märd kişilerdänidi. Üz dolandırdı: Täbib nä qädr ki bu oğlan älä gälmiyib män bu quyunun başından häräkät elämäräm. Sän ärxäyin buna täbâbätih elä. Täbib mäşgul oldu buna älindän gälän imkânlarla buna täbabätlik elädi. Yaralarına märhäm qoydi. Bir gün iki gün üş gün beş gün, Şikâri hala gäldi. Väqtiki Şikâri daha özün bülür “Keyvân Sovdagär” getdi yanına, bundan su‘âl eylädi: Oğul de görüm sän kime neynämisän? Sänin älinnän nä xätâ baş verib? Säni niyä gätiriblär salıblar bu guyuya? Sän kimä zülm elämisän? Şikâri üz dolandırdı: Qurbân “Keyvân Sovdagär” män inanmıram älimnän elä bir xätâ baş verä ki, män bir adamı incidäm äliminän ya diliminän, ämmâ rûzigârdı fäläh-zädä olmuşam, getiriblär salıblar da. Tâ o günä kimin ki ustâd belä nizâmä çäkib: iymi gün tämâm olanda Şikarini “Keyvân Sovdagär” dubarä tutub danışığa, gördü xeyir demir ki mäni niyä gätiriblär salıblar quyuya.

Ustâd belä näzmä çäkib ki: “Keyvân Sovdagär” su‘âl eylädi: Oğlum de görüm şärabdan zaddan içärsään? Dedi: Niyä qurbân olsa içäräm. “Keyvân Sovdagär” dästur verdi, minây-e şärâb qoydular arayä. Mäşgul oldu Şikâri bir neçe piyâlä işdi. Bir balacä häyecânä gäldi. “Keyvân Sovdagär” sözün üstün aşdi. [Dedi:] Oğul de görüm sän kimä zülm elämisän? Sän eläbil elä oğlan dağisän, män görüräm, danışığından simannan yaxcı oğlana oxşuyusan. Ammâ de görüm sän kimä zülm elämisän? Älinnän nä xätâ baş verib? Niyä säni gätiriblär salıblar bu quyuya? Şikâri üz dolandırdı. Vallah “Keyvân Sovdagär” mänim älimnän xetâ çıxmaz, indiyäkimi inanmıram män diliminän äliminän incitmiş olam, veya bir näfär diyä ki bu mänä zülm eliyib. Çox söz diyännän sora “Keyvân Sovdagär” dedi oğul o böhlär[111] mänim başıma geçmäz. Sän hätmän birinin namusuna zadına käc baxmısan, säni gätiriblär bu guyuya salıblar. Bu kälmäni diyändä Şikâri nâ-rahand oldi.[112] Şikâri axı elä bir vicüd değildiki. Dedi: “Keyvân Sovdagär” meni sänin bu sözün nârahand elädi. Qulax as deyim da mäni niyä gätiriblär salıblar bu quyuya: götürüb bu dillärinän görax Şâh-ı Dârâ oğlu Şikâri nädeyib män dä ’ärz eliyim ’äziz eşidenlärin sağlığına: (Yanıx Kärämiynän havasında)

Sänä qurbâbn olum “Keyvân Sovdâgär”,
Elimnän[113] gülümnän aralıyam män.
Sänä kömeh olsun bir pärvärdigar,[114]
Qohumdan[115] qardaşdan yaralıyam män.
(6+5)
Män aşıqam gan eylär,

[111] . Bö[r]k: Şapka.
[112] . Nâ-rahand olmaq: Üzülmek.
[113] . Elimnen: Elimden.
[114] . Pärvärdigâr: Tanrı.
[115] . Qohum: Akraba.

Dad eylär divan eylär,
Dost mäni bu halda görsä,
Yâ ölär ya qanıma qan eylär.
(Bayatı)

“Keyvân Sovdagär” üz dolandırdı: Oğlum, bu sözləri sän kimä deyirsän? Sänin sözün bu m‘ämâ[116] verir ki, sänin başıva bu oyunu qohum qardaş gätirib hä? Qohum qardaş seni gätirib salıb bu quyuya. Män inanmaram, heş vädä qohum qardaş, el tayfa adama bu zülmü elämäz. De görüm sänin älinnän nä xätâ baş verib. Sözün düzün deginän. Şâh-ı Dâre oğlu Şikâri dedi qurban qulag as deyim da. Götürüb obürü kälmäsin bu dillärinän deyib ’ärz eliyim ’äziz eşidenlärin sağlığına: [1]

Ävvəldä şäm yanar sor[r]a pärvânä,
Hicr-i möhnetninnän gälmişäm cânä,
Çox istärdi mäni yâd-i bigânä,
Atamın qälbinin qärâriyam män.
(6+5)
Mäm âşıx[117] geşmä[118] männän,
Çay sännän çeşmä männän,
Baxma yâdlar sözünä,
Cavanam keşmä männän.
(Bayatı)

Keyvân Sovdagär üz dolandırdı: Oğul yani sän elä bir adamsan ki o yâd-i bigâniyä[119] kimi säni istärdi? Dedi: Bäli mäni şähridä yâd-i bigâniyäkimi qohum äqräba sählidi hamı mäni istär özümdä dädämin säbr û qärârıyam. Sän necä bu sözü mänä diyisän Keyvân Sovdagär? Keyvân Sovdagär üz dolandırdı: Oğul bäs indi ki o curdu de görüm sänin adın nämänädi? Äsli näsäbin[120] kimä yetişär? Dädovun [dädävin] adı nämänädi? Sän kimin oğlusan? Dedi qulaq as deyim. Şikâri götürüb bu dillärnän öz adın vä atasının adın deyib ärz eliyim äyläşänlärin[121] sağlığına:

Fäläk verib mänä bol ahi zâri,
Artırıb därdimi dindirmä bâri,
Şâh-ı Dârä oğluyam adım Şikâri,
Atamın qälbinin qärâriyam män.
(6+5)
Män âşıq o güneylär,
O quzeylär o güneylär,
İki häsrät birbirin görändä,
Elä bayramın o gün eylär.
(Bayatı)

---

[116] . M‘änâ: Anlam.
[117] Âşıq sözcüğü arasıra âşıx biçiminde söylenmektedir.
[118] Geşme: Geçme
[119] . Bi-gânä: Yabancı.
[120] . Äsli näsäb: Soy küt.
[121] . Äyläşän: Oturan.

[Keyvân Sovdagär dedi:] Necä Şah-ı Dâre oğluyam adım Şikâri? Dedi: Bäli qurbân mänim adım Şikâridi. Özümdä Şah-ı Dâre'nin Mälik Şah-ı Rumi'nin oğluyam. Şikâri'nin oğlanlığın dilâverliğin[122] ism û räsmi şöhrätin Keyvân Sovdagär eşidmişdi, ämma özün görmämişdi hänuz tanımırdı. Eleyki adı meträh oldu Şah-ı Dârä oğlu Şikâri [adını] eşidändä sesi Keyvân Sovdagär düşdü bunun qädämlärinä. Dedi: Cävan day sän dedin demädin ehtiyacı yoxdu. Sänin oğlanlğn şücâ'tliğin, iyidiğin hammısı gälib mänim qulağıma yetişib. Amma säni and veriräm cälâl-i ilâhiyä de görüm säni niyä gätirib salıblar bu quyuya? Şikâri üz dolandırdı, neceyki başının särgüzäştini män sizä 'ärz elämişäm Keyvân Sovdagär'ä sohbät elädi.[dedi:] Mäni qärdäşim gätirib salıb bu quyuya, riyâsät-i dünya[123] ve mäqâm üçün. Dädäm çün mäni yerinä pâdişah elämişdi, qärdäşim käläyinän gätirib mäni salıb bu quyuya mänim älimnän ayrı xätâ çıxmıyıb. Söhbät tämâm olsun durublar köçü çattılar. Köçü çatıblar qâfilä rävâne-yi râh oldu. Yola düşüb gälmäyä mäşgûl oldu. Az gäliblär çox gäliblär, gälib yetirdilär hara; şähr in känârinä. Şikârinin bi bağı varidi, "Güllü Bağ" diyärdilär adına. Biridä Ärçä'nin varidi. Çün şâh-ı zadeydilär häräsinin öz bağları ayriydi. Şikâri'nin gözü düşür öz bağçasına, görür ey dâd-ı bidâd[124] o zaman ki bunun bağında sağlığında gül gülä sälam verärdi, sular gülâb-ı xızr kimin axardi, bülbüllär cäh-cäh vurardi gül üstä här gül öz mähbubun yad elärdi misl-i beheştin gûşesiydi, indi nämänä olubdu, gül çiçäh ağacı çalı tikan olubdu. Bağ xärâbä qalıb virân olub. Ämmâ Ärçä'nin bâğında gül gülä sälâm verir. Bildi ki Ärçä özü häyyidädi[125] sağdı sälâmätdi, bunun bağın virân elämäktä öz bağı elä gäşäh galmaxda. Üräh därdä gäldi. Şikâri äl elädi sazi döndärdi sinäsinä, [dedi:] Keyvân Sovdagär sänä qurban olum, üräyim därdä gälib istiräm sänä bir neçä kälmä söz diyäm, äğär demäsäm üräyim patlar. Götürüb bu dillärinän göräk Şikâri nä deyib 'ärz eliyim eşidänlärin sağlığına:

Bu dünyadä herkim gülsä,
Onun yäqin[126] 'âri olmaz,
Bir bağın bağbanı ölsä,
O bağın heş bâri olmaz.
(4+4)

Keyvân Sovdagär dedi oğul gäl goyax gedäk. Şikâri dedi Keyvân Sovdagär üräyim därdä gälib därd älindän üräyim od tutub yanır goy sözümün obürü kälmäsin'dä deyim aldı dubârä:

Bu görükän Güllü bağdı,
Düşmanım ölmäyib sağdı,
Mänim gönlüm uca dağdı,
Yel äsändä qari olmaz.

---

[122] . Dilâvär: Kahraman.
[123] . Riyâsät-i Dünya: Dünya makamı.
[124] . Ey dâd-ı bī-dâd: Vay canına.
[125] . Heyy: Diri.
[126] . Yäqīn: Kesin.

(4+4)

Keyvân Sovdagär dedi goy gedäk amma Şikâri dedi sözümün täxällüsü galdı. Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri göräk sözünün täxällusunu necä deyir, män deyim bütün eşidänlärin sağlığına:

Düşmänim göründü gözä,
Köhnä [127]därdim oldu täzä,
Qoysam düşmâni sağ gedä,
Şikâri, Şikâri olmaz.

(4+4)

Söz tämâm eliyib rävâne-yi râh oldu. Az gäliblär çox gäliblär, yetişdilär şährä. Keyvân Sovdâgär här zämân gäldiği kâvrân-särâdä mätâ'in endirdi. Gâfilä[128] hämûn kâvrân-särâda sakin oldu. Qädim räsm idi sovdagärlärinän padişahlar arasında bir şähridä ki sakin oldular ki malların orda frûşä yetirsinlär[129] bir xonça bäzerdilär aparardılar pâdişahın görüşünä pâdişahdan icâzä alardılar ki bäli biz istirik bunları firûşä yetiräk. Keyân Sovdâgär xonça bäziyib döresindä bir neçä tacirlärdän bir qulamın başına qoydular bu xonça tabağı aparıblar padişahın huzûrinä. Xäbär veriblär Ärçiyä; bäs Keyvân Sovdagär gälib. Pärdä-dâr pärdäni sındırıb, icâze olundu bunlar vârid olsun içäriyä. Bäli çay qähvä vû qeylân, yemäk işmäk burada sohbätä mäşgûl olsunlar eşid dâsitâni kimnän; [Ärçä'nin dostundan] Ärçä'nin bi dana dutsu[130] varidi, behesâb sigä qärdäş olub bunan. [Ärçä] Öz nänä bir dädä bir qärdäşin aparıb salıb quyuya, üräyinin äsrârını gätirib ona diyib. Şikârini nä cûr aparmışdi nä cûr quyuyq salmışdi hamısın ona deyib. Äz qäzâ[131] onun güzari düşdü karân-säranın qabağınnan. Üstâd belä näzmä çäkib Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri oturub kärvân-särâda o mallrın üstündä sazı basıb bağrına oturub häzin häzin sazı danışdırır härdän'dä bir kälmä oxuyur. Ärçänin siğä qärdäşi ki ordan geçirdi qulağına bir säs gäldi qulağına dönüb baxanda gördü bir aşıq oturub tayların üstündä ämmâ simâdä[132] kimä oxşuyur eläbil män bunu görmüşäm. Biraz fikr eliyännän sora ey dâd-i bidâd bu Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri'yä oxşuyur.[133] Yeriyib yaxına sälâm verdi, äleyküm sälâm [cävab aldı].[dedi] Âşıq [cävab aldı]: Bäli [dedi]: De görüm sänin adın nämänädi? Dedi mänim adım aşıxdı. Dedi görüräm aşıxsan saz çalıb oxuyursan mänä adını de. Dedi: Elä mänim adım aşıxdı. [Gerçek adını söylämädi.] Dedi sänä dädä nänä bir ad goyub ya yox män istiräm mama'nin qulağıva çağırdığı adı orgäşäm. Dedi mänä dädä nänä qoyan ad mamanın qulağıma çağırdığı ad elä aşıxdı. [Şikâri dedi] Eläki inanmısan [durdu] yumuruğu düğünlädi

---

[127] . Köhnä: Eski.
[128] . Qafile: Kervan.
[129] . Frūşe Yetirmek: Satmak.
[130] . Dust: Dost, arkadaş.
[131] . Äz qäzâ: Kazarak.
[132] . Simâ: Yüz.
[133] . Oxşamaq: Benzemek.

[onun] üstünä. [Şikâri dedi] Xätâ-kâr sänä diyiräm adım aşıxdı. Dedi Allah atuva [atana] rähmät eläsin otu [otur] yerindä bildim adın aşıxdı. Qeyidib özün därhöl [därhal] yetirdi därbara. Bir adamın padişahla dosluğu ola da munun [bunun] qarovul ehtiyaç däyil ki qabağın kässinnär. Ärçä'nin dostu özünü därhöl yetirdi Ärçä'nin bärâbärinä yavaşca sıxıldı qoltuğuna [dedi] qardaş dedi bäli. Dedi: Bäs sän deyirdin Şikârini öldürmüşäm, salmışam quyuya, min dana canı olsa biri qurtarıb gälmäz, çıxıb gälebilmäz? Dedi ey dâd-i bi-dâd älân Keyvân sovdagärin mänziindädir. [Ärçä] Dedi: Äslän imkânı yoxdu. Dedi män diräm vardıda. Ägär inanmasan elä bu qalıb qalıb Şikâri olacax. [Ärçä] Dedi bäs neyliyäh? Dedi sän istisän yaxşı ola buları qonax çağır gecä Keyvân sovdagäri, väli denän nämänä nökärlärin var mehtärlärin var qulamıva kimi hamısın gätir. Sözü câtirindä saxlayıb Keyvân sovdagär durub gedändä Ärçä üz dolandırdı: Keyvân Sovdagär [cävab verdi] Bäli [dedi]: Nämmänä nökärin qulamın var hammısı bu gecä mänä qonaxsız, mehtärlärivä kimi gätiräcaxsan. [cävab verdi]: 'Eybi yoxdi. Durublar getsinlär cäräyâni Şikâri'yä dedilär. Şikâri dedi: Mane'i yoxdu siz gedäcaxsız edin, hamnı apar bi männän sora. Växt-i ki gecä gälib arayä şäb-nişnlık oldu, qonaxlar münäzäh ârâstä här käs öz yerindä oturub, Ärçä'nin bu söz yadına düşdü. Göz dolandırdı dörüyä. Gördü xeyir Şikâryä oxşuyan bir şäxs yoxdu. Üz dolandırdı o dutsuna: Dustum? [cävab verdi] Bäli. [dedi] De görüm sän diyirdin Şikâri buların içindädi? Män göräbilmiräm. Dedi goy mändä baxım görüm. Göz dolandırıb dörüyä gördü xeyir Şikâriyä oxşuyan şäxs burada yoxdu. Växti ki Şikâri'yä oxşayan şäxs olmasın [dutsu dedi] män gördüğüm şäxs burada egil. Keyvân Sovdagär'dän soruş hätmi o gätimäyib. Ärçä üz dolandırıb: Keyvân Sovdagär; [dedi] Bäli. [Ärçä dedi]: Mägär män sänä demämiştim ki nämänä nökärin qulamın var hättâ mehtärlerivä kimi gätiräsän bura? [Keyvân Sovdagär dedi]: Bäli hamısın getimişäm.[Ärçe] dedi män bilän elä bil birin gätimämisän. Keyvân Sovdagär işi anladı, dedi: Bäli qurbân bir näfärimiz var gätimämişäm, çün o qâbil-i bu mäclis dägil. [sordu]: Niyä mägär näyidi? Dedi o aşıxdı, elädä bir söz bülmez ağzın açar däri-väri diyär ordan buradan diyär. Onu biz öz yanımızda götümüşüh ki çöllärdä biyâbânda täh qalanda, gäm äl verändä gussä[134] äl verändä bizä beş-üş [üç] kälmä ordan buradan desin tâ biz[im] göylümüzün gäm gubâri götürülsün. [Ärçä dedi]: Nä manehi var gälär burada oxuyar beş üş kälmä biz qulaq asarıx. [Keyvan sovdagär] Üz dolandırdı: Qurban axı elä bir qabilli oxumaq oxumaz (niyä Keyvân sovdagär qabaxdan istir bäräni bärkitsin) [sonunda Keyvân Sovdagär dedi]: Xûb[135] manehi yoxdu, ägär sälâh bilisiz gälsin bura färrâş yollayın getsin gätisin. İki näfär färrâş yolluyublar gettilär. Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri otu[r]muşdu mänzildä. Vârid oldular içäri: Sälâm,

[134] .Gussä: Keder.
[135] . Xub: Peki.

Äleykümä sälâm.[sordular]: Keyvân sovdagär in aşigi sänsän? Dedi bäli necä bäyä? [dedilär]: Pâdişâh ist[äy]ir säni. [Şikâri dedi]: xeli xûb gedäh . Durdu bu[n]larınan ba-häm gäldi därbara. Gätiriblär saxlayıblar Şâh-ı Dârä oğlu Şikârini harda; pärdänin dalısında. Şahdan icazä istiyillär ki Şikâri vârid ola mäclisä. Ämr ämr-i şähriyârdı. Ärçä icâzä verdi, ki bäli ‘âşıx vârid olsun mäclisä. Pärdä-dâr pärdäni sındırıb vârid olsun mäclisä ävväl eşqidä ädäb ällär sinäsindä kärnûş elädi, iki qat äyildi sälâm verdi qäddin râst eliyib bir qädäm dä getdi qabağa genä sälâm verdi, yeddi qädäm getdi qabağa här qädämdä kärnûş elädi. Qäddin râst eliyib Ärçä’nin muqâbilindä. Ärçä’nin gözü sataşanda Şikâri’yä gördü ey dâd-ı bidâd Öz qärdäşidi.

Ustâd belä näzmä çäkib: Bir müddät dili tutuldu nitqi gûyâ[136] olmadı ki bir söz desin. Bir qädridän sora nıtqı gûyâ olub ävväldä ağzından bu kälmä çıxdı ki: Cällâd. İki näfär şäyâtin sifätlärdän yeriyib bärâbärä [dedilär:] Qurbân qıble-yi ‘âläm sağolsun yemişih çöräyivi – xäşdämişih puluvi, qılıncımız käskin här kimin ‘ömrü tämâmä yetişib ämr ver başıynan bädäninin arasına ayrılıq salax. Şikâri bir sağdan gälänä dönüb baxıb bir soldan gälänä lö’b oturub buların canında bir neçä qädäm äyländilär dalıya. Buyan täräfdän Keyvân sovdagär qalxıb yerindän [dedi:] qurbân qıble-yi ‘âläm[137] sağ olsun, de görüm mänim aşığımın günahı nemänädi, nä xätâ baş verib elinnän ävväl dä cällâd istisän bunu öldüräsän? [Ärçä] Ayrı bir söz tapa bülmädi. Dedi: Bura bax görüm bäyä bu yekälihdä’dä ‘âşıq olar? Çün Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri heykäldän biraz qäviydi.

“Zi sovlät päläng û be heybät cähân,
Ki yäzdân-pärästân hämun rähbärân.”[138]

Ägär bir märkäbin üstünä çıxsaydı eläbil dağı goymusan dağın üstünä. Keyvân Sovdagär üz dolandırdı: Qurbân o bir irâd däyil, bir xätâ däyil ki mänim aşığımın älinnän baş verä. Adamdı ya biraz balaca olar ya biraz böyüh. Dövrädän ämir û ümärâ väzir û vüzärâ üz dolandırdılar: Qurbân! Keyvân Sovdagär düz buyurur, bu bir irâd[139] däyil aşığa.

Bu yanan o yannan üz vurublar. Ärçä icâzä verdi ‘Âşıq oxusun. Götürüb bu dillärinän göräh nämänä diyäcäk ‘ärz eliyim eşidänlärin sağlığına:

Nâmärdin üzü gülmäsin,
Gizli sözüm âşikâr däyil.
Sırrımı heş käs bilmäsin,
Gizli sözüm âşikâr däyil.
(4+4)
Nä lâzimdi özümü öyäm,
Sırrımı nâmärdä diyäm,

---

[136] . Gūyâ: Konuşan.
[137] . Qıble-yi ‘âlem: Şahlara verilen bir lakap.
[138] . ز صولت پلنگ و ز هیبت که آن که یزدان پرستان همن رهران
Görünüşü kaplan gibi, heykeli öyle iridi. bütün Pehlivanlar ona hayranidi ve onu taklit ederlerdi.
[139] . İrâd: Sorun.

Şer oğluyam şer-beçäyäm ,
Mäni aşıx bilmir bilmäsin
(4+4)
Män ‘âşıq qoydun mäni,
Nâr kimi soydun mäni,
Nä kölgändä saxladın,
Nä bir günä qoydun mäni.
(Bayatı)

Dübârädän cällâd istiyib. Şeyâtin sıfatlardan ikisi yeriyib qabağa. [Dedilär] Qurbân: Cân fädâ kimin ömrü başa yetişib başıynan bädäninin arasına ayrılık salaq. Ämmâ Keyvân Sovdagär genä qabağın sädd elädi [dedi:] Qurbân axı nolubdu ki bu ağzın açıb danışdıkça sän başlısan cällâd cällâd [demäğä]. Mägär mänim aşığım nä günâh eliyib?[Ärçä] dedi: Keyvân Sovdagär megär görmüsän ki diyir nä lâzim özümü öyäm sırrımı nâmärdä diyäm? Mäni dubârä genä nâ-märd hesâb eliyib. [Keyvân Sovdagär] Dedi: Qurbân män ävväldä demişäm [bu] aşığın sözünnän kärä dä çıxar kürä dä çıxar, qâbil söz dä çıxar, bir moqe’ iştibâh eliyib be-qabil söz’dä çıxar. Män sänä ävväldä demişäm da bu aşığın cüzündä däyil. Bunu biz özümüzdän ötürü götürmüşük. Dövrädän genä üz vurublar. Ärçä icâzä verdi ki aşıx sözünü bitirsin. Amma Keyvân Sovdagär yavacca [yavaşca] göz elir Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri yä ki oğul bir cür elä urdan xätâsız bälâsız çıxax gedäk. Şikâri Keyvân Sovdagär’ä göz eliyib[140] ki sän ehtina elämä äğär bie dämir parçasıälinä geşsä dünya qabağında dayanmaz. Bäli ämr olundu [aşıq] sözünün täxällüsünü oxusun. Şikâri bu dillärinän desin ‘ärz eliyim tämam dusların sağlığına, ‘âşıx dusların sağlığına:

Mäclistä tanısın hamı,
Şahlar şahı veribdi câmı,
Şah versin Şikâri verän än‘âmı,
Ömr-i dölät mâlı üzülmäsin heç.
(4+4)
Män aşıq gülä nâz,
Bülbül eylär gülä nâz,
Zämänä belä getsä
Ağlıyan çox gülän az
(Bayatı)

Ärçä bu sözü eşidändä dedi: Bura bax görüm nä Şikâri’si? Dedi: Qurbân sännän qabax burada bir cävân otumuşdu täxt-i sältenetdä hokmrânlığa mäşgûl idi. Mänim neçä märhälä bura güzârım düşüb mäni gätitirib burada çaldırıb oxudturub mäni çox täşviq[141] elettirib. Adına Şikâri diyärdilär menä hämmişä[142] än‘âm verärdi, sän mäni ävvel görännän menä cällâd istisän öldütdüräsen mäni günâhım nämänedi. Män aşığam ya biraz pis oxuram ya biraz yaxşı

[140] . Göz elemaq: İşâre vermek.
[141] . Täşviq: Alkış.
[142] . Hämişä: Her zaman.

oxuram. Niyä geräk mäni öldüttüräsän? Bu kälmäni eşidändä Ärçä dästûr verdi bu aşiqä än‘âm gätirin. Gediblär o zämânın pulu üş [üç] yüz tümän âşiqä än‘âm gätirdilär, berâberindä qoydular yerä.

Eşid dâsitâni Keyvân Sovdagär’dän: Keyvân Sovdagär yerindän häräkät eliyib, älin atıb o pulları götürüb gätirb pâdişâhın bärâbärindä qoydu yerä. Dedi: Qurbân belänsi pulları mänim qapıma sâil[143] gäländä, män muqäyyät[144] ollam [olurum] veräm o sâilä. Sän mänim aşığıma üş yüz tümän änâm verisän? Äl eliyib däftäri qoynunnan çıxadıb otuz tul orda nisiyäsi varidi hämûn şähridä. Bir belä filân käsdä vardı qäläm çähdi, bir belä filân tacirdä varımdı qäläm çähdi, dedi hamısın sädäqä elädim aşığıma. Mänim aşığımın elänsi pullara ehtiyâcı yoxdı. Nä qädär mänim canımda can var canım sağdı mänim aşığımın belänsi pullara ehtiyâcı yoxdı. [Keyvân Sovdagär dedi]: Durun ayağa. Keyvân Sovdagär näfärâtinä[145] dästûr verdi hamısı[146] durdular äyağa, şam[147] da yemädilär. Ämmâ Ärçä üz dolandırdı: Keyvân Sovdagär indi ki gedisän, ägär gün çıxana kimin buradan qafiläni häräkät elädin elämisän, elämäsän, verräm mâlıvı qârät elällär özüvü dä tiräbârân elällär. Keyvân Sovdagär üz dolandırdı: Qurbân älân[148] istiräm gedäm. Sänin kimi şäxsilärin mämläkindä nä qädär galmasa o qädär sälâhdı. Häräkät eliyiblär gäliblär kârivân-särâyä.

Ustad belä nizâmä çäkib: Yolladı iki näfär nalbäd gättilär. [Keyvân Sodâgär] dästûr verdi nalbeddärä tämâm mâl heyvanın at qaırın nämänä nal mıx varidi çäkibdilär tohdülär yerä dedi buların nalların tärsä nallıyacaxsan. Väqti ki biz buradan häräkät eliyäcağıx qafilä gedäcax şähridän xâric olsun, bir näfär räddinä baxsa bele ehsâs eläsin ki bu mâl [kâvrân] vârid olub şährä. Dedilär xeyli xûb.[149] Çäkib tämâm at qatır nalın çäkib töhdülär yerä tämâm tärsä nalladılar. Süb[h]ün växtindä qâfilänin yükün çatıb[150] häräkät elädilär. Bir qedr gedännän sora şähridän aralaşsınlar [aralaştıklarında] Şikâri’nin gözü sataşdı qäbristânlıxda[151] bir dana saxtumanä.[dedi:] Keyvân Sovdagär [dedi:] Bäli. [dedi:] O zämâni ki mäni qärdäşim quyuya salmamışdi, bizim bu qäbrästânlıxda belänsi saxtuman[152] yox idi, hätmän männän sora atam dünyadän gedib märhum olubdu. Hätmän o qäsridä mänim dädämin mäzârı var icâzä istiräm sännän män bi[r] gedim dädämin [mäzarının] başı üstä gälim. Keyvân Sovdagär

---

[143] . Sâil: Dilençi.
[144] . Muqäyyät: Utanmak.
[145] . Näfärât: Adamlar.
[146] . Hamısı: Hepsi.
[147] . Şam: Akşam yemeği.
[148] . Älân: Şimdi.
[149] . Xeyli- xūb: Pek ala.
[150] . Yük çatmaq: Yük yüklemek.
[151] . Qäbristân: Mezarlık.
[152] . Sâxtuman: Bina.

üz dolandırdı: Oğlum qoy gäl çıxax gedäh, yolumuzdan saxlama. [Şikâri] Dedi qurbân getmäsäm ora äğär qärârım gälmäz. Gäräh gedäm bi[r] dädämin [mäzarının] başı üstünä. Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri ayrılıb bulardan, qafilä mäşgûl oldu yol getmağa, [Şikâri] gälib yetirdi hämun säxtumanä. Qapıdan vârid olup içäri gördü bäli burda bir mäzâri täşkil veriblär[153] amma iki dänä vâ‘ iz u ‘âlim oturublar biri ayax täräftä biri yuxarı täräfdä, Qur’ân tärâvät ellilär. [Dedi:] Sälâm [cävâb] Äleykäs-sälâm.[Şikâri] Su’âl eledi: Bu qäbr-i şärif kimin ola? Dedilär: Bu Şâh-ı Dâränin qäbridi. Şikâri oturub neynädi? Äl eliyib sazı köynäyinnän[154] çıxatsın. Dedi bura bax görüm; olar ki män burada bir fât[äh]ä oxuyam? Vâ‘izlärin biri üz dolandırdı: Oğlum bäli. Äl eliyib sazı köynäyinnän çıxatsın. Vâ‘izlärin biri dedi nä iş görüsän? Dedi istiräm fâtä[h]ä oxuyam da mäyä sizä demädim? [dedi:] Bunnan ki fatähä olmaz. [Şikâri] Dedi eläbiz dädädän babadan hamımız sazınan sözünän fâtähä verrih [verärik]. [Vâ‘iz] Äl atıb tutub yapışdı sazınnan ki bunan fâtähä olmaz, [Şikâri] yumuruğu düğünnädi bunun üstünä [dedi]: Xätâ-kârın birisi älivi çäkisän män fâtähämi oxuyam ya yox. Öbiris dedi: Älivi çäh goy näcür fâtähäsin verir versin dursun xätâsın sovsun buradan sänin nä işin var. Eleyki älin çäkib, götürüb göräh Şikâri nä dillärinän dädäsinin mäzârinin üstündä oxuyacaq nä nä diyäcäh oxuyum eşidänlärin sağlığına:

Dolanım başıva gül üzlü ata,
Ata can nä yatmısan mäzârıda.
Özün getdin vallah râhät oldun,
Xäbärin yoxdi mäni zârıdan.
(6+5)
Qazan ağlar,
Ot yanar qazan ğlar,
Bir iyit qurbätdä ölsä
Qäbrini[155] qazan ağlar.
(Bayatı)

Sözü deyir gözünün yaşını ruxsârinä rävân eliyir, dädä balalıxdı şuxlux däyil ki. Bu ‘âlimlär gördülär bu âşx bunu dädä xitâb eliyir, sözü deyir gözünün yaşını ruxsârinä rävân eliyir. Ämmâ obürü kälmäsin bu dillärinän deyir mendä ’ärz eliyim eşidänläri sağlığına:

Äğär desäm sözüm çoxdu,
Düşmân sözü mänä oxdu,
Bu yerin väfâsı yoxdu,
Ay dädä can niyä yatmısan?
(4+4)
Dağlara qar düşübdü,
Gör nä hamayil[156] düşübdü,

---

153 . Täşkil vermek: Yapmak.
154 . Sazın köynäyi: Sazın kılıfı.
155 . Qäbr: Mezar.
156 . Hamayil: Düz.

Qäbrivi yadlar qazıb,
Ähläti̇n dar düşübdü.
(Bayatı)

Sözü deyir gözünün yaşın ruxsârinä rävân eliyir. Ämmâ sözünüm täxällüsünü bu dillärinän deyir bändä'be 'ärz eliyim bu dillerinän:

Geçän günü yoxlamadım,
Düşman bağrım oxlamadım,
Senä 'äzâ saxlamadım,
Biliräm incimisän Şikâri'dan
(4+4)
Xoy çimeni, xoyçi mäni,
Märändin xoy çimäni,
Mäläräm dalısıcan tapam,[157]
Ya vurar ovçu mäni?
(Bayatı)

Bu vâ'izlär heyrätdä galdılar. Ey dâd-ı bidâd bu kim ola axı Şâh-ı Dârä'nin oğlu varidi, birini şer dağıdıbdı biridä pâdişâhdı. Bu kimdi, bu nämä deyir? [dedilär]: Oğul sän kim olasan? [Şikâri] dedi: Män dedim da män Şâh-ı Dârä oğlu Şikâriyäm. Mäyär sözümdä tikrâr elämedim "Sänä 'äzâ saxlamadım biliräm incimisän Şikâri'dän". Män Şâh-ı Dârä'nin oğlu Şikâri'yäm. Dedi oğul mägr Şikari'ni şer dağıtmıyıbı? [Şikâri] Dedi: Nä xeyir.[158] Başının sär-güzäştini bulara da dedi. Üzün qoyub dädänin qäbrinin üstünä, ağlıyıb, ağlıyıb. Vâ'izlär bunu râm elädilär, täskinlih verdilär. Durub icâzä istiyib getsin, bir qädr dä elin saldı cibinä ağlı-qaralı yetirdi bu 'âlimlärä ki män gediräm, väli istigas eläyin atamın rûhu mänim dalımca du'âcı olsun. Xudâfizlih eliyib bulardan yola düşüb. Az gälib çox gälib, gälib yetirib qâfiley[ä]. Keyvân Sovdagär[ä]. Bir qädr gedännän sora gördü bu yerlär âşinâ gälir buna.[Şikâri] Su'âl eylädi: Keyvân Sovdagär hara gedirıx? Dedi: Oğul biz gedirih Yämän şährinä ki paytäxt-ı Mänzär Şâh-ı Yämänidi. Şikâri başını dolandırdı. [Keyvân Sovdagä] Dedi: Başıvı niyä dolandırısan? Dedi: O zämâni ki män varıdım dädäm varidi qärdäşim quyuya salmamışdı hänûz helä män şahlığ elämirdim, Dädäminän män peymân bağlamışdım, här hansı mämläkätinän cängimiz olsaydı män täk u tänhâ gedärdim qoşunun qabağına.

"Siyâhi läşkär näyâyäd be kâr,
Yeki märd-i cäng-cui beh äz säd hezâr."[159]

Bir näfer cäng-cû dilâvär yüz min nefärin bärâbäridi. Täk-i tänhâ minärdim atımı gedärdim mınnan neçä märhäledä mänim dädämin sözü oldu, qoşun çähmişdi gälmişdi bizim üstümüzä.

---

[157] . Tapmaq: bulmak.
[158] . Nä xeyir: Yok.
[159] . سیاهی لشکر نیاید به کار یکی مرد جنگی به از صد هزار
Savaş için çok asker bir işe yaramaz, bir gerçek savaşçı yüz bin askere bedeldir.

Män bının qoşunun qıra-qıra neçä däfä aparıb qalanların qala qapısından ötürüb içäri qeyidib gälmişäm. İndi bu mäni göydä axtarır yerdä älinä düşmüräm, ägär meni tapabülä qanımı su ’äväzine içär. Keyvân Sovdagär dedi: Oğul day denän körramamış yer qoymamışam ki qala här yeri vurmuşam bir birinä. Ämmâ neyliyäh[160] Allah xeyir versin. Şikâri üz dolandırdı: buradan bu yana män adımı Xudâ-päräst säsliyäcağam, nä inki Şikâri. Keyvân Sovdagär’in nämänä näfärâtı variydi, hammısı bunun adın munnan bu yana Xudâ-päräst, Şikâri’lih[161] qaxdı. Gälib qala qapısınnan vârid oldular şährä. Genä bir kâvrân-särâdä bular sâkin oldular. Keyvân Sovdager başında bir neçä näfärâtiylä sovdagärlärinän genä bir xonça bäzäyib täbâğ tutub, qoyub bir qulâmın başına gedillär hara: ‘ärzäm be huzûr,[162] Mänzär Şâh-ı Yämäni’nin huzûrinä. Gäliblär yetirdilär därbâra. Xäbär verdilär Mänzär Şâh-ı Yämäniyä ki: Bir tâcir gälibdi dövräsindä bir neçä näfär ‘iddäsi. İcâzä verildi gälib durdular prdänin dalısında, pärdädâr pärdäni sındırıb varid oldular içäri xonça tabağı qoydular yerä. Oturublar, çay, qähvä u qälyân. Bir qädr oturublar durublar getsinlär, Mänzär Şâh-ı Yämäni dä buları qonax çağırdı, ki Keyvân sovdagär çoxdandı bizim mämläkätä gelmämisän, gecä nämänä dövrändä ‘iddän var hamuz mänä qonaxsız. [Keyvân Sovdagär] Dedi: Xeyli xûb. Gäliblär. Gecä gäldi arayä Şikâri dä özlärinän apardılar ki adın qoyublar Xudâ-päräst. Växti ki oturublar, dövrä münäzzäm äyläşiblär Mäzär Şâh-ı Yämäni ustâd belä näzmä çekib: cämâl- pärästidi. Här kim gözel olsaydı sövärdi onu, ayrı lähâzda yox ha. Fäqät diyärdi nä yiyäsän nä içäsän fäqät gözälliğinä tämâşâ eliyäsän. [2]

[Mänzär Şâh-ı Yämäni] Göz dolandırdı dövrüyä. Keyvân Sovdagär’in näfärâtinä baxdı, gördü buların içindä bir cävân oğlan vardı, gözällihdä misl û mânändi yoxdu. Su‘al elädi: Keyvân Sovdagär: O oğlanın adı nämänädi? Keyvân Sovdagär üz dolandırdı: Quebân onun adı Xudâ-päräst di. [Şah sordu:] O sänin nämänändi? Dedi: Qurbân o mänim qulumdı.[163] Bazarda satırdılar almışam (Şikârini diyir). Ey dâd-ı bidâd fäläh Şâh-ı Dârä oğlu Şikârini gör nä äyağa salıb ki qul adı qoyullar adına. [Mänzär Şâh-ı Yämäni] Dedi: Bura bax görüm onu satasan män alam? [Keyvân Sovdagär] Dedi: Nä qurban, män onu özüm üçün almışam. [Mänzär Şâh-ı Yämäni dedi]: Sän gäzärçisän dolanansan bazarrarda, genä râstıva[164] gälär birin alarsan. Sännän täqâzâ eliräm onu sat män alım, män çox sövüräm o oğlanı. [Keyvân Sovdagär] Dedi: Qurban satmaram. [Şâh dedi]: Neçä vermisän iki bärâbärin verräm, mänfät[165] verräm. Qäbûl elämädi. [Şâh dedi]: Üş bärâbär verräm. [Keyvân Sovdagär] qäbul elämädi. İş ora[ya] gäldi

---

[160] . Neyliyäh: Ne edelim.
[161] . Şikârilih: Avçılık.
[162] . ‘Äzäm be huzûr: Size söyleyim
[163] . Qul: Köle.
[164] . Rast gelmek: Karşı gelmek
[165] . Mänfat: Kazanç.

yetişdi ki [Şâh dedi]: Keyvân Sovdagär onu qoyaram tärâzının bir gözünä, bir gözündä'dä onun ağırlığında qızıl veräräm sänä. Gör nä qädär gözü tutub ha Şikâri'ni. [Keyvân Sovdagär] baxdı yavaccänä [yavaşcana] Şikâri'nin yüzünä. Şikâri göz elädi yanı andırdı sözü ki bura kimin[166] sänä az äziyät vermämişäm elä çox zähmetimi çähmisän. Sän mäni sat puluvu al qoy çıx ged, bunnan sorasına Allah qâdirdi. Keyvân Sovdagär [şâh'a] dedi: Qurban da göylüm yoxidi satmağa day senin sözünnän geçäbilmiräm, 'eybi yoxdı.[167] Qäbul eliyib. Gätirib tärâzının bir gözünä Şâh-ı Dâre oğlu Şikârini qoydular, bir gözünädä onun ağırlığında qızıl. Keyvân Sodagär 'äväz eliyib Şikâri'ni verdi ona ağırlığında qızıl aldı. Mänzär Şâh-ı Yämäni dästur verdi, bir däst libas[168] gättilär, bir dana qılış[169]. Libâsi geydi Şikâri äyninä, qılıncı bağladı belinä, [Şâh] dedi oğul bunnan bu yana sän mänä näzär qulu olacaxsan, duracaxsan täxtimin sağ tärefindä duracaksan, mänä näzär qulu olacaxsan.[Şikâri dedi]: Xeyli xûb. Şikâri qäbul eledi. Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri indi oldu Mänzär Şâh-ı Yämäni'yä (düşmänä) näzär qulu. Keyvân Sovdagär gecänin şäb-nişinliğin yorublar çıxdılar getdilär. Bir neçä gün geçännän sora, Mänzär Şâh-ı Yämäni'nin iki dana väziri varidi. Birinin adı Bähmän Väzir, birinin adı Xacand Väzir. Xaccand väzir Müsälmandı batindä, ammâ zahirdä bunlar çün but-päräst idilär boynuna büt asar ämmâ bâtindä müsälmanidi. Ämmâ Bähmän Väzir zâhirdä yâ bâtindä but-päräst-i mutläxdi. Ustât belä nizâmä çäkibi ki: Bu o qädär xûn-xâridi[170] ki müsälmân qanın işmäyä âmâdäydi ki gündä geräh şärâbına müsälman qanı qataydı. Ägär gündä dä tapamasaydı gäräk häftädä bir şerâbına Müselman'ın qanınnan qataydı, içäydi. Müsälmanın qanına o qädär xûn-xaridi. Cängidä[171] Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri'nin ähsini götümüşdi Bähmän Väzir. Bir muştäri gözüynen Şikâriyä baxanda gördü oğlan eläbil görübdü munı [Bunu]. Biraz fikr eledi fikr elädi [öz özünä] dedi: Sän ölmüyäsän bu Şâh-ı Dârä oğlu Şikâriyä oxşuyur, durub pâdişâha diyäcağam. İstädi dursun desin, birdän üreyinä bu qoyuldu ki bekle männän mädräk istädi män nä deyim? Qoy män gedim evdä munun[172] ähsin götü[r]müşäm ähsin tapım, gälim onan sora bu ähsinän bunu sâbit eliyim. Durub där-hol getdi evä. Bir dana cäbäsi varidi, nä qädär äks[173] zât cängidä götürmüşdi, hamısın yığmışdı o cä'bänin içinä. Cä'bä dä nä qädr ehs varidi hamısın töküb qabağına bir bir baxıb, Şikâri'nin ähsini tapdı oların içinnän. Qoyub sinäsinä gäldi hara? Yetirdi bârigâhä. Bähmän Väzir Mänzär Şâh-ı Yämäni'nin

---

166 . Bura kimi: Buraya kadar.
167 . Eybi yoxdu: Sorun değil.
168 . Libâs: Elbise.
169. Qılınc (qılınç) sözcüğü qılış biçimide de kullanılmıştır.
170 . Xun-xâr: Kan içen.
171 . Cäng: Savaş.
172. Äks sözcüğü bazen ähs şeklinde söylänmiştir. Resim.
173. "Bunun" sözcüğü bazen "munun" biçiminde sölenmiştir

bärâbärində kürnüş eliyib dayandı. [dedi]: Qurbân ‘ärzim var. [Şâh dedi]: Bäli, söhbätivi de. [Bähmän Väzir] Üz dolandırd: Bu näzär qûli ki saxlamısan yanında bilisen kimdi? [Şâh] Dedi: Xeyır tanımıram, bi dana qûluydu almışam özüme näzär qûlu elämişäm. Bähmän Väzir dedi: Qurban bu Şah-ı Dâre oğlu Şikâridi. Neçä märhälä bunun dedesiyle bizim cängimiz düşüb, bu tek-i tenhâ[174] merkäbinä sävâr olub, gälib bizinän cäng eliyib. Bizim qoşunumuzu eldän ayazdan salıp, ölänlär ki ölüp heç qalanlarıda gätirib qala qapısından salıb içäri qeyidip çıxıb gedib. İndi de bu qut [kurt] donunda gälib sänin tâc û täxtinä räxnä[175] salsın. [Şâh] Dedi: Bu işin äsli yoxdu. [Bähmän Väzir]: Mädräkim var. [Şâh dedi]: Nämänädi? Çıxadıp ähsi tutdu bunun gözünün berâbärində dedi: Cängide män munun ähsin götü[r]müşäm, buda ähsidi. Mänzär Şâh-ı Yämäni aldı munun ähsinä baxdı, gördü xeyir, özünä oxşuri. Ämmâ misl-i inki[176] bi[r] dana Rûstäm-i dâstân oturub Märkäb-i Ejdaxar[177] üstündä. Az qaldı zähri yarılsın. Mänzär Şâh-ı Yämäni’nin bädäninä r‘üb[178] oturdu, ki axı äğär bu budı, Bä[s] niyä näzär qûlu olub indi mänä? Ägär xeyır qûldi, bu zärb-i şest[179] bu dilâverlih nämänädi? [Şikâri’yä] Dedi oğul bu sänsän? [Şikâri] Dedi: Xeyir qurbân, bu hara män hara. Bu elebil bi[r] dana Rüstämdi, oturub filin üstündä, män bi[r] dana ‘âciz bir beşäräm,[180] ägär o män olsam, sänä näzär qûlu niyä oluram? Mänzär Şâh nä qädär dedi, Şikâri qäbûl elämädi. Aslän boynuna almadı. Mänär Şâh-ı Yämäni dästûr verib, yavaççа[181] işâreynän Şikâri’ni daldan kıs-kıvraq tutdular. Bârgâhın väsätində otuttular yerä qolların dalıdan bağladılar. Bir dana teş gätirdilär qoydular qabağına. [Şâh] Dedi: Oğlan väsiyätivi eläginän. Ägär[182] düz dedin Şâh-ı Dârä oğlu Şikârisän säni öldürmeyäcäğim, (harda göydä axtarır yerdä älinä düşmüri) äğär düz demsän öldüttüräcağam säni. [Şikâri] Dedi: Qurbân Şâh-ı Dâre oğlu Şikâri hara? Män hara? Män heş Şikâri adında ad eşidmemişäm sählidi ki özün Şâh-ı Dâre oğlu Şikâri olam. Män bir qulum birisiyäm, şährilärdä satırdılar, Keyvân Sovdagär alıb gätirdi indi düşmüşäm sänin älinä. Nä qädri diyänän sora boynuna almadı. [Şâh] Dedi väsiyyätin zadın olsa eläginän väillâ min dana canın olsa biri qutulmuyacax. Şikâri dinmädi. [Şâh] Dedi: Bä[s] niyä dinmisän danışmısan? [Şikâr] Dedi: Män nä deyim nä danışım? Nä dinim? Götürüb bu dillärinän göräk nä deyib, bändä ‘ärz eliyim ‘äziz eşidänlärin sağlığına:

Hökm eylädin qollarımı bağlatdın,

---

[174] . Tänhâ: Yalnız.
[175] . Räxnä: sızmak.
[176] . Misl-i inki: Sanki.
[177] . Märkeb-ı Äjdâxâr: Şikari’nin atının adı
[178] . R‘üb: Korku.
[179] . Zärb-i şest: Gösterişli.
[180] . Bäşär: İnsan.
[181] .Yavaççа: Yavaşca (ünsüz benzeşmesi görülmektedir).
[182] . Eğär sözcüğü bazen yumuşak “ğ” bazen de sert “g” biçiminde söylenmektedir.

Qaldı vätnän sarı elim nä deyim,
Sinäm üstü sazı çalar dağlattın,
Yadlarınan nä danışm nä deyim.
(6+5)

Män ‘aşıq bu dağınan,
El gäzär bu dağınan,
Sänä yaxşı diyällär?
Män ölsäm bu dağınan.
(Bayatı)

Sözü deyir nä iki ölümünä râzi qorxur ağlayır, väli özünün başının sär-güzäşdinä çox nârahatdı. Mänzär Şâh-ı Yämäni üz dolandırdı: Oğul sänä demişäm ägär Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri olsan sännän işn yoxdu. Düzün de görüm Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri sän ya yox? [Şikâri] Dedi: Qurban vallah başıv üçün män äslän Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri adı eşidmämişäm. Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri hara män hara? Mänim adım Xudâ-pärästdi. Qäbûl eliyän kim? [Şâh] Dedi: Oğlan düzün de. [Şikâri] Dedi: onda bäs qoy deyim da qulağ as. Alıb dûbâräsin belä desin:

Män Mäcnunu bu hâlidä görmädim
Çox ağladım gözüm yaşın silmädin,
Tifläykän dä şâd olubän gülmädim,
Bağlı qaldı mänim qolum ne deyim.
(6+5)

Män ‘aşıq äbir[183] eylä,
Gözlärim äbir eylär.
Yanasan mänim üräyim
Necä bu därdä säbir eylär.
(Bayatı)

Mänzär Şâh-ı Yämäni dedi: Oğlum düzün de görüm Şikârisän ya yox? [Şikâri] Dedi: Nä xeyir. Bähmän Väzir dedi: Qurban yalanan deyir. Bu Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri di. Ämmâ ‘ärz elädim da bi[r] dana da veziri varidi Xocänd Väzir adında ürähdän bâtinän Müsälmandı, är girdi bunun üräyinä, pärvärdigârâ män ne cür eliyim. Genä nä cür ossa[184] Müsälmândı da bu. Bu tanıyır ki Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri di.[öz özünä diyär]: Pärvärdigârâ män nä cür eliyim ki bunu sağ sâlim çıxardım eşiyä? Qolların aşdırım aparım. Ägär bunu burdan çıxardabilsäm min dana canı olsa birini vermäräm munnarın[185] älinä. Bu fikrä piçidädi,[186] üräyindä näxşä çäkir neyniyim, neynämiyim?

Ämâ eşid dâstânı Şikâri’dän. Şikâri sözünün täxällüsün bu dillärinän desin, ‘ärz eliyim cämi[187] eşidenlerin sağlığına:

Şikâri oldum işi hara yetirdim,

---

[183] . Äbir: Buut.
[184] . Ossa: Olsa
[185] . Bıların: Bunların.
[186] . Fikrä piçidä olmaq: Bu düşüncede olmak.
[187] . Cämi: Bütün.

Gâfil oldum bir nâ-märdä tutuldum,
Qul adına bu şähridä satıldım,
Yolum düşdu bu bärbâdä nä deyim?
(6+5)

Yol käsänlär ay yol käsärlär,
Qorxmaram yol käsänlär.
Gäl bir qol boyun olax,
Belkä ayrıldım sännän.
(Bayatı)

Söz tämâm oldu. Ämmâ eşid dâstâni kimnän, Xocand Väzir'dän. Xocänd Väzir yeriyib qabağa, üz dolandırdı: Qurbân 'ärzim var. Mänzär Şâh-ı Yämäni üz dolandırdı: Väzir, buyur sözüvü de. [Xocand Väzir] Üz dolandırdı: Mänim dä bu därbâridä väzirliktä häqqim var ya yox? [Şâh] Dedi: Bäli,[188] väzirin biri sänsän biri Bähmän Väzir. Xocand Väzir üz dolandırdı: Düzdü Şikâri bizim düşmänimizdi, neçä märhälä bizimle qoşun keşliğimiz olub, qoşunumuzu qırıb, ämmâ bu bir dana Xudâ-päräst di sän almısan qul adına. İndi Bähmän Väzir dä diyir ki bu Şâh-ı Dârä oğlu Şikâridi. Dünyada adam adama oxşar, demiräm oxşamaz ämmâ säher çağıma vurdu Şikâri olamdı elä bir dana Xudâ-päräst di ki almısan, verdin bunu öldürdüler, sähär bu xäbär getdi yetişdi Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri'nin qulağına, Şah-ı Dârä oğlu Şkâri ägär bu kelmäni eşidä, gälsä bu mämläkätdä sägirdän[189] käbirä[190] rähm elämäz ha. Verär bu mämläkät[in] toprağın (dur ez huzur[191] buradan) at eşşeh[192] torbasında daşırlar tökärlär deryâyä. Sän nä iş görüsän Bähmän Väzirn sözüylä, mäğär sänin 'äqlin zây[193] olubdu? Mänzär Şâh-ı Yämäni bir balaca fikr elädi gördü 'äğlä batan bir söz diyir, bu Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri olmadı elä bir dana Xudâ-päräst di, sähär munun cänâbin kim veräcäh? [Xocänd Väzir] Bu näqşeynän bu käläyinän istir Şikârini buradan qurtarsın. Bähmän Väzir Üz dolandırdı: Qurbân bunun sözünä baxma, bu Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri di. Dünyâye mâ-sävâ[194] yığışa mänim beynimä girmez. Fäqät[195] Şâh-ı Dârä oğlu Şikâridi, nä Xudâ-päräst. Xocand Väzir üz dolandırdı: Qurbân ägär män yalan desäm o da yalan deyir. [Şâh] Üz dolandrdı: Väzir diyäsän äğilä[196] batan söz diyir, bäs män neyniyim? Verim zindâni eläsinlär? [Xocand Väzir] Dedi: Yox. Sän ägär mänim sözümü qäbul eläsän, munu üş günä kimi ver mänä zämânät. Egär bu Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri oldu Şikâriliğin boynuna qoyaram ägär olmadı, getirräm bu cür

---

188 . Bäli: Evet.
189 . Sägir: Küçük.
190 . Käbir: Büyük.
191 . Dur äz huzur: buradan uzak.
192 . Eşşeh: Eşek
193 . Zay: Zayi', yok olmak.
194 . Mâsävâ: Her ne var.
195 . Fäqät: Yalnız.
196 . Äğil: Akıl.

xidmätinä[197] t'ävil [tehvil] verräm, ki bäli qurbân bu Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri di ya däğil. Fäqät üş gün sännän mohlät istiyiräm. Qäbul elädi. İmzâ aldı Mänzär Şâh-ı Yämäni, Xocand Väzir'dän. Üş günün zämânätine verdi Şikâri'ni apardı. Xocand Väzir'in bi[r] dana qızı varidi. Be-nâm-ı Pärnâz. Böyüb sinn û sâli dolmuşdi. Hädd-i kämâlindä[198] olmuşdı. Neçä yerdän muna ämir û ümärâdän väzir û vüzärâdän elçi gelmişdi, vermämişdi heş kimä. Axir qız dilä gelmişdi:[199] Ay dädä axı mäni böyüdüb turşu küpünä basmıyacaxsan ki axı, mäni istiyän var niyä vermisän çıxam gedäm xânävâdä sahibi olam? (Çün bular hamısı büt-pärästidilär bu Müsälmânidi.) Qızın 'äğli käsmirdi ama bunun ki 'äğli käsir.[dedi]: Qızım nâ-rahand olmagınan bulardan säne är çıxmaz. Gün bir gün olar görärsän yapışmışam bir dana oğlanın däst-bändinnän gätiriräm sänin üçün. Sänä bulardan fayda yoxdı. Şikâri'ni dä ki bu tävil alıp, yapışıb däst-ibändinnän. Qız otu[r]muşdu küle firänğidän[200] baxırdı, (Qädim harda iki märtäb üş märtäbä olsaydı ona külä-firängi diyärdilär.) gürdü dädäsi vârid olud içäri çüçä[201] qapısınnan, ämmâ bir dana da oğlanın yapışıb däst-bändinnän vârid oldu içäri. Bir müştäri gözüynän baxanda gördü ägär häbb 'äväzindä atasan ağzıva qı[r]x günnän so[n]ra dadı gälär damağıva. Gözällihdä Yûsif-i sâni dilâvärlihdä Rüstäm-ı dästân, nä där qäbileyi âdäm nä där beheşt-i xudâ, doğmuyub rüzgârın anası belä bir oğlan. Qız äl göt[ür]dü pärvärdigâr-i mut'âlin[202] därgâhına: Ey yerläri göyläri yoxdan xälq eliyän Allah, ey on säqqız min 'âlämi bi-sutûn xälq eliyen Allah, hammıların minilerin minin birilärinindä birin saxla mänim dä bu dädämi mänä çox görmä (kişinin sözü bütün imâni ilgâri düz adamımış), mänä diyärdi ki: Qızım bir gün olar görärsän yapışmışam bir oğlanın däst-ı bändinnän gätiriräm sänin üçün. Kişi 'ähdinä bäfâ[203] eliyib da. Oğlanı männän ötürü gätirib. Qızın imânı döndü qırqı imanına. Varid oldular otaxda otu[r]sunlar. Çay gät[ir]dilär, mivä[204] vu şirini, yemäh işmäh, gecäni yorublar. Xacand Väzir[205] üz dolandırd: Oğlum, and ola cälâl-ı ilâhiyä [cümle eksikliği]. Bärây-ı in ki Şikâri inansın ki bu Müsälmandı, durup bunun gözünün bärâbärindä däst[n]ämâz[206] alıb, ibâdät eliyib ki Şikâri inansın ki bu Müsälmândı. And ola on säqqiz min 'âlämi xälq eliyän xûdâyä, män Müsälmänäm. Säni dä be-t'asib-i din[207] ordan qutarmışam. Sän dä Müsälmansan mändä, t'asibin mänä uyetişär. Egär Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri san mänä de,

---

197 . Xidmät: Hizmet.
198 . Hädd-i Kämâl: Olgun.
199 . Dilä gälmäk: Sabrı taşıp söz söylemek.
200 . Külä firängi: Balkon.
201 . Küçä, veya çüçe: Sokak.
202 . Pärvärdigâr-i mütäâl: Yüce Tanrı.
203 . Bäfâ: Vefa
204 . Mivä: Meyve.
205 . Bazı yerde Xacand Väzir, bazı yerdä Xocänd Väzīr söyläniyor.
206 . Dästämaz: Abdest
207 . Täsib-i din: Din için.

sänin bi[r] dana mırdâr tüküvi oların min danasıynan däyişmäräm. [Şikâri] Dedi: Qurbân başıv üçün män äslän Şikâri adında ad eşitmämişäm. Mänim adım Xudâ-päräst di. Axı siz kimä oxşadısız? Xacand Väzir nä qädär dedi bu boynuna almadı. Nä qädär yerläri göyläri, imâmı peygâmbäri yığdı bir yerä Şikâri qäbûl elämädi, ehtiyâtı äldän vermädi ki şâyäd yalanan deyir. Nä qädr diyännän so[n]ra boynuna almadı. Dedi: Qurbân män Şikârçi eşidmişäm ki şikârä gedärlär, börk eşidmişäm ki şikâri böh[208] diyällr[209] adına, väli adam adı eşidmämişäm ki Şikâri ola. Mäni sän kimä oxşadısan? [Xocand Väzir] Nä qädr desin boynuna almadı. Gecäni yorublar qonağ otağında Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri'nin räxt-i xâbın açıblar. Getdi orda yatmağa mäşgûl olsun, ämmâ harda ilan vuran adam yatıp bu yatmayıb, nâ-rahand[210] adamın yuxusu gälmäz ki. Häm Şikâri yatabilmir ki fikri nâ-rahatdı, hämi qız. Qız niyä yatammır[211]? Qız da Şikârinin därdinnän yatammır. Xocand Väzir di, xanmısıdı vä Pärnâz xanımdı ki 'bârät ola qızınnan, bular üçü bir otaxda yatıblar, Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri dä täk-i tänhâ bir otaxda yatıb. Gecänin o oğlan växti, qız ayıldı yuxudan yatammırı. Yavacca qulağın apardı nänäsinä sarı[212] gördü xeyir yeddi dana buğu burma kişi tökülä bu avradın üstünä mähâl-ı ämridi yuxudan ayılmaz. Gäldi dädäsinä sarı qulağın gätirdi gördü elä xorla xorla mıssa-mıs nan yatıb ki yeddi äli ağaşlı munun üstünä tökülsä bu ayılmaz. Firsändi[213] fovvt eylämez,[214] 'Âqil mägär nâ-dân ola. Växtän istifâdä[215] elädi. Gözäl qismäti[216] gözäl olar bir myxtäsär dä otur[s]a aynanın qabağında, özünä bir balaca äl dolandıra, adamın dädäsinin evin yıxar qoyar or[a]da. On yeddi qälämnän zinät elädi özünä. Durub yavaccä[217] qapını açıb çıxdı eşiyä. Şikâri ki o otaxda yatmişdi, yavaccä qapını açıb, vârid old içäri. Gördü oğlan yatıb, ämmâ üzünä bi[r] dana ipäk däs-mâl[218] çäkib. Qız gördü xeyir oğlan yatıb. O siyâh zülüflärdän bir dästä tel ayırıb, basıb mämälärinin üstünä götürüb bu dillärinän göräh Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri nin başı üstä nä deyir bändä 'ärz eliyim eşidänlärin sağlığına:

Nä yatmisan xâb-ı qändä,[219]
Xâb-ı qän[d]dän ayıl oğlan,
İki gözüm cämâlinä,
Oldum sänä mâyil oğlan.
(4+4)

---

[208] . Böh: Börk
[209] . Diyällär: Diyerler.
[210]. Nâ-rahand: Nâ-rahat
[211]. Yatammır: Yatamıyor.
[212] . Sarı: Taraf, semt.
[213]. Firsändi: Firsäti
[214]. Fövt eylämäk: Kaçırmak
[215] . İstifâdä: Yararlanmak.
[216]. Qismäti: Kısmı
[217]. Yavaccä: Yavaşca
[218]. Desmâl: Mändil
[219] . Qänd: Şeker.

Gördü xeyir, oğlannan ayılmax yoxdu. Äl eliyib yavacca o ipäh[220] däsmâlı qovzadı.[221] Şikâri ayıxdı ama gözlärin yumub.[222] Gördü Şâh-ı zâdä Şikâri tärriyib, tär mirvârı[d][223] dânäsi kimi üzündä qäträ[224] vurub. Dedi gäl dä bu sazınan sözünän buna andır ki bâri icâzä ver üzündäki tärläri silim. Götürdü obürü kälmäsin bu dillärinän diyib mändä ‘ärz eliyim.

Xoş gälmisän mänim gülüm,
Häm gülümsän häm bülbülüm,
Ruxsät[225] verginän tärini silim,
Qol boynuva salım oğlan.
(4+4)

Qız sözünün obürü kälmäsini desin ‘ärz eliyim eşidänlär sağlığına:

Başın üstä vardı bir saz,
Qış göylümü eylädin yaz,
Väzir qızıyam adım Pärvâz,
Oldum sänä mâyil oğlan.
(4+4)

Qız bu sözläri ona görä dedi ki oğlan belä ehsâs elämäsin ki bu evdä känizdän zatdandı. Adını da söz arasında andırdı ki män Väzir qızıyam, gözätdä belä ehsâs elärsän känizdän zatdanam. Män özüm dä väzirin qızıyam. Buna gätirir ki niyä bu qädär nâz eliyisän? Oğlan yuxudan ayılsın [ayıldı], bu[n]lar muhâkime[226] eliyirlär. Şikâri üz dolandırdı: Bura bax görüm: Nä üçün gälmisän bura? [Qız] Dedi: Oğlan munnan[227] buyana mänimlä belä räftâr[228] eliyäcähsän? Necä nä üçün gälmisän, sännän ötürü gälmişäm. [Şikâri] Dedi: Danışma çäpälinin birisi. Bular ikisi burada müzâkirä[229] eliyirlär, bunların säsi getdi yetişdi kimä Xocand Väzir’in xanımısının qulağına ki ibârät ola Pärnâzın nänäsi. Säs däydi qulağına yuxudan ayıldı. Qızın yerinä baxdı, gördü xeyir qız yoxdı. Bir balacana qulağ asdı gördü oğlanınan muzâkirä eliyirlär, säs gonağ[230] otağınnan gälir. Yavacca Xocand Väzir’i oyatdi. Xocand Väzir oyandı [dedi]: Hä ‘ovrät nädi, nolub? Dedi: Nä vardı nä ola, dur ayağa bax nä cur qonax gätimisän ki qızın säsi qonağın otağınnan gälir. Xocand Väzir dedi: Danışma çäpälinin birisi mänim qonqğıma iftirâ demä mänim qonağım sänin qızıvın yanına getmiyib ki sän gör necä qız böyütmüsän ki mänim qonağımın otağına gedip. Dursunlar äyağa[231] Xacand

---

[220]. İpäh: İpäk.
[221]. Qovzadı: Kaldırdı.
[222]. Yummaq: Kapatmak.
[223] . Mirvâri: İnci.
[224] . Qäträ: Damla.
[225] . Ruxsät: izin.
[226]. Burada tartışma anlamında kullanılmıştır.
[227]. Munnan: Bundan
[228] . Räftâr: Davranış.
[229] . Müzâkirä: Karşılıklı konuşma.
[230]. Qonağ: Qonaq.
[231]. Äyağ: Ayağ.

Väzir vä xanımısı. Çıxdılar eşıyä Xocänd Väzir'in xanımısı älin uzatdı ist[äy]ir Şikâri olduğu otağın qapısın açа[232], Xocand Väzir tutdu biläyinnän dedi: Nä iş görüsän? [Xanımısı] Dedi: necä nä iş görüsän? Girim görüm o qız orda neyniri[233]? [Xocand Väzir] Dedi: Säsivi çıxa[r]tma gäl bura, bura imtähân äyağıdı[r]. Ägär bu Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri olsa min dänä sänin qızın kimi qızlar vä onnan gözälläri dä ged[s]ä onun yanına gözünün quyruğuynan dönüp baxmaz, äslän ehtinâ[234] elämäz. Xeyir ägär naxırçı oğlunnan zaddan olds onu demiräm. Yavaccä yapışıb biläyinnän gäldilär durdular eşihdä, päncäränin qabağında. Bular Şikârinän qızı görüllär väli Şikâriynän qız buları görmür. Olar häyätdä qäranlıxdadılar, bular ışıxdadılar. Qız çox dedi oğlan az eşiddi, oğlan çox dedi qız az eşiddi, axırın säräncâmında,[235] qız dedi ki öz özünä män baxıram bu oğlan belälihlä râm olmuyacax, yaxcısı bu ki män buna yalvar yaxar eliyäm bälkä göyülä gälä rähmä gälä, mäni öz yanınnan qovmiyä.[236] Dedi: Oğlan män görüräm eläbil çox säng-dilsän.[237] Qulaq as bir neçä kälmä sözüm var deyim sänä Onan sora mäni yanınnan qovsan da qovmusan. Götürüb bu dillärinän qız o siyâh zülüflärdän bir dästä tar ayırıb basıb mämälärinin üstünä (mämä deyiräm ha ayran tuluğu demiräm), vä göräh Şikâri'yä nä diyäcäh, bändä 'ärz eliyim äyläşenlärin sâ[ğ]lığına.[238]

Xoş gälmisän gözüm üstä yerin var,
Çox zähmät çähmisän bu xânumânä
Bir quş gälib bir butağa[239] çıxa,
Butağ olan onu vermäz tärlanä.
(4+4+3)

Män 'âşıq sini sini,
Doldur ver sinisini,
Öz yarımı versälär,
Neyläräm özgäsini?
(Bayatı)

[Şikâri öz özünä dedi]: Di gä[l], Doşab almışıx murâbbaçıxıb.[240]

Dädäsinen nänäsi dä qulağ asırı. [Şikâri] Dedi: Nâzänin dedin sözüvü saxla sazıvı. Qulağ as cävâbıvı algınan. (Gäl buna söz arasında andırgınan: Nâzänin män demiräm sän qolaysan[241] çirkinsän. Çox da gözälsän, ämmâ män eliyä bülmäräm äqlimi sänin kimi nâdanlara veräm.

---

[232] . Açа: Açsın.
[233] . Neynir: Nä eyläyir
[234]. Ehtinâ: İ'tinâ.
[235]. Säräncân: son.
[236]. Qovmiyä: Qovmaya.
[237] . Säng-dil: Taş yürekli.
[238]. "Sağlığına" sözcüğü ara sıra "Sâlığına" biçiminde söylenmiştir.
[239]. Budak.
[240]. Murâbba: Reçel.
[241]. Qolay: Yaramaz, pis.

Gäl äl çäh männän qy çıx get. Götürüb bu dillärinän göräh nä deyir mändä ‘ärz eliyim äyläşänlärin eşidänlärin hamısının sağlığına:

Qoy get gözäl mäni rûsvâ eylämä,
‘Äğlimi vermäräm härgiz nâdânä,
Äl götürgünän männän ey nâh-ı liqâ,
Säni qäsäm[242] veräräm qâdir-i subhânä.
(4+4+3)
Märd oğlana ämäk versän itirmäz
Nâmärd adam dosluğ başa yetirmäz,
----------[243]
Söyüd ağacında alma heyva nâr olmaz.
(4+4+3)

Oğlan buna yalvarır ki bälkä bu qız bunun yaxasınnan äl çäkä gedä, xeyir yapışıb qopmaz. Qız deyir öläräm getmäräm.

Ata, ana qulağ asır häyätdä tämâşâ eliyirlär tâ göräh işin axiri hara yetişäcäh.

Qız deyir sän öläsän indi ki belä oldu qulağ as. Qız götürür obürü kälmäsin bu dillärinän desin ‘ärz eliyim eşidänlär sağlığına:

Därin därin däryâlärä dalmasan,
‘Eşq âtäşi şirin cânä salmasan,
İlgar verib män gözäli almasan,
Ärzimi eyläräm sultâna xana.
(4+4+3)
Män ‘âşiq qälbiländi,
Ay doldu qälbiländi,
And içiräm yar ola,
Bu qälb o qälbidendi.
(Bayatı)

İlgari düz olan adamın imâni dä düz olar, ägär birine bir söz verir bu xidmäti eliyäcağam, bu ilgardı verir. Ägär bu adamın ilgari düz olsa bu adamın imâni dä düzdü, xeyir dediği söz verdiği ilgari düz olmasa heş bu adamın imâni dä düz dägil. Odu[r] ki dedi ägär ilgar verib män gözäli almasan, ‘ärzimi eyläräm sultâna xana. Sänin älinnän sultana xana şikâyt eyläräm. [Şikâri öz özünä dedi]: Di gä[l]. [Gäl dä pirincin taşını arıtda]. Gäl buna qärä qorxu verginän bäyä[244] sännän äl çäkä gedä. Şikâri götürüb bu dillärinän göräh qızın cävâbın nä deyir.

Dolu dolu peymânälär doldurram,
Saraltubän gül rängini soldurram,
Yäqin bil ki durram säni öldürräm,
Gäl mäni batırma na-hax qana.
(4+4+3)
Män ‘âşiq demä gäl

---

[242]. Qäsäm: And.
[243] . Kasetin bu bölümü duyulmamaktadır.
[244]. Bäyä: Bälki.

--- [245]

[Şikâri] Qärä qorxu qälir[246] ki qız bälkä äl çäkib gedä.

Hacand Väzir xanımısıyla durublar pencäränin qabağında[247], tämâşâ eliyirlär tâ göräh işin axiri harda bänd olacax. Qız gördü işin orası däyil, [öz özünä] dedi gäl söz arasında muna[248] andırgınan ki ägär männän üz döndäräsän ha, mähkäme-yi ilâhidä sänin älinnän yapışıb, Şâh-ı märdânä[249] şikâyät eliyäcağam. Qız götürdü göräh bu dillärinän nä deyir ‘ärz eliyim äyläşänlär sağlığına:

Pärnâzam män burayä gäländä,
Äziz Allah mätläbläri verändä,
Qiyâmät günündä tutam älinnän,
Şikâyät eyläräm Şâh-ı Märdânä.
(4+4+3)

Qiyâmätin günündä bunu yäqin bil ki män tutaram sänin älinnän, Şâh-ı Märdânä sänin älinnän mähkäme-yi ilâhidä şikâyätçi olacağam ki mäni yanınnan bu känâr elädi. Män bunu özümä gäm-xâr bildi getdim başımın läçäğiylä, bu kişiliğində[250] mäni atdı. Şikâri gördü munu bäh yerdä tutdı, [öz özünä] dedi gäl buna söz arasında andırgınan (Nâzänin bu gecäni mänä möhlet ver, män mäşvärät eyliyim Qur’ânä görüm Qur’ân nä cûr gälir. Götürüb bu dillärinän göräh Şikâri nä deyir ‘ärz eliyim äyläşänlär sağlığına:[3]

Bändä ‘âşıq Yädullah ‘äziz dûslara ve eşidänlärä sälâm ‘ärz eliyiräm. Ağa-ye Rähim Dilnocevâni balabanda şirkät eliyir ve gavalda ağa-ye Xidmät Yâri bände-ye häqir ile işliyirler İstiräm bi[r] dana Qäräbağ täcnisi oxuyam ‘äziz doslar üçün b‘adän dâstanımızın idâmäsin başlıyam. Oxuyuram tämâm duslar sağlığına.

Allahın bändäsi Räsûl-i Xudâ,
Dur gedäh mäscidä väx[t] geçär indi,
Yığalar Şi‘äni rûz-i mähşärä,
Mömünü[251] kâfärdän kim seçär indi.
(6+5)

Alıb obürü kälmäsin bu dillärinän desin, ‘ärz eliyim ‘äziz eşidänlär sağlığına:

Oxudun kitâbı Qur’âni geçmä,
Kitâb[252] qı[r]x cüzvädi hurûfdan geşmä,[253]

---

[245] . Kasetin bu bölümünde kopukluk var.
[246] . Qärä qorxu gälmäk: Korkutmak.
[247]. Qabaxda: Önünde.
[248]. Muna: Buna.
[249]. Şâh-ı Märdân: Hz. Ali.
[250]. Kişi: Erkek.
[251] . Mömün: Mümin.
[252] . Kitab: Kur’an.
[253]. Geşmä: Geçme.

Behişt-i älâdä bir neçä çeşme,
Onların suyunnan kim içär indi?
(6+5)

Alıb dübârä belä desin:

O pey[g]amber çıxıban mämbärdä durdi
Çäkibän Zülfiqâri kâfäri qırdi,
Göyuün mälähläri säf çäkib durdi,
O Sırât köprüsün kim geçär indi?
(6+5)

Bu sözlär, bu qatari ki oxuram Xästä Qâsimnändi. Şâir sözünün täxällüsün bu dillärinän desin bändä ‘ärz eliyim ‘äziz duslar şâd olsun.

Sähärin seyrindä män ----[254]
Uca[255] dağ başında bir meh dumanäm
Xästä Qâsimäm män däryây-ı ‘Ummânäm
‘Ârif olan ağalar tez seçär indi.
(Xästä Qasım)

Män ‘âşıq gülä nâz,
Gül eyler bülbülä nâz,
Zämânä belä getsä,
Ağlayan çox gülän az.

Şâir sözün belä näzmä çäkib:

Moc[256] verib häqqin kärämi däryâ-ıy ‘Ummânä bax,
Altında dünya salınıb, titräyir här yanä bax,
İlâhi bir quş yaratıb rûzisi häxdän yetär,
Dimdiğinde[257] dän alıb, dän yiyän dändânä[258] bax.

Bir gün olar görärsän cähân-ı zülmät olar görmag olmaz göz gözi,
Şäms û qämär bürüyübdi[r] säng[259] û sährâni[260] düzi,
Gör nä gözäl xälq eyläyib ayı günü ulduzi,[261]
Yeddi yerdi yetti[262] göydi, yeddi dä ‘ärş-i zämin,
Dolanır çärx-i mu‘allâ o âsimânä bax.

Âb û âteş, xâk û bâddân yarandı Âdäm ata,
Uydu Şeytânın sözünä dän yedi etdi xätâ,
Buyurdu männän väsidi, siz buyurun ümmätä,
Atdılar cännätdän känârä o bädän-i üryânä bax.

Yâzıx “Qûl Ebâzär” bax Xudâ’nın işinä,

---

[254] . Kasetin bu bölümü duyulmuyor.
[255] . Uca: Yüksäk
[256] . Moc: Dalğa
[257] . Dimdiğindä: Gagasında
[258] . Dändân: Dış
[259] . Säng: Taş.
[260] . Sähr: Çöl.
[261] . Ulduz: Yıldızı.
[262] . Yeddi sözcüğü “yetti” biçiminde de söyleniyor.

Ağlayubän ümmân edib göz vurub göz yaşinä,
Hâbäl[263] öldürdü Qâbäli[264] qäsd edib qardāşinä,
Olarda beş gün bu fâni dünyadä o mälûn şeytânä bax.

Dünyâyä çox şâir ü şu‘ärâ gälibdi gedib ämmâ här käs öz ‘äğlının ändâzäsicän m‘ärifätinä göre täqâzâ-yi zämânäyä baxıb beş kälme söz nizâme çekib dünyadan köçüb gedib. Allah t‘âlâ dünyadan ölüb gedän ûstâdlärä vä ‘ülämâlärä rähmät eylesin. Äyläşän ağaları o şaxsilär ki qulaq asırlar oları da Allah t‘âlâ pây-dâr vä sälâmät eyläsin. Allah t‘âlâ sizä hämişe şâdlıq versin yamanlıq vermäsin. Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri qızın cävabindä belä ‘ärz elädi:

Şikâri diyär indi bildim märâmın,
Yar’dan ötrü gälmir sänin aramın,[265]
Sähär olsun açım häqqin kälâmın,[266]
Mäşvrät[267] eyläyim män’dä Qur’ânä.
(4+4+3)

[Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri dedi:] Bu gecäni mänä möhlät[268] verginän tâ sähär olsun sabbahları[269] män gedim Qur’ânä istixâre eliyim, onnan sora sänä cävâb deyim. Qız bi[r]dän dedi: Bura bax görüm cävân demäh helä bu geceni sänä möhlät veräm, tâ sabbah ola sän dä gedäsän sabbah Qur’ânä istixârä elättiräsän, Qur’ândi, yaxcı[270] gälmädi qolay[271] gäldi, demax sän mäni almıyacaxsan? Bu kälmäni diyändä oğlan üş barmağın yatırdıb iki barmağıynan bunun binâ-gûşinnän bi[r] dana sili vurdu. ‘Ärz elämişäm qızın nänäsiynän dädäsi häyätdä durub päncäränin qabağında bu işin axirinä qulağ asıllar tâ göräh iş harda xâtämä[272] tapacax? Neçä yol[273] da Xocänd-i Väzir öz xânımısına diyir: Ägär bu Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri olsa yüz dana belä qızlar onun dövräsinä düzülä, mähâl-ı ämridi[274] Şikâri dönüb ona çäpgözüylä baxa.[275] Baxmaz ägär Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri olsa. Xeyir (dûr äz huzûr[-i] bu mäylisdän[276]) ägär gäday-güday[277] oğlu olsa, mähâl-i ämridi ötürmäz. Väqti ki silliynän vırsın bu qızı, qız cin vurmuş pişih[278] kimi käläfçälänib[279] evin arasında yıxılsın yerä, ağız burun doldu ganınan. Bu

---

263 . Habil, Qâbil olayına işare etmektedir.
264 . Qâbil: Kardeşi tarafından öldürülen.
265 . Aramın: Ârâmın, sakinliğin.
266 . Häqqın kälâmı: Qur’ân.
267 . Meşveret: İstişare.
268 . Möhlet: Zaman.
269 . “Sabah” sözcüğü “Sabbah” biçimindä söylenmektedir.
270 . Yaxcı: Yaxşı.
271 . Qolay: Kötü.
272 . Xâtämä: Bitmek.
273 . Yol: Defa.
274 . Mähâl-ı ämr: İmkansız.
275 . Çäp gözüylä baxa: Eğri bakmak, burada kötü gözle bakmak anlamındadır.
276 . Mäylis: Mäclis.
277 . Gädâ: Dilençi.
278 . Pişih: Pişik, kedi.
279 . Käläfçälänmäk: Dönmek.

heyndä[280] Xacandi Väzir'inän qızın nänäsi qapını açdı, vârid oldular içäri. Şikâri utandığınnan başın saldı aşağa. Qız gördü nänäsiynän dädäsi gäldi neynädi? Qaçb girdi pärdänin dalısına, Bir yüh[281] yeri mânändi bir yer varidi, girib ora özün pünhân eläsin. Xocand Väzir çähdi Şikârinin annınnan öptü, qolların saldı boynuna üz dolandırdı: Oğul halâl olsun o Şâh-ı Dâränin çöräğin sän yemisän. Halal olsun o anıya ki sänä süd veribdi. İndi bildim ki sän Şâh-ı Dârä oğlu Şikârisän. Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri utandığınnan başın saldı aşağa. [Xocand Väzir] Dedi: İndi mänä m'alûm oldu ki Şikârisän, menim dä dâr-ı dünyâda bir dana qızım vardı, sänä dä demşäm män müsälmânäm, din içindä din bäsliräm, bunlar hammısı büt- pärästdilär,ämmâ bir müsälmân mänäm. Mänim dä dâr-ı dünyâda bir qızım var ägär lâyiq-i känizlih olsa yox demiyäsän. Män qızı verim sänä. Şikâri genä başın saldı aşağa utandı, ikiminci däfä üçümüncü däfä [söylädi]. Qız dävâm eliyä bilmädi. Pärdäin dalısınnan üz dolandırdı: Dädä cân çox da üzün gaşımagınan, görü[r]sän utanır da. Qızın üräh[i] düşüb tıb-batıb'a. Saat be saat däqiqä be däqiqä sâniyä be sâniyä vurur. [Öz özünä deyir]: Pärvärdigârâ göräsän oğlan hän diyäcax? Ämmâ çün utanırdı bir söz diyäbülmürdi. Atası, qız dillänmağ hämi[282] dedi: Käs säsivi çäpänin biri çäpäl, xätâkârn biri hälä dilin var danışısan[283] daa? Qızın anası gälib yapışıb däst-i bändinnän aparıp häyätä. Âftâbä[284] gätirib, su döküb, qızın älin yağın üzün be-hesâb qanın zadın haraki däymişdi, pahlıyıblar[285], temizliyiblär gätirdi otağa.

Ustâd belä näzmä çäkib: Xacand Vezir çox bâ-sävâdidi[286], dedi oğul nâ-rahand olma män özüm eliyäbülläm siğä zâd da oxuyam. Qızınan oğlanın siğe-yi mährämin oxuyubdi. Qızı oğlana, oğlanı qıza mähräm eliyib. Dedi hälä oğlum sänim üş günä kimi mänim zämânätimdäsän hälä üş günä kimi bu otaxda dil-xoşluğuvu elä görax axiri hara çıxar. Bäli üş günä kimi ki Şikâri qaldı otaxda, üş günün 'ärzindä bı[287] qızın bätninä bi[r] dana uşax düşür. Âyändä'dä 'ärz eliyäcağam dünyâyä gälännän sora bu oğlanın adın qoyullar Cähângir, ki Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri'nin oğlu olacaxdı. Bäli üş günnän sora, çün munun zämânäti tämâm oluri Xacand Väzir yapışır Şikâri'nin däst-i bändinnän, çün o cûr qovvl[288] vermişdi, aparıp Bârgâh-ı Mänzär Şâha ki tävil versin Mänzär Şâh-ı Yämäni'yä. [Xocand Väzir dedi]: Qûrbân qıble-yi 'âläm sağolsun, başıv içün[289] üş gündü buna odu fişârât[290] ki gälmişäm, o ki işkäncädi

---

[280] . Heyn: Zaman.
[281] . Yüh: Yük, Yük yeri: Eskiden evlerde yatakların olduğu yer.
[282] . Dillänmağ hämi: Seslendiği zaman. Dillenmek: Konuşmak
[283] . Danışmaq: Konuşmak.
[284] . Âftâbe: Su kabı.
[285] . Pahlamax: Temizlemek.
[286] . Bâ-sävâd: Bilgili.
[287] . Bı: Bu
[288] . Qovl: Söz.
[289] . Başına and olsun.
[290] . Fişarât: Baskı

vermişäm, väli and-aman içir ki män Şikâri adında ad eşitmämişäm. Boynuna qoyammamışam[291] ki bu Şâh-ı Dârä oğlu Şikâridi. ‘Ärz elämişäm Bähmän Väzir butpärästidi, hämmişä dä şärâb içärdi. Ustâd belä näzmä çäkib ki çox xûn-xâridi, müsälmân gqanına bä[r]k[292] yerihlärdi.[293] Heç olmasaydı gündä’dä olmasaydı häftädä bi[r] däf’ä şärânına müsälmânın qanınnan qataydı içeydi. Bäli Bähmän Väzir yerinnän qalxıb üz dolandırdı: Qûrbân qıble-yi ‘âläm sağolsun, Xocänd Väzir yalanan diyir. Xacand Väzir üz dolandırdı: qurbân qıble-yi ‘âläm sağolsun ägär män yalan desäm Bähmän Väzir’dä yalan diyir, xeyir män düz desäm Bähmän Väzir’dä düz deyir. Bu necä oldu ki onun sözläri itmâm-i hüccätdi[294] vä qâbil-ı päsänddi[295] vä icrâyä qoyulur, nä cûr ola mänim sözlärim icrâyä qoyulmuya? Mägär o väzirdi män yox? Bu[n]lar ikisi bähs elädilär. Mänzär Şâh-ı Yämäni’dä baxır buların ikisinin ağzına. Xocand Väzir nä diyir? Bähmän Väzir nä diyir? Buların sözü uzandı. Bähmän Väzir gördi sözü yerinä qoyabilmir. Mının[296] sözü icrâ olmur, dedi: Qurbân Şikârinin bir dä ‘älâyimi var mänim yanımda. [Şâh] Dedi: Nämänädi? Dedi: Şikâri yeddi tuluğ şärâb içär väli keflänmäz. Bı [bu] da onun bir ‘älâmätlärindändi. Xacand Vezir dedi: Qûrbân dästû ver minâ-yi şärâb gälsin imtähân eliyäx. Mänzär Şâh-ı Yämäni desûr verdi, minâ-ye şärâb qoyuldu arayä. Bäli minâye şärâb qoyulsun arāyä. Xacand Väzir [Şikâri’yä] göz elädi: (Bir mäsäl-e mänşur [mäşhûr] var diyällär “däväni çömçeynän suvarmaxla däväyä qanıx vermäz ki su.) Şikâri bir neçä piyâlä işdi. Gördü xeyir yalannan özün dursun vursun kefliliğä[297] imkânı yoxdu. Axı genä bädän gäräh bir balaca häyäcânä gälä. Sâqi piyâleyi minâye şärâbı dolandırırı. Härdän bir piyâlädä Şkâri içiri. Gördü millät bala-bala[298] gärmidi[299] sâqi dä minâye şärâbı gäzdirir piyâläläri doldurur, bunun önünnän geçändä tutur sâqinin däst-i bändinnän. Yavacca minâye şärâbı dayıyır ağzına. Qurt ha qurt qurt ha qurt tâ tulux qutulana kimin Şikâri çähdi başına. Ondan sora durdu äyağa. Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri durup äyağa täpiyin[300] vurur bâr-gâh-ı Mäzär Şâh- yämänidä yerä, tâ göräh nämänä dyir ‘ärz eliyim bütün eşidänlärin sağlığına:

İşmişäm şärâbi mästäm,
Saymara Rüstämi xanı,
Ägär çäkäm äyri qılıncı,

---

[291] . Boynuna qoymaq: Kabul ettirmek.
[292] . Bärk: Sert, çok.
[293] . Yerihlemek: Aşerme
[294] . İtmâm-ı hüccät: Son söz.
[295] . Päsänd: Beğenilmiş.
[296] . Mının: Bunun.
[297] . Keflilik: Serhoşluk.
[298] . Bala bala: Yavaş-yavaş.
[299] . Isınmak: Burada etkilenmek.
[300] . Ayak darbesi.

Dağıdaram bu cähâni.
(4+4)

Mänzär Şâh-ı Yämäni dedi: Be[s] niyä o ele[301] eliyiri? Bähmän Väzir dedi: Qibleyi ‘âläm sağolsun, elä necä ki deyir elädi. Xacand Väzir tez üstünä aldı. Dedi: qurbân qıble-yi ‘âläm sağolsun, keflänib da kef havasına o cür eliyir. Şärâb götürüb büläsin[302] indi biyol Rüstämlih iddiası eliyir.Deyir ki älimä bi[r] ägri qılış geçä dağıdacağım bu cähâni. Mäşrûb gül eliyib ona. Bähmän Väzir üz dolandırdı: Qurbân başıv üçün elä necä diyir o cûrdi. Çün Bähmän Väzir bunu cängidä görmüşdi, dilâvärliğin, şämşir vurmağın. Bähmän Väzir diyir qurban nä cûr diyir o cûrdi, Xacand väzir deyir, qurbân bunun sözünä baxma kef gül eliyib ona . Ämmâ Şikâri heş birisin hesâba qoymur, Şikâri öz işinä mäşgûldi. Götürüb o bürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Rüstäm täkin qılış tovlaram,[303]
Läşkärivin tibbin ovlaram,
Nä qädär dilâvärin olsa doğraram,
Täxtinnän salaram paşanı, xâni.[304]
(4+4)

Xacand Väzir dedi: Qurbân gördün dedim keflidi, indi deyir nä qädär dilâvärin olsa bir bir doğraram öyünnän[305] burada qorxudan ağlıyırdı. İndi ammâ dünya näzärindä däyil diyir nä qädär dilâvärin olsa bir bir doğraram, nämänä pâşa var täxtinnän salaceyäm bir bir. Bähmän Väzir üz dolandırdı: Qurbân elä necä deyir o cûrdi, bu Şâh-ı Dârä oğlu Şikâridi. Sän deyisän yox ama bu Şikâri dä olmasa qalıp qalıp olacax Şikâri. Xacand Väzir üz dolandırdı: Qurbân qıble-yi ‘âläm sağolsun, onun dedihlärinä baxma. Buna kef hava gül eliyib, dünän dä diyeydi, ısrā gün dä diyeydi, o bürü gün dä diyeydi[?]. Bäs niyä onun qolun vermişdin bağlamışdılar göz yaşın bu cûr tökürdi. Ämmâ dedi[ği]m kimi Şikâri buların heş birisinä mähäl qoymurdu. Mäclis[dä] çoxları piyân[306] olup. Minâye şärâb içi[r]llär, sa[ğ]ol sa[ğ]ol säsi âsûmânä büländ olup, kim kimädi. Ämmâ Şikâri [sazı] götürüb, bu dillärinän desin ‘ärz eliyim eyläşänlär sağlığına:

Män hara Şikâri hara,
Üräyimä vurdun yara,
Lähnet[307] büt-i büzürgävâr’a,
Söväräm[308] Şâh-ı Märdânı.
(4+4)

---

[301] . Elä: Öyle.
[302] . Büläsin: Kendisin.
[303] . Tovlamaq:Oynatmaq.
[304] . Xân: Han.
[305] . Öyünnän: Deminden.
[306] . Piyân: ?
[307] . Lähnät:Lanet.
[308] . Sövmek:Sevmek.

Märd oğlana ämäk versän itirmäz,
Nâ-märdä adam doslüğ başa yetirmäz,
----------[309]
Söyüd ağacında alma heyva nar olmaz.
(4+4+3)

Bähmän Väzir [şâha] üz dolandırdı: Qurbân tävil al. Bütü zadı'da qatdı qarışdırdı. Büt-pärästlär çün bütä qâilidilär, här biri dä bi[r] dana büt sallardı, aslardlar boyunlarına vä bütä sitâyiş elärdilär. Xacand väzir üz dolandırdı: Qurban 'ärz elädim ävväldä onu minâye şärâb götürübdi, o 'âläm-i mäs[t]lihdädi indi, heş bülmür ki nämänä diyir axı. Bähmän väzir üz dolandırdı: Başıv üçün, heş zad bilmir, bir o bilmir bir dä män. Qurbân män ayrı söz diyä bilmäräm. Bu Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri di sän indi inanısan inan inanmısan inanma. Ägär Şikâri dä omasa bu qalıp qalıp axirdä Şikari olacax. Ämmâ Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri sözü tämâm eläsin. Gözü sataşdı pählävân meydanına, pählävânlar küştü tuturdular[310] ox atırdılar, neyzä atırdılar, kämänd atırdılar, şämşir oynadırdılar. Gözü sataşsın bulara: beden[i] durdu [başladı] nânä[311] kimi titremağa. Mänzär Şâh-ı Yämäni üzdolandırdı: Oğlum de görüm bäs bädänin niyä titrädi? Dedi: Qurbân qıble-yi 'âläm sağolsun o zämâni ki män çiçiyidim,[312] öz kändimizdä olan zämânlar, män gedärdim mal davar otarmağa. Yoldaşlarımızınan bu cûr küştü tutardıx güläşärdih[313] çämänlihdä zad'da, indi oları gördüm güräşirlär mänim o zämânım yadıma düşdü. Mänzär Şâh-ı Yämäni üz dolandırdı: Oğlum sän indi gedib olarına güläşärsän? [Şikâri]: Dedi bäli qurbân. [Şâh] dedi: Ged güräş da. [Şikâri]: Dedi: Qurbân bu cûr olmaz ki. [Şâh] Dedi: Oların qılıncı var, qälxanı var, atı var, şeşpäri var, 'ämûdu var, qeym[314] çaraynası var äynindä. Axı män bu cûr äli yalın[315] olarınan güräşäbilmäräm ki. Bäli Mänzär Şâh-ı Yämäni dästur verdi: Gedin muna geym gätirin. Ambardarı varidi çağırıb hizûrinä [dedi]: O libaslardan gätirginän bu geysin eyninä görax. Gediblär bir däs[t] libâsi gätirdilär. Şikâri libasın bir äninä baxdı bir boyuna baxdı. Götürüb geysin äyninä, kotun qolun geyir äyağına, şälvarın qıçın geyir qoluna çäkir cırır[316] qoyur yerä. Mänzär Şâh-ı Yämäni üz dolandordı: Oğul o libasları niyä axı cırısan? Dedi qurbân mändä täqsir yoxdı. Bıları yâ xäyyât[317] çürümüş sapınan[318] tikib, yâda ambarda o qädr şeh yerdä saxlıyıb ki bu libaslar çürüyüblär beyndän gediblä. Bu libaslarda äl övqat qalmıyıbdı. Şämşir gätiriblär; härhansına

---

[309] . Kasetin bu bölümü silinmiştir.
[310] . Küştü Tutmax: Güreşmek.
[311] . Nânä: N'ane.
[312] . Çiçih: Küçük.
[313] . Güläşmäk: Güreşmek.
[314] . Geym: Giyim.
[315] . Äli yalın: Eli boş.
[316] . Cırmaq: Yırtmak.
[317] . Xäyyât: Terzi.
[318] . Sap: İp.

älin atdı yapışdı bir qäbzäsinnän birdä şemşirin ucunnan fişâr[319] verändä şemşir aradan sınıb atdı yerä. [Mänzär Şâh-ı Yämäni dedi]: Oğul bu şämşirläri niyä sındırısan? [Şikâri] Dedi: Qurbân mändä günâh yoxdı, buların ambardârı, buları yağlamıyıb, zağlamıyıb, buların arasına zâg[320] düşübdi. Çürüyüblär odu[r] ki sınırlar, väilâ män heş birin sındırmıram. Ämmâ Bähmän Väzir härdän bir tuxumu äkir; diyir qurbân män sänä diyiräm bu Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri di. Sän inanmısan mänim sözümä, bu libaslar bunun äynindä dävâm elämäz, bu şämşirlär bunun älindä dävâm elämäz. [Şâh] Dedi: bäs neyniyim? Bähmän Väzirin çün ähdiyi[321] tuxum gövärmämişdi, istädi burada bär-ähs söhbät eläsin bi yol. Bähmän Väzir, Mänzär Şâh-ı Yämäni yä muxâlifätlih eläsin bi yol. Allâh qädim kişilärä rähmät eläsin. Diyibdilär insânın Allâh T'âlâ işin düzäldändä düşmänin öz äliynän düzäldär. Oydi ki, Bähmän Väzir üz dolandırdı: Qurbân sänin qızın Simizârın yäxdänindä[322] bir däs[t] Geym-i Süleymâni vardı vä bir dä Tig-ı Süleymânı vardı. Munun äynindä dävâm eläsä elämäsä, olsa olmasa, olar [dävam eliyär.] Mänzär Şâh-ı Yämäni götürüb bir dana nâmä yazdı qızı Simizâr'ä; Qızım Simizâr bu väräqeyi hâmili[323] [doğru biçimi: hâmil-i väräqä olmalıdır.] ki yoll[uyu]ram xidmätivä, hâmil-i väräqäynän (yäni nâmäni här kim gäti[r]sä Geym-i Süleymâni, Tig-ı Süleymâni ki sänin yäxdänindä yâdigâr qalıb bizä oları verä[r]sän bu şäxs gätirä bura. Eleyki nâmäni qâsid[324] alıp, özün yetirdi Simizâr'ın bärâbärinä. [Qâsid] Simizâr'ın bärâbärindä dayanıb sälâm 'ärz elädi: Xanım mäläkä sağolsun atannan päyâmım vardı. [Simizâr dedi]: Gätir görüm yaxına. Qız alıp nâmäni oxudı mäzmûnunnan bâ-xäbär oldu. 'Âläm-i royâdä (yäni yuxu 'alämindä) görmüşdi ve demişdilär: Ustâd belä näzmä çäkibdi ki: Qız Şâh-ı Märdân'ı yuxusunda görmüşdi vä Şâh-ı Märdân buyurmuşdu ki; Qızım o libasları ki Geym-ı Süleymânidi vä Tig-ı Süleymânidi ki sänin yäxdänindädi. O libaslar här kimin äyninä olsa vä o Tig-ı Süleymanini här kim belinä bağlasa säni ona bûtä[325] veriräm onu sänä. Qız öz özünä dedi: Pärvärdigârâ; göräsän bu libasları mänim dädäm istiyir kime veräcax vä kim giyäcaxdı? Pärvärdigârâ bârı bu libaslara görä merdânäliği vä qâbiliyyäti var yâ yox? Qız gätirib libasları verdi qâsidä. Qâsid neynädi? Götürüb Tig-ı Süleymânı'nı vä Geym-ı Süleymâni'ni gätirib Bârgâh-ı Mänzär Şâh-ı Yämäni dä Şâhın qabağında qoydu yerä. Mänzär Şâh-ı Yämäni dästûr verdi ki o libasları verin Xudâ-päräst'ä. Eleyki libasları Şikari'nin bärâbärindä qoyublar yerä, Şikâri bir baxdı Tig-ı Süleymâni'yä, Geym-i Süleymâni'yä. Tig-ı Süleymâni'ni aldı älinä bi yapışdı

---

[319] . Fişâr vermek: Bastırmak, sıkmak.
[320] . Zâg: ?
[321] . Ähdiyi: Ekdiği.
[322] . Yäxdän: Sandık
[323] . Väräqeyi hamil: Mektup getiren adam.
[324] . Qâsid: Haberci.
[325] . Bûtä: ?

qäbzeyi şämşirdän bir dä yapışdı şämşirin ucunnan fişâr verdi äydi gätirdi şämşirin ucunu qäbze-yi şämşirä kimi, ötürändä fänar kimi qeyiddiyerinä. Libasları neceyki götürüb atıb hävâyä hävâdän tutub, Mänzär Şâh-ı Yämäni gördü eläbil bu dünän[326] geyinibdi, buyun[327] sehlidi. Ammâ Tig-ı Süleymânı'nı öpüp qoydu yerinä. Bağlıyıb belinä. Mänzär Şâh-ı Yämäni üz dolandırdı: Oğul o geym-i libâsın, o da şämşirin. Get görüm olarınan nä cur güläşäcaxsan? [Şikâri] Dedi: Axı qurbân olar attıdılar,[328] mänim atım yoxdı. Bähmän Väzir üz dolandırdı: Qurbân düz deyir. Olar hammısı märkeb-sävardılar, väli munun märkebi yoxdı. [Mänzär Şâh-ı Yämäni] Çağırıb mehteri, mehtär gäldi dayandı Mänzär Şâh-ı Yämäni nin bärâbärindä [dedi]: Qurban ämr elä. Mänzär Şâh-ı Yämäni dästur verdi ki: Oğlum get o atlari ki bağlamışıx tövlädä[329] vä olara sän baxarsan o yaxcı[330] atdardan birin gäti[r]ginän bu Xudâ-pärästä. Mehtär gedip tävilädän atdarın birin yähär äsbâbın qoyub belinä cilovun vurup gätirdi bâr-gahın gabağında şikârinin bärâbärinä. Mänzär Şâh-ı Yämäni üz dolandırdı: Xudâ-pärät geş[331] o da sänin atın mi göräh. Şikâri gäldi atın yanına ata näzär saldı, Şâh-ı Dârä oğlu Şikârini här märkäb eliyebülmäz ki dolandırsın. Bu baxdı gördü ki bu märkäbin iş däyil ki Şikârini dolandırsın. Yeriyip yaxına älin qoydu märkäbin belinä, äyağın qoydu üzängiyä. Äyağ-ı zängiyä diz qäbir qayä. Pählävanlıx längärin salanda atın belinä, märkäbin beli sınıb atın qarnı dayandı yerä. [Mänzär Şâh dedi]: Oğul bä[s] atın belin niyä sındırısan? [Şikâri] dedi: Qurbân män'dä täqsir yoxdı. Män atın belin sındırmıram, Mehtärin sänä xäyânät eliyib. O qädr bu atdara baxmıyıb atdarın beli tov[332] yeyibdi. Bir neçä dänä märkäb gätdilär, mehtär gedip bi[r] ayrısın getdi. O da hämin tor.[333] Neçä dana merkeb gätdilär Şikârinin altına, pählävanlıx längärin salanda atdarın belinä atdarın beli sınıp qarnı dayandı yerä. Bähmän Väzir gördü yüz dana at gätirälär min dana at gätirälär, Şikâri buların hamısının belin sındıracax, atdar beyinnän gedäcax,[334] dedi: qurbân qıble-yi 'âläm sağo[l]sun, män sänä demişäm bu Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri di vä genä dä deyiräm amma sözümü qäbûl elämisän. Xacand Väzir üz dolandırdı: Oğlan fuzûl danışmagınan, bı[na] kef gül eliyibdi, atdı da beli tov yeyib sınır da bu sındırmır ki. [Bähmän Väzir] Dedi: Qurba bu Şikâri dä olmasa qalıb şikârı olacax. Vä bunu da yäqin bülgünän bını[335] här märkäb dolandırmaz. Sänin bir dana da

---

[326] . Dünän: Dün.
[327] . Butun: Bugün.
[328] . Attı: Atlı.
[329] . Tövlä: At saklanan yer.
[330] . Yaxcı: Yaxşı.
[331] . Geş: Geç.
[332] . Tov: ?
[333] . Hämin tor: Böyle.
[334] . Beyinän gedäcax: Mahv olacak.
[335] . Bını: Bunu.

märkäb-ı Äjdehâxâr'ın vardı, ki ona Märkäb-ı Süleymâni diyäsiz, ki fılân hesârda onu saxlattırmısan vä otun suyun divardan verällär. Bunu dolandısa dolandırmasa o märkäb dolandıracaxdı. Här märkeb bunun äyağının altında devâm elämä vä qudräti dä olmaz ki bunu dolandırsın. Mänzär Şâh-ı Yämäni üz dolandırdı: Bähmän Väzir elebil yaxcı söz deyisän olmasa elä bunu yolluyax gedsin o märkäb-ı Äjdärhâxâr'ın yanına. Märkäb-ı Äjdärhâxâr'da çox cängcû bir märkebidi. Ağzın mäqqârä[336] kimin açardı adamın üstünä, ustâd bele nezmä çekibdi ki elä başının kasasın dih[337] götürärdi. Dedi yaxcı oldu yolluyax onun yanına o bir däf'ä mını öldürsün, bizim dä yaxamız qu[r]tulsun, vä sizindä. Mını ävvältdä nezärdä tutmuşdular ki yollasınlar Pohruz'un yanına Pohruz bunu öldürä hälä onnan qabaz yaxcı oldu ki Märkäb-ı Süleymâninin älindä bu ölsün, biz âsûdä[338] olax. [Mänzär Şâh] Çağırıb mehteri [dedi]: Mehtär munu aparasan o Märkäb-ı Äjdähâxorun yanına. [Mehtär] Dedi: Baş üstüne qurbân. Mehtär düşüb qabaxda Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri munun dalısıcan, az gediblär çox gediblär şähridän kenâr bir dana hesâr idi. Qapısına bir qädri qalanda mehtär älin atdı bıu yanına o yanına dedi: Xudâ-päräst hesarın kilidi qalıb evdä, sän yeri hesârın yaxınlığına män gedm mnın kilidin götürüm gälim. İstädi qeyidsin [Şikâri] älin atdı yaxasına dedi: Sän gä[l] hesarın qapısın görsät mänä, kilid ehtiyâc däyil. Çäkip saldı qabağına. Eleyki yetirdi hesârın känârinä, qapısın nişân verdi, özü durdu känâridä.

Ustâd belä nezmä çäkibki mehtär uzaxta durub baxırı, mehtär belä deyir gördüm bu çiğnin[339] verdi qapının üs[t] pâyäsinä, neceyki bir tekân verändä, qapılı divârlı läxlädib qoydu yerä. Män dävâm eliye bilmädim qorxudan qeyitdim qoydum qaşdım. Mehtär getmähtä olsun, ämmâ Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri divar zad ki uçub tökülüb yerä bir toz nimâyân[340] olsun, o zamân gözü sataşsın bir dänä Märkäb-i Äjdâxâr elä neceyki qabaq ällärin qovzuyubdu göyä ağzını açıb mäqqârä kimi üstünä, änqäribdi[341] ki bunun başının kâsäsini götürsün başıynan bädäninin arasında ayrılıq salsın. Şikâri neceyki yumuruğun üğünnüyüb Märkäb-Äjdärhâxârın qulağının dibinnän bi[r] dana vırsın,[342] märkäp yıxılır yerä. Märkäb yıxılsın yerä. Diyällär: At minänindi, don giyänin. Dadaşım at minänin tanıyar, märkäb yerdän durdu, bädän[i] nanä yärpağı kimi titrämağa [başladı]. Oturdu märkäbin başı üs[tün]dä Älläriynän munun başına gözünä tumâr veriri. [dedi]: Ey Allahın zäbân-bästä[343] heyvanı, qurbät eldä be-

---

[336] . Mäqqârä: Mağara.
[337] . Dih: Dik.
[338] . Âsudä: Rahat.
[339] . Çiğin: Omuz.
[340] . Nümayan: Görünmek.
[341] . Az kalsın.
[342] . Vursun.
[343] . Zeban-beste: Dilsiz.

qeyr äz Allah[344] mänim dâd-räsim yoxdu. Nä iş görüsän? Sän dä mänä düşmân olanda män kimä pänâh aparacağam? Ämmâ neynädi: Märkäbi yapışıb yallarınnan qalxızıb, märkäb durdu ayağ üs[t]dä. Gätirib yehärin qoydu belinä, yeddi yerdä tängin bärkidib, cilovun vurub ağzına, äyağ-ı zängiyä diz qäbri qâyä, şähbâz kimin zin yerindä qärâr tutdu. Märkeb-ı Äjdärhâxârı minib gälmağa mäşgûl oldu. Ämmâ güzârı[345] düşdü hardan? Güzâri düşdü Simizârın qäsrinin qabağınnan. Xäbär yetişib Simizârä ki o libaslariyki atan istämişdi, verdi bir cävân oğlan geyip vä Tig-ı Süleymâni'ni dä bağlayıb belinä, aparıplar märkäb-i äjdähâxâr'ı ägär tutabilsä minsin. [Simizâr] küla-firängidän[346] baxırdı Gördü bir näfär cevân:

"Zi sovlät päläng û zi heybät cähân,
Ke yäzdân-pärästân hämûn rähbärân."[347]

Misl-i inki bi[r]dana dağı goymusan dağ üs[t]ä, gözällihdä Yûsif-i sâni dilâvärlihdä Rüstäm-ı dästân nä där qäbileyi âdäm nä där beheşt-i xudâ doğmuyup rûzgârın anası belä cävân. Ämmâ Şikâri fikri piçidädi,[348] fikri o yrdä däyil. Qız görür bunı[349] väli bu qızı göräbimir. Şikâri gälib qızın baxdığı yerdän rädd oldu geşdi. Qız gördü bu mutäväcceh olmadı, qızı göräbilmädi. [Öz özünä dedi]: Pärvärdigârâ neyniyin netnämiyim? Boynunda bir gärdän-bänd[350] varidi mirvarıdan,[351] qızı 'eşq çulgalıyıb,[352] az qaldı hälâk olsun, da dävâm eliyäbülmädi, äl atıb boynunnan gärdän-bändi qırıb o mirvarının danälärinnän birin qoyup çitmäyinin[353] arasına dalıdan Şikârını nişânä-rävilih elädi. Neceyki atsın qızın çitmäyinin arasınnan [mirvarı] getdidäydi hardan? Şikârinin peysärinnän.[354] Şikâri märkäbin cilovun yığıb bir boynun döndärdi gözü sataşdı küla-firängi'dä bi[r] dana qıza. Gördü qız misl-i inki bi[r] dana on dö[r]t gecälih ay[dı] bulut altınnan tilû' eliyib. Gözü sataşdı qıza [öz özünä dedi]:

Sälam ey särv-i qâmätin tûbâdän gözäl,
Çäkilmiş gaşların bädr-i bädrâdän gözäl,
Sänin o hicâz läblärin içib mäxmûr-i sâğärdän,
Geyinmiş siyâhın hüsn-i züleyxâdän gözäl.

Belä sänin başıva dolannam, göräsän Pärvärdigârâ bu kimin balasıdı mänä şuxlux[355] eliyiri? Şikâri neynädi: äl eliyib o Misri qılıncı döndärib sinäsinä (qız mayıl mayıl baxır bunun

---

[344] . Be-qeyr äz Allâh: Allâhdan başka
[345] . Yolu.
[346] . Külah-firengi: Eyvan.
[347] . ز صولت پلنگ و ز هیبت که آن که یزدان پرستان همان رهران
Görünüşü kaplan gibi, heykeli öyle iridi. bütün Pehlivanlar ona hayranidi ve onu taklit ederlerdi.
[348] . Piçidä: Karışık.
[349] . Bunı: Bunu.
[350] . Gärdän-bänd: Boyun bağı.
[351] . Mirvarı: İnciden.
[352] . Çulgalayıp: Bürüyüp.
[353] . Çitmä: Tırnak
[354] . Peysär: Ense
[355] . Şuxlux: Şaka.

üzünä), Şikâri götürüb göräh qızın o baxmağına nä deyib bändä ‘ärz eliyim bütün eşidenlärin sağlığına:

Bir bäri bax gözläri çağ,
Hansı bağçanın gülüsän?
O bağa bağban män ollam,[356]
Hansı bülbülün gülüsän?
(4+4)
Mälämä ceyrân mälämä,
Qaş gözünü sürmälämä. (nakarat)

Şikâri deyir qız baxır. Qız belä ehsâs elädi ki bu deyir Pärvärdigârâ bu birinä nâmzäddi[357] yâ yox? Odur ki deyir o bağa bağban ollam de görüm hansı bağın gülüsän? Qız qulağ asır. Şikâri göräh sözünün o bürü kälmäsin necä deyir ‘ärz eliyim siz şad olun.

Minâ kämär inçe[358] belin,
Cebinivi basıb telin,
Mänä nişân ver bir elin
Sän kimin şirin dilisän?
(4+4)
Elä deme din imanım
Sänä qurbân şiirin cânım. (nakarat)

Bu sözläri soruşub ki görsün qızın nişanlısı var yâ yox? Bu zämanda qız güldü. Qızın gülmäsinä Şikâri na-rahand oldu ki sän mäni tanımısan män kimäm? Şikâri göräh özünü nä cûr tanıttırır män deyim siz şad olun:

Tanıyan yoxdı burāda,
Sırrımı demäräm yāda,
Mänäm Şikâri şah zâda,
Sän mänä baxıb gülüsän?
(4+4)
Sarıdı telläri neynim,
Özgälär yarıdı neynim. (nakarat)

Deyib düzäldi yola. Qız gördü eläbil Şikâri bunu gülmağınnan na-rahand oldu. Qız qeyidib älin qoydu üräyinin başına, otağın o başına gedir bu başa gälir, oğlanın ‘eşqinnän. Ey dâd-ı bidâd eläbil bu oğlan ävväl-i ‘eşqimizdä mennän küsdü, Pärvärdigârâ män neyniyäcağam? Bu qız burda qalmxda osun âmmâ eşid dâstâni kimnän: Şikâridän. Şikâri gälib yetirdi hara meydâna, pählävân meydânına. Eleyki gälib yetirsin pählävân meydânına, xûd-särânä[359] merkäbi cevälânä[360] gätirib. Mänzär Şâh-ı Yämäni zärrin täxtinin üstündä oturub bârgâhın qabağında. Döräsindä ämir û ümärâ väzir û vüzärâ. Bähmän Väzir üz dolandırdı: Qurban biz

[356] . Ollam: Olaram
[357] . Nâmzäd: Nişanlı.
[358] . İncä: İnce.
[359] . Kendi başına.
[360] . Cevelân: Hareket.

ärxeyinidix[361] ki märkäb-i äjdähâxâr bunu öldüräcäh, beyinnän aparacax, o da märkäb-i äjdâxâr minip özün yetirdi meydana. Çoz t‘äcüb elädilär. Ammâ Xacand Väzir üräyindä tou tutubdı, da bilir ki bunnan sora dünyâye mâ-sävâ Şikârinin qabağında gül eliyä bülmäzler. Özü özünde Şikâridän çox ärxeyinidi. Ämmâ Bähmän Väzir üz dolandırdı: Qurbân män sänä dedim bu Şikâridi amma inanmadın, olmasa da qalıb qalıb Şikâri olacax dedim, indi oğul istiräm bunun qabağında dayansın. Pöhrüz getdi käsdi Şikârinin qabağın [dedi]: Ay xätâ-kâr saxla. Şikâri äl eliyib märkäbin cilovun[362] yığdı, dayandı.[Şikâri dedi:] Färmâyişin[363] nämänädi? [Pöhrüz] Dedi: Sän kimnän icâzä almısan bu meydanda at dolandırısan?Dedi mägär män birininnän qärârdı icâzä alam? [Pöhrüz] Dedi bäli. [Şikâri] Dedi Kimnän?Dedi gäräh mänän icâzä alaydın. Män Mänzär Şâh-ı Yämäni’nin nämmänä pählävânı var hammısınnan ärşädäm vä adıma Pöhrüz Pählävân diyällär vä buların hamısının da böyüyäm. [Şikâri] Dedi: Güzäşt elä män bülmämişäm! Ancax [icâzä] almamışam [at] dolandırmışam. İndi sözün nämänedi? [Pöhrüz Pählävân] Dedi: Görüräm sän yaxcı cävânsan, gäläsän mänim rikâbimnän öpäsän säni özümä män qûlam eliyäm. Şikâri bir güldü. Dedi: Mäni?Dedi: Hä. [Şikâri] Dedi: Pohruz dayangınan sänä bir neçä kälmä ‘ärzim var. Ägär oları qäbûl eläsän elämisän ägär elämädin säninkiynän mänimki qalıb Allâha. Götürüb bu dillärinän göräh nä ‘ärz eliyib män dä deyim eşidänlärin sağlığına:

Canım Pohruz indi nädir merâmın?
Alıram canıvı män Xudâ-pärät.
Käsäräm başıvı tökülsün qanın,
Alaram canıvı män Xuâ- päräst.
(4+4+3) (Aman efendim)

Mänzär Şâh-ı Yämäni, Bähmän Väzir, Xacand Vezir, ämir û ümärâ hammısı dârül- imârenin qabağında bârgâhın gabağında dayanıblar säf çäkiblär durublar. Bähmän Väzir üz dolandırdı: Qurbân gör nämänä deyir, o da sänin böyüh pählävânında ki [ona] härbä zorba gälir. Elä nece deyir äl eläsä qäbze-yi şämşirä Pöhrüzünkü qalıb Allaha.[364]

Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri götürüb öbürü sözün bu dillärinän desin ärz eliyim äziz eşidenlärin sağlığına:

Gär qanım tökülä zämin û xâkä,
Qäbûl olar häx yolunda därgâhä,
Ägär gedäsän häft äflâkä,[365]
Käsäräm başıvı män Xuâ- päräst. (Aman efendim).
(6+5)

---

[361] . Ärxeyin olmax: Emin olmak.
[362] . Cilov: Dizgin.
[363] . Fermâyiş: Emir, Söz.
[364] . Kurtulur mu kurtulmaz mı Allah bilir.
[365] . Yedi gök.

Pöhrüz üz dolandırdı: İyit meydanda dilin bağlar älin açar. [Şikâri] Dedi: hälä orasına qalır, säbr eläginän sözüme idâmä verim onnan sora. Götürüb göräk sözünün täxällüsün nä cür diyäcäh ‘ärz eliyim eşidänlärin sağlığına:

Şikâriyäm qılış vurram adıva,
Qiyamätin günündä düşär yadıva,
Çağırgınan üş yüz a[l]tmış altı tarı yetsin daduva
Alaram canıvı män Xuâ- päräst.
(4+4+3) (Aman efendim)

(Çün bular büt-pärästidilär ilimiz ki üş yüz atmış altı gün olar, här günün özünä buların bir tarıları vardı. Odu[r] ki Şikâri mäträh elädi çağırgınan o üş yüz atmış altı tarı yetsin dadıva.). Söz tämâm olsun Pöhrüz äl elädi qäbze-yi şämşirä, Şikâri neynädi: Heş älini öz şämşirinä’dä aparmadı, neynädi? Äl eliyib yapışdı Pohrüzün däst-i bändinnän (o şämşir olan älinnän), o qädr fişâr verdi verdi Pöhrüzün älinnän şämşir düşdü yerä. Eleyki şämşir älinnän düşsün, bu biri älin apardı yapışdı Pöhrüzün kämärinnän, eleyki kämärinnän yapışdı, Pöhrüzü öz atının üstünnän götürüb, gätti qoydu öz atının üstündä yerä yähärin qaşının ütünä. Bir yannan üzü quylu[366] ki salıb Pöhrüzü märkäbin qabax qaşının üstünä, bir yannan da üstän qoluynan dirsäyin dayıyıb bunun küräyinä. [Dedi:] Pohrüz: Sähärdän[367] sän deyirdin mänä gäl öp rikâbimdän män säni özümä qulâm eliyim hän? İndi de görüm müsälmân olusan yâ yox? Ägär kälme-yi şähâdätivi dedin müsälmân oldun, sännän qardaş olacağam. (Män o cür dä bi-märifät däğiläm ki diyäm säni özümä qulâm eyliyäcağam.) Ägär olmasan, üş yüzatmış altı tarı sählidi, üş yüz atmış altı canın olsa biri mänim älimnän qu[r]tarmaz. [Pöhrüz dedi]: Bura bax görüm nämänä desäm ollam müsälmân? [Şikâri] Dedi: Diyäsän : Äşhedü än lâ ilâhä ille-llâh, äşhädü änä Muhamede resûl-u’llâh, äşhädü ännä ‘Aliyen veliyu’llâh. [Pohrüz] Dedi: onu deyib Müsälmân olsam neynämäliyäm? Dedi: Elä ki onu dedin Müsälmân oldun, gündä on yeddi räkät nâmaz qılacaxsan, xums veräcaxsan, zäkât veräcaxsan, imâm malı verecaxsan, fäqirä acizä zülm elämiyäcaxsan, ilâ mâ şallah[368] âdâb-ı İslâmı dedi buna. Elä ki qutardı [Pöhrüz] Dedi: Mäni salasan qazanda qeynädäsän bir misqâlım qarışmaz müsälmanlara. Olari ki sän deyisän bi[r] dana bekâr[369] adam istir ki olara ‘ämäl eliyä. Männän Müsälmân çıxmaz vä-s’sälâm.[370] Eley ki bunu iblâğ eläsin ki männän müsälmân çıxmaz, [Şikâri] bunu yähnin qaşının üstünnän göttü.[371] Ämmâ Bähmän väzir macal vermiri, bir bir deyiri: qurbân qıble-yi ‘âläm sağo[l]ssun, sähärdän qoymuşdu, yähärin qaşının üstünä heş älin şämşirä’dä aparmadı,

[366] . Üzü quylu: Baş aşağa.
[367] . Sähärdän: Deminden
[368] . İka ma şallah: Sonuna kadar.
[369] . Bekar: Boş.
[370] . Vä-s’älam: Bu kadar.
[371] . Göttü: Götürdü.

Pohrüzün şämşirin älinnän saldıttırıp götürüb qoyub yähärin qaşına indi dä qozadı göyä. [Şikâri Pöhrüzün] Yapışıp kämärinnän gozadı[372] göyä gätirdi, gätirdi, gätirdi, yetirdi hara: Mänzär Şâh-ı Yämäni nin bärâbärinä. Eleyki Mänzär Şâh-ı Yämäni'nin bärâbärinä yetirändä, Pohrüzü başı üstä elä vurabildi ki yerä Pohrüz dağım dağım dağıldı. Pohrüz cähännämä vâsil olsun, Mänzär Şâh-ı Yämäni day özün saxlaşdırabülmädi. Dedi: Tutun bu xätâ-kârı.

"Hökm olmasa sultânidän, çıxmaz xätâ cällâdidän."

Ämr ämr-i şähriyârdı,[373] gäräh mû be mû[374] icrâ olunsun. Eleyki [dedi:] "Tutun bu xätâ-kârı", här täräftän attı qaxdı atın belinä. Qoşun ähli hucûm gätirib, Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri'nin üstünä. Hä indi biyol[375] äl elädi qäbze-yi şämşirä: Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri äl eliyib şämşirä, şämşiri qilâfınnan çäkib özün vurdu däryâ-yi läşkärä. Sağdan gäläni sağdan vurur, soldan gäläni soldan vurur, qoldı, qışdı, bädändi. Bärg-i xäzân kimin vrur tökür yerä. Eläbil misl-i bir dana payızın fäslindä ağacı şazta vurup, bir balaca ki meh[376] äsip, tämâm yarpaxlar tökülüp. Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri äzân-ı Allâh äkberä[377] kimin cäng elädi. Rävâyät eliyillär cängin içindä ki cäng eliyirdilär bir näfär fil-sävâr gäldi. Eleyki fil-sevâr gälsin [gäldiğindä] gördü ki bir näfär qâsiddi, nâmä gätirib, Mänzär Şâh-ı yämäniyä. Kimnän: Särhäng-i Şâmidän. Särhäng-i Şâmi belä yazıb nâmädä: Mänzär Şâh-ı Yämäni o qızın Simizârä män müştäriyäm, bu qâsiddi, nâmädi yollamışam. Ägär Simizâri özün öz däst-i xättivinän geyindirdin, kezindirin,[378] ve käniz, qulâm ve qoşununan bir käcâveyä qoyub mänim xidmätimä yolladın, yollamısan. Ägär yollamasan, cengim cängidi sännän. Bu kälmäni şiirin cängidä şikâri eşidsin, neynädi: Yetirib bu fil-sävârı tutup: [dedi]: Xätâ-kârın birisi, Särhäng-i Şâmidän sän nâmä gäti[r]misän? Bunun qulaxlarıynan bırnın[379] käsib qoydu qâsidin ovcuna[380] Dedi: Qoyum Särhäng-i Şâhın härçi betärinä, apar denän älinnän gäläni yeddi boşqaba çäh. Fil-sävârın bırnıynan qulaxlaeın sıyrıb qoyub ovcuna yola salıp getdi.(Särhäng-i Şâmiyä tohfä aparsın, äväz-i Simzâr.) O da oyana getmaxda, ämmâ eleyki äzân Alla hü Äkbr oldu, [Şikâri] şämşiri qoyub qılâfinä, märkäbin üzün döndärdi hara? Xocänd Väzirin qızı Pärnâz Xanım'ın evinä. Bäli: gälib märkäbindän piyâdä olub geçib otaxda oturup, Geym-i Çarayna äynindä, şämşir belindä

---

372 . Gozadı: Kaldırdı.
373 . Şähriyar: Sultan.
374 . Mu be mu: Teker teker.
375 . Biyol, (bu yol): Bu kez.
376 . Meh: Yel.
377 . äzân-ı Allâh äkberä: Ezan zamanına dek.
378 . Kenizdirdin: Keniz etmek.
379 . Bırın: Burn.
380 . Ovc: Avuç.

häniz[381] çähmälärin'dä äyağınnan çıxatmıyıb, Pärnâz buna xidmät eliyir. Ämmâ bu burda otumaxda istir istirâhätlik eläsin.

Eşit dâstâni kimnän? Simizâr Xanım'nan. Simizâr Xanım bayağ 'ärz eledim, älin qoyub üräyinä otağın içindä o başa gedir bu başa gälir. Gözünün yaşın bahârın bulutu kimi ruxsârnä tökür. Bunun bir dâyäsi var [adı] Mâh-ı Zämin. Mâh-ı Zämin gälib Simizârın yetirdi yanına. [Dedi]:Qızım sänä gälän därd û bälâ gäsin mänim canıma. De görüm sänä nolup? Niyä älin qoynunda? Älin döşündä, dilin ağzında lälä giryân dolanısan? [Simizâr] Dedi: Dâyä cân bir därdä düçâr olmuşam bir näfärä diyäbülmüräm. Dedi: Dâyän sänä qurbân olsun de därdivi dâyävä. [Simizâr dedi]: Dâyä cân qulağ as deyim da sännän sora mänim bi[r] käsim yoxdu ki. Dâyä cân bir kagaz al älivä bir qäläm män deyim sän yazgınan gör mänim därdim nämänedi? Götürüb bu dillärinän göräk Simizâr dâyäsinä nä deyip 'ärz eliyim bütün eşidenlerin sağlığına:

Cânım dâyä gözüm dâyä,
Män ölüräm aman dâyä,
Rähmin gälsin göz yaşıma,
Yäqin ölläm inan dâyä.
(4+4)

Dâyän sänä qurbân ola, axı de görüm sänin därdin nämänädi? Sänä nolup? Niyä bu qädär âh û nâle eliyisän? Gözüvün yaşını ruxsârinä rävân eliyibsän, de därdivi mänä, sän gäräh niyä öläsän? Därdin nämänädi?[Simizâr] Dedi: Dâyä cân qulağ[382] as deyim da. Götürüb obür kälmäsin bu dillärinän desin, 'ärz eliyim bütün eşidenlerin sağlığına:

Därdim därmânı burda,
Eşqim oynayır särdä,
Mäni salıptı min därdä,
Äbruları kämân dâyä.
(4+4)

Dâyä üz dolandırdı: Nâzänin o äbrûları kämân kim ola? Eläbil ki sän 'âşıq olmusan hä? Qızım sänä gälän därd û bälâ mänä geleydi de görüm bala kimä 'âşıq olmusan axı män tanıyım onnan sora sänin därdivä çâre eliyim. [Simizâr] Dedi dâyä cân qulağ as deyim da, qulağ as deyim kimä 'âşıq olmuşam.Götürüp bu dillärinän sözünün täxällüsünü yetirsin 'ärz eliyim äyläşänlärn sağlığına:

Üräyimdä bax yareyä,
Rähmin gälsin män zâriyä,
Bu nâmäni Şikâriyä,
Yetir sâhib-i zâmân dâyä.
(4+4)

---

[381] . Häniz: Daha.
[382] . Gulağ: Kulak.

Dedi dâyän sänä qûrbân axı män tanımıram Şikâri kimdi? Dedi Şâh-ı Dârä oğludu. Geym-i çar âynanı giyän libâs-ı Süleymâni, Tig-i süleymanını giyän oğlan, märkäb-i Süleymâniyä sävâr olup, mänim säbr û ârâmımı älimnän alıp. [Mâh-ı Zämin] Dedi axı män bilmiräm ki hardadı? Dedi: Xacand Väzirin qızı Pärnâzın yanındadı. Yäqin bilisän?Dedi bäli. Dedi: Sänä qurbân olum, älân gedäräm sänin därdivä därmân eläräm. Dâyä durub äyağa. Bildi ki burda bir ışıx yolu vardı da. Dâyä qismäti dä çox tamah-kâr[383] olar. Dâyä durub äyağa çadra, çärşaf, tünükä[384] corab geyinib, secinip.[385] Başdan geyinib ayaxda gıfıllanıb, durdu düşdü yola, nâmäni dä götürüb. Yetirdi Xacand Väzirin qapısını döyüp, gälib aşdılar. Soruşdı: Pärnâz Xanım hardadı? Otağın nişân verdilär. Gälip qapını döyüp. Bilir ki Şikâri onun mänzilindädi. Qapını döyüp, Pärnâz Xanım qapını aşdı [Pärnâz] gördü Simizârın dâyäsi Mâh-ı Zämin di. Mâh-ı Zämin sälâm verib Pärnâz Xanım'a. İsûlän bir şäxsi ki eşihdän gälir bir yerä bir tükana,[386] yâ beş näfär oturup bir yerdä bir böyüh[387] mäqâmi ki gälir ordan geşsin, bu sinnidä[388] böyüh ossa,[389] mäqâmı da böyüh ossa mucâzdı[390] ki sälâm versin. Neceyki peyğämbärin rävâyätindä var Häzrät-i Äli gilä gedändä vä Häzrät-i Fâtimäni o zifâf gecesi ki aparırdı dövräsindä äsâbäläinän. Yetirib qapını döyüb, Äli gäldi qapını aşdı, Häzrät-i Peyqämbär onnan böyüdü väli sälâm verdi. Eşihdän gälän mucâzdi ki sälâm versin.Mâh-ı Zämin dâyä Pärnâza sälâm verdi. [Pärnâz Xanım] Sälâmın alıp, [dedi] buyrun göräh dâyä cân nä 'äcäb? Dedi Nâzänin peyâmım vardı gätirmişäm Şâh-ı Zâdiyä. Dedi buyrun[391] mânehi[392] yoxdu. Buyrun nâmäni verin. Şikâri nâmäni Mâh-ı Zämin dayädän alıp oxudu, mäzmununnan xäbär-dâr oldu. Ey dâd-ı bi-dâd[393] harda olar bir näfär bir qızı ala, üş gün, dö[r]t gön onun yanında qala, vä dördümüncü gün bir qızdan kağaz gälä, vä dävät eliyä öz yanına. Olar ki bu gedäbilsin? [Şikâri] Oxuyup nâmäni başın saldı aşağa. Pärnâz üz dolandırdı: Şâh-ı zâdä de görüm o nâmädä nä yazıbdı? [Şikâri] Dedi nâzänin män ki diybülmäräm amma eliyäbüläsän nâmäni oxuyasan vä mäzmununnan xäbär-dâr olasan. Qız alıp nâmäni oxudu. Gördü bäli Simizârdandı bu nâmä. Üz dolandırdı Şâh-ı zâdä oğlu şikâri'yä: Cävân, and ola cälâl-ı ilâhiyä män ki kâmımı almışam sännän, är dä bir olar gör'da kâm-ı dil hâsil elämişäm sännän o da bir kişinin qızıdı, düzdü män väzirin qızıyam oda Şâhın qızıdı, säni and verräm o cälâl-ı ilâhiyä

---

[383] . Tamah-kâr: Dünya malına düşkün.
[384] . Tünükä: şort, şalvar, geyim
[385] . Secinp: ?
[386] . Tükan: Dükkan.
[387] . Böyüh: Büyük.
[388] . Sinn:Yaş.
[389] . Ossa: Olsa.
[390] . Mucâz: Gerekli.
[391] . Buyurun: Buyurun.
[392] . Mâneh: Engel.
[393] . Ey dâd-i bi-dâd: Ey vah.

durasan Mâh-ı Zämin inän gedäsän tâ Pärnâz Xanımın göylü[394] bizdän incimiyä. [Şikâri] Dedi: Nâzänin imkanı yoxdu, bu imkân-päzir iş däyil. [Pärnâz Xanıma]: Dedi mâhâl ämridi getmäsän inciräm sännän. Çätin çätin belä bir şäxs tapılar dünyadä. İmkânı yoxdu ki tapılsın. Söhbätläri çox pldu, xulâsä Şikârini râzı eladi. Özü öz däst-i xättiynän Pärnâz Xanım Şikârini qalxızıb vä verdi Mâh-ı Zämin dâyiyä tävil aparasan bunu Simizârın yanına. [Şikâri] Duub äyağa xudafizçilih eliyib yola düşüb gäldi. Az gäliblär çox gäliblär yetirdilär hara: Bağa. Qızın qäsri säxtumânı bağdaydı. Hovuzun başında [dâyä] Şikâriyä üz dolandırdı: Şâh-i zâdä dâyän sänä qurbân, sän bir ik[i] üş däq[iq] dayan burda, axı belä äli boş ki olmaz män gedim qızdan än'am alım, müjdä verim ona pâdâş alım onnan sora bi yol gälim säni aparım. Dâyä ki gälib Şikârinin dalısınca[395] qız durub oturub aynanın qabağında, açıb yäxdäni[396] töküb nä qädr ki lişbâsı var, geyir gälir durur aynaın qabağında xoşuna gälmir çıxadır obürüsün geyir gälir durur aynanın qabağında. Xulâsä tämâm libâsların geyib äyninä çıxattı töhdü. Axirindä birin päsänd eliyib libâsların ki hä bu simâmä düşürü hämdä ki ägär bu äynimdä olsa oğlanın mümkündü biraz männän xoşu gälsin. Oturub aynanın qabağında o[n] yeddi qälämnän zinät eliyib. Gözäl qismäti elä gözäl olar, bir balaca da özünä äl gäzdirändä... Dedi Nurulla evdä? Dedi bäli qızı da evdä. Dedi denän olup nur 'älä nûr.[397] Mâh-ı Zämin dâyä gedir bu eşqinän qıza müjdä versin, qızdan pâdâş alsın. Şingilini[398] tutup bu ringilä belä gedir:[Söz süz muzik] Simizâr gözü sataştı dâyiyä, gördü ki çox sevincek oynuya oynuy gälir. Üz dolandırdı: Dâyä cân de görüm nolubdu? Çox sevincäk şâd gälisän. Misl-inki[399] eläbil diyäsän gätimisän hä? Dedi nâzänin müjdä ver diyim da. Dedi nämänä istesän veräcğam. Dedi yox, ävväl dâyänin ki näqd[400] olsun onnan sora. Qız sövündüğnän neynädi? Älin atıb gärdän- bändin qırıb verdi dâyiyä. Gümâni gäldi gärdän- bändä qırıb verdi dâyiyä. Dâyänin imân döndü qırqı imânına. Dâyä sevincäk döndü Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri'ni dävät eladi ki: Şâh-i zâdä buyura bilä[r]siz. Qızın gözü sataşdı Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri yä qaçıb pünhân oldu ki: Pärvärdigârâ men munun huzûrinä nä novinän ve nä rejiminän çıxam ki munun männän xoşu gäl? Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri'ni gättilär otu[r]tular bir zärin çär-pâ sendälin üstündä. Ämmâ qızı görebülmür hälä. Qız öz özünä fikr eliyir, indi män nä cur muna xoş-âmäd[401] diyim ki munun männän xoşu gälsin? Çox fikr eliyännän sora bir piyâle-yi şärâb doldurub iki ällärindä tutup, äyildi kirnûş[402]

---

394 . Göyül: Könl.
395 . Dalısıcan: Ardından.
396 . Yäxdän: Sandık.
397 . Daha da iyi olmuş anlamında.
398 . ?
399 . Misl-i inki: Sanki.
400 . Näqd: Nakit.
401 . Xoş âmäd: Hoş geldin.
402 . Kirnuş (Kürniş): Saygıyla eyilmek.

elädi vä sälâm ‘ärz elädi. [Dedi:] Cavân sän çox xoş gälibsän bizim bu kolbe-yi därvişiyä,[403] çox qädäm ‘äzizlämisän, zehmät çähmisän, uzax yoldan gälisän.Şâh-ı Dârä oğlu Şikârinin gözü sataşdı Simizârä, bayax görmüşdü o hara indi ki özünä äl dolandırıb[404] indi hara? Gene gözü sataşdı Simizârın gül cämâlinä. [Simizâr] Dedi: Cävân çox baxma, al piyâle-yi şärâbı mänim älimnän iş. [Şikâri] Dedi nâzänin bu nov’nan alıb işsäm bi-märifätçih olar. Elä o sistim dayan bir neçä kälmä söz gälib sinämä oları deyim onnan sora alım piyâleyi içim.

Säni gördüm hûş oynadı särimdän,
Çeşm-i mästin mänä olubdu yagı,
O tirme[405] araxçın[406] kec et qaş üstän,
Zülfun änib xûb basıbdı xalı.
(4+4+3)

Dedi cavân bunnan artıx mäni şärmändä elämäginän, män sän diyän sözlärä lâyiq däyiläm. Al piyâle-yişärâbı älimnän iş. [Şikâri] Dedi nâzänin ora hälä qalırı, alıp şärâbi dä içäcağam qulağ asgınan sözlärimi tämâm eliyim. Götürüb bu dillärinän göräh nä deyip, ‘ärz eliyim eşidenlerin sağlığına:

Gär Yûsifsän söylä adını bilim,
Züleyxasan götür niqâbin görüm,
Yâ leylasan, ya mäcnunsan ya Şirinsän,
Häqqi var Färhâdın çapırmış dağı.
(4+4+3)

Dedi cavân bu qädär mäni şärmändä elämä, Şâhi zâdä algınan şärâbı älimnän iş. Şikâri dedi ele necä durmusan elä dur sözlüme xâtämä verim. Götürür Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri sözünün täxällüsün bu diillärinän desin ‘ärz eliyim bütün sağlığına:

Zähr versän nâzänin Şikâriyä olar nûş,
Leyli Mäcnıunnan yäqin olar tuş,
İçmäräm câm-ı mey män ollam mädhûş,
Läbinän bir bûsä ver mänä sâqi.
(4+4+3)

Dedi cävân al piyâle-yi şärâbı iç oda olacax da öz yerindä. Eleyki piyâleyi şärâbı alıp Şikâri çähdi başına, qızın dodaxlarınnan bir dana bûse götürdü mäzäsinä. Bädän minâye şärâb qoyuldu arayä. Yeiblär içinlär damağlar çağlanıb, bir täräfdä nävâzändä çalır bir täräftä räqqâsä oynuyur. Bir täräftä bular yeyillär içillär kef eliyillär. Däf tänbûr ney ärgävân säsi âsumânä büländ olup. Sâz û âvâz eşvä û nâz. Fäläh götürüb därväçäni, qoymur qapıdan geçäni. Eleyki yeyiblär içiblär, mäst oldular. Balabala dâyä gördü ki bu minâye şärâb ki qoyublar araya, ular işdihcä kefläri çoxalır da bular heş kimi hesâba qoymullar, o pärdeyi sıır

[403] . Kolbe-yi dervişânä: Fakir ev.
[404] . Äl dolandırmak: Bezenmek.
[405] . Tirmä: Bir çeşit kumaş.
[406] . Araxçın: Atlet.

ki arada olar onu götürüllär misl-inki. Biraz da otusa bular şulux-kârlıx olacax, dâyä üz dolandırdı qızlara känizlärä: Qızlar! Durun här käs ge[t]ssin öz mänzilinä. Dâyä buları buların başınnan dağıdıb vä özüdä gedib. Bular qol birbirinin gärdäninä [salıb], o sarmaşıx[407] kimi geyişiblär bir birlärinä. Bäli o qädr yeyiblär içiblär bir birlärin, kasıbıb bizovn eläbil ötürmüsän dovlättinin ineğinin altına, o qädr somudduyublar[408] axir mäst û sust oldular yorfun hâlättä här ikisi bir räx-i xâbdä yatsınnar. Ämmâ eşid dâstâni kimnän? Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri qızın qoynunda yatıb bi[r] yannan da mäsdilär. Qızın bir ämoğlusu var be-nâm-i Qährämân. İldä[409] bir däfä şähr üzü görmäz, çöllärdä biyâban'da, dağlarda daşlarda zindäganlığ elär. Hä eşq-i Simizâr düşdü bunun källäsinä. [Öz özünä] Dedi män heş çoxdandı şährä getmämişäm, durum äyağa, bir gedim görüm şähridä nä var nä yox? Ordanda bir baş çäkim[410] ämiqızımın bağına görüm bağda nä var nä yox? Qährämân durup gäldi yetirdi şährä, bir qädr şähridä dolansın, gälib düşdü bağa. Bu yana döndü o yana dolandı, xulâsä bir yol tapıp gäldi Simizâr olan otağa. Gördü ey dâd-i bi-dâd: räxt-i xâb birdi, baş ikidi, ayax dört. [Öz özünä dedi:] Göräsän Pärvärdigârâ bu kim ola mänim ämqızımın yanında yatıb? Bu yannan o yannan näzär saldı Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri'nin üzünä gördü ey dâd-ı bibâd:

"Zi sovlät päläng û zi heybät ke ân,
Ki yäzdân päräslân hämûn rehberân."[411]

Bir dana dilâvärdi ki ägär tänginä cân û cin geçä qutarmaz. Qährämân biraz qorxuya düşdü. [Öz özünä dedi:] Ki ey dâd-ı bi-dâd bu ayılsa män neyniyä bülläm munun qabağında? Bir qolu quvväli adam, adamı tez vurar, bi[r dä] qorxağ[412] adam. Qorxağ adam mümkündü onnan da adamı tez vura. Çün bu qorxurdu, ehsâs elädi ägär bu yuxudan ayıla, mänim yüz min dana canım olsa biri munun älinnän qaçıb qurtara bilmäz.Lähzeyi fırsändi fovt eylämäz, 'âqil mägär nâdân ola. Qährämân äl elädi qäbze-yi şämşirä. Simizâr'ınan Şikâri elä yatıbdı ki räx-i xâbidä, bi[r] qazan su tökäsän üstünnän, väsätdän bi[r] qäträsi geşmäz yerä hamısı ayaxdan başdan, başdan gedär tökülär. Hä äl eliyib qäbze-yi şämşirä şämşiri qilâfinnän ayırıb, qozadı[413] göyä. Ämmâ nişâne-rävi eliyir ki şämşir qızından zaddan toxunmasın[414] ha fäqät Şikârinin başın hädäf qärâr verib. Neceyki şämşiri yendirsin Şikâri'nin källäsinä,[415] Şikârinin başına şämşir dört barmak äylänsin, Şikâri bir n'ärä çäkib, Qährämân özün päncärädän atdı

---

407 . Sarmaşıx: Sarmaşık bitkisi.
408 . Somuttamak: Sümürmek.
409 . İl:Yıl.
410 . Baş çäkmäk: Başvurmak, uğramak.
411 . ز صولت پلنگ و ز هیبت که آن که یزدان پرستان همن رهران
Görünüşü kaplan gibi, heykeli öyle iridi. bütün Pehlivanlar ona hayranidi ve onu taklit ederlerdi.
412 . Qorxağ: Korkak.
413 . Qozadı: Kaldırdı.
414 . Toxunmak: Deymek.
415 . Källä: Kafa.

yerä, tü däğänäğä,[416] asta qaçana göy imâm qänim olsun, dalısına'da[417] baxmır, aradan çıxdı.[418] Ämmâ Şikârinin n'äräsinä qız yuxudan ayıldı. Şikâri özü bi-hûş oldu. Qan göt[ür]dü bunu. Eleyki Simizâr ayıldı Şikârinin säsinä gördü ey dâd-ı bi-dâd, otax räxt-i xâb här yan olub qan. Dâd-i bi-dâd eliyib, Mâh-ı Zämin dâyä, qızlar yığıldılar munun döräsinä. Qız ağlıyır, çox vähşätlih eliyir götürüb bu dillärinän göräk nä deyir bändä 'ärz eliyim Eyläşän ağaların hamısının sağlığına:

Mâh-ı Zämin du[r] qıl başım çâräsin,
'Äcäb oldum bäxt-i qārä bu gecä,
Kovkäb-i äsäd'dä bûrc-i qämär'dä,
Äcäb axdım şäb-i târä bu gecä.
(4+4+3)
Märd oğula ämäk versän itirmäz,
Nâ-märd âdâm doslux başa yetirmäz.
Qabax tağı tärk hamâmä yetirmez,
Söyüd ağacında alma heyva nar olmaz.
(4+4+3)

[Simizâr] Ağlıyır gözünün yaşın baharın bulutu kimin [tökür], üzündä gözündä yaxasında äl ovvqät qoymadı. Mâh-ı Zämin buna täskinih verir, qızlar dövräsin alıb, nä qädr ayın oyun, davâ därman, parça filân gätirillär bağlıyıllar bunun başına, xeyir qanı xuşk eliyäbülmüllär. Qız götürüb obürü kälmäsin bu dillärinän desin 'ärz eliyim eşidenlär sağolsun:

Gedän yoxdu bu cävânın elinä,
Nâmä yazam 'ärzi hâli bilinä,
Bülbül idi häsrät qaldı gülünä,
Qan ağlasın Şâh-ı Dârâ bu gecä.
(4+4+3)
Qoyubsan başıva ---- tâcı,
Cähd elä qapında doyur bir acı,
Kötülühlä bitän äyri ağacı,
----------[419]
(4+4+3)

[Simizâr dedi:] Pärvärdigârâ bunun nänäsi var dädäsi var gözü yolda galanı var,bu nä işidi gäldi mänim başıma? Män neynämäliyäm çâräm nämänädi? Dâyä buna täskinih[420] verir. Ovudullar ovulmur[421]. Sâkit eliyillär olmur. Götürüb o bürü kälmäsin bu dillärinän desin män'dä 'ärz eliyim äyläşän ağaların hamısının sağlığına:

Duman gälsin bu dağları bürüsün,
Didäm yaşı Ceyhûn olsun yerisin,

---

[416] . Hızlı ayrıldı.
[417] . Dalısı: Arkası.
[418] . Aradan çıxdı: Kayboldu.
[419] . Bu bölüm duyulmuyor.
[420] . Täskinlih: Sakinleştirmek.
[421] . Ovmak: Sakinleştirmek.

Bu cävânı vuran sänin qolun qurusun,
Rast gäleydin Zülfigârä bu gecä.
(4+4+3)
Härcâyinin muxännäsin başqasın,
Doğru söz eylä düz ilgâri görgünän,
Çox çähdin dünyâdä gädâlär täkin,
Nâmusun geyrätin arın görmädim.
(4+4+3)

Ustâd belä nizâmä çäkib, çün Şikâri bi-hûşdi, başının qanın här növnän sâkit eliyä bilmirlär, qız axir märhälädä day dävâm eliyä bülmädi, ustâd belä näzmä çäkib: Şikâri'nin başın basıb sinäsinä o iki älvistân mämälärinin arasına ki bälkä qanı qoymuya çıxsın, qanı xuşk[422] eliye. Ävvältdä istiräm bi[r] dana Qärädağ Ağabeyisi[423] oxuyam doslar üçün onnan sora dâsitânimiziä idâmä veräm. Sazda çalır oxuyur Aşıx Yädullah, balabanda aqâ-ye Rähim Dilnocävâni, qavalda çalır aqâ-ye Xidmät yâri.

Ay ağâlar sälli 'älâ Mähämmäd,
Äränlär särväri gäldi, ha gäldi,
Düldülün sâhibi Qämbär ağası,
Cansıza can verän gäldi ha gäldi.
(4+4+3)

Sözlär Abbasdandı, alıb dübâräsin desin:

Ne gözäl açıbdı beheştin güli,
Häsän Hüseyn o cännätin bülbülü,
Daş yarıldı çıxdı Şahın Düldülü,
Äslânı yanında gäldi ha gäldi.
(4+4+3)

Alıb dübârä belä desin:

Qur'ânı oxullar âyä üzünnän[424]
Gül tökülär peygämbärin sözünnän
Abbas muxännäslär düşdü häqqin gözünnän,
Äli'yäl-Murtäzâ[425] gäldi ha gäldi.
(4+4+3)

Söz tämâm olsun. Beşinci nävârda 'ärz eşidänlärä 'ärz elämişäm ki Şikârinin başının qanını xuşk elämağ üçün qız basdı mämälärinin arasına, ammâ gördülär ki qan xuşk olan däğil. Mâh-ı Cäbin[426] üz dolandırdı: Nâzänin dur äyağa biz başımıza çârä eliyäh. Ägär sänin atan bülsä bu cäräyâni hamımız ölümä gedärik. [Simizâr] Dedi Mâh-ı Zämin neylämäliyik indi? [Mâh-ı Zämin] Dedi: Bu öldü bir täräftä bir govdâlidän[427] zaddan qazax, munu biz orda quyluyax, tâ

[422] . Xuşk: Kurutmak.
[423] . Aşık havalarından.
[424] . Üzünnän: Üzerinden.
[425] . Äli'yäl-Murtäzâ: Haz. Ali.
[426] . Mâh-ı Zämin adı bazen Mâh-ı Cäbin biçimindä söylenmektedir.
[427] . Gödâl: Çukur.

säsi bir täräfä çıxmasın. Ämmâ Simizâr üz dolandırdı: Dâyä cân män heş[428] movqe' o işi eliyäbülmäräm. Mının[429] bırda[430] düşmânı çoxdı, ägär bilälär[431] biz ölümä gedärih. Ämmâ [män] bir tabax qızıl[432] tökäcağam bunu pärdä kilimä bükäcäğäm, munu çıxardax aparax bağın känârindä divârın yanında qoyax yerä. Bälkä Allâh bunun Allâhi bir näfärin üräyinä rähm sala, özü väsilä ola tâ bunu gälä, tapa, apara, başına täbâbätih eliyä. Durublar äyağa qız yäxdäni açıb, bir tabax qızıl gätdi töhdü. Tökännän sora pärdä kilimin arasına bükübdülär Şikârini, başında bir şeyinän säridilär, gätdilär bâğın känârindä hesârdan känâr qoydular bir çuxur yer varıdı, divârın dalısına.

Bu burda qalmaxda olsun, qızlar qeyidib âh û nâle eliyiblär. Simizâr üzün gözün yäxäsin didib ağlıyır. Mâh-ı Cäbin vä dâyälär buna täskinlih verillär. Känizân alıb munun dövräsin. Bular burda qalmaxda olsun eşid dâstânı kimnän: Yämänin dağlalarının birindä bir mäqqârä[433] varidi. O mäqqârädä qıx dana härâmi zindäganlıx[434] eliyir. Buların böyühlärinin adı Säyyâh-ı Pählävândı. Biri varidi pälängi-pûş[435] bir neçä näfärinän hämûn gecä çıxmışdılar gäştä. Çox dolandılar ällärinä bir şey dolaşmasın. Qeyiddilär üz dolandırdılar Firûz'a. Firûz häm äyyârdı hämde orda oların gäzâlärinä baş çäkir.[436] Pälängi-pûş üz dolandırdı: Furuz. [Furûz] Dedi: Bäli. [Pälängi-pûş] Dedi: Neçä[437] müddätdi burda biz qazanırıx sän yeyisän. Bu gecä bizim älimizä bir şey dolaşmıyıb. Bu gecänin gäzâsı sännändi sän gäräh t'äyin [t'ämin] eliyäsän. [Furûz] Dedi evi yıxılmamışın oğlu mını axşamnan mänä diyäydin, män özümä bir tädârük görärdim. İndi gecänin yorgun växti gecä sovvşub,[438] hara getmäliyäm? [Pälängi-pûş] Dedi, özün bülä[r]sän. Firûz[439] durub äyağa. Firûz Äyyâr, Näsim Äyyârın nänälärinnändi.[440] [Firûz Äyyâr] Durub dağın dâmänäsinnän endi äşa[ğ]ya. Öz özünä fikr eiyir: Pärvärdigârâ män hara gedim?[Öz özünä dedi:] Yaxcısı budu gäl get Simizâr'ın bağinin känârinä, tâ bir täräftän yol tap get bağın içinä, bälkä onun aşpaz-xanasında[441] qäzâdän[442] zaddan ola. Genä şah qızıdı, şah där-xânäsidi. Bälkä orda bir şey älimä dolaşa, gätiräm bu gecä buları ârâm

---

[428] . Heş: Hiç, asla.
[429] . Mının, Munun: Bunun.
[430] . Bırda: Burda.
[431] . Bilälär: Bilseler.
[432] . Qızıl: Altın.
[433] . Mäqqârä: Mağara.
[434] . Zindäganlıx: Yaşamak.
[435] . Päläng-puş: Kaplan derili.
[436] . Baş çäkmäk: İlgilänmäk.
[437] . Neçä: Ne kadar.
[438] . Sovuşmaq: Geçmek.
[439] . Firūz adı bazen Furūz söylenmiştir.
[440] . Nävä: Torun.
[441] . Aşpäz-xâna: Mutfak.
[442] . Gäzâ: Yemek.

eliyäm. Äz qäzâ[443] gäldi güzârı düşdü hämûn yerdän. Hämû yerdän geçändä buna (Türkä mäsäl) idrâr äl verdi. Döndü hämûn divârın känârında idrâr eläsin, bovl eläsin. Gördü oğlan uzun bi[r] şey uzadıblar. Yeridi yaxına gördü bi[r] dana pärdä kilimdi. Bir ouan täräftän bir buyan täräfdän älin atdı gördü bu çox ağırdı. Yavacca[444] pärdäyi aşdı gördü bir dana şäxsidi:

"Zi sovlät päläng û zi heybät ke ân,
Ki yäzdân pärästân hämûn rehberân."[445]

Bir dana dilâvärdi pärdä kilimin arasında ammâ başdan yaralıdı. Äl[446] qanın içindedi. Amma çoxlu pul töküblär bunun yanına. Täzädän[447] pärdä kilimi büküb. Nä qädär o yannan bu yannan täkân verdi, gördü xeyir gücü çatmırı. Çün äyyâridi, sehr zad bilärdi, bir mäntär[448] oxuyub püflädi, bu bunun näzärindä çox yüngül gäldi. Götürüb atıb dalısına,[449] Allaha tävkkül, özün yetirdi mäqqâriyä. Päläng-pûş üz dolandırdı: Furûz nä tezlihdä gäldin? Dedi vallah güzârım[450] düşdü bir yerdän, şansûza[451] bunu tapmışam. Qoydular yerä aşsınlar baxsınlar, gördülär bir dana cävânidi yaralı. Bular hamısı pählävânidilär, yara görmüş[ü]dülär. Gördülär bäli bunun başınnan yara däyip, ämmâ çox qan gedip. Bi-hâldı. Säyyâh-ı Pählävân üz dolandırdı: Nä qädär canımızda can var, bädänimizdä qan var buna gäräh biz xidmät eliyäh. Furûz üz dolandırdı: Bunun yanına o qädr qızıl töküblär ki yanı da bu böy[ük] adamdı härkimdi. Ämmâ Päläng-i pûş üz dolandırdı: Furûz. [Furûz dedi]: Bäli. Neceyki bunu gätirmisän gäräh döhtür[452] gätiräsän. [Päläng-pûş] Dedi: Canım gecänin bu vaxtı män hara gedim? İndi män döhtür tapabilläm mägär? [Päläng-pûş] Dedi: Mänä bax görüm bizim hämmeşä bir yerimiz yaralananda hardan mälhäm[453] gätirä[r]sän? [Furûz] Dedi: Gedib döhdürdän allam[454] gätiräräm. [Päläng-pûş] Dedi: Gäräh gedäsän hämûn o döhdürü gätiräsän bura.[Furûz] Dedi, canım indi hammı[455] yatıb män hardan döhdürü tapabülläm? [Päläng-pûş] Dedi çârâsi yoxdu, gäräh gedäsän. Furûz revâne-yi râh[456] oldu. Bir dana ämmâmä qoyub başına, bir äbâ salıb çiğninä,[457] gäldi, şährä vârid olsun. Bir näfär döhtür varidi be nâm-ı

---

[443] . Äz qäzâ: Kazadan.
[444] . Yavacca: Yavaşca.
[445] . ز صولت پلنگ و ز هیبت که آن که یزدان پرستان همان ر هران
Görünüşü kaplan gibi, heykeli öyle iridi. bütün Pehlivanlar ona hayranidi ve onu taklit ederlerdi.
[446] . Äl: Al.
[447] . Täzädän:Tekrar.
[448] . Mäntär: Sihir
[449] . Dalısına: Sırtına.
[450] . Güzâr: Yol.
[451] . Şansuza: Şansınıza.
[452] . Dohtür: Doktor.
[453] . Mälhäm: Merhem.
[454] . Alam: Alırım.
[455] . Hammı: Herkes.
[456] . Revâne-yi râh olmak: Yola konulmak.
[457] . Çiğin: Omuz.

Ämäş. (Kitabın yazısı o curdu.) Gälir Furûz bunun qapısına. Hämûn qızıllarıy ki töhmüşdülär Şikârinin yanına, ciblärinä biraz qoymuşdu. Gälib qapını döydü, täq-ül'bâb[458] elädi. Döhtürün peş-xidmäti[459] çıxdı qapıya.Dedi: Kimsän? Dedi mänäm gälmişäm döhdürdän ötür. Dedi döhdür yatıbdı. Dedi canım get oyat[460] gälsin, mänim vâcib işim var, yaralım var, ägär gälmäsä beyinnän gedär. [Piş-xidmet] Dedi: Eliyä bülmäräm döhkür yatıbdı. [Furûz] Älin saldı o qızıllardan bir qädr verdi döhdürün piş-xidmätinä.

"Zär 'âlämdä müşkül güşâdı,
Här nä istärsän onnan rävâdı."

Pul dünyadä müşkül güşâdı da. İmân döndü qırqı imânına yetirib döhdürü oyatdi. Döhdür dedi: Get denän yatıbdı. [Piş-xidmät] Dedi: Canım sän bülmüsän ki o qädär pul gätirib ki, mänä näm näqädäm än'âm veribdi. Diyibdi ki ägär gälmäsä mänim märiizim aradan gedär pul istäsä veräcağam. Döhdür durub äyağa tüman[461] köynäh[462] hämin tovr gälib qapıya. [Firûz dedi]: Amandı dohdür, belä başıva dolannam. Mänim bir märizim var, sodâgärih. Biz mätah aparırdıx, hämle[463] eliyiblär bizim üstümüzä râh-zänlär[464](oğurlular) vä bir näfärimizin başı bäh [berk] yaralıdı. Ägär gälmäzsän [öläcax] istirdix gätiräh olmadı qan apardı, belä başıva dolannam. Dohdür dedi: Män gedäbülmäräm gecänin bu zämâni, siz getiräydiz bura. Dohdür istädi getmäsin. Furûz götürüb bu dillärinän göräk necä yalvarır döhdürä, bändä dä 'ärz eliyim hamûz şâd olasız. Qärädağ Şikästäsiynän gäl.

Ümit bilip säni deyip gälmişäm,
Canım dohdür çox därindi yarası,
Ağlayubän gözüm yaşım silmişäm,
Bilmiräm öländi ya var çarâsi?
(4+4+3)
Män aşıq äbir eylär,
Gözläri äbir eylär,
Yanasan mänim ürägim,
Bu därdä necä säbir eylär.
(Bayatı)

Döhdür dedi: Män gecänin bu yarısında necä çıxım eşiyä? Dedi döhdr amandı belä başıva dolannam. götürüb obürükälmäsin bu dillärinän göräk nä deyir:

Yoxdu bakın sultânıdan xanınan,
Dersin vardı Eflâtûn loğmânıdan,
Tez getmesän çıxar can dodağınnan,

---

458 . Täq-ül'bâb: Kapıyı çalmak
459 . Peş-xedmät (Piş-xidmät): Hizmetçi.
460 . Oyatmaq:Uyandırmak.
461 . Tman: Şalvar
462 . Köynäh: Gömlek.
463 . Hämlä: Saldırı.
464 . Râh-zän: Hırsız.

Onda gäräk ona tutax yâsin.

(4+4+3)

Män aşiq de gälsin,
Demnän demä de gälsin,
Annıyan özü gälär,
Annamıyana de gälsin.

(Bayatı)

Dohdür istädi genä getmäsin. [Dedi] Özünnä gätireydin bura da özün gäldiğin kimi [Firûz] Dedi baba canı diyiräm dodağınnan çıxır axı necä gätireydim bura? Götürdü dubârä göräh sözünün täxällüsünü necä deyir, ‘ärz eliyim bütün eşidenlerin sağlığına:

Firûz diyär zähmätivi çäkäräm,
Ağlaram gözümnän qan yaş tökäräm,
Başınnan äyağä teh qızıl tökäräm,
Gözü yolda ağlar galıb anası.

(4+4+3)

Dağlara gar düşüpdü,
Gör nä hamar düşüpdü,
Qäbrimi yadlar qazıb,
----------[465]

(Bayatı)

O qädr deyib döhdürü evden çıxadıb. [Döhdür dedi]: Di bes qoy geyinim. Dedi: Geyinsän indi can dodağınan çıxar, fäqät bir bäxiyä[466] gätiräcähsän, bir qılış yarasının mälhämin, ayrı bir şey ehtiyâş däy[il]. Dohdür buları götürüb düşüb Firûzun qabağına. Gälib qala qapısınnan çıxdılar eşiyä. [Döhdür dedi]: Firûz bäs hayandadıı? Deyirdin bäs qala qapısının känârındadii? Dedi elä beş on i[y]mi qädäm ge[t]ssäh[467] yetişärih. Bir älli qädäm dä munu araladı qala qapısınnan. Döhdür gene üz dolandırdı: Firûz bäs bu qädär yol gäldih bä[s] sänin märizin hayandadı? Firûz äl elädi qäba’nın altınnan şämşiri çäkib, dalıdan[468] budunun burdan yavacca bi[r] belä[469] ötürdü qıçına. [Döhdür dedi]: Amandı Firûz bä[s] niyä belä elisän? Mäni öldürmäh näzärin var? Dedi day yalvarmaxtan geçib säninki, äyä[470] bu cur yerisän mänim märizim aradan gedär. Bir yeri görüm bu tikanlıxların içində gör kasıb-küsüb[471] nä çäkir. Hä qatıb bunu qabağına, härdän istir ki yavaş yerisin (döhdürdi piyâdä yol getmiyib ayax yalındı, gecädi) bir balecä[472] qılıncın ucun väsl eliyir bunun buduna döhdür yeriyir. Yeridilär yetişdilär mäqqâriyä: Vârid olsun mäqqâriyä, gördü canım burda misl-i inki yasdı. Bir cävân

---

[465] . Ses duyulmayan yer.
[466] . Bäxiyä: Dikiş. Açılan yaraya atılan dikiş.
[467] . Gidersek.
[468] . Dalıdan: Arkadan.
[469] . Bir belä: Bu kadar.
[470] . Äyä: Eğer.
[471] . Kasıb küsüb: Fakir fukara.
[472] . Balecä, balaca: Azca, küçük.

oğlan uzadıblar mäylisin[473] arasına. Mäqqârädä dö[r]t dörä oturubdular hammısı pählivândı, şämşirlär dizlärinin üstündä, buğlar[474] eşilib eläbil käl buynuzudu qulaxların dibindä dayanıb. Döhdür bir baxdı. Gördü hamısının hali pärişandı. Bärây-i inki[475] canın istädi ordan qu[r]tarsın dedi baba bu ölüpdı.[Dedilär]: İndi baxa bülmäsän bunaa? [Döhdür] Dedi: Bi[r] şey ki ölübdü män näyinä baxım? Säyyâh- ı Pählävân (çün buların hamısını böyüydü) Dedi: Firûz bunu apar ötür da! [Döhdür] Dedi: Amandı başıva dönüm män özüm gedäräm. [Firûz] Dedi inkânı yoxdu män säni nä cur gätimişäm gäräh o cur aparam. Çıxatdi mäqqârädän eşiyä, äl elädi şämşirä. [Döhdür] Dedi ne iş görüsän? [Firûz] Dedi axı bülüsän bura gälän geyitmäz ki. Biz burda qaçağıq, yetti[476] dovvlätdän qaçağıq. Äyä bura gälän binâ olsa ki gessin[477] gedär orda burda xäbärimizi verär gälällär bizi burda tutallar. [Döhdür] Dedi bura bax görüm baxsam ona mäni öldürmüyäcähsiz ki? [Firûz] Dedi canım biz hamımız sänin äya[ğı]vın altında toprağ olacağıx, sänä ölänä kimin nökär[478] oacağıx äye sän o cävânı diri[lt]ssän. Dedi onda geçin gedäh baxım. Dubârä qeyitdi. [Sordular]: Hä bä Firûz aparıb ötürmädiin? Dedi qoy göräh qovl verdi ki baxaram. Gätirib bunu bir mayna elädi, âyna tutdu ağzının bärâbärinä. Gördü yox ayna tär[l]i[yi]ri. Bunda cân vardı. [Döhdür] Dedi cävânlar nâ-rahand olmuyun, indi män muna täbâbätiy[479] eläräm, başına bäxiyä vur[a]ram, yarasına mälhäm sallam, iğä vurram, häb ver[e]räm atar, durar sizinän oturar söhbät elär. Bu gätirib bunun başına bäxiyä vurup, yara mälhämin salıp, iynä vurup davâ verip, Şikâri bir hâlä gäldi. Bir qädridän so[n]ra ki hâlä gälsin, gözü sataşdı döt dörädä, görd pählävândılar oturublar, buğlar (dedığım kimi) käl buynuzu kimin qulaxların dalısında eşilip. Şikâri buları görändä, özün o väz‘ide görändä, Şikâri bir n‘ärä çähdi. N‘ärä vuranda bäxiyälärin hamısı a[t]ssın, Şikâri genä bi-hûş oldu. [Döhtür] Bir’dä bäxiyä vurdu, Şikâri genä hâlä gäldi döreni gördü genä bäxiyälär atdı. Döhdür ağladı. Dedilär bä sän niyä ağlısan. Dedi munun bir çâräsi qaldı, äğär män bir dä bäxiyä vuram bu bucur qışqıra[480] bäxiyälär ata, da bunun başı bäxiyä tuymaz, bu cävân heyfdi[481] aradan gedär. Säyyâh- ı Pählävân üz dolandırdı: Döhdür cân sän bu säfärdä buna bäxiyä vur, biz qoymarıx bu qışqırsın. Ägär bu aradan ge[t]ssä biz hamımız yazıx ollux. Ägär bu dirilä bu dilâvärih ki bunda var, biz dünyayä sâhib olarıx. Dübârä[482] gätirib bunun başına bäxiyä vurup

---

[473] . Mäylis: Mäclis.
[474] . Buğ: Bıyık.
[475] . Bärây-i inki: Bunun için ki.
[476] . Yetti: Yedi sayısı.
[477] . Gessin: Gitsin.
[478] . Nökär: Kul.
[479] . Tebâbätliy: Tebabetlik.
[480] . Qışqırmaq: Bağırmak.
[481] . Heyifdi: Yazıktı.
[482] . Dübârä: Tekrar.

märhäm salıp. Şikâri bir azdan genä hâlä gäldi. İstädi n‘ärä çähsin, pählävanlardan durmuşdu bunun döräsindä älin qoyuplar ağzına, änginnän başınnan tutuplar qoymmadılar qışqırsın. [dedilär] Cävân bäs niyä vähşätlih eliyisän? Dedi: Nâmätlär mäni niyä bu hâlä salmısız? Säyyâh- ı Pählävân üz dolandırdı: Cävân biz säni bu pärdä kilimin arasında çöldän tapıp gätimişih gecänin bu zämânında. Geceynän[483] gedib sänä döhdür gätimişih, Budu ba[x] başıvn üstündädi sänä täbâbätih eliyir. Çox bu sözlärdän diyännän so[n]ra Şikâri bi[r] fikrä getdi: [Öz özünä dedi:] ey dâd-ı bi-dâd män gäräh fılan yerdä olaydım, mänä nâ-mä[r]tliyi olar eliyiblär.

Dâd eyläräm bu fälägin älinnän,
Fäläh gör ne çäkir qätârä mäni,
Neçä däfä imtahânnan çıxmışam,
İmtahân eyläyir dübârä mäni.
(4+4+3)

Cävân axı bu yarayı harda vurublar? Biz istirih onu diyäsän. Alıp dübâräsin belä desin.

Nâ-mä[r]t fäläh vermädi mäne bi[r] firsät,
Bu beş günnüh[484] ömrü vurmasın minnät,
Bu yâräni vurup mänä bi nâ-mät,
Qorxuram öldürä bu yârä mäni.
(4+4+3)

Dedilär axı de göräh kim vurupdı? De geceynän gedäh gätiräh bura. Dedi imkâni yoxdu diyäbülmäräm. [Dedilär] İndi ki diyäbülmäsän, de göräh sän kimsän adın nämänädi? Äsl-i näsäbin kimä yetişär? Ey dâd-ı bi-dâd ägär desä qıyâmät olar, çün niyä: Ävväldä ‘ärz elämişäm Şikârının ki qi[r]x dana qulâmı varidi, hämûn qı[r]x näfär öz qulâmiläridi ki o zämâm Şikârini şer dağıdıb diyännän sora öz äyallarının[485] da tälaxların veriblär,[486] çıxıblar gäliblär Yämänin känârindä bu mäqqârädä zindäganlıx eliyilär. Şikâri buların ağasıydı, buların här biri bir pählävândı, onun qulamiläriydi. Şikârisiz zindäganlıx eliyä bülmärik [demiştilär]. Hä indi biyol fäläh vurub Şikâri’ni gätirib yaralı hâlätdä buların arasına. Şikâri götürüb özün m‘ärûfçılıg eläsin, tâ göräh nä cur olacax ‘ärz eliyim hamızın sağlığına:

Fäläh verib mänä bol âh-ı zâri,
Xäbär al ama därdimi dindirmä bâri,
Şâh-ı Dârä oğluyam adım Şikâri,
Fäläh salıb eldän känârä mäni.
(4+4+3)

Dedi yalan danışmagınan, Şâh-ı Dârä oğlu Şikârini şerlär dağıtdı. [Şikâri] Dedi: Yox män yalan danışmaram, mänim babam filan käsdi, dädäm filan käsdi, qardaşım filan käsdi, vä bu

---

[483] . Gecäläyin: Gece zamanında
[484] . Günnüh: Günlük.
[485] . Äyal: Eş, kadın.
[486] . Tälâx vermax: Boşanmak.

cäräyânın üzünnän[487] mäni qardaşım apardı saldı quyuya, yalannan gälib deyib ki şer dağıdıbdı. Gördülär xeyr elä bu Şâh-ı Dârä oğlu Şikâridi, nämiynän nişânıynan här bir zadın diyännän sora bular[ın] qırzı da töküldü äyaxlarına, [dedilär:] cävân biz sänin öz qulamınıx da. Şikâri Säyyâh-ı Pählävân'a diqqätinän baxanda gördü elä bu qulamilärinin bov[y]hlärinändi. Pälängi-pûşdi, öbürüsü, Firûz yetirdi döşendi qädämlärinä. Şâh-ı Dârâ oğluna üz dolandırdı: Ağa belä başıva dolannam. Döhdür gördü ey dâd-ı bi-dâd, ayrı bir 'âlämdi. Mının burda işi tutdu. Döhtürä çoxlu än'âm verdilär, istädilär döhdürü azâd[488] eläsinlär. [Dedilär]: Döhdür can sän gedä[bilirsän]sän, ämmâ gündä, iki gündä bi[r] gäläsän munun yarasına baş çäkäsän, ya gäläbülmäsän Firûz gälsin gäti[r]sin. Döhdür dedi: Amandı män özüm gedäräm dä gälläm dä bu Firûzu yollama gälsin mänim dalımca, mänim bädänimdä ovvqät qoymuyubdu, öz yaramı da ötürmüşäm bunun yarasının hayına qalmışam. [Dedilär]: Firûz bunu niyä belelämisän? [Firûz] Dedi qurbân äyä bunu belelämiyeydim ha bunı, bu gälib çıxmazdı bizim märizimiz beyinnän gedärdi, yerimirdi ki axı. Män canımın därdinnän bunu bucur elämişäm ki bälkä tez gälä yetişä bura. Xulâsä döhdür ge[t]ssin bular burda qalmaxda olsun, Şikâri yaralıdı yatıbdı. Döhdürdä gündä iki gündä buna baş çäkir,[489] mälhäm salır, täbâbätiy eliyir. Ämmâ gün o gün oldu ki: Şikâri çox mälûl be-kefidi. Bunnan su'âl elädilär ki: Qurbân sän niyä gäräk be-kef olasan? Älhämd'ullâh biz gäräh şâd olax, yaralanmıştın älhämd'ullâh toxtisän.[490] [Şikâri] Dedi: Nä[491] onun fikrindä däyiläm, mäni axı dursam ayağa heş märkäb dolandırmaz,[492] mänim märkäbim varidi Märkäb-ı Äjda-xâr. Bülmüräm hayandadı? Onun bekefiyäm. Firûz dedi: Bura bax görüm, Yämänin dağlarında bi[r] qorux[493] vardı, bir dana heyvân otduyur[494] orda gecä günüz. Gözläri çirax kimi yanır. Tämâm o çämänliği qorux eliyibdi, bir näfär oyannan bu yana qoymur rädd û bädäl olsun, 'ibûr[495] eläsin. [Şikâri] Dedi bura bx görüm, mäni onun yanına aparabülüsän? [Firûz] Dedi dur äyağa gedäh da. Bä niyä aparabülmüräm? Firûz Şikâri, bir neçä näfär dilâvärlärdän dä bunun dovräsindä durublar yendilär dağın dâmänäsinnän,[496] yetirdilär hämûn çämän-zârlığa ki [at] qoruğ elämişdi oranı. Bir dana quş quşluğuynan qanad çalabilmirdi. Märkeb-ı Äjdâxâridi, şuxlıx däyidi. Şikâri'nin gözü aralıdan[497] sataşdı Märkeb-ı Äjdâxâr'a. Grdü

---

487 . Üzünnän: Yüzünden.
488 . Azâd: Serbest.
489 . Baş çäkmäk: Başvurmak, uğramak.
490 . Toxtamax: İyileşmek.
491 . Nä:Yok,hayır.
492 . Dolandırmak: Gezdirmek.
493 . Qorux: Bekçi.
494 . Ottuyur: Otlayır.
495 . 'İbūr elemek: Geçmek.
496 . Dağın dâmänäsi: Dağın eteği.
497 . Aralıdan: Uzaktan.

märkäb ottu[y]r çämänlihdä ämmâ atın yähär olmaz [mı] üstündä, o yähär dönüb garnının altına. Gelib yaxınnaşsınlar bular heş biri getmädi. Şikâri gedib buna sarı. Bir qıy vuranda Şikâri Märkeb-ı Äjdâxâr:

"Âşinâ dânäd sädây-i âşinâ,
Âri âri cân fädây-i âşınâ."[498]

Ustâd belä yazır ki: Onun [Şikâri'nin] başının iyisiynän[499] Märkeb-ı Äjdâxâr gälib o mäqqâränin dâmänäsindä, dağın dâmänäsindä mäşgûl olmuşdu çärâyä.[500] Şikârinin ki qanı tökülmüşdü yerä o qanı iyliyä iyliyä gälip çıxmışdı ora[ya]. Bäli märkäb qabax äyaxların götürüb göyä bir şihä çäkdi, sevincäk, gäldi Şikâriyä sarı.[501] Bular hamısı vâhimiyä düşdülär, bâng vurdular[502] Şikâriyä ki: Märkeb-ı Äjdâxâr gäldi, indi tanımaz säni, âsib[503] yetirär bir yerinnän. Şikâri bâng vurdu: Siz nâ-rahand olmayın, mänkäb yetirsin Şikâriyä, Şikâri yetirsin märkäbä, rû-be-rû[504] olanda, Şikâri äl atıp märkäbin cilovvunnan tutup, qolun saldı boynuna, o üzünnän öpdü, bu üzünnän öpdü, ammâ ot[ur]du yerä. Ustâd yazır Märkeb-ı Äjdâxâr bunun dovräsindä çä[r]x vurur, bunu iyliyir, o yanına geçir bu yanına geçir (Märkeb-ı Äjdâxârdı, dil bilir, dil örgädiblär). Bu dâsitanda mänim ustâdim 'Âşıx Hac Äli vardi Allâh sälânät eläsin Üskü'den[505] yıxarı İsfâncan var, orda olar. Şährustânda da çoxları tanr büläsin,[506] bu dâstani o da rähmätlih Gümüş Kämär 'âşıx Äläsgärdän örgäşibdi. Bu mäqqâriyä kimin söhbät elär. Diyär: Bura kim 'Âşıx Sämäd Çarıxçı varidi o örgätmişdi mänä. Väli burdan bu yana rähmätlih Gümüş Kämär 'âşıx Äsgärden [Äläsgär] [söylämiş] vä bunun serlärin dä o qoşubdu.[507] (Gümüş kämär âşıq Äläsgär). Mändä ki xitmätizä 'ärz eliräm vä oxuyuram bu dâsitani deyiräm, Kitabidä neçä cürädi. Kitâb-ı Şirûyädi, adı Şikâridi. Äsl adı Mähemmäddi, Xudâ-päräst diyällär, Därviş-bästä diyällär. Neçä dana munun adı vardı. Bäli ustadimin häştad sinni[508] olar, onnan soruşmuşam. Män indi onun şayirdıyam, onun mänim boynumda ustadlıx häqqi vardı, män dä gäräh ona xidmät eliyäm. Ägär Allâhım yâr olsa, Allâh T'âlâ tovfiq 'ätâ eläsä bu dâsitâni âxirä kimi oxuyacağam sizä, indi bülmüräm neçä dana nävâr[509] ola, älli dana

---

[498] . آشنا داند صدای آشنا آری آری جان فدای آشنا .
Tanıdık kimse, tanığın sesini tanır
Evet, can kurban olsun tanıdığa.
[499] . İyi: Koku.
[500] . Çärâ: otlamak.
[501] . Sarı: Taraf.
[502] . Bâng vurmak: Seslenmek.
[503] . Asib: Zarar.
[504] . Rû-be-rū: Yüz yüze.
[505] . Üskü Tebriz kentinin yanında bulunmaktadır.
[506] . Bülesin: Kendisin.
[507] . Qoşmaq: Söylemek.
[508] . Sinn: Yaş.
[509] . Navar: Kaset.

nävâr ola, iymi dana nävâr ola, otuz dana ola, yüz dana ola, bir il çäkä beş ay çäkä ya ik[i] il çäkä, ägär Allâhim yâr olsa axirä kimi oxuyacağam. Hälä täqrinän on dana zad navâr doldursam, nägil ordan oyanadı. Geddihcä şirinläşäcähdi. Bäli: Şikâri burda märkäbin vafâdarlığına bir qatar söz oxusun bändä ‘ärz eliyim hamûz şâd olun. (Ağaye Nocävânı Qurbätiylä gäl).

Dostlarda räfıxda görmädim väfâ,
Dünyaya vermäräm Äjdâxâr säni
Birdä minsäm dünyada sürräm säfâ,
Dünyaya vermäräm Äjdâxâr säni.
(6+5)
Härcâyinin muxännäsin nâ-kasın,
Doğru sözün düz ilgârin görmädim,
Çox çähdin dünyâdä gädâlär täkin,
Nâmısın geyrätin ‘arın görmädim.
(Yedekleme) (6+5)

Bu yädähhämädi män sözün dalısında deyiräm, necäki Qärädağ Şikästäsindä, Yanıx Kärämidä de bu yädählämäni oxumuşam:

Märd oğula ämäk versän itirmäz,
Nâ-märd âdâm doslux başa yetirmäz.
Qabax tağı tärk hamâmä yetirmez,
Söyüd ağacında alma heyva nar olmaz.
(Yedekleme) (6+5)

Bu yädählämädi män ona demişäm. Aşıxlar oxumaxların dalısında yädählämä diyällär, o nağıla[510] märbût[511] däyil. Şikâri götürüb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, ‘ärz eliyim bütün eşidenler sağolsun:

Män cävânın yoxdu burda anası,
Başımda vardı nâ-märdin yarası,
Ger ölseydim kimlär tutardı yası,
Dünyaya vermäräm Äjdâxâr säni.
(6+5)

Firûz Äyyâr vä bunun öz dilâvärläri vä qûlamiläri känâridän tämâşâ eliyillär. Tâ Şikâri götürüb öbürü kälmäsin göräh nä cür deyir? Märkäb şihä[512] çäkir, ayaxların vurur yerä Şikârinin döräsindä pärvânä kimin dolanır nece ki ş‘ämin başına pärvânä dolanar. Götürüb axirin desin ‘ärz eliyim äyläşänlärin sağlığına:

(Deyir belä)

Bu qämli günümdä yoldaşsan mänä,
Här dän[513] söhbät ediräm sırdaşsan mänä,

---

[510] . Nağıl: Hikâye.
[511] . Märbut: İlgili.
[512] . Şihä: Kişnemek.
[513] . Här dän: Arasıra.

Märkäb demek olmaz, qardaşsan mänä,
Dünyaya vermäräm Äjdâxâr säni.
(6+5)
Däli göyül âtäşlärä talanma,
İnnän belä dünya sänä dar olmaz,
Bir märt qazansa yüz nâ-märt doyuyar,
Yüz nâ-märt qazansa märdä bir nahâr[514] olmaz.
(Yädähläma)

Sözün tämâm eliyib, durub äyağayähärin çövrüb[515] üstünä, tängin bärkidib, äyağ-ı zängi diz qäbri qâyä, şähbâz kimin zin evindä qärâr tutub. Bäli eleyki zin evindä qärâr tu[t]ssun, sürüp mäqqâriyä sarı. Firûz bunun yanında vä dilâvärlär bunun yanında gäldilär yetirdilär mäqqâriyä. Märkeb-ı Äjdâxâr ötürdü mäqqâränin qabağına. Şikâri vârid olsun içäri, dovvräsindä qûlamilerinän oturublar şirn söhbät eliyillär. Söz ordan burdan gäldi. Şikâri bulardan su'âl elädi: Bu müddätdä ki gälmisiz bura, deyin görüm özüzä [516] dos[t] gazammısız[517] yâ düşmän? Dedilär: Yeddi näfär bizim dustumuz var ki 'Aräblr Pâdişahinin oğlanlarıdı ki buların bovyünün[518] adı Yûsif 'Äräbdi. Här nämänä tapsax qazansax ordan burdan tâcirdän soysax gätirsäh bura olar aparıp äridällär.[519] Bu eyni'dä oturmuştular gördülär ey dâd-ı bi-dâd, yeddi näfär kärgädän-sävâr guruha geldi. Kimdilär[?]: Hämûn Yûsif 'Äräb gildilär, yeddi qardaş, Äräblär Pâdişahının oğlu. Bäli gäliblär kärgädannan piyâdä[520] olsunlar, gäliplär yetirdilär mäqqâriyä. Bular gördülär bir näfär qäribä şäxsidi, nâ-şinâs.[521] Bäli, su'âl elädilär Säyyâh-ı Pählävân nan ki bu şäxs kim ola? Yûsif Äräb oturub, qardaşlarıda bunun doräsindä 'ärzäm-be-huzûr,[522] Säyyâh- ı Pählävân Yûsif Äräbä dedi ki: Dilâvär şâhzâdä bu da pâdişâh oğludu. Sizä qabax märhälälärdä 'ärz elämişdim, Rumda bizim ağamız varidi be-nâm-i Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri, bu hämûn cävândı ki qardaşı yalannan demişdi şer dağıdıb, aparıb salmışdı quyuya. Allâh T'âlâ nın näzäri üstündä olubdu çıxıb gälib indi gelib yetişib älimizä. [Yûsif Äräb] Dedi: Bura bax görüm, bizim qânûnimizi demisiz da buna? Şikâri qabaxladı: Dedi sizin qânûniz nämänädi? [Yûsif Äräb] Dedi bizim qânûnimiz bular bililär cävân. Här kim ki gälsä bura bizinän gäräh küştü[523] tuta, ägär bizä gâlib oldu, biz ona bäli diyäcäyih, ya xeyir biz ona gâlib oldux, bular kimi oda bizä bäli diyäcax, bizim tâbehimizdä olacax. [Şikâri] Dedi: 'Eybi yoxdı, män hâziräm buna. Sän nä cur deyisän biz o cur eliyäh.

---

514 . Nahâr: Öğle yemeği.
515 . Çövrüb: Çevirip.
516 . Özüzä: Kendinize.
517 . Gazammısız: Kazanmışsız.
518 . Böyüh : Büyük.
519 . Paraya çevirmek anlamında
520 . Piyâdä olmak: İnmek.
521 . Tanınmaz.
522 . 'Ärzäm-be-huzur: Huzurinize bildirim.
523 . Küştü: Güreş.

[Yûsif Äräb] Dedi: Ävälimінci budu ki küştü tutacağıx vä minäcağıx atımıza kämändinän här kim bir birin tu[t]ssa, o onun tabehindä olacax. [Şikâri] Dedi: Bax bi[r] mänä küştü tutmağın t'äsiri[524] yoxdu mänä, mändä başdan yaralıyam, elä burda ki otu[r]muşuh bir birimizin gücünü mulâ[h]zä eliyäx da. Säyyâh- ı Pählävân dedi ki oda yaxcı sözdü. Yûsif Äräb qäbûl elädi. Dedi män indi älimi veriräm sänä, sän üş[525] däf'iyä kimi zoruvu vur mänim älimä, nä qädr qudrätindä var sıx. Ägär sıxdın şikäst verdin älimä, män sänä bäli diyäräm, yâ ki sän eliyä bülmädin män sänä fâix gäldim, sän mänä bäli diyä[r]sän.Yûsif Äräb dediki: Dilâvär şikäst olasan ha. [Şikâri] dedi: Eybi yoxdu, şikäst olsam da şikäst olmuşam da. Hä, Yûsif Äräb bunun älin aldı älinä, Şikâridä älin verdi Yûsif Äräbin älinä, bu Yûsif Äräb istir bunun älin sıxsın [Şikâri] ähämmiyät[526] vermädi, döndü Firûzunan söhbät elämağa. Firûzunan söhbät eliyändä, bu [Yûsif Äräb] gördü ki bu nä qädär fişâr[527] verir mının näzärindä gäyili, Şikâri mäşgûldu Firûzunan söhbät elämağa. Bu [Yûsif Äräb] bir dä bir fişâr verdi. Gördü xeyir bunun heş näzärindä däyil, hölünnän[528] (axı gäräh bir älli sıxaydı) bu biri älin dä gätdi ona kömäh[529] verdi. İk-älli[530] aldı dizinin üstünä möhkäm[531] sıxdı, gördü xeyr heş bunun näzärindä däyili. Şikâridä gördü ki üçümüncü[532] seridi[533] ki zorun vurdu. Şikâri una döndü dedi ki: Di sıx axı evi tikilänin oğlu.[534][Yûsif Äräb] Dediki canım män sänä qudrätimdä nä qädär (bir älli sählidi) İk-älli üş däf'ä zor vurmuşam hälä sän hlä indi deyisän sx mänim älimi? [Şikâri] Dedi indi ki sıxmısan icâzä ver novbä bi-yol mänimkidi. Şikâri mının älinä fişâr verändä, barmaxlar az qaldı xûrd-xûrd[535] bir birinän qırılsın, damarrar[536] elä pelländi[537] ki az qalsın damarlardan qan a[t]ssın. Yûsif Äräb tâb eliyäbülmädi, gätdi başın dayadı Şikârinin dizinä Şikâri ötürdü. [Yûsif Äräb] Dedi: Cävân bäsimdi da amanım qırıldı axı, män sänä 'äbd[538] oldum. Eleyki bu 'äbd olsun buna [Şikâriyä] dedi ama bu biriydi iki dana da şärâitimiz vardı. [Şikâri] Dedi: Nämänädi? [Yûsif Äräb]: Dedi 'ärz eläräm. [6] Äziz eşidänlärä sälam ärz eliräm. Bu yeddiminci navârımızdi[539] dâstân- Şikâridän oxumuşam

---

[524] . T'äsir: Etki.
[525] . Üş: Üç.
[526] . Ähämmiyät: Önemsemek.
[527] . Fişâr: Sıkmak.
[528] . Hölündän: Korkusundan.
[529] . Kömäh: Yardım.
[530] . İki elli.
[531] . Möhkäm: Sert.
[532] . Üçümüncü: Üçücü.
[533] . Seri: Def'a.
[534] . Evi tikilänin oğlu: Bir tür alkış.
[535] . Xurd: kırık
[536] . Damarrar: Damarlar.
[537] . Pellänmäk: ?
[538] . 'Äbd: Kul.
[539] . Navar: Kaset.

Bir dana “Qäräçi”[540] oxuyuram, onnan so[n]ra dâstanimizä idâmä veräm.

‘Âşıq olub oba oba gäzänin,
Qälbi mäclislärdä şâd olsun geräk
Kâmil ustalardan alsın därsini,
Söhbätindä şirin dad olsun gäräk.
(6+5)

Alıb dübârä:

İnsan olan yağlı dilä baxmasın,
Çalışsın sözündä qälät[541] çıxmasın,
Qız gälin görändä gözü axmasın,
Adı eldä tämiz ad olsun gäräk.
(6+5)

Alıpdı dübârä belä desin, ‘ärz eliyim hamızın sağlığına:

(Deyir belä)

Üräyim açılar toyda nişan da,
Bäyinän gälinä mâhnı qoşanda,
Äkbär eşqä gälib sazla coşanda,
Üräyindä sönmäz od olsun gäräk.
(6+5)

Söz tämâm olsun, ‘ärz elädim ki Yûsif Äräbi (be-hesâb)[542] tâbehine[543] gätirdi yeddi qardaş bir yerdä. Altımınci nävâr’in axirindä ‘ärz elämişäm munı ki Yûsif Äräb dedi ki bizim iki dana da şärti varidi. [Şikâri dedi:] O nämänädi? [Yûsif Äräb] Dedi biri budu ki män Bähmän Väzirin qızı Äfsär Bânûya âlûdäyäm,[544] âşıq olmuşam (ämmâ) istiräm dädäsi vermir, zorum’da zoruna çatmırı. Onu gätiräsän alasan mänim üçün. [Şikâri] Dedi: Män arvad oğurluğuna[545] getmämişäm, (Şikâri dedi) ämmâ ‘eybi yoxdu, qäbûl eliyiräm, ama bu şärtinän. [Yûsif Äräb] Dedi şärti nämänädi? [Şikâri] Dedi: Gedäräm qızı gätirräm vä danışdırram,[546] ägär qız säni sovvdi,[547] ‘eybi oxdu, işim yoxdi, aldım. Ämmâ qız säni sovvymäsä nä cur gätimişäm o cur da aparram qoyam yerinä. [Yûsif Äräb] Dedi: Xeyli xûb[548] qäbûlimdi. [Şikâri] Dedi: Öbürü nämänädi? [Yûsif Äräb] Dedi onu gäräh[549] xisûsi[550] özüvä diyäm. [Şikâri] Dedi: Xeyli xûb, xisûsi hâlätdä harda diyisän gälim orda de. Şikârini yanalıyıp, çähdi känârä. Dedi o üçümüncü şärtimiz bu ki: Mänim bir dâna bacım var, biz yeddi qardaşıx bir dana bacım var. Adı Xovrşid

---

[540] . Âşık havalarındandır.
[541] . Qälät: Yanlış.
[542] . Be-hesab: Böylece.
[543] . Tâbe‘yine getirmek: Egemenliğine almak.
[544] . Âludä: ‘Âşık.
[545] . Oğurlıq: Hırsızlık
[546] . Danışmaq: Konuşmak.
[547] . Sövmäk: Sevmek.
[548] . Xeyli xub: Pek âlâ.
[549] . Gäräh: Gerek.
[550] . Xisusi: Özel.

Bânûdi. Dilâvärlixdä misl û mânändi yoxdı. Mänim dädäm küştüyä[551] bazdı,[552] bizi güräştirärdi uşaxlıxta. Mänim bacım elä dilâvärdi ki biz yeddi qardaş bir täräftä ollux, o täk-i tänhâ[553] bir täräftä olar. Be-hesâb bizim yeddimizä'dä fâixdi.[554] Härdän ki hämlä verrıh[555] yeddimizdä onun üstünä, elä hayan täräftän älin atdı, bizi götürär qoyar bir birimizin üstümüzä. Bäli: Xürşid-ı Bânu'nun eşqi vurdu Şikâri'nin källäsinä.[556] [Şikâri] Dedi xeyli xûb indi gediräm Bähmän Väzirin qızı Äfsär Bânû'nu sänä gätiräm. Gecänin 'âlämiydi.[557] Dedi: Firûz: Bura bax görüm oğlan tanisan onun yerin? [Firûz dedi]: Başıv üçün taniram. Durublar ayağa kämändi götürüblär gäldilär şährä. Eleyki gälsinlär şährä, Firûzü qalxızıp,[558] divârdan kämändi atıb gäldi düşdü, qız ki o otaxda yatıb, getdi o otağa. Yetirmax hämin ävväl buna bi-hûş-dârû[559] verdi. Bi-hûş-dârû verib bunu bi-hûş eliyännän so[n]ra, çün äyyârdı pulu çox sovvär, dolandı ki görüm bu qızın yäxdäninnän[560] cävâhirinnän hardan tapa bülläm? Bir dana yäxdän tapdı, tämâm cävâhirât vä pul. Ävvältdä onu bağladı, kämändinän salladı. Şikâri dedi: Firûz ädä bu nämänädi gätirisän? [Firûz] Dedi: Säsivi çıxa[r]tma, qız deyir mänim libâslarım zadım däyişiyim cävâhiratım zadım onun içindädi, ägär onu aparmasaz män getmäräm.(Harda qızın heş xäbäri yoxdı.) Aldı Şikâri qoydu känârä onnan sora gälip qızı bühdü[561] pärdä kilimä salıyıp Şikâri tutsun. Qoyup Märkeb-ı Äjdâxâr'ın üstünä, yäxdänidä götürüblär; Yâ-llah[562] yetirdilär mäqqâriyä. Yetirdilär mäqqâriyä, elä ki hâlä gätirdilär bunu (qızı) be-hesâb nûş-dârû veriblär (bänävşäni damızıblar[563] damağına, qız hâlä gäldi, durdu oturdu. [Sikâri] Dedi nâzänin heş nâ-rahand olma. Sän mänim qızımsan, balamsan, bacımsan. Heş qorxub elämä, fäqät säni gätirmişäm bi[r] kälmä söz soruşacağam.[Qız] Dedi nämänädi? [Şikâri] Dedi bax gör burda ki bu belä cävânlar oturub, dilâvärlär oturub, sän bulara näzär sal gör buların içindä sevdiyin var? Ya buların hansını sevärsän? Qız dovrädän göz dolandıra dolandıra gälib, gözü sataşdı Yûsif Äräb'ä. Yûsif Äräb'ä gözü sataşanda dedi: Ey mänim ruhûmu qäfäsdän oynatan Äräb, mäni dädäm vermir sänä, män ki säni seviräm, niyä qorxudusan bu cur? Şikâri dedi: Day[564] bäsdi bura kimi görär. Elä sän onunsan, o da sänin. Onnan sor[n]a, bı[565] qızı gätirännän

---

[551] . Küştü: Güreş
[552] . Baz olmak: İlgilenmek.
[553] . Tänhâ: Yalnız.
[554] . Fâix: Üstün.
[555] . Veririk.
[556] . Källäsinä: Beynine.
[557] . İyice karanlıkidi.
[558] . Qalxızmaq: Kaldırıp.
[559] . Bi-huş-dâru : Bayıltıcı ilaç.
[560] . Yäxdän: Sandık.
[561] . Bühdü: Büktü.
[562] . Yâllah: Yâ Allâh, hadi.
[563] . Damızmak: Damlatmak.
[564] . Day: Daha.

so[n]ra, indi biyol qärâr qoyullar ki ge[t]ssinlär Yûsif Äräb gilin öz topraxlarına ki Äräblär Padişahı'nın evinä. Şikâri üz dolandırdı: Siz Äfsär Bânu'nu götürün gedin evizä män dä sizin dalızcan gälläm. Bi[r] rävâyätindä var ki ba-häm[566] gälillär, bi[r] rävâyätindädä varki Şikâri so[n]radan gediri. Bir rävâyätindä ba-häm gedillär gecäni bi[r] yerdä galıllar, sähär Şikâri bularınan çıxır Şikârä, Xorşid-i Bânu niqâbinän gälir buların qabaxlarına, bir rävâyäti dä vardı ki bular gedännän so[n]ra, Xurşid-ı Bânû çıxır şikârä, bu yannan da Şikâri gediri. Şikâri gedirdi yolunan esnâ-yı râhidä[567] gödü bir dana yaralı âhû, özün gätdi şikâriyä pänâhändä oldu.[568] Şikâri märkäbinnän piyâdä olup âhûnu mâliş[569] veriri. Bu [h]eynidä gördü bi[r] dana sävâri niqâb üzündä dayandı:[570] [Dedi]: Ey xätâ-kârın birisi mänim Şikârimi niyä tutmusan? [Şikâri] Dedi niqâb-dar,[571] män yolunan gedirdim, nä şikârä çıxmışam nä şikârivi tutmuşam. Yolunan gedirdim bu yaralı âhû mänä pänâhändä oldı, män buna mâliş veriräm, vä illâ şikâr säninki di, buyur: bism-illâhi-rähmân-rähim. Dedi bu duruluxda olmaz. Şikâri'ynän Xorşid-ı Bânû, äl eliyibdi qılınca, ämûd şeş-pär neyze û kämänd tämâm nämänä ki cäng-âlâtı varidi, hamısınnan çıxdılar bir birinä äsär vermdi.

Ustâd belä näzmä çäkibdi ki: Xorşid-ı Bânû girävyä saldı bi dana yumuruq vursun Şikâri'nin başınnan, çün Şikâri'nin başı yaralıydı, yumuruğu däydi Märkeb-ı Äjdâxâr'ın källäsinnän. Märkeb-ı Äjdâxâr bi[r] fırranıb[572] dizläri üstä gäldi yerä genä qaxdı. Şikâri äl elädi yapışdı bunun kämärinnän çähdi märkäbinnän saldı yerä: (xätâ-kârın birisi, mänim märkäbimi niyä vurusan?) Bular kätân kimi durdular yeri söhmäyä[573]. Ustâd näzmä çäkib: Üş gün yeh-särä[574] bular burda küştü tutu[r]llar. Heş biri heş birisinä fâix gäläbilmir. Qız üz dolandırır ki: Cävân biz här härbädän ıxdıx, indi qalır bir küştümüz. [Şikâri] Dedi o nämänädi? Dedi: Fäqät indi bu qalıbdı ki biz bir birimizin kämärinnän yapışax, här kim här kimi qovzadı göyä o ona fâix gälsin. [Şikâri] Dedi bını[575] qabaxdan deginän da. Şikâri älin çäkib, durdu. Dedi: Gäl yapışgınan zoruvu vur. [Qız] Dedi Ävväl sän vuracaxsan. [Şikâri dedi xeyir sän vuracaxsan. Qız üş däfiyä[576] kimi buna zorun vurdu. [Qız] Dedi cavân sän eläbül[577] câdûgärsän, säni tihmiyiblär ora, bi çäkil yeriüvi 'äväz elä görüm. [Şikâri] Dedi: Xeyir niqâb-dâr mänim

---

565 . Bı: Bu.
566 . Bâ-häm: Birlik.
567 . Esnâyi râh dä: Yolda giderken.
568 . Pänâhändä oldu: Sığındı.
569 . Mâliş vermäk: Okşamak.
570 . Dayandı: Durdu.
571 . Niqâb-dâr: Maskeli.
572 . Fırranıp: Dönüp.
573 . Söhmäyä: Sökmeğe.
574 . Yeh-särä: Aralıksız.
575 . Bını: Bunu.
576 . Däfä: Def'a.
577 . Eläbül, eläbil: Sanki

äyağımı zadımı tihmiyiblär bura. Çäkildi bu yanda durdi, tûl vermeyäh,[578] üş däfä zorun vurannan so[n]ra xeyir bunu götüräbülmädi. Novbä[579] yetişdi Şikâriyä. Şikâri älin bänd eliyib bunun ämärinä, beş Pänc-tän-i Âl-ı ‘äbâ[580]nı dilindä câri eliyib,[581] buna täkân[582] verändä, qovziyanda kämär qırıldı, qız qaldı yerdä. Dedi ägär qırılmasaydı, götüräcağ[ı]dın. Qız niqâbi üzünnän räd elämähdä oyannan Yûsif Äräb qardaşlarıynan yetirmähdä ki getmişdilär evlärinä vä görmüşdülär Xurşid-Bânû[583] yoxdu üş gündü vä Şikâridän’dä(Xudâ-päräst)dän dä gälib çıxmax olmadı, Bılar[584] durllar täqib elämäyä yolda äsnâ-yi râhidä ras[t] gälillär. Bu [Şikâri] görür bir gözäldi ki misl û mânändi[585] yoxdi, gözälliyinnän älâvä[586] dilâvärdi. Bu [Xurşid-Bânû] üz dolandırdı: Cävân män ki görüsän dilâväräm bir qızam ki män ‘ähd elämişäm här kim mänim qäddimi götü[r]sä gedäcağam ona. Vä deyip märkäbinä sävâr olsun. Bu yannan Yûsif Äräb üz dolandırdı ki: Dilâvär män dedığım bizim bacımız hämun budı. Xurşid-i Bânudı. [Şikârinin] Bir göyüldän[587] min göyülä eşqi bir olsaydı biraz da izâfäländi.[588] Durublar gälsinlär, gäldilär yetirdilär. Cäräyân şärh oldı.[589] Äräblär Pâdişâhı’da bilsin, hammı[590] bu işdän bâ-xäbär oldı. Bular Xûrşi-ı Bânûyu Şikâriyä, Äfsär Bânû’nu Yûsif Äräb’ä [ile evländirdilär]. Hämûn gecä Xurşid-ı Bânûnun bätninä Cahândâr’in nütfäsi bağlanır, vä Äfsär Bânû nun nütfäsinädä’dä Färûxsävârın (ki bin-i Yûsif Äräbdi) Yûsif Äräbin oğlu olacax onun nütfäsi bağlanır. Bular sağlık olsa Şikâri zindanidän çıxannan so[n]ra (ki zindânä gedäcax) zindannan çıxannan sora Qulle-yi Qâf’ide[591] (Şâmidä) bunun dâdine[592] duracaxlar.

Ustâd belä näzmä çäkibdi vä kitabın da yazısı o curdi beş gün yehsärä[593] qalılar bir yerdä. Yeyillär, içillär, yatırlar, durullar, xûrre-i xâbâ büländ olullar,[594] bir birinnän kâm-ı dil hâsil eli[y]lär. Beş günnän sora Şikâri Äräblär Pâdişâhinin hizûrindä dayanıb. [Äräblär Pâdişâhı] Dedi cävân männän nä istisän istä. [Şikâri] Dedi: Qible-yi ‘âläm mänim ayrı bir şetä ehtiyâcim yoxdı. Män biliräm başımın qäzâsını Särhäng-i Şâmiynän cäng[595] eliyäcağam. İndi

---

578 . Tul vermek: [Sözü] uzatmak.
579 . Nōbä: Nobet, sıra.
580 . Beş Pänc-tän-i Âl-ı ‘äbâ: Hz. Muhammed, Hz. Ali ve evlatları Hasan ve Hüseyin ve Fatime.
581 . Dilindä câri elädi: Anımsayıp dile getirdi.
582 . Hareket.
583 . Xurşīd-Bânu ismi rasıra Xurşīd-ı Bânu olarak geçmektedir.
584 . Bunlar.
585 . Misl u mânändi: Eşi, benzeri.
586 . Älâvä: Başka.
587 . Göyül: Gönül.
588 . İzâfäländi: Arttı.
589 . Bildirildi, Açıklandı.
590 . Hamı: Herkes.
591 . Kâf dağının başı.
592 . Dâdinä: Yardımına.
593 . Yehsärä: Ayrılmadan.
594 . Xurre-yi xâbâ büländ olullar: Uykudan horlama sesine kalkmak.
595 . Cäng: Savaş.

bülmüräm[596] beş günä üş günä läşkär[597] çäkib gäläcaxdı Yämänä. Män sännän ägär imkânı lsa lütf eläsän qoşun istiräm. Rävâyätindä vardı ki älli min buna qoşun verir Şikâriyä. Yûsif Äräb yeddi qardaşıynan älli min qoşununan, durullar gälilär hara? Hämûn mäqqâriyä, vä Şikâri'nin öz qûlâmiläri. Bäli: Bir gün iki gün, bu [h]eynidä[598] Firûz yetirib Şikâriyä xäbär verir ki: Evin yıxılmasın Qärtâs-ı Filsevâr gäliri.[Şikâri] Dedi: Gälir gälsin da näyä gäliri? [Firûz] Dedi: bilmiräm. Şikâri mäqqârädän çxıb käsdi buların qabağın. [Dedi]: Dilâvär, nä üçün läşkär çäkibsän gälmisän bura? (On iki min fil sävârınan.) [Qeys-i Rämmâh- Äräb] Dedi gälmişäm bu mäqqârädä neçä näfär vardı mänim sovdâgärlärimi soyublar, otuz kurur[599] särvätlärin alıblar. (Bu da büt-pärästidi.) [Şikâri] Firûzü çağırdı, [sordu]: Firûz bu düz deyiir? [Firûz] Dedi: Başıv üçün[600] yalan deyir. (Harda? Düzidi ha!) Buların sözläri çäp gälip (Qärtâs-ı Filsevâr [Qeys-i Rämmâh- Äräb] inan Şikârinin). Qärtâs-ı Filsevârınan bular küştü tüttular. Ämûd, neyzä vu kämänd u qalxan. Ämmâ ustâd belä nezmä çäkibdi ki Şikâri gördü bu Qärtâs-ı Filsevâr doğrudan dilâvärdi, çox qävi dilâvärdi, ämmâ Şikâriyä çıxmaz. Şikâri canın yıgıb dişinä, çox küştü tutannansora alır başına gätirir meydânin väsätindä qoyur yerä. Dedi cävân ägär dininnän dönüb müsälmân olsan, män sännän qardaş olacağam, ägär olmasan öldüräcağam. [Qeys-i Rämmâh- Äräb] Diyir ki män ähd elämişäm mänm kim qäddimi götü[r]sä ona qulâm olacağam. Nä deyim olum müsälmân? Dedi: Deginän "Äşhäd'û'än lâ ilâhä illä-llâh vä äşhäd'û'änä Muhämmädän reûlu-llah äşhähûännä ämiräl movminin 'Äliyän väliyu-llâh."[601] Buları dilindä diyännän sora on iki min fil-sävârınân bular dönüllär müsälmân olullar. Bu xäbär yetişir Yûsif Äräbgilä vä Şikâri'nin qûlâmilärinä. Deyirki denän dünyaya sâhib oluram da bala bala.[602](Şikâriyä deyillär, täbrih[603] deyillär). On iki min dana fil-sävârınan çadır-nişin olullar. Beh-beh[604] mäqqâränin dovräsin çâdır çâdırdan lâm älif lâ[605] kimi geçip. Qärtâs-ı Filsevâr [Qeys-i Rämmâh- Äräb] ustad belä yazıb ki gündä bi[r] dana dävä yiyärdi. Gündä bi dana däveni käsällär fäqät çäkärdilär şişä yiyärdi şärâbi içärdi oturardı. Bäli bu [h]eynidä xäbär yetirdi kimdän: Särhäng-i Şâmi'dän. Särhäng-i Şâmi dö[r]t yüz min dana qoşununan läşkär çäkib gelir Yämänä. Düşür Yämänin känârindä götürür bir dana nâmä yazır Mänzär Şâh-ı Yämäni'yä: Ağızı o yerä yetrmisän ki mänim o Xudâ-päräst pählävânimin

---

596 . Bülmüräm: Bilmiyorum.
597 . Leşker: Qoşun, Asker.
598 . Heyin: Zaman.
599 . Kurur: Para birimi.
600 . Başıv üçün: Başına and olsun.
601 . Şi'i mezhebinin kelme-yi şehâdetidir.
602 . Bala bala: Yavaş yavaş.
603 . Täbrih: Tebrik, kutlama.
604 . Farsça ne güzel anlamına gelen bir sözcük.
605 . Lâm älif lâ:İç içe geçmiş durumda.

qulaxlarrını çıxar[t]sın? Hä yâ gäräh Simizâr'ı veräsän mänä, ya ki cängim cängidi. Bu namä bı yannan gälmähdä olsun Mänzär Şâh-ı Yämäni'yä, bıyan täräftän Firûz bâ-xäbär oluri. Bähmän Väzir üz dolandırırı: Qurbân bunun 'ovhdäsinnän biz gälämmärıx gäl sän qızı ver menä män aparım verim Särhäng-i Şâmiyä, 'üzr-xâhlıx istiyim. Biz onnan başara bilmärih ki. Ämmâ Xacând Väzir deyir: Yox qurbân nâmänin cävâbıb cäng yazgınan. [Mänzär Şâh-ı Yämäni] Diyir axı mänim älli min qoşunum var o dö[r]t yüz min qoşun gätiribdi. Män axı onun qabağına çıxabülmäräm. [Xocänd Väzir] Diyir ki sän onun fikrini elämäginän, dâvânın[606] sâ[hi]bı vardı, özü gälär. Sän belä ehsâs elisän bä[s] ki şâh-zâdä ölüpdi? Sän cäng yazgınan. Bu xäbäri Firûz yetirir Şikâriyä. Şikâri'yä yetirsin, Şikâri deyir sän nâ-rahand[607] olma. Ämmâ hämûn gecä Şikâri öz özünä deyir: Ägär Allahim yâr olsa, bu gecä gedäcağam Simizârın bağına tâ män onnan bir mätläb älä gätiräm, görüm mäni niyä bu hâlä salıbdı? Sabbalarıma[608] sağlıq olsa gedäcağıx meydânä. Durur Märkeb-ı Äjdâxârı minir gälir ötürür bağın känârindä, yol tapır gedir bağa. (Kitabın yazısında'da vardı) gedir durur bir dana çinâr ağacı vardı, gedir durur onun dalısında, görür ki Simizârä oturub çox pärişân hâlinän. Mâh-ı Zämin di vä tämâm dâyälär bunun dovräsindä düzülüblär, qırx incä qızlar. Simizâr ağlıyır, bunlar buna täskinlih verir. Mâh-ı Zämin üz dolandırır: Axı niyä ağlıyısan bir belä. [Simizâr] Deyir qulağ as deyim da niyä ağlıyıram. Qız götürüb bu dillärinän göräk nä deyir vä Şikâri quılağ asır, 'ärz eliyim eşidenlärn sağlığına:

Başına döndüğüm yığılan qızlar,
Yâdä düşüb o cananım ağlaram,
Sümüğüm içindä iliğim sızlar,
Yâdä düşüb o cananım ağlaram.
(6+5)

Mâh-ı Zämin üz dolandırdı: Nâzänin indi ägär Allahın lütfü olsa, onu nd bir adam tapdı apardı yaraların da toxtadı,[609] sağ sälâmätdi, şâyäd[610] bir günä iki günä beş günä dä tapıla gälä. Bu qädär ağlama âh û nâlä eylämä. Deyir yox dâyä can qulağ as obürü kälmäsinä. Götürüb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, 'ärz eliyim bütün eşidänlär şâd olsun:

Fäläh mänä yaxcı[611] sitäm yetirdi,
Sädrim üstä ärmäğânlar bitirdi,
Kimlär däfn eylädi kimlär götürdü,
Yâdä düşüb o cananım ağlaram.
(6+5)

---

606 . Davâ: Savaş.
607 . Nâ-rhand: Rahatsız.
608 . Sabahlarıma: Sabahleyin.
609 . Toxtamaq: İyileşmek.
610 . Şâyäd: Bälki.
611 . Yaxcı: Yahşı, iyi.

Ağlıyır älin atır üzünnän gözünnän zü[l]flärinän yolur tökür yerä. Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri da durub çinar altında baxırı. Qız qötürüb göräh sözünün täxällüsün nä cür deyib, ‘ärz eliyim genä dä äyläşänlär sağlığına: [Kasetin bu bölümünde kopukluk var]

Bäli söhbätim sär-mänzil-i m’ävâdä o yerdä qaldı ki: Simizâr sözlärin tämâm elädi. Ämmâ Şikâri öz özünä dedi: Ägär bu düz desä m‘älûm oldu bunun iş däyili, vä bunun bäfâsın[612] gördüm. Gäräk säbr eliyäm tâ görüm bu xätâ kimin älinnän baş verib, vä mänim başıma bu yaranı kim vırıb? Bu kälmäni öz üräyindä desin, vä qızın yanına da getmädi. Bâğda çinâr ağacının dibinnän qeyitsin, irâdä eyledi ki gedim görüm väzirin qızı neyläyir? Vä onun da bäfâsın älä gätirim. Gälib, sübhün zämâniydi, kämändi atıb, çıxdı divârdan yavacä endi häyätä. Gördü sübhün zämânidi, bu säccâdäni döşüyüp, ağlıyır. Zü[l]flärin alıp älinä, bu dillärinä tâ göräh nä diyäcäh ‘ärz eliyim äyläşän ağaların sağlığına: Qeys-i Rämmâh- Äräb on iki min fil-sävârınan gälir. Män iştibahınan Qärtâs-ı Filsevâr demişäm. Qärtâs-ı Filsevâr oydı ki Şikâri burnunu qulaqlarnı kesdi verdi älinä. (Yanıx Kärämi havasıynan oxuyacağıx)

Sübhün zämânindä zülfüm äldädi,
Yâ mänim sevgimi yâ säbir Allâh,
Bir yalgız cävândı gurbät eldädi
Yâ mänim sevgimi yâ säbir Allâh.
(6+5)

Män âşıg mey ganlı,
Mäzä ganlı mey ganlı,
Qorxuram düşäm öläm,
Yurdumda gäzä ganlı.
(Bayatı)

Säcâdäni döşüyüb zülfün alıb älinä, bu sözlärdän deyir ağlıyır. Gözünün yâşini ruxsârinä rävân eliyib. Şâhizâdä qulağ asır. Tâ göräk öbürü kälmäsin nä cur deyir, ‘ärz eliyim sağlığıza:

Bälâ gäldi dö[r]t bir yanım bürüdi,
Üräyimdi qäm kärvânı yeridi,
İntizâr çähmhtän cânım äridi,
Yâ mänim sevgimi yâ säbir Allâh.
(6+5)
Ay bala gülä nâz,
Bülbül eylär gülänâz,
Zämânä belä gedsä,
Ağlıyan çox gülän az.
(Bayatı)

Genädä sözü deyir, gözünün yaşını o baharın bulutu kimi gözünün yaşın ruxsârinä rävân eliyib, Şikâridä qulağ asır. Ämmâ götürüb sözünün täxällüsün desin. Bu dillärinän deyib, bändä’dä ‘ärz eliyim.

---

612 . Bäfa:Vefa.

Bülbül kimin heç olmadı pärvâzım,
Uçubdu gölümnän ördäyim qazım,
Pärnâzam äzäldän gülmädi üzüm,
Yâ mänim sevgimi yâ säbir Allâh.
(6+5)
Män âşıq qan eylär,
Divân eylär qan eylär,
Dos[t] mäni bu hâlda görsä,
Yâ ölär yâ qanıma qan eylär.
(Bayatı)

Sözlärin deyib, annın[613] qoydu movhürün[614] üstünä ağlamaya mäşgûl oldu. Şikâri öz özünä dedi: Xûb, bununda väfâsını gördüm. Çün çoxtandı gedib vä Simizâr'ın otağınnan yaralı gedip, o vaxtan bu yana bunu hänûz görän olmuyubdı. [Öz özünä dedi:] Män sabahlarıma män cäng eliyäcağam, yaxşı däyil ki burda män växtimi särf eliyäm. Väli buların ikisinindä bäfâsını gördüm. Kämändi atıb divârın üstünä, divârı aşsın o üzä, Märkeb-ı Äjdâxâr a sävâr olub, özün yetirdi mäqqâriyä. Gecäni ya[t]ssın sähär eläsin. Bu täräfdän Särhäng-i Şâmi ärz elädi dö[r]t yüz min qoşununan gälib, täbl û näqqârä gecäni sähäräcän vurub kimin adına? (Särhäng-i Şâmi täräfinnän), Kûh-peykär adına. Elä ki sähär olsun, bäli Särhäng-i Şâmi nin läşkäri dayanıb, (Mänzär Şâh-ı Yämäni cävâbın axı cängi yazıbdı). Kûh-peykär-i Şâmi läşkärin qabağında dayanıb. O zämân oldu ki Mänzär Şâh-ı Yämäni nin qoşunu bı yan täräfdä säf çäkib dayndı. Här iki täräftä läşkär rû-bä-rû[615] durup, ara meydândı. Kûh-peykär-i Şâmi märkäbinä hey vırıb, yetirdi meydânä. Ämmâ bı yan täräftän (Mänzär Şâh-ı Yämäni täräfinnän) pählävânlardan biri getdi meydânä. Bäli Kûh-peykär inän qılınc, qälxan ämûd, şeş-pär bılar cäng tuttular. Kûh-peykär-i Şâmi, Mänzär Şâh-ı Yämäni nin täräfinnän gedän pählävânı öldürdü. Onu öldürännän sora o birisi, onu öldürännän sora o birisi [meydana getdi.] Ämmâ eşid dâsitâni Şikâridän: Şikâri geym-i çar-aynasın geyib äyninä, qılınc,qälxan ämûd, şeş-pär[616] û neyzä hammısın äsbâb-ı cängi[617] bädänndä ârâstä[618] eliyib, üzünä bir dana niqâb çähdi, Märkeb-ı Äjdâxâr'ın tängin bärkidib, şähbâz kimin zin evindä qärâr tutdu, äyağı zängiyä diz qäbirgayä.

Ustâd belä näzmä çäkibdi ki märkäbinin dä äyağının altına çekäl[619] tutmuşdu ki säsi çıxmasın, xûd-särânä[620] yavaşäki[621] dağın dâmänäsinnän[622] enip, durdu Mänzär Şâh-ı Yämäni'nin

---

613 . Anın: Alnın.
614 . Möhür: Şiilerin namaz kıldıklarında alınları topraktan yapılmış mühür üzerine koyarlar.
615 . Ru be ru: Yüz yüze.
616 . Şeş-pär:Eski savaş aletleridir.
617 . Äsbâb-ı cäng: Savaş aletleri.
618 . Asıl anlamı bezemek, burada yanına almak.
619 . Çäkäl: ?
620 . Xud-särânä: Kendi başına.
621 . Yavaşça.

säflärinin dalısında. Gün orta zämanına kimin. Härdän[623] Mänzär Şâh-ı Yämäni deyir Xacand-ı Väzirä: Xacand-ı Väzirä bäs sän diyirdin axı gün orta zämâninä kimi bizim cängin sâhibi gälär? Hänız bir xäbär yoxdı. Dedi qûrbân sän nâ-rahand olma. Bu Bähmän Väzir inän Xacand-ı Väzirä eyni Şäms väzirinän Qämär väzir kimindilär, räml-dârdılar, minäcimdilär. Xacand-ı Väzirä üz dolandırır: Qurbân necä ki demişäm [olacak] nâ-rahand olma, inşallâh gälär. Ämmâ sâ'ät o zämaniydi, gün ortanın zämâniydi, Kûh-peykär ağzın aşdı, nâsäzâ danışdı.[624] Mänzär Şâh-ı Yämäni'yä üz dolandırdı: Ägär bir bir güjdäri çatmır[625] vä pählävânın yoxdı, qorxullar meydânä gälmäyä, beş beş, on on yolla gälsin. Gördü gedän yoxdu, här kim gedir onu öldürür. Dedi bäs indi ki gälänin yoxdu beş beş, on on'da, yâ Simizârı göndär gälsin män aparım verim Särhäng-i Şâmi'yä, onnan sänin üzr-xâhlığıvı istiyim,[626] yâ meydânimä härif yolla gälsin. Hä bu eynidä: "Hämiyyät ân-çinân bär u äsär kärd."[627] Şikâri hey vurub märkäbä özün yetirdi meydânä. Kûh-peykär bärâbärindä dayananda, göedü ey dâd-ı bi-dâd eläbil dağı qoymusan dağın üstünä, şuxlux[628] däyil, Şikârinin qı[r]x beş äräş[629] qâmätidi, sinäsinin äni demağ olar ki on äräş olar. Hä [Şikâri] dedi dilâvär meydânda pählävân ağzın yumar, älin açar. Bäs niyä nâsäzâ danışısan? Kûh-peykär üz dolandırdı: Sän kimsän? [Şikâri] Dedi mändä sänin kimi bir bäşäräm. [Kûh-peykär] Dedi sän üzünnän niqâbi rädd elä görüm kişisän[630] ya arvadsan? Âxı män ki säni görmüräm, tanımıram, kimsän. [Şikâri] Dedi sänin nä işin vardı män kimäm? Män sänin mäläk'el-movtuvam,[631] gälmişäm canıvı almağa. Bu eynidä Kûh-peykär dedi: Män görüräm, sän yaxcı dilâvärsän, gäl säni aparım Särhäng-i Şâmi'nin yanına. Egär säni aparsam Särhäng-i Şâmi'nin yanına, vädä verib mänä qızı Nâzik-bädäni veräcaxdı mänä. [Şikâri] Dedi bura bax görüm Nâzik-bädän nämänädi? Dedi Nâzih-bädän[632] bir dana qızdı da. [Şikâri] Dedi bura bax görüm, sän mäni aparammasan onun yanına, sän mänim älimdä dästigir[633] olsan, o qızı mänä dä verär? Dedi nâsäzâ danışmagınan sändä nä qâbiliyyät vardı ki onu alasan? Sän kimsän axı? [Şikâri] Dedi qulağ as deyim da kimäm. götürüb bu dillärinän göräk nä deyir 'ärz eliyim sağlığınıza: Şâh-ı Xätayi havasıynan gäl.

---

[622] . Dağın eteğinden.
[623] . Ara sıra.
[624] . Kötü söz söyledi.
[625] . Güjdäri çatmır: Güçleri yetmiyor.
[626] . Üzr-xahlıx istämäk: Affını istemek.
[627] . Farsça şiir: Geyret öyle ona dokundu, damarına basdı.
[628] . Şuxlux: Şaka.
[629] . Äräş: Ölçü birimi.
[630] . Kişi: Erkek.
[631] . Mäläk'el-movt: Ölüm meleği.
[632] . Ara sıra Nâzih-beden ve ara sıra Nâzik-bädän söylenir.
[633] . Dästigir: Tutuklu.

Bu cängidän bura bovyüh meydandı,
Bütün däryâlärin nähängiyäm män,
Söylädiğin yârä bu cân qûrbândı,
Bugün däryâlärin nähängiyäm män.
(4+4+3)

İstäsän ki mäni tanıyasan däryâlärin nähängiyäm män. Kûh-peykär dedi: Nä yaşınnan da yekä[634] danışıri. [Şikâri] Dedi sän öläsän yaşımnan yekä danışmıram, qulağ as işin axirinä. Götürüb o bür kälmäsin bu dillärinän desin, ‘ärz eliyim hamızın sağlığına:

Senä ki demiräm meydânnan qaç,
Pählävansan çäk qılıncın meydân aç,
Büt-pärästisän boynunda var xâc,
Bütün däryâlärin nähängiyäm män.
(4+4+3)

Tämâm läşkär ârastä dırub, eläbil qurbağa gölünä daş atmısan. Götürüb Şikâri göräh sözünün täxällüsün nä cur desin, bändä dä ‘ärz eliyim:

Dolandırıp peymânäni doldurram,
Düşmäni ağlatıp dostu güldürräm,
Bugün bu meydânda säni öldürräm,
Bütün däryâlärin nähängiyäm män.
(4+4+3)

Söz tämâm olsun, buların bir birinin sözü bir birinä acıx gäldi. Äl elädi qılınc, qälxan, ämûd, şeş-pär neyziyä yetişändä, şikâri neceyki neyzäni taxıp Kûh-peykär’in üräyinin başınnan, qalxızdı hävânın üzünä, elä tünliyä[635] bildi ki getdi düşdi Särhäng-i Şâmi’nin läşkärinin qabağına. Hä: Kûh-peykäri bu cur görändä Qärtâs-ı Filsevâr, ‘ärz elädim da Qätâs-filsävâr bir pählävânidi, Särhäng-i Şâmi nin sipähpudıdi,[636] ki meydanda Şikâri qäblän,[637] qulaxların vä burnun käsib qoymuşdu bunun ovcuna,[638] hämûn Qärtâs-ı Filsevâr bir n‘ärä çähdi.Särhäng-i Şâmi dedi bäs niyä dâd-ı bi-dâd eliyisän? Niyä qışqırısan? [Qärtâs-ı Filsevâr] Dedi sän öläsän bu hämûn Xudâ-pärästdi ki mänim qulxlarımı çıxardıb vä burnumu käsin. Bu ävväl bu cur şe‘r diyär sonra adamın qulağın çıxadar. “Dedi göz nädän qorxar; Gördüyünnän”, bunun qulaxların çıxatmadı, bırnın käsmädi, bunu öldürdü. Bäli Särhäng-i Şâmi ceräyânı bu cur görändä, Kûh-peykärdän so[n]ra ayrı bir pählävâni gäldi. Onuda öldürdü, de onnan sora birayrısı gäldi, onuda öldürdü, neceyki bu heç olmasa älli dana pählivânın öldürmüşdi, Şikâri

634 . Büyük.
635 .Tünlädi: Attı.
636 . Sipähpud: Rütbeli.
637 . Qäblän: Önceden.
638 . Ovuç: Avuc.

buların inTigâmin aldı. Day[639] meydâna gälän olmadı. Meydâna gälän olmuyanda, Särhäng-i Şâmi öz märkäbinä sävâr oldu.

Ustâd belä yazıbdı ki: Särhäng-i Şâmi özi bir dilâväridi, pählänânidi. Müntaha-yi meratib[640] Şikâri bıların gözünün otunu almışdı.[641] Qädim bir adanm istiyäydi pâdişâh olaydı, ustatlar buyrubdular ki bular älbätdä pählävân olardılar. Ägär olmasaydılar gäräh mäşq göräydi, qılınc, qälxan ämûd, şeş-pär buların hamısının dovräsin göräydi. Bäli: Särhäng-i Şâmi ki märkäbinä sävâr oldu, gördü kü gedän yoxdu, äz qäzâ[642] güzâri[643] düşdü Äşgär-i Şâminin çadırının qabağınnan. Äşgär-i Şâmi üz dolandırdı Särhäng-i Şâmi'yä: Dedi hara gedisän?[Särhäng-i Şâmi] Dedi çâräm yoxdu, sänin kimin pählävanlar otura çadırında yiyaä içä şärâb içä, mänim dä bir käs yoxdu ki meydânä ge[t]ssin, mäcbûrâm gäräh özüm gedäm. [Äşgär-i Şâmi] Dedi qurbân sän özün bilisän ki män här bazâr oğlunun meydâninä getmäräm. Män gäräh o adamın meydâninä gedäm ki qävi dilâvr ola. Bu bir dana sävâridı[644] niqâb-dar gälip mänim meydânimä, män onun meydâninä getmäräm. [Särhäng-i Şâmi] Dedi: Yox, sän mänim boynuma bir häq qoy getginän bunun mydânına. Döndü bir yol hämûn Nâzik-bädän'in v'ädäsini verdi buna. Äşgär-i Şâmiyä dedi: Ägär gedsän bu cävânin ya ölüsün ya dirisin mänä gätirsän bu niqâb-darın, män qızım Nâzik-bädän'i veräcağam sänä, özüvüdä Şâmi'dä väliähd eliyäcağam. Äşgär-i Şâmi bu müjdäni eşidändä durub äyağa. Märkäbinä sävâr olub, girdi meydânä. Äşgär-i Şâmi meydânä vârid olsun [Şikâri'yä] dedi: Cävân, män görüräm sän yaxcı dilâvärsän gälginän säni parım Särhäng-i Şâmi'nin yanına, o mänä bu v'ädäni veribdi ki bunun ya ölüsün ya dirisin gätirsän, qızım Nâzik-bädäni veräcağam sänä vä özüvüdä väli-'ähd eliyäcağam Şâmidä, säni bovyüh mäqâmä yetirräm. Gäl sän bir dana qız üstä dünyanı vırma bir birinä. Bu Särhäng-i Şâmi'di, läşkäri çoxdu, qävidi, dünyaya pärçäm vırıbdı[645] bu. Sän eliyäbülmäsän bunun qabağında gül eliyäsän.[646] [Şikâri] Dedi pählävân meydanda dilin bağlar, älin açar. [Şikâri] Dedi bura bax görüm, sän mäni aparammasan öldürämmäsän män säni öldürsäm, o qızı verär mänä? Şâmi'dä sänin yerivä väli-'ählihdä oturam? Dedi nâsäzâ danışmagınan? Buların da sözü bir birinä çäp gälsi, äl elädilär qılınc,qälxan ämûd, şeş-pär u kämänd,[sonra] äl elädilär bir birinin kämärinä, bir qädr küştü tutannan so[n]ra Şikâri bunu alıb källäsinä,[647] elä vırdı ki yerä dağım dağım dağıldı. Da meydâninä gälän olmadı.

---

639 . Day: Daha
640 . Muntahâ-yi märâtib: Ancak.
641 . Gözünün otunu almışdı: Korkutmuşdu.
642 . Äz qäzâ: Raslantı.
643 . Güzâri: Yolu.
644 . Sävâri: Atlı.
645 . Dünyaya pärçäm vurmaq: Dünya seviyesinde tanınm olmak.
646 . Qabağında gülelämaq: Karşı koymak.
647 . Källä: Baş.

Meydânına gälän olmasın, Bu [h]eynidä Särhäng-i Şâmi bâng vurdu, [648] färman verdi läşker yerinnän oynadı.[7] Oxuyuram ‘äziz eşidenler üçün:

Bir gözel geşdi qarşımdan,
Sallandı yana yeridi,
Kiprih vurdu, ogrun[649] baxdı,
Od saldı câna yeridi.
(5+3)
Salanubän yenä vurdu
Qaşlarınan kaman vurdu,
Mujgânın sinämä vurdu,
Qämzäsi câna yeridi.

Qaşların bänzättim aya,
Ähsän qudrät veren paya,
Endirib salladı çaya,
Dos[t] movhrübana yeridi

Dedim getmä yar amandı,
Äläsgär odla yanandı,
Dedi qoca, pirânıdı,
Märd-i märdana yeridi.
(5+3)

Sözlärim sär-mänzil-i m‘ävâda hämin yerdä qaldı ki, Şikâri’ni ki dağın dâmänäsindä tählämişdilär,[650] Qeys-i Rämmâh- Äräb, Firûz äyyâr’a dedi ki: Şikâri’ni tähhiyiblär ‘ärsäni täng eliyiblär,[651] gedey[652] onun kömäyinä.[653] Firûz äyyâr üz dolandırdı ki: Gedändä meyä[654] tapşırmıyıbdı[655] ki ağär bir näfär gälä mänä kömählih eliyä e’dâma[656] mähkümdi. Ägär biz getsäh, öldürär bizi. Ämmâ bu eynidä bir näfär sävâr-i niqâbdâr[657] özün vurub läşkärä, läşkäri dörd ağaş[658] sındırıb Yämännän aralandırdı.[659] Tebl-i bâz-gäşt vırılanda,[660] bu [sävâr-i niqâbdâr] märkäbinä hey vırıb aradan çıxsın. Şikâri gäldi mäqqâriyä Firûz äyyârı istädi muqâbilinä,[661] dedi: Firûz mägär män sänä demämişdim ki bir näfärin häqqi yoxdu gälä mänä kömäy eliyä. [Firûz äyyâr] Dedi: Başıv üçün[662] bir näfär gälmiyib. [Şikâri] Dedi bäs o niqâb-

[648] . Bâng vurmaq:Bağırmak.
[649] . Orgun: Gizli.
[650] . Tek başına savaşıyordu.
[651] . Zor durumda kalmış.
[652] . Gidelim.
[653] . Kömäk:Yardım.
[654] . Mäyä: Meğer.
[655] . Tapşırmak: Sifariş etmek.
[656] . E‘dâm: İnfaz.
[657] . Maskeli atlı.
[658] .Mesafe birimi.
[659] .Uzaklaştırdı.
[660] .Geriye dönüş davulu vurulan zanan.
[661] .Karşısına.
[662] .Başına and olsun.

dâr[663] kimidi gälmişdi? [Firûz äyyâr] Dedi: män bülmüräm. Dedi: Firûz ägär niqâb-darı taptın, tapnısan, ägär tap[m]adın özüvi[664] ölmüş bülgünän. Fürüz üz dolandırdı: Bäs gedim axtarım bälkä taptım da. Özün vırdi buyana o yana gecänin zämânindä gördü ey dâd-ı bi-dâd, dağın dâmänäsindä bir ışıx gäliri. Özün yetirsin ora: Gördü bir dana çadırdı qurulub, bir näfär şäxsidi oturub çadırın içindä yeyib şärâbiçir. Yetirdi yaxına sälâm verdi. Bu üz döndärib sälâmın alanda, Firüz gördü kü, ey dâd-ı bi-dâd bu Xorşid-ı Bânûdı. Äräb padişahının qızı ki şikâri alıb odu[r]. Üz dolandırdı: Xanım, Şikâri deyir mänä gäldin kömey elädin sora qoydun qaşdın? (Firûz özü belä siyasät işlätdi, yoxsa nä bu bilir nä Şikâri bilir ki bu oydu,istäsi ağzınnan söz alsın.) [Xorşid-ı Bânû] Dedi: Firûz bilibdi män ona kömey elädim? [Firûz äyyâr] Dedi: Hän başıv üçüb. Dedi: Firûz gördün da necä cäng[665] elirdim, älämdi ki yatırdırdım, qoşundu ki qırırdım, dörd[666] ağac heç olmasa qoşunu äyländirdim dalı.[667] Gördün necä cäng elirdim. Firûz äl elädi kämändä. Kämändi açanda [Xorşid-ı Bânû] dedi: Nä iş görüsän? [Firûz äyyâr] Dedi: Dur äyağa qollarıvı bağlıyram. Dedi: Niyä? [Firûz äyyâr] Dedi: Başıv üçün Şikâri öldüräcähdi säni. Çün Şikâridän bi-icâzä[668] gälmisän cängä. Bälki sän atdan düşäydin? Säni vuraydılar saleydilär? Sän geçeydin düşmân älinä? Biz müsälmânıx. Müselmana cähâd arvad üçün härâmdı.[669] [Xorşid-ı Bânû] Dedi: Amandı, başıva dolannam,[670] gör neynäsän? Çox diyännän so[n]ra Firûza bir c'äbä[671] qızıl[672] boyun oldu,[673] ki Firûz gör neyniyäsän Şikâridän mänim 'üzr-xâhlığımı[674] istiyäsän. Mänim bu täxsirimnän geçä, bi[r]dä män cängä gälmäräm. [Firûz äyyâr] Dedi: Xanım başıv üçün, ägär onu iki c'äbä eläsän, gedäräm Şikârinin özün gätirräm.İkiminci didâruzu[675] bu gecä burda elärsiz. [Xorşid-ı Bânû] Dedi: Belä başıva dolannam gör neynäsän? Firûz durdu äyağa, gäldiözünü yetirdi Şikârinin berâberine. Selâm, eleyküme selâm. Hä de görüm Firûz taptın[676] o niqâb-dâri ya yox? [Firûz äyyâr] Dedi başıv üçün gäräh and içäsän ki männän ona xätär[677] yoxdı. [Şikâri] Dedi: And içäräm heş zâd olmaz. Dei elä olmaz säni and veriräm yäzdân-ı pâkä sän kimi çox istä[r]sän? [Şikâri] dedi: Firûz and ola yäzdân-ı pâkä män bi[r] qardaşım oğlu Şir-zâd-ı Tigzäni çox

---

663 . Maskeli.
664 . Kendini
665 . Cäng: Savaş.
666 . Dörd: Dört.
667 . Dalı: Geri
668 . Bi-icâze: İzinsiz.
669 . Bu cümlede İslamiyet ve Türk adet geleneğinin çatışmasını görebiliriz.
670 . Alkış cümlesidir.
671 . Cäbä: Sandık.
672 . Gızıl: Altın.
673 . Boyun oldu: V'ede verdi.
674 . Üzr-xahlıh: Aff dilemek.
675 . Didâr: Görüş
676 . Tapmak: Bulmak
677 . Xätär: Tehlike, zarar.

sovväräm[678] ki Ärçänin oğludu, mäni qardaşım qûya[679] salanda (Rûmidä) o beş sinindäydi.[680] Dedi and işginän[681] onda. [Şikâri] Dedi: Şir-zâdın ölmüşünä and olsun heş zad elämäräm, de görüm kimdi? Götürüb bu dillärinän göräk nä deyir Firûz äyyâr, Şikâriyä ‘ärz eliyim eşidenlärn sağlı[ğ]na:

Sänä qûrbân şer Şikâri,
Gätirmişäm xäbär sänä,
Bäd-bäxt[682] eylämä Simizârı,
Gätirmişäm xäbär sänä.
(4+4)

Mälämä ceyran mälämä,
Qaş gözünü sürmälämä. (Nakarat)

Şikâri dedi Simizârınan nä işin var mänä deginän görüm bu dilâvär kimidi? O niqâb-dâr kimidi? Onnan mänä deginän. [Firûz äyyâr] Dedi, qulağ as deyiräm. Götürüb o bürü kälmäsin belä deyib:

Üräyimdä sözüm çoxdu,
Düşmân sözü mänä oxdu,
And işmisän xätär yoxdu,
Gätirmişäm xäbär sänä.
(4+4)

Elä demä din imânım,
Sänä qurbân âşıx cânım. (Nakarat)

[Şikâri] Dedi o xäbäri de mänä görüm, o niqâb-dâr kimdi? [Firûz äyyâr] Dedi: Qulağ as deyimda. götürüb bu dillärinän göräk nä deyir ‘ärz eliyim:

Yol gözlär intizârındı,
Qäm günümdä qäm-xârimdi
Kömäh gälän öz yarındı,
Gätirmişäm xäbär sänä.
(4+4)
Elä demä qaşı qara
Üräyimä vurmusan yara. (Nakarat)

[Şikâri sordu] Necä öz yarındı? [Firûz äyyâr] Dedi: Xorşid-ı Bânûdu da kim olacaxdı? Bu sözü diyändä [Şikâri] äl elädi älmâs-nigâr[683] şämşirä. Hisländi[684] durdu ayağa. [Firûz äyyâr] Dedi: Bäyä[685] and işmämisän Şir-zâd-ı Tigzänä öz qardaş oğluva? Dedi: Hän and işmişän. [Firûz äyyâr] Dedi: Bäs näyä çäkisän o şämşiri? Qoy yerinä gedax. Dedi: Düz deyisän. Ax

---

678 . Sövmek: Sevmek.
679 . Quyu: Kuyu.
680 . Sinn: Yaş.
681 . İçginen: İç
682 . Bäd-Baht: Bahtı kara.
683 . Älmas-nigâr: İnci düzülmüş.
684 . Hisländi: Sinirlendi.
685 . Bäyä: Meğer.

duva[686] eläginän ki and işmişdim vä-illâ[687] doğrardım büläsin.[688] Durublar äyağa, här ikisi bâ-häm,[689] Şirûyä Firûz äyyâr'ınan, gedip Xorşid-ı Bânû'nun çadırına. Sälâm, Äleyküm-äs'sälâm durub peşvâz[690] eliyib. Bâ-häm äyläşiblär häm-söhbät oldular. Bäli: Qol bir birinin gärdäninä,[691] eyş û nûşa mäşgûl oldular. Yedilär işdilär, şärâb işdilär vä qovvl[692] aldı ki sän bundan sora day[693] bir dä cängä gälmiyäsän. Xulâse gecäni sähär eliyiblär. Dö[r]t gün dävâ[694] oldu, Yämän şehrindä. Dört gün dävâdan so[n]ra Särhäng-i Şâmi gördü ki buların qabağında dayana bülmüllär. Särhäng-i Şâmi götürüb bir ämân-nâmä yazdı, on gün dûbârä[695] movhlät[696] istädi. On gün movhlät istiyib, götürdü yeddi iqlimä nâmä yazdı. Kûhyâ[697] padişahdı, harda ki tihmä qoyub, şâh ki qoyub bunun tihmäsidi. Bäli bu on günün 'ärzindä bu här täräfä nâmä yollasın.

Bu yan täräftän eşid dâstâni Mänzär Şâh-ı Yämäni'dän. Şikâri'dä gedib mäqqârädädi, öz qoşununun içindädi. Mänzär Şâh-ı Yämäni dedi ki: Män gäräh gedäm biläm bu cävân kimdi gälir bir belä xidmät[698] elitiri, gündä gälir mänä kömey eliyiri. Dö[r]t yüz näfär adamınan väzir û vüzärâdän, yığıb dovräsinä vä iki näfär väzirin, Xocand Väzir inän Bähmän Väzir götürüb getdilär dağın dâmänäsindä hämûn mäqqâriyä sarı.[699] Bäli bular yetirändä Firûz keşih verirdi.[700] Firûz Äyyâr bulara is[t] verdi. Dayansınlar. [Sordu]: Siz kimsiz gälisiz? Dedi: Män Mänzär Şâh-ı Yämäniyäm, gäliräm tâ görüm bu cävân kmdi ki gälir mänä bu qädär xidmät eliyir? O niqâb-dârı axtarıram. Firûz Äyyâr dedi: Durun burda tâ gedim icâzä alım. Gälib Şikâriyä deyib. Şikâri dedi: Get fäqät[701] Mänzär Şâh-ı Yämäni'ni gätir. Onnan sora ayrı adam gäti[r]mä. Gälib Mänzär Şâh-ı Yämäni'ni aparsın, Mänzär Şâh-ı Yämäni'nin gözü sataşdı[702] ey dâd-ı bi-dâd gördü dağın dâmänin tutubdı tämâm islâm pärçämidi. Çadır çadırdan lâm älif lâ kimi geçip[703], äyax goymağa yer yoxdu. Qarışqanın[704] sayı var ammâ qoşunun sayı

---

686 . Duva: Dua.
687 . Vä-illâ: Yoksa.
688 . Büläsin:Onu
689 . Birlikte.
690 . Peş-vâz: Karşılamak.
691 . Gärdän: Boyun.
692 . Qovl: Söz.
693 . Day: Daha.
694 . Dävâ: Savaş.
695 . Dübârä: Tekrar.
696 . Mohlät: Zaman.
697 . Kühya: Güya
698 . Xidmät: Hizmet.
699 . Sarı: Taraf.
700 . Keşih Vermek: Nöbet tutmak.
701 . Fäqät: Yalnız.
702 . Gözü sataşdı: Gördü.
703 . İç içe geçmiş.
704 . Qarışqa: Karınca.

yoxdı.[705] Şikâri tapşırdı äfrâninä mäbâdâ mäbâdâ[706] buna käm ehtirâmlıq[707] eliyäsiz ha! Çün bu pâdişâhdı hömäti ve ehtirâmi bizim üçün vâcibdi, äläl-xusûs[708] ki bura gälir bizä qonaxdı,[709] xâh[710] müsälmanola xâh kâfir ola ancak bu pâdişâh-ı mämläkätdi, buna gäräh ehtirâmeliyäh. Peşvâz eliyiblär päyändâz[711] eliyiblär, vârid olsun çadırdan içäri, gözü sataşdı gördü yuxarı başta sädridä Xudâ-päräst oturub. [Mänzär Şâh-ı Yämäni] üz dolandırdı: Cävân! Hämûn niqâbdâr sänsän? [Şikâri] Dedi: Bäli qurbân. Durub äyağına ehtirâm eliyib, şâhâ çox lütf eliyibsän, geç oyana geç bu yana, täşrifâtinän. [Mänzär Şâh-ı Yämäni] Dedi cävân: mägär mänim plovvum yoxdu sän yiyäsän, şärâbım yoxdu sän içäsän, yâ ätim yoxdu sän şişlih eliyäsän? Sän bu dağın dâmänäsindä burda niyä gälib düşmüsän? [Şikâri] Dedi: Qurbân düzdü mänä qonaxsan, ehtirâmın vâcibdi,[712] män täsmim tutmuşam[713] nâ-mä[r]t çöräyi yemiyäm. [Mänzär Şâh-ı Yämäni] Dedi: Män sänä nä vaxt[714] nâ-märdlih elämişäm? [Şikâri] Dedi: Nâmä[r]t mänim başıma bu yaranı niyä vurdurmusan? [Mänzär Şâh-ı Yämäni] Dedi: And ola lât û mänât'ä[715] mänim xäbärim yoxdı. Bunu eşidändä Firûz vä Säyyâh- ı Pählävân vä Pälängi-pûş hucûmeylädilär, äl elädilär şämşirä Mänzär Şâh-ı Yämäni'nin üstünä. Şikâri dedi: Ahay nä iş görüsüz? Oturun yerä. Mägär sizä demädim ki bu pâdişâh-ı mämläkätdi? Buna mäbâdâ käm-ehtiramlıx eliyäsiz. Äläl-xusûs ki burda bizä qonaxdı. Oturun yerivizä. Firûz Äyyâr dedi: Axı bu lât û mänât kimdi ki and içiri? [Şikâri] Dedi: O ona qâildi[716] onada and içir da. Götürüb Şikâri göräh o yerdä Mänzär Şâh-ı Yämäni yä nä deyäcäh bändä 'ärz eliyim eşidenlerin sağlı[ğ]na: (Keşkoli Havası)

Qadan alım

Vacibdi mänä sänin hovrmätin,
Yeri göyü xälq eyläyib bir subhân,
Särrâfam män özüm billäm qimätin,
Deginän kälmäni[717] gäl ol müsälmân.
(6+5)

---

[705] . Qarışqanın sayı var ammâ qoşunun sayı yoxdı: Karınca kadar sayısız asker var.
[706] . Mäbâdâ: Sakın.
[707] . Käm ehtirâmlıq: Saygısızlık.
[708] . Äläl-xusus: Özellikle.
[709] . Qonaq: Misafir.
[710] . Xâh: İster
[711] . Peyendâz: Pâ-endâz: Karşılamak.
[712] . Vâcib:Gerekli.
[713] . Täsmim tutmaq: Karar almak.
[714] . Nä vaxt: Ne zaman.
[715] . Lât u mänât: Büyük dört putlardan. Hobel, Lât, Menât, 'Uzzâ büyük putlardılar.
[716] . Qâil olmaq: İnanmak..
[717] . Kelme-yi şehâdet.

[Şikâri] Dedi Lât û mänatdan iş çıxmaz, ägär düz and işmiyäsän (o qâdir-i sübhânä)[718] buları män râm[719] eliyäbülmäräm. Götürüb Şikâri o bürü kälmäsin bu dillärinän desin ‘ärz eliyim bütün eşidenlerin sağlığına:

Ele bildim männän arānı qırdın,
Qafildän başıma yarä sän vurdın,
Nâ-mä[r]t fäläk didergin[720] salıb yurdum,
Gäziräm dağda çöllärdä pinhân.
(6+5)

Qafildän başıma yarä sän vurdın diyändä genä Firûzun, Pälängi-pûş un halı dolandı,[721] [Şikâriyä] Dedilär: Qurbân nä müddätdi bizä demisen, sänin başıva yaranı bu vuruub? [Şikâri] Dedi: Xeyir oturun yerä onun xäbäri yoxdu. Män soruşuram onnan. Mänzär Şâh-ı Yämäni genä dedi and olsun lât û mänâtä, büt-i büzürgävârä[722] üş yüz atmış altı ta[n]rıya mänim bu cäräyannan[723] xäbärim yoxdu. Götürüb göräh o bürü kälmäsin nä cur deyib, ‘ärz eliyim äyläşänlär sağlığına:

Dästigir olarsan ey bi-çârä sän,
Qiyâmätdä yanmıyasan nârä sän,
İmân gätir o sâhib-i Zülfiqârä sän,
Deginen kälmäni gäl ol müsälmân.
(6+5)

Bu oğlanın [Şikârinin] bu sözlärinnän Mänzär Şâh-ı Yämäni’nin qälbi dolandı, İslâmä çox yaxın oldu, yaxın olanda dedi cävân sänin bu kälmälärinnän mänim qälbim dolandı, män nemenä desäm ollam müsälmân? [Şikâri] Dedi: Gäräh diyäsän: “Äşhädü än lâ ilâhä illäl’llâh vä äşhädü ännä Mûhamädä räsûl’ ullâh. Mänzär Şâh-ı Yämäni bu kälmäläri deyip döndü oldu müsälmân. Tämâm boynunda nämänä büt varıdı qırdı[724] atdı yerä, Firûz bi[r] başdan yığışdırır (hamısı[725] qızıldı[726] şuxlux deyil ki.) [Şikâri] üz dolandırdı Mänzär Şâh-ı Yämäni’yä: Ägär qoşunun vä mämläkätivin hamısı müsälmân olsa män eliyäbülläm gäläm ora, olmasa ammâ yox .[gälmiyäcağam.] Mänzär Şâh-ı Yämäni üz dolandırdı: Män ki oldum müsälmân gäräh millätim dä dönä ola müsälman. Onda[727] [Şikâri] dedi bäs ged olarıda dö[r]t-dö[r]t, beş-beş gätiginän müsälmân eläginän yollandır. [Firûz Äyyâr] Dedi: Qurbân deyisän elä yolda müsälmân eliyim. Dedi yox gäti[r] burda müsälmân eläginän. Firûz gedir buları dö[r]t-dö[r]t,

---

[718] . Qâdir-iSubhân: Allah.
[719] . Bur da bunları tutmak anlamında.
[720] . Didärgin: Perişan.
[721] . Halı dolanmaq: Sinirlendiler.
[722] . Büyük put.
[723] . Cereyân: Olay.
[724] . Qırdı: Kopardı.
[725] . Hamısı: Hepsi.
[726] . Qızıl: Altın.
[727] . Onda: O zaman.

beş-beş gätirir kälme-yi şähâdätlärin dedirir, hamısı müsälmân oldular. Hamısı müsälman olannan sora, Mänzär Şâh-ı Yämäni dedi: Dilâvär ämr elä nämänä qoşunun var atlansın[728] gedeh Yämänä. Şikâri üz dolandırdı qoşununa, mäqqârädä olanlara, Yûsif Äräb yeddi qrdäşiynän, Qeys-i Rämmâh- Äräb on iki min fil-sävârinän vä Äräblär Pâdişâhinin qoşunu ki älli min näfär vermişdi Şikâriyä, hamısı çadırları yıxıblar[729] gäldilär Yämän şährinä.

"Äläm-dârân äläm balâ keşidend,
Diliirân esb ber sehrâ keşidänd." (Farsça)[730]

Şikârii qädäm qoydu läşkäriynän Yämänä. Gälibdilär yetirdilär bâr-gâh-ı[731] Mänzär Şâh-ı Yämäni'yä. ämir û ümärâ väzir û vüzärâ hammı müsälmân olup, Xacand-ı Väzirä ki qädimnän müsälmanidi, ämmâ Bähmän Väzir yalannan müsälmân olupdu, zâhir 'âlämindä bâtindä üräyinnän çıxatmırı. Mänzär Şâh-ı Yämäni be-'unvân-ı 'ärz-i ädäb[732] Şikâriyä d'ävät elädi ki cävân; Mänim täxtim sältänätim milläti här bir şeyim senin ixtiyârindädi, buyur äyläş täxt-i sältänätdä. [Şikâri] Dedi: Nä Qurbân. Sän bunnan bu yana İslâm pâdişahi oldun, vä mändä ölän günä kimi,[733] bir qäträ[734] qanım qalana kimi sänä xidmät eliyäcağam. Tämâm här yerä İslâm pärçämi[735] vurublar, gälän kälme-yi şähâdätin deyir müsälmân olur, gälän, gälän... bir näfär qalmadı be geyr äz Bähmän Väzir.[736] Xacand-ı Väzirä xäbär verdi qızı Pärnâz Xanıma, ki Şikâri gälib, vä demişdidä ki qızım qoxmagınan Şikâri o gecädän ki gedibdi gälmiyib, väli sağdı, zindädi,[737] rämldä[738] bilmişdi ki bu ölmüyübdü, zindädi. Ämmâ eşid dâstâni kimnän? Simizârın dâyäsi Mâh-ı Zämin'dän. Mâh-ı Zämin dedi şähridä nä xäbär var? Dedilär cäräyânı bu cur olub, inanmadı. Gäldi gözüynän baxdı, gördü kü ey dâd-ı bi-dâd, Şikâri oturub bârgâh-ı Mänzär Şâh-ı Yämäni'dä lâp sädridä.[739] Çox şâd û şän qeyitdi[740] Simizârä. [Öz özünä dedi]: Pärvärdigârâ indi nä cur deyim? Şikâri yaralananan tâ o günä kimi qı[r]x gündü. Ustâd belä näzmä çäkibdi ki: Simizâr hänûz hämmâmä dä getmämişdi. Pärvärdigârâ män buna nä cur deyim? Bu özün hälâk elär, qäşş elär[741] bi-hûş olar. Çox şâd û

---

[728] . Atlansın:b Ata binsin.
[729] . Çadırları yıxmaq:Çadırları kaldırmak anlamında.
[730] . علمداران علم بالا كشيدند دلیران اسب بر صحرا كشیرند
Bayrak taşıyanlar bayrakların kaldırdılar, Yiğitler atların meydana sürdüler.
[731] . Mänzär Şâh-ı Yämäni'nin sarayına.
[732] . Be-'unvân-ı 'ärz-i ädäb: Saygı göstermek için.
[733] . Ölän günä kimi: Ölene dek.
[734] . Qäträ: Damla.
[735] . Pärçäm: Bayrak.
[736] . Be geyr äz Bähmän Väzīr: Bähmän Väzīr'den başka.
[737] . Zindä: Canlı.
[738] . Räml: sihir, Fal.
[739] . Lap sädridä: En yukarıda.
[740] . Qeyitmaq: Dönmek..
[741] . Qäşş elämek: Bayılmak.

şän getdi. Simizâr üz dolandırdı: Dâyä cân çox şâd û şän näzärimä gäli[r]sän. Dedi müjdä[742] verginän nâzänin Şikâri ölmüyüp, diridi. Dedi: Dâyä cân elä demä ha män qeşş eläräm. Dâyä dedi: Başıv üçün.[Başına and olsun], älân atovun[743] bârgähindä lâp sädrdä oturub, ammâ başı yaralıdı, bağlıdı. [Simizâr] Dedi: Dâyä cân ägär düz olsa nämänä istäsän veräcağam. [Mâh-ı Zämin] Dedi: Başuv üçün düzdü. Dedi: dayä cân ya özün ya bir ada t‘äyin elä[744] ki onu t‘äqib eläsin,[745] tâ görüm bu gecä hara gedäcaxdı? Elä ki gecä gäldi arâyä, Şikâri durdu getdi Xacand-ı Väzirä’in qızı Pärnâz Xanımın evinä. Bu xäbäri yetirdilär Simizârä. Simizârä gedändä dedi dâyä cân mänä kagaz qäläm gätir. İstiräm o cävânä bi[r] dana nâmä yazam. [Mâh-ı Zämin] Dedi: Nâmäni yazdın kimnän yolluyacaxsan? Dedi: Sännän. [Mâh-ı Zämin] Dedi sän öläsän män gedä bülmäräm. Demäz mänä bir däfä gäldin apardın mänä neynädin ki bu säfär gälmisän dalımca[746] neyniyäsän? Män eliyäbülmäräm, mänim işim däyil xanım, özüvä ayrı märsiyä-xân[747] gör.[748] [Simizâr] Dedi dâyä cân bi[r] qulağ as, mänim sännän sora kimim vardı? Götürüb bu dillärinän göräh nämänä yazır, bändä ‘ärz eliyim ‘äziz dus[t]ların hamısının sağlı[ğ]ına:

Mâh-ı Zämin dur äyağä qıl çârä,
İndi o cävânä yazıram kağaz,[749]
Qoy gälsin eyläsin pârä pârä,
İndi o cävânä yazıram kağaz.
(6+5)

Hä qulağ as dâyä cân axı ayrı adam onun dilin bilmäz ki sännän suvay.[750] Ustâd belä näzmä çäkibdi ki: Şikâri Mâh-ı Zämin çox severdi, çün bu äğilliydi,[751] dânişmändidi, yäni bilän zänânlardanidi,[752] sännän suvay heş käs onun dilini bilmäz. Götürüb sözünün dalısın bu dillärinän desin:

Dolanuban peymânäsin doldurmaz,
Saraluban gül rängini soldurmaz,
Ayrı adam onun dilini bülmäz,
İndi o cävânä yazıram kağaz.
(6+5)

Götürüb axir kälmäsin bu dillärinän desin, mändä ‘ärz eliyim.

---

[742] . Muştuluk.
[743] . Atanın
[744] .T‘äyin elämäk: Belirtmek, atamak.
[745] .T‘äqib elämäk: İzlemek.
[746] . Dalınca: Ardımca.
[747] . Märsiyä-xân: Mersiye söyleyen.
[748] . Özüvä ayrı märsiyä-xân gör: Bu işi başkasına teklif et.
[749] . Kağaz: Mektub.
[750] . Suvay: Başka.
[751] . Äğilli: Akıllı.
[752] . Zen: Kadın.

Simizâr eşqidän olubdu märiz,[753]
Sän mänä xânim ol män sänä käniz,[754]
Hämmäşä xâtirin tutaram äziz,
İskändärdän qalıp yazıram kağaz.
(6+5)

Eşqin evi yıxılsın gör ki eşqidän märiz olupdu, yorgan döşäyä düşübdü. Bunun [Simizâr'ın] şirin dilläri Mâh-ı Zämin'i yoldan eliyib, durdu äyağä dedi: Allâha täväkkül, gedim görüm neyniyäbülläm? Nâmäni götürdi, rävâne-yi râh oldu.

Ustâd belä näzmä çäkib: O eynidä ki Pärnâz'ınan Şikâri bir yerdä eyş û nûşa mäşgûldular, elä istirdi ki qolun apara pärnâzın gärdäninä,[755] bir zämân gördü ki qapı dö[ğ]yüldü. ey dâd-ı bi-dâd bu kimdi qapını döyüp? Simizâr durub päncärädän gördü kü hämûn Pärnâzın dâyäsidi. [Şikâri dedi] And olsun o cälâl-ı ilâhiyä här kim olsaydı durub öldürärdim, ämmâ çün Mâh-ı Zämin'in xâtirin istäräm, o bülän arvatdı,[756] aş gälsin görüm o genä näyä gälibdi?Qapını açıp, ovrät vârid oldu mänzilä, ädäb ällär sinäsindä kirnûş[757] eliyib dayandı şâh-zâdänin bärâbärindä,[758] [dedi]: Şâh-zâdä sälâm 'ärz eliräm. Şikâri bir baxanda bunun üzünä, qorxudan ustâd belä näzmä çäkibdi ki bu ovrät mırdârlığ elädi qorxudan, şälvarın zadın batırdı. [Şikâri dedi]: Hä Mâh-ı Zämin näyä gälmisän? [Mâh-ı Zämin] Dedi: Cävân män neynim, män bi dana känizäm, buyuruxçuyam,[759] deyir get öl, gediräm, qal, qalıram. Mänä nâmä yazıb veribdi ki bunu yetirginän şâh-ı zâdiyä. [Şikâri] Dedi gäti[r] bura baxım görüm. Gätirib nâmäni alıb, oxudu. Alıb oxusun, mäzmûninän xäbärdâr oldu, xäberdâr olanan sora, dedi dâyä can heş nâ-rahand olmagınan bura mänim evimdi, mänzilimdi. Sän burda mänä qonax[760] gälmisän. Bir dana da män yazıram aparasan veräsän o çäpälinin birisinä. Götürüb bu dillärinän göräh Şikâri nânänin cävabını nä yazacax? Mâh-ı Zämin'nänän nä cur göndäräcäh? 'Ärz eliyim eşidenlerin sağlığına:

(Qährämânı havasıynan)

Mâh-ı Zämin sän 'äziz mehmânımsan,
Mänim dilimcän o yârä diyärsän,
Män oxudum nazlı yarın nâmäsin
Mänim dilimcän o yârä diyärsän,
(6+5)

---

[753] . Märīz: Hasta.
[754] . Keniz: Hizmetçi
[755] . Gärdän: Boyun.
[756] . Arvat: Kadın.
[757] . Kirnuş (Korneş): Baş eymak.
[758] . Bärâbärindä: Karşısında.
[759] . Buyuruxçu: Hizmetçi.
[760] . Qonax: Misafir.

[Mâh-ı Zämin] Dedi: Baş üstä cävân, mänim gözlärim üstä, aparram nâmävüdä, här nämänä desän diyäräm. Ämmâ [Şikâri] götürüb bu dillärinän yazsın:

Äl vermäräm bi-bäfanın[761] dästinä,[762]
Nä girmişdin män câvânın qäsdinä,
Yarä ägär gälsä bu yârämin üstünä,
Öldürär dübârä bu yârä diyersän.
(6+5)

Deynän nâ-mät yarä gelsä bu yarämin üstünä, day män ölläm. Denän nâ-mät al eliyirdin ki başıma yârä vurdurasan? [Mâh-ı Zämin] Dedi cävân and ola cälâl-ı ilâhiyä onun xäbäri yoxdı, heş mänim dä xäbärim yoxdu. [Şikâri] Dedi qulağ as sözümün axirindä deyiräm, apararsan yetirärsän özünä. Götürüb sözünün täxällüsün belä desin.

Din yolunda gäräh başımnan geçäm,
Öz xälätimi özüm boyuma biçäm,
Tiyan[763] olam doyunca şärâb içäm
Gelib edäm pârä pârä diyärsän.
(6+5)

Mâh-ı Zämin qorxa qorxa äl äyağı titiriyä titriyä gälib nâmäni alıb. [Şikâri] Dedi get ama bi[r]dä bura gälsän, düz iki bölächağam. [Mâh-ı Zämin] Dedi: Baş üstä cävân. Geyitsin, nâmäni apardı verdi Simizârä. Simizâr alıp nâmäni oxusun, ämmâ baxdı gördü: ey dâd-ı bi-dâd bu arvad özlüyünnän çıxıbdı. [Dedi]: Dâyä cân bä niyä belä? Dedi sän öläsän, özümnän çıxmışam day özümä giräbülmüräm. Xäbärin yoxdu ki axı elä qara qorxu[764] gälibdi ki? Bâvär eläginän[765] mırdarlığ elämişäm gäräh gedäm libaslarımı zadımı ‘äväz eliyäm. Gedib libâsların zadın ‘äväz eläsi, gäldi gördü Mâh-ı Zämin, qız nâmäni oxuyur, qähqâ[766] çäkir gülür. Dedi: Hä çox şâdsan? Nâmädä yazıb gälsäm onu doğryacağam, sän gülüsään? [Simizâr] Dedi: Olsun o gälsin mäni doğrasın, râzıyam, Allahdan istiräm o bura gälsin mäni doğrasın. [Simizâr] Dedi: Dâyä cân nâmäni qolay[767] yazmışam dur äyağa mänä kağaz gätir. Mâh-ı Zämin durur kağaz qälämi gätirir, dedi: Al sän yaz ammâ män aparmıyacağım. Deyib gälsän öldüräcağam. Qız indi götürüb bu nâmäni yazır.

Yengidän yazıram sänä nâmä,
Nâ-dânivam görmüşäm bir nâdân işi.
Güzät eylä[768] bu täxsiri sän mänä,
Nâdânivam görmüşäm bir nâdân işi.
(6+5)

---

[761] . Bi-bäfâ: Bi-vefa.
[762] . Dest: El.
[763] . Tiyan: Büyük kazan.
[764] . Qärä qorxu: Tehdid.
[765] . Bâvär eläginän: İnan.
[766] . Qähqâ: Kahkaha.
[767] . Qolay: Bozuk, yanlış.
[768] . Güzät elämäk: Af etmek.

Mezäländi,
Mey içer mäzäländi,
Bäfâlı dostumu gördüm,
Üräyim täzäländi.
(Bayatı)

Ey vätän män sänin gözälliğini,
Här zâman başımın tâcı bilmişäm,
Oğlunu özümä bäfâlı qardaş,
Qızını movhrübân bacı bülmüşäm.
(6+5)

İndi "Ceyrânı Kärämi"ynän ki oxuyurdum, hämûn qatarı oxuyuram, göräh Simizâr nä cur yazır vä Şikâri nä cur gälecäk.

Yengidän yazıram sänä nâmä,
Nâdânivam görmüşäm bir nâdân işi,
Güzät eylä bu täxsiri sän mänä,
Nâdânivam görmüşäm bir nâdân işi
(6+5)
O güneylär o guzeylär,
O guzeylär o güneylär,
Häsrät häsräti görändä,
Bayramın o güneylär.
(Bayatı)

Dâye dedi buları yazısan kim aparacax? Dedi Dâyä cân sännän başka kimim var mänim? götürüb bu dillärinän göräh nä yazır?

Şânä olub aslanmadım telivä,
Şäddä[769] olub särmäşmädim belivä
Râzı olma özgä bülbül qonq gülüvä,
Nâdânivam görmüşäm bir nâdân işi.

Ay belä qan eylär,
Qan eylär divân eylär,
Dos[t] mäni belä görsä,
Yâ ölär yâ gan eyler.
(Bayatı)

Qız götürüb obürü sözlärin bu dillärinän desin bendä 'ärz eliyim:

Yar yarına nâmä yazsa oxunı,
Yar sinäsi därär yarın oxunı
Sinämdä ki nişânä var oxunı,
Simizârin görüb nâdân işi.
(6+5)
Deyir belä märd 'atâsı,
Doldur ver märdä tâsı,
Nâ-märt gälip märd olmaz,

[769] . Şällä: Şele.

Olmasa märd atası.

(Bayatı)

Söz tämâm olsun, nâmäni goyub pakata, üstün möhr eliyib, qoydu yerä. Dedi: Mâh-ı Zämin belä başıva dolannam, bunu apar yetir Şikâriyä. Dedi: Sän öläsän män gedäbülmäräm, mänim växtim yoxdu. [Mâh-ı Zämin] bilmedi ki sözünün axirindä ki dedi sinämdä ki nişânä var oxunı, näyi qäsd eliyir, dedi män istifamı veriräm, mänä näqädär pul vermisän sänä qeytäriräm,[770] män gedäbilmäräm, mäni öldürär. Ämmâ:"Zär 'âlämdä dadaş müşkil-güşâdi, här mätläb istäsän onnan rävâdı." Simizâr'ın bir lerä[771] sandığı varidi, lerädän qızıldan, l'äldän, äşräfidän [içindä varidi]. Yäxdänin ağzını qozuyup, bir dana mäjmeyin[772] qoyub qabağına, älin atıp çängäliyir o lerälärdän doldurur mäjmeyinä, älin atır doldurur, çäkisi yox sayısı yox. Mâh-ı Zämin üz dolandırdı: Bu nä säsidi? Nä cırıng-cırıngıdı bu salıb? Nä iş görür o? Xocästä Bânû üz dolandırdı ki: Bäxtävär,[773] pulları doldurur o mäjmeyinä, bu säfär här kim nâmäni aparsa Simizâr ona 'änâm veräcäh. Bu [Mâh-ı Zämin] görändä leräläri gözläri ışıxlandı. Ustâd belä rävâyät eliyib: Sürünä srünä özün saldı mäjmeyinin üstünä, dedi nä cur eliyim, adam da xanımın sözünün yerä salabilmir. Sözünnän çıxa bilmir. Ama da neyliyäh öldürsä dä öldürsün. Eleyki pulları mejmedän götürdü, Simizâr dedi bäsindii? Yâ genä verim? [Mâh-ı Zämin] Dedi: Yox xanım bäsimdi, ama nä qädär çox versän öz başıvın ucalığıdı. Pulları götürüb, väsiyätn eladi. Simizârä bu väsiyäti eladi: Män gediräm ama çün and içibdi, Mänim da ömrümün axiridi da. Durub biyol rävâne-yi râh oldu. Gälib yetirdi Xacand-ı Väzirin evinä, tazadan dübârä qapını döysün. Şikâri bir qädri şärâb işmişdi, eşq üstä gälmişdi, elä istirdi ki qolun salsın Pärnâzın boynuna bu eynidä Mâh-ı Zämin qapını döydü. Şikâri nâ-rahand oldu [dedi] nä xäbärdi genä qapını kim döyür? Pärnâz Xanıma durdu baxdı, gördü ki: ey dâd-ı bi-dâd genä Mâh-ı Zämindi. [Pärnâz Xanıma] üz dolandırdı: Şâhi zâdä, män sänä demişäm vä ävväldä'dä sännän gülümü därmişäm, bunnan[774] bu yana day sän mänä yetişmäsän, genä hämûn rävänd-i xärâbatı, Mâh-ı Zämindi. [Şikâri] Dedi: Aş qapını gälsin görüm, dädäm Şâh-ı Dâranın ruhuna and olsu bu yol öldüräciyäm. Bu yannan bu qapını aşsın, bu elä qädämin içäri qoymamış başladı şiväni saldı; Män neynim axı mändä nä täxsir vardı, götürüb nâmä yazıb sänä hey nadan işi görmüşäm, al ävväl nâmäni oxu, onnan sora mäni öldür. Şikâri dedi: Rävänd-i xärâbatı sänä demämişäm gälmä? [Mâh-ı Zämin] Dedi: Mändä täxsir yoxdu ki, algınan ävväl nâmäni oxu, onnan sora mäni öldürsändä öldürmüsän. [Şikâri] Alıb nâmäni oxusun, Şikâri başdan äyağa nâmäni oxudu. Axır o yerä gäldi çıxdı ki:

---

[770] . Geri veririm.
[771] . Lerä: Cevahir.
[772] . Mäjmeyin: Tepsi.
[773] . Bäxtävär: Şanslı.
[774] . Burdan bu yana.

Yar yarına nâmä yazsa oxunı,
Yar sinäsi därär yarın oxunı,
Sinämdä ki nişânä var oxunı,
Simizârin görüb nâdân işi.
(4+4+3)

Burda bir fikrä piçidä oldu. Şikâri su'âl eylädi: Mâh-ı Zämin bura bax görüm qıza da yara yetişibdi? Bunu diyändä onun biraz dili açıldı: dedi: Şâh-ı zâdä män nä bülüm axı gäl özün bax yara yetişibdi ya yox. Bäli: Şikâri üz dolandırdı: Sän get, män budu ha gälläm. Mâh-ı Zämin bu yan täräftän sövüncäh getmähdä, bu yan täräftän dä Şikâri gälmähdä. Durub Pärnâz'dan xudâfizdih eliyib gäldi. Bu cäräyan qı[r]x gün çäkib, Simizâr libasın da äväz elämiyib, hämmâmä dä getmiyib, gecä gündüz göz yaşı döküb. Eleyki Şâh-ı zâdä gäldi, [Simizâr] durub qolun salıb boynuna, âmmâ Şikâri çox qäzäbli. Dindirmir, danışdırmır.[775] Simizâr üz dolandırdı: Şâh-ı zâdä: Olmaya männän incimisän? Männän nä xätâ[776] baş verib? Şikâr üz dolandırdı: Day sän bunnan artık neyniyäcağıdın? [Simizâr] Dedi: And ola cälâl-ı ilâhiyä, and ola yäzdân-ı pâkä, mändä sännän mäst bir räxt-i xâbidä yatmışdım, män sänin qışqırdın, n'ärüvü eşiddim, yuxudan ayıldm, baxdım gördüm sän qan däryâsinin içindäsän. Sänin başıva şämşir däyib, säni vuranı day män görmädim. İndi neçä gündür mänim günüzüm ax vâyla geçir.[Şikâri] Dedi: O nämänädi nâmänin axirindä yazmısan ki: "Sinämdä ki nişânä var oxunı, Simizâr'in görüb nâdân işi." Bunu diyändä Simizâr äl eliyir köynäyi qozuyur yuxarı. Şikâri'nin qanlı başın ki bsmışdı sinäsinä o nişânäni deyirdi. Dedi Şâh-ı zâdä sinämdäki başıvın qanı sinämnän getmiyib, hämmâmädä getmämişäm. Bu cur görändä Şikâri qolun salır boynuna deyir: Nâzänin mäni güzäşt elä, män säni günâh-kâr[777] bilirdim. Bular burda olmaxda olsun, gecä gäldi arayä: Sâhib-i kitab yazır, hovvuzun yanında bir çinâr ağacı varidi, o çinâr ağacın altında bular täxt-i xâbı qoyullar ikisi bâ-häm yatıllar. Eşid dâsitâni kimnän: Bähmän Väzir gedir Qährämânı tapır. Qährämâna üz dolandırır: Xätâ-kârın birisi sän hayanlerdä dolanısan bäs? Dûr ayağa get bağa, özümdä siqäzi[778] oxumuşam, get bağa, qızdan bälkä kâm-ı dil hâsil eliyäsän. Hämûn gecä Qährämân durur äyağa, geyimin geyir äyninä, şämşirin bağlıyır belinä gedir. Kämändi atır, düşür bağın içinä. Bağın içinä düşmähdä olsun, dolanır görür bäli bağda yatıblar. Şikârinin äsli adı Şirûyädi. Şirûyänin qädimi kitabı on bir cildidi (Türkü kitabı), o kitabdan heşkes tapabilmir yoxdu.Bu bir dana kitabdı ki mänim ustâdimin älindädi. Bunun adına Şikâri deyillär, Xudâ-päräst deyillär, Därviş-bästä deyillär, özünü tanıtmaz, bülmäzlär Şikâri olduğunu. Şikâri bu säfär biraz ayıx yatıb, gecänin bir

[775] . Konuşturmuyor.
[776] . Xätâ: Suç.
[777] . Günâh-kâr: Suçlu.
[778] . Sīqä: İmâm nikahı

‘âlämindä, qährämân bala-bala[779] özün verir bulara sarı.[780] Gözü düşür Şikâriyä görür ki ginä[781] qızınan bir räxt-i xâbidä yatıblar. Gälir yetirir bunun baş täräfinä, här täräftän istir şämşir vursun, görür qızı da tutacax. Göz göz eliyir elä hämûn yara ki vırmışdı, o yerdän vırsın. Şämşiri qozuyanda, Şämşir ilişir ağacın butağına, Şikârini istirdi hûş apara takıltıya ayıldı. Ayılanda gördü bäli Qährämânın şämşiri ächäl yerindädi. Necä ki yerinnän qalxıb, däst-i bändinnän yapışıb, fişâr verir ämşir älinnän düşür yerä, Qährämânın dizläri ölüri. Qährämân görür ki ey dâd-ı bi-dâd bu nähäng-ı däryâdı, adam az qalır bunn heybätinnän qoxsun. Buların säsinä Simizâr ayılsın. ey dâd-ı bi-dâd nä iş görüsüz? [Şikâri] Dedi: İstirdi mäni yuxu içindä vırsın tutmuşam. [Simizâr] Dedi: ey dâd-ı bi-dâd bu mänim ämoğlumdu, Qährämândı. Bunu diyändä Şikâri ötürdü,[782] [Simizâr] dedi hara ötürüsän? Dedi: Bäs diyisän mänim ämoğlumdu. Simizâr dedi ötürmä elä säni vıran buyumuş, geçän säfär vurub bu säfärdä gälib sänin ömrüvü tämâmä yetirsi, Allâh yâr olub ki ayılmısan. Şikâri neynädi: Tutub bunun kämärinnän götürüb göyä, qoydu ayağının altına. Dizin qattıyıb qoydu sinäsinin üstünä, yapışdı başın rişädän[783] çıxartdı atdı o yana. Eleyki bir govdâl[784] qazıblar bunun cäsädin orda yox eläsinlär yatsınlar. Eşid dâsitasi Bähmän Väzirdän: Bähmän Väzir gördü ki dünän axşam yollamışdı, gün axşam oldu, Qährämânnan xäbär olmadı, geceni salır arayä mäxfiyânä[785] gälir bağa. Gelir yetirdiqäsrin qabağına yavacçä bu yannan o yannan päcärädän baxır, görür ki Xudâ-päräst Simizârınan bi yerdädi. Bu nu görändä gedir forän,[786] Mänzär Şâh-ı Yämäni’nin yanına. [Dedi] Mänzär Şâh-ı Yämäni. [Dedi:] Bäli. [Bähmän Väzir]: Dedi: Ärzim var. Nämänädi sözün? Dedi xisûsi özüvä diyäcağam. Eleyki Mänzär Şâh-ı Yämäni’ni götürdü dalıcax, dedi gä[l] gedäh diyäcağam. Gätirib hämûn päncäränin qabağına diyir: Baxgınan, Müsälmânın ‘âqıbäti[787] budu ha. Bax bi[r] qızıvun başın alıb dizi üstünä. Mänzär Şâh-ı Yämäni bunu görändä dedi: İndi neyniyax buna bizim gücümüz çatmaz, gedax ämir û ümärâdän vä särdârlardan cäm‘ eliyäx tâ göräk biz bunu öldüräbillih ya yox. Bir täräftän dö[r]t yüz näfär ämir û ümärâdän vä särdârlardan cäm‘ elädilär, Mänzär Şâh-ı Yämäni dedi kiqızın gäräh nänäsindä gedäh aparax. Çün sora bu diyär ualan deyisiz. Ge[t]ssin gözüynän oda görsün onnan sora. Eleyki bunun nänäsinä xäbär verändä bu xäbärdän Firûz Äyyâr’da xäbär-dâr olur tez özün yetirir Şikârinin yanına [diyir]: Ey dil-i gâfil nä otu[r]musan eyş û nûşa mäşgûlsan?

---

779 . Bala-bala: Yavaş yavaş.
780 . Sarı: Taraf.
781 . Ginä: Gene.
782 . Ötürdü: Bıraktı.
783 . Rişädän: Kökünden.
784 . Govdâl: Çukur.
785 . Mäxfiyânä: Gizlice.
786 . Forän: Der hal.
787 . ‘Âqıbät: Son.

Hän nä var fırûz? [Firûz] dedi cäräyân bu curdı. [Şiâri] Durdu äyağa geyinsin, kämärin bağlasın istir getsin, Xocästä Bânû gäldi, dedi hara gedisän? Sän gedisän gäläller bunu öldürällär. Sän ägär oğlansan, qoxmusan, ged obürü otağa, män uların hamısın yola sallam. Şikâri geşsin obürü otağa bu yan täräftän bular gälsinlär. Xocästä Bânû Şikârinin libâsın geyir äyninä kulâhin[788] qoyur başına, gızın başın alır dizinin üstünä oturur. Bu yan täräftän bular gälsinlär, anası deyir: Ävväl qoyun män geçim qızımıp tüpürüm[789] üzünä. Ävväl bu geçir, bu qapıdan vârid olanda içäri, Simizâr'da durur äyağa, Xocästä Bânû'da, Xocästä Bânû bi[r] silkälänir, silkälänändä kulâh düşür yerä. Bu baxır görür ki bu Xocästä Bânû du. Bäs Xocästä Bânû bu nä işdi görüsän? Dedi nä iş görüräm, Simizâr diyir ki "mäni ki Särhäng-i Şâmi istiri män heş zâd başarmıram, män bülmüräm zindäganlıxda 'ärusu[790] nä cur tapşırallar dâmâdın älinä mäni örgätginän". Män balamı örgädiräm da. Siz gecänin bu vaxtı burda neynisiz? Näyä gälmisiz bura? Buyan trädän Mänzär Şâh-ı Yämäni geçir o yannan Bähmän Väzir bular bunu görändä Bähmän Väzir qup quru qurur.[791] Mänzär Şâh-ı Yämäni cäräyânı bu cur görändä üz dolandırdı: Tutun Bähmän Väzir'i. Xätâ-kârın birisi sän mänim qızımın üstünä istisän ad qoyasan? Bähmän Väzir'i qıs qıvraq tutullar, aparıllar istir bunu mucâzât eläsin, Xacand-ı Väzirä iltimâs[792] elir, güzäşt eliilär onı. Şikâri gecäni dubârä qalır orda. Sähär çağıma olsun, istir ki geyimin geysin Simizâr'dan xudâfzçilih[793] eläsin, ge[t]sin, Simizâr durub qolların asıb salır Şikârinin boynuna. Gözünün yaşın baharın bulutu kimi ruxsârinä rävân eliyir. [Diyir]: Ey cävân buraya kimi sänin ayrılığın mänä bäsdi, män burdan bu yana eliyä bilmäräm sänin ayrılığına tâb[794] eliyäm vä dözäm.[795] Mâh-ı Zämin, Xocästä Bânû, känizlär bular nä qädär dil-darlığ eliyillär, täskinlih verillär. Bu eynidä Şikâri göürüb göräh Simizârä nä tapşıracax? Bändä 'ärz eiliyim, ağaların salığına:

Ağlayıb sızlayıb äfgân eylämä,
Gediräm unutma du'âdan mäni,
Bağrımın başını al qan eylämä,
Gediräm unutma du'âdan mäni.
(6+5)
Män 'aşıq bu dagınan,
El gezär bu dagınan,
Bele yaxşı demezler,
Män ölsäm bu dagınan.
(Bayatı)

---

[788] . Kulâh: Börk.
[789] . Tüpürmäk: Tükürmek.
[790] . Ärus: Gelin.
[791] . Qurumax: Donmak.
[792] . İltimâs: Yalvarmak
[793] . Xudâfzçilih: Vedalaşmak.
[794] . Tâb: Tahammül.
[795] . Dözmek: Tahammül etmek.

Şikâri deyir qızı ârâm eliyäbülmüllär, Gözünün yaşın baharın bulutu kimi ruxsârinä rävân eliyir. Alıb dübarä belä desin bendä ‘ärz eliyim siz şâd olun:

Ägär gedäm bu yolda ölümä,
Häsrät älin dahı çatmaz älimä,
Özgä bülbül qoyma qona gülümä,
Gediräm unutma du‘âdan mäni.
(6+5)
Gedäräm özgä kändä,
Qoxmaram yol käsännän,
Gel bir qol boyun olax,
Bälkä ayrıldım sännän.
(Bayatı)

Şikâri götürb sözünün täxällüsün belä desin, bändä ‘ärz eliyim siz şâd olun.

Şikâriyäm düçâr oldum bälâyä,
Kimsä yoxdu indi gälä häryä
Sändä mänim kimi sığın xudâyä
Bälkä Allâh sova bälâdän mäni.
(6+5)
Äbir eylär,
Gözlärim äbir eylär,
Yanasan mänim üräyim,
Necä bu ayrılığa säbir eylär.
(Bayatı)

Sözlerin tämâm eläsin, xudâfizçilih eliyib rävâne-yi râh oldu. Dâsitân bunan bu yana şirinläşäcäh: Särhäng-i Şâmi älli beş dovvlätä nâmä yazmışdı. Särhäng-i Şâmi İskändärdän sora dünyayä pärçäm vırıbdı, (küfr pärçämi),[796] här şähridä bir dana nümâyändä[797] qoyub, olar bunun dihmesidi, bunun tabeyindädilär vä bunun sözünä bäli diyällär. [Şikâri] Bährâm-ı Zäncir-xâb, Bährâm-ı Zäncir-sär kimi nä qädär bälli pählävân var, Şikâri buların hammısın öldürür. Särhäng-i Şâmi görür ki blarınan başarabilmäyäcäh, bunun bir väziri var Kâmil Väzir. [Särhäng-i Şâmi diyir]: Väzir tädbir töhgünän[798] mänä. Neynämäliyäm? Ärçä ki büt-päräst olub, bunun bi dana oğlu var Şirzâd-ı Tigzän [adında], Şikârini Ärçä quyuya salanda bu beş yaşındaydı. Bäli [Särhäng-i Şâmi] götürür ona bi dana nâmä yazır ki; “Amandı män bi dana Xudâ-päräst’in älindä qalmışam, här täräftän pählävânım gälir, äsir[799] eliyir, öldüräni öldürür qaçan qaçır, yaralan yaralanır, män bunun älindä dästigir olmuşm, mänä kömäh yolla. Eşidmişäm sänin bi dana oğlun var Şirzâd- Tigzän, onu yolla mänim kömäyimä.” Götürb bu nânäni qasid väsiläsiylä göndärir Ärçänin älinä. Ärçä, oğlu Şirzâd-ı Tigzän’i istiyib.[Dedi]: Oğul cäräyân bu curdi, (bu Şirzâd da dönüb büt-päräst olubdu ha). [Şirzâd-ı Tigzän] Üz

[796] . Küfr pärçämi: Kafir bayrağı
[797] . Nümâyändä: Elçi.
[798] . Tädbir töhmäk: Çare bulmak.
[799] . Äsir: Tutsak.

dolandırdı: Ate-yi mehribân,[800] bir sa‘ätin ‘ärzindä[801] allam oranı män, hammısın târ û mâr eläräm. Bäli döt yüz min qoşununan atlanır gälir Särhäng-i Şâmi’ye kömäh, Şikârinin cänginä. Bu xäbär yetişir Şikâriyä, Şikâri çox bekefidi.[802] Firûz Äyyâr dedi: Şikâri sänä nolub bu cur bekeflämisän? [Dedi:] Eşitmişäm Şirzâd-ı Tigzän gälir, mänim qardaş oğlumdı. Ägär gälsä män bilüräm o nämänädi, nähäng-ı däryâdı. Mänim qoşunumda qoymaz aman qala, tämâm qırar dağıdar pärâkändä elär,[803] mänim dä qardaşım balasıdı, üräyimnän artig istäräm onu mändä ona zäfär yetirämäräm, män bu fikrä qalmışam piçidäyäm.[Firûz Äyyâr] Dedi bura bax görüm, Firûz’a näyin gälir män onu dästigir eliyäm gätiräm sänä? [Şikâri] Dedi: Firûz nämänä istäsän verräm. Dedi olmaz gäräh adın veräsän. Şikâri üz dolandırır: Olar ki döt yüz min qoşununan gälir Şirzâd, olar indi xäzânäläridä var yannarında, olar nä qädär xäzânä[804] gätirsälär hamısını verräm sänä. [Firûz Äyyâr] Deyir bir kağaz[805] ver. Götürür Şikâri kağaz yazıb, ayağın imzalır. Firûz alır qoyur qoynuna. Deyir indi kömäy istiräm. Kimi istisän: Qeys-i Rämmâh- Äräb’i. Qeys-i Rämmâh- Äräb ‘ärz elämişäm da on iki min näfärdilär bular. [Şikâri] Qeys-i Rämmâh- Äräb’i verir Firûz Äyyâr’ın tähtinä. Firûz Äyyârdı, Şäbräng Äyyârdı, bir neçä äyyâr götürüllär gälillär. Bı yan täräftän Särhäng-i Şâmi’yä bu xäbär yetişändä, älli min qoşun gönderir ki gedesiz Firûz Äyyâr, Qeys-i Rämmâh- Äräb’i öldüräsiz, qoymuyasız olara zäfär yetişä. Bu xäbär yetişib Şikâriyä, Şikâri on min näfär yolluyur, bu xäbär yetişir Särhäng-i Şâmi’yä o älli min näfär yolluyur, xulâsä de de de, iş ora yetişir ki Särhäng-i Şâmi özü atlanır dübârä älli min näfärinän. Bu xäbär yetişir Şikâriyä yetişändä, Şikâri on näfärinän qalxır at belinä. Märkeb-ı Äjdâxâr’ı minir bıların dalısıca gedir. Bular yol getmehdä, dâsitâni eşid ävväl gedännän. Firûz Äyyâr gecä yetirip, läşkäri bölür dö[r]t yerä. Döt yerä böländä häräsinä bir äyyâr memûr eliyib. Gecä Şirzâd-ı Tigzän ki yatıb yuxunun içindädi burnuna bi-hûş eliyib götürür qoyur yäxdänä,[806] xäzânäynän bını çatır. Çatannan sora verir min näfärä ki bunu aparın yetirin Şikâriyä. Buyan täräftän bılar gätirmähdä Särhäng-i Şâmi’nin qoşunu çıxır bıların qabağına, bıları vırılar dağıdıllar qaçan qaçır, ölän ölür xäzânä geçir Särhäng-i Şâminin qoşununun älinä. Bu min näfär gäländä çıxır Şikârinin gönderdiyi on minnäfärin qabağına, de bıları vırıllar dağıdıllar, xäzânä äldän älä äldän älä axirindä yetişir Särhäng-i Şâmi’nin älinä. Särhäng-i Şâmi Şikârinin qoşunun äldän äyaxdan salır, xäzânäni verip min näfärä ki bını aparasız mänim läşkärimä. Bıyan tärätän olar

---

[800] . Ate-yi mehribân: Mihriban ata.
[801] . Bir sa‘ätin ‘ärzindä: Bir saatin içinde.
[802] . Bekef: Üzgün.
[803] . Pärâkändä elämäk: Dağıtmak.
[804] . Xäzânä: Hazine.
[805] . Kağaz: Burada senet anlamında.
[806] . Yäxdän: Sandık.

gätimähdä olsun, Şikâri on näfärinän çıxır buların qabağına, Şikârini görändä härkäs märkäbinä hey vırır xäzânä qalır yerdä. Şikâri bunu verir on näfärä ki aparın verin xäzânäyä (läşkärimä). Eleyki buyan täräftän o yan täräftän [savaşta] tähliyiblär,[807] qoşunun qrıblar dağıdıblar, Särhäng-i Şâmi'dä dävâ[808] eliyir, bı yannan görülär ki bir dana sävâri näre-yi Allâhekber çekib, Särhäng-i Şâmi belä baxanda gödü Şikâridi. Hey märkäbä vıranda ki özün yetirsin läşkärä, Mänzär Şâh-ı Yämäni dedi: Pärvärdigârâ fäläh qoymadı mänim üzüm gülsün. [Mänzär Şâh-ı Yämäni] Üz dolandırdı: Här kim mäni istäsä (bu nähängin qabağında biz dayana bilmärik) märkäbinä hey vırsın aradan çıxsın. Bılar aradan çıxsınlar Şikâri gördü heş kim yoxdu, kiminän cäng eliyäcäh? Öz millätin götürür gälmäyä mäşgûl olsun. Eleyki gälillär yetirillär çadıra, çağırıb: Firûz Äyyâr. [Firûz Äyyâr] Dedi: Bäli. De görüm Şirzâd necä oldu? Firûz Äyyâr üz dolandırdı ki: Cängdä öldürdülär da. [Şikâri] Dedi: Elä demä ha, män sähtä eläräm.[809] [Firûz Äyyâr] Dedi: Başıv üçün[810] öldürdülär. Dedi: Xäzânäyä nolubdu? Dedi: Xäzânä mändädi. [Firûz Äyyâr] Dedi: Xäzânä sändä olsa Şirzâd mändädi. Ämmâ Şirzâdı sandığın içärisinnän çıxattılar gätirdilär çadıra. Şikâri bir dana niqab çäkib üzünä ki bu mäni tanımasın. Eletki Şirzâdı hale getirdilär, Şirzâd bir belä baxdı dovriyä, gördü bäli, pählävânlardan oturub, şämşirläri dizlerinin üstündä, ammâ bir näfär bâla-yi särdä[811] niqâb-dâr oturub. [Şirzâd] Üz dolandırdı: Bäs niyä mäni nâ-mätçiliğinän tutmusuz burda? Bäs niyä arvad işi görmüsüz? Şikâri üz dolandırdı: Cävân nâ-rahand olma, säni neceyki nâ-märdiyinän tutubdular, o cur da qollarıvı açacağım sänin. Qollarıvı açacağam, lotuluğun yerindä, cängimiz dä yerindä, ämma burda männän bir neçä piyälä şärâb içäsen vä sännän bir neçä kälmä söz soruşacağam. Bunnan sora eybi yoxdu, cängimizde hazirik. [Şirzâd-ı Tigzän] Dedi: Eybi yoxdu, sän menim qollarımı aç onnan sora här nämänä desen eybi yoxdu. Şikâri deyir: Ägär sän mäni yıxdın, här nä bilsän elä, ämmâ män säni yıxdım, ölänä kimi sänä qûl olacağam.[812] (Axı bu bilir qaraş oğlusudu, o bilmir). Şirzâd dedi: Xeyli xûb aş mänim qollarımı. Şikâri färmân verdi bunun qolların aşdılar, bir neçä piyälä şärâb içiblär, söhbät eliyiblä, söz ordan burdan gälib, dedi: Dilâvär sänin adın nämänädi? (İstir özü öz diliynän desin.) Dedi: Mänim adım Şirzâd-ı Tigzändi. [Şikâri] Dedi: Kimin oğlusan? [Şirzâd-ı Tigzän] Dedi: Ärçänin. Ärçä kimin oğludu? Üz dolandırdı: Mälik Şâh-ı Rûmi'nin. Mälik Şâh-ı Rûmi Kimin oğludı? De de de getdi çıxdı bının babasına ki İskändärdi. Şikâri dedi: İskändär bütün

---

807 . Tähläməh (Täklämäk): Yalnız yakalamak.
808 . Dävâ elämäk: Savaşmak.
809 . Sähtä elämäk: Sekteye uğramak.
810 . Başıv üçün: Senin başına and olsun.
811 . Bâlâ-yi sär: Yukarı başda.
812 . [Söylem hatası var: Ben seni yenersem sen bana kul olacaksan demek doğru olur]

büt-xânäläri yıxdı, dünyaya İslâmın pärçämini vırdı, bäs sän niyä bir kâfärä kömäh gälmisän? [Şirzâd-ı Tigzän] Dedi: Niqâb-dâr män neyniyim mänim çâräm yoxdu, dädäm nämänä desä män gäräh dädämin färmânın icrâ eliyäm. Mäni dädäm vâdâr[813] eliyibdi ki gäräh Särhäng-i Şâmi yä kömäh gedäsän. [Şikâri] Dedi: Bura bax görüm heş sizin tayfûzda elä bir adlı sanlı dilâvär, pählävân yoxidi? Dedi: Niyä varidi? [Şikâri] Dedi: Adı nämäneydi? [Şirzâd-ı Tigzän] Dedi: onun adın araya gätirəbülmäräm,onun adını araya getirsäm, nâ-rahand ollam.(Bir näfär eliyä ülmäzdi ki Şikârinin adını bunun yanında araya getirsi.) Ärz elädim, dedesi bunu [Şikârini] quyuya salanda beş sinnindeydi. Dünyadän arTig isterdilär bir birlärini. Dädäsi dä gälib demişdi kişer dağıdıb, bilmirdi ki bunu quyua salıblar. [Şikâri sordu] Niyä diyäbülmäsän? [Şirzâd] Dedi: Niqâbdâr, ‘üzrüm var da diyäbülmäräm. Belä diyändä göräh Şikâri götürüb Şirzâd-ı Tigzänä nä diyäcäh:

Cânım Şirzâd indi mehmnsan mänä,
Gär häkimsän märhäm eylä yarayä,
Söylä görüm nâm-ı nängi[814] varidi?
Adın niyä gätirmisän arayä?
(6+5)

[Şirzâd-ı Tigzän] Dedi: Dilâvär mäni näcbur elädin ki diyäm. Necä ki nâm-ı nängi varidi? Bäs qulağ as deyim da. Şirzâd götürüb göräh Şikâri’nin cävâbındâ nä diyäcäh? Bändä ‘ärz eliyim:

Sänä qurbân olum män ey niqâbdâr,
O bir zämân getmiş idi şikârä,
Adın desäm män olaram divâna,
Onu şer eläyibdi pârä pârä.
(6+5)

Şikâri ikiminci kälmäsin belä Şirzâd-ı Tigzännen su’âl eliyir, ‘ärz eliyim eyleşenler şad olsun:

Söyle görüm ‘âciz idi yaki cängiydi?
Hindiydi, Rûmiydi yâ ki Firängiydi?
Mägär pis adı vardı nâm-ı nängiydi?

Söylä görüm harda gäldi bälâyä?
(6+5)

Şikâri bu sözü Şirzâd’dan su’âl eliyiri. Şirzâd göräk Şikâri’nin cävabında nä diyäcäk?

Sägiridim çäkärdim intizâri,
Bu yerdä xäcâlät eyleme bâri.
Adım Şirzâd xân ämim Şikâri,
Diyällär şer edibdi pârä pârä.
(6+5)

Bu sözü diyänä Şikârinin üräh gälmädi day ayrı söz desin. Başın salıb äşağa, çün desä axir kälmäsin bu munu tanıyar. Bu eynide Şikâri başın salıb aşağa vä üräh dözmedi başladı

[813] . Vâdâr: Mecbur.
[814] . Nâm-ı näng: Kötü ad.

ağlamağa. Şirzâdın gözü bundaydı, görür niqâbin altınnan yaş qäträ qäträ gälir. Şirzâd dubârä götürüb göräh Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri'yä nämänä deyib 'ärz eliyim bütün eşidenlerin sağlığına: (Qärädağ Şikästäsi:)

Başıva dolanım sänin niqâb-dâr,
Görüräm mäclisivin mänzäri var,
Äzäldän biliriäm bir mäst cävânam,
Qorxuram danışam bugün olam xâr.
(6+5)
Dağlara qar düşübdü,
Gör nä hamar düşübdü,
Qäbrimi yâdlar qazıbdı,
Ähläti̇m ca düşübdü.
(Bayatı)

Şikâri dedi: Qoxma sän mänim qonağımsan sänä bir näfär çäkil o yana diyäbülmäz. Necä ki sän xâr olasan. Sän nä qädä[r] danışabülsn danış. Götürüb o bürü kälmäsin bu dillärinän desin, 'ärz eliyim hamızın sağlığına:

Axar çayları bu sözün bulandırdı,
Şärâbın mäni tutdu, hâlim dolandırdı,
Häqq Allâhtan ilhâm oldu, mäni qandırdı
Eläbil sänin säsivin ämimä bänzäri var.
(6+5)
Gedäräm yol käsännän,
Qorxmaram yol käsännän,
Gäl bir qol boyun olax,
Bälkä ayrıldım sännän.
(Bayatı)

Şikâri üz dolandırdı: Cävân sän nâ-rahand olma bälkä sänä yalan deyiblär, bälkä ämin ölmüyüb sağdı, adamdı da säs dä säsä oxşar. Şirzâd göräh götürüb o bürü kälmäsin nä cur deyir, 'ärz eliyim:

Şirzâd deyir qäbûl eylä sözümi,
Kim ağlar qoyub sänin gözüvi?
Çäk niqâbivi görüm sänin üzüvi,
Eläbil Şikârisän, xan ämimä bäzzärin var.
(6+5)
Män 'âşıq oyan gül,
Oyan bülbül oyan gül,
Öpäm xumar gözlärinnän,
Nä yatmısan oyan gül.
(Bayatı)

Bu sözüdiyännän sora Şirzâd äl elädi Şikâri'nin niqâbinä. Şikâri dedi: Cävân dayan[815] rädd eliyim känârä. Şikâri niqbı rädd eliyändä o yana, Şirzâd gördü, ey dâd-ı bi-dâd eläbil elä

[815] . Dayan: Dur.

dünän ayrılıb bının yanınnan. Durub ayağa qolların saldı bunun qoynuna,[dedi]: Xan ämi kim deyirdi bäs säni şer dağıdıbdı? Gördün deyiräm sän Şikârisän? Şirzâd da bi-hûş oldu, şikâridä. Ağa buları halä gätiriblär, qol boyun oldular iki ämi qardaş oğlu. [Şirzâd] Dedi: De görüm xan ämi kim çıxatmıştı ki şer dağıdıb? [Şikâri] Dedi oğul mäni şer dağıtmamışdı, mänim başımın sär-güzäşti çoxdu. [Şirzâd] Dedi ägär demäsän özümü hälâk eläräm. Dedi, axı män desäm bülüräm divânäsän gedä[r]sän mänim qâtilimi öldürärsän. Dedi: Yox, xân ämi başıv üçün gäräh mänä diyäsän bu sözü. [Şikâri] Dedi: Mäni şer dağıtmamışdı, mäni sänin dädän ki ‘ibârät ola öz qardaşımnan räyâsät üstündä salmışdı quyuya. Bu sözü diyändä [Şirzâd] bir n‘ärä çähdi; Mänim qulamlärim atımı hazir eläsin, yähärläsin. [Şikâri] Dedi näiş görüsän? [Şirzâd] Dedi düz gediräm dädämin başın gätiräm. Şikari bir dana basdı qulağının dibinnän dedi: Otu[r] yerä, sänä märbut[816] dägil o işlär, o bilär män billäm, män billäm qardaşım bilär sänä yetişmäz o işlär, växtindä män özüm danışaram. [Şirzâd-ı Tigzän dedi]: Baş üstä ämi can. [Şikâri dedi]: Genä mänim sözümnän çıxısan? Dedi: Yox xan ämi dedim getmiyimda. Ot[ur]du yerä. Onnan sora durdu: Xan ämi män gäräh sänä qurbanlıx käsäm. [Şikâri] Dedi: otu yerä, Firûz käsib qurbanlıxları, döt yüz min qoşun gätimisän, döt mini galmır, otu yerä Firûz kesib qurbanlıxları. [Şirzâd-ı Tigzän] Dedi axı bu nä cäräyândı? Sänin kiminän cängin olub? Bu movzunu[817] şärh verdi. Sähär cäng başladı. Särhäng-i Şâmi’nin bir pählävânı var be-nâm-ı Kerbaş. Gälir meydânä. Şirzâdın meydânına. qılınc,qälxan ämûd, şeş-pär, neyzä vû kämänd heş birisinnän murâd hâsil olmur. Şirzâd-ı Tigzän äl eliyir bunun kämärinä, kämärinnän götürsün, atın üstünnän götürür başının üstündä bir dovvrânä[818] gätirir, başı üstä vırır yerä. Bunu cähännämä vâsil eläsin,[819] o yan täräftän Särhäng-i Şâmi bâng[820] verir. Här träfdän läşkär, atlı. Şirzâd-ı Tigzän äl eliyir şämşirä. Bıyannan Şirzâd oyan täräfdän Qeys-i Rämmâh- Äräb yeddi qardaş, bıyan täräfdän Şikâri, gün üzü tutulr. Tâ axşam olsun, zäng-ı bâzgäşt[821] vırılır, härkäs gessin öz yerinä. Särhäng-i Şâmi genä möhlät istädi.[822] Götürür bi dana nâmä yazır kimä? Dübârä Ärçiyä. “Ärçää män sänä nâmä yazdım, kömäy istädim oğlun Şirzâdı yoluyasan gälä mänä kömäy eliyä ya gälä o Xudâ-päräsä kömey ola? Mänim ipimi qıra?[823] Mänim qoşunumda bir şey qoymadı qalsın. Äldän äyaxdan saldı mäni.” Nâmä ge[t]ssin yetişsin Ärçäyä, Ärçä götürdü bir dana nâmä yazdı Zälzälä Zängiyä. Zälzälä Zängi dö[r]t min dilâvärinän gälir, pählävândılar hammısı, adam yiyän zängidi, (män demiräm kitab

---

816 . Märbut: İlgili.
817 . Movzu: Mevzu.
818 . Dovrân: Gezdirmek
819 . Cähännämä vâsil elämek: Öldürmek.
820 . Bâng: Ses.
821 . Zäng-ı bâzgäşt: Geri dönüş alarmı.
822 . Möhlät istemäk: Zaman istemek.
823 . Mänim ipimi qıra: Beni zor durumda koya.

deyir da). Zälzälä Zängi hammısına vädä verir ki sizä adam äti yedirdäcäyim. Eleyki bu xäbär gälsin yetişsin Şikâriyä, Qeys-i Rämmâh- Äräbä, Yûsif Äräbä, Şirzâd'a vä Firûz Äyyâra hammısı düşdü vâhimiyä. Şikâri dedi: Gälsin da nä vaxtan pählävân gälir neyniri? Zälzälä Zängi'nin cävâbın Qeys-i Rämmâh- Äräb verär. Dedi: Get Qeys-i Rämmâh- Äräb'ä denän ki xan ämin deyir âmâdä olgunan,[824] Zälzälä Zängi gälir, onun tutmağı sännändi. Zälzälä Zängi gälmähdä olsun, Şirzâd gedir Qeys-i Rämmâh- Äräb'ä diyir ki: Xan ämim deyir özüvi âmâdä eläginän, Zälzälä Zängi ki gälir döt min näfärinän onun tutmağı sännändi. Şirzâd yetirir görür ki bäli (ärz elämişäm qabax[825] nävârlarda bu hämûn Qeys-i Rämmâh- Äräb di ki gündä bi dana dävä yiyärdi, vallah män demiräm kitab deyir. Neceyki Şikâri gündä yeddi tuluğ şärâb içärdi). Bäli görür ki däväni bir täräfdän käsir bir täräfdän taxır şişä bir täräftän çäkir dişinä. Yetirir bi yol: Sälâm, Äleykümässälâm. Qeys-i Rämmâh- Äräb. Bäli. Xan ämim deyir ki özüvi âmâdä elä. Nämänäyä? Zälzälä Zängi döt min adam yiyän zängiylä gälir Särhäng-i Şâmi'yä kömäk xan ämim deyir ki onun cängi sännändi. Onu meydanda tutmax sännändi. Qeys-i Rämmâh- Äräb üz dolandırır: Ähhääh!! däväti yemähdän başım ağrırı. Dedi: Olan fikr elämäginän xân ämim dästûr verib, mäni särläşkär[826] eliyib tamam xârbâr[827] bınan bı yana männändi sänä erkäh şer äti yediräcağam bınan bı yana. Deyir eläde mä sähtä eläräm ha! Deyir sän öläsän düz deyiräm.(çün axı buna dâyim erkäh şer äti yedirmağınan başa gälmäzdi ki.) Eleyki bu erkeh şer äti eşidändä deyir ki "ver vırsınlar näqqâräni[828] mänim adıma. Eleki näqqârä vırılır mmın adına, bı yan täräftän Zälzälä Zängi gälir, o yan täräftän qurnânıx käsillär, ceşi[829] tutullar, täbl-i näqqârä vırılır Zälzälä Zängi'nin adına. Eleyki gecä sähär olsun, sähärçağıma cängä âmâdä oldu, här iki täräfyän läşkär âmâdä durub. Bı yan täräfdän Qeys-i Rämmâh- Äräb, oyan täräftän Zälzälä Zängi. Bular ikisi bir birinä rû-be-rû gäländä, sâhib-i kitab yazır ki: Zälzälä Zängi Qeys-i Rämmâh- Äräb'ä üz dolandırdı ki: Qeys-i Rämmâh- Äräb, heş sän utanmadın, häyâ elämädin büt-i büzürgüvârdan üş yüz atmiş altı tarıdan döndün sän müsälmân oldun? [Qeys-i Rämmâh- Äräb] Dedi: Danışma xätâ-kârın birisi, hälä mänä tovhin eliyir, män häqqä sarı dönmüşäm, Allâh birdir şäriki yoxdu. Dim dä budi ki män dönüb müsälmân olmuşam. Bu sözü diyändä Zälzälä Zängi äl elädi neyziyä. Qeys-i Rämmâh- Äräb neyzäsin räddelädi, bu ona o buna, qılınc, qälxan ämûd, şeş-pär, neyzä vû kämänd heş birinän murâd hâsil olmadı. Äl birbirinin kämärinä, märkäbdän saldılar yerä bir birin. Axşama kimin

---

824. Âmâdä olgunan: Hazır ol.
825 . Qabax: Önce.
826 . Särläşkär: Başçı, Komandan.
827 . Xarbâr: Yemek içmek.
828 . Näqqârä: Nağara, bir çeşit davul.
829 . Ceşn: Kutlama.

küştü tutublar, axşam bâzgäşt vırılıb, sabah sähär hâkäzâ,[830] genä axşam bâzgäşt vırılıb, sabbah sähär hâkäzâ. Üş gün bular küştü tuttular, üçümüncü gün Qeys-i Rämmâh- Äräb (çün tâzä müselmân olub), üz dolandırdı Pärvärdigâr-ı mutä'âlin sämtinä: Ey on säqqız min 'âlämi yoxdan xälq eliyän Pärvärdigâr, män tâzä müsälmân olmuşam bu büt-pärästin qabağında sän mäni niyä gäräh 'âciz eliyäsän? beş Pänc-tän Âl-ı 'äbâ ni dilindä zikr eliyib, yâ yäzdân-ı pâk, göttü bunı göyä gätirib meydâninn väsätindä[831] qoydu yerä, möhkäm[832] qolların bağladı, äl elädi xäncärä, dedi Qeys-i Rämmâh- Äräb bir dayan, sizin böyüvüz[833] hardadı? Dedi: O dı çadırdadı. Dedi mäni apar onun yanına iki kälmä sözüm var Qeys-i Rämmâh- Äräb, Zälzälä Zängi ni gätdi Şikârinin yanına. Üz dolandırdı dilâvär men ähd elämişäm kim mänim qäddimi götüsä män ona qulâm olam. Qeys-i Rämmâh- Äräb Zälzälä Zängiyi özünä qul elädi vä müsälmân elädi vä döt min näfäri dä âzâd elädi getdi. Kitap yazır bu Zälzälä Zängi'nin atmiş äräş qâmäti varidi. Bu qalır Şikârinin yanında Gülistân-ı İrämdä Zälzälä Zängi nä cur [Şikârinin] dâdına dururi. Hä... Särhäng-i Şâmi gördü ki äl boşa çıxdı burdan'da. On gün dübârä möhlät aldı. [Väzirinä dedi:] Kâmil Väzir bäs män neynämäliyäm? Bu Xudâ-päräst mänim on yetti min adlı sanlı pählävânımı öldürübdü. Kâmil Väzir üz dolandırıbdı: Qurbân bu on gün ki möhlät alısn, başka çârän yoxdu, götr gedäh Xun-xâr-ı Şâminin dalısıcan. Xun-xâr-ı Şâmi rûyin-tändi vä bädäni tilismidi. Nä ot yandırar, nä su boğar, nä qılış käsär heş zat. Xun-xâr-ı Şâmi Särhäng-i Şâmi'yän belä qärâr qoymuşdu ki: Särhäng-i Şâmi män säni dünyayä pâdişâh eläräm, [ancaq] mänä imzâ veräsän ki mäni cängä parmıyasan. Vä o cür dä imzâ verib. İndi çâräsi yox, här yannan äliüzülüp, nä inki nâmä yazsın, qâsid göndärsin, Kâmil Väzir'inän gedir hara? Xun-xâr-ı Şâmi nin yanına.

Sâhib-i kitab yazır: Yetirillär, çadırın içindä neceyki Xun-xâr-ı Şâmi börün vermişdi yerä şärâb içirdi, yeyirdi, bular vârid oldular içäri: Sälâm- Äleykümässälâm. Geçib otursunlar, bir sa'âta kimi heş buları danışdırmadı da. Bir sa'atdan sora [dedi]: Hä Sär-häng de görüm näyä gälmisän? Dedi: Vallâh düzü gälmişäm sänin dalınca, vä säni dävät eliräm, nä inki aparıram cängä, bir näfär bu cur Xudâ-päräst peydah yeyip,[834] mänim da âmanımı käsibdi. Gälmişäm säni aparam orda bir tämâşâ eliyesän onun cänginä. Dedi: Tamâşıya gedändä elä cängä şirkät olar da. Sän mänä imzâ vermisän ki mäni cängä aparmıyasan. Kâmil Väzir üz dolndırdı: Xun-xâr säni biz cängä aparmırıx ki, seni biz tamâşıya aparıx ki get o dilâvärin zärb-ı şästinä bax. Çox diyännän sora bunı räyä gätiriblär. Dedi: Eybi yoxdu, siz gedin män özüm gälläm. Üş

---

830 . Hâkäzâ: Aynı.
831 . Väsät: Orta.
832 . Möhkäm: Sert.
833 . Böyüvüz: Büyüğünüz.
834 . Peydah yeyib, Peydâ olmak: Bulunmak.

gün dö gün fâsileynän Xun-xâr-ı Şâmi gälir. Xun-xâr-ı Şâmi neçä dänä qurban käsillär, ceşn tutullar. Firûz bi xäbär gäti görüm bu ceşni nämänädi? Firûz gedir geyidir gälir. ey dâd-ı bidâd. Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri'yä deyir: Bu yerdä qalmğ lmaz. [Şikâri dedi:] Axı niyä? [Firûz Äyyâr dedi]: Mäni desäz, elä çadırları zadı yıxax, bir däfä burdan qoyax çıxax gedäh. Zälzälä Zängi bu xäberi eşidsin, Yûsif Äräb, Qeys-i Rämmâh- Äräb, yetti qardaş. Ustâd belä näzmä çäkibdi ki: Bular bunu eşidändä bular hamısı qoyul qoyul eliyillär ki çıxsınlar getsinler, Xun-xâr-ı Şâmi dän belä qorxullar. Şikâri diyir: Bäs niyä belä eliyisiz? Bu iftizâh nämänädi? Biz altı aydan bäri cäng elirıx, qoyun gälsin, o da bir pählävândı da. Firûz Äyyâr dedi: Axı bi qulağ as. Bu o pählävânlardan däyi ki. Götürüb bu dillärinän göräk Firûz Äyyâr nä diyäcäh Şikâriyä? Bändä dä ärz eliyim siz eşidin: (Köroğlu Qeytermesi havasıyla)

Sänä deyim ay şer Şikâri,
Day bu yerdä qalmaq olmaz,
Äldän alallar[835] Simizârı,
Qol bynuna salmaq olmaz.
(4+4)

[Şikâri dedi]: Canım axı niyä? Niyä qörä? Bu söz nä sözüdü sän deyisän? Dedi qulağ as deyim da: Götürb göräh nä ärz eliyir:

Män söz dedim gälmä qeyzä,[836]
Dost dost ilä yetär feyzä,
Nä ox batar nä dä neyzä,
Day bu yerdä qalmaq olmaz.

Bular Şikâriynän bähsidädilär, ämmâ o yan täräftän elä här kim ki ayağa dururi çadırın yıxırı, näzärläri getmehdi. [Şikâri] Deyir bu kimdi ki nä ox batar nä dä neyzä? Bu cängimä gälän kimdi ki? Deyir qulağ as deyim da. Götürüb bu dillärinän desin, mändä ärz eliyim:

Ver içax ayrılıq câmı,
Firûz deyir söz tämâmin,
Gälibdi Xun-xâr-ı Şâmi,
Day bu yerdä qalmağ olmaz.

Bu belä rûyin-tändi, nä su boğar, nä ot yandırar, nä qılış käsär. Cäräyânıbelä eşidändä, Şikâri bir bâng vurdu: Dedi bir hammı dayansın.[837] Girdi säyâsätä. Dedi: Bir bura baxın. Munun xätı cänginä[838] özüm gedäcağam. Ägär ehyânän män onu öldürdüm, aradan apardım, heç, elä män Şikâriyäm vä siz dä mänim dovrämdäsiz, xeyir ägär o mäni öldürdi, day indidän iyä bä gedisiz? Siz min däfä gedin Särhäng-i Şâmi'yä tâbeh olun, dönün genä hämi büt-päräst olun, hämi dä deyin ki Särhäng-i Şâmi'yä bizi bu eylämişdi müsälmân, mının qorxusunnan

---

[835] . Alallar: Alarlar.
[836] . Qeyz: Gazap.
[837] . Dayanmax: Durmak.
[838] . Xätt-ı cänginä: Savaşına.

olmuşdux müsälman. Siz dönün häm büt-päräst olun, hämidä Simizâr da verin ona da niyä bä gedisiz? Hammı bu sözü qäbûl elädi. Eleyki bu sözü qäbûl elädilär, ey dâd-ı bi-dâd, o yan täräftän ceşn tutublar ki Xun-xâr-ı Şâmi gälibdi. Bı yan täräftän Şikâri dästur verdi Şirzâda. Dedi: Oğul ver täbl-i cängi vırsınlar mänim adıma. Şirzâd! Sän näcuesän? Dedi: Ämi cân sän däryâyä düşsän män dä düşäcağam, ölsän öläcağam, qalsan qalacağam, sän hara getsän män dä orda varam. [Şikâri] Dedi: Bârakallah![839] Balamsan ver täbl-i cängi vırsınlar mänim adıma Şirzâd-ı Tigzän verdi täbl-i cängi vırdılar xan äminin adına. Eleyki sähär olsun, här iki täräfdän dä leşkär dayanıb. Şikâri özü qädäm qoydu meydânä, Märkeb-ı Äjdâxâr'ın üstünä. Märkeb-ı Äjdâxâr'ın üstündä qädäm qoysun meydâna. Bu yan täräftän Xun-xâr-ı Şâmi, Särhäng-i Şâmi'ye üz dolandırdı: Särhäng-i Şâmi! [Dedi] Beli. Bir näfär dilâvär yolla görüm bunun meydâninä. Bir näfär pählävannardan yoluyublar Şikâri'nin meydâninä. Ävväl-ı eşqidä neceyki äl eliyib neyziyä, Şikâri'nin üstünä, Şikâri alıp neyzesin atdı o yana, äl elädi kämärinän götürüp göye, elä tulluyabildi[840] ki getdi düşdü Särhäng-i Şâmi'nin läşkäri'nin lap qabağında. Xun-xâr-ı Şâmi dedi: Vah vah vah. Pählävân yollama meydaınıa, birdän[841] hämlä ver läşkärä, görüm burdan bu yana neyniyäcäh. Eleyki birdän hämlä versinlär läşkärä, ey dâd-ı bi-dâd Şikâri äl elädi şämşirä (almâs-nigârä äleliyib.) Xun-xâr-ı Şâmi tamaşa eliyir görür här täräfä dönür perçämdi, älämdi yatırdır. Şikâri buyan täräftä cäng eliyir, o yan täräftän deyillär: Qaş[842] gäldi. O yan täräfdä cäng eliyir, bu yan täräfdän deyillär: Qaş gäldi. [Xun-xâr-ı Şâmi] Särhäng-i Şâmi'yä üz dolandırdı: Ver bâz-gäşt vırılsın.[843] Bâz-gäşt vırıldı: Oyünkü gün o cur qalsın, gecä Xun-xâr-ı Şâmi şärâb içib, Särhäng-i Şâmi'ye deyir: And olsun büt-i üzmâyä, Lât u Mänât'ä and olsun, (lât u Mänât bunu yaradıbdı.) sähärçağıma sağlıq olsa gedäräm mını da tutaram, säni âsûdä eläräm, Simizâr'da allam sänä. Särhäng-i Şâmi necä sövünür, öz üräyindä toy tutubdı.[844] Âmmâ dedi "Sän saydığıvı say qoy yana gör fäläh nämenä sayır?"[845] Bäli eleyki sähär olsun, İki täräfdän xätt-i cängä qädäm qoydular. Şikâri başda geyib ayaxda qıfıllanıb, fûlâd-ı âhänä qärq olubdı, kimin cänginä gedir? Xun-xâr-ı Şâmi'nin. Şikâri bi yanda durub, Xun-xâr-ı Şâmi oayannan gälir. Gäländä, Särheng-i Şâmi käsdi qabağın.[Dedi]: Gözde belä başıva dolannam bu oğlanı öldürmüyäsän ha, başarsan bunu diri tut gätir, Simizârın qardaşı zadı olar ägär öldürsän, Simizâr mänim üzümä baxmaz. Dedi: Baş üstä. Eleyki xätt-i cängä qädem qoysın, sâhib-i kitâb yazır, be qädr-i bir sâ'ät bir birinin

---

839 . Bârakallâh: Aferin.
840 . Tullamaq: Atmak.
841 . Birdän: Bir anda, aniden.
842 . Qaş: Koş, kaç.
843 . Bâz-geşt vurmaq: Savaşta geriye dönüş tabılı vurmak.
844 . Üräyinde toy tutmaq: İçten içe sevinmek.
845 . Sän saydığıvı say qoy yana gör fäläh nä sayır? : Sen geleceği öyle düşün, birde felek gör nece hesaplamış?

üzünä baxıllar. Eleyki bir sâ‘ät sovuşup, Xun-xâr-ı Şâmi deyib ki: Dilâvär näyä baxırsan mänä? Üz dolandırır deyir ki: axı sänä män qimät qâil olam,[846] ärziş qâil olam,[847] män sänä qimät qâil olmasam, kim sänä qimät qâil olar? ([Şikâri] Öz üräyndä deyir: Buna qul olsada adam genälâyiqi vardı.) Deyir män ona baxıram ki sän hankı nähängin qarnınan çıxmısan? Säni arvad doğabilmäz ki? Bu täşkilât, bu äcâbä o qılınc, o qälxan. sâhib-i kitâb yazır ki on äräş bunun sinäsinin äniydi. [Şikâri] Deyir: Xub sän näyä baxısan? Deyir mäm ona baxıram ki görüm sän hanki pälängin belinnän gälmisän? Bu dilâvärihdä, bu zärb u şästä adam olmaz, säni görnnän mänim bädänimä räxnä oturubdı. [Şikâri] Dedi: Axı män sänin mäläkäl’motunam odu ki sänin bädäninä räxnä oturub. Äzrâyılam, sänin canını alacağam, odu ki. [Xun-xâr-ı Şâmi] Dedi: Mänä bax yekä danışma! Gördün da Särhäng-i Şâmi mänim qabağmı käsdi, o mänä dedi ki gözdä bunu öldürmüyäsän, diritutub gätiräsän, gäl sän mänim rikâbımnan öp, özün dä yaxcı dilâvärsän, säni aparım Särhäng-i Şâmi’nin yanına vä Särhäng-i Şâmı säni güzäşt eläsin,[848] özüvüdä çox böyük mäqâmä yetiräm. [Şikâri] dedi: Mänim qäbûlimdi, ama mänim dä sännän bir iltimâsım[849] var, onu deyim, sän dä qäbûl eläsän eybi yoxdi. Dedi sän mänän nä iltimâsi eliyäcähsän? Dedi qulağ as deyim da nä iltimâsı eliyäcäyäm. götürüb bu dillärinän Şikâri göräk Xun-xâr-ı Şâmi nä deyirb? Bu dillärinän desin, ärz eliyim:

Dayan deyim sänä cängi dilâvär,
Märdânälih istär bu gün bu meydân,
Başın üstä gäzär Şämsinän qämär,
Märdânälih istär bu gün bu meydân.
(6+5)

Dedi: Nä märdliyidi? Nä dilâvärliyid? Dedi qulağ as deyim da, and ola cälâl-ı ilâhiyä ägär män diyänä baxsan, ölänä kimin sänä qul ollam. Dedi: Sen diyän nämänädi? Dedi qulağ as deyiräm da. götürüb bu dillärinän obürü kälmäsin desin:

Hämmäşä män xidmätindä duraram,
Här nä desän män boynumu buraram,
Düşmänivi at döşündä yoraram,
Yerigöyü xälq eyläyip bir subhân.
(6+5)

Belä diyändä, Xun-xâr-ı Şâmi bir närä çähdi meydanı dolandı. Ustâd belä diyir ki ağzın açıp, o yan bu yanına ki o zäncirleri salmışdı, ağzın açıp tutur o zäncirläri qırır. Deyir: Sän nä danışırsan? Lât u mänâtı ötürmüsän nä subhan söhbätidi? [Şikâri] Dedi: And ola o cälâl-ı

---

[846] . Qimät qâil olmaq: Değer vermek.
[847] . Ärziş qâil olmaq: Değer vermek.
[848] . Güzäşt elämaq: Bağışlama.
[849] . İltimâs: İstek.

ilâhiyä ägär män diyänä baxsan märkäbinin çibinlärin[850] qovaram. Dedi: Vah vah vah, Lât u Mänât yanında mäni xäcâlät elämäginän. Bu nä sözdü sän deyisän? Dedi qulağ as deyim sözümün o bürü kälmäsin:

Yaradanın sänä olsun dâd-räs,
Bu gün sännän eyläyiräm bähs,
İstäsän sän olasan İslam päräst,
Diyäsän "lâ ilâhä illä'llâh" sän ol müsälmân.
(6+5)

[Xun-xâr-ı Şâmi dedi]: Män olum müsälmân? [Şikâri]: Dedi: Bäli ägär müsälmân olsan ölänä kimi märkäbivin çibinlärini qovaram. Xun-xâr-ı Şâmi dübârä meydânı dolanıb bir närä çähdi. Xun-xâr-ı Şâmi gälib mının berâbärindä dayansın äl eliyib neyziyä, neyzäni bir dolandırıb atanda, Şikâri qälxanı verib qabağa, Märkäb-ı Äjdâxâr neynädi? Xun-xâr-ı Şâmi neyzäni atanda, kitab yazır märkäb-i äjdâxâr eläbil bir dana balıx suya şirzä[851] vurdu yerä, kitab yazır Märkäb-ı Äjdâxâr'ın ki ağzı deydi yerä dodaxları dişleräri qanadı. Neyzä rädd oldu. Neyzä rädd olanda Xun-xâr-ı Şâmi dedi: Päh sän märkäbivä dä dil örgätmisään? [Şikâri] Dedi: And olsun o cälâl-ı ilâhiyä, yäzdân-ı pâkä, män märkäbimdä indiye kimi bu xâsiyäti[852] görmämişdim. Ämmâ novbä[853] yetişdi Şikâri'yä, Şikâri bir älgäm[854] kimi neyzäyi d0landırıb, neceyki vırsın Xun-xâr-ı Şâmi'yä, Xun-xâr-ı Şâmi'nin libasların biçä biçä getdi neceyki bädäninä yetişändä, eläbil bir dağın dâmänäsinä nârincäh[855] saldın. Zarang zurunq bir säs düşdü kipänâh aparram Allâhä, neyzä ki getdi däydi bunun bädäninä dedim da rûyin-tändi nä qılış käsär, nä su boğar, nä ot yandırar, bunun bedeninin [üzärindä] ki nä qädr büt varidi, här biri yüz gıram, iki yüz gıram, bir kilo yarım kilo, bir ponza väzniydi buların hamısı qızılidi,[856] oların säsiydi zarang-zurung saldı. Şikâri bir âh-ı nähâdinnän çähdi, neyzäni çäkib baxdı gördü ki neyzänin ucu dönübdü. Neyzäni atdı känârä. Äl eliyändä şämşirä Xun-xâr-ı Şâmi dedi: Dilâvär bir dayan. Äl elädi kulâhı[857] başınnan göt[ür]di. Dedi o şämşiri vır mänim başıma.[Şikâri] Dedi: Nâ-mädih olar axı. [Xun-xâr-ı Şâmi] Dedi: Män özüm icâzä veriräm vırmasan nâ-mä[r]tsän. Şikâri [Öz özünä] dedi: Yaxcı oldu.(Allahdan axtarır.) İstädi fursätdän istifâdä eläsi, bu âlmâs-nigârdı bu sınmaz[dedi]. Eleyki bu kulâhi götürüb, Şikâri bir zärbä vırdı bunun källäsinnän taqıldıynan şämşir oldu. Şikâri üş dana şämşir vurdu, äl elädi

---

850 . Çibin: ?
851 . Şirzä: Dalmak.
852 . Xâsiyyät: Özellik.
853 . Novbä: Nobet.
854 . Älgäm: ?
855 . Nârincäh, Narincäk: El bombası.
856 . Qızıl: Altın.
857 . Kulâh: Börk.

‘ämuda üş dana da ‘ämut zärbäsi vurdu buna heş zad olmadı. Üş dana qılış vurur, üş dana ‘ämut vurur, görür ki eser elämädi küştüyä başlıyılar.

Xun-xâr-ı Şâmi’nän Şikâri döt gün döt gecä küştü tutular. Ärz elämişäm üş dana qılış vurur, üş dana ‘ämut vurur, heş biri kar elämir. Görür ki novbä yetişäcäh Xun-xâr-ı Şâmi’yä, Şikâri äman vermir äl eliyir bunun kämärinä:

“Ze koşti gereftend nehâdend do ser,
Gereftänd här bo dävâl-e kemer.”[858] (Farsça beyit)

Tâ äzân “Allâh Ekber” kimi bular küştü[859] tutullar, qaş qaralır,[860] on iki dana mäş‘äl gälir meydâna, nä qädr eliyilär bular aralamırlar. Aralanmasınlar, qäzâ[861] gätirillär, xâhiş tämännâ[862] aralanıllar, meydânın bir täräfindä qäzâlärin yeyillär genä yapışıllar bir birinin kämärinnän. Döt gün yehsärä bular küştü tutullar. Dördümüncü günün axirdä Xun-xâr-ı Şâmi deyir dilâvär biz daha tängä gäldik, ayrı bir fändimiz qalmadı tutax, gäl birbirimizin kämärinnän yapışax, zor vurax, här kim här kimi qovzasa, o onu qoysun yerä aşın kässin. [Şikâri] Dedi: mänim başım üstä, bunu qabaxca de da. Şikâri üz dolandırdı: Xeyli xûb bäs sän zoruvu vur. [Xun-xâr-ı Şâmi] Dedi axı bu cur olmaz ki. Bu gecäni biz bir birimizä möhlät veräk, gedäk nämänä väsiyätimiz vardı diyäk ve eliyäk, sabbahları[863] biz bir birimizin kämärinän yapışax, qozuyax. Xun-xâr-ı Şâmi qeyitsin Särhäng-i Şâmi’yä sarı, Şikâri Märkeb-ı Äjdâxâr minib yeksärä[864] sürdü Simizârın otağına. Onda hammı gördü ki Şikâri ki Xudâ-päräst deyillär ‘âşeq-i Simzârdı. [Şikâri] Libâsların soyunur soyunmaz, Simizâr yetirir qolun salır bunun boynuna, elä bu eynidä Şikâri oturur yerä bunu yuzu tutur. Niyä döt gündü gecä bä gündüz bu yuxusuzdu. Ustâd belä näzmä çäkibdi ki: Bu sübhä kimi yuxlasın, ämmâ Simizâr ayıxdı, göz yaşı tökür. O orda yuxlamaxda bu burda göz yaşı töhmähdä, ämmâ Xun-xâr-ı Şâmi dä burda, sâhib-i kitâb yazır näqädr gece şärâb işdi hammısın işdi Şikârinin sağlığına. Särhäng-i Şâmi üz dolandırdı Xun-xâr-ı Şâmi: Xun-xâr mägär gücün çatmırı? Dedi nä qurbân o cur däyil, ägär bu lât u Mänât bu üş yüz atmış altı tarı mänä kömählih elämiyä indi mäni çoxdan aradan aparmışdı. Ämmâ Lây u Mänât mänä kömähdi. Ägär Lât u Mänât mänä kömählih eläsä sabbahları bu oğlanı tutaram gätirräm zir-i dästinä.[865] Särhäng-i

---

[858] . Her ikisi baş başa verip güreşe başladılar,
İkisi de bir birlerinin kemerlerinden tutular.
[859] . Küştü: Güreş.
[860] . Qaş qararmak: Havanın kararması.
[861] . Qäzâ: Yemek.
[862] . Xâhīş temennâ: Yalvar, yakış.
[863] .Sabbahları: Yarın sabah.
[864] . Yeksärä: Direk.
[865] . Zir-i däst: El altı, tabii.

Şâmi'nin väziri Kâmil Väzir [öz özünä] dedi: Üräyivi yaxcı yerä bağlamısan, o Lât u mänât'a ki bel bağlamısan, elä indice Şikârini tutub gätirärsän.Bılarda gecäni bu cur sovsunlar.

Ämmâ eşid dâsitâni Şikâri'dän vä Simizârdän. Simizar Şikârinin başın alıb dizinin üstünä, sübbün näsimi äsändä, Simizârın gözünnän iki qäträ yaş düşsün Şikârinin üzünä. Şikâri gözlärin aşdı, gördü qız ağlıyır. [Şikâri dedi]:Nâzänin näyä ağlıyısan? Mägär sänä nolubdu? Dedi qulağ as deyim da. Simizâr götürüb bu dillärinän göräk Şikâri'yä nä deyir? Bändä ärz eliyim sizin hamızın sağlığına:

Nä yatmısan xâb içindä,
Oyan ay bi-xäbär säyyâd,
Bâ-häm gedäh olax pinhân,
Mänäm Şirin sän ol Färhâd.
(4+4)

Dedi nâzänin mägär nolubdu? Dedi cävân axı bi qulağ as sözümä:

Götürüb Simizâr dübârä belä desin.

Duman gälib dağdan aşmaz,
Yar üräyin daşdı pişmez,
Dünya gälsä gücü düşmez,
Gel biz gedax olax pinhân.
(4+4)

[Şikâri dedi]: Axı niyä dünya gälsä gücü düşmäz? Dedi axı o rûyin-tändi, ot yandırmaz su boğmaz, qılış käsmäz. Sänin bädänindä sâf yer yoxdu, sän yuxlamısan bilmisän. Män qoluva baxıram görüräm qäp qärä qärälib[866], bädänivä baxıram görüräm äp qärä qärälib. Här yerinnän ki yapışıb qäp qärä qärälibdi. Hä götürüb Simizâr sözünün täxällüsün belä desin.

Destin[867] ver bu dästimä,
Bülbül qonar gül üstünä,
Mäni qoy märkäb üstünä,
Gäl biz gedax olax pünhân.
(4+4)

Eleki Simizâr sözün tämâm elädi. Durdu ayağa dästämaz[868] aldı, gälib bir neçä räkät hâcät namazı qıldı, äl götürüb, iğtigâs eliyib Pärvärdigâr-ı mute'âlin dergâhına ki: Ey on säqqiz min 'âlämi yoxdan xälq eliyän Allâh, ey yezdân-ı pâk, ey yerläri göyläri yoxdan xälq eliyän Allâh, Özün bülüsäs ki män İslâm täräftârıyam, Müsälmanların täräftarıyam, män din üstündä älläşiräm.[869] Tovfiq vermisän iki üş dovlät män İslâmä gätirmişäm, müsälmân elämişäm, ägär män ölsäm bular genä dönüp büt-päräst olacaxlar, (qorxudan), sän gäl mänä tovfix verginän.

---

[866] . Qäp qärä qärälmaq: Sim siyah olmak.
[867] . Däst: el.
[868] . Dästämâz: Abdest.
[869] . Älläşmaq: Çabalamak.

Bir qädr nâz û niyâz elädi. Ämmâ götürüb göräh Simizârä nä deyir Şikâri, Simizâr'da gözünün yaşın tökür. Bändä ärz eliyim siz şâd olun.

Sänä qurbân olum gül üzlü gözäl,
Män cävânın yoxdu burda anası,
Mänim cânım sänä olsun qurbân,
Ölmämişäm belä tutmusan yası.
(6+5)

[Simizâr] Dedi canım sänin gücün ona yetmez, sän gäl bu sovdâdan äl çähginän. [Şikâri dedi]: Nâzänin niyä? O kâfärdi män Müsälmân ona görä? Hä? Qulağ as bi sözlärimä.Şikâri götürüb bu dillärinän desin:

Dolandırıp peymânäsn doldurram,
Saraldubän o xun-xâri soldurram,
Män Müsälmanam o kâfäri öldürräm,
Ölmämişäm belä tutmusan yası.
(6+5)

Män ölmämişäm sän niyä yas tutmusan? Qoy män ölüm, sän yas tutsanda onda tut.[Simizâr] Dedi canım o rûyin-tändi, axı sän nä cur onu öldürärsän? Dedi: Qulağ as mänim dinin öldürär onu özüm yox ki. Götürüb sözünün täxällüsün bu dillärinän desin, bändä 'ärz eliyim siz şad olun.

Bir tärlanam mäm uçuram yuvadan,
Häx yolunda gäl unutma du'adan,
Mänä kömäh istäsän o xudâdän,
Tâzä Müsälmanın qäbûl olar du'âsı.
(6+5)

Bäli bu yan täräftän sähär açılıp, bu yan täräftän yeyib işsin, Şikâri geym-i çâraynasın[870] geyib äyninä, Märkeb-ı Äjdâxâr'a sävâr olub. Bir täräftän dä Xun-xâr-ı Şâmi tämâm äslähäsin yığdılar ärrâbäsinin üstünä, väli äslähäyä ehtiyaş yoxdu. Buları şärâiti du ki fäqät bir birinin kämärin tutacaxlar.

Çäkib säf iki läşkär-i nâmdâr,
Olub märkäbä şâh-ı zâdä sävâr,
Qädäm qoydu meydânä ol nâm-dâr,
Edibdir mubâriz täläb şäh-suvâr.
Dedi vardı bir kimsä âyâ gälä?
Män ilä edä kârizârı belä?
(Feûlün/Feûlûn/Feûlûn/ Feûl)

Xun-xâr-ı nâ-bekâr, hey vurub, filin başına külüng[871] ilä vurub, rävâne-yi meydân oldu. Bäli rû-bä-rû olsunlar, rû-bä-rû olanda Şikâri üz dolandırdı Särhäng-i Şâmi: Dedi: Xun-xâr bizim indi qärârımız odu ki biz bir birimizin kämärinän yapışax, vä här kim här kimi götürsä ona

[870] . Geym-i çrâyna: Şikâri'nin özel giysisi.
[871] . Külüng: Kazma.

fâyiq gäläcäk. Gäl indi yapış kämärimnän. [Xun-xâr-ı Şâmi] Dedi dilâvär mäni xâr elämäginän. Mänim adıma yeddi dövlättä näqqâre vırılıbdı. Män Särhäng-i Şâmi'ni dünyaya pâdişah elämişäm. [Şikâri dedi]: Män säni bir dana tulanbarçı hesabında görmüräm, o tulanbarçı[872] ki gecä tulambar otlar onun yerinä qoymuram män säni. Sän bir dana kâfärsän väli män müsälmânäm. Bizim ağamız hämmeşä firsäti düşmänä veribdi, ävväl gäräh sän zoruvu vurzsan. Xun-xâr yeriyib yaxına, äl eliyib şâh-zâdänin kämärinä, Şâh-zâdä üzün tutdu göyün sämtinä, Şikâri kämär bästädi, häqqin näzäri var üstündä. O rûyin-tän, Xun-xâr-ı Şâmi nä qädr buna zor vurdu, yerinnän tärpädä bilmädi. Älin çähdi dayandı. Dedi säni eläbil ora tihmiyiblär. Yerinnän tärpäş görüm. Şikâri äyağın bu yannan götürüb qoydu o yana. Dedi hanı? İkiminci däfä qeyidib zorun vurdu. Nä qädr zorun vurdu gördü xeyir, genä yerinnän däbädäbilmädi.[873] Älin çäkib nâ-säzâ danışdı. Dedi sän ya câdugärsän ya sehrigär. [Şikâri dedi]: And ola yäzdân-ı pakä män heş zad däyiläm. Pärvärdigâr-ı mut'âl längär-i pählävânlığın salıb Şikârinin üstünä, Xun-xâr nä qädär zor vurur götüräbülmür da. Qeyidib gälib üçümüncü däfä ne qedr zor vurub yerdän götüräbülmädi, o qädr zor vırdı, (sâhib-i kitâb yazır) az qaldı bunum belinin fäqeräsi atsın, zärbidän burnunnan qan açıldı. Eleyki burnunnan qan açıldı Şikâri üz dolandırdı: Xun-xâr, bırnınnan qan açıldı, götüräbülmüsän da axı di äl çähginän. Mäcbur oldu älin çähdi. Älin çähsin novbä yetişdi Şâh-zâdä şikâriyä. Şikâri üz dolandırdı: Üş dana zor vurmusan, mänim dä indi häqqim var üş dana zor vuram, elädi ya yox? Dedi Bäli. Şikâri üz dolandırdı: Üş dana ki zor vurmusan birin güzäşt elädim o Pärvärdigâr-ı mut'äälä ki on säqiz min 'âlämi yeri göyü däryâläri yoxdan xälq eliyib. Birin güzäşt elädim peygämbärä, ämmâ birin vıracağam. Allâhä täväkkül. Eleyki Şikâri bir meydânı dolanıp, genä üz tutdu Pärvärdigâr mut'äälä: Ey yerläri göyläri yoxdan xälq eliyän Allâh, ägär män ölsäm bular hamısı dönüp büt-päräst olacax ha. Gäl sän burda İslâmä kömählih elä. beş Pänc-tän-i Âl-ı 'äbâ nı zikr eliyib, gäldi yapışdı Xun-xâr-ı Şâmi'nin on säqqiz lay kämärinnän, yâ yäzdâ-ı pâk Xun-xâr-ı Şâmi' götdü dizinä, dizinnän döşünä, döşünnän başına, bäli meydânın väsätine dolandırır. Sâhib-i kitâb yazır ki häqqi yoxdu bunun älin bir täräfä ata ha. O cur dolandırır. Dolandırır dolandırır istir bunu vırsın yerä, öz özünä dedi bu rûyin-tändi bunu vursam yerä heş zad olmuyacax axı. Canının därdinnäm meydândâ o cur dolandırdı. Axir Firûz Äyyâr yetirdi [dedi]: Allâh sänin evivi yıxmasın bizde can qalmadı, millätdä üräh qalmadı axı nä iş görüsän? Xonça tabax dolandırmısan ki? Di qurtar neynisän elä. Şikâri biraz dolanıp dolanıp gözü düşdü meydânin väsätindä gördü yerinän bärâbärdi bir dana yonma daş, amma yerinän bärâbärdi, meydânın väsätindädi. Genä Allâhä yalvardı:

---

872 . Tlanbarçı: Ambarçı.
873 . Debetmaq, terpetmaq: Kıpırdatmak.

Pärvärdigâr-ı mut‘ââl bax neynäsän buna sän eliyäcaxsan ha! Yetirib meydânın väsätindä genä beş Pänc-tän-i Âl-ı ‘äbâ’nı dilindä zikr eliyib, başı üstä Xun-xâr-ı Şâmi’ni elä vurabildi ki yerä Xûn-xâr-ı Şâminin başı geşdi qäfäsiyä rûyin-tän bädäninin däri patladı. Däri pattıyanda äl eliyib äncärä peysärinin[874] cırıx yerdän şämşiri salıb kässin mının başını, Särhäng-i Şâmi bâng vurdu: Qoymayın ägär Xun-xâr-ı Şâmi ölsä bizä näcât yox, buyan täräftän läşkär hämle eläsin Şikârinin üstünä, läşkär o zaman Şikâriyä yetişdi ki Şikâri Xun-xâr-ı Şâmi’nin başını bedeninnän ayırıb, qaxdı Märkeb-ı Äjdâxâr’ın üstünä. Äl elädi älmâs nigâra, özün vurdu der derâ-yı läşkärä. Bı yan täräftän Qeys-i Rämmâh- Äräb, Yûsif Äräb, Zälzälä Zängi, Şirzâd-ı Tigzän vä İslâm qoşunu Şikâri’yä kömäy elädilär. Ağa; Tâ gün batanacan çal ha çal oldu. Eleyki axşam olsun genä bâzgäşt vırılsın. Üz dolandırdı Särhäng-i Şâmi, Kâmil Väzir’ä. Kâmil Väzir neyniyim? Dedi: Qurbân götü[r] möhlät istä. On gün götürüb, dubârä möhlät istädi. On gün möhlät versinlä, oturublar fikir, fikir, neyniyäh? Neynämiyäh? Burdan da älimiz üzüldi. Särhäng-i Şâmi deyir Simizâr’dan älim çıxdı. Kâmil Väzir üzdolandırır: Qurban heş ölänlärin difâsın elämisän? Sän Simizâr’ın fikrindäsän.Xulâsä dedi indi bir çârämiz ona galır ki Tûfân-ı Câdu’nun dalısıca gedäh. Axı gälär? Dedi män gätirräm. Bu säfär Särhäng-i Şâmi’nän Kâmil Väzir ikisi sähär atlanıllar gedillär Tûfân-ı Câdu’nun dalısıcan. Bäli xäbär verillär Tûfân-ı Câdu’ya ki Särhäng-i Şâmi gälir. Peşvâz eliyiblär[875] eläyki gälsinlär otursunlar, çay qähvä qälyan, onda sözüm yox. Bäli, xûb Särhäng-i Şâmi nä äcäb sän bizi yâdä salmısan? Üz dolandırdı: Xânım: (Tûfân-ı Câdu bir näfär arvatdı, atmiş min sehrigäri var, özüdä câdugärdi.) Dedi ki Mäläkä män bir näfärinän dävâ eliyiräm, Xûdâ-päräst adında bir oğlandı, Därviş-bästä deyillär adına. Mäni tängä gätiribdi, on yeddi min adlı sanlı pählävânımı öldürübdi. Dedi: Sän mänim sövgülümä niyä kâgaz verirdin ki säni bınnan bı yana cängä aparmıyacağam? Kâmil Väzir dedi: Sänin sövgülün kimi deyisän? Dedi: Xun-xâr-ı Şâmi’ni. Bunu diyändä Särhäng-i Şâmi getdi fikrä. Dedi: Nâ-râhand olma bir dana nâmä yazaram Xun-xâr-ı Şâmi’yä ki mänim sövgülümdi, gälär gedär onu dästgir elär verär sänä. Särhäng-i Şâmi qoxdu bu sözü diyändä. Başın saldı aşağa. Ämmâ Kâmil Väzir üz dolandırdı: Onu ki deyisän mäläkä onu dilâvär öldürdi. Necä öldürdü? Ona kimin gücü çatar? Dedi: Öldürdü da. Dedi ät acı danışmagınan. Bir dana sehr oxuyaram säni sallam it sûrätinä. Dedi här nä sûrätä sallannan sora onu öldürdü. Necä öldürd? Onu nä qılış käsär nä ot yandırar nä su boğar. De görüm necä öldürdü? Dedi çox tovzih verämmäräm, ama döt gün küştü tutannan sora aldı källäsinä elä vırabildi ki yerä başınan götü bir oldu. Bäs bu ne cur adamdı ki mänim sövgülümü öldürsün? Mänä vâcib oldu onun xätt-i cänginä qädäm qoymax. Belä

[874] . Peysär: Ense.
[875] . Peşvâz elämäk: Karşılamak.

dedi ki siz gedin, män üş gün ona täziyä tutacayam, Şeytanın yanında şärmändäliy olar, män üş günnän sora gälläm.

Bular durublar, yola düşüblär, gälsinlär. Onnan sora bu üş gün oturub ‘äzâ-darlığ eläsin Xun-xâr-ı Şâmi’yä onnan sora atmış min näfär sehrgärinän[876] atlandı, cängâhä[877] gälä. Eleyki atmış min näfärinän gälsin, yetirändä Särhäng-i Şâmi’nin läşkärinä, genä ceşn tutuldu, näqqârälär çalındı qurnanlıq käsildi. Şikâri bu säsi eşitsin, Firûz Äyyâri istiyib: Firûz mänä bir xäbär gätir görüm nä xäbärdi? Firûz gedib bâ-xäbär oldu ki Tûfân-ı Câdu atmış min sehrigärinän gälib. Getdi gäldi ikiälli[878] vırdı källäsinä, dahı bırda qalmaq olmaz. Genä läşkär düşdü vâhimeyä,[879] hämhämä elädilär, istädilär färâr elesinlär.Dedi canım hemhämä elämäyin sâkit lun, Xun-xâr-ı Şâmi gäländä dä belä eliyirdiz. Dibi[880] män gedäcagm onun cänginä da. Xun-xâr-ı Şâmi necä qärâr qoymuşduq o cur, ägr mäni tutdu öldürdü, siz çıxın gedin, ya xeyir dönün genä büt-päräst olun, gedin Särhäng-i Şâmi’nin pärçäminin altına. Xeyir män fâiq gäldim, heç heçä da. Bular genä qäbûl eliyiblär sâkit[881] otursunlar, Eleyki gecäni sähär eläsinlär täbl-i näqqârä vırıldı, o yan täräftän Tûfân-ı Câdu’nın adına bı yan täräftän Şikâri’nin adına. Sähärçağıma[882] bular genä qedäm qoydular xätt-i cängä, iki täräftän läşkär âmâdä durub. Şikâri Märkäb-ı Äjdähâ-xârä sävâr oldu getdi meydânä. Särhäng-i Şâmi’yä üz dolandırdı: dedi: De görüm genä hansı tülkünü[883] gätimisän mänim meydânimä? Şikâri bu sözü diyendä Tûfân-ı Câdu dedi ki: Nä ağzı ottudu! Särhäng-i Şâmi’dedi ki: Mäläkä harasın görmüsän? Tûfân-ı Câdu xälifälärnnän[884] birinä, lâp o böyühlärinä dedi ki: Get onu tut gätir bura. Çün Şikâri gözäldi vä dilâvärdi, bu gälib sehri yadınnan çıxdı, gäldi belä durdu hülüt hülüt baxdı ikârinin üzünä, sehr zâd yadınnan çıxdı. Şikâridä durdu buna baxmağa bı yan täräftän Firûz Äyyâr yetirib: Näyä durmusan indi sehr oxusa säni tutacaxdı. Şikâri firsändi fovt eylämädi,

Firsändi fovt eylämäz,
Aqil mägär nâ-dân ola.

äl elädi şämşirä, elä bu istädi dodağın täbätsin, baş bädännän ayrıldı getdi känârä, onu cähhännämä vâsil elädi. De bir ayrısın yolladı, oda hämin tovr gäldi elä Şikâri’nin rû-bä-rûsına yetirändä sehr yadınnan çıxdı. Şikâri buna da firsät vermedi: Vurdu baş bedännän ayrılsın. Tûfân-ı Câdu gördü xeyir bir bir getmeyinän olmuyacax, hämlä verdi atmiş min sehr-

---

[876] . Sehrgär: Büyücü.
[877] . Cängâh: Savaş meydanı.
[878] . İkiälli: İki eli ile.
[879] . Vâhime: Korku.
[880] . Dibi: En son.
[881] . Sâkit: Sessiz.
[882] . Sähärçağıma: Sabah zamanı.
[883] . Tülkü: Tilki.
[884] . Xälifä: Çırak.

gär birdän özün vırdı Şikârinin üstünä, bı yan träftän dä İslâm qoşunu, tämâm dilâvärlär, özün vırdı däryâ-yı läşkärä, bir qır ha qır düşdü kipänâh aparram Allâhä Tûfân-ı Câdu gördü bının qabağında bu cürrüyünän dayanmaq olmaz, çıxdı bir tällin üstünä bir sehr oxdu, püflädi[885] İslâm qoşununa sarı. İslâm qoşunu sustaldı vä täräfi dä qäranlığ oldu, bu atmış min sehrgär daraşdı[886] İslâm qoşununa. Ağa, bılar bir iş göräbilmädilär, sâhib-i kitâb yazır älli min näfär İslâm qoşununnan qırıldı. Axşam bâz-gäşt vırılsın, härkäs gessin öz yerinä Tûfân-ı Câdu atmış min sehrgärinän gessin Särhäng-i Şâmi'nin yerinä, Şikâri dä bu yan täräftän gälir har Simizârın otağına. Cäräyânı ki bu bu cur gördü, älli min näfär müsälmân öldü oyünkü gün, Şikâri biyol gäldi dästämâz aldı, üzün qoydu topraxlar üstä. Namaz qılsın, ibadät eläsin, başın goyub säjdiyä möhrün stünä elä ağladı ki, elä ağlıyabildi ki pänâh aparram xudâyä. Götürüb bu dillärinän göräk nä Şikâri diyecäk, bändä ärz eliyim äziz eşidenlärin hamısının sağlığına:

(Zâr-ı Keremiynän.)
Ähkäm'il-hâkiminsän ey kân-ı käräm,
Yetiş dâdime ey Subhân mänim,
Üräyim bağlıyıb därdinän väräm,
Yetiş harayıma lâ-mäkân mänim.
(6+5)

Sözü deyib, gözünün yaşını rävân eliyib rûxsârinä, ärz eliyim dahı nä deyib:

Kimim vardı kime gedim haraye,
Täbib ola märhäm sala yaraye
Şâhlar şahı özün yetiş haraye,
Verginän murâdim Şâh-ı merdân mänim.
(6+5)

Ämmâ götürüb göräh sözünün täxällüsündä nä diyäcäh vä nä cur olacax, ärz eliyim siz şâd olun.

Tärifin eylesäm gälmäz şumârä,
Düşmanın älindä qaldım âvârä,
Şikâriyäm eyle çağırram harayä,
Yetişär hayıma ey subhân mänim.
(6+5)

Deyib genä ağladı. Ağlasın, ağlasın, bi-hûş oldu. Xızr Peygamber 'âläm-i royâdä hûş içindä gälir bının yuxusuna. Şikâri bäs niyä bu qädär âh u nâle elisän? Mägär män sänä tapşırmamışam ki harda dara düşsän çağırgınan mäni? Şikâri üz dolandırdı: Yâ Xızr belä başıva dolannam, män istämädim dahı sänä zähmät veräm. Dedi bura bax görüm män sänä İsm-i Äzäm örgätmämişäm? Dedi yox. Bâtil-i sehri necä? Dedi xeyir heş birisin

[885] . Püflämäk: Üflemek.
[886] . Daraşdı: Dalaşmak.

örgätmämisän ki yâ xizr, örgätsän män niyä âvârä galıram? Bir dana buğça[887] qoydu yerä onun içindä libâs. Şâh-ı zâdä, Bäli. Bu libasları sähär giyäcaxsan äynivä, vä bu İsm-i Äzämdi, örgädiräm sänä, bu da Bâtil-i Sehridi. 'Âläm-i royâdä desin, Şikâriyä örgätdi bunu. Genä'dä här movqe'i dara düşdün mäni çağır kömäyivä.

Ustâdım belä näzmä çäkibdi ki: Xızır Peygamberin adı İbrâhimidi. İlyâs peygämbärin adı Mehämmäd idi. Zülmätdä bular âb-ı häyât'dan içillär, bu olub İlyâs Peygamber, o olub Xızr Peygamber. İskändär dä getmişdi zülümâtä amma âb-ı häyâtdan içäbülmädi. Olar ki âb-ı häyât'dan, içiblär ölmäzlär. Eleyki İsm-i Äzämi vä Bâtil-i Sehri örgäşsin, bu bir zämân hâlä gäldi, hûşä gäldi gördü bäli buğçä âmâdädi vä içindä libâs, vä oları'da ki Xızr Peygamber tapşırmışdı buna xâtirindädi. Tapşırmışdı da ki sähär çağı bu libâsları giyäsän geym-i çârâynävün altınnan, säflärin qabağında dolanasan, İsm-i Äzämi oxuyasan, Bâtil-i Sehri oxuyasan vä püflüyäsän Tûfân-ı Câdu vä Särhäng-i Şâmi'nin qoşununa sarı, olar nä qädär sehr oxusalar day sizä kâr käsmäz. O zaman oların täräfi qäränlığ olar, olar sust olallar, İslâm täräfinin qoşunu ışığ olar. Bäli: Şikâri bu libâsı geyib äyninä vä durub Märkeb-ı Äjdâxâr'a sävâr olsun, gälmağa mäşgûl oldu. Eleyki här iki täräftän säflär ârâstä olup, bu yan täräftä İslâm qoşunu, oyan täräftä Särhäng-i Şâmi'nin vä Tûfân-ı Câdu atmış min sehrgäriniän durublar. Şikâri libasi geyib, İsm-i Äzämi oxuyub, püflädi küffârın qoşununa sarı. Eleyki oların qoşununa sarı oxusun püfläsin, onnan sora ki istillär cäng eläsinlär, Särhäng-i Şâmi'yä üz dolandırdı Tûfân-ı Câdu: Särhäng-i Şâmi: Büyünlärimä nä cur cäng eliyäcağam? Üz dolandırdı: Mäläkä ägär dünänki kimi cäng eläsän, män İslâm qoşunun aradan aparram vä Yämänä'dä sâhib ollam. Dedi: Baş üstä. Bu nä qädär sehr oxudu püflädi İslâm qoşununa ağa kar elemedi.[888] O yan täräf biraz sustalıp,[889] vä biraz sustalıp. Şikâri äl eliyib şämşirä, dilâvärläri äl eliyib şämşirä qabağında qırq qırq gedir, görür ki bularda äslän hissi yoxdu. Cäräyân bu cur olanda dedi: Äyä Qeys-i Rämmâh- Äräb bıları qäzâ tutubdu näyä durmusuz? Bu yan täräftän Qeys-i Rämmâh- Äräb sävâr olub filä yetirdi şämşiri birin qozadı göyä gördü xeyir bınnan häräkät yoxdı, vırdı baş bädännän ayrıldı.Bı yan täräftän Şirzâd-ı Tig-zän yetirdi şämşiri qozadı: Ädä vırram ha, gördü bılarda häräkät yoxdı. Tûfân-ı Câdu gördü nä qädär sehr oxuyur bulara kar elämir. Tûfân-ı Câdu ki gördü iş bu üz üstädi,[890] qoşununnan bir näfär qalmıyacaxdı, älli beş pâdişâhın tihmäsi varidi orda. Tûfân-ı Câdu sehr oxuyub, Särhäng-i Şâmi'ni, Kâmil Väzir vä oların tihmelärin bir bir pardı qoydu bir cäzirädä,[891] Särhäng-i Şâmi

---

[887] . Buğça: Bohça.
[888] . Kar elämek: Etkilenmek.
[889] . Sustalmaq: Bitkinleşmek.
[890] . İş bu üz üstädi: İş bele gidiyor.
[891] . Cäzirä: Ada.

dedi: Bizi näyä gätirmisän? ...[892] Atmış min näfär sehr-gärimi qırdı dağıtdı, döt dana xälifäm qalıbdı. Bular burda qalsınlar, Särhäng-i Şâmi genä başladı ağlamağa: Simizârdan ümidim käsildi, ümidim qalmadı bir näfärä, Kâmil Väzir män neyniyim? Bu yan täräftän Tûfân-ı Câdu dedi: Bura bax görüm mägär sän Simizârdan ötür dâve eliyisän? Dedi: Bäli, mänim dâvam onnan ötürdü. Dedi: onu mänä de gedim gätirim da. Eleyki axşam olsun, Şikâri gördü day Särhäng-i Şâmi'nin qoşununnan ölän öldü, qaçan qaşdı, bir şey qalmadı, qeyidib gälsinnär, genä getdi Simizârın otağına, Simizâr'ın mänzilindä olsun, gecä gäldi arayä, Tûfân-ı Câdu döt dana xälifäsi var olarıda götürüb, gäldi Simizârın bağına, Çün Şikâridä İsm-i Äzäm var vä bâtıl-ı sehr var oları tapabilmiri bı. Ämmâ dolandı dolandı, gördü bir dänä qız yatıb bir otaxta. Ämmâ bu qız kimdi? Simizârın känizidi, adı Pärizâddı. Bihûş dârı[893] verdi buna, bühdü pärdä kilim arasına, bir mäntär oxuyub,[894] götdü qoydu Särhäng-i Şâmi'nin yanında yerä, dedi: Gä sâhib ol Särhäng-i Şâmi. Särhäng-i Şâmi gäldi baxdı gördü ey dâd-ı bi-dâd bu känizidi. Äl eliyib kulâhin başınnan götürdü taptadı yerä, baba bunı niyä gätirirdin? Bu o däyi. Bu kimdi? Dedi känizidi. Dedi bäs bu känizidi eybi yoxdu ayrısın gätirräm.

Onu apardı qoydu yerinä sabbah gecäsi ayrı bir känizdärinnän gätdi. Särhäng-i Şâmi baxdı gördü genä bu o däyili. Kulâhın taptıyıb yerä dubârä aparıb qoysun yerinä, nä qädr dolandı bir şey älä gätiräbülmädi. Genä gälsinnlär sabbah gecä olsun, gecäni süb[895] växtinä kimi dolandı genä bir şey älä gätiräbülmdi. Sübhün zämânindä Şikâri üz dolandırdı Simizârä mänä (mäzirät istiräm ağalardan) hamam yeri qoygunan gedim hamamä, âb-ı täni eliyim, nä xaxdı män issi suya getmämişäm, meydânın läşkärin gärd û gubâri yatıb mänim bädänimä. Bu gessin hämmâmä, çün Bâtil-i Sehri'dä bunun yanındadı bununnan gessin, bu dolandı, bir xeyläh dolanannan sora Simizâr'ı taptı, yuxu içindä, bi-hûş darunu verdi burnuna vä bühdü bir pärdä kilm arasına, särittädi[896] dalısına getmağa mäşgûl olsun. Gälib gälib istir bağın qapısınnan çıxsın, äz- qäzâ-yi räbbâni,[897] (Pärvärdigâr-i mutäâlin näzäri adamın üstündä olsa, heş zad olmaz sän Allahınan ol Allah sännän düz olar.) Elä bu istiyir ki yetirsin qapıya bağın içäri täräfinnän çıxsın eşiyä, bı yan täräftän dä Şikâri yetirir bağın qapısına. Vârid olanda içäri görür ey dâd-ı bi-dâd Tûfân-ı Câdudi. (Kitap yazır atmış äräş bunun qâmäti varidi, bu Tûfân-ı Câdu'nun.) Vay xätâ-kârın birisi, ifritin biri ifrit, nä iş görüsän? Nämänä aparısan? İstedi qaşsın, äl elädi yapışdı däst-bändinnän, hara gedisän? Bu nämänädi aparısan? Burda neynisän sän? Dedi: And işginän säni öldürmüyäcağam. Dedi and ola cälâl-ı ilâhiyä öldürmüyäcağam,

---

892 . Bandın bu bölümü kesiktir.
893 . Bi-hûş dârı: Bayıltıcı ilaç.
894 . Mäntär oxumaq:
895 . Süb: Sübh, seher.
896 . Särittämaq: Sarmak.
897 . Äz- qäzâ-yi räbbâni: Rast gälmek, Allah tarafından rast gelmek.

de görüm bu nämänädi aparısan? Näyä gälmişdin? Dedi män olara qâneh däyiläm. Bä näyä qânehsän? Dedi and işginän mänim bu dalımdki şälämä, ki säni öldürmüyäcağam deyim. Dedi indi mäsälän qovurmadan tarmadan düyüdän noxuddan läpädändi da yığıb bunun arasına, aparır bu nä bülsün Simizâr'i büküb bunun arasına aparır? Dediand ola dalundali şälävä säni öldürmüyäcağam. Bunu diyändä şäläni qoydu yerä istädi färâr eläsin, yapışdı däst-bändinnän, dedi baba hara gedisän axı qoy bi açım, baxım görüm şälän yükün nämänädi? Bunu ipinän säridi ağaca. Dedi axı and işmisän mäni öldürmüyäsän? Dedi and işmişäm säni öldürmüyäm da and işmämişäm ki ağaca da bağlamıyam. Eleyki bunu säriddäsin ağaca, äl elädi pärdä kilimä.Açanda gördü ey dâd-ı bi-dâd Simizâr pärdänin arasında bi-hûşdi. Vay çäpälin biri çäpäl. Munu aparırdın mänä and işdirirdin denän dalımdaki şälämä and işginän säni öldürmüyäcağam deyim? Düz deyisän ämmâ öldürmüyäcağam säni. De görüm bını hara aparırdın? Dedi aparırdım Särhäng-i Şâmi'yä. Dedi bunu oyat[898] görüm. Dedi bänäfşänı damız burnuna vä nûş-dâru da tut o ayılsın. Tûfân-ı Câdu verdi Şikâri damızdı. Bu hâlä gäldi, gözlärin açanda: dedi bäs män burda neyniräm? Dedi säni bu çäpälin birisi aparırdı ba. Durub bxsın Tûfân-ı Câdu'yä dedi: Amandı cävân, öldür bu câdugäri. Dedi sän öläsän män öldürä bülmäräm. Niyä? Dedi: And işmişäm. ey dâd-ı bi-dâd. Simizârä diyändä and şmişäm, Simizâr äl elädi o siyâh zülflärdän bir dästä târ ayırıb, basıb o älbistan mämälärin üstünä göräh Şikâri'yä nä cur diyäcäh bunu öldürgünän:

Sänä qurbân olum ay şer Şikâri,
Aman câvân ha öldür bu câdugäri,
Xärâb eylär tämâm bu rûzigâri,
Aman câvân öldür bu câdugäri.
(6+5)

Dedi başıv üçün män and işmişäm öldürämmäräm. Tûfân-ı Câdu dedi ki: Sän öläsän o evlâdı-İskändärdi, o oğlan tämâmdı, o and içibdi. Sän näğädä diyännän sora o sözün dalı almaz. Tanıyır bular evlâd-ı İskändärdilär, ağızlarınnan day bir söz çıxdı dalı qeyitmäz. Ämmâ Simizâr götürüb göräh obürü kälmäsin necä diyir:

Bu gälmişdi bu gün bura şikâra,
Män gessäydin sän olardın bi-çâra,
Nä rävâdı bülbül yalvara xâra,
Aman câvân öldür bu câdugäri.
(6+5)

Şikâri dedi män sänin başıva and işmişäm, män eliyäbülmäräm ki bunu öldüräm. Tûfân-ı Câdu dedi: Sän näqädär diyännän sora o kişi oğludu, sözün dalı alabülmäz, o mäni öldürmäz.

---

[898] . Oyat: Uyandır.

ey dâd-ı bi-dâd indi gäl buna söz arasında andır ki sän öldürämäsän qoy barı män öldürüm hara ötürür bunu gessi? Götürüb göräh Simizâr dalı kälmäsin nä cur deyib?

Dolduruban peymanasın doldurram,
Saraldunan bu ifriti soldurram,
Simizaram gücümü sänä bildirräm,
Aman câvân ha öldür bu câdugäri.
(6+5)

Şikâri dedi män eliyä bülmäräm. sâhib-i kitâb yazır ki bir qarış qalmışdı ki ipi açsın bunu âzâd eläsin,(çün axı and içibdi) dedi: İndi ki sän öldürmüsän män bunu ötüräbülmäräm gessin, icâzä ver män özüm öldürüm. Dedi mäslâhat sahibisän, män ona and işmämişäm. Tûfân-ı Câdu dedi: Şâh-ı zâdä mäyä sän and işmämisän ki säni öldürmäräm. Dedi män özümä and işmişäm, ama bu şâhzâdädi, ämr ämri şähriyârdı. Bu istir säni öldürsün, män eliyäbülmäräm ki onun gabağın alam. Dedi adamı yandıran ter orası da ki müsälmânın bu cur sözü sûrät-ı şäräfä alması. Simizâr äl eliyib Şikâri'nin şämşirin belinnän çäkib bir dana elä vırdı kämärinän ki ağacınan ikisin böldü saldı yerä. Simizâr sän bu gücün sâhibisän? Hä bir tûfânı qaxdı yer zälzälä eländi, onda sözüm yox, Särhäng-i Şâmi vä döt dana xälifäsi, bular bildi ki Tûfân-ı Câdu'yä âsib yetişdi. Bular ikisi dä qeyitsinlär gälsinlär qäsrä sarı, eşid dâsitâni mının o döt dana xälifäsinnän. Yazır ki bular it sûrätindä, biri vârid oldu bağa, üçüdä eşihdädi, gäliblär xäbär bülsünlär. Biri dolana dolana gälirdi bulara sarı, cäräyânı o cür görändä istädi geyissin haşsın, Şikari äl elädi şämşirä onu da teylädi, onuda aradan apardı. Aradan aparsın, ämmâ o üş dänä ki bağın känârindä,[899] äyyârlar dörädä dolanırdı, Firûz Äyyâr'dan, Färhäng Äyyâr'dan Şäbräng Äyyâr'dan, oları da bular aradan apardılar. Särhäng-i Şâminin äli boşa çıxdı hä[r]yerdän. Eleyki dubârä üz dolandırdı: Kâmil Väzir män neynämäliyäm? Üz dolandırdı: Qurbân män baxıram sänä, sän nä qädär dünyâ-yi mâ-sävâ qoşun ola, vä kömäy istiyäsän, buların qabağında xät eliyäsän, fäqät işi äğär istiyäsän curriyäsän, götür bir dana nâmä yazgınan ki ey Xudâ-päräst, Mänzär Şâh-ı Yämäni, män istiräm täslim olam sizä. Män baxdım sizin dinuz häxdi vä nä qädär tälâş eliyäm, älläşäm, sizin qabağızda gül eliyäbülmräm. Ägär istesäz ki män dönäm müsälmân olam, män gäliräm qonax vä siz mänipeşvâz eläyin. Eleyki nâmä gälsin yetişsin älinä Şikâri üz dolandırdı, Mänzär Şâh-ı Yämäni vä Şikâri buların nâmälärinin cävânın yazıblar ki eybi yoxdı, sän ki din-i İslâmä qädäm qoyusan bizim gözümüz üstündä yerin var. Näxşäni[900] belä çähdilär ki yäni biz müsälmân olax onnan sora qonax dävät eliyäh doslux qoyqx arıya, bälkä bıları bu nöinän tutabülax. Eleyki gälsinlär bıları peşvâz eliyiblär, pey ändâz eliyiblär qabaxlarında qurban

[899] . Känâr: Çevre.
[900] . Näxşä: Harita, al.

käsiblär, Kâmil Väzir, Särhäng-i Şâmi'yä örgätdi ki bu äyyârların boğazın basasan, säsläri çıxmıya, nämänä büt zat ki aslamuzuz bounuvuzdan (hamısı qızıldılar), qıracaxsız atacaxsız oların yanında yerä, bu äyyârlar yığışdıralar, özlärinä mäşgûl olalar, ta bular diyälär onnan sora biz kelme-yi Lâilâhä illä'llâhı diyax olax müsälman. (Harda zâhir-i 'âlämdä batinän yox ki) Eleyki bular tämâm büttäri äl eliyiblär qırıblar töküblär yerä kälme-yi Lâilâhä illä'llâhı deyillär, zâhiri 'âlämindä olullar müsälmân, gälillär, üş gün üş gecä bular burda ceşni tutullar, deyillär gülüllär, yeyillär, içillär, däf tänbûr ney ärgävân säsi âsumânä büländ olub, sâzändälär çalıb, räqqâselär oynuyur, minâye şärâb qoyulub, sâqi şärâbı dolandırır. Üş günnän sora bular icâzä istädilär ki gessinlär öz läşkärlärinä.Ämmâ gessinlär buları bädräqä[901] eliyiblär, yola salıblar. Gedännän sora, Särhäng-i Şâmi kök eylämädi, götdü bir dana nâmä yazdı üş döt günnän soraki: Ey Xudâ-päräst, Mänzär Şâh-ı Yämäni män älli beş dovlätin böyüyäm, här yerdä mänim adıma näqqârä çalınıb, män döndüm oldum müsälmân, bäs niyä siz gälib mäni yola salmısız? Neçä gündü burda sizin müntäzirizäm ki bälkä siz gäläsiz mäni yola salasız. Bu nâmesin yollasın gälib yetirdi Mänzär Şâh-ı Yämäni'yä ve Şikâri oxusun. Şikâri üz dolandırdı: Vah vah vah äcäb xäcâlätliy oldu. Böyüh xäcâlätlih oldu bizä kişi düz deyir gäräh onu yola salax. Ağa! Firûz Äyyâr dedi getmä. Näqädr diyännän sora qäbûl elämädi. Zälzälä Zängi, Qeys-i Rämmâh- Äräb, Yûsif Äräb gil yeddi qärdäş, nä qädr dedilär qäbûl elämädi. Firûz gütürüb bu dillärinän göräh Şikâriyä nämänä diyäcäh? Bändä dä ärz eliyim, ki sän ora gessän nä cur olar? Vägetmäsän nä cur olar. Ärz eliyim doslar sağlığına:

(Ceyranı Käräm havasıynan)

Qorxuram läşkär dağıla başınnan,
Här dağın başında yurd salmaq olmaz,
Qärg ollux[902] däryayä biz göz yaşınnan,
Bäfâlı[903] dostu olanın üräyindä därd olmaz.
(6+5)
Gül ällär,
Ağ biläklär gül ällär,
Bir iyidin däryâcan äğli ola,
Amma yoxsul olsa gülällär.
(Bayatı)

Şikâri qäzebländi bunun üstünä ki bu neçä pâdişâhın böyüdi. Mänä götürüb nâmä yazıb, män gedip yola salmıyım, dönüp müsälmân olup. ey dâd-ı bi-dâd. Firûzun sözün qäbûl elämäsin, götürüb göräh o bürü kälmäsin nä cur diyäcäh? Ärz eliyim şâd olun.

Piyâlävi meyinän doldurallar,
Heyva kimi rängivi soldurallar

---

[901] . Bädräqä: Yolla salmak.
[902] . Qärg olmax: Suda boğulmak.
[903] . Bäfâlı: Vefalı.

Pis därdinän säni öldürällär
Nâmärd insan gälib väfâdâr olmaz.
(6+5)

Ordubâda,
Bu yollâr gedär Ordubâda,
Qoşuna sär-kärdä[904] gäräk,
Vermäsin ordu bâda.
(Bayatı)

Gäl bu sevdâdan äl çähginän, getmäginän. Äyä baxa sözä bälâyä niye düçâr olur? Özünä gäyûr oldu: Olan boşla gessin o yana Särhäng-i Şâmi mänä neyniyäcäh? On yeddi min dilâvärin öldürmüşäm, addı,[905] sannı elä pählävânın öldürmüşäm. Särhäng-i Şâmi ot olsa neyniyäbülär? Haranı ottuya bilär. Ey dâd-ı bi-dâd. Firûz götürüb sözünün täxellüsün bu dillärinän desin, ama gözünün yaşın baharın bulutu kimi tökür ruxsârinä. Bändä ärz eliyim siz şâd olun.

Firûz deyir gäl söz eşid Şikâri,
Götür üräyimnän bu qäm qubâri,
Älinnän alallar o Simizâri,
Bir yara vurallar heş vaxt sağalmaz.
(6+5)

Sözlärin tämâm eläsin, ämmâ Şikâri qäbûl elämädi. Şikâri qäbûl elämäsin, üz dolandırdı Mänzär Şâh-ı Yämäni'yä, Mänzär Şâh-ı Yämäni'yä üz dolandırsın, älli min orda Mänzär Şâh-ı Yämäni'nin döräsindä İslâm qoşunu var, müsälmandılar, ämmâ bu qäbûl eylämädi, qäbûl elämiyändä, Zälzälä Zängi'dä acığ elädi getdi, Qeys-i Rämmâh- Äräb'dä acğ elädi getdi, Yûsif Äräb yeddi qardaşınan olarda küsdülär bınnan geddilär ki sän niyä gedisän? O qonax çağırıb, o bizä dûs[t] däyili düşmändi, şâyäd bu bir näxşädi işliyir. Qäbûl elämäsin, durub äyağa gessin Simizâr'ın yanına, ämmâ Mänzär Şâh-ı Yämäniyä dedi: Şâhâ, olar gedännän sora sän iddävü götür ged läşkärinä sarı mändä budu ha dalınnan gäliräm. Gäldi Simizâr'ın yanına. Simizârä üz dolandırdı: Bäs Särhäng-i Şâmi bir belä nâmä yazıbdı, biz gedirih, iki gün üş gün galax yollandırax onu gessin. Simizârın da äğli käsdi,[906] dedi, xûb da o da bir dana pâdişâhdi, dönüb müsälmân olub, çox yaxcı olar siz gedäsiz onun yanına yola salasız. Ämmâ bu eynidä kim yetirdi: Mâh-ı Zämin, [Şikâri] durur äyağa ki çähmälärin[907]geysin gessin, Mâh-ı Zämin cäräyannan bâ-xäber olur, Şikâri oturub sändälin üstündä sağ äyağına çähmesin gymişdi istiyirdi sol ayağına geysin, Mâh-ı Zämin äl eliyib çähmäsin çähdi äyağnnan çıxatdı. [Şikâri dedi]: Bäs dâyä can niyä bä elä eliyisän? Deyir And ola o cälâl-ı ilâhiyä qoymaram

[904] . Sär-kärdä: Başçı.
[905] . Addı: Adlı.
[906] . Äğli käsdi: Mantıklı buldu.
[907] . Çähmä: Çizme.

gedäsän. Sän nä iş görüsän? Näqädär diyännän sora qäbûl elämir. Bu säfär götürüb göräh Mâh-ı Zämin Şikâriyä nä diyäcähdi. Ärz eliyim äyläşänlär sağlığına:

Pärvânä täk, qoy dolanım başıva,
Yoxdur xäbärin bu qäzânın işinnän,
Rähmin gälsin gözdän axan yaşıma,
Dünyalar qärg olar bu gözyaşımdan.
(6+5)

Mâh-ı Zämin ikiminci sözün götürüb Şikâri'yä bu dillärinän desin:

Ägär gessän säni orda tutallar,
Qollarıvı dar gärdändä çatallar,
Häna yerinä qanıvı älä yaxallar,
Yoxdur xäbärin bu qäzânın işinnän.
(6+5)

Bu qäzâ vû qädär-i ilşahidi sän gäl bu daşları ätäyinnän töhgünän, getmeginän. Näqädr diyännän sora, dedi Mâh-ı Zämin Särhäng-i Şâmi altıaydı burda männän cäng eliyibdi, on yeddi min addı sannı pählävânın öldürmüşäm, mänä neyniyäbülübdü ki indi neyniyä? Dedi: ey dâd-ı bi-dâd, sän bülmüsän ki axı, qulağ asgınan Mâh-ı Zämin sözünä, gäl sän bu Mâh-ı Zämin'in sözünnän çıxmagınan. Simizâr da üz dolandırdı buna: Gäl getmäginän, qäbûl elämädi, Mâh-ı Zämin götürüb dübârä göräh Şikâri'yä nä deyir bändä ärz eliyim:

Mâh-ı Zämin bilir sänsän şer Şikâri,
Heş käs bilmäz fäläk sayan şumâri[908]
Bir gün olar alallar älinnän Simizâr'i,
Yoxdur xäbärin bu qäzânın işinnän.
(6+5)

Dedi sän saydığıvı say qoy bir täräfä gör fäläh nä sayır. Nä qädär desin söz beyninä batmadı.Näqädär dedi söz beyninä batmadı, Mâh-ı Zämin iteledi bir täräfä, Simizâri itäliyib bir täräfä çähmälärin geyib äyağına, Märkeb-ı Äjdâxâr sävâr olsun, Şirzâd-ı Tigzän'dä Mänzär Şâh-ı Yämäniynän gedib, bu da Märkeb-ı Äjdâxâr'a hey vırıb dalıdan yetirsin. Ämmâ eşid dâsitâni Särhäng-i Şâmi'dän: Särhäng-i Şâmi näxşäni belä çäkib, täğribän bu älli min müsälmândı, Mänzär Şâh-ı Yämänidi, Şikâridi, Sirzâd-ı Tigzändi, bu belä näxşä çäkibdi ki täğribän on yerdä buların qonaxlığıdı, bölübdü, här beş min beş min veribdi bir çadıra, bularada belä örgädibdi ki bular üş gün burda qalacaxlar, o zämâni ki mänşeypur[909] verdim vırdılar, o zäman siz bu älli min müsälmânı muhasiriyä salıb, tutacaxsız. Män'dä o zaman şeypur vırdıracağam ki Şikâriynän, Şirzâdı tutam. Bäli bu bu näxşäni çähsin qalmaxda olsun, bu yan täräftän bılar gälibdi, älli min müsälman läşkär yenib, (Mänzär Şâh-ı Yämäni) Särhäng-i Şâmi bıları peşvâz eliyib, päyändâz eliyib, neçä dana qurban käsdirib, onnan

[908] . Şumâr: Sayı, saymak
[909] . Şeypur: Boru

sorama, bir deyir min gülür, çox şâd-nişin dolanır bulara, päzirâlığ eliyir,[910] Şâh-ı zâdä çox xoş gälmisän, qädäm äzizlämisän, hä belä ha axı dâvâdan nämänä çıxar? Qan töhmaxdan nämänä çıxar? Allah bizi hämişä bele eläsin, filân[911] behman, bu sözlärdän, xûb näbülsün bu da. Üş günä kimi bular yeyiblär içiblär, däf tänbûr ney ärgävân säsi burda da âsimânä büländ olub, ämmâ üçümüncü gün eşid dâstâni Särhäng-i Şâmidän. Özün verdi âşpazxanayä,[912] aşpaza[913] tapşırdı buların ikisinin dä gäzâsinä bi-hûş dâru vıracaxsan, vä sâqi ki arada minâ-yı şärâb dolandırıb olara da tapşırdı ki buların şärâbinä bu gecä bi-hûş dâru vurasan. Eleyki şärâbä gäzâyä bi-hûş dâru vırsınlar, bılar üş gündü yeyillär içillär, şärâbın üstünnän bir dä bi-hûş dâru içillär, Şirzâd-ı Tigzän bir zämân baxdı Şikârinin üzünä, Särhäng-i Şâmi'yä qonaxdılar, dedi xan ämi mänim eläbil hâlim dolandı, sän mänim gözüme belä iki üş döt görünüsän. Dedi Şirzâd And ola cälâl-ı ilâhiyä sän dä mänim gözümä döt görünüsän, olmuya bu oyun çıxaddı bizä, ey dâd-ı bi-dâd. Şırzâd götürüb bu dillärinän göräk Şikâriyä nä diyäcäk? Bändä ärz eliyim äyläşän ağaların hamısının sağlığına:

(Qärädağ Şikästäsi'nän)

Canım qurban olsun xan ämi,
Qärib yerdä qäzâ işin işlädi,
Allah heç vermesin yamanı,
Qärib yerdä qäzâ işin işlädi.
(6+5)
Gedäräm ölkä sännän,
Qoxmaram yol käsännän,
Gäl bir qol boyun olax,
Bäklä ayrıldım sännän.
(Bayatı)

Şirzâd ki bu sözläri deyib, Şikâri vä Şirzâdı bi-hûş dâru tutup, hämi gäzâyä bi-hûş dâru vırıblar, hämi şärâbä bi-hûş dâru vırıblar. Dedi sän ölmüyäsän, bu bizä yaman iş işlädi burda. Dadaş: Kişinin dünyada kişidän näyi artığ olar: Ehtiyäti. Här adamınan häm-nişin olmaq olmaz, här adamınan bir yerä getmağ olmaz, insan gäräh ehtiyatın älinnän vermiyä, bir dana düşmanı da olsa onu gäräh näzärindä fil hesâbı görä. Şirzâd göräh obürü kälmäsin nä deyir?

Märd iyidlär hırxasına bürünür,
Gözällärin zülfü dalısıcan sürünür,
Dünya gözüme çox qaranlıx görünür,
Qärib yerdä qäzâ işin işlädi.
(6+5)

Män âşıq günlär ayrısı,

---

[910] . Päzirâlığ elämäk: Ağırlamak.
[911] . Filân behman: Falan filan.
[912] . Aşpazxana: Mutfak.
[913] . Aşpaz: Aşçı.

Bülbül güldän günnär ayrısı,
Bir sahat ayrılıqına dözmüyen canım,
Fäläh vurdu oldu günnär ayrısı.
(Bayatı)

Dübârä götürüb Şirzâd deyib xan ämi qorxuram fäläk bizim aramıza ayrılıq sala vä izzätimiz älimizdän gedä. Dedi oğlum olmuya şärâb tutubdu säni? Birinin yanında irâddı[914] mänä keflänmäh[915] ämma bir neçä ärzim vardı, istiräm diyäm sänä. götürüb bu dillärinän göräk nä diyäcäh. Ämmâ Mänzär Şâh-ı Yämäni ustâd belä yazır ki oturub çadırın yelkanına sarı, Märkeb-ı Äjdâxârı'da bağlıyıb ele çadırın dibindä ki ehyanän bir täsâdüf üz versä, män barı bu Şikâri'nin ki Märkeb-ı Äjdâxâr'ı var onu minim aradan çıxım. Çün Märkeb-ı Äjdâxâr'ı heç at tutabilmäzdi, görür day väz nâ-cur olur buları bala bala day mäşrûb tuturi, bilmir ki bulara bi-hûş dâru veriblär, ägär bülä, Şikâri yerinnän häräkät eläsä ya Şirzâd, durabimäz ki yıxılar yerä, Şirzâd istiyir sözünä xâtämä versin bändä dä ärz eliyim:

Bir neçä ärzim var eyläyim sänä,
Şirzâdam keflänmax irâdı mänä,
Yârä häsrät qaldıx häm vätänä
Qärib yerdä qäzâ işin işlädi.
(6+5)
Dağlar abı boyandı,
Yatmış qälbim oyandı,
Fäläh bir iş işlädi,
Zülüm ärşä dayandı.
(Bayatı)

Şirzâd inän Şikâri älli min müsälmân ilä gecäyi orda tutuxlandılar. Üz dolandırdı: Vay xärâbâti sän bu gecä bizä nä iş işlädin? Bu nä qonaxlığıdı? Bu nä päziralığıdı bizdän elädin? Ämmâ Allâh rähmät eläsn geçän şâirlärä, Miskin Äsäddändi bu söz:

Oturanda otur durgunan,
Zâtı sütü dürüst märdinän,
Gän dolanıb gän gäzginän,
Hämmäşä nâ-märdinän.

O nâ-insafı, şan fırsatı ölsün yaman därdinän, män yalannan heyiflänim yanım ona bir sahat. İnsan dadaş oturub duranda bi fikr eliyä, görä kiminän oturur, kiminän durur, hämnişini kimdi? Zât û sütünä äsl-i näsäbinä bir äl apara äl gätirä. Ämmâ Särhäng-i Şâmi üz dolandırdı: Bäli ey diâvär, mäni müsälmân elädin, onnan işim yoxdu, on yeddi min bälli başlı pählävanimi öldürmüsän, onnan da işim yoxdu, Simizârı älimnän almısan, onnanda işim yoxdu, sän demisän ki männän sänä dos[t] çıxmaz? Särhäng-i Şâmi bu sözläri desin Mänzär Şâh-ı Yämäni'dä gözdü bulara. Ämmâ Şikâri yerinnän häräkät elädi,[dedi]: Vay arvaddan

[914] . İrâd: Ayıb, pis.
[915] . Keflänmäh: Serhoç olmak.

äsgih,[916] bu nä işidi işlädin bizä? Källä baş äyax gäldi yerä, Şiezâd istädi yerinnän häräkät eläsin, o da hâkäzâ.[917] sâhib-i kitâb yazır ki Särhäng-i Şâmi'nin özünä läşkärdä bärâbär dilâvär yoxidi, ämmâ Şikâri bunun gözünüm otunu almışdı, ani däqiqädä çöküb buların qolun bağlasın, bunun başı mäşgul oldu olara, Mänzär Şâh-ı Yämäni ani däiqädä qalxıb Märkeb-ı Äjdâxâr'ın üstünä getmähdä olsun. Pählävanlardan OVräng, Kovräng döt min näfärinän attanırlar, Mänzär Şâh-ı Yämäni'ni tutsunlar bayağ aradan çıxdı, Märkeb-ı Äjdâxâr'ı nämänä tutabilär? O aradan çıxmaxda olsun, bu yan täräftän Särhäng-i Şâmi verdi şeypuru çalsınlar, şeypur çalınmax hämin älli min näfär müsälmanın qolu daldan bağlanır. Ay qardaşlar Särhäng-i Şâmi färmân versin buları burda tutmaxda olsunlar, bir yerä cäm û cur äsir elämähdä olsunlar, eşid dâsitâni Mâh-ı Zämin dän. Mâh-ı Zämin dedi: Simizâr, bäli. Şikâri getdi, ämma day bir dä umud olma sağ sälâmät geyidä gälä bura. Dedi: Vay ağzın sınsın sänin necä bu sözü deyisän? Dedi: Görärsän da bu gecä Şikâri tutular, Şirzâd da tutular, o bürülärinän işim yoxdu. Särhängi Şâmi sänin dalınca adam yollar, adam yolluyanda sän diyäsän ki o mänim qardaşımdı. Bir neçä kälmä buna söz örgätsin, ammâ kimdi qäbûl eliyän? Simizâr qäbûl elämir ki. Bu yan tärftän bu xäbär gäldi yetişdi Simizârınan Mâh-ı Zämin'ä. Qapı döyüländä dedi: Bä sän deyirdin gälmäz? Dedi: O Şikâri däyi ki Särhäng-i Şâmi mämûrlarıdı gälir säni aparsın. Eleyki bular qapını aşsınnar gördü bäli Särhäng-i Şâmi'nin mämûrlarıdı. Xanım durun äyağa göräh, hâra? Cäräyan bu cur oldu: Şikâri Şirzâd älli min näfärinen tutulup, Mänzär Şâh-ı Yämäni qaçıp, bu yan täräftän dästgir elädilär äsir gätirillär buları, Särhäng-i Şâmi'nin yanına. Ey dâd-ı bi-dâd Särhäng-i Şâmi buları saldı bi dana çadırın içinä, Şikâri Şirzâd da ayrı çadırın içindädi. Särhäng-i Şâmi yetirdi: Simizâr belä başıva dolannam, sännän ötürü ölüräm. Dedi: Vay xätâ-karın birisi ägär yaxına gälsän üzüyümün qaşı zähridi, içäräm ani däqiqädä ölläm. Niyä? Dedi xätâ-karın birisi sän ägär mäni istiyirdin, niyä dädämi qaçax saldın vä qardaşımı da tutuxluyup, qolun bağlamısan? Kimdi sänin qardaşın? Dedi Xudâ-päräst, Därviş-bästä mänim qardaşımdı da. Sâhib-i kitâb yazır bu Särhäng-i Şâmi elä şör gözdü, belä äyyaşdı ki bir dana arvadan ötür eliyäbülär dünyayı cänge çähsin. Neceyki bir belä adam ölüp, bir Simizâr'ın üstündä. Ämmâ bu täräftän bunları gätirdilär Şirzâd'la Şikâri olan yerä. Bu eyni dä Mâh-ı Zämin yetirdi Şikârinin bärâbärinä, qolların saldı boynuna: Cävân sänä demädim getmäginän? Mâh-ı Zämin götürüb bu dillärinän göräk nä deyäcäk, Şikâri bildi ki bu Mâh-ı Zämin bilici arvatdı:

Başına dolanım gül üzlü cävân,
Biliräm därdivin yoxdu därmanı,
Yazıx canım qoy sänä olsun qurbân,

---

916 . Äsgih: Alçak.
917 . Hâkäzâ: Aynen.

Dedim ki qeyitmäz bunun färmanı.
(6+5)
Qan eylär,
Divân eylär qan eylär,
Dost mäni bu hâlda görsä,
Ya ölär ya qanıma qan eylär.
(Bayatı)

Särhäng-i Şâmi dedi: Nä deyirsän ona? Dedi: Heş zad diyiräm ki Särhäng-i Şâmi'nin sän niyä färmâninnän çıxırdın?

12.bölümün sonu

Simizâr Gözünün yaşın baharın bulutu kimi ruxsârinä rävân eliyir, Xocästä Bânû qıza teskin-i qälb verir, Mâh-ı Zämin götürüb bu dillärinän [Şikâriyä] desin män ärz eliyim siz şâd olun: (Yanık Käräm Havası):

Çaresiz dertlerin olmaz devası,
Qoymusan başıva göhärden tacı,
Bu ona qardaşdı Simizâr bacı,
Verirsen qätlinä bunun färmanı.
(6+5)
Gälirdim qırağınan,[918]
Gül bişdim orağınan,
Bir cüt[919] tärlân itirdim,
Gäziräm sorağınan.[920]
(Bayatı)

Särhäng-i Şâmi dedi män xeyir, män heş vädä bu işi görmäräm. Doğrudan män ölüm bu Simizâr'ın qardaşıdıı? Dedi Başıv üçün, sän öläsän qardaşıdı. Şikâri burda bir rämz anladı, bildi ki bu Mâh-ı Zämin çox bilmiş adamdı, üz dolandırdı: Ägär ölmüyäm qalam, sännän bi-icâzä[921] bir xortum su içäcağam, onu da sännän bi-icâzä işsäm, bäs mänim dädämnän xäbärim yoxdu, män välä'el-zinâdan[922] äsgiyäm.[923] Niyä: Gördü bursa säyâsät işlätdi axı, Şikârini Simizâra baci xitâb elädi. Ämmâ Särhäng-i Şâmi'dä gördü buna ägär bir noqtä-yi zäf yetirä Simizâr buna bäli demiyäcax. Ämmâ Mâh-ı Zämin dâyä istir sözünün täxällüsün yetirsin, män ärz eliyim siz şâd olun, düşmanın ömrü başa yetirsin.

İyidlikdä vardı bunda nişânä
Tärifin eyläsäm, gälmäz dästânä,
Nâmäni gäräh yazaydın bu cävânä,
Öldürürsän indi sän bu cävânı?
(6+5)

---

[918] . Qırağ: Känar.
[919] . Bir cüt: Bir çift.
[920] . Sorağ: İz, haber, sorma.
[921] . Bi-icâzä: İzinsiz
[922] . Välä'el-zin: Piç.
[923] . Äsgih: Eksik, Alçak.

Oyan dağlar,
Al qana boyan dağlar,
Buyanı zülmätxanadı,
Necädi oyanı dağlar?
(Bayatı)

[Särhäng-i Şâmi] Dedi: nä xeyir män harda öldürüräm. Bura bax görüm indi ki bu buna qardaşıdı, bäs niyä bu qızı vermirdi mänä? Dedi män sänä ağzımda gül kimi söz deyiräm ki gäräh sän nâmäni bu cävânä yazaydın, cävândı, beyin doludu qanınan qol quvvälidi, äğli zoruna çatırı. Sän nâmäni yazdın Mänzär Şâh-ı Yämäni'yä bunun da acığı tutdudu, oydu ki vermirdi qızı, neçä müddätdi, altı aydı burda gänc[924] [cäng] eliyiri. [Särhäng-i Şâmi dedi:]And ola başıv üçün, Mâh-ı Zämin dayä Büt-i Üzzâ'yä, Lât u Mänât'ä, män öldürmäräm daha bu cävânı, çün bu cävân Simizarin qardaşıdı, män öldürmäräm, ammâ qolların da açabülmräm. (Çün niyä? Qorxur axı). Bäli buyan täräftän Şâm ähli, Misr ähli, nä qädr ki orda cämâät varidi, Särhäng-i Şâmi'nin täräftarıydı, ägär Särhäng-i Şâmi qoya bunu rizä rizä dorallar. Dadaşım; häq incälär ammâ Allah täräfinnän üzülmäz. Särhäng-i Şâmi millätä üz dolandırdı: Bäs siz âram olun, tâ män bunu aparım Şâmä, Şâm'dä Simizâr'ınan özümä toy tutum, onnan sora siz nä cur desäz män hâziräm ki bu cävânı o cur öldüräh. Çün niyä? Nänä yoxdu ki oğlun öldürmädi, arvad yoxdu ki ärin öldürmädi, dädä yoxdu ki oğlun ölüdrmäsin, qardaş yoxdu ki qardaşın öldürmäsin. Bir elä qoşun oyanda on yeddi min Särhäng-i Şâminin pählävanın öldürdüptü, Şikâri. Axı män indidän bunu öldürsäm, Simizâr mänä äl vermäz, män Simizârdan kâm-ı dil hâsil eliyämän tâ säbr eläyim, aparım çıxadım şâmä onnan sora. Göydä Allah, yerdä Mâh-ı Zämin bu näxşäni çähdi, buları elädi bacı qardaş, ki Särhäng-i Şâmi bını öldürmäsin. Simizâra bu nä qädr elädi ki bunnan otursun, bir piyâlä şärâb işsin, Simizâr dedi ägär mänä yäxinnäşsän, üzüyümün qaşında zähr var içib özümü öldürräm. Särhäng-i Şâmi bunun qorxusunnan dalı çäkilir qabağa gäläbülmüri, väl qovl verdi ki Särhäng Âbad varidi, orada bir dana şähr idi, ora yetirändä sännän oturub danışacağam.(Simizâr qolu veri). O täräftän bunun bir dana pählävanlarınnan varidi, adı Râyiz-i Şâmidi. Râyiz-i Şâmi'ni Särhäng-i Şâmi burda tihme qärâr verdi. Mänzär Şâh-ı Yämäni qaçıb, Qeys-i Rämmâh- Äräb, Firûz Äyyâr, Yûsif Äräb gil yeddi qardaşdı, Zälzälä Zängi bunun cälâlı başınnan dağılıb. Râyiz-i Şâmi'ni Särhäng-i Şâmi burda tihme qärâr verdi. Ämmâ ustâd belä näzmä çäkib, buyurduğu bu curdu vä kitâbın yazısıda bu curdu ki: [Särhäng-i Şâmi] Xacand-ı Väzir'inän Bähmän Väzir'i Râyiz-i Şâmi'yä väzir qärâr verdi. Birneçä gün ceşn tutannan sora durublar burdan çöşdülär.[925] Şikâri'nin bağlıyıblar bir dana ärrâbänin üstünä, Şirzâd-ı Tigzän'i dä bir dana

[924] . Aşık cäng eliyir yerine, gänc eliyir söylemiştir. (Dil sürçmesi).
[925] . Çöşmaq: Göç etmek.

ärrâbänin üstündä, misl-i inki çar-mıxa çäkiblär, älli min müsälmanı da qolu bağlı aparıllar Şâmä, äsir. Az gäliblär çox gälblär yetiriblär Särhäng-Âbadä. Üş gündü Särhäng-Âbad'dä istirâhätlih eliyillär, ämmâ Simizâr bilmir. Särhäng-i Şâmi istir gessin qızın yanına. Qız dedi: Mägär sänä dememişäm yanıma gälmä, yanıma gälsän üzüyümün qaşı zähridi, içib aradan gedäcağam, özümü hälâk eliyäcağam? Särhäng-i Şâmi qeyitdi. Dedi män sänä demişäm Särhäng-Âbad da. Âmâ Särhäng-i Şâmi üstün vırmadı ki, bu hälä ehsâs elämir li üş gündü Särhäng-Âdaddadı. Öz özünä dedi, xûb neyniyäh. Gäliblär buyan täräfdän häräkät eläsinlär, bının bir dana qızı var Nâzik-bädän. Nâzik-bädän'ä nâmä yadı. Ustâd belä näzmä çäkibdi ki: Särhäng-i Şâmi ki İskändärdän sora dünyaya küfr pärçämin vırıb, bu dünyaya pâdişaddi, ama Nâzik-bädän dä buna padişahdı, Egär Nâzik-bädän olmasa bu şahlığ eliyäbülmäz. Götürüb Nâzik-bädän'ä bir dana nâmä yazıb: Qızım; O Därviş- bästä deyillär, Xudâ-päräst deyillär, bının neçä dana adı vardı, o cävânı tutmuşam älli min müsälmanınan gätiriräm. Bäs ver bizi peşvâz eläsinlär.[926] Buyan tärfdän qâsid yetişib, nâmäni yetirsin Nâzik-bädän'ä. Nâzik-bädän verdi car çähdi: (Çün Şikârinin dilâvärliğin, cävânlığın, oğlanlığın, gözälliğin eşidib), ägär bir näfär bıları ki ärrâbä üstündä gätirillär yaxına yetirä, ya mäsälän bulara timsalän daş ata, ya bir dänä ayrı bir zäfär[927] [zärär] yetirä Nâzik-bädän car çähdiriri mänim älimnän qurtula bilmäz verräm dilini peysärinnän çıxadallar. Dadaşım Şamın gözäli adınandı, külä quyluyasan, çıxardasan çölä genä bu biri gözälläri pozar. Gürg gözälidi, Şam gözälidi, adınandı dünyadä. Nâzik-bädän ki Nâzih-bädän. Allâh T'âlâ gözälliği paydı ceribdi da buna, gözällih ayrı bir sovgatdı.[928] Bu yannan Nâzih-bädän cälâl ilä çıxıblar buları peşvâz eläsin, gözü sataşdı Şikâriyä vä Şirzâd-ı Tigzän'ä. Gördü bular iki dana dilâvärdilär,ärrâbänin oyan bu yanınnan sallanırlar yerä, ämmâ çâr mixa çäkiblär ärrâbänin üstündä älli min dana müsälmanında qolları bağlı. Buları gätirillär, Şikâriynän Şirzâd-ı Tigzän'i ikisin bir zindana salıllar. Särhäng-i Şâmi'nin on dana zindanı var. Öbürülärin beş min altı min bölüllär verillär bir zindana. Bular zindana gedännän sora [Nâzik-bädän] qeyidir gälir özi käniz libâsı geyir. Särhäng-i Şâmi üz dolandırır: Qızım Nâzik-bädän. Bäli. Gör neyniyäbülärsän o qızı mänä râm eliyäsän, bälkä bu gecä männän häm-nişin ola, männän bir neçä piyâle şärâb içä. Dedi: Ata can eybi yoxdu, qäbûlimdi, amma män bir gün sännän movhlät istirä, axı çün o yol gälib, yorgundu, xästädi, nâ-rahatdı. Olmaz ki bu tezlihtä. Dedi: Eybi yoxdu qızım, sän nä cur diyisän elä o curdu. Särhäng-i Şâmi Nâzik-bädän'in sözünnän çıxmaz. Nâzik-bädän gälib käniz libâsı geyib äyninä, çün şâh-zâdädi, öz libasın o libâsın altında pünhân elädi. Gälib

---

926 . Peşvâz elämaq: Karşılamak.
927 . Zarar yerine aşık zäfär söylemiştir. (Dil sürçmesi)
928 . Sovgât: Töhfe.

yetirdi häräm-xâniyä, Simizârdi, Mâh-ı Zämin di döräsindä bir neçä näfärinän yetiriblär häräm-xânyä. Gäldi gördü bu zâr-zâr ağlıyırı, âh- fegân eyliri. Nâzik-bädän istir qızı danışdırsın.[Dedi]: Nâzänin sän çox xoş gälmisän. Niyä bu qädär ah u fägân eliyisän? Säni kiçih adam almıyıbdı ki? Särhäng-i Şâmi bir dünyâyä pâdişâhdı, nä qädr diyännän sora cävab vermedi, cävâb vermiyändä Nâzik-bädän itir bu qıza bir neçä kälmä söz desin, tâ üräyinin mätläbin älä gätirsin niyä ağlıyısan? Mâh-ı Zämin cävab verdi ki bunu o zämâni ki tutublar gätiriblär qardaşıdı, bir dä ämoğlusudu, ona görä ağlıyır, ağlamasın neynäsin? Dedi nâzänin mänim bir neçä kälmä sözüm var diyäcağam, ämmâ bu şärâyitinän ki bir mänä yalan danışmıyasan, bir dä ki mänim sözümnän çıxmıyasan. Qız götürüb bu dillärinän bir zâri kärämiynän götürüb göräh Nâzik-bädän Simizârä nä diyäcäh bändä ärz eliyim äyläşän ağaların hamısının sağlığına: (Zari Keremi)

Pärvânä täk qoy dolanım başıva,
Bir gün sänin olsun bir gün mänim,
------- [929] verginä o göz yaşıva,
Bir gün sänin olsun bir gün mänim.
(4+4+3)

Simizâr üz dolandırdı: Nämänä bir gün sänin olsun bir gün mänim? Dedi qulağ as deyim da nämänä bir gün sänin olsun bir gün mänim. Sän mänim käniz olmama baxma. Simizârda bülmür ki Nâzik-bädän di. Dedi mänim älimnän hämi iş gälär hämi dä nä desän eliyäbülläm. Qulağ as deyimda nemänä bir gün sänin olsun bir gün mänim.Götürüb qız öbürü kälmäsim bu dillärinän desin:

Qoymaram qalasan burda âvârä,
Bağrımın başına düşübdü yârä,
Mänim älimdädi här därdä çârä,
Bir gün sänin olsun bir gün mänim.
(4+4+3)

Dedi axı canım nämänä bir gün sänin olsun bir gün mänim, mänä deginän mändä bülüm elä diyisän bir gün sänin olsun bir gün mänim. Dedi qulağ as diyimda nämänä bir gün sänin olsun bir gün mänim. Sözünün xâtimäsin[930] bu dillärinän desin, bände ärz eliyim siz şâd olun:

Loğman mänäm eyläräm därdä çârä,
Nâzih bädän därdi gälmäz hesâbä,
Desän gäl eyliyäh iki pârä,
Biri sänin olsun biri mänim.
(4+4+3)

Dedi canım nämänäni eliyax iki pârä? Ämmâ Mâh-ı Zämin ârifdi, “El ‘ârifu minäl-işârä.”[931] Mätläb rovşän olubdu. Durdu äyağa dedi: Nâzänin män bülmüräm sän kimsän? Känizsen,

[929] . Kasetin bu bölümü düyulmadı.
[930] . Xâtimä: Son

küflätsän? Ya Şâh-zâdäsän? Şikâri bunun söygülüsüdü.[932] Hä belä da sözün düzün goygunan ortaya. Äl eliyib libâsların äyninän çıxaddı, äyninän çıxadanda gördülär ey dâd-ı bi-dâd, bu Şâh-zâdädi, ämmâ Mâh-ı Zämin diyändä bu bunun söygülüsüdi, Simizâr qaxdı Mâh-ı Zämin'in üstünä: Vay lävänd-i xärâbâti, sän mänä deyisän denän qardaşımdı, indi dä gätirmisän mäni burda xâr elämäyä? Dedi ki nâzänin sän nâ-rahand olma görüräm sän hälä cävânsan bu cur şeyleri düşünmüsän. Äğräbin quyruğu kimi eşq qızın annında çämbär bağlıyıbdı, az qalır Şikârinin eşqinnän bu divânä olsun Şikârini deyir bir gün sänin olsun bir gün mänim. Elädi bala? Dedi: Bäli. Nâzik-bädän üz dolandırdı: Ägär dädä malı kim qovl veräsän männän şärik olasan, yüz il zindanda qala qoymaram başınnan bir tük äsgiy olsın.[933] Dedi: O müsälşman olmasan almaz, sän gäräy ävväl müsälman olasan sora. Ustâd belä näzmä çäkibdi, kitanın yazısı bu curdu ki: Ele orda qız kelme-yi teyibe-yi "Lâ ilâhä illä-llâh" diyib, döndü oldu müsälmân. Bäli qovl û qärâr eliyiblär ähd û peymân eliyiblär ki, Şikâri zindanan çxannan sora bular ikisi Şikâriyä şirkät olsunlar. Ämmâ bu ähd û peymâni elämäh hämin Nâzik-bädän bir dana döhdür istädi. Çün därbârdı, döhdürläri var. Döhdür öz özünä deyir nä äcäb bu mäni istädi? Nâzik-bädän Döhdürün qabağına bir tabax qızıl qoydu yerä. Döhdür dedi: Nâzänin mäni nä üçün istämisän huzurivä? Üz dolandırdı: Döhdür can, bı qıza elä bir dava veräsän ki bı qız märiz ola ki heş käs bının yanına gäläbülmiyä vä onunda ziddin dä cübrân eliyäsän ki här movqei o häbbi atdı, dura bu cur mämûli halində otura. Dedi: Mä eliyäbülmäräm, istisän mänim balalarımı yetim qoyasan? [Nâzik-bädän] iki näfär färraşlardan[934] çağırıb, dedi bunu götürün aparın rahatlayın.[935] Dedi: Xanım sov xatalarıvı mänim başımnan, mänim balalarım yazıxdı. Dedi: Mägär tanımısan män Nâzik-bädän'äm. Dedi: Baş üstä tanıdım, icâzä ver bular gessinlär eşiyä, män ämäliyâtın eläräm. Eleyki cällâtlar gessin, buna bi dana häp verdi, dedi bu häbbi atcaxdı, gedärsän dädovvä diyärsän ki Simizâr bi-hûşdi az qalır aradan gessin, onda mäni istä män işläri yer be yer eläräm. Dedi: Baş üstä, qızılı da verib ona, gecä gälsin arayä häbbi verib, qız atdı, sähär därhövül[936] özün yetirdi dädäsinin huzûrinä,(Särhäng-i Şâmi'nin). Dädä cân: Bäli. Dünän ki o qızı gätirmisän du gäl neynisän elä. Nolur ki? Heş zad ölür. Necä ölür? Durub özün därhövil yetirdi Simizâr'ın bärâbärindä, gördü xeyir baba, Simizâr eläbil bir dana güldü solupdu, nä hissi var, az qalır näfäs qät' olsun, äl eliyib başınnan kulâhin götürdü taptadı yerä. Amandı döhdürü tez gätirin, adam yolladılar hämûn döhdürü gätirdilär. Vârid olsun içäri, äl elädi bunun näbzinä baxsın, äl

---

931 . "El 'ârifu minäl-işârä": Araça cümle: Arif işareden anlar.
932 . Söygülü: Sevgili.
933 . Başınnan bir tük äsgiy olmamaq: Zarar görmemek, telinden bir asç eksik olmamak.
934 . Färrâş: Hademe, memur, burada cellât.
935 . Rahatlatın: Burada öldürün anlamında.
936 . Derhövül: Der hal.

elädi däsmâlı[937] çıxatdı basdı ağzına, hammını töhdü eşiyä, [dedi:] "Bir näfär bunun yanında qalmasın, qädağandı[938] bu bir dana därdä düçâr olubdu ki här kim bının yanında qalsa o da bu därdtän tutacax." Hamını töhdü eşiyä. Särhäng-i Şâmi. Bäli. Bu bir dana därdä mubtälâ olubdu, kişi qismätinnän ägär biri bunun yaxınlığına gälä, o därdtän o da tutacaxdı. Beyinnän gedär. [Särhäng-i Şâmi dedi:] Bura bax görüm bu dät kişidän ötürdü ya arvatdan da ötürdü? Dedi: Xeyir arvad qismätinä kar elämäz,[939]fäqät kişiyä zärär elär bunun märäzi. Dedi bura bax görüm bunun çâräsi var ya yox? Dedi: Täqribän qırx il çäkär. Qırx ilk bir şey däyil ki qädim adamlar min il ömr elärdilär indiki kimi däyi ki. Dedi canım bunu biraz aza[l]d da. Dedi: Qoy görüm neynäräm. Bälkä inşâllah davaların täsiri çox oldu, beş il on il üç il tez başa gäldi, väli ammâ bunun qırx il mu'âlicäsi[940] var ki täbâbätiy eliyäm, bu dät bunnan bär-täräf ola. Axı bu dät hardan gäldi? Bu dünän sağ sälâmätidi? Dedi: Bu qorxudan gälib, hövüşnädän[941] bu dät gälibdi buna. Särhäng-i Şâmi döndü özü täsdiq elädi: Düz deyisän döhdür, onun ki dädäsi qaçaq düşdü män qardaşın tutub gätimişäm, älli min müsälmanınan, filan behman, Särhäng-i Şâmi özü bunun sözün täsdiq elädi ki qorxudan bu märäz buna gälibdi. Särhäng-i Şâmi'ni yola salsın, hämûn häbbin ziddin verib, Simizâr atıb, durdu äyağa oturdu. Döhdür Nâzik-bädän'ä bir dana nâmä verdi ki: Dädövün häqqi yoxdu sännän bi-icâzä bura qädäm qoysun. Särhäng-i Şâmi'nin özünä dä tapşırdı. Bu käläyinän Särhäng-i Şâmi'nin başın allatsınlar, ustâd belä näzmä çäkib, sâhib-i kitâb on säqqiz il yeksärä bu qalacax zindanda. Allâh rähmät eläsin Âşıx Sämädä ki Çarıxçı diyärdilär, vä Âşıx Äsgär Gümüşkämär ki Sämädin şayırdıydı, olar dünyadän ölüp gedib, indi dä Hâc Äli İspänvanlı, oda Gümüşkämär Âşıq Äsgärin şağırdıydı, mändä Hâc älinin şağırdıyam ki bu dâsitâni ärz eliyiräm. Bu irsidi birbirimize, ustaddan şayırda galıbdı bu dâsitân-i Şikâri. Mänim ustadım qocalıb heştad altı[942] sinni var amma bazän täh saz bazı mäclislärä gälälär aparallar. Çox belä şirin söhbät, şirin soxändi.[13-40-14]. Bäli: On säqqiz il bu burda qalmaxda olsun, Simizâr'ınan Nâzik-bädän bu ähd û peymâni eläsinnär, Şikâri'nin vä Şirzâd'ın da qäzâsi Nâzih-bädänin üstündädi. Nâzik-bädän'in vesilesiynän bular zindanda äz rûye gäzâ körrux[943] çähmillär. Ämmâ on säqqiz ilin mâ-beynindä[944] nä buları eşiyä aparıllar, nä hämmâmä zada aparıllar, nä dä bir dana sälmânı[945] görüllär. Şikâri tutulub zindana gedändä bular burda qalmaxda olsunlar, eşid

---

937 . Däsmâl: Mendil.
938 . Qädağan: Yasak.
939 . Kâr elämäz: Etkilemez.
940 . Mu'âlicä: Tädâvi.
941 . Hövüşnä: ?
942 . Heştad altı: Seksen altı
943 . Körrux: Sıkıntı.
944 . Mâ-beyn: Arasında.
945 . Sälmâni: Berber.

dâsitâni kimnän: On Säqqiz il üstünnän geçännän sora, Şikârinin oğlu Cähângirdän. Şikâri zindana düşändä bu nänäsinin bätnindä altı aylığ idi, ki Xacand-ı Väzir'in qızıdı Pärnâz Xanım ki ävväl Yämän şährinä gäländä, ärz elämişäm Xacand-ı Väzir bunu üş gün zämânät eliyir aparır evinä, evindä öz qızının siqäsn oxuyur Şikâri'yä, vä üş gün üçgecä ki bir yerdä qalıllar, Cähângir'in nütfäsi ordan bağlanmışdı. Üç ay da Şikâri zindanda qalanan sora, altı aylığ idi bu zindana gedändä üç ayda nänsinin bätnindä qalannan sora, Şikâri zindanda qalannan sora bunun doqquz ay doqquz gün o sanlı günü saäti tämâm olsun, gälib yetirib yeddi sinninä, mähtäbxâniyä[946] gedib, ustad belä näzmä çäkibdi ki: On yeddi sinninä yetişändä gedärdi mädräsiyä,[947] gälärdi nänäsinnä pul alardı, gedärdi cävânlarınan, bunun fikri zikri dâyim güräşmäyidi. Älâqäsi varidi küştü tutsun, onnan güräşsin, bunan güräşsin. Yämän şährindä adam qalmamışdı ki qolun sındırmasın, qıçın sındırmasın, şikäst elämäsin. Allah heş cävânı heş ovlâdı kömähsiz elämäsin, çün bunun babası Râyiz-i Şâmi'nin yanındadı, elä väzirliyi älindädi, bi näfär gälib şikâyät eliyändä, Xacand-ı Väzirä görä buna dimmirlär. Gün bir gün oldu bir dana döhülçü[948] varidi, täbil çalardı. Onun bi dana oğlu varidi, onnan bâ-häm küştü tutmuştular, indi nä cur olmuşdu elä bunu alır ki täpäsinä vurur yerä, can tapşırırı.[949] Beyinnän gessin, bu yan täreftän döhülçü buna gäzäbläniri, nâ münâsib sölärdän deyir, dädäsinnän bi-xäbär, filan behman, bu nâ-rahand olur. Necä dädäsinnän bi-xäbär mägär mänim dädäm yoxdu? Bu ordan fikr eliyiri: Necä ki dädäsinnän bi-xäbär? Mägär Xacand-ı Väzir mänim dädäm däyili? Bu çox nâ-rahand gälir evlärinä. Växti gälsin evlärinä görür anası oturub bir oturub bir pünhânidä, bir gûşädä häzin häzin aglıyırı. Ana sän niyä ağlıyısan? Dedi oğul elä män härdän bir ağlaram. Dedi: Yox o cur däyili. Ana can mänim üräyimä bir neçä söz gälibdi, män gäräy oları sännän su'âl eliyäm. Dedi ana qulağ as deyim da. Anası ağlamağın qät' eliyib, ama ağlamıyasan ha, bura nänä balalıx 'âlämidi. Häqiqäti qoyacaxsan meydâna. Götürüb bu dillärinän göräk anasınnan nä soruşur? Bändä ärz eliyim siz şâd olun.

(Qärädağ Şikästäsi:)

Başına döndüğüm gül üzlü ana,
Söylä görüm mänim atam kimdi?
Südüvü ämmişäm män qana qana,
Söylä görüm mänim atam kimdi?
(6+5)
Anam saş ağıdı,
Ölmämişdi, sağıdı,
.... bilmäzidim,

---

946 . Mähtäbxâna: Okul.
947 . Mädräsä: Okul.
948 . Döhülçü: Davulcu.
949 . Can tapşırmaq: Ölmek.

Arxamda bir dağ idi.

(Bayatı)

Ansı gördü ey dâd-ı bi-dâd, eläbil bu bi täräftän rämz anlıyıbdı. Dedi: Oğul sänin atan Xacand-ı Väzirdi da. Dedi yox ana, män ärz elädim ävväldä häqiqäti qoyacaxsan meydana, män käläh[950] zad yemäräm. Ustâd belä näzmä çäkibdi yapışıb anasının yäxäsinnän, dih götürüb göyä qoydu yerä. Dedi ana bax bir mänä irâddi, säni vıram ya döväm, o bir evlâdä irâddı, män särgärdân[951] ollam dünyada. Ama ana balalıxdı da o sözün häqiqätin diyäsän. Dedi: Oğul elä sänin atan Xacand-ı Väzirdi. Dedi yox ana qulağ as o cur däyil. Götürüb o bürü kälmäsin bu dillärinän desin, män ärz eliyim siz şad olun:

Dolandırıb peymânämi doldurram,
Saraldıban gül rängivi soldurram,
Oğulsuz galarsan özümü öldürräm,
Söylä görüm mänim atam kimdi?

(6+5)

Bu dät mändä üz görübdü,
Görüb meydânımı düz görübdü,
Gedär genä geyidär,
Bu därt mändä üz görübdü.

(Bayatı)

Anasına deyir ki ana durram özümü öldürräm, demir ha durram säni öldürräm, närifätinä bax. Şair cümle-yi ädäbi işlädibdi, çün zindäganlıxda ata anaya evlâd ägär aqq-ı vâlideyin olsa, häm bu dünyada häm o dünya särgärdandı, bunu yäqin äziz doslarım bacılarım täväcuh eläsinlär. Behişt harda olar? Bunu yäqin bil, dädeynän nänänin äyağının altında olar. Zindäganlıxda bir adam istiyä ki behiştä gedä, ata ananın ayağının altındadı, çox bu yan o yana özün fälâkätä salmasın özün, dağa daşa qaşmasın, hä: oğulsuz galarsan özümü öldürräm, Ana düz de görüm mänim atam kimdi? Oğul sänin elä atan Xacand-ı Väzirdi da. Dedi yox o cur däyili, Xacand-ı Väzirä hämi sän dädä deyisän, hämi män bu olaar? Sän axı anamsan. Xacand-ı Väzir gäräh mänä baba sayıla. Mänim düz de görüm dädäm kimdi? Götürüb sözünün o bürü kälmäsin bu dillärinän desin mändä ärz eiyim şad olun:

Cähângiräm sänin üçün bir buta,
Qorxuram ki säni bu nâläm tuta,
Mändä dädä deyim sändä ki ata,
Düz de görüm mänim atam kimdi?

(6+5)

Män âşıx
mädäxun-xâr mädäd,
Dan ulduzu baş verdi,
Ayrılıxdı ay mädäd.

---

950 . Käläh: Al, hile.
951 . Särgärdân: Avare.

(Bayatı)

Evlâdindä dädä nänä bonunda bir häqqi var ägär olarda bu xidmäti elämäsälär aqq-ı väledeyin olar. Anası ökütmä çekib[952] ağlıyıb, ay ana de görüm niyä ağlıyısan? Män sännän soruşuram ki dädäm kimdi axı sän niyä ağlıyısan? Dedi oğul män elä härdän daldada bucaxda, ağlaram. Axı niyä ağlıyısan? Oğul qulağ as deyim da, indi ki söz rovşän oldu. Ana can ägär deäsän yäqin bil ki özümü öldürräm. Äl eliyib xäncärä dedi deyisän ya yox? Dedi: İcâzä ver deyim da niyä ağlıyıram. Pärnâz Xanım götürüb bu dillerinän, ägär demiyä Cähângir özün hälâk elär aradan aparar, götürüb bu dillärinän desin, bändä ärz eliyim siz şad olun, ki Cähângirin dädäsi kimdi? (Şrrur havasıynan:)

Başıva dolanım gül üzlü bala,
Äzäldän bu dünya virân olubdu,
Härkimsä ki içib eşqin câmını,
Ölüncä gözläri giryan galıbdı.
(6+5)

Ana can niyä? Dedi qulağ as deyimda:

Ana bu eşqin camı nämänädi? Niyä gäräh ölüncä gözläri giyân ola? De görüm mänim dädäm kimdi? İstiräm dädämi büläm göräm hardadı? Kimdi? Äsl-ı näsäbi kimä yetişär? Dedi oğul qulağ as deyimda:

Baban İskändärdi sänä nişâna,
Äşkär[953] minib, şûriş salıb cihâna,
On yetti ildi dädän düşüb zindâna,
Bilmiräm zindädi ya ki ölüpdi.
(6+5)

Täh däyil ki oğlum älli min müsälmanınan ämoğlun Şirzâdınan, on yeddi ildi zindandaaılar. Necä ki zindandadılar? Başının särgüzäştin ärz elädi, oğul Särhäng-i Şâmi'nän belä cäng elädilär, neçä min näfär onun qoşunun qırdı, pählävanın öldürdü, axirdä tutuldu, bi-hûş dâru verdiler, tuttular apardılar zindane. Dädämin adı nämänädi? Babam İskändärdi, dädämin adı nämänädi? Dedi: Oğul qulağ as deyim da dädävin adı nämänädi? Götürüb sözünün täxällüsün bu dillärinän desin,ärz eliyim ävväldä oturanların sağlığına, onnan sora mänim üş dana yoldaşım vardı, çoxdandı oları görmämişäm, bir gälälär, män oların zäyif duslarınnanam, bir gözümä görsänälär, biri Älmas Qärädağlıdı, biri Süleyman Qurbanidi, biridä ki Ağa-ye Qasımdı ki Diznablıdı. Oların da sağlığına oxuyuram bälkä olar da gälälär sälam-äleykimi täzäliyälär:

Pärnâz diyär dayim eyläräm äfgân,
Sän mänim bağrımı qan eylädin qan,

---

[952] . Ökütmä çäkmäk: ?
[953] . Äşkär: Esker

Pünhan bäslämişäm sän täh cavan,
Şikâridän sän täk cävan qalıbdı.
(6+5)

Oğul sän Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri'nin oğlusan ki Mälik Şâh-ı Rûmu'nun oğludu, Şikâri vä sändä onun oğlusan. Baban sänin İskändärdi ki dünyayä İslâm pärçämi vurmuşdu, sän kiçiy adamın oğlu däyisän ki. Bäs qäzâya bu cur olubdu, cäräyanı şärh verip, sän mänim bätnimdäydin, gedip düşüb zindânä, o du ki sän gözüvü açannan Xacand-ı Väziri sänä dädä qärâr vermişäm, ki baba demisän, dädä demisän. Qiyâmät oldu, ana bala qol boyun oldular, ağladılar. Eşid dâsitâni kimnän? Xacand-ı Väzir'dän: Xacand-ı Väzir qapıdan girsin içäri gördü nänädä ağlıyır, bala da ağlıyır. Bäs qızım niyä ağlıyısan? Oğul niyä ağlıyısız? Pärnâz cäräyânı şärh verdi, atacan movzu'[954] bu cur olubdu, bäs qızım sän niyä deyirdin? Dedi ata can biraz bunnan öncä gäläydin, xäncär älindä az qalsın özün hälâk eläsin, çâräm üzüldü. Axı qızım sänä tapşırmıştım gäräh demiyäydin. Dedi babacan istirdi özün öldürsün, bes çâräm nämäneydi? Älâcım ona qalmışdı ki gäräh diyäm. Dedi bäs demisän deyip geçip, oğul: Bäli. İndi nildin da sän kimin oğlusan, dädän kimdi? Dedi: Bäl. Xûb märâmın nämänädi? Dedi babacan qulağ as deyim märâmım nämänädi. Cähängir götürüb göräh babasına ne deyir, bändä ärz eliyim, siz şad olun:

Sänä qurban olum gül üzlü baba,
Verginän gätirsin yaxşı at mänä,
Gecä gündüz zikr eylärsän kitâbä,
Verginän gätirsin yaxşı at mänä.
(6+5)

Ay oğul de görüm atı neynisän? Dedi babacan qulağ as deyimda, götürüb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Qoy sürüdän bir täk quzu qapım män,
Sınıx göyüllärä därman yapım män,
Färhad olum, qayaları çapım män,
Gälib gedän qoy desin färhad mänä.
(6+5)

Dedi ay bala nä cur sınıx göyüllär yapacaxsan? Dedi baba can qulağ as deyim da nä cur yapacayam? Tâ götürüb sözünün täxällüsün yetirsin, bändä ärz eliyim siz şad olun düşman ömrü başa yetirsin.

Cähânigr'äm, alam güylün, bitirim,
Üräyinnän qäm qubârin götürüm,
Dedäm Şikâri'ni gedim gätirim,
Ver gätirsinlär yaxşı at mänä.
(6+5)

---

[954] . Mevzu': Konu

Dedi: Ay oğul sän nä cur täk û tänha nä cur eliyäbülärsän dädän Şikârini gätiräsän? Üz dolandırdı: Ay baba can sänin olarınan işin olmasın, sän dästur verginän mänä yaxşı at gätirsinnär. Dedi axı män yaxcı atı hardan gätirim? Sän dolan tap (bu da istir buna kläh gälsin, çün onyetdi sinni var, istämir gessin vä illâ bir dänä märkäb bäsliyib buna Xacand-ı Väzirä Märkeb-ı Äjdâxâr'ın dölünnändi[955] däryâ atlarınnan be-hesab, Derya atlarınan Märkeb-ı Äjdâxâr'dan döl tutublar vä buna dil örgädib fähmidä märkäbdi adına da Kürrä deyillär çün bu istämir indidän xotab eläsin gessin o du ki demir.) Dedi: Oğul sän get gäz dolan, näqädir at söüsän gätir bura män pulun verimda. Cähângir orda üz goydu, at mäşqinä düşdü. Cähângir gäzir dolanır här yanı tämâm ılxıları[956] gäzir dolanır, här nä cur märkäbin üstünä minir, älin atır kakilinä vä qıçın aşırır belinä märkäb dävâm eliyäbülmür, märkäbin qarnı dayanır yerä. Dâim bu fikridädi ki yaxcı at tapsın. Anası üz dolandırdı Xacand-ı Väzirä: Ay baba can axı bunun sinni uşaxdı, sän diyisän get bir dana yaxşı at tapgınan, sähärçağıma[957] axı bu nä cur eliyä bülär gessin dädäsinin dalısıcan? Dedi: Qızım sän nâ-rahand olma dünyâ-yi mâ-sävânın märkäbi yığışa bunu dolandırabülmäzlär, be- gyr äz[958] Kürrä, ki män dä Kürränüin yerin demerem ona. Yoxsa bunun atı var, yoxdu däyi ki, neçe ildi zähmät çäkiräm män buna at bäslämişäm. Ayrı märkäb eliyäbülmäz bunu dolandırsın, män'dä ki kürränin yerin demeräm buna. Sän nâ-rahand olmagınan. Günlerin bir günü Cähângir genä evlärinnän çıxıb gessin, dadaşım iki dana ustad näzmä çäkibdi, xacä varidi, xacä qismäti xoşgülä[959] baz olar, çox istädilär ki bu Cähângir'inän otusunlar danışsınlar, söhbät eläsinnär, ämmâ Cähângir bunlara ähämmiyät qâil olmazdı. Günlärin bir günündä, dedığım kimi evdän çıxıb gessin, bu xâcälär buna ras gäldi. Cähângir. Bäli. Ay oğul axı bäs sän bizä ähämmiyät niyä vermisän? Gäl bir gedax bizinän neçä kälmä danışax, oturax säfâ eliyax. Çün nâ-rahandıydı at täräfinnän Cähângir üz dolndırdı: Nä mâneyi var, eybi yoxdu, gälin gedäh da. Yämän şährindä demağ olar ki on beş min näfär müsälman vardı, Xacand-ı Väzirä buların hammısın daldada bucaxda tapşırıbdı ki, näbâdä näbâdä bir näfär bu kürränin yerin diyä buna, ämmâ yüz min näfär Şâmi'dä oturubdu, Yemändä oturub Mänzär Şâh-ı Yämäni'nin täxtindä, Särhäng-i Şâmi'nin tikmäsidi, hökümätlih eliyiri. Kitabın yazısı da bu curdi vä ustâd nizâmä çäkibdi, ki bir härämxânä bağçası varidi, bular götürüllär gätirillär ätdän, käbabdan toyuxdan, xoruzdan, ördäu ätinnän qaz ätinnän, orda härämxanä bağçasında kebab eliyillär vä şärâb içillär. Cähângir üz dolandırdı xâcälärä: O nämänädi içisiz? Dedilär oğul bunun adına şärab diyällär.

---

955 . Dölünnän: Cinsinden.
956 . Ilx: At beslenen yer.
957 . Sähärçağıma: Yarın, sabahleyin.
958 . Be-geyr äz: Dan başka.
959 . Xoşgül: Güzel.

Dedi, mänä dä verin içim da. Dediler baba bunun ayrı alämi var, axı sän indiyäcän işmisän? Dedi xeyir işmämişäm, väli bunnan bu yana işsäm nä mânei var? Bular bu şârâbidän özläridä içillär vä Cähângir'ä dä veriblär. İçiblär mäst oldular, piyan[960] oldular, väqti ki piyan olsunlar, Cähângir götürüb bir däsgâh xâcälärä nä diyäcäh, bändä ärz eliyim siz şâd olun.

Gälin sizä söyläyim xacälär,
İstiräm babam täk minäm bir sämändä[961] män,
Çâräsiz därdlärä olam neylärä därman,
İstiräm babam täk minäm bir sämändä män.
(6+5)

Xacälär dedi sämänd näyä deyisän? Dedi märkäbä deyiräm, babam necä minärdi ata män dä istiräm onun kimi ata minän. Dedi neyniyäcehsän ata minsän? Dedi qulağ as deyimda, Götürüb ö bürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Fäläk mäni qoy eldän ayrı salsın,
Qäm läşkäri gälib, dörämi alsın,
Nä insaftı dädäm gözü yolda qalsın,
İstiräm babam täk minäm bir sämändä män.
(6+5)

Dedilär äcäb, dädävin necä gözü yolda qalsın? Dedi qulağ as deyim da, götürüb ö bürü kälmäsin bu dillärinän desin bändä dä ärz eliyim sizin sağlığınıza:

Cähângir söyläsin sizä sözlärin,
Närgis-i şählâyä bänzär gözläri,
İntizâr qalıbdı anam gözläri,
İstiräm babam täk minäm bir sämändä män.
(6+5)

Bular ki mäst olmuştular, xâcälärin biri dedi: Olan qoy män gedim o Kürrä'ni tutm gätirim, öbürü dedi olan sän täh gedib Kürräni tutabilisän. Dedi: Dur äyağa ikimiz gedäh. Cähângir dedi nä Kürräsi? Dedi ay oğlan bilmisän ki baban bir dänä at bäsliyib sänä däryânın qırağında, deryâ attarınnan Märkeb-ı Äjdâxâr dan dädövn atınnan döl tutublar, onnan bir dana at olub, onun adına Kürrä deyillär, baban neçä illärdi zähmät çäkibdi, ona dil örgätibdi, onu bäsliyib sännän ötürü, niyä sän bilmisän? Dedi yox, durun gedax görüm. Durdular üçüdä mäst mäst yolandılar däryâ qırağında Kürrä'dän ötür. Bir xeyläh[962] yol getmiştilär bir täppä kimi varidi, qalxıblar onu yensinlär o üzä, bıların bala bala kef gediri, Cähângir gördü xacelerin biri birinä dedi ki: Olan säfey oğlu säfeh sän gedib Kürrä tutabiläsän? Dedi bä sän gedib tutabiläcähsän? Hara gedisän? Dedi elä män'dä sänin tayın da. Biz bu kälmäni niyä dedih? Xacand-ı Väzir

[960] . Piyan: ?
[961] . Sämänd: At.
[962] . Xeyläh: Çok.

bilsä bizim dedemizi yandırar. Cähângir gördü bular ikisi himi[963] bir yerä qoyublar kigetmäsinnär, Cähangir'in älindä bir qädr şärâb varidi vä mäzädän dä götürmüşdü, gördü bular näxşä çäkillär qeyitsinlär dedi ay xâcälär eläbilmänim biraz kefim azalıbdı, gälin biraz oturax bir iki piyâlädä şärâb içax, onnan sora, buları qeytättirdi, otutturdu, şärâbı verdi lap piyâle elädi. Dedi canım näyä otumuşux durun ayağa gedeh. Durdular gäldilär, bir xeyläh gettihtän sora xâcälär dedi ki Cähangir biz day burdan o yana gedä bülmärih, aralıdan nişan verdilär odu o kürrädi, däryânın qırağında ottuyur, ged özün tut. Ona Xacand-ı Väzirä dil örgätibdi, yaxına geden baxar görär Xaxand Väzir'dii, gälär yanına, xeyir ägär Xacand-ı Väzirä olmasa nâ-şinâs[964] bir adam olsa qeyidär bir şihä çäkär däryanın qırağına, nänäsi däryâdän çıxar o adamı täläf elär, aradanaparar. İndi bax sän mäslahatıva. Dedi siz burda oturun, elä män istiyirdim o kürräni mänä nişân veräsiz. Bular oturublar, Cähângir gäldi, bir xeyläh qalanda Kürriyä Kürrä gördü, bäli aralıdan bir näfär gälir. Dört nala çapa gälib yetirdi Cähângirä yetirändä, gördü bu Xacand-ı Väzir däyil. Qeyidib bir şiha çäkib, getdi däryânın qırağına, mının anası çün däryâ attarınanidi, bunun şihä säsinä däryâdän çıxsın gälsin Cähângirin üstünä, ustad belä näzmä çäkib, çähangirin üstünä gälsin, yerdä bir zığ[965] yer varidi, neceyki qabağ äyazların qozadı, Cähângir bir sıçradı, atın qabağ äyaxları züvdü, zığa düşdü, Cähangir firsät vermädi, heş şämşirdä çähmädi, qaxdı qondu bunun peysärinä, bir dana yumurux düyünnüyüb vırdı bının källäsinä, xaşxaş danäsi kimi beyni dağıldı. Beyin dağılsın, bu aradan gessin, Kürrä gördü ki nänäsin öldürdü bu, dubârä şiha çäkib, Kürrä özü yumuldu bunun üstünä. Cähângir üz dolandırdı Pärvärdigâr-ı mutäâlin därgâhinä: Ey on säqqiz min 'âlämi yoxdan xälq eliyän Allah, män bunu da öldürsäm, axı män qallam piyadä,[966] män dädämin dalısıca gedäbülmäräm, männän bir mähäbbät salgınan bunun üräyinä, axı mänim dädäm Şikâridi, axı män Xacand-ı Väzir'in näväsiyäm,[967] belä diyändä Kürrä Xacand-ı Väzir adın eşidändä Allah täräfinnän, üräyinä elä bir mähebbät qoyuldu, Kürrä äyaxların qoysun yerä râm oldu, dayandı.[968] Dayananda äl eliyib Cähângir tutdu bunun peysärinnän. Qolun salıb boynuna [dedi:] axı sän mnim dädämin yâdigârisän, mäni dä dädämnän yâdigâräm sänä, bu qurbät vilâyätdä, bu kömähsiz vextimdä sän gäräh mänä kömäh olasan, män gedäcağam vilâyät bä vilâyät dädämin dalısıcan. Cägangir bu sözläri götürüb göräh Kürriyä nä deyir bändä ärz eliyim äyläşän ağaların sağlığına:

Sän mänä qardaş ol qurbät ellärdä

---

963 . Himi: ?
964 . Nâ-şinas: Kimliği belirsiz.
965 . Zığ: Balçık.
966 . Piyâdä: Yaya.
967 . Nävä: Torun.
968 . Dayandı: Durdu.

Görüräm sänsän däryâlärin nähängi,
Dädäm gözü qalıbdı yollarda,
Män sän ilä eylämiräm ki cengi.
(6+5)

Män sänin yolldaşıvam istiräm mänä sän qardaşlığ eliyäsän. Kürrä bunun övüz büyüzün iyliyir,[969] ärz elädim Xacand-ı Väzir bunun neçe ild zähmätn çäkib, buna dil örgetib. Ämmâ Cähângir istiyir sözünün o bürü kälmäsin desin, bändä dä ärz eliyim:

Qılış vırram ıldırım kimi çaxaram,
Düşmanın bağrını yandırıb yaxar
Dädäm intizârdı yollara baxar,
Can sänä qurbandı deryânın nähängi.
(6+5)

Ärz elädim, bu dil bilir, çün gördü buna mähäbbät nişan verir vä Xacand-ı Väzir'in evladıdı, pärvânä täh dolanır bunun başına, ämmâ Cähângir götürüb sözünün täxällüsün yetirsin, ärz eliyim sizin sağlığıza:

.....[970] desäm qızıl güldän arısan,
Cämi nähählärin sän .....[971]
Cähângir Şikâri'ni, sän Äjdâ-Xar'ın yadigarısan,
Can sänä qurbandı deryânın nähängi.

Sözlerini tämâm eläsin, äl eliyib [atın] kakülünä, alıcı quş kimi qondu märkäbin üstünä. Eleyki Cähângir märkäb-i Kürräni çırpağan gätirib yetirdi evlerinä, märkäbdän piyâdä olsun, gätirib bunun qabağına ot tökür yemir, su qoyur işmir, yonca tökür yemir, arpa tökür yemir, bu eynidä Xacand-ı Väzir qapıdan girdi içäri, ey dâd-ı bi-dâd gözü sataşdı Kürriyä. [Dedi:] Ogul bunu hardan tuttun gättin? Dedi ay baba bilmirsän ki bunu xâcälärdän almışam, xâcälär nişân verib, män gedib däryâ qırğınnan tutmuşam.[Xacand-ı Väzir] Bildi ki bu aygaş hardan geçibdi.[972] Ay baba bu heş zad yemir män buna yonca saman här nämänä veriräm yemir. [Xacand-ı Väzir] dedi oğul o oların heş birisin yemez, onun qäzâsıvar verim gör yiyär ya yox? Ustâd belä näzmä çäkib: Xacand-ı Väzir sätilläri, çätil da çälläyi doldurdu şärâbinän, gätirib goydu Kürränin qabağına, qort ha qurt qurt ha qurt axiräcän içännän sora, getdi mäşgul oldu, ot yoncasın arpasın yemäğä mäşgul oldu. Dedi oğul gördün yiyär, bunun qäzâsı var, bunu män neçä ildi bäslämişäm sänin üçün, özüm demirdim ki, sänin ağzınnan süt iyisi gälir sän gedäbülmäzsän dädövün dalısıcax. Dedi kişi axmax olma ötür o yana necä ki gedäbülmäräm? Män gäräh gedän dädämin dalısıcan. Ämmâ bu muhâkimädä, Cähângir götürübgöräh Xacand-ı Väzirä nä deyir bändä dä ärz eliyim siz şad olun: (Yanıx Kärämi havasıyla:)

---

969 . İylämaq: Koklamak.
970 . Duyulmayan yer.
971 . Duyulmayan yer.
972 . İş nasıl olmuş.

Häm mänim dädämsän häm atam,
İcâzä ver çıxım bir rübâb üstä,
Dolanım dünyanı dädämi tapım,
İcâzä ver çıxım bir rübâb üstä,
(6+5)
Män aşıx härayımdan,
Häm bu härayınan,
Gündä bir kärpiş düşär,
Ömrümün särâyınnan.
(Bayatı)

Dedi oğul sän eliyäblmäsän täk ü tänhâ gedäsän. Dedi baba sän oların fikrin elämä. Götürüb göreh öbürü kälmäsin necä deyir? Ärz eliyim siz şâd olun.

Qädäm qoyub, dos[t] bağına girräm män,
Äl uzadıb gonça gülün därräm män,
Nä qädä kâfär olsa tämâmını qırram män,
İcâzä ver çıxım bir rübâb üstä.
(6+5)
Män aşıx här aylar,
Häm ulduzlar häm aylar,
Başım cällât älindä,
Dilim säni häraylar.
(Bayatı)

Dedi oğul sän and işmisän cäng elämiyäsän? Dedi xeyir män and işmämişäm, ägär and işsäm dä, bu Yämändä nä qädär kâfär vardı? Xacand-ı Väzir üz dolandordı: Oğul on beş min Yämän ähli var ki müsälmandılar, vä yüz min dä Şâm ähli vardı ki hamısı kâfärdilär. Dedi baba can hamısın şämşirdän geçirdäräm,[973] öldürräm, kâfäri öldürmax sävâbdı, olar mänim beynimä geşmäz vä kar elämäz. Cähângir istir sözünün täxällüsün yetirsin, bändä dä ärz eliyim siz şad olun:

Cähangir'äm män ağlaram ölüncä,
Ölüm yeydi bu dünyada qalınca,
Gärähdi ki gedäm ataım dalınca,
İcâzä ver çıxım bir rübâb üstä,
(6+5)
Qan eylär,
Divan eyler qaneyler,
Dos[t] mäni bu halda görsä,
Ya ölär ya qanıma qan eylär.
(Bayatı)

Xacand-ı Väzir qızına üz dolandırdı: Gördün gızım bunnan sänä oğul olmuyacax, män bülüräm bu nä guşun yumutasıdı.[974] Dedi baba can o sözlerin karı yoxdu, män gärähdi ki gedäm babamın dalınca. Xacand-ı Väzir dedi oğlum çox säs elämä, hämsâyälär gonşular

[973] . Şämşirdän geçirmaq: Öldürmek.
[974] . Bülüräm nä quşun yumurtasıdı: Nasıl olduğunu bilirim.

annarlar, bizim düşmänimiz çoxdu burda, yüz min düşmänimiz var, ägär Särhäng-i Şâmi'yä xäbär aparalar ki Şikârinin bir dana oğlu var, gälibdi burda, sänin dädövü zindanidä ya zähr verär öldüdtürär, ya bir nö 'inän aradan aparar, get içäri säsivi çıxarma xisûsi söhbät eliyäh. [Xacand-ı Väzir deyir:] Oğul burda ki on beş minnäfär müsälmân vardı buların här mähällidä här çüçädä[975] bir näfär iş biläni var, ağ säqqäli var, oları yığım bu evä, xäbär eliyim gälsinlär bu evä, ta bu möriddä biz söhbät eliyäh. Qäbul eliyib Cähângir. Bir bir xäbär eliyiblär gecä yavaccana gälsinlär, söhbät eläsinlär: Siz bilisiz ki bu Şikârinin oğludu, bu günä kimi män bunu râm eliyib saxlamışam, indi bu bilibdi dädäsi kimdi, burdan bu yana eliyä bülmäräm bunu saxlıyam. İndi sizin räyüvüz nämänädi, sözüz nämänädi? Üz dolandırdılar ki: Xacand-ı Väzir sän bizim ağ säqqälimizsän, sän nä cur desän biz o cur hazirik, ölmağa da, qalmağa da. Dedi indi ki bäs o cur oldu, sabah män yolun örgädäcağam buna ki şähridä neyliyäsiz, siz on min näfär bu on beş min näfärdän intixab eliyäcähsiz tämâm bändärlärdä[976] keşih verecehler, temâm bändärläri käsäcähsiz ki bu Yämän şährinnän bir quş quşlığunda qanad çalıb känârä gedäbilmäsin. Ägär gedib Särhäng-i Şâmi'yä xäbär versälär, bizim axirimizdi. Beş min näfär şährin içindä qalsalar kifayätdi. [Dedilär:] axı bu neyliyäbülär täh başına. [Xacand-ı Väzir dedi:] Män bülüräm da neynär, sizin o bârädä işuvüz olmasın. Bular qäbul eliyiblär. [Xacand-ı Väzir] Üz dolandırdı Cähângirä: Oğlum! Bäli. Sabbah sän minäcaxsan Kürrä'ni, qılış bağlıyacaxsan, qälxan bağlıyacaxsan, neyzä kämänd götüräcaxsan, nä qädr nigähbân[977] var qabağınnan geçäcaxsan, ayrı bir iş görmüyäcaxsan, här kim sänä dedi ki "niyä bunu bağlamısan? Kimnän icâzä almısan? Yämän ählinin icâzäsi yoxdu ki bağlasın", sän denän män icâzäni özümnän almışam, heşkimä märbut[978] olan däyil, män innän sora[979] da belä dolanacağam. Gälällär Râyiz-i Şâmi'yä xäbär verällär, o zaman Râyiz-i Şâmi mäni danışdırar. Mänim dä sözüm var diyäräm ona, säni iställär, sän gäländä Kürrä'ni qoyacaxsan qapıda, keşih nigähbân, özünä dä tapşıracazsan ki bir näfär goymuya ordan eşiyä çıxa. Yeddi yüz ämir äyläşib, ämir û ümärâ äyläşib, addı[980] sanlı pählävanlar äyläşib, oturub orda, ordan qoymuya bir näfär eşiyä çıxa. İçäridä dä ki sän özün bülärsän ki neynäsän. Dedi: Baba can baş üstä sän ämr eläginän. Gecä bu qol u qärârı qoysunnar, eleyki sähär olsun.

Xästä Qasımnan döt kälmä oxuyum onnan sora söhbätime idâme verim:

> Sınıx könüllärä däymämäk gäräk,
> Şäriät içindä râhi bilänlär.

---

[975] . Çüçä, Küçä: Sokak.
[976] . Bändär: Burada şehir kapıları.
[977] . Nigähbân: Korukçu.
[978] . Märbut: İlgili.
[979] . İnnän sora: Bundan sonra.
[980] . Addı: Adlı

Özgänin qibätin eylämäsinlär,
Başı üstä bir Allahi bilänlär.

Qäsbi yerlärindä tuxm ähmäsinlär,
Nâ-mähräm äyağın ..... çähmäsinlär.
Özgä nâmusuna göz tihmesinler,
O gäzäb-i şâhänşah bilänlär.

Bu dinnän o dinä vermeyin bacı,
Cähd eylä qapında doyur bir acı.
.....[981] yetänlär eylesin hacı,
O käbe-yi beyt'ullâhi bilänlär.

Xästä Qâsim diyär .... ,[982]
Çox baxma eyleme fesad.
Mähämmäd dinindä eyläyin cähâd,
Yer üzündä zil'ullâhi bilänlr.

Bäli ärz elädih Xacand-ı Väzir gecä näxşäni çäkib, tedbirin töküb, hamı durub gedib, sähär çağı Xocand Väzir durub, yeyib, içib, geyinib, gedib Râyiz-i Şâmi'nin yanına. Buyan täräftän Cähangir Kürränin yähär äsbâbini qoyub belinä, yeddi yerden tenginberkidib, cilovn vurup ağzına, qılış qälxn ämûd şeş-pär neyze vu kämänd bağlıyıb, (Märkeb-ı Äjdâxâr)ın üstünä sävâr oldu. Eleyki qäravul yesavulun hammısının qabağınnan geçib; "Oğlan sänä kim icâzä verib qılış qälxan bağlıyasan, märkäbä sävâr olasan?" Yämän ählinä icâzä yoxdu ki şämşir bağlasın. Dedi mänim icâzäm özümdedi, heş kimä märbut olan däyil. Här täräfi dolanıb qeyiddi gäldi evlärinä. Här täräftän xäbär getdi Râyiz-i Şâmi'yä, sän oqädr buna firsänd vermisän ki (Xacand-ı Väzir'in oğlu Cähângir'ä) indi ağzı o yerä yetirib ki, qılınc,qälxan ämûd, şeş-pär här zad bağlıyıp belinä, bir dana ata minibdi çüçäläri dolanır. Här kimdä deyir sänin icâzän yoxdu şämşir bağlayasan, deyir icazä özümdädi. [Râyiz-i Şâmi] üz dolandırdı Xacand-ı Väzirä: Xacand-ı Väzir, sän ona ädäb eliyäbülmüsän? Tärbiyä eliyäbülmüsän? [Xacand-ı Väzir] Başın saldı aşağaya: Qurban män sänin yanında xäcâlätäm, üzüm yoxdu ki üzüvä baxam, çox şärmändäyäm, neyniyim, gücüm çatmırı. [Râyiz-i Şâmi] Dedi bura bax görüm, sän razısan çağıram onu ädäb eliyem? Dedi qurban qulağ as deyim da: Götürüb Xacand-ı Väzir Râyiz-i Şâmi'yä Cähangirin täräfinnän nä diyäcäk, bändä ärz eliyim äyläşän ağaların sağlığına:

Sänä ärz eliyim Râyiz-i Şâmi,
Mänim gücüm düşmür o cävânä,
Axir sözlärimin budur tämâmi,
Mänim gücüm düşmür o cävânä.
(6+5)

[981] . Kasetin bu bölümleri duyulmuyor.
[982] . Kasetin bu bölümleri duyulmuyor.

[Râyiz-i Şâmi] Dedi: Bura bax görüm istisän män onu çağıram burda ädäb eliyäm? Dedi Qurban mäslahat sabısan, icâzä ner diyim da. Götürüb Xacand-ı Väzir sözünün öbürü kälmäsin desin:

Göndärginän qolu bağlı gätirsinlär,
Mänim bu sınıx göylümü bitirsinlär,
Ya öldürsünlär ya yerinä yetirsinlär,
Ya ämr eylä salsınlar onu zindânä.
(6+5)
Birdä män,
Doldur içim birdä män,
Ömr azaldı gün geşdi,
Cävân olmam birdä män.
(Bayatı)

Bunu deyir ki Râyiz-i Şâmi desin, heş bunun da bunnan rizâyäti yoxdu. Dedi qurban özün bülä[r]sän yollagınan gätirsinlär, öldürürsän öldür zindânä verirsän ver.Ämmâ istir sözünün täxällüsün yetirsin, bendä dä ärz eliym:

Xacand-ı Väziräm eyläräm äfgân,
Därd älinnän bağrım olup bütün gan,
Tängä gätiribdi mäni o cävân,
Mänim gücüm düşmr o cävânä.
(6+5)
Gızıl gül gonça bağlar,
Dil diyär gözüm ağlar,
Ağlaram gözüm yaşı,
Sän gelän yolu bağlar.
(Bayatı)

Bäli [Râyiz-i Şâmi] bir neçä näfär mämur istiyip, [dedi:] gedäsiz väzirin oğlu Cähângiri gätiräsiz bura, bular gälmähdä olsunlar, Cähangir anasıynan oturup, här ikisi evdä, mämurlar gälip yetirsinlär qapını döysünlär, Cähângir cıxdı qapıya, anasına üz dolandırdı: Ana can mämurlar gälib, mäni istirlär Râyiz-i Şâmi'nin yanına, män getmäliyäm. Dedi oğul get säni Allâhä tapşırdım. Ämmâ Cähangir Kürrä'ni minip, qaoıdan çıxsın eşiyä, dedilär bunu aparma elä bunnan ötür säni istiyir da. Dedi män bunnan gedäcağam. Ama anası üz dolandırdı: Oğul dayangınan sänä bir neçä kälmä sözüm var. Götürüb bu dillärinän göräh ana nä diyäcäh balasına, bändä dä ärz eliyim hamızın sağlığına:

Bir tärlansan uçurduram yuvadan,
Get män säni unutmaram duadan,
Sänä kömäh olsun yeri göyü yaratan,
Get män säni unutmaram duadan.
(4+4+3)
O güneyler o quzeylär,
O quzeylär o güneylär,
Häsrät häsrätin görändä,

Bayramın o gün eylär.
(Bayatı)

Ana can mänä xeyir duası verirsän, ağıllı başlı xeyir dua ver. Ana ağlıyıp, götürüb öbürü kälmäsin belä desin, män ärz eliyim siz şad olun:

Arı desäm gızıl güldän arısan,
Yengi bağçaların no-baharısan,
Özün bilisän ki kimin yadigârısan,
Get män säni unutmaram duadan.
(4+4+3)
Män aşıq häşäm[983] oldu,
Därmädim häşäm oldu,
Sännän ayrılan günnän,
Ağlamaq peşäm oldu.
(Bayatı)

Pärnâz Xanıma götürüb, istähli balasına sözünün täxällüsün bu dillärinän desin, bändä dä ärz eliyim:

Oğul dalısıcan qäbul olar ana duasi,
Allah eylär här işlärin çarasın,
Heç oğul goymuyubdu ağlar anasın,
Get män säni unutmaram duadan.
(6+5)
Män aşıq daşa diyär,
Kipriyin qaşa däyär,
Bir gecä yâr söhbäti,
Tüm qohum qardaşa däyär.
(Bayatı)

Şair diyibdi:

İstäsän biläsän nädir mähäbbät,
Balasın çox sövän anadan soruş,
Ana bala üçün çox çäkär zähmät,
Ana qädri bilän baladan soruş.
(6+5)

Sözlärin tämâm eläsin, xeyir du'a versin. Cähângir mämurlarınan mäşgul olup gälmağa, gäldi yetirdi bâr-gahın qabağına. Märkäbin üstünnän piyâdä olsun, Märkäbin qulağına dedi: Kürrä män vârid oluram içäri burda yeddi yüz ämir var, bular hammısı äjdahadılar, buttularha! Bir näfäri qoymuyasan ki bu qapıdan eşiyä çıxa, tâ män gälincä. Kürrä dil bilir ämmâ cävab vermağa qâdir däyil. Sözün deyib, tapşırıb vârid oldu içäriyä. Ävvälin märhäläda kälâmı bu olsun ki: Mänim bu bâr-gâhidä sälâmım o şäxsä olsun ki Allahi bir blär. Hamısı başın saldı aşağıya. Râyiz-i Şâmi üz dolandırdı: Vah vah bu nä kifir[984] danışır. Xacand-ı Väzir olmuya bu müsälmândı? Dedi qurban män baş qu[r]tula bilmiräm ki axı nä qılıxda dolanır? Râyiz-i Şâmi

[983] . Häşäm: ?
[984] . Kifir: Kötü.

üz dolandırdı dörüyä: Heş käs buna yer vermäsin, bälkä xäcâtät ola. Cähângir üz dolandırdı dörüyä gördü heş käs bunun sälâmın almadı, yer nişân verän yoxdu. Bunun sağ täräfindä bir dana pählävan oturub, bir dana da pählävân oturub, adı Zälzälä Şâmi di. Zälzälä Zängi ayrıdı ha Şikâri'nin yanında olan, Zälzälä Şâmi'nin yeridi bärâbärinä [dedi:] Dilâvär, görüräm yaxcı dilâvärsän eliyäbülärsän mänä bie acca yer veräsän oturam göräm Râyiz-i Şâmi'nin nä färmâyişi var mänä? Râyiz-i Şâmi Şâm diliynän dedi: Mäbâda ona yer veräsän. Dedi: Bura bax görüm männän mezlum adam tapabülmädin? Dedi Yox sännän änkäsin görmädim burda, durusan ya durquzum? Bu istädi äl aparsın qäbze-yi şämşirä Cähangir heş şämşirdä çähmädi, bir yumueux düğünnüyüp vurdu källäsinnän, beyni töküldü yerä, üzü quylu düşdü yerä, bunun ayağınnan tutdu göt[ür]dü atdı bargahın väsätinä. [Râyiz-i Şâmi'ye] Dedi: Bura bax görüm bäs sänin yerin yoxdu mäni niyä çağırdın burıya? (Cähângir üz dolandırdı). Râyiz-i Şâmi dedi: Bäyä män säni qonax çağırmıştım? Dedi bäs näyä çağırmısan? Dedi män çağırmışam säni ädäb eliyäm. Dedi mäyä ädäbim yoxdu? Män uşax zad däyiläm ki, mäni Xacand-ı Väzir indiyä kimi ädäb eliyibsä eliyibdi, dau bunnan bu yana ädäb eliyäbülmäz. Xacand väzirä dedi: Sän bunu nä cur böyütmüsän? Xacand-ı Väzir dedi: Män dä baş tapabilmiräm, bu nä quşun yumurtasıdı. Deyirda.[Râyiz-i Şâmi] Dedi bura bax görüm, sänä kim icâzä verib şämşir bağlıyasan? Dedi qulağ as deyim da. Bu sözläri Cähângir götürüb bârgahda Râyiz-i Şâmi'yä nä diyäcäh bändä ärz eliyim äyläşänlär sağlığına:

Sänä kim icâzä verib oturasan İslâm täxtindä,
Ona görä män bu şämşiri bağlamışam.
Gecälär ağlaram gün[d]üzlär gülläm,
Sinäm üstä çarı çapraz dağlamışam.
(6+5)

Dedi bura bax görüm mänim älimnän? Axı män sänä neynämişäm? Sän bugünä kimi här nä xätâ elemisän Xacand-ı Väzirä xatir bir söz demämişäm. Män sänä neynämişäm, ki sän mänim älimnän sinäv üstün çarı çapraz dağlamısan? Dedi qulağ as deyim da, götürüb sözünün öbürü kälmäsin deyib bändä dä ärz elinim:

Fäläh säni qurbät elä salıbdı,
Dört dörävi qäm läşkäri alıbdı,
Bu täxt Mänzär Şâh-ı Yämäni'dän qalıbdı,
Onun çün män bu şämşiri bağlamışam.
[Son iki dizede hece uymuyor.] (4+4+3)

Râyiz-i Şâmi üz dolandırdı: Nâ-muhala bu dädännän bir ädäb örgäşäydin? Dedi o mänim dädäm däyilki o mänim babamdı. [Râyiz-i Şâmi] Dedi: Bäs sänin dädän kimdi? Dedi qulağ as deyim da kimdi, Cähangir göräh burda sözü nä cur diyäcäh? Bändä ärz eliyim siz şad olun:

Qädäm qoyub dos[t] bğına girmämişäm,

Dästä[985] tutmamışam gül därmämişäm,
Cähângiräm hälä dädämi görmämişäm,
Ona görä män bu şämşiri bağlamışam.
(4+4+3)

[Râyiz-i Şâmi] Dedi dädän kimdi ki görmämisän? Dedi mänim dädäm on yetti ildi zindandadı. [Râyiz-i Şâmi dedi:] Kimin zindanında? Dedi: Särhäng-i Şâmi'nin zindanında. [Râyiz-i Şâmi sordu]: Sänin dädän kimdi? Dedi mänim dädäm Mälik Şâh-ı Rûmu'nun oğlu Şikâridi. Vay xätâkarın biri, Şikâri gälib burda nütfä qoyub gedib? Äl elädi şämşirä, bir şämşir bağlıyıb belinä eläbil qapının tayıdı. Ustâd belä näzmä çäkibdi: Bu yannan da Cähângir äl elädi şämşirä, Râyiz-i Şâmi istädi şämşiri qoziyä Cähangir onu ikiyä böldü. Bu yannan eşid dâsitani kimnän: Bähmän väzirdän. Bähmän Väzirin bädäninä rixnä oturdu, bädänindä tühlär biz biz oldu, Bähmän Väzir istädi qaşsın, qaçand elä bir şämşiriinän aradan ikiyä ayıdı, Bähmän Väzir'i cähännämä vasil elädi. Ämmâ neçä näfär istädi qaşsın gördülär ey dâd-ı bi-dâd Kürrä käsib qapının ağzını, mägär goyar bir näfär eşiyä çıxsın? Här kim ki müsälmandı qaçır Xacand-ı Väzir'in dalısına, nämänä ki orda büt-päräst varıdı hamısın öldürdü, cähännämä câsil elädi. Qan sel kimi su yerinä axdı, orda nämänä adam varıdı öldürännän sora üz qoyub eşiyä, midi märkäbin üstünä äl elädi şämşirä, yüz min näfär Şâm ähli här kim ki istädi qaşsın Särhäng-i Şâmi'yä xäbär versin, qoymadılar, här täräfdä adamlar şähri muhasärä eliyib qaçanı tutub öldürüllär, bir näfär Şâm ähinnän qalmadı, öurät uşaxlara kimi töhdülär eşiyä äsir elädilär qârät elädilär. Ämmâ axşam üstü oldu, Cähângir geyidib gäldi öz evlärinä, märkäbinnän piyâdä olub, ana oğul bir birinin gärdäninä [äl saldılar]. Xacand-ı Väzir üz dolandırdı: Oğlum sän indi burda täxt-i sältänätdä oturacaxsan, ägär Mänzär Şâh-ı Yämäni, Yûsif Äräbi, yeddiqardaş, Zälzälä Zängi, Firûz Äyyâr bular hamısı sänin dädövün başınnan dağılıb, gediblär, çün dädän oların sözünä baxmadı, bularda acığ elädilär çıxdılar getdilär. Ägär bunu bilsälär bir be bir gälällär sänin yanıva vä burdan bu yana inşallah dädövä râh-ı näcât olar. Dedi at can män eliyäbülmäräm, sän özün oturacaxsan burda täxt-i sältänätdä, inşallah öbürülär'dä yığılallar gälällär, män qoşununan gedäbülmäräm ki dädämin dalısıcan, män indi ya gäräh tâcir surätindä, ya gädâ[986] surätindä gedäm ya sâil[987] surätindä gedäm, nir nöinän gäräh gedäm mäxfiyânä[988] gedäm dädämin cämâlin göräm, göräm ölübdü?, Qalıbdı? Üzünü royät eliyäm, ägär mänä dedi cäng elä cäng eliyäcağam, ägär dedi cäng elämä cäng elämiyäcağam. [Xacand-ı Väzir] Gördü bu oğlan källälidi, säyâsät-mädârdı bir iş aparar inşallah. Gecäni ya[t]ssınlar, sabahlarıma dursunlar gesinlär bârgâhä, tämâm Yämän ähli

[985] . Dästä: Demet.
[986] . Gedâ: Dilenci.
[987] . Sâil: Dilenci.
[988] . Mäxfiyânä: Gizli.

âmâdädilär cägä gessinlär, [Cähângir] dedi imkânı yoxdu, män bir näfär aparabülmäräm. Bu xäbär getdi yetirdi Cähângir'in nänäsinin qulağına, nä xäbäri? Bu xäbär ki Cähângir istir gessin dädäsinin dalısıcan. Anası därhöl evdän çıxıb gäldi, ana bala qol boyun oldular. [Anası] dedi: Oğul hara gedisän? Märâmın nämänädi? Dedi ana can qoy deyim da, Cähângir götürüb bu dillärinän göräk nä deyir bändä ärz eliyim siz şâd olun:

Başıva dolanım gül üzlüana,
Ölänäcän sänä qul bändiyäm män,
Südüvü ämmişäm män qana qana,
Atam cämâlin görmağa bir bändiyäm män.
(6+5)

Ana götürüb Cähângir'in cävâbın bu dillärinän desin, bändä dä ärz eliyim eşidänlär sağolsun:

Başıva dolanım sänin män oğul,
Onyeddi ildi dädän düşüb zindana,
Yeditmişäm sänä qänd[989] ilä noğul,[990]
Denän ki anamın bağrı dönübdü qana.
(6+5)

[Cähângir dedi:]Ana çox äfqân[991] eylämä, götürüb sözünün öbürü kälməsi deyibdi:

Sänin bu sınıx göylüvi bitirräm,[992]
Gedib män özümü o Şâm'ä yetirräm,
Yâ öläräm yâ dädämi gätirräm,
Nä bilä ki onun färzändiyäm män?
(6+5)

Mäni hardan büläcax ki onun övlâdiyam? Cähângirin anası sözünün cävâbın götürüb bu dillärinän desin: Ay bala qulağ as deyim da:

Get säni män tapşırıram sübhânä,
Ayrılıxdı, bağrımı döndärmä qanä,
Atan veribdi mänä bir nişânä,
Veriräm gedirsän onu sänä män.
(6+5)

Cähangir götürüb anasına sözünün täxällüsünü bu dillärinän desin, bändä ärz eliyim siz şad olun.

Cähângir'i sayma ana här yana,
Az qalır Mäcnun täh ola divâna,
Atam sänä nä veribdi nişâna,
Onu indi sändän almalıyam män.
(6+5)

---

989 . Qänd: Şeker.
990 . Noğul: Şekerden yapılmış bir tür Azerbaycan tatlısı.
991 . Äfgân: Alayıp inlemek.
992 . Bitirmek: Bitiştirmek.

Cähângirin anası götürüb göräh verdiği nişananä nämänädi dädäsinnän? Vä Cähângirä nä cur veräcaxdı o nişânanı, ärz eliyim:

Fäläh veribdi mänä neçä fändi,
Salıbdı boynuma ayrılızx kämändi,
Pärnâzam veribdi bir bazu-bändi,[993]
Onu indiyäcän saxlamışam män.
(6+5)

Atan mänä bir cüt bâzu-bänd nişâna veribdi, män oları da bağlıyacağam sänin qoluva, bälkä o nişaneynän gedib dädövi tapasan, ägär tanımasa o bâzu-bändi sän ona nişan versän tanıyar. Cähangir anasınan sorar: Ana can Şirzâd-ı Tigzän necä birisidir? De görüm älinnän bir şey gälär? Dedi oğul o elä şämşir vurar ki onun şämşirini görämäzsin onun üçün adına Şirzâd-ı Tigzän deyiblär, cängcu[994] dilâvärdi, indi dädövünän Särhäng-i Şâmi'nin här ikisi zindanindädi, älli min müsälmanınan. Anasıynan qol boyun olullar, ustâd belä näzmä çäkibdi ki, üş däfä anasıynan qol boyun olublar ağlıyıblar, qiyâmät! Onnan sora gälib babasının yanına indi icâzä verisän män gedäm ya yox? Dedi oğul sän indi gäräh täxt-i sältänätdä äyläşäsän, män râzı däyiläm täk u tänhâ gedäsän, bir il iki il beş il dä döz[995] bir qedr qävilän onnan sora getginän. Üz dolandırdı: Ata can day bunnan belä eliyäbülmäräm dayanam, çün âramım yoxdu ki bälkä dädämin üzün göräm, sän oturarsan täxt-i sältänätdä vä sikkäni dä vurasan öz adıva (Xacand-ı Väzirä), bälkä Mänzär Şâh-ı Yämäni eşidä bilä vä gälä tâc u täxtinä sâhib ola. [Xacand-ı Väzir] Üz dolandı: İndi ki gedisän, bir qädr qoşun tädârik göräk sännän gessinlär. Dedi:

Siyâhi läşkär näyâyäd be kâr,
Yeki märd-i cäng-cu beh äz säd hezâr. (Farsça beyit)[996]

Bir näfär cäng-cu dilâvär yüz min näfärin bärâbäridi. Sän burda tämâm bändärläri bağlatırtmısan ki bir bir näfär gedib Särhäng-i Şâmi'yä xäbär vermäsin. Särhäng-i Şâmi blsä mänim dädämi orda öldüttürär, qoymaz ki män dädämi göräm. Män gäräh ya tâcir urätindä gedäm, ya sâ'il surätindä gedäm, gädâ surätindä gedäm ya därviş surätindä gedäm, ancax bir nö'i gedäm kiheş käs mäni tanımıya. Bilmiyälär ta dädämä asib yetişmesin, gedäm dädämin bir cämâlin göräm ve özümü ona tanıttıram, vä özün dä göräm, onnan sora göräm dädäm mänä nä dästur versä män onu eliyäcağam, eliyäbülmäräm onsuz bi-icâzä bir iş göräm.

Babasınnan xuda-fizçilih eliyib, rävâne-yi râh oldu. Günä bir mänzil, teyyi mänâzil, därälärdän sel kimi, täpälärdän yel kimi, az gedir çox gedir, günün ortasında esnâ-yi râhidä

---

993 . Bâzu-bänd: Kol bağı.
994 . Cängcu: Savaşçı.
995 . Dözmaq: Beklemek.
996 . Askerlerin çok olması bir fayda sağlamaz. Bir bahadır döyüşçü yüz bin askerden yeğdir.

märkäbinnän piyâdä oldu. Märkäninnän piyâdä olur dästämaz[997] alır namaz qılır. Çün bu vätännän ayrılıb, istir bir Allâhınan bir râz u niyâz eläsin, vä bir neçä kälmä söz desin bändä erz eliyim äziz duslar sağlığına: (Yanıx Kärämi:)

Gärib yerdä män ayrıldım anamnan,
Üz çeviirib gedim Allah hayana,
Bir .... täk ayrılmışam däryâdan,
Üz çeviirib gedim Allah hayana.
(6+5)

Qärä qäyä,
Doludur qärä qäyä,
Miskin qapıva gälib,
Daşlara däyä däyä.
(Bayatı)

Sözü deyib, gözyaşını rüxsârinä rävân eläsin, ämmâ götürüb Cähangir öbürü kälmäsin bu dillärinän deyib, män dä ärz eliyim sizin sağlığınıza:

Fäläh verib mänä qämin bolunu,
Män yazığın soruşan yox halını.
Görsädän yox häqiqätin yolunu,
Üz çeviirib gedim Allah hayana.
(6+5)
Sänä dağlar,
El gedär sänä dağlar,
Tutaydım yâr älinnän,
Gäläydim sänä dağlar.
(Bayatı)

Ärz elädim sözü deyib, gözünün yaşın baharın bulutu kimi ruxsârinä rävân eliyib. Sözünün täxällüsün götürüb bu dillärinän desin, bändä dä ärz eliyim:

Kimsä yanmaz Cähângir'in ahinä,
Şikâyätim vardır Şahlar Şâhinä,
Sâ'iläm gälmişäm häx därgâhinä,
Üz çeviirib gedim Allah hayana.
(6+5)
Naşı[998] älinnän,
Atmişam daşı älimnän,
Yastığım şikâyät eylär,
Gözümün yaşı älinnän.
(Bayatı)

Çölün väsätindä, Pärvärdigârınan niyayiş[999] eliyir ki män sâ'iläm ha säninqapıva gälmişäm. Durub äyağa märkäbinä sävâr oldu, yol getmağa genä mäşgul oldu. Az gedib, çox gedib, günlärin bir güniydi gün orta zämânindä gördü uzaxdan bir dana şähr görsänir. [Öz özünä

---

997 . Dästämaz: Abdest.
998 . Naşı: İşini bilmeyen adam.
999 . Niyâyiş: İbâdet.

dedi:] Pärvärdigâra göräsän bu şähir haradı? Män gäräh o qädr burda gözlüyäm ki biri gälä ta män buranın adn soruşam, onnan sora bu şährä gedäm. Ata babadan qalma sözdü ki: “ Sınanmamış atın dalı qabağına geşmäginän.” Bu fikrilärdeydi ki gördü kü bir neçä dana âhu’dan[1000] ceyrannan, dağın damänäsindä ottuyullar. Kürrä’yä işârä verib, Kürrä alıcı quş kimi özün yetirib, kämändi atıb, bulardan birin tutdu. Eleyki tutsun, gälib başın zibh elädi, käsib, därisin çıxardıb, bir täräftän käsib, çölün otlarınnan yığıb, etdän käsib, taxıb şeş-pärä tutur ota orda yiyir. Kürrä’dä mäşguldu çärâyä,[1001] bäli mäşguldi yemağa, gördü bir atdı gälir. Gälib buna yetirändä atı yavaccana yavaşladıb, buna bir sälâm verdi müsäl qolucan geşdi, geçändä bu bang vurdu: Oğlan hara gedisän dayan görüm, dedi dayanabilmäräm, dalımca düşman gälir. Dedi oğlan män özüm davanın misgalın min tümänä alıram, hara gedisän qeyit gälginän bura, dedi qeyidämmäräm, mänim sänä ziyânım däyär. Cähângir üz dolandırdı Kürriyä: Kürrä qoyma gessin. Kürrä alıcı quş kimi aldı bunun qabağın. Mäcbur halätindä qeyitsin, dubârä sälam veribdi. [Dedi:] Cävân qoy män qoyum qedim. Cähângir baxdı bu atı o qädr qovubdu ki, här tükünün dibinnän eläbil bir dana çeşmä gälir. At cim cilax su içindädi. Dedi bura bax görüm sän hara gedisän? Dedi: Cavan män qaçağam, getmäliyäm gäl männän äl götürgünän, mänim sänä ziyânım däyär. Dedi inkanı yoxdu. Eleyki qäbul elämäsin, bnu märkäbdän salıbdı yerä, dedi de görüm hara gedisän? Dedi cävân mänim başımın qäzâ u qädäri çoxdu, män qâtiläm, män färâriyam. Mänim dalımca on min näfär qoşun gäliri, ägär gälib yetirsälär bura, säni dä ldürällär mänidä. Dedi: Män özüm davanın misgalını min tümänä alıram, sän de görüm niyä qaçısan? Dedi bäs qulağ as deyim da: Götürüb bu dillärinän desin bändä ärz eliyim siz şad olun:

Sänä qurban olum gül üzlü cävân,
Nâ-märdin gözünün piçağıyam män,
Yazıx canım qoy olsun sänä qurban,
Qâtiläm bu vilâyätin qaçağıyam män.
(6+5)

De görüm kimi öldürmüsän? Dedi qulağ as deyim da kimi öldürmüşäm:

Dolandırıb peymânä doldurmuşam,
Anasın mâtämindä ağlar goymuşam,
Ay dilâvär män bir şahzâdä öldürmüşäm,
Qâtiläm bu vilâyätin qaçağıyam män.
(6+5)

Şâhzâdä sözü araya gäländä, Cähângir äl eliyib, yapışıb xiddäyinnän qoydu äyağının altına: Xätâ-karın birisi mägär insan mämläkätinin şahına vä şâhzâdäsinä tämärrüd[1002] eylär? Äl elädi

[1000] . Âhu: Maral.
[1001] . Çärâ: Otlamak.
[1002] . Tämärrüd: Fermana karşı gelmek.

xäncärä ki bunun başın kässin. Dedi dilâvär dayan diyim niyä öldürmüşäm ägär täxsirim olsa mäni öldür. Dedi de görüm niyä öldürmüsän? Götürüb bu dillärinän desin bändä ärz eliyim:

Öldürsän dä cävân özün tut yasimi,
Ay cävan gäl qäbul elä iltimasimi,
Alırdı älimnän öz nâmusimi,
Onunçün bu vilâyätin qaçağıyam män.
(6+5)

Bu kälmäni eşidändä Cähângir äl götürdü bunnan, çün Müsälmanlarda böyüh nängidi bu kälmä, zindäganlıxda insan namusu üstündä ölümä gedär, necäki sänin nâmusunu ällinän alırdı? Bu bir oğlandı, Zükâk[1003] Padişah'ın oğludu, şähr-i Hilâliyädä, gecälär gedär bir näfärin evinä, [der] dur äyağa çıx eşiyä. Axı bu haranın qanunudu? Çün bular büt-pärästidi, diyärdi ki büt-i büzürg Lât u Mänât özü mänä icâzä veribdi. Bir gecä gäldi bizä, nä qädär izhâr eylädi, gördüm män eliyäbülmäräm, äyâlım durdu tir tir titrämäyä, uşaxlarım ağladı, män mäcbur qaldım çıxam eşiyä, bu äyildi ki äyağınnan çähmälärin, başmaxların çıxassın, mänim qılıcım mıxda asılıydı, Firsändi fot eylämäz aqil mägär nâdan ola män qılıncı peysärinän vurdum, baş bädännän ayrılıb düşdü yerä, odu ki indi mäni sin sin axtarıllar, män qaçağam. [Cähângir] Dedi: Bura bax görüm sänin adın nämänädi? Haralısan? Dedi qulağ as deyim da adım nämänädi, özümün äsl köküm haralıdı? Götürüb bu dillärinän desin bändä ärz eliyim:

Sâbit dyär män uzax mäkanlıyam,
Cäng günündä gözlärimnän qanlıyam,
Xäbär alsan mäkânım İranlıyam,
Geyrät kânının qaçağıyam män.
(6+5)

Özüm İranlıyam, gälmişäm Hilâliyä şährindä karvan-sara cürrämişäm özüm üçün, ailämä çöräh qazannam, bu da ki täqdir-i belâdı gälib mäni tutub. Bu kälmäni ki dedi İrânlıyam, Cähângir bunun alnınnan öpüb qalxızdı äyağa, dedi başıva dolannam, elä İranlı bu işi göräbülär ayrı adam eliyäbülmäz. İranlılar här yerdä geyrätin kânıdır. Cähângir ahunun ätinnän taxıb şeş-pärä tutub otun üstündä pişib, verir bu oğlana. Oğlan deyir yiyämäräm, boğazım biçilibdi. Cähangir diyär: Yeginän, sän qoxma yüz min näfär gälsä bişey olmaz, sän göydä Allah yerdä mänä pänah gätimisän. Yemağa mäşgul olsunlar bir den Kürrä şeyha çähdi. Cähângir älini belä qoydu äbrularının üstünä gördü:

Äz dâmän-i däşt ovc ovc .....
Gärd bärxâst tutya räng
Äz pärtov an çinin gubâri,

[1003] . Zühhâk: Hilâliye'nin padişahıdır. Aşık bazen Zükâk, bazen de Zühhah söylemektedir.

Ruxsâre numude nândâri. (Farsça şiir)[1004]

Läşkärin[1005] başı açıldı, toz duman heryeri alıbdı. Sâbit amma burnunun ucuna kimi saralıbdı, bir qädrdän sora on min näfär Zühhâk'ın qoşunudu, gälillär Sâbiti tussunlar. Cähângir heş baxmır, âhunun ätinnän taxır şeş-pärä, alaçiy ötürür içäri. Eleyki buların särläşkäri[1006] yetirdi, üz dolandırdı: Cävân adam bir gälänä baxar görä kim gälir? Cähângir dedi: Dilâvär görüräm buların särläşkäri sänsän, ama neynim acam, ahunun ätinnän azdan çoxdan yiyiräm, ägär sänin dä ajlığın var, buyur meyl eleginän. Dedi män attan yenäbülmäräm. Dedi: Niyä säni ata bağlıyıblar? Dedi xeyir mänim mämuriyätim var. Dedi sänin mämuriyätin nämänädi? Dedi mänim mämuriyätim odu ki bu Sâbiti mämuram tutam aparam şahn huzurinä. [Cähângir] Dedi: Bura bax görüm, arazda oxuyub yazan biri vardı menim dediklärimi yazasız, aparasız, veräsiz Zähhâkä, vä bu cävânıda män dalızcan gätiräm? Dedi bäyä biz ölmüşüh, özümüz qatili aparabülmürük? Sän bir kağaz veräsän, dalıcan bunu gätiräsän? Dedi bura bax görüm sän issot yemämisän, heş issotun zämisinnän[1007] dä geşmämisän? Sän märifät ädäb zad bilmäsän? Dayan sänä bir neçä kälmä sözüm var, deyim ta onnan sora görək sännän mänimki nä olacax? Götürüb bu dillärnän Cähângir göräh nä diyäcäk bändä ärz eliyim, äyläşän ağaların sağlığına:

Bâkim[1008] yoxdu, min belä ola läşkär,
Bu gälibdi mänä pänâhändädi,
Durub boynuza salaram xäncär,
Bu gälibdi mänä pänâhändädi.
(6+5)

Gedäsiz Zühhâkä sälâm yetiräsiz diyäsiz qâtili män tutmuşam, gätirräm. Sär-läşkär qäbul elämädi, imkânı yoxdu, özündä yekä[1009] danışısan. Dedi yekä danışmıram ävväl iltimâs eliyiräim, qäbul elämäsän onda görärsän nä olur. Götürüb dübârä Cähângir ärz eliyir:

Demä ki män göräni sän görmäsän,
Män can vermäyincä sän can vermäsän,
Sâbit män ömäyincä sän cân vermäsän,
Bu gälibdi mänä pänâhändädi.
(6+5)

Särläşkär män qonağımı düşmana vermäräm, sän get män bunu gätirräm. Serläşkär bunu qäbul elämädi. Cähângir sözünün täxällüsün belä deyir:

Cähângiräm gedäräm här diyârä,
Gär desäm därdimi gälmäz hesâbä,
Öldürräm säni eyläräm pârä pârä,

[1004] . Çölden bir toz toprak göründü, o oz toprağın içinden bir kahraman göründü.
[1005] . Läşkär: Asker topluluğu.
[1006] . Särläşkär: Kumandan.
[1007] . Zämi: Tarla.
[1008] . Bâk: Korku.
[1009] . Yekä: Büyük.

Bu gälibdi mänä pänâhändädi.

(6+5)

Söz tämâm olsun, [Sär-läşkär] färmân verdi bunu tutun. [Cähângir] ävväldä Sär-läşkäri tutdu. Särläşkär äl elädi şämşirä, [Cähângir] äl eliyib, älinnän şämşiri aldı, atdı känârä. Gıs gıvrak[1010] yapışdı kämärinän götdü bâla-yi särä,[1011] dedi burabax görüm Allâhı tanımağınan necäsän? Durdu bi yol nâsäzâ[1012] demeyä, biyol bunun lap cini tutdu, başı üstä elä vırdı ki yerä, tüsi yağı[1013] kimi närm oldu. Eleyki onu cähännämä vâsil eläsin, äl eliyibdi şämşirä, alıcı quş kimi qalxıb mrkäbin üstünä, äl elädi şämşirä, qatdı buları qabağına, eläbil ki bir dana yalquzäh[1014] cänävar bir sürü davarı qatıb qabağına. Buları qırdı dağıtdı, berg-i xäzân kimi töhdü yerä, ämmâ sâhib-i kitâb yazır ki bulardan bir neçäsi yaralı qurtulub qaşdı. Getdilär Hilâliyä şährinä ki Zühhâk'ä xäbär aparsınlar. [Cähangir] Sâbiti'dä götürüp mäşgul oldu Hilâliyä şährinä gälmağa. Sâbit istir gälmäsin [Dedi:] Dilâvär gäl mäni azâd elä, sänä dä ziyânım däyär. Cähângir qäbul elämädi, [dedi:] sän nä xiyâl eliyisän? Sänin arvadın uşağın qalıb indi orda kârvan-särâdä bi-sahab, sän hara gedisän ähli äyâlivi töküpsän? Säni män aparıram, ägär sänä bir näfär çäkil oyana desä dilin käsäräm. Säni o Hilâliyä şährindä väli-ähd elämäsäm dädämnän nänämnän bi-xäbäräm. Qatıb bunu qabağına gätirmäyä mäşguldi. Az gäliblär, çox gäliblär gäldilär yetiştilär Hilâliyä şährinä. Gätirdi yetirdi karvan-säriya, ama çün şähridän qaşmışdı, şahın qäravullarınnan, yasovullarınnan, nigähbânlarınnan ki Sâbiti axtarırdılar, Sâbiti tapammamışlar, amma bunun evin qârät[1015] elämişdilär. Sâbitin xanımısı gördü, Sâbit gäldi, özüynän dä bir näfär dilâvär gätirdi, bir dana märkäbi var ki az qalır qapıdan geşmäsin.

"Zi sovlät päläng û zi heybät ki ân,
Ki yäzdân päräslân hämûn rehberân." (Farsça beyit)[1016]

Arvad üz dolandırdı: Evin yıxılmasın indi säni axtarıllar sini sini,[1017] yerä göyä çängäl[1018] salılar sänin üçün, sän bäs hardaydın? Näyä gäldi evä? Dedi arvat män özüm gälmämişäm ki mänigätirän var. Dedi kim gätirib? Cähângiri nişân verdi. Arvat bir müştäri gözüynän baxdı, gördü bu böy adama oxşiri, özü'dä sâhib-i şämşirdi, buna xidmät elämäh çätindi. Üz dolandırdı Sâbitä: Axı evin yıxılmasın bunu o zämân gätireydin ki evi qârät elämämişdilär, indi bir dana piyâlä yoxdu ki uşağa su veräm. Cähângir üz dolandırdı: Ay ana na-rahand

---

[1010] . Gıs gıvrak: çar çabuk.
[1011] . Bâlâ-yi sär: Baş üstü, başının üstüne.
[1012] . Nâ-säzâ: Küfür.
[1013] . Tüsi yğı: ?
[1014] . Yalguzeh: Yalgız, yalnız
[1015] . Qârät etmek: Yağmalamak.
[1016] . Farsça şiir: Görünüşü kaplan gibi, heykeli öyle iridi. bütün Pehlivanlar ona hayranidi ve onu taklit ederlerdi.
[1017] . Sini sini: Gizlice.
[1018] . Çängäl: Çatal.

olmagınan män özümnän yiyän qonaxlardanam. [Cähâgir] Sâbitä üz dolandırdı: Sän ged ähl-äyalıvın yanına män gediräm bazara. Bu bazara getmaxda olsun Ämmâ eşid dâstâni Zühhâkin o näfärâtı ki sâhib-i kitâb yazır beş altı näfär färâr eliyib o on min näfärdän gälmişdi, bunu täqib eliyiblär gördülär kârvan-särâyä girdi bular özlärin yetirdilär Zühhâk'in yanına, düşdülär Zühhâk'in äyaxlarına: qurbân qıble-yi 'âläm sağolsun bir belâ-ye nâgähâne ras gäldix yolda, Sâbiti çox qovannan sora getdi bir şäxsä pänâhändä oldu, istädih gätiräh vermädi, dedi män gätiräcäyim qolu bağlı Zühhâk Pâdişâh'ın bärâbärinä, siz männän sälâm aparın gedin, väli bizim färmân-dehimiz baxmadı, bunun sözün qäbul elämädi, istädi onu da öldürsün, aldı onu täpäsinä elä vırdı yerä kitutu yağı kimi närm oldu, äl elädi şämşirä qoşunu şämşirdän geçitdi. Biz dä yaral qurtulub gälmişik, ta sänä xäbär gätimişih. Sâbit'i gätirdi karvân-särâyä özü dä getdi onun mänzilinä. Mının bir dana väziri var, sâhib-i kitâb yazır ki Väzir-i Azemdi. Väzir-i Azem'i istiyib bärâbärnä: Väzir män neynämäliyäm? Färmân verginän bunların ikisindä muhâsirä eläsinlär tutsunlar gätirsinlär bura. Üz dolandırdı: Qurbân nä. Ägär mänim sözümä baxsan, (özü Müsälmandı, väli zahirdä boynuna büt salır), qurbân mänim sözümä baxsan mını lât u Mänât xälq eliyibdi, büt-i büzürgävâr xälq eliyib ki sänin oğluvun qâtilin tuta, özü'dä diyibdi ki män bunu qolu bağlı gätirräm şahın bärâbärinä. Sännän mänim täqâzam[1019] budu, üş gün möhlät verginän, bu cavan öz dediğindä sabit bir adamdı, ägär üş günä kimi sänin [oğluvun] qâtilini gätdi bura qolu bağlı, gätirmäsä ver muhâsirä eläsinnär, özün'dä täqibindä mämur qoygunan gütsünlär. Dedi bäs yaxşı sözdü, bını lât u Mänât xälq eliyibdi ki oğlunun qatilin tussun. Bının döräsinä qärol, yasol qoydular mäxfiyânä,[1020] bu bu cur qalmaxda olsun eşid dâsitâni Cähângir'dän. Cähângir özün verdi bazara yetirdi. Bi yerdä fä[r]ş satırdılar yetirdi iki dana üş dana, ağa bu fäşdäri qoy känârä qimätläri neçädi? Bir belä. Älin atıb pulun saydı. Verdi hambalın küräyinä[1021] [dedi:] bunu apar Sâbitin kärvânsärâsına ver xanımısına. Bu yannan özün verib düyüdän,[1022] ätdän, yağdn, qätdän,[1023] älinä nämänä gälsä alır yolluyur Sâbitin kärvân-sarasına. Getdi gördü bir meyxânä vardı, içäri getdi meyxânä sabınnan soruşdu: Bura bax görüm Sâhibin kävan-sarasını tanısan? Üz dolandırdı: Bäli. Dedi gündä iki dana tulux üş günä kimi şärab yolluyacaxsan gä bu da pulun. Pulun verib, gündä iki tulux şärâb gälir. Özü dä bu yan täräftän gäldi. Sâbitin xanımısı bulara päzirâyilix eliyib. Üz dolandırıb: Ay nänä qapını açıx qoyacaxsan ha här kim gäldi bura qonağımızdı iki

[1019] . Täqâzâ: İstek.
[1020] . Mäxfiyânä: Gizlice.
[1021] . Küräk: Bel (İnsan vucudu)
[1022] . Düyü: Dügü, Pirinç.
[1023] . Qät, qänd: Şeker.

gözümüzdü ona päziralıx eliyäcağıx, eliyäcağıx ya xeyir ayrı cür gälsä bura onda män bülläm o bülär.

Sâbit, ähl äyâlı oturublar, yiyillär içillär, Sâbit her moqe' istiyir bekeflänsin,[Cähângir] diyir na-rahand olmagınan, sänin qoymaram başonnan bir dana tük äksiy ola. Özüvä ä qol vermişäm säni bu şährä väliähd eliyäcağam. Zühhâk Pâdişâhda müntäzirdi ki ta göräh bu qâtili bu oğlan nä zäman gätiräcäk? Eleki üş gün oldu, Cähângir bir dana qäläm kağaz istädi, Zühhâkä bir dana nâmä yazdı, tâ bilsin ki män ähdimä väfâ eliyiräm, onun [oğlunun] qâtilin aparacağam. Kağız qälämi istiyib, tâ göräh nämänä yazacax män dä ärz eliyim sağlığınıza:

Männän selâm olsun ädâlät şâhım,
Färmân ver cäm' olsun ähl-i hilâle,
Gälim eylä olsa sâbit günahım,
Bu bârädä düşmä özgä xiyâlä.
(6+5)

Cähangir istir ikinci kälmäsin yaza, bändä dä 'ärz eliyim:

Müsälmanın olar nâmus qeyräti
Çäkär o säbäbdän çoxlu zilläti,
Qoy mänim boynuma böyüh minnäti,
İçäh bir sänin ilä neçä piyâlä.
(6+5)
Män âşıx märd atası,
Doldur ver märdä tası,
Nâ-märt gälib märd olmaz,
Olmasa märd atası.
(Bayatı)

Cähângir bu dillärinän nâmäsinä xâtämä versin, bändä ärz eliyim Allâh T'âlâ sizi şâd eläsin:

Cähângiräm uzun sözün tämâmı,
Säninlä içeydim mähäbbät câmı,
Allâh xälq eliyib fäğfûr câmı,
Xäbär olsun bu gün ähl-i Hilâlä.
(6+5)
Män aşıx därdä käräm,
Därtliyäm därd äkäräm,
.....
Özümä därd äkäräm.
(Bayatı)

Sözleri tämâm eläsin, vä şifâhän dä nâmänin äyağında yazdı ki: İnâs-i zükûrä[1024] tämâm sabahlarıma pählävân meydanında dâril- İmârä'nin qabağında hâzir olsunlar, şâha sänin qâtilivi gätiräcağam. Nâmänin äyağın imzâlayıb qoydu pakata, üstün möhr elädi, qâsidä zävâl yoxdu, elçiyä zävâlyoxdu, verdi bir näfärä ki bunu aparasan yetiräsän şâhın huzûrinä. Eleyki

[1024] . İnâs-i zükûr: Erkekler.

nâmä yetirdi därbâra, xäbär verdilär qâsid gälib, nâmä gätirib. Pärdä-dâr[1025] pärdäni sındırıb, vâridi olsun içäri, alıblar nâmäni oxusunlar, mäzmûnunnân xäbär-dâr olsunlar, eleyki nâmäni elâm eläsinlär, Väzir-i Azem üz dolandırdı: Qurban, gördüm ‘ärz elädim ki üş gün möhlät versän bu cävân sänin qâtilivi gätirär bura? İndi sabbahlarıma yazıbdı inâs-i zükûrä, tämâm pählävân meydanında dâril- İmâränin qabağında hâzir olsunlar, şâha sänin qâtilivi gätiräcağam. Zähhâk dedi: Väzir sän yaxcı fikr elämisän, yaxcı oldu sänin icrâyä qoydux. Bäs verin sabahlarıma meydânlar sulansın süpürülsün, elâm olunsun säğirdän[1026] käbirä[1027] şähirdä nämänä adam var hammısı gälsin pählävân meydanına. Ustâd belä näzmä çäkibdi ki: Zühhâk Pâdişâhın oğlunu gätriblär dava içindä saxlıyıblar, hänûz däfn filân elämiyibdilär. Bäli eleyki gecäni yatıblar sabah eliyiblär, yeyiblär içiblär sübhânäni, Cähângir üz dolandırdı: Sâbit. Bäli. Dosluğumuz yerindä qardaşlığımız yerindä, çün bu pâdişâdı vä ehtirâmi vâcibdi, sän’dä qâtilsän, män qovl vermişäm, sänin qollarıvı bağlıyacağam, qatacağam säni qabağıma, aparacağam ora, qoxmagınan qoymaram sänin başınnan bir tük äksik ola. Eleyki Sâbitin qolların qbaxdan bağladı, övrät üz dolandırdı: Heş nâ-rahand olma göüsän diyir mänim näqädr canımda can var qoymaram sänin başınnan bir tük äksiy ola. Arvat ağlıyır uşaxlar ağlır. Elyki bunu qatıb qabağına märkäbinä sävâr oldu, här täräftän kûçe[1028] vu bâzârda tämâşâyä durublar. Eleyki gätirdi bunu Zühhâk’in önünä märkäbdän düşdü yerä, gälib Zühhâkin bärâbärindä yeddi yerdä kirnuş elädi.[1029] Dâyandı bärâbärindä durdu, [dedi:] elâm ‘ärz eliyiräm qurbân. İndi män ähdimä väfâ elädim, bu hämûn şäxsidi ki oğluvun qâtilidi, män’dä qovl vermişdim gätiräm, gätirmişäm. Çün sänin färmândehin vä läşkärin mänim sözümä baxmadılar, oların da täqsiri männändi. İndi sänin ämrin färmâyişin nämänädi buyur icrâ olunsun. [Zähhâk Pâdişâh] Dedi: Oğul sännän çox täşäkkür eliyiräm amma mäni sän üş gün intizarda qoymusan bu üş günü niyägätirmädin bunu? Üz dolandırdı: Qurbân onun üçün gätirmädim ki göräm mändä läyâqet vardı dedığım sözün üstündä duram? Vä sändä dä däyânät olar ki bu üş günü däyânät eliyäsän? Yâ männän cäng eliyäcaxsan? [Zähhâk Pâdişâh] Üz dolandırdı: Häx sännändi. [Cähângir dedi:] İndi şânâ icâzä verisän Sâbitin moridindä bir neçä kälmä sizinän söhbät eliyäm? Buyurdu: Oğlum âzâdsan, här nä färmâyişin vardı buyur. Cähângir bu dillärinän şâha yetirmağ istiyir ki şâh’da gäräk ädâlät ola: Bu dillärinän dedi:

Ärzim budur eyläräm gözäl şâha,
Şâhlarda gärähdir ‘ädâlät ola,
İnşallah batmaram heş växt günâha,

[1025] . Pärdä-dâr: Hizmetçi.
[1026] . Säğir: Küçük
[1027] . Käbir : Büyük.
[1028] . Kûçe: Sokak.
[1029] . Krnuş eledi: Baş eğdi.

Şâhlarda gärähdir ‘ädâlät ola.
(6+5)

[Zähhâk Pâdişâh] Üz dolandırdı: Män kimä zülm elämişäm? Män ädâlät[li] şaham. Män kimä zülm elämişäm ki män bülmüräm? Götürüb bu dillärinän Cähângir öbürü kälmäsin desin 2144

Demiräm ki mändä vardı reşâdät,[1030]
Müsälmânam eyliyäräm ibâdät,
Bir isâfdı, säxâvätdi, ädâlät,
Şâhlarda gärähdir ‘ädâlät ola.
(6+5)

[Zähhâk Pâdişâh] Üz dolandırdı: Män’dä ädâlät vardı amma bülmüräm kimä zülm elämişäm? Kim männän inciyib desin. Ägär männän zül görüblär niyä mänä demiyiblär? [Cähângir] Üz dolandırdı: Qurbân sänin özünnän görmüyüblär, sänin oğlun zülm eliyib. [Zähhâk Pâdişâh dedi:] Kimä zülm eliyib? Niyä mänä demiyiblär? Üz dolandırdı: Qurbân, olar qorxub demiyibdi, ämmâ gulağ as män deyim:

Mäxfiyânä şähridä gäzmämisän,
Mäzlumların ähvâlın sormamısan,
Oğlun zülm eyläyib sän bülmämisän,
Şâhlarda gärähdir ‘ädâlät ola.
(6+5)

Zähhâk Pâdişâh üz dolandırdı: Dilâvär sän bu adı mänim oğluma qoyusan, mänim oğlum heş vädä bu işi görmäz. Üz dolandırdı: Qurbân görübdi, millätdän soruş desinlär. [Zähhâk Pâdişâh] üz dolandırdı: Mänim oğlumu kim belä görübdü desin. Ustâd belä näzmä çäkibdi ki: döt bir täräfdän arvadlı kişili yerinnän qaxdı, üz dolandırdı: Qurban, bu düz deyir. O dedi düz deyir, bu dedi düz deyir, ey dâd-ı bi-dâd. sâhib-i kitâb yazır: Zühhâk täxtinnän yenir, dedi oğul indi ki sän bu sırrı fâş elädin, icâzä ver män qädämlärivä qurbân käsim. Cähângir dedi: Qurban män indi gäräh özümü sänä qurbân käsäm, män gördüm ki sän ädâlät pâdişâhsan. Ustâd belä näzmä çäkibdi ki: Çün bunun cänâzäsin däfn elämämişdilär, Zühhâk üz dolandırd: Götürün bu ifriti här neynisiz eläyin, mänim gözümün qabağınnan itirin. [Cähângir] Üz dolandırdı: Sâbit bir dana İranlıdı, fäläh-zädä olub gälib burda sänin pärçämivin altında zindäganlığ eliyir, ähl äyâlina çöräh çıxadır, sänin oğuvun xâsiyäti buydi ki gecälär birinin evinä gedärdi, diyärdi sän dur çıx eşiyä, axirdä dä Sâbitin evinä gedib, Sâbit ölümü gözä alıb onu öldürüb, nâmus üstä. Dästur verdi ki Sâbitin qolların aşsınlar vä özünä oğulluğa götürä, elam elädi ki Sâbiti män oğulluğa götürüräm, çün geyrätlidi. Sora oturdu täxt-i sältänätdä [Cähângirä] dedi: Oğlum de görüm sän bura nä üçün gälmisän? Nä säbäbdän bura güzârın düşübdü vä hardan gälmisän? Hara gedisän? [Cähângir] Üz dolandırdı qurban gedecğam bu

[1030] . Räşâdät: Pehlivanlık.

yan täräfä, güzârım Hilâliyä'dän düşdü, esnâ-yi râhda oturmuşdum, bir ahû vurmuştum, mäşgûlüdüm yemağa gördüm bir siyâhi gäldi atdı, vä sänin qoşunun bu cur gäldi bele oldu. Bular bu cur şirin söhbätdä tä'âm[1031] gäldi, çöräh yesinlär, Väzir-i Azem müsälmanıdı, yavacca [Cähângirä] işârä elädi oğlum, mäbâdâ mäbâdâ çöräh yiyäsän ha, gör neynäsän ki buları müsälmân eliyäsän, väkti ki tä'âm gäländä bu çäkildi durdu känârdä. [Zähhâk Pâdişâh] üz dolandırdı: Oğlum bäs niyä yemisän? Dedi män Müsälmânäm sizinän bi[r] yerdä eliyäbülmäräm tä'âm yiyäm. [Zähhâk Pâdişâh dedi:] Oğul niyä? Bu o qädr Tofik'tän (Tohit'dän), İmâmät'dän, Häqqiqät'dän Märifät'dän dedi, dedi, dedi, Allâhın qudrätinnän, yektâlığınnan. Çün Zähhâkin üräyi yumuşağ idi, döndü müsälmân oldu. Üz dolandırdı: Cävân ägär biri männän olsa män döndüm müsälmân oldum. Kälme-yi teyyibesin[1032] diyib döndü oldu müsälmân. Dövredän yerliyerinnän dedi biz dä olduq nüsälmân. Şähridä şährin ähâlisi bütün müsälmân olsunlar, amma br neçä gün qalıb burda, verdi tämâm kilisâläri yıxdılar, yerindä mäccid binâ eliyillär. İslâm'ın pärçämin vırdılar här yana. Ustâd näzmä çäkibdi, on oniki gündü burdadı, istir gessin, ämmâ Zähhâk Pâdişâh üz dolandırdı oğul, axı sän mänä demädin hardan gälisän? Hara gedisän? Nä säbäbdän gälmisän bura? Män säni qoymaram gedäsän? Gäräh mänim tâc û täxtimdä oturasan, mänim cânişinim olasan. Sän lâyiqsän mänim täxtimdä oturasan. [Cähângir] Üz dolandırdı: Qurbân män oturabülmäräm. [Zähhâk Pâdişâh] äl eliyib başınnan tâci, götürüb goysun Cähângir'in başına. Cähângir qäbûl elämädi. Cähângir'in üräh dolu, dädä gälib, istir bu dillärinän göräh nä diyäcäh ärz eliyim:

Burda qoyabilmäräm başıma tâcı,
Gäräh gedäm burda qala bülmäräm,
Şirin ağzımı gäl eylämä acı,
Gäräh gedäm burda qala bülmäräm.
(6+5)

[Zähhâk Pâdişâh dedi:] Oğul niyä gedisän? Bäyä buranı bäyänmädin? Män tâcımı sänä peşkeş eliyiräm, niyä qalabülmäsän? [Cähângir] Dedi qulağ as deyim da, alıb öbürü kälmäsin desin:

..... ,[1033]
Fäläh mäni gurbät elä salıbdı,
Atamın çün gözü yolda qalıbdı,
Gäräh gedäm burda qala bülmäräm.
(6+5)

Oğul atan hardadı? Atan kimdi? Atan harda olsa dästûr verräm käcâvä ilä getirällär. Üz dolandırdı: Qurbân diyäbülmäräm. [Zähhâk Pâdişâh dedi:] Oğul mänim döt yüz min leşkärim var, tâc û täxtim mämläkätim millätim [var.] Sän niyä gäräh gedäsän? Hammısın sänin

[1031] . Tä'âm: Yemek.
[1032] . Kälme-yi Teyyibe: Kelme-yi Şehâdet.
[1033] . Kasetin bu bölümü duyulmamaktadır.

ixtiyârindä qoyaram. Dedi qurban eliyäbülmäräm. Götürüb sözünün öbürü kälmäsin belä desin, bändä ärz eliyim siz şâd olun:

Cähângiräm därdim gälmäz hesâbä,
Baş almışam gediräm bir diyârä,
Därdim gizlidir salammaram aşkârä,
Gäräh gedäm burda qala bülmäräm.
(6+5)

Zähhâk Pâdişâh çox isrâr elädi, sän niyä männän därdivi gizledäsän? Män pdişahlığımla döndüm sänin dinivä sän niyä därdivi männän gizlädäsän? Bu yan täräftän Sâbit'dä yeridi yaxına: Qardaş belä başıva dolannam, deginän dädän kimdi? Cähangir götürdü bu dillärinän görax dädäsinin adın nä cur mäträh eliyib?

Cähângiräm dünya olubdu yâgi,
Bir mäclis istäräm dolana sâgi,
Dädäm Şikâridi olub qäm dustagi,[1034]
Gäräh gedäm burda qala bülmäräm.
(6+5)

Dädäm mänim onyeddi ildi Şâm'da Särhäng-i Şâmi'nin zindânindä. [Zähhâk Pâdişâh] Üz dolandırdı: Ey vay bala sän Şikâri'nin oğlusn, düz deyisän dädän Şâidä zindandadı, o zämânbiz dä gälmişdih, biz Särhäng-i Şâmi'nin tihmäsiyih. O küriyä pâdişâhdı, ägär eşidsä män müsälmân olmuşam, gälär mänim mämläkätimi millätimi dağıdar.Yurd yuvama su bağlar. Dedi heş bülüsän dädän nä iş görüb? On yeddi min näfär bälli başlı pählävân öldürüb, tämâm nä cäräyân olmuşdu, şärh verdi buna. Nä qädr dedi gäl getmäginän dedi qurbân eliyäbülmäräm gäräh gedäm. [Zähhâk Pâdişâh] Üz dolandırdı: Oğul indi ki gedisän bir qädr läşkär tädârük eliyim, özüvünän apar. Dedi qurbân eliyäbülmäräm, män gäräk yâ sâ'il sûrätindä, yâ gädâ sûrätindä, yâ tâcir sûrätindä gedäm özümü yetiräm dädämä ki tâ dädämin bir üzün göräm. [Zähhâk Pâdişâh] Üz dolandırdı: Oğul indi ki istisän täk tänhâ gedäsän, biz hâzir olaq säni bir iki ağaş[1035] säni bädräqä[1036] eliyax. Bir neçä min qoşun tädâriki görüblär munı iki ağaş şähridän gätiriblär yola salsınlar. Orda dayansınlar, istillär ki bular bir birlärinän ayrılsınlar, Zähhâk Pâdişâh üz dolandırdı: Oğul burdan kibu yana gedisän tâ Şâme kimi, vilâyät-i Gülbâr var qabaxda, Särhäng-âbad var qabaxda, necä ki balğın zindäganlığı suyunandı, Särhäng-i Şâmi'nin dä zindägânlığı Särhäng-âbadınandı. Här yanan maliyat gälse Särhäng-âbadä gälär. Särhäng-i Şâmi'nin tämâm var yoxu ordadı. Get säsi Allâhä tapşırıram, ämmâ bunu bilginän, dädän dünyâdä kişilär qoymuyub ki oğulsuz qalsın, qardaşlar qoymuyub ki qardaşsız qalsın, analar qoymuyubdu ki oğulsuz qalsın. Dädävün düşmânı çoxdu, ehtiyâtını

[1034] . Dustag: Mahbes.
[1035] . Ağaş: Mesafe ölçme birimi.
[1036] . Bädräqä: Uğurlama.

ällinnän vermäginän. Bular öpüşsünlär görüşsünlär, hälâl-zimmätliy eliyiblär gälsinlär şährä, Cähângir biyâbânı qatıb qabağına rävâne-yi râh oldu. Günä bir mänzil, teyyi mänâzil. Bir neçä gün yol gälännän sonra gälib tetirdi Şehr-i Gülbâr'a. Känârdan gözü sataşır şährä görür ki eläbil misl-i bir dana behiş[t]di. Öz özünä dedi: Pärvärdigârâ göräsän bura vilâyät-i Gülbârdı ya haradı? Götürüb bu dillärinän bu şährin gözälliğinä belä desin män'dä ärz eliyim dusların sağlığına:

Şükr eyläräm birliğivä Xudâ ya,
Bura nä mäkândı? Misl-i behiştdi,
Qâdir Allâh özün yetiş färyâda,
Bura nä mäkândı? Misl-i behiştdi.
(6+5)

Sözünün öbür kälmäsin istir yetirsin:

Hämmäşä yoldaşam qämiylä âha
Qorxuram danışam batam günaha,
Bağlaram ümüdümü qâdir Allaha,
Bura nä mäkândı? Misl-i behiştdi.
(6+5)

Cähângir sözünün täxällüsün bu dillärinän yetirsin, bändä ärz eliyim doslar sağolsun:

Cähângiräm bu gün peymânäm dola,
Qorxuram sarala gül rängim sola,
Anam tapşırıb Allâha salıbdı yola,
Bura nä mäkândı? Misl-i behiştdi.
(6+5)

Sözlerin tämâm eläsin, vârid oldu şährin içinä, bir divârın dibindä düşüb märkäbinnän piyâdä oldu. Oturdu yerä vä märkäbin'dä cilovvun saldı qoluna. Allâhı and verräm öz izzät-i cälâlinä heş kimi qärib elämäsin. Oturub divârın känârindä gördü bir şäxs gälir, älindä bir slä[1037] var sälänin içinä säbzidän[1038] çörähdän qoyub, bir iki dana da şüşä vardı sälädän başı çıxıb eşiyä görsänir. Buna çox diqqätnän baxır, bu ona baxır, o buna baxır, gälib geçändä ehsâs elädi ki bu müsälmândı. Müsälmân qovlunda Cähangirä yavacca sälâm verdi. Bu burdu äyağinä ucadan dedi: Äleykümäs-sälâm. Dedi yavacca selam ver, bura sälâm vermä yeri däyil ki.

Män sänä yavaşdan sälam verdim ki y'ani müsälmânäm. Cähângir üz dolandırdı: Çün mänä Müsälmân qovlunda sälâm verdin, mändä sänä Müsälmân qovlunda sälâm verdim äyağa qaxdım. Väli ärzim var sänin xidmätinä. Dedi buyur eläbil qäribäsän. Dedi: bäli onun üçün sänä ärzim var. Götürüb bu dillärinän göreh nämänä diyäcäh? Bändä ärz eliyim äziz eşidänlärin sağlığına:

Sänä qurban olum ay geçän oğlan,

[1037] . Sälä: çanta.
[1038] . Säbzi: Yeşillik.

İstäräm qonaqın olam bu gecä,
Demiräm varındı käs mänä qurban,
İstäräm qonaqın olam bu gecä.
(6+5)

Muxtâr'ın sözlerin oxumuyacağam vä dil cävâbı ärz eliyäcağam.

Sänä qurban olum män gälän oğlan,
Säni saxlaram män gözüm üstä,
Män özüm olaram sänä e qurbân,
Säni saxlaram män gözüm üstä.
(6+5)

Cähângir göräh cävabın necä diyäcäk, ärz eliyim doslr sağlığına, mänim bir neçä dostum var oları görmämişäm, Ähär'dä Aga-ye Cämşid Dogâni, Meşkin'dä Äjdär Ağâdı ki toyun da özüm elämişäm, vä Muğan'da märûfdi Ağâ-ye Qotaz Bey, ve birdä Häsän Ağâ Pâkdil, bu kälmäni dä oxuyuram oların sağlığına:

Gäm libâsi geyib 'eyş etmäräm,
Färâmûş[1039] etmäsäm heç zad yemäräm,
Gizlin därdim var bir käsä demäräm,
İstäräm qonaqın olam bu gecä.
(6+5)

Muxtâr göräk Cähângirin cävâbın necä ärz eliyäcäh:

Pärvânä täk gül dövründä dolannam,
Dolanıp başıva qurbanın ollam,
Därdin nädi? De män şärik ollam,
Säni saxlaram säni män gözüm üstä.
(4+4+3)

Cähângir sözünün täxällüsün dedi:

Gulâm ollam sänä vallah ölüncä,
Dözäsän bu därdi mäni bilincä,
Sän yeri män dä gäläräm dalınca,
İstäräm qonaqın olam bu gecä.
(4+4+3)

Muxtâr cävabın belä deyibdi:

Dähân açıb, neçä kälmä söyläräm,
Oğlanlığım sänä sâbit eyläräm,
Muxtâr öz adımdı sänä söyläräm,
Säni saxlaram män gözüm üstä.
(4+4+3)

Muxtar'ınan cähângir rävâne-yi râh oldular. Muxtar qabaxda gedir, Cähângir onun dalısıcan. Gäliblär yetirdilär Muxtârın mänzilinä, qapıdan vârid olanda içäri – râvi belä rävâyät eliyir: Bu Muxtârın bir dana xanımısı var, atdını piyâdä elär, piyâdäni ata mindirär, 'äzizim dostum,

[1039] . Färâmuş: Unutmak.

arvadı cibivä qoymagınan ha! Zindäganlıxda, kişinin här bir zadı arvadınandı, oturmağı arvadınandı, durmağı arvadınandı, yatmağı arvadınandı, tez yuxudan durmağı arvadınandı, işä getmağı arvadınandı, bunu yaxcı qäşäh[1040] qulağında saxlagınan- [arvad] gördü bu qonax mâ-sevâye ayrı qanaxlardandı. Övräd üz dolandırdı: Muxtâr. Dedi Bäli. Dedi evin yıxılmasın bunu hardan tapıb gätimisän? Män buna xidmät eliyäbülmäräm. Dedi niyä? Dedi: Ävvälän bu mälûmdu ki böyüh xânävâdädändi, dövümän, mänim gözüm sataşmax hämin misl-i inki mänim döşlärimä süt gälibdi, eläbil mänim öz balamdı bu, üräyimä elä nişäst eliyir ki eläbil bu oğlan mänim öz oğlumdı. Dedi, arvad nâ-rahand olma eşihdä şärt elämişäm bunnan, aş pişirsän, aş içäcähdi, âb-dûg[1041] eläsän âb-dûg içäcähdi, ariya nä gälsä onnan içäcaxdı. Dedi bu qonax mâ-sävâ-ye o qonaxlardandı. Dedi sän nämänä var onu gätir yiyax. Bäli ävväl tä‘âm bädän kälâm. Yedilär işdilär, ävväl gecä ki qonaxlıq elämişdilär ona şärt elämişdiki män istiräm bir gecä qalam burda, gecäni yatıb sähär Nuxtâr işä gedändä Cähângir dedi män’dä gediräm. Muxtâr dedi sän bilärsän gedärsän gözüm üstä, qalarsan qonağımsan. Muxtâr gedännän sonra Cähângir’in içinnän getmax gälmädi. Övrät dedi: Bala ägär darıxıb eläsän, nâ-rahand olsan, eliyäbülärsän çıxıb bazarı, tükanı[1042] gäzäsän. Cähângir durdu bir bazarı tükanı dolansın säyâhät elädi, ämmâ här kim ki Cähângir’i görür durur cämâlinä tämâşâ elämäyä, elä gözälidi. Qeyitsin gälsin evä gördü evdän tüssü qalxır, Dedi: Ana. Dedi bäli. Bu tüssü nämänädi? Dedi bala qoxdum sänä näzär däyä, üzerrih yandırmışam onun tüssüsüdü, bälkä sänä näzär däymäyä, män sänä dedim bazar tükanı dolangınan, amandı balaevdän eşiye çıxmagımnan näzär däyär. Gördü cämâ‘ät düzülüb bunun dilâvärliyinä zärb-i şästinä tämâşâ eliyillär. Bir neçä gün Muxtâr’ın evindä qalannan sora Muxtâr’a üz dolandırdı: Axı män neçä gündü sänin evindäyäm, yeyiräm içiräm, heş männän soruşmusan kisänin adın nämänädi? Dedi: Män eliyäbülmäräm ki sänn adıvı soruşam, ägär soruşsam, eläbil deyiräm ki du[r] burdan çıx ged. Dedi: De görüm bura näyä gälmisän? Dedi qabaxda bir uzax sefärim var ona görä gälmişäm. Muxtâr dedi: Yox män geçän gecä bir yuxu görmüşäm, qulağ as deyim, mänä düzün de bura näyä gälmisän? Götürüb bu dillärinän Muxtâr göräh Cähângir’dän nä soruşur?

Yatmış idim yuxu gördüm rüyâdä,
Bülmüräm ki nä murâdä gälmisän?
Män üzürdüm bir qaranlıx däryâdä
Däryâdän ayrılıb âbe gälmisän
(4+4+3)
Dağlarda bağ gäzäräm
Bülbüläm dal gäzäräm,
Bir sağalmaz yaram var,

[1040] . Qäşâh, qäşäng: Güzel.
[1041] . Ab-duğ: Ayran.
[1042] . Tükan: Dükkan.

Ölmäräm sağgezäräm.
(Bayatı)

Muxtâr bilmir bu dädäsi üçün gälmiş belä diyir bäs ayrı bir şey üçün gälmiş. Cähângir dedi: Mänim bir uzax säfärim var burdan geçirdim. Muxtar dedi: yo, qulağ as deyim sänä:

Mänim ilä sän duz çöräh yiyäsän,
Gizlin sözün olsa aşkar diyäsän,
Min diliylä danışasan güläsän,
Görmüşdüm ki sän rüyâda gälmisän.
(4+4+3)
Män aşıq qoşa dağlar,
Verib baş başa gağlar,
Alçaxlan yarı görüm,
Dönäsän qana dağlar.
(Bayatı)

Cähangir dedi: And ola cälâl-i ilâhiyä ayrı bir märâmınan gälmämişäm. Sänä bir neçä gün qonağ oldum, o gün dä gedäcağıdım, amma üräyimdä bir mähäbbätin oldu, sännän dönäbilmiräm. Sän dönmäli kişi däyisän. Muxtâr götürüb sözünün täxällüsün bu dillärinän soruşsun:

Gäl incitmä sän Muxtârin dilinnän,
İyit olan ayrılmaz öz elinnän,
İskändär elinnänsän, ya Rüstäm elinnän,
Tayın[1043] yoxdu bu dünyadä gälmisän.
(4+4+3)
Män aşıq gedär qalmaz,
Su axar gedär, qalmaz,
Väfâli yara canım qurban,
Bi-väfâ yar gedär qalmaz.
(Bayatı)

Cähangir üz dolandırdı: Dadaş, düzdü män sänin çöräyivi yeyiräm, sänä qonağam, amma sänä sirrimi diyäbülmäräm, ägär bir müsälman ‘âlim olsaydı bizim qärdäşlıh siğämizi oxusaydı, sänä üräyimin sirrini diyärdim. Dedi nâ-rahand olmagınan, bir näfär vardı. Kim ola? Dedi bu Gülbâr vilâyätindä Şâh-ı Şucâ‘nin bir väziri vardır. Bu väzir münäccimdi, vä räml bilir, çün o da Müsälmandı mändä, mäni işledir, o däftär-xânädän bu däftär-xânäye gediräm işlerin görüräm. Göydä Allâh yerdä onun sâyäsindä män balalarıma rûzi taparam. Eliyäbülläm gedäm yanına diyäm bizim sigämizi oxusun. [Cähângir] Dedi gör eliyäbülsän gätisän buraya mänim boynuma böyüh häqqin qoymusan. Muxtâr durur äyağa, gedir väzirin evinä. Sälâm. Äleykümäs-sälâm varid olur içäri görür bu kitaba baxır. Qurbân näyä baxırsan? Väzir üz dolandırır: Muxtâr räml belä nişân verir ki bu günlärdän bir cävân gäläcax bura evlâd-ı İskändärdän, gälib bura İslâm pärçämin vuracax, ona baxıram ki bu niyä gälmiyibdi?

[1043] . Tay: Eş

[Muxtâr] Dedi: Mänim dä bir ‘ärzim var qäbûl eläsän, mänim bir qonağım var onnan män bätär dust olmuşam, biz hazirik bunnan sigä qärdeş olax, ägär mähäbbät eläsän, lütf eliyäsän gedäk bizä bizim sigämizi oxuyasan. Durub Muxtar’ınan gäldilär, gäldilär vârid oldular Muxtâr gilä, buların barmaxların verdi bir birinä vä bulara bir dana qärdäşlik siqäsi oxudu. Amma qadaş olannan sora dedi ki siz dosluğuzda gene olun, dos qardaşdan qabaxdı, Hz. Mevlâyä sormuşlar insanın qardaşdan artık bir şeyi olar? Buyurdu: Bäli ägär dünyâdä häqqiqi bir dostun olsa qardaşdan qabaxdı. Buların barmaxların verib bir birinä sigäsin oxuyub, bulara tapşırdığın tapşırdı, durub äyağa xudafizçilih eliyib gessin, gedännän sora bular minâ-yi şärâbı qoydular araya, şişlihlär çäkildi, indi bular iki qärdäş olublar, mähäbbät câmını içillär. Bu eynidä Cähângir’in qulağına täbl säsi däydi, mäqqârä çalınır. Cähângir üz dolandırdı: Dadaş, bu väzir bizim sigämizi oxudu, olmaya gedib ayrı iş görä. Bu täbl säsi nämänädi dövülürüri? Muxtar dedi dadaş, sabahlarıma Cümädi, bizim şâhımızın bir qızı var, ona bir dev aşıq olubdu, Qızın adı Gonçä-läb di. Bir dev aşıq olub, be-nâm-ı Ekvân Dev. Ayda bir yol Cümädä gälär, o cävânlar ki buna aşıqdılar gälällär onnan cäng elällär, Dev buları öldürär, üz dolandırar ki qurbân indi qızıvın aşiqi vardı gälsin meydâna, yoxdu qızı ver mänä. Şâh’da üz dolandırar, get gälän ay gäl väqti gördün qızımın aşıqı yoxdu qız sänin olsun. Bu [dev] ayda bir güngälär bu qızın nä qädr aşiqi olsa öldürär çıxar gedär, indi neçä illär vardı, bu şährä müsällät olubdu. Bu şährdä bir näfärin gücü onun gücünä yetmäz. Män buna görä [sänä] diyirdim näyä gälmisän? Ki sän dä bu qızdan ötürü gälmisän? Bu kälmäni eşiddi, cähângir daha yatabilmädi. Gecäni sähärä kimi o başa getdi, bu başa gäldi. Sähär olsun, meydn sulansın, hammı gälib tämâşâyä. Ekvân Dev her yeri qatıb. Bu [Cähângir] näqädär eliyir dur gedax tämâşâyä, Muxtâr getmedi onuda qoymadı gessin. İndi Cähângir götürüb bu dillärinän, göräh qardaşına nä cur yalvarır, bändä ärz eliyim äyläşän dosların sağlığına:

Başıva dolandığım istäkli qardaş,
Dur bir apar tämâşâyä sän mäni.
Sänä qurbân olsun bu göz ilän qaş,
Dur bir apar tämâşâyä sän mäni.
(6+5)

Dedi dadaş sän öläsän aparabülmäräm Ekvân Dev gälibdi säni dä öldürär. Qorxuram aparam sän dä qıza aşıq olasan säni dä öldürä. Öbürü kälmäsin belä desin:

Üräk sözlärimi gätirmä dilä,
Mäcnun kimi üz qoymuşam bu çölä,
Qonaq eylämisän mäni bir günä,
Dur bir apar tämâşâyä sän mäni.
(6+5)

Dedi Ekvân Dev'in ällinnän qurtarmaq olmaz. Gonçä Läb'ä aşıq olanlar qırmızı tünükä vä qırmızı köynäh geyir ki yanı Gonçä Läb'ä män aşiqäm, Ekvân Dev'dä tutur buları öldürür. Götürüb sözünün öbürü kälmäsin desin:

Cähângiräm sänä qurbândı särim,
İstäräm bağınnan neçä gül därim,
Ägär çox gözäldi qoy bir män görüm,
Dur bir apar tämâşâyä sän mäni.
(6+5)

Cähângir o qädr izhâr[1044] elädi ki, axirdä Muxtâr'i räyä gätirdi. Durublar äyağa gälsinlär pählävân meydânına. Dam küçä här yan adamdı, täbl-i näqqârä säsi âsimänä büläbd oldu. Ekvân Dev özün meydânda täk gördü. Şâh-ı Şücâ' bir dana täxt qoyub, döräsindä ämir û ümärâ äyläşib, qız da külä firängidä qırx incä qızınan oturub, tämâşâ eliyir. Meydanda äyax qoymağa yer yoxdu, Cähângir gälib dayanıb säflärin dalısında. Muxtâr'ın qorxusu budu bu gedä meydânä devinän cäng eliyä bu dev bunu aradan apara. [Cähângir] üz dolandırdı çevriyä, mänzûri budu ki görüm bu qız hayandadı? Nä qädr baxdı görebülmädi. Näzär saldı devä, gördü nä dev, bu misl-i bir minârädi, ağız nä yekälihdä, dodaxlar sallanıb az qalsın düşsün döşünä, ağzın aşsa här kimi çäkär kâmına. Öz özünä dedi: Pärvärdigârâ, axı bu istäsä qızın üzünnän öpsün qız gedär bunun qarnına da. Meydanda dolanır n'ärä çäkir: "Qızın aşıqları kimdi gälsin qabağa." Qırx näfär ki qırmızı giymişdilär, bir bir gällilär qabağa. Cähângir gördü birin aradan cırır atır o yana, birinin başın üzür atır oyana. Cähângir üz dolandırdı Kürriyä: Kürrä mäni cämmâ'äti yaya yara yetirecaxsan şahın hüzürinä. Märkäb häräkät eliyändä, Muxtâr käsdi bunun qabağın: Dadaş hara gedisän? Dedi desän bülläm. Dedi bizim dadaşılğımız, qardaşlığımız qaldı mänzildä. Çäkil känârä. Säfläri yara yara özün yetirdi Şâh-ı Şu'nın berâberinä. Şâh-ı Şucâ' gördü märkäbin üstündä bir oğlan gälir:

"Zi sovlät päläng û zi heybät ke ân
Ki yäzdân- pätästân hämun rähbärân."[1045]

Hey be märkäb zäd.[1046] Revân şod be meydân.[1047]

Şâh-ı Şucâ'nın bärâbärinä yetirsin, märkäbdän piyâdä oldu. Kirnûş eliyib, berâbärindä dayandı. Götürüb bu dillärinän göräh Şâh-ı Şücâyä nä deyir bändä 'ärz eliyim äziz dusların sağlığına:

Şâhın xidmätinä veriräm sälâm,
İcâzä ver gedim bir meydânä män.
Danışmıyax bir neçä kälâm,
İcâzä ver gedim bir meydânä män.

[1044] . İzhâr elemek: Açıklamak.
[1045] . Farsça şiir: Görünüşü kaplan gibi, heykeli öyle iridi. bütün Pehlivanlar ona hayranidi ve onu taklit ederlerdi.
[1046] . Hey be merkeb zed: (Farsça) Merkebini heyledi.
[1047]. Revan şod be medyân: (Farsça) Meydana gitti.

(6+5)

Üz dolandırdı: Oğul män eliyäbülmäräm sänä icâzä veräm gedesäm meydânä. Gäl bu daşları tök ätäyinnän. Dedi qulağ as:

Bülbül täk oxuram män xoş avazi,
Qonağam özünnän gäl eylä râzi,
Xilâs eylä qämnän o Gonçä qızı,
İcâzä ver gedim bir meydânä män.

(6+5)

Dedi oüğlum sän dä Gonçä qız üçün gälmisän, gäl tök ätäyinnän bu daşları, Ekvân dev sänidä öldürär, neçä ildi bu mälâmätdäyik. Gäl bu meydânä getme.

Cähângiräm män eyläräm äfgâni
Üräyimdä bir sırrım var pünhâni,
Nâ-ümid eylämä sän män cävâni,
İcâzä ver gedim bir meydânä män.

(6+5)

Dedi icâzä versän dä vermäsän dä män bunun meydâninä gedäcağam. alıcı quş kimi qalxıb mrkäbin üstünä, meydâne qädäm qoydu.

18.bölümün sonu

Sözümüzün särmänzil-i mävâdä orda qaldı ki Cähângir şaha dedi icâzä versän dä gedäcağam, icâzä vermäsän dä gedecağam, atına minip meydana girdi. Gonçä Xanım oturub eyvanda zärrin täxtä, döräsindä qırx ince qız ve dâyäläri yanında. Cähângir qızı görmür. Qızın gözü düşdü cähângirä, gördü bir cävân oğlandı:

“Zi sovlät päläng û zi heybät ke ân,
Ke yäzdân-pärästan hemun räh bärân.”[1048]

Qızın ki gözü sataşdı oğlana dedi:

Göyül[1049] sövdü belä qaşı kämân oğlanı,
Beli ince läbi göngä, şux mäläk simânı,

Çoxlarına can demeräm amma ollam bu gözälin qurbâni, âşiqin qämzä oxları ävväl mäşuqiyä däyär, sora şäm yandırar pärvanäyi. Qız gördü oğlan bunu görmädi, älində bir dästä gül tutmuşdu, o güllärin bändini açıb, gülläri dağınıx töhdü Cähângirin başına. Cähângir atdanyuxarı başın qozuyub baxanda gördü ey dâd-ı bi-dâd qız oturub külâ-firänginin qabağında eyvânda. Üz dolandırdı: Nâzänin mänim başıma gül niyä sovurusan? Dedi cävân män gülläri onun üçn sovurdum ki sän dönäsän baxasan mänä män sänä diyäm ki heyf cävânlığına, ana bacıvın gözü yolda qalar, männän xâtirä bu devin meydâninä getmeginän,

[1048] . Farsça şiir: Görünüşü kaplan gibi, heykeli öyle iridi. bütün Pehlivanlar ona hayranidi ve onu taklit ederlerdi.
[1049] . Göyül: Könül.

yazxsan, gäl getmäginän bu devin meydâninä. [Cähângir] Dedi nâzänin sänä neçä kälmä sözüm var deyim onnan sora görüm gediräm meydânä ya yox?

Sänä qurbân olum hûri şämâyil,[1050]
İstämädim niyä verdin gül mänä.
Gördüm cämâlivi män oldum mâyil,
İstämädim niyä verdin gül mänä?
(6+5)

Dedi cävân män o gülläri aşdım töhdüm sänä baxasan mänä, säni män hâli eliyäm ki gäl bu evin meydânına getmä, yazıxsan. Dedi nâzänin qulağ as sözümä alıp dübâräsin belä dsin:

Rüstäm täki ägär giräm meydânä,
Döndärräm meydanı qnnan ümmânä,
Sän diyän söz yaraşmaz män cävânä,
İstämädim niyä verdin gül mänä?
(6+5)

Qızın gözälnin üstünä gözäl tapılar, ämmâ oğlanın gözälinin üstüünä çätin çätin gözäl tapılar. Götürüb göräh sözünün täxällüsün necä deyib? Bändä dä ärz eliyim:

Üräkdän şâd edip säni güldürräm,
Hünärimi bu meydânda bildirräm,
Cähângiräm bu ifriti öldürräm,
Belä färmân verir o dodax gül mänä?
(6+5)

Här câyini özüm özümä dost eylädim,
Özüm öz canıma çox qäsd eylädim.
Sövüttän ağaca peyväst eylärim,
Almasın heyvasın narın görmedim. (Yedekleme)

Nâzänin meni o öldürülän cävanlardan hesâb eylämäginän. Sözün deyip rävâne-yi meydân oldu. Gülbâr ähli hammısı[1051] durup meydanda tamaşaya, Muxtârda bir täräftä dizini qucaxlıyıbdı ki hardan män bunnan qärdäş oldum? Heş tanımıram kimdi? Mänim üräyimä dağ çäkäcek. Axı bu devin bärâbäri däyil ki. Väqti ki Cähângir devinän rû be rû oldu, dev biraz durdu buna tämâşâ elädi. Gördü pärvärdigâr-i mtä'âl buna bir gözellih verib, misl-i mânändi yoxdu. Dedi ifrit näyä baxırsan mänä, (gözälliğin evi yıxılsın dev dä aşıq oldu buna) dedi istiräm säni öldürmüyäm, säni aparam Qulle-yi Qâfä säni özümä sâqi eliyäm. Cähângir deyir mäni nämänäyä aparasan ora, kitabın cümlesi demeli deyil, istämiräm diyäm. İfritin bir dana sätûri[1052] varidi. Dedi dilâvär män istämiräm sänä sätûr işlädäm, gäl mänim rikâbımnan öp säni öldürmüyüm, aparım Qulle-yi Kâf'ä özümä sâqi eliyim.

[1050] Huri şemayil: Huriye benzer.
[1051]. Hammısı: Hepsi.
[1052]. Sätur: Satır, kesici alet.

Cähângir dedi ifrit sänä bir neçä kälmä sözüm var, götürüb Cähângir bu dillärinän göräh ifritä nä desin? Bändä ärz eliyim äyläşän ağaların sağlığına:

Bizim aramızda märdânälik var sizi bilmiräm,
Bu meydânda tutax sän ilä cängi,
Bu şährä gälübän şâd olup gülmüräm,
Neçä xiyâlların geçir sinämnän.

Bu kälmäni diyändä ifrit sätûri atdı buna, sätûri atanda buna Cähângir märkäbinnän atılıb düşdü yerä, eläbil alıcı quş qondu yerä. Dev dedi: Sen ki qorxusan niyä mänim meydanıma gälmisän? Gäl mänim märkäbimnän öp säni aparım Qulle-yi Qâfä özümä sâqi eliyim. Dedi män qoxmuram märkäbimnän endim ki ägär mänim märkäbinä asib yetişsä, mäni ayrı märkäb dolandırabilmäz. Qulağ as sözümün öbürü kälmäsinä:

Şâd eyläyip, bu milläti güldürräm,
Qudrätimi bu gün sänä bildirräm,
Säni pis därdinän burda öldürräm,
Qaçıb qurtarmasan älimnän.
(4+4+3)

Yaxan geşsä älimä min dana canın olsa biri qurtarmıyacaxdı. [Dev] Dedi yanı o qudrätin sâhıbısan? Dedi qulağ as deyim da, o qädär qalmır xäbärinän nobâra, inşallâh mälûm olar. Cähângir götürüb sözünün täxällüsün bu dillärinän desin:

Cähângiräm häsrät qalmışam elä,

Mäcnûn täk baş qoyub düşmüşäm çölä,

Hâziräm sänlä veräm äl älä,

Bu meydânda tutanan küştü männän.

(6+5)

qılınc,qälxan ämûd, şeş-pär'dän murâd hâsil olmadı,

"Be koşti gereftänd nähâdänd do sär,
Gereftänd här do dävâl-e kämär."[1053]

Äl elädilär yapışdılar bir birinin kämärinnän. Ustâd belä näzmä çäkibdi: heç olmasın[1054] bular iki sâ'ät küştü tutular. sâhib-i kitâb yazır: Firûz Äyyâr ordaydı. Firûz Äyyâr öz özünä dedi: Bu ki iki sâ'ätdi devin qabağında on öldüräbülmür bu nä cür gedib dädäsin qurtqracaxdı? Firûz dedi: İstisän onu aciz eliyäsän aradan aparasan, älivi at buynuzuna, devin buynuzunnan yapışsan âciz olar. Firsändi fovt eylämäz, 'âqil mägär nâdân ola.[1055] Cähângir äl elädi yapışdı devin buynuzunnan, devi 'âciz elädi, dev närä çäkir härdän. Devin säsi ki cämâ'tin qulağına

[1053] . به کشتی گرفتند نهادند سر گرفتند هر دو دوال کمر
"Birbiriyle baş başa vererek güreşmeye başladılar ve birbirinin kemerlerin tuttular."
[1054] . Heç olmasın: En azından.
[1055] . Akıllı kişi eline geçen fırsatı değerlendirir.

däyir deyillär hälä dev ölmüyüb can verir. Härdän bir Cähângir närä çäkir deyillär Cähângir sälâmätdi. Dev gördü bu o cävânlardan däyil bir närä çähdi: Ey Gülbâr şährinin ähli amandı gälin mäni bu cävânın älinnän qurtarın, män gedäräm bir dä Gülbâr suyu işmäräm.[1056] Gedäräm birdä bu täräflärä gälmäräm. sâhib-i kitâb yazır, Cähângir bir älynän devin buynuzunnan tutup öbürü äliynän ciğarların çähdi qoydu eşiyä, dubârä devi alıp täpäsinä bunu vurdu yerä, äl elädi xäncärä bunun başıynan bädäninä ayrılıx saldı. Denin başı Cähângirin älindä bir zaman gördülär toz yattı. Bir älindä devin başı bir älindä xäncär, meydânı dolandırdı. Gülbâr cämâ'tinin ähli bir hurrâ çähdilär sevindilär. Tämâm ämir û ümärâ väzir û vüzärâ'nın älindä tabax tabax qızıllar[1057] vardı, här täräftän qızıl sovurdular başına. Muxrâr'da mäşgûl oldu yerdän qızılları toplamağa. Kasıb[1058] ähli şöhrät-bâz olar. Öz özünä dedi: Ey dil-i gâfil sän qızılı neynisän? Cähângir äğär düz desä säni här mäqâmä yetirär. Bu durdu getdi evä ki xanımısına muştuluq aparsın ki o da sevinsin. Cähângir devin başını meydanda gezdirännän sora gätirib Şâh-ı Şucâ'nın atdı bunun qädämlärinä. Şâh-ı Şucâ' yerinnän durup, gäldi bunu pişvâz elesin. sâhib-i kitâb belä yazır ki, dedi cävân män gäräh sänin äyaxlarınnan öpäm, qolun saldı boynuna o üzünnän bu üzünnän, annınan öpsün. İstädi äyilsin [Cähângir] qoymadı, çün zill-ul'lâhdı,[1059] şahdı, xâh kâfär ola xâh müsälmân ola yer üzünün zill-ul'lahıdı. İnsân çöräh yemädän qabaq gäräh o mämläkätdä ki yaşıyır o mämläkätin şahını du'â eliyä, onnan sora çöräyin yiyä. Be-sâhab qoyun gedär dağda daşda qurda, quşa yem olar. Allâh bizim şahımızın ömrün uzun eläsin. Şâhänşâh-ı Ariyâ Mehrä[1060] 'ömr-i tûlâni versin. Bälkä İrân artıxrax gülüstânä dönä. Şâh üz dolandırdı: Cävân buyur gedax Dâril- İmâräyä meydân şuluxlaşdı. Dedi qurbân ävvälän mändä o läyâqät yoxdu sänin Dâril- İmâränä gäläm, dövümän mänim bir dustum var oların evindä qalıram onnan icâzä almam gäräkir, yâ xeyir onnan bâ-häm[1061] gäläm. Cähângir şâh'dan icâzä alıp rävâne-yi râh oldu gessin Muxtârin mänzilinä. Bu getmähdä olsun, Şâh geyidib bârgâhına, ämir û ümärâ väzir û vüzärâ hammısı cämdilär, ämmâ eşid Muxtâr'dan: Muxtâr sevincäk varid olub evlärinä, Arvadına dedi: Övrät müjdä ver mänä Cähângir devi öldürdü. Arvad inanmadı, necä öldürdü, on ildi indi Gülbâr vilayetinin [ählinin] şirin tüpürcäyi[1062] ağzında zähr-i mârä[1063] dönübdü. Ägär Cähângir bu işi görsä sännän män illätdän qurtullux, säni böyüh mäqâmä yetirär burda, ağa olarsan. Bular bu söhbätäydilär Cähângir yetirdi, gördü bular är övrät mahâkimä eliyillär, ki bu diyir devi

[1056] . Bir daha Gülbâra gelmem.
[1057] . Qızıl: Altın.
[1058] . Kasıb: Fakir.
[1059] . Zill-ül'llâh: Allanın elçisi.
[1060] . Eski İran Şahının lakabı.
[1061] . Bâ-häm: Birlikte.
[1062] . Tüpürcäk: Tükürük.
[1063] . Zähr-i mâr: Yılan zehri.

öldürdü, arvat inanmırı. Cähângir vârid olsun içäri, Muxtar durub, qol boyun oldular öpüşdülär, görüşdülär. Amma üz dolandırdı: Bärâdär orda ki sän gedirdi meydana, mäni qorxuttun, mänä dedin qardaşlıx qaldı mänzildä. Cähângir üz dolandırdı: Dadaş, inşallah bunuan bu yana o sözlär aramızda olmuya. Biz qardaşıx, sän böyüh qaraşsan, mäni därgâha aparırdı, dedim sännän icâzä alam.

Bular bu muhâkämädä olsunlar eşid dâstâni Şâh-ı Şucâ'nın därgâhınnan. Väzir-i Azem üz dolandırdı: Cähângir ki gälmädi bura, bunun dalsıcan gäräh böyüh adamlar gedä, ämir û ümärâ väzir û vüzärâ'dän gäräh bunun dalısıcan gessin. Şâh-ı Şucâ üz dolandırdı: İndi ki sän belä mäslähät bülüsän ki ämir û ümärâ väzir û vüzärâ'dän gedä, onda gäräh män özüm'dä gedäm o cävânın xidmätinä, çün böyüh häqqi qoyub boynuma. Hâl-ı hâzirdä män här yerdä elâm elämişäm här kim bu devi öldürsä qızımı veräcağam ona. Bu yannan şâh dästûr verdi arteş muzikle gedillär hara? Muxtâr'ın mänzilinä. Oturmuşdular Cähângir gördü muzih säsi gälir. Dursun çıxsın eşiyä gördü ey dâd-ı bi-dâd, Şâh-ı Şucâ döräsindä ämir û ümärâ väzir û vüzärâ ynan, xâcä särâlär vä bir iddä qoşun gälib. Yeridi täzim elädi, [dedi:] Qurbân buyurun, nä äcäb? [Şah] Üz dolandırdı: Cähângir gälmişih sännän ötri, ki säni cälâlinän peşvâzinän aparax bârgâhä. Dedi män qärdämiminän gedäräm. Dedi oğul gälmişih häm özüvü aparax häm qärdäşivi. Eleyki Muxtâr vä cähângir min izzär û cälâlinän, ämir û ümärâ väzir û vüzärâ buları aparıllar bârgâhä.

Eşid dâstâni kimnän? Gonçä Läb'dän. Gonçä Läb özün yetirib anasının bärâbärinä: Ana can. Bäli. Bir neçä kälmä xidmätivä ärzim var. Qızım nämänädi? De görüm. DediQulağ as deyim da: Qız götürüb neçä tel ayırıb o siyâh tellärinän, basıb älbüstân mämälärinin üstünä dedi:

Başına döndüğüm mehribân ana,
Dur bz gedäk o xanımın dalınca,
Cähângir cäng etdi märd-i märdâna,
Käniz olam o Muxtârä ölünce.
(6+5)

Dedi Hankı Muxtâr? Dedi Cähângirin qardaşı Muxtâr. Götürüb göräh öbürü kälmäsin nä cur deyib? Bändä ärz eliyim äyläşänlärin sağlığına:

Qulağ versän deyim neçä kälâmi,
Onun xidmätinä veräk sälâmi
Doyuncan bir içäk mähäbbät câmın,
Käniz olam o cânânä ölüncä.
(6+5)

Dedi burabax bala, elä gäräh özümüz gedäh? Deyisän qızlardan känizlärdän gessinlär gätirsinlär. Dedi ana Muxtârın dalısıcan dädäm gedibdi, bu çiçih[1064] adam däyil ki, onun da gäräh dalısıcan bizgedäh. Tâ götürüb täxällüsün belä desin, män deyim siz şad olun:

Gonça Läbäm deyim xoş avâzınan,
Göylün alax onun şirin sözünän,
Gätiräk ana qırx incä qızınan,
Käniz olam o cânânä ölüncä.
(6+5)

Dedi bala indi ki sänin atan ämir û ümärâsıynan väzir û vüzärâsıynan gedibdi onun dlıscan bizä dä vâcibdi ki qırx incä qızınan gedäh onu getiräh bura. Gonça Läb qırx incä qızınan, anası da yanında gediblär Muxtâr'ın evinä. Sälâm, Äleyküm sälâm, Muxtâr'ın arvadı buları oiştâz eliyibdi, xoş gälibsiz säfâ gätiribsiz. Nä 'äcäb? Qız yeridi yaxına (Qonça läb), älinnän öpsün, amma goymadı. [Dedi:] Sän bir şâh-zâdäsän, män bir räiyätäm, nä munâsibdi sän mänim älimnän öpäsän? [Qonça läb dedi:] Ocur däyili, sän Muxtâr'ın äyâlısan, Cähângirin qärdäş arvadı. [Qonça läb] Üz dolandırdı: Gälmişih säni aparmağa. Durublar qırx incä qızınan min izzät û şövkät û cälâlinän gätiriblär hara? Häräm-xâniyä. Olar orda yeyib işmäyä mäşgûl olsunlar, bular'da burda härämxânädä.

Ämmâ ämir û ümärâ väzir û vüzärâ Cähângir'dän äl götüräbülmür. Cähângir istir Şâh-ı Şucâ'dän icâzä ala elä bir yer ola ki män bir neçä däqiqä orda istirâhätlığ eliyäm. Şâh-ı Şucâ' üz dolandırdı: Oğlun. Bäli. Axı män sännän heş bir kälmä söz su'âl eylämädim? İcâzä ver bir iki kälmä sännän söz su'âl eliyim, onnan sora eybi yoxdu, säni xâcä-särâlärdän qoşum eybi yoxdu sän ged istirâhätliy elä. [Cähângir] Dedi: Ämrin nämänädi? Buyur. Üz dolandırdı: Oğlum axı demädin Muxtârınan sän häqiqi, ata bir, ana bir qardaşsan, ya belä dossan? Cähângir üz dolandırdı: Qurbân biz Muxtâr'ınan sigä qärdäşih, ammâ dädä bir nänä bir qardaşdan biz bunnan artığıx. Mutâr'dan bi-icâzä män bir işgörmäräm. Şâh-ı Şucâ üz dolandırdı: Oğlum indi ki belädi, män xäzânänin açarın veriräm Muxtâr'ä, xäzânänin tämânm işläri Muxtâr'ınan olsun. Säni dä bura väli-'ähd eliyäcağam. İndi ki yuxun gälir onu iki dana xâcä-säraynan bir'dä Muxtar'ınan dedi gedin häräm-särâ bağçasına, ora xälvätdi, bular istirâhätlik eläsin, yuxlasın, yuxudan ayılannan sora bunnan söhbät eylärik. Buları gätiriblär häräm-xâna bağçasına. Häräm-xâna bağçası xälvätdi,[1065] yer aşıblar ki orda istirâhätlik eläsin. Ämmâ xâcä-särâlär vä Muxtâr qeyidib gälsin särâyä. Cähângir orda yatmaxda olsun, dâsitani eşid kimnän? Şâh-ı Şucâ'nın qızı Gonçä xanımnan. Gonça Läb üzdolandırdı: Dayä can. Dedi: Bäli. [Qonça läb] Dedi :Axı bu nä olsun? Mänim atam elân eliyib här yana ki här kim devi

[1064] . Çiçih, Kiçik: Küçük.
[1065] . Xälvät: Sässiz.

öldürsä qızımı veräcağam ona. Cähângir oturub bârgâh'da ämir û ümärâ väzir û vüzärâ'ynan deyib ülmäyinnä, yeyib işmäyindä mäşgûldu, mändä burda üräyimi oğuşdururam. Dâyä üz dolandırdı: Qızım, olmasa götür sän dedüvä bir dana nâmä yaz. Qız götürdü atasına bir nâmä yazdı: "Ata can sän ähdivä gäräh väfâ eliyäsän, sän ilgar elämisän ki härkäs devi öldürsä, män qızımı veräcağam ona, bäs ähdivä niyä väfâ elämisän? Nâmäni yazdı, göndärsin. Nâmä gälib yetişdi atasının älinä. Cävâb verdi buna oğlan gedib Häräm-xana bağçasında istirâhätlih eläsin, mänim dediğim söz ki ilgar elämişäm, ähdimä väfâ eliyäcağam. Qıza bu xäbäri versinlär, qız şâd oldu. [Qonça läb dedi:] Dâyä cân, firsädi fovt eylämäz aqil mägär nâdân ola. Qızım istisän neyniyäsän? [Qonça läb] Dedi dur äyağa mäni götür apar Häräm-xâna bağçasına, istiräm män bu oğlanı göräm. Dedi: Qızım ägär atan bilsä män säni aparmışam ora verär mäni rizä rizä doğrallar. Sän nä xiyâl eliyisän? Säbrinän här işdüzälär. Dedi: Amandı dâyä can eliyäbülmäräm. O siyâh zülflärdän bir dästä tar ayırıb, basıb älbistân mämälärin üstünä göräk dâyäsinä nä deyir? Bändä dä ärz eliyim siz şâd olun.

(Qärädağ Şikästäsiynän)

Başıva dolanım gül üzlü dâyä,
Dur äyağä yetir o yârä mäni.
'Ömrüm gedär indi bâd-ı fänây,
Dur äyağä yetir o yârä mäni.
(6+5)

Män âşıq o güneylär,
O quzeylär o gün eylär,
Häsrät häsrätin görändä,
Bayramın o gün eylär.
(Bayatı)

Ägär mäni aparmasan onun yanına indibağrım çatlar. Dedi qızım bu qädär vähşätliy[1066] elämä, män eliyäbülmäräm säni aparam onun yanına. Dedi dâyä cân aparmasan ârâmım käsilär, qulağ as öbürü sözümä, bu dillärinän desin:

Pärvânä täk yâr başına dolannam,
Dolanıp başına, qadasın allam,
Görmäsäm eşqidän divânä ollam,
Dur äyağä yetir o yârä mäni.
(6+5)

Män aşıq oyan dağlar,
Al qana boyan dağlar,
Bu yan zülmätxânadı,
Necädi o yan dağlar?
(Bayatı)

[1066]. Vähşätliy: Kararsızlık.

Dedi nâzänin egär dädän eşidä bülä ki män säni aparmışam oğlanın yanına, verär mäni rizä rizä doğrallar. Dedi dâyä can sän öläsän olmaz, gärähdi ki gedäm. Götürüb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, ärz eliyim, siz şâd olun:

Gonçä Läb ümidin kimä bağlıdı?
Yâr älinnän qärä bağrım dağlıdı,
Gedäk soruşum görüm kimin oğludu?
Dur apar[1067] tez yetir o yârä mäni.
(6+5)

Män aşıq divân eylär,
Divân eylär qan eylär,
Dost mäni bu halda görsä,
Yâ ölär ya qanıma qan eylär.
(Bayatı)

Sözlärim sär-mänzil-i m‘ävâda o yerdä qaldı ki Gonçä Läb dâyäsinnän istedi onu aparsın oğlanı görsün. Dayä qäbûl elämäyincä, qızın ayrı bir şeyä gümânı gälmädi, äl eliyib boynunnan gärdän-bändin[1068] açıb verdi dâyiyä, dedi: Bilisän dâyä cân:

Ävväldä şäm yanar sora pärvânä,.
şäm‘ ävväl yanmasa pärvânäni yandırmaz.
Ged otur yarınan özün ru- bä rû danış,
Özgä gedib yara sözü qandırmaz.
(6+5)

Män gäräh gedäm oğlanı göräm vä bir neçä kälmädä onnan danışam. Çün gärdän-bändi boynunnnan qırdı verdi dâyäyä, dâyänin imanı döndü qırqı imanına,[1069]

Zär ‘âlämdä müşgül-güşâdı,
Här nä istäsän onnan rävâdı,
Zär qılqr ‘âlämdä här därdä dävâ,
Zär olmasa ‘âlämdä sultân gädâdı.[1070]

Pulun olsa här yerdä ehtirâmın vardı. Dâyä bunu gätirdi Häräm-xâna bağçasında, oğlanın yanına gätirdi. Qapını açıblar vârid olsunlar içäri, qız geşdi o yan täräfä bu yan täräfä, gördü [oğlan] bir mälâfä[1071] çäkib üstünä yatıbdı. Qızgeşdi bir mälâfäni qozadı, baxdı bir oğlanın üzünä, gördü gözlärin yumub yatıbdı. Bu yan täräfä geşdi oyanmadı, o yan täräfä geşdi oyanmadı, hölünnän yeriyib ayağ täräfinä bu oğlanın ayağların tutup, basdı sinäsinä. Ustâd belä näzmä çäkib o siyâh zülflärdän bir dästä târ ayırıb, basıb älbistân mämälärin üstünä, tâ götürüb göräh Cähângirin başı üstä, qız nä desin? Bändä ärz eliyim siz şâd olun:

Yaradıb säni yaradan,

[1067] . Apar: Götür
[1068] . Gerden-bend: Boyun bağı.
[1069] . Hemen kabul etti.
[1070] . Gedâ: Dilenci.
[1071] . Mälâfä: Nevresim.

Belä särv-i qâmät olmaz,
Allah saxlasın bälâ'dan,
Sanki bir qiyâmät olmaz.
(4+4)

Gördü oğlan ayılmadı, äl eliyib mälâfäni qozadı,[1072] o siyâh zülflär töküldü oğlanın sädri üstünä, tâ göräh qız öbürü kälmäsin necä deyir? ärz eliyim

Âşıq olub eşqä dolsam,
Saralıb heyva täk solsam,
Sän ilän qol boyun olsam,
Göräsän qiyâmät olmaz.
(4+4)

Oğlan gözlärin aşdı gördü eläbil bir qucaq tel tökülüb, o tellärin arasınnan iki dana göz misl-i eläbil şölä çäkib yanırı, yavacca tez gözlärin yumdu. Gözlärin yumanda [qız] dedi pärvärdigârâ göräsän männän xoşu gälmädi gözlärin yumdu? Dâyä durub başı üstä, [dedi:] nâzänin dur çıxax gedäh ägär dädän bülsä qiyâmät qopar. Qız dedi: Qoy sözüme idâmä verim, görüm bu yuxudan oyanacax ya yox? Götürüb sözünün öbürü kälmäsin nä cur deyir, ärz eliyim siz şad olun.

Mûsâ täk gedir Sinâ'yä,
Oxuyur ..... Sinâyä,
Qonça Läbinän ver sinayä
Qorxma ki qiyâmät qopmaz.
(4+4)

Qız sözlerin tämâmä yetirännän sora, Cähangir gözlärin aşdı, durdu oturdu [ded:]

Çekilip ol särv-i qâmätin särv-i Tûbâdan gözäl,
Çatılmış qaşların bädr-i bädrâdan gözäl,
Sänin o yaqut läblärin içib mäxmûr-i sağärdän,
Geyinmiş siyabın küşn-i Züleyhâ'dan gözäl.

Dedi cävân burda istirâhätliğä gäldiğivi eşitdim, gäldim säni soruşam. Kimsän, haralısan, nä äcäb bu yan täräflärdän geçisän? [Cähângir] Dedi nâzänin sänin gälmağıva bir neçä kälmä sözüm var, qulağ as sözüvä cävâb oxuyum. Cähângir götürüb göräh nä deyir?

Pärvânä täk qoy dolnım başıva,
Xoş gälmisän nazlı yar gözüm üstä.
Qurban olum sänin qäläm qaşıva,
Xoş gälmisän nazlı yar gözüm üstä.
(6+5)

Dedi: Nazänin qulağ as öbürü kälmäsinä, alıp dübâräsin desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Väfalısan yar bağına giräräm,

[1072] . Qozadı: Kaldırdı.

Äl uzadıb gonça gülün däräräm,
Sänin yolunda ölmäyä gedäräm,
Xoş gälmisän nazlı yar gözüm üstä.
(6+5)

Dedi Sänä nä qädär desäm az demişäm, sänin yolunda män ölümä dä gedäräm. Hä:

"Âşiq gär ola pâdişäh-i Mäğrib û Mäşriq,
Mäşûqä qapısında gädâ olmasa olmaz."

Âşiq û mäşûqäik belä bir şeydi. Nâzänin qulağ as sözümün öbürü kälmäsinä, götürüb bu sözlärinän desin, män ärz eliyim siz şad olun:

Cähângir'in därdin niyä çoxatdın?
Nä bilib burdayam axtarıp taptın?
Eşqin kämänin boynuma çatdın,
Ölüncä saxlaram yar gözüm üstä.
(6+5)

Qız dedi: Män atama bir nâmä[1073] yazdım, sözün tutsa sän mänimsän, män sänin. Dädäm ilgâr eliyibdi, elân eliyibdi ki här kim bu devi öldürsä qızım Gonça Läbi verecağam ona. Gülläri säni başıva sovurduğumda säni sövdüm, istämirdim gedäsän devin cänginä, qorxurdum ki säni aradan apara. Atama bir nâmä yazdım ki ata can älähdü min äl väfâ. Ata can öz ähdivä väfâ eläginän. O mänä nâmä yazdı ki qızım: Häräm-xânä bağçasında gedib istirâhätliy eliyir. Bildim ki burdasan, göylüm istädi, odu ki gäldim. Dedi nâzänin çox da mähäbbät elämisän, män sännän artığın hardan tapıb alacağam? Qız qolun saldı oğlanın boynuna. Dâyä dedi: Qız nä iş görüsän? Dur qoyax gedäk. Dedi dâyä can min canım olsa hâziräm buna fädâ eliyäm, öldü var döndü yoxdu. Männän getmax yoxdu. Dâyä istädi dâd-i bidâd eläsin. Cähângir üz dolandırdı: Dâyä can män dädäli babalı bir adamam, bu bir gül kimi sağ sälâmät beş gün gala üş gün gala, bir il gala, mähâl-ı ämridi, männän xäyânät yoxdu. Sän mni tanımısan, biz äsli näsäbli bir adamıx, and işdi. [Dâyä] Dedi indi ki and işdin, män sänä ärxeyin oldum, onu tapşırdım sänä säni tapşırdım Allaha. Dâyä gessin, Cähângirinän qız ikisi qaldılar bir mänzildä. Desinlär, gülsünlär, yesinlär işsinlär, eyş û nûşä mäşgûl olsunlar.

Söhbät ancaq deyib yerinä yetirmäk däyil. Sädi'nin bir şeri var ärz eliyim (Farsdı):

Sädiyâ äz to soxän goftän û bäs,
Där pey-i û nebâş ke yeki şänid yâ näşenid.[1074]

Sän sözüvü de yetir väli dalısıcan olma ki biri eşiddi ya eşidmädi. Ämmâ söhbäti cilväländirän qulağ asandı, tänhâ mänim demeyim däyil, şärt odu ki sän qulağ asasan, göräsän dâsitan nämänädi? Elä söz var ki insanın bir ömr xoşbäxlığına tämâm olar.

[1073]. Namä: Mektup
[1074] Sadi sen sözünü söyle. Kim duydu kim duymadının peşinde olma.

Ämma olar orda eyş û nûşa mäşgûl olsunlar, eşid dâstani kimnän? Ämir û ümärâ väzir û vüzärâ'dän: Üz dolandırdılar: Qurbân qıble-yi 'âläm sağolsun, axı Cähângir'dän biz doymadıx adam yollagınan gätirsinlär onun söhbätinnän doymadıx, eyş û nûşa mäşgûl olax. Däf tänbûr ney ärgävân säsi âsimânä büländ olub, şähridä qiyamätdi ki pänâh aparram Allaha, niyä Cähangir göydä Allah yerdä bu buları devin älinnän qurtarıbdı. [Şâh-ı Şucâ'] Üz dolandırdı: Män heş kimi yoluyamaram, şâyäd acığı gälsin, demiräm ki Muxtâr özü gedä. Muxtâr'ın mäqamın gör necä böyüdübdü ki şah deyir demiräm Muxtâr gedä. [Şâh-ı Şucâ'] Üz dolandırdı Muxtâr'ä: Muxtâr. Bäli. [Şâh-ı Şucâ' dedi:] Gedäsän Cähângir'ä diyäsän ki: Çün ämir û ümärâ väzir û vüzärâ çox älâqäläri var sänä, istämillär ki bulardan ayrılasan, ägär täşrif gätiresiz bârgâhä. Muxtâr durub gälib Härämxânä bağçasına: hämân yerä ki Cähângiriötürdü istirâhätliy eläsin. Cähângir bâ-xäbär oldu ki Muxtâr'dâ gäliri. Üz dolandırdı: Nâzänin bülüsän dâ kimdi? Bu mänim qärdäşimdi. Mäbâda, mäbâda sännän bi-ehtiramlıx görmäsin ha. Dost dostu gör nä mäqâmä yetirib. Muxtâr qapını açıb içärigirändä här ikisi durdular onun ayağına. [Cähângir dedi:] Muxtâr nä äcäb? Üz dolandırdı: Şâh säni ehzâr eliyib[1075] bârgâhä, çün ämir û ümärâ väzir û vüzärâ etirâz eliyiblär ki cähângir'dän hälä doymamışıx. Hara ötürdün getdi? Cähângir gälsin bârgâhä biz onnan bir neçä piyâle-yi câm-ı mähäbbät içäk. Dedi gedäh da. Qız durub getdi Härämxâniyä, Cähângir'inän Muxtâr här ikisi gessinlär bârgâhä. İzzät û cälâlinän buları peşvâz eliyib,[1076] eleyki otursunlar, bir mähäbbät piyâläsi verdilär Cähângir işdi. Cähângir Üz dolandırdı Şâh-ı Şucâ'yä qurbân ägär istisiz män sizinlä olam, män Müsälmânäm männän sizinki tutmaz, ägär müsälmân olsan, män sännän varam, ägär müsälmân olmsan, xeyir. Şâh-ı Şucâ'nın o qädr mähäbbäti buna varidi ki üz dolandırdı: Cävân sän nämänä desän o du[r]. Sänin Allâhinä män pey apardım. Nämänä desäm ollam Müsälmân? Kälme-yi şähâdät'in desin buna. Şâh-ı Şucâ' desin tämân nämänä ämir û ümärâ väzir û vüzärâ hammısı döndü oldu Müsälmân. Onnan sora elâm elädilär İslâm pärçämin vurdular bârgâhın üstünä. Elâm elädilär Gülbâr ähli hamısı gäräh Müsälmân ola. Büttäri zadı qırıllar atıllar yerä. Büt-xânäläri yıxıllar, Şâh-ı Şucâ' dästûr verir oların yerinä mäscid binâ qoyulur. Bular Müsälmân olannan sora [Şâh-ı Şucâ'] üz dolandırdı: Oğlum män ähd û peymân elämişäm ki här kim ki devi öldürsä, qızımı veräcağam ona vä özün dä bu şährä väli-ähd eliyäcağam. Ägär lâyiq-i känizlik olsa verim qızın äqdin oxusunlar, sänin adıva. Cähângir utandı burda, başın salsın aşağa. Muxtâr üz dolandırdı: qurbân qıble-yi 'âläm sağolsun, Cähângir utanırı, elä sän här nä desän o olsun. Versinlär buların ağdi oxunsun, iş ora gälir ki bunun adı yazılsın däftärä dedi bura bax görüm oğlum sänin adın nämänädi? Dedi: Cähângir.

[1075] Ehzar elemek: Davet etmek,çağırmak.
[1076] Peşvaz elemek: Karşılamak.

Dedi: Dädävin adı nämänädi? Bunu soruşanda cähângir başın saldı aşağa. Dedi qurbân onu diyäbülmäräm. Niyä diyäbülmäsän? Dedi dyäbülmäräm da üzrüm vardı. Olmaz ki geräkdir dädävin adındiyäsän. Cähângirin gözläri baharın bulutları kimi doldu. Dedi qurbân qulağ as deyim. Cähângir götürüb göräk bu dillärinän nä diyäcäh bändä ärz eliyim siz şad olun:

Sänä qurbân olum qıble-yi devrân,
Därdim gizlindi salammaram aşkarä.
Cävân canım qoy olsun qurban,
Gämim çoxdu gätirämmäräm izhârä.
(6+5)

Deyib, Gözünün yaşın baharın bulutu kimi ruxsârinä rävân eliyib, Muxtâr da gämgin oldu, Muxtâr'da ağladı. Dedi oğlum niyä nâ-rahand oldun? Dädävin[1077] adın deginän. Götürüb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Fäläk mäni eldän ayrı salıbdı,
Dört bir yanım gäm läşkäri alıbdı,
Dädäm intizârdı, gözü yolda qalıbdı,
Därdim gizlindi salammaram aşkarä.
(6+5)

Dedi dädän niyä gözü intizârda? Deginän män onu gätirräm harda olsa. Dedi mänim anam mänä deyibdi heş kimä demä. İndi ki çox isrâr[1078] eliyisän deyim da. Götürüb bu dillärinän dädäsinin adın tanıtıb:

Rûm vilâyätinin şähriyâridi,
Harda olsa mäzlum täräftaridi,
Cähângiräm dädäm şer Şikâr idi,
Häsrätäm äzäldän män o ruxsârä.[1079]
(6+5)

Leyli mäh cämâlini görändän bäri,
Mäcnûn täk eylädin divânä mäni,
Eşqın zäncirini gäl aş boynumnan
Bağışla qâdir-i Subhânä mäni. (Yedekleme)

Şâh-ı Dâra oğlı, Şikâri oğlu Cähângir eşidändä, Şâh-ı Şucâ' bi-ixtiyâr bi-hûş oldu, täxtin üstünnän yıxılsın yerä. ämir û ümärâ väzir û vüzärâ yığılıb bunun döräsinä hâlä gätirdilär. Ämmâ: qız, Muxtâr'ın xanımısı, qızın nänäsi ki ibârät ola Gonçä Läb'in anasınnan vä nädimälärinnän gäliblär pärdä dalısınnan duruplar qulağ asıllar ki göräk bunun äsl-i näsäbi[1080] kimä yetişir? Qız elä ki eşidändä Şâh-ı Dara oğlı Şikâridi, qolların saldı nänäsinin boynuna: [Dedi:] Ana belä başıva dolannam, ehsâs elämäginän qızın kiçih adama gedib ha! Bu İskändär

[1077] . Dädä: Baba
[1078] . İsrar: Çok önem vermek
[1079] . Ruxsâr: Yüz.
[1080] Äsl-i näsäbi: Soyu, kütü.

näväsidi, evlâd-ı İskändärdändi, Şâh-ı Dara oğlı Şikâri'nin oğludu. Bularda getdilät Häräm-xânädä dubârä ceşn tutular. Däf tänbûr ney ärgävân säsi âsimänä büländ olub. Bu yan täräftän Şâh-ı Şucâ'ni halä getiriblär. [Dedi:] Bala sän Şikârinin oğlusan? Dedi: Bäli. Nä cur olub görmämisän? [Cähângir dedi:] Qurbân mänim dädämi Särhäng-i Şâmi hileynän tutubdu, on säqqiz ildi Särhäng-i Şâmi'nin zindandadı, ämmâ bülmüräm ölübdü ya qalıbdı?

[Şâh-ı Şuçâ' dedi:] Biz Särhäng-i Şâmi'nin tihmälärinnänih. Sän hardan gäldin gäländä? Üz dolandırdı: Şähr-i Hilâliyä'dän, Zähhâk Pâdişâh'ın mämläkätinnän gälmişäm, oranı da döndärib müsälman elämişäm. [Şâh-ı Şucâ' dedi:] Döt yüz min onun läşkäri var döt yüz min mänim silâhaltında läşkärim var ägär hän deyisän kağaz yazım olarda gälsinlär götüräh gedäh Şâmä. Sänin dädän ölmüyüb hänûz qalırı, älli beş dölättän gäräk hökm sâdir ola[1081] onu çäkälär dârä, öldürälär. Särhäng-i Şâmi'nin zindanındadı, vä bir dä qardaş oğlusu Şirzâd-ı Tigzän älli min Müsälmanınan tutublar. Bala sänin dädän qoymuyubdu mämläkätdä bir näfär dilâvär qalsın. Särhäng-i Şâmi'nin on yeddi min bälli başlı pählävânın öldürübdü, atmış min sehr-gäri öldürüb, Xûn-xâr-ı Şâmi ki rûyin-tändi onu da öldürüb. Dünyâyä bir holux[1082] geşmişdi ki pänâh aparram Allahä, axirindä Särhäng-i Şâmi onu hileynän tutubdu. Ägär Särhäng-i Şâmi bilä ki biz Müsälmân olmuşux, läşkär çäkär bizim mämläkätimizin toprağın at eşşeh torbasında daşıttırar tökär däryâyä. [Cähangir] Deyir qurbân nâ-rahand olma onun başın män qataram. Bir dä män eliyä bülmäräm ki qoşun çäkäm leşkärinän gedäm dädämin dalısınca. Män Allahınan öz aramda ähd û peymân elämişäm, Allâh T'âlâ mäni öldürsä dä dädämin cämâlin göräm, nisgilim qalmıya dünyadä ki dädämin üzün görmädim. Onnan sora Allâh T'âlâ'ya bir can boşlıyam, ölsäm dä ölmüşäm. Män gäräh yâ sâ'il sûrätindä gedäm, yâ därviş sûrätindä gedäm, yâ tâcir sûrätindä. Ancak elä gedäm ki o bilmiyä män onun oğluyam, ägär bilsä ki män onun oğluyam gälmişäm dädämnän ötür, mänim dädämin min dana cânı olsa biri sälâmät qutulmaz. [Şâh-ı Şucâ'] Dedi bala sän rûşen-fikr bir adamsan, sänin dedihlärin sähehdi.[1083] Cähângir dedi: Här movqeyi ehtiyâc olsa orda, bir dana nâmä yazaram yollaram, gälärsiz kömäyimä. Bular burda danışanda qız eşiddi ki Cähângir istir gessin. Şâh-ı Şucâ' da üz dolandırdı: Oğlum gäl getmeginän, qoşun çäkäh gedäh onun üstünä vä säni dä män bura väli-ähd eliyim. Cähâgir dedi eliyäbülmäräm gäräkdir gedäm. Ämmâ qız götürüb dädäsinä bir nâmä yazıb: Ata-yı mehribân, eşiddim Cähângir istir gessin, dädäsinin dalısıcan. Ägär icâzä versän, Cähângir hara gessä gedäcağam. Nâmä gälib yetirdi Şâh-ı Şucâ'nın älinä, mäzmûnunnan xäbär-dâr oldu. Üz dolandırdı ki oğlum sän ki indi istisän gedäsän, Gonçä Läb

---

[1081] Hökm sadir olmak: Hüküm vermek.
[1082] . ?
[1083] . Seheh (sehih): Doğru.

belä bir nâmä yazıb, sözün nämänädi? Dedi qurban icâzä versän diyäräm da sözüm nämänädi? Cähângir götürüb bu dillärinän sazınan sözünän göräk bu kälmänin cävâbında nä diyäcäk, bändä ärz eliyim siz şad olun:

Çıxammaram cananımın sözünnän,
Dünyâda yarla gäzmäk xoş olar.
Nâz ilän öpäräm ala gözünnän,
Dünyâda yar ilä gäzmäk xoş olar.
(6+5)

Dedi olmaya mrâmın aparmaxdı? Dedi Bäli qurbân qulağ as öbürü sözümä, Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Gäräkdir ki gedäm qala bülmäräm,
Cânanımı ayrı sala bilmäräm,
Peymânä täk dahı dolabilmäräm,
Dünyâda yar ilä gäzmäk xoş olar.
(6+5)

Dedi bura bax görüm, nolar hälä bir müddät qalasan burda? Ägär mûvâfiq olsan dästûr verim sizä toy tussunlar, sora ged. Dedi nä qurbân, män qäbûl elädim sänin qızıvı, indi oldu hälâlım, ämmâ bir ildän min ilä kimi dünyâdän ölüb gedänä kimi, ägär dädäm çıxıb meclisimdä oturmasa män toy elämiyäcağam. Ämmâ qurbân qulağ as sözümün texällüsünä. Götürüb Cähângir sözünün täxällüsün bu dillärinän desin, bändä ärz eliyim siz şad olun:

Yadınnan çıxatma mäni ölüncä,
Cähângir çox qaır säncä bilincä,
Gediräm atamın indi dalıncan,
Dünyâda yar ilä gäzmäk xoş olar.
(6+5)

Dâsitâniniz sär-mänzil-i mävâdä o yerdä qaldı ki: Muxtâr gördü ki Cähângir istiyir öz xânımın da götüsün burdan gessin. Gözünün yaşın baharın bulutu kimi ruxsârinä rävân eliyir. Cähângir üz dolandırdı: Muxtâr niyä ağlıyısan? Dedi bura bax görüm sännän män belä belä ähd û peymân elämişdihki sännän sigä qärdäş olax ki özündä mäni bu mäqâmä yetiresän çıxasan gedäsän burdan? Män eliyäbülmäräm sänsiz burda zindäganlıx eliyäm, gäräh mäni dä aparasan. Dedi mânehi yoxdu Muxtâr säni dä aparram, ämmâ gedäh göräh äyâlın râzı olur ya yox? Gäliplär Muxtâr'ın xanımısının movzinu mäte-räh elädilär. Muxtâr'ın xanımsı üz dolandırdı: Ägär muvâfıq eläsäz mändä gedäräm sizinän. [Cähângir] Dedi: Yox, çün sän bizinän gessän, axı burda balaların qalar başı käsik, uşağın var ähl-i äyâlın var. Sän burda qal balalarıvın yanında, elä Muxtâr männän gälsä kifâyätdi. Bäli bular qalsın Häräm-xânädä, Şâh-ı Şucâ'ya Cähângir tapşırdı, dönä bä dönä,[1084] ki mäbâdâ mäbâdâ Muxtâr'ın äyâlinä vä

[1084] . Dönä bä dönä: Döne döne.

uşaxlarına küçiktärin[1085] na-rahandlıx yetşä. Şâh-ı Şucâ' üz dolandırdı: Oğlum nâ-rahand olma, oalr mänim öz balamdılar. Ämmâ ämir û ümärâ väzir û vüzärâ yığılıblar hamması bşr yerdä cäm' olublar, Cähângir Kürrä'ni minib, Muxtâr'ın özünün märkäbi varidi, hakäzâ, vä bir dana mrkäb täyin elädilär Gonça Läb'ä. Gonça Läb, atasınnan anasınnan xudâhafizlih eliyib, ämir û ümerâ hamması yığışıblar, muzikinän buları yola salıllar. Şähridä bir qädr aralı buları yola salsınlar qeyitsinlär. Cähângir Muxtâr, Gonça Läb bular üçü yola düşüblär. Az gäliblär çox gäliblär, günlärdän bir gün yol gälillär, bir meşänin arasında bir yol varıdı, yolunan gedillär. Muxtâr bir qıza baxdı bir Cähângir'ä, gördü Cähângir häsrätinän baxır Gonça Läb'ä, Gonça Läb'dä häsrätinän baxır Cähângir'ä, ämma çün Muxtâr Cähângir'dän böyühdi, Cähângir'ä häyâ mâne' olur ki bunun yanında qızınan beş üş kälmä danışsınlar ya mäsälän mıt vursunlar. Muxtâr öü düşünän idi, dedi dadaş siz attarızı sürün mänim balaca näqâhätim var äl suya yetirim, sizin dalızca bala bala gälläm. Bular yolunan gälsinlär, Muxtâr dönüp bir äl suya yetirsin,[1086] täqribän demäy olar ki älli atmış qädäm bulardan aralı gedirdi.

Ämmâ sâhib-i kitâb yazır, meşädä här heyvanat olar, yırtıcı, dirrändä[1087], pärrändä olar, amma päläh[1088] çox nâ-xäläf bir hevân olar, meşädän bir päläh çıxır päriş eliyir Muxtârın üstünä, Muxtâr bir närä çähdi Cähângiri säslädi: Dadaş[1089] özüvü yetir mänä indi päläh mäni aradan aparar. Tâ Cähângir özün yetirincä Muxtârä päläh bunu attan saldı yerä qarnın cırdı, az qalır rûdälär bağırsağlar tökülsün eşiyä, Cähangir bir nerä çähsin, päläh Cähângirin üstünä qaxdı. Qädim pählävânların qolunda qolçak-bänd olardı. Hämûn qolçak-bändi Cähângir verdi pälängin ağzına. Ağzına verändä pälängi çövürsün, bu biri äliynän yapışıp pälängin dalı qıçımman vä öbürü äliynän yapışsın bir qıçınnan, eläbil bäzzâzdan parça almısan, çäkir parçanı cırır, xâm bezi cıran kimi, pälängi aradan cırıb, här şaqqasın atdı bir täräfä. Ämma özün yetirdi Muxtârın başına, gördü qan götürübdü bunu, [dedi:] Ey vay qardaş, sän ölüncä ey kaş män öleydim. Äl elädi xäncärä ki ägär sän ölsän män özümü aradan aparram. Gonçä üz dolandırdı: Şâh-ı zâdä män özüm häkimlih därsi oxumuşam, buna bir şey olmuyubdu, fäqät qarnının därisi cırılıbdı. Sän bunun başı üstündä oturasan, män gedib bir hähim gätirräm. Bu yaxınlıqda bir qäsäbä var, orda bir häkim vardı, sän başı üstündä dur, qoyma çoxtärpäşsın, män älân gedäräm häkim gätirräm. Qız minb atı gessin häkim gätisin. Cähângir oturub başının üstündä götürüb bu dillärinän, göräh nämänädeyir ärz eliyim äyläşänlär sağlığına:

Älvân älvân qan tökülür särinnän,
Sän ölüncä qadaş kaş män öläydim.

[1085] . Küçiktärin: En ufak.
[1086] . Äl suya yetirmek: Abdest bozmak.
[1087] . Dirrendä: Yırtıcı.
[1088] . Päläh, Päläng: Kaplan.
[1089] . Dadaş: Kardeş.

Kimsä yoxdu xäbär bilä halınnan
Sän ölüncä qadaş kaş män öläydim.
(6+5)

Qan eylär,
Divân eylär, qan eyler,
Dost dostu bu halda görsä,
Ya ölär ya qanına qan eylär.
(Bayatı)

Muxtâr dedi: Qardaş sänin qabaxda böyük arzuların var, nâ-rahand olma Gonçä getdi häkim gätirär mänim yaramı bağlalar. Ämmâ Cähângir götürüb öbür kälmäsin bu dillärinän desin:

Anan yoxdu käsä başın üstünü,
Bacın yoxdu verä sänä dästini,
Ağlar qoyma män benâvâ dostunu,
Sän ölüncä qadaş kaş män öläydim.
(6+5)

Mäzälänzi,
Mey içär mäzäländi.
Bäfâli dostumu gördüm,
Üräyim täzäländi.
(Bayatı)

Muxtâr buna täskinlih verir amma harda, gözünün yaşı durmur. Cähangir dedi: Muxtâr axı säni män gätirmişäm, män sänin ähl-äyâlivä nä cävâb verim? Cähânir götürüb öbürü kälmäsin bu dillärnän desin, ärz eliyim şad olun:

Cähângiri gäl eylämä beçârä
Täbib yodu märhäm sala yarayä,
İkimizi qoyalar bir mäzârä,
Sän ölüncä qadaş kaş män öläydim.
(6+5)

Qazan ağlar,
Ot yanar qazan ağlar,
Bir iyit qurbätdä ölsä,
Qäbrini[1090] qazan ağlar.
(Bayatı)

Sözlärin tämâm eläsin, eşid dâstâni kimnän? Gonçä läb'dän. Gonçä Läb gedib häkimi tapıb vä cäräyânı mäträh eliyib. Häkim märkäbä sävâr olsun, qızınan ba-häm, häkimin bir dana nökäri varidi, dedi biz gedirik sän dalıdan ärrâbäni gätir. Eleyki häkim yetişdi, ärz elädim da väsayili varidi, bunun baxdı ora burasına gördü xeyir heş yerinä âsib yetirmiyibdi, fäqät qarnın cırıb[1091] päläh, qarnına bäxiyä vurub, märhäm salıb, yarasın bağlıyıb, oyan täräftän bunun

[1090] . Qäbr: Mezar.
[1091] . Cırmak: Yırtmak.

nökäri yetirib, daşqanı[1092] gätirib, [içinä] saman zad töhmüşdi, Muxtâr'i götürüblär qoyublar daşqanın içinä, berâbär geddilär häkimin evinä. Cähângir üz dolandırdı: Häkim, bax nä qädär pul desän veräcağam sänä, bunu yaxcı eliyäsän. Häkim üz dolandırdı: Oğlum sänin sağlığın mänä här bir zaddı, puldu, dovlätdi, särvätdi. Män nä qädär canımda can var buna yaxcı täbâbätiy eliyäcağam vä toxtatacağam.[1093] Sändä neçä gün qalsan gözümün üstündä yerin var. [Cähângir] Dedi: Män eliyäbülmäräm burda qalam, getmäliyäm, ämmâ här moqe' Muxtâr toxtadı, eliyäbülärsän yoluyasan gälä mänim dalımca. [Häkim] Dedi oğul niyä qalabülmäsän? Dedi qulağ as deyim da niyäqalabülmäräm, Cähângir götürüb bu dillärinän göräh nä deyir?

Ayrılığa heş kimsä dözäbilmäz,
Gäräh gedäm burda qalabülmäräm.
Därd û gämi heş münşi[1094] yazabülmäz,
Gäräh gedäm burda qalabülmäräm.
(6+5)

Män aşıq Ärzuruma,
Bu yollar gedär Ärzuruma,
Däväsi ölmüş Äräbäm,
Dözäräm här zuluma.
(Bayatı)

Oğul niyä galabülmäsän? Niyä gäräh gedäsän? Dedi qulağ as deyim da. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Qäzâ işi mäni salıb çöllärä,
Didäm yaşı axıb dönüb sellärä,
Atam intizardı baxar yollara,
Gäräh gedäm burda qalabülmäräm.
(6+5)

Män aşıx Ordubada,
Bu yollar gedär Ordubada,
O qoşuna särkärdä gäräk,
Vermäsin ordu bada.
(Bayatı)

Oğul atan niyä intizârdı? Niyä gözü yollarda? Dedi qulağ as deyim da, götürüb sözünün täxällüsün belä desin:

Cähângiräm ärzim yetdi tämâmä,
Yar qoynunda bäsläyibdi şämâmä,[1095]
Ärsä täng olubdu gediräm Şâmä,
Gäräh gedäm burda qalabülmäräm.
(6+5)

[1092] . Daşqa: Elarabası.
[1093] . Toxtamaq: iyileşmek.
[1094] . Münşi: Katib.
[1095] . Şamama: ?

Män aşıq mär ätâsi,
Doldur ver märdä tası,
Nâmärt gälib märd olmaz,
Olmasa märd atası.

(Bayatı)

Muxtâr yaralı qalsın häkimin yanında, Cähângir öz äyalında götürür gessin Şâm'ä ki dädäsin zindânnan çıxatsın. Döhdürdän rähnumalık[1096] istedi. Dedi oğul üş dörd ağaş[1097] yol gessän yetişärsän Särhäng-âbâdä, Särhäng-âbâd'tan o yüzä täqribän beş altı kilometrä olar Şâm'ä, o Särhäng-âbâd'i, Särhäng-i Şâmi düzättirib, tämâm nämänä muhimmâtı vardı Särhäng-âbâd'dadı, yağınnan, düyüsünnän qändinnän şäkärinnän, muhimmâtinnän, xulâsä balığı necä sudan çıxassan canı çıxar, ägär oranı Särhäng-i Şâmi'dän alasan, eläbil balığı sudan çıxartmısan, tämâm dövlätlärdän mâliyat[1098] gälsä oda ordadı. Bäli yolun yündämin nişan verib,[1099] Cähângir öz äyâlını götürüb, bulardan xudâfizliy eliyib, Muxtâr qalsın orda yaralı, ikisi yol gälmäyä mäşgûl oldular.

Az gäliblär çox gäliblär, gälib yetirblär Särhäng-âbâdä. Särhäng-âbâd'ın känârindä bir kärvânsärâ varidi, Cähângir öz äyâliynän gäldi orda düşdü. Kärvânsärâ-dara üz dolandırdı ki män bu gecä därbäst burda qalsam neçä veräcağam? Dedi: Cävân sän neçä versän vermisän, canın sağolsun, bura heş ayrı adamda gälmäz. Cähângir, xanımısı atdarın tövlädä qoysunlar, özläridä otağa gessinlär dilxoşluğa mäşgûl olsunlar. Buları burda yadında saxla.

Ämmâ eşid dâstâni Şâmi'dän Särhäng-i Şâmi'dän. Särhäng-i Şâmi väzirläriynän yeyirdilär, içirdilär mey mäclisiydi, ärz elämişäm Kâmil Väzir üz dolandırdı: Qurbân. Dedi: Bäli. Dedi axı bu oaln iş däyil ki sän on sägiz ildi qız gätimisän, älin älinä däymiyibdi, ya onnan ('üzr istiräm[1100] ağalardan) bir öpüş alabülmämisän. And ola büt-i büzürgävârä, üş yüz atmış altı tarıya, ki Simizâr Şikâri'ynän bacı qardaş däyil. Simizâr Şikâri'nin sövgülüsüdü, sänä hilä gälillär, käläh gälillär on säggiz ilin mâ-beynindä eliyäbülmämisän ki onnan bir kâm-i dil hâsil eliyäsän. Näyä oturmusan burda ey dil-i gâfil. Dur äyağa ged häräm-xâniyä bälkä sän onnân kâm-ı dil hâsil eliyäsän. Çuğul[1101] çuğulluğun elädi, Allah çuğulun birin iki eläsin, ikisin üç eläsin, üçündä yer üzünnän puç eläsin. Kâmil Väzir bunun dabanların çähdi, qurdu ötürdü meydânä. Durun äyağa ärz elädim mey içib xoşdu, gälib yetirdi Häräm-xâniyä. Vârid olsun Häräm-xâniyä, o duvar sänin bu duvar mänim, qızlar qorxusunnan häräsi qaşdı girdi bir bucağa. Nâzik-bädän yeridi qabağa: Ata can nä xätâ baş verib bizdän? Niyä bu hâlätlä

[1096] . Rähnumâlık: Yol gösterme.
[1097] . Ağaş: Mesafe ölçümü birimi.
[1098] . Mâliyat: Vergi.
[1099] . Nişan vermek: Göstermek.
[1100] . Üzr istemek: Affına sığınmak.
[1101] . Çuğulluk: Söz gezdirmek.

gälmisän? Dedi Nâzik-bädän. Dedi: Bäli. Dedi män säni özümä dos bilmiräm, mänim dünyada sännän böyük düşmänim yoxdu, on säqqız ildi män bir qız gätimişäm imkânı yoxduki män onnan kâm-ı dil hâsil elämiyäm, här däfä mänä käläh gälmisän sän. Gälmişäm Simizâr'dan kâm-ı dil hasil eliyäm. Simizâr girdi bir otağa, üzüyünün qaşı zähridi, istir onu işsin özünü aradan aparsın. [Nâzik-bädän] Dedi dädä cân sän bir iki däqiqä sukût elä män gedim qızı danışdırım görüm. Vârid oldu otağa gördü Simizâr istir zähri işsin. Dedi: Nâzänin nä iş görüsän? Dedi: Görüsän da dädän gälip itir männän kâm-i dil ala, istiräm zähr içäm özümü hälâk eliyäm. Dedi sän nâ-rahand olma män ona genä bir şey diyäräm. Gäldi dädäsinä dedi: Bu çiçiy adamın qızı deyil, buna geräh toy eliyax, qızıldan behmannan, xulâsä, on gün bunnan möhlät aldı. [Särhäng-i Şâmi] On gün möhlät alıp geyitsin, Kâmil Väzir su'âl elädi bunnan ki nä cur gerdin? Nä cur gäldin? Cäräyânı [Särhäng-i Şâmi] mäträh eliyännän sora dedi Kâmil Väzir mänim üräyim qızımın dediği sözä fitvâ vermir ki düz ola, dur ayağa sän özün dä get bi danışdır mänä cävâb al gäl. Onnan sora Kâmil Väzir gällib, Simizâr vä Nâzik-bädän'in yanına, Nâzik-bädän buna qovl verdi, başıv üçün, on günnän sora Simizâr özüdä hazirdi ki ona äl versin. Geyissin gälsin, gecäni sähär eliyiblär, sähärçağıma Särhäng-i Şâmi üz dolandırdı: Män eliyäbülmäräm on günü burda dävam eliyäm dözäm, darıxıram, färman verginän bir iddä qoşun âmâdä olsun bir neçä näfär pählävânilän. On gün çıxax biz säyâhätä. Kâmil Väzir dästûr verdi bir iddä qoşun hâzir olsun, bular çıxdılar şähnin känârindä säyâhätä. Äz qäzâ Şâm'inän Särhäng-âbâd'ın väsätinä gäldilär. Bir çay varıdı, o çayın yaxasında gälib qoşun düşdü. Eläki çadırlar näsb olunub, Särhäng-i Şâmi färmân verdi ki attılar at oynatsınlar. Bular burda at oynatmağa mäşgûl olsunlar, eşid dâsitâni Cähângir'dän. Hämûn kârvânsärânın qabağında, sâhib-i kitâb yazır ki bir çay varidi. Bunun därin gölmäkläri[1102] varidi, ki yuvunmağ üçün üzmäk çok behtär[1103] olardı. Cähângir çayın içine düşsün ta yuvunmağa, Gonça Läb dä suyun känarindä ona baxırdı. Bir gözü sataşdı ki aralıda[1104] ordu düşübdü. Üz dolandırdı: Cähângir aralıda eläbil ordu düşübdü, qoşun var. Dedi bizim qoşununan işimiz yoxdu ki, här nä qädär olur olsun. Gonça Läb dä soyundu girdi suya, eläbil ördäyinän qaz kimi, min eşveyle nazınan. Bular bura yuyunmaxda olsun, Särhäng-i Şâmi'nin attıları bir ip uzadıp, attar gälib onun üstünnän atlıyırdılar. Bunun baş pählävânı atıynan atıyanda, bu düşdü vä at qoydu qaşdı. At çayın yaxasıynan[1105] pählävân düşdü bunun dalısıcan, at Cähângir'inän Gonça Läb'in libaslarının yanına gäşdi, pählävân dalısıcan gäländä gördü iki des libas var, üstündä qızıldan, gümüşdän kämär. Bu atı ötürdü dedi göy görüm buların sahibi hardadı?

[1102] . Gömlek: havuz.
[1103] . Behtär: Daha iyi.
[1104] . Aralıda: Uzakta.
[1105] . Yaxa: Kıyı.

Gäldi yetirdi gördü bir oğlandı bir qız, misl-i hûri päri, eläbil mälähdilär pärvärdigâr göydän yolluyubdu. Bir qädr bulara tämâşa elädi, ama olar bunu görmür. Bir zämân qızın gözü sataşdı bu pählävânä, Cähângir üzünü çevirändä gördü bir pählävân amma kim olduğunu bilmir. Dedi heş merdliyä yaraşar ki bizä baxısan? Dedi o qoşunu ki görüsän Särhäng-i Şâmi'nin qoşunudu, mändä Särhäng-i Şâmi'nin pählävanlarınnanam. Män onu [Gonça Läb'i] Särhäng-i Şâmi'yä aparacağam. Gonça Läb Cähângir'ä dedi: Olsun sän buna yalvar o saätä kimi ki sudan çıxax libâslarımızı giyax. Götürüb bu dillärinän göräh bu dilâvärä nä diyäcäh bändä dä ärz eliyim dusların sağlığına:

Ey dilâvär üzün döndär o yana,
Şikâr almaq olmaz tärlan[1106] älinnän.
Bâis olmagınan bu çay qana boyana,
Şikâr almaq olmaz tärlân älinnän.
(6+5)

Dedi onu aparacağam Särhäng-i Şâmi'nin yanına otür gälsi. Gonça Läb genä araya girdi: Başarsan onun boyun oxşa. Cähângir götürüb öbürü kälmäsin belä desin:

Män sännän eyliyäm bir iltiması,
Eläbil ölmüşäm tutan yox yası,
Sudan çıxax giyax libâsı,
Geçäräm yolunda başınan candan.
(6+5)

Dedi män libas bilmäm elä lütün oynada oynada aparavağam. Dedi Gonça gördüün? Dedi olsun başarsan genä dil elä, biz çıxax äynimizi[1107] giyax onnan sora neynärsän elärsän. Cähângir sözünün täxällüsün göräh necä deyir?

Cähângir sözlärin diyär märdânä,
Sänin bu sözlärin mäni gätirdi cana
Canın gedär qanın olar äfsana,
Şikâr almaq olmaz aslan älinnän.
(6+5)

Sän istitän ala qarqa olasan bir tärlânın älinnän şikâr alasaan? Bu istädi çähmäli libâslı girsın suyun içinä bu qızı bunun älinän alsın, [Cähângir] dedi: Dayan män gätirim sän niyä narahand olusan? Dedi: Gonçä mänim küräklärim änlidi,[1108] mänim dalımca gäl görüm, bu hara kimindi? Bir neçä cümlä var ki sâhib-i kitâb yazıb amma män diyäbülmüräm. Suyun känârinä çıxanda bu pählävân älin uzatdı qızı çähsin aparsın, kitabın sâhibi yazır: Cähângirin äli dä yaşıdı bir dana silli elä vurabildi ki bunun üzünnän, sillinin yerinnän üzü cırıldı qan gäldi, vä yıxıldı yerä. Cähângir älin atdı bir çänäsinä bir başına pählävânın, boynuna häräkät verändä

[1106] . Tärlan: Bir tür kuş.
[1107] . Äyin: Elbise.
[1108] . Änli: Geniş.

boynun döndärdi gättirdi qoydu çiğninä.[1109] Dedi dur äyağa. (Dûr äz huzûr ağalardan)[1110] dedi köpäy[1111] oğlu Särhäng-i Şâmi'nin yanınacan gedäcaxsan, dalıya baxsan gälib säni öldüräcağam. Dedi dalısına baxanın dädäsinä länät. Düzälip yola gessin ämma herdä yıxılır. Ustâd belä näzmä çäkibdi ki: yıxılır, durur, yeriyir yanı yanı gediri. Särhäng-i Şâmi'yä xäbär verdilär ki qurbân pählävanın däyişih yeriyir. Gäliblär bunu aparsınlar, dedi oğlan bäs yerişivi niyä itirmisän? Yıxıldı yerä dedi qurbân canım indicä[1112] çıxar. Atı ki qovalıyırdım suyun känarindä bir qız gördüm istirdim onu gätiräm mänim günahımnan geçäsän, yanında bir oğlan varidi, mänä bir silli vurdu yıxıldım yerä çäkib boynumu da çevirib qyub çiğnimä. Bu täbib gälincä cähännämä vâsil oldu. Särhäng-i Şâmi üz dolandırdı: Kâmil Väzir, o cävânı gör dilä tutub gätiräbülärsän bura ta män onnan bir neçä kälmä söz soruşam? Kâmil Väzir oyan b yana baxdı gördü gessä gessä elä özü gedäcax, elä bir adam yoxdu ki gedä gätirsin. Dedi qurbân män baxıram elä özüm getmäliyäm, ayrı adamın işi däyil gessin bunu gätirsin bura.

Bäli Kâmil Väzir özü durub äyağa. Bular da libasların geysinlär, gessinlär kârvân-särâda mänzllärindä otursunlar. Kâmil Väzir gälsin yetirsin kârvân-särâyä su'âl eliyib, burda bir oğlanınan qız çayda yuvunurdular olar hara getdilär? Sâhib-i kârvân-erâ nişn verdi ki getdilär mänzillärinä. Kâmil Väzir gälsin qapını döysün, Cähângir durdu äyâğa. Sälâm verdi. Äleykümä sälâm. Bu gördü kü däräcälärinnän bu väzirdi. Dedi män Särhäng-i Şâmi'nin väziriyäm, o buranın padişâhıdı, itir säninlä danışsın, söz soruşsun. Tâ görsün bura nä märâmä gälmisän? Nä üçün gälmisän? Nädän xâtirä gälmisän? O dilâväri niyä vurdun öldü? [Cähângir] Dedi: Qurbân täqâzâ eliyiräm siz täşrif aparın, män dä sizin dalıca gälim, mänim gözüm üstä.

Kâmil Väzir gedännän sora Cähângir üz dolandırdı: Nâzänin päs Särhäng-i Şâmi ki diyillär bäs budu da, mänim dä dädämi on säqqiz ildi salıb zindana. Dedi:Bäli män özümdä yaxşı tanıram. Dedi bäs sän äyläş burda ta män gedim grüm Särhäng-i Şâmi nä deyir mänä? Dedi Cähângir quş qanatınan uçar, Göydä Allah yerdä män sänin ümidivä gälmişäm, gedib çox yubanmagınan[1113] ha! Özün gedisän mäni kimä tapşırısan? Dedi: Nâzänin säni ävväl Allâhä tapşıracağam, dövümän Kürrä burdadı. Ona mänim babam tärbiyä verib dil örgädibdi. Quş quşluğuynan bura qanat salabülmäz. "Ey Kürrä! Män gediräm sän kimsäni bra gälmäsinä icâzä[1114] vermä." Deyip xudafizlih[1115] eliyip getdi.

[1109] . Çiğin: Omuz.
[1110] . Sözüm meclisten kenar.
[1111] . Köpek
[1112] . İndiçe: Hemen şimdi
[1113] . Yubanmaq: Geç kalmak.
[1114] . İcazä: İzin
[1115] . Xudafizlih: Vedalaşmak.

Särhäng-i Şâmi gördü bir näfär oğlandı gälir.

"Zi sovlät päläng û zi heybät ke ân
Ke yäzdân pärästân hämûn rährävân."[1116]

Peşvâz eliyiblär bunu, gälib oturdu mey piyâläsi verdilär. [Särhäng-i Şâmi] Üz dolandırdı: Oğlum: De görüm mänim bu pählävânımı niyä vurdun öldürdün? Dedi qurbân män onu öldürmämişäm, mänim äyâlimi[1117] istirdi älimnän alsın, ki aparram Särhäng-i Şâmi'yä män dä nä qädär dil elädim[1118] qäbûl elämädi, mändä bir dana silli vurmuşam, silli bärk tutubdu, ölübdü. [Särhäng-i Şâmi] Dedi: Olsun bala, min dana o cürlär sänä qurbân olsun. Kimin sâyäsinä deyir? Gonça Läbin. Ämmâ Şâmin gözällärin quyluyasan külä çıxardasan, genä öbürü gözälläri bozar,[1119] Gonça Läb nä qädär gözäl olsa da genä Nâzik-bädän'ä yetmäz. [Särhäng-i Şâmi] Kâmil Väzir dedi: De görüm sän bu cävânnân nämänä anlıyısan? Dedi qulağ as deyim da nämänä anlıyıram. Kâmil Väzir götürüb bu dillärinän göräk nä deyir ärz eliyim şad olun: sâhib-i kitâb yazır ki buları Şâm diliynän diyir ki Cähângir anlamasın. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Sänä bir söz deyim män bu cävânnan,
Qılış çähsä yıxar dağınan daşı.
Geşmäk olmaz şirin cannan,
Qılış çähsä yıxar dağınan daşı.
(6+5)

Sähäng-i Şâmi deyir inanmıram bu qudrätin sâhibi ola. Dedi qulağ as deyimda. Alıp dubârä bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Mänim sözüm heç olmaz äfsânä,
Bu cävânı görännän bağrım dönüb qanä,
O şäxsi ki salmısan zindana,
Ya oğludu yada onun qardaşı.
(6+5)

Nâmärdin oğlu zehni ani däqiqädä oxşatmışdı. Särhäng-i Şâmi dedi: Boşla gessin oyana[1120] onun nä oğlu olacax nä qardaşı, on säqqiz ildi o zindandadı. Dedi: Bura bax görüm oğul, sän kimin oğlusan? Dedi män tâcir oğluyam. Kâmil Väzir dedi qurban yalan deyir. Götürüb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Kâmil diyär Cähângir canınan geçär,
Düşmän ilän dostun bağçağın[1121] seçer.
Källävi kâsä eylär onda mey içär,

[1116] . Farsça şiir: Görünüşü kaplan gibi, heykeli öyle iridi. bütün Pehlivanlar ona hayranidi ve onu taklit ederlerdi.
[1117] . Eyal: Eş
[1118] . Dil elädim: Yalvardım.
[1119] . Şamın güzellerini küle soksan da gene diğer güzellerden güzel olur.
[1120] . Boşla gessin o yana: Bırak gitsin.
[1121] . ?

Ya oğludu yada onun qardaşı.
(6+5)

Särhäng-i Şâmi väzirin sözlärin qäbûl elämädi. Üz dolandırdı: Cähângir män säni özümä oğulluğa götüräcağam, çün mänim ärşäd[1122] oğlum yoxdu, (istir bu qızı bunun älinnän alsın) säni özümä väli-ähd eliyäcağam Şâmidä, ägär o qızı on günlüğä veräsän mänä. Cähângir yumuruğun düğünnädi birin qoysun bunun annınnan, sonra fikirläşdi ki ey dil-i gâfil nä iş görüsän? Sän gäräh burda säyâsät işlädäsän ki älin yetişsin dädävä. Säbr elädi. Särhäng-i Şâmi dedi: män on säqqiz ildi bir qız gätirmişäm mänä äl vermir, män onun qärdäşin tutmuşa. Dedi qardaşın çıxart da. Dedi: Ay bala ägär män onu zndannan çıxatsam, mänim şährimixärab elär. Dedi o kimdi? [Särhäng-i Şâmi] Dedi: O Şikâridi. (Bildi ki dädäsi sälâmätdi) Ägär sän o qızı mänä versän män onnan şärab işsäm, bälkä Simizâr räyä gälä, çün günü gününü görsä götürmez. Bunu görändä bälkä mänä äl verä män sänin äyâliviveräm özüvä. [Cähângir] qäbul elädi. (niyä dädäsinä xâtir ki bälkä dädäsinin üzün görä.) Tämâm väzirlär imzaladılar ki Cähângir oldu Şâmi'dä väli-ähd. Cähângir dedi: Män qäbûl elädim, gedim görüm qız nä deyir? [Särhäng-i Şâmi] Dedi: Män iki näfär xâcä-särâlärdän yoluyum, gessinlär gätirsinlär. Çün istämädi Särhäng-i Şâmi'nin sözü yerä düşsün, dedi mäslahat sahibisän.[1123] İki näfär xâcä-särâsınnan yolladı ki gessinlär Gonça Läb'i gätirsinlär. Yetiriblär kârvân-särâyä kürrä bir kişnä çähdi yumuldu[1124] buların üstünä, dedi xanım qoyma biz sänä xâcä gälmişih. Dedi mänä xâcä, nädimä lâzim däyil. Kürrä ağzın açtı birinin başınnan tutdu, öbürü bunu görüncä geyitdi qaşdı. Getdi Särhängä xäbär apardı ki: "Orda bir dana at vardı, mänim yoldaşımı öldürdü, mändä qoyub qaşmişam." Särhäng-i Şâmi dedi bäs nä cur eliyax? Cähangir dedi män özüm gedäräm. Durdu ayağa, axşam üstüydü,[1125] gälib yetirdi öz mänzilinä. Gördü qız oturub ağlıyır. Qızın ağlamasına bu da ağlamaya başladı. Dedi Cähângir bäs sän niyä ağlıyısan? Dedi: Nâzänin män gäräh ağlıyam sän yox. Dedi niyä? Dedi qulağ as deyim da: Götürüb bu dillärinän Gonça Läb'ä Cähângir nä deyir ärz eliyim ağaların sağlığına:

Sänä qurban olum ay gözäl bânû,
Cähângirin sänä işi düşübdü.
Yolunda qoyaram başınan canı,
Cähângirin sänä işi düşübdü.
(6+5)

[1122] . Ärşäd oğul: Büyük oğul.
[1123] . Mäslähät sahibisän: Siz bilirsin, nasıl isterseniz.
[1124] . Yumulmaq: Hücum etmek.
[1125] . Akşam üstü: Akşama yakın.

Dedi: Bura bax görüm, nä işi düşübdü? Här nä ämrin olsa män hâziräm, sänin yolunda cannan başdan geçäräm. Dedi nâzänin qulağ as deyim da. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Yar yara vurmaz heş vädä hilä,
Yar yarın gäräk gözyaşın silä.
Olursan dädämä burda väsilä,
Cähângirin sänä işi düşübdü.
(6+5)

De görüm nä cur väsilä oluram? Cähângir götürüb sözünün täxällüsün belä desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Cähângiräm sänä sır sözüm deyim,
Verdiğim vädädän män necä dönüm?
İstiräm väliähd libâsın geyim,
Qäzâ vurub işim belä düşübdü.
(6+5)

Movzûnu mäträh elädi, qızdubârä ağladı. Dedi: Cähângir mänim nâmûsum sänä yetişär. Dädä babadab galma södü: Kişi qızı olmayasan, kişi arvadı olasan, mäni dädäm verib sänä käbinli äyâlinäm, özün saxlısan saxla, itin ağzına atsan at. Mäslâhat sahibisän özün bilärsän. Män ölümädä gessrm täsiri yoxdu, mänim qeyin atam olur Şikâri sän ona näcat ver. Män ölsäm dä ölmüşäm. Cähângir dedi: Sän özüvü on gün saxlaştırabilsän, mänim nänäliyim ki Simizâr'dı, on säqqız ildi burda saxlıyıb Särhäng-i Şâmi'yä tutux vermiyib. Sän eliyäbülmüsän özüvi on gün orda saxlaştırasan? Bular durdular här ikisi märkäblärnä sävâr oldular,[1126] kârvân-särâdän çıxdılar, gäldilär hara? Särhäng-i Şâmi'nin qoşununun içinä. Särhäng-i Şâmi'nin gözü sataşdı Kürriyä. Gördü oğlan bu bir märkäbdi ki yerdä göydä durmur. Dedi bura bax görüm oğul, sän bu märkäbi hardan almısan? Dedi qurban män bu märkäbi däryâdän tutmuşam. Necä ki däryâdän tutmuşam? Dedi män tâcir oğluyam mänim dädäm tâcirdi, sovdâgärdi. Min min kurur[1127] särvätimiz däryâdä gärq olmuşdu, män qaldım bir täxtä pâränin[1128] üstündä, yel vurdu, gün vurdu çıxdım känârä, bunu da tutmuşam. Oğul necä sänin dädän gärq oldu däryâdä? Dedi qurban qulağ as deyim da: Cähângir şämşiri saz äväzinä döndärib sinäsinä göräk Särhäng-i Şâmi'yä nä cur deyir dädäsi gärq oldu, mändä ärz eliyim:

Gäl sänä söyläyim ädâlät şahım,
Mänim atam gärq olubdu däryâdä,
Qaldım män dä täxtä pârä üstündä,
Pänâh gätirmişäm[1129] indi burayä.

[1126] . Sävâr olmaq: Binmek.
[1127] . Kurur: Eski para birimi.
[1128] . Täxtä pârä: ağaç parçası.
[1129] . Pänah gätirmek: Sığınmak.

(6+5)

Dedim gedäräm Särhäng-i Şâmi'nin mändä qulamı[1130] ollam, onun pärçäminin altında geçinäm.[1131] Dedi: Oğul de görüm sänin atan nä cur gärq oldu däryâyä? Dedi qulağ as deyim da:

Atamın bädänin balıxlar utdu,
Nâmärt fäläh mäni gözünnän atdı.
İzzätim älimnän on ilä getdi,
Rähm edäsän indi män bi-nävâyä.
(6+5)

Dadaşım o işi ki dilinän aşar, zor ilä aşmaz, pul açanı da qılınc aşmaz. Dedi bura bax görüm sänin dädävin adı näydi? Dädän hansı sovvdâgäridi? Dedi qurban qulağ as deyim da: Götürüb bu dillärinän desin:

Göy üstünnän qaralar bağlıyam,
Öz därdimi özüm diyäm ağlıyam,
Cähângiräm, Xâcä Säid oğluyam,
Tâcir idi gärq olubdu däryâyä.
(6+5)

Sözün tämâmä yetirsin dovrädän hammı täsdiq elädi qurbân eşidmişik Xâcä Säid adında birisi mätainan däryâyä gärq olubdu. Här täräfä elam elädilär ki Cähângir oldu väli-ähd, Särhäng-i Şâmi öz yerindä tihmä[1132] qärâr verdi. Bular burda qalmaxda olsunlar Ämmâ eşid dâstâni Gonçä Läb'dän. Gonçä Läbi gätdilär ötürdülär Häräm-xâniyä qızların yanına. Simizâr dı, Nâzik-bädän di, Mâh-ı Zämin dâyädi, Pärnâz Xanım'dı ki Simizâr'ın dayälärinnän biriydi. Qız ağlıyıb, ağlaya ağlaya üz dolandırdı: Deyin görüm burda Simizâr kimdi? Simizâr oyannan üz dolandırdı: Qäräbäxt Simizâr, nâzänin mänäm, sözün nämänädi mänä? Dedi xanım qulağıva bir sözüm var. Nâzik-bädän yeridi yaxına, Nâzänin bura şah mäclisidi, söz aşikâra olar. Bizi ki görüsän dördümüz otumuşux burda, o Simizâr'dı, män'dä ki Nâzik bädän Särhäng-i Şâmi'nin qızıyam, dönüb olmuşam Müsälmân. Bizim äsrârımız, sırrımız, qanımız birdi. Här nämänä desän âşikârä de. Dedi indi ki o curdu, bir neçä kälmä sözüm var. Qız götürüb bu dillärinän göräk nä deyir? Bändä ärz eliyim sizlerin sağlığına:

Sizä qurbân olum yığılan qızlar,
Üräyimdä söz var bu diyârä gälmişäm.
Gecä gündüz qovr[1133] eylär yaram sızlar,
Üräyimdä söz var bu diyârä gälmişäm.
(6+5)

[1130] . Qulam: Köle.
[1131] . Geçinmaq: Yaşamak.
[1132] . Tihmä: Padişah tarafından tahta koyulan kişi.
[1133] . Qovr elämäk: Kavrulmak.

Nâzänin de görək üräyindäki söz nädi? Dedi qulağ asın. Sözü deyir amma häzin häzin göz yaşların baharın bulutları kimi ruxsârinä rävân eliyir. Alıp dubâräsin desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Şeydâ bülbül mâyil olar bir gülä,
Göyül bağlamışam bir şirin[1134] dilä,
Râzı olmayın älimi veräm ayrı älä,
Mätläbim[1135] var bu diyârä gälmişäm.
(6+5)

Dedi nâzänin mätläbivi bizä de ta görək biz neynämliyik? Götürüb bu dillärinän görək nä deyir? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Ävväl äziz idim indi[1136] zälilläm,
Çâräsiz därtlärä vallah däliläm,
Şer Şikâri'yä ärşäd gälinäm,
Bir känizäm Simizâr'ä gälmişäm.
(6+5)

Simizâr üz dolandırdı: Axı Şikârinin oğlu yoxdu ki, (çün on säqqiz ildi bular gälib). Qız başladı ağlamağa, Nâzik-bädän yeriyib qabağa, dedi çün män Müsälman olmuşam, canımda nä qädär can var sänä xidmät[1137] eliyäcağam. Dedi sen kimin gızısaan? Şâir bunu da nizâmä çäkib bunuda dil cävabı deyiräm:

Häyät bağçasında açan bir güläm,
Cähângir'ä istäkli sevgiliyäm,
Şâh-ı Şucâ' qızıyam Gonça Läbäm,
Mätläbim var bu diyârä gälmişäm.
(6+5)

Nâzik-bädän dedi nazänin män qoymaram heş kimin äli sänin älivä däysin.

Bular bu söhbätdä olsunlar eşid dâsitâni kimnän? Särhäng-i Şâmi'dän. Särhäng-i Şâmi gäldi Häräm-xânäyä. Simizâr üz dolandırdı, Nâzik-bädän'ä: Nâzänin mägär qärâr däyildi dädän on günä kimi bura gälmäsin? Simizâr bu sözü desin, Nâzik-bädän durdu käsdi dädäsinin bärâbärin: Ata can mägär qärârımız däyildi on günnän sora gäläsän? Dedi qızım män Simizâr'dan ötürü gälmämişäm. O gözäli ki sahibi bugün bäxş eläyib mänä gälmişäm onunnan yiyäm içäm diyäm, güläm bälkä Simizâr baxıb nâ-rahand ola. Dedi elä bele eliyisän ki qızlar sännän qaçır da, bayaxdan[1138] sänä şer qoşmuşdu oxuyurdu säni gördü havası getdi.

[1134] . Şirin dil: Tatlı konuşan.
[1135] . Mätläb: Söz.
[1136] . İndi: Şimdi.
[1137] . Xidmät: Hizmet
[1138] . Bayax: Demin, az önce.

Sän get on gün rahat otur män buları danışdırım, buların arzuları var qızdılar toy elämiyiblär. Dedi, dedi, dedi, bunu qeytärdi.[1139]

Bu qeyitmaxta olsun, qızdar da orda qalmaxda olsun, eşid dâsitâsi Cähângir'dän. Cähângir gündüzlär yatır, gecälär gedir zindânä baxır. Särhäng-i Şâmi'nin on dänä zindânı varıdı, bu älli min Müsälmanı ki tutmuşdu, Şikâri'ynän, Şirzâd-ı Tigzän'inän buları beş min altı min, täqsim eliyib[1140] zindânä, Şikâri nän Şirzâd-ı Tigzän'i dä verib bir zindana. Zindanların älbättä şumâräläri[1141] var, ävälimінci zindâna bir gecä getdi baz-dite.[1142] Çün 'elâm olunub[1143] väli-ähdi, gördü burda beş altı min näfär adam var, buların här birinin diqqätinän baxdı üzünä. Gördü xeyir buların heş birinin işi däyil ki Cähângirä dädä olsun. Dönsün gälsin, gündüz istirâhätliy[1144] eliyib gecä getdi ikinci zindânä. Öbürü gün öbürü zindânä öbürü gün öbürü zindânä, doqquzumuncu zindânä doqquzumuncu gün gedip, bir pählävân varidi Müsälmanlarınan tutulanların arasında buna yetirändä tuttu bunun qıçınnan,[1145] [dedi:] ey dilâvär, şah-zâdä de görüm sän nämänä axtarısan axı? Bu qädär diqqätinän onun bunun üzünä baxmaxta. Dedi cävân qulağ as deyim da nämänä axtarıram? Cähângir götürüb bu dillerinän göräk nä deyir?

Sizä deyim zindânilär,
Gecä gündüz yatammıram.
Yuxu gälmir gözlärimä,
Gecä gündüz yatammıram.
(4+4)

Dedi niyä yatabilmirsän? Märâmın[1146] nämänädi? Dedi qulağ as deyim da. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin?

Diyäbülmäräm sözümü,
Ağlar qoyubdu gözümü,
Göräbülmüräm üzünü,
Axtardığımı tapammıram.
(4+4)

Dedi kimdi axtardığın tapammırsan? Dedi qulağ as deyim da:

Cähângiräm eyläräm färyâd,
Dağlar qoynun çaptı Färhâd.
Särzäniş eylär qohum yad,
Axtardığımı tapammıram.
(4+4)

[1139] . Qeyterdi: Dönderdi.
[1140] . Täqsim elämaq: Bölmek.
[1141] . Şümârä: Sayı
[1142] . Bâz-dit: Görüş.
[1143] . 'Elâm olmaq: Bildirmek.
[1144] . İstirahetlik: Dinlenmek.
[1145] . Qıç: Ayak.
[1146] . Märâm: istek.

Sözün bitirsin. Çün bular hamısı bilir bu väl-ähdidi dedilär: Cävân biz nä vaxt burdan qurtulacağıq? Dedi İnşallah sizi dä burdan qurtaracağam.

Cähâgir onumuncu zindanda ki Şikâri vä Şirzâd-ı Tigzän qaldığı yeridi ora gedäcaxdı, o şäxsdän ki bunu zindanları gäzdirirdi, soruşdu: Ayrı zindan da var? Dedi: Bäli böyüh zindan hälä qalır. Ba-häm[1147] durdular getdilär, gäldi gördü, öbürü zindanlarda ki älli näfär yüz näfär qäravul qoymuşdular, burda min näfär keşik verir, şeypur vurur dayim "Bidâe-bâş."[1148] Dedi göräsän bura nä cur zindandı ki? Neçä näfär vardı ki, bu belä adam keşih verir.[1149] Yaxına yetişändä buna "ist[1150]" verdilär. Cähângir dedi: Män Väli ähd-ı Şâmäm. Zindanları bazdid elämişäm buranı da bâzdid eliyäcağam. Üz dolandırdılar: Qurbân ägär Särhäng-i Şâmi özü gälä biz eliyäbülmärix zindanın qapısın açax. Bura älli beş dovvlätdän gäräk hökm ola onnan sora bu zindanın qapısı açıla. Nä qädär desin, qäbûl elämädilär. Dedilär gedäh räis-i zindanä xäbär veräk. Bäli gediblär räis-i indânä xäbär versinlär. Räis-i zindân[1151] bir dana fil- sävâr[1152] idi. Filä sävâr oldu gäldi. Gecänin âlämiydi, gäldi. Sälâm, Äleyküm sälâm. Bäli şâh-zâdä? Färmâyişin[1153] nämänädi? Dedi: Män Şâm'ın zindanların bâz-did elämişäm bi bura qalır, istiräm buranı da bâzdid eliyäm. Räis-i zindân üz dolandırdı: Şâhzâdä, Elli beş dovvlätdän icâzä olmasa eliyäbülmärik qapını açax. Bura mâ-sävâye[1154] öbürü zindanlardı. Dedi axı bura nä cur zindandı? Bu qädär adam niyä burda keşih verir? Burda kim vardı ki? Dedi burda iki näfär var, buların biri Şikâri di, biridä Şirzâd-ı Tigzän di. Bu iki näfärdän ötürü bular keşih veriir? Dedi bäli, heş kim oları görmez, be-geyr äz bir näfär ki o da be-dästûr-i Nâzik-bädän bu iki näfärä gäzâ[1155] gätirär. Dedi män istiräm bu zindâni bâz-did eliyäm. Dedi män icâze veräbülmäräm. Räis-i zindân dästûr verdi bunu dovrälädilär. Cähângir dedi qulağ as sänä bir neçä kälmä sözüm vardı. Cähângir götürdü göräk räis-i zindânä nä dedi?

Gäl sänä söyläyim räis-i zindân,
Gäräkdir gedäm bu zindânä män.
Mänim canım bu yold ola qurbân,
Gäräkdir gedäm bu zindânä män.
(6+5)

[1147] . Bâ-häm: Birlikte.
[1148] . Bidâr-bâş: Ayık olmak.
[1149] . Keşih vermek: Gözetlemek, bekçilik.
[1150] . İst: Dur.
[1151] . Reis-i zindan: Zindan sorumlusu.
[1152] . Fil-sevâr: Filin üzerinde.
[1153] . Färmâyiş: Buyruk, emir.
[1154] . Mâ-sävâ: Ayrı.
[1155] . Gäzâ: Gıda, yiyecek.

Dedi män görüräm sän şuluğ adama oxşuyusan, väli imkânı yoxdu. Dedi yüz min näfär dä lsa män bu läşkärä bärâbäräm, istiräm yoluyla olsun, qulağ as deyim sänä, Alıp dubârä göräk nä deyir, bändä ärz eliyim siz sağolun:

Deyin görüm nä durmusuz âmâdä,
Şâhlar şahı özü yetişsin imdâdä,
Berâbäräm bu läşkärä davadä,
Gäräkdir gedäm bu zindânä män.

(6+5)

Dedi mahâl-ı emridi män qoyam bu zindanä biri girä. Dedi qulağ as mänim sözümün täxällüsünä, Cähângiri dovräliyiblär o min näfär. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Dolu dolu peymâneni doldurram,
Öz gücümü sänä bildirräm,
Pis därdinän bil ki säni öldürräm,
Bu şähri döndäräm qannan ümmânä.

(6+5)

Räis-i zindân dästûr verdi, qoymayın bunu tutun, özü dä äl elädi qäbze-yi şämşirä, elä necä ki qaldırmağ istädi, Cähângir macal[1156] vermedi şämşiri bunun qoltuğunun altınnan geçirti ikiye böldü bunu, bi şäqqäsi o yana bir şäqqäsi bu yana düşdü. Räis-i zindani cähännämä vâsil elädi, onnan sora üz döndärdi bu min näfärä, bu min näfäri qırıb qurtarır. Yetirir zindânın qapısına nä qädr täpih[1157] vurur, qücün vurur, açılan däyil ki amma bang vurur[1158] "Dädä, dädä" säsi âsimänä büländ olubdu. Bir neçä näfär qaçıp Särhäng-i Şâmi'yä xäbär verdilär. Särhäng-i Şâmi'yä xäbär verdilär ki Cähângir, Şikâri olan zindânın qapısına gälip vä qäravulların[1159] hammısın öldürüb, indi dä istir zindânın qapısın açsın girsin içäri. Särhäng-i Şâmi verdi tämâm qoşuna bidâr-bâş şeypurunu vurdular. Şâm'ın ähli yerinnän oynadı, töküldülär gäldilär Cähângir'in üstünä. Cähângir bu çüçädän[1160] vurur öbürü çüçädän çıxır. Här kim qabağına gälir öldürür, rähm elämir. Cähângirä bir neçä yerdän yara yetişdi. Cähângir gördü bu yara bunu işdän salacax, bâng vurdu, Kürräyä. Kürrä Cähângirin säsinalıp, bäzi movqe' qaşmax iyidlihdi, märtlihdi. Cähângir kämändi atıp, qaxdı divârın üstünä, dübârä bir närä vurdu Kürrä özün orda âmâde elädi, atladı Kürränin belinä, Kürrä bunu aradan çıxartdı. Kürrä qanat açıp, çöldä getmäyä mäşgûl oldu. Getdi gözdän itdi.

1156 . Mäcâl: Fırsat.
1157 . Tepih: Tekme.
1158 . Bang vurmak: Seslenmek.
1159 . Qaravul: Bekçi.
1160 . Çüçä: Sokak.

O getmaxda olsun, az gedip çox gedip, Kürrä yetişdi bir bulağın[1161] başına, Cähângirin çün çox qanı getmişdi, bi-ixtiyâr Kürränin üstünnän yıxıldı yerä. Yıxılsın yerä Kürrä gördü bunun baş getdi suya sarı, Kürrä yapışıb dişiynän bunu çähdi känârä, durdu başının üstündä keşih verdi.

Cähângir orda yıxılmaxda olsun, Kürrä ona keşih versin, eşid dâsitâni Särhäng-i Şâmi'dän. Särhäng-i Şâmi'yä Kâmil Väzir üz dolandırdı: Qurbân gördün neynädin? İndi gäl göräk bunnan bu yana neynämäliyik? Dedi Kâmil Väzir dästûr verginän zindâniläri gätirsinlär. Şikâri'ynän Şirzâd-ı Tigzän'i dästûr verdi gätirdilär meydânda dar ağaşlarının ayağına gätirdilär. Eleyki gätirdilär dar ağaşların dibinä, bu xäbärdän Nâzik-bädän xäbär-dâr oldu.[1162] Bildi ki dädäsi döhdürü istiyäcax. Özün yetirdi döhtürün yanına, bir tabax da qızıl gätdi. [Dedi:] Gör neynäsän ölüm fitvâsı vermä bulara. Qädim küffâr ählindä räsmiyäti buydu, bir näfär märiz olsaydı, Müsälmânn qanınan alardılar, verärdilär o märiz içärdi, märiz şäfâ tapardı. Dädäm istiyäcax säni buların qanın azmâyiş[1163] eliyäsän, özün bilisän da neyniyäsän? İymi döt sâat buları saxlaşdır, iymi döt sâatän soraya bir ämmâ yolu goygunan. Särhäng-i Şâmi döhtürä adam yolladı ki denän: "Särhäng-i Şâmi säni istiyir." Döhtür durub getdi, buları muâyänä[1164] elädi, buları ki zindânnan çıxadıblar eşiyä, on säqqiz ildi bulara hava däymiyib, yel däyändä bulara bular bi-hûş oldular. Şikâriynän Şirzâd-ı Tigzän. Buları gätiriblär saxlıblar dar ağaşlarının dibindä, bi-hûşular. Döhdür o yannan gäldi bular muâyänä elädi qannarınnan aldı. Üz dolandırdı qurbân on säqqiz ildi ki bular âb û hävâ yemiyiblär, hamam görmüyüblär, selmânı[1165] görmüyüblär, bir adamın başına on säqqiz il ülqüş däymiyä, üzünä ülgüş däymiyä gör nä olar? Dedi çün bular on säqqiz ildi hävâ yemiyiblär buların qanı xärâb olubdu. Bular gäräh abû hävâ yiyälär ta sabah män buları muayänä eliyäm, göräm qanları tägyir[1166] tapıp yâ yox?

Bular orda qalmaxda olsun, eşid dâsitâni Cähangir'dän ki çeşmä başında yıxılıb vä Kürrä başının üstündä durup. O täräftän Muxtâr'ın yaraları sağalıp, märkäbinä sävâr olup, gälir Şâm'ä sarı.[1167] Bir qädr qalırdı bulağın[1168] başına gördü bir märkäb dayanıbdı. Biraz yeriyändä gördü bu eläbil[1169] Cähângir'in atıdı. Kürrä bunu tanımadı, qıyha çäkip yügürdü[1170]

[1161] . Bulaq: Çeşme.
[1162] . Xäbär-dâr olmaq: Bilmek.
[1163] . Âzmâyiş: Denetlemek.
[1164] . Mu'âyänä: Görmek.
[1165] . Sälmânı: Berber.
[1166] . Tägrir: Değişmek.
[1167] . Şâm'a sarı: Şâm'a taraf.
[1168] . Bulaq: Çeşme.
[1169] . Elä bil: Sanki.
[1170] . Yügürdü: Yürüdü.

bunun üstünä, Muxtâr bang vurdu, adıynan säslädi: Kürrä mänäm Muxtâr, Cähângir'in qardaşı. Kürrä dayansın ve qeyitdi gätirdi bunu Cähângir'in başı üstä. Muxtâr yetirdi gördü, ey dâd-ı bi-dâd Cähângir neçä yerdän yaralı, bi-hûş alämindä bulağın başında yıxılıb. Cähângir götürüb qoyub märkäbin üstünä. Gözünün yaşın baharın bulutu kimi ruxsârinä rävân eliyir, qardaş säni män bu väzdä görändä gözlärim kaş kör olaydı. Götürüb qeyitdi täzädän döhtürün mänzilinä. Dohdür buna täbâbätiy eliyib, yaralarına märhäm salıb, iğnä vurub, dava verib, cähângiri hûşä gätirdi. Cähângir gözlärin açanda gördü baş täräfindä Cähângir'in başın alıp Muxtâr dizinin üstünä, Gözünün yaşın baharın bulutu kimi tökür. Muxtar dedi qardaş niyä bä bu väziyetdä? Dedi Muxtâr danıştırma. Türkä mäsäl var "Getdim su gätirmäyä, su gätiräbülmädim, gilifläri dä yaş elädim." Getdim dädämi zindannan çıxardım amma çıxardabülmädim, özüm dä neçä yerdän yaralanmışam. Bular burda döhtürün evindä qalmaxda olsunlar, yadızdan çıxatmayın, Şikâridän ärz eliyim sizä:

Gecä gäldi arayä, ävväldä ki 'ärz elämişäm Şikâri'yi quyudan çıxatmışdı, Keyvân sovdagär kitab belä yazır: Bu Sevdagär'in bir adı Keyvân sovdagärdi. Çün älli beş dovvlätä yolu var, Bir adı Sâleh sovdâgärdi, bir adın yazır Xâce Qäni, bir adın da yazır xâce Äşräf., här yerdä bunu bir adla tanıyırlar amma yazır ki äsl adı Sâleh sovdâgärdi, vä här şähridä dä maşallah olsun bir arvad alıb. Äsl evi Şâmidädi. Hämûn gün gälib yetirib Şâm'ä mätâini[1171] indirib härkäsi öz evinä göndärib, özü dä geldi evinä gördü arvad pärişândı. Sälâm Äleykümäsälâm. Gördü arvad ağlıyır. Övrät sänä nolub? Niyä gäräh ağlıyasan? Gördü sufra arada açıxdı, desterxan, şamda düyü pişiriblär, beş dana da bunun oğlu vardı, oğlanların gäza qabaxlarında sufranın dovräsindä oturublar, gözlärinin yaşı tökülür gäzâlärinin üstünä. Keyvân sovdagär üz dolandırdı: Övrät,[1172] de görüm mänim ölüm xäbärimi kim verib sizä? Mänim evimdä täziyädi yasdı, mägär nolub ki siz ağlıyısız? Övrät ağlıya ağlıya o pärişân olmuş zülflärdän bir dästä tel ayırıb, dedi sovdagär qulağ as deyim: Götürüb bu dillärinän göräk nä diyäcäk?

Sövdâgär nigärân[1173] gäl qalma bizdän,
Yaxcı[1174] gäldin bu diyârä deyillär,
Sänä ärz eliyim söz düşün sözdän,
Därdim gälmäz heç şümârä[1175] deyillär.
(6+5)

Män aşıq därdä Käräm,
Därtliyäm därd äkäräm.

[1171] . Mätâ': Kervancının getirdiği mallar.
[1172] . Övrät: Avrat, kadın.
[1173] . Nigäran qalmaq: Merak etmek.
[1174] . Yaxcı: Yahsi, iyi.
[1175] . Şümâr: Sayı

Qoşaram gäm cütünü,
Özümä därd äkäräm.
(Bayatı)

Övrät sänin därdin nedi ki şümârä gälmäz? Dedi qulağ as deyim da: Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Här sözü här insânä demäk olmaz,
Yäqin bilsän heş täâm[1176] yemäk olmaz.
Bu işä çârä eylämäk olmaz,
İki cävânı çäkillär dârä deyillär.
(6+5)

Män aşıqäm gülä nâz,
Bülbül eylär gülä nâz.
Zämânä belä gessä,[1177]
Ağlayan çoz gülän az.
(Bayatı)

Bura bax görüm bu iki cävân kim ola? Bizä nä nisbäti vardı? Sovvdagär qulağ as deyim da bizä nä nisbäti var? Alıp dübâräsin belä desin, ärz eliyim

(Kasette bu bölüm kesilmiştir.)

Bunun cävâbında Keyvân sovdagär göräk nä diyäcäk ‘ärz eliyim siz şâd olun:

Qılıncı ver män belimä bağlıyım,
Gedim bir meydânı dolanım gälim.
Yolu yoxdu män sänilä ağlıyım,
Gedim bir meydânı dolanım gälim.
(6+5)

Qazan ağlar,
Ot yanar qazan ağlar,
Bir iyit qurbätdä ölsä,
Qäbrini qazan ağlar.
(Bayatı)

Ta götürüb göräk öbürü kälmäsin necä deyir? Ärz eliyim siz şad olun:

Yaxşılığı yamanlığı bu dünyada qoyaram,
Äl salıp düşmänin üräyini oyaram,
Başı canı män bu yolda qoyaram,
Gedim doğrusun yalanın görüm gälim.
(6+5)

Qan eylär,
Divan eylär, qan eyler,
Dost mäni bu halda görsä,
Ya ölär ya qanıma qan eylär.
(Bayatı)

[1176] . Täâm: Yemek
[1177] . Gessä: Gitse.

Sâhib-i kitâb yazır: Keyvân sovdagär özü köhnä[1178] küştügirlärdän[1179] idi, sâhib-i şämşiridi vä zärb û şästi varidi. Beş dana da oğlu var. Arvad ağlıya ağlıya bunun qılıncını gätirib. Tâ göräk Keyvân sovdagär öbürü sözün necä deyir ärz eliyim eşidänlär sağlığına:

Heş käs geşmäyib dünyada namus arından,
Ağlıyıb sızlama ah û zarınan,
Mänim kimi sän geş bu oğlanlarından
Bilim bu işin doğru yalanım gälim.
(6+5)

Oyan dağlar,
Al qana boyan dağlar,
Buyan zülmätxanadı,
Necädi o yan dağlar?
(Bayatı)

Sovdâgär durub äyağa, şäb-räng libasın geyib äyninä,[1180] evdän çıxdı. De burda de orda gäldi meydânın väziyätinnän bâ-xäbär oldu. Bäli gördü döt näfär dilâvär qoyublar buların dovvräsindä, darağacında iki näfär cävândı bağlıyıblar, geyidib[1181] gäldi evä, cäräyânı övrätinä şärh verdi. [Dedi:] Övrät sän eliyäbilärsän ki qala qapısınnan eşihdä altı dana at hazir eliyäsän? Tâ män oğlanlarınan gedim görüm neynämäliyäm. Övrät ani däqiqädä durub ayağa, eyni eläbil bir dana dilâvär, ayaxda geyib başda qıfıllandı, altı dana at yähärliyib, çıxatdı qala qapısınnan eşiyä. O âmâdä olsun.

Ämmâ eşid Sovdâgär'dän vä oğlannarınan, här biri bir dana mäjmeyin qäzâ düzättilär vä bir qädr pul qoydular känârinä, vä bir qädr şärâb. Buların tädbirin Sovvdâgär verir: oğlum sän filan küçädän gedäcaxsan, sän filân küçädän gedäcaxsan, sän bu yoldan gedäcaxsan, siz dedännän sora da män gäläcağam. Eleyki bular ânmâdä oluplar çıxdılar eşiyä, här biri bir küçädän, bir sämtidän gälilär. Süfte bismillah[1182] ki biri getdi, buna ist verdilär, bu dayandı gäldilär bunu tuttular. "Gecänin bu 'alämindä sän niyä gälmisän bura?" Bu başlayıp ağlamaya sızlamaya. [Dedi:] Sizi and verräm büt-i büzürgvârä, mänim qardaşım märizdi, buların qanınnan almağa gälmişäm. Sizä tä'âm gätirmişäm, şärâb gätirmişäm, bu belä dä pul gätirmişäm. Bular baxdılar gördülär bir täräftä pul, bir täräftä şärâb, bir täräftä tä'âm, öbürü gäldi, öbürü gäldi, iş gäldi yetişdi Sovvdâgärä. Bular bir täräftä yeyillär içillär, Sovvdâgär gäldi. [Keyvân sovdagär dedi:] Mänim bir dana dâr-ı dünyada oğlum var az qalır beyinnän gessin, gäldim sizi göräm bälki sizden buların qanınan bir istäkân veräsiz aparam veräm oğluma, bälkä şäfâ tapa. (Ärz elädim da büt-pärästlär Müsälmanların qanını şäfa almaq üçün

[1178] . Köhnä: Eski.
[1179] . Küştügir: Güreşçi.
[1180] . Libasin eynine geymax: Elbisesin üzerine almak.
[1181] . Qeyitmaq: Dönmek.
[1182] . Süfte bismillah: İlk başta, ilk olarak.

alırdılar.) Bular yeyillär içillär, (şärabä bi-hûş dâru vurublar). Birazdan sora bir yandan şärâbın kefi bir yannan bi-hûş daru, buların dördü dä bi-hûş oldu. Nä cur eliyax buları açax? Gördülär buları ayaxdan xırxırıya[1183] kimin buları säriyiblär. Keyvân sovdagär'in balaca oğlu bu qärovulların dördünün dä başın kästi. Keyvân sovdagär dedi oğul oların niyä başların kästin? Dedi day biz batmağımıza batmışıx, män istädim ki süftäm kör olmasın, dedim qoy hälä män süftä eliyim. Buları dardan aşsınlar, gücläri çatmır aparsınlar.

Bular burda çalışmaxda olsun, eşid dâsitâni Şäb-rû Äyyâr'dan. Şäb-rû Äyyâr kimdi? Särhäng-i Şâmi'nin öz äyyârıdı. Âläm-ı ruyâdä yatmışdı, gördü Xızr Peygamber vä Axär Zämân Peygämbär[1184] gäldi bunun ruyâsına. Säslädilär Şäb-rû. Bäli. Ey xânä xärâb nä yatmısan? Dur ayağa görüm. Sora barmağıynan bir bağı göstärdi. Dedi: De görüm nämänä görüsän? Dedi bir bâğ görüräm, gül gülä sälâm verir, sular gülâb-ı xızr kini axır. Sonra bir ot göstärdi. Dedi ägär dönüb Müsälmân olsan yerin o bağdı, ägär Särhäng-i Şâmi'nin yanında qalsan yerin o odun içidi. Kälme-yi şähâdät'in buna dedittirir. Buları diyännän sora bu döndü oldu Müsälmân. Müsälmân olduun? Bäli. Dur äyağa Şikâri'ynän, Şirzâd-ı Tigzän'i Sâleh sovdâgär vä oğulları açıblar väli gücläri çatmır aparsınlar. Ona İsm-i Äzämi dä örgättilär, göz önünnän gayib oldular. Yuxudan ayılsın, övrätinin yanına getdi gördü o da o yuxudan görüb, dedi män oldum Müsälmân, dedi elä män dä Müselmân oldu. Dedi onda män gediräm meydânä, Şikâriynän, Şirzâd-ı Tigzän'i Sâleh sovdâgär oğlanlarıynan dardan açıblar amma aparabülmürlär. Şäb-rû Äyyâr gäldi buların yanına dedi gälmişäm sizä kömähliy eliyäm. Bu buların ikisindä bağlıyıb bir birinä, İsm-i Äzämi oxuyub buları götürdü, män getdim, sizdä gälin. Buları qala qapısınnan çıxatdı eşiyä, Sâleh sovdâgär gördü övrät altı dana atı orda saxlıyıb. Dadaşım aslanın erkek dişisi olmaz. Övrät qeyitdi evä, bular märkäbläri miniblär, Şäb-rû Äyyâr'ın dalısıcan gedillär. Apardı buları bir dağın ätäyindä bir mäqqârä[1185] varidi, o mäqqarädä qoydu yerä, ammâ bular bi-hûşdular.

Eleyki sähär olsun, xäbär yetirildi Särhäng-i Şâmi'yä, Särhäng-i Şâmi'yä xäbär yetişdi ki evin virân olsun, täxtin xärâb olsun, Şikâri'ynän, Şirzâd-ı Tigzän'i aparıblar vä qärâvulları da öldürüblär. Sâhib-i kitâb yazır Särhäng-i Şâmi yetdi däfä bi-hûş oldu, hâlä gätdilär, iki älli vurdu başına, day denän mänim evim yıxılıb. Şikâri ägär bir däfä dä çıxsa Märkeb-ı Äjdâxâr'ın üstünä sägirdän käbirä rähm eylämäz. Särhäng-i Şâmi götürdü här täräfä nâmä yolladı ki bilin: Şikâriynän Şirzâd-ı Tigzän mänim zindanimnän qaçıb. Yetdi iqlimä nâmä

[1183] . Ayaxdan xırxıraya kimi: Ayaktan başa dek.
[1184] . Hz. Muhammed.
[1185] . Mäqqarä: Mağara.

yolladı ki tädârük-ı qoşun görün.[1186] Här movqä istädim âmâdä olasız. Nâmäni[1187] yazıb här täräfä yolladı. Här täräfä adam salıp ki görüm bular hara gediblär? Buları tapamadılar. Belä ehsâs elädilär ki Cähângir gälib buları aparıb. Bu xäbär yetişdi Nâzik-bädän'ä. Nâzik-bädän'ä bu xäbär yetişändä sevincäk getdi qızların yanına. Sänä bu şadlıx hardan yetirib? [Sordular] Dedi qulağ asın deyim da: Götürüb bu dillärinän göräk Nâzik-bädän nä diyäcäk? Bändä ärz eliyim siz şad olun:

Üräk sırrım häm därd mûnislärm,[1188]
Bizä bir dä dädäm äl tapabilmäz.
Bu gün sizä bir şad xäbär söyläyim,
Bizä bir dä dädäm äl tapabilmäz.
(6+5)

Dediler niyä dädän äl tapabilmäz de göräk? Dedi qulağ asın deyim da: Götürüb bu dillärinän göräk nä deyir? Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Qälbim çiçäk açıp gözäl bir bağdı,
Düşman üräyindä böyük bir dağdı,
Şikâri ölmäyib hälädä sağdı,
Bizä bir dä dädäm äl tapabilmäz.
(6+5)

Qızlar hamısı bunun döräsin aldılar: Simzâr, Pärizâd, Mâh-ı Zämin bir dä Gonça Läb, bunu üzüh qaşı kimi aldılar arıya: De görüm nä curolubdu? Şikâri'yi gäliblär aparıblar. Kim gälib aparıb? Qylağ as deyim da:

Cähângirä Allâh bir näzär salıb,
Gälib Şikârını dardan aparıb,
Nâzik-bädän gämli könlü şad olub,
Bizä bir dä dädäm äl tapabilmäz.
(6+5)

Nâzik-bädän bulara dedi: Tellerize şanä[1189] vurun, day bunnan bu yana dädäm Särhäng-i Şâmi'yä haça vurasan da day biz yadına düşmez.

Bäli bular desinlär gülmähdä olsun, Cähângir, Muxtâr'ın yanında ona täbâbätliy eläsin, Keyvân sovdagär ve Şäb-rû Äyyâr Şikâri'ynän Şirzâd-ı Tigzän'in yanında olsun, buları yadında saxla, ärz eliyim sänä kimdän? Cähândâr'dan. Äräblär Pâdişâhı'nın qızı ki Xorşid-ı Bânû'nu almışdı, onnan bir dana oğlan olup, be-nâm-ı Cähândâr. Bu gedib meşädän bäbr[1190] tutardı, getirärdi, oynadardı. Bir gün iki dana bäbr tutup gätirib oynadırdı. Anası baxırdı,

---

[1186] . Tädârik-i qoşun görmäk: Askerleri hazırlamak.
[1187] . Namä: Mektup.
[1188] . Munis: Sırdaş.
[1189] . Şânä: Tarak.
[1190] . Bäbr: Kaplan.

ävväl güldü, sora ağladı. Anası ağlıyanda gözü sataşdı[1191] ona. Bebrläri ötürüb gäldi onun yanına: Ana başıva dolannan de görüm niyä ağlıyısan? Sänä kim nä deyib? Dedi gäräh mänä ağlamağıvın bâisi[1192] nämänädi? Dedi oğlum dädän baban da sänin kimi şer[1193] päläng oynatardı, ona ağladım, güldüm. Dedi ana mänim dädäm, babam kim ola? Anasının üräyi därdä gäldi, dedi oğul qulağ as deyim da sänin atan kimdi? Nolubdu vä hardadı? Dedi ägär and içäsän ki män ananan ayrılmıyasan diyäräm. Dedi män sännän ayrılmaram, amma de görüm mänim dädäm kimdi? Dedi oğul gulağ as deyim da: Bu dillärinän göräk nä diyäcäk ärz eliyim siz şad olun:

Sänä qurban olum gül üzlü oğul,
Atan bağlayıbdı bäräni bändi,
Neçä ildi gedib düşüb girdâbä,
Vurublar boynuna qäzâ kämändi.
(6+5)

Mäzäländi,
Mey içär mäzäländi,
Väfalı doslarımı gördüm,
Üräyim täzäländi.
(Bayatı)

Ana harda düşüb girdâbä? Nä iş grüb ki? Ana ağlayır sözü deyir, bala az qalır özün hälâk eläsin. Götürüb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, ärz eliyim:

Bäläd olmamısan hälä heyhâtä,
Dädän İskändärdi getdi zülmâtä,
Häsrät qalıb o da Ab-ı häyâtä,
Vurublar boynuna qäzâ kämändi.
(6+5)

Dağlara qar düşübdü,
Gör nä hamar düşübdü,
Gäbrimi yadlar qazıb,
Nählätim dar düşübdü.
(Bayatı)

Baban sänin dädän İskändärdi, zülmâtä getdi amma Ab-ı Häyât içäbülmädi. Ana bäs dädäm kimdi? Dedi qulağ as deyim da baban kimdi? Götürüb göräk nä diyäcäk? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Xorşid-ı Bânû'nu yaxşı tanısan,
Bäbir oynatmaxdan baş açammısan,
Cähândarsan Şikâri'nin oğlusan,
Särhäng-i Şâmi'nın olubdu bändi.
(6+5)

[1191] . Gözü sataşmaq: Gözüne dokunmak, görmek.
[1192] . Bâis: Neden, sebeb.
[1193] . Şer: Aslan.

Qärä qeyä,
Dolubdur qerä qäyä,
Miskin qapıva gälib,
Daşlara döyä döyä.

(Bayatı)

Sänin dädäm Mälik Şâh-ı Rûmi'nin oğlu Şikâridi, Dâra vilayatindä, Rûm'un şähriyâriyidi. Särhäng-i Şâmi'ynän savaşdı, on yeddi min pählävanın öldürdü, axirdä onunan doslux saldı, tutdu apardı, indi on säqqiz ildi onun zindanındadı. Sövgülüsü Simizâr'da ki Mänzär Şâh-ı Yämäni'nin qızıdı, oda zindanda. Ana mänä märkäb täyin elä. Dedi oğlum sänin böyük qardaşında gedib. Ana mänim qardaşım yoxdu. Dedi var sän bilmisän Be-nâm-ı Cähângir, Xacand-ı Väzir'in qızı Pärnâz Xanım'nan olubdu. Dedi män näcur eliyim gedim oların dalısıcan? Dedi bu cäzirä'dä bir dana niqab-dâr var ägär onu tutup, yanıma gätirdin, onda män billäm ki pählävansan. Dedi onda sähär gedäräm. Sähär olub, märkäbinä sävâr olub, getdi cäziräyä, o yana gedir ay niqâb-dâr, bu yana gedir ay niqâb-dâr. Bir azdan sora gördü bir sävâri niqâb-dâr nimâyan oldu. niqâb-dâr'a dedi nänäm deyib ägär säni tutub gätirsäm, pählävanlığın täsdığın veräcağam, gälmişäm säni tutam aparam nänämin yanına. Dedi bura bax görüm sänin nänävin adı nämänädi? Dedi onun adı Xorşid-ı Bânû'du. Dedi onu yaxcı tanıram. Äl elädilär neyziyä, bir iki neyzä hävâlä elädilär, Cähândâr gördü bunun qulağının dibinnän bir silli vurdu, bu märkäbin üstünnän düşdü yerä. Märkäbin'nän düşüb, köçür Cähândarın sinäsinin üstünä, äl eliyir xäncärä bunun başın kässin, xäncäri atır o yüzä. Güzäşt elädim nänän Xorşid-ı Bânû'ya üçün män onnan dustam, dur ayağa ged, bir dä bura gelmä. Durub äyağa bekef,[1194] bedamağ, gälib, nänäsi soruşdu: Oğul hä nä cur oldu? Dedi Allah onun äzabın şädid eläsin, iki neyzä atmıştım, mäni märkäbin üstünnän yıxdı yerä. Dedi oğul ägär sen pählävan olsaydın, onu tutup gätirärdin. Dedi ana sähär gedib onu tutup gätiräcağam. Dedi: Oğul gedärsän säni öldürär. Näqädr dedi, qäbûl elämädi, sabah oldu genä getdi, niqâb-dâr dedi: Dünän sänä demädim gälmä? Dedi ölsäm dä qalsam da gäräh säni tutam aparam veräm nänämä, nänäm bilä ki män pählivânäm. Genä birin basdı bunun qulağının dibinnän genä atdan düşdü yerä. Cähândâr atdan düştü yerä bu genä çökdü sinäsinin üstünä genä istädi başın kässin, Lâ ilâhä illä-llâh deyi ötürdü, dur äyağa get bir dä bura gälmäginän. [Dedi.] Cähândâr getmädi evä, gäldi oturdu bir yerdä başladı ağlamağa. O qädr ağladı, behâl oldu, bi-hûş 'âlämindä yıxılsın, bi-hûş 'âlämindä kim gäldi bunun üstünä? Ärşin sutûni, yerin längäri, märdin dilinin tâqäti, nâ-märdin gözünün xäncäri, Häsän Hüseyin ağası Murtäzâ Ali. Röyâdä gördü xäncärin dästäsin dayıyıb daşa, ucunda dayiyib üräyinä, istir ağırlığın salsın özün hälâk eläsin ki bu niqâb-dâr kimdi ki män bunun älindä âciz qalmışam? Görür ki bir näfär älin atdı

[1194] . Be-kef, be-damağ: Halsiz, yorgun.

dalıdan bunu çähdi känârä. Dönüb baxanda görür bir seyyid-i nûrândi, bir şäxsidi. Oğlum Cähândâr bäs niyä istisän özüvü hälâk elyäsän? Ağa sän kimsän? Bir nqab-dâr var nänäm deyip tut gätir mänä män onu tutabilmiräm. İstiräm özümü hälâk eliyäm, aradan aparam. ‘Aläm-ı röyadä häzrät kämärin açdı bağladı bunun belinä, älin çähdi bunun belinä. [dedi:] Oğlum säni elädi özümä kämär-bästä. Säni heş kim yıxabilmäz. Ağa gayib olsun. Ayıldı rüyadän gördü bir kämär var bunun belindä. Durub äyağa sevincäk getdi evlärinä. Anası su’âl eylädi: Oğul genä tutabilmädin? Ana başıva dolannam, genä bir sillä vurdu män yıxıldım yerä. Bäs niyä yubammısan? Ana başıma belä bir cäräyân[1195] gälibdi. Yuxuda istirdim özümü öldürem, bir seyyid-i nuranı gäldi, qoymadı, belimä kämär bağladı, säni elädim özümä kämär-bästä. Sabahlarım gedib tutub gätiräcağam. Dedi oğul dädä baban da elä pählävân olubdu. İnşallah sabah tutub gätirärsän.

Eleyki gecäni sabah eläsinlär, sabahlarıma märkäbinä sävâr oldu getdi cäziriyä. Genä niqâb-dâr nümâyân oldu. [Dedi]: Sänä demämişdim gälmä? Dedi sän öläsän buyün[1196] o gördüğün gün däyil. Bu gün tutub aparacağam. Dedi gäl tut görüm. Bir neçä neyzä rädd ü bädäl oldu. Cähândâr bunu çäkib atdan saldı yerä, dizin qatladı qoydu sinäsinin üstünä. Äl elädi niqbi üzünnän götürdü, gördü öz anası Xorşid-ı Bânû’du. Dedi oğul män istirdim säni imtahan eliyäm, indi bildim ki pählävansan. Dünän dä dedim, sänin dädä baban da kämär-bäste-yi ayimeydi. Şikâri özü kämär-bästeyi Xızr Peygamber di, väli bu kämär-besteyi Aliydi. Durublar här ikisi ana bala gäliblär evä. Düşdü Yûsif Äräb vä yeddi qardaşdılar bunun dayısıdı, Mänzär Şâh-ı Yämäni ki qaçıbdı, Qeys-i Rämmâh- Äräb di, Zälzälä Zängidi, Firûz Äyyâr’dı bular hammısı dönühlük[1197] eliyib Şikâri’dän. Cähândâr qoşun yığdı ki dädäsinin dalısıca[1198] gälä. Bu da burda qoşun tädâriki[1199] görsün, dâsitani kimnän ärz eliyim? Şikârinin özünnän. Şikâri’ye on beş gün burda täbâbätlik elediler. Şirzâd-ı Tigzän’än. Göydä Allâh yerdä Şäb-rû Äyyâr. Şikâri Şirzâd’ınan hâlä gälib, gördü yeddi näfär durub äyağ üstä. Sâleh sovdâgär veya Keyvân sovdagär hänûz [Şikari’ynän] birbirlärin tanımıllar. [Şikâri] Dedi: bura bax görüm, siz kimsiz bizä bu qädär xidmät eliyisiz? Keyvân sovdagär üz dolandırdı: Oğlum, olar mänim oğlanlarımdı, bu da Äyyârdı. Säni biz dardan açıp gätirmişik. Şikâri dedi: Mänä ölüm olsun, siz bu qädär ki mänä xidmät elämisiz, niyä ayağ üstä durublar denän otusunlar yerä da. [Keyvân sovdagär] Dedi: Biz sänä xidmät eliyäcağıx, çün sän Müsälmansan biz dä Müsälmanıx, be xâtir-i din säni dardan açıb gätimişik. Su qızdırıblar, buları yuvundurublar,

---

[1195] . Cereyân: Olay.
[1196] . Buyün: Bugün.
[1197] . Dönühlük, dönüklük: Yamukluk yapmak.
[1198] . Dalısıca: Ardından
[1199] . Tedârik: Hazırlık.

säqqälin zadın qırxıblar, bulara libas geydiriblär buları adama oxşadıblar. On säqqiz ildä bular adamlıxdan çıxmışdılar. [Keyvân sovdagär] Dedi Oğlum indi de görüm sizin yeriz yurduz haradı? Biz sizi aparax ötürax vätänizä. Dedi Sovdagär mänim yerim yurdumbälli däyil. Dedi: Oğlum yersiz yurdsuz adam olmaz. Üz dolandırdı Şirzâd'a: Oğul de da haralıyıx? Dedi sän olan yerdä män diyäbülmäräm. Şikâri götürüb bu dillärinän göräk Sâleh Sovdâgär'ä nä deyir, bändä ärz eliyim siz şad olun:

Sänä qurban olum män ey pirmärt,[1200]
Nä yerim bällidi nä dä mäkânım.
Görüm heş märdi yıxmasın heş nâ-märt,
Nä yerim bällidi nä dä mäkânım.
(6+5)

Oğul yersin mäkânsız adam olmaz. De görüm haralısan? Dedi nä yerim bällidi nä mäkânım, qulağ as sözümün öbürü kämäsinä. Alıp dübâräsin belä desin:

Sänä diyämmäräm haralıyam[1201] mäm,
Bir fäläk zädä yaralyam män,
Gämim çoxdu, başı belâlıyam män,
Nä yerim bällidi nä dä mäkânım.
(6+5)

Dedi oğul adın nämänädi? Asl-ı näsäbin nädi? (Çün bular bir birin tanımıllar.) Tâ götürüb göräk Şikâri özün nä cur tanıtacaq ärz eliyim siz sağolun:

Bir siyâh tellinin män maralıyam,
Xäbär alsan Rûm'un Şähriyarıyam,[1202]
Mälik şâh-ı Rûm oğlu şer Şikâriyam,
Düşmân älindä qalıb Simzâr täk cananım.
(6+5)

Män aşıq baş äymäräm,
Ağacı yaş äymäräm,
İlgarım ..... bu yerdä,
Düşmana baş äymäräm.
(Bayatı)

Bu kälmäni Sovvdâgär eşidsin, bi-hûş oldu. Tâ bunu halä gätirsinlär. [Şikâri dedi:] Ey pirmärd de görüm niyä bi-hûş oldun? Dedi mänä burda Sâleh sovdâgär diyällär. O zämäni ki män säni çıxatmışam, mänä orda Keyvân sovdagär diyällär, ayrı vilatätdä mänä Xâcä Äşräf diyällär, bir adım da var Xâcä Gäni diyällär. O zämân säni män quyudan çıxatmışam. Yämän şährindä Mänzär Şâh-ı Yämäni'yä qul adıynan säni män satmışam. Mänim häqqim var bi-hûş olam da. Şikâri durdu döşändi bunun qädämlärinä. Älinnän öpür äyağınnan öpür, üzünnän öpür. Başıva dolannan sänin, bu ikiminci däfädi ki mänä näcât verisän. Ägär Sâleh sovdâgär

[1200] . Pirmert: Yaşlı adam.
[1201] . Haralı: Nereli
[1202] . Şehriyar: Padişah.

säni män Şâmä padişah elämäsäm, mänim arvadların läçäyi[1203] başıma olsun. Şikâri başladı ağlamaya. Dedi oğlum niyä ağlıyısan? Dedi gärähdi ağlıyam, neçä däfä Allah qoşunumu älimnän alıb. Dedi oğlun olsun, genä Allâh T'âlâ näzär qılar, qoşunun gälär yerinä, de görüm indi fikrin nämänädi? Dedi qulağ as deyim da:

Sänä qurbân olum atam sovdâgär,
Nä başımda tacım nä läşkärim,
Sänä qurbân mänim canım här nä var,
Nä başımda tacım nä läşkärim.
(6+5)

Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Män râziyam başa gälän qäzâyä,
Ölsäm Simizâr äyläşsin äzayä,
Qoşunum yoxdu düzäm nizâmä,
Nä başımda tacım nä läşkärim.
(6+5)

Şikâri alıb sözünün täxällüsün belä desin:

Şikâritam fäläk girib qäsdimä,
Därdim gälir bu därdlärin üstünä,
Bir dä çıxam Äjdâhâ-xâr üstünä,
Nä başımda tacım nä läşkärim.
(6+5)

Keyvân sovdagär dedi oğlum na-rahat olma, nä qädär istäsän bura läşkär gätirräm. Otuz kürür bura qızıl gätirräm. Dedi sän pul gättin, män qoşun tuttum özümä, adam diyäk taptıx, bular libas istiyir, başmağ istiyir, äslähä istir bağlıya ballärinä. Dedi sänä o qädär qoşun tutaram äyax yalın olsun. Dedi necä äyax yalın olsun? Dedi oğul bu cäzirälär dpludu vähşiynän. Özläri dä lüt, libasa zada ehtiyaşları yoxdu. Eslehä[1204] dä elä häräsinin älindä bir dana nacaxdan,[1205] çomaxdan, mızırıxdan, häräsinin br şeyi vardi. Fäqät oların qarınların ver ötür hara gäldi gedällär. Bu Şäb-rû Äyyâr'ı görüsän, yetmiş iki dil bilir. Şäb-rû Äyyâr'ı yollaram tämâm nämänä cäzirälärdä vähşi var yığar gätirär, sänä qoşun elär. Sâleh sovdâgär dästur verdi Şäb-rû Äyyâr'a: Gedäsän bu cäzirälärdä nämänä vähşi var yığasan gätiräsän. Diyäsän bir dana padişâh var özünä qoşun tutur, size belä huquq veräcäk, belä pul veräcäk, yığasan gätiräsän. Getdi nämänä vähşi var yığdı töhdü ora. Şäb-rû Äyyâr gedib maldan inekdän qab qazan här bir zad âmâdä eliyiblär, bulara qäzâ pişirsinlär. Qazanın altın otuyullar, bular gälilär ällärin salıllar elä ala çiy ettäri götürüllär yeyillär. Eleykş bular yeyiblär içblär, Şäb-rû

[1203] . Leçeh: Başörtü.
[1204] . Eslähä: Silah.
[1205] . Nacax: ?

Äyyâr'a üz dolandırdılar: Bizim şahımız kimdi? Bular bir bir gälilär Şikârinin älinnän öpüllär. Durdular gäldilär Särhäng-âbâdın o yüzündä bir dana dağ var, dağın eteyinä. Sâleh Sovdâgär üz dolandırdı: Oğlum indi märâmın nämänädi? Dedi vallah qalmışam mätäl. Bu vähşilärinän biryerä çıxmaq olmaz, heşzâd başa düşmüllär. Dedi sän oların fikrini elämä, ağıllı çayı bulalamıyınca bir onda görersän däli vurdu geşdi o yana. Şirzâd-ı Tigzän üz dolandırdı: Ämi can ägär istesän Särhäng-i Şâmi'nän cängi başlıyasan, Bir dana namä yaz ävväl ki män istiräm sännän cängi başlamıyam,

Dâsitanimiz sär-mänzil-i m'ävâda o yerdä qaldı ki Şirzâd-ı Tigzän Şikâri'ye dedi ki ämi[1206] can götürgünän Särhäng-i Şâmi'ye bir nâmä yaz deginän ki biz istämirik savaşax, mänim nâmsimi Simizâr'ı verginän. Şikâri dedi yaxcı deyisän. Tâ götürüb göräh nämänä yazacax Särhäng-i Şâmi ye bändä ärz eliyim eşidänlär sağolsun:

Männän sälâm olsun Särhäng-i Şâm'ä
Göndär gälsin mänim Simizâr'ımı.
Bir de bâis olma gäl nâ-hak qanä,
Göndär gälsin mänim Simizâr'ımı.
(6+5)

Nâmänin birinci sözün yazıp istir öbürü sözün yazsın, ärz eliyim sağlığıza:

Märd oğlanı görüm âciz qalmasın,
Nâ-märd olan görüm başa varmasın,
Aramızda bir dä cäng olmasın,
Göndär gälsin mänim Simizâr'ımı.
(6+5)

İstir öbürü kälmäsin yazsın:

Şikâriyäm äslâ gülmädi üzüm,
İstämiräm nâ-häk yerä qan töküm.
Verginän nâmûsimi qoyum gedim,
Göylüm çox istiyir Simizârimi.
(6+5)

Söz tämâm olsun, nâmänin üstün möhr[1207] vursun. Dedi indi kim hâzirdi ki bu nâmäni aparsın Särhäng-i Şâmi'ye. Vehşilärin hamısı yerinnän qaxdı. Şirzâd-ı Tigzän dedi: Ämi can ver män aparım verim. Dedi oğul män säni ötüräbülmäräm. Sâleh Sovdâgär dedi mänim oğlanlarımı tanıllar. Şäb-rû Äyyâr da dedi mändä ki başda balabanam da, hammı mäni tanır. Verdilär vähşilärin birinä. Nä ayaxda başmax var nä bädändä libâs. Çomağın[1208] götürüb, namäni aldı älinä, yalla getdi. Şäb-rû Äyyâr dedi oğlan qızıl, pul alannan sora nâmäni ver ha! Eleyki

[1206] . Ämi: Amca.
[1207] . Möhr: Damga
[1208] . Çomak: Asa

nâmäni alıb älinä gäldi. Qâsidä[1209] söz yoxdu, qaravul, yasovul[1210] heş käs qabağın almaz. Särhäng-i Şâmi oturup, ämir û ümärâ väzir û vüzärâ ynan, sär-kärdälärinän[1211] döşüyüblär yeyillär içillär, xäbr verdilär ki Şikârinin täräfinnän qâsd gälir. Kâmil Väzir belä baxanda gördü nä ayaxda başmax var nä bädändä libas. Kâmil Väzir üz dolandırdı: Şikârinin qopiyelerindändi ha, hansı cäzirädän tutup sänä namä göndärip.

Särhäng-i Şâmi üz dolandırdı: Kimin täräfinnän gälmisän? Näyä gälmisän? Dedi män Şikâri'nin teräfinnän qâsidäm, nâmä gätirmişäm.[Särhäng-i Şâmi] dedi görüm hanı? Dedi ävväl gärak meninm nâmämä qızıl nisâr eliyäsin onnan. Bunun nâmäsinä qızıl nisâr elädilär. Särhäng-i Şâmi teräfinnän aşsınlar oxusunlar, gördülär Şikâri yazıb ki män istämiräm cäng olsun, çox adamını öldürmüşäm amma cürmümü dä çäkmişäm. On säqqiz il elä yeksärä sänin zindânindä yatmışam. İndi ägär muvâfiq olsan mänim nâmûsimi veräsän çıxam götüräm gedäm. Särhäng-i Şâmi üz dolandırdı: Kâmil Väzir sän nä deyisän bu sözä? İnsanın üş dädäsi olar. Bir öz dädäsidi, bir qeyin atasıdı, biridä ustâdi. Kâmil Väzir dedi ägär mänim sözümä baxsan ki demisän sänin sözünnän çıxmıyacağam, män haziräm ki bunun nâmûsini veräsän çıxa gedä. [Särhäng-i Şâmi] Dedi sän öläsän dünya gälä Simizâr'ın bir dana teliynän äväz elämäräm. Şikâri'dä can qalmıyıbdı, Şikâri qädimki Şikâri däyil. [Särhäng-i Şâmi] Nâmänin cävâbın cäng yazdı. Qâsid nâmäni apardı, nâmäni aparannan sora göttü bu, Särhäng-i Şâmi'nin bir dana pählävânı var adına Keyvân Pählävân diyällär, bir pählävânı var Hüşşâm-ı Şâmi diyällär, Lä'al-i Şâmi, bular pählävandılar. Buları seçip yolladı Särhäng-âbâdä. Bular varirid olsunlar Särhäng-âbâdä, bular başladı täbl-i näqqâräni vurdular. Täbl-i näqqârä vırılıp, bu vähşilär yatabülmürlär yığışdılar[1212] Şikârinin üstünä. [Dedilär:] Bu nä tab u tubudu? Şikâr dedi: Täbl-i näqqârädi, belä mälûm ola sabah bizinän cäng eliyäcaxlar. Dedi dur gedax indi cäng eliyax da. Şikâri üz dolandrdı Keyvân Sovdagär'ä: Di gäl. Buları kim aparsın yatıssın? Sâleh Sovdâgär, oğlanları, Şäb-rû Äyyâr bulara dälil näsihät[1213] dedilär. Bular yatmıyanda Şikâri götürüb bu dillärinän göräk nä desin? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Qâdir Allah bu dur sännän diläyim,
Şâhlar şahı özün yetiş haraya.
Çâräm nädir bularınan neyläyim?
Täbib ola märhäm sala yaraya.
(4+4+3)

[1209] . Qâsid: Haberci
[1210] . Yasovul: ?
[1211] . Särkärdä: Başçılar.
[1212] . Yığışmaq: Toplanmak.
[1213] . Näsihät:Öğüt.

Şirzâd-ı Tigzän dedi ämi can neynäsinlär? Amma Şikâri götürüb sözünün öbürü kälmäsin belä desin:

Mäcnûn täk qalmışam leylam çölündä,
Gecä gündüz virdim budur dilimdä,
Här därdä çârä var Allâh älindä,
Şâhlar şahı özün yetiş haraya.
(4+4+3)

Genä Şirzâd-ı Tigzän Şikâriye teskinlik[1214] verir. Şikâri götürüb sözünün täxällüsün bu dillärinän desin, ärz eliyim eşidänlärin sağlığına:

Üräkdän yaralı sinä dağlıyam,
Öz därdimi özüm deyim ağlıyam,
Şikâriyäm Şâh-ı zâdä oğluyam,
Qâdir Allâh özün yetiş haraya.
(4+4+3)

Sözlärin tämam eläsin, Sâleh sovdâgär, Şäb-rû Äyyâr buları apardı yattıtılar.

Eşid dâsitâni Särhäg-âbâd'da Keyvan Dilâverden. Keyvan Dilaver yatmışdı aläm-i röyadä, gördü Xızr Peygamber gälib bunun yuxusuna, bunu säsliyib, "Dur ayağa görüm" Axir-äzzämân peygamber dästini[1215] utup, cehännäm inän beheşti nişan verib. Ona dedi: Ägär dönüb Müsälman olsan behiştä gedäcaxsan, ägär bu dindä qalsan bu otun içindä yanacaxsan. Ägär istisän otun içindä yanmıyasan, dön Müsälmân olgunan, ged özündä Şikâriyä kömäh eläginän. Käyvân Dilâvär Kälme-yi şähâdät'in deyib olsun Müsälmân, bir zäman ayıldı yuxudan, geceynän durdu yavacacca üz qoydu Särhäng-âbâdın dağına ki Şikâri gil düşmüşdülär, getdi ora. Gäldi, gördü hammı yatıb. Gäldi yavacca[1216] girdi Şikâri olan çadıra, gördü bular yatıblar istämädi day buları oyatsın, oda Keyvân Sovdagär'ın yanında başın qoydu yerä.

Eşid dâsitani kimnän, vähşilärdän. Vähşilär gördülär yatamırlar durdular Särhäng-âbâdä täräf yola düşdülär. Ekeyki yetirdilär qala qapı, qala qapısında qaravul, yasavul durubdu, oları öldürdülär vârid oldular Särhäng-âbâdä. Gäläni vurullar, gedäni vurullar. Ustâd belä näzmä çäkibdi, sägirdän käbirä hammısın öldürdülär, Här yeri qarät eledilä, sähärä kimi bular här yana qalib oldu. Eleyki sähär olsun, Şikâri yuxudan duranda gördü yanında bir näfär dilâvär yatıbdı. Amma tanımır kimdi. Dedi Cävân, sän kimsän? Dedi män bir qulamäm gälmişäm. Män Särhäng-i Şâmi'nin dilâvärlärinnänäm. Adım Keyvân Pählävandı. Män Müsälmânların ağsın röyadä görmüşäm, özüm dä tazä Müsälmân olmuşam. İstir burda Keyvân Dilâvär oxusun, göräk nä diyäcäk? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

[1214] Teskinlih: Teskinlik, sakinleştirmek.
[1215] . Dest: El
[1216] . Yavacca: Yavaşca.

Senä qurbân olum ay şer Şikâri,
Yuxuda görmüşäm şahlar şahını.
Sän mänä veräsän bu iftixâri,
Yuxuda görmüşäm şahlar şahını.
(6+5)

Mäzäländi,
Mey içer mezäländi,
Väfâlı dostlarımı gördüm,
Üräyim täzäländi.
(Bayatı)

Alıp dübâräsin belä desin:

Gälmişäm dostunan düşmän tanıyam,
Särhäng-i Şâmi'nin pählävânıyam,
Taze Müsälmanam sinä dağlıyam,
Yuxuda görmüşäm şahlar şahını.
(6+5)

Oyan dağlar,
Qanlara boyan dağlar,
Buyan zülmätxânadı,
Necädi ouan dağlar?
(Bayatı)

Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, ärz eliyim dosların sağlığına:

Görmüşäm rüyada Şâh-ı Märdânı,[1217]
Mähşärdä quracax özü divânı,
Gafletdän oyatdı[1218] o käräm kânı,[1219]
Yuxuda görmüşäm şahlar şahını.
(6+5)

Yâr qana,
Yar sözün yar qana,
Qanadı vurulmuş sonayam,
Sıxılmışam yar qana.
(Bayatı)

Şikâri bunun sözlerine inandı. Şikâri qäbûl eläsin bunun sözlerin, ämmâ neyliyäk neylämiyäk? Keyvân Dilâvär üz dolandıdı şâh-zâdä, Särhäng-i Şâmi canı o Särhäng-âbâd dadı, ägär istisän yaxcı ola dur ayağa gafildän gedäk Särhäng-âbâd'ı alax. Durublar äyağa gördülär vähşilärdän bir näfär yoxdu. [Şikâri dedi:] Gördün Keyvân sovdagär bulardan bir şey çıxmaz? Dedi nâ-rahand olma. Şäb-rû Äyyâr dedi: Sän ölmüyäsän buların räddäri[1220] Särhäng-âbâd'ä di. Bular gördülär bular yeniblär dağı Särhäng-âbâd'ä sarı. Getdilär eleyki yetişdilär qala qapısına, gördülär bular orda. Gördülär ey dâd-ı bi-dâd şähridä här kim

[1217] . Şâh-ı Merdân: Hz Ali.
[1218] . Oyatmaq: Uyandırmak
[1219] . Kân: Maden.
[1220] . Rädd: İz.

qabaxlarına gelir öldürüblär, cämdäh cämdäyin dibindädi. Här yeri gârät eliyiblär. Sâleh Sovdâgär üz dolandırdı Şikâri'yä: Gördün dedim äğilli çayı bulammıyınca däli vurar geçär? Sän özüvü tapınca bular Särhäng-âbâd'ı alıblar.

Bäli Şikâri dästûr verdi: Yığın bu cämdähläri[1221] tökün çaya. Şikâri dedi: Götürüm Särhäng-i Şâmi'yä nâmä yazım, män Särhäng-âbâd'ı almışam, väli nämänä ehtiyacın var verräm özüvä, ver mänim Simizâr'ımı götürüm gedim. Bular Hüşşâm-ı Şâmi'ni dä öldürüblär ki hämûn Särhäng-i Şâmi'nin qardaşoğlusudu. Läl-i Şâmini'dä öldürüblär. Hüşşâm-ı Şâmi vä läl-i Şâmi'nin başın gätirib qoyublar tabağın içinä, pulda lereden eşräfidän üstünä örtü çäkib bäziyiblär. Şikâri götürüb dübârä bir dana Särhäng-i Şâmi'yä nâmä yazıb. Ärz eliyim eşidänlärin sağlığına:

Särhäng-i Şâmi'yä yazıram nâmä,
İstämiräm aramızda cäng ola.
Ermeğandı gönderiräm o Şâmä,
İstämiräm aramızda cäng ola.
(6+5)

Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Nâmärdin ferine bir yol uymuşam,
On säqqiz il zindanında qalmışam,
İndi dä Särhäng-âbâdı almışam,
İstämiräm aramızda cäng ola.
(6+5)

İstir öbürü kälmäsin yazsın, ärz eliyim eşidänlär sağolsun:

Vermişidim sänä ixtiyârımı,
Dağıtdın väzirim, häm vüzârımı,
Şikâriyäm göndär Simizâr'ımı,
İstämiräm aramızda cäng ola.
(6+5)

Nâmäni yazıp qoyub pakata üstün möhr elädi, üz dolandırdı: Kim hazirdi bu namäni apara? O yerinnän qaxdı dedi män, bu yerinnän qaxdı dedi män. Verdi vähşilärin ki qabaxki nâmäni aparmışdı, alıp rävâne-yi râh oldu. Genä Särhäng-i Şâmi iddesiynän oturublar, xäbärdän xäbäri yoxdu. Bir zämân gördülär biri gälir. Kâmil Väzir diqqätinän baxanda gördü bu hämûn vähşidi ki lüt[1222] gälmişdi. Särhäng-i Şâmi üz dolandırdı: Hätmän Keyvân Dilâvär buları döndärib, geçiblär bizim tabehimizä, hätmän Şikâri dönüb bizdän olubdu. Eleyki gäldi yaxına [Särhäng-i Şâmi] dedi nämänä gätimisän? Dedi qızılvermäsän demäräm. Bir qädri buna qızıl veriblär aldı qoydu ciblärinä. Xonça tabağı qoydu yerä vä bir dana nâmä. Kâmil Väzir bildi ki

[1221] . Cämdäk: Ceset
[1222] . Lüt: Çıplak

bu nämänädi Gördü töhfädi, üstnü güldän qızıldan bäziyiblär. Örtüyün altını da götürändä gördü ey dâd-ı bi-dâd, Hüşşâm-ı Şâmi'nän Läl-i Şâmi'nin başıdı. Ey dâd-ı bi-dâd buları Şikâri öldürüüb? Dedi xeyir, Şikârinin xäbäri yoxdu. Dedi bäs kim öldürüb? Dedi qulağ as deyim da:

Gäl sänä söyläyim Särhäng-i Şâmi,
Belä xiyâl etme çöldä qalmışık.
İçmişik biz häqiqätin camını,
Äränlär pirinnän bir pay almışık.
(6+5)

Dedi Allahın lütfü varidi, Şikâri bizim hmımızı Müsälmân eliyib. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Allalın birliğin yäqin[1223] bilmişik,
Häq yolunda neçä qurban cermişik.
Hüşşâmı desän biz öldürmüşük,
Geçän gecä Särhäng-âbâdı almışık.
(6+5)

[Särhäng-i Şâmi dedi:] Nä cur almısız? Dedi qulağ as deyim da nä cur almışık?

Xiyâl etmä sän dalı qalmışık,
Toprağıva böyük zäxmä[1224] salmışık,
Dünän gecä Särhäng-âbâdı almışık,
Bu gecä dä näzär Şâmä salmışık.
(6+5)

[Särhäng-i Şâmi dedi:] Necä Şâm'ä näzär salmışık? Tutun bunu. El elädi şämşirä, bir neçäsin öldürdü aradan çıxdı.

Sözlärim sär-mänzil-i m'ävâda o yerdä qaldı ki, Şikâri'nin göndärdiği adam Särhäng-i Şâmi'nin yanınnan qaşdı. Aldığı qızıl, lereleri Şikâri'nin berâbärindä töhsün yerä. Bu yan täräftän Särhäng-i Şâmi götürüb nâmä göndärdi buna ki, "sännän män on gün möhlät[1225] istiräm, ta görüm sännän cäng elämäliyäm yâ sülh elämäliyäm? Bular on gün burda härkäs od odunda su suyunda qalsın.

Ämmâ eşid dâstâni Şikâri'dän: Şikâri gecälärin birindä yatmışdı, kimi görür aläm-i röyâdä? Simizâr'ı. Simizâr'ın eşqi vurub bunun başına, durub ayağa bir ata mindi (çün Märkeb-ı Äjdâxâr yoxdu) bir ata mindi ämmâ at aparabülmür ki. Gördü at aparabülmür märkäbdän piyâdä olub, Şâm ählinin libaslarınnan da geyib şäbräng libasın üstünä, gälib şährin känârinä yetirdi, kämändi atıp divârın üstünä, qalxıb düşdü şährin içinä. Şährdä bir näfär ähäddän sämäddän yoxudu, şähr xälvätdi. Çün bu nâ-bäläddi şähri tanımır, bu yan täräfä gedir o yan

[1223] . Yaqin bilmek: İnanmak.
[1224] . Zäxmä: Yara.
[1225] . Möhlät: Zaman.

täräfä gedir, härämxânäni tapabülmür. Öz özünä pärvärdigâr-i mutä‘âlä bu dillärinän göräk nä desin? Bändä ärz eliyim äziz eşidämlär sağolsun:

Şükür eyläräm birliğivä dübârä,
Qoyma qalam män âvârä bu gecä.
Gäribäm qurbätdä qaldım âvârä,
Qoyma qalam män âvârä bu gecä.
(6+5)

Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına vä tämam eşidänlärin sağlığına:

Oxudum Änväri yettim Yâsinä,
Gämi täk gärq oldum gäm däryâsinä,
Sürsäm bu sinämi yâr sinäsinä,
Yetir mäni Simizâr’ä bu gecä.
(6+5)

Alıb dübâräsin desin, ärz eliyim tämâm eşidänlär sağlığına:

Şikâriyäm gäribäm bu diyârda,
Yârın häsräti var cism ilä canda,
Simizârım qalıb kafäristânda,
Yetir mäni Simizâr’ä bu gecä.
(6+5)

Sözlärin tämâm eliyib yoluna dävam elädi. De bu küçädä[1226] de o küçädä, gördü bir uca divâr çıxdı bunun gabağına. Ehsas elädi bura härämxânä bağçasıdı. Allâhä täväkkül deyib kämändi atdı divârın başına. Qaxdı divârın başına gördü bäli müfässäl bir bağdı, västdä bir qäsr görsänir. Düşsün bağın içinä, gördü qabaxda qarovul yasovul eläbil görsänir. Dönüb dalıdan getdi. De bu yannan de o yannan, qulağın yatırdıb, gördü hazin hazin säs gälir. Qızlar içäridä därd-i dil eliyirdilär. Ustâd belä yazıb: Şikâri qapıdan baxanda neceyki gözü sataşdı Simizâr’ä bi-ixtiyâr yıxıldı yerä. Qızlar bunu dörälädilär, tâ bunu hâlä gätrisinlär, eleyki hâlä gällännän sora Simizâr üz dolandırdı: Sän Şâh-ı Dârâ oğlusan, biliräm näyä gälmisän, sän belä fikr eliyisän män on säqqiz il burda oğlanlardan kâm-i dil hâsil eliyiräm? sâhib-i kitâb yazır ki nämänä libâsı varidi soyub töhdü yerä. Dedi baxgınan ägär mänim bir yerimdä irâdım olsa, öldürmäsän kişioğlu däyilsän. Gözälin üzünnän öpsän yüz lä kimi läkäsi qalar. Şikâri üz dolandırdı: Simizâr gey libâsıvı äynivä, ämma de görüm bu on säqqiz ilin mâ-beynindä[1227] sänin üstüvä xâr qonmaya? Simizâr neynädi? Särhäng-i Şâmi’nin qızı Nâzik-bädän’i görsätti, dedi: Şähzâdä göydä Allah yedä bu qız. Şâm’ın melekesidi bu qız. Ämmâ säni dädä malı kimi qoymuşux araya, ähd û peymân elämişik, sän sağ sälâmät zindannan çıxasan, bu qızınan sänä

[1226] . Küçä: Sokak
[1227] . Mâbeyn: Orta.

şirkätik.[1228] Dedi bura bax görüm mäni yemiyäcaxsız ki? Qolınun birin saldı Simizâr'ın boynuna birin saldı Nâzik-bädän'ın boynuna. Här ikisinin üzünnän bir bûsä götürsün. Ama gördü Mâh-ı Zämin bir träftä, Pärizâd bir täräftä (Pärizâd bir dâyäsidi, Pärnâz Xacand-ı Väzirä'in qızı Cähângir'in nänäsidi) Ämmâ orda bir qız da häzin häzin ağlıyır, Gözünün yaşın baharın bulutu kimi ruxsârinä rävân eliyir. Şikâri dedi O kimdi? Dedilär vallah bilmirik Şâh-ı Şucâ'nın qızıyam Gülbâr vilâtätindä, özüdä Cähângir'in äyâlıyam, özüdä Cähângir belä xitâb eliyib ki män Şikâri'nin oğluyam. Şikâri yadınnan çıxıb orda evlendiğini. Şikâri yeridi yaxına göräk bu qızın ağlamağına nä deyir, ärz eliyim eşidänlä sağolsun:

Şikâriyäm day çıxmışam zindândan,
Sarı siyâh telli balam ağlama.
Geçäräm yolunda baş ilä cannan,
Sarı siyâh telli balam ağlama.
(6+5)

Kimä gedim?
Kimim var kimä gedim?
Bu därdi sän vermisän,
Därmâna kimä gedim?
(Bayatı)

Yeriyib yaxına qolun saldı Gonça Läb'in boynuna, dedi sän mänim balamsan, qızımsan, män Şikâriyäm, ama sänä bir neçä kälmä sözüm var. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Qulax ver sänä var bir neçä sözüm,
Sürmä mäst eyläyibdi ala gözün,
Sän mänim gälinimsän ya ki qızım,
Sarı siyâh telli balam ağlama.
(6+5)

Gecä uzun ay batmaz,
Därtlilär gecä yatmaz,
Sänin kimi bir gözäl,
Dünya bir dä yaratmaz.
(Bayatı)

Dedi qulağ as sözümün täxällüsünä, Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, bändä dä ärz eliyim:

Şikâriyäm axır gözdän gäm yaşım,
Bälâdän qurtarmır bälâlı başım,
Cähângir oğlumda ya da qardaşım,
Sarı siyâh telli balam ağlama.
(6+5)

Fäläyi dindireydim,

[1228] . Şirkät: Ortak.

Bilmädim bildireydim,
Mänä yazı yazanda,
Qälämin sındıraydım.
(Bayatı)

Şikâri üzün tutdu Simizâr'ınan Nâzik-bädän'ä: Män gediräm, can sizin can bu Gonça Läb ämânäti. Bunu sizä sizi Allaha tapşırıram.[1229] Geceynän qeyitti[1230] qalmadı. Özün yetirdi läşkär-i İslâmä. Şikâri gecä yatdı, sähär bevaxt[1231] durdu. Şäb-rü Äyyâr gäldi Şikâri'ni oyatdı, dedi: Şâh-ı zâdä gecä hara getdin? Dedi heş yana. Dedi män Şäb-rûyam männän sirrivi pinhân[1232] elämä. Şikâri gördü bu bilir dedi belä getmişdim qızların yanına. Amma bunan belä qärâr qoydular ki Şäb-rû Äyyâr'a demedän bir yerä getmäsin. Bäli bunnan belä genä cäng başlanır. Särhäng-i Şâmi ki on gün möhlät almışdı, älli beş dövlätdän kömäy alıb. Särhäng-i Şâmi dästûr verdi täbl-i näqqâräni vurdular. Şikâri gördü Särhäng-i Şâmi täräfinän täbl-i cängi vurulur. Şirzâd-ı Tigzän Şikâriyä dedi: Ämmi can ver buyan täräftän dä täbli mänim adıma döysünlär. Dedi yox oğul täbli mänim adıma döväcäklär. Şirzâd-ı Tigzän gördü ämisi qäbûl elämädi götürüb bu dillärinän göräk xan ämisinin boynuna nä cur qoyacax ki täbl-i cängi onun adına döysünlär? Ärz eliyim eşidänlär sağolsun:

Başıva dolanım sänin xan ämi,
Ver täbli döysünlär mänim adıma.
Allah vermäsin säne qusseynän gämi,
Ver täbli döysünlär mänim adıma.
(6+5)

Dedi oğul gärk özüm meydânä gedäm. Dedi qulax as xan ämi:

Täbib istäräm märhäm sala yaraya,
Şâhlar şahı özün yetiş haraya,
Sığınmışam mändä bu gün xudâya,
Ver täbli döysünlär mänim adıma.
(6+5)

Şikâri qäbûl elämäsin, ämmâ Şirzâd-ı Tigzän götürüb sözünün täxällüsün göräk necä deyir:

Atadan babadan gäräk märkäb oynadam,
Sänä can ciğeräm nä inki yara,
Tig-zän diyällär mänä Şirzâdam,
Ver täbli döysünlär mänim adıma.
(6+5)

Bäli eleyki sözlärin tämâm elädi, Şikâri dedi oğul axı nä cur verim täbli sänin adıva döysünlär. Gördü Şirzâd-ı Tigzän äl çäkmädi, verdi täbl-i näqqâräni verdi dövdülär Şirzadın adına. Särhäng-i Şâmi destûr verir hammısı birdän savaşa gessinlär. Bu yan täräftä Särhäng-i

[1229] . Tapşırmaq: Emanet etmek.
[1230] . Qeyitmaq: Dönmek.
[1231] . Bevaxt: Geç.
[1232] . Pinhan: Gizlemek.

Şâmi'nin qoşunu oyan täräftä Şirzâd-ı Tigzän, Şikâri, Keyvân sovdagär vä oğulları vä Keyvân Dilâvär ki Särhäng-i Şâmi'nin pählävanlarndandı, dönüb olub Müsälmân, Şikâri'nin yanında savaşir. Axşama can[1233] cäng elädilär, akşam täbl-i bâzgäşt vurulur, dönüllär yerlärinä.

Bäli günlärin bir günündä savaş esnâsında uzaktan bir toz numâyân oldu. Çağırdı Şäb-rû Äyyâr. Dedi get o qoşunnan mänä bir xäbär gätir. Şäb-rû Äyyâr getdi gördü bäli on iki perçäm[1234] (yäni on iki min näfär qoşunun älâmätidi) kimdi? Mänzär Şâh-ı Yämäni'di, gälir Şikârinin qoşununa. On iki äyyâr, biri Firûz Äyyâr'dı, onbiridä bunun şagirdlarıdı,[1235] gälilär. Mänzär Şâh-ı Yämäni ki Märkeb-ı Äjdâxâr'ınan qaşmışdı geldi. Şäb-rû Äyyâr Şikâri'ye döndü dedi: Dilâvär müjdä[1236] ver mänä, Mänzär Şâh-ı Yämäni on iki min qoşun vä on iki äyyârınan gälir. Täbl-i bâzgäşt vurulsun, Şikâri gäldi buları peşvâz elädi. Qeys-i Rämmâh-Äräb'dä Mänzär Şâh-ı Yämäni'nän gälibdi. Eleyki otursunlar, bu yannan o yannan söz açıldı. Şikâri üz dolandırdı Mänzär Şâh-ı Yämäni'yä: Qurbân de görüm mänim märkäbimnän bir xäbär var ya yox? Mänzär Şâh-ı Yämäni üz dolandırdı: Oğlum o zämâni ki sänä bi-hûş dârû verdilär yıxdılar män Märkeb-ı Äjdâxâr'ı mindim aradan çıxdım. İndi Märkeb-ı Äjdâxâr'ı da gätirmişäm, on iki näfär onun otuna suyuna yetişir. Şikâri Märkeb-ı Äjdâxâr'ın yanına getdi onun bu yüzünnän o yüzünnän öptü. Qudräti[1237] genä özünä gäldi. Verdi täbl-i cängi vurdular götürb bu dillärinä göräk Särhäng-i Şâmi'yä nämänä yazır, ärz eliyi sağlığıza:

Allah verdi älimä ixtiyârimi,
Genä çıxıram Ejdâxâr üstünä,
Mänim sännän ayrı sözüm yoxdu,
Elim çatsa nazlı yarin dästinä.
(6+5)

Dübâräsin[1238] belä yazsın 'ärz eliyim şad olun:

Ağlaram gözümnän qan yaş tökäräm,
Mäzlumlar üstündä zähmät çäkäräm,
Toprağıvı däryâlärä tökäräm,
Genä çıxıram Äjdahaxâr üstünä.
(6+5)

Alıb sözünün täxällüsün bu dillärinän yazsın:

Ayrılıq hestäti day bäsdi[1239] mänä,
Müsälmânam bu iftixâr bäsdi mänä,
Dädädän babadan ....[1240] mänä,

[1233] . Axşamacan (Akşamaçan): Akşama kadar.
[1234] . Pärçäm: Bayrak, sancak.
[1235] . Şagird: Çırak.
[1236] . Müjdä: Enam, iyi haber kaşısında alınan enam.
[1237] . Qudrät: Güç.
[1238] . Dübarä: Yeni, tekrar.
[1239] . Bäsdi: Yeter.
[1240] . Kasetin bu bölümü anlaşılmadı.

Genä çıxıram Äjdahaxâr üstünä.

(6+5)

Nâmänin ayağın möhr eliyib verdi qâsidä, elçiyä zaval yoxdu, bunu aparasan veräsän Särhäng-i Şâmi'yä. Eleyki nâmä yetişsin Särhäng-i Şâmi'nin älinä, nâmäni alıb mäzmununnan bâ-xäbär oldu. Gördü Märkeb-ı Äjdâxâr yetirib älinä. Bu yannan o yannan ämir u ümärâ dedilär qurbân gäl Simizâr'ı verginän aparsın. Särhäng-i Şâmi üz dolandırdı: On säqqiz ildi män Simizâr'ı saxlamışam, indi verim Şikâri götürsün gessiin? Dünya dağıla män Simizâr'ı vermäräm. Nâmänin cävâbın cäng yazdı. Nâmänin cävâbın cäng yazsın, dübârä cäng başladı. De bir gün iki gün üş gün. Kâmil Väzir üz dolandırdı Särhäng-i Şâmi: Qurbân fänd[1241] bu däyil. Bizin qoşunumuz çoxdu, väqti bular sähär çağıma Särhäng-âbâd'dan çıxıllar eşiyä cängä, sän verginän Särhäng-âbâd'ı alsınlar, mühâsäräyä alsınlar, cängi sal gecä gündüzä, täbl-i bâzgäşt vurmagınan bizim qoşunumuz çoxdu. Axşam bular täbl-i bâzgäşt vuranda gördülär olar täbli cäng vurur. Cängi saldılar gecä gündüzä, Şikârinin qoşunu azaldı.

Eşid dâsitâni kimnän? Cähângir'dän. Cähângir'in yaraları yaxcı olub, Muxtâr'a üz dolandırdı: Dedi män Şâm'idän çox nigärânam. Mänim yaralarım da yaxcı olub, märkäblärimizi hazir elä biz gedäk. Här ikisi märkäbä sävâr olublar çıxdılar yola. Yola çıxanda Cähângir gördü uzaxdan bir toz nümâyan oldu:

"Äz dâmän-i däşt oc-ı oräng,
Gärd bärxâst tûtiyâ räng,
Ez pärtev-i an çinin gûbâri,
Rûxsâre nûmûde nâmdâri."[1242](Farsça)

Yerinän göyün arasın toz tutubdu, [Cähângir dedi:] Muxtâr. Bäli. Mänim qälbim çox döyünür, o läşkärdän mänä xäbär gätiräsän. Bäli Muxtâr özün yetirib qoşuna. Gördü ey dâd-ı bi-dâd qarışqanın sanı var qoşunun sanı yoxdu[1243]. Gördü Şâh-ı Şucâ'dı ki Gülbâr vilâyätinin padişâhıdı, döt yüz min qoşun o gätirib, bir dä Hilâl Padişahı Zühhâk Padişahdı ki Cähângir gäländä oranı da Müsälmân elämişdi, döt yüz min dä o qoşun gätirib. Muxtâr yetirib Cähângir mänä müjdä verginän, Zühhâk Padişah'ınan Şâh-ı Şücâ gälir här biri döt yüz min qoşununan. Muxtâr amandı Gonça Läb demeginän ha. Dedi demäräm. Väqti ki yetirsinlär qol bir birinin gärdäninä, öpüş görüş. Dedi gediräm dädämä näcât veräm. Bular säqqiz yüz min qoşun mäşgûl olsunlar[1244] gälmäyä. Şikâri dä cängidä tähliyiblär,

---

[1241] . Fend: Yol, çare.
[1242] . Çölün ortasından dumanlı bir toz kalktı, böle bir toz duman arasından bir pehlivan göründü.
[1243] . Qarışqanın sanı var qoşunun sanı yoxdu: Karınca sayılabilir,ancak askerlerinsayısı çok olduğu için asker sayısı sayılamıyor.
[1244] . Gälmäyä mäşgul olsunlar: Gelmekte olsunlar.

Gecä günüz yol gäliblär, Şâm'ä täräf. Yetirdilär gördülär ey dâd-ı bi-dâd bir cängidi ki pänâh aparram Allaha, bulut kimi toz yerinän göyün arasın tutub. Qılınc, qälxan, ämûd, şeş-pär u neyzä, at şihäsinin säsi âsimänä büländ olub. Bu yan täräftän Şikâri gördü bir qoşun gäldi. Särhäng-i Şâmi dä gördü ki uzaxdan qoşun gäldi. İslâm täräfinnän täbl-i bâzgäşt vurulur, küffâr täräfinnän täbl-i cäng vurulur. Aralanmıllar, ärz elämişäm da gäräh aralaneydilär. Şâh-ı Şücâ' üz dolandırdı Cähângir'ä: Qoşun çadırların qursun ta göräk kim kimädi? [Cähângir] dedi yox elä däyil. Cähângir göräk nä desin? Bändä dä ärz eliyim:

Gäl sänä söyläyim ey Şâh-ı Şücâ,
Elebil ki bu gün qiyâmät olub,
Nä gündüz bällidi nä dä gecä,
Yoxsa qiyâmätdän älâmät olub.
(6+5)

Göz dolandırır, görür İslâm'ın qoşunu azdı, götürüb öbürü kälmäsin belä desin:

Loqmân istär verä bir därmân mänä,
Bu säs nä sädâdı[1245] yetişir mänä,
İstäräm icâze ver färmân mänä ,
Bilmiräm nä gündü qiyâmät olub.
(6+5)

Cähângir äl elädi qäbzeyi şämşirä, dedi siz çadırları qurun män gäliräm. Cähângir sözünün täxällüsün belä dedi:

Cähângir'dä gäldi, qoy düşmän bilsin,
Äcäl xälätini[1246] äynimnä geysin,
Kimdä hünär vardı meydânä gälsin,
Eläbil görüräm qiyâmät olub.
(6+5)

Söz tämâm olsun, özün vurdu däryâ-yı läşkärä, Özün vursun däryâ-yı läşkärä, o säqqiz yüz min qoşunun seçilmiş pählivanları da özlärin vurdular däryâ-yı läşkärä. Bir täräftä Şikâri'ynän rû bä rû gäldi. Märkeb-ı Äjdâxâr bir kişnädi, Kürrä'dä kişnädi. Niyä? Cähângir'inän Şikâri dädä baladı, Märkeb-ı Äjdâxâr'ınan da Kürräni onnan dölläşdiriblär. Ata babalar deyiblär: İnsan dilläşä dilläşä, heyvan iyläşä iyläşä gedär bir birin tapar. Märkäbläri tutabilmirlär. Cähângir kulâhi[1247] başınnan atdı, Şikâri gördü bu bir qävi pählävândı. Tanımır ki dädä bala bir birlärin. Cähângir kulahı başınnan atdı, Şikâriyä dedi: Görüräm eläbil yorulmusan, sän çıx känârä män intigâmıvı bulardan allam. Şikâri dä baxdı gördü dev kimi pählävandı, här täräfä

[1245] . Sädâ: Säs.
[1246] . Xälät: Kefen.
[1247] . Külah: Börk.

dönür, qoldu, qışdı, bärg-i xäzân[1248] kimi tökülüri. Şikâri qoşunu içinnän çıxdı getdi bir ağaş varidi onun dibindä otursun, Märkeb-ı Äjdâxâr'ı bağladı ağaca, dästämâz alıb namaz qıldı.

Ämmâ eşid dâstâni Sovdâgär'dän. Gäldi yetirdi özün Şikâri'nin yanına: Oğlum mägär yaralanmısan? Şikâri götürüb bu dillärinän göräk Keyvân Sovdagär'ä nä deyir? Bändä ärz eliyim eşidänlär şad olsun:

Dolanım başıva dädäm Sovvdâgär,
O cävanan gätir bir xäbär mänä.
Sänä kömäk[1249] olsun o pärvärdigâr,
Tez gätir sän onnan mänä bir xäbär.
(6+5)

Hansı cavannan? Dedi: Mägär görmädin özün vurdu däryâ-yı läşkärä. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin?

Malım cânım Keyvân sänä qurbandı,
Färâmärzidi yada Teymûr, Şâh Kämandı,
Özü männän artık o pählävândı,
Get gätir sän onnan bir xebär.
(6+5)

Keyvân sovdagär aralıdan baxıb cävânı tanıyana kimi Şikâri götürüb öbür kälmäsin bu dillärinä desin:

Şikâri'nin üräyini gärdisän,
Şâd olub üräktän daymän[1250] güläsän,
Gedisän sälâmät görüm gäläsän,
Tez gätir sän onnan mänä bir xäbär.
(6+5)

Sözlärin tämâm eliyib mäşgûl olsun ibâdätinä, ämmâ Keyvân Sovdagär gäldi ki hämûn Sâleh Sovdâgärdi. Här nä bu yan täräftän o yan täräftän baxdı ki män nä novnan onun yanına gedäm, şirin cäng eliyiri, bu yahalar[1251] elär mäni dä vurar. Bir uca yerdän durub baxdı, gördü xeyir imkânı yoxdu bu bunun yanına gedäbülmäz.

Särhäng-i Şâmi'ni dört dana filin üstündä täxt-i rävân düzäldiblär, Särhäng-i Şâmi'dä onun üstündädi. Pärçäm-i küfr dä onun üstünä vurublar. Gördü Cähângir qoşunu yara yara ona täräf gediri. Bir diqqätinän baxanda gördü ey dâd-ı bi-dâd, meymänä meyçäriyä, meyçäräni meymäniyä qatıbdı.[1252] Qeyitdi dedi män onun yanına gedä bülmädim. Bu da qoşunu yara yara gedir ona täräf. Särhäng-i Şâmi neçä näfär yanında ox atan, kämänd atan durubdu ki ona âsib yetişmäsin. Sâleh sovdâgär qeyitdi Şikârinin yanına. [Şikâri dedi:] Hä Keyvân Sovdagär

---

[1248] . Bärg-i xäzân: Sonbahar yaprakları.
[1249] . Kömäk: Yardım.
[1250] . Daymän: Her zaman.
[1251] . Yahalmaq: Yanılmak.
[1252] . ?

bir xäbär gätiräbildin? [Keyvân Sovdagär dedi:] Qulağ as deyim da. Götürüb Keyvân Sovdagär bu dillärinän göräk Şikâri'yä nä deyir:

Sänä qurbân olum män ey dilâvär,
Qoşundu ki qatılıb gälir üstünä,
İndicä[1253] qoşunu târ û mâr[1254] eylär,
Qol qışdı ki tökür tämâm daş üstä.
(6+5)

Dedi adın soruşabildin? Dedi qulağ as deyiräm da. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Bärg[1255] kimi qılış vurub geçiri,
Düşmanlar älinnän aman çäkiri,
Qoşunun bağrını yarur sökürü,
Bädändi ki tökülür baş üstünä.
(6+5)

[Şikâri dedi] Adın soruşabilmädin? Dedi icâzä versän, deyirim. Keyvân Sovdagär götürüb sözünün täxällüsin belä desin:

Bälâdan qurtardı bälâlı başım,
Tökmä gözlärinnän qanlı yaşın,
Yâ oğlundu sänin ya qardaşın,
Bädändi ki tökülür baş üstünä.
(6+5)

Cähangir nece ki qälb älämin gözlämişti, yetirir bunun täxt-ı rävânına[1256] bir şämşir vurur. Täxt-ı rävânın bir täräfi gedir, äläm düşür. Sâhib-i kitâb yazır neceyki bunun [Särhäng-i Şâminin] kämärinnän tutur qozuyur qöyä. Cähângir dedi: Denän läşkär sakit olsun. Ey läşkär sakit ol. Dästûr verdi täbl-i bâzgäşt vuruldu. Kâmil Väzir täblin säsin eşidändä gördü qälb-älämi yoxdu. Cähângir Särhäng-i Şâmi'nin başının üstündä cävälân eyliyir. Särhäng-i Şâmi kämärin käsdi ve şapıltıynan düşdü yerä. Särhäng-i Şâmi askerlerinin içindä yok oldu. Cähângir'in äli boşda qaldı. bu zämân gördülär täbl-i bazgäşt vuruldu. Döndülär. Särhäng-i Şâmi'dä getdi öz yerinä. Ot otun su suyun alsın.

Sizä kimnän 'ärz eliyim? Cähângir'dän Cähângir çadırına gäldi, Muxtâr'ın väsiläsiynän dädäsinä nâmä yazdı, gäläsän mänim çadırıma sännän bir neçä kälmä söz, su'âl eliyäcağam. Şikâri cävabında dedi: Senin männän işin olmasın sän öz işivä idâmä[1257] verginän. Muxtâr qeyidib Cähângirä desin, Cähângir nâ-rahand oldu.[1258] Dübârä peygâm[1259] yolladı. Mänzär Şâh-ı Yämäni, Keyvân Sovdagär dedilär: O da bir dilâvärdi. Dur ayağa get gör nä deyir?

[1253] . İndicä: Hemen şimdi.
[1254] . Târ u mâr etmek: Öldürüp yok etmek.
[1255] . Bärg: Şimşek.
[1256] . Täxt-i revân: Filin üzeründe yapılan ve oturulan yer.
[1257] . İdamä vermäk: Devam etmek.
[1258] . Nâ-rahand olmaq: Üzülmek.
[1259] . Peygâm: Haber.

Durub ayağa Şikâri gäldi. Şikâri gäldi yetirdi bunun çadırına. Bu durub bunnan äl verib görüşdülär. Sâhib-i kitâb yazır ki: Cähângir bunnan äl verändä gördü bunun äli adamın älinä yerläşmir. Muxtâr'ä dedi tä'âm[1260] gätirsinlär. Tä'âmı gätirdilär amma Şikâri yemädi. Dedi dilâvär niyä yemisän? Dedi mänim qoşunum ac män necä yeyim? Cähângir dästur verdi qoşuna tä'âm göndärdilär. Cähangir dedi: Sän bu az qoşununan Särhäng-i Şâmi'nin qabağına niyä çıxmısan? Dedi cävan mänim başımın sär-güzäşti demağınan qurtarmaz, sän de görüm niyä Särhäng-i Şâmi'nän cäng eliyisän? Cähangirin gözleri baharın bulutları kimi doldu, dedi qulağ as deyim da. Götürüb bu dillärinän görək nä deyir, bändä dä 'ärz eliyim:

Soruşma halımı sän ey dilâvär,
Vardı üräyimdä nisgilim[1261] mänim.
Qara bağrım şan şan olub äriyär,
Vardı üräyimdä nisgilim mänim.
(6+5)

Bu dağda maralım var,
Ox däyib yaralım var,
Nä gecäm yuxum gälir,
Nä gecä qärârım var.
(Bayatı)

Dedi sänin nisgilin nämänädi? Dedi qulağ as deyim da. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Därdim çoxdu salammaram âşkâra,
Vardı üräyimdä bir neçä yâra,
Necä desän män olmuşam biçâra,
Vardı üräyimdä nisgilim mänim.
(6+5)

Aşıqam bir de nara,
Neştär vur bir dä yara,
Mäni zülfün vurubdu,
Vurdurma bir dä nara.
(Batatı)

Dedi ay oğul nisgilin nämänädi? De mändä bilim. Ağlıyıb Gözünün yaşın baharın bulutu kimi ruxsârinä[1262] rävân eliyir. On säqqiz ildi mänim dädäm zindandadı, män gedib onu qurtarammadım. Şikâri dedi: Sen kimsän? Haralısan? Dedi qulağ as deyim da. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Fäläk mäni eldän ayrı salıbdı,
Dört dövrämi gäm läşkäri alıbdı,
Anam beçara gözü yolda qalıbdı,
Vardı üräyimdä nisgilim mänim.

[1260] . Tä'âm: yemek
[1261] . Nisgil: Dert.
[1262] Ruxsâr: Yüz.

(6+5)

.... qolunda,
Bâzû bämdäm[1263] qolunda,
Gecä gündüz çöllärdä,
Can qoymuşam yolunda.
(Bayatı)

Dedi oğul adın nämänädi? Kimin oğlusan? Alıb bu dillärinän şärh versin:[1264]

İzzät û şövkäti gedib xârıdı,
Här bir yerdä mäzlûm pärästârıdı,
Adım Cähângirdi, dädäm Şer Şikâri,
Vardı üräyimdä nisgilim mänim.
(6+5)

Qan eylär,
Divân eylär,
Dost mäni bu halda görsä,
Ya ölär ya qanıma qan eylär.
(Bayatı)

Şikâri adın eşidändä sâhib-i kitâb yazır Şikâri bi-hûş[1265] u bi-ixtiyâr yerä düşür. Tâ Şikâri'ni hâlä gätirsinlär, Zühhâk Padişâh, Şâh-ı Şücâ' vä bir neçä näfär yığışdılar bunun döräsinä. Şikâri halä gäldi, dedi oğlum sän dedin dädäm Şer Şikâridi? Dedi bäli män dedim, sän niyä belä oldun? Dedi oğlum män özüm olmadım ki sänin sözün mäni bu cur elädi. Oğul de görüm sän nä mädräkinän özüvü Şikâri'ye tanıtacaxsan? Dedi män Yämän şährinnän Xacand-ı Väzir'ın qızı Pärnâz'ın oğluyam bu bazû-bändi verib mänä Şikâri'nin bazû-bändlärinnän birin qoluma bağlayıbdı. Şikâri bâzû-bändi görändä gördü öz bazû-bändidi. Dedi oğul evi yıxılan Şikâri mänäm da. Dädä balanı tanıyıb, bala dädäni tanıyıb dübârä ikisi dä bi-hûş oldu. Ta buları hale getirsinler. Şikâri üz dolandırdı: Asla säsizi çıkarmayın, täbl-i Şâdiyânä dä vurulmasın, ta düşman bilmesin.

Bular burda qalmaqda olsun, eşit dâsitâni Särhäng-i Şâmi'dän. Särhäng-i Şâmi qoşunun dübârä yığdı başına götürdü bir peygâm yolladı ki Şâh-ı zâdä män sännän dübârä on gün möhlät istiyiräm. Möhlät câizdi. Şikâri qäbûl eliyib buna möhlät versin. Särhäng-i Şâmi götürdü Firängistâna nâmä yazdı. Firängistânda Müsrûqä, Müzrbä nâmä yazdı. Bir dä Rûm da Ärçiyä yazdı ki Şikâri'nin qardaşıdı. Zälzälä Zängi gedib Rûm'a. Ärçä'nin yanında. Nâmä yazıb ki bu cur män Şikâri'ynän başarabilmiräm.

Bularda burda qalmaxda olsun, eşid dâsitâni Şikâri'ynän Cähângir'dän. Yiyillär içillär mäst alämindädilär birdän Simizâr'ın eşqi vurdu Şikâri'nin başına. Oğlu Cähângir'ä üz dolandırdı:

[1263] . Bâzu-bänd: Kolbağı.
[1264] . Şärh vermäk: Açıklamak.
[1265] . Bi-huş: baygın.

Oğlum män gedip Simizâr'ı härämxânada görmüşäm. Sänin yarividä orda görmüşäm, dädävin yanıcax gäläbilirsän gedäk ordan bir xäbär biläk? Dedi dädä can mäslahat sahibisän. Bular durdular ayağa pählivanlardan istädi bularda gälsin dediler yox biz dädä bala ikimiz gedäcağıq. Bular durdular märkäblärinä mindilär, Şikâri Märkeb-ı Äjdâxâr'ı, Cähângir dä Kürrä'ni mindilär yola düşdülär, Şâm'ä täräf. Bular biraz gedännän sora gördülär märkäbinän gedäcäk yol däyil märkäblärin cilovun[1266] attılar buları göndärdilär gesin. Gäldilär Şâmın duvarlarına yetişdilär. Kämändi[1267] attılar duvara çıxdılar gördülär Särhäng-i Şâmi här täräfä qarovul yasovul qoyub. Kâmil Väzir qırx dana pählävanlardan qoyublar här täräfä ki şähridä gäzsinler.

Başıva dolanım gül üzlü oğul,
Bir iltifât istä xudâdän bizä.
Anan yedirdibdi qändinän noğul,
Bir iltifât istä xudâdän bizä.
(6+5)

Oyan dağlar,
Al qana boyan dağlar,
Bu yan zülmätxânadı,
Necädi o yan dağlar.
(Bayatı)

Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Sänilän üz qoyub gäldim buraya,
Täbib ola märhäm sala yaraya,
Bälkä başım qarışmıya govgâya,[1268]
Näcât verä Allah gûgâdän bizä.
(6+5)

Erzurum'a, hay Erz-i Rum'a,
Bu yollar gedär Erzurûma,
Däväsi ölmüş Äräbäm,
Dözäräm här zuluma.
(Bayatı)

Sözünün täxällüsün bu dillärinän yetirsin, ärz eliyim eşidänlärin sağlığına:

Hara getsäm sän gäl mänim dalımca,
Anan häsrät qalıb indi dalınca,
Şikâri dä sänä baxsın doyunca,
Bir iltifât istä xudâdän bizä.

[1266] . Cilov: Yula.
[1267] . Kämänd: İp, kendir.
[1268] . Govgâ: Kavga.

Ordubâdâ, hay Ordubad'a,[1269]
Bu yollar gedär Ordubâda,
O qoşuna sär-kärdä gäräk,
Vermesim ordu bâda.

(Bayatı)

Sözler tämâm olsun, yola düşdülär bir meydanın çarsusunu dönändä qaravullar[1270] bulara ist verdi. Şikâri üz dolandırdı: Oğul, ey dâd-ı bi-dâd, bizi gördülär. Cähângir äl elädi şämşirä. Ata can, icâzä versän buların tumanının bağı qırılınca qovum. Dedi yox oğul, lotulux yüzä doxsan doqquzu fätdi, ta biri lotuluxdu.

Meydanda bir säqqâxana[1271] varidi, Şikâri döndü ora: Gäl mäninm yanımca işin yoxdu. Böyük säqqâxanadı. Cähângirä dedi oğul duracaxsan qapının dalısında män gediräm dibä, gälänlärin älindäki şämlri püflä. Şikâri gälänlärin şämlärin püflädi. Eleyki pählävanların hamısı säqqäxanaya girdi Şikâri dedi qapını bağla. Bu qapını bağlasın bular dädä bala düşdülär bulara, birinin ayağınnan tutup duvara vurur ayax äldä qalır, biribin başın dağıtır, xulâsä qırx pählävanın hamısını öldürüller. Yola düşüllär dübârä gälib yetişillär Häräm xananın bağına. Kämändläri çin çin eliyiblär atıblar duvara duvardan aşıblar Häräm xânänin içinä. Qulağ asdılar gördülär qızlar danışıllar. Gonça Läb göräk nämänä deyir qızlara, Şikâriynän Cähândâr da eşihdä qulağ asıllar bäne ärz eliyim eşidänlärin sağlığına:

Sizä qurbân olum äyläşän qızlar,
Yığışın dörämä barı bu gecä.
Bir yaram var dâyim qan verär sızlar,
Yığışın dörämä barı bu gecä.

(6+5)

Sözü deyir ağlıyır, Şikâriynän Cähângir eşihdä[1272] qulağ asıllar, qızlar götürüb dübâräsin belä desinlär:

Zälil olub äcäb düşdüm ayağa,
Bülbül kimi sığınmışam budağa,
Märhämät eliyä gälä otağa,[1273]
Däst-xoş deyib yârı göräm bu gecä.

(6+5)

Şikâriynän Cähângir eşihdä tähämmül eliyämirlär. Qızlar buna täskinlih verilär. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin mändä ärz eliyim sizin sağlığınıza:

Sözlärimi yetirdim day tämâmä,
Sâqi haramdı mey tökmä câmä,
Gonça Läb'in ömrü yetdi tämâmä,

[1269] . Ordubâd: Azerbaycan'da bir bölgenin adıdır.
[1270] . Qaravul: Bekçi.
[1271] . Säqqäxana: Su bulunan yer.
[1272] . Eşih, eşik: dışarı.
[1273] . Otag: Oda.

Yığışın dövrämä barı bu gecä.
(6+5)

Män aşıq oydun mäni,
Nar kimi soydun mäni,
Nä kölgädä sxladın,
Nä dä bir günä qoydun mäni.
(Bayatı)

Sözlär tämâm olsun, Şikâri qapını açıb girdi içäri. Yetirib qolların saldı Gonça Läb'in boynuna. Ey mänim erşäd gälinim, gedib örgänmişäm, Cähângir mänim oğlumdu, sän dä mänim gälinim. Gonça Läb dedi: Bäs Cähângir harda? Dedi qoxma onu da gätirmişäm. Ağa här ikisi dädä bala sövgülülärin yanına alıblar, Şikâri Nâzik-bädän'inän Simizâr'ı, Cähângir'dä Gonça Läb'i alıb yanına. Dayälär dä buların yanında. Eyş û nûşa mäşgûl olsunlar. Üş dört gün burda galannan sora Cähângir yendi häyätä. Buların bir aşpäzläri var övrät bunu aşpäşxanaya çağırdı. Eleyki Cähângir gäldi, bäli başladı özünnän tärif elämağa ki män bir gün buranın gözällärinnändim. İki gözäl olsaydı biri mänidim. İndi fäläh vurub düşkünlämişäm sin i salim geçibdi. Çox dedi dedi, Cähângir dedi ay qaryana bu sözläri demäktän mänzir û märâmın nämänädi? Qarı istirdi Şikâridän kâm-ı dil hâsil eläsin, näfsidi da. Qarı üräyinin sözün dedi. Cähângir bunu eşidändä bir odun parçası götdü, garının yumuşax yerlärin verdi bu ağacın däminä. Dedi ay oğul day niyä öldürüsän. Cähângir bunu ötürsün. Amma eşid bu qarıdan: Qarı Särhäng-i Şâmi'yä peyğâm yolladı. Ki ey Särhäng-i Şâmi täxtin tabût olsun, yähärin qan ilä dolsun, sän mämläkät saxlıyısan? Şikâri burda arvadının yanında. Cäräyanı şärh verdi.[1274] Yolladı Särhäng-i Şâmi'yä. Qarı yemek yollamayınca Şikâri soruştu: Bäs niyä bizä yemäk gälmir? Nâzik-bädän üz dolandırdı: Şâh-zâdä Cähângir qarını doyübdü, cäräyanı şärh verdi. Şikâri çağırdı dedi gätirin qarını. Şikâri qarıya hörmät elädi. Qarı dedi: Day ox kämânnan çıxıbdı, män Särhäng-i Şâmi'yä peyğâm göndärmişäm. Döt min dana pählävân Särhäng-i Şâmi töküb, bağın döräsin eliyiblär. İkisi dä mästilär[1275]. Cähângir äl elädi qäbze-yi şämşirä, ata can deyisän hamısının anasını ağlar qoyum. Şikâri dedi: O cur däyil oğlum, säbr elä[1276] sänä bir neçä kälmä sözüm var. Şikâri götürüb bu dillärinän göräk Cähângirä nä deyir? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Xäbärin yox bu xäbärdän ay bala,
Alıb dövrämizi çoxlu pählävân.
Sän ilä ikimiz veräk dal dala,[1277]

[1274] . Şärh vermek: Açıklamak.
[1275] . Mäst: Serhoş.
[1276] . Säbr elä: Bekle.
[1277] . Dal dala: Kürek küreğe.

Alıb dövrämizi[1278] çoxlu pählävân.
(6+5)

Dedi ata can icâzä ver buların hamısın bağlıyım küräk küräyä. Dedi oğul eşidginän gör nä deyiräm. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Nâ-märt kimsäynän täâm yemä sän,
Mäğrûr olub heç vaxt mänäm demä sän.
Mäzlumlar qälbinä heç vaxt däymä sän,
Alıb dövrämizi çoxlu pählävân.
(6+5)

Genä Cähângir dedi män sännän icâzä istiräm ayrı işinän işim yox. Şikâri dedi qulağ as. Şikâri götürüb sözünün täxällüsün deyib:

Şikâriyäm äcäb düşdüm bälâya,
Täbib ola märhäm sala yaraya,
Şâhlar şahın çağır gälsin haraya,
Alıb dövrämizi çoxlu pählävân.
(6+5)

Sözlärin tämâm eläsinlär, qızlardan hälallaşıblar qäsridän[1279] çıxdılar. Bular kämänd atsınlar bağdan çıxsınlar känârä, döt min pählävan buları saldılar arayä. Dädä bala bular verdilär küräh küräyä. Sağdan gäläni sağdan, soldan gäläni soldan vurdular. Cäng eliyä eliyä bular şähridän çıxdılar. Şähridän çıxsınlar känârä, äyyârlar xäbär apardı. Mänzär Şâh-ı Yämäni buların märkäblärin yollasın, bädän dästûr verdiqoşun häräkät elädi. Bu yan täräftän küffârın qoşunu, oyan täräftän İslâmın qoşunu, genä garışdı bir birinä.

Ağa, bular burda cäng elämähdä olsun, eşid dâsitanı kimnän ärz eliyim? Qızlardan. Nâzik-bädän üz dolandırdı qızlara: Ägär dädämin başı cängidän ayılsa, gälär mäni verär öldürällär vä sizin dä nâmûsizä el tapar. Çün mändä dönüb olmuşam Müsälmân, Pärvärdigâr-ı Mutäâlin cävâbın veräbülmärem. Äğär mäni desäz män biraz yol yöntämä bäläddäm[1280] bälkä özümümüzü yetirdik İslâm qoşununa. Ağa durdular bu qızlar beşidä, Simizârdı, Nâzik-bädändı, Gonça Läbdi, Mâh-ı Zämin dayädi, Pärizâddı. Bular beşidä çıxsınlar, daldeynän, bucağınan[1281] çıxdılar, bular yolu azdılar. Yolu azdılar getdilär çıxdılar hara? Meşe-yi Mähläkiyä. Tilisimdi bura, gediridlär gördülär bir yerdän ışıx gälir. Pärvärdigârâ, barı bular İslâm qoşunlarınnan olaydı fılan. Gäliblär yetirdilär yaxınlarına. Bular dayansınlar, Mâh-ı Zämin dayeynän Pärizâdı yolladılar. Gedin görün o ışıx nämänädi? Bular gäldilär gördülär üş dört dana qız oturubdu, väli bäni-âdämä oxşamırlar. Qeyittilär mozûnu desinlär Nâzik-bädän bildi. Özünü beçä kimi götdü göyä vurdu yerä. Başın gözün yolmağa mäşgûl oldu. Ağladı.

[1278] . Dövre: Çevre.
[1279] . Qäsr: Saray.
[1280] . Bäläd olmak: Bilmek.
[1281] . Daldan bucaxtan: Kenardan köşeden.

Qızlar dedi nä olub ki? Dedi: Day bizimki qalıb qurdunan qiyâmätä. Axi niyä bura haradı ki? Dedi qulağ asın deyim da: Tâ göräk Nâzik-bädän burda nämänä deyir mändä ärz eliyim eşidänlärin sağlığına:

Äsir oldux bunan belä,
Yardan düşdük känârä biz.
Didâr qaldı qiyâmätä,
Görämmärıx dübârä biz.
(4+4)

Qızlar üz dolandırdı bura haradı ki? Nâzik-bädän dedi bura Meşe-yi Mähläkädi, bura tilisimdi, day burdan çıxabilmärik. Qızlar inanmadı, ama Nâzik-bädän götürüb sözünü belä dedi:

Pärizâd däyil bäs kimdi?
Bu cäzirä tilisimdi,
Näcât yoxdu day ölümdü,
Yardan düşdük känârä biz.
(4+4)

Qızlar inanmadılar. Tâ götürüb sözünün täxällüsün belä desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Nâzik-bädän'ni sözünü,
Sürmä mest edib gözünü,
Görämmäräm yar üzünü,
Hasrät qaldıx cananä biz.
(4+4)

Bäli bu sözlär äsnâsında,[1282] Reyhânä Päri Kim ola? Säräfrâz Şâhın qızı, Çün bunu Devlär Pâdişâhı istär oğluna, ildä bir däfä buların cängi olar. Bu qızı dädäsi [qorumaq üçün] gätirib qoyub ora. Çün tilisimdi heş käs gedäbülmäz ora. Özü ildä bir yol gälär qızı görmağa. Bunaun yanında Pärizâdlar var bäni-âdämin iyisin[1283] bir ağaşdan annarlar. Reyhân Päri iki näfär pärilärdän mämûr eliyib gedin oları bura gätirin. Bir zämân gördülär iki dana pärizâd hâzir oldu. Sälâm, Äleyküm sälâm. Durun ayağa göräk. Hara? Bizim şâhımız bizi mämûr eliyib sizi aparax onun yanına. Dedi bizim şahımız beni-âdämdi, biz pärizâdıx, o sizi görsä çox sevinär. Pärvânä kimi başıza dolanır. Durdular getdilär, gördülär bir dana çadırın içindä oturub ki çadıra qimät verilmäli däyil. Bir dä çadırın içindä gözäl oturub ki nä gözäl. Bular baxdılar bir birinin üzünä, ägär biz gözälih bu nädi? Yox gözäl budu biz nä deyirik? Qız bularınan bir bir görüşdü, otuttu yerä. Qızlar ağlıyıllar. Reyhân Päri dedi: Bäni âdämnän bu gözällik? Yoxsa siz seçilmisiz? Qızlar üz dolandırdı: O dedi män filân käsin qızıyam, bu dedi män filân käsin qızıyam. Bu dedi män sizi tanıram, özüdä Allahı seväräm, Müsälmânäm. Bular üz

[1282] . Söhbet äsnâsında: Söhbet zamanında.
[1283] . İyi: Koku.

dolandırdılar: İndi ki Allahı seversän, Allahı tanısan, o Allaha xatir bizi qeytär öz yerimizä. Dedi män özüm här elmä âgâhäm. Män Säräfrâzahın qızıyam, adıma Reyhân Päri diyällär. Deyin görüm siz bura näyä gälmisiz? Dedilär mozû' belädi, biz Särhäng-i Şâmi'nin Härämxânäsinnän çıxıb qaşmışıx, özümüzü yetiräk Şikâriyä. Dedilär bizi sövgülülärimiz filân käsdi, filân käsdi. Dedi elä mändä sizin därtiyäm. Därtli därtliyi tapar, yaralı yaralıyı tapar. Dedilär säni and verrik cälâl-ı ilâhiyä bizi apar qoy yerimizä. Dedi olsun dästûr verräm sizi pärilär aparar amma gäräk mänä bir neçä gün misafir olasız. Nâzik-bädän Gözünün yaşın baharın bulutu kimi tökür, götürüb göräk bu qıza nä cur yalvaracax bälkä buları apara qoya yerlärinä Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Här elmä bälätsän pärilär şâhı,
Tanırsan Allahı yetir o yarä bizi.
On säqqiz il düşmän älindä çähmişäm âhı
Sevärsän Allahı yetir o yarä bizi.
(6+5)

Ämmâ sözläri deyib gözlärinin yaşını tökür, göräk öbürü kälmäsin necä deyir? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Qoyma xäcâlät çäkäk bizi şäh-zâdä,
Mäzämmät yoxdu Şirin ilä Färhâdä
Gözälliktä yoxdu tayın[1284] dünyâdä,
Tanırsan Allahı yetir o yarä bizi.
(6+5)

Dedi män sizi yollandıracağam, män özüm Müsälmânäm vä harda Müsälmân görsäm ona kömählik eliyäcağam. Häzrät-i Süleymânın rûhuna and işmişäm ägär kömählih elämäsäm rûhu tutar mäni. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, ärz eliyim eşidänlärin sağlığına:

Üräyimin bu häqiqi sözüdü
İntizâr qalan bu qızların gözüdü,
Adım Simizâr Yämän Şahı'nın qızıdı,
Tanırsan Allahı yetir o yarä bizi.
(6+5)

Reyhân Päri qızlara dedi sizi göndäräcağam, ama bir neçä gün burda mänim yanımda qalın, mänim bağrım çatlıyır,[1285] üş günnän sora sizi verräm aparallar.[1286] Bular ähd û peymân elädilär üş gün orda qalsınlar. Bular orda qalmaxda olsun, İslâm qoşunuyla küffâr qoşunu cäng elämaxda olsunlar. [28]Sözlärim sär-mänzil-i mä'vâda o yerdä qaldı ki qızlar Reyhân Päri'ye üş gün qonağ oldu. Reyhân Päri verdi däf tänbûr ney ärgävân säsi âsimänä büländ oldu. Bular burda qalmaxda olsunlar, o täräftän İslâm qoşunuynan Särhäng-i Şâmi'nin qoşunu

[1284] . Tay: eş.
[1285] . Bağrım çatlıyır: Sıkılıyorum.
[1286] . Aparmax: Götürmek.

cängidädilär, qan su yerinä axır. Eleyki täbl-i bâzgäşt[1287] vurulsun, bular cängidän baş aşsınlar, Şikâri götürüb Särhäng-i Şâmi'yä nâmä yazdı: Ki mäbâdâ[1288] qızlara äl tapasan, ägär birinin başınnan bir tük[1289] äksiy olsa, dämâr rûzigarınnan çıxardaram. Eleyki nâmä gälsin bunun älinä, bunun qızlar yadına düşdü. sâhib-i kitâb yazır: O qädr işmişdi mäst alämindäydi. Durub o duvâr sänin bu duvar mänim özün yetirdi Härämxâniyä. Bu xäbäri verdilärr ona ki qurbân gözlärin aydın olsun, özüvünküdä qoşuub ona, qızları aparıblar. Särhäng-i Şâmi'nin äyyârları var idi, qızların räddin tutsunlar, xäbär verdilär ki qurbân qızların räddi gedir düşür Meşe-yi Mählekä'yä. Qızlar gedib düşüb tilismä. (Tilism-i Heyhâtä) Särhäng-i Şâmi götürüb Şikârinin nâmäsinin cävâbında yazır ki qızlar gedib düşüb Meşe-yi Mählekä, Tilism-i Heyhâtä. Sän ägär oğlansan day männän işin olmasın get oların dalısıca.[1290] Eleyki bu xäbär gälsin yetişsin Şâh-ı Dârä oğlu Şikâriyä, Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri äl eliyib xäncärä, ki özün aradan aparsın. Oyannan bu yannan yığışıblar qoymuyublar ki nä olub? Şâh-ı Dârä oğlu Şikâri götürüb bu dilllärinän göräh nä desin, bändä dä ärz eliyim eşidenlerin sağlığına:

Canım läşkär äl götürün siz männän,
Fäläk häsrät qoydu o yârä mäni.
Tâzä tâzä qurtulurdum govgâdän,
Fäläk häsrät qoydu o yârä mäni.
(4+4+3)

Keyvân Sovdagär yeriyib yaxına Şikâridän su'âl eledi. Şikâri dedi: Keyvân Sovdagär qulqğ as deyim da nä olubdu?

Yaman växtä äcäb düşdüm hünärdän,
Gileyliyäm[1291] zämânädän fäläktän,
Qızların beşi dä gedibdi äldän,
Fäläk häsrät qoydu o yârä mäni.
(4+4+3)

Ammâ götürüb sözünün täxllüsün bu dillärinän desin, bändä dä ärz eliyim:

İskändärdän vardı mändä nişânä,
Bu yer gäräk qannan dönä ümmânä,
Çox iltimâs ettim män o sübhânä,
Fäläk häsrät qoydu o yârä mäni.
(4+4+3)

Keyvân Sovdagär çox nâ-rahat oldu, üz dolandı Şâh-ı Dârâ oğlu män belä ehsâs eliyirdim, sän din dâvâsı eliyisän, İslâmiyätlik davası eliyisän, män bülmürdüm sän döt dana qızdan ötür cäng eliyisän. On säqqiz il sänin nâmûsin qaldı Särhäng-i Şâmi'nin älindä äl tapabülmädi ona,

---

[1287] . Täbl-i Bâzgäşt: Savaşta Geriye dönüş davulu.
[1288] . Mäbâdâ: Sakın.
[1289] . Tük, tüy: Saç.
[1290] . Dalısıca: Arkasınca.
[1291] . Giley: Şikayet.

mägär sänin Allâhın yoxdu? Ägär Allahın yâr olar gedärsän tilismdän dä çıxardarsan. Bäs män neynämäliyäm? Dädi götü nâmänin cävâbında yazgınan ki, Särhäng-i Şâmi män qız davası elämiräm ki sännän, män sännän din dâvâsı eliyiräm. Sännän qız dâvâsı elämiräm ki, gedib gedib da. Şikâri nâmänin cävâbında bunu yazsın, ämân-nâmä yazılıb ki cäng olmasın. Qızlar da orda eyş û nûşä mäşgûldular.

Sizä xäbär verim kimnän? Cähändâr'dan. Cähändâr dayılarının yanında bir iddä qoşun cürrüyüb, gälir dädäsinin kömäyinä. Hamısı üzünä niqâb salıb ki tanınmasın, pärçäm dä vurmuyublar. Gälib elä ki Şâm'ä yetişdi, dästûr verdi çadırları qurdular. Särhäng-i Şâmi gördü bir iddä qoşun gälir amma pärçämläri yoxdu. Qâsid yolladı ki ägär bizä kömäh gälmisän, bäs orda niyä düşmüsän? Gälginän Şâm'ın özünä. Cävâb verdi qâsidä ki män Müsälmânäm, Kâfär dägiläm sänä kömäy olam. Dästûr verdi pärçämi vurdular çadırın üstünä. İslâm pärçämi. Şikâri gördü ki bunun pärçämi İslâm pärçämidi. Bu da adam yolladı. Buna da cävâb verdi ki: Män düzdü Müsälmânäm, amma sännän dä işim var Särhäng-i Şâmi'ynän dä. Çün nänäsi demişti ki Şikâri'nin bir dana da oğlu var indi orda pählävandı, bunun pählävan olmasını istiyirdi ki buda pählivan olsun. Şikâri dübârä xäbär göndärdi ki oğlum sözün nämänädi? Dedi eşitmişäm sänin bir dana oğlun var mänim onnan işim var. Ammâ Şikâri qoymadı oğlu gessin. Eleyki sähär oldu, Şikâri qoymadı Cähângir gessin Cähändâr'ın meydanına, Şikâri özü getdi. Bulara düşmende durdu tämâşâyä. Sâhib-i kitâb yazır ävväl gün bular ikisi dädä bala küştü tuttular. Çün Cähändâr qäbûl elämädi dedi män sänin üzüvä şämşir çäkmäräm, män küşt tutacağam. Axşâm olanda Cähângir yeridi meydânä: Ata can gäl bu sevdâdän äl çäk, axı doğru däyil ki oğul durmuş yerdä dädä cäng eliyä. Dädä cängdän äl çäkib, bular iki qardaş küştü tutular. Sâhib-i kitâb yazır üşgün bular küştü tuttular. Axirdä Şikâri yeridi yaxına: Oğlum axı de görüm sänin bunnan sözün nämänädi? Niyä bizinän cäng eliyisän? Dedi eşidmişäm ki bu sänin ärşäd oğlundu. Män o du ki bunnan cäng eliyiräm. Şikâri bu sözdän nâ-râhand oldu, axı mänim neçä dana oğlum var ki ärşädi bu ola. Eleyki olar gäliblär öz çadırlarına, bular gäliblär öz çadırlarına, tämân İslâm pählävânları döredä dolanırdılar. Qeys-i Rämmâh- Äräb, Şirzâd-ı Tigzän dörädä dolanırdılar, bir näfärin qadiri yoxid cıngırın çähsin. Eleyki çadırlarına getdilär, minâ-yı şärâb gätiriblär, yeyiblär içiblär. Şikâri çox nârahandidi. Firûz Äyyâr dedi: Qurbân çox narahatsan? Dedi gärähdä nârahand olam, bir niqâb-dâr gälib mänim qabağıma. Firûz Äyyâr dedi nârahand olma sabbahlarıma bälli olar ki o kimdi. Şikâri üz dolandırdı: Necädi ki bu muâmiläni qoymayax qalsın sähärä, gedib o cävânnan mänä xäbär gätiräbilärsän? Dedi mänim başım üstä, o qädri zämân çähmäz män sänä o cävannan xäbär gätirräm. Firûz Äyyâr gäldi çadırların yanında dolanırdı gördü bir çadırdan säs gälir. Yeriyib yaxına gördü ey dâd-ı bi-dâd Yûsif Äräb burdadı, qardaşları döräsindä oturub. Cäng eliyän

cävân da orda otumuşdu. Bu qulağın yatıddı ki görüm bular nämänä danışıllar, gördü ki buna diyillär, o sänin dädändi, yaxcılığı yoxdu, sän get düş qädämlärinä. Dedi İmkâni yoxdu, män gäräk gücümü ona bildiräm, ägär o mäni yıxsa dädäyä ärşäd oğul odu, ägär män yıxsam ärşäd oğul mänäm. Firûz Äyyâr bunu eşidändä bildi ki bu Xorşid-ı Bânû'nun oğludu ki oda Yûsif Äräb gilin qardaşlarıdı. Yeridi varid oldu içäri, bular gördü Firûz da gäldi. Bulara dedi gedib mozunu Şkâri'yä diyecağam. Cähândâr dedi mänim cängim tämâm olmuyunca demağa häqqin yox. Buna doyunca pul verdilär. Dedilär and iş heş kimä demiyäcağam. Dedi başıv üçün bir näfär adama demiyäcağam. Eleyki bunu yola saldı gäldi, Cähândâr bunun dalınca adam yolladı, get gör bu gedib diyäcax yâ yox? Firûz Äyyâr eleyki gäldi vârid[1292] oldu çadırın içinä, Sälâm, Äleyküm sälâm. Şikâri üz dolandırdı: Firûz de görüm nä xäbär gätirdin? Dedi xäbär gätirämmädim. Dedi sän ölmüyäsän burda bir işgâl vardı ki sän demisän. De görüm niyä demisän? Sän Firûz olasan, gedesän bülmüyäsän o kim ola? Şikâri and verdi, [Firûz Äyyâr] dedi män sizä demiräm. Ey sütûn, män sänä deyiräm. Män bülmüräm ki bu Sâhib Qırân, o arvaddarıylı alır, qoynunda saxlıyır, bilmiräm näcur olur ki buları yadınnan çıxardır? Üzün tutub sütuna diyir ki yanı män sizä demiräm, ama olarda dörädä oturub hamısı eşidir da. Yûsif Äräb gilin bacılarından Xorşid-ı Bânû'dan bir dana oğlan be-nâm-ı Cehândâr o gälibdi. Eleyki bunu desin qâsid qeyitti Cähândâr'a xäbär verdi. Cähândâr äl elädi şämşirä özün yetirdi hara? Şikâri olan çadıra. Bu qaşdı girdi Şikâri'nin dalına[1293]. Bunu tutublar. Dedi äl saxla, män sänä and işmişdim ki bir näfärä demiyäcäğäm, män bir näfärä demämişäm ki män sütünä demişäm. Bular başladılar gülmäyi. Cähândâr yeridi qolların saldı Şikâri'nin boynuna, dädä bala qol boyun oldular, öpüşdülär. Cähândâr üz dolandırdı: Män fäqät[1294] istirdim görüm ärşäd hankımız olacayıx? Sän mäni yıxsaydın sän ärşäd olcaxdın, män yıxseydim män ärşäd olacaxdım. Bir'dä istiridm bizim gücümüzü düşmän bilsin. Şikâri dedi: Här hansız här hansuza fâiq gälsä zor gälsä o böyük qardaşdı. sâhib-i kitâb yazır vä ähsindä kitabda çäkibdi: Şikâri bir çinâr ağacı görsädi dedi: Här kim o ağacı bir zärbädä qälämliyib ikiyä bölsä, mänä erşäd oğul odu. O dedi sän ävväl vur, bu dedi sän ävväl vur, firsändi verdilär Cähândâr'a. [Kasetin bu bölümünde kopukluk var.] Cähângir bir dana oxunan ağacı rişädän çıxatsın atsın känârä, ärşäd oğul Cähângir oldu. Bular bu cur qalmaxda olsun, indi xäbär verim sizä kimnän? Qızlardan. Pärilärdän bir neçäsi Reyhânä Päri'yä xäbär verdi ki: Dädän Säräfrâz Şâh gälir säni görmeye. Qızın emân älnnnän käsildi.[1295] Ey dâd-ı bi-dâd, män bu qızları neyniyim, mänim dädäm[ä] döhdür deyibdi, sän gäräk äcämnän bir qız alasan, dädämin oğlan evladı

[1292] . Vârid olmaq: İçeri girmek.
[1293] . Dal: Arka.
[1294] . Fäqät: Yalnız.
[1295] . Eman elinden kesildi: Kendini kaybetti.

olmaz. Egär äcämdän birin alsan, sänin oğlan evladın olacax. Män neyniyim? Neynämiyim? Pärilärdän örgätdi, ki siz durun buları aparın buları gizledin. Tâ dädäm buları görmesin. Eleyki Säräfrâz Şâh gälib, oturub. Dädä bala bular öpüşdülär görüşdülär, yeyillärv içillär. Gäcä gäldi arayä, eleyki gecä gälsin arayä, yeyib içib xoş olub, indi näzärinä nämänä gälsin, dedi qızım. Dedi: Bäli. Dedi mänim näzärimä gälän bu mähävvätädä[1296] äcäm var. Dedi: Yox dädä. Dedi dädävä yalan danışma, iyi gälib mänim burnuma däyib. Dedi bälki säbâ yeli äsir, yel gätirir. Gecä mövqeyi yatmax gäldi araya, bu durdu getdi yatsın. Yatdı, amma ilan vuran yatdı bu yatabilmir. Sâhib-i kitâb yazır ki Säräfrâz Şâh'ın yarısı devdi yarısı adam, özüdä nümâyände-yi Süleymândı. Gülistân-ı Erem'de padişahdı, özüdä nümâyände-yi Häzrät-ı Süleymândı. Bu gördü yatammır, gäldi qızın oyatdı. Qızım Reyhânä, män yatabilmiräm, buralarda adam var. Dedi and iş. Dedi dädä başıv üçün burda adam yoxdu. O düz and işdi ha, dedi burda adam yoxdu, väli aralıda özü gizledib da. Bu inanmadı. Durdu balaru axtardı. De burda de orda getdi buları taptı. Qızların yapışdı däst-i bändinnän[1297] gätirdi çadırın içinä. Yetirmağ hämin[1298] cälâd istädi: Qurbân qıble-yi 'âläm sağolsun, kimin ömrü tämâmä yetişib? Başıynan bädäninin arasında ayrılık salım? Dedi män gör kimnän ötürü çalışıram? Mänim qızım mänä yalan and içir. Vur bu qızın boynunu. Gör ağa qızlar nä hâlä qalar? Bu qabğa[1299] getdi yalvarmağ üçün qäbûl elämädi, cällâdä dedi vur bu qızın boynun. Qız gördü belädi dedi dädä cân qoy män neçä kälmä söz dyim, väsiyätimi eliyim. Dedi: Deginän. Qız götürüb bu dillärinän göräk nä diyäcäk? Bändä dä ärz eliyim:

Hökm eyleme üstüme gele cellâd,
Män cavanan ata öldürmä mäni.
Şirin yolun gözlür dâyim Färhâd,
Män cavanan ata öldürmä mäni.
(6+5)

Qan eyler
Divân eyler,
Dost mäni bu halda görse,
Yâ ölär ya qanıma qan eylär.
(Bayatı)

Niyä säni öldürmüyäm? Sän mänä yalan and işmisän. Män sänä hardan üräk yandırım? Dedi ata can axı män biläni sän bilmisän? Qulağ as sözümä. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Bilirsän niyä bu cannan geşmişäm?
Doldurub äcäl câmını işmişäm?

[1296] . Mähävvätä: Alan.
[1297] . däst-bändinnän: Elinden, bileğinden.
[1298] . Hämin: Zaman.
[1299] . Qabaq: Ön.

Bular qonaxdılar mehmân etmişäm,
Päşimân olarsan öldürmä mäni.

(6+5)

Oyan dağlar,
Al qana boyan dağlar.
Bu yan zülmätxânadı,
Necädi o yan dağlar?

(Bayatı)

Dedi niyä päşimân olaram? Dedi dädä qulağ as deyim da niyä päşimân olarsan? Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Qızın Reyhâniyä meşä bändärdi,
Sänin nâmärdliğin halim döndärdi,
Buların sâhibi evlâd-ı İskändärdi,
Päşimân olarsan öldürmä mäni.

(6+5)

Yâr qana,
Yâr sözünü yar qana.
Qanadı qırılmış sonayam,
Sıxılmışam yar qana.

(Bayatı)

[Reyhân Päri] Dedi män rämlidä[1300] görmüşäm. Bular evlâd-ı İskändärdi. Gälällär Gülistân-ı Eräm'ä padişahlığıvı älinnän alallar. Säni şahlığın da älinnän gedär. Dedi necä bura gäläbülär? Bura tilismidi, Rüstäm eliyäbülmädi bura gälsin. Dedi buların dedesi İskenderdi ki zülümât'a getdi. Dedi: O zaman Süleymân varidi. Qız gördü nä qädr diyännän sora dedi day özün bülärsän. Bular bele qalmaxda minâ-yi şärâbı arıya qoydular. Simizâr'ä dedi ki: Gäl bu meydän tök män içim. Dedi sän kimsän? Dedi män Säräfrâz Şâham. Gülistân-ı Erämin şahıyam. Süleymânın nümâyändäsiyäm. Dedi mänim sahabım var onu çağır gälsin, hünärivi görüm ki sän mäni sahibimnän alasan, onnan sora sän nä desän elä olsun. Dedi sänin sâhibin hardadı? Dedi mänim sâhibim Şâm'dadı. Dedi bura bax görüm, sâhibin gälsä bura gücü çatmaya säni mänim älimnän ala, onda mänä bäli diyärsän? Dedi oanda män sänä käniz[1301] ollam. Bunun [Säräfrâz Şâh'ın] bir dana pärisi var, be-nâm-ı Encüm Päri. sâhib-i kitâb yazır bu yirmi döt satın ärzindä küräni dolanıb gälib oturardı. Encüm Päriyi istädi, dedi bir nâmä yazıram aparasan veräsän Şâm'da Şâh-ı Dârâ oğlu Şikâriyä, gälä bura tâ görüm män bularınan neynämäliyäm? Dedi qurbân män nâmäni aparram, bu şärtinän ki sän yazmıyasan, Simizâr özü yaza. Dedi nâzänin özn yazasan? Dedi eybi yodu yazaram. Ey dâd-ı bi-dâd kağaz qäläm

[1300] . Räml: Falcıların kullandığı taşlar.
[1301] . Keniz: Cariye.

qoyuldu Simizâr'ın bärâbärində yerä, göräk Simizâr Şikâri'yä nämänä yazır? Bändä ärz eliyim äziz dusların sağlığına:

Sänä qurbân olum Şer Şikâri,
Nâmzädin düşüb düşmän älinä.
İstiyillär incitsinlär Simizâr,
Simizârın düşüb düşmän älinä.
(6+5)

Sözü yazır Gözünün yaşın baharın bulutu kimi ruxsârinä rävân eliyir. Alıb dübâräsin belä yazsın:

Düşmän istäyir girä mänim qäsdimä,
Äl vermäräm nâmärdlärin dästinä,
Äcäl köynäyin geyib äyninä,
Simizârın düşüb düşmän älinä.
(6+5)

İstir sözünün täxällüsün desin, ärz eliyim eşidänlärin sağlığına:

Simizâr yolunu gözlär ölüncän,
Ölüm yeydi yardan ayrı qalıncan,
Cähângiri hämrâh elä yanıncan,
Simizârın düşüb düşmän älinä.
(6+5)

Härcâyinin müxännäsin, nakasın,
Doğru sözün düz ilgarin görmädim.
Çox çähdim dünyâdä gädâlär ....
Nâmusun, geyrätin arın görmädim.

Nâmänin ayağın imzâlayıb üstün möhr elädilär, verdilär Encüm Päri'yä. Encüm Päri nâmäni götürüb rävâne-yi râh oldu.

O oyan täräftän gälmäktä olsun, eşid dâsitâni kimnän? Müzrûq, Müşrüb dän ki Särhäng-i Şâmi'yä kömäyä gäliblär. Firäng Padişâhlarıdılar. Zälzälä Zängi gälib. Zälzälä Zängi Şikâri'nin qärdäşi täräfinnän gälmişdi, ama Müsälmân olmuşdu, Şikâri tutulannan sora qeyidir gedi. Bir dä Zärqâm gälibdi, bular oturublar, yeyillär içillär, mey mäclisidi. Särhäng-i Şâmi'yä üz dolandırdılar ki sän bu İslâm qoşunu'ynan baş edebülmürsän? Dedi sabah ola göräsiz, orda iki pählivân var biri Şikâri biri Cehângir. Bu yan täräftän Müzrûq, Müşrüb'ün äyyârları çoxdu, amma bir äyyârları vardı adına Çârık Äyyâr diyällär, yetmiş iki sûrätä girär. Buunu istädilär qabağına on tabax qızıl qoydular ki gedäsän bu iki näfärin başın gätiräsän, özün istämirik. [29] Särhäng-i Şâmi on tabax qızıl verib Sâriq Äyyâra (Müzrûq'un, Müşrüb'un äyyârıdlraı bular, Firäng Pâdişâhlarının), ki gessin Şikâri'ynän Cehângir'in başın getirsin bulara. Särhäng-i Şâmi deyir ägär bu iki näfär olmasa İslâm qoşunu döneyliy[1302] eder, män genä gün çıxannan gün batana pâdişâh ollam. Sâriq Äyyâr gelib yetişdi İslâm qoşunu'na.

[1302] . Dönehliy: Dönüklük, dönmek.

İslâm qoşunu içində dolanmaqda olsun. Gün orta zämânıdı, cäng yoxdu, äyyârlar häräsi bir täräftä. Ämmâ eşid xäbäri kimnän? Encüm Päri'dän. Encüm Päri göverçin üzündä gälib yetirsin İslâm qoşununa. Gördü bir näfär äyyâr sini sini dolanır. Dedi sän ölmä bunu güdäcağam görüm bu nädän xâtirä dolanır? Gälir yetirdi Şikâriynän Cähângirin yatdığı çadırı tapdı. Eleyki vârid olsun içäri, Encüm Päri gövärçin[1303] sûrätindä qondu çadırın berâbärindä yerä. Gördü bu äyyâr bi-hûş dârunu çıxardıb, Şikâri vä Cähângir'in burnuna tutdu. Encüm Päri Şikâri'yi görändä bir göyüldän min göyülä aşıq olur. [Sâriq Äyyâr] äl elädi ki xäncärä [Şikri'nin] başın kässin, Encüm Päri bir sehr oxudu (äbä büvä zärä zärnä püf) Sâriq Äyyâr'ın xäncär älinnän düşdü yerä. Baxdı gördü bir gövärcin oturub, bildiki buda sehr-gärdi.[1304] Çün o âdämi-zâddı, bu päri-zâddı onun elmi pärizâda çıxmaz. Encüm Päri bir dana da sehr oxudu, böyüh bir uqâb oldu vurdu bunu çängäsinä, apardı. Säräntdib Däryâsı'nin yanında bir ağac var idi, möhkäm[1305] säridi[1306] o ağaca, nämäneynän? Başının tüküynän. Äl elädi tâziyânäyä,[1307] döt yüz dana tâziyânä vurdu. Dedi nä iş görürdün? Dedi Särhäng-i Şâmi mänä on tabax[1308] qızıl[1309] veribdi, gäl sänlä oları öldürax qızılların yarısın verim sänä. Dedi bağladım burda qiyâmätä kimi qalacaxsan. Başımın tüküynän. Dedi kimä bağladın mäni? Dedi sövgülümün qılıncının ucuna. Dedi sänin sövgülün kimdi? Dedi elä Şikâridi. Deyib düzäldi yola. Gälib oturub Şikârinin başı üstä. Hänûz Şikâri ayılmamışdı. Bu dillärinän göräk nämänä desin? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Nä yaymısan xâb içindä,
Gätirmişäm xäbär sänä.
Bülbülül ayrılıb gülnnän,
Gätirmişäm xäbär sänä.
(4+4)

Gördü Şikâri ayılmadı. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Sebâ däyär tel örpäni,
Baxanda göz xireleni,
Üräktän seviräm säni,
Gätirmişäm xäbär sänä.
(4+4)

Şikâri gözlerin açanda gördü bir qucax tel döşänib bunun sinäsinä. [Şikâri dedi:] Nâzänin sän kimsän? Nä üçün gälmisän bura? Dedi câvan qulağ as deyim:

Sözlärm yetdi tämâmä,

[1303] . Göverçin: Kuş türü.
[1304] . Seh-gär: Sihirbaz.
[1305] . Möhkäm: Sert.
[1306] . Säridi: Sardı.
[1307] . Taziyânä: Kırpaç
[1308] . Tabax: tabak.
[1309] . Qızıl: Altın.

Qoynumda var cüt şämâmä,
Encüm gätiribdi nâmä,
Gätirmişäm xäbär sänä.
(4+4)

Dedi nâzänin nä nâməsi gätirmisän? İki älli nâməni qoynundan çıxadıb verdi Şikâri'yä. Şikâri oxusun, məzmûnunnan xäbär-dâr oldu. Qızların Meşye Mehlekede Tilism-i Heyhâtä düştüklärini dedi. Säräfrâz Şâh'ın älindädilär dedi. Simizar bu nâməni yazıb. Şikâri dedi: Sän getginän sağlık olsa män gedäräm. sâhib-i kitâb yazır ki Encüm Päri getdi yoldan genä döndü. Şikâri hara gedir, Şikâri'nin başı üstündä gedir, äl çäkämmir. Şikâri Şâh-ı Şücâ'nı yolluyur ki sen getginän qızların yanına, män Firûz Äyyâr'ınan gäläcağam. Şikâri dä Mänzär Şâh-ı Yämäni, Keyvân Sovdagär'i, Cähângir'i Cähândâr'ı, Şirzâd-ı Tigzän'i hamısın yığıb cäräyanı olara dedi. Dedi män getmeliyäm. Cähângir dedi: Ata can! qoy män gedim. Dedi sän kämär-bästä däyilsän, Sâhib qıran däyisän. Sän burda qalmalısan, män gediräm, ämmâ düşmän bilmäsin ki män qoşunda yoxam. Bir dä väsiyätim odur ki ägär Şâm'ı alsaz, Keyvân Dilâväri Şâm'da padişâh eliyin. Firûz Äyyâr'a dedi: Dur äyağa Şikâri Firûzsuz gedäbülmäz. Firûz Äyyâr'ınan bu rävâne-yi râh[1310] oldu. Säräfrâz Şâh yeddi dana tilisim bağıyıb Şikâri'nin adına, Meşe-yi Mählekä'dä özüdä näzärinä qoyubdu ki här bir tilismä on il dâvâ eläsä olar yetmiş il. Şikâri gälib bura çatana kimi qocalar[1311] gedär, qızlar mänä bäli diyär. Eleyki gäldilär Meşe-yi Mählekä qädäm qoydlar birinci [tilismä], bir dana tilismidi, tämâm cänävar, qurt. Şikâri äl eliyib şämşirä Encüm Päri dä başının üstündädi. Encüm Päri sehr oxuyub, Şikâri buları öldürdü, yoxsa Şikâri olarınan hardan baş edäcäyidi? İkiminci tilismi şer, üçümüncü päläng, dördümüncü bäbr, beşiminci äcâyib heyvânatdı, olarıda öldürüb geşdilär. Altımıncı yetirdi bir dana däryânın känârinä, däryâ bütün qandı. Şikâri dayansın dursun, Encüm Päri üz dolandırdı: Dilâvär bura kimi säni gätimişäm, väli burdan o täräfä mänim qudrätim yoxdu, bunun sehrini män bilmiräm. [Şikâri dedi:] Sen kimsän? Dedi män Encüm Päri'yäm, nâme gätirän. Şikâri qaldı neyniyim neynämiyim? Encüm Päri üz dolandırdı: Dilâvär män eşitmişäm sän kämär-bästäsän, sänin bir payın var häxdän. Bunun xâtirinä[1312] düşdü, durub dästnamaz aldı iki räkät namâz qılıb. Götürüb bu dillärinän Şikâri göräk nämänä diyäcäk? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Qâdir Allah budur sännän diläyim,
Özün düzält bu işläri düzäldän.
Sâkit ola bälkä mänim üräyim,
Özün düzält bu işläri düzäldän.
(4+4+3)

[1310] . Revâne-yi râh oldu: Yola koyuldu.
[1311] . Qocalmaq: Yaşlanmak.
[1312] . Xâtirine düşmek: Aklına gelmek

Götürüb bu dillärinän âh û nâlä eliyir, Bändä dä ärz eliyim äyläşän eşidänlärin sağlığına:

Bir bağbanan älim üzülüb bağdan,
Nä yazdan gül därdim nä dä bahardan,
Necä äl götürüm män Simizâr'dan,
Özün düzält bu işläri düzältän.
(4+4+3)

İstir sözünün täxällüsün yetirsin, ärz eliyim dosların sağlığına:

Qâdir Allâh özün eylä çâranı,
Kim sağaldar sevgi vuran yaranı?
Şikâriyäm gedim gäzim haranı?
Özün düzält bu işläri düzäldän.
(4+4+3)

Söz tämâm oldu, ağlıyıb bi-hûş oldu, genä kim gäldi bunun rüyâsinä? Genä Xızr Peygamber özün yetirdi ora. [Xızr Peygamber Şikâriyä dedi:] Şikâri, oğlum bäyä män sänä Bâtil-i Sehri[1313] örgätmämişäm? Sän niyä yadınnan çıxatmısan axı? Dedi onu burda desäm, yol tapabülläm gedäm? Dedi oğul o Bâtil-i Sehridi, onu harda oxusan, işin peş gedär. Xızr Peygamber bir däst libâs verdi, Şikâri'nin geydirib äyninä,[1314] bir kämär bağlıyıb belinä, Xızr Peygamber gâyib olsun, Şikâri gälsin özünä, gördü libaslar äynindä kämär belindä. Durub äyağa märkäbinä sävâr olsun, Bâtil-i Sehri oxusun, nä däryâ, nä su, nä qan heş zad [qalmadı.] Märkäbi heyliyib, Märkeb-ı Äjdâxâr yeridikçä äyağının altınnan toz qalxır. Gedir bir yerdä gördü susuzux buna çox äl verdi. Yeddiminci tilism dä gördü bir qarı, övrät oturub bir ağacın dibindä eyran satırı. Bu yan täräf dağdı, bi yan täräf biyâban.[1315] Bir dana da mäqqârä var. Eleyki yetirib qarı nänä. Sälâm, Äleyküm sälâm bala. [Sordu] Nä iş görüsän? Dedi ayran satıram bala. Dedi axı bu çöldä biyâbanda sän nä ayranı satısan? Dedi bala burda müştäri çox olar, yol üstüdü. [Şikâri dedi:] Axı sän burda neynisän? Dedi al-ver eliyiräm, eyran satıram. [Şikâri dedi:] Üräyim yanır, onnan bir kasa veräbilisän män içäm? Dedi bala niyä verämmiräm? Bu Märkeb-ı Äjdâxâr'dan düşsün yerä alıb kâse-yı ayranı istir çäksin başına, Firûz Äyyâr qarıya dedi: Al qabaxcan sän iş görüm. Qarınınn äl ayağı titrädi. Necä işsin bunu? El ayax titrädi kâsä älinnän düşdü yerä, eleyki älinnän düşändä yerä, qarı dâd çäkdi ki: Ay gälin bular mäni öldürdülär. Firûz xäncäri basdı bunun qarnına. Eleyki qarı öldü, yeddi dana närrä dev o mäqqârädän çıxdı gäldi Şikârinin üstünä. Şikâri äl eliyib şämşirä, buların altısı öldürdü, onuda tutdu qoydu ayağının altına. Dedi xätâ-kâr öldüräcäyim, deyin görüm siz kimsiz burda? Dedi säni and verräm cälâl-i İlâhiyä mäni öldürme deyim da. Mänim bir neçä söz väsiyätim var sänä onnan sora öldürsen dä öldür. Bu ibârät ola Şütür-sär Dev'dän

[1313] . Bâtil-i Sehri: sihiri etkisiz hale getiren dua.
[1314] . Äyinä: Üzerine
[1315] . Biyâban: Çöl.

Bu dillärinän göräk Şütür-sär Dev Şikâri'yä nä deyäväk Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Bäni-âdämdän män özüm eşidmişäm,
İyid gäräk bastığını käsmäyä.
Säräfrâz dan ötür candan geçmişäm,
İyid gäräk bastığını käsmäyä.
(4+4+3)

Dedi bizi Säräfrâz Şâh qoyub bura, mämûrdi tilismidi ki sän gälib burdan geçändä säni öldüräk. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin ärz eliyim eşidänlärin sağlığına:

Ävväl sözüm budur sänä ey cävân,
Necä geşdin däryânı tutmuşdu qan?
Diyäräm kälmäni ollam Müsälmân,
İyid gäräk bastığını käsmäyä.
(4+4+3)

Dedi Müsälmânolsan öldürmäräm. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin vä adın desin, ärz eliyim eşidänlärin hamısının sağlığına:

..... ilän nân û nämäk yiyällär,
..... libâsı xırka-pûşi giyellär,
Mänim adıma Şütür-sär'dä diyällär,
İyid gäräk bastığını käsmäyä.
(4+4+3)

Bu özü devdi ämmâ başı dävä başına oxşardı. [Şütür-sär Dev] Üz dolandırdı: Cävân mäni öldürmäginän, mäni özüvä qulâm-ı hälqä-beqûş[1316] eläginän, özümdä Müsälmân ollam. Bu oldu Müsälmân, Özüdä sâhib-i kitâb yazır bir dana nal götürdü saldı qulağına qulâm-ı hälqä-beqûş oldu. O qarı da ki öldrdüz o Nänä Câdûidi ki Säräfrâz Şâh qoymuşdu bura siz burdan geçändä sizi öldüräk. Eleyki bunu âzâd eledi, Şütür-sär Dev gessin, durub äyağa märkäbä sävâr oldu, qädäm qoydu Meşe-yi Mählekä'yä. O yan täräftän Encüm Päri yetirdi özün Säräfrâz Şâh'ın huzuruna. Sälâm, Äleyküm sälâm. [Säräfrâz Şâh dedi:] Hä de görüm Encüm Päri neçä gündü getmisän Şikâri'dän bir xäbär? Dedi Şikâri qädäm qoydu Meşe-yi Mählekä'yä. [Säräfrâz Şâh dedi:] Danışma lävänd-i xärâbatı, necä qädäm qoyabilär Meşe-yi Mählekä'yä? Yeddi yerdä män onun adına tilisim bağlamışam. Dedi män neynim, Bâtil-i Sehri başarır gälibdi. Dedi män neyniyim? Şikâri dayanıb burda Märkeb-ı Äjdâxâr kişniri. Ey dâd-ı bi-dâd, eleyki görsün Şikârin'i tez bir dana mäntär oxuyubdu, qızların hamısı çadırdaydı, çadır göz önünnän gâyib olsun. Öz qızı Reyhânä'ni qızlara mämûr elädi ämma çün qızın elmi çoxidi, Şikâri'ni därväçädän baxan kimi görürdü. O Şikâri'ni görür väli Şikâri nä Reyhânä'ni görür nä qızları göräbilir. Säräfrâz Şâh bunu peşvâz elädi. Eleyki vârid olsunlar

[1316] . Qulâm-ı hälqä-bequş: Kulağı küpeli köle.

çadıra, bir neçä kälmä danışdılar, yedilär, işdilär, minâ-yı şärâb qoyuldu arayä. Bular burda söhbätä mäşgûl olsunlar, qoruq şeypuru çäkilib hamı yatsın, Firûz mäşgûl oldu öz işinä, özün verir bu çadıra, o çadıra qimätli şeyläri götürürdü. Säräfrâz Şâh'ınan ki Şikâri danışır, Reyhân Päri çadırın yelkanınnan baxır, deyir pärvärdigârâ göräsän belä ä cävân olar? Män qiyam qiyâmät olsa bu oğlannan ayrılmaram, elä bu mänim sövgülümdü. Qızlar belä göründä Reyhânädän soruşdular: Bäs niyä halın elä oldu? Heş zad demädi. Säräfrâz Şâh Şikâri'yä dedi: Bilirsän säni niyä bura gätirmişäm? Dedi qurbân desän billäm. Dedi sän iki däqiqä äyläş burda ta män gälim. Çıxıb Reyhânä'ni çağırdı.Dedi hän dädä can nä färmâyişin vaar? Dedi qızım sänä bir neçä kälmä sözüm vardı. Dedi de göräk. Götürüb bu dillärinän göräk nä diyäcäk? Reyhânä Päri'yä nä deyir Säräfrâz Şâh:

Sän mänim istäkli bir äziz qızım,
Bir sözüm var onu yerä salma sän.
Ağzımda söhbätm üräktä sözüm,
Bir sözüm var onu yerä salma sän.
(4+4+3)

Dedi ata can sänin üräyindäki söz nämänädi? Dedi qızım qulağ as deyim da. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Ägär baxsan üräyimdä yaraya,
Rähmin gälär mänim täk bi-çâriya
Säni verim qızım gäl Şikâri'ya,
Bir sözüm var onu yerä salma sän.
(4+4+3)

Dedi yox ata. Harda üräyinin içindän gälir amma istiyir qızın verä Şikâriyä qızların birin ala. Dedi qızım qulağ as sözümä, götürüb öbürü kälmäsin bu dillärnän desin:

Säräfrâz Şâh bir ärz eyläyir sänä,
Bu qädär yara gäl vurma sinämä.
İndi mänim işm düşübdü sänä,
Gäl sözümü qızım yerä salma sän.
(4+4+3)

Genä biraz sazax mazax elädi, gördü dädäsi äl götürän däyil, dedi sözüvü qäbûl elädim. Säräfrâz Şâh dedi biz içäridä oturduğumuzda sän gälärsän içäri vä Şikârinin dizinin üstündä oturarsan, sorasını män düzäldäräm. Eleyki Säräfrâz Şâh geldi biraz üstünnän geçip, Reyhânä Päri gäldi. Şikârinin gözü sataşanda gördü ey dâd-ı bi-dâd eläbil hûri-yi qılman'dı.

Gäm çäkmä göyül mäclisä cânan genä gäldi,
Bu qâdir-i bi-rûhä verän can genä gäldi.
Bir neçä gün olmuşdu gününm tirä[1317] gämindän,
Şâd etdi mäni ol mäh-ı tâbân genä gäldi.
(Mefûlü, Mefâilün, Mefâilün, Feülün)

[1317] . Tirä: Karanlık.

Şikâri gördü tämâm o gözällär ki sövmüşdü, bunun bir telinä däymäzlär. Fırlandı dolandı gäldi oturdu Şikâri'nin qucağında. Qız eleyki oturdu Şikâri'nin qucağında qolların saldı Şikâri'nin boynuna. Şikâri Säräfrâz Şâh'a üz dolandırdı: Qurbân bu kimdi? Bäs niyä bä belä eliyiri? Dedi o mänim qızımdı, çün sän özün şahsan vä bir dilâvärsän, onu neçä yerdän istiyillär o da säni sövüri. Mändä istiräm oların heş birisinä vermiyäm, onu peş-keş[1318] eliyäm sänä. Şikâri sözün ağzında käsdi, dedi qurban yalan deyisän. Biz gäräk räsminän rûsuminän,[1319] ägär sän düz diyisän, mänä bir kağaz ver. [Säräfrâz Şâh] Dedi mänim başım üstä. Säräfrâz Şâh äl elä kagaz qälämä. Yazdı da imzaladı da, dedi diyisän sigäsindä oxuyum. Dedi: Bäli. "Be qânûn-i İslâm vä be färmân-ı Süleyman" sigäsin oxuyub, oldu bunun hälâlı. [Säräfrâz Şâh] Dedi: İndi sän dä o qızların birin peş-keş eliyäsän mänä. Şikâri dedi: Män bülmüräm ki qızlar hayandadı? Sän yerin bilisän, yola gäsinlär bura görüm sen hansısın itisän? [Säräfrâz Şâh] Reyhânä Päri'ye dedi get qızları gätir buraya. Reyhânä Päri qızları gätirdi. Eleyki vârid olsunlar çadırın içinä, oturdular bir bir. Dedi de görüm bu qızların hansın istisän männän? Säräfrâz Şâh Simizâr'ın biläyinnän tutdu, dedi män bunu istiräm. ey dâd-ı bi-dâd Şikâri baxdı gördü on säqqiz il bu göz dustağı çäkib, zindanda qalıb. Dedi qurbân heş onnan mänim cäräyanımnän bâ-xäbärsän? Dedi cäräyanız nämänädi? Dedi qulağ as deyim da. Götürüb göräk Şikâri Simizâr'ın bâräsindä nämänä diyäcäk? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Gäl sänä söyläyim pärilär şahı,
O mänim ürägim bu cismimä candı..
On säqqiz il gqalıb düşmän älindä,
O mänim canımda rûh û rävândı.

(6+5)

Säräfrâz Şâh dedi indi ki bunu vermädin, (tutdu Nâzik-bädän'in biläyinnän) o sänin, bunu verginän mänä. Dedi qulağ as onun da fälsäfäsi çoxdu, ärz eliyim. Götürüb bu dillärinän göräk Säräfrâz Şâh'a nä deyir:

Säni numâyändä eylädi Süleymân,
Mäğrib'dän Mäşriqä eylädi färmân,
O qız männän ötür olub Müsälmân,
O din-i İslâm'a pärçäm vurandı.

(6+5)

Män aşıq qan eylär,
Divan eylär qan eylär,
Dost mäni bu hâldä görsä,
Yâ ölär, ya qanıma qan eylär.

(Bayatı)

[1318] . Peş-keş: Sunmak.
[1319] . Resm ü rüsüm: Adet ve gelenekler.

[Säräfrâz Şâh] Dedi xeyli xûb buda sänin, oanan da äl götürdü, yapışdı Gonça Läb'in biläyinnän ki Şikâri'nin gälinidi, Cähângir'in xanımısıdı. Şikâri'nin gözläri doldu. [Säräfrâz Şâh] Dedi: Dilâvär halın niyä äväz oldu? Dedi qulağ as deyim da niyä äväz oldu: Şikâri öbürü kälmäsin bu dillärinän desin göräk nä cur olacaq:

Yengi[1320] yengi bağçaların barıdı,
Almasıdı, heyvasıdı, narıdı.
Şikâri diyär o Cähângir yârıdı,
O ärşäddi özü böyük aslandı.

(6+5)

Märd atası,
Doldur ver märdä tası,
Nâmärt gälib mär olmaz,
Olmasa märd atası.

(Bayatı)

Säräfrâz Şâh üz dolandırdı: Necä ki Cähângir yarıdı? Dedi bäli, o mänim ärşäd gälinimdi. Cähângir mänim oğlumdu, bu da onun äyâlidi. Onda gäräk yazasan Cähângir özü glä. Seräfrâz Şâh dedi: O da sänin olsun bu da sänin olsun. Barı bu känizlärdän birin verginän. Ammâ äzizim insan gäräk tikäni täk yemiyä. Gäräkdi olardan veräydi, amma olardan da vermedi. Dedi ki oların icâzäsi männän däyil. Olar Simizârın kennizleridi. Biri Mâh-ı Zämin di, biri dä Pärizâd. Män eliyäbülmäräm olara väkilliy eliyäm. Üz dolandırdılar Simizâr'a. Simizâr ne dese yaxşıdı? Hâşâ bu mäclistän, Säni Häzrät-i Süleymân nümâyändä eliyibdi, väli män baxıram sänin ädäbivä sänä heş tulambarçılıx da yaraşmır. Män oların başmağın sänin üstüvä sürtmäräm. Simizâr üz dolandırdı Şikâri'yä: Biz säni bura çağırdık bizi satmağa? Bäs Şikâriliğin harda qalıb sänin? Şikâri üz dolandırdı Säräfrâz Şâh'a: Män buların heş birin sänä verrämäräm. Dedi bäs niyä män qızımı sänä verdim? Dedi vermäyäydin. Säräfrâz Şâh qızı Reyhaniyä dedi: Sän dur get. Reyhân Päri Şikâri'yä göz elädi, gözlä mäni säni älinnän alar ha! Reyhânä dädäsinin sözün yerä salmasın, durdu ayağa. Ayağa duranda Şikâri yapışdı bunun däst-bändinnän. Dedi otur yerä sän mänim käbinli äyalımsan hara gedisän? Säräfrâz Şâh dodağın vurdu dodağına: "Zäräbä, zärnä, äbä büvä püf." Bu şadır oldu nasırga[1321] kimi bir şey. Hamısın yığdı bir yerä çadıra qaxdı göyä. Säräfrâz Şâh özü dä. Dedi säni dä öldüräcäktim väli çün sâhıb qıransan, get mänim dalımcabr da gälmäginän. Şâh-ı Şücâ' yä Simin Päri bir dana päri peş-keş elemişti.o da gövärçin olup uşdu getdi. Şikâri özünä gäldiğindä Firûz Äyyâr'la üş gün lälä-giryan dolansınlar, sâhib-i kitâb yazır üş günnän sora Şâh-ı Şücâ bulara ras geldi. Dedi Şâh-ı Şücâ, män getmäli oldum qızların dalısıcan, gedäsän, mänim

[1320] . Yengi: Yeni.
[1321] . ?

oğlanlarıma diyäsän, dädävüz getmäli oldu dubârä qızların dalısıcan. Şâmı alannan sora Keyvân Dilâväri Şâma padişah qoyarsız ve Keyvân sovdagär ki ibârät ola Sâleh sovdâgär onuda väzi qoyasız. Şâh-ı Şücâ' gälsin Şâm'ä sarı, Firûz Äyyâr'ınan Şikâri gedillär hara? Qızların dalısıca. O oyana gessin bular bu yana, Şikâri üz dolandırdı Firûz sän bilärsän biz hayana getmeliyıx? Dedi: Sâhib qırân ägär biz istäsäk gedäk Gülistân-ı Räm'ä ävväl gäräk gedäk Säräṇdib'ä. Säräṇdib'dä Häzrät-ı Adämin qädämgâhın ziyârät eliyäk. Här ikisi yol gälilär, Ustâd belä näzmä çäkibdi ki: Bir ay yeksärä yol gälännän sora, bir yerdä yatmıştılar. Gecänin bir växtindä Şikâri gördü ki çox sızıltı säsi gälir, Firûz da yatıbdı. Durdu o yana bu yana qulağın yatıtsın, sızıltı säsi gälän sämtä getmağa mäşgûl oldu. Gedib gördü bir näfäri bağlıyıblar ağaca bir dana nâzik tükünän, munun sızıltısı âsimânä büländ oldu. Üräyi yandı buna, yetirdi yaxına: Oğlan säni niyä bağlıyıblar bura? Dedi Dilâvär ägär mäni burdan açasan, dünyâ malınnan säni gäni eläräm. Älin atdı bu tükü qırsın, gördü mahâl-ı ämridi, qırılmır. Bu eynidä Firûz yuxudam ayılsı gördü Şikâri yox, gäldi gördü onun ipin şämşirinän käsäcäk dedi Şikâri dayan, sän dur dalıda görüm. Dedi sänin adın nämänädi? Dedi mänim adıma Sâriq Äyyâr diyällär. Män Särhäng-i Şâmi'nin yanınan gälmişäm, özüm dä Müzrûq, Müşrüb'un äyyarlarınnanam. Dedi näyä gälmisän? Dedi bir näfär gälibdi adı Şikâri, (Tanıyabilmir ki bu Şikâridi.) män onun vä oğlunun başın aparacaxtım Särhäng-i Şâmi'yä. [Şikâri] Dedi säni kim gätirib bağlıyıb bura? Dedi mäni Encüm Päri getirb bağlıyıb bura oların başın käsändä mänim älimnän xäncär düşdü, sora bir üqâb sûrätindä mäni vurdu çängäsinä vä gätirib bağlıyıb bura hämdä mänä döt yüz dana tâziyânä vurub, getdi birazdan sora gäldi, döt yüz danada onda vurdu, dedi qal burda qalmalısan. Firûz Äyyâr baxdı Şikâri'nin üzünä, dedi käläyin käsginän da. Äl elädi Şämşirä, şämşiri qilâfinnän çıxadanda dedi bu nä iş görür? Dedi elä bu Şikâridi, istir säni açа burdan. [Şikâri] bir bana şämşir vurdu, ağacınan Sâriq Äyyâr'ı aradan böldü, yarısı düşdü o yana yarısı düşdü bu yana. Onu cähännämä vâsil eläsinlär rävâne-yi râh oldular. Gälib yetirdilär Säräṇdib Däryâsı'nın känârinä. Gördü gäşti dayanıb, tâcirler mal vurullar, olarda gäştiyä mindilär rävâne-yi râh oldular. Şikâri tor atıb gäştinin içinnän balıx tutular yesinler, günlärin bu cur sovublar. Üş gün yol getdilär, üç günnän sora här täräftän Yâ Allâh säsläri gäldi. Şikâri dedi nolub? Dedilär naqqa istir gämini gärq eläsin. Balıxdan böyük xâlıxdı. Balıxdan böyük dünyada bir şey olmaz. Rävâyätdä vardı diyällär: Ucubunux[1322] dâyim däryâdän balıx tutardı, vä onu günün küräsindä tutardı pişirärdi yiyärdi. Günlerin bir günü bir balıx tutmuşdu, tutmuşdu günün küräsinä, xeyläh saxlıyannan sora ki saxlıyıb gün pişirsin bu yesin, dönüb baxır ki balığın nä başı däryâdän üzülüb nä quyruğu. Balığı täzädän

[1322] . ?

atır däryâyä qışqırır qoyur qaçır. Şikâri neynädi? Şikâri ävväl hämmişä Allahı yâd elär. Şikâri götürüb bu dillärinän göräk Allahä necä yalvarır? Vä blığı (naqqanı) nä cur öldüräcäk? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Käştimiz gärq olur däryâdä,
Nûhä näcât verän yetiş hayayä.
Sän özün rähm elä biz Müsälmânä,
Nûhä näcât verän yetiş hayayä.
(6+5)

Şikâri götürüb öbürü kälmäsin bu dillärnän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Fäläk mänä sitäm etdi doyunca,
Ölüm yeydi bu dünyâdä qalınca,
Män gediräm nazlı yarın dalınca,
Nûhä näcât verän yetiş hayayä.
(6+5)

Şikâri istir sözünün täxällüsün yetirsin ärz eliyim eşidänlärin sağlığına:

Hamı färyâd çäkir edir äl-ämân,
Şikâri därdinä gäl eylä därmân.
Şiälär ağası o Şâh-ı Märdân,
Nûhä näcât verän yetiş hayayä.
(6+5)

Şikâri oxu qoydu çille-yi kämänä naqqanın gijgahın[1323] nişânä tutdu, ele neceyki nişânä tutmuşdu, vurdu naqqanın beyninän. Däryâ oldu tämâm qan. Tâcirler yığışdılar buların döräsinä häräsi bir tas qızıl getirib verdilär, hämd û sänâ yerine getirennän sora yollarına qoyuldular. Bir neçä gün getiktän sora yetiştilär däryânın känârına. Bular tacirlerdän ayrılsın Säräندab'ä täräf rävâne-yi râh oldular. Säräندib'ä iki ağaş aralı bir dana bağ vardı, bağ kimindi? Humâyûn Şâh. Humâyûn Şâh'ın bir dana qızı var be-nâm-ı Qämär Rûx. Qämär Rûx'un dâyäsi känizi çoxdu, amma birinin adı Emberdi, adına Ember Dâyä diyällär. Şikâri gil gäldi yetişdilär bu bağa. Şikâri Firûza dedi bu gecäni bağda qalax vä bunnan bu yana yolu burdan soruşax. Gäliblär bağın qapısın döysünlär, bağban gäldi qapıya. Kimsiz?[Şikâri] Dedi: Allah qonağıyux. Dedi: Allaha da qurban olum, qonağına da. Ammâ män burda bağbanam, Şahın qızı gälib bura, män eliyäbülmäräm sizi qonağ eliyäm. Şikâri dedi: Olsun yolu bize görsät biz nä cur Säräندibä getmeliyik? Dedi mänim qapını aşmamalıyam, mäni güzäşt eläyin. Qapını örtdü çıxdı getdi. Bular galdılar bağın känârindä. Gecä oldu, xurd û xuräk yox, neyliyäk? neylämiyäk? Şikâri dedi Firûz män istiräm yatam. Dedi acımızdan öllük axı. Şikâri yatannan sora Firûz dä başın qoydu yerä, ämma Firûz gördü yatabilmir. Niyä? Bağdan bir ney

[1323] . Gijgâh: baş.

däf tänbûr, ärgävân säsi asimânä büländ olubdu. Dedi: Pärvärdigârâ göräsän bu bağda nämänä vardı? Biraz qulağın yatıtsın,[1324] gördü babam çalıllar, oxuyullar, eyş eliyillär. Firûz neynädi? Bunun bir torbe-yi äyyârısı var idi. Gätirib qoydu bärâbärindä yerä. Bunun içindä köhnä mündäris libasdan zaddan var idi. O libâsları çıxardıb, qoydu bärâbärindä yerä, öz libasların soyunub, pünhân elädi. Bir ayağına köhnä bir çarıx geydi, bir ayağına da givä[1325] geydi. Kämändi atıb düşdü bağın içinä. Mının bir dana neyi var idi. yeddi bänd idi. Bäddärin açar yığar torbuya, çıxardanda da bäddäri qoşar, bu olar ney. Gälib gördü bir qäsridi üş dört täbäqä, hûrilär mäläklär gözällär tämâm yığışıb bura. Çalrlar oxuyullar eyş û işrätä mäşgûldular. Hovuzun känârindä Firûz neynädi? Börün verdi yerä, neyi saldı dodağına. sâhib-i kitâb yazır bir Hümâyûn başladı neydä bu neyin säsi däydi Qämär Rûx'un qulağına ki Humâyûn Şâh'ın qızıdı. Dedi qızlar äl saxlayın görüm, mänim bağıma mägär hezârdestân[1326] gälibdi? Bu nä säsdi gälir mänim qulağıma? Hammı sakit, qulax verdilär. [Qämär Rûx dedi]: Ember Dâyä çıx bir döräni dolan gör bu säs hardan gälir? Mänim bağıma kim gälib? Ember Dâyä çıxdı getdi ney säsi gälän yerä, gördü bir pirânä kişidi, börün verib yerä. Ember Dâye dedi: Dur ayağa xanım istir säni. Dedi män gedäbülmäräm, get xanıma de gälsin bura. [Ember Dâye] Geldi dedi xanım bir näfär kişidi dedim xanım istir säni, dedi get xanıma denän gälsin bura. Dedi Ember Daye män necä gedim ora onu gäti bura. Ember Dâyä getdi dedi. [Firûzu] Dedi män gedäbülmäräm, qıçım sınıbdı. Göydän câdû aparırdı, mäni salıb bura, yeriyäbülmäräm. Qämär Rûx dedi: Män Särändibin şahının qızıyam, necä durum gedim onun yanına, qıçı sınbdı, ged al dalıva gätir. Ember Dâyä galin geyimin birisidi, getdi bunu aldı dalısına. Firûz Äyyâr minib Ember Dâyä'nin dalısına, getdi qızların yanına. Eleyki vârid olsun, qızların yanına, qızlar hammısı baxıb buna qah qaha çäkib güldülär. Qämär Rûx dedi bu nä väzdi? Dedi mäni göydän câdû aparırdı, salıb qıçım sınıb, libâsım da yoxdu ki däyişäm, iynä sapım yoxd ki tikäm. Otuttular bunu bir yerdä. Ney çal görüm dedi. Bu neyi salıb dodağına, başladı çalmağa. [Qämär Rûx] Dedi bu ney çalmağı kimnän öyränmisän? Dedi biz elä dädä babadan ney çallıx. Bu bizim dädä baba käsbimizdi. Dedi sänin ki bu hünärin vardi barı bir dana oxuyannan oynuyannan götür yanınca, sän yaxcı pul qazanasan. Dedi mänim bir oğlum var ikimizi câdû aparırdı, mäni bağın içindä salıb, onu da bağın eşiyindä. Day indi bilmiräm ölübdü ya qalıbdı? Nä qädär pul qazannan o aparar qumarda o yanda bu yanda utuzar, elä oxuyar, elä oynuyar. (Başladı täriflämäyä.) Kimi deyir? Şikâri'ni deyir istir gätirä bağa. [Qämär Rûx] Ember Dâyä'ni çağırıb huzûrinä dedi gedin baxın görün, nä cûr oxuyur?

[1324] . Qulaq yatıtmak: Dinlemek
[1325] . Eski ayakkabı.
[1326] . Hezârdestân: Bülbül.

Bular gäldilär gördülär ey dâd-ı bi-dâd. Bağın känârində bir dana märkäb dayanıb, bir näfär dilâvä dä yatıbdı.

"Zi sovlät päläng û zi heybät ke ân
Ki yäzdân päräslân hämûn rehberân."[1327]

Eger älinä bir dämir parçası alsa dünyanı vurar dağıdar. Bular dolanırdılar Şikâri durdu. Dedi xanım nämänä axtarısız? Dedi bağda bir kişi var dedi bağın känârında mänim bir çäng sâzım var, ki oxur oynar, onu axtarırıx. Şikâri bildi. Dedi: O mänäm da, oynuyanda balaca görünnän, baxma yekäliyimä. Durublar, yapışdı Märkeb-ı Äjdâxâr'ın cilovunnan, saldı içäri. Qızlar sağında solunda gälib vârid olsun içäri, Şikâri gördi Firûz özün nä väzä salıb, pänâh aparram Allah'a. Geçändä yavaca Firûza dedi: Xätâ-kârın birisi, köpey oğlu axı män märyämäm. İş galdı ki mänim başıma gätirmiyäsän sään? Dedi säsivi çıxatmagınan, bevaxt gätimişäm ya az gätimişäm? Geç otur yerä da. Ämmâ Qämär Rûx baxdı gördü bu bir dana oğlandı, pärvärdigâr-ı mütä'âlin[1328] käräm däryâsı cûşä gäländä bunu yaradıb. Başınnan gözünnän şahlıx tökülür. Qämär Rûx annadı. Dedi na-rahand olma o sänin şatırındı. Bu väzä düşüb ki sänä dä burda yer eläsin. Qämär Rûx Şikâri'yä üz dolandırdı: Dedi dedgörüm, sän hara gedisän? Hardan gälisän? Dedi nâzänin qulağ as deyim da: Şikâri götürüb bu dillärinän göräk nä diyäcäk bändä ärz eliyim dosların sağlığına:

Güzäşt eylä mäni sän ey şah-zâdä,
Bilmiräm ki nä mäkâna gediräm?
Säni gördüm sevgim[1329] düşdü yadıma,
Bilmiräm ki nä mäkâna gediräm?
(6+5)

Dedi sän bilmirsän hardan gälib hara gedisän? Dedi yox vallah bilmiräm. Qulağ as deyim. Götürüb öbürü kälmäsin bu dillärnän desin:

Ay gözäl çox olar däryâda mâhı,
Cämâlıvı görän heş çäkmäz ahı,
Götürüb aparıb Pärilär Şâhı,
Bilmiräm ki nä mäkâna gediräm?
(6+5)

Dedi sänin sövgülüvü Pärilär Şâhı aparıb? Dedi Bäli. Dedi sänin öz adın nämänädi? Dedi qulağ as deyim da. Götürüb öz adın bu dillärinän desin:

Şikâri'nin yox kimsädän härâsi,[1330]
Geyibdir äyninä cäng libâsi,
İndi männän ötür tutubdu yâsi

[1327] . ز صولت پلنگ و ز هیبت که آن که یزدان پرستان همان رهران

Görünüşü kaplan gibi, heykeli öyle iridi. bütün Pehlivanlar ona hayranidi ve onu taklit ederlerdi.

[1328] . pärvärdigâr-ı mütä'âl: Yüce Tanrı.

[1329] . Sevgilim.

[1330] . Härâs: Korku.

Bilmiräm ki nä mäkâna gediräm?
(6+5)

Qämär Rûx üz dolandıtdı: Kim sännän ötür tutubdu yâsi? Dedi sevgilim. Beş gözäldi, ikisi äyâlımdı, biri gälinimdi, ikisi dä dâyäläridi. Pärilär Pâdişâhı, Säräfrâz Şâh sehr gücünä oları mänim älimnän alıbdı. Dedi dilâvär dünyanın arası mägribdän mäşriqä gözäl ola, hamısı sänä gälä gäräk mäni dä alasan. Män Humâyûn Şâh'ın qızıyam, çün sännän bir yerdä oturdum yedim işdim, çâräsi yoxdu gäräk mäni dä alasan. Firûz bunu eşidir. Dedi xanım nä qädär män evlänmämişäm o eliyäbülmäz evlänsin. Qämär Rûx dedi säni dä evländirik da. Dedi sän kimi istisän? Dedi män özüm dä biliräm o özüdä bilir. Deyir axı kimdi? Deyir mimmişäm dalısına da. O Ember Dâyä'ni istiräm. Ember Dâyä dedi män sännän bir dästärxanda çöräh yemerem, ona getmäräm. Firûz bir dana hava çaldı ordakilärdän heş biri oynuyabilmädi. Fiûz gedib üstü başını düzätdi gäldi dedilär bu kimdi gälib? Gäldi bir oyun oynadı ki hammı heyrätä qaldı. [31] Sözlärim sär-mänzil-i m'ävâda o yerdä qaldı ki Firûz libâsın äväz eliyib vârid oldu mäclisä. Ember Dâyä dedi: Bu kimdi? Şikâri dedi: Bu Firûzdu da. Bu inanmadı. Firûz dedi: Mäläkä män çaldığım havanı heş kim oynuyammadı indi män özüm oynuyum. sâhib-i kitâb yazır här älinä bir dana şey aldı, başına qoydu, çiyninä qoydu, qalının üstündä bir dana gülün üstündä elä ounadı ki demağ olar älli dana mällax saldı.Hammısı heyrete galdı. Ember Dâyä dedi Qämär Rûx'a siz Allah görün neyniyäsin mäni veräsic bu Firûza. Firûz Äyyâr'ın qulağı ordaydi. Dedi sän ölmüyäsän män malı olmayan arvadı almaram. Embär dâyä dedi: Nä qädär istäsän pul var qoxma.

Bular bu söhbätdä olsunlar, qızın iki dana qardaşı var. Birinin adı Şähnâzdı birinin adı Şähbâz. Bular şikârä çıxmışdılar, yolları düşür bağın känârinä görüllär säs gälir qapını döyüllär. Bağnban gälir qapıya, görür qızın qardaşlarıdı ve bir iddä dä qoşun var yanlarında. Qeyidir qıza xäbär verir ki qardaşların çıxıb şikârä, bir iddä qoşununan qapını döyüllär, icâzä verisän açım gälsinlär yâ yox? Qız perişân oldu Şikâri dedi: Niyä belä eliyisän? Dedi mänim qardaşlarım pählävandı, quş quşluğuyla mänim bağıma qanat salabilmäz. Ägär gälsälär bura säni dä öldürällär. Bağban qapını aşsın bular vârid olsun içäri. Eleyki vârid olsunlar içäri gördülär ey dâd-ı bi-dâd bacının yanında bir näfär dilâvär oturub. Yetirdilär bular äl elädilär şämşirä, cumuldular[1331] Şikâri'nin üstünä. Şikâri tutub bların däst-bändinnän şämşir ällärinnän düşdü yerä ikisinin. Äl eliyib yapışdı kämärlärinnän buları qozadı göyä. Birin sağ älindä birin sol älindä. Dedi: And ola Yäzdân-ı pâkä, ägär näfäs çäkäsiz iküzüdä öldürräm, oturun yerdä görüm nä deyisiz mänä? Ele ki ikisindä qoydu yerä. Dedilär dilâvär sän nâ-mährämsän axı bu

[1331] . Cummak: Yügürmek.

bizim bacımızdı. Şikâri dedi qulağ asın görün sizä nä deyiräm. Şikâri götürüb bu dillärinän göräk bulara ne deyir:

Märd oğlana xilâf u şär yaraşmaz,
Varıdı başında bir göhärdän tacı,
Här bağa bağçıya ... . yaraşmaz,
Bu şirin ağzımım etmeyin acı.
(6+5)

Härkäs öz yerindä sakit oturub, Şikâri götürüb öbürü kälmäsin bu dillärnän desin:

Şikârçıyam nâmärd toru qurmaram,
Mäzlumların heç vaxt boynun burmaram,
Na-käslä nân u nämäk yemäräm,
Bu şirin ağzımım etmeyin acı.
(6+5)

Qızın qardaşları dedilär: Sen ägär dediğin qädär olsan yaxşısan. De göräk sänin adın nämänädi?

İskändär babamnan vardı nişânä,
Bac alıbdı pärçäm vurub Ummânä,
Gäräk xäyânät olmasın İslâmä,
Şikâri düşmänä vermiyib bacı.
(6+5)

Qızın qardaşları dedi: Sen evlâd-ı İskändärsän, bäs bu yanlarda neynisän? Mözûnu mäträh elädi. Säräfrâz Şâh mänim beş dana nâmûsimi älimnän alıb, sehr gücüynän götürüb aparıb Gülistân-ı Ereme, Män indi oların dalısıcan gediräm. Dedilär: Ägär sändä biz nâ-märdlik görmäsäk ölänä kimi sänä qulam ollux. Dedi nä nâ-märdliyi? Dedilär: Ägär bizim bacmızı almasan, biz sändä nâ-märdlih görürük. Dedi xeyli xûb mänsizin bacıza qardaş gözüynän baxırdım. Dedilär onda bacımızı götüräk gedäk şährä babamızın yanına mözûnu diyax, sän dä gälärsän babamızdan istärsän. Bäli bular gedib babalarına dedilär ki Şâh-ı Dârâ oğlu Şikâri istir gedä Gülistân-ı Erämä yolu burdan düşübdü. Babaları geldi onun peşvâzına, Şikâri bular belä görändä Firûz'a dedi mänim sinämdä bir neçä söz var onu sänä deyim. Şiâri götürüb göräk nä desin? Bändä dä ärz eliyim eşidänlärin sağlığına:

Şükr eyläräm birliyivä ey Xudâ,
Bu busâtı Süleymânä vermädin.
Sänin cälâlivä deyim märhäbâ,
Bu busâtı Süleymânä vermädin.
(6+5)

Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin ärz eliyim eşidänlärin hamısının sağlığına:

Leylâ häsrätinnän Mäcnûn saraldı,
Züleyxâ meylini Yûsifä saldı,
Färhâd külüng ilän başını yardı,
Bu busâtı heç insânä vermädin.

(6+5)

Alıb dübâräsin belä desin:

Baba İskändä täk bağladı bändi,
Här yana gedändä mindi sämändi,
Fäläk Şikâriyä verdi fırsändi,
Bu celâlı heç insânä vermädin.
(6+5)

Sözlärn tämâm eläsin, vârid oldular şährä. Bunu peşvâz u pey-ändâzınan apardılar Dârül'imâriyä. Bir qedri yeyiblär içiblär [Şikâri dedi]: Mänä qädäm-gâh-ı Adäm Säfil'ullahı mänä nişân verin. Män istiräm gedäm qädäm-gâh-ı Adämi ziyârät eliyäm. Bäli räh-nûmâ olublar Şikâri'ni gätirdilär gädäm-gâh-ı Adämä. Eleyki buranı ziyârät eläsin, Şikâri bir qädri ağlıyıb bunu hûş apardı. Bir pay da Şikâri'yä Qädäm-gâh-ı Adämdä verdilär. Eleyki bu yatdı, âläm-ı rüyâdä buna diyillär ki "Şikâri Gülistân-ı Eräm'ın padişahlğı sännän olacax." Humâyûn Şâh öz özünä dedi bu evlâd-ı İskändärdi, män gäräk buna bir nümâyiş veräm, ta bunun hünärin göräm. Şikâri'ye üz dolandırdı: Oğlum bizim bu däryâda çox yaxşı märkäblärimiz olar. Bulardan birin tutabilsen, çox yaxşı olar sänin üçün. Sän bunnan bu täräfä devlärinän, pärilärinän täräf olacaxsan. Şikâri dedi tutaram. Şikâri özün vurdu däryâyä, bir o qädr zäman çäkmädi, däryâdan bir dana märkäb tutdu. Märkäbin adına nä deyillär? Märkäbin adına deyillär Ügâb-ı Devzâd. Şikâri Märkeb-ı Äjdâxâr'ı qoyacax qalsın burda, Burdan bu yana Ügâb-ı Devzâz'ınan gedäcax. Ügâb-ı Devzâd'ı tutannan sora Qämär Rûx'u verdilär Şikâri'yä, vä Ember Dâyä'ni dä verdilär Firûz Äyyâr'a. Bir neçä gün eyş û işrätä mäşgûl olannan sora istillär ki bular gessin Gülistân-ı Eräm'ä sarı, Şikâri üz dolandırdı: Nâzänin çün män gedäcağam, sänä bir neçä kälmä sözüm var. Götürüb Qämär Rûx'a bu dillärinän göräk nä deyir? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Başına döndüğüm Qämär Rûx yarım,
Qulax ver sän indi neçä kälâmä.
Oğlanlarım ägär gelip soruşsa,
Diyärsän ki gälmişdi bu mäkânä.
(6+5)

Sözü diyip Qämär Rûx'un gözünün yaşı axır. Şikâri götürüb sözünün öbürü kälmäsin bu dillärinän ärz eläsin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Zamanä dolanıb bir zaman olsa,
Fäläk aramıza ayrılık salsa,
Allah versä sändän bir oğlum olsa,
Bu bazû-bändi verärsän nişâna.
(6+5)

Män aşıq yar qana,
Yâr sözün yâr qana,

,,,, vurmuş sonayam,
Sığınmışam yar qana.
(Bayatı)

Şikâri bir cüt bâzû-bänd verdi, qız Gözünün yaşın baharın bulutu kimi ruxsârinä rävân eliyir.

Dedi: Allâh bir oğlan verdi adın nämänä qoyum?

Dedi

Şikâri däryâda eylär şikâr,
Männän bu sözleri saxla yâdigâr,
Cähângir Cähândâr, Cahânbexş olar,
İndi getmeliyäm män Gülistânä.
(6+5)

Bu dağda maralım var,
Ox däyib yaralım var,
Nä gecä yuxum gälär,
Nä gündüz qärârım var.
(Bayatı)

Şähnâmedä dä var bu adlar. Şikâri üz dolandırdı: İki dana oğlum var biri Cähângir, biri Cähândâr, ägär sännän dä oğlum olsa adın Cähânbexş qoyarsan. Bir cüt bâzû bändidä verdi ki ägär bunu bağlasan män harda olsam gälär tapar. Ya ki qız olsa cähâziyäsin, här bir şeyin görär. Şikâri bâzû bäddäri versin, sänä ärz eliyim Firûz'dan. Ustâd belä näzmä çäkibdi: Firûz da bir dana tülkü quyruğu verdi, öz xanımısına, Ember Dâyä'yä ki uşağ olannan sora bu tülkü quyruğun bağlıya bir dana ağaca zada, heş zad bunun döräsinä dolanabilmäz. Ele ki yola düşdülär, az gediblär çox gediblär, Hädd-ı Sädd-ı Pärizâd'ä vä Divzâd'ä yetiştilär. Säräfrâz Şâh'ın bir qardaşı var adına Elâvä Şâh deyillär. Devlärin pâdişâhıdı. Säräfrâz Şâh'da Pärilärin Padişâhıdı. Elâvä Şâh'ın bir dana oğlu var adına Zärdân deyillär. Elâvä Şâh Säräfrâz Şâh'dan qızını neçä däfä istiyib vermiyib buna. Här sefärindä yüz min dev aparar gene şikäst yiyär gälär Kûh-ı Kâfda sakin olar, ta yüz min qoşun dübârä yığa gedä Säräfrâz Şâh'ınan cäng eliyä. Bular Hädd-ı Sädd'ä gälib yetirdilär. Şikâri dästûr vrdi Firûza ki: Çâdırımızı qur göräk. Eleyki çadırı qurdular, [Şikâri dedi]: Firûz gör hardan bir ovdan, ceyrannan, gör tapabilärsän? Firûz süpängi götdü düşdü dolanmağa. Firûz süpänginän iki dana ov şikar elädi. Oları gättilär, başın käsiblär soyublar, ätinnän ot qalıyıblar,[1332] kebab eliyillär yeyillär. Bir gördülär ki Ügâb-ı Devzâd bir kişnädi.[1333] Firûz bir çalıdan çıxdı baxdı, gördü iki dana närrä dev budu ha gälir. Gälib dayandılar çadırın qabağında. Dedilär cävân biz bu çadırın içinä yerläşmärik, çıx gäl eşiyä sözümüz var sänä. Şikâri çıxıb eşiyä. [Şikâri dedi]: Bäli färmâyişiz nämänädi? Dedilär bizim pâdişâhımız harda bäni-âdäm görsä ona çox xidmät elär. Sizin gälmağızı

[1332] . Ot Qalamaq: Ot yakmak.
[1333] . Kişnemek: Şıha çekmek.

bilibdi. Bizi äziyät eliyiri ki kim bu bäni-âdämläri gätiribdi bura? Sändän xâhiş elirik ki gedäsän onun yanına, kim säni bura gätirib diyäsän. Durublar çadırı zadı yığışdırıblar, ba-häm gäldilär. Eleyki gäliblär vârid oldular buların därbârına, Elâvä Şâh üz dolandırdı: Oğlum de görüm säni hansı devlärdän gätiribdi bura? [Şikâri dedi]: Män özüm gälmişäm, män o sän diyän adamlardan däyiläm. Dedi indi ki özün gälmisän, sän çox xoş gälmisän. Bulara päziralıx elädi. Minâye şârâb qoyuldu arayä. Yedilär işdilär. Elâvä Şâh üz dolandırdı: Oğlum hardan gälisän? Hara gedisän? Nä äcäb bu yanlarda görsänisän? Söhbätä mäşguldular, buların başına yığva yığıb,[1334] ceşn tutublar, Elâvä Şâh üz dolandırdı: Mänim çalgıcularım gälsinlär. Bäli mänim çalgıcularım gälsinlär, qıx näfär Firûz baxdı gördü ki nävâzändä düzülüb bir birinin dibinä. Firûz baxır birinin biynızına, birinin başına birinin quyruğuna, gördü buları häräsinin älindä bir dev bıynızınnan, kärgädân bıynızınnan, ov bıynızınnan, başın dälip, götün dälib, bir dana ip salıb. Bular başladılar çalmağı, dadada, dududu. Firûz'unan Şikâri gördü ki az qalır dağlar çöksün, mägz istiyir ki dävâm eläsin bu säsä. Firûz dedi ki qurbân, buları bizä görä çaldırısan? Dedi: Bäli. Dedi day bizä görä çalsalar bäsimizdi, bura kimi görär. Firûz äl elädi torbe-yi äyyârdan o neyi çıxatdı. Firûz başladı neyi çalmağa. Şikâri'nin üräh därdä gäldi. Şikâri alıb bu dillärinän göräk nä desin? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Mey verdilär işdim oldum mästânä,
Bilmiräm ki nâzlı yarım hardadı?
Ölsäm dä halaldı minnät yox canana,
Bilmiräm ki o cananım hardadı?
(4+4+3)

Elâvä Şâh üz dolandırdı: Cävân mägär sänä nä olubdu ki? Olmaya sän dä âlûdäsän? Dedi qulağ as. Üräk yaralıdı. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Ölänäcän[1335] yar yolunda ağlaram,
Sinäm üstün çarlı çapraz dağlaram,
Ürägimi häqiqätä bağlaram,
Bilmiräm ki nazlı yarım hardadı?
(4+4+3)

O güneylär,
O guzeylär, o gün eylär,
Häsrät häsrätin görändä,
Bayramın o gün eylär.
(Bayatı)

Dedi oğlum bilmirsän sänin sevdiğin hardadı? Dedi niyä. Alıb sözünün dübâräsin desin:

[1334] . Yığva yığmak: Tören yapmak.
[1335] . Ölenecen: Ölene dek.

Şikâriyäm işdim älinnän bâdä,
Ezäldän gülmüyüb üzüm dünyadä,
Ağlaram Simizâr düşübdü yadä,
Bilmiräm sevgimin gözü yoldadı.
(4+4+3)

Birde män,
Doldur içim birdä män,
Ömr azaldı gün geşdi,
Cavan olmam birdä män.
(Bayatı)

Sözlärin tämâm eläsinlär. Dedi sänin sevgilin hardadı? [Şikâri dedi] Mänim sövgülümü Säräfrâz Şâh götürüb aparıb Gülistân-ı Eräm'ä. Dedi sän ki padişahsan niyä gälib qalmısan dağın dâmänäsindä? Dedi Säräfrâz Şâh'dan demäginän, o mänim qardaşımdı. Oğlum Zärdân var, qızın istiräm oğluma amma vermiri. Şikâri biraz fikrä getdi. Reyhâne Päri bunun äyalıdı, Meşe-yi Mählekä'dä alıbdı. Şikâri'yä göz elädi demiyäsän ha Reyhâne Päri'yi män almışam. Eleyki fikrä getdi, Elâvä Şâh dedi: Oğlum çox fikrä getdin? Dedi qurbân qulağ as deyim da nä fikrä getdim. Götürüb bu dillärinän desin ki män Reyhanänin yerin biliräm:

Sänä deyim devlär şahı,
Reyhânäni män görmüşäm.
Här zämân çäkäräm âhı,
Reyhânäni män görmüşäm.
(4+4)

Necä ki män görmüşäm? Devlärin halı däyişdi. [Şikâri dedi] Qulağ asın män deyim da: Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Şaşmasın devlär xiyâlı,
Arı bağlar şanda balı,
Aya bänzär gül cämâlı,
Reyhânäni män görmüşäm.
(4+4)

Harda görmüsän de bizä dä. Dedi qulağ as deyim da:

Şikâriyam mändä sevdim,
Soruşdum därdivi bildim,
Tilism-i Heyhât'ta gördüm,
Reyhânäni män görmüşäm.
(4+4)

Dedi Meşe-yi Mählekä, Tilism-i Heyhâtdä gördüm. Säräfrâz Şâh mänim namûslarımı onun yanında saxliyırdı, tilismini sındırmışam. Devlär dedi: Tämâm tilismilärä yolumuz var amma Meşe-yi Mählekä'yä yolumuz yox. Elâvä Şâh dedi: Oğlum Zärdân'a nâmä yazaram gälär Reyhân Päri'yi alar vä sänin dä nâmûslarını allam, verräm götürüsän, gedärsän. 32 Elâvä Şâh dästûr verdi täbl dövülsün, härkäs Şikâri'yä änâm versin. Şikâri dedi indi ki belä oldu gedax

Gülistân-ı Eräm'dä oları qurtarax. Elâvä Şâh dedi: Oğlum mänim älli min qoşunum var, gäräk älli mindä yığam onnan sora gedax sänin sövgülüvü alax vä mändä Reyhânä Päri'yi oğluma alam. Şikâri Firûz Äyyâr'a dedi: Amandı bilmäsin ha män Reyhânäni almışam. Dedi yox demäräm. [Elâvä Şâh dedi:] Oğlum Zärdân da burda däyil oğlum gälsin, onnan sora. Bular burda här yana xäbär salmaxda ki, Elâvä Şâh qoşun tutur, särbâz tutur istixdâm eliyiri.

Bular burda qoşun yığmaxda olsunlar, eşid dâsitâni Gülistân-ı Eräm'dä Bâğ-ı Süleymâni'dä Säräfrâz Şâh'dan. [Säräfrâz Şâh] qızları verib Reyhânä Päri'yä tävil. Reyhânä Päri dä dädäsin äldä başda dolandırır. Neceyki Nâzik-bädän Särhäng-i Şâmi'ni äldä başda dolandırırdı. Dädä can sän mänä möhlät verginän, män buları räyä gätirim. Arxayındı Reyhânä'yä. [Säräfrâz Şâh] Üz dolandırdı Câmâsib Häkim'ä. Câmâsib Häkim häm häkimdi häm väzirdi. Özüdä rämlidän bäh başı çıxar. Câmâsib Häkim'ä üz dolandırdı: Bir räml at görüm mänim âyändädä işim nä cur olacax? Câmâsib Häkim räml atıb. Üz dolandırdı: Qurbân, män sänä br mäslähätli söz diyäräm, bu şärtinän qäbûl eliyäsän. Dedi de görüm, nä diyäcaxsan? Dedi män rämlidä baxıram görüräm, sälâhiyäti yoxdu, sän gäl bu Şikârinin nâmûsların ver, bu götüsün aparsın öz vilâyätinä. Axirdä sän bäd göräsän, sälâhıva tämâm olmaz. Dedi Câmâsib Häkim bu sözü sändin dedin, ayrı adam olsaydı verärdim dilini peysärinnän[1336] çıxadardılar. Män Simizâr verräm Şikâri'yä? Nä müddätdi zähmät çäkiräm? Câmâsib Häkim üz dolandırdı: Qurbân, männän demähdi, onnan sora özün bilärsän.

Bular burda olsunlar eşid dâsitâni kimnän? Elâvä Şâh'dan Elâvä Şâh Yüz min devin tädârikin görüb, Şikâri'ni, Ügâb-ı Devzâd vä Firûz Äyyâr'ı täxtä pâränin üstünä qoydular, yüz min devinän qaxdılar göyä. Gülistân-ı Eräm'dä buları qoydular yerä. Eleyki cäbhiyä girdilär, çadırların vurublar. Bu yan täräftän Elâvä Şâh bir dana nâmä yazdı, (Säräfrâz Şâh'a) belä yazdı ki: Qardaş ägär äl tapsam bülevä, rişävi käsäräm. Oğlum Zärdân sännän xäcâlätlih çäkir diyir mänim ämimdi, üzünä baxa bülmäräm. Gälginän sän Reyhânä'ni verginän män alım oğluma. Bunun bir dana qâsidi var devdi, adına Mancalus Dev diyillär,. Nâmänin ayağın imzalayıb verdi Mancalus Dev'ä. Mancalus Dev namäni aparsın vrsin Säräfrâz Şâh'ın huzûrinä, bu yan taraftan Şikâri durdu ayağa. [Elâvä Şâh sordu:] Bäni âdäm sän hara? Şikâri dedi: Män'dä Mancalus Dev'inän gedäcağam. Dedi xeyli xûb. Gälib yetirdilär Bâğ-ı Süleymâni'yä. Bâğ-ı Süleymâni dä qapıdan vârid olanda, Şikâri'yä üz dolandırdı bu Mancalus Dev: Sän otu bu ağacın dibindä, män nâmäni aparım verim, cävâbın alım gätirim. Pärizâdların bir däbi vardı, qâsid gäländä onu yedirirdilär içirirdilär, sora nâmäni verirdi. Mancalus Dev gessin. Şikâri oturub bağda bir diqqätinän näzär salanda, gördü bağ nä bağ. Beheştin gûşäsidi.

[1336] . Peyser: Ense.

Durub ayağa dolandı. sâhib-i kitâb yazır dörd ağaş bu bağın äni vardı. Ağaşların yarpaxlarının bir birinä däymä säsi bülbüllärin säsi, sovt-ı Dâvûdi, o zämân ki Häzrät-ı Dâvûd ney çalıp, bu ağaşlara cäzb olub. Pâzähr Bağı[1337] kimi här täräftän bir säs gälir. Çarsûyä yetişändä gördü säs gäldi. "Sälâm Şikâri." Şikâri dönüb baxanda gördü ey dâd-ı bi-dâd, Encüm Päri di. [Şikâri dedi:] Sälâm männän olsun ey pärizâd. Encüm Päri üz dolandırdı: Şikâri hätmän säni Simizâr'ın eşqi çäkib gätirib buruya. [Şikâri dedi:] Eşq-ı Encüm Päri mäni çäkib gätirib bura. Sänin başıva dolannam. Egär gec gälsydin Sâriq Äyyâr mäni vä Cähângir'i öldüräcäkti. Bular Bâğ-ı Süleymâni gül ağaşlarının dibindä oturdular yerä qol boyun oldular. Şikâri Encüm Päri'yä üz dolandırdı: Nâzänin nämänä istisän istä. Encüm Päri dedi män säni istiräm, qolun salıb boynuna o yüzünnän bu yüzünnän öptü. Şikâri dedi: Bildim nä deyisän. Üst örtülü geçinäk da! Dedi sigäni pärizâd olarq oxuyum yâ âdämizâd? Şikâri orda buna bir üş günlüh sigä oxuyub, gül ağacının dibinde bununla bir eşq eledi. Şikâri dedi: Vallahı ömrümdä eşq elädi. Eleki dursunlar ayağa Şikâri dedi: Qızlardan mänä bir xäbär? Dedi qızlar burdada, uzaq yerdä däyillär. İkisi durublar geliblär qızların çadırına. Encüm Päri dedi: Sän duracaxsan burda män gedäm qızlara müjdä veräm, onnan sora män säni çağırdum, sän gälärsän çadırın içinä. Encüm Päri girdi çadıra başladı oynamağı. Eşq adamı oynadar. Götürüb bu dillärinän göräk nä diyäcäh Bändä ärz eliyim eşidänlärin sağlığına:

Xäbäriz yox bu xäbärdän,
Bir şâd xäbär verim sizä.
Sövgi sevib sevänlärdän,
Bir şâd xäbär verim sizä.
(4+4)

Simizâr üz dolandırdı: Nämänänin xäbärin veräcäksän? Şikâri'dän xäbär olmasa män neyniräm xäbäri? Encüm Päri götürüb öbürü kälmäsin bu dillärnän desin:

Müsälmânı Allah yıxmaz,
Gözüm nâ-mährämä baxmaz,
Necä dedin gälib çıxmaz,
Bir şâd xäbär verim sizä.
(4+4)

Nä xäbäri gätirmisän? Reyhânä Päri dedi bu bir şey görübdü, qulağ asın göräk nä deyir?

Encüm Päri götürüb sözünün täxällüsün bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Siz deyin Encüm Päri'den
Geçibdi ömrüm yarıdan,
Dârâ oğlu Şikâri'dan,
Gätirmişäm xäbär sizä.

[1337] . Pâzähr Bağı: ?

(4+4)

Qızlar dedi harda görmüsän? Yoxsa Şikâri gälibdi bura? Dedi gälibdi hämdä burdadı, änâm vermesäz görsätmäräm. Härä älinä gälän änâmı verdi. Şikâri vârid oldu içäri, hammısıynan qol boyun oldu öpüştü, sonra yemäk işmäk. Reyhânä Päri üz dolandırdı: Şâh-zâdä män istiräm sännä xûsûsi[1338] söhbät eliyäm, diyäm güläm, olmur axı. Egär icâzä versän gedäk märhämânä [mährämânä] yerä. Dedi nâzänin mäslahat sâbısan.[1339] Reyhânä Päri dästûr verdi pärilärä Şikâri'ni ve qızları göttülär, yeddi aylıx yolu iki saätdä gätdi. Hara? Çâh-ı Süleymâni'yä. [Kâx-ı Süleymâni'yä] Burda duvarlar zär zivär, läl, cävâhir, yaqût-ı Yemen. Ne ferşlär döşänibdi? Reyhânä Päri neynir? Qızlara şärâbdä bi-hûş dârû verib bular bi-hûş olsun, onnan sora Şikâri'ynän eyş û nûşä mäşgûl oldular.

Bular burda qalmaqda olsun, qızlar hammısı, Reyhânä Päri, Şikâri, Encüm Päri, Simizâr, Nâzik-bädän, Gonça Läb, Mâh-ı Zämin dayä, Pärizâd, bular burda qalmaqda olsun, eşid dâsitâni Mancalus Dev yeyib içib, nâmäni apardı Säräfrâz Şâh'ın huzûrinä. Säräfrâz Şâh nâmäni oxuyub gördü Elâvä Şâh yüz min qoşununan gälib. Nâmänin cävâbını yazdı ki: Qardaş män eliyäbülmäräm qızımı sänin oğluva veräm. Mänim sänä vermäli qızım yoxdu. Mancalus Dev qeyitsin Şikâri'ni qoyduğu yerdä tapabilmädi. Bu yana o yana nä qädär baxdı, Şikâri'dän xäbär olmayınca döndü gäldi Elâvä Şâh'ın yanına. Elâvä Şâh üz dolandırdı Mancalus Dev'ä: Bäs o bäni-âdäm noldu? Dedi men onu bir ağacın altına qoydum qeyitdim tapa bülmädim. [Kasetin bu bölümünde kopukluk var.]

Buların arasına cäng başladı. Oyan täräftän Zärdân iki yüz devinän gäldi. Savaşa mäşgûl oldular. Täbl-i bâzgäşt vurulub, bular qeyitsinler. Gecenin âlämiydi, Zärdân üz dolandırdı: Ata can, de görüm mänim ämi qızım Reyhânä tapılıb ya yox? Dedi: Tapılıb. Bäs män dururam gedäm ämiqızımı gätiräm. Durub ayağa gälib yetirdi Bâğ-ı Süleymâni'yä. bârgâh-ı Süleymâni'yä vârid olsun. Yeddi yüz emir sağda solda oturub. Zärdân'ın da bir qılıncı var ona sätûr diyällär. Sälâm, Äleyküm sälâm. Hä oğlum? De görüm qızıvı mänä niyä vermisän? Dedi oğlum düzdü ki dädävinän män qardaşam, dädä bir nänä ayrı, mänim qızım pärizâddı, sän divzâdsan, sän gär mänim qızımı bir däfä öpäsän o komplet gedär sänin qarnına. Elä ki dedi yox äl elädi Sätûra, neceyki endirdi, Säräfrâz Şâh'ın başınnan dört barmak eyländi. Tutun bu xätâ-kâri. Härkäs yerinnän qaxdı, äl elädi şämşirä, cäng başladı, bunu dalıl dalı dalı dalı imârättän çıxaddılar eşiyä. Zärdân bir çuxur yer varıdı, ayağı geşsin ora yıxılsın, Zärdânı kıs qıvraq tutular. Säräfrâz Şâh dedi: götürün bu itin başın bir yerdä basdıryn. Ammâ Câmâsib Häkim qoymadı. Qurbân nä cür olsa bu da Şâhzâdädi, sänin qärdäş oğlundu. Bunu eşq-i

[1338] . xûsûsi: Özel.
[1339] . Sâb: Sahip.

Reyhânä bu işä mäcbûe eliyibdi. Bäs dästûr ver bunu Çâh-ı Süleymâni'lärin birindä zindâni eläsinlär. Dedi: Özüz biläsiz neylisiz eliyin. Bunu pärilär iki sâätin ärzindä gätirsinlär o Çâh-ı Süleymâniye ki Şikâri eyş û nûşä mäşgûldı qızlarınan, dörd ağaş onnan aralıda bunu saldılar ayrı bir quyuya. Orda çarmıxa çähsinlär, min näfär dä buna keşih verdi. Bu yan täräftän Elâvä Şâh'a haber gönderdilär ki Zärdân cäng dä öldü. Elâvä Şâh dedi: Nä qädär bädänimdä can var damarımda qan var duracağam, getmiyäcağam. Ammâ hälä üş gün oturum balama äzâ[1340] tutum.

Eşid dâsitâni kimnän? Şikâri'dän. Şikâri üz dolandırdı Reyhânä Päri'yä. Reyhânä män neçä gündü burdayam? Dedi döt gündü. Dediey xânä xärâb mäni niyä döt gün burda saxlamısan? Män getmeliyäm. Dedi xeyir sän gedämmäsän, sän qiyâmätä kimi burda qalmalısan. Buların işi uzadı. Reyhânä qızlara äziyät eliyir, vurur. Dedi Reyhânä qulağ as sözüme. Vâcib[1341] oldu sänä neçä kälmä söz diyäm. Şikâri götürüb bu dillärinän göräk Reyhânä Päri'yä nä diyäcäk? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Ağlatma sän bu qırx incä qızları,
Gäräk gedäm burda qalabilmeräm.
Üreyimdä qalsın yarın sözläri,
Gäräk gedäm burda qalabilmeräm.
(4+4+3)

Dedi hara gedisän? Bura bilisän haradı? Qiyâmätä kimi burda qalmalısan. Şikâri dedi eledä däyil, qulağ as sözümä. Şikâri götürüb öbürü kälmäsin bu dillärnän desin:

Dolandırıb peymâneni doldurram,
Oğlanlığımı burda sänä bildirräm,
Eger hûri-yi qılman olsan öldürräm,
Gäräk gedäm burda qalabilmeräm.
(4+4+3)

Dedi o qudrätin sâhibi däyilsän. [Şikâri dedi:] Bäs qulağ as. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

İstämiräm gözünnän yaş tökäsän,
Şikârinin zähmätini çäkäsän,
Yâ gäräk dözäsän ya männän äl çäkäsän,
Gäräk gedäm burda qalabilmeräm.
(4+4+3)

O çox dedi bu az eşiddi, bu çox dedi o az eşiddi. Şikâri qäzäbländi, äl elädi şämşirä. Reyhânä Päri gördü çox qezäbländi, Simin Päri'yä üz dolandırdı: Götür bunu quyunun başında qoy yerä. Simin Päri Şikâri'yi kuyunun başına çıxaddı. Şikâri baxdı gördü nä bağ var nä qoşun var. Heş zad yoxdu. Bir qädr yol gälännän sora gördü bir yerdä qoşun var. Bu istädi pinhân

[1340] . Äzâ: Yas.
[1341] . Câcib: Gerekli.

olsun bular bunu görmäsin, ämmâ mütääsifânä[1342] gördülär. Eläki gördülär säsländilär kimsän? Dedilär eläbil bäni-âdämdi. Şikâri yerinnän qaxdı, äl elädi şämşirä. Bular min näfär hemûn min näfärdi ki Zärdân'a keşik verillär. Şikâri äl elädi şämşirä, doqquz yüz doqsan doqquzun öldürdü, qaldı biri. Onu tutup qoydu ayağının altına. Dedi kimsiz ve burda näyä durmusuz? Dedi cävân sän bu qädär adamı necä öldürdün? Sän kimsän? Dedi mänim adım Şâh-ı Dârâ oğlu Şikâridi. Dedi bunnan belä män sänä dostam. Biz Säräfrâz Şâh'ın täräfinnän Zärdân'a burda keşik[1343] veririz. Dedi Zärdân kim? Dedi: Elâvä Şâh'ın oğlu. Bunu ötürdü, dedi get säni azâd eledim. Asta qaçana göy imâm qänim olsun. Dalısına da baxmadı. Bir dana däyirman daşı çövürmüşdülär quyunun başına, götürüb atsın känârä, säslädi: Zärdân. Dedi bäli. Bu kämändin salladı çäkdi bunu qoydu quyunun känârinä. Dedi sän kimsän? [Şikâri dedi] Män bäni-âdämäm. Dedi mäni çäkiplär çarmıxa, Kâf Dağı'ı olsa götürüb ataram amma qolumu açabilmirä. [Şikâri] Kemendi bir yere bağlayıb özü endi getdi quyuya. Çarmıxdan açıb, sehr gücüynän eşiyä çıxdılar. Här täräfä baxdı gördü cämdähdi läşdi. Dedi bular nämänädi? Sän kimsän? Dedi män Şikâriyäm. Dedi mändä Elâvä Şâh'ın oğlu Zärdânam. Şikâri day demedi ki män Reyhânä Päri'nin yanındaydım. Dedi mäni bir câdûgär aparıdı, burda sehri bâtil oldu, özü öldü mäni dä saldı buların arasına gördüm mäni tutullar buları öldürdüm. Zärdân dedi: Evin yıxılmasın burdan Gülistân-ı Eräm'ä yeddi aylıx yol var. [Şikâri dedi] Nä cur gedäcağıx? Dedi çıx mänim çiynimä. Sehr oxuyub iki sâätin ärzində yetişdilär Gülistân-ı Eräm'ä. Üçümüncü gündü Zärdâna yas tutublar, bu yan täräftän Elâvä Şâh'a xäbär verdilär ki oğlu Zärdân gäldi, Şikâri'ynän. Dädä bala öpüşmä qol boyun olma. Dedi bala bä sän hara getmişdin? Dedi cäräyan bu curdu. [Elâvä Şâh] Verdi täbl-i şâdiyânäni dövdülär.

Bu täräftän eşid sänä deyim kimnän Säräfrâz Şâh'dan. Säräfrâz Şâh üz dolandırdı: Câmâsib Häkim ver cäng täbli döysünlär. Dedi qurbân o yan täräftä täbl-i şâdiyânä döyüllär. Dedi nä xäbärdi? Dedi sabahlarıma bälli olar. Gecänin bir alämidi. Şikâri üz dolandırdı Elâvä Şâh'a: Sabaha ver täbl-i cängi döysünlär. Şikâri dedi qulağ as sänä bir neçä kälmä sözüm var. Şikâri götürüb bu dillärinän göräk nä deyir, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Elâvä Şâh sänä kälâm söyläyim,
Täbl döydür sabah meydân mänimdi.
Hünärimi gäräk bäyân eyliyim,
Täbl döydür sabah meydân mänimdi.
(6+5)

Elâvä Şâh dedi sän ye iş, işin olmasın. Dedi elä däyir. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

[1342] . Mütääsifânä: Maalesef.
[1343] . Kşik: Bekçi.

Nâmusuma görä gäldim bu diyârä,
Mäcnun täk çöllärdä qaldım âvârä,
Yâ öläm yâ bu därdä edäm çârä,
Täbl döydür sabah meydân mänimdi.
(6+5)

(De balam oy därdin alım, oy därdin alım)

Elâvä Şâh nä qädr desin bu qäbul elämir. Dedi qurbân qulağ as sözümün täxällüsünä.

Şikâriyäm adım bilmiyän bilsin,
Nâmärt fäläk qoymur üzüm gülsün,
Här kim gälir meydânıma qoy gälsin,
Täbl döydür sabah meydân mänimdi.
(6+5)

(Aman ay dâd-ı bidâd)

Täbl-i cängi döyülsün, amma ad vermädilär ki kimin adına täbl-i cängi döyülür. Gecä oldu sähär, sähär çağıma här iki täräf durub. Bu yan täräftän Şikâri Ügâb-ı Devzâd'ı verdi yähärlädilär, zin û sämändin qoydular belinä, yeddi yerden tenginberkidib, ayğ-ı zängiyä diz qäbir gâyä, şähbâz kimi zin evindä qärâr tutsun, tämân cäng silâhın geydi.

"Bezed hey be merkeb revân şod be ceng,
Ze rûye deryâ be rû şod neheng."[1344]

Şikâri Ügâb-ı Devzâd'ınan qädäm qoydu meydânä. Säräfrâz Şâh gördü bu dilâvär ayrı dilâvärdi. Bu âdämizâddi. Üz dolandırdı Câmâsib Häkim'ä. Câmâsib Häkim, bu sävâri kimdi qädäm qoydu meydânä? Pärizâdların täräfinnän ki qädäm qoymuşdu meydânä, sruşdu: Sän kimsän? Adın nämänädi? Dedi mänim adım neyzämdä yazılıbd. [33] Sözlärim sär-mänzil-i m'ävâda o yersä qaldı ki, mänim adım neyzämdä yazılıbdı. Bu pärizâd bir neyzä hävâlä elädi Şikâri'yä. Şikâri neyzäni göydä tutup, öz neyzäsin taxdı üräyinin başına göttü göyä tümlädi getdi düşdü nämhara. Onu öldürännän sora öbürü gäldi onu öldürdü öbürü gäldi. Bir neçäsin çldürännän sora Säräfrâz Şâh hökm eylädi, läşkär yerinnän tärpäşdi.[1345] Ağa cäng başlansın Säräfrâz Şâh gördü xeyir, bunun qabağında heş käs dayanmaz. Säräfrâz Şâh'ın qoşunun cibhädän qeytärdi basdı Gülistân-ı Eräm'ä. Bu yan täräftän täbl-ibâzgäşt vurulsun, härkäs qeyitdi getdi öz yerinä. Eleyki qoşun qeyitdi, Säräfrâz Şâh üz dolandırdı: Câmâsib Häkim: Bäli. De görüm bu cävân kim ola? Dedi qurbân kim olacak, män sänä ävväldä ärz elädim Şikârinin äyâlin verginän götüsün gessin. Genä qäbûl elämäd. Dedi qulağ as sänä nä diyiräm? Götürüb Câmâsib Häkim göräk Säräfrâz Şâh'a nä deyir? Bändä dä ärz eliyim äyläşän ağaların dosların sağlığına:

[1344] . بزد هی به مرکب روان شد به جنگ ز روی دریا به رو شد نهنگ
Merkebini heyleyip savaşa gidi, neheng derya dibinden su yüzüne çıktı.
[1345] . Tärpäşmaq: Harekete geçmek.

Säni nümâyändä edip Süleymân,
Här nä desäm gäl incimä männän.
Qäbûl et sözümü olma pärişân,
Qorxuram şâhlığın gedä äldän.
(6+5)

Bu dağda maralım var,
Ox däyib yaralım var.
Nä gecä yuxum gälär,
Nä gecä qararım var.
(Bayatı)

Câmâsib Häkim räml bildiği üçün bilirdi ki Şikâriyä Qädämgâh-ı Süleymâniyä qırx il Gülistân-ı Eräm'in padişahliği verilip, orda Xızr Peygamber ona vergi verilib. [Säräfrâz Şâh] Dedi Câmâsib Häkim sözün var söz de, bu sözlerdän mänä kâr yoxdu. Dedi qulağ as qurbâb deyim da. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Gäl sülh edäk daha cäng qurtarsın,
Revâ däyil gül üstünü xâr alsın,
Şikâriyä ver yarını aparsın
Qorxuram şâhlığın gedä äldän.
(6+5)

Män aşıq qazan ağlar,
Ot yanar qazan ağlar,
Gurbet yerdä ölänin
qäbrini qazan ağlar.
(Bayatı)

Säräfrâz Şâh dedi: Sän gene bu sözleri deyisän. Dedi qurbân mänän deməsi, qulağ as sözümün öbürü kälməsinä. Alıb öbürü kälməsin bu dillärinän desin:

Câmâsib Häkim'in olma qäsdindä,
Älin olmaz Simizâr'ın dästindä,
Qızın Reyhânä gedä üstündä,
Qorxuram şâhlığın gedä äldän.
(6+5)

Män aşıq qan eylär,
Divân eylär qan eylär,
Dost mäni bu halda görsä,
Yâ ölär ya qanıma qan eylär.
(Bayatı)

Dedi Câmâsib Häkim bir dä bu sözlärdän desän verräm töquf[1346] ellälär. Sänä mägär tapşırmamışam ki bu kälmälärdän demäginän? Män Simizâr verräm Şikâriyä? Dedi qurbân onnan o yana özün bilärsän, vabalı öz boynuva. Üz dolandırdı: Câmâsib Häkim qızları tap. ey dâd-ı bi-dâd her yeri axtardılar. Tapabilmädilär. Här yeri vurdular bir birine tapabilmedilär.

[1346] . Töquf: Ttuklama.

Câmâsib Häkim räml atıp,.... qurub, ey dâd-ı bi-dâd gördü Reyhânä qızları aparıb Çâh-ı Süleynâni'yä. Dedi qurbân qızlar Çâh-ı Süleynâni'dädi. Câmâsib Häkim yolun yöntänin örgädännän sora bular bir neçä dana päriynän yola düşdülär. Sehr gücüynän iki sâätin ärzindä özün yetirdi Çâh-ı Süleynâni'yä. Çâh-ı Süleynâni'yä yenändä, qızların az qalsın bağrıları çattıyacaxdı. Ey dâd-ı bi-dâd gördü Reyhânä vä qızlar Çâh-ı Süleynâni'dädi. Üz dolandırdı qızım Reyhânä de görüm burda neynisän? Dedi ata can qızlarınan gälmişik gäzmäyä. [Säräfrâz Şâh dedi:] Gälmisiz gäzmäyä hä? Qıza bir diqqätinän baxdı, gördü misl-i inki bir dana gül soluxubdu,[1347] xar qonub bunun üstünä. Qızın läl-i läbindä, üzündä gözündä, dodaxları gövärib.[1348] Dedi dädä hirsimnän. Dodaxlarımı dişlärimnän gämirmişäm. Dedi qızım dodaxlarıvı dişlärivinän elä elämisän budaxlarıva yanaxlarıvı da gämirmisään? Dedi kimin äli däyib sänä. Säräfrâz Şâh äl atı bunun yaxasına köynäyin pârä elädi. Gördü bunun bädänindä dä saf yer yox. Qızım bularıda sän elämisän? Qız dimmädi. Pärilärdän birin tutdu qoydu ayağının altına, de görüm burda kim varidi? El elädi xäncärä, pärilärin birinin başın käsdi attı o yana. El elädi öbürün yutdu. Qızlar, Simzâr gil zağ zağ äsir, qorxudan. Neynäsinlär? Arvat ot olsa neyliyäbilär? Pärilärin birinin dä başın käsdi. Gördü Simin Päri qorxudan sıxılıb bucağa. Simin Päri'dä tutdu qoydu ayağının altına. Bax sänin dä başıvı käsäcağam ha? Dedi bu qızların qanına niyä bâis oldun? Mägär sän Meşe-yi Mählekä'dä öz qızıvı Şikâri'yä vermämisän? Dedi vermişäm. Dedi döt günüdü burda Şikâri'ynän eyş u nûş eliyirdilär. Üzün çevirdi Reyhânä. Reyhânä Päri'nin dili tutar tutmaz dedi: Mägär sän mäni Şikâri'yä vermämisän? El elädi Reyhânä'ni ayağının altına qoydu, xäncäri çıxattı. Reyhânä Päri dedi: Ata can indi ki mäni öldürüsän, qulağ as bir neçä kälmä sözüm var deyim. Onnan sora ödürsän dä öldür. Qız götürüb bu dillärinän göräk nä deyir? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Başıva dolanım mihribân ata,
Sän özün vermisän o pählävânä mäni.
Männän sora şahlığın gedär bada,
Sän özün vermisän o pählävânä mäni.
(6+5)

Dedi bu sözlärdän yüzün desän qäbûlum däyil, öldüräcağam säni. Ata can qulağ as öbürü kälmämä:

Qäzäb hâlätindä mäni dindirmä,
Şikästä qälbimi sän dä sındırma,
Eşq bâzarıdı mäni öldürme,
Sän özün vermisän o pählävânä mäni.
(6+5)

[1347] . Soluxmaq: Solmak.
[1348] . Gövermek: Mor olmak.

Dedi özüm dä versäm säni öldüräcağam. Reyhânä götürüb sözünün täxällüsün bu dillärinän dedi:

Qäsäm[1349] verräm o rûh-ı Süleymânä,
İltimâs eyläyir qızın Reyhânä,
Gäl öldürmä ver atsınlar ümmânä,
Acäl garg eyläsin o ümmändä mäni.
(6+5)

Dädä can indi ki mäni öldüräcaxsan, ver atsınlar meni däryâyä. Reyhânä Päri'yi qoydular sandığın içinä attılar deryâyä. Eleyki onu attı däryâyä, qızları neylädi? Qızları saldı qäfäsä. Dedi ya gäräk mänä bäli diyesiz, ya burda qalmalısız. sâhib-i kitâb yazır saldı qäfäsä, täpä saçlarınnan da bir birin bağladı, oturduğu täxt-i Süleymâninin altı zerzemidi, onun yol qapısı da o täxtin altındadı. Qızları orda häbs elädi. Olar orda qalmaxda olsun, Reyhânä'ni ki verib atıb däryâyä, yel vurur gün vurur, lepe vurur bunu aparır oyan bu yana. Sänä xäbär verim kimnän? Emir-i Cezireden. Emir-i Cezire kim ola? Bir vilatet [var] benâm-ı Hemişe Bahar. Periler şehrindendi. Buranın emirinin adı Firûz idi. Bu Şikâriye kömeh üçün bir iddä qoşunununan gedir kömeh. Gedende görür deryânın üzünde bir sandıx var. Perillere emr eliyir getirin o sandığı, eleyki sandığı getirsinler perilere emr eliyir bu sandığın ağzın götürüllär. Sandığın ağzın götürsünler, görür ey dâd-ı bi-dâd hörühlär, saçlar lay ba lay yatıbdı. Dedi: Mänä çox demisiz evlän, evlänmämişäm, amma män bu qızı alacağam, sizin içizde bir Pirrâne Peri gözeldi. Eleki qızı hâlä gätirdilär. Qıx gözün açtı gördü ey dâd-ı bi-dâd bir iddä mäxlûqat bunu döräliyib. Bular päriyä oxşuyullar, buların şahları bäni-âdämdi. Dedi bäni-âdäm sän kimsän? Mäni bura näyä gätirmisiz? Dedi: Nâzänin biz säni däryâdän tutmuşux, özüm dä subayam vä säni dä alacağam. Qız gördü ey dâd-ı bi-dâd, ecäb yerdä dükan açp, Allâh vuraydı bazar olaydı. Dedi dilâvär de görüm sän kimsän? Dedi mänim adım Firûz du, ama adıma Emir-i Cezire diyällär, gediräm şikârinin kömeyinä, belkä Allâhım yâr ola onun nâmûsun alam veräm götüsün, aparsın. Qız ağladı. Dedi Nâzänin niyä ağlıyısan? Dedi sinämä bir neçä söz geldi onu deyim: Götürüb bu dillärinän göräk nä dedi:

Söyläyim zäbân halımı incimä männän,
Harda märd olsa onun qurbâniyam.
Pärilär şahısan ey bäni-âdäm,
Eşqidän bir cävânın giriftârıyam.
(6+5)

Yâr qana,
Yar sözün yâr qana,
Lâçın vurmuş sonayam,
Sıxılmışam yâr qana.

[1349] . Qäsäm: Ant.

(Bayatı)

Emir-i Cezire durdu bir dolandı. O cävân män olaydım. Olmaya mäni röyâde görmüsän? Dedi qulağ as deyim: Qız sözü deyir ama gözünün yaşın baharın bulutu kimi ruxsârinä rävân eliyir, Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Bi väfâ insana dost demämişäm,
Hälä bu dünyâda gün görmämişäm,
Säni röyada män görmämişäm.
Dediğin cavânın män cananıyam.
(6+5)

O yan dağlar,
Qanlara boyan dağlar.
Bu yan zülmätxânadı,
Necädi o yan dağlar?
(Bayatı)

Dedi hämûn Şikâri ki deyisän vä onun kömäyinä gedisän, män onun nâmûsiyâm. Bu durdu dolandı gene geldi. Dedi de görüm sän kimsän? Äsl-i näsäbin kimä yetişir?

Bir oxudum fäläk qoydu kämânä,
Dädäm gärq etmişdi mäni däryâdä,
Säräfrâz Şâh qızıyam adım Reyhânä.
Häman Şikâri'nin män dildârıyam.
(6+5)

Qan eylär,
Divân eylär, qan eylär,
Dost mäni bu halda görsä,
Ya ölär ya qanıma qan eylär.
(Bayatı)

Emir-i Cezire dediği sözdän päşimân oldu istädi qızdan üzr-xâhıx eläsin. Götürüb bu dillärinän görək necä deyir?

Pärvânä täk qoy dolanım başıva,
Ey gözel bilmädim bağışla mäni.
Qurbân olum gözdän gälän yaşıva,
Ey gözel bilmädim bağışla mäni.
(4+4+3)

Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Eşq älinnän gecä gündüz xästäyäm,
Allah täräfindän kämär bästäyäm,
Şikârinin män istäkli dostuyam,
Ey gözel bilmädim bağışla mäni.

(4+4+3)

Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, ärz eliyim eşidänlärin sağlığına:

Här işlärä Allah eylär älâcı,
Şirin ağzım oldu zähirdän acı,
Män sänä qardaşam sän mänä bacı,
Ey gözel bilmädim bağışla mäni.
(4+4+3)

Sözlärn tämanm eläsin, durdular qeyittilär[1350] hara? Hämişä Bahar'a. Pirânä Päri qasid yolladı ki Reyhânä Päri ora gelecax. Pirânä Päri Reyhânä Päri'ynän sigä bacıdılar. Eleyki gäldilär Pirânä Päri sevincek buları peşvâz eliyib, qolların saldı bunun boynuna gördü Reyhânä ağlıyır. Biraz qussädän bir sevinmektän. Bunlar burda Hemişe Bahar'da qalmaqta olsun, qızlar da orda qalıb zir-i zämin dä Säräfrâz Şâh'ın täxtinin altında. Ammâ Şikâri hardadı? Elâvä Şâh'ın qoşununun içinde. On gün Säräfrâz Şâh möhlät alıb. Günlerin bir gününde xäbär verim size kimnän? Şikâridän. Şikâri bir durdu gäştä, xiyâl elädi bälkä bu qızlardan bir mätläb älä gätirdim. Bir qädri gedib, bir yerdä çadır-nişin oldu. Otursun fikrä gûtä-värdi.[1351]

Sänä xäbär verim kimnän? Qullar Padişahı'nnan. Qullar Padişahı çıxmışdı gäştä[1352] gördü bir näfä şäxs çadır qurub oturubdu. Sälam- äleykümä sälâm. Ey bäni-adäm sän nä häqqinän qädäm qoyusan mänim toprağıma? Allah säni mänä rûzi yetiribdi, seni yiyäcağam. Şikâri äl eliyib qäbze-yi şämşirä. Bir birinä ox kämänd, neyzä şämşir. Qullar padişahı gördü Şikârinin qabağında dayanabilmäyäcäk äl qoydu qaşmağa. Qullar padişahı qaçır, Şikâri bunu qovalıyır. Neçä märhälä qışqırdı:[1353] Ey dilâvär, ey bäni-âdäm gälmäginän päşimân olarsan. Dedi çaresi yoxdu, geräk bu mämläkäti islâh eliyäm. Baxmadı, qeyitmedi. Qovdu, qovdu bu getdi, yolun damarın çäkir yığr sehrinän, üç saatın ärzindä demäk olar ki üç aylık yolu apardı. Yetirdi Qävâsibä. [Şikâri] Dedi yaxcı oldu burda tutaram. Genä säsläni ey dilâvär gälmäginän, düşärsän tilismä. Qäbûl elämädi. Vârid oldu qäliyä gördü ey dâd-ı bi-dâd här täräfä baxır bir yan görüşmür. Gördü yuxarıdan bir säs gäldi: Ey dilâvär neçä yol dedim gälmä indi düşdün tilismä. Yeddi il burda qalmalısan. Tilismi bağladım oğlun Cähângir'in adına, Cähângir gälmäsä yeddi il sählidi, qiyâmätä kimi burda qalmalısan. Şikâri dübârä qalsın tilismidä. Reyhânä Päri bunnan xäbärdâr oldu. Bu cäräyanı Emir-i Cezire ve Pirâne Peri'ye dedi. Şikâri tilisme düşännän sora Üzzâr pählävan Säräfrâz Şâh'ın kömeyine geldi. Ceng başlandı, temâm devleri öldürdülär. Bir qaldı Zärdän ve Elâvä Şâh dede bala bir de Şikâri'nin Firûz Äyyâr'ı. Bu üş näfär özlärin aradan çıxattılar, Kaf dağında gizlendiler. Ora Elâvä Şâh'ın yeriydi, dübare özüne qoşun yığmağa başladı.

[1350] . Qeyitmek: Dönmek.
[1351] . Qûtä-vär: içinde.
[1352] . Gäşt: Gezi.
[1353] . Qışqırdı: Bağırdı.

Size xäbär verim Şâm'da Cähângir'inän, Cähândar'dan. Şikâri gedännän sora neçä illäridi orda cäng varidi. Cähângir üz dolandırdı qardaşı Cähândâr'a ve Şirzâd-ı Tigzän'ä: Bu cäng başa gälän däyil, sähär çağıma ki cänge çıxacağıx, cängidän dönmeyäcağıx. Cähândâr'a üz dolandırdı: Särhäng-i Şâmi mänim öhdämä.[1354] Cähândâr üz dolandırdı: Müsrûq mänim öhdämä. Şirzâd üz dolandırdı: Müzrûq da mänim öhdämä. Qasid bunu Särhäng-i Şâmi'yä xäbär verdi. Sabah atlandılar här iki täräf cängä hazir oldular.[34] Sähär çağıma cäng otu şölävär[1355] olur. Här iki täräf atlanır. Cähângir Särhäng-i Şâmi'ni öhdäsinä almıştı ve Cehândâr Müzrûq'i vä Şirzâd-ı Tigzän'dä Müsrûq'i. Zälzälä Zängi, Yûsif Äräb Qeys-i Rämmâh- Äräb yeddi qardaş läşkärdädilär. Särhäng-i Şâmi'nin döräsindä min näfä ox atan vardı. O zaman oldu ki Särhäng-i Şâmi gördü döräsindä ox atanlar färâr elädi. Cähângir läşkäri yara yara özün yetirdi Särhäng-i Şâmi'yä. Särhäng-i Şâmi oturmuşdu fil üstündä käcâvänin üstündä, vurdu Şâm'ın pärçämi getdi, äl elädi Särhäng-i Şâmi'nin kämärinä aldı başının üstünä elä ki vurdu yerä baş gedib yapışdı qabırqaya qabırqa dağıldı, Särhäng-i Şâmi'nı aradan aparsın. Ämmâ eşid Cähândâr'dan. Cähândâr Müzrûq'u tutub, o da äl atdı bunun kämärinä, neceyki yapışdı bunun kämärinä vursun yerä bu äl ämân çähdi. [Dedi:] Dilâvär säni and verräm o Allah'ä ki birdi, yeri göyü yoxdan xälq eliyib mäni öldürmä män Müsälmân olum. Dedi: Hä nökärindä dä varam. Bunu yavaca qoydu yerä. Bu Eşhädü än Lâ ilâhä illä-llâh'ı deyib, ürähdän döndü Müsälmân oldu. Müsrûq gördü ki Särhäng-i Şâmi aradan gedib, Müzrûq döndü Müsälmân oldu, färmân verdi nämänä qala qapıları varidi hammısın bağlansın, özläri täpiliblär[1356] Şâm'ın içinä, özüdä otdu täxt-i sältänätdä. Bu yan täräftän cängin otu xâmûş olsun, bular da gäldilär oturdular öz yerlärindä. Müsrûq färmân verdi Särhäng-i Şâmi'nin arvadı Nâzik Endâm ki ibârät ola Nâzik Bädänin anası, onu bäziyäsiz gätiräsiz mänim yanıma. Nâzik Endâm bunu belä görändä durdu ağlamağa. Amma bunun bir dâyäsi vardı dedi xanım niyä narahand olusan? Cähângir'ä götür bir dana nâmä yazgınan, ki bäs mâcärâ bu curdu, mänim burda ärim ölüb, sänin dädävin nâmûsu neçä il burda mänim qızım saxlıyıb. Män dä sänin dädävin qeyin atası sayılıram, indi gör neynämälisän elä. Bunun bir äyyârı varidi nâmäni bu dillärinän yazsın vä äyyârın väsiyläsiynän yollasın ärz eliyim äziz eşiidänlärin hamısının sağlığına:

Yazıram baxäbär sän ol halımnan,
Gäl mäni al bu nâ-märdin älinnän.
Deyiräm kälmäni ollam Müsälmân,
Gäl mäni al bu nâ-märdin älinnän.

(4+4+3)

[1354] . Öhdä: Görev.
[1355] . Şölever: (Ateş) Tutuşmak.
[1356] . Täpilmek: Girmek.

Qan eylär,
Divân eylär, qan eylär,
Dos mäni bu haldä görsä,
Yâ ölär ya qanıma qan eylär.

(Bayatı)

Sözünün dübaräsin belä desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Biliräm ki öz dinindä doğrusan,
Anannan ayrılıb sinä dağlısan,
Şikârinin bir väfâlı oğlusan,
Gäl mäni al bu nâ-märdin älinnän.

(4+4+3)

Bu dağda maralım var,
Ox däyib yaralım var,
Nä gecä yuxum gälär,
Nä günüz qärârım var.

(Bayatı)

Sözünün axirin bu dillärinän yazsın, bändä'dä ärz eliyim eşidänlärin sağlığına:

Nâzik Endâm äl götürüb duâyä,
Fäläk mäni äcäb saldı bälâyä,
Cähângir sözümü qoy sän icrâyä,
Gäl mäni al bu nâ-märdin älinnän.

(4+4+3)

Oyan dağlar,
Al gana boyan dağlar.
Buyan zülmät-xanadı,
Necädi oyan dağlar?

(Bayatı)

Sözün tämâm eliyib, nâmäni verdi mäxsûs bir äyyârı varidi, bunu yetiräsän İslâm qoşunun'da Cähângir'e. Nâmäni gätirib verdi mäzmuunnan baxäbärdâr oldu. Bu yan täräftän fikirläştilär neynäyäk? Neynämäyäk? Täsmim[1357] tuttular Färhäng Äyyâr'ı bunun äväzindä bäziyälär aparalar Müsrûq'ä, Nâzik Endâm äväzinä. Oda Nâzik Endâm'a bir nâmä yazdı ki: Bu cûr dästûr versin otağı xälvät eläsinlär, män özüm dä bu işä muvâfiqidim, män gälim sänin yanına. Nâzik Endâm bunu belä görändä götürdü qâsid yolladı ki bäs Müsrûq män bu işä muvâfiqäm, ver bu gecä otağı xälvät eläsinlär, gecä sâät filânda müntäzir ol mänä. Färhäng Äyyâr bäzädilär, saldılar bunu arvat moduna, Şäbräng Äyyâr'ınan Näsim Äyyâr buna yengä muşata oldu. Cähângir, Cähândar arvat libası geyiblär vä istiyillär belä gälin aparsınlar. Färhäng Äyyâr belä getdi zifâf otağına oturdu sändäl üstündä. Otağı xälvät elädilär. Müsrûq äl elädi bunun öyüz bu yüzünä äli däydi çox üz istiräm ağalada bunun o ärkäklik olan yerinä, äl elädi şämşirä, vay xätâkarın birisi, oyannan Cähângir, Cähândâr varid oldu. Tutdu bunun

[1357] . Täsmim: Karar.

topuğunnan qozadı göyä dedi xätâ-kâr Müsälmân olusan ya yox? Dedi Nämänä deyim olum Müsälmân? Dedi Kälme-yi şähâdät de. Kälme-yi şähâdät'in dedi oldu Müsälmân. Dästûr verdi qalalaın qapısın aşdılar. İslâm qoşunu şhrä vârid oldu. Cähângir, Cähândâr ve Şirzâd-ı Tigzän, Mänzär Şâh-ı Yämäni, Şâh-ı Şücâ, Yûsif Äräb, saymağınan başa gälmäz. O zämani ki Şikâri'ynän Şirzâd-ı Tigzän'i Särhäng-i Şâmi tutmuşdu älli min Müsälmanınan, ölän ölüb qalan qalıb oları da azad elädi, İslâm qoşunu çoxaldı. Bu xäbär gessin kimä yetişsin? Firängistan'da bir dana padişah var be-nâm-ı Ergevân Şâh. Rûyin tän, ot yandırmaz, su boğmaz, qılış käsmäz. Firäng padişahları Müsrûq, Müzrûq'un Särhäng-i Şâmi'yä kömäh getdığını eşidmişdi. Särhäng-i Şâmi'nin öldüğünün vä oların Müsälmân olmasını eşidär. Destûr verdi yüz min näfär atdandı, yüz mün näfär qoşununan gälir Şâm'ä. Şâm'ın känârında Çâdür-nişin oldular. Götürüb bir dana nâmä yolladı: Şikâri'nin oğlanları sizdän xahişim[1358] budu ki Müzrûq, Müsrüq'ı sağ sâlim veräsiz mänä. Bu nâmä gälib yetirdi Cähângir'in älinä. Tämâm äyyârlar namänin mäzmûnunnan ba-xäbär olanda vâ veyla düşdü. Cehângir dedi: Nä var ki? Dedi bilisän, bu elä bäşärdi ki nä ot yandırar, nä su boğar, nä qılış käsär, rûyin tändi. Egär bir şeyä gücü yetmäsä sehr dä bilär, sehr dä oxuyar. Dedi olsun bizim de Allahımız böyükdü. Cehângir Ergevân Şâh'ın namäsinin cävâbında götürür bu dillärinän yazır, bändä ärz eliyim eşidänlärin sağlığına:

Abes yere gelmisän bu diyârä,
Qorxuram düşäsän burda tora sän,
Vırram qeynağıma eyläräm pârä,
Bilmiräm düşmüsän sän nä xiyâlä.
(6+5)

Män aşıq qazan ağlar,
Ot yanar qazan ağlar,
Bir iyit qurbätdä ölsä,
Qäbrini qazan ağlar.
(Bayatı)

Götürüb öbürü kälmäsin bu dillärnän yazsin:

Yetişti bizädä yazdığın färmân,
Yara vursam olmaz därdivä därmân,
Näcât qapsıdı gäl ol Müsälmân,
Üräktän qâil ol bir xudâyä sän.
(6+5)

Mäzäländi,
Mey içär mäzäländi,
Väfâlı dosları gördüm,
Üräyim täzäländi.
(Bayatı)

[1358] . Xâhiş: İstek.

Sözünün täxällüsün bu dillärinän yazsın, ärz eliyim eşidänlärin sağlığına:

Bahar olcax süsän sünbül bitişi,
İki sultân bir biriynän tutuşi,
Vay xäbärin gedär Firängistânä yetişi
Cähângir deyir olarsan bäxt-i qarä sän.
(6+5)

Nâmänin ayağın möhr eliyib verdi qâsidä apardı yetirdi Ergevân Şâh'a. Ergevân Şâh âmâdä oldu cängä. Bu täräftän bular şehrin qapıların bağlıyıb, çekildiler içeriye. Ergevân Şâh götdü bi yol mancanaginan şährä daş atdı. Arvad uşax yığışdı Cehângir'in döräsinä ki sän Şikâri'nin yadigârisän, niyä bir näfärdän qorxusan? Cehângir üz dolandırdı: Heş kim eşiye çıxmasın. Biz iki qardaş bir ämoğlu, Ergevân Şâh'ın cevabını biz vereceyik. Bular üş dana qapı intixab elädilär. Şirzâd-ı Tigzän qapının birinnän çıxır, baş bunun Ergevân Şâh'ın yanına yetirib buna neçe dana şämşir vurur görür şemşir qeyidir. Ergevân Şâh bir dana şemşiri var adına Belârik diyillär, hämân şämşirdi ki Efrâsiyâb bağlamışdı beline. Belarik'i indirende Şirzâd-ı Tigzän'i bir täräftän yaraladı. Şirzâd yaralansın, Eyyârlar bunu aradan çıxatdılar. Ras geldi kime? Cehândâr'a. Cehândâr buna şemşir neyze, Cehândâr da yaralandı. Onnan sora Cehângir. Cehângir de yaralandı. Buların üçü de yaralanannan sora istädilär täbl-i bâzgäşt vursunlar, emmâ Färhäng Äyyâr qoymadı. Cehândâr'ın yarası üzdenidi bağlayıp, Cehândâr qeyitdi. Färhäng Äyyâr ahangı qoydu süpängä, dedi bunu biz bir şey eläsax gäräk gözünnän vurax tovladı düz vurdu bunun annınan. Ahang açıldı bunun gözlerine. Bu närä çähdi ey dâd mänim gözlärimi çıxaddılar män kör oldum. Bunun bir eyyârı var Şebâhäng Äyyâr. Anı däqiqädä bunu aradan çıxatdı. Täbl-i bâzgäşt vuruldu, sähärisi gün[1359] Cähândâr täk û tänhâ meydana çıxdı. Axşama kimi meydanda cäng elädi, axşam meydannan dönende bunun qabağında bir niqâb-dâr çıxdı. Bunlar bir birinä härbä, sübhün zämânına kimi bir birlärinän cäng elädilär. Sübhün zämânında Cähândâr gördü bu oldu bir dana âhû. Ahûnu qovaladı. Ahû gäldi girdi bağa. Cähândâr bunun dalısıcan girdi bağa. Bu âhûnu bağda itirdi. İstädi dönsün gördü qapı yoxdu. Bir ağaş varidi istädi qaxsın duvardan aşsın, gördü bu nä qädär qalxır duvarlar bunnan qabax gedir. Mecbûr oldu düşdü yerä. Bağda gördü bunun qulağına def, ney, ergavan, tämbûr säsi däyir bunun qulağına. Dolandı[1360] gördü bir imârätdä yeddi dana qız oturub. Biri birinän gözäldi. Altısı birinin döräsindä oturub, bildi ki bu buların xanımıdı. İstädi qeyitsin, dedi cävân hara gedisän? Gäl bura görüm. Ne üçün gälmisän bura? Gälib oturdu. Minây-i şerâbı qoydular bunun bärâbärindä yerä. Qız buna o qädr mähäbät elädi ki Cähândâr buna bir göyüldän min göyülä aşıq oldu. Bu bir dana sehr-gerdi adına Vasvâs Câdûgär diyällär ki

[1359] . Sähärisi gün: Ertesi gün.
[1360] . Dolanmaq: Gezmek.

meydanda bunun qabağında cäng eliyib sora da âhû sûrätinä düşmüşdü, sehrinän özün salıb on dört yaşında bir qız sûrätinä.

Dedi cavan sän nä üçün bağa gälmisän? Dedi qulağ as deyim da. Götürüb bu dillärinän göräk Cähândâr nä diyäcäk? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Gäl sänä söyläyim ey nazlı dilbär,
Mänim bir şikârim gälib bu bağa.
Bülbül güldän ötrü çox äfgân eylär,
Mänim bir şikârim gälib bu bağa.
(6+5)

Dedi nä şikârii? Dedi qulağ as deyim da:

Canım qurbân ola märdin yolunda,
Läşkärim qalıbdı düşmân älindä,
Qova qova bu Şâmatın çölündä,
Mänim bir şikârim gälib bu bağa.
(6+5)

Dedi sänin adın Cehândâr däğil? Dedi bäli. Dedi sänin şikârın bu bağdadı. El elädi qız yaxasında nä qädär dümä varidi çähdi hamısın qırdı, memelerin çıxatdı eşiye. Dedi sänin şikârın budu bunlardı. Sän ümid olma bir dä burdan gedäsän. Sänin şikârın mänäm ki gälib tapmısan. Götürüb göräk sözünün täxällüsün nä cur deyir?

Dediğim sözleri indi qanısan,
O geçän günläri bir bir sanısan.
Cehândârm mäni hardan tanısan?
Vrginän şikârım gälib bu bağa.
(6+5)

Dedi män sänin nänävi tnıram ki Xorşid-ı Bânû dur. O zaman ki nänän säni beşiğe salıp süt vererdi, o zamannnan män sänä aşığam. Eger mänä hän diyäsän säni dünyaya padişah eläräm. Cehândâr'a o qädr mähäbbät elädi ki Cähândâr'ın dädä dä yaddan çıxdı, qardaş da yaddan çıxdı, läşkär dä yaddan çıxdı.

"Mäbbät bir belâ şeydir giriftâr olmayan bilmez.
Zimistan çekmeyen bülbül baharın qädrini bilmäz."

Minâye şerâb qoyuldu yerä bular yeyillär içillär, kef källädä dayandı. Qız üz dolandırdı: Cävân, icâze versen kenizler gessinler? Biz de geceni yormuşux, istirahätliy[1361] eliyäk. Dedi xanım söz säninkidi. Kenizler gessinlär soyunublar här ikisi bir rext-i xabın içine varid oldular. Emma qol bir birlärinin gärdäninä, sâhib-i kitâb yazır Cehândâr'a bu qızın ağzınnan bir iy vurdu ki Cähândâr en qärib[1362] näfäsi qät olacaxdı. Ayrı bir söz diyäbülmädi Cähândâr

[1361] . İstirahetlih: Dinlenmek.
[1362] . En qarib: Az kalsın.

üzün çevirdi o yana. Döndü küreğin[1363] çevirdi qıza sarı. Dedi cävân bäs niyä belä eliyisän? Mänim otum şölävär olub xamûş eläginän. Durdu geşdi bu üzünä. Dedi nâzänin bilisän nä var nä yok? Dedi xeyir. Dedi qulağ as mänim iki kälmä sözüm var. Dedi sözün nämänädi de. Götürüb göräk Cähândâr buna nämänä ärz eliuäcäk bändä ärz eliyim:

Demiräm çirkinsän eybin var gözäl,
Babam väsiyäti yadıma düşdü.
Şirin şirin söhbätin var ay gözäl
Babam väsiyäti yadıma düşdü.
(6+5)

Dedi babavın väsiyäti nämänädi? Dedi qulağ as deyim:

Nâ bälät yerlärdä gedib qalmayın,
Gördüğüz ämäldän peşmân olmayın,
Ağzınnan iy gälän qızı almayın,
Babam väsiyäti yadıma düşdü.
(6+5)

Cähândâr götürüb sözünün täxällüsün bu dillärinän desin:

Cähândâram müntäzirdi qardaşım,
Nä sövdaya düşüb bälâlı başım.
Mänä tänä vurar yarım yoldaşım,
Babam väsiyäti yadıma düşdü.
(6+5)

O çox dedi bu az eşiddi, bu çox dedi o az eşiddi, iş o yerdä dayandı Cähândâr gördü bu bunun yaxasınnan äl götürmäyäcax, bunun bina qûşnnan[1364] silli vurdu, ağzı burnu qanla doldu. Neynädi? Qız färmân verdi altı dana närrä dev amâdä oldu. Bunun döräsindä ki altı dana känizi varidi, häräsi bir dev oldu. Bu äl elädi şämşirä, Vasvâs Câdûger bir sehr oxudu, bunun äl qolu düşdü yanına. Dedi bunu götürün aparın Tilism-i Reyhânäyä. Devlär Cähândârı götürüb apardılar attılar Tilism-i Reyhâniyä. Cehandar gözün aşdı gördü bir qälä di, bir böyük ağac var. Bu ağacın üstündä heç olmasa min dana quş var. İstädi gessin ağacın yanına quşlar hämlä gätirdilär ona: Ey cävân Allah säni bizä rûzi verdi. Qeyitti dalı quşların bunnan işi olmadı. Genä istädi ağacın kölgäsinä gessin quşlar hämlä elädi buna, qeyitti dalı. Götürüb öz väsf-i halinä göräk nä deyir? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Här yerdän çaräm käsildi,
Acäb düşdüm qoqayä män.
Cävân qäddim tez büküldü,
Pänâh gättim xudâyä män.
(4+4)

Götürüb bu dillärinän dedi, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

[1363] . Kürek: Bel.
[1364] . Binâ gûş: Kulağın dibi.

Sınıx[1365] göylüm kim bitirsin?
Aparıb Şâm'ä yetirsin,
Üräyimin därdin bilsin,
Acäb düşdüm bälâyä män.
(4+4)

Alıb sözünün öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Ayrı düşdüm män elimdän,
Bülbül täk gonça gülümnän
Cähândâram därd älindän,
Sığınmışam xudâyä män.
(4+4)

Sözlär tämâm olsun, gözü sataşdı gördü bir dana qız gälir. Bu qız o qızdan da gözäldi.

Yâ räb bu hansı hûridi bâzaridän geçär?
O eşvä û qämzä û nâz bu dil-i zâri dän geçär.
Götürüb külâhın älinä nüsrät ilä gälir,
O nâz ilä gälsä ägär ömrüm yarıdan geçär.

Pärvärdigâra göräsän bu hansı hûridi? Gälib yetirdi bunun yanına. Sälâm verdi. Eleykümä sälâm. [Dedi:] Cavân sän kimsän? Hardan gälmisän? Nä kâräsän? Mänä diyä biläsään? Dedi nâzänin sänä demyäcäğäm kimä diyäcäğäm? Dedi dä görüm hardan gälisän? [Cähândâr] Dedi Şamda Särhäng-i Şâmi'ynän bizim cängimiz var, qärdäşim qoşunum ordadı. Bir dana sävârinän cäng eliyä eliyä gätirib çıxatmışam, sora olub ahû, girdi bağa. Orda bir qıza rast gälmişäm mänä höhman deyidi mäni alasan, ağzınnan iy gälirdi män almamışam savaşdıx, gätirb mäni atıb bura. Reyhânä dedi nä cur adamdı? Diyännän sora dedi: Hä o mänim nänämdi, Vasvâs Câdûger dir. O tilisminän säni aparıb ora. Ordan bura da genä üç aylıx yoldu. Altı aylıx yoldu. Cävân män ayrı mäxuğam[1366] gätirib mäni özünä qız eliyibdi. Män dä dönnäm ollam Müsälmân amma gäräk mäni alasan. Gördü buda bänd elädi buna ki gäräk mäni alasan. [Cähândâr] Dedi indi ki düz diyisän gäl häqiqäti qoyax meydana. Dedi häqiqät nämänedi? Dedi qulağ as deyim da. Götürüb bu dillärinän desin

Saxlasan bu gecä sänä mehmânan,
Häqiqäti gäl biz qoyax meydana.
Ölänä cän yanında qalanam,
Häqiqäti gäl biz qoyax meydana.[1367]
(6+5)

Dedi häqqiqät näyä diyisän? Dedi qulağ as diyim da. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Gäl männän ikimiz olax biz sırdaş,
Axıtma gözümdän çoxlu qanlı yaş,
Sän mänä bacı ol män qardaş,

[1365] . Sınıx: Kırık.
[1366] . Mäxlûq: Yaratık.
[1367] . Mehman: Misafir.

Häqiqäti gäl biz qoyax meydana.
(6+5)

Egär düz deyisän gäl olax bcı qardaş. Dedi axı sän kimsän ki män sännän qardaş olam? Dedi ulağ as deyim:

Nâmärd fäläk mänä verib ah û zâr,
Dost düşmân içindä etmä mäni xâr.
Şikâri oğluyam adım Cähândâr,
Häqiqäti gäl biz qoyax meydana.
(6+5)

Dedi bu şärtinän ki Müsälmân olasan, säni özümä qaraş eläräm. Säni dädäm Şikâri'nin otürräm bârgâhına, hansı oğlanı söysän seni verräm ona. Bu cürü barmaxların verdilär bir birinä häqiqätän bacı qardaş oldular. Bir birin qucaxlıyıb öptülär. Dedi indi ki oldux bacı qardaş gör nä cur eliyäbülärsän mäni burdan çıxardasan? Dedi säni burdan çıxatmax çätindi, ägär mänim nänäm Vasvâs Câdûger ölmäsä sän burdançıxammasan. Gäräk mänim nänäm ölä. Dedi qıyasan onu öldüräsän? Dedi o iblisdi, män ayrı maxluqam, män onun qarnınan çıxmamışam, mäni o oğurluyub gätirib qız eliyibdi. Qız dedi: Qoxmasan ki? Dedi xeyir Allâh T'âlâ bir qoxmağı bizde xälq elämäyib. Qız bir dana sehr oxudu, Cähândâr'ı aldı çiyninä bir dağın damänäsindä qoydu yerä. Genä dedi qoxmasan ki? Dedi xeyir. Bir bulax varidi onu nişan verdi dedi: O bulağın qabağında bir hovuz var. Hovuzda dört dana balıx var, üçü qırmızı biri qärä. O qäräni vurasan gätiräsän bura. Mänim nänämin canı o qärä balığın qarnındadı. Balığınan qazdan ayıx heyvan çätin tapılar. Ox kemenın götürüb endi bulağın başında hovuza gördü dört dana balıxdı, üçü qırmızıbiri qärä. Yatıb bu balıxların kemininde, neceyki ox kämannan rädd olsun, balığı vurub gätirdi Reyhânä'nin yanına. Eleyki balığı getirib, balığı yardılar. Balaca bir şüşeydi onu çıxattılar, genä bir sehr oxuyub bunu aldı çiğninä qeyittilär qäliyä. Cähândâr'ı qoydu ir yerä dedi sän ye iş kefivä bax män nänämi ehzâr eliyäcağam. Reyhân Câdû älindä bir loh varidi onu tutdu ota nänäsi gäldi. Gördü bu ağzın bağlıyıb. Dedi niyä ağzıvı bağlamısn? Dedi dişlärim ağrıyır. Dedi sän niyä ağlıyısan? Dedi qulağ as deyim da niyä ağlıyıram. Reyhânä Câdû götürüb göräk nänäsinä nämänä deyir? Bändä ärz eliyim äziz eşidänlärin hamısının sağlığına:

Sänä qurbân olum gül üzlü ana,
Bir cavanın eşqi ağladır mäni.
Üräyimin başın döndärdi qana,
Bir cavanın eşqi ağladır mäni.
(6+5)

Dedi nä cävan dedi qulağ as deyim

Nä qädr yalvardım qol boynuma salmadı,
Dindiribän gämli göylüm almadı,

İzhâr eylädim mäni al almadı,
O cavanın eşqi ağladır mäni.
(6+5)

Dedi kızım niyä almadı? Dedi sevgilim var. Vasvâs Câdûger soruşdu sevgilisi kim idi? Adın dedi? Dedi qulağ as deyim. Alıb sözünün täxällüsün belä desin:

Şikästä bülbüläm gonça gülüm var,
Dünya da gäm gussä böylä zülüm var.
Räyhânäyäm dedi ki sevgilim var,
O cavanın eşqi ağladır mäni.
(6+5)

[Vasvâs Câdûger dedi:] Bura bax görüm adı nämänädi? Dedi: Cähâdâr. Dedi mänä dedi ki bir näfär mäni apardı bağına işmişidim keflänmiştim, bilmädim vurdu dişläri getdi qarnına. Bilmämişäm, indi onun nârahandıyam, ağlıyırı. Vasvâs Câdûger dedi: Ey vay bala o mäni deyir. Dedi o indi öbürü damda ağlıyır. Dedi bala mäni bäze gedim onun yanına. Reyhâne onu bäzädi. Dedi sän burda dur män gedim muştuluq alım. Bu gäldi Cähândâr'ın yanına. Reyhânä här şeyi ona örgätdi. Dedi sän bir cür eliyäcaxsan ki şişäni iki qaşının arasına qoyacaxsan. Gözläri yumdurasan, elä şüşä ki däydi bunun iki qaşının arasına, canı bedäninän çıxar. Cahândâra här şeyi diyib qeyitti, bunu Cahândârın yanına. Cahândâr durdu bunun ayağına. Onnan üzr istedi, dedi alem-i mestide män säni vurmuşam. Dedi nolar kişi arvadı dövär da. Bu istädi qolun salsın Cähândârın boynuna. Dedi qulağ asgınan bir neçä kälmä sözüm vardı deyim sänä. Cähândâr gütürüb göräk nä diyäcäk ärz eliyim eşidänlär sağlığına:

Sän ärûssan män dä dâmad,
Bu işlärin hesabı var
Sän Şirinsän män'dä Färhâd,
Üräkdä eşqin dağı var.
(4+4)

Dedi evan nä hesabı vardı? De män dä bilim da. Dedi qulağ as deyiräm da. Götürüb öbürü kälmäsin bu dillärinän deyib:

Eşqin oduna yanarsan,
Üräktän ilhâm alarsan,
Bu gecä ärûs olarsan,
Arûsluğun hesabı var.
(4+4)

Dedi bu ärûsluğun hesabı nämänädi de män dä ämäl eliyim da. Dedi diyäcağam vä ämäl dä eliyäcaxsan. Cähândâr götürüb sözünün täxällüsün belä dedi:

Cähândârı gätirdin dilä,
Sänilä verir äl älä,
Bädänimi oğ dincälä,
Arûsluğun hesabı var.

(4+4)

Dedi bizim räsmimizdi ärûs damadın vä dâmad ärmad ärûsun bädänini oğar. Onnan sora bir birinän kâm-i dil hâsil eliyälär. Dedi bunu sähärdän deginän da. Ävväl Cähândâr uzandı yerä, bu başladı bädänin oğmaya. Onnan sora nobä yetişdi Cahândâr'a. Bu bädänin oğa ağa gäldi elä ki istädi mätläbi märâmä tyetirsin vä şüşäni qoysun bunun iki qaşı arasına dedi gözlärivi yum, män utanmıyım görüm neynämäliyäm. Elä ki bu gözün yumdu şüşäni qoydu Vasvâs Câdûger orda öldü.[kasetin bu bölümünde kopukluk var.] [Reyhânä Câdu destûr verdi devlere bunu Şâm kentine götürsünler.] Bunu ki göyün üstündä gätirillär, güzâri düşdü İskändäriyä'dän. Suâl elädi: Burda nämänä vardı ki iki täräftä dä läşkär durub? Cevab verdilär ki İskändäri Rastin İsfändiyâr Xan'ın nä müddätdi sözü çıxıb cängidi. İsfändiyâr Xan oğlun evländirir. İskärdär-i Rastin[in] qızın istiyir, o da vermiri. Onun üstündä nä müddätdi cäng var. Dedi mäni burda qoyun yerä. Dedilär biz eliyäbülmärik gäräk säni aparax verax Cehângir'e onnan imza alax aparax verax Reyhâniyä. Dedi sizin işiz olmasın mäni qoyun yerä. Bunu yendirdilär, İskändäriyä'dä qoydular yerä. Märkäbin yeddi yerden tengin[1368] berkidib, cilovn vurup ağzına şähbâz kimi zin evindä qärâr tutdu. Hey vurub märkäbinä varid oldu meydana. İsfändiyâr Xan'ın gözü sataşanda gördübir dilâvärdi oturub däryâyi bir märkäbin üstünde. Dedi pärvärdiğara göresän Rüstäm dübârä dirilib gälibdi? Dedi cavan sän kimsän? Dedi ägär mänim sözümä baxsan, män sänin dostunam. Ya ägär sözümä baxmasan, mäläk äl-movtuvam gälmişäm canıvı alam. Dedi män säni tanımıram, sän kim män kim? Dedi: Niyä cäng eliyisiz? Dedimän Kâbul padişahıyam. Oğlum Kubâd'a bunun qızın istiyiräm. Män evlâd-ı İskändäräm. Bu qızını mänim oğluma vermir, mänim dä nä qädär gücüm var onnan savaşacağam. Cehândâr dedi: Onda dayan sänä bir neçä kälmä sözüm var. Götürüb bu dillärinän göräk İsfändiyâr Xan'a nä diyäcäk? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Sänä vardı mänim bir neçä sözüm,
Götür läşkärin get qalma bu yerdä.
Yox desän sän ilän cäng edäm özüm,
Götür läşkärin get qalma bu yerdä.

(6+5)

Dedi niyä männän cäng eliyäsän? Dedi qulağ as deyim. Götürüb sözünün öbürü kälmäsin belä desin:

Bir nähängäm däryâläri yararam,
Rüstäm täk özümü cängä vuraram,
Nä qäder dilâvär varsa qıraram,
Götür läşkärin get qalma bu yerdä.

[1368] . Täng: Atın yeherinin bağı.

(6+5)

Dedi Cävân mäni sännän bir düşmanlığım yoxdu, İskändär-i Râst bilär män billäm. Sän kimsän? Dedi qulağ as deyim män kimäm. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Cahândâram sözümü aşkar diyäräm,
Axtarıb taparam säni göräräm,
Qızın göylü olsa özüm veräräm,
Götür läşkärin get qalma bu yerdä.
(6+5)

Män qızı danışdırram, ägär göylü[1369] olsa män özüm veräräm. Egär göylüolmasa burda qalmalı däyilsän, gäräk gedäsän. Dedi cavan getmezdim, ama çün sän gälibsän gedäräm. Bu läşkärin döndärsin o yana. Bu yannan da täbl-i bâzgäşt vurulsun. Cähândâr'i İskändär-i Râst täräfinnän peş-vaz elädilär. Gäldi İskändär-i Râst'ın yanına dedi: Qurbân bir qız bir oğlanındı, sän niyä vermisän? Ki indi bular sänin üstüvä qoşun çekelär? Dedi ay bala, bular hammısı mänä maliyât verärdi, mänim bir oğlum varidi, o älimnän gedibdi, indi bular mänä äl yeri tapıplar. Dedi sänin oğlun kimidi? Dedi qulağ as deyim. Götürüb bu dillärinän göräk İskändär-i Râst nämänä diyäcäk?

Bu ayrılığa daha män dözä bilmäräm
İndi gördüm sänin kimi cävânı.
Qudrätim yox meydan gäzäbilmäräm,
İndi gördüm sänin kimi cävânı.
(4+4+3)

Mäzäländi,
Mey içär mäzäländi,
Väfâlı doslarımı gördüm,
Üräyim täzäländi.
(Bayatı)

Dedi sän sözüvä idâmä ver görüm sänin oğlun kimdi?

Burda däyil gämli gönlüm dindirsin,
Hünärimi nâ-märtlärä bildirsin,
Gedib babasının tilismini sındırsın.
Elimdä däyil o İskändär-i Sâni.
(4+4+3)

Qan eylär,
Divan eylär, qan eylär,
Dos mäni bu haldä görsä,
Ya ölär ya qanıma qan eylär.
(Bayatı)

Dedi menim adım İskändär-i Râst di. Oğlum gedib babası İskändär'in tilismini sındırsın. Nä müddätdi gedip, bilmiräm ölüp, qalıp ya daş donuna düşüb? On iki min läşkärinän gedip daş

[1369] . Göyül: Könül

donuna düşüb. Dedi oğluvun adı nämänädi? Dedi qulağ as deyim da. Götürb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Şâxä verib gonça gülün butası,
Äl uzadıb damäninän tutası,
İskändär-i Sâni oğlumdu män atası,
Düşüb tilismä İskändär-i Sâni.
(4+4+3)

Oyan dağlar,
Al qana boyan dağlar,
Bu yan zülmätxanadı.
Necädi oyan dağlar?
(Bayatı)

Gedib dädäsinin tilismin sındırsın, özü dä düşüb tilismä. Ansı da diyir oğlum gedib düşüb tilismä, sän istisän burda qızärä veräsän?[Cehândâr] Durur ayağa, gedir İsfändiyâr Xan'ın yanına. İsfändiyâr Xan bunu peşvâz elädi. [Dedi:] İsfändiyâr Xan çün bunun oğlu gedib tilismä, odu ki bular heç iş göräblmäzlär. Män gedäcağam onun dalısıcan. Män özüm onu tapannan sora onu bäziyib qoyacağam käcâväyä,[1370] gätiräm Kâbul'da ya Bâbul'da ceşn tutam, veräm sänin oğluva. Cahândâr qeyitti bârgâhä. Eleki gecä gäldi araya, yedilär işdilär. Sarayda hamı Cähändâra hayran qalmışdı. Söhbät açıldı ordan burdan, [Cehândâr] dedi bura bax görüm sänim heş tayfanda evlâd-ı İskenderden famelin[1371] yox? Dedi diyâr-ı Rum da biri varidi ki onu şer dağıdıbdı. Biri dä vardı ki olup büt-päräst İskändär'in dä adını batırıb. Mänä neçä märhälä kağaz yazıb ki sän dä gäl ol Särhäng-i Şâmi'yä räyit ol. Bu cur diyändä Cähândâr ağladı. Dedi cävân niyä ağlıyısan? Dedi qulağ as neçä kälmä üräyimä söz gälib. Götürüb göräk Cähândâr nä diyäcax ärz eliyim eşidänlärin sağlığına:

Neçä kälâm eşid mänim dillimnän,
O dediğin cavan ölmüyüb sağdı.
Fäläk ayrı salıb onu elinnän,
O dediğin cavan ölmüyüb, sağdı.
(6+5)

Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Dolandım dünyayı dağları daşı,
Üräyimdä vardı onun sırdaşı,
Böyük zülm eliyibdi ona qardaşı,
O dediğin cavan ölmüyüb, sağdı.
(6+5)

[36]

Dedi sän hardan tanıyısan? Nä bilirsän? Dedi qulağ as deyim:

[1370] . Käcâvä: Devenin belinde kurulan ve seyahetde kullanılan küçük ev.
[1371] . Famil: akraba.

Dädäm nänäm yada düşüb ağlaram,
Fäläk älinnän sinä dağlıyam,
Cähândârâm Şikârinin oğluyam,
O dediğin cavan ölmeyib sağdı.
(6+5)

Cäräyanı şärh verdi. Şikâri mänim dädämdi vä här şeyi anlatdı. Sän ki deyisän oğlum gedib düşüb Tilism-i Heyhât'ä, qoxmagınan män gedib o tilismi sındırram. O tilismdä on iki min näfär daş donundadı. İskändär-i Râst'ın xanımısı bu kälmäni eşidändä äl elädi zülflärin yolmağa. Ana bäs niyä elä eliyisän? Dedi män qoymaram gedäsän. Män nä oğlumu istiräm nädä säni qoyyqm gedäsän. Cähândâr üz dolandırdı: Ana imkanı yoxdu gäräk män gedäm. İskändär-i Sâni götürüb bu dillärinän göräh Cähândâr'a nämänä diyir? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Necä äl götürüm indi män sännän,
Dünya bir täräfä sän'dä bir yana.
Qoymara gedäsän incimä männän,
Dünya bir täräfä sän'dä bir yana.
(6+5)

İskändär-i Sâni'nin anası götürüb göräk nä deyir?

Bir yaram var heç sağalmaz ölünce,
Ağlaram sızlaram dünya boyunca,
Getsän gözüm qalar sänin dalınca,
Dünya bir täräfä sän'dä bir yana.
(6+5)

Cähândâr qäbûl elämädi. Män gäräk gedäm o tilismi sındıram. Övrät götürüb sözünün täxällüsün bu dillärinän desin:

Fäläk sizi eldän ayrı salıbdı,
Dört bir yanın gäm läşkäri alıbdı,
Anan gözü intizarda qalıbdı,
Dünya bir täräfä sän'dä bir yana.
(6+5)

Dedi män ämqızımım sözünü verdi Kubâd'a. Egär o on iki min näfäri tilismidän çıxattım, İlgar, imân gäräk verdığım sözü tutam. Bular qäbûl eliyiblär. Gecä sabah olsun Cähândâr durub ibâdätin eliyib, märkäbinä sävâr olub, rävâne-yi râh oldu. Bular gätirdilär dağı buna görsättilär, dedilär oğul oraya qädäm qoysan daha buyana dönäbülmäsän demiräm tilismi sındırasan. Cähândâr qädäm qoydu çämänzarlığa, bir neçä qädäm gedännän sora bir böyük ağaş varidi. Här täräfä yarım ağaş qol atıbdı, bunun üstünde o qädr quş vardı Cähândârı

görmäk hämin bular qırınvış[1372] saldılar. Quşlardan buna säs gäldi ki: Cävân gälmäginän ot yandırar. Cähândâr göräk öz väsf-i halini necä diyäcäk?

Qâdir Allah sännän budur diläyim,
Darda qoyma män kimi bir cävânı.
Näzär eylä sâkit olsun üräyim.
Darda qoyma män kimi cävânı.
(4+4+3)

O yan dağlar,
Al qana boyan dağlar,
Bu yan zülmätxânadı,
Ncädi o yan gdağlar?
(Bayatı)

Öbürü kälmäsin belä desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Süsän sünbül tär bänovşä bitmäsin,
Şeydâ bülbül gül üstünnän ötmäsin,
İstiräm babamın adı itmesin,
Därdä qoyma sän özün män cävânı.
(4+4+3)

Bu dağınan,
El gäzär bu dağınan,
Sänä yaxşı demäzlär,
Män ölsäm bu dağınan.
(Bayatı)

Sözünün täxällüsün yetirsin, ärz eliyim eşidänlärin sağlığına:

Başıma qoyyam gevhärdän tacı,
Bu şirin ağzımı eylämä acı
Cähândârın käsilibdi älâcı,
Darda qoyma män kimi cävânı.
(4+4+3)

Bu dağda maralım var,
Ox däyib yaralım var,
Nä gecä yuxum gälär,
Nä günüz qararım var.
(Bayatı)

Cähândâr istädi yaxına gessin genä quşlardan säs gälidi ki cävân gälmä yoxsa yanarsan bizä dä yem olarsan. Cähândâr yadına düşdü ki Reyhânä ona tükünnän verib ki här zämân darda düşüdün bunu tut otun üstünä män sänin yanıva gälim. Cähândâr ot yandırdı tükü tutdu odun üstünä Reyhânä orda hâzir oldu. Reyhânä dedi: Nä üçün mäni çağırdın? Dedi istiräm dädämin tilismini sındıram. Reyhânä dedi: ey dâd-ı bi-dâd gäl sän bu daşları ätäyinnän töh. Reyhânä götürüb göräk Cähândâr'a nä diyir? Bändä ärz eliyim eşidänlärin sağlığına:

[1372] . Qırnıvış: ?

Sänä qurbân olum, istäkli qaraş,
Bu tilismin çätin olar älâcı.
Gäl axıtma sän didämnän[1373] qanlı yaş,
Bu tilismin çätin olar älâcı.
(4+4+3)

Dedi qardaşıvı nâümid elämä. Reyhânä götürüb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Hämişä çäktiğim âh û zârıdı,
Bu göylümü tutan gäm gubârıdı.
İskändärdän qalan yâdigarıdı
Bu tilismin çätin olar älâcı.
(4+4+3)

Bu Tilism-i Yâdigâr-i İskändärdi. Bu tilismä indiyä kimi älâc olmuyub, gäl bu daşları tök ätäyinnän. Dedi olmaz män yâdigâr-i İskändäräm gäräk gedäm ordakılar mänä yetişir.

Reyhânäyäm äl götürräm duâyä,
Ecäb saldın sän özüvü bälâyä,
Çağır Şâh-ı Märdân yetsin harâyä,
Bu tilismin çätin olar älâcı.
(4+4+3)

Reyhânä dedi män gedim xalam Dämdämä'nin yanına, ägär bilsä bu tilismim qapısın o bilir. Män bir saata gälirim. Reyhânä getdi Dämdämä'nin yanına. Sälâm- äleykümäsälâm. Ey bacımın yadigâri de görüm sän nä äcäb bizi yâd elämisän? Dedi xala. Dedi bäli. Dedi xala bu nä xala balalıxdı ki sän Tilism-i İskändär'in qapısını mänä nişân vermämisän? Dedi tilsmin qapısım män dä bülmüräm. Olmasa sän otu burda, män gedim bacım Hämhämä'nin yanına. Bilsä qapısın bilir. Dämdämä Câdû getdi Hämhämä'nin yanına. Selâm äleykümä sälâm. Nä äcäb? Dedi bizim bacımızın qızı Reyhânä ki vardı gälib mänä gileyliy eliyir ki Niyä mänä Tilism-i İskändär'in qapısını örgätmämisiz? Dedi ay bacı Tilism-i İskändär'dä on iki min näfär daş donunda vardı, hammısı pählävân. Qırx min sävâränin orda äslähäsi vardı. Hämhämä dedi tilism-i dervâze ibaretdi o ağaşdan. Egär o ağacı rişeden çıxarda bel külüh olmadan o tilisme girebilär. Dämdämä gäldi Reyhânä'nin yanına. Dedi ey bacımın yâdigarı, män bacımnan soruşdum. O çämänzarlıxdaki ağac o tilismin qapısıdı. Reyhânä gäldi hammısın Cähândâr'a dedi. Cehândâr bildi ki bel külühsüz[1374] ağacı çıxardacax, iki räkät namaz qıldı düşdü toprağa o qädr ağladı ki huşdan getdi. Aläm-i rüyadä biri gälib buna bir tänäf verdi ve dedi: Oğul bu tilism yazılıb sänin adına, kämändi ağaca salıp, çäkib rişädän çıxardasan. Hälä gäldi gördü kämändi ki verib elä älindädi. Durub ayağa kämändi saldı ağaca. beş Pänc-tän-i Âl-ı 'äbâ'nı dilindä câr elädi ağac rişädän çıxdı eşiyä. Bir tufân oldu Cähândâr bi-hûş oldu. Gözün açanda gördü bir qanlı däryânın känârındadı. Havadan bir quş qäldi bunu

[1373] . Didä: Göz.
[1374] . Külüh: Kazma.

vursun çängäsinä, Reyhânä dedi amandı Cähândâr, o quşun başın üzä bilsän, härzad tämâm olar. Neceyki qolun atıp saldı quşun boynuna quşun boynun üzüb atdı däryâyä. Genä bi-hûş oldu. Özünä gäländä başın Reyhânä'nin dizinin üstündä gördü. Dedi mänä nolubdu? Dedi quşun başın üzdün bi-hâl oldun. Durublar ayağa Reyhânä dedi dadaş bunan belä[1375] täk gedäcäksän. Yetişeceksen bir bağa, bağın duvarları ve ağaşları qızıldandı, bir dev duvarın üstündä oturub. Bağın döräsindä qırx dana xändäq var här biri on säqqiz äräşdi. İçläri qandı oları atılacaxsan. Devin älndä bir bel vardı qızıldandı, o devi o bel öldürä. Ayrı şey öldürmäz. Bağda böyük ağaş var, ağacın altında bir qoca kişi oturub adına Pir-i Vakif diyällär. Selâm verersen ve diyersän män Loh-i Tilism-i İskender'i sännän istiräm. Ona her şeyi diyecaxsan. Beli de elinde aparacaxsan. Reyhâne bir uqâb surätinä düşdü, dedi qoxmagınan män sännän gäliräm. Cähândâr yetirib bağın känârinä qıx dana xändäh varidi. Oları bir bir atlayıb yetirdi devin yanına. Dev buna hämlä eliyändä beli älinnän alıp onu öldürdü. Onnan sora qädäm qoydu bağa. Bağda böyük bir ağacın altında qoca kişini gördü. Sälâm verdi, soruşdu de görüm oğlum sän bura näyä gälmisän vä necä gälmisän? Cehândar her şeyi anlatdı va dedi män gälmişäm Loh-i Tilism-i İskender'i sennän alam. Dedi oğul mändä däyil. Cähândâr götürüb bu dillärinän göräk nä dedi:

Sänä qurbân olum ey pirmärd,
Loh-i Tilism-i sännän istäyiräm.
.....[1376]
Loh-i Tilismi sännän istäyiräm.
(6+5)

Pir-i Vakif götürüb Cahândâr'a bu dillärinän diyib, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Başına döndüğüm gül üzlü cävân,
Gäl äl götürgünän sän bu sevdâ dän.
Dolanım başıva män olum qurbân,
Gäl äl götürgünän sän bu sevdâ dän.
(6+5)

Cehândâr dedi män gäräk sännän bunu alam. Câhândâr götürüb sözünün öbürü kälmäsin desin:

Xidmät eyläräm yanında qallam,
Eşqin mähäbbätin bu canä sallam,
Mätläbim var dalısıcan dolannam,
Loh-i Tilismi sännän istäyiräm.
(6+5)

[1375] . Bunan bele: Bundan sonra.
[1376] . Kasetin bu bölümü duyulmamaktadır.

Pir-i Vakif dedi bugünä kimi çoxları gälib ama bu Loh-i Tilismi alabülmüyüb daşa dönüb. Sändä daşa dönärsän.

Rehmin gälsin män qocanın halına,
Fäläk qäsd eyläyib şirin canına
Qorxuram ki düşesen daş donuna,
Gäl äl götürgünän sän bu sevdâ dän.
(6+5)

Pir-i Vakif dedi sän kimsän ki männän Loh-i Tilismi istisän? Dedi qulağ as deyim män kimäm. Câhândâr götürüb bu dillärinän özün tanttı:

Här nä xäbär alsan düzgün söyläräm,
Arif olsan sırrım beyân eyläräm.
Cähândâram, evlâd-ı İskändärdänäm,
Loh-i Tilismi sännän istäyiräm.
(6+5)

Pir-i Vakif sözünün täxällüsündä belä deyir:

Pir-i Vakif danışır bir canan inan,
Hälä işin çoxdu o sübhân ınan,
Män tanıyım säninä nişanınan?
Gäl äl götürgünän sen bu sevdâdän.
(6+5)

Män nä nişâneynän tanıyım ki sän evlâd-ı İskändärsen? Bacısı Reyhânä örgätmişdi buna, hamısın şärh verdi, ävväl Tilism-i därvâzädän gäldim onu rişeden çıxatmışam. Qanlı deryânın känârınnan bir quş hämle elädi, quşun başın käsdim, qırx handäq atlamışam, devin başın älindäki belinän qopatmışam. Bu da älimdä qızıl bel. Pir-i Vakif dedi bu ağacın üstüne här gün bir quş gälär. Sänä üş dana ox veräcağam bir dana kämân, ägär o quşun gözünnän ya da sinäsinin ağ xalınnan bu üç oxunan vurabildin, tilismi sındırmısan, vurabilmädin, daşa dönäcaxsan. On iki min näfär bu quşu vurabilmiyiblär daşa dönüblär. Egär birinci oxu vurabilmädin, dizä qädär daş olacaxsan, ikiminci oxu atdın däymädi, sinändä qabırqalara däk daş olacaxsan. Üçümüncü oxu da vurabilmedin pählävanlar kimi daşa dönäcaxsan. Egär o quşu vurabildin, daş donunda oln pählävanlarda daş donunnan çıxacaxlar. Qäbûlindi? Dedi Bäli. Üş dana ox verdi bir dana kämân. Öğleye yaxın quş gäldi oturdu ağacın üstünde. Pir-i Vakif'ä dedi: Elebil şikâr gälibdi? Dedi: Bäli. Dedi: Deginän işnä mäşgûl olsun. Pir-i Vakif Cahândâr'a dedi: Oğlum mäşgul ol. Cähândâr oxların birin qoydy kämänä, quşun sinäsindä ağ xalı nişâniyä qoyub, ox kämannan çıxanda quş irkindi,[1377] ox quşa däymädi. Cähândâr gördü Pir-i Vakif necä ki demişdi dizä kimi daş olacaxsan, dizä kimi daş oldu. Cähângir baxdı dedi: Qiyâmätä kimi yerisem başmağa ehtiyâcım yox, day bular yırtılmayacax ki. İkiminci oxu

[1377] . İrkinmek: Ani hareket etmek

qoydu, İkiminci ox kämannan çıxsın, quş genä yerinnän qaxsın, ox getdi. Cähändâr gördü sinäsinä qädär daş oldu. Cähändâr üçümüncü ox qoydu kämänä Allaha göräk nä dedi? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Yeri qöyü ärşi yoxdan xälq edän,
Qäzâ yayındırma mänim oxumu.
Halıma qan ağlar här gälip gedän,
Qäzâ yayındırma mänim oxumu.
(6+5)

Götürüb öbürü kälmäsin göräk nä cur deyir?

Etibâr yox bu dünyada beş günä,
Günâhkaram günâhımnan geşginän,
Dâmâd-ı peygambär Ali eşqinä,
Qäzâ yayındırma mänim oxumu.
(6+5)

Cähângir istir sözümün täxällüsün desin:

Cahandârâm mäni äymä zamanä,
Cavan üräyimi dönderme qane,
Gözü yaşlı qalıb bacım Reyhânä,
Qäzâ yayındırma mänim oxumu.
(6+5)

Cehändâr üçümüncü oxun atanda Allahın lütfü oxu ötürmedi, quş qaxdı genä oturdu. Dedi Cävân sän daş olmaman geräkir män säni yiyäcağam. Cähändâr dübârä yayı çähdi necä ki ötürdü getdi däydi quşun ağ xalınnan. Quş ağaşdan düşdü, bir qiyâmät oldu, tufân oldu Cähändâr bi-hûş oldu, on iki min näfär pählävan daş donunnan çıxdı. Reyhânä yetirib Cähändârın başının aldı dizinin üstünä. Pählävanlar üz dolandırdı: Ey Pir-i Vakif bizi kim daş donunnan çıxartdı? Cähändâr'ı nişân verdi. Bunlar bunun elin ayağın öptüler. Cehändâr bu cavanların arasında gözü düşdü İskändär-i Sâni'yä. Üzünnän öptü dedi män sännän ötürü gäldim bura. Sänin nänän, dädän yoluvu gözättiyir.[1378] Pir-i Vakif dedi indi bu quşun qarnın cıracaxsan, bir balaca sandıx çıxaddılar qarnınan. Dedi Loh-i Tilism-i İskändär bunun içindedi. Dedi bunu Şâh-ı Murgân eliyär. Açarın o tapıp gätiräbilär. Cähändâr dedi bu balaca sandığı amûdunan açaram. Nä qädr amûd vurdular o vurdu, o yoruldu, o vurdu, açılmadı. Dedi bu sandıq sehrdi, açılmaz. Dedi indi neyniyäk: Pir-i Vakif Cähändâr'a dedi: Oğlum üş gün yol gedäcaxsan, bir bağa yetişersen. Bağın içindeki imârätdä bir neçe quş qäfäsädän asılıbdı, biri Şâh-ı Murgân öbürülär balalarıdı. Künâs Câdû onu vä balaların tilisme salıb. Ona diyärsän mäni Pir-i Vakif gönderdi atılasan onu qäfäsdän çıxardabilsän, yol görsädär açarı getiräsän. Üş gün yol gedännän sora bağa gäldi. Bağın içinde imarätä girdi gördü Şâh-ı

[1378] . Gözettemek: Gözlemek

Murgân ordan asılıdı. Götürüb bu dillärinän göräk Şâh-ı Murgân a nä deyir? ärz eliyim eşidänlärin sağlığına:

Dolana dolana gäldim yanıva,
Männän sälâm olsun ey Şâh-ı Murgân.
Rähmin gälsin gözdän axan yaşıma,
Männän sälâm olsun ey Şâh-ı Murgân.
(6+5)

Şâh-ı Murgân bunun sälâmını almadı, Götürüb bu dillärinän göräk nä dedi:

Yanaram halıva belä här zaman,
Görüräm täng olub bu zindân,
Gälmişäm canımı eyliyäm qurbân,
Männän sälâm olsun ey Şâh-ı Murgân.
(6+5)

Şâh-ı Murgân genä sälamın almadı, gäl Pir-i Vakif'ın adını apar gör genä dä alır ya yox?

Gemin kervanın boynuma götürdüm,
Cehândâram bu diyârä gätirdim,
Pir-i Vakif'den sene selam getirdim,
Männän sälâm olsun ey Şâh-ı Murgân.
(6+5)

Pir-i Vakif adın gätirendä Şâh-ı Murgân qäfäsdä üşdäfä durdu oturdu. [Dedi] Eleyküme selâm ey Pir-i Vakif'den selam getiren. Nämänä istisän männän? [Cehândâr] Dedi: Män Tilism-i İskändärin Lohun[un sandığının açarın] istirem sennen. Dedi nä nişaneynän istirsän? Dedi män nävâb-ı İskändäräm, tilismläri sındıra sındıra gälmişäm. Cähângir on iki min näfäri tilismden çıxatmışam, quşu öldürmüşäm, Pir-i Vakif açarı almağ üçün sänin yanıva gönderdi. Dedi bura bax görüm atılabülärsän mäni bu qäfäsdän çıxardabülärsään? Cähângir Allah'dan imdâd istädi, beş Pänc-tän-i Âl-ı Abâ'nı dilindä câri[1379] elädi atıldı quşun qäfäsin tutdu. Çox elläşdi,[1380] amma zänciri qırabülmädi. Cähândâr yerä baxanda gördü yer qan däryâsıdı.(Sehrinän o imaretin içi qan däryâsı oldu. Dedi zäncir qırılsa qan däryâsına düşärsän, sän qäfäsi cırgınan. Cehândâr qäfäsı cırdı, äli rädd oldu ki düşä qan däryâsine Şâh-ı Murgan bunu tutdu. İmârätin yanında hovuzda bir neçe dana balıx varidi. İçinde bir dana qızıl balıxvaridi dedi gör onu vurabilärsän? Balığı oxunan vurdu gätirdi. Dedi: Söh bu balığın qarnın. Balığın qarnın söhdü, iki dana xäncär çıxdı. Xäncärlärin dästäsi[1381] läl idi. Birin bağladı bunun sağ täräfinä birin sol täräfinä. Vurub çängäsinä qozadı hävâyä. Gätirib bir dağın ätäyindä qoydu yerä. Bir quyu görsätdi ki onnan tüssü[1382] qalxırdı. Dedi gedäcaxsan o quyunun içinä, qaranlq zülmat olanda xäncärlärin dästäsi sänä ışıx veräcax. Täkä geddin bir bağa yetişärsän, bağda

[1379] . Dilinde câri eledi: Söyledi.
[1380] . Elleşmek: Çaba harcamak.
[1381] . Dästä: Sap.
[1382] . Tüssü: Duman.

bir imârät var. Orda bir dev var gözläri yomyx[1383] olanda bil ki onda ayıxdı, yaxınına getmiyäsän, devin gözläri ağaranda vä xorluyuru, bil ki yuxluyubdu. Yetiräcaxsan bu xäncärläri här bir gözünnän vuracaxsan, başka yerinnän vursan ölmäz. O ölännän sora onun nänäsi gälär, Künâs Câdû, o zaman sänin işin yoxdu, män yetirräm özümü. Cähândâr neceyki Şâh-ı Murgan demişdi, yeridi quyunun yanına, düşdü quyuya xäncärlärinin yapışdı tiyäsinnän[1384] bunun ışığıynan getdi yetişdi täkä. Biraz gedännän sora gördü bir dana bağ nümâyân oldu. Bağda devi gördü, Gözü sataşdı ifritä gördü gözlärin yumubdu. Bildi ki ayıxdı, ağacların daldasında daldalandı. Bir qädrdän sora gördü devin gözläri açıldı, ağ apağ ağarır amma xoruldusunnan dünya titriyir. Bala bala yetirdi başının üstünä, qol qudrätli xäncärlär tiz. Neceyki här älndä xäncär vurdu bunun gözünnän, dev närä çähdi, cähännämä vasil oldu. Bu eynidä tufân oldu zälzälä oldu, bir ifrit numâyân oldu. Bildi Künâs Câdû'du. Şâh-ı Murgân bu zaman yetirdi. Yetirdi bunlar çängäläşdi. Künâs Câdû Şâh-ı Murgân. Şâh-ı Murgân päncäsiynän Künâs Câdû'nun gözlärin çıxattı. Cähândâr Künâs Câdû'yu tutdu, vä öz tüküynän bağladı. Şâh-ı Murgân Künâs Câdû'dan Loh-i tilism-i İskendär'in sandığının açarın istedi. Künâs Câdû açarı şişeye qoyub udmuşdu. Onu öldürdülär, şişäyi qarnınan çıxadılar vä ikisi de Pir-i Vakif'in yanına getdilär. Pir-i Vakif şişäni görüncä dedi: Bu şişäni Câmâsib Häkim açabilär. Pir-i Vakif Şâh-ı Murgânnan istedi ki şişäni Câmâsib Häkim'in yanına götürsün o qäbul elämäyincä göräk ona nä dedi? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Şah-ı Murgân gäräk özün gedäsän,
Bu qoca vaxtımda halımı qatma.
Bu çaresiz derde çârä edärsän,
Bu yanmış qälbimi qana boyatma.
(4+4+3)

O güneylär, o quzeylär,
O gün eylär, o quzeyler
Häsrät häsrätin görändä,
Bayramın o gün eylär.
(Bayatı)

Dedi män neçä vaxtı zindandayam gedäbilmäräm. Dedi qulağ as sözümün öbürü kälmäsinä. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Här nä söz deyiräm onu biläsän,
Şâd oluban bir üräktän güläsän,
Gülistân-ı Eräm'ä özün gedäsän,
Câhândâr'ı ayrı kimsiyä satma.
(4+4+3)

[1383] . Yumux: Kapalı.
[1384] . Tiyä: Kın.

Män aşıq oyan gül,
O yan bülbül o yan gül,
Bülbül fägân eylir,
Nä yatmısan oyan gül.
(Bayatı)

Dedi gäl sän ayrı adam täyin elä. Dedi ulağ as sözümün täxällüsünä. Alıb belä desin:

İstäkli bacı olubdu Reyhânä,
Qorxuram üräyi tez dönä qanä,
Pir-i Vakif yalvarır Şâh-ı Murgânä,
Gaflät yxusunda bu belä yatma.
(4+4+3)

Män aşıq divan eylär,
Qan eylär divân eylär,
Yâr mäni bu halda görsä,
Yâ ölär ya qanıma qan eylär.
(Bayatı)

Şâh-ı Murgân mäcbûr qaldı şişäni apardı Gülistân-ı Eräm'dä Câmâsib Häkim'in yanına. Sälâm, Äleyküm sälâm. Üqâb surätindä qondu Câmâsib Häkim'in yanına. Üz dolandırdı: Qurbân mäni Pir-i Vakif göndärdi sänin yanına. Mâceranı Şerh verdi: Cähândâr tilism-i İskänderi sındırıp, Künâs Câdû'nu öldürmüşük, şişäni çıxartık, quşu öldürdük cäbäni çıxatık, indi bu şişädän açarı sän çıxardasan veräsän män aparam. Câmâsib Häkim bir sehr oxudu, şişä dûd oldu getdi göyä, açar yerdä qaldı. Bu açarı apar ver Pir-i Vakif'e mänim sälamımı söylä. Bir dana da nâmä yazdı, Oğlum [Cähândâr] tilism-i İskendär senin adına yazılıb, Pir-i Vakif vä Reyhânä'nin sözünnän çıxmagınan. Şâh-ı Murgân açarı verdi Pir-i Vakif'e. Pir-i Vakif açarı salıb sandığı aşdı, sandıxda tumâr adına bala däftär vardı. Verdi Cahândâr'ın älinä. Dedi bu bütün tilismlärin açanıdı. Cehândâr bununl neçä dana tilismi sındırır, egär män oları bir dana dana desem yeddi säqqiz dana navar olar, män oların xulasä adların diyiräm. Tilism-i Tâvûs, Tilism-i Rûhâni, Tilism-i Şahâbdı, Tilism-i Elmâs. Şâh-ı Murgân'ınan genä gedillär bir quyunun başına, buna diyir gedäcaxsan quyunun täkinä,[1385] bir çeşmä vardı, bu tumârı atarsan yerä bir ejdaha gälär onu götürsün, sän tumarı götüräesän. Özüvü ejdahanın ağzına atasan. Bir qädr huşdan gedärsän, ayılanda özüvü bir dağın dâmänäsindä görärsän, Tilism-i Tâvûs yetmiş iki şekildä här säfärindä bir şekildä sänin qabağıva gäläcax. Evväl dävä sûrätindä gälär, qılıncı üstünä çähsän qaçar. Biraz sora bir şer sûrätindä gälär, hämlä eläsän üstünä qaçar. Yetmiş iki däfä heyvân sûrätindä gälär. Axirdä bir dana qoca qurt sûrätindä gäläcax. Kämändi atasan tutasan, ama öldürmüyäsän, sänin karına gälär. Häzrät-i Süleymân'ın ruhuna onu anda veräsän ki sänä xäyânät elämiyä, o da säni anda veräcax vä

[1385] . Täkinä: Sonuna.

dost olacaxsız. Orda Tâvûs şekline dönür özüde Müsälmân olur. Onnan sora bular bâ-häm gedillär Tilism-i Rûhâni'ni sındırsınlar. Ärz elädim şärh versäm çoxa çäkär. Onnan sora gedillär Tilism-i Şahâb'ı sındırıllar. Tilism-i Şahâb'ı sındırannan sora gedillär Tilism-i Almas'ı sındırsınlar, vä xäzâne-yi İskändäri gätirsinlär. Almâs buları istier öldüttürsün, Morg-i Dövlät gälir Alması öldürür. On iki min qoşun, Cehândâr'ınan İskender'in yeddi dana xäzânäsin dolanıllar. Här biri bir ränkdädi. Qıx min näfärin eslähäsin götürüllär, Tumâr-i İskender ki ibârät ola İskender'in Şemşiri'nnen, beline bağlıyır gällilär hara? İskändäri'yä. İskändär-i Râst buları peş-vaz elädi. Ceşn[1386] tutular, bir neçä gün. Cehândâr üz dolandırdı: Män İsfändiyâr Xan'a söz vermişäm ki ämqızımı verem onun oğlu Kubâd'a. Olara da xäbär verdilär durdular qızı qoydular kecâväyä. Geddilär Amul, Babül ki İsfändiyâr Xan oranın padişahıdı, orda toy eläsinlär. Toyun dördüncü günündä (Allah çuğulun birin iki eläsin, ikisin üç eläsin, üçündä yer üzünnän puç eläsin.) Bu daş donunnan çıxanlar yedilär işdilär mäst oldular, biri dedi tilismi o sındırdı mändä onu sındırabülläm. Biri dedi onun gücü mänä yetmez, bu sözü çuğul gäldi Cahândârın qulağına yetişdi. Cehândâr dedi güräşäcağıq, Cehândâr şähbâz kimi zin evindä qärâr tutdu, çıxdı meydânä dedi:

Şärâb içib mäst olanlar eşitsin,
Bugün burda er meydânı mänimdi.
Geyinsin silâhın merdâne gälsin,
Bugün burda er meydânı mänimdi.
(4+4+3)

Her kes qulağ asır. Eläbil qurbağa gölünä daş atmısan. Cehândâr alıb dübâräsin belä desin:

Allah heç oğlanı eylämäsin xâr,
Feth ede meydanda ola aşikâr,
Çıxsınlar aşkarä dalda duranlar,
Bugün burada er meydânı mänimdi.
(6+5)

Cehândâr götürüb sözünün täxällüsün bu dillärinän desin, ärz eliyim eşididänlärin sağlığına:

Deyiräm sözümü qoy hamı bilsin,
Yaxşı yaman bu gün burda seçilsin,
Cehândâr'a berâbär kimdi gälsin,
Bugün burda er meydânı mänimdi.
(6+5)

Dâmadı istedi, onunla güreşecağam, sora emoğlumunan ki qızın qardaşı ola. Kubâd Şâh oğluna dedi: Sen getme men gedim. Kubâd Şâh girdi meydânä. Dedi at qovacağıq herkes öbürün atın üstünnän götürse o faiq gäläcäk. Cehândâr äl attı dâmadın kemerinnän neceyki. [38] Sözlärim sär-mänzil-i m'ävâda o yerdä qaldı: Kubâd Şâh damadlıq gecäsindä qızdan söz

[1386] . Ceşn: Kutlama.

aldı ki ämoğlun ki sabah Şâmâte gedäcäk (İslâm qoşunu orda Ergevân Şâh ilen ceng eliyillär) mäni dä aparsın ta män orda gedäm Gülistân-ı Eräm'e. Qız qovl verdi. Toyun seherisine debdi[1387] gälin gälir qeyn atasın qeyin anasının elin görär. Cehândârın elin görändä dedi männän nä istisän istä männän. Dedi emoğlu sennän bir istäyim olacax ki Kubâd Şâhı aparasan Gülistân-ı Eräm'e. Dedi nä tez bir birizden doyduz? Bu sözü sän diyisän ya o istiyir? Dedi o dünän gecä männän istädi. Dedi o zaman qulağ as sänä bir neçä kälmä sözüm var. Götürüb göräk nä dedi:

Gäl sänä söyläyim öz ämim qızı,
Hansı bülbül tez ayrılar gülünnän?
Belä aşikârä demäzlär sözü,
Hansı bülbül tez ayrılar gülünnän?
(6+5)

Cehândâr Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Şeydâ bülbül gülä intizâr olar,
Egär gäflät etsä üstün xâr alar,
Kubâdı aparsam sänä zülm olar,
Mägär bu söz çıxıb dâmâd dillinnän?
(6+5)

Dedi bäli, bunu Kubâd özü dedi. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Cehândarın derdin yetirdin yüzä,
Yandırdın qälbimi dönderdin közä,
Üräk necä fitvâ versin bu sözä?
Hansı bülbül tez ayrılar gülünnän?
(6+5)

Dedi emoğlu başıv üçün gecä männän söz alıb ki iltimâs eliyäsän ämoğlun mäni Gülistân-ı Eräm'e aparsın. Kubâd Şâhı çağırdı, dedi bäli män özüm istämişäm. Buyan täräftän İsfändiyâr Xan, oyan täräftän İskändär-i Râst, İskändär-i Sâni qoşun tedariki görüblär, vä on iki min näfär ki daş donunnan çıxmışdılar. Hammısı amâdädilär. Hammısı üz qoyublar Şâmä täräf. Aylar günlälär yolda olannnan sora gün o gün oldu, sâät o sâät oldu ki gäldilär yetiştilär Şâm'ä. Şâm'da şirin cengidi. Cehândâr gedännän, Cehângir vä Şirzâd-ı Tigzän'in yaraları yaxcı olub. Ergevân Şâh'ın gözleri ki süpenginän äyyarlar ahangı yumurulayıp vurmuşdular yaxcı olmuşdu. Cehândâr ve döresindäkilär sâhib-i kitâb yazır ki iki yüz min näfäridilär yetirillär Şâm'ä. Cehândâr özün vurdu deryâ-yi leşkärä. Bir zaman özün Ergevân Şâh'ın berâbärindä gördü. Aqräb-i Süleymâni şemşirin ki xäzâne-yi İskändärdän almışdı, bağlamışdı belinä. Bilirdi ki bu rûyin tändi, şemşir buna eser elämiyäcax, şemşir sıncax, şemşiri qoydu gilâfine, yapışdı bunun on säqqiz lay kämärinnän. Bunun bir qatırı varidi Estär diyärdilär.

[1387] . Däb: Gelenek.

Qatırın üstünnän attı bunu yere. Ayyârlar bunu qıs qıvraq tutular zencire bağladılar. Axşam Mänzär Şâh-ı Yämäni üz dolandırdı: Ergevân Şâh'ı getirin. Ergevân Şâh'ı gätirdilär. Mänzär Şâh-ı Yämäni, Ergevân Şâh'ı pis danıştıranda Mänzär Şâh-ı Yämäni dedi ki män o adam ki mäni Estärin üstünnän götürüb yerä attı onnan danışaram, sizinle danışmaram. Cehândâr'i nişân verdilär. Cehandâr dedi: Säni män götümämişäm, Allahım götürüb. Dedi män ähd elämişäm ki mänim ki heykälimi götürsä ömrümün axirinä däk ona gulâm olam. Dedi män qulâm istämiräm. Sän ägär Müsälmân olsan mänä böyük qardaş olarsan. Dedi män nämänä deyim olum Müsälmân. Dedi: Diyesän "Äşhädü än Lâ ilâhä illä-llâh vä äşhädü änä Muhamädän resul'ullah."[1388] Dedi oldu müsälmân, bunu qol boyun oldular, Mänzär Şâh-ı Yemeni'ni yanında oturdular. Ergevân Şâh qoşununun içine getdi vä hamısın azâd elädi, ama heş biri getmädi. Üz dolandırdılar: Qurbân sän Müsälmân olmusan, bizde Müsälmân olacağık. Ergevân Şâh'ın bir äyyâri çox muxâlif oldu bunun Müsälmân olmağına, vä narahand oldu ki niyä männän mäslähät elämädi? Amma bir söz de demedi olar kimi Müsälmân oldu. Bu yan täräftän Cähângir üz dolandırdı Cähândâr'a: Dadaş? Dedi bäli. Dedi bizim dädämizin bir väsiyäti varidi. Väqti ki Şâm'ı aldız, Keyvân Dilâvär şah eliyäcaxsız, ve Keyvân sovdagär'i dä ona väzir eliyäcaxsız. Dedi: Dädämiz nä diyibdi, elä onu eliyäcağıx. Cähânir götürüb bu dillärinän İslâmın qoşununa göräk nämänä diyäcäk, ärz eliyim eşidänlärin sağlığına:

(Aman aman. Aman balam gül balam. Gäl oduna yandı gönlüm.)

Hamı qädäm qoysun bu gün meydana,
Läşkär qabağında sultân yerisin,
İslâm perçemini vursun här yana,
Atamın verdiği fermân yerisin.
(6+5)

Hammı yer be yer eşidir. Cävan atavun verdişği färmân nämänädi?

Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Size häqiqättän açaram söhbät,
Din yolunda gäräk eyliyäm xidmät,
Atam eyliyibdi mänä väsiyät,
Atamın verdiği fermân yrisin.
(6+5)

Cävan atavun verdiği färmân nämänädi? Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin

Cehângir sözün desin merdana,
Härkäs muxalifti çıxsın meydana,
Şâm'ın hükümetin verim Keyvân'a,
Atamın verdiği fermân yerisin.

[1388] . أشهدُ أن لا الهَ الا اللهو اشهدُ ان محمدً رسول الله

(6+5)

Atamın verdiği fermân budu ki Şâm'ın hökümätin veräm Keyvân Dilâvär'ä, çün ona çox äziyätlär olub evi zadı dağılıb ve Keyvân sovdagär'i dä ona väzir eliyäm. Hammı qäbûl elädi. Sordular Keuvân Dilâvär'ä dedi mänä bunnan sora ehtiyaş deyil. Män siz hara gessäz ora gedäräm. Hammısının ixtiyarın ona verdilär. Keyvân Dilâväri tihmä qoydular Şâm'ä. Sabahı gün bular atlandılar gessinlär hara? Gülistân-ı Eräm'e dädälärinin dalısıcan. On iki min pählävan, İsfändiyâr Xan onun qoşunu hammısı atlandılar. Amma buların yolu Särändib deryâsından dı. O yerdän ki Şikâri geçibdi. Bular da o däryânı gäräk geçälär. Däryânın kenârinä yetişändä gämilär orda, nâxudâya[1389] dedilär: Bizim läşkärimizi geçirdin däryânın o täräfinä. Dedilär bizim şah'dan icâzämiz yoxdu, gäräk icâzä alax.

Cähângir götürüb göräk nâxudâ'yä nä deyir? Bändä ärz eliyim eşidänlärin sağlığına:

Seni gäni eyläräm dünya malınnan,
Geçirt bu däryâdan naxudâ bizi.
Xäbärin yox bir gäribin halından,
Geçirt bu däryâdan naxudâ bizi.
(6+5)

Götürüb öbürü kälmäsin bu dillärnän desin:

Evvälindän gönül gözümüz toxdu,
Üräktä nisgilim möhnätin çoxdu,
Bizim bir kesinän işimiz yoxdu,
Geçirt bu däryâdan naxudâ bizi.
(6+5)

Dedi Şâh-ı Särändib'dän färmân almayınca sizi geçirdämäräm. Cehângir, Humâyûn Şâh'a bir mektup yazarak belä dedi:

İki qardaş biz gedirik bu râhä,
Sännän üz döndärän batar günâhä,
Ärzim yetän kimi ädâlät şaha,
Emr eylä geçirtsin nâxudâ bizi.
(6+5)

Mektubu yazdı ama ayağın imzalamadı. Ad vermedi, mektup yetişdi Humâyûn Şâh'ın älinä. Humâyûn Şâh Qämär Rûx'un babasıdı ki Şikâri Särändib'dä onunla evlänmişdi ve demişdi ki ägär oğlum olsa adın qoyarsan Cehânbaxş. Cehânbaxş on iki yaşına yetişmişdi. Şikâri'dä yeddi il tilismdä qalıb. Cehânbaxş nâmäni gördü. Dedi nämänädi? Dedi istiyillär bura gälsinlär, dedi qoy gälsinlär. Namänin cävabın yazdı ki geçit gälsin qoşunu bu täräfä. Bu yan täräftän Cehânbaxş bir iddä qoşununan çıxdı buların qabağına. Dedi dayanın görüm. Tämâm

[1389] . Nâxudâ: Gemiçi.

qoşun dayandı. Dedilär cavan sözün nämänädi? Cehânbaxş götürüb göräh bulara nä deyir? Bändä ärz eliyim eşidänlärin sağlığına:

Deyin görüm nä märâmä[1390] gälmisiz?
Gälmişäm närm edäm sizinnän päncä.
Qonak olsaz gözüm üstä yeriz var.
Egär düşmän olsaz haziräm cängä.
(6+5)

Cähângir, Cähândâr'ın üzünä baxdı, Cähândâr, Cähângir'in üzünä baxdı. Dedi biz düşmän däyilix ama düşman olsax cävâbımızı veräbüläcaxsan?

Tämâm pählävanlar olsun âmâdä,
Çağırım kömeyizi gälsin imdâdä,
Täk tänhâ bärâbäräm bu läşkärä dävâdä,
Bâc vermäräm tämm Rûm û Firäng'ä.
(6+5)

Dedi bura bax görüm sänin adın nämänädi? Kimin oğlusan. Çün Humâyûn Şâh'ı özünä dädä bülür, Şikâriyi tanımır. Götürüb bu dillerinen özün tanıtsın:

Göy geyibän qaralar bağlayam,
Sinäm üstün çari çapraz dağlıyam,
Cehânbäxşäm Humâyûn Şâh'ın oğluyam,
Egär düşman olsaz hazirem cenge.
(6+5)

Gördülär bu uşaxdı bir şey demädilär. Dedilär biz Gülistân-ı Eräm'e gedäcağıx, bizä yol versäz ora gedäcağıx. Dedi o zaman qonaxsız gözümün üstündä yriz var. Buları ağırladı. sâhib-i kitâb yazır ki bular üş gün ağaırladılar. Üş günnän sora ki häräkät elädilär, Cehânbaxş nänäsinin yanına gedir. Nänäsi soruşur: Oğlum bular bildin kimidiler? Dedi ana Cehândâr vä Cähângir iki qardaş idilär ki Gülistân-ı Eräm'e dedeleri Şikâri'ni, ki orda tilisme düşmüşdü vä Säräfrâz Şâh oların namûsların aparıb qurtarmağa gedirdilär. Qämär Rûx bunu eşidändä ağladı. Cähânbäxş dedi niyä ağlıyısan. Dedi qulağ as deyim:

Xäbärin yox bu fäläyin işinnän,
Gecä gündüz olar çäkär äl ämân,
Eğär incisälär sänin dilinnän,
Olacaxsan oğul sora päşimân.
(4+4+3)

Mäzäländi,
Mey içär mäzäländi,
Väfâlı doslarımı gördüm,
Üräyim täzäländi.

(Bayatı)

[1390] . Märâm: İstek.

Dedi niyä gäräk päşimân olam? Dedi qulağ as deyim. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Bälâyä salmısan bälâlı başın,
Özgä gälib olmaz sänin sırdaşın,
Cähângir Cähândâr sänin qardaşın,
Bu sevdadan olacaxsan peşimân.
(6+5)

Qan eylär,
Divân eylär qan eylär.
Dost mäni bu haldä görsä,
Yâ ölär ya qanıma qan eylär.
(Bayatı)

Ana nä deyisän? Bäs necä olub män qardaşlarımı görmämişäm? Humâyûn Şâh mägär mänim babam däyil?

Qämär Rûx di sän cävanın anası,
Lâzimdi o ola xeyir duâsı,
Şikâridi sän cävânın atası,
Olar getdi sän qal pärişân.
(6+5)

Dağlara qar düşübdü,
Gör nä hamayıl düşübdü,
Qäbrimi yaddar qazıb,
Lählätim dâr düşübdü.
(Bayatı)

Säräfrâz Şâh oların namusların aparıbdı, Şikâri dädän dä oların dalısıcan gedändä, gäldi burdan geşsin, o mäni sövdü, män onu sevdim, Humâyûn Şâh sänin babandı. Ana bäs niyä indi deyisän? Oğlan elä qıhâ çäkib ağlıya bildi ki, mänä niyä demädin. Durub getdi Humâyûn Şâh'ın yanına. Dedi dädä mänä qoşun ver gedäcağam qardaşlarımın dalısıcan. [39] Sözlärim sär-mänzil-i m'ävâda o yerdä qaldı ki Cehânbaxş dedesi Humâyûn Şâh'dan leşker alıb qardaşlarının dalısıcan getdi. Yolda bir zaman gördülär hävâ tutuldu, bir bulut gäldi hava tutuldu. Bulutun içinnän bir äl uzandı yapışdı Cehânbaxş kenmerinnän havayä qozadı. Läşkärdän bir govğâ[1391] çıxdı pänâh aparram Allah'ä. [Dedilär] Sän kimsän? Hara aparısan? Dedi mänim adıma Zäfärân Câdû diyällär, neçä vaxtı bunun häsrätindeydi. Lât û Mänât bu gün mänä verdi. Ağa leşkär qeyitti Humâyûn Şâh'a olanları dedilär. Nâlä äfgân getdi hävâyä. Olar orda qalmaxda olsun.

Eşid dâsitâni kimnän? Cähângirle Cehândâr'dan. Läşkär-i İslâm gäldi yetişdi hädd-i sädd-i Pärizâdä. Dästûr verdilär tämâm läşkär äyländi, çadırların mıxların çaldılar yerä. Bu yan täräftän Färhäng Äyyâr çıxıb geşt eylädi gäldi Cähâgir Cähândâr'ın yanına. Dedi Cähângir bu

[1391] Govgâ: Kavga

dağda o qädär dev vardı ki ayax qoymağa yer yoxdu. Bular Elâvä Şâh, oğlu Zärdân vä bir dä Firûz Äyyâr. Bular üçü devläri yığıblar oraya. Cähângir üz dolandırdı: Bura hädd-i märz-i pärizâddı, devlärin mäkânıdı. Bu zaman gördülär bir dana dev vârid oldu. Sälâm, Äleyküm sälâm. Läşkärin böyü kimdi? Nâmäni Mänzär Şâh-ı Yämäni'nin älinä verdi ki siz kimsiz beni-âdäm? Nä üçün gälmisiz? Dedi sän getginän män cävabın yollaram. Nâmäni yazıb Cähângir dedi män aparram mänä bir şey olsa täbl-i näqqârä vurulanda gälärsiz. Götdü nâmäni apardı, hara? Devlärin Şahı'nın yanına. Devlär Padişâhi gördü bir cävân gälir simâdä Şikâri'yä oxşuyur. Bu düşdü bunun qädämlärnä. Cähângir qozadı dedi niyä bele eliyisän? Dedi sändä cevânmärtlik nişânäsi var. Elâvä Şâh götürüb bu dillärinän göräk Cähângir'ä nä dedi:

Canım qurbân sänin kimi cävânä,
Sändä vardı bir cävânın nişânı.
Xoş gälmisän oğlan bizim mäkânä,
Sändä vardı bir cävânın nişânı.
(4+4+3)

Män aşıq budağınan,
El gäzär bu dağınan,
Sänä yaxşı demäzlär,
Män ölsäm bu dağınan.
(Bayatı)

Dedi mäni kimä oxşadısan? Dedi qulağ as deyim da:

Özüm öz işimde olmuşam nâşı,
Axıtma didämnän bu qanlı yaşı,
Yâ oğlusan onun ya da qardaşı,
Sändä vardı bir cävânın nişânı.
(6+5)

Qazan ağlar,
Ot yanar qazan ağlar.
Bir iyit gurbätdä ölsä,
Qäbrini qazan ağlar.
(Bayatı)

Gördü devlär padişâhı'nın gözünnän yaş gälir, Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Dediğim oğlanın var etibâri,
Gecä gündüz eyläräm âh u zâri,
Evlâd-ı İskändär adı Şikâri,
Sändä vardı o cävânın nişânı.
(6+5)

Män aşıq ebir eylär,
El mäni cäbir eylär,
Yanasan mänim üräyim,

Necä bu därdä säbir eylär.

(Bayatı)

Şikâri'nin adın dediğinde dedi sän onu hardan tanıyısan? Dedi o yeddi ildi tilismdedi. Biz de burda Firûz Äyyâr'ınan onu gözätliyik. Cähângir düşdü bunun ayağına. Elâvä Şâh dästûr verdi täbl-i şâdiyânäni vurdular. Bu täbli eşidän Cähândâr eşidändä dedi bä täbl-i cängi di vurullar. Bular da färmân verdilär ki läşkär hâzir olsun. Firûz Äyyâr getdi olara dedi ki baba bular dostular. Bular atdan düşdülär öpüş görüş, yığışdılar bir yerdä yedilär işdilä. Üş gün bular burda qaldılar. Üçümüncü gün Cähângir, Cähândâr'a üz çevirdi: Getmäli qonağın[1392] getmäsi qalmasından yaxşıdı. Dädämiz bizi gözlüyür, Tilism-i Heyhât'dädi. Elâvä Şâh üz dolandırdı: Män här täräfä nâmä yazmışam ki qoşun gälsin. Cähângir Elâvä Şâh'a bunları dedi:

Sänä qurbân Elâvä Şâh,
Bizä söhbät härâmıdı,
Kömey olsun qâdir Allâh,
Bizä eyş härâmıdı.
(4+4)

Qılıncım sovludu äldä,
Dilâvärlär sağ vä soda,
Dädäm gözü qalıb yolda,
Bizä eyşi härâmıdı.
(4+4)

Dost düşmân vurur minnät,
Nâ-märt fäläk vermir fürsät,
Cähângirä olmur qismär,
Bizä eyşi härâmıdı.
(4+4)

Elâvä Şâh dedi eğär istiyisiz gedäk. Hammısı atlandı. Bäni-âdäminän dev qarışıb bir birinä. Devlärdä Müsälmândı. Çâdırların söktülär yola düşdülär hara? Gülistân-ı Eräm'ä. Üş günnän sora Gülistân-ı Eräm'ä yetirdilär. Şehrin känârında mıxların çaldılar yerä. Gülzâr Säräfrâz Şâh'n paytäxtidi.[1393] Orada bir mämläkätin adıdı. Elâvä Şâh bir dana nâmä yazdı yolladı Säräfrâz Şâh'a ki: Qardaşımsan xatirivi saxlaram, sen gälginän qızın Reyhânäni ver oğluma vä cäng qutulsun. Bunu da bilginän ki Şikâri'nin oğlanları neçä min läşkärinän gäliblär dädälärinin dalısıcan. Nâmäni verdi apardı Säräfrâz Şâh'ın yanına. Mänzär Şâh-ı Yämäni nâmäni alıb mäzmununnan xäbär-dâr oldu. Säräfrâz Şâh väziri Câmâsib Häkim'i çağırdı. Dedi sän bu işe nä deyisän? Dedi neçä däfä demişäm buların nâmusun verginän aparsın, män bülmäräm özün bülärsän. Säräfrâz Şâh eşidmädi götürdü nâmänin cävâbını cäng yazdı. Nâmä oların älinä yetişdi. Üş gün möhlät verdilär tâ Säräfrâz Şâh'da läşkärin yığa cäng eliyälär.

[1392] . Qonaq: Misafir.
[1393] . Paytäxt: Başkent

Emmâ gecälärin birindä Cähângir qılıncın qalxanın bağladı belinä dedi üş gün cäng yxdu, män bir gäşt vurum. Getdi bir zaman gördü dalısınca bir qärälti gälir. Dedi: Gälän gälmäginiän yoxsa öldürräm. Bu kim idi? Zärdân Elâvä Şâh'ın oğlu. Dedi Cähângir getmäginän, dädän kimi düşärsän tilismä, getmäginän, i.ndi ki gedisän, mäni dä apargınan. Qäbûl elämädi, Getti ginä gäldi. Dedi indi ki gälirsän and işginän männän bi-icazä su da işmiyäsän. Dedi qäbulumdu. Här ikisi gäldilär Gülistân-ı Eräm'dä Çâr bâğ-ı Süleymâni'yä yetişdilär. Bular bağın içine girib dolanırlar. Cähângir gördü uzaxdan balaca bir ışıx gäliri. Bu ışığa sarı gäldilär gördülär çadırın içindä bir dana qız oturub. Zärdân'a üz döndärdi şärtimiz nämänädi? Dedi sänin sözüvä baxmaxdı. Dedi onda oturacaxsan burda yerä. Män gälmiyincä ya säni çağırmıyınca burdan o täräfä getmiyäcaxsan ha. Dedi: Baş üstä. Cähângir yeriyib çadıra yaxınlaşdı. Bir ağacın daldasında qulağ assın, gördü bu qız özüynän sızıldıyır. Nämänä deyir?

Qâdir Allah budur sännän diläyim,
Nä Cähângir nä cähândâr gälmädi.
İntizar qalıb gözüm neyläyim?
Nä Cähângir nä cähândâr gälmädi.
(4+4+3)

Märd atası,
Doldur ver märdä tası,
Nâ-märt gälib märd olmaz,
Olmasa märd atasi.
(Bayatı)

Qız sözü deyir gözlärinin yaşın baharın bulutları kimi rävân eliyir. Cähângir'in barmağı qaldı dişlärinin arasında; Pärvärdigârâ bu nä diyir? Götürüb sözünün öbürü kälmäsin belä desin:

Kimä deyim cävab versin sözümä,
Yeddi ildi yuxu geşmir gözümä,
Az qalıram qäsd eyliyäm özümä,
Nä Cähângir nä cähândâr gälmädi.
(4+4+3)

Oyan dağlar,
Al qana boyan dağlar,
Bu yan zülmätxanadı,
Necädi oyan dağlar?
(Bayatı)

Ey dâd-ı bi-dâd bu kimdi? Bizi neynir göräsän? Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Reyhânäni qoydun yana yana,
Bağrımın başının döndärdin qana,
Gâh tilismä düşdün gâh zindana,
Nä Cähângir nä cähândâr gälmädi.

(4+4+3)

Män aşıq birdä män,
Doldur içim birdä män,
Ömr azaldı gün geşdi,
Cavan olmam birdä män.

(Bayatı)

Söz tämâm olsun qız istädi özün hälâk eliyä, ämâ Cähângir yeridi qabağa, nazänin äl saxla. Dedi sän kimsän burda nä işin var? Bu Reyhânä Säräfrâz Şâh qızıdı ki Meşe-yi Mählekä'dä Säräfrâz Şâh bunu Şikâri'ye vermişdi. Dedi mänim adım Cähângirdi, Şikâri'nin oğluyam. Bu inanmadı dedi hansı Şikâri? Dedi Evlâd-ı İskändär oğlu Şikâri, ki namusları düşüb tilismä, gälmişäm onu qurtaram. Reyhânä dä dedi: män dä Säräfrâz Şâh'ın qızıyam. Sänin dädövün alûdäsiyäm. Öz dädäm Säräfrâz Şâh mäni ona verib onda biz ana balayıx. Bular ana bala qol boyun oldular. Zärdân gördü Cähângir geç qalıb gäldi çadıra baxdı gördü çadırda Cähângir bir qızınan qol boyun olubdu. Zärdân bilmirdi ki bu onun ämi qızısı dı ki on il bunun için gecä gündüz gözyaşı dökärdi. Onu tanımadı. Yaxına gäländä gördüü ey dâd-ı bi-dâd bu bunun öz ämigızısıdı. Reyhânä'nin gözü buna sataşanda dedi ey dâd-ı bi-dâd indi bunun älinnän qurtaramıyacağam. Zärdân, Cähângir'ä dedi on ildi bunun üçün ağlıyıram, onun älin ver älimä. Dedi olmaz cäng qurtarsın onnan sora. Bu bunu säridi. Reyhâni'yä dä dedi ki, bu bilmäsin macärâ näcurdu? Cähângir buna dedi sänin bunnan işin olmasın män cängidän sora bunu verräm sänä. Reyhânä'ni bağdan götürdülär gätirdilär hara? İslâm qoşunu'na. Bunun öz çadırın qurdular. Cähângir üz dolandırdı: Sänä burda bir qaravul yasavul qoyum. Dedi mänim elmimin üstünä elm yoxdu. Lazim däyil. Bäli üş gün tämâm oldu cäng başladı, pählävanlar gäldi meydânä. Pärilärdän nä qädr sındırdılar. O zämâni ki istirdilär Gülistân-ı Eräm'i alsınla, bir onda gördülär ki hava qarardı, Üzzâr atmış min näfär qoşununan Säräfrâz Şâh'ın kömeyinä gäldi. Eleyki Üzzâr gälib täbl-i bâzgäşt vuruld. Gecäni sabah eläsinlä sabah genä täbl-i cäng vurulsun härkäs gäldi meydânä. Cähândâr meydânä girdi. Säräfrâz Şâh iki dana pählävan göndärdi. Cähândâr olar cähännämä vasil elädi. Üzzâr qädäm qoydu meydânä. Här alat-i cängi işlättilär gördülär olmadı, äl bir birinin kämärinä elädilär. Bular ginä bir birinä fayiq olmadı, Üzzâr gördü buna fâiq olmadı, bir sehr oxuyub getdi hävânın üzünä. Bir zmân gördü göydän bir äl gäldi, elä märkäbli uzaddı bunu apardı hävâyä. Bunu aparanda dedi: Adämizâd sän bura gäräk gälmäyeydin, bura sänin meydanın däyil. Bura hädd-i sädd pärilär vä devlärdi. De görüm indi säni däryâyä atım ya quyuya? Cähândâr bilirdi ki buna desä at dağa, atacax däryâyä, ägär desä ki at däryâyä, aparıb atacax dağa. Buna dedi ki mäni at dağa. Bunu apaır ata däryâyä.

Ammâ sizä xäbär verim kimnän? Sizä şad xäbär verim, Cähändâr'ın bacısı Reyhânä dän. Reyhânä Câdû vä Tâvus Câdunu bunun ämmäsiydi[1394] ki bunu Tilism-i İskärndär'dän gätimişdi. Bular här ikisi gedillär Gülistân-ı Eräm'ä ki göräk Cähändâr'ın başına nä gäldi? Gördülär havanın üzündä bir nefäri gätirdilär atdlar däryâyä. Ämmä can bunu neyniyäk? Eläbil bu adämizâddı. Dedi sän märkäbi tut män adamı tutaram. Biri onu tutdu biri bunu gätirdilär qoydular yerä. Gözlärin açanda gördü ey dâd-ı bi-dâd bunun başı genä Reyhânä'nin dizlärinin üstndädi. Dedi sän göydä neynisän? Dedi Üzzâr män hileynän götürdü hävâyä. Dedi bacı sänä bir iki kälmä sözüm var:

Dâd eyläräm[1395] bu fäläyin älinnän,
Qärib yerdä qäzâ işin işlädi.
Bülbülidim uzak düşdüm gülümnän,
Qärib yerdä qäzâ işin işlädi.
(4+4+3)

Dedi mänim qoşunum qalıbindi orda Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Meydanda salmışdım böyük hälhälä,
Çätindi o bir dä bäriyä gälä,
Sizdä gälin gedek mänimlä belä.
Qärib yerdä qäzâ işin işlädi.
(6+5)

Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Märkäbimi Cähändârı götürün,
Götürübän läşkär-gâha yetirin,
Ya da gedin mänä xäbär gätirin,
Qärib yerdä qäzâ işin işlädi.
(6+5)

Cähändâr'ı vä märkäbin göürüblär havanın üzündä gäliblär. Bular gälmäkdä olsun. Hämhämä inän Dämdämä gäliblär Säräfrâz Şâh'a kömäh eliyilär. O zaman yetirdilär ki İslâm qoşunu päriläri aradan aparıb istirlär Gülistân-ı Eräm'i alsınlar. Pärilär täräfinnän sehr oxuyublar İslâm qoşunu na ot yağdırıllar. Hämhämäynän Dämdämä sehr oxudular ot geyitti getdi pärilärä sarı. Hämhämä Dämdämä qaldılar ki bular kimdilär? Säräfrâz Şâh'ın ki sehrgäri yoxdu. Fitnä Câdû da gälib Säräfrâz Şâh'a kömäh. (Ot yağdırır.) Täbl-i bazgäşt vurublar sabah iki läşkär gälsillär meydana. Üzzâr girdi meydânä. Cähändâr istädi gedä qabağına, Cähângir qoymadı, dedi böyük oğlan mänäm. Dünän sän getmisän, bu gün män gedäcağam. Cähângir qädäm qoydu meydânä. Dedi dünän gälän pählävan sänin näyindi? Dedi qardaşımdı. Dedi o neynädiki sändä neyniyäsän?

[1394] . Ämmä: Bibi, babanın kız kardeşi.
[1395] . Dâd eylemek: Bağırıp çağırmak.

"Be koşti gereftänd nahadänd sär,
Giriftänd här du dävâl-i kämär."[1396]

İkisi bir birinin kämärinän tutdu. Gördü bu dünänki pählävannan zorludu, getdi hävâ'yä istädi onu da aparsın, göydän gäländä Cähângir girdi Kürränin altına. Hävâdän gäländä ki bunu aparsın göyä, märkäbin altınnan çıxıb elä bir dana şämşir vurdu bunun uzununa, aradan böldü saldı yerä. Üzzâri cähännämä vasil elädi. Bu yan täräftän İslâm qoşunu pärilärin üstünä getdi. Zärdân bunu bu cur görändä dedi olar mäşguldu, gäl get ämi qızıvın yanına. Getdi Reyhânä'nin çadırına. Dedi on ildi sänin häsrätindäyäm dodağınnan bir cüt busä ver mänä. Dedi: Cähângir'ä söz vermisän, cängdän sora mäni säni veräcax. Çox yalvardı gördü Reyhânä razı olan däyil. Zärdân öz özünä fikr eldi: Dibi ölümdü da ölümdän o täräfä nä var? Ov gälib düşüb bäriyä, bärädän ötürsäm bir dä nä vaxt älimä düşär? Yapışdı bunun yaxasınnan goydu ayağının altına. Reyhânä gördü iş işdän geçip buna käläh qurdu. Dedi gedib Cähângir'ä demiyäcaxsan? Dedi yox. Dedi and iş. Dedi and olsun Süleymân'ın ruhuna demäräm. Reyhânä dedi üzüvü çövür o yana män paltarımı soyunum. Zärdân üz çevirändä Reyhânä bir sehr oxudu ügâb sûrätinä düşdü, pırrr eliyib uşdu getdi. Dedi Zerdân män getdim, day mäni göräbilmäzsän. Zärdân'ın iki äli oldu bir täpäsi.[1397] Ey dâd-ı bi-dâd: Bağdad'da xurmadan oldum Gilân'da ... den. Zärdân da Cähângir'in qorxusunnan qaşdı getdi gizländi ki mäni tapabilmäsinlär. O yannan täbl-i bazgäşt vurulsun, İslâm qoşunu gäldi bu yana, pärilär o yana. Fitnä Câdû'da bir iddä qoşununu götürüb getdi bir dağın dâmänäsinä. Cähângir cängidä qeyidändä gedärdi Reyhânä'nin çadırına. Getdi gördü çadırda yox bu yan o yana baxdı gördü väz nâcurdu bildi burda bir iş var qeyitti Zärdân!ı axtardı. Tapabülmädi. Gäldi Elâvä Şâh'a üz dolandırdı: Oğlun hardadı gäräk tapasan. Tapılmasa özüvü dä öldüräcağam qoşunuvu da. Destur verdi onu tapmağa gessinlär. [40] Sözlärim sär-mänzil-i m'ävâda o yerdä qaldı ki, Elâvä Şâh tämâm devlärä dästûr verdi Zerdân'ı axtarıp tapsınlar. Här tärfi axtarıblar, Zärdân'ı bir yerdäm taptılar. Gätirdilär Elâvä Şâh, Cähângir, Cähândâr vä tämâm ümärâ[1398] meclisteydilär. Cehângir destûr verdi Zärdân'ın qolların bağladılar. Zärdân dedi mänim qollarımı niyä bağladın? Cehângir götürb bu dillärinän soruşsun gäräk Reyhânä'ni nä cur soruşur?

Günahın var qollarıvı bağlıram,
Söylä görüm Reyhânäni neynädin?
Üräyimi eşq oduynan dağlıram.
Söylä görüm Reyhânäni neynädin?

[1396] . به کشتی گرفتند نهادند سر گرفتند هر دو دوال کمر
"Birbiriyle baş başa vererek güreşmeye başladılar ve birbirinin kemerlerin tuttular."
[1397] . Täpä: Baş.
[1398] . Ümerâ: Emirler, başkanlar.

(4+4+3)

Män aşıq dağda nä var?
El gäzär dağda nä var?
Mäcnun xäyallı gönlüm,
Leylisiz dalda nä var?
(Bayatı)

Dedi and ola Süleyman'ın ruhuna xäbärim yox. Zärdân nä qädär and qäsäm[1399] elädi Cähângir qäbûl elämädi. Dübâräsin göräk ne deyir?

Dal gärdändä qollarıvı bağlaram,
Sinän üstü çar-i çapraz dağlaram,
Düz demesän rizä rizä doğraram,
Söylä görüm Reyhânäni neynädin?
(4+4+3)

Män aşıq bu dağınan,
El gäzär bu dağınan,
Sänä yaxşı demezlär,
Män ölsäm bu dağınan.
(Bayatı)

Dedi and ola cälâl-ı ilâhiyä mänim xäbärim yoxdu. Qäbûl elämädi. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Cähângiräm danış männän märdâna,
Qılç çäksäm gogâ sallam cähâna,
O gözäli harda saldın zindâna,
Söylä görüm Reyhânäni neynädin?
(4+4+3)

Män aşıq xal mäkânı,
Üzündä xal mäkanı.
Alçaklan uca dağlar,
Görsänsin yar mäkânı.
(Bayatı)

Dedi män Süleymânın ruhuna and içiräm ki xähärim yoxdu, devlär yalan danışmaz doslardan soruşma, düşmänlärdän soruş män yalan danışmaram. Män neçä ildi ämqızımın aşığıyam, cavanlıx tovladı dedim firsättän istifâdä eliyim, geddim ämqızımın yanına, nä qädär dedim dedi cäng qutarsın[1400] sora. Reyhânäni tuttum qoydum ayağımın altına. Mänä al elädi dedi ötür mäni, üzüvü çövür soyunum. Üzümü çönderdim ki câmäsin[1401] çıxassın gördüm bir gövärçin oldu uşdu getdi. Dedi Zärdân män getdi, nä zaman boynuvun kökün göründä mäni dä görärsän. And olsun Süleymanın ruhinä mänim älim ona däymädi. Dörädän ämir û ümärâ gülüşdülär, bunu lağv elädilär. Dedi mäni qollarımı aş. Aşmadı. Cehânmgir yolladı o

[1399] . Qäsäm: And.
[1400] . Qutarmak: Bitmek.
[1401] . Câme: Elbise.

düşmänin tälâdarlarınnan[1402] soruşdu. Dedilär zärdân yalan danışmaz. Onda bi yol bunun qolların aşdırdı. İnsanın ilgâri düz olsa imânı da düz olar. Zärdân'ı azâd elädilär. Bu yan täräftän ertesi gün cäng genä başladı. Bular az galsın Säräfrâz Şâh'ı tutacaxlar ve Gülistân-ı Eräm'i elä geçiräcaxlar, çün Säräfrâz Şâh İfrit-i Büzürg'e nâmä yazmışdı, oda Yasavul-i Süleymândı ki mänä kömäh elä. Axşam zämânı öz läşkäriynän gäldi. Bular gäländä sâhib-i kitâb yazır ki gäländä täbl-i bâzgäşt vuuldu. Bular döndülär gäldilär. Säräfrâz Şâh İfrit-i Büzürg'ü peşvaz päyändâz elädi. İslâm leşkerine gogâ düşdü ki ey dâd-ı bi-dâd İfrit-i Büzürg geldi. Reyhânä dedi: Bunun qabağına çıxabülmäsiz, bu häm yerdä dävâ elär häm göydä. Elâvä Şâh dedi biz devlärdä buna härif olabülmärik. Cähângir gördü durum belädi. Şirzâd-ı Tigzän üz dolandırdı ämoğlu, on gün möhlätimiz var olara çarä elärik. Gälin fikreliyäk göräk namuslarımız harda qalıbdı? Bizim Tâvûs kimi, Reyhânä kimi älimizdä sehr bilän var, gälin buları tapax. Tâvûs dedi: And ola Allâhä egär büläm hardalar yarım saate gedib gätirräm. Eyyârlardan biri Şemkûr Äyyâr varidi. Yerinnän durdu dedi män gedäräm oların dalısıcan. Şemkûr Äyyâr düşdü yola, az getdi çox getdi yetişdi bir dağın damänäsinä. Gördü orda köhnä bir hesâr vardı, amma hesârın içindä bir imârät var. Onun qabağında bir bulax var. Bulağın başında bir övrät oturub. Çox heykällidi. Eşidmişdi ki Fitnä Câdû çox heykälliydi. Yeridi qabağa selâm verdi. Dedi sän kimsän? Dedi mänä Häqiqät-i Firängi diyällär. Mäni burda Elâvä Şâh dästgir eliyib. (Bunu tutmağ üçün buna käläk gälir.) Dedi düzün de görüm sänin burda nä işin var? Dedi qulağ as deyim da. Götürüb bu dillärinän göräk nä deyir?

Elâvä Şâh edib mäni dästigir,
Gäzäm gäräk çölläri män ölüncä.
Neçä illäridi edib mäni dästigir,
Gäzäm gäräk çölläri män ölüncä.
(4+4+3)

Dedi düzün de görüm burda nä işn var? Götürüb öbürü kälmäsin bu dillärnän desin:

Kimsä yoxdu män därdimi söylüyäm,
Xäncär alıb bu qärä bağrım teyliyäm.[1403]
Fäläyin älinnän çox gileyliyäm.
Ölüm yeydi[1404] bu dünyada qalınca.
(4+4+3)

Dedi fäläk sänä neyliyib? Dedi qulağ as deyim da: Dedi mänim başımın särgüzti çoxdu. Särvätim dövlätim älimnän çıxıb. Anam mänä väsiyät elämişdi ki Qulle-yi Kâf'da bir Häkimä Câdû var, onun bir dana qızı var adı Fitnä Câdû'du. Mänä diyärdi säni onunla beşik kesme nâmzäd elämişäm. Sänin ömrün üş minä yetişändä o sänä qismät olar. O zamana kimi nämänä

[1402] . Tälâ-dâr: Öncü askerler.
[1403] . Teyliyem: ?
[1404] . Yey: Yeğ.

arvad alsan ölär gedär. İndi män onu axtarıram tapam, tapabilmiräm. Fitnä Câdû bir qähqa çekib güldü ki sâhib-i kitâb yazır ki dağlar yerinnän oynadı. Dedi elä o mänäm, sän mänim sövgülümsän, mändä sänin sövgülünäm. Dedi de görüm İslâm qoşununda kimlär vardı? Dedi Orda Tâvûs'unan, Reyhânä var. Dedi olar ki ikisi bir yerdä oldu biz ora gedämmärik. Dedi baba säbr elä, olar mänim älimdädi, oların yemaxlarına bi-hûş dârû ökäräm. Amma sän o Şikâri'nin härämlärinnän mänä bir xäbär gätir. Sänä här şey allam toy eliyäm. Bu durub getdi Bargâh-ı Süleymâni'dä Qulleyi Kâf'a. Säräfrâz Şâh'ın yanına. Säräfrâz Şâh'a dedi: Bilisän İslâm qoşunu'nda Tâvûs unan Reyhânä var onun üçün bizim sihrlärimiz tutmuru. De görüm Şikâri'nin haremlerinnän nä xäbär? Säräfrâz Şâh dedi olar ämin yerdädi, zir-i zämin'dä her birin bir qäfäsä salmışam. Yolu da bu täxtin altında. Heş kim giräbilmäz. Bu durdu gäldi Şemkûr Äyyâr'ın yanına dedi ki belä, qızlar täxtin altında zir-i zämindädilär. Şemkûr Äyyâr durub gedändä cibinnän iki dana şirni çıxaettı. Biri bi-hûşdaruluydu, biri yox. Onu verdi Fitnä Câdû'ya dedi sän mänim ağzıma qoy mändä sänin ağzıva. Eleyki onu yedi, Fitnä Câdû yıxıldı, onu säridi dalısına ani däqiqä yetişdi Cähângir'in yanına. Tâvûs Reyhânä hammısı ordaydı. Yerä qoydu gördülär Fitnä Câdû. Sän bunu nä cur tuttun? Dedi män bu işläri biliräm. Dedilär vallahı bunnan sora gäräk biz sänä äyax.[1405] Eleyki bunu hâlä gätiriblär gözlärin açanda gördü pählävanlar oturub. Şemkûr Äyyâr'ı gördü dedi ey yâr-i nâzänin bura haradı? Dedi bura qazilär mäclisidi gätirmşäm käbinivi kästiräm. Şemkûr Äyyâr Tâvûsä dedi gäl bizim käbinimizi oxu. Tâvûs istädi onu öldürsün, qoymadılar. Apardılar Çâh-ı Süleymâni'dä çähdilär dara. Tâvûs'unan Reyhânä qızları yerin örgäşdiktän sora dedilär biz gätirrik. Sehr oxuyub üqâb surätinä düşdülär qondular bârgâh-ı Süleymâniyä. Tämâm nigähbanlara sehr oxuyub bi-hûş elädilär. Varid oldular bargâhä, Säräfrâz Şâh'a da bi-hûş dâru tutular bi-hûş oldu. Täxti çähdilär gördülär qızların beşidä orda sızlıyıllar. Ani däqiqä götürdülär Cähângir'in yanına, ceşni tutulsunlar. İfrit-i Büzürg den söhbät aşdılar. Dedilär bizim on günümüz qurtaranda on gündä möhlät alax. Cähângir dedi mänim ayrı fikrim var qulağ asın deyim:

Sizä qurbân olum eyleşen[1406] canlar,
Gediräm dedemin män sorağına.
İfrit-i Büzürg gälibdi Gülzâr'a,
Näri ötürällär när qabağına.
(6+5)

Män istiräm gedäm dädämi gätiräm, onun qabağında dayandsa dayansa mänim dädäm dayanabilär. Dedilär nä cur gätiräcähsän? Dedi qulağ asın deyim da:

[1405] . Äymak: Boyun eğmek.
[1406] . Eyleşen: Oturan.

Yar yarınan eläşib diz duşayä,
Baş eymärik bäylärä biz paşayä,
Säräfrâz Şâh duracax tämâşayä,
Näri ötürällär när qabağına.
(6+5)

Amma qulağ asın sözümün täxällüsünä:

Häq söz çıxdı Cähângirin dilinnän,
Bir bülbüläm ayrılmışam gülümnän,
Ecel kemendini sallam belinän,
Näri ötürällär när qabağına.
(6+5) (Ölüräm ay bud imanım)

Üz dolandırdı dövriyä, män gedim dädämin dalısıcan, män gäläbülmäsäm on gün dä möhlät alarsız. Cehângir, Tâvûs vä Şemkûr Äyyâr getmağa hazırlandılar. Tâvûs bir sehr oxudu üçüdä üqâb sûrätinä düşdülär qaxdılar göyä. Tâvûs dedi: Män Şütür-sär Dev'i tanıram. Şâh-ı Gûlâ'nın tihmäsidi, onun xäbäri olar. Getdilär Şütür-sär Dev'in qäläsinä. Qarovul, yasavul buları durdurdu: Niyä bura gälmisiz? Tâvûs üz dolandırdı: Biz Şütür-sär Dev'in qonağıyıx. Ona deyin ki Tâvûs gälibdi. Buların qädämlärinä qurbanlıx kesdilär. Söhbät açılanda dedi bular kimdi? Dedi Bu Şikâri'nin oğludu. Dedi hansı Şikâri? Adämizâd Şikâri? Dedi bäli. Bu onun üzünnän öptü. Dedi män meşeyi Mähläkädä Şikâri mäni öldürmädi män dä bir dana at nalı saldım qulağıma ki säni qulâm-ı hälqä-beqûş[1407] olacağam vä mändä döndüm oldum Müsälmân.Götürüb bulara göräk nä dedi? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Gäl sänä söyläyim ala göz oğlan,
Onun vardı mändä bir nişânäsi.
Qäbûl ettim dinin oldum Müsälmân,
Onun vardı mändä bir nişânäsi.
(6+5)

Dedi nä nişânäsi? Dedi qulağ as deyim da. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Müsälmânsan öz dilindä doğrusan,
Üräktän yaralı sinä dağlısan,
İndi bildim Şikâri'nın oğlusan,
Onun vardı mändä bir nişânäsi.
(6+5)

Dedi nişânäsi nämänädi? Dedi qulağ as deyim:

Mähläkä'dä rast gälmişdi o mänä,
Qulaq versän düzün söyläräm sänä,
Çox yalvardım qulam oldum män ona,
Onun vardı mändä bir nişânäsi.
(6+5)

[1407] . Qulâm-ı hälqä-beqûş: Kulağında kölelik küpesi olan köle.

Gulağın görsätti. Dedi bu onun yadigâridi, ki män ona gulam oldum. Macerânı dedilär bu durdu ayağa gessin Şâh-ı Qûlân'ın yanına Şikâridän xäbär gätirräm. Şütür-sär Dev dedi:

Gedim Tilism-i Heyhâtä,
Gätiräm xoş xäbär sizä.
İskändär täk o zülmâtä
Gätiräm xoş xäbär sizä.
(4+4)

Peymânä täk mändä dolam,
Saralubän gül kimin solam,
Gediräm bir xäbär biläm,
Gätiräm xoş xäbär sizä.
(4+4)

Şütür-säräm ona qurbân,
Eyläşin siz äziz mehmân,
Yolunda verräm baş u cân,
Gätiräm xoş xäbär sizä.
(4+4)

Sözlärim sär-mänzil-i m'ävâda o yerdä qaldı ki Şütür-sär Dev getdi Şâh-ı Gûlân'ın yanına. Yemek işmek qähvä qälyân. Bu söz saldı: Eşidmişäm siz bir dana âdämizâd tutmusuz. Män heş âdämizâd görmämişäm. Gäldim onu bir göräm. Bu cur istiyir söz alsın ağzınnan. Dedi Onu salmışam Tilism-i Heyhât'ä. Bu bir dana sehr oxudu püflädi,[1408] Şikâri bunun gözünün qabağında nümâyan oldu. Gördü deryâda bir cäzirädi, Şikâri azadı, amma ordan çıxabilmir. Eleyki görsün, därd bunun üräyinä gäldi. Gedändä dedi: İstärsän gäl mänim yanıma. Dedi sän get män üş günäcan gälläm. Bu gälib Reyhâni'yä vä Tâvûsa dedi ki Şikâri ölmüyüp sağdı vä bir cäzirädädi. Üş günnän sora Şâh-ı Gûlân min näfär devinän gäldi, hara? Şütür-sär Dev'in yanına. Yeddi gün orda onu ağırladı, yeddi günnän sora Şütür-sär Dev Şâh-ı Gûlân'a dedi: Onu neyniyäcaxsan? Niyä tutmusan? Dedi o männän savaşdı, ona dedim mänim dalımca gälmä tilismä düşärsän, baxmadı gäldı. Män dä onu Tilism-i Heyhât'ä salmışam. Onun ordan çıxması üçün onun tilismini yazmışam öz adıma. Egär mäni öldürmax istäsälär onu çıxatmax üçün, mänim här bir qäträ qnımnan min dana dev arasiyä gälär. Män ölmäsäm dä onun ordan çıxabilmäz. O qäladä ki män onu Tilism-i Heyhâtä verdim demiräm bir adam mäni diri diri toprağa versä üş gün cäsätim qalsa topraxda üş günnän sora mänim canım çıxar vä o âzâd olar. Bunu Şütür-sär Dev Cehângir'e dedi. Şemkûr Äyyâr dedi: Onu diri diri toprağa quylamax mänim öhdämä. Bu dillärinän dedi siz fäqät mäni qäläyä aparın işiz olmasın.

Sänä qurban olum Mäläke-yi Sahirân,
Yetirin siz fäqät qälâyä mäni.
Dost yolunda qurban bu başınan can,

[1408] . Püfledi: Üfledi.

Yetirin siz fäqät qälâyä mäni.
(4+4+3)

Män aşıq donu gözlär,
Dağ başı donu gözlär.
Sändäki naz üräk,
Mändäki dolu gözlär.
(Bayatı)

Dedi säni qalaya yetirdik neyniyäceksän. Dedi qulağ as deyim da. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Fäläk özü salıb mäni bu günä,
Neçä dil bäladäm, neçä cür dona,
Ayrılıx az qalır üräyim yona,
Yetirin siz fäqät qälâyä mäni.
(4+4+3)

Näzär bağı,
Dost gälär gäzär bağı,
Dodağın gül gunçası,
Açılsa bäzär bağı.
(Bayatı)

Dedi qulağ qs sözümün öbürü kälmäsinä, Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Şemkûr deyir Şikâri'yä nökäräm,[1409]
Ecäl bâdäsini doldurub içäräm,
Üqâb[1410] olup qanat çalıp uçaram,
Fäläk salıb genä bälâyä mäni.
(4+4+3)

Aşığam gedär qalmaz,
Axar su gedär qalmaz.
Väfalıya can qurban,
Bi-väfâ gedär qalmaz.
(Bayatı)

Söz tämâm olsun, Şemkûr Äyyâr dedi: Eger män Şütür-sär Dev sûrätnä düşsäm bu işi göräbülläm. Tâvûs bunu Şütür-sär Dev surätinä saldı özü dä vä Cähangir ügâb sûrätindä havalandılar geldilär qäliyä. Üstâd belä näzmä çäkib ki döt gün uştular ta ora yetişdilär. Cähângir yolda bir ağaş gördü ki här butağı yarım ağaş yol gedir. Bu ağaçın üstündä elä bir yuva varidi ki diyäsän boyu üş kilometr olar. Tâvûs'dan sordu bu nä quşun yuvasıdı? Dedi bura Zeh-ı Azäm'in yuvasıdı. Bular bunu danışmaxdaydılar, gördülär birdän hava qarardı. Baxdılar gördülär bu quş dört dana fil şikâr eliyib gätirir. Cehângir çox acayib heyvanlar gördü. Biraz da getmişlär gözü bir heyvana düşdü, on iki dana başı var. Här başında da on iki dana gözü var. Dörtdänä buynuzu bir dana ayağı var. Bir ayağıynan hopanıp gedändä här

[1409] . Nöker: Hizmetçi.
[1410] . Uqab: Kartal.

hopananda min äräş yol gediri. Ayağı bir dana dağ yekalıxdadı. Gälib yetirdilär qäliyä. Şemkûr Äyyâr ki özün salıbdı Şütür-sär Dev'in sûrätinä. Şâh-ı Gûlânınan Bağ-ı Tilism-i Heyhât'ä. Oturdular bir ağacın kölgäsindä. Onnan icâzä alıb getdi Şikâri'yi gördü. Şikâri, Şütür-sär Dev dän ävväl qızları soruşdu. Dedi olar sälâmätdi, gälmişik säni näcât verâx. Şikâri dedi: Män yuxuda Xızr Peygamber'i görmüşäm mänä dedi yeddi il temâm olanda oğlun Cehândâr säni burdan çıxardacaxdı. Şemkûr Äyyâr qeyitti gäldi Şâh-ı Gûlân'ın yanına. Cehângir, Şütür-sär Dev vä Tâvûs qälädä olsunlar, Şemkûr Äyyâr Şâh-ı Gûlân oturdular yeyib işmeye. Meclis-i mey arastä[1411] oldu. Bunun dört misqâl bi-hûş darusu varidi töhdü onun piyâle-yi şerâbın. Bu bi-hûş oldu. Bunu götürüb eşihdä quyluyur. Bir dana sehr oxuyur, min batman ağırlığında bir daşı getirir toprağın üstünä qoyur. Üş günnän sora yer lärzäyä gäldi, devlär yığışdılar ki bäs bizim padişahımız hara gedibdi? Dedi çıxıbdı seyâhätä. Dedilär yer niyä lärzyä gälib? Dedi zälzälä olacax. Bunun can dodağınnan çıxanda yer zälzälä eliyiri. Tâvûs dedi: Can dudağınnan çıxır. Bir tufân oldu. Can dodağınnan çıxannan sora Şikâri Tilism-i Heyhât'dän çıxdı bular özlärin bağda gördülär. Bağ ot tutub yandı. Sûsän Câdû vä Vasvâs Câdûger muväkkilân-ı tilismdilär. Olar bağa od vurdular. Devlärdä hämlä eladilär. Şikâriynän Şemkûr Äyyâr oların hammısın öldürdü. Sûsän câdû vä Vasvâs Câdûger gelib Tâvûs'un ayağına düşdülär. Mâcärânı şerh verdilär. Dedilär biz müväkkilân-i Tilism-i Heyhâtä olduğumuz üçün burdauıx. Olara da dedilär ki gelmişik Şikâriyi qurtarax cä İfrit-i Büzürg indi İslâm qoşunuynan cäng eliyäcax. Vasvâs Câdûger dedi onun ölümü mänim elimde. Canı bir dana şüşede[1412] mänim yanımda. Tâvûs xäbär apardı leşkere, onun dalısıcan Şikâri, Vasvâs Câdûger, Sûsän Câdûgär, Cehângir, Şemkûr Äyyâr geldilär İslâm qoşununa. Sâät o saätti ki iki qoşun atlanıbdı. İfrit-i Büzürg meydânda at oynadır. Şikâri ki ügâb sûrätindä gälirdi, meydanın väsätindä endi yerä. İfrit-i Büzürg dedi sän kimsän? Sän âdämizadsan Kaf dağında nä işin var? Çox närä vuranda Şikâri götürüb bu dillärinän göräk nä deyir?

Câdû İfrit belä tufân eylämä,
Gäräk bayrak vuram bu meydânä män.
Närä çekip belä figân eylämä,
Gäräk bayrak vuram bu meydânä män.
(6+5)

Götürüb bu dillärinän öbürü kälmäsin desin:

İskändär babamdı getdi zülmâtä,
Özünü yetirdi ab- häyâtä,
Sännän kömey olmaz bu pärizâdä,

[1411] . Arâste: Bezenmiş.
[1412] . Şüşe: Şişe.

Gäräk bayrak vuram bu meydânä män.
(6+5)

İfrit-i Büzürg hirsinnän dodağın gemirir. Şikâri alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Şikâriyäm män davadn doymaram,
Bu qisâsı yerdä qala gymaram,
Qırram pärizâdı tämam doğraram,
Gäräk bayrak vuram bu meydânä män.
(6+5)

İfrit-i Büzürg dedi indi ki ele diyisin qılıcıvı çıxart nämänä gücün vardı vur mänä. Dedi o nâmärdlik olar. Qoşuna dedi: Män özüm icâzä veriräm vursun mänä. Şikâri äl elädi şämşirä, tig-i Süleymâniyi. Vurdu buna bu qeyitti dalıya. Rûyin tändi bu. Amûdun çıxattı vurdu amûd qeyitti dalıya. İfrit-i Büzürg istädi hämlä eläsin Şikâi äl elädi tutdu kämärinnän.

"Be koşti gereftänd nehâhän do sär,
Giriftänd här do dävâl-ı kämär."[1413]

Ketan kimi yer söküllär, o çäkir bu yana bu çäkir o yana. Bu istiyir Şikâriyi götürsün göyä, Şikâride pählävanlıx var, firsänd elädi yapışdı bunun buynuzunnan. Gördü bunun buynuzu çıkkıldadı. İfrit-i Büzürg dedi ägär mänim buynuzumu sındırsn day mänä näng olar dolana bülmäräm. Egär ötürsän män gedäräm. Şikâri bunu ötürdü. Bir sehr oxudu getdi hävâyä. Dedi ey Säräfrâz Şâh män sännän dönühlük elädim, män day gettim. Qoşunu da onun dalınca. İslâm qoşunu hämläelädi. Buların el-emân sesi asümane qaxdı. Här iki täräf qeyitti.

Eşid dâsitâni kimnän? Câmâsib Häkim'nän. Câmâsib Häkim üz dolandırdı Säräfrâz Şâh: Qurbân indi mänim sözümä gäldin? İndi gäl män diyänä baxgınan män gedim Şikârinin yanına sizi barışdırım. Qäbûl elädi Câmâsib Häkim durub gäldi. Xäbär verdilär ki Säräfrâz Şâh'ın täräfinnän elçi gälir. Şikâri qäbûl elämädi. Tâvûs dedi Sâhib kıran bülüsän kim gälir? Câmâsib Häkim gelir, Qulle-yi Kâf onun elindädi. İnsaf elämisän onu qäbul elämisän. Şikâri Tâvûs'un sözünnän çıxmadı, durdular onu peşvâz elädilär. Ona ximät elädilär. Dedilär buyur sözün emrin nämänädi? Dedi qulağ asın diyim:

Säräfrâz Şâh qalıb indi avârä,
Qäbûl eyläsän gälmişäm iltimâsä.
Gär lâ desän get eylä pârä pârä,
Bir däfä eyläşim män burda yâsä.
(6+5)

Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Ey dilâvär gätir öpüm üzünnän,

[1413] . به کشتی گرفتند نهادند سر گرفتند هر دو دوال کمر
Güreş yapmak için baş başa verdiler. Birbirlerinin kemerlerin tutular.

İyidlik nişânı getmir üzünnän,
Şâhlar çıxmıyıblar mänim sözümnän,
Qäbûl eyläsän gälmişäm iltimâsä.
(6+5)

Dedi sän nä mäslähät bilsän sänin sözünnän çıxmaram. Dedi qulağ as sözümä.

Xoş gälmisän göz üstä bu mäkânä,
Başıvın qäzâsı heş gelmäz sanä,
Câmâsibäm be xâtir-i Reyhânä,
Qäbûl eyläsän gälmişäm iltimâsä.
(6+5)

Dedi Säräfrâz Şâh'ın qızı Reyhâne'yä xatir, ki onun sevgilisidi, onun sözün yerä salma. Dörädän dä üz tyttylar ki Câmâsib Häkim'in sözün yerä salma. Şikâri Câmâsib Häkim'e dedi: Bu şärtinän onu bağışlaram ki öz qızı Reyhânä'yi ki Meşe-yi Mählekä onu tapa[1414] verä mänä. Söz tämâm vässälâm. Câmâsib Häkim durdu gäldi Säräfrâz Şâh'ın yanına. Män bu şärtinän onunla barışaram ki onu tapsın versin mänä. Dedi män tapabilmäräm. Onu tapıp verim ona ki o da versin Zärdânaa? Dedi: Müsälmânlar o işi görmäzlär. Onun bir mırdar tükün dä ona vermäz. Män qızımı ona vermäräm. Dedi indi ki vermisän qulağ as sözlärimä. Götürüb bu dillärinän göräk Säräfrâz Şâh' nä deyir? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Sänä qurbân olum qıble-yi devrân,
Bu govgâ salmağın nä älâmätdi?
Bâis olma tökülmäsin nâ-hâq qan.
Tâc û täxtin gedär nä qiyâmätdi?
(6+5)

Dedi qäbûl elämäsäm nä olar? Dedi qulağ as deyim da:

Nä söz çıxsa qäbûl eylä bu dildän,
Bülbüldä qaydadı ayrılmaz güldän,
Qorxuram ki şahlığın gedä äldän,
Yäqin bil ki Reyhânä sälâmätdi.
(6+5)

Reyhânä qızın da ölmüyüb sälâmätliğin biliräm amma harda bilmiräm. Câmâsib Häkim sözünün täxällüsün bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Câmâsib deyir şâd oluben gülmüräm,
Bu gämli göylümün pasın silmäräm,
Çox tälâş eyliräm yerin bilmiräm,
Yäqin bil ki, Reyhânä sälâmätdi.
(6+5)

[1414] . Tapmaq: Bulmak

O zaman ki bu gövärçin surätinä dönüb uşmuşdu, getmişdi Hemişe Bahar'da ki Emir-i Cezire'nin vilâyätidi, Pirâne Peri'nin yanındaydı. Dedi neyniyäk? Câmâsib Häkim dedi Şikâri'ni çağıraq[1415] gälsin bura onnan barışın, sän onnan barışın sora pärilärdän yollagınan onu tap. Qâsid yolladılar, Şikârini dävät elädilär. Gäldi bârgâh-i Süleymâniyä. Şikâri dedi män Reyhânä olmasa barışmaram. Mäclis-i eyş qutulsun, Şikâri gil döndülär İslâm qoşunu'na. Säräfrâz Şâh on iki min näfär pärini Reyhânäni tapasız. Gätiräbüldüz gätirin gätirämädiz xäbärin mänä gätirin mänä.

Eşid dâsitâni kimnän? Reyhânä'dän. Reyhânä gämliydi. Pirâne Peri dedi niyä gämlisän? De mänä gämivä şärik olum. Dedi qulağ assan deyim da. o siyâh zülflärdän bir dästä târ ayırıb basıb mämälärinin üstünä götürüb göräk nä deyir?

Eyleş bacı deyim sänä därdimi,
Genä yârın eşqi ağladır mäni.
Didergin[1416] salıbdı fäläk yurdumu,
Genä yârın eşqi ağladır mäni.
(6+5)

Dağlara qar düşübdü,
Gör nä hamar düşübdü,
Qäbrimi yadlar qazıbdı,
Lählätim dar düşübdü.

[42. kasetin sonu]

Nâmärt fäläk mänim evim yıxıbdı,
Bağlayıb qälbimi möhkäm sıxıbdı.
Biliräm Şikâri tilismdän çıxıbdı,
Genä yârın eşqi ağladır mäni.
(6+5)

Bu dağda maralım var,
Ox däyib yaralım var,
Nä gecä yuxum gälär,
Nä günüz qärârım var.
(Bayatı)

Dedi egär Şikâri çıxsa gälib säni tapar. Dedi qulağ as sözümün täxällüsünä:Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Reyhânäyäm gâm-xâr olar kim mänä?
Qorxuram edälär sär-zäniş[1417] mänä,
Göndär gätirsinlätr bir xäbär mänä,
Genä yârın eşqi ağladır mäni.

(6+5)

[1415] . Çağırmaq: Almak.
[1416] . Didergin: Tedirgin
[1417] . Särzäniş: Kınamak.

Erzurum'a, hay Erzurum'a
Bu yollar gedär Erzurum'a,
Däväsi ölmüş Äräbäm,
Dözäräm här zülüma.
(Bayatı)

Pirâne Peri'nin bir pärisi vardı, onu täyin elädilär Şikâri'dän bir xäbär gätirsin. Tänûrä bağlayıb havanın üzündä gediri. Baş mının baş Encüm Päri'nin (Şikâri'nin siqäsiydi.) hävâdä bir birinä tuş oldular. Bir bir birinnän sordular: Hara gedisän? O dedi haragedisän? Encüm Päri dedi män gediräm xanımım Reyhânä Päri'dän xäbär büläm. Dedi mändä Şikâri'dän xäbär almağa çıxmıştım. [Pirânä Päri] Dedi indi ki sän Şikâri'dän xäbärin var, gäl gedax Reyhânä Päri'ni sänä nişân verim. İkisi gediblär Hemişe Bahar'a. Emir-i Cezire'nin vilâyätidi. Reyhânä Päri Encüm Päri'ni görändä düşdü onun ayaxlarına, biraz da gämgin oldu. Ağladı. Dedi xanım niyä ağlırsan? Män sännän ötürü gälmişäm. Dedi Şikâri mäni soruşduu? Dedi sän olmasan män Säräfrâz Şâh'ınan barışmaram. Reyhânä Päri iki dana namä yazdı, birin ver Şikâri'yä, birin de ver dädämä. Dädäm gälib mäni burdan aparmasa Gülzâr'a ayax qoymaram. Şikâri'yede yazdı ki män sälâmätäm, nigärân qalma. Sağol. Säräfrâz Şâh'a da yazdı ki sän mäni atmısan däryâya, gälib burdan mäni aparmasan gälmäräm. Nâmäläri verdi Encüm Päri'ye, Encüm Päri qaxdı havaya, namäläri yetirdi. Birin Şikâri'yä birin Säräfrâz Şâh'a. Şikâri nâmäni oxudu mäzmûninän ba-xäbär oldu. Şikâri Elâvä Şâh'a Reyhânä Päri'nin tapıldığını xäbär vermädi. Ona nâmä yazdı ki cäng qutuldu, sän qoşunuvu götür get. Reyhânä Päri tapılanda, män onu sänin oğlun Zärdân'a alarım. Elâvä Şâh Zärdân vä qoşunun götürdü getti Hädd-i säddi pärizâdä ki orda qalardılar.

Amma sänä xäbär verim Säräfrâz Şâh'dan. Nâmäni oxudu vä bildi ki Reyhânä Hemişe Bahar'dadi. Câmâsib Häkim'e mäslähät elädi ki män neyniyim? Män gedim qızımın ayağına? Dedi ägär qızıvı istäsän, gäräk gedäsän. Sän ona zülm elämisän, onu sandıxda däryâyä atmısan. Bädäxşân Päri'yä xäbär verdilär. Bädäxşân Päri, Säräfrâz Şâh bir neçä päriynän aylanıblar, Hemişe Bahar'a. Emir-i Cezire'yä xäbär verdilär ki, Säräfrâz Şâh, Bädäxşân Päri bir neçä päriynän gälirlär. Bunları peşvâz päyändâz elädilär. Şâddıx elädilär. Reyhânä Päri'yä iltimâs eliyiblär amma Reyhânä Päri qäbûl elämir ayağın diriyib yerä. Gözälin axı eşvä qämzäsi olar. Bunu räyä gätiriblär. Emir-i Cezire Pirâne Peri, Reyhânä Päri'yi min dana pärylä götürdülär gätirdilär Gülzâr'a, Säräfrâz Şâh'ın bârgâhinä. Qurbanlıqlar käsildi, cäşn tutular, Şikâriyä xäbär verdilär. Şikâri bir beçä näfärinän gäldilär Säräfrâz Şâh'ın bârgâhinä, buları barıştırdılar. Säräfrâz Şâh, Reyhânä Päri'nin älinnän tutdu verdi Şikâri'nin älinä.Şikâri dä qeyn atasına ärz ädäb elämağ üçün äyildi onun qädämlärinnän öpdü. Säräfrâz Şâh qoymadı. Reyhânä Päri yavaşca Şikâri'yä andırdı ki mänim dädämdi, düzdü ama buna

itminân elämä, bir gün bildiğin elär. Bir neçä gün şadlıxdan onnan sorama Reyhânä Päri özün çähdi xälvätä, Şikâri'yi çağırdı. Dedi mänä ärxeyinlih[1418] verisään? Dedi bu belä dava sänin üstündä, buna ärxeyinlih verännän sora, istilär ki Çâr Bâğ-ı Süleymâni'dä toy tutsunlar. Şikâri härtäräfä xäbär verdi. İrân şahlarına, Gülbâr, Yämän, Särändib dä Humâyûn Şâh'a vä Şâmä ki Keyvân Pählävanı orda tihmä qoyubdu, xäbär verdilär. Särändibdän Humâyûn Şâh'ın qızı Qämär Rûx ki Cehânbaxş'in nänäsiydi. Firûz Äyyâr'ın äyâli Ember Dâyä vä onu oğlu Çâlâk ki Cehânbaxş'in äyyârıydı oda gälibdi. Humâyûn Şâh vä Qämär Rûx'u qarşılayanda ağladılar. Dedi niyä ağlıyısan? Dedilär ki sän gedännän sora Allah bir oğul verdi, sän dediğin kimi adın qoydux Cehânbaxş. Cehândâr vä Cähângir ki bu täräfä säni tilismidän qurtarmağa gäldi, oda düşdü oların dalısıvcan yolda Zäfrân Câdûgär onu apardı. Şikâri'nin gözünä dünya tar oldu. Çağırdı Tâvûsu görək ona nä deyir:

Sän mänä istäkli bacı,
Düşdü bu göylüm täşvişä.
Şirin ağzım oldu acı,
Düşdü bu göylüm täşvişä.
(4+4)

Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Başımın çoxdu bälâsı,
Göz yaşı tökür anası,
Mändän istäyir balasın,
Düşdü bu göylüm täşvişä.
(4+4)

Dedi kim balasın istiyir sännän? Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Şikârinin rängi solub,
Cehânbaxş'im harda qalıb,
Zeferân Câdû aparıb,
Düşdü bu göylüm täşvişä.[1419]
(4+4)

Oğlum Cehânbaxş ki (Hänûz görmämişäm) Humâyun Şâhın qızı Qämär Rûx'dan olan oğlumdu, Zefrân Câdû onu tutub aparıb onu necä gätiräbilärsän? Tâvûs Reyhânä Päri'ni çağırıb. Sälâh mäslähät. Tâvûs üz dolandırdı ki onun qäläsi Cäzireyi Hindustân'dädi. Ona da män bälädäm,[1420] heş kim ehtiyaş deyil özüm gedäräm gätirräm. Tâvvûs mäntär oxuyub bir üqâb surätinä düdü qaxdı havanın üzünä. Özün yetirdi Cäzireyi Hindustân'da Zäfärân Câdunu qäläsinä. Xoş beş nä äcääb? Dedi bacı eşidmişäm bir dana bäni-âdäm tutmusan, hää? Dedi bäli çähmişäm çar-mıxa, mänä bäli demiyincä tutacağam. Dedi gedax görək näcur âdämdi?

[1418] . Ärxäyinlik vermek: Söz vermek.
[1419] . Täşviş: Tedirgin.
[1420] . Bäläd: Bilmek.

Bular durdular gettilär Cehânbaxş'in yanına. Tâvûs bunu aşdi dedi män gälmişäm bunu aparam. Bu Şikâri'nin oğludu, nänäsi ağlıyır. Xoşluğunan versän ver yoxsa män zorunan da olsa bunu aparacağam. Dedi bäs män neyniyäcağam? Dedi Sän dä gälärsän Şikâri'den üzr-xahlıx istärsän, Şikâri sâhib-qırandı. Bu qäbul eländi durdular Cehânbaxş'i dä götürdülär gäldilär Gülzâr'a. Evväl anası Qämär Rûx'a görsäddilär, bular qol boyun ana bala ağladılar sora Şikâri'yä tanıttılar ki bu sänin dädändi. Cehânbaxş Şikâri'nin ällinnän öptü. Qurbanlıxlar käsildi ney ärgävân tänbûr säsi havaya qaxdı.

Bular burda cäşndä[1421] olsunlar, sizä hardan xäbär veriim? Şâm'dan, Ergevân Şâh'ın äyyârınnan ki adı Şebâhäng Äyyâridi, ki bu Ergevân Şâh'a küsmüşdü, ki niyä mänä xäbär vermämisän olmusan Müsälmân? Bu orda İslâm qoşunu'nun içindeydi. Yetmiş iki sûrätä düşär. Bu Elâvä Şâh'a äl altı bir namä yazdı ki : Şikâri burda Reyhânä Päri nän toy eliyir Gülistân-ı Eräm'de. Bu äl altınnan namäni yazdı gönderdi devlerin padişahı Elâvä Şâh'a. Namä yetişdi Elâvä Şâh'a. Zärdân noxoşidi[1422] bunu eşidende durdu otdu. Bäs män neyniyim? Durdu ayağa getdi Hezardestan'ın yanına. Sälâm, Äleyküm sälâm. Ämi can bu olar ki bir bäni-âdäm mänim ämiqızımı älimnän ala Gülistân-ı Eräm dä şâh ola mänim älimdän orda toy eliyir, bu necä şeytân-pärästläin qeyräti harda qalıb?Dedi mänä de görüm nä olub? Dedi Şikâri ki yezdân-pärästdi gälib mänim neçä ildi aşıq olduğum ämqızım Reyhânä Päri'ni elimnen alıb Gülistân-ı Eräm'dä dä toy eliyir. Durdular getdilär Hämhämä Dämdämä'nin yanına, Hämhämä vä Dämdämä bunu görende dediler durun gedax Sehman Dev'in yanına. Sehman Dev Qırvân Şâh'ın oğlu Senûbär'in qardaşıdı. Sehman Dev Hezârdestân'nan soruşdu ki bu kimdi? Dedi bu Zärdân Elâvä Şâh'ın oğludu. Şikâri gelib bunun sevgilisin alıb, Gülistân-ı Eräm'de toy tutub şahlıx eliyiri. Dedi härkäs läşkärin götürsün gessin Gülistân-ı Eräm'ä män gedim qardaşım Senûbär'ä deyim. Onnan icâzä alım ägär getiräbilsäm onu da gätirim. Bular dursunlar, Hezârdestân öz läşkärin, Elâvä Şâh öz läşkärin, Dämdämä Hämhämä on iki min câdûgärinän atlandllar, Sehmân Dev de leşkerin götürdü getdi bacısı Senûbärin qapısına. Bacısı bunu peşvâz elädi. Dedi qardaş hara gedisän? Bu läşkär nämänädi? Mänim dedıxlarımın hamısın dedi. Dedi indi nä iş göräcaxsan? Dedi qulağ as deyim. Alıb bu dillärinän desin bendädä ärz eliyim eşidänlärin sağlığına:

Sänä qurbân olum istäkli bacı,
Gäräk gedäk Diyâr-i Gülzâr'a biz.
Qoyaram başıva gövhärdän tâcı,
Gäräk gedäk Diyâr-i Gülzâr'a biz.
(6+5)

[1421]. Ceşn: Kutlama.
[1422] . Noxoş: Hasta

Dedi näyä Diyâr-i Gülzâr gedäk? Dedi qulağ as deyim da. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Görürsän dolanıb peymânäm dolub,
Sâralıb gül rengim heyvâ täk solıb,
Deyillär orada qiyâmät olub,
Gäräk gedäk Diyâr-i Gülzâr'a biz.
(6+5)

Nä qiyâmäti olub? Dedi ora bäni-âdäm gälib.

Yeni yengi bağçaların barıdı,
Sehman Dev kimin täräftarıdı?
Evlâd-i İskändär şer Şikâridi,
Gäräk gedäk Diyâr-i Gülzâr'a biz.
(6+5)

Senûbär dedi minäcimlär xäbe veriblär ki Şikâri adında bir adam gälib Gülistân-ı Eräm'de hökümät eliyäcax, män onun cänginä getmäräm. Dedi nä çox Şikâri bälkä bu ayrı Şikâridi. Nä qädär diyännän sora bunu razı eliyib. Dedi sän qoşunu götür getmäyä mäşgûl ol män dört dana xälifälärmdän götürüb gäläcağam. Sänûbär xälifälärin götürüb bir dağın dâmänäsindä çadır qurub ottular.

Sänä xäbär verim kimnän? Şikâri'nin Eyyârlarından: Şikâri'nin Şäbrû Äyyar, Şäbräng Äyyâr, Färhäng Äyyâr çıxmışdılar geşt[1423] elämağa yolları düşdü bu dağın dâmänäsindä buların çadırlarına. Sänûbärin xälifäläri buları qıs qıvraq yaxalayıb gätirdilär onun yanına. Sänûbär baxdı bular adämizâddı dedi yaxşı oldu bulaın etin käbâb eliyb yiyärik. Ot qaladılar, äl eliyib belinnän kätaräni çäkdi. Äyyârlar baxdılar bir birinin üzünä öldülär. (hiliyä girdilär). Sänûbär baxdı bular güldü dedi bular Gülistân-ı Eräm'i alıblar? Män hälä şämşirimi çäkändä bular öldülär. Götürün atın gessin buları murdâr oldular. Bları aparıb bir däräyä atdılar. Eleyki xälifälär uzaxlaşdılar, bular durdular, tü dabana qaşdılar, dallarına da baxmırlar. Şikâinin yanı ayetirdlär. Ona dedilär ki Sänûbär gälib, xälifäläridä bizi tutmuşdular, ölümdän qurtuldux. Şikâri Câmâsib Häkim'i çağırdı de görüm bu Sänûbär kimdi? Dedi qulağ as deyim Sänûbär kimdi:

Gäl sänä söyläyim ay şer Şikâri,
İhzâr eylä gälsin Reyhânä Päri.
Elinnän alallar o Simizâr'i,
İhzâr eylä gälsin Reyhânä Päri.
(6+5)

Niyä män gäräk Reyhânä Päri'yi ehzâr eliyim? Dedi qulağ as deyim da. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

[1423] . Geşt: Gezmek.

Mänim sözümnän bir söz qanarsan,
Düz demesem ot tutarsan yanarsan,
Tâvûs dese bu sözä inanarsan,
İhzâr eylä gälsin Reyhânä Päri.
(6+5)

Şikâri dedi Câmâsib Häkim bu Senobär kimdi? Dedi qulağ as deyim da:

Câmâsib Häkim sözlärin heş sözä qatmaz,
Eşq ehli gecäni sübhäcän yatmaz,
Sänûbär'ä heş häsin gücü çatmaz,
İhzâr eylä gälsin Reyhânä Päri.

(6+5)

İhzâr elädilär Reyhânä Päri gäldi. Tâvûs Zeferân Câdû vä tämâm eyyarlar yığışdılar bir yerä. Hämhämänän Dämdämä'nin macärâsın dedilär. Reyhânä Päri dedi män dodaxlarımı bir birinä vursam olar yox olar. Câmâsib Häkim dedi bular bir şey däyil, Senûber Câdû bu işdä äli var. Senûber Câdû adın eşidändä bular çäkildi känää. Dedil: ägär Senûber Câdû olsa bu işdä heş birimiz härif olabilmärik. Bu täräften Cähândâr durdu märkäbinä minib getdi xälifälärin birin gördü. Dedilär nä işin var burda dedi eşidmişääm Senûber Câdû gälib onu tutmağa gälmişäm. Senûbär bunu eşiddi, dedi mänäm. Cehândâr äl elädi şämşirä, bu yapışdı bunun däst-bändinnän vurdu yereä. Bunun äl qolun bağladılar. O täräftän Cähângir Säbrûya dedi mäni apar onun yanına. Durdular atdandılar gäldilär çadırının qabağına yetişdilär. Dedilär näyä gälmisän? Dedi Senûber Câdû nu tutmaya gälmişäm. Senûber Câdû çıxdı eşiyä. Onun da tutub däst-bändinnän yerä saldı dedi sänin dä başıvı käsmiyäcağam. Şäbrû Äyyâr qaşdı yolda Zälzälä Zängi ni gördü. Zälzälä Zängi dedi hara qaçısan? Dedi belä, Cähândâri Senûber Câdû tutdu bu getdi onu da tutub qolların bağladı saldı bir yerä. Cähângirinän Cähândârı verib xälifälärin birinä ki bular töhfä aparın mänim qardaşım Sehman Dev'e.[43] Sözlärim sär-mänzil-i m'ävâda o yerdä qaldı ki Sänûbär Cähângirinän Cähândârı verdi xälifälärnä ki buları aparın qardaşım Sehman Dev'e. Sehmân Dev istedi buları kebab elesin yesinlär, gördü läşkär çoxdu bularda iki näfärdi. Män buları kesdim häränin älindä bir diş qalar, qoy buları saxlayax bälki bacım genä yolladı, eleyki beş altı näfär oldular yiyäıx. Amma Zälzälä Zängi'ni saxlıyıb [Sänûbär] yanında. Bular burda qalsınlar, bunu Şäbrû Äyyâr getdi Şikâri'ye xäbär verdi ki ey sahib-qıran nä âsûdä[1424] oturmusan? Oğlanlarıvı da Zälzälä Zängiyi dä Senûber Câdû tutdu. Şikâri'nin başına eläbil Kâf Dağı endi, hamı eşidi suya döndülär. Şikâri üz tutdu Şemkûr Äyyâr'a ki, ey äyyâr sän hämân adamsan ki qullar padişâhini diri diri torpağa quyladın, Fitnä Câdû'ya hep[1425] verdin gätirdin burda çäkmişik çar-mıxa. Mänim oğlanlarım elimnän getdi.

[1424] . Asûdä: Rahat.
[1425] . Hep: Hap

Üz dolandırdı qurbân Sänûbär'ä çarrä yoxdu, nä cur eliyim? Bu fikridä çıxdı dolanırdı. Gördü Şebâhäng Äyyâr oturub çadırında, ki Ergevân Şâh'ın eyyârıdı, yetmiş iki sûrätä düşär. Daldada bucaxda dolanırdı. Qeyitdi xäbäri Şikâriye verdi. Câmâsib Häkim, Ergevân Şâh Şebâhäng Äyyâr'i ehzâr elädi. Dediler de görek derdin nädi ki bizden uzax durarsan? Göze görünmäsän? Dedi män Ergevân Şâh'dan naraziyäm ki mänä demäden Müsälmân olup. Män dä Müsälmân olmamışam. Buna evvel din tärif elädilär. Bu äyyârların üstâdiydi. Dedilär Şikârinin oğlanların Sänûbär tutubdu gör neyniyäsän? El männän ätäk sännän. Şäbâhäng'e yüz tabax qızıl gätirdilär. Geym-i Nesimi verdilär vä sändäl-i Höd Hödü verdilär o da döndü oldu Müsälmân. Dedi qovl veriräm sänin oğlanlarıvı ordan çıxardam. Şemkûr Äyyâr'ı Färhäng Äyyâr'ı da özüynän mulazim götürdü revâne-yi râh oldu. Yolda bir mäntär oxudu özün saldı Häkim-i Kâf sûrätinä, olarda onun mülâzimläri olur. Sänûbärin xälifäläri buları tutudar. Sänûbärin yanına apardılar. Dedi män Häkim-i Kâf'em. Bunu diyändä durdu otdu yerä. Dedi mäni güzäşt elä säni tanımadım. Dedi män Erâyiş Câdu'nun yanınnan gäliräm, mänä dedi Sänûbärä denän o iki dana adamı yolla menim yanıma. Xälifälär'e nâmä yazdı verdi ki Sehman Dev'e aparasız o iki näfäri Erâyiş Câdû istämiş. Eleyki adamlar gönderdi hemen oları azad eliyib Şikâri'nin yanına getirdilär, bular sövündülär. Qaldı Zälzälä Zängi. Onun sızıltısını Hekim-i Kâf eşiddi. Üz dolandırdı ey mäläke-yi Kâf bu nä sızıltısıdı? Dedi birin tutmuşam qol qabırqası sınıp sızıldıyır. Getdi onun yanına özün tanıtdı. Dedi män filân kesen. Nä desem onu elä. Gäldi Sänûbäri yanına dedi sänä sözüm var amma belindäki ketareden qorxuram. Onu aş qoy yerä deyim. Alıb kälmäsin bu dillärinän desin bändä ärz eliyim siz şâd olun:

Gäl sänä söyläyim meleke-yi Kâf,
Zälzälä Zängi ölär sähärä qalmaz.
Män sänä demäräm kezafinän lâf.
Zälzälä Zängi ölär sähärä qalmaz.
(6+5)

Mäm aşıq qoydun mäni,
Nar kimi soyun mäni.
Nä kçlgändä saxladın,
Ne günä qoydun mäni.
(Bayatı)

Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Mertlärdä qaydadı basdığın kesmez,
Säbr ile iş görär heş vaxt täläsmäz.
Aşiq mäşuqäsinä yäqin dağ basmaz.
Zälzälä Zängi ölär sähärä qalmaz.
(6+5)

Qan eylär divan eyler qan eyler,
Dos mäni bu halde görsä
Ya ölär ya qanıma qan eylär.
(Bayatı)

Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Hekim-i Kaf diyär här dil oxuram,
Hälä dayanmışam mäzlûm baxıram,
İblisten hökmüm var sigä oxuram,
Zälzälä Zängi ölär sähärä qalmaz.
(6+5)

Oyan gül,
Oyan bülbül oyan gül.
Bülbül fegân eylir,
Nä yatmısan oyan gül.
(Bayatı)

Sänûbär bunu çox sövürdü vä ona aşıq idi. Dedi bu gecä män säni ona verim. Dedi o mäni sövmür. Eläbil Sänûbär'in üräyinnän xäbär verdi. Bunu getirdi Sänûbär'in yanına. Dedi män sizin sigäzi oxuram. Bunnan belä siz ikiz er arvad oldular. Bu durdu getdi Şikâri'nin yanına ona olanları dedi: Oğlanlarıvı qurtardım, Zälzälä Zängi'ynän Sänûbär'i är arvad elämişäm, onu da azad elämişäm. Amma sän gör neynämälisän. Bular oturdular näxşä[1426] çäktilär, Cähângir Şirzâd-ı Tigzän vä qoşunuynan gedäcäk Elâvä Şâh ve oğlu Zärdân'a sarı. Cahândâr'ı verdi Hezârdestân qoşunun qabağına. Tâvûs Reyhânä Päri vä Zeferân Câdû da Demdeme ve Hemhemenin qabağında duracax. Sehmân Câdû mänimdi. Ertesi gün getdi Senûber Câdû'nun çadırına, gördü eyş û nûşe meşguldular.

Size xäbär verim bu täräftän, Cehângir Şirzâd-ı Tigzän vä qoşunları getdi Elâvä Şâh'ın qoşunlarının qabağına. Cehândâr Hezârdestân'ın, Tâvûs Reyhânä Päri vä Zeferân Câdû da Demdeme ve Hemheme'nin qabağına gettilär. Sehär ki açılıp iki täräftän qoşun atdanıb. Cengde Zärdân gelir Cähândâr'ın qabağına. Zerdân dedi sänin dädävin işlerin görüsän, bu insaftıı? Cähândâr dedi biz sänin kimi devlärdän çox görmüşük, gäl busövdâdan vaz geç. O çox dedi bu az eşiddi, bu çox dedi o az eşiddi. El elädilär qılınca Cähângir bunun başın bedäninän ayırdı. O täräftän Elâvä Şâh geldi Şirzâd-ı Tigzän'in qabağına. Şirzâd-ı Tigzän eman vermedi, öldürännän sora neçä qılış da ölüsünä vurdu. Cehândâr Hezârdestân Dev'in qoşunun qırdı. Hezârdestân qaşdı getdi. Bu yan täräftän Tâvûs Reyhânä Päri vä Zeferân Câdû da Hämhämä vä Dämdämä'ni qaçıtdı. Sehman Dev'in leşkeri Şikâri'nin qarşısında durdu, xäbär yetişdi qardaşı Sänûbär'ä ki Şikâri'ynän qardaşın ceng eliyir.

[1426] . Näxşä: Plan.

Getmesen mümkündü ölä. Sänûbär hemen cängä gäldi vä Şikâri'nin qarşısına çıxdı. Ama tanımır Şikâridi. Bunun başına bir ämäûd vurdu, sâhib-i kitâb yazır ägär Kâf Dağı'na vurseydi oğulardı. Ona bir şey olmadı. Şikâri'ye dedi sän mäni vurusan? Yapışdı kämärinnän qoydu yerä bir silli vurdu neçä qädäm otäräfä getdi. Ani däqiqädä bunun qolların bağladı. Bu yan träftän täbl-i bâzgäşt vuruldu. Şikârini gätdi zindani elädi. İslâm qoşunu çox narahand oldu. Bu yan täräftän Hähim-i Kâf gäldi Sänûbär'in yanına. Dedi eşidmişäm cängä getmisän? Dedi bäli birin dä tutmuşam. Bir dana namä yazdı bumu aprdılar onun yanına. Bu yan täräftän Hämhämä Câdû Dämdämä Câdû bir de Hezârdestân üçü gäldilär, Sänûbärin yanına. Dedilär eşidmişik bir insan tutmusan onu ver bizä kebab eliyax. Dedi onu vermişäm Hekim-i Kâf'a. Durun gedin işizde. Şebâhäng Äyyâr [Hekim-i Kâf] özün yetirdi Şikâri'ni azâd elädi. Şikâri onu tanımadı. Şebâhäng Äyyâr dedi mänäm. Şikâri dedi bu işivä görä Kulle-yi Kâf da nä qädär qızıl tapsam veräcağam sänä. Şikâri qeyitti İslâm qoşunu'na şadlıq elädilär. Şikâri dedi Sänûbär bilmäsin ki mäi tutmuşdu. O yan täräftän Hämhämä Dämdämä vä Hezârdestân Hekim-i Kâf'dan şüphälänmişlär. Hämhämä dedi bu käläyi[1427] yemäräm. Bir sehr oxuyur düşür ilan sûrätinä gälir İslâm qoşunu nun döräsindä dolanır. Sehr oxuyur İslâm qoşunu salır tilismä. Sehman Dev ki onun sövgülüsüdü, onun adına bağlıyır bu tilismi. Sehman Dev ölmäsä İslâm qoşunu sehrdän çıxmaz. Bunu görän Câmâsib Häkim reml atır. Üz dolandırır Säräfrâz Şâh'a Şikâri'ye ki, İslâm qoşununu bağlıyıb tilismä ve onu da bağlıyın Sehman Dev'in adına ki o ölmäsä tilismdän çıxmaz. Ferheng, Şebâheng ve Şemkûr Äyyâr bular üçü gedillär Senûber Câdû'nun yanına. Hekim-i Kâf Ferhengi qeyterdi. Dedi gedärsän Tâvûsä diyärsän Sehman Dev meydana gelende bir deve dönersen, deve derisinnen bir şey düzeldecax, için dolduracax ecûzeynen, äm, ämûdu vuranda Sehmân Devä vuranda ot tuta yansın İslâm qoşunu azad olsun. Bular meydana gelende nece ki demişdi, bir derinin içinde äcûze Sehman Dev ot tutdu yandı, İslâm qoşunu azad oldu. Bu xäbär Sänûbär'ä yetişdi ki qardaşıvı yandırdılar. Bunu eşidende durdu getdi İslâm qoşunu'na. Hekim-i Kâf Zelzeleye dedi mehr eleginen. (Ağlagınan) Bular getdilär Sänûber ki ceng eliyirdi, getdilär qabağında durdular. Dedi mänim sövgülüm niyä ağlıyır? Dedi ağlamasın neynäsin? Sen ki buları qırısan[1428] bunun adamlarıdı. Bu kiçiy adam däyil ki Zängibâr padişahıdı. Bu cängdän äl çehdi täbl-i bazgeşt vuruldu. Dedi män indi neyniyim? Mänim qardaşımı öldürüb. Dedi sän gäl gedax Çar bâğ-i Süleymâni'ye säni Şikâri'ynän barışdırım. Dedi män gedim oların ayağına? Dedi ele eläräm ki säni peşvâz elällär. Xeber gönderdi ki Sänûbäri gätiriräm ora bunu pişvâz eliyin. Dedilär qäbûl eliyirıx. Eleyki Sänûbäri apardılar qabağında qurban kesdiler, gördü

[1427] . Käläh: Hokka.
[1428] . Qırmaq: Öldürmek.

Zelzele Zengi durub qapının ağzında elinde bir qoppuz. Girdi içeri gördü hammı gülür. Bu yan täräftän Sänûbärinän Şikâri'ni bacı qardaş elediler. Amma meydanda tutuğu adam olduğunda bilmedi. Câmâsib Häkim'i çağırdılar. Dedi reml at görek bizim bacı qardaşlığımız havaxta kimi olacax? Remli atdı dedi qiyâm-i qiyâmätä can sizin bacı qardaşlığız olacax. Dedi buların bir dana oğlanları olacax dünyayä gelennen sora adın qoyacaxlar Elmâs-i Gülzâd. Qulle-yi Kâf'ın pehlevanı olacax. Heman gün ceşn tutldu, fäläk götürüb därveçeni, qoymur qapıdan geçeni. Çâr bâğ-i Süleymâni de bir toy oldu gäl göräsän. Hämhämä, Demdeme de gördü Sänûbär barışdı olarda getdilär. Şikâri Çâr bâğ-i Süleymâni'de toy elemağ istedi, namä yazı härkäsä ki istiyän gälsin. Hemişe Bahar'dan Emir-i Cezire ve Pirâne Peri, Şâm'dan Keyvân Pehlevan, hammısını çağırdı. Şikâri'de öz sövgülüleriynän, Simizâr, Nâzik Beden, Reyhâne. Cehângir ki sövgülüsü Gonça Läbdi. Reyhânä Päri üz dolandırdı män qardaşımı Pirâne Peri'yi istirem alam Cehândar'a. Reyhâne Câdûyu da danışdırdılar ki Emir-i Cezire yä gedisen? Qäbûl eliyännän sora onu da verdilär ona, aldılar Emir-i Cezire'ye. Qaldı Cehânbaxş inen Şirzâd-ı Tigzän. Encüm Päri'nin bir bacısı var Mâh-cân Päri. Bunu da verdiler Şirzâd-ı Tigzän'e . Qaldı Cehânbaxş. Toylar tutulur, def ergevan ney tänbûr sesi asimane büländ olur. Şebâhäng Äyyâr'ın gözü sataşdı[1429] Cehânbaxş'e gördü bir gûşede[1430] tek tenha[1431] oturub, herkesin sevgilisi var o da tek başına oturub. Şikâri'ye dedi ärzim var dedi buyur. Götürüb göräk Şebâhäng Äyyâr Şikâri'ye görek ne deyir? Bendä dä ärz eliyim bütün eşidenlerin sağlığına:

Yaqûb çox isterdi oğlu Yûsifi,
Qardaşları saldı çah-i zindâna.
Eyş û nûş eyleyib deyib gülüsän,
Mänim rehmim gelir bir cavana.

(6+5)

Oyan dağlar,
Al qana boyan dağlar,
Bu yan zülmätxanadı,
Necädi oyan dağlar?

(Bayatı)

Dedi kime rehmin gelir? Dedi qulağ as deyim.[44] Şäbaheng Şikarinin qabağında durub.

Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin ärz eliyim eşidänlärin sağlığına:

Qılışdan keskin biliräm qovvlundu,
Cehângir Cehândâr senin oğlundu,
Câmâsib Säräfrâz sağın solundu,

[1429] . Sataşmaq: Dokunmak.
[1430] . Gûşä: Kenar.
[1431] . Tenhâ: Yalnız.

Mänim rähmim gälir bir cävâva.
(6+5)

Qan eylär,
Divan eylär, qan eyler,
Dost mäni bu haldä görsä,
Ya öler ya qanıma qan eyler.
(Batatı)

Şäbahäng alıb sözünün täxällüsün bu dillärinän dsesin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Şebâhängäm mähäbät var qanımda,
Fikri qalıb Cehânbaxş'in yanında,
Här aşıq öz mäşûqäsinin yanında,
Mänim rähmim gälir bir cevana.

(6+5)

Mäzäländi,
Mey içer mezelendi,
Väfâlı dosları gördüm,
Üräyim täzäländi.

(Bayatı)

Şäbahäng Şikâri'yä dedi: (Härkäs öz mäşuqäsiynän oturmuş), Mänim Cähânbäxş'ä yazıxlığım gelir, härkäs mäşuqesin yanına alıp, o täh oturubdu. Şikâri dedi o kimi sövür män onu alım ona da! Üzdolandırdı Ergevân Şâh'a. Dedi äğär şahım mayil olsa qızı Efsär-Bânu'nu Cehânbaxş'e getirrem. Portakal-i Firäng'i onun qızına aşıq idi. Oda istämirdi qızı gedä kafärä, icazesin alıp älin qoydu gözünün üstüğnä, bir nneçe näfär pärilärdän götürüp, özün yetirdi Firängüstanda qızın otağına, yuxu-bänd eliyib bi-huş elädi, gätirib ani däqiqädä Çârbağ-i Süleymaniye. Orda onu qoydu yerä. Nuş-dâru verdi özünä gäländä dedi: Män hardayam? Dedi Nazänin säni aparıram bir mäclisä, o mäclistä hansı cävâni söysän, älivi qoyacaxsan çiyninä. Qız mäclisä gäldi, qız Cehânbaxş'in qabağından geçndä dizläri titrädi, bi-ixtiyâr älin qoydu Cehânbaxş'in çiyninä, dedi elä burda oturacaxsan. Şikari Şebâhängidän soruşdu bu başı örtülü nänänädi dolandırısan? Dedi qulağ as deyim da: Alıb göräk Şebâheng Şikâriye ne diyecek?

Sänä qurban Sâhib- Qırân,
Söz Şebâhengin sözüdü.
Bu mecliste açıb dövrân,
Söz Şebâhengin sözüdü.
(4+4)

De görüm bu nemenedi dolandırısan? Dedi qulqğ as deyim. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Yadında var yazdın nâme,

Mey doldurdun bülür câme,
Gönderdin Firengistâne,
Söz Şebâhengin sözüdü.

(4+4)

Dedi sän nä cûr gettin nä cûr gäldin? Dedi qulağ as deyim da:

Şebâhengem tez yetirdim,
Cehânbaxş'e yâr ytirdim,
Sınıx gönlünü bitirdim,
Senin söz hemin sözdü.

(4+4)

Cehânbaxş'inen Efsär-Bânu'ya qırx gün qırx gecä toy elädilär. Hamı öz sevgilisinin yanında. Herşey yolundaydı.

Eşid dâsitâni kimnän? Hämhämä Dämdämä vä Häzardästân. Oturublar bir yedä söhbätä mäşguldular. Hämhämä dedi män bu därdi göra[1432] aparabilmäräm. Necä bir dana bäni-âdäm gälä Gülistân-ı Eräm'e sahib ola. Dururam gedäm Gülistân-ı Eräm'ä, gedim görüm neyniyäbülläm? Gälip äl altı dolanır, Şikâri'ye äl taptı, Qäsr-i Bilqeys'dä. Şikâri'ni yuxunun içindä bunu yuxubend elädi, bir sehr oxudu, apardı Küh-i Ahenrübâ'da Tilism-i Minâ'ye saldı. Bir näfärin xäbäri yoxdu. Küh-i Ahenrübâ Tilism-i Minâ'yä heş kim gedäbülmäz. Sähär olanda gördülär Şikâri'dän xäber olmadı. Baxdılar räxtixâbı var bu yerindä yox. Soraxlaşdılar[1433] heş kes onu gördüyünü demedi. Bunu gäldilär Câmâsib Häkim'ä dediler, Câmâsib Häkim räml atdı gödü gecä bunu Dämdämä Câdû bunu Küh-i Ahänrübâ'dä Tilism-i Minâyä atıbdı. Câmâsib Häkim'in gözünnän yaş axdı. Dedilär Câmâsib Häkim nä olub? Câmâsib Häkim götürüb bu dillärinän göräk nä dedi:

Mäşvärät eylädim häq kälâminä,
Mänim sözlärimni bilänlär bilär.
Alim täk söylärim ariflär qana,
Mänim sözlärimni bilänlär bilär.

(6+5)

Sözü deyir ama ağlıyır. Dedilär bizim üräyimizi qana döndärmä räml nämänä deyir? Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Mänim kitabımın yalanı yoxdu,
Üräyimnän däyän peykâni oxdu.
Cezire-yi Minâ zähmäti çoxdu,
Onun yollarını görenler biler.

(6+5)

Dedilär Cezire-yi Minâ haradı? Kitab nä diyir? Dedi qulağ asın deyim:

[1432] . Gör: Mezar.
[1433] . Soraxlaşmax: Sormak, aramak

Asiftän qalıbdı bir emânetdi,
Yazılıb timârda bir elâmetdi,
Yeqin bilin Şikâri selâmetdi,
Câmâsibin sözün bilänlär bilär.

(6+5)

Câmâsib Häkim dedi: Mänä üş gün möhlät[1434] verin män kitabı oxuyum vä Şikâri'ni necä kurtarabiläcäğimizi sizä deyim. Sora bir kenara çekilip üş gün kitabı oxudu. Üş günnän sora gäldi dedi: Härkäs istir gedä Şikâri'nin dalısıcan, gäräk gedä Cezirey-i Minâ'dä Dirext-i Ecuze ki äcayib bir ağaşdı, dünyada nämänä miyvä desän onda var. O ağaşda Morg-i Humâyun var, o ona rähnumalıx eliyä ta o apara Şikâri'nin yanına. İndi kim gedir? Tavus, Cehângir ve Şebaheng âmâdä oldular gessinler Tilism-i Minâ'yä. Tâvus bir menter oxudu, bular üçüdä düşdülär ügâb surätinä uştular Cezire-yi Minâ'ye yetişdilär. Ağacın yanına yetişdilär, Murg-i Humâyun'a selâm verdilär. Câmâsib Häkim demişdi ki ägär sälamızı alsa yol görsädäcax. Murg-i Humâyun buların selamını aldı. Dedi işiz nämänädi? Bular dedilär nä olubdu. Dedi ey dâd-ı bi-dâd işiz müşgildi, ägär bu ağaşdan qalxasız män sizä cävab verräm. Ağacda tilism olmuş ağacıydı, bulatr nä qädär uşdular başına yetişebülmädilär. Yeddi gün yeddi gecä uçandan sora ağacın başına Murg-i Humâyun'un âşiyânäsinä yetişdiler. Murg-i Humâyun olara bir loh verdi, bular heş biri oxuyabilmädi. Dedilär bunu oxusa oxusa Câmâsib Häkim oxuyar. Dedilär neyniyäk bir dä Gülistân-ı Eräm'ä dönäk? Murg-i Humâyun ağacın yarpaxlarından derib suda qarışdırdı verdi olara. Olar bi-huş oldular, gözlärin açanda gördülär Gülistân-ı Eräm'de Câmâsib Häkim'in yanındadılar. Câmâsib Häkim dedi nä oldu? Kitabı olna verdilär. Câmâsib Häkim kitaba baxdı dedi:

Bir neçä söz vardı deyim evveldä,
Mäni saldız äcäb böyük zähmätä.
Bu işläri bälkä Allah düzäldä
Mäni saldız äcäb böyük zähmätä.
(6+5)

Fäläyin älinnän çäkiräm ahi,
Necä säbr eyläyim bu zülmä dahı?
Möhlät verin mänä oxuyum lohi,
Mäni saldız äcäb böyük zähmätä.
(6+5)

Üräklärdän gäm gubârin götürräm,
Gönüllärdä mätläbizi bittirräm,
Câmâsibäm sizä xäbär gätirräm,
Mäni saldız äcäb böyük zähmätä.
(6+5)

[1434] . Möhlät: Zaman

Söz tämâm olsun. Dedi loh belä xäbär verir ki min dana gäräk balık tutax däryadän. Onları biryab eliyaz. Min dana dağ öküzü vurax oları da biryan eliyax, vä min näfär dä özümüzünän pärizâd aparax özümüzünän Cäzire-yi Minâyä. Ordan otäräfä dä özüynän äslähä aparmıya. Buları âmâdä eläsinlär, min dana pärizâd bular attandılar Cäzire-yi Minâyä. Murg-i Humâyun'un yanında bu leşker düşdü. Säräfrâz Şâh üzüyün verdi Cehânbaxş'e. Murg-i Humâyun dedi män gedärsäm balalarım qalar. Dedilär biz burdayıx. Murg-i Humâyun dedi onda män Säräfrâz Şâh'a balaların emanet elädi vä dedi: (Ağlama sövgülüm balam ağlama).

Säni nâyib eliyibdi Süleymân
Cân sizindi cân balam emanet.
Ärzimi eyläyim sänä doyunca,
Cân sizindi cân balam emanet.
(6+5)

Qazan ağlar,
Ot yanar qazan ağlar,
Bir iyit qurbetdä ölsä,
Qäbrini qazan ağlar.
(Bayatı)

İkinci kälmäsin dil cevabı ärz eliyiräm:

Yeddi deryâ yeddi günde geçerem,
Yeddi tulux âb-ı revân içerem.
Dost yolunda can u başdan geçerem,
Cân sizindi cân balam emanet.

(6+5)

Dedi män yeddi däryâ geçecağam vä gündä yeddi tulux su içerem.

Götürüb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin ärz eliyim:

Nä qädär ki ruh vardı bu canda,
Gözüm vardı o qâdir-i subhanda.
Şöhrätim ucalar mänim cähânda,
Morg-i Humâyuna yoxdu minneti.
(6+5)

Söz tämam olsun, durdular ayağa, O ki Tavusdu, özü gedir, amma Cehângir'i Murg-i Humâyun küreyinä alıbdı. Yeddi tulux su yeddi şaqqa[1435] ät. Här moqe' su istedim su verin, ät istedim ät verin. Yola düşdülär.

Gündä bir däryâ geçillär. Altısın geşdilär, yeddiminci däryädä ki Däryâ-yi Ahänrübâdi gördü bu suya yönelip. Dedi ey dilâvär yanızda äslähä zad yoxdu? Män gärq oluram ha? Cehâgir dedi mändä bir zat yox. Şebâhäng Äyyâr dedi mänim yanımda xäncär var dedi onu at däryâ'yä. Havalandı. Buları dağda goydu yerä dedi män bunnan sora gedämmäräm. Bir

[1435] . Şaqqa: Parça.

bulağın başına yetişdilär. Bir ifriti gördülär. Dedi ey xätâ-kâr sizi kim gätirib? İstädi buları tutsun, Şäbâhäng mällax vurdu bunun boynuna ipi saldı, bu devi tutdu. Dedi mäni öldürsäz qardaşım sizi öldürär. Bunu öldürdülär. Cehangir baxdı timarä. Gördü timarde yazip bu devin qardaşını da gärek öldüräsiz. Bir dän gördülär uzaxdan bir dev bağıra bağıra gälir. Bu hämun Mualax Devdi. Yetirdi älindä bir ağaş varidi atdı yarä ki sän necä mänin qardaşımı öldüresän? Cürätin[1436] var bu ağacı götür yerdän. Cähângir baxdı timarä, Câmâsib Häkim demişdi här nä iş görsäz ävväl baxın timarä. Gördü timardä yazıb; timarinän vurun ağaca ikiye böl yarısı säninkidi, ama ağaş bölünmämiş älivi atma ona. Timarınan vurdu ağaca ikiyä böldü, äl elädi ağacı götürdü bunu öldürdü. Bunu öldürsün, bir zaman gördü bir gözäl qız bir älindä şärab, bir älindä mäjmeyi, här mivädän var. Bu yaxına gäländä Cehangir gördü bu sevgşlşsi Gonça Läb'di. Bular ikisi de novdanım vay buzum vay dondular qaldılar.

Qız yaxına gäländä bu sözleri dedi:

Cehangirim gäl bir qol boyun olax,
Yârin mänäm bu şärbäti nuş eylä.
Sännän qabax getiribdilär qonax,
Yârin mänäm bu şärbäti nuş eylä.
(6+5)

Bir gün gördüm mäni câdu götürdü,
Gätiribän bu mäkânä yetirdi,
Säni gördü qaşdı, mäni ötürdi,
Yârin mänäm bu şärbäti nuş eylä.
(6+5)

Cehangir dedi: Ägär düz deyisän de görüm män säni harda sövmüşäm almışam? Dedi:

Ekvân Devi Gülbâr'da sän öldürdün,
Se reng perçem o diyarä vurdurdun,
Gonça Läb'in peymânäsin doldurdun,
Yârin mänäm bu şärbäti nuş eylä.
(6+5)

Cehangir baxdı lohe gördü nişan verir bu şerabı alasan vurasan onun üzüne ot tutup yansın. Bu ele eledi qızın älinnän şärabı alıp säpti üzünä, bu ot tutup yandı, bir tufan qopdu, bular bi-huş oldu. Ayılanda gördüler bir ejdeha ağzın açıp bulara täräf. Lolä baxdılar gördülär yazıp iküz dä atlayın ejdahanın ağzına. Bular ikisi dä gürültüynän özlärin atdadılar ejdahanın ağzına. Bular bi-huş oldular özlerine gäländä gördülär bir dağdadılaı, dağ ot tutup yanır. Lohe baxdılar gördüler yazıp otu söndürmax üçün lohu atın yerä. Bular lohu yerä atmax hämun, bular bi-huş oldu ot xâmuş. Ta halä gälsinlär özlärin bir däryanın kenarında gördülär. Gördülär bir näqqarä ağzın açıp bulara. Dübarä loha baxsınlar gördülär bu balığın qarnına

[1436] . Cürät: Cesaret.

getmälidilär. Attılar özlärin, ta halä gälsinlär özlärin bir biyaban'da quyunun başında gördülär. Cehangir lohä baxdı gördü bu quyunun täkinä getmälidilär qabaxlarına äcayib mäxluq gäläcax, onu öldürmälisän. Bular endiler gördülär bir Hezârdest gäldi buların üstünä, älindä dä şämşir var Ateşpârä adında. Min dana äli var. Cehângir buna belinnen geräk vura, bunu ikiye böldülär. Gördülär heyvandı ki gälir buların qabağına. Baxdılar buların väsätindä bir şer var onu gäräk öldürälär. Eleyki bunu öldürdülär, ginä bi-huş oldular. Eleyki ayılsınlar özlärin bir bağın yanında gördülär. Bağın içindä bir dana qäsr var. Burda bir qız var, adı Efsânä Câdu du amma Dilkeş deyillär adına. Varid oldular qızın yanına yetişend qız bunnan sual elädi: Ki dilavär siz kimsiz? Näyä bura gälmisiz? Cehangir göräk qıza nä diyäcäk?[45] Sözlärim sär-mänzil-i m'ävâda o yerdä qaldı ki Cehângir'inen Şebaheng gözlerin açanda özlerin bağda gördülär. Efsânä Câdu'nun yanına gettilär. Efsânä Câdu gözü Cehângir'ä düşende bir göyüldän min göyülä ona aşıq oldu. Dedi de görüm siz bura niyä gälmisiz? Cehângir dedi mänim üräyimin sözü var qulağ as deyim da näyä gälmişäm: Alıb bu dillärinän göräk Cehângir qıza nä deyir? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Mätläbim var üräyimdä,
Män bu diyârä gälmişäm.
Şâh-ı Merdân kömeğimdä,
Män bu diyârä gälmişäm.
(4+4)

Dedi üräyivin sözün mänä de görüm näyä gälmiisän? Dedi nâzänin qulağ as diyim. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Necä sağaldım dağını,
Çekirem intizârını,
Aparmağa Şikâri'ni,
Män bu diyârä gälmişäm.
(4+4) Derdin allam, sene qurban.

Dedi Şikâri kimdi? Dedi mänim dädämdi. Bäs sän kimsän? Dedi qulaq as deyim da:

Cehângirdi mänim adım,
Dağılmaz qurq u busatım.
Babam İskender nejadım,
Män bu diyârä gälmişäm.
(4+4)

Qız bunu eşidende dedi sän evlâd-ı İskändärdänsän? Dedi bäli. Dedi sän evlâd-ı İskendärdän olsan gäräk säni Murg-i Humâyun buraya gätirsin vä sänin yanında Dırext-i Ecuzenin yarpagları ola. Dedi bäli mäni Murg-i Humâyun bura gätirdi vä yanımda da o ağacın yarpaglarınnan var. Dedi o zaman mänim nänämin därmanı sändädi. Eleyki män qädim adamlardan elşidmişäm ki evlâd-i İskender den bir näfär Cehângir adında Murg-i Humâyun'unan gäläcax, yanında da ağacın yarpaxlarınnan olacax. O ağacın yarpaxları mänim

nänämin därdinin därmanıdı. Bular durdular getdilär ayrı bir qäsrä ki bunun nänäsi orda bi-huş yatırdı. Eleyki Cehangir varid oldu qäsrä, gözü sataşdı bir arvada, gördü bir dana täxt qoyulub, buda otäxtin üstündä yatıb, bi-huşdu. Hämun o yarpaxdan saldılar suya, bunun ki täbiäti nämäneydi çıxdı bu suya bu sudan gätirdilär damızdılar bu arvadın burnuna. Arvad asgırıp durdu oturdu. Gördü dört dörä bunu ehâtä eliyiblär,qızı Efsâne de orda yanında bir cavan durub ki:

"Zi sovlät päläng û zi heybät ke ân
Ki yäzdân päräslân hämûn rehberân."[1437]

[Dedi:] Qızım Efsâne de görüm mämim därdimä kim därman elädi. Qız älin qoydu Cehângirin çiğnine. Hemle Câdu dedi männän nä istärsän istä.

Bular gettilär Qäsrä, başladılar kef yemäk işmäk, bular ceşn tutular. Hemle Câdu Cehângirä üzün dolandırdı: Cavan sänä bir neçä kälmä sözüm var. Hemle Câdu götürüb bu dillärinän göräk Cehângir'ä nä deyir? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Câmasibin emriynän gälmisän,
Qädäm qoydun bu diyârä mübâräk.
Ahenrûbâ Dağın eylädin mäkân,
Qädäm qoydun bu diyârä mübâräk.
(4+4+3)

Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyim äyläşän ağaların dosların sağlığına:

Yeddi deryâ vardı yeddi biyabân,
Sänä qurbân ola bu başınan can.
Düşmen çıxsın üze olmasın pünhân,
Qädäm qoydun bu diyârä mübâräk.

(4+4+3)

Hemle Câdu sözünün täxällüsün alıb bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Qoyaram başıva burada tâcı,
Mändä vardı cäm därdivin ilâcı.
Tâvûs mänä häm anadı hem bacı,
Qädäm qoydun bu diyârä mübâräk.
(6+5)

Hemle Câdu dedi: Ey cevan, Tavus, Murg-i Humâyun harda qalıb? Dedi bizi bir bulağın başında qoydular yerä. (Ki Murg-i Humâyun dedi män bunnan qabağa gedämmäräm.) Tavus da qalıb onun yanında. Eleyki mäclis-i eyş u nuşä payan verdilär, dedi de görüm ey cävan sänin muradın nämänädi bura gälmisän? [Cehângir] Dedi mänin babamı burda tilismä salıblar

[1437] ز صولت پلنگ و ز هیبت که آن که یزدان پرستان همان رهران .
Görünüşü kaplan gibi, heykeli öyle iridi. bütün Pehlivanlar ona hayranidi ve onu taklit ederlerdi.

gälmişäm onu qurtaram. Dedi bäs dur ayağa gedek. Durublar ayağa, Cehângir oldu, Şebaheng oldu, Efsane oldu vä bir dä Hemle Câdu bular dördü gäldilär. Kuh-i Ahenrübayä. Dedi cevân görüsän bu zänciri dağın bu täräfinnän o täräfinä aslanıdı. Dedi: Bäli. [Dedi:] Dedi çün bu dağ ahen-rübadı, bu zänciri ahenrüba çäkib saxlıyıbdı. Ayrı bir şey bunu qırabülmäz, fäqät sänin belindäki Ateşpârä. Ateşparäni çäkib, beş Pänc-tän-i Âl-ı 'äbâ'nı dilindä cari eliyib, bunu qırdı. Ordan rädd oldular gäldilär, az gäliblär, çox gäliblär, yetirdilär bir ağacın dibinä. Hemle Câdu dedi cävan, bu ağacı gäräk yerinnän çıxardasan. Cehângir yanındaki lohe dä baxdı gördü yazıb bäli bu ağacı gäräk yerinnän çıxardasan. Kemänd atıp, ağacı çekti attı kenârä bir qutu kimi bir şey gördü. Cehângir qutunu çehdi. [Hemle Câdu] Dedi bu qutunu sındıracaxsan, içindä bir qäfäs var, qäfäsin içibndä bir quş var, o bir dana tilisme düşmüş bir övrätdi, onu gäräk öldüräsän. Bu qutunun içinnän qäfäsi çıxardıb quşu çıxardanda bir pirizän övrät gördü. Cehangir Ateşparäni çäkib bunu ortadan ikiyä böldü. Egär pirzän lohu älinä alsaydı bular burda tilism olacaxdılar. Eleyki onu öldürdülär, tilis qırıldı, Tavus vä Murg-i Humâyun orda zâhir oldular. Bular burda öpüş görüş, täbrik dedilär birbirinä. Yetmiş dana xäzânä varidi burda. O yannan Efsânä Câdu özün yetirdi Şikâri'nin yanına. Şikâri gördü bir dana gözäl qız buna täräf gälir. Şikâri bunu ki tanımırdı dedi sän kimsän. Dedi gulağ as deyim sänä müjdä gätirmişäm. Götürüb göräk Efsânä Câdu Şikariyä nä diyäcäk?

Sänä qurbân şer Şikâri,
Müjdä gätirmişäm sänä,
Dolanmısan här diyârı,
Sänin lütfün nädir mänä?
(4+4)

Bu istirdi Cehângiri muştuluğ olarax Şikâri'dän alsın.

Şikâri dedi nä müjdäsi verim? Mändä ki bir şey yox. Män burda qalmışam canımın hayına. Dedi qulağ as deyim da:

Xidmätindä män qalınca,
Qulluq eyläräm ölüncä.
Cähângir gälib dalıncan,
İndi lütfün nädir mänä?
(4+4)

Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Dilkeş sâdıxdır qoluva,
Müştâq oldum cämâlıva,
Mäni käniz et oğluva,
Lütf eylä bir än'âm mänä.
(4+4)

Dedi ägär mänim oğlum säni sövsä baş üstünä. Dedi de görüm Cähangir bura nä cur gälib? Bu bir dana sehr oxudu, här şey bunun bärâbärindä aşikar oldu. Bu gördü Cähângir, Şäbâhäng, Tâvus vä iki näfärdä ki tanımırı, biri Murg-i Humâyun biri dä bunun nänäsi Hemle Câdu. Şikâri sövündüğünnän elä bir närä çäkä büldü ki o Dilleş dä bi-huş oldu. Bular bir birin dövräliyiblär, bazâr-i busä rävâc oldu. Täman xäzinäni ki yetmiş dana xäzinä var sehr gücüynän havaya qaldırdılar. Murg-i Humâyun Şikarini aldı küräyinä, Tavus da ki özü gälir. Cähângiri dä Hemle Câdu, vä Dilkeşi xäzineynän götürdülär gäldilär bargâhä. Bârgâh-i Süleymani'dä Şikâri'nin tilismdän qurtulub gälmağına ceşn tutular. Däf tänbûr ney ärgävân säsi âsimanä büländ oldu. Nävâzändä çaldı, räqqâsä oynadı.

Bular burda eyş u nûşä mäşgul olsunlar, sänä xäbär verim Demdeme Câdu'dan. Demdeme câdu gäldi Kuh-i Ahän-rübâ'yä görsün Şikâri neynir orda? Gäldi gördü lälä köçüp, yurdu verân qalıbdı. Ey dâd-ı bi-dâd özün yetirdi Hezâr-destanın yanına vä macerâni ona dedi. Dedi män ägär İfrit-i Büzürg'i Gülistân-ı Eräm'e aparabülmäsäm, mänä dä Demdeme demesinler. Dedi Şikâri onun buynuzun sındırıbdı, onu necä aparram Şikârinin meydanına? Dedi o mänä âludädi, män onu aparram. Demdeme Câdu gäldi İfrit-i Büzürg'ün yanına. İfrit-i Büzürg'ün yanına gäldiğindä bu çox şâd oldu. Dedi Ey meleke-yi ziba nämänä bâis olubdu sän mänim yanıma gälmisän? Bu gün hayannan çıxıbdı? Dedi bu sözlärin växti däyil, dur härekät eliyax Gülistân-ı Eräm'ä. Dedi niyä? Dedi o buynuzlar sänä häram olsun, ki bir dana adämizâd gälsin Gülistân-ı Eräm'dä Häzârdestanın qardaşın öldürä, Elâvä Şâh'ın oğlu Zärdânı öldürä, Sürxe-yi âdämxarı, Hunxâr Devi öldürä, Ejdâhâsäri öldürä, sänin qeyrätin harda qaldı. Dedi gulağ as sänä bir neçä kälmä sözüm var. Götürüb bu dillärinän göräk İfrit-i Büzürg, Demdeme Câdu'ya nä dedi:

Gäl sänä söyläyim Dämdämä Câdû,
bäni-âdäm in heş günâhı yoxdu.
Män yazığam gäl adımı batırma,
Sâhib Qırândı onun herifi yoxdu.
(6+5)

Buynuzum şikästi başım xästädi,
Amma ehtirâmın gözüm üstädi.
Şikâri dediğin kämär bästädi,
Yeddi qulle-yi Kâfdä härifi yoxdu.
(6+5)

İfrit-i Büzürg'äm heş yoxdu tayım,
Neçä il ömr elämişäm bir bä bir sayım.
Bu canımı kimin yolunda qoyum?
O märd oğlandı onun härifi yoxdu.
(6+5)

Dost insanı täriflär söz burdadı ki düşmän adamı tärifliyä. Dedi demdeme män gedäbülmäräm onun meydanına, o märd oğlandı, o kämär-bästädi. O mäni öldürmädi, buynuzumu sındırdı. Dedi getmäsän day mäni göräbülärsän. Bu qaldı mäcbur. Dedi çaräm yoxdu gediräm, amma başıma nä gälsä vabalı sänin boynuvadı. Bil ki sänin yolunda ölümä gediräm. Eleyki qäbul eylädi, Demdeme Cadu yeddi yerdän läşkär atdandırdı. Hara gedir? Gülistân-ı Eräm'dä Şikâri üstünä hämlä[1438] gätirir. Bu xäbär gäldi yetişdi Şikâri'yä. Demdeme Câdu, Hemheme Câdu, İfrit-i Büzürg, Häzârdestan. ey dâd-ı bi-dâd. Şikâri götürdü bir dana namä yazdı bacısı Senûber'ä ki Zelzele Zengiynän evlenenen sora Gülzâd'a getmişler. Nameni yazıb verdi aparsınlar. Şikari ney yeddi dana leşlker teyin eledi, här birinä bir särkädä, Şikâri häräsin yolladı bir täräfä. Şirzâd-ı Tigzän'i yolladı bir bändärä, Cehângiri yolladı bir bändärä. Cehândâr yolladı bir bändärä, Qeys-i Rämmâh- Äräb'i yolladı bir bändär'ä. Gördü Cehânbaxş oturub çox be-kefdi. Dedi meni niyä bir yerä göndärmädin? Şikâri dedi sän hara istärsän ora get, hansı atı minmax istiyirsän min. Dedi mänim väkilin Şebahengdi. Şebaheng dedi eleki indi ele oldu qulağ as män sänin märkäbini täyin eliyim. Şebaheng götürüb bu dillärinän göräk Cehânbaxş'ä nä diyir? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Sänä qurbân olum gül üzlü cävân,
Görseydim şah olmusan küll-i Firängä.
Mänim canım sänädä olsun qurbân,
Sän sävâr olacaxsan Estär-i Gülräng.
(6+5)

Dedi Ester-i Gülreng nädi? Dedi säni qeyn atan Ergevân Şâh'ın merkäbidi.

Dedi män qılış nämänä bağlayacağam? Dedi qulağ as deyim da:

Göydä symaq olmaz heç sitâräni,
Sänûbär belindä ol ketâräni,
Bağlasan belinä o Âhän-pâräni,
Amâdä olgunan bular täk cängä.
(6+5)

Män aşıqäm yar qana,
Yâr sözünü yar qana
Laçın vurmuş sonayam,
Sıxılmışam yar qana.
(ayatı)

Dedi daha mänä tapşırdığın nämänädi? Dedi qulağ asgınan sözümün täxällüsünä.

Belariki alan kimi dästinä,
Baban kimi çıx bir ästär üstünä,
Şebâhäng deyir gir bu läşkärin qästinä,
Şir bäbr kimi vurgunan päncä.

[1438] . Hämlä: Saldırı.

(6+5)

[46. kasetin sonu]

Sözlärim sär-mänzil-i m‘ävâda o yerdä qaldı ki Şebaheng Cehânbaxş’ä sözlärin dedi. Cehânbaxş Belariki ki Ergevân Şâh’ın şemşiriydi, bağladı belinä, geym-i çârâynä’yi giydi äyninä Esterä mindi. Bir iddä qoşununan bu da getdi bir bändäri kästi. Şikâri bu yan täräftän üz dolandırdı ki İfrit-i Büzürg’ün cänginä özüm gedäcağam. Sänûbär üz dolandırdı: Qardaş nä qädär ki män varam, qoymaram gedäsän İfrit-i Büzürg’ün cänginä. Can sänin can Zälzälä Zänginin. Dedi bacı nä qädär ki män varam qoxmagınan, ona bir şey olmaz.

Amma eşid dâsitanı bu yan täräftän ki İfrit-i Büzürg gälir. Sänûbär bunun qabağın sädd elädi. Bular ikisi dä häm yerdä cäng eliyillär, häm göydä. Bular o qädär cäng elädilär day[1439] yoruldular. sâhib-i kitâb yazır ki o oyanda süst oldu bu buyanda. Täbl-i Bazgäşt vuruldu, İfrit qeyitti öz läşkärinä, Sänûbär öz läşkärinä, qärâr qoydular ki üş gün cäng olmasın. Şikâri, Sänûbäri çağırdı Çâr-bâğ-i Süleymaniyä. Dedi bacı mänim adım var, sanım var, män bir kişiyäm öz yerimdä. Fäl İfrit-i Büzürg’ün cänginä getmäginän, qoy män özüm gedim. Dedi düzdü sän böyüksän amma İfrit-i Büzürg’ün cänginä özüm gedäcağam. Bu orda gecäni yatsın, İfrit-i Büzürg neynädi? Firsändi fovt eylämäz ‘âqil mägär nâdân ola. Durdu geceynän Sänûbärin läşkärinä şäbizun vurdu, bi min näfäri öldürdü. Sähär bu xäbär sänûbär’e yetişdi, dedi çox na-märdlik eliyibdi. Getdi läşkärinä gördü kimlär ölübdü. Eleyki gecä gäldi Kätâräni bağladı belinä, özün vurdu İfrit-i Büzürg’ün läşkärinä. O min näfä öldürmüştü, bu dört min näfär öldürdü. İfrit-i Büzürg bunu eşidändä öz özünä hesab elädi ki bu mänim elädığımın qisasını qoymuyub qiyâmätä qalsın. Cäng otu şölever oldu, härt iki tärätän läşkär ârâstä oldu. İfrit-i Büzürg’ünän Sänûbär qädäm qoydular meydânä. Birbirinä meydan oxudular. Dedi xätâkârın birisi sän mänim läşkärimä şäbixun vurusan? Dedi män älimnän gäläni sänä eliyäcağam. Bular küştünü başladılar, gâh yerdä gâh göydä. Günorta çağına kimi murad almadılar. Şikâri Câmâsib Häkim’ä dedi bular ki belä başlıyıblar dünyanı viran eliyäcaxlar, bälkä bu Sänûbäri sän râm eliyäsän. Dästur verdi täbl-i bâzgäşt vuruldu. Här ikisi aralandı. Öz läşkärlärinä getdilär. Demdeme Câdu’nan İfrit-i Büzürg oturdular söhbät eläsinlär. Tâvus göy üzündä quş surätindä dolanırdı qondu buların çadırlarının payäsinä. Gecä olur Demdeme Câdu durur gälir Sänûbär’in läşkärinin içinä sehr oxuyur onu da läşkärin dä salır tilismä. Tilisim-bänd eliyir onu da bağlıyır bacısı Hemheme’nin vucudinä. Sähär oldu gördülär ey dâd nä Sänûbär’dän xäbär var nä läşkärinnän. Câmâsib Häkim çarä elä görax. Câmâsib Häkim götürüb räml atıb, kitab açıb, gördü ki bäli Demdeme Câdu gälib buları

[1439] . Day: Daha.

tilismä salıb. Şikâri pählävanların yığdı. Zeferân dedi män gäräk bu qisası alam. Durdu getdi, şüşä oğdu neynädi, İfrit-i Büzürg'ü bu da saldı tilismä. Tilsmi dä bağladı bir dana ağaca. Sänubär tilismdä qalmaxda, gördü çaräsi yoxdu. Adamlarına dedi: Ägär Demdeme Cadu ilän Hemheme câdu aradan getmäsä biz qiyâmätä kimiş burda qalmalıyıx. Bäs neyniyäk neynämiyäk? Dedi män bir dana nâmä yazacağam, qoyacağıx fälâxun'a atam bu tilismdän eşiyä, bälki tapıp aparalar Şikâriyä. Dedilär nä yazacaxsan? Dedi qulağ asın deyim da: Götürüb bu dillärinän Şikâri'yä göräk nä yazır? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Männän sälâm olsun Sâhib Qırânä,
Hamı bilir Gülzâddı mänim nejâdım.
Mänsûr kimi salıblar mäni dârä,
Qoymasın tarixindän silinsin adım.

(6+5)

Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Belâdän ayrılmır bälâlı başım,
Axır rüxsârimä qan täk göz yaşım,
Män sänin bacıvam sän dä qardaşım,
Qoymasın tarixindän silinsin adım.

(6+5)

Sözläri deyir yazırlar, Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Sänûbäräm män bu cannan geşmişäm,
Äcäl camın dolduruban işmişäm,
Müsälmânam bu sövdâyä düşmüşäm,
Şebâhäng'ä deyin alsın qısasım.

(6+5)

Nâmäni qoydular fälâxunä, attılar. Tavus bu namäni taptı. Gördü nâmä yazılıb Şikâri'yä. Şikâri alıb nâmäni möhrün götürdü, oxudu mäzmununnan ba-xäbär oldu. Üz dolandırdı Şebâhäng'ä. Şäbâhäng bütün äyyarları gätir bura. Dedi indi kim eliyäbülär Tâvusu läşkäriynän tilismdän çıxarda? Hamı başın saldı aşağa. Üz dolandırdı: Şäbâhäng, nâmädä qeyd eliyb ki mänim qisasimi gäräk Şäbâhäng ala. Şäbâhäng dedi gedim görüm neyniyäbülläm. Nämänä väsiyäti varidi elädi. Tavus'ä dedi mänä xäbär gätir görüm bu Demdeme'ynän Hemheme hayandadı. Tâvus hävayä qaxdı Demdeme'ni gördü. Gördü bir kuhsarda oturub bir hesarın qabağında, qeyitti anı däyqä xäbär verdi. Şebaheng durdu ayağa özün saldı Şeytan surätinä. Üz qoyub gälmağa mäşgul oldu, gäldi Demdeme'nin yanına. Gördü bir övrät otrub atmış äräş[1440] bunun qädd u qävâräsidi. Yetişändä ona sälam verdi gördü almadı, oyana geşdi sälam verdi almadı. Dedi sen kimsän? Dedi män Şeytanam,

[1440] . Äräş: Ölçü birimi.

Çeşme-yi Nuşin'nän gäliräm, sännän çox işim var. Niyä Sänubäri saldın tilsmä? Bular danışa danışa gäldilär yetişdilär Kuhsârä. Dedi neyniyäydim? Dedi bağlayaydınŞebâhäng'in vucudinä, bağlayaydın Şikâri'yä. Dedi indi neyniyäk? Dedi gälmişem sizi kemer-beste eliyäm. Demdeme hardadı tap gätir mänim yanıma. Durdu ayağa gäldi yetirdi hara? Demdeme'nin mänzilinä. Gördü Demdeme ağlıyı. Yuxuda görmüşdü bunun vucudu od tutub yanır. Yetirib Sälâm, Äleyküm sälâm. Niyä ağlıyısan? Dedi qulağ as deyim da niyä ağlıyıram: Götürüb bu dillärinän göräk nä deyir? Bändä dä ärz eliyim:

Başına döndüğüm gül üzlü bacı,
Gäräk ähvâlimä özüm ağlıyam.
Şirin ağzım röyadä oldu acı,
Üräktän yaralı sinä dağlıyam.
(6+5)

Gedär qalmaz,
Axar su gedär qalmaz.
Väfâlıya can qurbân,
Bi-väfâ gedär qalmaz.
(Bayatı)

Sänin gälmäyinnän män usanıram,
Dediğin sözläri bir bir qanıram.
Ateşinnän ot tutuban yanıram,
Gäräk ähvâlimä özüm ağlıyam.
(6+5)

Män aşıq oyan dağlar,
Al qana boyan dağlar,
Bu yan zülmätxânadı,
Necädi o yan dağlar?
(Bayatı)

Dedi män yuxuda görmüşäm yanıram. Dedi yuxu yana vurar, dur ayağa Şeytân gälib bizi kemer-bestä eläsin. Dedi qulağ as sözümün täxällüsünä:

Qorxu düşüb Hämänä'nin canına,
İliğiynän sümüğünün qanına,
Gäl mäni aparma İblis yanına,
Gäräk ähvâlimä özüm ağlıyam.
(6+5)

Dolu gözlär,
Dağ başın dolu gözlär.
Sändäki naz u işvä,
Mändäki dolu gözlär.
(Bayatı)

Dedi yuxu yana vurar. Bunu götürdü gettilär Şeytanın yanına. Demdeme Câdu'ya dedi sän get İslâm qoşunu'na xäbär gätir. Hemhemeye dedi qabağımda otur. Buna duadan zaddan oxudu. Bir şirni verdi dedi ye. Ele bu bi-huş daru bunun boğazınnan enende bu yerä düşdü.

Bunun qarnın sökdü, yerine ecza qoydu. Bunu yerä qazdı qoydu yerä. Onun üstündä yerä oturdu. Hemheme gäldi dedi nä oldu? Dedi bir şey görmädi. Onu da otudu bi-huş elädi qarnın boşatdı ecza doldurdu yere quyladı. Eczaynan bir nazik yol düzetti. Eczaya uzaxdan ot vurdu, bular patladılar dağıldılar, Sänûbär läşkäriynän tilismden çıxdı. Bular ceşn tutular.

Buyan täräftän Şebâheng Şeytân surätindä varid oldu. Şikâri äl elädi şämşirä. Hammısı şemşirä äl elädilär. Cehânbaxş äl elädi şemşirä. Şebâheng menter oxudu öz halinä düşdü. Câmâsib Häkim Şikâriyä üzün döndri: Bilmiräm sändä nä hekmet var ki hara gessen piruz olarsan? Şikâri dedi qulağ as deyim da:

Sizä qurban olum äyläşän canlar,
Ağamın älinnän bâdä işmişäm.
Xäbär veräcağam här bir dövrannnan,
Ağamın älinnän bâdä işmişäm.
(6+5)

Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Ovçu tek yataram ov bäräsindä,
Tutaram bağlaram tez vädäsindä,
Düşmanı öldürrärm öz vädäsindä,
Ağamın älinnän bâdä işmişäm.
(6+5)

İsti rsözünün täxällüsün yetirsin:

Eşqin bâdäsini içip xästäyäm,
Şeydâ bülbül kimi bir gül üstäyäm,
Şikâriyäm mändä kämär-bästäyäm,
Ağamın ällinnän bâdä işmişäm.
(6+5)

Şikâri Zeferân Câdu'ya üz dolandırdı: Dedi İfrit-i Büzürg'ü sen kimin adına bağlamısan? Dedi bir ağaca bağlamışam. Dedi ged onu tilismden çıxard. Dediler bele eleme. Dedi mäni o Demdeme, Hemhemenin yanında övüp. Dedi bu işvä Qeys-i Rämmâh- Äräb'i veräcağam sänä ki gündä bir dävänin dizin çöküp ätin yiyärdi. Cehandarı'nan gäldilär o ağacın başına. Babasının tilismin sındıranda alem-i rüya'dä buna bir kämär vermişler, onnan çehdi ağacı çıxartdı. İfrit-i Büzürg dedi bizi kim tilismden çıxartydı? Dediler Şikâri. Dedi män Şikâri'yä ömür boyu qul olacağam. Zeferân inan Qeys-i Rämmâh- Äräb'in toyun elediler. İfrit-i Büzürg'ü de sağdış elädilär. Şikâri'nin sinesine bu sözler gäldi, Alıb bu dillärinän desin, ärz eliyim eşidänlärin sağlığına:

Şükr eyläräm mändä qâdir Allah'a,
Bu sövkäti Süleymânä vermäyib.
Nâyib-i Süleymân Säräfrâz Şâh'a,
Bu sövkäti Süleymânä vermädi.

(6+5)

Män aşıq qärä qäyä,
Doludur qärä qäyä.
Miskin qapıva gälib,
Daşlara däyä däyä.
(Bayatı)

Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Göy üzündä şäqq'ül qämär bitişir,
İki sultan bir biriynän tutuşir,
Üräyimä häxdän ilhâm yetişir,
Bu sövkäti Süleymânä vermädi.
(6+5)

Män aşıq maralım var,
Bu dağda yaralım var.
Nä gecä yuxum gälär,
Nä günüz qärârım var.

Şikâri istir sözünün täxällüsün yetirsin:

Şikâriyäm qurbät bäsdi day mänä,
Häsrät qalıb tamam qohum el mänä,
Qöyül istir bir dä gedä vätänä,
Bu sövkäti Süleymânä vermädi.
(6+5)

Dağlara qar düşübdü,
Gör nä hamayıl düşübdü,
Qäbrimi yadlar qazıb,
Lehletim dar düşübdü.
(Bayatı)

Sözü işarä elädi Säräfrâz Şâh'a ki bu istiyir gessin. Säräfrâz Şâh öz özünä dedi Simizâr'i nä cur oğurraram.

[47. kasetin sonu]

Sözlärim sär-mänzil-i m'ävâda hämun o yerdä qaldı ki, Zäfärân Câdu vä Qeys-i Rämmâh-Äräb'in toyunnan sora Şikari bala bala toydan sora qäsd eledi gälsin bu yana vätän'ä sarı Ruma. Amma deyir sän saydığıvı say gör fäläk nä sayır? Säräfrâz Şâh isgtädi Simizâr'ı oğurrasın. Encüm Päri'ni istädi bärâberinä. Çün buların başı qarışıxdı toya sän gälginän Encüm Päri'nin väsilesiynen Simizâr'i aradan çıxart. Encüm Päri gäldi dayandı bunun berâberindä: Qurban mänim üçün ämrin nämänädi? Dedi mänim derdimä gäräk sän därman eliyäsän. Sen ägär elämäsän, sännän sora heş kes mänşm ärdimä arä eliyämäz. Dedi qurban, sänin därdin nämänädi ki? Dedi mänim därdim o du ki män qızım Reyhânä'ni dä vermişäm Şikari'yä, gäräh Simizâr'ı sän aparıb gizledesän. Dedi qurban rüsva olarsan, gäl bu sevdadan düşgünän. İndiyä kimi bir belä älläşmisän olardan bir belä mätläb älä gätiräbülmämisän, däryaların täkinä aparsax da Şikâri bunu tapıb çıxardacaxdı. Vücudun aradan gedär, özün dä

ölärsän bu muamilänin üstündä. Gäl bu sövdadan geş. Qäbul elämädi. Dedi ägär aparmasan özüvü ölmüş bülgünän. Encüm Päri gördü bu nä qädär diyännän sora bu qäbul elämiyäcax. Dedi bäs qurban icazä ver sänä bir neçä kälmä söüm var, götürüb göräk bu dillärinän nä deyib? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Gäl sänä söyläyi Pärilär Şâhı,
Sen hesab algınan bu göz yaşımnan.
Dübârädän olmagınan müqässir,
Çıxartgınan bu sevdanı başınnan.
(6+5)

Män aşıq balam ağlar,
Arı şan bala bağlar,
Bir ata yara alsa,
Yarasın bala bağlar.
(Bayatı)

Qäbu elämädi. Dedi mänim sözümü qeytärisän? Seni rizä rizä doğraram. Dedi qurban öldürsän dä öldürmüsän, ama eşid sözümün öbürü kälmäsin.

Öldürgünän mäni käniz yerinä,
Häsrät qoyma bülbülü öz gülünä.
Qorxuram ki dünya däyä bir birinä,
Çıxartgınan bu sevdanı başınnan.
(6+5)

Yox Ezizin balabanı,
Yasda çal balabanı,
Hamının balası gäldi,
Bäs mänim balam hanı?
(Bayatı)

Äl elädi şämşirä ki öldürsün, dedi qurban qoy sözümün täxällüsünü dä deyim:

Encüm Päri deyir mäni öldürmä,
Alämläri gäl özüvä güldürmä,
Rusvâ olarsan bu sirri bildirmä,
Çıxartgınan bu sevdanı başınnan.
(6+5)

Män aşıq qara qözlär,
Sürmäli qra qözlär.
Mäni fäläy äymäzdi,
Sän äydin qara gözlär.
(Bayatı)

Dedi and ola Süleymanın ruhuna män ki diyiräm apar, aparmasan, rizä rizä doğraram, çaräsi yoxdu gäräk aparasan. Eliyäbülmädi bunun ämrinnän çıxsın, ama neynädi, ağlaya ağlaya ele ki bular yatıblar, äz qäza Simizâr'ınan Şikari bir räxt-i xabidä yatmışlar. Encüm Päri neynädi? Växtän istifadä elädi. Çün Säräfrâz Şâh bunnan äl götürmüri, gäldi häm Şikarini bi-huş elädi, häm Simizâr'i, çün Şikari oyansa qoymaz Simizâr'i aparsın ama ele ağlıyır ki Gözünün yaşın

baharın bulutu kimi ruxsârinä rävân eliyir. Simizâr'i Encüm Päri götürdü. Götürüb apardı Häft Qulley-i Kaf'in axirindä, be-nâm-i Eflâk Dev, Simizâr'i tapşırdı ona. Ama elä ağlıyır ki, dedi bu ayılar diyärsä mäni kim gätirib? Diyärsän säni Säräfrâz Şâh yolluyub vä Encüm Päri gätirib. Män o ayılsa üzünä baxabülmäräm, ayılsa diyären ki vallah bu cur ağlaya ağlaya gäldi, ağlaya ağlaya getdi, mändä täxsir yoxdu. Onu aparıp tapşırmaxda olsun, eşid dastani bu yannan Şikari'dän. Şikari ayıldı gördü Simizâr yoxdu. Gäldi Bârgâhä. Cäräyanı oğlanlarına, Säräfrâz Şâh'a, Câmâsib Häkim'ä dedi. Säräfrâz Şâh diyäbülmäz ki män vermişäm aparıp. Câmâsib Häkim götdü bir räml atdı. Bu da gördü Säräfrâz Şâh'ın işidi, üstün torpaxladı geşdi. Demädi Säräfrâz Şâh bu işi görüb, dedi ey dâd-ı bi-dâd Simizâr'ı aparıblar Häft Qulley-i Kaf'ın axirinä. Macärâ bu cur olanda bu cadugerler qaxdılar hävanın üzünä. Zäfärân Câdû, Reyhânä Päri, Tâvus. Bular dolanırdılar hävanın üzündä, baş Zeferanın baş Encüm Päri'nin. İkisi ras gäldilär. Encüm Päri'ni qıs qıvrax göyün üzündä tutdu. Zeferânä dedi bäs niyä bä elä eliyisän? Mänim işim hävalarda dolanmaxdı da. Dedi yox çäpälin bir çäpäl, deyisän ya yerä düşänä kimi xam bezi aradan cıran kimi cırım? Dedi de görüm qızı neynämisän? Dedi vallah Allah'dan gizli gäyil day sennän nä gizlin? Macera bu curdu, mäni Säräfrâz Şâh mäcbur elädi, apardım Häft Qulley-i Kaf'da Eflâk Dev'ä täslim elämişäm. Bunu gätdi Bârgâh-i Süleymaniyä. Cäräyan burda rovşän oldu. Encüm Päri mäträh elädi, Câmâsib Häkim dä gördü xeyir da burda üstün örtmäli yeri qalmadı. Şikâri nâ-rahand oldu, durdu çıxdı eşiyä. Durub çıxsın eşiyä, bu yan räräftän Cehândar üz dolandırdı qurbân: (Haşa bu mäclistän) Dedi sänin bir dana tulanbarçılığa da läyaqätin yoxdu. Xätâ-kâr'ın birisi, säni Häzrät-i Süleyman sännän nä anladı ki säni öz yerindä nayib qoydu? Sän mänim nänämi niyä nermisän bu qız aparıbdı Häft Qulley-i Kaf'in axirinä? O mänim dädämin käbinli äyalıdı axı. Bu başın saldı aşağa bir söz diyäbülmädi. Cehândâr äl elädi şämşirä, Säräfrâz Şâh'ın gösü sataşdı ki äl elädi şEmşirä, elä istädi diyä nä iş görüsän? Ele birdän gördülär ki Säräfrâz Şâh'ın başı mäclisin väsätindädi. Bir dana şämşir vurdu peysärinnän başı bädäninän ayrıldı yerä düşdü, mäclisin väsätinä. Bu yan täräftän Cehânbaxş qaxdı, Şirzâd-ı Tigzän qaxdı ki här käsin mänim qardaşımınan işi olsa dursun ayağa. Bu meydan, bu da Şeytan. Heş käs yerinnän tärpäşmädi. Amma Câmâsib Häkim üz dolandırdı: Säsizi çıxartmayın, elä bunun cezası buydi. Neçä yol demişdim, bu sözümä baxmadı, buna demişdim ki Şikâri burda padişah olar, gäl sän bunun härämlärim ver aparsın axirindä dä min zähmätinän barıştırmıştım, bu da mänim älimin ämäyi. Bu xäbär gessin yetişsin Şikârinin qulağına vä Reyhânä ki eşihdeydilär, gälldilär bârgâhä. Eleyki varid olsublar içeri, Şikâri üz dolandırdı Cehandâr'a: Oğul bu nä işidi gördün, Säräfrâz Şâh'i öldürdün? Dedi ata can qulağ as deyim da:

Başına dömdüğüm gül üzlü ata,

Nâ-märt gäräk sâlim başa varmasın.
Ezelden salıbdı bizi qovqaya,
Öldürdüm ki därt bu canda qalmasın.
(6+5)

Dedi oğul sän kimnän icazä aldın bu işi gördün? Dedi dädä can bu işlärä icazä almax mühim däyil qulağ as sözümün öbürü kälmäsinä:

Säni çox istäräm iki gözümnän,
Öldürmüşäm män dönmäräm sözümnän.
İcâzä almışam burda özümnän,
Dedim qısas qiyâmätä qalmasın.
(6+5)

İmaknı yoxudu mänim qisasim qiyamätä qalmazdı, män demişdim bunnan barışmışıx amma burda mänim anama göz qoymuşdu. Dedi oğul düzdü o bele eledi, ama o mänim qeynatamdı, sän gäräh bu işi görmeyeydin. O yannan Cehânbaxş qaxdı, Şirzâd-ı Tigzän qaxdı ki nolsun o sänin qeyn atanıydı? Amma Cehandar dedi siz dinmeyin män atamı aram elerem. Götürüb sözünün täxällüsün bu dillärinän desin:

Cahândar'i bu barädä qınama,
Därt mäni eyläyip däli divâna,
Häddän arTig zülm eyläyip anama,
Aldım qısas qiyâmätä qalmasın.
(6+5)

Dedi män bi söz demiräm, ama Reyhânädän pis idi. Reyhânä Päri'nin dädäsidi, ärz elädim Reyhânä Päri o däqiqä gälmişidi mäclisä. Bu yan täräftän Reyhânä Päri qaxdı yerinnän. Dedi Sahib-qıran männän heş pis zad zad nârahat däyiläm, äslän mänä görä desän demäginän. Män hätta täsmim tutmuşdum ki ägär sän gedäsän Rum'a, ya mäni özüvünän aparasan, yada ki mänim dädämi öz däst-xätivinän öldüräsän. Dädä ägär mänimdi, män tanıyıram, yüz min däfä öläydi, diriläydi, ona xidmät eläseydin, imkânı yoxidi, axir o sänä işlädiğini işläyäcäkdi. Dedi bura bax görüm, onda sän atovun ölmäyinä razimişsän? Dedi bäli män râziyäm, eläbil süt gölündäyäm. Dedi bäs xeyrät'ullâh xeyir bu muamileyä. Câmâsib Häkim üz dolandırdı: Män Asäfiddin Bälxiyani'dän bu sözü eşidmişdim, gäräk Säräfrâz Şâh'ın särnevişti belä olaydı. Bu yan täräftän versinlär bu cänâzäni däfn u käfn eläsinlär. Amma eşid dâsitani kimnän? Sindurus'dan. Sindurus kim ola? Säräfrâz Şâh'ın oğludu. Bu xäbär gedib yetişdi onun qulağına. Simizâr'i gördü, macerânı buna dedilär. Şeytan ölmüyübdü, hämmäşä, här yerdä vardı. Dedilär ki sänin dädävi öldürüblär, necä öldürüblär? Män hädd-i säddiyäm, kim eliyäbülär mänim dädämi öldürsün? Gäldi Fitnä Câdû ki varidi, (Şikariyä demişdi mäm Müsälmân oluram, azad elä gedim) getdi onnan kömehlik istedi ki gäl män gedim dädäminintikamın alım. Dedi Sindurûs o oğlan yoxdu ki (kesik bölüm). Säräfrâz Şâh'ın oğlu

Gülistân-ı Eräm'e leşker çehsin, buların gälmağı bir iki gün çäkär. Sänubär gördü Şikâri çox narahaddı. Dedi dadaş, görüräm nâ-rahatsan dur gedax mänim mämläkätim Gülzâd'ä, behişt kimidi, sänä orda bäd geşmäz. Bir neçä gün sora qeyidib gälirik, bular da Simizâr'ı gätirällär. Bular durublar gälsinlär hara? Gülzâd'a. Bular burda qalmaxda olsunlar, bu yan täräftän Sindurûs gälsin yetirsin. Ey dâd-ı bi-dâd cadulär xäbär verdilär ki Sindurûs läşkär çäkib gälir Gülistân-ı Eräm'ä. Câmâsib Häkim kitab açtı räml attı. Üz dolandırdı ki heş käs eşiyä qädämin qoymuyacax. Gör Sindurûs nämänädi kiqädim kişilärin dilindä vardı ki gör Şikari nämäneydi ki Sindurûs'u öldürdü? Gör biyol Sindurûs nämäneydi da! Heş kim eşiyä getmäsin. Cehândâr çox nâ-rahand oldu ki axı, bu Sindurûs nämänädi ki Câmâsib Häkim bizä deyir çıxmayın eşiyä? Bu yan täräftän götürdü bir dana Encüm Päri'yä nâmä yazdı ki, Encüm Päri sän çox işläri görmüsän, gäl bu nâmäni yertir Gülzâd'da Senuber'inän Şikâri'yä. Bu da apardı namäni verdi olara. Ele ki namä gälsin yetişsin. Namädä üstâd belä näzmä çäkib ki çün Zälzälä Zängi getmämişdi, onun da adın yazdılar ki bäyä tez gälä Sänûbär. Nâmä yetimax hämun üz dolandırdı Şikari'yä, sän daldan gälärsen, väli män getmäliyäm. Mänim yârim ardan gedär. Bu hävanın üzündä gälirdi, hävanın üzündä gälmäktä olsun täk-i tänha, bu yan täräftän dä Cehandar çıxıb eşiyä, Câmâsib Häkim'in sözünä baxmasın, dolanırdı, baş bunun baş Sindurûs'un. Dedi bura bax görüm bäni-âdäm sän kimsän? Dedi män Şikarinin oğluyam. Şikârinin oğlu? Mänim dädämi olar öldürüblär? Dedi bäli. Vay xätakarın birisi sän bu sözü deyisän? Äl elädi buna ämûd şeşpär, neyzä, qälxan. Bir birinä, Sindurûs Cehândâr', Cehândâr Sindurûs'ä. Väli heş birinän murad hasil olmadı. Sindurûs gördü ey dâd-ı bi-dâd bu da däst-päncä sahibidi. Çün bu häm pählävandı hem câdugärdi, bu bir sehr oxudu Cehândâr'ı çähdi apardı göyün üzünä. O qädr apardı ki Cehândâr bi-hûş oldu. Cehândâr'ı ötürsün, bu yan täräftän Sänûbär çıxdı. Özün yetirdi ona hävanın üzündä tutdu. Gördü ki bu Cehândârdı. Gätirdi qoydu yerä, qeyidändä, bş Sänûbär'in baş Sindurûs'un. Vay Xätâ-kâr'ın birisi işi o yerä yetirmisän ki gälmisän Şikarinin üstünä läşkär çäkisän? Dedi sän kimsän? Dedi män sänin mäläk'älmovtuvam. O buna bu ona hävanın üzündä tutuşdular. Üstâd belä näzmä çäkib, o qädr tutuşdular, gah yerdä gah göydä. Cäng o yerä yetişdi ki ikisi dä xästä u xämir düşdülär. Sänûbär istir Sindurûs'ä söz arasında andırsın ki bizim davamız qalsın sonraki günä bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Sindurûs gäl sänä desin Sänûbär,
Gälmäyeydin gäräk sän burayä,
Bu yerdä kim olar mänä bärâbär,
Sännän mänim cängim qalsın sorayä.
(6+5)

Sänubär sözlärin tämam eläsin, dedi gäräk bura gälmeyeydin. Dedi älinnän gäläni yeddi boşqaba çek. Dedi qulqğ qs nä deyiräm?

Geşmişäm älimdä ixtiyarımnan,
Dost yolunda geşmişäm bu canımnan.
Qorxuram ki ayrı düşäm yarımnan,
Sännän mänim cängim qalsın sorayä.
(6+5)

Sevgilimnän nigeranäm cängimiz qalsın sorayä. Dedi sänin sövgülün kimdi? Dedi Zälzälä Zängi. Dedi män Müsälman olmuşam sänin xäbärin yoxdu. Qalsın soraya. Dedi sora neyniyäcaxsan? Dedi qulağ as deyin da. Götürüb sözünün täxällüsün bu dillärinän desin.

Müsälmân olmuşam bir danadı İlâhi,
Män Sänûbärin yoxdu günâhi,
Mänim yarımdı Zängilär padişahi,
Sännän mänim cängim qalsın sorayä.
(6+5)

Söz tämam olsun, aralandılar, härkäs gäldi öz yerinä. Bu gäldi Gülistân-ı Eräm'ä. Bu yan täräftän Şâh-ı Dâra oğlu Şikâri gäldi. Qädäm qoydular Çar-bâğ-i Süleymni'dä Mäclis-i Süleymani'yä. Sänubär maceranı dedi. Şikari göz gäzdirdi gördü Cehândâr yoxdu. Dedi bäs mänim balam Cehandâr hardadı? Sänûbärin burda yadına düşdü ki ey dâd-ı bi-dâd män onu tuttum qoydum näqqârirä. Adresin verdi Reyhânä Päri'yä. Şikari dedi get qardaşıvı gätir. Reyhânä Päri yetişdi gördü Cehândâr ayılmıyıb, götürdü gätirdi bârgâh'ä. Eleyki gecäni yattılar sähär olsun, her täräftän täbl-i näqqarä çalındı. Şikari üz dolandırdı ki män gedäcağam meydânä. Sänûbär dedi xeyir, nä qädär bacın sağdı, män qoymaram meydanä gedäsän. Dedi bacı gäl mäni rüsva elämä, qoy män öz işimä özüm baş çäkişm. Qädim kişilärdän qalma sözdü deyiblär "oğul adamın öz belinnän, söz adamın öz dillinnän, iş adamın öz älinnän". Nä qädr dedi qäbul elämädi. Üstâd belä näzmä çäkib, gün ortanın zamanına kimi Sindurûs ünan Sänûbär küştü tutular. Ämma heş biri heş birisinä faix gäläbilmiri. Meydanı väsätindä Sindurûs üz dolandırdı: "Ey Şikari, adämizâd, mänim Sänûbär'inän cängim yoxdu ki! Mänin cängim sännändi. Män dädämin qatilişn axtarıram. Ägär iyidsän, qädäm qoygunan mänim meydanimä. Mäni Sänûbär'inän täräf elämä, mänim bunnan cängim yoxdu. Bu kälmä yetişdi Şikari'nin qulağına. Elebil dünyanı dolandırdılar vurdular Şikari'nin källäsinnän. Şikari ârâm olabülmädi. Ani däqiqädä;

Çäkib säf iki läşkär-i nâmdâr,
Olub märkäbä o şâh-zâdä sävâr.

Qädäm qoydu meydanä o nâmdâr,
Edibdir mübâriz täläb şäh-sävâr.

Dedi vardı bir kimsä âyâ gälä?
Män ilä edä kâr-zâri belä?

Sindurûs üz dolandırdı:

"Häm äknun be xâk ender särät,
Besuzäm dil-i möhrüban mâdärät."
(Farsça)

Bu kälmäni desin, äl elädi ämûdä.

"Be küşti giriftänd nehadänd do sär,
Girifänd här do dävâl-i kemer."[1441] (Farsça)

Bir dana ämûd endirdi Şikari'nin källäsinnän. Dedi ki day bunda ät tapılmaz, fäqät sür sümüh tapılar. Üzün tutu İslâm qoşunu: Bunda ki inanmıram ät tapıla, barı gälin sür sümüyün yığışdırın aparın. Bu kälmäni desin, Şikari qäddin râst elädi. Dedi xätâ-kâron birisi, çox lâf-ı kezzâb danışısan. Gördü ey dâd-ı bi-dâd härif sälâmätdi. Deid sän deyisän gälin bunun sür sümüyün yığışdırın aparın? Dedi bäli görüsän ki män deyiräm. Âmâ be näcur oldu män ämûdumu Qaf Dağına vursaydım dağı äritärdi. Qädim adamlar o cürüdü da görärdim däyirman daşını götürüb çinar ağacına geçirib eliyib özünä ämûd. Şikari dedi Sindurûs sän özün istämisäm män meydanä gälmişäm. Väli Sänûbär qoymadı män meydanä gäläm. İndi ki belä çox lâf-ı käzzâb danışısan qulağ asgınan sänä bir neçä kälmä sözüm var. Alınb bu dillärinän görək Şikâri Sindurûs'a nä deyir? Bändä ärz eliyim eşidänlärin sağlığına:
Şâh Xätâyi'nän.

Gäl bu qädär lâf-ı kezzâb eylämä,
Bu meydanda hazir ol män ilä cängä,
Bu yanmış qälbimi parä eylämä,
Gälmişäm närm edäm sän ilä päncä.
(6+5)

Şikari Sindurûs'u gördü elä danışır cävabın verdi. Ya sänä verän Allah ya mänä verän Allah. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Tutaram ämûdun äldän alaram,
İndi läşkärivä talan salaram
Cäsätivi al qanına boyaram,
Dilin olmaz day män dil-itängä.
(6+5)

Dedi yanı o qüdrätin var? Dedi bäs qulağ as sözümün täxällüsünä. Şikari götürüb sözünün täxällüsün bu dillärinän desin:

Şikâri häsrätdi qohum qardaşa,

[1441] . به کشتی گرفتند نهادند سر گرفتند هر دو دوال کمر
"Birbiriyle baş başa vererek güreşmeye başladılar ve birbirinin kemerlerin tuttular."

Düşmanlar älinnän çäkillär haşa,
Görüräm äcälin yetibdi başa,
Gälmişäm närm edäm sän ilä päncä.
(6+5)

Dedi xeylixub o da qalıbdı şästivä. Ağa bular här ikisi mäşgul oldular cängä. ämûd, şeşpär neyzä vu kämänd. Heş birisinnän murad hasil olmadı. Äl elädilär bir birinin dävâl-i kämärinä. Şikâri bunu çäkib saldı märkäbinnän yerä. Bir qädr küştü tutannan sora, ey on säqqiz min alämi yoxdan xälq eliyän Allah! İstisän neyniyäsän? Mäni bu nâ-märdin älindä dästgir eliyäsän? beş Pänc-tän-i Âl-ı ‘äbâ’nı dilindä câri eliyib Sindurûs’u götdü başına. Gätirib meydanın väsätindä qodu yerä, dizinqatlayıb qoydu sinäsinin üstünä, möhkäm qolların dalıdan bağladı. İstädi öldürsün. Dedi Şikâri säni and verräm o bacın Reyhânä’nin canına, mäni öldürmä mänä möhlät ver. Şikari onu öldürmädi. Dedi män nâ-märt däyiläm, neçä gün desän män möhlät veräcağam. Amma qolların bağlıyıb verdi zindânä. Sindurûs’u Şikari zindâni elädi, vä läşkärin dä hâkäza. Ama bir neçä gün zindanda qalannan sora götdü bir dana kağaz yazdı zindannan, zindanbân väsiläsiylä. Dedi bunu verin Şikariyä, bunu yazdı ki Şikari mäni bi-xud zindanda saxlamagınan. Män sännän möhlät istämädim ki sän mäni zindani eliyäsen. Çağır mäni danıştır, ya mäni âzâsd elä ya bir däfälik öldür. Eleyki nâmä gälsin yetişsin Şikari’nin älinä, Şikari nâmäni oxuyub mäzmununan bâ-xäbär oldu. Dedi gedin Sindurûs’ gätişrin bura. Gettilär Sindurûs’u gättilär mäclisä. Dedi xub indi sözün nämänädi? Dedi mänim ayrı bir sözüm yoxdu. Män dädemin qâtilin axtarıram. Här kim öldürä, mänim ayrı adamınan işim yoxdu. Bu yannan Cehândâr qaxdı. Dedi sänin dädävi män öldürmüşäm. Mänim dädäm öldürmüyübdü. Dedi niyä öldürdün? Dedi axı heş sän bülüsän ki dädän nä oyunlardan çıxıbdı? Dedi sän gäräh öldürmüyeydin. Dedi sänin däden neçä ildi bizim nâmusimizä gözün yihmişdi. Burda tilismdä saxlamışdı, indi dä Häft Qulley-i Kaf’ä aparmışdı. Sindurûs üz dolandırdı Şikari’yä. Säni and verräm inandığın Allah’ä mäni dädämin qatilinin qabağına mänim bunan cäng eliyim. Ägär öldürsä dedämi öldürän kimi heş. Şikari Cehândâr’a dedi hazirsän bunun meydanına gedäsen? Cehândâr dedi bäli bäs niyä hazir däyiläm. Sindurûs dedi onda qulağ as sänä bir neçä kälmä sözüm var.

Sözlärim sär-mänzil-i m‘ävâda o yerdä qaldı ki, Sindurûs ki dädäsinin qatilin axtarırdı, Cehândar o täräftän durdu dedi ki:

Gafilden bir sedâ yetdi gûşimä,
İgit olan gäräk äslin danmasın.
Atam ölüp, kül olubdu başıma,
İgit olan gäräk äslin danmasın.

(6+5)

Sözünün ikiminci kälmäsin belä ärz eliyim eşidänlärin sağlığına:

(Keşkoğluynan gel görek)

Nâ-märt yatar heç yuxudan oyanmaz,
Märd oğlanlar iki rängä boyanmaz.
Şer qolunda hälqä zäncir dayanmaz,
Bu arzular üräyimdä qalmasın.

(6+5)

Şikâri sän kimänim qollarımı bağlamısan, män ehtiram üçün oları aşmıram. Bir dana sehr oxudu çehdi qolların aşdı, zäncir päxlä päxlädän oldu getdi bir täräfä. Ärz elämişäm bu Sindurûs Säräfrâz Şâh'ın oğludu, Häft Qulley-i Kaf'dä olar gälib dädäsinin inTigamın alsın. İstir biyol sözünün täxällüsün desin ärz eliyim eşidänlärin sağlığına vä olar ki bu dasitanä älâqäläri var vä äziz dosların hamısının sağlığına oxuyuram.

Sindurûs sözünü desin märdana,
İncimäsin männän bacım Reyhâna,
Dädämin ölümü päxş olubdu cihânda,
Bu qısâs da gäräk yerdä qalmasın.

(6+5)

Reyhânä Päri onun bacısıdı. Eleyki söz tämam olsun, Şikari dästur verdi meydan sulandı, süpürüldü. Onnan sora här iki dilâvär qädäm qoydular meydânä. Cehândâr, Sindurûs. Ärz elämişäm Cehândâr özü kämär-bästädi. Dädäsi Şikâri, nänäsi Simizârdı. Eleyki qädäm qoysunlar meydânä, ämûd û şeşpär, neyzä vü qälxan u kämänd heş birisinnän murad hasil olmadı. Sindurûs gördü bunun qabağında dayanıbdı. Qäzäbländi, sâhib-i kitâb yazır ki meydanın kenarında bir dana çinar ağacı varidi. Yeriyib çinar ağacını rişädän çäkib yügürdü Cehândâr'ın üstünä. Cehândar äl eliyib şämşirä, neceyki bu çinarı aradan vursın bölsün, ağacın bir täräfi qaldı, bir täräfi getdi o yana. Hirsinnän onu da atdı yerä, ämmâ bir sehr oxudu bu getdi göyä. İstir hävanın üzünnän bir sehr oxusun, gälsin yapışsın bunun kämärinän aparsın hävanın üzünä. Reyhânä ki Cehândâr'ınan bacı qardaş olmuşdular, Reyhânä gözidi. Reyhânä üz dolandırdı: Cehândâr ayığ olgunan, bu getdi hävanın üzünä, gälsin säni aparsın. Amma män sehr oxuyaram onun sehrin bâtil eläräm. O mänim öhdämä amma ayığ olgunan ki qeyidändä qoyma äl tapsın sänä. Eleyki bu getdi hävanın üzünä qeyidändä Reyhânä bir sehr oxudu, Sindurûs'un sehrini batil elädi. Eleyki istädi yetirsin Cehândâr'a, älin atsın, Cehândâr äman vermädi bir dana şämşir vurdu Sindurûs'un belinin o işkäsinnän, iki parça eliyib, bir täräfidüşdü o yana, bir täräfi düşdübu yana. Eleyki Sindurûs'u Cehândâr öldürsün, här täräftän âfärin säsi âsimanä büländ oldu. Cehândâr'ı ki här kim istiyirdi, yetirib üzünnän öpüb, qolun saldı boynuna, täbrih deyir. Eleyki bular gäldilär bârgâh'ä, eyş mäclisin qurdular. Şadlıq eliyillär pänâh aparram Allah'ä.

Bular burda şadlıqda olsunlar, eşid dâsitâni Cehânbaxş'dän ki qäblän ärz elämişäm, Cehânbaxş, Tâvus vä Şäbâhäng Äyyâr gediblär Simizâr'ın dalısıcan. Zeferân da bularınan gedibdi. Tilism-i Belgiyâ, zülmatdä, Qulleyi Kaf'dä. Eleyki gäldilär yetişdilär Cezire-yi Belgiya. Bir ağacı sâyäsindä bular oturublar yerä. Cehânbaxş dedi indi biz neynämälşyik? Câdulär dedilär älbättä tumâr'ä baxax biz. O tumâr'dä nämänä yazılsa ona ämäl eliyäcağıx. Tumâri gätiriblär, Cehânbaxş açıb baxıb, gördü yazıb: Varid oldun ki cäzirä'yä, bir İsm-i Äzäm oxuyarsan, bir dana bağ görärsän, växti ki varid oldun o bağa bir dana imârät vardı, gedärsän o imârätin içinä. İmârätin içindä bir dana täxt qoyulub, bir dana qız yatıb o täxtin üstündä ämmâ bi-hûşdi. Yeddi märtäbä İsm-i Äzämi oxursan, özün gälärsän eşihdä bir ağacın sâyäsindä daldalanarsan. O qız hâlä gälär. Hâlä gälännän sora hay salar ki kşm mäni hâlä gätirdi, oyaldıb, gälsin nämöänä mätläbi var alsın. Sän cevab vermäsän. İkiminci däfä dä diyär, cevab vermäsän. Üçümüncü märhälädä and içer ki sänä xätär yoxdu, här nä mätläbin var gäl algınan. O zäman sän ağacın sâyäsinnän gäläsän, diyäsän ki ayrı mätläbim yoxdu, mäni apar Tilism-i Zülmâtä. Biraz fikr elä, o qız sizdän soruşar ki düzün deyin görüm siz hardan gälmisiz? Siz hansuvuz evlâd-i İskendersiz. O zaman sän cävab verersän. Bu tumârdä ki nämänä yazıbdı, hälä oxuyullar. Tavus'unan Zäfärân qalıb orda, Şebâhäng'inän Cehânbaxş varid oldular cäziräyä. Bir tilism oxudular necä ki ärz elädim sizä bir bağ gördülär, varid oldular bağa, qızı täxt üstündä bi-hûş görür, İsm-i Äzäm'i oxuyur, vä bu maceranı necä ki sizä dedim eliyillär. Eleyki qız bulardan soruşur siz hankiz Evlâd-i İskendersiz? Cehânbaxş dedi män. Dedi indi aparram sizi. Qız götürür buların ikisin dä aparsın Tilism-i Zülmât'ä. Qızın adı Efsânädi. Esnâyi râhdä ki gedillär, dedi tumâr'ä bax. Evväl bir çeşmäyä uetişäcähsiz. O çeşmänin başında Efsânä nämänä desä ämäl eliyärsiz. Eleyki gäldilär yetiştilär o çeşmänin başına, Efsânä dedi bu çeşmänin yanında bir diräxt-i çinâr var. Ağaş. Orda bir qädr âhu çärâyä mäşguldi. Oların içindä bir âhû var, onun bir täh buynuzu var. Täh buynuzlu âhunu tutasan, gälär ki çeşmädän su işsin, kemend-i câdu'nu atasan onu tutasan. Onun bir bınızın çekesän yerinnän çıxardasan. O bınızın yerindä bir sänduqça var, o sänduqçayı alasan, onnan sora män deyim neyniyäsän. Eleyki Cehânbaxş yetirdi çeşmänin başına, täh bınız âhunu tutub, bınızın yerinnän çıxarsın, sänduqçanı götürdü. Eleki sänduqçanı götürsün, Efsânä yetirdi. âhunun qarnını yırttı. Niyä? Sänduqçanın kilidi ahunun qarnındaydı. Eleyki ahunun qarnını yırttılar açarı çıxaddılar, sänduqçanı aşdılar. Sänduxçanı aşsınlar bir dana loh çıxattılar. Efsânä löhä baxdı gördü yazıb löhü atasız çeşmiyä, götüräsiz bir dana äjdaha nümayan olar. Cehânbaxş'inän Şebâhäng minälär o äjdahanın belinä, ama gözlärin yumalar. Eleyki löhü atdılar çeşmiyä bir äjdaha nümayan oldu. Cehânbaxş'inän Şäbâhäng mindilär bu äjdahanın belinä, ozaman gözüzü açasız ki näre-yi şir eşidäsiz. Eleyki näre-yi şir buların qulaxlarına

gäldi, gözlärin aşdılar, özlärin Zülmât'dä gördülär. Efsânä gäldi bir dana govher danäsi verib baba Şäbâhäng'ä. Dedi bunun ışığınan gedäsiz, bir däryânın känârinä yetişäsşiz, orda bir dävä görärsiz. Dävä hämlä eliyär sizin üstüzä siz xof elämäyin, bir dana yumurux vurun qulağının dibinnän, istär qaşsın. Yapışın onun quyruğunnan girin däryâyä, o zäman siz özüüzü zir-zämindä göräcähsiz. Orda bir qız oturub, älindä bir cam tutub. Cehânbaxş sänä suyu verär, sän suyu alasan atasan quzun üstünä. Qız närä çäkär siz bi-hûş olarsız. Hûşä gäländä mäni yanızda görersiz, män'dä sizin yanınızda ollam. Hämin tor eliyiblär, qızın älinnän camı alıblar säpsinlär qızın üstünä, qız närä çähdi, bular bi-hûş oldular, gözlärin açanda Efsanä buların yanındaydı. Bulara täbrik deyib, ama dedi bura bir bağdı, bu bağı ki çıxdız känârä, bir dana dev gälär, adı Kecvân Devdi. İstär sizä ot vursun, siz gäräk onu tutasız, onu öldürmüyäsiz. O nä desä ona baxgınan. Bulara bu väsiyäti eliyib, rävâne-yi râh oldular. Bağdan kenârä çıxanda dev gäldi, bu devi tutdular. Dedi bu imaräti gedäsän (dev diyir ha!) iki dana şer var. Oların arasında bir dana sänduxçä var. Sänduxçäni götürärsän, onun içindä säbz bir şişä var. On dana morg-i säbz var, oları da götüräsän, bu şerlärä diyäsän ki kilid hardadı onu gäräk veräsän bizä. (Yäni o tilismin açarın.) Egär vermäsäz bu şişäni vuracağam yerä, çün oların canı bu şişädädi. Olar düşällär qoca övrät surätinä. Oların biri Cemceme Câdu'du. O Cemceme Câdu diyär ki bura sizi kim gätirib? Diyärsän ki Väzir Süleymân'ınan tumar varımızdı. O bu sözü eşidändä şâd olar. Diyär ki ayığ olun, Eflâk Dev gälir sizi aparsın. Bu dev'dä ayrıdı. Häräviz onun bir ayağınnan tutacaxsız. Eleyki tutuz onun ayağınnan o qalxızar sizi hävanın üzünä, aparar sizi Simizâr'ın mekânına. O yerdä ki Simzâr o yerdädi, sizi onnan sora ayrı adam aparabülmäz. Eleki Eflâk Dev gälib, yapışdılar onun ayağınnan apardı Simzârın yerinä. Eläki bular ayaxların qoydular yerä, Zemzeme orda hazir oldu. Ez qäza bular bi-hûş olmuşlar, o yan täräftän dä Efsanä gäldi. Efsâne yetirmax hämin, Zemzeme Câdu Efsâniyä dedi: Qızım oşämşiri ki sänä ämânät vermişäm, onu ver mänä. Zemzeme bir sehr oxudu şämşir gäldi verdi Efsâniyä. Efsânä şemşiri verdi Cehânbaxş'ä dedi vur devin küräyinnän. Tilismi ki bunun adına bağlamışlar, çlännän sora tilism açıldı. Cehânbaxş'in gözü sataşdı Simizâr'ä. Simizâr'ın da gözü sataşdı Cehânbaxş'ä. Dedi bä oğul burda neynisän? Dedi ana can can'ı başımdan geşmişäm, gälmişäm säni aparam. Dedi män getmärä. Ana can niyä? Dedi eläbil sänin dädevin qeyräti azalıbdı. Navaxta kimi müsibät çäkäcağam? Dedi oğul eşid bir neçä kälmä sözüm var. Götürüb bu dillärinän Simizâr Cehânbaxş'ä göräk nä deyir? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Dädäm mäni edibdi bäxti qarä,
İltimâsım budur aparma mäni.
Gälmiyeydin gäräk sän bu diyârä,
İltimâsım budur aparma mäni.

(6+5)

Dedi necä aparmıyım? Sännän ötür gälmişäm. Zäfärân gälib, Tâvûs gälib. Säni gäräh aparam. Dedi qulağ as sözümün öbürü kälmäsin:

Qulax ver män be-çârä sözünä,
Sürmä mäst eyläyib ala gözünä,
Az qalıram qäsd eyliyäm özümä,
İltimâsım budur aparma mäni.

(6+5)

Cehânbaxş älin qoydu üzünä öttu yerä. Simizâr yeriyib älin üzünnän çäkib dedi oğlum bilisän niye diyiräm aparma mäni? Ana niyä deyisän? Dedi qulağ as deyim da. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Simizâr därdini bir käs bilmäsin,
Ağlaram didäm yaşın silmäsin,
Nâ-märtlärin görüm üzü gülmäsin,
Säräfrâz ölmäsä aparma mäni.

(6+5)

Egär Säräfrâz Şâh ölmäsä mäni aparma. Cehânbaxş çox şâd oldu. Dedi ana can müjdä ver mänä, ele bu işdän ötürü qardaşım Cehândâr onu öldürdü. Necä öldürdü? Dedi öldürdü da. Reyhânä Päri bäs bir şey demädi? Dedi ki o biraz da täşşäkkür elädi. Durublar ayağa ba hem, Simizâr, Cehânbaxş, Efsanä, Tâvûs vä Zäfärân beşi bahäm gäldilär Çâr-bâğ-ı Süleymaniyä. Bular orda bir ceşn tutular, penâh aparram Allah'ä. Bular orda def tenbur ärgevan ney säsi âsimânä büländ oldu. Amma Şikâri gördü Simizâr çox bekefdı.[1442] Dedi nâzänin nâ-rahand olma aşıq gärek mäşuqänin yolunda çox äziyet çäkä ki ona yetişä. Şikari orda Şâhrux adında bir näfär intixâb elädi ki onun yerindä otursun orda, ki sän oturacaxsan mänim yerimdä hökmranlıx eläsin, mänim härämlärimi dä tapşıracağam Mänzär Şâh-ı Yämäni'yä ki buları da aparsın Yemen'ä. Câmâsib Häkim soruşdu ki buları belä elämaxdan märâmın nämänädi? Şikari alıp göräk nä desin?

Sänä qurbân olum Câmâsib Häkim,
Göyül istir vätän sarı yerisin.
Elimnän gülümnän necä äl çäkim?
Göyül istir vätän sarı yerisin.

(6+5)

Män aşıq oyan dağlar,
Al qana boryan dağlar,
Bu yan zülmätxânadı,
Necädi o yan dağlar.

(Bayatı)

[1442] . Bekef: Halsiz.

İstiräm gedäm vätänä sarı. Kiminän nä cur gedäcaxsan? Dedi qulağ as deyim da:

Xäbärin yox bu şikästä dilimnän,
Yetmiş ildi ayrılmışam elimnän.
Belä qalmaq yeydi mänä ölümnän,
Göyül istir vätän sarı yerisin.
(6+5)

Män aşıq Erz- Urûma,
Bu yol gedär Erzûrum'a,
Däväsi ölmüş Äräbäm,
Dözäräm här zuluma.

(Bayatı)

Şikari dedi yetşiş ildi vätänimnän ayrılmışam, istiräm gedäm vätänä sarı. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Şikâriyäm çox dolandım dünyanı,
Qäriblik eylädi ömrümü fânı,
Deyillär adıma Süleyman Sânı,
Göyül istir vätän sarı yerisin.

(6+5)

Qan eylär,
Divân eylär,
Dost mäni bu halda görsä,
Yâ ölär ya qanıma qan eylär.

(Bayatı)

Câmâsib Häkim demişdi ki kitab sänin adıvı Süleymân Sâni di. Bunnan sora adını Süleymân Sâni qoydu. Câmâsib Häkim ki belä buyurdu, bir näfär mänim adımı Şikari dese dilin peysärinnän çıxardaram. Hammı mänim adıma Süleymân Sâni diyäcäh. sâhib-i kitâb yazır ki Cehândâr'ın bir dana oğlu olur adın qoyur İräc. Cehângirin bir oğlu olur adın qoyullar Turäc. Sänûbär bir dana oğlan doğurur, adın qoyur Albaz. Uşağın äli elä quvvätliydi ki Şikari barmağın verdi älinä, elä yapışdı ki tärpädämmädi. Simizâr bir dana qoyullar Rizva. Onnan sora heremlerin hammısın Mänzär Şâh-ı Yämäni'yä veriri ki aparsın Yemen'e. Bir dana kecâvä düzeldillär, pärilär bunları qalxızır hävanın üzünä, gätirir yetirir Yemän şehrinä. Bähmän Väzir'in ki bir dana qızı varidi, Efsär-Bânu, onu vermişdilär Yûsif Äräb'ä onnan bir dana oğlan olur adın qoyullar Färrux-sevar. Ele bir dilâvärdi ki göy altında belä bir dilâvär yoxdu. Ämmäsi dä ki Xurşid Bânu buna tärbiyät veribdi, şämşie-zän eliyibdi. Sâhib-i şemşirdi. Olar Yemen'e yetişmaxda orda qalmaxda olsunlar, ärzäm be huzur, ärz eliyim Şikari'dän. Şikari dedi män Firängüstan täräfinnän gedäcağam. Bu yan täräftän Hilâliyä padişahı Zühhâk Padişâh, Gülbâr Vilayätinin padişahi, üz dolandırdı: Şikari biz härämiz dört yüz min läşkärinän sänin pğluva vä özüvä kömäh gälmişih. İndi dä nä müddätdi dä gälib

galmışıx sänin yanında Gülistân-ı Eräm'dä. Bäs bizä bi qonax da getmiyäcaxsan? Dedi manei yoxdu, gälläm. Bular bâ-hem, gälib häräsindä bir neçä gün qonax qaldı. Esnâ-yi râhdä, bular ki häräkät eliyillär gälsinlär vätänlärinä Dârâ Vilâyätinä, Cehândâr bir iddä qoşununan ayrılır gessin Şikâr'ä. Gedir bir âhû'yä ras gälir. Bu cadu idi, bunu öldürür, amma özü dä cadu älinnän rähâ oluru. Şikari'yä gedillär diyillär ki belä. Bir ahunu öldürdü amma onu da tapabülmädik. Cehândâr azırı. Amma Eşid dâsitâni kimnän? Şikaridän. Şikari üzünä bir dana niqab çäkir. Diyir män o zaman bu niqabı üzümnän rädd eliyäcağam ki öz mämläkätimä täsärrüf olam. Amma Firûz Äyyâr'a, örgedir ki aparın Şirzâd-ı Tigzän'ä bi-hûş dârû verin, onu zindani eläyin. Växti ki halä gäldi, desä mäni niyä gätimisiz, vä kim gätirib bura? Diyin ämin sännän küsübdü, bilmiirik nä demisän, xan ämin acıxlanıbdı. Säni täsmim tıtıbdu qırx gün zindâni eliyä. Ayrı bir söz demeyin ha! Baş üstä. Bular gäldilär Şirzâd-ı Tigzän'in şerâbına bi-hûş dârû versinlär, onu zindâni eläsinlär, eläki hâlä gäldi, üz dolandırdı: Mäni kim gätirdi bura? Kim zindâni eliyib? Dedilär xan ämin sännän acığı gälib, täsmim tutubdu ki säni qırx gün zindâni eläsin. İndi bilmirik day nynämisän.Dedi vallah män özüm dä bilmiräm neynämişäm. Şikari bulara dedi ki män bunnan ötür onu zindâni eliräm, ki bu bilsä biz gedirik ora bu gedär dädäsin öldürär, ki mänim xan ämimi sän niyä aparıb salmısan quyuya? Buna xatir onu zindâni elädi. Dedi ägär bu eşihdä olsa gedär onu öldürer, mänim tämâm zähmätlärim hädär olar. Eleyki leşkär atlandı, az gäliblär çox gäliblär gäldilär yetişdilär Dârâ Vilâyätindä bir qädr känârında bular çâdür-nişin oldular. Ämma Ärçä'yä xäbär gätirdilär ki ey dâd-ı bi-dâd, göydä ulduzun yerdä qarışqanın sayısı var, ama läşkärin sayısı yox. sâhib-i kitâb yazır ki gäländä bir az da dev'dän päri'dän gätirib ki hammı bunun Süleymân Sâni olduğuna bâvär eläsin. Day heş käs şäkk elämäsin. Amma Ärçä üz dolandırdı, heş maneyi[1443] yoxdu, biz elä dädä babadan dev dä görmüşük päridä görmüşük. Ärz elämişäm bular evlâd-ı İskändärdi, Ärçä özgä däyil ki. Buların gözlärindä qorxu yoxdu ki. Ärçänin bir dana oğlu var Şirzâd-ı Tigzän'nän kiçihdi, adı Şir-efkän'di. Yeridi dädäsinin bärâbärinä. Ata-yi mehrebân heş nâ-rahand olmagınan. Ägär icâzä verisän, bir iddä läşkärinän çıxım buların qabağına, nämänä dev, päri hamısın bir saatin ärzindä dağıdım, çıxsınlar gessinlär. Dedi yox pğul, männän bi-icâzä bir näfärin häqqi yoxdu şämşie çähsin. Biz bilmirik ki bular bizä dosdular, yâ düşmän. Âmma bu täräftän Ärçä neynädi? Götürüb bir dana nâmä yazdı bu növinän. Ey Süleymân Sâni. Biz dädä baba'dan dev dä görmüşük, päri dä görmüşük. Ägär dostsan iblag elä tâ sänä xidmät eliyim. Äger qonaxsan dossan, beş gün üş gün xidmät eliyim. Älimnän gäläni eliyim. Yox ägär düşmansan, män bilim läşkär yığım. Neynädi? Bu nâmäni verdi

[1443] . Maney: Sorun.

Färzânä Väzir'ä. Färzânä Väzir kim ola? İbârät ola Şikari'nin öz müällimiydi uşaxlıxda. Verib nâmäni ona li aparasan Süleymân Sâni'yä. Bu da nâmäni bir neçä näfärinän gätirdi. Şikar'yä dedilär ki Färzânä Väzir nâmä gätirib. Färzânä Väzir adın eşidändä dedi gedin onu piş-vâz eliyin. Çün axı bunun muallimidi. Peşvâz peyendâzinän gätiriblär. Eleyki varid olsun içeri üz dolandırdı: Männän sälam olsu Süleymân Sâni'yä. İcâzä verir ki bir nâmä gätirmişäm, onun xidmätndä äyläşim, ya äyağ üstä durum? Bu yerinnän durub üz dolandırdı: Färzânä Väzir sän väzir-i Şâh-ı Dârasän. Sänä gäräk xidmät eliyäk. Ona yer nişan verdi, oturrsun. Qızıl nisâr eledi bunun nâmäsinä. Alıb nâmäni oxusun, mäzmununnan ba-xäbär oldu. Dedi xeyli xub Färzânä Väzir siz täşrif aparın män nâmänin cävabını göndärräm gelär. Bular durublar gessinlär, buları yola saldılar. Amma Şikari neynädi? Bir dana nâmä yazırı. Kimä? Ärçiyä. Vä kimnän yolluyacax? Cehânbaxş'dän. Götürüb bu dillärinän göräk nämänä yazır? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Männän sänä yazıram sälâm olsun,
Büt-xânä eylämisän bu mäkânı.
Pünhâni sözlärim âşikâr olsun,
İnsân olan sännnän sürmäz dövrân.

(6+5)

Çün bular dädedän baladan Müsälmandılar, se-reh perçemi qozamışdılar göyä özläri dä Şah-dustdular. Âmma Ärçä mescidläri yıxmışdı vä kilisaları düzätmişdi. Onun üçün dedi ki bu mäkanı büt-xânä elämisän. Alıb nâmänin dübâräsin belä yazsın:

Baban İskändärdi şöhrät salıb cähânä,
Mağrib'dän Mäşriq'ä bayraq vurub här yanä,
Deyillär zülm eylämisän bir Müsälmânä,
Sändän edäm gäräk o mäzlumun divânın.

(6+5)

O mäzlumun divanını gäräk sännän eliyäm.Amma istir sözünün täxällüsün desin:

Müsälmânam xâlıyam bu günâhdan
İnsâna näcât vardı doğru râhdan,
Mämûräm män hökm olubdu Allâh'dan,
İnTigâm alacax Süleymân Sâni.

(6+5)

O mäzlumun qanını sännän alacağam, ya da ki männän cäng eliyäsän gäräk. Nâmäni möhr eliyib verdi Cehânbaxş'ä. Oğul, altı yüz näfär adam götüräcaxsan, bu nâmäni aparıb veräcaxsan Ärçiyä, cevab alıb gätiräcaxsan. Ägär bir näfäri öldürsän, män säni öldüräcağam, bir näfärä bir dana yara vursan, män sänä ikisin vuracağam. Dedi niyä ata? Dedi onu da özüm bülläm da! Färhäng Äyyâr'ı da qoşubdu buna. Çehdi känârä. Bax dünya dünya'dän dağılsa bülmäsin ha Ärçä mänim qärdäşimdi ha! Dedi qurban mänim nä işim var diyäm. Bäli

Cehânbaxş altı yüz näfärinän atlanıbdı. Nâmäni götürübdü ki versin Ärçä'yä. Bäli altı yüz näfäri Cehânbaxş götürdü gtdi. Väli şährä varid olanda qoymadı ki bir näfär varid olsun şährä. Dedi siz qalacaxsız şährin därvâzäsinin eşiyindä. Färhäng Äyyâr'ınan özü girdi şährä. Väli Färhäng Äyyâr gördü bu çox oyan bu yana baxırı. Dedi Cehânbaxş çox o yan bu yana baxısan? Dedi eläbil mänim üräyimä qoyan qoyub, eläbil uşax gedir babasının evinä. Onun üçün oyan bu yana baxıram.

Neceyki sizä qol verdim ällinci navarda gätirb çıxaracağam, getirib çıxardım. Amma fikr elämäyin ki bu navarda qurtarar, täqribän älli beşdä zadda qurtarar. Sözlärim sär-mänzil-i m'ävâda o yerdä qaldı ki Cehânbaxş'inän Färhäng Äyyâr namäni gätirdilär, xäbär verdilär Ärçä'yä ki qasid gälib. Pärdä-dâr pärdäni sındırıb, varid oldular qäsrä. Ärçä'nin gözü sataşsın Cehânbaxş'ä, üräyindä bir dana mähäbbät oturdu. Niyä? Üräh istär, näcur olsa qan qarışığıdı. Äz qezâ Cehânbaxş'in dä qanı cuşä gälib. Eleyki istiyib nâmäni versin, bunun nâmä gätirmäyinä Ärçä göräk nä deyir? Nâmäsinä qızıl nisâr eliyillär. Ärçä bu dillärinän Cehânbaxş'ä xoş geldin diyir:

Xoş gälmisän bura qädäm be qädäm,
Qädäm qoydum ey cävân burayä sän.
Mähäbbätim çoxaldı däm bä däm,
Täbib sän märhäh sal bu yaraya sän.
(6+5) De balam oy därdin alım.

Dedi qurbân sän mäni muhabätânä danışısan, amma biz gälmişik sännän savaşax. Dädäm diyir bir näfärä zülm elämisän gälmişik onun inTigâmın alax. Amma mänim dä üräyim sänä qaynıyır. Dedi qulağ as düşmanlığımız da yerindä, dosluğumuz da Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Qızıl gül täk yâr älindä dästäyäm,
Ellär vurğunuyam bir häväsdäyäm.
Üräk coşa gälir säni istiräm,
Xoş gälmisän ey cavan buraya sän.
(6+5)

Dedi sän büt-pärstsän amma biz Müsälnmanıx, genä mänim üräyim sänä qeyniyir. Ärçä götürüb öbürü kälmäsin belä dedin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Män görüräm öz dinindä doğrusan,
Ot vurusan yaralarım qorusan,
Ärçä deyir söylä kimin oğlusan?
Xoş gälmisän ey cavan buraya sän.
(6+5)

Dedi män Süleymân Sâni'nin oğluyam. Dedi Süleymân Sâni? Dedi bäli, bu da nâmäsidi gätirmişäm. Eleyki nâmäni iki älli täqdim eliyib, nâmäni açıb mäzmununnan ba-xäbär oldu.

Gördü bir az tohinanä sözlär elämiş, yazmış buranı büt-xânä elämisän, här käs sännän yaşasa insan däyil. Bir dä eşidmişäm sän bir müsälmanä zülm elämisän, onun sännän inTigâmın alacağam. Nâmäni oxuyub amma nâ-rahand oldu. Üz dolandırdı xirä-särin biri xirä-sär. Sänä nä märbutdu män Müsälman öldürmüşäm ya kafer öldürmüşäm. Bunu Cehânbaxş eşidändä äl elädi şämşirä. Qurbân sän mänin dädämä xirä-sär deyisän? Padişahsan ehtiramını saxla, namäni oxo cävabını verginän. Dua eläginän dädämnän icâzäm yox, yoxsa bir dana şämşir vurram täxtivinän özün ikiyä bölünärsän. Buyan täräftän Färzânä Väzir yeridi qabağa, bunu râm elädi otutsun yerä, dedi qurban elçiynän bu cur räftâr elämäzlär. Nâmävi oxu cävab ver. Bu cävandı, beyni qandı. Dedi bura bax görüm sän bizä nâmä gätirän väzirsän? Dedi bäli. Bu geşdi ottu yerindä. Bu namäni oxudu gördü ayağında yazıb ki män Süleymân Sâni'yäm. Gülistân-ı Eräm'nän gäliräm. Pärvärdigâr-i Mütäâlidän ämridi mänä, mäzlumlara gärek kömäy eliyäm. Zalimnän inTigâm alam. Nâmänin cävabın cäng yazdı, amma dedi ki mänä üş gün möhlät verginän. İndi ki bu männän inTigâm almağa gälib, bir näfär Müsälmanın ki deyillär Şâh-ı Dârâ oğlu Şikâri'ni salmısan quyuya. Özün täxt-i sältänätdä oturmusan. Ya gärek onun qanın veräsän, ya da ki cäng eliyäsän. Män axı qärdäşimi öldürmişäm, sänä nä? Qardaşımın qanı sänä yetişär? Şirefkän otäräftän durdu ki sän mänim dedänä diyisän täxtinän iki bölläm? Färzânä Väzir dedi baba elçiynän belä räftâr elämäzlär ki axı! Onu da râm eliyib otutsun yerä, Cehânbaxş'i yola saldılar. Eleyki yolda gälilär, Şiräfkän Ärçä'yä dedi icâzä versän gedim yolda onu tutum, necä yanı gälb elä deyir gessin? Ärçä dedi sän bunu öldürsän, bu Süleymân Sâni'nin eläbil qanadının biri sındırmısa. Bizim üçün çox yaxşı olar. "Hökm olmasa sultanidän, çıxmaz xätâ cällâdidän." Şiräfkän on iki min näfär götürdü buların dalısıcan getdi. Amma esnâ-yi râh'dä geirdilär Färhäng Äyyâr döndü bir dalı baxtı. Gördü läşkär gälir buların dalısıcan, gubâr âsimânä büländ olub. Färhäng Äyyâr nä desä yaxşıdı? Götürüb bu dillärinän göräk Cehânbaxş'ä nä deyir? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Mäxmûr göstär märkäbä versin rikâb,
Dalımızcan atlanıb läşkär gälir.
Cäng etmäyä üräyimdä yoxdu tâb,
Dalımızcan atlanıb läşkär gälir.

(6+5)

Cehânbaxş atın cilovun yığdı dayandı. Göräk kim gälir? Nä istiyir? Färhäng Äyyâr gördü xeyir bu gedirdi, dayandı. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Mänim sözlärimi sän yerä vurdun,
Mähäbbät zäncirin çäkibän qırdın,
Getmädin sän denän niyä durdun?
Dalımızcan atlanıb läşkär gälir.

(6+5)

Ceng elämağa bizim icâzämiz yox niyä durdun? Biz ki cäng eliyämiyäcağıx, barı atı vurax aradan çıxax. Dedi män gessäm diyällär qoxdu. Amma qabağında ki dayana billäm? Färhäng Äyyâr götürüb sözünün täcällüsün desim:

Sinäm nişânadı bir xädäng olar,
Färhäng Äyyâr'a da dünyâ täng ola,
Getmäsän burda böyük cäng olar,
Dalımızcan atlanıb läşkär gälir.

(6+5)

Deyir dünya da gälsä gälsin, görüm näyä gälir? Färhäng Äyyâr çäkildi durdu känâra. Dedi bunnan bu yana özün bülärsän. Amma on iki min näfär läşkär Şirefken qabağında bulara yetişdi. Dayanmax hämin Şirefken üz dolandırdı: Hä sözün nämänädi? Mänim dalımca läşkär çäkib gälmäk nämänädi? Sözün varidi orda diyeydin da! Dedi gälmişäm sännän täsfiyä hesab eliyäm, Xätâ-kâr'ın birisi işi o yerä yetirmisän ki mänim dädämä bu kelmeni diyäsän? Ki bir şemşir vurram säni dä täxtivi dä ikiyä bölläm. Dedi hä demişäm vä eläräm dä. Dedi sän qälät elämisän, bular äle lädilär, şämşir ämud şeş-pär u kämänd heş birinnän murâd hasil olmadı. Läşkä da dayanıb, o bu yanda bu o yanda. İkisi dä tazä cävandılar beyişnnäri doludu qanınan, hertinän perti qanmıllar. Färhäng Äyyâr'ın äl gedib üräyinä ki indi buların birnä bir şey olsa Süleymân Sâni'yä nä diyäcağıx? Bular äl elädilär bir birinin kämärinä. Kötan kimi yer söküllär. Cehânbaxş istämir buna âsib yetirä, çün axı dädäsinnän icâzäsi yoxdu. Axirdä bunu götdü başının üstünä, istädi vursun yerä, Färhäng Äyyâr oyannan dedi, Süleymân Sâni'nin ämrini ayağıvın altına goyusan? Bu tümlädi yerä. Bunun iki dana qabırğalarınnan sındı. Ärçä'nin läşkäri äl elädi şämşirä, bu da äl elädi şämşirä, üş yüz näfär adam öldürdü. Färhäng Äyyâr şeypur-i bâz-gäşt vurdu, oyan täräf oyana, bu yan täräf bu yana. Şirefken'in dä iki dana qabırqası sınmalıydı ki oları sındırdı geyitti getdi. Läşkärinnän dä üş yüz näfäri azatdı. Bular döndülär xäbär verdilär Ärçä'yä ki Şirefken yaralıdı. Bu xäbär yetişdi Sünbülä'yä. Sünbülä başladı hay hay ağlamağa ki bir qäddäşimi şer dağıttı, bir qädrdäşimi dä Süleymân Sâni gäl gör öldürecäk. Mänim älim yerdän dä üzülä göydän dä. Bu yan täreftän Cehânbaxş gäldi yetirdi öz yerinä. Şikari dedi namänin cävabın nä yazdı? Dedi cäng yazdı, biraz da yekä[1444] danışırdı day sännän icâzäm yoxidi bir şey demädim. Eleyki otursunlar yesinlär işsinlär, dwyillär gülüllär. Dedi dalımızcan bir läşkär gäldi. Bir şey olmadı? Dedi yox elä birşey olmadı, üş yüz näfär adam öldü. Şikari hisländi, Xätâ-kâr'ın birisi bäyä demämişdim ki heş käsä heş zad olmuyacax? Durun bunun qolların bağlayın ötürün Şirzâd-ı Tigzän'in yanına. Durdular nunun qolların bağlasınlar, dedi ata can sän mänä demişdin ki öldürsälär dä dinmä?

[1444] . Yekä: Büyük.

Dedi xeyir. Dedi başıv üçün mäni öldürürdülär bu du ba soruş Färhäng Äyyâr'dan. Eleyki sözün täsdiq elädilär, onı Süleymân Sâni ötürdü. Üş gün ki möhlät almıştılar tämam olsun, Ärçä dästur verdi läşkär çıxsın şähdän känârä. Oyan täräftän dä Şikari dästur verdi läşkär çıxdı. Säf çäkdilär, bir täräftä dev durub, bir täräftä pärizâd, bir täräftä bäni-âdäm durub. Eleyki Şikari dästyr verdi täbl-i cängi vursunlar onun adına. Cehângir, Cehânbaxş yeridi qabağa ki xeyir män gedäcağam meydana. O terftän, Cehândâr şikara gedändä Bir nefer Xusrov-i Qälädâr'a. Özü dä päläng-puş idi. On iki min läşkäri varidi, olar da bebr-sevârdılar. Yolda onun âhusun tutur. Yoldaş olullar, gedillär onn qäläsinä, orda qalmaxda olsun. Cehânbaxş qärâr olur gedä meydana. Şikari dedi: oğul. Bäli. Ägär oğlansan diri diri tutacaxsan, mänim işim var onnan. Meydana qädäm qoyanda Ärçäni qabağında gördü. Şemşir neyze, kemend qalxan'dan murad almayınca äl elädilär bir birinin kämärinä. sâhib-i kitâb yazır ki günorta'nın zamanına kimi küştü tutular. Gün ortada gördülär hävanın üzünä bir bulut gälir. Bulut gäldi, gäldi, äyländi, bulutun içinnän bir äl nümâyan oldu. Yapışdı Cehânbaxş'in kämärinnän çähdi apardı göyä. Şikari istädi ox qoysun kämänä vursun, dedi dilâvär bi-xûd oz kämana qoymagınan ägär ox atsan, öz oğluvu verräm oxuvun qabağına. Bular täbl-i bâzgäşt vurullar. Ärçä necä meydanda şişir, ännänir; Ey Lât û Mänât, ey büt-i büzürgävâr. Mänä kömählih elädi. Şikari çox be-kef oldu. Sabahı gün täbli vurdular Şikari'nin adına. Cehângir qoymadı bu gessin meydana. Dedi o zaman âsib yetirmä, diri tut. Sözü uzatmayım bular öğleye kimi savaştılar, genä bir bulut gäldi, äyländi, äyländi, bir äl uzandı Cehângirin tutdu kemerinnän götdü apardı göyä. Şikari genä ox atmaq istädi dedi häbäsä ox atma, oğluvu verräm qabağına. Män Ekvân Dev'in nänäsiyäm. Sänin oğlun Gülbâr Vilayetindä mänim oğlum Ekvân Dev'i öldürüb. Cehângir dädäsi Şikarinin dalısıcan gedändä, Gülbâr Vilayetindä Ekvân Dev'i öldürüb vä Gonça Läb'i almışdı. Buları apardı Häft Qulley-i Kaf'ın axirinä. Cehândâr Xusrov-i Qälädâr'ın yanında, bular ikisin dä bu apardı. Şikari'nin äli yerdän dä üzüldü, göydän dä. Genä täbl-i bâzgäşt vurublar, gecä sähär olsun, bu säfär Şikari özü qädäm qoydu meydânä. Ärçä meydanda dolanır, färählänir: Hä Süleymân Sâni gördün mänim necä kömeyim var da! lât u Mänât mänä kömähliy eliyir. Dedi görüräm lât u Mänât sänä kömähliy eliyir, ama ägär oğlansan sännän bir şär qoyum. Dedi şärtin nämänädi? Dedi qulağ as deyim da: Şikâri dedi:

Şeypur çalax säs bürüsün här yanı, Ölüräm ay bud imanım.
Männän cäng eliyax märd-i märdâna.
Sännän cäng eyliyä Süleymân Sânı,
Männän cäng eliyax märd-i märdâna.
(6+5)

Dedi necä märd märdâna? Dedi qulağ as deyim da:

Män ilä bir yerdä şärâb içäsän,
Bu meydânda baş u candan geçäsän,
Hicrânın däftärin bu gün açasan,
Männän cäng eliyax märd-i märdâna.
(6+5) Balam balam, balam.

Dedi necä märdâna? Şikâri götürüb sözünün täxällüsün bu dillärinän desin:

Süleymân Sâni'yä düşman gülmäsin,
Mänim sözüm sänä ağır gälmäsin,
İstiräm meydanda qan tökülmäsin,
Männän cäng eliyax märd-i märdâna.
(6+5) Ölüräm ay bud imanım.

Dedi sän nä cur desän o cur olsun. Dedi märd märdana bu cur ki ämud, şeşper, qalxan heş biri olmasın. Märdânä küştü tutax. Sän mäni ayağıvın altına yıxsan, mänim qolumu bağla, läşkärim dä sänin olsun. Amma män säni yıxsam, onda bülläm neyniyem. Şikari'ynän Ärçä xelleh küştü tutdular. Şikari kämändi atıb, bunu beli üstä vurdu yerä. Eleyki qolların bağladı, dedi aparın bunu salın zindana. Ärçä'nin nämänäsi varidi älinä aldı. Şikari qädäm qoydu Bârgâhä. Härämxanada Sünbülä başın yolur tökür yerä; Pärvärdigâr'a bu nä işidi gätirdin mänim başıma? Qärdäşimi älimnän aldın, atamı älimnän aldın, anamı älimnän aldın, bir gün Şirzâd-ı Tigzän'ä ağlar, bir gün Şikari'yä. Girdi bargâhä, her tarafa baxdı, üzünün niqabini aşmamış hälä. Yeddi gün belä getdi. Ärçä zindannan nâme yazdı ki mäni ya öldür, ya bele saxlama. Destur verdiÄrçä'ni gätirdilär. Bu xäbär getdi yetişdi Sünbülü'yä ki Ärçäni aparıllar öldürsünlär. Durdu gäldi bargahä. Şikari gördü bi rövrät gäldi başdan ayağa qäre geyib. Bir saçları ağdı. Gäldi döşändi bunun qädämlerine. Dedi niyä belä eliyisän? Dedi sän Allah bu Ärçänin günahınnan geç. Dedi sän kimsän? Niyä qärä geymisän? Dedi men Şahın qızıyam sänä deyim da niyä qärä geymişäm. Götürüb bu dillärinän göräk Şikari'yä nä diyir?

Gäl sänä söyläyim Süleymân Sânı,
Geydiğim bir cävânın qarasıdır.
Üräyimnän qara qanlar axıtma,
Geydiğim bir cävânın qarasıdır.
(6+5)

Män aşıqam gälmädi,
Köçüm getdi gälmädi.
Fäläk männän bäd etdi,
Ağlar üzüm gülmädi.
(Bayatı)

Dedi cavan kimdi? DiDedi cavan kimdi? Diyäbülmäsän? Dedi qulağ as deyimda. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Gälmişäm qapıva mändä çarayä,
Täbibsän gätir märhäm sal yarayä,
Gätiräbülmäräm adın arayä,

Geydiğim bir cävânın qarasıdır.
(6+5)

Män aşıqam aşmadı,
Bärk bağladı aşmadı.
Xäzân oldu töküldü,
Qonçä gülüm aşmadı.

(Bayatı)

Dedi niyä adın araya gätiräbülmüsän? Gözünün yaşın baharın bulutu kimi ruxsârinä rävân eliyir. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Sünbüläm gözüm intizârdı,
Bu göylümü alan gäm gubârıdı.
Necä deyim adın Şer Şikârıdı.
Geydiğim o cävânın qarasıdır.
(6+5)

Sinäm üstün dağlaram,
Düğünäräm dağlaram,
Qardaş qardaş diyäräm,
Ölänäcan ağlaram.

(Bayatı)

Elä Şikari adı gäländä Şikari täxt üstünnän källä baş düşdü aşağıya. Färzânä Väzir vä tämam väzirlär döräsin aldılar. Niqâbı üzünnän çähsinlär Färzânä Väzir üz dolandırdı: And ola celâl-ı İlâhi'yä bu Şikaridi. Yetmiş ildi gedibdi. Eleyki halä gälsin, bacısına üz dolandırdı: bacı elä o Şikari ki onun üçün qara qeymisän, o mänäm. Bular bir birin qucaxlıyıblar. Ärçä çox xäcâlät çähdi, qolları bağlı, väzirlärin yanında. Amma Sünbülä düşdü Şikari'nin qädämlärinä, oqädr yalvardı ki, oniki imamı, yüz iymi dört min peygamberi, bir Allah'ı, çahardeh mäsumi şäfi gätdi. Dörädän tämâm ämirân-i mäclis buna üz tutdular ki bu o zämân sänä pisliy eliyib, gäl bunun täxsiratınnan geş. Ärçä dedi ägär män bunu quyuya salmasaydım, Gülistân-ı Eräm'ä necä gedärdi? Män ägär quyuya salmasaydım, bu mäqamın sâhibi olmazdı. Şikari neynädi? Dedi män o zaman sänä dedim, öz älimnän sältänäti sänä veriräm. Yapışıb däst-bändinnän oturttu täxtä. O yan täräftän Şikari üz dolandırdı: Gedin Şirzâd-ı Tigzän'i gätirin. Şirzâd-ı Tigzän'i gättilär. Sünbülä qolların aşdı saldı boynuna. Dädäsiynän bunu barışdırıblar. Öpüşüblär görüşüblär, bäsât-ı eyş u nûşi bär-pâ elädilär. Fäläk götürüb därväçäni, qoymur qapıdan geçäni.

Sözlärim sär-mänzil-i m'ävâda o yedä qaldı ki Cehândâr xisrov Qälädâr'ınan oturublar minây-i şarab qabaxlarında içillär. Cehâdâr'ın yadına gäldi ki neçä müddätdi män burdayam, dädäm dalımca heş kimi yollamır? Ya qoşun yollamır ki gedin görün hardadı? Xisrov Qälädâr

dedi çox fikrä piçidäsän? Dedi axı sän bülmüsän ki. Fäläh männän göz äyib, daş äyib gurbätä düşmüşäm. Sän mänim adımı bilisän da, qulağ as deyim da. Götürüb bu dillärinän görax Cehândâr ne deyir? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına: (Köroğlu qaytarması)

Cânım Xirsrov Qäl'ä-dâr,
Gäl olgunan qardaş mänä.
Bu can sänindi här nä var,
Bu çöldä ol sırdaş mänä.
(4+4)

Dedi qardaş ne diyeceksän de mänä. Dedi onda qulağ as deyim. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Gäzmäginän männän xälvät,
Darıxıram eylä söhbät.
Gäl ikimiz içax şärbät,
Üräktän ol mänä qrdaş.
(4+4)

Dedi bura bax görüm män nä zaman sännän uzax durmuşam ki? Män ölänäcan sänin xidmätindä ollam. Dedi onda qulağ as deyim. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

İskendär'ä var näjâdım,[1445]
Pozulmaz heş ilgarım,
Cehândârdı mänim adım,
Gäl olgunan qardaş mänä.
(4+4)

Dedi Xisrov mänä iki min näfär veräsän mänim işim var. Dedi iki min näfär sehldi, mänim on iki min näfärim ki var hammısın sänä veräm, özüm dä sännän gäläm. Ağa Xisrov Qälä-dâr on iki min näfärinä dästur verdi hazirlensinlär. Bäbr sävâr, geyiniblär, yeddi yerden tengin berkidibler. Cehândâr adın qoydu Xisrov-i Qälädâr, onun da adın qoydu Xiftân-ı Bebr. Pärçäm-i İslâmı götürüblär gäldilär yetişdilär Dârâ Vilayetinin yanına. Bir näfäri gätirdilär Cehândâr'ın yanına. Gälib sälâm verdi. Dedi qurban näyä gälmisän bura? Bäyä eşidmämisän ki burda Süleymân Sâni gelib burda läşkäriynän? Dedi nä Şikarisi? Özün vurdu bülmämäzlığa. Dedi qädim zamanda burda bir Şâh-ı Dâranın oğlu varidi. Ärçä Şikarini salmışdı quyuya yetmiş ildän sora gäldi. Dedi onu öldürdü? Dedi yox bacısı Sünbülä qoymadı. Öldürmädi vä onu padişah elädi. Cehângir ot tutup yandı. Dedi görüsän? Reyhânä Päri'yä dedi sän get bu xäbär gör düzdü? Reyhânä Päri getdi gördü bäli necä ki diyib elädi. Cehândâr bir namä yazdı ki män evlâd-ı İskändäräm, mänä dädä babadan hükmranlıx yetişär,

[1445] . Nejâd: Soy

ya siz xoşluğunan verin ya da sabahlarıma cängä hazir olun. Altında da Xisrov-i Qälädâr yazdı. Öz adın Xisrov-i Qälädâr qoydu. Gäliblär özüynän Xiftân-i Bebr'in läşkäriynän ki bäbr-sevâr idilär, gäliblär şehrin qäläsinä. Bular ikisi şährä girdi, läşkäri saxladılar. Gäldilär därbâr'a. Eleyki därbâr'a yetişsinlär, pärdä-dâr pärdäni sındırıb, kirnûş eliyib dayandı. Edeb-i şâhânäni yerinä yetirib. Växti ki nâmäni verdi, dedi ävväl gärək mänä qızıl veräsän. Qızıl verdilär, nâmäni aşdı oxudu, gördü bäli yazıbdı mänim dädädän näslim Süleymânä, nänädän İskendär'ä. Şikari gärək sän padişahlığı mänä veräsän. Bunu Ärçä dä bildi. Dedi demaxdan bunnan belä här bazardan duran İslâm pärçämi götüräcäk ki mänim dädädän näslim Süleymânä, nänädän İskendär'ä. Gälib burda padişahlıx eliyäcax? Şikari dedi qärdäş sän qeyzivi qoy yerä görax bu hardan gälib? Kimdi? Hardan nejadı İskender'e yetişer? Olsa da bizdän sora olar da biz heyyidäyix. Bu gördü mäclisä çox baxırı? Dedi oğul niyä baxısan? Bunun üzündä niqab olduğu üçün bunu tanımıllar, yoxsa Şikari oğlunu tanımazdı? Dedi qulağ as deyim da niyä mäclisä baxıram. Alıb kälməsin bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Ona görä mäclisivä baxıram,
Män görän cavanlar hanı görüm män?
Geyzä gälib bir sel kimi axıram,
Män görän cavanlar hanı görüm män?
(6+5)

Dedi hansı cavanları deyisän? Sen hansı cavanları görmüsän? Dedi qulağ as deyim da. Alıb öbürü kälməsin bu dillärinän desin:

Deyiräm därdimi sänä bir bä bir,
Dolanmısan dünyanı sän yer bä yer.
Bir Cehânbaxş biri Cähângir.
O iki cavanlar hanı görüm män?
(6+5)

Dedi sän Cehângir inän, Cehânbaxş'i hardan tanıyısan? Dedi eşidmişäm da, özlärin görmämişäm amma qşyafelerin eşitmişäm. Amma ona oxşuyan birini görmüräm. Şikarini gözü doldu. Dedi oları Färzânä Väzir'dän soruş. Amma sän üzüvü örtmüsän, bälli däyil kişisän ya arvatsan? Dedi män arvad däyiläm, qulağ as deyim. Alıb öbürü kälməsin bu dillärinän desin:

Ärçä çox hirsländi. Dedi sän alabilsän, ällinnän gäläni yeddi boşqaba çähginän. Dedi sabahlarıma bälli olar oda. Män alım sän dä gör. Sözü dedi yollandı yola. Ele ki getdi bular üçü düşdülär fikrä ki bu kimdi? Hardan gäldi düşdü başımıza? Geldi öz qoşununun içinä, dästur verdi täbl-i cängi Xisrov-i Qälädâr adına vursunlar. Ele täbli vurardılar ki elä Xisrov-i Qälädâr elä adın diyärdi şäxsän. Oyan täräftän dä täbl-i cängi döyüldü Şikari täräfinnän.

Eleyki sabah olsun här iki täräftän säf çäkib şähnin känârindä dayandı. Evvälin märhälädä Xisrov-i Qälädâr ki ibârät ola Cahandâr'dan, qädäm nähâd elädi qoydu meydânä. Päläh därisi geyib äyninä bäbr-sävâr, üzündä niqâb külahın ltınnan çekib. Bu yan täräftän Ärçä istädi qädäm qoysun meydânä, Şir-Efken qädäm qodu qabağa. Dedi dädä hälä män ölmämişäm ki sän meydana gedäsän. Dedi män gedäräm onu tutaram. Amma xäbärläri yoxdu ki Cehândâr özü kämär-bästädi. Bir Şikari eliyäbülär bunun qabağında dayansın. Heş kes bunun qabağında dayanammaz. Eleyki qädäm qoydu meydanä gördü bir dana norästädi. Dedi sänin adın nä? Dedi mänim adımı gäräk neyzämnän xäbär alasan. Cehândâr istedi yerisin qabağa, Şir-Efken anidäqiqädä neyzäni hävale elädi Cehândâr'a. Cehândâr neyzäzi rädd elädi ama bunun neyzä atmasınnan xoşu gäldi. Dedi bäh bäh barakallah. Bu onu tanır ama o tanımır. qılınc,qälxan ämûd, şeş-pär heş birinnän murad hasil olmadı. Älin tdı yapışdı Şir-Efken'in kämärinnän, Şir-Efken'i atdı kenârä. Xisrov-i Qälädâr dedi Xiftân-i Bebr, qolların bağla. Xiftân-i Bebr ki ärz eledim Xisrov-i Qälädâr'ı adı Xiftân-i Bebr di, Xiftân-i Bebr'in adı Xisrov-i Qälädâr di. Ani däqiqädä qolların bağladı verdi bu birilärä. Onnan sora biyol Ärçä qädäm qoydu meydânä. Ärçä qädäm qoysun meydânä, qılınc, qälxan ämûd, şeş-pär heş birinnän fayda gälmädi. Bular ikisi dä piyâdä oldular küştü tutdular. Gün orta äzanına kimi küştü tutdular, gün ortanın zämanında Cehândâr bir qudrätin yığdı biläyinä; Ey on säqqiz min alämi yoxdan xälq eliyän Allah. Götürüb Ärçänin arxasın qoydu yerä. Ani däqiqädä qolların bağladı tävil verdi Xiftân-i Bebr'ä. Xiftân-i Bebr'dä tävil verdi öbürülärä, täbl-ibâzgäşt vuruldu. Eleyki täbl-i bazgäşt vurulsun, buların ikisin dä getti zindâni elädi. Väli o ki xidmätdi eliyillär bülälärinä. Ämma Şikari ot tutub yandı. Ağzında şirin tüpürcäyi zähr-imara dönüb. Pärvärdigârâ bu Xätâ-kâr kimdi? Mänim qardaşımı da tutdu, qardaş oğlumu da. Gecä bular mäşvärät elädilär qerâr oldu sabahlarıma Qeys-i Rämmâh- Äräb gessin bunun meydanına. Eleyki genä täbl-i cängi vuruldu bu täräftän Qeys-i Rämmâh- Äräb'in adına o täräftän Xiftân-i Bebr'in adına, häman Qeys-i Rämmâh- Äräb di ki ärz elämişäm gündä bir dana däna dävänin ätin yiyärdi, şarabınan, kitabın yazısı iki danadı män bir dana demişäm üräyimä yatmayib. Sabbah olsun här iki täräftän läşkär ârâstä olub. Bu yan täräftän Xisrov-i Qälädâr o yan täräftän, Qeys-i Rämmâh- Äräb. qılınc,q älxan ämûd, şeş-pär heş birisinden murad hasil olmadı. Düşdülär yerä küştü tutullar. Ketan kimi yeri söküllär, Qeys-i Rämmâh- Äräb'inän, Xisrov-i Qälädâr. Cehandâ gördü bunu bäh doyurublär. Bunnan gäräh iki ay küştü tuta. Başa gelän däyil. Gün ortaya kimi bular küştü tutdu gördü olmuyacax dedi Äreb mänä äl ver. Dedi necä äl verim dedi mänä yıxıl. Dedi niyä? Dedi män Cähândâram. Yıxıl görüm män neynämäliyäm. Biraz çekiş bekiş elädilär, dedi yaxcı da indi ki sänsen män bir şey demiyim. Dedi axı niyä belä eliyisän? Dedi dimmä mänim dädäminän işim var. Qeys-i Rämmâh- Äräb yıxıldı, hemen onun da älin

bağladılar, verdi Xiftân-i Bebr'ä. Şikari dästur verdi täbl-i bazgäşti vurdu. Qeys-i Rämmâh-Äräb bildi ki nämänädi. Amma heş käs bilmiri. Şikari axşam şärâbi içir amma bekefdi, nâ-rahand. Färzânä Väzir dedi çox nâ-rahand san? Dedi Färzânä Väzir sabah män özüm gäräh gedäm cängä. Bu yan täräftän Şirzâd-ı Tigzän dedi män nämäniyäm? Sän mäni heşdi yerinä qoymusan. Dedi yox sän dä gedärsän dädän kimi qardaşın kimi tutularsan sabah özüm gäräh gedäm. Şikari dedi täbl-i cängi mänim adıma vurun. Färzânä Väzir dedi sän gessän biz neynärk? Dedi qulağ as deyim. Götütrüb Färzânä Väzir'ä dedi:

Dolanım başıva Färrzânä Väzir,
Därd älinnän gäldi tängä män,
Ver täbili vursunlar mänim adıma,
Sabahları gedim özüm cängä män.
(6+5)

Färzânä Väzir dedi icâzä ver Şirzâd-ı Tigzän gessin. Sän gedärsän tutularsan, biz neyniyäk? Dedi: Olmaz geräk gedä. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Fäläyin älinnän gälmişäm cânä,
Şikâyät eyläräm qâdir subhânä,
İstäyiräm qädäm qoyam meydânä,
Sabahları özüm gedim cängä män.
(6+5)

Färzânä Väzir dedi män sännän dä qorxuram. Düzdü Şikari kämär-bästädi, ama Cehândâr da kämär-bästädi. Dedi sän ki mänim bünyämi bilisän. Färzânä Väzir dedi biliräm amma sän axirdä gessen heş kes qalmadığında. Dedi gulağ as. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Şâh-ı Märdân özü yetär dadıma,
Qâdir Allah yetişsin färyâdıma,
Şikâriyäm bälädsen bünyadimä,
Sabahları özüm gedäm cängä män.
(6+5)

Färzânä Väzir üz dolandırdı: Bu gör necä adamdı ki Qeys-i Rämmâh- Äräb'i tutubdı. Cehândâr gördi ki täbl-i cängi dädäsinin adına vurullar. Dedi hä gäldıx mätläbä. Sabbahlarma mäzändä gälir meydana. Sabbah açıldı, täbl-i cängi vuruldu. İki läşkär sabah dan säf çähdi. Bular qädäm qoydu meydânä. İstädilär bular bir birlärinä härbä vursunlar, Şikari düşdü yerä, Şikari hansı märkäbi minib? Uqâb-ı Divsär'i. Uqâb-ı Divsär qädäm qoyabda meydanä, Cehândâr'ı tanıdı. Heyvanı gözü açıx olar, mäxsusän atın. Haşa bu mäclistän, itin dä gözü açığ olar, bir ağaşdan biri danışsa onun säsin tanıyar. Uqâb-ı Divsär bir şihä çähdi ayaxların vurdu yerä väli Şikari bilmädi ki bu bunu tanıyıri. Dedi märkäbiinän niyä enisän? Dedi axı mänim märkäbimä heyifliğim gälir. Şâyäd bir zärbä vuranda deyä märkäbimä. Män istiräm

ägär oğlan olsan yerdä küştü tutax. Dedi mänim başım üstä. Niqâb üzündädi. Äl elädilär bir birinin kämärinä axşamacan küştü tutdular, heş kes fâiq gälmädi. Täbl-i bâzgäşt vuruldu, oyun kü gün qeyittilär bular yerlärinä. Sabahlarıma hämin tor, üş gün bular yeksärä küştü tuttular. Üçümüncü gün Şikari canä gäldi, axı bu kimdimänim qabağımda dayanıbdı? Bu günä kimi heş pehlävan mänim qabağımda dayanmıyıbdı. Bu kimdi axı. Amma Şikari giräviyä saldı başın aldı qoltuğuna. Baş ki geşdi qoltuğa, mancalax kimi sıxar täräf. Cehândâr gördü ey dâd-ı bi-dâd iş getdi fota. Çox älläşdi başın qoltuğunnan alsın, Şikari bärk tutub. Cehândâr bir fän işlädi ki başın bunun qoltuğunnan alsın, baş qoltuxdan çıxanda, baş çıxdı väli külahäk atıldı o yana. Külah gedändä, niqabda getdi. Niqab gedändä bunun cemâli roşen olanda, şikarinin gözü düşdü Cehândâr'a. Cehândâr gördü niqab getdi düşdü bunun qädämlärinä. Şikari gördü bu Cehândâr'dı, ay Xätâ-kâr'ın birisi, bäs sänsän bizi neçä gündü äsir elämisän? Bä bu nä oyundi? Dedi ata can ävväla ki mäni güzäşt eliyäcaxsan, dövümän dä män acxdan bu işigörmüşäm. Niyä bäs oğul? Niyä sänin bir dana särbazın itendä älli dana câdugär yolluyusan onun dalısıcan.Bäs män sänin oğlun däyiläm? Neçä müddätdi män äsiräm, itmişäm. Sän demämisän bir näfär bunun dalısıcan göenderim, gessinlär görsünlär mänim oğlumun başına nä qäzâ qädär gälibdi? Dedi oğul mänim fikrim nâ-rahand i, män giriftâräm, qardaşlarıvı câdu aparıbdı. Män elä adam däyiläm säni yadımnan çıxardam. Men diyiräm indi gedibdi şikârä zada. Bäs indi ämin necä oldu? Dedi oların qussäsin elämä, män özümaxşamları saqilik eliyiräm. Hä çäkiblär öpüşüblär, görüşüblär. Läşkär hammısı suya döndü, ey dâd-ı bi-dâd bäs bu Şikari'nin oğludu. Xisrov-i Qälädâr gälib Şikari'nin ällinnän öptu ki mänim adımnan bu istifâdä eliyib ki siz tanımıyaız. ey dâd-ı bi-dâd härämxâniyä xäbär yetişdi ki bu adam ki Şikariynän neçä gündü küştü tuturdu, Şikari'nin öz oğluydu. Xisrov-i Qälädâr on iki min näfär läşläriynän, Qeys-i Rämmâh- Äräb, hammısı bir yerä yığışdılar, ceşn tuttular. Xisrov-i Qälädâr on iki min näfer läşkärynän Şikari'yä tabeh oldu. Bir ceşn tutulub ki penâh aparram Allah'ä. Bu yan täfäftän xäbär verdilär härämxâniyä. Sünbülä xanım neynir? Cehândâr'ı oturdub bir täräfindä, Şirzâd-ı Tigzän'i oturdub bir täräfindä, eyş işret başlıyıb penâh aparram Allah'ä. Sora Cehângir'inän Cehânbaxş'dän söhbät açıldı, Dedi bu cur küştü tuturdular, Ekvân Dev'in nänäsi gälib aparıb buları. Bular belä oturmuşdular gördülär üş näfär adam gäldi. Buları täxtä oturdublar, piyâle-yi xoş gäldin içirdiblär. Dediler buyrun görax kimsiz? Dediler biz Gülistân-ı Eräm'nän gälirik, Şâhrux Şah bizi yolluyub bura. Nä üçün yolluyub sizi bura?[51] Sözlärim sär-mänzil-i m'ävâda o yerdä qaldı ki Şâhrux Şahın adamları ki Gülistân-ı Eräm'dä Şikari onu tihmä qoymuşdu, biri väzir ikisi dä serhäg gäldilär. Piyâle-yi xoş gäldin verdilär bulara, buyrun görax neyä gälmisiz? Dedi Şâhrux Şah'ın qızı Nurül'eyn'i Ugâr gelib aparıbdı. Ugâr teddi qardaşdı, gälib aparıb qardaşlarının birinä. Biz indi onnan başarabilmärik.

Mänim adım Belgiyâ dı, Câmâsib Häkim'in oğluyam, Gülistân-ı Eräm'nän gelmişäm, Şâhrux Şah'ın väziriyäm, bizi yolluyublar sänin dalınca. Ki bäs gäläsän Gülistân-ı Eräm'dä bu qızı alasan veräsän bizä. Şikari dedi män özüm gäläcağıdım Gülistân-ı Eräm'ä, bunnan xatir ki Ekvân Dev'in nänäsi mänim oğlanlarımı aparıbdı. Cehânbaxş'inän Cehângir'i. Ama xub indi ki mövzu bucurdi, siz gedäsiz Şâhrux Şah'a sälam yetiräsiz, mändä bir neçä günün içindä axı gäräk bir mäslahatlaşam, göräm kiminän gälmäliyäm. Eleyki gäldim eybi yoxdu, Ugâr'dän män bu qızı allam Şâhrux Şah'ın özünä tävil verräm. Ağa buları yola salıblar, Şikari öz adamların yığıb dövräsinä istir ärkân-ı dövlätinän mäşvärät eläsin. Väqti ki bunlar mäslahatlaşdılar, sälâhlı işdän hämmäşä adam mänfat aparar ziyanlı çıxmaz. Bu yan täräftän Cehândâr üz dolandırdı: Ata can. Bäli. Olmasa istä mänim bacım Reyhânä Päri gälsin. Ta onnan bumätlebi biz soruşax rövşän olax, gçrax biz nä cur grtmäliyiz? Ugâr'ınan täräf olmalıyıx yâ yox? Bular ehzâr elädilär Reyhânä Päri gäldi, ki Cahândâr'ınan bacı qardaş olıblar. Reyhânä gälsin, nä äcäb mäni ehzâr elämisiz? Mänim üçün färmâyişiz nämänädi? Cahândâr'ın yanında här ikisi bacı qardaş äyläşiblär. Bu yan täräftän Şikari mozınu mäträh eliyib. Reyhânä fikrä getdi. Dedi Reyhânä bäs niyä fikrä getdin? Bizä cävab verginän. Dedi qurbân Tâvûs männän böyühdü, ihzâr eläginän o gälsin, män bu bârädä izhâr eliyäbülmäräm. Ehzâr eliyiblär Tâvûs gälib. Tâvûs vârid olsun mäclisä, bunu da otutular Şikarinin yanında çün tâvûs da Şikari'ynän bacı qardaş olub. Zeferân, Senûber dä bularınan qardaş olub. Eleyki otursunlar, piyâle şerâb verdilär, bir neçä kälmä söhbät, buna da mäträh elädilär. Buda fikrä gessin. Şikari üz dolandırdı, bacı bäs niyä fikrä getmisän? Cevab ver bize. Dedi Zäfäran männän böyühdü, Zeferân bu barädä ezhâr eläsin. Dübârä ehzâr eliyiblär Zeferân gelsin. Bun da getirdiler bir yerdä oturtular, movzunu mäträh eläsinlär. Zeferân dedi ey dâd-ı bi-dâd bu bir böyüh qeyedi, yerinnän täpärdän dä päşimandı, däbätmiyän dä. Dedi necä? Dedi qulqğ as deyim da. Ugar yeddi qärdäşdilär, bular här biri bir bendärdädilär sän gäräk yeddi dana bändär geçäsän, här birindä yüz min qoşun var, Ugâr özü dä tilisim bändidi. Heş zad kesmäz onu. Onun âludäsi Värvärä Câdû du. Dedi qulağ as bir neçä kälmä söz sinämä gälib män buları deyim:

Çaräsiz sevdayı çıxart başınnan,
Ölüncä dönmäräm sänin sözünnän,
Sänin mähäbbätin bizi öldürär,
İcâzä ver öpüm ala gözünnnän.
(6+5)

Män aşıq güllär ayrısı,
Bülbül güldän güllär ayrısı,
Bir saat ayrılığa dözmüyän canım,
Genä oldu illär ayrısı.

(Bayatı)

Şikari gäl bu sevdayı başınnan çıxart, bu köhlü qäyädi. Dedi niyä axı? Dedi qulağ as deyim:

Yeddi qardaş därbändi var yolunda,
Yeddi yüz min läşkär sağ u solunda,
Oğlanlarıvın gözü qalıb yolunda,
Bu säfär sär-hesâb ol özünnän.
(6+5)

O güneylär,
O quzeylär, o gün eylär,
Häsrät häsrätin görändä,
Bayramın o gün eylär.
(Bayatı)

Yeddi bendärdän geçäcaxsan, yeddi yüz min näfär qabağında olacax, gäl bu sevdadan vaz geş, oğlanlarıvın gözüyolda qalıb. Dedi sän mäni birici därbändä yetir onnan sorası biz elerıx. Zeferân dedi onda qulağ as sözümün täxällüsünä. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Zäfärânam sännän istäräm möhlät,
Bir sözüm var sänä diyäräm xälvät.
Qeys-i Rämmâh- Äräbinän bir için şärbät,
Män doymadım onun eşvä nazınnan.
(6+5)

O yan dağlar,
Al qana boyan dağlar,
Bu yan zülmätxânadı,
Necädi oyan dağlar?
(Bayatı)

Qeys-i Rämmâh- Äräb'in adı gäländä, "äl-ârifu min äl- işârä." Ariflär işarädän annarlar, Şikari gördü bu diyir män onnan doymadım. Dedi xeyli xub Qeys-i Rämmâh- Äräb elä sänindi, du Qeys-i Rämmâh- Äräb'i dä götür hara gedisän get, gäl mänä cävab ver. Qeys-i Rämmâh- Äräb'inän bir xälvät otağa gediblär, bir müddät sora gäldi. Dedi indi icazär versän biz Tâvûs, Reyhânä vä män, bu därbätläri bi yoxluyax. Bular üçü'dä durublar, tänura bağlıyıblar qaxdılar hävanın üzünä. Yeddi därbändi bâz-did eliyib gäldilär. Zefran üz dolandırdı, Şikari neceyki sänä demişäm, Yeddi därbänd, yeddi yüz qoşun var. Evveliminci därbättä Ugâr'ın qardaşıdı, Râhdâr. Dedi sän fäqät bizi birimici därbändä götür işin olmasın. Dedi Şikari biz aparıx, amma orda Ververe Câdu var, biz olara härif däyilix. Biz sizi aparsax da gäräh dalda bucaxda dolanax. Şikari dedi män on iki näfär öz adamlarımnan täyin eliyäcağam, läşkär aparmıyacapğam. On iki näfär dilâvär aparacağam. Ärçä öz özünä dedi kaş bu on iki näfärin içindä män dä olam, män dä gedäm bir oları göräm. Ärçä üz dolandırdı: Dadaş, bu on iki näfär kimdi? Dedi Qeys-i Rämmâh- Äräb, Cahândâr, Şebâhäng Äyyâr,

Färhäng Äyyâr, Ferruxzad, Ferruxbäxt, Feruxdâd, Yûsif Äräb, Şirzâd-ı Tigzändı. Ärçä gördü onun adın demir dedi dadaş bir dayan bi. Azqaldı bu on iki näfäri diyäsän, axı mänim adım yoxdı? Mäni istisän aparmıyasan? Män istiräm mäni dä aparasan. Şeytân işiydi män säni apardım saldım quyuya. Mänim sänä bir neçä kälmä sözüm var. Götürüb bu dillärinän göräk Ärçä Şikari'yä nämänä diyäcäk? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Bu ayrılıxlara dözä bilmäräm,
Qoşa gedäk mändä gälim yanınca,
Günahkâram yerä salma sözümü,
Yäqin ölläm sän qeyidib gälincä.
(6+5)

Qazan ağlar,
Ot yanar qazan ağlar.
Bir iyit gurbätdä ölsä,
Qäbrini qazan ağlar.
(Bayatı)

Şikari dedi mänim üräyindä buxl u ädavät qalmaz, säni aparsam mämläket saxlıyan qalmaz. Dedi dadaş qulaq as deyim da. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

İcâzä ver qoy yanında gälim män,
Dost bağınnan bir neçä gül därim män.
Ähd etmişäm rikâbında ölüm män,
Hammı görsün män dä gälim yanınca.
(6+5)

Bu dağda maralım var,
Ox däyib yaralım var.
Nä gecä yuxum gälär,
Nä günüz qärârım var.
(Bayatı)

Dedi ey dâd-ı bi-dâd säni aparram ama mämläket şahız qalar. Dedi eybi yox oğlumu qayyam qalar. Qulağ as deyim, Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Ärçä deyir kimi çağırım harayä?
Şâhlar şahı märhäm sala yaraya
Dost düşmân durallar tämâşayä,
Qardaş deyip mäni apar yanınca.
(6+5)

Erzurum'a, hay Erzurum'a,
Bu yollar gedär Erzuruma.
Däväsi ölmüş Äräbäm.
Dözäräm här zülüma.
(Bayatı)

Navarın o yüzündä täcrübäsin diyärem. Şikari dedi mänim aparmaxda sözüm yoxdu, fäqät tac û täxdän qorxuram. Bu täräfdän Şir-Efken ki Ärçänin oğludu, durdu ayağa üz dolandırdı: Xan

ämi sän mämläkättän nigäran olma, çün dädäm istir gssin, män dädämin corun çäkäräm, siz heş nigärân qalmayın. Ägär aparsan dädämi manehi yoxdu, apar. Mämläkät mänim öhdämä. Bular muvafix olublar, bu on iki näfäri täyin elädilär qoydular täxt-i sältänätdä, be-câyi Ärçä, onnan sora biyl ehzar elädilär bu câdulär gäldi. Eleyki cadulär hâzir olsublar, Zeferân üz dolandırdı: Dadaş indi nä fikr elädin? Dedi indi biz âmâdäyih, on iki näfär özümüz, märkäblärimiz vä silahlarımız. Ayrı bir şey götürmämişih, bizi fäqät yetiräcähsän ävväliminci därbändidä qoyasan yerä. Onnan oyana sänin işin yoxdu. Dedi ävvälimincidärbät Hädd-i Sädd-i Läl'dädi ha. Dedi: Xeyli xub här hardadı. Bular bir böyüh täxtä-pârä düzättilär sehr väsiläsiynän. Buların märkäbläriylä özläri âmâdä oldular o täxtä-pâränin üstündä. Bular bir sehr oxudular, qalxızdılar hävanın üstünä, eläbil bir dana hävapeyma gedir. Därbänd-i evväl, Hädd-i Sädd-i Läl'dä buları qoydu yerä. Onnan sora Şikari üz dolandırdı: Siz âzadsız, här hara gessäz gedin. Här moqeyi ehtiyac oldu biz sizi istärik, amma siz dä bizi yaddan çıxatmayın. Bular xudafizçilih eliyiblär gediblär, bular azdan çoxdan xurd u xuräk nämänäläri varidi, yeyiblär içiblär. Şikari üz dolandırdı: Çün yoldan gälmişih xästäyik, biraz itirahätlik bizä vacibdi. Bular mäşgul olsun, yuxlasınlar, ämma Şebâhäng Äyyâr'ınan Färhäng Äyyâr, Şikaridän icazä istädilär, ki bizbu döräni, ätrâfı dolanax, tâ göräk dörädä nämänä var, nä xäbär var? Bular gessinlär väli bu birilär yattılar. Hammısı ärxeyin yatıb, ama Şikari yatabilmiri. İnsanın fikri biraz nâ-rahand olsa görärsän ki yuxusu gälmiri. Olar getmaxda olsun, bular yatmışdılar, bir zaman Şikari gördü säs gälir. Şikari bibelä yavaşca başın qozadı, döriyä baxsın, gördü tägribän iymi näfär olalar, devdilär gälillär. Bular da dedilär eläbil burda adam zad vardı, märkäb zad ottuyuru. Gedax görax bular kimdilär. Eleyki yaxınlaşsınlar, Şikari qulağı balardeydi, gördü biri diyir: Elebil bular bäni-âdämdilär, yaxcı oldu buları tutarıx aparrıx Râh-dâr'a kebab elälär yiyällär, bizä dä enam verär. Eleyki yaxına yetirdilär, Şiari yerinnän qaxdı: Bäs siz kimsiz? Hara gedisiz? Bular dedilär ey bäni-âdäm siz burda neynisiz? Yaxşı oldu biz sizi kebab elärıx. Bular dedi ki biz kebab elämäli adamlardan deyilik. Bular döräladilär ki buları tutsun, Şikari äl elädi qäbze-yi şämşir'ä, buların säsinä bir Cahândâr ayıldı, öbürülär elä yatmışdı. Buları on üş näfärin dädä bala ikisi öldürdülär. Yeddisi amma färâr elädi, qoydu qaşdı. Tâ buları öldürsünlär, bularda qaşsınlar, ara sakitänänän sora bular ayıldılar gördülär oğlan elä bular neçä näfär öldürüblär. Ärçä dedi dadaş burda nä xäbär var? Dedi burda ärxeyin yatmağ olmaz ki bura saray däyil, bura devlärin mähanıdı. Bular burda danışmaxda olsun, o yeddisi qoyub qaçıb, on üş näfäri dä ölübdü. O yeddi näfär äsnâ-yi râh'dä Şebâhäng Äyyâr'ınan Färhäng Äyyâr'ın qabağına, bular bular tutullar aparıllar Râh-dâr'ın yanına. Râh-dâr gördü iymi näfärdän yeddi näfär gälir, yanlarında da bäni-âdäm gätirillär. Dedi näfäratız hardadı? Bular kimdi? Dedi bular on- onbeş näfärdilär, yeddi

näfärimiz qaldı, on üş näfärimizi öldürüblär. Bu iki näfäri dä yoldan tutmuşux. Dedi yaxcı oldu gälin bura. Oturdub buları yerä, bäs siz kimsiz? Burda neynisiz? Oyan täräftän cällâd istädi. Bu yan täräftän dedi ot yandırın buları kebab elşyäcağıx. Bular gördülär bäli cällad gäldi, od yandırdılar, şiş gätirdilär ki buları şiş kebâb eläsinlär, oyan täräftän bi yol Şebâhäng Äyyâr di aşdı, söyledi: dedi siz bizi öldürävaxsız? Biz bäni-âdäm däyilıx. Biz bäni-âdäm'in älindä äsirux. Biz Firängüstan'da olurux. Fäläh daşımızı atıb, indi bäni-âdäm älindä giriftarux. Dedi mägär siz kimsiz? Dedi män kämär-bete-yi İblisäm. Özüm däşişä-bazıx, çalarıx, oxuyarıx, oyun çıxardarıx. Eger İblis bülä ki siz bizi bäni-âdäm yerinä kebab eliyib yemisiz äslan sizin dädvüzü yandırar İblis. Durdu bi yol Şebâhäng Äyyâr oyunbazlığ elämağa. Râh-dâr dedi belä ki oldu män sizin täxsiratızdan geçiräm. Bular gecänin nisfinä can o ki nä oyun varidi çıxaddılar, gecänin yarısında dedilär: qurbân indi bizi âzâd eliyisän gedax? Ya sähär çağı âzâd eliyäcaxsan? Dedi xeyir siz indi dä âzâdsız, hara gedisiz gedin. Bular bu növinän yäxälärin buların ällärinnän çoxaddılar. Şikari gili dä ilan vuran yatır bularyatmır ki bäs bular harda qaldılar? Sübhün zamanında gördülär Şebâhäng Äyyâr'ınan Färhäng Äyyâr budahana yetirdilär. Şikari bulardan sual eledi bäs indiyä kimi hardaydız? Dedi ey dâd-ı bi-dâd xäbäriz yoxdu. Biz giriftâr olmuşdux. Râh-dâr'ın adamları bizi tutmuşdular. O yeddi näfär ki qaşmışdı bizi tutular, az qalsın öläcağdıx, zorunan qutulub qaşmışıx. Eleyki bular gecänisähär eliyiblär, durublar, yeyiblär, içiblär, märkäblärinä sävâr olusunlar gessinlär. Eleyki gessinlär yolda râh-dâr buların qabağın käsib, yüz min näfärinän. üz dolandırdı Şikari'yä, Xätâ-kâr'ın birisi sen bäni-âdäm qädäm qoymusan Hädd-i Sädd-i Läl'dä mänim adamlarımı öldürmüsän? Dedi män yoldu gedirä, olardı bizim üstümüzä hämlä elädilär. İndi mänim dä säninnän işim yoxdu. Allahın yoludu, täyyarä olub getmiyäcağam ki? Män düz yolumlan gediräm, genä dä sännän işim yoxdu. Dedi imkânı yoxdu. Män gäräk inTigâm alam, birüvüzü qoymaram gedäsiz. Şikari dedi bälkä dilinän buları aşdım, bir işi ki dilinän olacax niyä olmasın? Şikari göürüb göräk buna nä deyir? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Canım râh-dâr männän olmasın işin,
Män gediräm oğlanlarımın dalınca.
Câdû gälib iki oğlum aparıb,
Män gediräm oğlanlarımın dalınca.
(6+5)

Dedi imkânı yoxdu, bäyä män ölmüşäm ki sän burdan geçäsän? ey dâd-ı bi-dâd, Şikari öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

İskändär babamdı vardı şöhräti,
Bürüyübdü dünyanı ädâläti,
Yetişär mäzlumların bizä qeyräti
Be-qeyrätä ölüm yeydi qalınca.

(6+5)

Män deyiräm xoşluğunan qoy män geçim. Dedi onda qolağ as sözümün texellüsünä. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Bahar olsa süsän sünbül bitişär,
Şikâriyä yaxşı yaman ötüşär,
Müsälmân täsibi Müsälman'a yetişär,
Din yolunda qılış vurram ölüncä.

(6+5)

Dedi siz Şâhrux Şah'ın qızını aparmısız, män sizdän onu alacağam. Dedi bäs sän onun da täräftarısan? Dedi bäli. Şikari äl elädi şämşir'ä. Läşkär yerinnän oynadı. İki näfär äyyardı, buları häqqi yoxdu cäng elämağa. On näfärä vurdular läşkärä. Şikari Râh-dâr'ın beynini abdux kimi vurdu töhdü yerä. Sora da vurdu läşkär'ä. Ölän öldü qaçan qaşdı. Bular birinci därbändi geşdilär. Qaçanlar getdilär Ugâr'ä xäbär verdilär. Şikari caduları ehzar elädi, ey dâd-ı bi-dâd, bular gördülär Şikari dünyanı dağıdıb. Evin yıxılmasın Şikari on iki näfärinän neynämisän? Dünyayä ot qoymusan. Dedi säsizi çıxartmayın, bizi yetirin Gülzâr'ä. Eleyki buları yetirsinlär Gülzâr'ä, bular biraz istirahätliy eliyiblär, Zeferân'ä üz dolandıdı: Män istiräm bacım Sänûbär'ä bir dana nâmä yazam, tâ gälsin. O täräftän dä Ugâr'ın ki qardaşı var; biri Ärçäng, biri xärçäng. Yedidilär, biri öldü işim yox. üz dolandırdı bulara, sizin o xämir yiyän bäni-âdäm'ä gücüz çatmadı? Dedilär heş sänin dä gücün çatmaz. Bular burda güftgüda olsunla sizä xäbär verim Şikari'dan ki bacısına nâmä yazır ki onun kömäyinä gälsin. Götürüb bu dillärinän göräk nä yazır? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Bad-i saba männän sälâm apar sän,
Kömäğimä bacım Sänûbär gälsin.
Genä gäldin bu gülzârä diyärsän,
Kömäğimä bacım Sänûbär gälsin.

(6+5)

İstir namänin ikiminci kälmäsin yaza, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Älindä ketârä girä meydana,
Yeddi Kaf bir yana o da bir yana,
Tarixä yazmışam adın märdana,
Kömäğimä bacım Sänûbär gälsin.

(6+5)

Ey dâd-ı bi-dâd istir sözünün täxällüsün bu dillerinän yaza, ärz eliyim eşidänlärin sağlığına:

Yanımca gälibdi ädâlät şahım,
Qardaşı Ärçädi öz qıblä gahım,
Şikâriyäm budur mänim sälâhım,
Bütün bu läşkärä bärâbär gälisin.

(6+5)

Ärçä'yi deyir ki qardaşım burda, gör nä qädär şahdustular. Eleyki nâmäni yazdı, ayağında yazdı Şikari. Dedi Zeferân bu nâmäni aparacaxan bacım Senûbär'ä veräcaxsan. Ani däqiqädä namäni alıp öptü qoydu gözünün üstünä, tenûrä bağlayıb qaxdı göyün üzünä. Sänubärin qabağında otdu yerä, dedi müjdä ver qardaşınan nâmä gätirmişäm. Dedi qardaşıma da qurban olum nâmäsinä dä qurban olum, sänä dä qurban olum. De görüm Zelzele Zengi dä gälibdi? Dedi o ki başda balabandı. Nâmäni aşdı, mäzmununnan ba-xäbär oldu. Sänûbär oğlu Elmâs'ı yanına çağırıb, dedi dayın gälib kömäy istiyir. Sän beş min näfär götür get, mändä dalınca gäliräm. Elmâs yeddi yerden tenginberkidib, cilovn vurup ağzına düşdü yola. Ani däqiqe sehr gücünä qalxıblar göyä. [52] Sözlärim sär-mänzil-i m'ävâda hämun oyerdä qaldı ki, Sänûbär öz oğlu Almâs'ı beş min näfärinän yolluyub Şikariyä kömäh. Oğul. Bäli. Sän getginän, män dä dalınca gäliräm. Beşmin näfärinän qalxıblar hävanın üzünä, sehr gücünä. Şikari otumuşdu Gülzâr'dä gördü beş min näfär ottular yerä, hävanın üzünnän. Gälib dayandı bärâbärindä sälam verdi. Oğlum sän kimsän? Dedi män sänin bacoğluvam, äyä sän Şikari däyilsän? Dedi bäli. Mändä sänin Senûbär bacıvın oğlu Alnas'am. ey dâd-ı bi-dâd, Şikari qolların saldı boynuna, ona yer görsätti. Dayı ämrin nämänädi de yerinä yetirim onnan sora oturum, väilla otumaram. Oğlum, sän yoldan gälmisän, otu yerä, mänim bacım gälmäyincä säni cängä yollamaram. Bular bu mukalimädä olsunlar, Elmâs'ı zorunan otuttular yerä.

Sizä deyim kimnän? Ugâr'dan. Ugâr otumuşdu, Xärçängi istiyib bärâbärinä, ki bäs härävüz yüz min qoşununan gedäcaxsız, Gülzâr'ı dağıtasız. Bular ällärin qoydular gözlärinin üstünä. Olar yüz min qoşununan häräkät eläsinlär ora. Elgeme ile Dilgeme, Ugarın qardaşlarıdı. Olların da här birinä yüz min qoşun verdi, yolladı Gülistân-ı Eräm'ä. Gülistân-ı Eräm'i gedäsiz dağıdasız. Bular da yola düşsünlär, oyan täräftän Şikari'yä xäbär verdilär ki Erçeng ilen Xerçeng häräsi yüz min näfär qoşununan düşüblär yala gälilär Gülzâr'ı dağıtsın. Almas durdu ayağa ki män gediräm oların yolun käsäm, sädd eliyäm. Oğul otur yerä hälä nänän gälmiyib, gälmiyincä säni yollamaram, qäbul elämädi. Durdu ayağa gälib Erçeng ilen Xerçeng'in qabağın sädd elädi. Bir zaman gördülär beş min dilavär käsdi buların qabağın. İki yüz min näfär qoşundı. Gördülär bu Gülzâddı (Elmasdı). Dedilär sän hara dedi män Şikarinin bacoğlusuyam, siz ki onun üstünä gedisiz, män qoymaram birüvüz sağ qala. Olar dedi, bu dedi, buların sözläri uzadı. Erçeng neynädi? Dâr-i Şümşâd'ä äl eliyib, üzüldü Elmâs'ın üstünä. Elmas şemşirinän vurdu ikiyä ayrıldı. Tutdu Erçengin qışlarınnan atdı Xärçängin üstünä Xerçängi dä Erçengin qışlarıyla vurdu öldürdü. Onnan sora äl eliyib şämşirä, beş min näfärinän o iki yüz näfärä bir holux geşdilär ki pänâh aparram Allah'a. Ölen üldü qurtulan qaşdı. Erçeng ilen Xerçeng'in başın kesib qoydu torbaya bir dana nâmeynän yolladı Şikari'yä ki: Dayı can ävväl Allah ikinci sänin kömäyivinän bu iki yüz min näfäri fäth elädim, bu da

Erçeng ilen Xerçeng'in başın göndärdim sänä. Bu xäbär yetişdi Ugâr'ä. Anı dqıqädä qoşunlarıynan gäldi ora. Bu xäbär dä bşr qasid täräfinnän yetişdi Şikari'yä ki Ugâr gälibdi ora. Dayı can macera bu curdu. O yan täräftän dä sänûbär dä attandı, yetişdi Şikari'nin yanına. Gördü Şikarinin halı yoxdu. Dedi niyä be-kefsän? Şikari alıb bu dillerinän göräk nä desin? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Sänä qurbân olum bacı Sänûbär,
Almas gedib mänim halım dolandı.
Erş-i zämin kökmündädi särâsär,
Müsälmana kömäk Şâh-ı Märdândı.
(6+5)

Üz dolandırdı: axı de görüm nolubdu? Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Süsän sünbül tär bänovşä bitişä,
Sübhün dämindä gül üstünä şeh düşä,
Şâhrûx müntäzirdi kömäk yetişä,
Sänûbärdä bu yerdä qährämândı.
(6+5)

Dedi hänuz bacın ölmüyübdü, nä ämrin var de. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Şikâriyäm yäqin belä söyläräm,
Bu canımı dosta qurbân eyläräm,
Bacım gedär ya da özüm gedäräm,
Şirin canım Müsälmân'a qurbandı.
(6+5)

Sänubär üz dolandırdı: färman ver hara gedim? Dedi bacı ya gärek män gedäm ya sän. Buna xatir ki Elmas bu yannan gedib, väli indi Şâhrux Şah müntäzirdi kömäh gedax. Ugâr Gülistân-ı Eräm'ä adamların yollasa orda pählävan yoxdu. Elä bu kälmä Şikari'nin ağzınnan çıxıb, sänûbär dedi mänim näfäratım dursun ayağa. Sänûbär getdi, hara? Gülistân-ı Eräm'ä Şâhrux Şah'a kömäk. Ele o yetirdi gördü Elgeme ilen Dilgeme budu hana yetirdi. Sänûbär olarınan cäng elämähdä olsun, bu yan täräftän Şikari'yä Erçeng ilen Xerçeng'in başı yetişib. Onnan sora däs bä däs Ugâr'in o nâmäsi yetişdi ki özü gälir. Bu yan täräftän Şikari atlandı läşkäriynän hara? Yetirsin Elmâs'a kömek. Bu da buyan täräftän gälmähdä olsun, Eşid dâsitâni kimnän? Ververe Câdu'dan. Ververe Câdu geldi Ugâr'ın yanına, gördü Ugâr ah u nâlä eliyir. Bura bax görüm sänä nolubdu? Dedi nä olacax, xämir yiyän bäni-âdäm gälib iki qardaşımı öldürüb, Elmâs'da gälib Erçeng ilen Xerçeng'i öldürüb. Dedi nâ-rahand olmagınan älân män oların hamısın cübrân eläräm. Bu neynädi? Şikari'ynän Ugar ki cängeliyirdi, on iki min näfär göydän ot yağdırdıonun qoşununa. Şikari gördü bu curdu, Reyhânä Päri, Zeferân vä Tâvûs'un lohunu vurdu ota bular ani däqiqädä ehzar oldular. Gördülär İslâm qoşunu'na

göydän on iki min näfär ot yağdırıllar, bir sehr oxudular, ot qeyitti on iki min näfär câdugärin hamısın yandırdı. Be geyr äz Ververe Câdu. Ververe Câdu gördü bele oldu Elması vurdu çengine apardı saldı tilisme. Bu yan täräftän Senûber Câdû Elgeme ilen Dilgeme'ni öldürüb, Şâhrux Şah'ı götürüb gäldi Şikari'nin huzurinä. Şikari döndü geldi Gülzâr'e bu yan o yana baxdı gördü Elmâs yoxdu. Xeber verdiler ki Elmas'ı Ververe Câdu apardı. Şikari çox nâ-rahand oldu. Bu yan täräftän Senûber inen Şâhrux Şah yetirdilär. Selâm, elikümä-sälam. Dadaş müjdä verginän, Elgeme ilen Dilgeme'ni öldürdüm. Gördü bu nâ-rahand dı. Dedi nolub? Dedi bele oldu, Elmâs Erçeng ilen Xerçeng'i öldürüb, Ververe Câdu onu aparıb salıb tilisme. Dedi canın sağolsun, gedib gedib. Män oğlumnan qoxsaydım, heş Müsälmân olmazdım. Minâyi şerâbı doldurub getirdi Şikarinin qabağına. Şikari'ye dedi:

Al älimnän bu şärâbı nûş eylä,
Oğlun gedib xidmätindä varam män.
De gül danış üräyimi xoş eylä,
Ölmämişäm xidmätindä sağam män.
(4+4+3)

Ordubada ay Ordubâda,
Bu yollar gedär Ordubâda,
Qoşuna sä-kärdä gäräk,
Vermäsin ordu bâda.
(Bayatı)

Dedi oğlum gedibdi, ama män ki sänin xidmätindäyäm. Şikâri alıb piyâle-yi şerâbı nuş eylesin. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Cäng meydânında män bir aslanam,
Närä çäkäm bu meydanda dolanam.
Oğlumunan özüm sänä qurbânam,
Gecä günüz xidmätindä varam.
(4+4+3)

Märd atası,
Doldur ver märdä tası,
Nâ-märt gälib märd olmaz,
Olmasa märd atası.
(Bayatı)

Dadaş heş fikr elämä, oğlum gedib, män özüm dä sänä qurbanam. Amma Şikarinin üräyi açılmadı. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Başıva qoyaram gövhärdän tacı,
Gäl şirin ağzıvı eylämä acı,
Sän mänä qrdaşsan män bacı,
Sänûbärm xidmätndä varam män.
(6+5)

Bu dağda maralım var,
Ox däyib yaralım var.
Nä gecä yuxum gälär,
Nä gündüz qärârım.

(Bayatı)

Söz tämam olsun. Dedi dadaş, de gül danış kef elä. Şebâhäng Äyyâr dedi Elmâs'ın bekefisän, män onu gätirräm. Män sänä irâdätim var. Senûber Câdû dedi Şebâhäng Äyyâr, sän här nämänä desen düzdü. Bular burda qalmaxda olsunlar. Eşid dâsitâni kimnän? Ververe Câdu'dan. Ververe Câdu gäldi Ugâr'in yanına. Ververe Câdu'ya diyir görüsän bu işläri, elä bu söhbätdä Elgeme ilen Dilgeme'nin dä xäbärin gättilär. Sözlärim sär-mänzil-i m'ävâda o yerdä galdı ki Elgeme ilen Dilgeme'nin xäbärn gättilär. İkiälli vurdu başına. Ververe Câdu'ya dedi bu işläri sän başıma gättin. Beş qardaşımı öldürüb indi dä ikimiz qaldıx. Bu eynidä Ekvân Dev'in nänäsi varid oldu buların mäclisinä. Sälâm äleykümä sälam. Buna yer nişan veriblär, otursun. üz dolandırdı lar ki Şikari'nin eşidmişih säniki oğlun gätirmisän. Dedi bäli Cehângir inen Cehânbaxş'i män gätirmişäm. Ververe Câdu üz dolandırdı: Bunun qardaşların Şikari, Tâvûs vä Senuber câdu öldürüblär. Gedäsän Şikari'nin oğlanların getiräsän, bu kebab eliyib yiyä, bälkä üräyi soyuya. O yan täräftän bunun sözünnän çıxabülmädi, Ekvân Dev'in nänäsi. Öz özünä dedi: Bular ki görmüyüblär, tanımıllar, gedim İslâm qoşunu'na vurum, ordan bir iki näfäri gtirim, bular kebab eliyälär. Çün Cehânbaxş'ä âlûdädi, giriftâr olub. Cehângir'i dä ona xatir oldürmüri. Gäldi biyol İslâm qoşunu'da gecynän dolanırdı, Färuxzâd Arab ki ibarät ola Qeys-i Rämmâh- Äräb'in qärdäşidi, Şikari'nin qeynidi, keşih verirdi. Ververe Câdu gäldi bi yol götdü apardı. Aparanda biyol gördü bu çox gözäldi, Cehânbaxş'dä yadınnan çıxdı, Cehângir dä. Dedi yaxcı oldu elä olar mäni sövmüllär, gedäräm buna bunnan eşq-bazlığımı eläräm. Hele aparacağam olara şişlih käbablıx veräm. Bular ha gözlädilär, nä şişlih gäldi, nä käbâb. Bunu da apardı ötürdü Cehângir inen Cehânbaxş'in yanına. Bular bir zaman gödülär ki bu gedib bir dana adam gätti, Färruxzâd. Dedilär çäpäli geysu-büridä, bunu hayannan gättin? Dedi bunu qoşunnan tutmuşam. Dedilär bu bizim daymızdı. Bular ögey doğma bülmäzdilär, elä hamısı dayı bilirdi. Ugâr götürüb Qehqeheyi Mehşer Çeşm adında dilâvär var ona bir dana nâmä yazdı ki macerâ bucuru mänä kömäh gelin. Qehqeheyi Mehşer Çeşm yüz min näfärinän ona kömeh gäldi. Şikari'nin täräfinnän täbl-i cängi vurulub, Ärçe adına. Oyan täräftän dä täbl-i cängi vurulubdu Ugâr adına. Sabbahları meydanda iki täräf dä säf çäkib, dayansın dursun, bu yan täräftän Ärçä qädäm qoydu meydanä, o yan täräftän dä Ugâr'ın bir pählivanı qädäm qoydu meydânä. sâhib-i kitâb yazır, qılınc,qälxan ämûd, şeş-pär, kämänd, bir zaman çähmädi, Ärçä bunu öldürdü. Bir ayrısı gäldi, onu öldürdü, de bir ayrısı. Ugâr bunu üräyindä yer eliyäbülmädi ki bu mänim pählävanlarımı öldürä. Özi qädäm qoydu

meydânä. Özi qädäm qoydu meydânä, dâr-i şümşâdı atıb Ärçiyä, Ärçä bärtäräf elädi. Amma Ärçä bir şämşir yendirdi Ugâr'ın källäsinnän, şämşir parä-parä oldu oğuldu, dästäsi qaldı Ärçänin älindä. Ugâr istädi onu götürsün, Ärçä växtän istifâdä elädi, älin attı yapışdı buynuzunnan. Buynuzunnan yapışanda ki çäkişillär, Ärçä älindä olan şämşirin dästäsiynän nä gücü varidi vurdu bunun qulağının dibindä ki gijgâhı var, vurdu ora. Ugâr märkäbinnän düşdü yerä. Firsändi fovt eylämäz 'âqil mägär nâdân ola. Qolların dalıdan bağladı. Qolların dalıdan bağlaın, min batmanlıx ağırlığında bir zäncirinän bunu säridilär. Eleyki särisinnlär, äyyârlar bunu dih götürdü, bu yan täräftän läşkär hämle elädi. O günkü gün bir cäng oldu ki pänâh aparram Allah'a. Ververe Câdu bunu belä görändä, Üstâd belä näzmä çäkib ki atış min näfär câdu ehzar elädi ki buların başına ot yğdırsın Atmış min näfär câdu hazir olup ki ot yağdırsın. Bu yan täräftän, Reyhânä Päri, tâvûs vä zeferân sehr oxuyub püfledilär, buların atmış min näfärin dä yandırdı. Dübârä bazgäşt vuruldu. Saät o sâät växt o växt oldu ki bunu gätirdilär İslâm qoşunu nda zindani eliyiblär, O täräftän Qehqeheyi Mehşer Çeşm geldi gördü Ugâr yoxdu. Bäs Ugâr hanı? Dedilär Ärçä onu tutubdu. Qehqeheyi Mehşer Çeşm çox narahand oldu. Ververe Câdu belä gördü getdi Şikari'nin yanına gördü Senûbär'lä söhbätä mäşguldulşar. Amma bu gedip Ugâr olan yeri taptı, bir sehr oxudu, tämam zäncirlär päxlä päxlä töküldü yerä. Ugâr'i vurub päncäsinä, gäldi bargâh'ın qabağında dedi: Şâhrux bunu eşid vä agâh olgunan, nä qädr Ververe'nin nanı sağdı, qoymaram Ugâr'ın başınnan bir tük äksiy ola. Män apardım Ugâr'i. Eleyki Ugâr'i gätirdi yetirdi öz läşkärinä, Ugâr üz dolandırdı: Ververe Câdu'ya. Dedi ägär mäni istäsän, o Şikari'yä bir şey elä. Dedi onu mänä ävvädän denän da. Dübarä getdi Şikari'ni öz mänzilindä yatmışid, Şikarini yuxu-bänd eliyib bi-hûş, vurub çängäsinä, onu da apardı saldı Almâs'ın yanına. Eleyki apardı oda orda qalmalı olsun. Qeyidib gälib Ugâr'ä dedi Şikariş'ni dä belä apardım, sabah get meydânä. Bu yan täräftän täbl-i cängi vurdular. Baxdılar Şikari yoxdu, bildilär Ververe Câdu gälb bunu aparıb. täbl-i cängi vurublar, Cehândâr dedi täbl-i cängi vurun mänim adıma. Cehândâr qädäm qoydu meydânä. Qehqeheyi Mehşer Çeşm'e üz dolandırdı Ugâr: bax täh bä täh bunun meydanına gedämmärux. Bulara geräh birdän hämlä veräk. Cehândâr gördü bular hamısı birdän istiyir hämlä eläsin, Cehândar äl qoxadı: Qehqeheyi Mehşer Çeşm'e dedi sän taza gälmisän, sän ona pählävanlığı örgät. Bu dillärinän göräk nä diyäcäk? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına: (Hay hay)

Hökm eylädim täbl-i cängi döyülsün,
Sel yerinä meydanda qan yerisin,
Märd iyiddi här käs meydânä gälsin,
Versim märkäbinä dövrân yerisin.

(6+5)

Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına: (Hay hay)

Bu gün mänäm däryâlärin nähängi,
Meşälärin şeri bäbri pälängi,
Näräm yıxar köhlü qayanı sängi,
Sel yerinä meydanda qan yerisin.
(6+5)

Ama istir sözünün täxällüsün desin, här iki täräftä dä säf çäkib qulağ asıllar. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Läşkär durub här täräftä âmâdä,
Bärâbäräm bu läşkärä dävâdä,
Cähândâr ağasın görüb röyâdä,
Kömäyimä Şâh-ı Märdân yerisin.
(6+5)

Çün Cähândâr kemer-bestedi. Söz tämam olsun. Ugar märkäbin heylädi yeridi meydânä. Ugâr rüyin tendi. Heş yerine bir şey olmaz. Ugâr çox küştü tuttular, Cehândâr nä qädär eladi buna bir şey elämädi. Amma gördüler Cehândâr buna zor gelir, Qehqeheyi Mehşer Çeşm leşkere ferman verdi, oyan täräf dä läşkär yerinnän oynadı. Senuber kesdi Qehqeheyi Mehşer Çeşm'in berâberin. Cehândâr, Ugâr'inen, Leşker de leşkerinen ceng elyillär, amma Qehqeheyi Mehşer Çeşm' de Senûber'inen ceng eliyiller axşamacan. Sebûber bir dana Qehqeheyi Mehşer Çeşm'in kellesinnen vurdu. Qehqeheyi Mehşer Çeşm'de Senûber'in başınnan birin vurdu.Bular giceldiler, merkeblerin biri getdi o yan täräfä biri getdi bu yan tärefä. Buların arasında qırx gün möhlet oldu, ki qıx günä kimi cäng olmasın. Eleyki varid oldular mäclisä, Şebâhäng Äyyâr üz dolandırdı: nämänä ämir u ümerâ var hammısı yığışsın mäclisä, mänim sözüm var. Eleyki cem olublar, minâye şerâb qoyublar arayä. Şebâhäng Äyyâr dedi mänim bir neçä kälmä sözüm var. Dedilär buyur:

Qâdir Allâh budur sännän diläyim,
Bilän yoxdu bu cavanlar hardadı?
Bilmiräm därdim kimä söyläyim?
Bilän yoxdu qährämanlar hardadı?
(6+5)

Qan eylär,
Divân eylär, qan eylär.
Dost mäni bu halda görsä,
Ya ölär ya qanıma qan eylär.
(Bayatı)

Cehândâr bu täräftän, Şirzâd-ı Tigzän o yan täräftän Şirzâd-ı Tigzän dedilär eläbil keflenmisän? Dedi yox. Şebâhäng Äyyâr Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Yaxşı olar tärlân quşun älâsı,
Şikâr üstä ciddi gedär balası,
Färrûx'u aparıb Ekvân anası,
Bilän yoxdu nov-cävânlar hardadı.
(6+5)

Mäzä qanlı,
Mey qanlı mäzä qanlı,
Qorxuram düşäm öläm,
Yurdumda geze qanlı.
(Bayatı)

Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin?Sözünün täxällüsün bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Şäbâhängäm ikimiz başdan geçax,
Tâvûs ilän äcälin câmın içax,
Üqâb kimi qabnat bağlıyıb uçax,
Gedax görax bu cavanlar hardadı?
(6+5)

Eger mäni Tâvûs aparıb ora çıxatsa, män üş dana cevanı gätirebilläm. Dedilär nece axı? Dedi män biliräm Ekvân Dev'in anasın nece öldürecağam, onu özüm billem. [53] Sözlärim sär-mänzil-i m'ävâda o yedä qaldı ki, Şebâhäng Äyyâr mäclistä sözün tämam eliyib dedi ägär bir näfär olsa män gedib Cehângir inen Cehânbaxş ve bir dä Färruxzadı eliyebüllem gesäm gätiräm. üz dolandırdı, ägär Tâvûs mänä kömähliy eläsä, män eliyäbülläm gedäm gätiräm. Tâvûs durdy ayağa: Män hälä ölmämişäm. Bulardan xudafizçiliy eliyiblär, durublar ayağa düştülär yola. Ugâb surätinä düşdülär här ikisi tänurä bağlıyıblar gälsinlär. Gälib yetirdilär Ekvân Dev'in nänäsin qäläsinä. Tâvûs üz dolandırdı: män bunnan oyana gäläbülmäräm. Tâvûs häman yerdä qalsın, pinhan oldu. Şäbâhäng düşdü käşiş surätinä, rävâne-yi râh olsun. Gälib yetirdi qälänin qapısına, qäravul yasovul vardı. Kimsän? Dedi män käşişäm, İblisin yanınnan gäliräm. Xäbär verdilär Ekvân Dev'in nänäsinä. Dediqapını açın gälsin. Eleyki varid olsun içeri Ekvânın anası durdu bunun ayağına, säddäq säddäq diyä diyä. Bäs nä äcäb? Üz dolandırdı mäni İblis göndärib xidmätivä, eşidmişih bir neçä dana cävan gätirmisän, olar sänä hämiyät vermillär gälmişäm hansın sevsän ağdivi bağlıyam ona. Bu ürähdän şâd olsu. Dedi indi näcur eliyax? Dedi sän mäni yolla oların zindaninä, väli bilmäsinlär ki sän yollamısan, män hansın deyisän gätirim. Dedi o Färruxzâd'ı getiräcähsän. Buna rähnumalığ eläsinlär, varid oldu zindânä, män käşişäm gälmişäm. Säddäq säddäq diyä vârid olsun zindânä. Cehângir üz dolandırdı: Dua eläginän qollarmız bağlıdı, sänä bir käşihlih nişan verärdim, biri dä yanınnan çıxardı. Ämma Şäbâhäng cevab verändä öz säsiynän danıştı.

"Aşina danäd sädâ-yi aşina,

Ari arî can fädây-yi aşina."[1446]

Cehângir bunun säsin tanıdı. Elin goydu ağzına dedi säsivi çıxatma gälmişäm sizi qurtaram. Färruxzâd'ı män aparram, onda ki arvadı zindä be gur elädim, onda sizin qollarız açılar. Cehângir üz dolandırdı: Män yuxuda görmüşäm, inşallah burdan qurtulacağıq. Färruxzâd'ı gätirdi Ekvân Dev'ın anasının yanına, iki sillä o yüzdän bu yüzdän vurdu, dedi sän bu gözällihdä arvada niyä hän demisän? Yalannan ha, otursunlar yerä, minâye şerâb gätirsinlär qoysunlar arayä. Eleyki bir piyâlä iki piyâlä işsinlär, iki dana şirni çıxartdı. Birin verdi Ekvân Dev'in anasına, birin dä verdi Färruxzâdä ki onda bi-huş dâru yox idi, Ekvân Dev'in anasına verdiğinde varidi. Ele bu qoydu ağzına yavaş yavaş bi-hûş dârû buna äsär elädi. Bu durdu ayağa käläfçä kimi fırrandı, fırrandı, düşdü yerä. Eleyki şapıltıynan däydi yerä, bunu diri diri yeri qazdılar quyladılar yerä. Eleyki bu öldü Cehângir inen Cehânbaxş'in älläri açıldı, gördülär nä qälä var, nä zindan var, heş zat yox. Bu tilismin gücüydü. Bular qol bir birinin gärdäninä sldılar, öpüşdülär. Cehângir Şebâhäng Äyyâr'dan soruşdu de görüm, mänim dädäm Şikari'dän, İslâm qoşununnan nä xäbär vardı? Dedi qulağ as deyim da. Sebâheng götürüb bu dillärinän görak nä dedi? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Xäbär alma ähvâlimi Cähângir,
Dövrämizi düşman alıb här yannan,
Neçä cavanlardan olub dästigir,
O da yaman därd olubdu bir yannan.
(6+5)

Dedi mägär bizdän suvay da dästgir olan var? Dedi bäli. Qulağ as deyim da. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Üräyimin därdin artırma bari,
Göylümü tutubdu gämin gubâri,
Tutulubdu Almas inan Şikâri,
Çârämiz käsilib genä här yannan.
(6+5)

Cehangir dedi bura bax görüm oları kim tutubdu? Dedi qulqğ as deyim da. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Bülbül kimi häsrät qaldım gülümä,
Şäbâhängäm kimsä gälmäz bähsimä,
Välvälä Câdû salıbdı tilismä,
Düşmän äl tapıbdı bizä här yandan.
(6+5)

[1446] . آشنا داند صدای آشنا آری آری جان فدای آشن

Oları da Ververe Câdu gälib aparıb salıb tilismä. Bizi yazığ eliyibdi. Ey dâd-ı bi-dâd.Bu yan täräftäb tâvûs buları salıb ügâb surätinä qalxıblar hävanın üzünä, üzünde gälsinlär. Bu yan täräftän Ververe Câdu üz dolandırdı Ugâr'ä: bäs niyä ärxeyin otumusan? Şikari, oğlanlrı tilismsädi, mägär adam düşmänä firsät verär? Bäs neyniyim? Dedi täbl-i cängi vurgunan, çıx meydânä. Firsät vaxtıdı. Bu yan täräftän olar täbl-i cängi vurublar, bu yan täräftän dä İslâm qoşunu'nnan täbl-i cängi vurublar. Sabah sähär här iki täräfin qoşunu meydandadı. Gördülär bulara firsät versälär bularınan başarammıyacaxlar, bir däfä hämlä verdilär, läşkär yerinnän oynadı. Ceng otu şölever olub. Buyan täräftän hävanın üzünnän bular Ügâb surätindä qädäm qoysunlar yerä. Cehângir üz dolandırdı: Mänäm Cehângir. O yan täräftän Cehânbaxş üz dolandırdı: Mänän Cehânbaxş. Ferruxzâd dedi mänäm Ferruxzâd. Şebâhäng Äyyâr gördü belädi, dedi mänäm Şebâhäng Äyyâr, getdimpählivanları gättim. Özlärin vurdular läşkärä. Ugâr gördü belä cäng olsa bir sâät çähmäz buların hammısı gedär qalmaz. Ugâr neynädi? täbl-i bâzgäşt vurdu. Härkäs öz yerinä gessin. Gecä ki gäldi arayä, Ververe Câdu dedi neyniyim neynämiyim? Gäldi bir sehr oxudu İslâm qoşunu'na buların hamısı tilisme düşdülär, heyvanat surätinä döndülär. Bulardan qalan kim oldu? Bir Senûber oldu, Cehândâr, Şebâhäng Äyyâr, Tâvûs, Reyhânä Päri, Zeferân, Ärçä. Qalan bular oldu. Bäs neynäyäk neynämäyäk? Buları gettik, İslâm qoşunu'nu saldılar tilismä. Bu yan täräftän möhlät aldılar. Senûber Câdû Ugâr'dän möhlät istädi. Dedilär neynäyäk neynämäyäk? Şebâhäng Äyyâr dedi bäs çarä o däyil, durun gedäh Şikari'nin dalınca. Cehândâr, Şebâhäng Äyyâr, Tâvûs, Reyhânä Päri, Zeferân dedilär biz hazirik. Bular durublar xudafizçiliy eliyiblär, düşdülär ugâb surätinä, hammısı tänurä bağlayıb qaxdılar hävanın üzünä. Gettilär Häft Qulley-i Kaf'ın axirinä yetişändä buları qoydular yerä. Biraz geldilär qabağa gördülär qoca bir övrät oturubdu. Bir dana da mäqqârä vardı. Buna sälam verdilär. Bu buların sälamın alıb rädd elädi. Vrät bäs sän burda neynisän täk ütänha? Dedimän Şah qızıyam, qädimnän cadugärlär gätirib bura, indi qalmışam burda. İmdi burda täk ü tenha qalmışam burda. Dedilär bäs täk ü tänhâ sänä bu devlärdän zaddan hemle elämäzlär? Dedi elällär, amma mändä bir dana şeypur var, här möqei onu çalsam mänim yanıma gäläbülmäzlär. Reyhânä Päri üz dolandırdı: Reyhânä Päri, Zeferân, Tâvûs bularınan geliblär. Reyhânä Päri dedi män o şeypura baxabülläm? Dedi bala bä niyä baxabülmäsän? Alıb bu şeypuru, yaxınlaştırdı dodağına ki çalsın, bunu çalanda Cehândâr, Şebâhäng Äyyâr, Tâvûs, Reyhânä Päri, Zeferân bi-hûş oldular, o şeypurda bir älamät varidi ki çalana heş zad olmazdı. Ani däqiqädä bu övrätin qolların daldan bağladı. Elä ki bular hâlä gälsinlär, Ärçä üz dolandırdı: Bäs niyä bu nä oyundu? Dedi heş säsizi çıxatmayın, män bunun rämzini annadım, ägär bu şeypuru çalsaydı, biz hamımız bi-hûş olcaxdıx. Ele ki bu avrät ayıldı, dedi Reyhânä sän mänim qollarımı bağlıyısan? Reyhânä Päri

dedi sän mänim adımı hrdan tanıyısan? Dedi bäxtin yar oldu ki sänin anannan mänim anam sigä bacıydılar, män säni necä tanımıyam? Sen hämûn Reyhânä däyilsän ki Şikari'nin oğlu Cehândar'nan sıqä bacı qardaş olmusan? Bäs sän demisän ki burda yeddi därbänd vardı ki här birindä yüz min qoşun vardı, Derbend-i Ejdaha vardı ki ejdehalar var. Sän demisän ki bulardan geçämmäzsän? Niyä buları gätirib yazığ elämisän? Dedi şielerin ağası bizä hemişe kömehdi. Bu arvadın adı Cemceme Câdu deyiller adına, sultân-ı sâheran. Bir sehr oxudu, Reyhânä Päri ki bunun qolların bağlamıştı, qolları açıldı. Reyhânä Päri'nin reng üzünnen nâ-pädid oldu. Dedi qoxmayın canım, mänim sizinän işim yox, biraz da sizim kömeyizä ehtiyacım var. Ez qäza Almas'ı ki Ververe Câdu aparıpdı, bunu aparanda Cemceme Câdu görüb bunu vä sövüp, aşıq olub. Dedi xub ehtiyacın nemenedi ki bizä deyisän sizä ehtiyacım var? Dedi qulağ asın deyim da. Cemceme Câdu alıb bu dillerinen görek nä desin? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Siziylän biz ähd u peymân eyläräm,
Bälkä män dä baxça bârä yetişäm.
Sizin älizdädi mänim mätläbim,
Râzı olmayın âh û zârä yetişäm.

(6+5)

Dedilär sänin ähd u peymanın nämänädı bizinän bağlıyasan? Dedi qulağ asın deyim da. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Ölänäcan sizä eyläräm xidmät,
Bu gecä siz ilä bir içäm şärbät.
Şikârini çıxardaram häl hälbät,
Almas kimin män dä yârä yetişem.

(6+5)

Şebâhäng Äyyâr yeridi yaxına, bu läşkärin her işi mendädi. Dedi sän bu qoca arvad Almas säni neyniyäcäh? Bu arvad özün o şäklä salmışdı, bir çärx vurdu döndü öz şäklinä eyni on dört yaşında bir qız kimi oldu. Şebâhäng Äyyâr dedi hä belä olsan, säni almayan nâ-märtdi. Dedi sänin adın nämänädi? Dedi qulağ as deyim da:

Cemcme düşdü gäm däryâsinä,
Gäräk sinäm sürtäm yar sinäsinä,
Gälin gedäm Almasın anasına,
Bälkä Almas kimi yarä yetişäm.

(6+5)

Eger männän ähd u peyman eliyäsiz ki Almas'ı veräsiz mänä, män Şikari'ni dä tilismdän çıxardaram, Alması da. Burdan bu yana siz eliyäbülmäsiz mänsiz gedäsiz. Ärçä üz dolandırdı: Männän imza istiyisän? Ya qol istiyisän? Dedi bura bax görüm, sänin äsl-i näsäbin kimä yetişär? Dedi mänim äsl-i näsäbim İskändär'ä yetişär. Män Evlâd-i İskändäräm. dedi män ata

babalarımnan eşidmişäm Evlâd-i İskändär'lärin sözläri düz olar. Sen ki bir däfä söz verdin, mänim qäbulumdu. Dedi mänä qol verisän? Dedi mänim başım üstä. Sän mänim qärdäşimin älin ver älimä, sänin älini verräm Almasın älinä. Bunu eşidändä bir närä vurdu mäqqarädän altı dana närrä dev gälsin. Ta göräk dastanın baqimandäsi nä cur olub, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına. (Kasetlerin bu bölümünde kesiklik var.) Bular rävâne-yi râh oldular. Därbänd-i ävväl'dä Qırvan Dev vardı, bular da yeddi qardaşdılar. Häräsi bir därbändidä mämurdular. Ävväliminci därbändä gäldilär qädäm qoydular, Qırvân Dev kesdi buların qabaxların. Yüz min läşkäri vardı. Hara gedisiz? Dedi: Sültân-i Sâhirân Cemceme Câdu'dan hökmümüz var, gälmişik därbätlär açax. Ägär yol verdiz bizä, yol verdiz, ägär yol vermäsäz cäng eliyäcağıq. Dedi siz nä qudrätin sahibisizki därbättäri bir bir açasız? Mägär män ölmüşäm? Äl elädi dâr'üş-şümşâdä, ävvälin märhälädä hämlä elädi Qullâb-ı Ahenger'ä. Qullâb-ı Ahenger bunun dâr'üş-şümşâd'ın ällinnän alıb, birin vurub källäsinnän, fanıs kimi patladı. Onnan sora bular äl elädilär şämşirä, ölän öldü, qaçan qaçdı. Ävväliminci därbändi aşsınlar, ikiminci därbändä qädäm qoysunlar. Bä siz biriminci därbändi nä cur aşdız? Dedilär ki bizim Sultân-i Sâhirân'nan hökmümüz var, macära bu cur oldu, qardaşın Qırvân Dev'i dä öldürüşük, läşkäri ölän ilib, qaçan qaçıb. Bular gördülär xeyir, Sultân-ı Sâhirân'ın äli buların küräyindädi, böyük qardaşlarında öldürübdü, bular eliyäbülmäzlär buların qabağında dayansın, dedi mänim qardaşım bi-xud eliyibdi, äl eliyibdi dâr'üş-şümşâdä vä dâr'üş-şümşâ çäkib sizin üstüvüzä, çün Sultân-ı Sâhirân'ın äli sizin kürävizdädi, gäräy o yol veräydi, buyurun, buyurun. Ta altı dana därbändin öbürülärin dä bu cur geşdilär. Qullâb-ı Ahenxâr dedi män gäräk cängi Ejdaha'ya gedäm. Dedilär axı Sultân-ı Sâhirân bizä dedi män gälincä Ejdaha'nın cänginä getmäyin. Dedi män gäräh gedäm. Ejdaha säni çäkär kamına. Dedi gördüz meni çäkir kamına hamuz kämänd atın. Bular altısaı da kämändi hâzir eliyillär, väqti ki bu vârid olur gessin Ejdaha'nın cänginä, gördülär bunu Ejdâha çäkir kamına kämänd attılar, özü dä bang vurdu ki qoymayın mäni Ejdaha çähdi kamına. Çox musibätinän bunu çähdilär gättilär bu yana. Bu eynidä Cemceme Câdu, Şebâhäng Äyyâr, Zeferân, Tâvûs, Ärçä, Sultân-ı Sâhirân hamısı orda hazir oldular. Bäs väzin niyä bu curdı? Dedi vallah getdim Ejdâha'nın cenginä, Ejdâh meni çekirdi kâminä, qardaşlarım qoymadı. Sen bi-xud getmisän, mägär män sänä demädim ki getmä? Dedi nâzänin sännän ötür gedirdim. Dedi xub indi ki sälâmät qurtulmusan. İndi biz neyniyäk? Şebâhäng Äyyâr üz dolandırdı: män baxıram siz heş biriz eliyäbülmäsiz Ejdâha'nı öldüräsiz. Ejdâha'nın yerini mänä nişan veräbüläsiz? Bular dedilär bäli. Bular Ejdâha'nın yerin buna görsättilär. Yerin nişan verdilär buna. Üş gün yekserä Ejdâha'nın keminindä qaldı, ki görüm Ejdâha harda qalır? Neynir? Harda yeyir? Harda içir? İki gün bu cur pihan olub Ejdâha'nı güddü, gördü bäli gündä bir öyün yuvasınnan çıxır, gedir

bii däryâ'nın kenârında bi rtäräf därädi, bir täräf dağdı. Yenir gedir o däryâ'nın balıxların çäkir kâminä, väli suyunnan istifâdä elämiri, çün däryânın suyu tälx olar, bir dana bulax vardı, gälir ordan suyun içir, ginä gedir girir yuvasına. Üçümüncü gün Ejdâha ki gälir däryâ'nın balıxlarınnan istifâdä eläsin, Şebâhäng Äyyâr getdi bulağın başına. Cibindä bir şüşä bi-hûş dârû vardı, bir misqalıynan dünyanı mähv eliyärdi. Canının därdinnän şüşänin hamısın töhdü, özi gäldi pihan oldu. Eleyki Ejdâha geldi o sudan işsin, işdi, işdi eleyki çäkildi doydu, gördü ki bäli Ejdâha bala bala çabaliyıri. Ejdâha bi-hûş olub, bu yetirib, Ejdâha'nın şah-möhrälerin qarnınnan çıxardıb, bu möhrälär heş yerdä tapılmaz. Bu möhräläri gätirdi Qullâb-ı Ahenger, Qullâb-ı Ahenxar, Qullâb-ı Ahenser, bular altı qardaş, buna güldülär. Bu Ejdâha'nı necä öldürdü? Bu äl eliyib cibinnän şah-möhräleri çıxaddı ki budu ba män öldürmüşäm, qarnınnan da buları çıxatmışam. Sultân-ı Sâhirân Cemceme Câdu durdu qolların saldı bunun boynuna, täbrik elädi. Bäs indi neyniyäk? Zemzeme Câdu dedi: İndi män Ververe Câdu'nu ehzar eliyim, o loh-i tilismin yerin bilir. Ververe Câdu geldi ora Şebâhäng Äyyâr Ververe Câdu'dan lohi tilismi istädi. Dedi yeddi därbänd gäräh açıla vä Ejdâha ölä. Dedilär yeddi därbänd açılıb. Bu inanmadı, apardılar Ejdâhanın ölüsünü görsättilär. Bu ot tutdu yandı. Dedi män gäräk gedäm Qırvân Dev'in yanına icazä alam. Getdi gedax, Getdilär yolun yarısında Ververe Câdu dud oldu getdi havayä. Bular burda qaldılar. Ärçä götürüb göräk Allah'ınan özünün arasında nä deyir? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Bir näzär qıl bu qäläni alım män,
Qâdir Allah qoyma olum xäcâlät.
Üz tutmuşam därgahıva gelmişäm,
Käräm sâhibisän eylä ädâlät.
(6+5)

Ordubada,
Bu yollar gedär Ordubada,
Qoşuna sär-kärdä gäräk,
Getmäsin ordu bâdä.
(Bayatı)

Sözü deyir ama Gözünün yaşın baharın bulutu kimi ruxsârinä rävân eliyir, Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Män gälmişäm qardaşımın dalınca,
Ölüm yeydi bu dünyada qalınca,
Göz tiktim yoluna illär boyunca,
Qâdir Allâh qoyma olum xäcâlät.
(6+5)

Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Ärçä täxtä äyläşämmäz arınnan,

Äl götürmäz väzir u vuzärâsınnan,
Xäcâlät çäkiräm oğlanlarımnan,
Qâdir Allah özün eylä himâyät.
(6+5)

Erzuruma hay Erzuruma,
Bu yollar gedär Erzuruma,
Däväsi ölmüş Äräbäm,
Dözäräm här zülüma.
(Bayatı)

Sözü deyib ağlıyır, Gözünün yaşın baharın bulutu kimi ruxsârinä rävân eliyir, bi-hûş oldu. Aläm-i rüyadä Häzrät-i Süleyman bunun röyasına gäldi. Oğlum, Ärçä; Al bu kämanı mänim älimnän. Bir dana keman verdi. Vä Säräfrâz Şâh'ı cäräyanını tozih verdi ki o bizim tihmämizidi, o bizä dönühlüh elädi, biz onun ulduzun yandırdıx. Şâh-rux ki indi oturub onun yerindä, sän ona kömäh gedisän. Bu kamanı saxla. Bir danada üzüh verdi ona, bir dana da loh verdi ona, ki bu dağı aşarsan o yüzä, bir dana bulax vardı, bulaxda üş dana balıx vardı. O balıxların üçündä tutarsan vä qarnın sökersän. Birinin qarnında xäncär vardı. Birinin qarnında loh vardı, vä birinin qarnında da üş dana ox vardı. Oları götüräcaxsan. Buları diyib gayib olsun, väli Ärçä hâlä gäldi, gördü keman var, bir dana da loh var. Dedi mänä müjdä verin, bäs män belä bir yuxu görmüşäm. Durublar dağı aşsınlar o üzä. Reyhânä Päri üz dolandırdı: day biz gälmirik siz özüz gedäcaxsız. Şebâhäng Äyyâr'ınan här ikisi gäliblär, bulaxdan balıxları tutublar, oxu, zadı älä gätirännän sonra gördülär bir qälä numâyan oldu. Bu qälänin üstündä bir tâvûs quşu oturub. Lohä baxsınlar, gördülär lohdä yazılıb ki Ärçä bu Tâvûsi oxunan vurgunan. Bir dana ox qoyub kämânä, Tâvûsi vursun, eleyki Tavus öldü, Tâvûs'un bädäninän çıxan qan olur adam, här yerä ot vurur. Bu üzüyü nişan verdi, ot xâmûş oldu. Sora gördü bir qapı açıldı, bir fil gälir, filin üstündä bir dana dev. Devi xäncärinän öldürdü, bular bi-hûş oldular. Hâlä gäldilär, här täräfi heyvanat gördülär. Şebâhäng Äyyâr'a üz dolandırdı: baxgınan o lohä. Şebâhäng Äyyâr baxdı gördü yazıbdı; üzüyü vä lohu nişan ver bulara. Eleyki lohu üzüyü nişan verdi bulara, gördü ki bu heyvanların içindä bir dana Ejdäha nümayan oldu. Şebâhäng bax görüm lohä. Baxsın gördü yazıb üzüyü Ejdehâ'yä nişan ver. Nişan verändä Ejdähâ qoydu qaşdı, gedännän sora bir dana şer nümayan oldu, baxdılar lohä gördülär bäli, bu şerlär bulara rähnümâ olacax. Üzüyünän lohu nişan versinlär, şer buları apardı yetirdi bir dağın damänindä bir müfässäl bir bağ'a. Eleyki bağa varid olsunlar, içindä bir qäsrä girdilär. Gördülär bir qoca pirânä oturubdu. Ona sälam verdilär. Qoca dedi deyin görüm bäs bura näyä gälmisiz? Ärçä macerânı şerh verdi ki bäs mänim qardaşım tilismdädi, onnan ötürü gälmişik. Pirânä övrät götürüb bulara göräk Şebâhäng Äyyâr'a vä Ärçäyä nä diyäcäk? Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Xoş gälmisän bu mäkânä Ärçä,
Bunnan belä här färmânın mändädi.
Allah'dan almısan genä pay Ärçä,
Xästä üçün här därmânın mändädi.
(6+5)

Qan eylär divan eylär,
Divân eylär qan eylär,
Dost mäni bu haldä görsä,
Ya ölär ya qanıma qan eylär.
(Bayatı)

Dedi sän kimsän ki mänim här därmanım sändädi? Dedi qulağ as deyim. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Bu dünyada yaxşı yaman bilini,
Şeydâ bülbül ara tapar gülüni,
Sänä verräm Şikârinin älini,
Almas kimi pählävanın mändädi.
(6+5)

Bu dağda maralım var,
Ox däyib yaralım var,
Nä gecä yuxum gälär,
Nä günüz qararım var.
(Bayatı)

Dedi nä cur olub olar sänin älindädi? Dedi qulağ as deyim:

Pir-zänäm yalan yoxdu dilimdä,
Bülbül kimi cäh cäh vurram gülümdä,
Tilismin sınmağı mänim älimdä,
Bir häkimäm här därmanın mändädi.
(6+5)

Dağlara qar düşübdü,
Gör nä hamar düşübdü,
Qäbrimi yadlar qazın,
Lahlätim dar düşübdü.
(Bayatı)

Söz tämam olsun. Dedi indi ki bizim här därmanımız sänin älindädi, çarä elä. Dedi o ağavı görüsän? Dedi hä. Dedi çıxacaxsan bu ağacın başındaki o quş yuvasına. O quşun yapışarsız iküz dä iki qıçınnan. O sizi göyün mälählärinin säsini eşidänädäk aparar. O yerdä tilism-i miqnatisin lap özünä yetişärsiz. O sizin başızı qoparmağ üçün sizi endirär, män o däqiqä ordayam. Şebâhäng Äyyâr'ınan Ärçä ikisi dä qaxdılar ağacın başına, ta o quşun yuvasına kimi. Quş yuva da yatmışdı. Bular ki yetiriblär här biri yapışıb bunun bir qıçınnan, bu quş pärvâz eliyib, qaxdı getdi. Necä ki ärz elädim, göyün mälählärinin sädası buların qulağına däyän kimi apardı. Bular bi-hûş oldula. Orda yendirdi qoydu yerä. İstädi Ärçänin başıynan bädäninä ayrılıx salsı, pir-zän övrät yetirdi ki ey Xätâ-kâr'ın birisi, sän istisän neyniyäsän? Bu

evlâd-ı İskendärdi. Ärçä äl elädi quşun başın kästi. Eleyki başın käsdi, Ärçä'nin näzärindä dünya ot tutub yandı. Şebâhäng Äyyâr lohä bax görüm. Şebâhäng Äyyâr baxdı lohäyä dedi atgınan quşun başın otun içinä. Quşun başın atsınlar otun içinä ot xâmuş olsun. [54] Sözlärim sär-mänzil-i m'ävâda o yerdä qaldı ki, Ärçänin ki quş istirdi başın üzsün, pir-zän bang vurdu, xätâ-karın birisi nä işi görüsän? Otäräftän Ärçä quşun başın üzdü, üzännän sora härtäräfi ot bürüdü, Ärçä quşun başın ota atdı, ot xâmuş oldu. Gelidşlär yetiştilär bir ağacın yanına bu pir-zän övrät üz dolandırdı Ärçiyä; Bu ağacı gäräk rişädän çıxardasan.Ağacı rişädän çıxartsın Ärçä, gördü bir dana mağıldı. Dedi bureynän gedäcähsän, axirä yetişändä bir dana qälä vardı, sän nâ-rahand olma biz özümüz orda hâzir olacağuq. Ärçä'ynän Şebâhäng düşsünlär bu lağımınan gessinlär. Az gediblär, çox gediblär, axirä yetirändä gördülär bir qälä manänd bir yerdi. Bu qälänin qapısına bir dana qıfıl vurublar. Lohä baxdılar, gördülär yazıbdı ki bu lohu gäräk vurasan o qıfıla, ta o qıfıl açıla. Eleyki lohu vursunlar qıfıla, qıfıl açıldı. Bular varid olsunlar içäri, eleyki qälänin içinä vârid olsunlar, altı qardaş Qullâb-ı Ahenxar gil, Cemceme Câdu, Reyhânä Päri, Tâvûs, Zeferan. Bular hammısı ba-hem orda dästä cäm oldular. Eleyki dästä cäm olsunlar, tilismi sındı, buların gözläri sataşdı Almas'ınan Şikari'yä. Yetiriblär bunlar qolların saldılar bir birlärinin boynuna vä täbrik dedilär. Çox xoşhâl oldular. Ärçä dedi ägär ağalıg eläsän, män sänin häqqindä çox iştibah elämişäm. Şikari dedi bizimaramızda bu sözlä yoxdu, män sänin täqsiratınnan o zaman geşmişäm. Sän mänim häm qardaşımsan, häm şahımsan. Bular ärz elämişäm evlâd-ı İskändärdilär, şah-dustular. Ärz elämişäm härkäs mihäninä xidmät eläsä, eläbil Allah'ä xidmät eliyir. Mämläkätindä şahına kej baxsa, eläbil Allah'ına käj baxırı. Buların İslamiyätdä, din-dusluxda vä şah-dusluxda indi dä adları vardı. Eleyki macerânı bular şärh veribler ki belä olub düşmän bizä qalib olubdı. Şebâhäng Äyyâr üz dolandırdı Ärçiyä. Bäli. İndi bu Şikari bu da sän, väli burda nämänä xäzanä vardı, männän böläcağıx. Dedi sän helä oğlan tanımamısan, nämänä burda xäzânä vardı, üräyin istädihcä, göylün, gözün doyana kimi nä qädär istiyisän götür. Yerdä qalanına män sahib duram, qalmasa yox. Cemceme Câdu o övrätä üz dolandırdı: Biz gedirih, nämänä xäzânä vardı, yığasan gätiräsän. Şikâri vä altı qardaş Qullâb-ı Ahenxar gil, Cemceme Câdu, Reyhânä Päri, Tâvûs, Zeferan, tänurä bağladılar, qaxdılar hävanın üzünä. Väli çün Almas Gülzâddı, öz gücüynän gälir. Bular bu yannan gälmähdä olsunlar, bu yantäräftän Ververe Câdu yetirdi Ugâr'ä xäbär verdi. Evin yıxılsın, tilismi sındırıblar, Almas'ınan Şikari'ni gätirillär, egär gälänä kimi bir iş gördün, görmüsän. Egär görämmädin, day säninkiynän mänimki qalıb Allah'ä. täbl-i cängi vurulub, şirin cängidi. İslâm qoşunu bu yannan o oyannan bir qır ha qır düşdü kipänâh aparram Allâhä. Senuber inen Cehângir özlärin vurublar läşkär'ä, öbürülär dä yolda gällilär. Vä öbürüläridä heyvanat surätindä tilismidädilär. Eşid Färhäng Äyyâr'dan bir

neçä kälmä. Baxır görür ki İslâm qoşunu'nda bir şey uoxdu. Äyyâr'ın da häqqi yoxdu cäng eläsin, Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän göräk Allah'ınan öz arasında nä desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Şükr eyläräm birliğivä här zaman,
Näzär eylä bizä bizä qâdir ilâhi.
Sännän suvay yoxdu bir käse gümanı,
Näzär eylä bizä bizä qâdir ilâhi.

(6+5)

O Güneylär o quzeylär,
O quzeylär o güneylä,
Häsrät häsrätin görändä,
Bayramın o gün eylär.

(Bayatı)

Sözü deyir, pärvärdigâri dän kömäy istiyir. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Äcäb yerdä başım düşdü bälâyä,
Täbib yoxdu märhäm sala yarayä,
Nûh'ä näcât verän yetiş häyayä,
Näzär eylä bizä qâdir ilâhi.

(6+5)

O yan dağlar,
Al qana boyn dağlar,
Bu yan zülmätxanadı,
Necädi o yan dağlar?

(Bayatı)

Ey Allah İslâm qoşunu'na näcat ver. Dedim da Almas'ınan Şikari yolda gälilär, bu yan täräftä dä cäng otu şöleverdi. Ferheng Äyyâr istir sözün täxällüsün desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Färhäng Äyyâr bu gün olub bi-çârä,
Gäm üz verib här täräftän bu zârä,
Düşmanın älindä belä qldıx avârä,
Näzär eylä bizä qâdir ilâhi.

(6+5)

Mäzäländi,
Mey içär mäzäländi,
Väfâlı dosları gördüm,
Üräyim täzäländi.

(Bayatı)

Söz tämam olsun. Bu fikrideydi, pärvärdigârâ neynäk? Neynämiyäk? Bir zaman gördülär Almas'ınan Şikari nin närä säsi gälir. Eleyki Almas'ınan Şikari eyländi yerä, o yan täräftän Şikari bu yan täräftän Ärçä, özlärin vurdular däryâ kimi läşkärä. bir qır ha qır düşdü kipänâh

aparram Allâhä. Cängin o şirin yerindä, Almas'ınan Mehşer-çeşm ru-be-ru çıxdı. Almas äl eliyib Mehşer-çeşm'in älinnän şämşirin aldı, elä vurdu ki Mehşer-çeşm'in başınnan elä vurdu ki iki şäqqä eliyib, biri düşdü o yana biri düşdü bu yana. Şikâri'dä Ugâr'inän ru-be-ru geldi. Bu da onu elä elädi. Senuber Nur-bäxşi, Hämûn Nur-bäxş ki Ugâr'ın qardaşıdı, Ugâr bunun üçün Şâh-rux'un qızı Nur'ül-eyni Ugâr aparıbdı bu qardaşına. Bunu da öldürsünlär, buların nämänä qoşunu varidi qırıb dağıttılar. Här käs qaçabildi canın qutardı, väli qalan biri can qurtarabilmädi. Nur-bäxşi öldürdülär vä Nûr'ül-eyni aldılar. Aparsınlar versinlär Şâh-rux'a. Eleyki gecä gäldi araya, bular häm tilismdän qurtardıxları üçün vä häm oları öldürdüxları üçün ceşn tuttular. Däf tänbûr ney ärgävân säsi büländ oldu hävayä. Eleyki minâye şerâb gäldi arayä, Şikari bir göz dolandırdı gördü ki bu Cehângir inen Cehânbaxş, Feruxzâddı, bular yoxdular. Şikari üz dolandırdı bäs mänim näfäratım hanı? Oğlanlarım hanı? Üz dolandırdı ki Şikari bäs mâcära bu curdu. Bu eynidä Cemceme Câdu baxdı Şebâhäng Äyyâr'ın üzünä, Şebâhäng Äyyâr baxdı Şikari'nin üzünä ki axı siz qol vermisiz mäni veräsiz Almas'a. Şikari üz dolandırdı: Ey Cemceme Câdu hälä indi onun växti däyil. Dedi nä xeyir, siz qoluza ämäl eläyin onna sora oğlanlar bir şey däyil. Şikari üz dolandırdı Senûbärä ki Sültân-i Sahiran sänin oğlun Almas'ı sövübdi. Dedi xub sän nä deyisän? Dedi män qol vermişäm istiräm göräm sän nä deyisän? Dedi mägär diyämmirdin ki Almasın här şeyi mänäm, dädäsi mänän, ixtiyarı mändädi? Sänqol vermisän, män dä qäbul eliyiräm. Sultân-i Sâiran Cemceme Câdu durdu düşdü Senuberin ayağına. Dedi nä nâzänin sän mänim gälinimsän, iki gözümsän. Şikari qol veribdi, qurtulubdu. Burda müfässäl bir ceşn tutacaxlar, Amma eleyki Cemceme Câdu gördü ki bäli day iş qurtuldu, ärûs dâmad olacaxlar, dedi mänim toyumda gäräh bu cavanlar ola olmasalar män bu toy'u istämäräm. Ehzâr elädi,ani däqiqädä Ververe Câdu orda hazir oldu. Selam verib dayandı. Ey Sultân-ı Sâhirân mänim üçün ämrin nämänädi? Dedi de görüm, buları niyä tilismä salmısan, vä niyä çıxatmısan? Dedi oları män tilismdän çıxada bilmäräm. Dedi gäräh çıxardasan. Dedi çıxardardım, väli çün Şikari mänim sövgülüm Ugâr'i öldürüb, Ugâr'inän bu axı aşıq u mäşuqäydilär, sövgülüydülär, o du ki mäni rizä rizä doruyasız, män çıxatmaram. Dedi män ölüm buları tilismdän çıxart. Dedi axı män ölüm niyä diyisän? Män oları bağlamışam sänin vucudinä, gäräk sän aradan gedäsän, onnan sora bular tilismden çıxa. Bu kälmä bunun ağzınnan çıxmax hämi ani däqiqädä Şäbâhäng kemendi atıp, Ververe Câdu'nu tutdu. Üz dolandırdı Sultân-ı Sâhirân'a: axı bu äyyâr mänä nä diyiri? Bu genä mäni tutdu axı. Denen mäni ötürsün. Dedi baba bunu ötür. Dedi sän öläsän bunnan işim var. Dedi nämänä işin var? Dedi qulağ as deyim da, bu yalannan deyir bağlamışam sänin vucuduna. Män gäräh burda çârä eliyäm. Axı sözün nämänädi? Dedi qulağ as deyim da. Şebâhäng Äyyâr götürüb bu dillärinän göräk nä desin? Bändä dä ärz eliyim:

Sizä qurban olum äyläşän canlar,
Mänim bu bağrımın başı talandı,
Şikâyätim çoxdu belä dövrânnan,
Bu lävändin vallah sözü yalandı.
(6+5)

Bu yalannan diyiri ki sänin canına bağlamışam. Dedi Şebâhäng Äyyâr gäl mäni öldür, İslâm qoşunu da tilismdän çıxsın. Dedi yox . Dedi axı sän harda bülüsän? Dedi elä bu ağzın açanda män büldüm bu yalan deyir. Qulağ asın mäm deyim:

İnanmayın här nä desä sözünä,
Sürmä mäst eyläyib ala gözünä,
Tilismi bağlayıb yäqin özünä,
Men biliräm vallah sözü yalkandı.
(6+5)

Ververe Câdu üz dolandırdı: başıv üçün män onu sänin adına bağlamışam. Dedi bu yalan diyir, bağlıyıb öz canına. Dedi gulağ as deyim da: Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Şäbâhäng ‘ârifdi sözü tez qanar,
Müminlär här zaman ömrünü sanar,
Yağ vurram vucûdi ot tutar yanar,
Bu lävändin vallah sözü yalandı.
(6+5)

Sözlärim sär-mänzil-i m‘ävâda o yedä qaldı ki Şebâhäng Äyyâr dedi bu yalan diyiri. Dedi mändä bir dana yağ var, çäkäcağam bunun vucudinä, ot vuram, bunun yüz min dana canı olsa, biri qurtarmaz. Bunun qollarıb pählävanlardan bağladı, cadugärlärä dedi, bu istädi sehr oxuya, bunun sehrin bâtil eliyäcaxsız. Hämun yağı çähdi bunun vucudinä, onnan sora buna bir dana kibrit vurdu, onnan sora ötürsün. Bu atılır düşür, ot şölä çäkir. Bunun lap cızırığı çıxdı. Eleyki cähännämä vasil olsun, İslâm qoşunu ki bu salmışdı heyvan surätinä, hammısı silkinip, (Guba gazı kimi) tilismidän çıxdılar, düştülär öz surätinä. Bir biriynän çox öpüşdülär görüşdülär, xoşhâl oldular. Ärçä’ynän Şebâhäng, Şikariçoz sevindilär. Onnan sora bi yol här täräfä nâmä yazdılar ki yığışsınlar Almâs’ınan Cemceme’ye toy eläsinlär. Ağa bular burda mäşgul olsunlar binâyi toy qoysunlar.

Amma sizä dâsitâni hardan deyim? Firängistannan Portagal-i Firängi’dän ki hämun Efsär-Bânu’nun nişanlısıydı ki Gülistân-ı Eräm’dä cavanlara toy eliyirdilär bunun da getdilär Şebâhäng Äyyâr’nına Reyhânä Päri geceynän gätirdilär Cehânbaxş’ä gätirdilär. Portakal-ı Firengi, Efser banunun nişanlısıdı ki ordan läşkär çäkib gäliblär. Şâm’ä. Särhäng-i Şâmi’nin ki iki dana oğlu varidi, birinin adı Huşengidi, birinin adı Peşeng idi. Buları yollamışdı Talib-i Mägribi’nin yanına. Bizim ärz elämişäm, bir Keyvân sovdagär’imiz var bir dä Keyvân Pehlevan. Keyvân sovdagär, Gülistân-ı Eräm’dädi. Amma Keyvân Pehlävan ki tihmä

qoymuşdular, bular läşkär çäkirlär gälirlär Şâmä. Şâmidä Keyvân Pehlävanı öldürüllär vä nämänä ki orda iddä varidi, döndärib kafer eliyillär, be- zärb-i şemşir, vä Şâmä dubârä pärçäm-i küfr vurullar. Orda cäşn tutuktan sora, läşkäri ikiyä bölürlär. Talib-i Mäğribiyä'ni yolluyullar gedir Dârâ Vilâyätinä. Hämun Vilâyät-i Rumdu ki Şâh-i Dârâ burda şahlığ elärdi, Ärçä orda şahığ eliyirdi ki Gülistân-ı Eräm'ä gedändä oğlu Şir-Efken'i qoymuşdu öz yerindä. Huşeng inen Peşeng'dä gälilär Yemän şehrinä ki Mänzär Şâh-ı Yämäni'nin paytäxtidi, Gülistân-ı Eräm'nän gäländä Şikâri'nin härämlärn qoyublar orda, gäliblär Yemäni xärâb eläsinlär. Gülistân-ı Eräm'dä yadızda saxlayın ki toydu, Cemceme Câdu'inän Almasın toyudu. Bu yan täräftän dä bular läşkär çäkib gäldilär. Sizä deyim Yemennen. Yemenin kenarindä läşkär gälib düşsün, Huşeng inen Peşeng ki Särhäng-i Şâmi'nin oğlanlarıdı, bir dana nâmä yazdılar yolladılar, Mänzär Şâh-ı Yämäni'yä ki bäs biz filan kesih, gälmişih Şikari'nin härämlärin aparax. Ägär verdin, heç. Vermäsän âmâdä olgunan cängä. Bir qasidi yolladılar, dilâvärdi, ki kitab yazır ki Behrâm-ı Zencirser'in qardaşıdı, sâhib-i şemşirdi. Bir dana filä sävâr olub, gäldi, yämänä, bargâhä varid oldu, pärdä-dâr pärdäni sındırdı, nâmäsin nisâr elädi, namâsinä qızıl aldı. Eleyki nâmäni oxusunlar Mänzär Şâh-ı Yämäni'nin halı dolandı. Bunun bir dilâväri var, be-nâm-ı Nämân. Nämân Mänzär Şâh-ı Yämäni'yä üz dolandırdı: qurbân qıble-yi 'âläm sağolsun, eläbil halın dolandı. Dedi bäs macärâ bu curdu. Dedi nâ-rahand olmagınan, bular eşidiblär Şikarigedib Gülistân-ı Eräm'ä istiyillär äl yeri tapsınlar. Mänzär Şâh-ı Yämäni üz dolandırdı: Oğlum bular mänim däyl ki buları sizä tävil veräm. Sähärçağıma Şikari gälsä, sizin birizi goymaz sälâmät qurtulasız. Dedi vesän vermisän, vermäsän bir dana şämşir qoyaram källännän täxtinnän ıxar eşiyä.Nämân üz dolandırdı: Sän hälä o qudrätin sâhibi olmamıosan. Ağa buların sözü çäp gälsin. Bu Behrâm-ı Zencirse äl elädi şämşirä, Nämân ärz elädim, sâhib-i şemşirdi, yapışıb bunun däst-bändinnän fişâr verdi, şäşir Behrâm-ı Zencirser'in älinnän düşdü yerä. Öz şämşirin götdü qoydu källäsinnän, paçası arasınnan çıxdı eşiyä. Xätâ-kârın birisi hälä ağzı o yerä yetirmisän ki bizdän rahlığınan istisän Şikari'nin herämlärin alasan älimizdän. Eleyki bu xäbär getdi yetirdi Huşeng inen Peşeng'ä. Bu yan täräftän cäng yazıldı. Sabahlarıma här iki teräftän läşkär ârâstä oldu. Nämân, täk u tänhâ qädäm qoysun meydânä. Dedi bu läşkärin böyü kimdi? Dedi Huşeng inen Peşeng. Dedi män täqâza eliyiräm oların här ikisi dä gelsin meydanä. Här ikisi dä, Huşeng inen Peşeng geldi meydanä, äl eliyib buların ikisini dä birin sağ birin soldan, yapıştı kämärlärinnän göttü göyä, Dedi Xätâ-kâr necäsiz ikizi dä vurum bir birizä? İkivüz dä dağım dağım dağılasız. Ägärv läşkerizä dediz, qeyittiz, qeyitmisiz, qeyitmesez özüzi ölmüşbilin. Bular äman çähdilär. Emân imannandı. Heşkäs häräkät elämiyib, buları âzad elädi ki gedäsiz vä illa getmäsäz özüzä sağlıq bilmäyin. Bular münsärif olmuşdular ki gessinlär.

Çün bular gäländä bular här täräfä nâmä yazmıştılar ki Mänzär Şâh-ı Yämäni'yä kömäh gälin, O yan täräftän, Gülbâr Vilâyätinnän, Zühhâk Padişahın qoşunları Mänzär Şâh-ı Yämäni'yä kömäh gäliblär. Dubârä cäng otu şölävär oldu. Nämân inan Cehândâr'ın anası gördü bular çoxdular, İslâm qoşunu'na ärsäni täng eliyillär, niqâb saldı üzünä, märkäbinä sävar oldu. Bir qılış vurur ki pänâh aparram Allah'a. Bular burda cängidä olsunlar, Talib-i Mağribi'yä, Dârâ Vilayetindä Şir-Efken'inen cäng eliyillär.

Amma Eşid dâsitâni kimnän? Gülistân-ı Eräm'nän, Şikari'dän. Alem-i röyadä yatmışdı, gördü ki Yämän Şehri govgânın içindädi. Eleyki sähär olsun, cemâäti yığır döräsinä, deyir ki gälin män bir yuxu görmüşäm, onu deyim sisä, siz yorun. Näcur yuxu görmüsän? Alıb bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Yatmışdım yuxu gördüm röyâdä,
Nâzlı yarım düşdü xiyâlä genä.
Mülk-i Yämän genä qalıb gogâyä,
Nâzlı yarım düşdü xiyâlä genä.
(6+5)

Dedilär sözüvü roşän deginän Sâhib qıran, nä cur görmüsän? Dedi qulağ asın deyim. Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin:

Tâvûs päri Reyhânäni götürsün,
Sälâmımı nazlı yârä yetirsin,
Bi-hûş edib özü ilän gätirsin,
Nâzli yarım versim piyâlä genä.
(6+5)

Alıb öbürü kälmäsin bu dillärinän desin, Bändä dä ärz eliyimäyläşän ağaların dosların sağlığına:

Yârä deyin ölmäyibdi Şikâri,
Männän ötrü yar çäkir intizâri,
Durun gedin gätirin Simizâr'i,
Şimizârım düşüb xiyâlä genä.
(6+5)

Söz tämam olsun. Reyhânä Päri'nän Tâvûs'i mämur elädi gessinlär Simizâr'i gätisinlär Yämän'nen. Bular getdilär yetirdilär Yämänä. Gördülär här täräf qarovul yasovul, läşkärdi. Şimizar'ı yuxu bänd eliyiblär, bir dana da nâmä yazdılar ki, Mänzär Şâh-ı Yämäni zad bülsün ki buları bular aparıblar, Gülistân-ı Eräm'ä. Eleyki gätiriblär Şikari'nin bärâbärindä yuxulu yuxulu täxt-ixâb'ın üztündä yerä. Bu yan täräftän hâlä gätirsinlär, Şikari qol saldı Simizâr'ın gärdäninä. Gördü mätläb roşän olmadı. Dedi nâzänin niyä bu qädär nâ-rahand san? Mänä de görüm Yämän'dä nä vardı? Simizâr üz dolandırdı: İcâzä versän diyäräm da zä versän diyäräm da Yämän'dä nä vardı. O siyah zülflärdän bir dästä tel ayırıb, basıb älbüstan mämälärinin

üstünä. Çün sazınan sözünän desän qorxuram navar qurtula, dâstan qurtarmıya, o du ki istiräm bu sözläri dil cevabı diyäm Simizâr götürüb bu dillärinän deyir:

Här täräftän läşkär çäkib gäliblär,
Mülk-i Yämän qalıb läşkär älindä.
İndi äl tapıplar qisâs alıllar,
Mülk-i Yämän qalıb läşkär älindä.
(6+5)

Şikari üz dolandırdı: Kim läşkär çäkibdi gälibdi? Dedi:

Bir maddä şir geyib käng libâsi,
Bir elä läşkärdän yoxdu harası,
Ehsân qızı Cahândâr'ın anası,
Düşmän aciz qalır onun älindä.
(6+5)

Ehsân qızı ibârät ola o Xurşid Banû, Äräblär Pâdişâhı'nin qızıdı ki käng libasi geyib käng eliyir.

Adıvı qoymusan Süleymân Sâni,
Gälän deyir o şer Şikari hanı?
Sänä qurbân olsun Simizâr canı,
Mülk-i Yämän qalıb läşkär älindä.
(6+5)

Nä cur olub? Cereyani şerh verdi. Portakâl-i Firengi, Talıb-ı Mağribiyä, Huşeng inen Peşengdi, Särhäng-i Şâmi'nin oğlanları, mâcärâ bu cur olub. Läşkär çekiblär, häm Dârâ Vilâyätinä, täxt-i sältänätiz ordadı. Hämdä gäliblär mänim vilâyätimä. İstirlär sänin härämlärivi aparsınlar qisâs[1447] alsınlar. Hammısı bu mâcärâdän xäbär-dâr olsunlar. Şikari üz dolandırdı: Ärvsi äl ayağ eläyin, dâmâdinän äl älä tapşırın. Hämun gecä ärûsinän dâmâdı äl älä tapşırsınlar. Almâsınan ibarät ola Cemceme Câdu, Sultân-ı Sâhirân. Eleyki sähär olsyn, hammı yerinnän durub gälib, âmâdä oldular. İndi biyol iş burdadı, Cehândâr, Cehânbaxş, Qeys-i Rämmâh- Äräb, buları älli min qoşununan yolladı Rum'a täräf. Ki Diyâr-i Rumdi, dârâ Vilâyätinä. Ki gedäsiz siz Şir-Efken'ä kömähliy eliyäsiz siz. Şirzâd-ı Tigzän'i, Yûsif Äräb, Ferruxzâd, Ferruxbexş, älli min näfärinen yolladı hara? Şâm'ä. Cehândâr' a üz dolandırdı: Oğlum sän dä älli min näfärinän gedäcaxsan Yemen Şehri'ne. Amma Cehândâr üz dolandırdı Senûber Câdû'ya: Dedi çün dädäm olara kömäh verdi, qardaşıma, ämoğluma, ägär icâzä versän, Almâs'ı da verin männän gessin Yemän Şehrinä. Dedi bala sän demäseydin dä onu sänä qoşacağıdım gessin. Özüdä Şikâri, Ärçä vä Xisrov-i Qälädâr da gedäcağıdı Hindustan'a. Här täräfä läşkär atlandı. Necäki ärz elädim hämin tor. Şirzâd-ı Tigzän, gälb Şâm'ı aldı. Cehândâr'inan Almas gäliblär havanın üzündä. O zaman yetirdilär Yemen'e ki gördülär

[1447] . Qisâs: Öç.

Mänzär Şâh-ı Yämäni veribdi xändähläräsu bağlıyıblar, vä Xurşid Bânû inan Nämänı tähliyiblär. Düşmän alıb döräsinä kämänd atıblar istillär tutsunlar, o zaman Almasınan Cehândâr'ın näräsi göyüz üzündä büländ oldu. Neceyki yetişdilär, özlärin vuedular läşkär'ä. O zaman gördülär bir şäxs istir täxtä fili aşsın varid olsun şährä. Almas dedi. Cehândâr dedi bäli. Dedi görüsän o şäxs istir varid olsun şährä? Mänim işim onnandı. Ele neceykiistir körpüyü geşsin, varid olsun şährä, Almas yetirib, yapışıb bu pehlävanın kämärinnän, baçı üstä elä vurdu ki yerä getdi quylandılığa, day lığdan çıxmadı eşiyä elä lığda canı çıxdı. Läşkär'dän äl-ämân säsi âsimânä büländ oldu. Nä qädr qoşun varidi hammısın bular qırdılar, vä Cehândâr Huşeng inen Peşeng'i tutdu. Çağırdı Nâzik-bädän'i gättilär. Dedi Müsälman olmasalar neyliyim? Dedi Müsälmân olmasalar öldür. Çağırdı gördü bular Müsälman olmadılar, buların ikisin dä öldürdü. Burda nämänä ki härämläri vardı, yığdılar, Mänzär Şâh-ı Yämäni'dän xudafizçiliy eliyiblär, üz qoydular Dârâ Vilâyätinä. Şirzâd-ı Tigzän Şâm'ı aldı pärçämi vurdu ora. Cehândâr, Cehânbaxş, Şir-Efken, bular da Talıb- Mağrğbi'yeynän cäng eliyiblär vä onun nämänä qoşunu vardı, vurdular dağıttılar, öz şährlärinä sahib oldular. İndi iş fäqät Şikari'dädiki sürüb Hindustan'a, Hindustan padişahına bir dana nâmä yazdı: Çün mänim babam İskändär'di, tämâm-i dünyâ'yä İslâmın pärçämin vurub, mänä dä gäräk bäli diyäsiz, burda da pärçäm-i İslâm'ı vuram. Ägär bäli demäsäz, säğirdän käbirä rähm elämiyäcağam. İstädi nâmänin cävabını ceng yazsın, väzir qoymadı. Dedi qurbân män nucûm'dä oxumuşam, Särhäng-i Şâmi bunnan älläşdi bir iş görebülmädi, Säräfrâz Şâh ki Süleymân'ın nümâyändäsiydi, hakäzâ. Ägär istiyäsän bunnan cäng eliyäsän, säğirdän käbir'ä rähm elämäz, öüvün dä şahlığın aradan gedär, özün dä ölärsän. Götü bir däfä bäli de, pärçäm-i İslâm'ı vursun qoysun gessin. İşin olmasın. Götürüb bu nâmänin cävâbindä sülh yazdı. Şikari'yi peşvâz eliyiblär, varid olsun şährä, pärçäm-i İslâm'ı vursun, ceşn tutular, şirnixoranlığ oldu. Bu yan tärftän läşkär atlandı gäldi hara? Dârâ Vilâyetinä. Elbättä män ağalardan çox üz istiräm, buların fälsäfäläri çoxdu, çün navarda yer yox, o du ki xilâsä elädim sözlärimi. Ki düşmanın läşkärin qırıllar, vä sizä dä qol vermişdim ki elli beşiminci navar'da tämâm eliyäcağam, o du ki dil cävâbı deyiräm. Vârid oldu hara? Şikâr, Ärçä, Xisrov-i Qäladâr yetirdilär şährä. Eleyki dünyâyä pärçäm-i İslâm'ı vurannan sora, Ärçä üz dolandırdı: Dadaş. Bäli. Dadaş bunnan bu yana neynämäliyih? Şikari üz dolandırdı dadaş mäni desän day män yorulmuşam, dünyanı yormuşam. Sin u salim geçip, bunnan ba yana män ibâdät eliyäcağam. Allah'ınan öz aramda râz u niyâz eliyäcağam. Beş gün ki ömrüm var, Allah'ä sarı gedim. Ärçä üz dolandırdı: Dadaş elä män dä sännän varam. Çün Şirzâd-ı Tigzän, Cehângir'den, Cehândâr'dan Cehânbaxş'den vä Şir-Efken'nän böyüdü, Şikarini Ärçä quyuyq salqnda dört beş sinnindäydi, Şirzâd-ı Tigzän'i qoydular täxt-i sältänättä şahlıx eläsin. Hammısı yığışdılar

bir yerä, dünya'yä dä babaları İskändär kimi pärçäm-i İslâm'ı vurdular. Onnan o yana Şikâr'ynän Ärçä här iki qardaş mäşgul oldu ibâdät elämäyä. Verdilär mäsciddäri bäzädilär, şähri bäzädilär. Şirzâd-ı Tigzän'in täxt-i sältänättä oturmağına ceşn tutular. Şikari üz dolandırdı: devlerdän, pärilärdän här käs istäsä bizim yanımızda qala, gözümüz üstä yeri var. Qalan qalıp, gedän getti. Sâhib-i kitâb burda dâsâsitanä payan veriri. Allah'ı and verrik öz izzät u celâlinä, här käsin üräyindä nämänä niyyäti var, mätläbi var, bärâvurdä eläsin, neceyki Şâh-ı Dârâ oğlu Şikâri'nin mätläbin yerinä gätirir, vä din üstä älläşirdi, qılış vururdu, ki dünyanı gäräh Müsälmân eliyäm, ve ähdinä dä väfâ elädi vä Allâh T'âlâ da onun kömeyi oldu. Allah hämmäşä sizi şad eläsin. Şadlıx versin, yamanlıx vermäsin. Tamam subay oğlanlara da Allah toy qısmät eläsin. Almasınan Cemceme Câdu'nun toyu täläsiyä düşdü biz dä toyun bagimândäsin eliyax.

(Düğünlerde kız tarafı şarkısı).

Dağdan düzä yenmişäm,
Al älvân geyinmişärm,
El bey tayfa arası,
Oğlanı beyenmişäm.

Ay aşıq täriflä bizim gälini,
Qeyninä deyin bağlasın belin,
El oba desin bäy toyun mubaräk,
Bey sevindirsin obasını elini.

Bu därä därin därä,
Sularu särin därä,
Yardan cavab alınca,
Yalvarmışam min kärä

Başlayıb toy axşamı,
Gälin yandırın şämi,
Gälinä bäzäk verin,
Gälir oğlan adamı.

Ay aşıq täriflä bizim gälini,
Qeyninä deyin bağlasın belin,
El oba desin bäy toyun mubaräk,
Bey sevindirsin obasını elini.

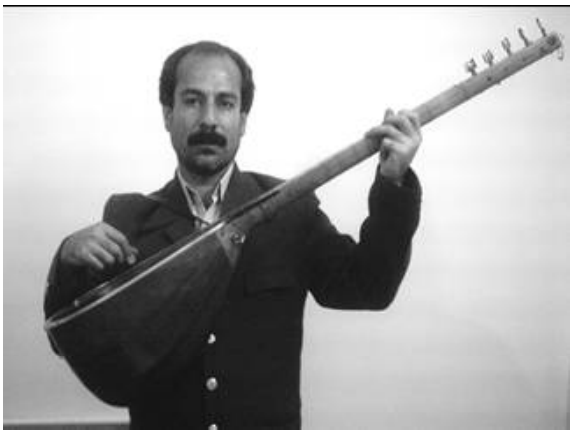
FOTOĞRAFLAR

Tebrizli Âşık Hesen İSKENDERİ

Tebriz Âşıklarından Ali KARADAĞI

Âşık Hüseyn Ali Hüseyni

Tebriz Âşıklar Grubundan

Âşık Hesen İSKENDERİ'nin yaş günü töreninden 22. 10. 2007